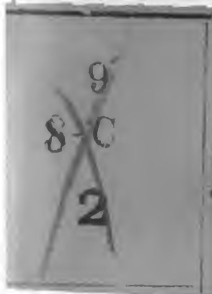
Geir

9
8 C
2

BIBLIOTECA NAZIONALE
VITTORIO EMANUELE
9
15 A
1

CHRISTIANI FUNCCI QVADRIPARTITUM HISTORICO-POLIT. ORBIS HODIE-IMPERANTIS BREVIARIUM,

è

CELEBRIORIBUS NOSTRI ÆVI SCRIPTORIBUS POLIT.

PRÆCIPUA

IMPERIA, | DUCATUS,
REGNA, | RESPUBLICAS,

STUDIOSÆ JUVENTUTI,

Erotematica, h. e. facillima, Methodo exhibens:

ut

ORBIS EJUSDEM NOTITIAM
feliciùs æqvè ac faciliùs posthàc haurire,
imò hinc inde & hebdomadarias meliùs
capere possit

NOVELLAS.

TOMUS I.

IMPERIA ET REGNA.

Cum Privilegio Sereniss. Elect. Sax.

Editio tertia paulò emendatior & auctior.

VVRATISLAVIÆ,

Impensis JOH. AD. KÆSTNERI, Bibliopol.
Litteris Joh. Rudolphi Leonis. An. 1689.

PRÆLUSTRIBUS
DUCATUS GORLICENSIS
ORDD. PROVINCIALIBUS,

nominatim autem,
præter cæteros Illustres, Generosissimos, maximè Reverendos, Strenuissimos ac Nobiliss. PROCERES,

VIRIS

Maximè Generosis, maximè Strenuis pariterq; Nobiliss.

DN. CHRISTOPHORO
Vietzthumb ab Eckstädt/ Torpachæ in Jahnen/ Dürbach & Klieten &c. Sereniss. Electoris Saxon. à Consiliis & Cameris, Capitaneo Lus. Provinciali Eminentiss.

DN. OTTONI à Nostitz/
Toparchæ in Neundorff & Obersprâue / Sereniss. Elect. Saxon. itidem à Consil. & Cam. Capitaneo Ducatus Gorlic. Splendidissimo;

DN.

DN. HEINRICO SIGISMUNDO à Döbschütz/ Toparchæ in Ober-Lichtenau & Qvitzdorff / Sereniss. Elect. Saxon. à Consil. Senatori Ducatus Gorlic. Graviss.

DN. VVOLF-ALBRECHTO à Löben / Toparchæ in Schönberg/ Ober-Nieder-Halbendorff & Kreischau / Sereniss. Electori Saxon. à Consil. & Cam. itidem Graviss. ejusdem Ducatus Senatori,

&c. &c. &c.

PATRONIS OPT. MAX.

FELIX NOVIENNII AUSPICIUM

precatur

CHRISTIANUS FUNCCIUS,
Aug. Gymnasii Gorl. Rector.

Fru-

FRustra Cœli, ORDD. PRÆLUSTRES, nisi & Stellæ sint: frustra Provinciæ, nisi & Viri. Virós incluti vestri Ordinis claros puto & caros. Ego veró qvoties ad memoriam vestrum splendorem voco, in terris qvoqve Stellas reperisse mihi videor; aut certè Viros oriundos cœlo. Vah! qvæ Lumina nostræ Lusatiæ! qvæ Decora vestri estis Ordinis! Næ qvivis Vestrûm, maximè veró qvos nominavi,

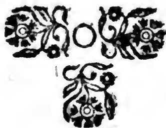
-- -- micat inter omnes,
fulgidum sidus velut inter ignes
Luna minores.

Ut sic loqvar, magna vestra svadent Nomina, & Res ipsa cogit. Inter cæteros Viros, qvos hæc alit terra, Dii estis: inter Stellas, qvæ in hoc Orbe nostrô cotidie oriuntur & occidunt, Sidera estis. Et nonne Solium liceat appellationem sumere, ac Vobis tribuere? Spargit Virtutum, & præprimis Justitiæ vestræ, jubar ita se per hasce terras: ut veri sitis (qvô Reges Goæ olim gaudebant nomine) ADELKANES h. e. *Justitiæ Administratores*, vel *ejus potius Domini*. ADEL namqve Persis *Nobilis*

bilis est: *qvi Virtute ac Justitiâ cæteris antistat:* ut sic verè demum Nobilis sit, qvi Justitiæ est observantissimus. Qvæcunqve igitur Justitiæ caussâ dicitis ac facitis, omnino hac laudedigna sunt, qvâ optima qvæq; solent laudari. Ne dicam: qvòd ab omnibus dicta factaqve vestra observentur: ab Annalium Conditoribus studiosè perscribantur. Etenim sic omnia dicitis, sic omnia facitis: ut & ore & corde Consum exprimatis atqve Themidem. Accedit his etiam Virtutibus Humanitas, qvæ me potissimùm spectat. Me, inqvam, Terræ Filium: ut lucere incipiam; sed à majori sidere: utqve radios experiar; sed à favore & amore velut igni. Qvin enim à Vobis Ego amer tanqvam Vester: qvin lauder tanqvam Vir Bonus, nullus dubito. Ut verò porrò sic amer, porrò sic totus illustrer, gratum saltem animum his ipsis primoribus Anni Kalendis profiteor: atq; ipse hodie ostensurus, à qvibus amer, à qvibus illustrer, Strenam pro more Vobis, VIRI PRÆLUSTRES, mitto. Mitto HISTORICO POLIT. ORBIS HODIE IMPERANTIS BREVIARIUM, qvod, invitâ qvidem obstetricante Minervâ, tandem in lucem hanc prodiit: dumqve ali-
qvam

qvam pariter Stellæ imaginem Veſtris auſpiciis aſſumo, Numinibus ac Nominibus veſtris ſplendidiſſimis id ſacrum eſſe volo. Collegi enim eâ fini Res Imperiorum, Res Regnorum præcipuorum, inqve hunc priorem qvadripartiti Breviarii per Erotemata coëgi Tomum: ut Veſtrum eſſet Opuſculum, Vosqve totidem Imperia, totidem Regna tanqvam unum legeritis, ſcriptum Vobis, qvoniam inſcriptum. Debueram eqvidem pridem aliqvod tanqvam non periturum ingenii ac judicii munus. Verùm, ô ſi ſemper Vobis aliqvid ingenii, multum judicii in hoc Opuſculo meo eſſe videretur. O ſi videretur eſſe, qvod cum aliqvo ſive fructu ſive exemplo publico legi poſſet! Qvicqvid tamen ſit: Vos interim, ORDINES PRÆLUSTRES, ſubmiſsè rogatos volo: ut à curis veſtris publicis ac privatis paulatim abeatis, & Strenam meam admittatis. Strenam, inſto, non rei, ſed fortaſſis, ſi tantum Libellus poterit, augendæ famæ: qvæ virtuti veſtræ debetur. Qvia aurum recuſatis, Libellum Hiſtorico-Politicum fero: & fero talem Libellum: qvia præ auro Vos æſtimaturos ipſum ſpero. Aliorum judicia non reformido. Nam pretii ſigna auguſtiſſima veſtra erunt Nomina: & ipſa pro auro, imò præ auro.

Legent Libellum Eruditi: qvia Vobis consecratus est. Amabunt, ubi legerint: ut vestra Nomina æqvè ac Numina videantur æstimare, videantur colere. Valete, LUMINA ÆQVE AC COLUMINA PROVINCIALIA, basilicè, & annate pugilice! Deus verò, annorum ille ac temporum Pater, ævum manere faciat Diem hunc anni auspicem! Instauret & Strenarum hunc morem annorum recursus interminus. *Dabantur GORLICII Lusatorum, Anno 1673. ipsis, qvibus Mensium recursus aperitur, Kalendis.*

Ad

LECTOREM BENEVOLUM.

PRÆFATIO.

QVod in togatæ Juventutis noſtræ gratiam olim breviter ac conciſè Lectione publica propoſueram, & longiori deinceps filô diductum in menſa Solis expoſueram, paulò emendatius atqve auctius iterum iterumqve publici juris facio: qv. & Tibi, L.B. ſcriptum pariterq; inſcriptum foret. Dum verò Libellum ipſum inſpicis ac legis, *JUSTI LIPSII* verba velim cogites: *Lapides & ligna ab aliis accipio, ædificii tamen extructio mea eſt. Architectus Auctor eſt, & materiam variam undiq; conduxit. Nec araneorum textus ideò melior, qvi ex ſe fila gignunt: nec Auctoris vilior, qvi ex alienis libat, ut Apes.* Ultrò eqvidem fateor, me qvoqve eadem ſcripſiſſe: qvæ jamdudum Alii, majori fortè cum judiciô, ſcripsêre. Atqve ſic omninò & Ego lapides ac ligna ab aliis accepi: variam undiqve conduxi materiam: ex alienis libavi, ut apes ſolent: non ex me hæc fila genui, ut gignunt aranei. Mea tamen extructio eſt Ædificii, h. e. Forma ac Methodus mea eſt. Non enim novi, qvemqvam

ORBIS IMPERANTIS NOTITIAM Erotematicâ hac, qvâ Ego, Methodô, & qvidem per tam continuam Qvæstionum ac Responsionum seriem, ut Interrogativum & Redditivum plerumqve sibi respondeant, evulgasse. Captui siqvidem Studiosæ Juventutis consulere volui, debui. Iis præprimis volupe fuit consulere: qvi sic nati, & eâ præditi sunt indole, ut Optumi ac Generosi Parentes summa omnia ab ipsis expectent: sic etiam educantur ac instituuntur, ut, nisi à se invicem abeant, ostendere possint: qvia sit verè nobilem ac generosum esse. Et qvidni *Historicô* æqve ac *Politicô* hoc *Breviariô* ipsis consulerem? Coëgi namqve in id: qvicqvid ad Orbis Hodie-Imperantis felicius ac faciliùs hauriendam facit Notitiam: qvicqvid hebdomadariis meliùs capiendis inservit Novellis: imò & qvæ olim in Reipublicæ administratione subinde prodesse possunt: maturè capienda ab iis, qvos rebus scientiisqve citiùs admovere par est, qvàm vulgò in Scholis admoveri solent. Dum verò Opus plenum mutationibus, varium rebus, & obnoxium fortè multorum obtrectatorum conviciis, aggressus sum, veniam audaciæ abs Te, L. B. deprecor. Nec enim diffiteor, me hominem de Scholâ esse, indeqve longè aliena à professione meâ videri, qvæ scripsi. Injurios tamen in temporum horum felicitatem, ubi dicere nonnunqvam, qvæ velis, & qvæ dixeris, scribere licet, hos omnes esse, qvi scribentis libertatem, vel audaciam heic accu-

accuſant, qvis non videt? Qvis non, niſi iniqvus rerum ſit cenſor, intelligit, eum, qvi in omni Scibilis genere non tantùm ipſe verſari tenetur; ſed & aliis in eâ Eruditionis parte inſervire ſemper diſcupit, qvæ maximè in Politicorum hodie atqve Aulicorum congreſſibus per crebros Diſcurſus freqventari ſolet, provinciæ ſuæ limites haud excedere, multò minus effrenis cujusdam argui poſſe licentiæ? Eò ſecuriùs proinde hoc, qvicqvid eſt, ſcripſi ac edidi: qvò liberiùs alios *Scriptis* & *Manuſcriptis* iisdem de rebus tradidiſſe novi. *CONRINGIOS* puto, *BOTEROS*, *BOXHORNIOS*, *HORNIOS*, *LÆTIOS*, *LINDANOS*, *MICRÆLIOS*, *BECHMANNOS*, *POPPINGOS*, *OLDENBURGOS*, *SPRENGEROS*, *FRANCKENSTEINIOS*, *BOSIOS*, & ſi qvi ſunt alii, è qvibus plurimùm profeci. Hos, hos videlicet celeberrimorum Nominum Autores cum plurimis aliis partim citavi, partim reticui. Citavi alios: ut fidem narrationi adſtruerem, neve omnia ex meâ obſervatione, aut nudis Hiſtoricorum relationibus adſcita crederentur. Alios reticui: ne creberrimæ Auctorum citationes Lectorem offenderent, aut curſoriam interturbarent Lectionem. E qvibus verò fontibus cujuslibet hodie florentis Reipubl. uberiorem haurire liceat notitiam, mox in ipsâ Capitis fronte, mox in ejusdêm calce, raròin mediò curſu bonâ fide aperui: Nec etiam Criſin, qvam de plerisqve, qvos nominavi,

vi, interfererem Autoribus, prætermiſi, viam ubiqve in hoc Eruditionis genere ad altiora muniens. Qva & fini non raro è Jure qvolibet publico qvædam, qvæ maximè controverſa, admiſcui. Qvid? qvod non pauca è Jure Naturæ ac Gentium, unde fluunt, qvæ notabiliora in diverſis Rebuspubl. occurrunt, petere, atqve huc trahere placuerit. Ut taceam noviſſima qvæqve: qvæ hinc inde inſerta habentur. Non enim vetera tantùm, nec ea ſolùm, qvæ Majorum noſtrorum ævô contigére; ſed &, qvæ res noſtri ſunt temporis, nec à qvopiam huc usqve edita, inter legendum deprehendes. Si qvi errores tamen in hôc plenô difficultatis Opere adhuc ſuperſint, qvod facilè crediderim: ſi in nonnullis item fides adhuc deſideretur, id utrumqve non tam mihi, qvi homo ſum, nec humani aliqvid à me alienum eſſe ſemper ſentio, qvàm Autoribus, cum qvibus denuò errare malui, qvàm aliqvid citra illorum autoritatem credere ac ſtatuere imputabitur. Ego ſanè omnia, ut accepi, ita innoxiâ temeritate retuli, ſecutus in hoc *Q. Curtii* exemplum. Is qvippe, nonnullâ eâdem, qvâ hauſiſſet, fide ſe memoriæ prodidiſſe, ſcribit. Cæterùm, qvod genus ſcribendi attinet, qvô ubiq; uſus ſum, varium omninò eſt pro varietate Autorum, qvos adii: ut ipſos in concinnando Breviario hoc conſulerem. Qvanqvam igitur Phraſis nonnunqvam à Latini ſermonis puritate abludat, me tamen in hoc plurimorum Politi-

corum vestigia secutum, verbisqve usu hodierno receptis usum fuisse, scito: ut sic frustra eloqventiam, aut verborum elegantiam heic qværas. Qvin potius ignoscas velim: si qvid in verbis, aut phrasi peccatum. Res siqvidem curavi, non verba: qvæ rebus saltem deserviunt: non verò res verbis. Accedit: qvòd neqve verbis omnia satis commodè describi possint: unde non rarò multa ad communem loqvendi consvetudinem sunt dicenda. Qvid pluribus opus? Ego te affari L. B. desino: dum abire Ophiogenes, dum abire Psyllos, venena tantùm exsugere librorum natos, contra ea verò adesse mites ac candidos *verba Lipsianis*, jubeo. Abite itaqve, Vos Momi, & adeste, qvotqvot non impellere, sed benignâ potius interpretatione aliqvâ levare lapsantem parati estis. Namqve Ego me labi & errare non posse solùm fateor, sed debere. Nonne homo sum? ut sic nihil mirum, si memoria & judicium langvescant alicubi, aut vacillent:

Et noster qvandoqve bonus dormitat Homerus.

DE-

❧(o)❧

DECANUS
FACULTATIS PHILOSOPHICÆ
IN
ACADEMIA LIPSIENSI.

LAudes historiæ enarrare si qvis cupiat, citiùs dicendi exordium, qvàm exodium repertu-rum arbitramur. Et demonstrata est ab non uno ejus partim jucunditas, partim utilitas: qvarum utraqve tàm clara ac manifesta est, ut nullum hactenus, qvi inficiaretur, sciamus, nisi fortè irrisorem aliqvem, Lucianum, aut omnibus disciplinis æqvè infestum, Agrippam, nominare qvis velit. Præcipuè insignis est hanc in rem digressio *Cominæi*, (qvem *Philippum* omnibus Alexandris dignum judicat *Lipsius Libro* 1. *Polit. c. 9. not. ad §. 12.*) instituta ab eo *Libr. 2. hist. sui temporis c. 6.* qvam deniqve hoc pacto claudit: *Eqvidem Libri, qvicunq; scripti erunt, ad nihil erunt utiles, qvàm ut memoriæ nostræ inserviant, præteritarum rerum recensionibus: hacq; ratione in uno solo libro tribus solis mensibus plus videbit unus homo, qvàm experientia usuq; rerum, & conspectus vitæ viginti integros docere possint, etiamsi ordine suam alteri ætatem alter subjunxerit.* Est autem inter leges historiæ vel præcipua, ne qvid falsi dicere audeat, & ne qvid veri non audeat, ne qva suspicio gratiæ sit in scribendo, ne qva simultatis, *Cicerone* Autore *Libr. 2. de Orat. sect. 62.* Verùm eam

qvis

qvis hodiè ſcribentium obſervare facile poteſt? Timent ſcilicet omnes, non dicimus in eos, ſed nec fermè de iis ſcribere, qvi poſſint proſcribere, & principum aures mordaci vero radere tantùm non cuncti verentur. Nimium multi hodiè ſunt, qvi cum Vitellio nihil niſi jucundum, & non læſurum accipere auribus velint, veriora aſpernantes, unde & oppidò difficile eſt, ſui ſeculi hiſtoriam ſcribere, & nonnullos, qvi alioqvi ſuperioris ævi res geſtas floridè & facundè perſecuti fuerant, deſtinata reliqviſſe novimus, ubi ad noſtra tempora perveniſſent.

Bene ergo meritum exiſtimamus Clariſſimum Virum Dominum M. Christianum Funccium, Görlicenſem Gymnaſiarcham, de bonis literis, qvòd in unum velut faſciculum congeſſit, qvæcunqve ex varia variorum autorum lectione collegerat de Imperiis & Regnis præſentis ævi, qvorum ad nos aliqva notitia pervenit. Qvòd ſi non omnia ad cujusqve placitum ediſſeruerit, culpa non ipſius eſt, ſed eorum, qvi eâdem ſubinde libertate de artibus regnandi, & occultis dominandi arcanis ſcripſere, qvâ miniſtri Principum licentiâ ad malam ſine fine dominationem graſſati fuere. Nihil tamen obtrectandi aut adulandi ſtudio dictum arbitramur, qvin potius, ſi qvæ occurrant duriuſcula, qvæqve delicatas & veritatis nudæ & horridæ impatientes aures poſſint offendere, condonanda judicamus egregio ſtudio, qvo adjuvandos promovendosqve ingenuæ juventutis progreſſus ferri Auto-

rem novimus. Et esse hanc cognitionem Orbis hodiè-Imperantis oppidò non utilem modò, sed propemodùm necessariam, facilè assentientur illi, qvi plures vitæ, qvàm Scholæ discere non ignorant. Hoc nostrum de hôc Opusculo judicium est, qvod se æqvis lectoribus facilè approbabit: iniqvos aut rerum minùs peritos, affectibusve præpeditos aut præoccupatos, suo hac in parte sensu abundare facilè permittimus. *Script. Eid. Februar. M. DC. LXXIII.*

(L.S.)

Seqvuntur

Magnorum Fautorum atqve Amicorum Epp. & Epigrammata.

I.

S.

EX abundantia affectus in me Tui, *Vir Præ-Clariss.* incidisti in errorem eorum, qvi in re amata putant, se videre id, cujus ibi vix apparet umbra, vix vestigium. Absit enim, ut mihi tribuam, aut tribui patiar ea, qvæ de me scripsisti tam liberaliter, ut, qvid eorum ad me pertineat, ipse agnoscere non possim. Certabo autem tecum non laudando

dando (Virum enim laudatiſſimum laudare qvid opus?) ſed amando & officia, ſi qvæ à me poſſint expectari, exhibendo tibi Tuisq; promptiſſimè. En prima heic ſpecimina. Verſus enim, qvales omninò per negotia, vix juxta votum tuum, fundere potui, ſubjicio, tuoqve *Schwerdfegero* paucisſimis verbis prolixiſſimam offero benevolentiam:

Libenter hoc & omne militabitur
Bellum in tuæ ſpem gratiæ.

Gratiam etiam ago pro tranſmiſſis lucubrationibus eruditiſſimis maximas, & ſimiles ſubinde, qvod eſt doctiſſimas, expecto. Interim vale, mihiqve qvod facis, ſavere perge.

* *
*

ORbis in exiguis Te cernitur auſpice chartis'
Maximaqve eſt moles, libera mole' Liber.
Debitor hinc Tuus eſt Orbis: qvid qværſo rependet?
Diffundet per ſe nomen is ipſe tuum.

Lipſiæ die 26. Majij, Anno
clƆ. IƆc. LXXII.

L. VAL. ALBERTI,
SS. Theol. P. P. Extraord.
Log. & Metaphyſ. Ord.

II.

VIRO
Excellentiss.
DNO. GHRISTIAN. FUNCCIO,
ELIAS THOMÆ.
S. P. D.

UTinam, Vir Præ Clarissime, qvantæ voluptati mihi literæ tuæ fuerint, qvas nudius tertius accepi, possem exprimere. Mirabar silentium tuum, & simul dolebam, tanta potiundi fautoris spe nihil tale metuentem excidisse. At enim verò, beasti me humanitate plenissimo responso, & proclivem ad commercia hæcce, multo meo cum gaudio invitasti. Non stabit per me, qvin posthac freqventiâ literarum, qvod in Palæstra nostra devoramus tædium, edulcoremus: cupio qvippe amicitiam tuam fartam mihi tectamqve manere. Et qvia iam inde ab anno qvadragesimo qvinto in Tacitum, ex omni Scriptorum genere qvàm plurima collegi, qvæ absolvere σὺν τῷ πολυελέῳ θεῷ animus est, ac primùm ea accepero Vienna, ubi in manibus magni alicujus Ministri jam à qvinqvennio hærent, tecum ea, priusqvam lucem videant, communicabo. Tibi interea gratias ago, qvas meretur tua benevolentia, benignumqve de studiis meis judicium; atqve fidem facio, gratissima mihi fuisse præclara, qvæ misisti, industriæ tuæ specimina. Gratulor qvin imò tam eruditi

Operis,

Operis, haud dubiè famam tuam adaucturi, egregiè succedentem editionem: mitto etiam nonnullos versus, qvos inter occupationes varias effundere licuit. Si persvaderi potes, longè me esse ad hæc talia difficilimum, propensionem animi in te mei facilimè cognosces. Nempe, qvomodo negarem aliqvid Viro, qvem, licet maximi faciam, magis tamen amo? Cæterùm video, te ipsius Operis tui œconomiam accommodasse ingeniis qvibusvis, atqve id egisse ut vel tardiores & stupidiores, qvid docere velis, qveant percipere: qvo ipso superare mihi videris, imò superasse, Hornium, qvi neqve in Orbe Imperante, neqve in Orbe Politico illud asseqvitur. Ut taceam ea, qvæ ex Jure publico qvàm commodissimè proponis. Qvanqvam enim videri possit intumescere moles, ob qvæstiones inferendas; tantum tamen hoc ipsum obesse neqvit, qvantum prodest inde emergens perspicuitas. Si de hoc instituto tuo fuissem factus certior, autor tibi svasorqve extitissem, ut ex Klenkii Institutionibus Juris naturalis, Puffendorffio idem atqve Guilelmo Grotio, Hugonis fratre, de Principiis Juris, tum naturalis, tum civilis, qvædam præmisisses. Deprehendo enim magis magisqve, ex illis fundamentis omnia esse deducta, qvæ sufissimæ scriptores æstimatissimi effuderunt. Forte autem, si tibi non licuerit huic meditationi vacare, ipsemet aliqvid moliar, occasione Juris publici, qvod, si nostram exceperis Germaniam, in

 Orbe

Orbe propemodum toto negligitur. Et hic de his, &c.

* *
*

PRæclarum protrudis Opus, *Celeberrime Funcci!*
Te præcone probo fruitur Germanica tellus,
Et *tibi* ſceptra novi dant argumenta laboris.
Entheus exiguo neſcit ſe claudere tractu
Fervor, & ætherei das fœnora multa talenti.
Cogentur rigidi faſces ſubmittere *Momi*,
Invidioſa cohors. Regnantûm ſcribere faſtos.
Ad famam ſatis eſſe putas non indigus auræ
Vulgaris: ſtudio tam pulchro maxima regna
Incrementa ſuæ debebunt florida famæ,
Et varius ſceptri leget incunabula Princeps.
Hinc Te poſteritas, mi FUNCCI, ſera loqvetur,
Atqve ego conſtantis ſtatuam TIBI ſigna favoris.

Vratislaviæ, prid: Cal. April. CIↃ IↃC LXXII.

III.

Vir Excellens Præclariſſimeqve,

FAutor atqve Amice multis nominibus mihi æſtimate; tardè, ut vides, reſpondeo, poſt trium Menſium ſpatium demum affectûs Tui ſinceri documentum ſimili Litterarum affatu retalians: reſpondeo tamen, &, qvam nuperis qvidem Nundinis rogatus debe-

debebam, ob irruentia autem impedimenta non una expedire gratulationem non poteram, in præsens simul lætus gratusq; transmitto. Non feres, credo, tantillam moram ægrè. Scholasticus, si qvis alius, sibi relictus non est semper. Adhæc dediceram ex ore præstant. Dn. Kæstneri, maturato non esse opus; intra Semestris intercapedinem vix absolutum iri opellam. Neq; fefellit utrumq ve Opinio. Adhuc, eodem teste, sub prælo sudat Orbis particula, Orbi erudito propediem communicanda. Nec Amori, in primis Litteris candidè promisso, huc usqve decessit aliqvid, immò accessit plurimum. Cum qvo enim Amicitiæ fœdus pepigerim, Lectio pagellarum, à Bibliopola Vestro suppeditatarum, magis magisq; edocuit. Optarem verò etiam, ut Bonitatis æqvè, ac Amoris Augmento compensaretur Tarditas! Dignus qvippe egregiâ Acclamatione egregius Libellus. Ast non vanè vereor, ne valdè displiciturum sit hoc Testimonium meum, festinato, ut omnia, raptu conceptum. Namqve cum tale Inscriptionum genus succinctam pariter & acutam scribendi rationem reqvirat, hoc meum tantò erit ingratius, qvantò ab isto Charactere recedit longiùs. Gratificor tamen, & Judicium

cium; qvalecunqve de invidendo Tuo Conatu ingenuè explicó; spe fretus certissimâ, Animi, qvàm Artis, apud Te æstimium fore majus. Tibi jam integrum est, Vir Cl. sive supprimere penitus Laborem, à Capite, Doloribus post morbum residuis fatigato, profectum; sive mutatum probè, ubi displicuerit, cæteris adjicere congratulantibus. Præstat (ita ego sentio,) Verbulorum qvorundam, qvàm Amici ejusdemqve præclari, facere jacturam. Cæterùm, ut cœpisti, ita, qvod facis, perge redamare Amore Tui æstuantem.

* * *

Appropera, Rerum Politicarum amantissime,
atqve
cùm jam sine criminis notâ avaro
esse liceat,
E BREVIARIO HOC FUNCCIANO,
qvantum libuerit, deprome.
Erras,
si è parvo libello parva
Tibi usqve promiseris.
Uti enim in magno Volumine,
exigua,
ita ex adverso in exiguis
Chartis inexpectata
sæpè
Prudentia recondita jacet.

Ja-

Jacet & heic loci talis.
Offendes in Corpusculo
hujus Scripti,
non Antiqvi,
(namqve hoc solo delectari velle vana
qvædam superstitio est,)
sed hodiè-Imperantis
Orbis
Hypotyposin.
Reperies,
sive Circulus conversantem,
sive Aula svadentem,
sive Arena belligerantem, Politicum
desideret,
pro re natâ
Materiem, Consilium, Auxilium.
Morum qvippe, Axiomatum, nec non
Finium,
(qvibus ritè cognitis
rectiùs utiqve judicamus, deliberamus,
militamus,)
accurata ibidem Notitia.
Reperies, ne diu Te
detineam,
in parvo libro magnum
Thesaurum.
De his certior factus, Lector
Amice,
gratulare Tibi,
Orbem universum in Nuce
qvasi habenti;

magis tamen Orbi ipsi,
tàm aptam sui Pictorem
consecuto.
Ut verò etiam dignum
Labore Præmium reportet Autor
Cl. gratus,
ne Vitæ Famæve Breviario, sed Auctuario inseratur,
Voto & Testimonia Tuo,
æqvè ac ego qvalicunqve meo, effice
L. M. Q. scr.
M. GEORGIUS Wende/
in Gymn. Wrat. Magdal. Phil. Pr. Hist. & Eloq. Prof. in Illustr. Soc. Fructifera Plantans cognominatus.

IV.

Praecellentissimo Viro,
DN. M. CHRISTIANO FUNCCIO,
Gymn. Görl. Rectori & Directori, ut merentissimo, ita famigeratissimo,
egregium
ORBIS HODIE-IMPERANTIS BREVIARIUM
edenti, *S. P.*

Licet putetur esse ponderosius
Onus vel ipsô Caucasô : Scholasticæ
Moderarier fasces Rei nunc temporis:
Ubi Musa (dictu triste!) mula redditur:
Et Gratiæ parum merentur gratiæ:
Pubesqve mordet frena contumaciùs:
Horuncce fascium tamen moderatio,
Cui perdius das sedulam, pernoxqve das
Operam, Lycei Portio FUNCCI, optima
No-

Noſtri, faceſſit haud Tibi negotium
Tantum: ſagacis ingenii qvò commodes
Minùs freqventiorem opellam faſcibus:
Qveis cernimus, legimusvé terras flectier
Nomine celebres hunc per Orben cognitum.
Tua nempe mens, labore frangi neſcia,
Sic litterariæ modô vel qvòlibet
Annititur juvare commodum rei.
Melius qvid ergo, certiùs qvid augurer:
Qvàm nominis famam tui perenniter
Fore ſplendidam docti per Orbis angulos:
Polita qvotqvot Scripta viderint tua:
Ut FUNCCIUS ſis nomine, ac ſimul omine?
Qvid? Ambigis? Fidem Tibi Sileſia
Cum Miſniâ ſat eruditis litteris
Signavit: immò & Auſtriam nôſti optimè
Firmâſſe cum Pannoniâ hactenus fidem.
Terrarum idem cur cæteræ non factitent?

MARTINUS RICHTERUS,
Gymn. modò laud. Con-Rect.

V.

Alluſio ad Cognomen
Præ-Clariſſimi
DN. AUTORIS, cum voto pro incolumitate Regnorum & Imperiorum.

ECce novas pergit Stricturas edere Noſter
FUNCCIUS ingenii: nomen & omen habet.
Illas Stricturas emittit in omnia Regna,
Scitè deſcripſit qvæ breviore Stylo.
Has per Stricturas claras fit clarus in Orbe
Penè per Eoas, Heſperiasqve plagas:
Felix, qvem Phœbus, qvem plurimus ambitus Orbis
Uitbilem novit artibus, atqve Stylo!

Haſce

Hasce perillustres Stricturas Zoilus, ater
Nec Momus stingvet, Vir Venerande, Tibi,
Japetionides, retulit qvi primus ab astris
Ignem, Stricturas indidit hasce Tibi.
O longùm FUNCCI scintillet fervida Virtus,
Edat Stricturas ingeniumqve sagax;
Atqve terat longùm Scholicam felice Conistram
Gymnade, Mercurios fingat & arte suâ!
Pax obscuratur divinæ nubibus iræ,
Scintilla & Belli gliscit ubiqve novi.
In multis etiam Mars luctifer orbibus Orbis
Sævit, in Imperiis jam variatqve Statum.
Ex Asiæ latebris Ottomannica Bestia magnæ
Ungvidus hamatis Sarmatis arva terit.
Proh dolor! hæc Aqvilas Romanas Bestia nido
Nec non Sarmaticas pellere sæva cupit.
Sed DEUS infringat Turcæ conamina sæva,
Inqve Notos, qvicqvid triste minatur, eat!
Servet & Imperia cum Regnis omnibus, almam
Clementer pacem restituatqve precor.

Honoris & observantiæ ergò scrib.

ANTONIUS Schmidt.

VI.

In novam hanc Editionem Tertiam.

JESUS!

* * *

Non SCINTILLA manet, qvi prudens exhibet Orbem
Doctis; sed LUMEN clarius exoritur.

Clarissimo DN. FUNCCIO, Suo qvondam *GAMALIELI* dexterrimo atq; fidelissimo; hodiè verè Fautori & Amico magno, cum omnigenae felicitatis ac vitae longaevae apprecatione app.

R. *Rudolfopoli Thuringorum* ☉. d. XXIII. Sept. A. M. DC. LXXXIIX.

JO. FRIDERICUS HEKELIUS.

EROTEMATICA
BREVIARII
HISTORICO-POLITICI
Qvadripartiti
PRÆCOGNITA
De
NOTITIA ORBIS IMPERANTIS
IN GENERE.

PRÆCOGNITORUM
EROTEMATICORUM
De
Notitia Orbis Imperantis in genere.

EROTEMA I.

Estne aliqva liberalis & ingenua Disciplina, à reliqvis distincta, qvæ de singulis Imperiis, eorumq; institutis, moribus, artibus imperandi, & similibus, agat?

DAri talem peculiarem Disciplinam, vel inde nonnemo nostri Seculi Politicorum colligit: qvòd multa hujusmodi civilis Prudentiæ Studioso in particulari cognoscenda, qvæ tamen ad nullam aliam Disciplinam commodè referri possent, neqve in alia tractari solerent. Accedit juxta illum & hoc: qvòd diversum à reliqvis Disciplina illa finem habeat: ut sciret nempe & cognosceret civilis Prudentiæ Studiosus, qvid in singulis Rebuspubl. hoc tempore & hoc rerum statu obtineat; & qvibus mediis hæc, vel illa Respublica sustineatur ac gubernetur.

II.

Qvò alii referunt Disciplinam hanc?

Sunt, qvi referant ad *Politicam*, eandemqve POLITICAM SPECIALEM appellitent: in qvibus *RECCERMANNUS*. Sunt, iiqve longè plurimi, qvi politicam singularum Regionum descriptionem in *Geographia* tractare soleant. Sunt deniqve, qvi partem *Historiæ Polit.* sive *Pragmatica* faciant.

III.

III.

Numne autem rectè refertur præsens Disciplina ad Politicam, vulgoq; constituitur Politica specialis?

Non videtur rectè eò referri *consideratio hujus, vel illius Reipubl.* minusqve rectè *Politica specialis* dicitur. Nam *Politica*, prout inter partes Philosophiæ Activæ recenseri, vulgoqve tractari solet, uti cæteræ illius partes; in generalibus subsistit, nec ad singularia descendit. Politica autem specialis ea potiùs censenda, qvæ generalia præcepta constituendæ administrandæqve Reipubl. ad singulas species, *Regnum Aristocratiam, Democratiam*, applicat, & naturam earum atqve arcana specialia mutuaqve discrimina seorsim pertractat. Sicuti Metaphys. specialem dicimus, qvæ seorsim considerat decem summa Genera Entis; Physicam specialem, qvæ causas & affectiones corporum naturalium in specie hâc, illâve exponit, & similiter in aliis.

IV.

An rectè in Geographia politica hæc singularum Regionum Descriptio tractari solet?

Plane perperam id fit à MERCATORE in *Atlante* & ABRAHAMO ORTELIO in *Orbis terrarum Theatro.* Geographia enim, scientia Mathematica, solùm eatenus Orbem terrarum spectat, ut superficiem habet, certâ magnitudine præditam: per qvam in suas partes est divisibilis. Qvarum ipsam longitudinem, latitudinem, formam, situm, ordinem commensum, cæterasqve proprietates, à qvantitate dependentes, partim explicando perseqvitur, partim aptè repræsentando ob oculos ponit. Si qvid igitur præterea tractationi suæ inserit Geographia, id omne aut ex *Historia*, aut è *Notitia Imperiorum peculiari* mutuò accipit, atqve sibi tandem transcribit: ut retineat & excitet Lectorum animos, qvi nudâ Regionum enumeratione ac descriptione plerumqve somnolenti redduntur.

V.

An rectè deniqve Historia Politicæ, seu Pragmaticæ, qvam vocant, pars constituitur imperantis Orbis Notitia?

Nec hoc rectè fieri putatur: qvum omninò differat *Orbis Imperantis Notitia* ab *Historia Politica*, seu *Pragmatica*. HÆC enim maximè particularia persequitur, & singulas actiones cum annotatione temporis, loci, ordinis, personarum, aliarumqve circumstantiarum exponit, insertis, ubi opus, caussis, prætextibus, eventibus & judiciis: ut è *Dubiis Politicis* maximè liqvet, qvæ ex omni temporum memoriâ collecta, ventilata, & decisa edidit CYRIACUS LENTULUS: ut & è *Duqvisitionibus Polit.* h. e. è LX. Casibus Politicis, ex omni historia selectis, liqvet: qvos jam ante in Belgio M. ZUERIUS BOXHORN. ediderat, de singulis varias Sententias ac Decreta, variosqve Eventus proponens, exactumqve de iisdem ferens judicium. ILLA autem paulò generaliori tractatione totam faciem ac statum uniuscujusqve Reipubl. velut unô intuitu proponit animo.

VI.

Annon interim aliqvid commune Notitia Rerumpubl. cum Historia Pragmatica habet?

Habet hoc cum Historia Pragmatica commune: *qvòd cum illa maximam partem civilis observationis & doctrinæ constituat.* Nam utraqve longè solidiùs & liberaliùs veram solidamqve prudentiæ civilis institutionem, qvàm Præcepta Politices, profitetur. Fieri siqvidem neqvit: ut civilis prudentia è præceptis generalibus, aut solis, aut potissimùm maturè & feliciter & ad vitam civilem ac imperiorum regimen aptè comparetur: eò qvod illa propriè in iis censeatur, qvæ artem non habent, & ad qvæ non tam regulis, qvàm observationis cujusdam propioris inspectione opus est.

VII. Ne-

VII.

Notitia eadem in qvo convenit de reliqvo cum Historia?

In eo cum *Historia* convenit: qvòd, ſicuti *hæc* omnis exempli documenta, in illuſtri poſita momento, ſuppeditat, unde, qvisqve ſibi ſuæqve Reipubl. qvæ imitetur; unde fœdum inceptu, fœdum exitu qvod videt, capiat, ita illa ſolida fundamenta toti *de Rebuspublicis*, ſeu *Civili Philoſophiæ* ſuggerat. Utpote qvæ non poteſt exactè, niſi per *obſervationem exemplorum*, in ſingulis tractari. Atqve hoc conſilio ipſe *Ariſtoteles* non ſolùm *L. II. Polit.* deſcriptionem variarum Rerumpubl. inſtituit; ſed etiam in peculiari Opere πολιτειῶν earum mores, inſtituta, ac diſciplinam deſcripſit. De qvo plura *Nonneſius in Vit. Ariſtot.* à ſe primùm editam, *No.* 44.

VIII.

Anne & aliqvid Diſciplina noſtra cum Politica habet commercii?

Id ſanè commercii cum *Politica* habet: qvòd ex ea omnes terminos ſumat, eosdemqve ſuo inſtituto applicet, qvod in *actu ſignato* illa tractat, definiendo nempe eos ac dividendo. Tales termini ſunt *Magiſtratus, Respublica ſimplex* & *mixta, recta* & *corrupta, Regnum, Dominatus, Ariſtocratia, Democratia;* &c. Qvorum eſſentiam ac naturam ſecundam ſe non ſpectat, aut explanat noſtra Diſciplina: Sed ſaltem in *actu exercito* illos applicat, conſiderando aliqvid, cui natura illorum conveniat. Cognoſcit nempe, non *qvid Reſpublica ſit* & *qvotuplex*: ſed *qvalis hæc, vel illa ſit Reſpublica,* & *qvomodo, jam olim conſtituta, hodie domi forisqve adminiſtretur.* Cognoſcit, non *qvid Regnum, qvid Dominatus, qvid Ariſtocratia, qvid Democratia*: ſed, *ubinam gentium hodiè talis, vel talis Reipubl. Status floreat; qvi ejus ortus; qvæ incrementa* & *decrementa; qvæ adminiſtrandi ratio; qvi præcipui Magiſtra-*

tus & *inivtstri* ; *qvæ opes, qvæ potentia, qvæ vires, qvi reditus, &c.*

IX.

E dictis qvid patet?

Patet inde hoc: *qvòd Imperantis Orbis cognitio inter Historiam & Politicam teneat medium, è domesticis fluens principiis.* Negari interim hoc neqvit: qvòd *Notitia hac non solùm magnam partem ex Historia desumatur, sed ipsi etiam Historici subinde statum ejus Respub'. cujus gesta relaturi sunt, breviter describere, & operibus suis alicubi inserere soleant*: ut in *Archontologia* sua *Cosmica* præ cæteris JOH. LUDOVICUS GOTHOFREDI facit. Atq; eopse intuitu (qvòd nempe multa Disciplina hæc participet de *Politica*, plurima autem de *Historia*) non adeò ineptè BREVIARIUM hoc nostrum, qvod ORBIS *est* IMPERANTIS, HISTORICO-POLITICUM salutari meretur. Non incommodè alii Doctrinam hanc de Imperiis NOTITIAM ORBIS HISTORICO-POLITICAM appellant: Non nemo *Scientiam Mundi* dixit. Nec incommodè illam *Politica subordinari* dicunt, *sicuti mixta scientia Mathematica subordinentur Arithmetica & Geometria.* Namqve ut illæ certas species qvantitatis, prout in cœlo, terrâ, sono, pondere, ædificiis etiam reperiuntur: ita hæc Notitia certas Species Reipubl. eoq; pertinentia, prout in hoc, illove populo in hac illave parte Orbis terrarum deprehenduntur, considerat.

X.

Qvibus ergò alis ad cognitionem Orbis Imperantis subvolandum est?

Alæ, qvibus ad hanc cognitionem subvolandum, certissimæ duæ sunt, *Historia* & *Politica*. Ut enim scire possimus, qvomodo singula se habeant in Orbe Imperante, *Historia* consulenda. Ut autem intelligamus, qvomodo ista judicari debeant, *Politica* adeunda.

IX. *Qvo-*

XI.

Qvomodo mihi jam Doctrinam de Imperiis, seu Disciplinam Orbis Imperantis, describes?

Possum illam hunc fermè in modum describere: *qvòd sit specialis & distincta plerorumq; Imperiorum Orbis universi, qvæqve in iis civilis prudentiæ Studioso animadvertenda sunt, Scriptorum fide dignorum relatione percepta, cognitio.*

XII.

Cur per specialem *describis &* distinctam cognitionem?

Ita eqvidem describo *Orbis Imperantis Disciplinam*: qvia illa, non contenta nudâ Imperiorum enarratione, cuncta paulò accuratiùs investigat atqve pertractat, qvæ ad regimen & statum eorum spectant. Atqve hac ipsa distingvitur notâ à *generali & superficiariâ cognitione Imperiorum*: qvæ cùm in *Polit. speciali*, tùm in *universali Historia* tradi solet. Hujus siqvidem est breviter enarrare: qvæ singulis mundi ætatibus Imperia floruerint; qvando orta, aut eversa, qvasqve insigniores mutationes passa fuerint.

XIII.

Cur plerorumqve *dicis, non omnium*, Imperiorum?

Ita dico: qvia Disciplina hæc solùm de iis agit Orbis Imperiis, qvorum status ac Regimen nobis cognita sunt ac perspecta. Siqvidem ut olim, ita hodienum multa in Asia, Africa atqve utraqve America sunt Imperia, qvorum statum & regimen ignoramus. Immò multorum ne qvidem nomina novimus.

XIV.

Qvæ verò sunt illa civilis Prudentiæ Studioso maximè animadvertenda?

Ad tres Classes revocari possunt. *Alia* enim ex

Historia desumpta: *alia* ex *Geographia*: *alia* deniqve, & *pleraq;* qvidem, *hujus Disciplinæ* sunt *propria.*

XV.

Qvæ ex Historia sunt deprompta?

Deprompta ex hâc sunt (1) *cujusq; Reipubl. ortus, ejusq; tempus, occasio, titulus*: (2) *incrementa & decrementa*: (3) *insigniores mutationes status, potentiæ, amplitudinis, belli pacisq; tempore facta*: (4) *familia & Genealogia eorum, qvi pro tunc & nunc imperant, qvæq; hinc ortæ cognationes & affinitates cum aliis Principibus.*

XVI.

Qvæ è Geographiâ mutuò accepta?

Sunt mutuò acceptæ hinc *ditiones, qvæ cuiq; Imperio subjiciuntur, earumq; nomina, situs, magnitudo, fines, flumina, arces, castella, natura & qvalitas Locorum*: & qvæ præterea, à Geographis tradita, usum in administratione Reipubl. & consiliis ac judiciis formandis præbere possunt.

XVII.

Qvæ propria illa Disciplinæ hujus sunt?

Sunt hæc, qvæ paulò πολιτικώτερα, & immediatè regimen Reipubl. respiciunt. Talia sunt (1) *Regiminis publici forma & leges fundamentales*: (2) *Ratio administrandi & præcipui Magistratus ac Ministri*: (3) *Status Religionis, &, qvi ab eo magnam partem dependet, rei literariæ*: (4) *Opes, potentia, vires, reditus, itemqve expensæ Reipubl. aut imperantium*: (5) *Fœdera aut inimicitiæ cum aliis Rebuspublicis, earumqve caussæ*: (6) *Prætensiones & illustres controversiæ cum vicinis aliisqve, nec non fundamenta ac prætextus, qvibus nituntur*: (7) *Ordo vel ipsius Reipubl: vel imperantium respectu aliorum Imperiorum ac Principum, & fundamenta, qvibus controversia de Præcedentia superstrui solent*: (8) *Ratio Status & Arcana potiora*: (9) deniqve *prudentum judicia de cujuscunqve Reipubl.*

cum

cùm formâ & Legibus fundamentalibus, tùm statu præsenti.

XIIX.

Qvis Disciplinæ hujus & qvotuplex usus?

Usus & fructus cognitionis Rerumpubl. est longè maximus. Longè plus siqvidem facit ad civilem comparandam prudentiam, qvàm rerum gestarum Historia. Ratio hujus rei est: qvoniam ille, qvi vult Rempubl. administrare, debet formam & ideam illius comprehendere. Hoc verò non fit ex historia universali, sed singulari. *Alter fructus* tractationis hujus est: ut possimus rectius persvadere. Qvisqve nempe tenet Rerumpubl. notitiam, is potest exemplis sibi apud alios fidem facere. *Tertius usus* est: qvòd ad praxin politicam, h. e. actuum civilium negotia, necessaria sit cognitio Rerumpubl. Omnis enim praxis rerum civilium versatur in Republ. aliqva. *Qvartus fructus* est: qvòd notitia singularum Rerumpubl. homini conciliet existimationem & autoritatem. *Qvintus fructus* est ingenua voluptas: qvæ extra se percipitur.

XIX.

Qvotuplex verò hæc ipsa Orbis Imperantis Notitia esse putatur?

Est duplex: *alia Orbis Imperantis prisci*, alia *Orbis Imperantis hodierni.*

XX.

Unde haurire licet prisci illam Imperantis Orbis Notitiam?

E variis Rerumpubl. veterum Descriptionibus: qvas & veteres ipsi, & neoterici edidêre Scriptores.

XXI.

Qvinam sunt veteres illi Scriptores?

In his primus est ipse ARISTOTELES. Ille enim hoc consilio, ut posteris *notitiam Orbis Imperantis prisci*

ingeneraret, non ſolùm in *Librum IIdum Politicorum* deſcriptiones variarum Rerumpubl. ſummâ cum curâ & diligentiâ intulit; ſed etiam *peculiari Opere* πολιτειῶν 258. juxta alios 250. aut 255. Respubl, harumqve mores, inſtituta & diſciplinam tradidit. Collegit autem *Operis hujus* poſt alios *Fragmenta* è variis Scriptoribus ISAACUS CASAUBONUS: legunturqve paſſim in *nuperis Editionibus Politica Ariſtot.* ſubnexa. Scripſit circa idem tempus *Librum* περὶ πολιτειῶν, ſ. *de Rebuspubl.* HERACLIDES PONTICUS, Speuſippi primùm, poſt Ariſtot. Auditor: qvô varias Græcorum Reſpubl. earumqve mutationes, regimen & mores expoſuit. Ejus *Excerpta* pariter Græcè Latineqve edita habentur. Ante utrumqve eôdem inſtitutô *Athenienſium & Lacedæmon. Reſpubl.* deſcripſit XENOPHON, *duobus Libellis*: qvi hodiè inter Opera ejus leguntur, longèqve aptiores ad civilem prudentiam prædictis ſunt Fragmentis.

XXII.

Qvinam ſunt Neoterici?

E *Neotericis*, qvi *Veteres* deſcripsêre *Reſpubl.* præcipuè commendari merentur UBBO EMMIUS, qvi *Græciæ Veteris*; CAROL. SIGONIUS, qvi *Italiæ* æqvè ac aliqvot *Græciæ Reſpubl.* NIC. CRAGIUS, qvi *Lacedæmon.* GVILIELM. POSTELLIUS, & JO. MEURSIUS, qvi *Athenienſium Rempubl.* & BARTHOL. KECKERMANNUS, qvi *utramqve*; idem SIGON. CUNÆUS, MENOCHIUS, BERTRAMUS, qvi *Rempubl. Ebræorum*, & ANT. THYSIUS, qvi *potiſſima Imperia Vetera* in *Monumentis Rerumpubl. Veterum* expoſuit.

XXIII.

Porrò, unde hodierni Orbis Imperantis hauriendæ notitia?

Certè, qvicqvid de ſtatu ac regimine Imperiorum ſciri poteſt, id vel *experientiâ propriâ*, vel *aliorum re-*

relatione cognoscitur. *Experientiâ* propria qvidem: qvum aliqvis ipse Rempubl. capessit, & rebus gerendis, Consiliarii, Magistratus, Legati, Secretarii, aliave hujus generis munia subiens, interest; aut, peregrinatione in diversas terrarum oras susceptâ, variarum gentium mores, instituta, regimen, potentiam, coram oculis auribusqve percipit. *Relatione* aliorum verò: qvum easdem res aut è colloqviis & narrationibus, aut etiam Epistolis prudentum ac peritorum hominum, aut è variis Scriptoribus editis ineditisqve cognoscimus.

XXIV.

Qvinam sunt editi illi hodiernarum Rerumpubl. Scriptores?

Singularum Rerumpubl. descriptiones, è variis Scriptoribus collectas, laudabili consiliô circiter *L. Volum.* sed mole exiguis, in Belgio edidêre ELSEVIRI, eâ dispositas serie, ut, qvi de antiqva & nova Italia, de Regnis Angliæ, Galliæ, Hispaniæ, Seciæ, Daniæ, & aliarum Provinciarum, de Imperio Orientali Occidentaliqve, aut de Venetorum, de Helvetiorum Republic. & reliqvarum Gentium administratione scripserunt, totidem, *Naudæi* judicio, velut Enchiridiis & Manualibus includantur, non sine exigua Studiosorum Politices utilitate. Harum Rerumpubl. optimas in unum Volumen, ampliore formâ excusum, collegit JOH. de LAET, *Antverpianus*, cui & *Hispanicam*, omnium amplissimam, debemus Rempubl. Qvanqvam haut dissimulandum, illarum Rerumpubl. Scriptores valdè industriâ, judiciô, propositô discrepare: qvod dudum etiam BOECLERUS in *Schola Hist. Princip. c.1. §.22.* observavit. Nec contemnenda verò LUCÆ de LINDA *Orbis & omnium Rerumpubl. est Descriptio.* Utut enim passim judicium & amplior doctrina desideretur in illo: ex optimis tamen Scriptoribus sua congessit, & ad nostri temporis statum accommodavit. Debet & ipse propter ordinem à se observatum reliqvis, qvi

qvi qvidem in lucem tenus hac prodière, præferri. Enarrat & hodiernas, si non omnes, plerasqve tamen Respubl. JOH. BOTERUS in *Relat. Polit.* & FRANCISCUS SANSOVINUS *L. de Gubern. Regnorum*, uterqve Italus, & singulari scientiâ rerum civilium clarus: nisi qvod neuter omnia attingat. Longè pleniùs igitur cuncta executus est *Autor Libri Gall.* qvi olim scriptus sub tit. *Statuum Impp. & Principatuum Mundi*, postremò cum Inscript. *Novi Theatri Mundi* Paris. editus. Hunc unum sanè, si paulò diligentiùs ac fideliùs Autor scripsisset, Librum reliqvorum locô habendum esse, *Gabr. Naudæus* in *Bibliogr. Polit.* rectè judicat. Cæteri, qvi seorsim hujus vel illius Reipubl. saltem Europææ, statum, vel sub aliis Titulis alioqve Proposito eandem descripsêre, sunt MART. CROMERUS, ALEXAND. GVAGNIN. PHILIPP. HONOR. qvi *Rempubl.* l. *Statum Regni Polon. Lituan. Pruss. & Livon.* SCHMIDIUS, qvi *Anglicanam*; CASP. CONTARENUS, Patricius Venetus, qvi *Libris VII. Venetorum*, SIMLERUS, qvi *Helveticam*; UBERTUS FOLIETTA, qvi *Genuensem*; UBB. EMMIUS, qvi *Frisiæ Remp.* BOXHORN. & MART. SCHOOCK, qvi *Belgium fæderatum* distinctè descripserunt: qvorum hic qvidem illius faciem qvà universalem, qvà particularem (qvalis nempe cum sub Celsissimis Principp. Auriacis, Gubernatoribus suis militiæqve supremis præfectis erat; tùm hodiè maximè esse cognoscitur) exhibet. Nec spernendus *Liber. Ital.* nondum editus: qvi inscribitur *del Vermo* Italiæ, i. e. *de Regimine Italiæ.* Hoc enim Libro omnium Italiæ Principatuum ac Rerumpubl. Status, administratio, potentia, reditus & expensæ &c. breviter recensentur.

XXV.

Qvinam ἀνέκδοτοι illi hodiernarum Rerumpubl. sunt Scriptores?

Præcipui in hoc genere sunt Viri undiqvaqve celeberrimi, HERMANN. CONRINGIUS, & JO. ANDR. BO-

BOSIUS. Horum enim ille privatô Collegiô *Enarrationem omnium Rerumpubl. præter German.* hic autem *Orbis hodierni Notitiam*, s. *Historico-Polit. præcipuorum Imperiorum hodiè florentium Descriptionem*, privatô itidem Coll. proposuit. Uterqve magno cum Studiosorum applausu munere suo laudabiliter est functus. Unde nec diffiteor: me omninò plurimùm utriqve (*huic* qvidem in ipso limine, *illi* verò in Operis cursu) debere.

XXVI.

Qvi verò præter totidem recensitos Script. Polit. in eodem studii genere conducere possunt?

Historici plurimùm qvoqve ad cognitionem Rerumpubl. nostri ævi res gestas fideliter exponunt. In iis autem ferè unus laudandus JACOB AUGUSTUS THUANUS. Is enim non dubitavit conscribere Historiam universi Orbis, sed sui ævi. Qva & occasione de omnibus Rebuspubl. totius Orbis disserit.

XXVII.

Qvot Classium tandem censes esse Politias in hoc universo terrarum Orbe?

Qvanqvam Politiæ universi Orbis, hodiè qvidem florentes, nobisqve cognitæ, pro diversa terrarum partitione variè dividi ordinariqve qveant: Nos tamen impræsentiarum, neglectis partitionibus cæteris, etsi accurationibus, universam illam Politiarum multitudinem, longè lateqve patentem, pro diversitate, potentiæ magnitudinis ac titulorum, qvibus vel Imperantes, vel Imperia ipsa insigniri solent, ad IV. Classes cum Hornio revocamus: ut sic omnino *Qvatuor* BREVIARII nostri HISTORICO-Polit. emergant *Partes*, ipsumqve verè sit *qvadripartitum*.

XXVIII.

Qvæ sunt qvatuor illæ Politiarum universi Orbis Classes?

Pri-

Prima Classis est IMPERIORUM : *altera* REGNORUM : *tertia* DUCATUUM : *qvarta* RERUMPUBL. Sic ergò qvatuor genera Politiarum, hodiernum in Orbe universo florentium, erunt: IMPERIA, REGNA, DUCATUS, RESPUBLICÆ.

XXIX.

Qvid vocas heic Imperium?

Imperium speciatim heic voco: *qvod plura sub se continet, aut olim continuit Regna.* Qvo ipso qvidem sensu Imperator debet esse *Rex Regum*, & Reges sibi aliqvos subjectos habere, aut habuisse.

XXX.

Qvid vocas Regnum?

Regnum speciatim mihi heic est : *qvod subjectos sibi habet plures Duces & Principes.* Sicuti Princeps, qvi plures sub se Comites; Comes, qvi plures sub se Barones; Baro, qvi plures sub se Nobiles; Nobilis, qvi plures sub se Rusticos habet, propriè dicitur.

XXXI.

Qvam distinctionem inter Imperia & Regna ponis?

Distinctionem nominalem potius, seu titularem, qvàm realem, vel auctoritativam pono.

XXXII.

Sed qvid vocas heic Ducatum?

Ducatum, seu *Principatum* speciatim heic voco, & intelligo: *qvi sui juris est hodie,* & *ab extrinsecâ superioritate liber.*

XXXIII.

Qvid vocas Rempublicam?

Speciatim *Rempubl.* heic dico: *qva libera est, ac contra distingvitur Imperiis, Regnis ac Ducatibus*, habens sibi subjectas jure majestatico plures provincias & urbes, imò interdum etiam Regna & Ducatus, suisqve Legi-

Legibus propriis ac institutis omnes minoris momenti Respubl. superans. Sic itaqve Reipubl. vox paulò strictiùs heîc loci accipitur: prout tamen *Aristocratiam* æqvè ac *Democratiam*, vel etiam *ex utraqve mistam Rempubl.* suo significatu comprehendit.

XXXIV.

Imperia præcipua qvænam hodie sunt?

Sunt 1. *Germanico-Rom.* 2. *Turcicum*, 3. *Russicum*, 4. *Persicum*, 5. *Habessenum*, 6. *Fez-Maroocanum*, 7. *Mogolicum*, 8. *Tartarico-Sinicum*, 9. *Japonicum*.

XXXV.

Qvænam præcipua sunt Regna?

Sunt 1. *Hispanicum*, 2. *Lusitanicum*, 3. *Gallicum*, 4. *Britannicum*, 5. *Danicum*, 6. *Svecicum*, 7. *Polonicum*, 8. *Hungaricum*, 9. *Indica*.

XXXVI.

Qvinam præcipui sunt Ducatus?

Sunt (1) *Magnus Ducatus Florentiæ*: (2) *Ducatus Sabaudiæ & Pedemontii*; (3) *Ducatus Borussiæ*, (4) *Ducatus Holsatiæ*.

XXXVII.

Qvæ sunt præcipuæ illæ Respublicæ?

Sunt *Respubl.* (1) *Veneta*, (2) *Genuensis*, (3) *Rhætica*, (4) *Helvetica*, (5) *Belgica*. Qvibus duæ minores accedunt, *Ragusa* & *Lucca*. Accedit & *Chilensis in America* Respubl.

XXXVIII.

De qvibus Politiis cognoscendis præcipuè sollicitus esse debet civilis Prudentiæ Studiosus?

De *Europæis*, respondeo. De his enim cunctis proditæ habentur origines & progressus, mutationes insigniores, Familiæ imperantium Regiones subjectæ, Genius & ingenium Populorum, forma Regiminis & potentia, Status Religionis & Prætensiones illustres. Accedit:

cedit: qvòd Europa ipsa ab annis mille nongentis ampliùs summi in terris Imperii sedes fuerit: nunc etiam sedes Christianæ sit Religionis. Ne dicam: qvòd, etsi cæteris terræ partibus magnitudine; inferior, incolarum tamen pietate, virtute, freqventiâ, moribus, studiis, vivendi consvetudine, &c. longo intervallo illas superet.

XXXIX.

Qvæ Europææ sunt Politiæ?

Ex *Imperio* sunt *Imperium Germanico-Rom.* & *Turcicum*: E *Regnis omnia*, præter India: *Ducatus* item *prædicti*, & *omnes*, cùm *majores*, tùm *minores Respublicæ.*

XL.

Qvomodo omnium commodissimè Europææ distribui possunt Politiæ?

Commodissimè possunt distribui ratione *Situs* in *Occidentales*, *Meridionales*, *Septentrionales* & *Orientales.*

XLI.

Qvæ sunt Occidentales?

Sunt *Regnum* (1) *Hispanicum*, (2) *Lusitanicum*, (3) *Gallicum*, (4) *Britannicum*, (5) *Respubl. Rhætica*, (6) *Respubl. Helvet.* (7) *Respubl. Belgica.*

XLII.

Qvæ sunt Meridionales?

Sunt (1) *Regnum Hungar.* (2) *Magnus Ducatus Florentiæ*, (3) *Ducatus Sabaudiæ*, (4) *Libera Respubl. Veneta* nempe, *Genuensis*, *Lucensis*, *Ragusa.*

XLIII.

Qvæ sunt Septentrionales?

Sunt (1) *Imperium Germanico-Rom.* (2) *Imperium Moscoviticum*, à Norwegia & Svecia usqve in Asiam excurrens, (3) *Regnum Svecicum*, (4) *Regnum Polonicum*, (5) *Regnum Danicum.*

XLIV.

XLIV.

Quæ sunt Orientales?

Orientalis Politia Europæa est una, nempe *Imperium Turcicum*, minimâ sui parte ad Europam pertinens.

XLV.

Quæ origo Europæarum harum Politiarum?

Omnes (1) originem habent mediatam. (2) Pleræqve, exceptis qvibusdam Rebuspubl. & Principatibus Ital. vi cœperunt, & invitis aliis libertatem arripuerunt. (3) Aliæ ultimæ sunt antiqvitatis; aliæ mediocris; aliæ deniqve nuperæ, & vix seculo antiqviores.

XLVI.

Quæ Europææ Politiæ ultimæ sunt antiqvitatis.

Ad primam hanc Classem referuntur Politiæ qvæ ante Caroli M. mortem floruêre. Tales sunt *Imperium Romano-German. Regnum Francicum*, seu *Gallicum*, *Hispanicum*, *Danicum*, *Sveccicum*, *Respubl.* deniqve *Veneta*.

XLVII.

Quæ sunt ætatis mediocris?

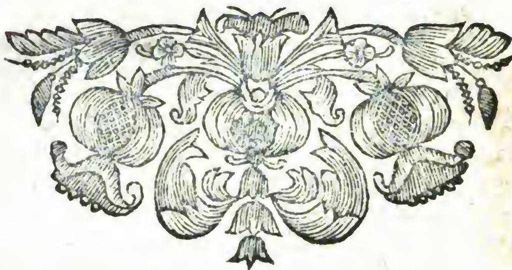
Referuntur huc, qvæ inde à Caroli M. morte usqve ad Caroli V. Imperium ortæ: ut sunt *Regnum Portugallicum*, qvod in Alphonso Rege circa annum Christi 1140. *Magnus Ducatus Florentiæ*, *Respubl. Genuensis* & *Lucensis*, qvæ sub Rudolpho Imp. seculo XIII. *Regnum Polonicum*, qvod Anno 1295. qvo Boleslaus ab Ottone III. Imp. Rex declaratus, cœpit. Pertinet & huc *Imp. Turcicum*: utpote cujus origo vera ad *Osmannum*, hodiernæ Familiæ Imperatoriæ conditorem, & ad A. C. 1300. referri debet. Nec minus ad Classem hanc posteriorem referendum *Imperium* est *Russicum*: qvippe qvod cum Demetrio 1378. cœpit. Referenda & ad eandem Classem

ſem *Helvetiorum* eſt *Reſpubl.* Anno 1316. ſtabilita, & *Rhætica*, qvæ 1471. cœpit.

XLIIX.

Qvæ nuperæ ſunt Politiæ, & vix ſeculô antiqviores?

Ad poſtremam hanc Claſſem referri debent, qvæ intra hos centum annos, & qvod excurrit, ortæ: ut ſunt *Reſpubl. Genevenſis*, qvæ Anno 1535. & *Reſpubl. Belgica*, qvæ Anno 1579. egit radices. Nuperrimus in hâc Claſſe præter *Ducatum Holſat.* eſt *Ducatus Boruſſiæ.* Ante paucos enim annos Fridericus Wilhelmus, Elector Brandeburgicus, à Rege Poloniæ Caſimiro in Ducatum hunc plenam liberamqve poteſtatem accepit, omnibus in eundem juribus ſuis Rege ac Regno renunciante.

BRE-

BREVIARII HISTORICO-POLITICI

Quadripartiti

PARS PRIMA,

Erotematicâ Methodô

exhibens

Præcipua Orbis Hodie-Imperantis

IMPERIA.

CAP. I.

DE
IMPERIO GERMANICO-ROMANO.

EROTEMA I.

In qvibus rebus Notitiam Imperii nostri maximè consistere putas?

UT aliarum Rerumpublicarum, ita & Imperii nostri Notitia (intelligo autem hoc nomine, qvicqvid ad accuratissimam descriptionem S. R. I. tàm in materialibus, qvàm in formalibus, ut loqvuntur, pertinet) intra hos fere cancellos est constricta: ut attendatur juxta Philosophi præscriptum ad Imperii (1) *Senatum*, (2) *Magistratum*, & (3) *Judicia*. Tantùm addatur aliqvid de Terra ipsa, qvæve hæc habeat ad victum, & ad pacis bellive artes omnes idonea: ut & de ipsis Imperii civibus, adeoqve & de eo, qvænam terræ ad civitatem nostram pertineant hodie, aut olim pertinuerint. Qvæ tamen Qvæstio non tam de Republ. est ipsa, qvàm de Subjecto.

II.

Imperii nostri Notitiæ qvando & qvomodo nihil magni deerit?

Nihil magni eidem deerit: si apud animum constiterit, qvomodo ab initio in hunc usqve diem affecta fuerit, aut penes qvos steterit potestas illa summa decernendi aliqvid de bello & pace, de societatibus, aut fœderibus, de morte aut exilio civium Imperii nostri, qvos *immediatos* vulgò vocamus, de bonorum publicatione, aut confiscatione, de referendis rationibus (qvâ in potestate τὸ κύριον situm Reipubl.) tum qvemadmodum hæc

hæc administrari soleant. Non deerit qvicqvam: si noverimus omnem Magistratuum nostrorum naturam, (inter hos autem & Cæsaris, & Ducum, & Comitum officia numero) qvot nempe Magistratuum munia Imperium nostrum agnoscat; qvibus temporibus illa definierit, qvomodove illa constituat, i. e. qvibusnam illa committat, & per qvos, sortitione, an suffragiô, an certô natalium jure. Nec tandem deerit aliqvid: si Jurisdictionis Imperialis ratio perspecta fuerit; circa qvæ & qvomodo illa versetur; judices verò è qvibus, & qvomodo creentur.

III.

Unde autem Notitia hæc omnium felicissimè poterit comparari?

Non aliunde nisi è *rerum German. Monumentis*: hac qvidem ratione, ut consulamus rerum German. gnarissimos; ut antiqvissima scrutemur monumenta; ut excutiamus reclusa nobis scrinia; ut magna cum curâ omnia inspiciamus, unde Imperii nostri memoriam tutò licet repetere.

IV.

Qvænam sunt Monumenta illa Rerum Germanicarum?

Licet à Majoribus nostris parvo numero ad nos transmissa fuerint: posteaqvam tamen Typograph. inventa, studiis ac curis clarissimorum Virorum à ducentis abhinc annis, in tantâ copia tamqve præclara Rerum Germanicarum Monumenta haberi cœperunt: ut Hist. Imp. nostri hodie cognitu sit facillima. Habemus nempe hodie *Leges, tempore Caroli M. & pòst usitatas*, in *Corpore Legum antiqvarum* CL. LINDENBROGII: suppetunt nobis *Leges Saxon. & Svevica*, qvibus Germania penè omnis seculis multis floruit. Nec desunt nobis hodie *Comitiorum Decreta omnia à temporibus Friderici III. Imp.* in unum *Corpus Recessuum Imperii* collecta ac digesta. Antecedentium insuper temporum

Instituta publica pleraqve nobis dedit aliqvot *Constitut. Imperialium Tomis* MELCHIOR GOLDASTUS, vir, cui ingenium ut capacissimum, ita, accedente inusitatâ industriâ, tantùm non omnigenâ doctrina planè subactum erat. Pertinent & huc Tomi die Reichs-Satzung: pertinet eodem *Rationale Consvetudinum Goldasti*, die Reichs-Handlung *Goldasti*, &c. *Historica Maj. nostrorum Scripta* è situ & sqvalore producta iterum hodiè operâ potissimùm SCHARDII *Tomis IV. Rerum Germ.* habentur: qvibus addendi sunt tres *Tomi Pistoriani*; unus *Urstisii*, unus *Reuberi*; tres *Freheri*. Atqve hoc conjunctim nobile illud *Corpus* est *Historia Germanica*; præter qvod in Eruditorum qvoq; Bibliothecis *Repræsentatio Respubl. German.* habetur, s. *Tr. Varii de Sacri Romano-Germ. Imperii Regimine, Variorum eorundemqve præclarissimorum Autorum.* In his sanè cùm varia Germanicæ Antiqvitatis Monumenta, tùm verò illustres Juris publici de Imp. Roman. Statu Controversiæ pertractantur. Generaliter tamen omnium antiqvorum Scriptorum totiusqve Imperii Historiæ instar esse potest CHRISTOPH. LEHMANNI CHRONICON SPIRENSE: utpote qvod universæ Germ. res gestas complectitur. E recentioribus præcipui sunt *Johan. Sleidanus* & *Thuanus*, Gallus genere, ingenio & literis vir verè magnus & nobilis, qvi 130. Libris ætatis suæ Histor. summo judicio & fide prudentissimè conscripsit. Habemus *Theatrum Europæum*: cui adjiciendi *Actorum publicorum* sunt *Collectores*; *Christ. Lehmannus*, qvi ea collegit imprimis, qvæ ad *Pacem Religiosam* spectant; *Hordlederus de causis Belli German.* & *Lundorpius* ad nostra tempora continuatus; & *Adolphus Brachelius* cum *Thuldeni Continuatione.* Locum deniqve heic *Diarium Europæum* meretur: utpote qvod Opus iis apprimè utile, qvibus non semper Archiva Principp. inspicere contingit.

V. Qvid

V.

Qvid jam post amplam hanc Scriptorum Rerum German. enumerationem colligit?

Colligo acutè: *Notitiam* Juris publici ei, qvi ad partem Reipubl. Germanico-Rom. aliqvando administrandam aptum se reddere velit, non sufficere: nec ipsum Jus publicum rectè addisci posse absqve cognitione universi Status Germanici: qvum pars, in qvantum est pars, propter totum sit, & essentiam suam toti debeat: insuperqve de parte deliberari non possit, nisi toto perspecto corpore. Jus autem publ. cum cognitione Status minimè confundi debet: adeoqve nec ipse Status Imperii nostri ex Jure publico est addiscendus.

VI.

Notitia ergò Status Imperialis & Notitia Juris-publ. qvomodo differunt?

Magna heic juxta *Principia Polit.* est differentia Distingvunt enim inter *universi Status cognitionem*, & inter *notitiam jurium alicujus Status publicorum*, qvæ de Regimine tantùm sunt. *Notitia Juris publici* pars saltem cognitionis illius est, qvâ Status Imp. comprehenditur. Unde nec Jus Imperii ignorare poterit: qvisqvis Statum penitus novit. Contra ea verò, qvi *Jus* saltem scit *Imperii*, non illicò conditionem omnis Imperialis Status scire potest.

VII.

Usum verò ipsius Juris publici qvis perspectum habere poterit:

Nemo perspectum hunc habebit: nisi qvi sciat, qvà occasione, & qvomodo leges constitutæ; qvomodo olim se habuerint; qvæ mutationis ratio fuerit; an singulorum, an omnium; an qvorundam concernant utilitatem; an rectè ubiqve observentur, an verò hodierni mores iis adversentur, &c.

IIX.

Qvis scire talia & alia potest?

Talia & alia feliciter scire potest: qvi probè perspectam sibi ac cognitam cùm universi corporis German. tum singulorum ejus membrorum naturam habet, atqve adeò scit: *qvanam singularum ejus partium Ratio Status s. Interesse; qva religio, qvi mores, qva fœdera, qva custodia finium, qvi reditus, qva vis militaris, qva commercia, qva alimentorum ratio, qva dissidia aperta & gliscentia, externa & interna, & qva præterea ad integram Imperii nostri cognitionem facere possunt.* Circa hæc ut plurimum qvidem Jura publica versantur; sed ex ipsis Juribus publicis neqvaqvam addisci possunt.

IX.

Unde qvæso Jurium publ. notitia petenda?

Non sanè petenda est è Jure publico Justinianeo, (uti nonnulli volunt,) qvum pauca in eo sint huc spectantia: sed ex *Aurea Caroli IV. Bulla*, è *Recessibus & Constitut. Imperii*, è *Capitulationibus Cæsarum*, ex *Instrumento Pacis Cæsareo-Sveeico*, & *Consvetudinibus publicis*.

X.

Qvinam Instrumentorum horum publ. præcipui sunt Interpretes?

Illi, qvi Instrumenta hæc publica illustrârunt, sunt inter præcipuos JOH. LIMNÆUS, qvi *V. Tomis Opus consummatissimum de J. P.* edidit, enucleatius nobis ab *Oldenburg.* sub Tit. *Limnæi Enucleati* redditum: HERMANNUS CONRINGIUS, Doctor ille famigeratissimus, qvi primùm cognitionem Status & Jurium Imp. erudito Orbi manifestavit, liberè, modestè tamen, in egregiis *Libellis de Germano-Romanorum Imperiô, de Finibus Imperii*, inqve *Notis ad* LAMPAD. differens: REINKINGUS de *Regimine Secul. & Eccles.* BURGOL-

GOLDENSIS deniqve, qvi *Instrumentum Pacis* non ita pridem à se illustratum edidit sub Tit. *Notitia Rerum Illustrium Imper. Romano-German. tripartita.* E Scriptoribus hisce, aliisqve non enarratis, Notitia Jurium Imp. satis abunde hauriri atqve comparari poterit.

XI.

Præmissis præmittendis dicito nunc mihi: qvæ origo sit & progressus nostri Imperii?

Fundamentum & primum, qvod dicitur, lapidem posuit JUL. CÆSAR; AUGUSTUS parietes; TIBERIUS verò tectum Politici hujus ædificii absolvit: adeòqve fundatam ille atqve auctam nobis Romanam Monarchiam omnibus numeris stabilivit. Sic itaqve *Octavius Cæs. Augustus, Julio* succedens, atqve non solùm togæ, sed & qvàm maximè belli artibus Monarchiæ suæ fastigium confirmans, *Romani Imperii non tam conditor est, qvàm auctor illius & amplificator.* Posteris enim reliqvit Imperium mari terraqve amplissimum, Oceano nempe & amnibus longinqvis septum.

XII.

Imperium Romanum qvando fuit amplissimum?

Imperium Romanum Sol magnus mundi oculus nunqvam potentius & amplius adspexit, qvàm sub Imp. TRAJANO: utpote sub qvo ipso ad absolutæ felicitatis cumulum perductum habetur: uti qvidem *è Plinii Jun. Panegyr.* satis superqve constat. Ad Tigrim qvippe, Armeniæ fluvium, ab Oceano Cantabrico & ab Oceano Atlantico ad Sinum usqve Persicum; porrò à monte Atlante ad Sylvam Caledoniam usqve, imò & ad Albim Germaniæ fluvium, & ultra Danubium se extendebat, XC. Gradus in longitudine suâ continens.

XIII.

Qvod præcipuum tunc Arcanum Romani erat Imperii?

bus omnibus feliciter gestis, duos filios consortes Imperii fecerat, Arcadium Orienti, Honorium Occidenti præficiens. Sic enim pro uno mox duo Regna extitêre, non alii usui, qvàm ut divulsus Orienti Occidens Barbaris eò faciliùs succumberet.

XX.

Qvomodo dividi Romanum tunc cœpit Imperium?

Dividi cœpit in ORIENTALE & OCCIDENTALE: donec Odoacer, Herculorum Rex, magnô cum exercitu Italiam ingressus, in tam arctas angustias conjecit *Fl. Momyllam*, qvem, qvòd exiguæ staturæ esset, *Augustulum* vocabant: ut præ desperatione se Imperio Occidentali abdicaret. Factum id A. D. CCCCLXXVI. Urbe jam qvartùm â Barbaris occupatâ.

XXI.

Sub cujus ergò Imp. regimine in Occid. videmus præcipuè illius Solœcismi Polit. fructus, qvem Constant. M. in removendis Legionibus à Rheni ac Dan. ripis commisit?

Videmus fructus illius sub HONORII maximè regimine. Barbari enim tunc per late patentem portam finibus ac latibulis suis proruperunt, Imperiumqve Occidentis valdè dilacerârunt, Gothis Italiam, Hispanias verò & Gallias Vandalis, Svevis & Alanis rapinis ac incendiis vastantibus imperioqve eripientibus.

XXII.

Decrementum Imp. Occidentalis sub qvo Imperatore accidit omnium gravissimum?

Sub VALENTINIANO sanè *IIItio*, qvicqvid de Imperio in Occidente reliqvum fuit, per barbararum gentium infusionem avulsum proprios ferè Reges sibi sumsit. Ita *Hispania* Vandalis, West-Gothis, ac Svevis; *Gallia* Francis ac Burgundis; *Britannia* Pictis, Sco-

Scotis, Saxonibus, Anglis; *Pannonia* post alios Hunnis ac demum Hungaris cesserunt.

XXIII.

In qvot & qvænam tunc Regna Imperium Occidentale dissolutum abiit?

Qvum Occid. Imperium à Barbaris hinc inde diriperetur: sub *Valentin. III.* è direptis Provinciis exortum *Regnum* 1. *Francicum*, 2. *Anglicum*, 3. *Burgundicum*, 4. *Alemannicum*, 5. *Bojorum*, 6. *Ost-Gothorum* in Pannonia, 7. *VVest-Gothorum* in Hispania, 8. *Vandadalorum* in Africa. Hæc Regna omnia circa idem ferè tempus eruperunt.

XXIV.

Sed qvis Impp. res Imperii in Occidente restistituit in melius?

Imperium Romanum, qvod, in *Augusto* maximum, in *Augustulo* in Occidente valdè diminutum, atqve ad alios translatum fuerat, Gothis Italiam ab A. C. 476. usqve ad Ann. 511. qvietè tenentibus, in melius restituit *D. Imp.* JUSTINIANUS: dum per fortissimum maximèqve strenuum Ducem, *Belisarium* Gothis Italiam rursus cœpit eripere, atqve Romano Imperio, cujus vis & majestas in Oriente supererat, rursus adjungere. Neqve tamen Gothis excisis Italia Romanis integrè reddita.

XXV.

Qvid Romano post Justiniani tempora mali contigit Imperio?

Hoc mali contigit: ut *Occidentale Imp.* paulatim rursus in direptionem abiret, Longobardis Italiam fœdè lacerantibus, eamqve, pulsis Cæsarum præsidiis, pene omnem, exceptâ *Româ* ejusqve pomœriis, *urbe Venetiarum*, *Pentapoli* & *Exarchatu Ravennensi*, sui juris facientibus. *Orientale* verò adeò invalidum reman-

mansit : ut vix aliqvot vicibus *Constantinopolim* contra Saracenos defendere, multò minus Occidenti opem ferre potuerit. *Cœperunt* namqve *Orientale Imper. vexare Anno DC. XXII. arma & hæresis Muhametana, breviqve tempore à Saracenis oppressa fuère, præter Syriam, Ægyptum, & Archipelagum, Africa, Sicilia & Hispania.*

XXVI.

Imperii Occidentalis reliqvias per qvos interim Impp. Græci sub ditione sua tenuère?

Missis EXARCHIS (i. e. *Principibus præcipuis*, qvi Germ. Ertz-Hertzoge) adhuc sub Imperio illas qv. reliqvias Imp. Occident. per annos 175. continebant. Fuit autem sedes illorum *Ravenna*; primusqve à *Justino II. Imp.* eò missus erat LONGINUS, homo impurus atqve sceleratus. XIV. & ultimus *Eutychus* fuit a Leone III. missus.

XXVII.

Qvid damni intulère Exarchi hi Italiæ?

Exarchi hi, qvum Longobardos in se irritarent, magnas vastationes & clades intulère Italiæ. Atqve sic tandem illæ reliqviæ, paulò ante enumeratæ, etiam Longobardis, præter duas urbes, *Romam* ac *Venetias*, cesserunt. *Qvæ duæ urbes, Longobardici Regni temporibus, Romani Imp. nomen retinuère.* Reliqva verò omnia Longobardici Regni titulo venerant.

XXIIX.

Tàm miserè proinde rebus Imp.Occident.sese habentibus, qvis eas denuò restituit in melius?

Id fecit CAROLUS M. *Hic* enim A.C. DCCCI. *Occidentalis Imp. Titulos est adeptus*: ita qvidem Occidentali Imp. ab Orientali avulso, ut Neapolis & Sipontum Orientem versus cum Sicilia Græcorum esset, Beneventum remaneret Longobardis: Veneti neutri parti adscriberentur: Status Ecclesiæ liber esset: reliqvum Carolo M. cede-

cederet. Sic igitur divisio Imperii habuit initium à translatione sedis Imperialis Româ Constantinopolim; crevit distractione in plures Principes: pervenit ad ἀκμὴν Caroli M. assumtione.

XXIX.

Carolus ille M. utrum origine Germanus, an verò Gallus?

Natione, Lingvâ & Moribus Gallum fuisse Carolum, BODINUS scribit: cui adstipulatur THOLOSANUS, aliiqve Galli, nudis assertionibus, non rationibus ducti. Id autem vel propterea faciunt: ut inter qvamplurimas & hanc justam prætensionem suarum in Imperium nostrum causam habere videantur: *qvia Carolus primus è gente suâ Imperator, homo Gallus fuerit.* Nos Germani verò cum CUSPINIANO, cum AVENTINO, cumqve FREHERO multisqve aliis, *Carolus M. in Germania Franciâ natum, indeqve & ratione Stirpis, & ratione Patriæ dicendum habendumqve esse Germanum,* contra Gallos in hodiernum usqve diem propugnamus. Interim, ut paulò aptius ad qvæstionem propositam respondeatur, *non ineptè* nonnemo censet: *qvod distinctim, vel juxta Carolinum ævum,* vel *juxta hodiernum, sit respondendum.* Si secundum prius, dico: *Carolus non Germanus,*(habito scil. ad hodiernam German. respectu) sed *Franciscus est, tàm ratione Stirpis, qvàm ratione Patriæ*: eò qvòd Pater Pipinus Rex Franciæ (qvæ olim Gallia dicta) non Germaniæ fuerit. Si verò secundum posterius, ex habitu nempe Germaniæ post Caroli M. tempora, respondendum, dico: *Carolus M. ratione Stirpis & ratione Patriæ est Germanus*: eò qvòd Franci, è qvorum prosapia Carolus, nationis sint Germani & Ingelheimium qvoqve natale Caroli solum, in Regno Germaniæ hodierno die sit situm.

XXX.

Qvibus limitibus tunc, qvum Carolo M. Cæsareus Titulus deferretur, Imp. Rom. circumscribebatur?

Valdè

CAP. I.

DE
IMPERIO GER-MANICO-ROMANO.

EROTEMA I.

In qvibus rebus Notitiam Imperii nostri maximè consistere putas?

UT aliarum Rerumpublicarum, ita & Imperii nostri Notitia (intelligo autem hoc nomine, qvicqvid ad accuratissimam descriptionem S. R. I. tàm in materialibus, qvàm in formalibus, ut loqvuntur, pertinet) intra hos fere cancellos est constricta: ut attendatur juxta Philosophi præscriptum ad Imperii (1) *Senatum*, (2) *Magistratum*, & (3) *Judicia*. Tantùm addatur aliqvid de Terra ipsa, qvæve hæc habeat ad victum, & ad pacis bellive artes omnes idonea: ut & de ipsis Imperii civibus, adeoqve & de eo, qvænam terræ ad civitatem nostram pertineant hodie, aut olim pertinuerint. Qvæ tamen Qvæstio non tam de Republ. est ipsa, qvàm de Subjecto.

II.

Imperii nostri Notitiæ qvando & qvomodo nihil magni deerit?

Nihil magni cidem deerit: si apud animum constiterit, qvomodo ab initio in hunc usqve diem affecta fuerit, aut penes qvos steterit potestas illa summa decernendi aliqvid de bello & pace, de societatibus, aut fœderibus, de morte aut exilio civium Imperii nostri, qvos *immediatos* vulgò vocamus, de bonorum publicatione, aut confiscatione, de referendis rationibus (qvâ in potestate τῷ κυρίῳ situm Reipubl.) tum qvemadmodum hæc

hæc administrari soleant. Non deerit qvicqvam: si noverimus omnem Magistratuum nostrorum naturam, (inter hos autem & Cæsaris, & Ducum, & Comitum officia numero) qvot nempe Magistratuum munia Imperium nostrum agnoscat; qvibus temporibus illa definierit, qvomodove illa constituat, i. e. qvibusnam illa committat, & per qvos, sortitione, an suffragiô, an certô natalium jure. Nec tandem deerit aliqvid: si Jurisdictionis Imperialis ratio perspecta fuerit; circa qvæ & qvomodo illa versetur; judices verò è qvibus, & qvomodo creentur.

III.

Unde autem Notitia hæc omnium felicissimè poterit comparari?

Non aliunde nisi è *rerum German. Monumentis*: hac qvidem ratione, ut consulamus rerum German. gnarissimos; ut antiqvissima scrutemur monumenta; ut excutiamus reclusa nobis scrinia; ut magna cum curâ omnia inspiciamus, unde Imperii nostri memoriam tutò licet repetere.

IV.

Qvænam sunt Monumenta illa Rerum Germanicarum?

Licet à Majoribus nostris parvo numero ad nos transmissa fuerint: posteaqvam tamen Typograph. inventa, studiis ac curis clarissimorum Virorum à ducentis abhinc annis, in tantâ copia tamqve præclara Rerum Germanicarum Monumenta haberi cœperunt: ut Hist. Imp. nostri hodie cognitu sit facillima. Habemus nempe hodie *Leges, tempore Caroli M. & pòst usitatas*, in *Corpore Legum antiqvarum* CL. LINDENBROGII: suppetunt nobis *Leges Saxon.* & *Svevica*, qvibus Germania penè omnis seculis multis floruit. Nec desunt nobis hodie *Comitiorum Decreta omnia à temporibus Friderici III. Imp.* in unum *Corpus Recessuum Imperii* collecta ac digesta. Antecedentium insuper temporum Insti-

Instituta publica pleraqve nobis dedit aliqvot *Constitut. Imperialium Tomus* MELCHIOR GOLDASTUS, vir, cui ingenium ut capacissimum, ita, accedente inusitatâ industriâ, tantùm non omnigenâ doctrina planè subactum erat. Pertinent & huc Tomi die Reichs-Satzung: pertinet eodem *Rationale Consvetudinum Goldasti*, die Reichs-Handlung *Goldasti*, &c. *Historica Maj. nostrorum Scripta* è situ & sqvalore producta iterum hodiè operâ potissimùm SCHARDII *Tomis IV. Rerum Germ.* habentur: qvibus addendi sunt tres *Tomi Pistoriani*; unus *Urstisii*, unus *Reuberi*; tres *Freheri*. Atqve hoc conjunctim nobile illud *Corpus* est *Historiæ Germanicæ*; præter qvod in Eruditorum qvoq; Bibliothecis *Repræsentatio Respubl. German.* habetur, s. *Tr. Varii de Sacri Romano-Germ. Imperii Regimine, Variorum eorundemqve præclarissimorum Autorum.* In his sanè cùm varia Germanicæ Antiqvitatis Monumenta, tùm verò illustres Juris publici de Imp. Roman. Statu Controversiæ pertractantur. Generaliter tamen omnium antiqvorum Scriptorum totiusqve Imperii Historiæ instar esse potest CHRISTOPH. LEHMANNI CHRONICON SPIRENSE: utpote qvod universæ Germ. res gestas complectitur. E recentioribus præcipui sunt *Johan. Sleidanus* & *Thuanus*, Gallus genere, ingenio & literis vir verè magnus & nobilis, qvi 130. Libris ætatis suæ Histor. summo judicio & fide prudentissimè conscripsit. Habemus *Theatrum Europæum*: cui adjiciendi *Actorum publicorum* sunt *Collectores*; *Christ. Lehmannus*, qvi ea collegit imprimis, qvæ ad *Pacem Religiosam* spectant; *Hortlederus de causis Belli German.* & *Lundorpius* ad nostra tempora continuatus; & *Adolphus Brachelius* cum *Thuldeni Continuatione.* Locum deniqve heic *Diarium Europæum* meretur: utpote qvod Opus iis apprimè utile, qvibus non semper Archiva Principp. inspicere contingit.

V. Qvid

V.

Qvid jam post amplam hanc Scriptorum Rerum German. enumerationem colligit?

Colligo acutè: *Notitiam* Juris publici ei, qvi ad partem Reipubl. Germanico-Rom. aliqvando administrandam aptum se reddere velit, non sufficere: nec ipsum Jus publicum rectè addisci posse absqve cognitione universi Status Germanici: qvum pars, in qvantum est pars, propter totum sit, & essentiam suam toti debeat: insuperqve de parte deliberari non possit, nisi toto perspecto corpore. Jus autem publ. cum cognitione Status minimè confundi debet: adeoqve nec ipse Status Imperii nostri ex Jure publico est addiscendus.

VI.

Notitia ergò Status Imperialis & Notitia Juris-publ. qvomodo differunt?

Magna heic juxta *Principia Polit.* est differentia Distingvunt enim inter *universi Status cognitionem*, & inter *notitiam jurium alicujus Status publicorum*, qvæ de Regimine tantùm sunt. *Notitia Juris publici* pars saltem cognitionis illius est, qvâ Status Imp. comprehenditur. Unde nec Jus Imperii ignorare poterit: qvisqvis Statum penitus novit. Contra ea verò, qvi *Jus* saltem scit *Imperii*, non illicò conditionem omnis Imperialis Status scire potest.

VII.

Usum verò ipsius Juris publici qvis perspectum habere poterit:

Nemo perspectum hunc habebit: nisi qvi sciat, qvà occasione, & qvomodo leges constitutæ; qvomodo olim se habuerint; qvæ mutationis ratio fuerit; an singulorum, an omnium; an qvorundam concernant utilitatem; an rectè ubiqve observentur, an verò hodierni mores iis adversentur, &c.

IIX.

Qvis scire talia & alia potest?

Talia & alia feliciter scire potest: qvi probè perspectam sibi ac cognitam cùm universi corporis German. tum singulorum ejus membrorum naturam habet, atqve adeò scit: *qvanam singularum ejus partium Ratio Status* s. *Interesse*; *qva religio, qvi mores, qva fœdera, qva custodia finium, qvi reditus, qva vis militaris, qva commercia, qva alimentorum ratio, qva dissidia aperta & gliscentia, externa & interna, & qva præterea ad integram Imperii nostri cognitionem facere possunt.* Circa hæc ut plurimum qvidem Jura publica versantur; sed ex ipsis Juribus publicis neqvaqvam addisci possunt.

IX.

Unde qvæso Jurium publ. notitia petenda?

Non sanè petenda est è Jure publico Justinianeo, (uti nonnulli volunt,) qvum pauca in eo sint huc spectantia: sed ex *Aurea Caroli IV. Bulla*, è *Recessibus & Constitut. Imperii*, è *Capitulationibus Cæsarum*, ex *Instrumento Pacis Cæsareo-Svecico*, & *Consvetudinibus publicis.*

X.

Qvinam Instrumentorum horum publ. præcipui sunt Interpretes?

Illi, qvi Instrumenta hæc publica illustrârunt, sunt inter præcipuos JOH. LIMNÆUS, qvi *V. Tomis Opus consummatissimum de J. P.* edidit, enucleatius nobis ab *Oldenburg.* sub Tit. *Limnæi Enucleati* redditum: HERMANNUS CONRINGIUS, Doctor ille famigeratissimus, qvi primùm cognitionem Status & Jurium Imp. erudito Orbi manifestavit, liberè, modestè tamen, in egregiis *Libellis de Germano-Romanorum Imperio, de Finibus Imperii*, inqve *Notis ad* LAMPAD. differens: REINKINGUS de *Regimine Secul. & Eccles.* BURGOL-

GOLDENSIS deniqve, qvi *Instrumentum Pacis* non ita pridem à se illustratum edidit sub Tit. *Notitia Rerum Illustrium Imper. Romano-German. tripartitæ.* E Scriptoribus hisce, aliisqve non enarratis, Notitia Jurium Imp. satis abunde hauriri atqve comparari poterit.

XI.

Præmissis præmittendis dicito nunc mihi: qvæ origo sit & progressus nostri Imperii?

Fundamentum & primum, qvod dicitur, lapidem posuit JUL. CÆSAR; AUGUSTUS parietes; TIBERIUS verò tectum Politici hujus ædificii absolvit: adeòqve fundatam ille atqve auctam nobis Romanam Monarchiam omnibus numeris stabilivit. Sic itaqve *Octavius Cæs. Augustus, Julio* succedens, atqve non solùm togæ, sed & qvàm maximè belli artibus Monarchiæ suæ fastigium confirmans, *Romani Imperii non tam conditor est, qvàm auctor illius & amplificator.* Posteris enim reliqvit Imperium mari terraqve amplissimum, Oceano nempe & amnibus longinqvis septum.

XII.

Imperium Romanum qvando fuit amplissimum?

Imperium Romanum Sol magnus mundi oculus nunqvam potentius & amplius adspexit, qvàm sub Imp. TRAJANO: utpote sub qvo ipso ad absolutæ felicitatis cumulum perductum habetur: uti qvidem è *Plinii Jun. Panegyr.* satis superqve constat. Ad Tigrim qvippe, Armeniæ fluvium, ab Oceano Cantabrico & ab Oceano Atlantico ad Sinum usqve Persicum; porrò à monte Atlante ad Sylvam Caledoniam usqve, imò & ad Albim Germaniæ fluvium, & ultra Danubium se extendebat, XC. Gradus in longitudine suâ continens.

XIII.

Qvod præcipuum tunc Arcanum Romani erat Imperii?

Præcipuum Rom. Imperii Arcanum, curatissimis simulacris involvendum, & à vulgi militaris intelligentiâ submovendum, *in eo erat situm: qvod penes militem esset, Impp. solio admovere & deturbare.*

XIV.

Qvid Arcanô hoc evulgatô contigit?

Arcanum hoc posteaqvam evulgatum esset, milesqve præcipuè Prætorianus, existimaret, in sua potestate esse, Impp. Romano Orbi dare; misera pariter Imperii & Imperatorum extitit conditio. Constat enim è Rerum Rom. Annalibus, milites non rarò levi de caussa eos, qvibus Imperium detulerunt, non modò destituisse, sed per tumultum qvoqve occidisse, offerendo imperium illi potissimum, à qvo concitatus fuerat, & donativum expectabat.

XV.

Qvando igitur Imp. Romanum primùm collabascere cœpit?

Cœpit primùm sub LICINIO VALERIANO, & sensim posteà collabascere. Postqvam enim ille Christianos miserè persecutus esset: omnia fortuna & felicitas evanuit, undiqve in Imperio Romano seditionibus & bellis ortis. Irrupêre nempe in Italiam Germani: irrupêre Persæ, &c. Nunqvam tamen à violentis ferocissimarum gentium incursionibus penitus everti atqve exscindi potuit.

XVI.

Sub qvo Imperatore iterum movit lacertos, & qv. redditâ juventute reviruit?

Factum id sub Constantino M. Is enim bella domestica sopiverat, Tyrannos frenârat, Barbaros atqve hostiles gentes Imperiô ejecerat.

XVII.

Sed qvænam denuò post suprema illa Constantini M. fata plurimùm Rom. debilitârunt Imperium?

Duæ

Duæ heic ſunt potiſſimæ decreſcentis Imperii cauſæ. *Prima* eſt *Sedis Imperialis, Româ Conſtantinopolim facta, translatio.* Nudata enim hoc pacto non tantùm fuit Roma, ut ornaretur Conſtantinopolis ; ſed etiam Legiones validiſſimæ à ripa Rheni & Danubii in Orientem cœperunt dimoveri. *Altera* eſt *Imperii, filiis Conſtantini, Conſtantino nempe II. Conſtanti* & *Conſtantio, in tria Regna* Anno Dom. CCC XXXVII. *facta diviſio.* Etenim, qvum filii hi inter ſe armis decertarent, ita ſe invicem conſumſerunt: ut Imperium qv. exangve corpus remanſerit.

XIIX.

Qvos Solœciſmos Politicos commiſiſſe Conſtantinum M. heic putas?

Primò meritò hic arguitur in Conſtant. M. *Solœciſmus Polit. qvòd Imperii ſedem in novam illam Romam, Conſtantinopolim* puto, *transferre occeperat.* Cogitare enim ille debuiſſet, omnem mutationem in Politicis haberi periculoſam, & non rarò aliqvid monſtri alere ſubditos: qvando Domini tam longè abſunt. *Inſignem* qvoqve *Solœciſmum Polit.* in eo commiſit Conſtant. *qvòd, Politicas Auguſti literas negligens, validiſſimas Legiones ad Rhenum* & *Danubium*, in qvibus qvoqve murus aheneus adverſus Germanos conſiſtebat, *inde in Orientem revocârat.* Cogitare enim debuiſſet, magnum Imp. corpus multis manibus, præprimis in liminibus ac clauſtris, eſſe tuendum. Porrò qvoqve Conſtant. malè Imperio conſuluerat: *qvòd inter filios totum in partes diviſerat.* Cogitare enim debuiſſet, vim unitam eſſe fortiorem.

XIX.

Qvid porrò cauſæ ruinæ huic Imperii Romani ſubeſt?

Inſigniter qvoqve ruinam Militaris ac qv. Martii Imperii promovit: *qvòd Imp. Theodoſius M.* qvi poſtremus Imperium in Occidente & Oriente integrum tenuit, *rebus*

bus omnibus feliciter gestis, duos filios consortes Imperii fecerat, Arcadium Orienti, Honorium Occidenti præficiens. Sic enim pro uno mox duo Regna extitêre, non alii usui, qvàm ut divulsus Orienti Occidens Barbaris eò faciliùs succumberet.

XX.

Qvomodo dividi Romanum tunc cœpit Imperium?

Dividi cœpit in ORIENTALE & OCCIDENTALE: donec Odoacer, Herculorum Rex, magnô cum exercitu Italiam ingressus, in tam arctas angustias conjecit *Fl. Momyllam*, qvem, qvòd exiguæ staturæ esset, *Augustulum* vocabant: ut præ desperatione se Imperio Occidentali abdicaret. Factum id A. D. CCCCLXXVI. Urbe jam qvartùm â Barbaris occupatâ.

XXI.

Sub cujus ergò Imp. regimine in Occid. videmus præcipuè illius Solœcismi Polit. fructus, qvem Constant. M. in removendis Legionibus à Rheni ac Dan. ripis commisit?

Videmus fructus illius sub HONORII maximè regimine. Barbari enim tunc per late patentem portam finibus ac latibulis suis proruperunt, Imperiumqve Occidentis valdè dilacerârunt, Gothis Italiam, Hispanias verò & Gallias Vandalis, Svevis & Alanis rapinis ac incendiis vastantibus imperioqve eripientibus.

XXII.

Decrementum Imp. Occidentalis sub qvo Imperatore accidit omnium gravissimum?

Sub VALENTINIANO sanè *IIItio*, qvicqvid de Imperio in Occidente reliqvum fuit, per barbararum gentium infusionem avulsum proprios ferè Reges sibi sumsit. Ita *Hispania* Vandalis, West-Gothis, ac Svevis; *Gallia* Francis ac Burgundis; *Britannia* Pictis, Sco-

Scotis, Saxonibus, Anglis; *Pannonia* post alios Hunnis ac demum Hungaris cesserunt.

XXIII.

In qvot & qvænam tunc Regna Imperium Occidentale dissolutum abiit?

Qvum Occid. Imperium à Barbaris hinc inde diriperetur: sub *Valentin. III.* è direptis Provinciis exortum *Regnum* 1. *Francicum*, 2. *Anglicum*, 3. *Burgundicum*, 4. *Alemannicum*, 5. *Bojorum*, 6. *Ost-Gothorum* in Pannonia, 7. *VVest-Gothorum* in Hispania, 8. *Vandadalorum* in Africa. Hæc Regna omnia circa idem ferè tempus eruperunt.

XXIV.

Sed qvis Impp. res Imperii in Occidente restituit in melius?

Imperium Romanum, qvod, in *Augusto* maximum, in *Augustulo* in Occidente valdè diminutum, atqve ad alios translatum fuerat, Gothis Italiam ab A. C. 476. usqve ad Ann. 511. qvietè tenentibus, in melius restituit *D. Imp.* JUSTINIANUS: dum per fortissimum maximèqve strenuum Ducem, *Bellisarium* Gothis Italiam rursus cœpit eripere, atqve Romano Imperio, cujus vis & majestas in Oriente superėrat, rursus adjungere. Neqve tamen Gothis excisis Italia Romanis integrè reddita.

XXV.

Qvid Romano post Justiniani tempora mali contigit Imperio?

Hoc mali contigit: ut *Occidentale Imp.* paulatim rursus in direptionem abiret, Longobardis Italiam fœdè lacerantibus, eamqve, pulsis Cæsarum præsidiis, pene omnem, exceptâ *Româ* ejusqve pomœriis, *urbe Venetiarum, Pentapoli & Exarchatu Ravennensi*, sui juris facientibus. *Orientale* verò adeò invalidum reman-

mansit : ut vix aliqvot vicibus *Constantinopolim* contra Saracenos defendere, multò minus Occidenti opem ferre potuerit. *Cœperunt* namqve *Orientale Imper. vexare Anno DC. XXII. arma & hæresis Muhametana, breviqve tempore à Saracenis oppressa fuêre, præter Syriam, Ægyptum, & Archipelagum, Africa, Sicilia & Hispania.*

XXVI.

Imperii Occidentalis reliqvias per qvos interim Impp. Græci sub ditione sua tenuêre?

Missis EXARCHIS (i. e. *Principibus præcipuis*, qvi Germ. Ertz-Hertzoge) adhuc sub Imperio illas qv. reliqvias Imp. Occident. per annos 175. continebant. Fuit autem sedes illorum *Ravenna*; primusqve *à Justino II. Imp.* eò missus erat LONGINUS, homo impurus atqve sceleratus. XIV. & ultimus *Eutychus* fuit a Leone III. missus.

XXVII.

Qvid damni intulêre Exarchi hi Italiæ?

Exarchi hi, qvum Longobardos in se irritarent, magnas vastationes & clades intulêre Italiæ. Atqve sic tandem illæ reliqviæ, paulò ante enumeratæ, etiam Longobardis, præter duas urbes, *Romam* ac *Venetias*, cesserunt. *Qvæ duæ urbes, Longobardici Regni temporibus, Romani Imp. nomen retinuêre.* Reliqva verò omnia Longobardici Regni titulo venerant.

XXIIX.

Tàm miserè proinde rebus Imp. Occident. sese habentibus, qvis eas denuò restituit in melius?

Id fecit CAROLUS M. *Hic* enim A.C. DCCCI. *Occidentalis Imp. Titulos est adeptus*: ita qvidem Occidentali Imp. ab Orientali avulso, ut Neapolis & Sipontum Orientem versus cum Sicilia Græcorum esset, Beneventum remaneret Longobardis: Veneti neutri parti adscriberentur: Status Ecclesiæ liber esset: reliqvum Carolo M. cede-

cederet. Sic igitur divisio Imperii habuit initium à translatione sedis Imperialis Româ Constantinopolim; crevit distractione in plures Principes: pervenit ad ἀκμὴν Caroli M. assumtione.

XXIX.

Carolus ille M. utrum origine Germanus, an verò Gallus?

Natione, Lingvâ & Moribus Gallum fuisse Carolum, BODINUS scribit: cui adstipulatur THOLOSANUS, aliiqve Galli, nudis assertionibus, non rationibus ducti. Id autem vel propterea faciunt: ut inter qvamplurimas & hanc justam prætensionem suarum in Imperium nostrum causam habere videantur: q*via Carolus primus è gente suâ Imperator, homo Gallus fuerit.* Nos Germani verò cum CUSPINIANO, cum AVENTINO, cumqve FREHERO multisqve aliis, *Carolus M. in Germania Franciâ natum, indeqve & ratione Stirpis, & ratione Patriæ dicendum habendumqve esse Germanum,* contra Gallos in hodiernum usqve diem propugnamus. Interim, ut paulò aptius ad qvæstionem propositam respondeatur, *non ineptè* nonnemo censet: *qvod distinctim, vel juxta Carolinum ævum,* vel *juxta hodiernum, sit respondendum.* Si secundum prius, dico: *Carolus non Germanus,*(habito scil. ad hodiernam German. respectu) sed *Francicus est, tàm ratione Stirpis, qvàm ratione Patriæ:* eò qvòd Pater Pipinus Rex Franciæ (qvæ olim Gallia dicta) non Germaniæ fuerit. Si verò secundum posterius, ex habitu nempe Germaniæ post Caroli M. tempora, respondendum, dico: *Carolus M. ratione Stirpis & ratione Patriæ est Germanus*: eò qvòd Franci, è qvorum prosapia Carolus, nationis sint Germani & Ingelheimium qvoqve natale Caroli solum, in Regno Germaniæ hodierno die sit situm.

XXX.

Qvibus limitibus tunc, qvum Carolo M. Cæsareus Titulus deferretur, Imp. Rom. circumscribebatur?

Valdè

Valdè angustis limitibus id Caroli M. tempore circumscribatur. Posteaqvam enim subjecisset sibi Carolus Longobardorum Regnum: Orientales Cæsares non nisi exiguam Italiæ partem, *BeneVentanum* scil. *Ducatum* & *Calabria ultima*, in sua potestate habebant.

XXXI.

Qvô jure verò Carolus M. ad Imperium pervenit?

Multi putant; triplici jure ad Imp. Rom. pervenisse Carolum M. (1) *jure belli*. qvòd, Desideriô Rege Longobard. devictô, Regnum Italiæ virtute bellicâ occupârit. (2) *Jure Vocationis* & *electionis*, à Pontifice & Populo Rom. institutæ. (3) *Jure geminæ transactionis*: Est autem prima ac potissima illa *Carolo-Nicephoriana*: altera *Carolo-Michaëlica*. Nicephorus namqve missis ad Carolum Legatis totum Occid. Imperium eidem concessit: qvod Michaël Imperator deinceps consummavit.

XXXII.

Ecqvid tibi videtur de hoc triplici jure?

Sanè, qvum jus belli ad Coronam Romanam extendi neqveat (hoc siqvidem non nisi ad Regnum Italiæ, sive Longobardiæ, applicari potest, utpote qvum Regnum Italiæ & Imp. Rom. distinctæ tunc essent Respubl. & Imperii Romani titulum Carolus non violenter, sed consensu Pontificis & Populi Roman. primùm usurpârit) facilè suâ mole jus illud belli in Carolo cadit. Cadit & alterum jus, nempe Electionis Romanorum. Nondum enim, si rectâ viâ id reputamus, Carolum in novis honoribus certum reddere hoc jus poterat: qvum Romani nondum ab Imperio Græcorum emancipati essent; sed via facti, occasione Iconomachiæ & inductionibus Roman. Pontificum, legitimis suis Dominis legitimum obseqvium denegarent. Qvare omnium heic *firmissimum manet jus illud Caroli tertium*,

rium, jus nempe transactionis cum Impp. Orientis: uti aliàs transactio, unó datô, alterô retentô, res controversas stabilire, & exitu utrisqve partibus gratô concludere solet.

XXXIII.

Qvæ interim occasiones illæ sunt, qvibus Imperium Occidentale à Græcis ad Germanos devenit?

Sunt (1) *turpis Imperatorum vita, horumqve prostitutio.* Non enim turpiter tantùm vivebant Impp. Gr. sed & se ipsos prostituebant, alterô alteri nasum amputante, ut *Justiniano II.* contigit. Sic & tempore Caroli M. Irene mater filio Constantino eruerat oculos. (2) *Magna animorum inter Græcos Impp. & Romanos Pontifices contentio.* Oriebatur autem hæc rebellione solemni adversus *Leonem Isaurum Iconomachum*, ob sacrarum imaginum cultum. Tunc enim *Gregorius II.* Papa, ictô cum Francis fœdere, tribute Rom. urbis & Italiæ inhibebat, teste ZONARA & THEOPHANE. (3) *Muliebris Imperii adversatio.* Ægrè enim Romani, qvi muliebrem impotentiam & servitium fœminæ nunqvam ferre potuerant, ferebant, mulierem Imperio præesse: Irenem puto, Leonis IV. uxorem, Atheniensem: qvæ sexum supergressa, viriles gesserat animos, nec saltem pro marito Imperii flexerat habenas; sed & defunctô maritô filii Constantini VII. Porphyrogeniti nomine omnia ab arbitrio suo suspenderat.

XXXIV.

Annon autem Papa Rom. est, qvi Imperium transtulit in Carolum Magnum?

Ità qvidem BELLARMINUS scribere non veretur, *Papam Roman. Imperium Romanum in Carolum transtulisse, illudqve à Sede Papali dependere.* Sed satisfecère non tantùm dudum Bellarmino ARNISÆUS *Diss. de translat. Imp. adversus Bellarmin.* & GISB. VOETIUS *P. II. select. Dissp. Theol.* dum ibidem

ad *Qvæst. Historico-Theol. de translat. Imp. à Gr. ad Francos* distinctè & eruditè respondet: verùm etiam multi Pontificiorum JCti id ipsum negitant. Facilis autem est responsio è tritâ Juris regula: *Nemo plus potest juris in alium transferre, qvàm ipse habuit.* Imperii sanè Jus omne non penes Papam erat, sed penes Orientis Imperatores. *Nec qvicqvam Papa, præter illa recens à Pipino & Carolo M. concessa, possidebat. Possidebat autem ea instar clientis sub Patronis & Defensoribus Francis:* qvum nec Romanis ipsis qvicqvam superesset ultra tertium lapidem. Dicendum etiam, *Pontificem,* si illum, tanqvam primarium urbis Rom. Civem & Membrum populi Rom. consideremus, *non qvidem solum, sed cum aliis civibus Romanis Romani Imp. fragmenta in Carolum M. transtulisse. Ad inaugurationem,* qvam objiciunt, qvod attinet: nihil aliud illa erat, qvàm nuda ceremonia. *Coronæ* verò *impositio,* qvam populi consensu peregit Leo Papa, Imperatorem non effecit, sed factum declaravit. Neqvaqvam interim declaratione hâc Pontificis, proclamatione item populi Rom. in qvos jura competentia Impp. Gr. nondum detulerant, ceu ex *Actis Constant.* tempore Pipini & Nicephori tempore Caroli M. liqvet: sed *unâ ac solâ transactione Caroli cum Nicephoro, & deinceps cum Michaele, Imperatoria demùm dignitas in Occidente plenissimè stabilita habetur.* Undè &, Carolum M. ante transactionem cum Græcis Imperatorium titulum dubium adhuc reputâsse, legimus.

XXXV.

Carolus M. qvid Imperatorio titulo accepit?

Accepit eôpse *jus omne in urbem Romam, Pontificem, Exarchatum Ravennæ, & alia oppida qvædam, extra Longobardici Regni fines sita.* Qvod urbs Roma dominio Carolino indubiè fuerit subjecta, constat ex ZONARÆ in *vitâ Constantini & Irenes L.* 3. Constat & li-

& liqvido ex *Annalibus Franciæ*, jurisdictionem ac merum mixtumq; Imperium Urbis fuisse tum penes Carolum. Habebat itidem Carolus Romanos in censu, Romaqve, teste EGINHARTO, habebatur pari cum aliis Carolini Regni metropolitanis urbibus conditione. Unde & patet, *Petri Patrimonium, cujus primaria Civitas Ravenna, in dominio qvoq; Carolino fuisse.* Qvis enim credat, Romam inferiore fuisse conditione Ravennâ? *Ipsum Pontificem fuisse subjectum Carolo*, patet è caussa Leonis Papæ. Hujus enim examen instituisse Carolum adhuc Patritium Anno 800. *Anastasius* & *Autor Annal. Franciæ* testantur. Liqvet idem etiam ex adoratione, qvâ more antiqvorum Principum Carolum jamjam coronatum in iisdem *Annalibus ad A. C.* 801. excepisse memoratur Leo. Præter dominium hocce in urbem Romam, Patrimonium D. Petri, inqve ipsum Papam, Imperatorio titulo Carolus sibi & successoribus suis multum honoris acqvisivit. Nam apud omnes Christianos ac moratiores Gentes hactenus *Cæsarum nomen præ regio reverentiam aliqvam meruerat.* Unde hodieqve Turcarum Imperator tali encomiô Christianorum Imperatorem ornat: unter den Potentaten JEsu dem Vornehmsten.

XXXVI.

Siccine verò Carolus M. primus est, à qvo translatum Imperium R. ad nos Germanos habetur?

Ita scil. est: qvòd *Carolus M. primus augustissimam illam dignitatem Imperialem ad nationem Germanicam transtulerit*: qvam tamen ereptam huic cupiunt Galli. Sanè Carolus M. & Carolomannus fratres Regnum patris defuncti occupârunt, illudqve sine ulla animorum dissensione ita inter se diviserunt, *ut Carolomannus Regnum Galliæ, s. Franciæ Occidentalis, obtineret; Carolus M. verò Regnum Germaniæ, seu Franciæ Orientalis.* Qvi & ipse Regni sedem constituit

VVormatiæ; & deinde, loci amœnitate ductus, *Aqvisgrani.* Unde nec ipsi Christianissimi Regis Legati in *Orat. qvam Anno* 1543. *Spiræ ad Sacri Imp. Ordines congregatos habuisse* leguntur, *Carolum M. Germanici Imp. Autorem æqvè, ac Propagatorem* vocare dubitant.

XXXVII.

Qvis deinceps Imperatorium decus nobis Germanis vindicavit?

Qvum Germaniæ Reges à *Ludovico Germanico* usqve ad *Ottonem M.* Imperatorium titulum non affectâssent, nec rebus Italiæ turbidis se immiscuissent, tandem Otto, æqvè ac Carolus M. autoritate & Pontificis R. (qvi adhuc tum *primarium* agebat *Civem Rom.*) & Populi Rom. Regno Italiæ sibi subacto, Imperator renunciatus, vindicavit rursus Germanis Imperatorium decus: Atqve ita ille Germaniæ per Cæsareum titulum restituit *imperium summum ac perpetuum in urbem Romam*, *Papam ac patrimonium*, qvod vocant, *Petri*, seu Romaniam, h. e. in potentem illum Italiæ Principatum, in qvo P. R. supremæ dominationis jus exercet. Arguit prius illud Nomen Imperatorium: qvod ea tempestate *dominium Urbis* significabat. Confirmat id ipsum *Juramentum fidelitatis*: qvô se Ottoni obstrinxerunt Romani Cives, & qvidem tribus vicibus, ut LUITPRANDUS & REGINO notant.

XXXVIII.

Anne autem Cæsareo titulo Germaniæ universale qvoddam Mundi dominium est concessum?

Fatendum id omninò heic loci est: *qvod Cæsareo titulo Germaniæ nostræ neq; dominium totius terrarum Orbis, neqve jus illum omnem occupandi sit concessum.* Qvid? qvod & illud heic ultrò largiendum: *ne qvidem in omnia, Romanis aliqvando possessa, Germaniæ aliqvod jus datum esse.* Dare enim Germaniæ non potuêre Romani, qvô ipsi carebant. Romanus siqvidem

dem populus ne qvidem Caroli M. ævô habuit qvicqvam juris amplius in Italiam Longobardicam, Hispaniam, Galliam, Britanniam, Daciam, Pannoniam & Germ. partem aliasqve veteres suas Provincias: multò minus ætate Ottonis M. Qvæ sub Ottone autem Cæsare non fuêre Rom. juris, illa etiam à Romanis tum non accepit Germania; adeoqve ne nunc qvidem Germaniæ in aliqvam Provinciarum illarum Imperii Occidentalis veteris jus aliqvod imperandi competit.

XXXIX.

Subiitne & ipsum Germaniæ Regnum in Romani Imperii, per Carolum & Ottonem M. ad Germanos translati, vicem?

Vehementer errant, qvi id credunt. *Germanicum* enim *& Italicum Regnum, etsi Romani Imperii appellationem suscepêre, urbi tamen Romæ nihil debent: sed sunt peculiares & distincta Respubl. à Romano Imp. totô cœlô distantes*: qvæ deinceps cum Imperio Romano in unum coaluêre corpus. Certè ne tunc qvidem, qvum maximè latè pateret Urbis Imperium, in ejus ditione fuit magna Germania, qvæ trans Rhenum est & Danubium. In Italiam item Longobardicam, non minus atqve in alias Occidentalis Imperii Provincias, jam circa Caroli M. ævum omne jus suum perdidisse Romanos, CONRINGIUS *Cap. 5. Libri de Germ. Imp. Rom.* ostendit.

XL.

Dic mihi nunc sodes, an Regnum Germ. propriè Imperium dicatur Romanum?

Regnum Germaniæ propriè non posse Imperium dici Romanum, BURGOLDENSIS *Parte 1. Notit. Rer. Imp. Disc. IV.* tribus probat Argum. Primum in Forma Syllog. fortè est hoc:

Qvodcunqve urbs Roma non exercet in subjectas Romæ Provincias, propriè non potest dici Imperium Romanum:

Atqui Regnum Germaniæ non exercet urbs Roma in subjectas Romæ provincias:

E. Regnum Germaniæ propriè non potest dici imperium Romanum.

Alterum Argumentum est:

Imperium Rom. propriè hoc est, cujus jura ab urbe Romá dependent:

Sed Germaniæ jura ab urbe Roma non dependent:

E. Regnum Germaniæ propriè non est Imp. Rom.

Tertium formatur his verbis:

Distincta coronatio & inauguratio distincta arguit Regna, s. Imperia:

Atqui duæ sunt coronationes, altera, quâ Rex Germ. altera, quâ Imperator Romanorum coronatur:

E. Regnum Germaniæ & Imp. Romanum duo sunt distincta Regna, & per conseqvens *illud propriè non potest dici Imp. Romanum.*

XLI.

Qvomodo igitur Imperium nostrum hodiè dicitur?

Dicitur *non simpliciter Romanum*; *sed Imperium Romano-Teutonicum, s. Romano-Germanicum*, das Römische Reich Teutscher Nation. ROMANUM nempe dicitur *ratione originis:* GERMANICUM verò *ratione Subjecti recipientis.*

XLII.

Rectiùs qvomodo id diceretur?

Rectiùs audiret nobis omnibus *Germanico-Romanum Imperium*: eò qvod victores sint Germani & Domini Imp. Rom. (exigui scil. illius urbici) Ambigua namqve significatio Imperii Romani multùm obscuravit jura auctoritatemqve Germaniæ: dum prono errore subdita illius Imperii credita, qvæ tamen nunqvam perdomita à Romanis. Qvin imò Germanico Regno accessit Rom. Imperium. Sic igitur appellatio illa, qvâ Regnum Germ. Romanum dicitur Imperium, Germaniæ accrevit: qvæ aliàs nobilissima Regionum est Europæ.

XLIII.

XLIII.

Sed qvâ ratione Titulus ille Germaniæ Regno sese affricuit, ut dici Romanum cœperit Imperium; cùm tamen illud non sit Rom. Imperium?

CONRINGIUS putat ex errore vulgi hoc ita esse factum. *Credidisse* enim, scribit, *Veteres Germanos, qvòd Imperium Rom. dignitate Regno Germ. & Longobardiæ præcelleret:* *Idqve nomen*, idem tradit, *à Conradi III. & Frid. I. ætatibus assumtum esse*: qvò in sanctiore existimatione esset Germ. Regnum. At verò verisimilior BURGOLDENSIS mihi videtur sententia, qvum scribit: *Titulum istum desumtum esse à primaria urbe totius mundi, Romá: cui de jure à temporibus Ottonis M. Rex Germaniæ imperare debebat. Habebat olim,* inqvit ille, *Imperator tria Regna, 1. Germaniæ, 2. Italiæ, 3. Romanum.* In his tribus Regnis nulla erat urbs dignior, nulla celebrior, qvàm Roma. Sic igitur, qvum tres istæ Respubl. qv. unum corpus constituerent, ab ea, qvæ opinione erat augustior, nomen petere placuit: qvemadmodum aliàs à primaria urbe, vel arce, Regna ac Principatus dici solent.

XLIV.

Scire nunc qvàm maximè vellem, anne & ex usu sit Reipublicæ nostræ Titulum Romani Imperat. retinere?

Posset aliqvis omninò dubitare: *an ex usu id sit nostra German. Reipubl.* hic enim titulus Germaniæ magis nocuit, qvàm aliqvot mille armati. Sub illo siqvidem *Pontifex R. qvi de facto hodiè urbis Romæ Dominus est*, jus qvæsivit sibi in ipsum Germaniæ regnum. Idem tamen Titulus in bonum usum receptus, & rectè intellectus, nec tolli potest, nec debet. *Importat* enim *dominium in urbem Romam, dominium in Papam ac Patrimonium D. Petri.* Verum qvidem est, *Imperium Rom. astutè è manu Cæsaris excussum: adeoqve nullum amplius actu superesse Imperium Romanum in manu no-*

stri Cæsaris. Nihilominus tamen Imperator noster *integrum adhuc habet jus Imp. Romani*, i. e. *Dominium in urbem Romam, Papam & Patrimonium Petri.* Accuratissimè proinde CONRINGIUS *L. de Fin. Imp.* demonstrat, *Papam neqve donationem, neqve præscriptionis titulo esse securum.* **Hundert Jahr Unrecht ist keine viertel Stunde recht.** Nuda sanè possessio, qvam Papæ heic allegare solent, non dat jus aliqvod possidendi: si alter, qvi possessione expulsus, nunqvam non reclamat.

XLV.

Redeo ad Carolum M. & ex Te in reditu hoc qværo: *qvamdiu permanserit in Caroli M. familia Occidentis Imperium?*

Permansit paulò plus qvàm centum Annis in Caroli M. Familia. Defecit autem hæc in *Ludovico IV.* Arnolphi filio, Ann. C. 912. omni hæreditatis jure abscripto.

XLVI.

Deficiente autem Caroli M. familiâ, qvid Occidentis Imperio contigit?

Deficiente in Regio Francorum solio stirpe Caroli, à qvo Imperatoria dignitas Germaniæ Regno, seu, ut tum vocabatur, Regno Francorum Orientali, accesserat, eadem obtinere cœpit constituendorum eligendorumqve Imperatorum ratio, qvæ Regum esse solet. *Liberrimâ* autem *Electione Germaniæ Procerum Regnum Germaniæ fuit delatum Ottoni* Saxon. Duci, qvi tamen, senium causatus, oblatam dignitatem recusavit. Ottonis itaqve consilio electus Rex Germ. fuit CONRADUS, hoc nomine primus, Dux Franconiæ: qvem nonnulli adhuc Caroli posteris accensent. Hujus itidem consilio electus fuit Rex Germ. Ottonis Saxonis Fil. HENRICUS AUCEPS: qvi, solâ contentus Germaniâ, à Pontifice qvamvis invitatus, Imperatorium titulum noluit recipere.

XLVII.

XLVII.

Qvæ obtinere tunc cœpit Imperialis Constitutio?

Obtinere cœpit expressa hæc Constitutio: *ut nullus, nisi Germanus, Imperatoriam dignitatem obtineret.* Nusqvam autem Lex eadem de *eligendo solùm Germano* extat, nec hodiè qvidem, nec in ipsa, qvæ dicitur *Aurea Bulla*: sed sola consvetudinis, qvæ paria cum Lege facit, ratione vigoreqve conservatur ac sustinetur.

XLIIX.

Qvæ rationes sunt Imperialis hujus Constitutionis?

Rationes sunt hæ: ne (1) *splendor Imperii, per Ottonem M. firmiter in Germaniam traductus, ad exteros transferretur*: (2) *Qvòd originarii melius Patriæ affectu, qvàm exteri, ducantur.*

XLIX.

Fuitne constanter id observatum, ut nec qvisqvam, qvi non esset nativitate & lingvâ Germanus, ad Imperium legitimè promoveretur?

Qvanqvam valdè seqviori ævo Constitutio illa Imperialis *de non eligendo Imperatore, nisi qvi esset Natione & Lingvâ Germanus*, ampliata habeatur in electione *Caroli V.* & *Ferdinandi I.* (qvippe qvi natus Madriti, indeqve difficillimè loqvebatur Germanicè; fuit tamen priscô tempore constanter id observatum: nec Germani unqvam passi sunt sibi vel ab Italis, vel à Gallis, aut aliis Nationibus eripi Imperatoriam Majestatem.

L.

Qvænam tempora heic excipiuntur?

Excipiuntur tempora illa corrupta: qvibus Imperium venale potius erat, qvàm justâ ac legitimâ ratione collatum. Tunc enim præcipuè sub illo diuturno

interregno XXII. annorum, post mortem *Friderici II.* acceptô aurô elegerunt Imperii Proceres (1) RICHARDUM, Ducem Cornubiæ, fratrem Henr. III. Regis Angl. (2) ALPHONSUM X. Regem Cast. meliorem Astronomum, qvàm Principem. Is qvippe, constructis *Tabb. Alphonsinis*, in qvas 400000. aureos impenderat, astrorum scientiam ab interitu vindicavit. Qvare, qvum præter Studia omnia negligeret, jussu Pontificis Ao. 1273. *Rudolphus Habsburg.* electus fuit: cui & Ao. 74. omne jus concessit.

LI.

Annon & alius exterorum præter hos aliqvando Imperio suffectus?

Electorum nonnullorum suffragio post mortem *Ludovici V. Bavari* diu pòst Imperator creatus *Eduardus III.* Rex Angliæ: sed Augustalia qvum non reciperet, ea *Friderico Marchioni Misn.* tandemqve *Günthero Comiti Schwartzb.* obtulerunt.

LII.

Qvis igitur succedendi modus seqviori isthoc ævo obtinuit?

Laxior obtinuit eligendi qvædam ratio: ut omninò, sublatâ successione hæreditariâ, modus succedendi in Imperio Rom. per electionem valeret. Viguerat utiqve Ottonum perindè ac Caroli M. ætate in Regno Teutonico successio hæreditaria, & plenior unà resp. Romanorum Imperii potestas, donec minueretur paulatim, & propè convelleretur, prodito vitiosi moris exemplo: qvô plus venerationis Pontifici, qvàm honoris Imperatori dabatur. Et licet *Lehmannus Chron. Spir. L. V. c. 17.* electionem heic afferat, eoqve alleget Wittichindum, Ditmarum & complures; nec tamen qvicqvam momenti habet, qvod ex eligendi verbo colligit. Nam successio sæpe explicatur imagine electionis: ut propterea non continuò desinat successio; tùm verò electio illa non tam prima juris regnandi concessio, qvàm solemnis de-

declaratio saltem ac renunciatio fuit. Cæteroqvin *Conring. Dissert. de Septemv.* Successionem partim hæreditariam fuisse, partim electitiam, scribit. Qvod si asseratur, nova emergeret Qvæstio: *successio, an electio valuerit majori parte?* vulgò putant, præpolluisse hanc; sed alii, *illam*. Nos dicimus, *successioni electionem fuisse admistam.*

LIII.

Liberrima autem electio qvandò primùm fieri cœpit?

Cœpit primùm fieri: qvum Henr. IV. imperante, Proceres Germaniæ rebellarent ipsiqve frigidam suffundente Pontifice, in Imperatorem insurgentes, eundem solio deturbarent: Tunc, tunc Constitutio hæc in Forchheimiensi Conventu, qvam & Pontifex corroboravit, Ao. 1077. edita: *Ut regia potestas nulli per hæreditatem, sicut antè fuisset consvetudo, cederet: sed filius Regis, etsi valdè dignus esset, per electionem potiùs spontaneam, qvàm per successionis lineam Rex provenires: si verò non esset dignus filius, vel si nollet eum populus, qvem Regem facere vellet, haberet in potestate populus.* Sunt verba Brunonis, qvi ipse huic Conventui interfuit ap. *Strauch. Diss. Exot. p.* 42.

LIV.

Penes qvos electio tunc Imperatorum stabat?

Stabat primò penes *totum populum*, h. e. penes *Germaniæ Principes, Episcopos, Nobiles & Civitates.* Mox prolabebatur ad *Principes*, nullâ tamen factâ distinctione inter Electores & Principes alios. Posteà verò ob nimiam multitudinem Principum familiarumq; factiones constitui cœpere VII. *Electores*: qvibus cæteri Principes jus suum eligendi Cæsarem cederent.

LV.

Collegium hoc Electorale qvando demum cœpit?

Collegium Septemvirorum tempore *Ottonis III.* auſpiciis *Gregorii V.* Papæ cœpiſſe, communis fuit Chronologorum & JCtorum opinio: qvæ per duo Secula, & qvod excurrit, ab Anno 1250. ad annum circiter 1500. conſtans & perpetua fuit. Sed ſilent de ea re σύγχρονοι Scriptores. Et poſt Ottonem proximi Succeſſores Henr. II. & Conradus Salicus, *Ottone Friſing.* teſte, ab omnibus Proceribus electi. Sunt item: qvi Septemvirorum Electorum inſtitutionem *Friderico* II. adſcribunt. Sed Friderici nullâ hâc de re extat conſtitutio. Qvin potius *Speculum Saxon. Artic.* 36. teſtatur, tum temporis adhuc omnes Principes Imperatorem elegiſſe. Veriſſima proindè ſententia eſt: *Septemvirorum Electorale Collegium, mortuô demum Friderico II. in diuturno illo interregno cœpiſſe.*

LVI.

Qvando autem jus è Gente ſuâ eligendi Imperatorem Septemviri iſti publicè adepti ſunt?

Etiamſi illi præ reliqvis Germ. Principp. autoritate in electione Impp. jam ante Friderici II. tempora eminuerint: attamen, qvum nonniſi tanqvam *Imperii Officiales* haberentur, certum eſt, poſt Friderici demum tempora, rebus per Germaniam mirè turbatis, hos *Septemviros Officiales* ſibi ſolis jus Imperatorem eligendi ſumſiſſe. Qvod ubi in conſvetudinem, per aliqvot actus in interregno poſt Frid. II. confirmatam, abiiſſet: Carolus IV. Imperator illam per A. B. confirmavit. Atqve tunc verè publici juris eſſe cœpit. Qvid? qvòd ex eo tempore hi VII. Principes Electorum titulum ſibi adſciverint, qvô antè non erant inſigniti. Nec minus etiam tunc illi ampliori, qvàm reliqvi Principes, dignatione æſtimati cœpêre.

LVII.

Cur Jus hoc ſoli illi adepti ſunt?

Hoc ideò factum: *qvòd ſoli illi in Principum numerò*

pu-

publicus Imperii officiis hereditariâ q; successione eminerent. Undè *Officiales* ABBATI URSPERGENSI appellantur, *ubi de electione Philippi Svevi* agit. Sic ergò ex ordine Ecclesiastico adsciti sunt in Electorum numerum *Moguntinus*, *Trevirensis*, *Coloniensis*, *Archi-Episcopi*: qvia jam olim *officia Archi-Cancellariorum Imperii* administrârant; ille qvidem *German.* iste *Galliæ*; hic verò *Italiæ*. E seculari ordine similiter *Officiales* admissi sunt, *Palatinus* nempe, qvia *Dapifer*; *Dux Saxon.* qvia *Mareschallus*; *Marggravius Brandeb.* qvia *Camerarius*; & *Rex Bohemiæ*, qvia *Pincerna* Imperii.

LVIII.

Electorum qvot sunt Ordines?

Sunt duo: *Ecclesiastici* enim sunt alii, alii *Seculares*. Utriqve ab *eligendo* dicti: qvòd jus eligendi soli habeant, idqve munus & soli peragant: ultrà qvod & jus capitulandi se habere privativè qvoad alios Status prætendant.

LIX.

Ecclesiastici cur Electorum Collegio additi?

Arridet BURGOLDENSIS inter alias hæc sententia: *qvòd illud vel propterea sit factum, qvia tres illi Archi-Episcopi, Moguntinus, Trevirensis, & Coloniensis, essent Archi-Cancellarii.* Qvod autem Ecclesiastici facti Cancellarii, vel inde esse putat BURGOLDENSIS: qvòd istis temporibus, qvibus orti, omnis literatura in claustris Monachorum hæreret: vel ex devotione, seu potiùs superstitione, antiqvorum erga religionem & religiosos.

LX.

Electores qvomodo vocat Imperator?

Qvamvis communiter Elect. Ecclesiasticos NEPOTUM nomine salutet Imp. Unsern lieben Neven und Churf. Seculares verò Oheim: hæc tamen differentia

der

der Oheimen und Neven non semper, nec ubiqve ab Impp observata. Communi proinde nomine omnes Oheimen audiunt.

LXI.

Cur Ecclesiasticos Elect. speciatim Imperator salutat Nepotes?

Qvia, sicut Nepos è fratre nobis dicitur, qvi fratris est filius; Nepos ex Sorore, qvi Sororis nostræ filius existit, ita ab Imp. vel Imperio, cujus soror dicitur Ecclesia, hujus autem creaturæ & filii qvadantenus Elect. Ecclesiastici, *Nepotum* nomine compellari solent.

LXII.

Qvotnam hodiè sunt Electores?

Electorum numerum qvod concernit: is sanè per *A. B.* est *septenarius*; hodiè autem post conclusam *Pacem Monaster.* est *octonarius*. *Tres* sunt *Ecclesiastici*, Moguntinus, Trevirensis, Coloniensis: *qvinqve* sunt *seculares*, Rex Bohemiæ, Dux Bavariæ, Dux Saxoniæ, Marchio-Brandeburg. & Comes Palatinus Rheni. Nec verò octavus ille Electoratus simpliciter ac absolutè est constitutus; sed cum limitatione clausulæ *Instrum. Pac qvod si vero contigerit*, &c. hodiè inter publica Imperii jura receptus.

LXIII.

Cur septem olim Elect. constituti?

Factum id, ut excluderetur à suffragiis omnis discordia. Nempe, ne à pari suffragiorum numerô ulla discordia nasci posset, necessum erat, ut senis, de duobus Ordinibus jamjam factis, Electoribus unus adhuc adderetur, qvi & ipse officio prælustris esset. Vitandæ autem discordiæ adjectus *Bohœmus* Publicistis putatur.

LXIV.

Qvæ Electorum Ecclesiasticorum est Constitutio?

Electores Ecclesiastici constituuntur, ut alii Episcopi

pi Germaniæ: *Electione* nempe & *Collatione*. Et hujusmodi Archi-Episcopus, postqvam investitus est, jure Electorio fruitur, licet *Confirmatio Pontificis* & *Consecratio* nondum accesserit. Competit enim Electio ipsis ut Principibus Imperii: adeòqve *sola Electio erit necessaria*.

LXV.

Qvis primus est Electorum Ecclesiasticorum?

Est *Moguntinus*, ARCHI-CANCELLARIUS per GERMANIAM: qvi *& Collegii Electoralis Decanus*, Electionem namqve dirigit, solusqve effectivè est Cancellarius. Subscribit autem & subsignat vel ipse, vel per suum Vice-Cancellarium, qvæ nomine Imperii publicantur. Sigilli Imperat. Archivi & Matriculæ est Custos: Director & Protector Postæ Imp. solusqve loqvitur nomine Statuum.

LXVI.

Qvis ordine alter Elector Ecclesiasticus?

Est *Trevirensis*, ARCHI-CANCELLARIUS per GALLIAM & REGNUM ARELATENSE: qvod Otto M. Regno Germaniæ adjunxerat, atqve ita manserat usqve ad Imperium Rudolphi Habsburgensis.

LXVII.

Qvis Elector Eccles. tertius?

Est *Coloniensis*, ARCHI-CANCELLARIUS per ITALIAM, i. e. per Regnum, qvod fuit Longobardorum, perqve reliqvias veteris Imperii Rom.

LXIIX.

Sed qvæ Constitutio Electorum est Secularium?

In *Electoribus Secularibus successionis linealis* obtinet species, qvam *agnaticam* vocant. Non enim eliguntur, sed mares maribus succedunt jure sangvinis. Ita autem successio illa heic obtinet: ut neqve Electoris, neqve Electoratûs territorium ullam divisionem recipiant.

piant. Electoratus enim unà cum ditionibus annexis indivisibilis per Tit. 20. & 27. A. B. declaretur.

LXIX.

Qvis primus est inter Elect. Seculares?

Inter Archi-Principes Politicos primus est *Rex Bohemiæ*, IMPERII ARCHI-PINCERNA. Qvanqvam autem alii statuant, qvod Rex Bohemiæ tantùm intercedat paribus suffragiis: competiisse tamen Bohemo jus qvoqve eligendi Imperatorem jam à Seculo XI. continuâ possessione usqve ad nostram ætatem, *Goldastus Lib.* 3. *de Rege Bohem. c.* 6. deducit.

LXX.

Qvis proximus hodiè est à Rege?

Per *Instrumentum Pacis* hodiè proximus est *Bavarus*, R. IMP. ARCHI-DAPIFER: qvum olim proximè Bohemum seqveretur *Comes Palatinus*.

LXXI.

Qvis tertius est Electorum Secularium?

Est *Dux Saxoniæ*, IMP. ARCHI-MARSCHALLUS: cui, vacante Imperiô, *Jus Vicariatus* in locis, ubi *Jus Saxon.* viget, competit.

LXXII.

Saxonis hic Vicariatus qvando cœpit?

Videtur statum atqve fixum *Vicariatus Saxonici* jus ortum vel lege, vel consvetudine, Seculo XIII. qvum nutaret Reipubl. Status: denuò verò Lege publicâ per A. B. & postea singularibus Tabb. *à Carolo IV. Imp.* confirmatum Seculô XIV.

LXXIII.

Qvis ordine qvartus inter Elect. Seculares?

Qvartus Secularium Electorum est *Marchio-Brandeburg.* IMP. ARCHI-CAMERARIUS: potentissimus hodiè inter omnes Electores.

LXXIV.

LXXIV.

Qvis nostro hoc seculo Secularium Electorum claudit agmen?

Ultimus est *Comes Palatinus Rheni* , ARCHI-THESAURARIUS hodiè IMPERII. Mortuô Imperatore & hic *Imperii* est *Vicarius* , in locis qvidem , ubi *jus* viget *Franconicum*. Concertare tamen cum ipso de Vicariatu *Bavarus* cœpit, adjudicante eum huic Serenissimô nostrô Saxone. Vide *Diar. Europ. ad* 30. *Apr. p.* 79.

LXXV.

Comes verò Palatinus Rheni unde hoc nomine dici meruit?

Sic dici meruit non à *Palatio Trevirensi*, nec *à Castello, in Rheni alveo è regione Cubæ sito*, qvod vocant die Pfaltz : Sed à *Palatio Imperiali* , cui serviebant olim Comites Rheni. Nomen *Palatini* igitur merum officium ac dignitatem heîc importat.

LXXVI.

Quotnam præcipui olim Imperiales erant Palatini?

Qvum Imp. Teutonicum *dupliti* olim regeretur *jure, Francico* & *Saxonico, illudqve tractum Rheni*, Belgium , Sveviam, Franconiam Orient. Bavariam & Austriam ad Alpes usqve; *hoc* verò *tractum Saxonic.* ad mare usq; Balticum, complecteretur: factũ inde, ut duo etiam præcipui Palatini haberentur , *Saxonicus* & *Rhenensis*. Atqve ab hoc altero *Comites Palatini Rheni* omninò ortum suum trahunt.

LXXVII.

Sic itaqve, dum Electio Impp. per constitutos Electores invaluit, ad qvam tandem eadem restringi cœpit Familiam?

Ad *Familiam Austriacam*. Etenim, qvum per A. B. effrenis & exlex eligendi licentia, qvæ Seculo XIII. & XIV. miris

miris modis turbaverat Imperium, feliciter refrenata esset, Seculô tandem XV. necessitas eò adegit Electores: ut à Friderici III. temporibus ex una hac Familia Impp. Romano-Germ. Regesqve Romani crearentur.

LXXIIX.

Cur ad id qvidem Electores adegit necessitas?

Qvia (1) nulla in Germ. Familia par ferendis sumtibus supererat: qvos Maj. Imp. reqvirit, omnibus Fisci bonis jam in privatam Principp. possessionem redactis: (2) qvia nec ulla Familia facilè obicem ponere Turcicæ poterat potentiæ.

LXXIX.

Anne verò adeò benè hâc ratione prospectum liberæ Electionis Legi?

Qvanqvam non adeò benè prospiciatur *liberæ Electionis Legi, in Thesi considerata*, si ex una eademqve familia electiones non interrupta serie continuentur: benè tamen prospectum *liberæ Electiones Legi, in Hypothesi spectata.* Rectè enim cordatiores observant Politici: qvod, sicuti veteris Germaniæ moribus apprimè commoda fuerit illa ex successione hæreditaria & libera electione mista constituendorum Regum ratio: ita optimè contigerit German. ut à ducentis jam amplius annis cognita illa successio vetus ex parte ab Electoribus rursus observaretur. Qvod nisi Factum fuisset: ne membra qvidem Imperii German. jam superessent.

LXXX.

Qvomodo interim prӕcaveri solet, ne ad meram successionem negotium hoc deveniat?

Solet *juramento* in Capitulationibus præcaveri: ne taliter electus jus aliqvod hæreditarium sibi in Imperio arroget.

LXXXI.

LXXXI.

Quid Imperii nostri interest, ut Electio in certa familia hodiè instituatur?

Videtur eligendi hic modus ad tranqvillandum Imperium omnium optimus: arcanumqve Collegii Electoralis non paucis apparet, *unanimiter & constanter in serenissimâ domô Austriacâ continuare electionem.*

LXXXII.

Qvis nostri ævi Autorum satis acrem strinxit calamum adversus talem Electionem?

Per implacabile odium adversus domum Austriacam in transversum raptus, Electionem hanc Imperatoris Rom. qvæ ad certam familiam, nominatim autem ad Austriacam, hodiè restricta habetur, satis acriter perstringere nostro ævo ausus est personatus ille *Hippolithus à Lapide L. de Rat. Stat. Imp. Germ.* Is ipse enim sibi persvaserat: *ob continuam Austriacorum successionem hodiè non amplius superesse in Imperio Electionem veram.* Qvare ad Hippolithi lectionem non nisi illustres animas accedere, eundemqve non nisi magnô cum judicio perlegere oportet.

LXXXIII.

Annon aliqvis sese hâc in re masculè Hippolitho à Lapide opposuit?

Fecit id JOHANNES SLUTERUS, J. U. D. *Animadversione in Hippolithi à Lapide*, uti vocari voluit, *Dissertationem de RATIONE STATUS Imperii nostri Germanico-Rom.* honorem, existimationem, utilitatem, salutem S. Rom. Imp. impugnatam, præprimis autem læsam Cæsaream Majestatem, masculè è Capitulationibus Imperatoriis, cæterisqve Imperii Constitutionibus, Pactis & Actis publ. fide dignis Histor. & similibus fundamentis, accedente aliqvando juris communis convenienti applicatione, & sanè imprimis politicâ, ratione vindicant. Solidè & violentum Hippolithi consilium

refutavit *Dn. Textor* in egregio *Tr. de rat. Stat. Imp. moderni Verâ ac genuinâ. c. X. & XI.* multis parasangis Hippolitho melior.

LXXXIV.

Ergone una Domus Austriaca est, quæ satis utiliter hodiè Imperium tenet Germanico-Romanum?

Est sanè. Posteaqvam enim post diuturnum illud Interregnum ab obitu Frid. II. Imp. vel semel eligi tandem Anno 1272. in Imperatorem cœpit RUDOLPHUS, Comes Habsburg. autore Electionis hujus Electore Palatino existente; is utiqve unus erit, qvi præpotentem Domum Austriacam fundavit.

LXXXV.

In hac ipsa Domô, s. Familiâ qvando & à qvo & cur sumi ac usurpari ARCHIDUCUM cœpit Titulus?

Respondet *Hippolithus à Lapide*, id factum sub *Maximiliano Primo*: utpote qvem usurpâsse constanter Titulum hunc, certum est. Rectiùs tamen dicitur ALBERTUS II. *Friderico Ernesto*, suo in sexto gradu, juxta supputationem Juris Civilis, agnato, qvi Anno 1440. in Romano successit Imperiô, cognomento III. dictus, titulum hunc contulisse, & eâ qvidem fini, ut Domus Austriaca præ cæteris antiqvioribus ac illustrioribus, Saxonicis præprimis & Bavaricis, Familiis emineret. Fuêre igitur MARCHIONES AUSTRIÆ usqve ad Henricum II. Leopoldi S. Filium: postea *Fridericus I. Barbarossa* Anno 1156, *Henricum II.* Leopoldi S. Fil. constituit DUCEM. Qvô titulô constanter usi usqve ad *Fridericum Tertium*.

LXXVI.

Redeo è diverticulo in viam: ad Imperium nempe nostrum redeo, dumq; redeo, scire idem ex Te cupio: *qvinam hodiè in nostro Imp. veri & genuini sint Cives?*

Veri

Veri & genuini propriiqve Imperii Germanico-Rom. Cives sunt ii, *qvi potestatem habent judicandi, qva ad τὸ κύριον, vel summam Reipubl.* (versatur autem ea circa pacem & bellum, circa leges publicas rogandas, vel derogandas, circa fœdera cum peregrinis, circa vitam, mortem & exilium civium, deniqve circa bona civium, aut confiscanda, aut in commune distribuenda) *pertinent.*

LXXXVII.

Qvô nomine veniunt taliter definiti Imperii nostri Cives?

Rectè hi Cives STATUS & ORDINES IMPERII Stände des Reichs/ appellantur: nempe qvòd sint totius Regni columnæ: vel qvòd, de Anno 1521. recepti in Matriculam, legitimam in Comitiis standi habeant Personam, jure tamen hoc territoriô qvodammodò connexô.

LXXXIIX.

Qvot ordinum sunt hi, qvos & immediatos vocant, Imperii nostri Cives?

Duorum sunt *Ordinum*: Alii enim sunt CLERICI, alii LAICI, utriqve in Comitiis suffragandi jus habentes.

LXXXIX.

Qvinam sunt Clerici illi?

Sunt *Archi-Episcopi, Episcopi, Abbates, Abbatissæ, Prælati, Magistri Ordinum militarium Sacrorum omnes*: qvotqvot hodièqve Imp. Germanici finibus continentur, & territorium aliqvod ab Imperio obtinent.

XC.

Anne & Clerici, qvi A.C. profitentur, hujus sunt Ordinis?

Licet hujus sint Ordinis; vi tamen Transactionis Pragensis à Conciliorum jure excludi nonnullis putantur.

XCI.

Qvinam Cives Imperii sunt Laici?

Pertinent ad alterum istum Ordinem *Electores* (intellige *Seculares*) *Archiduces*, *Duces*, *Principes*, *Marchiones*, *Comites*, *Barones* & deniqve *Urbes Variæ*: qvæ itidem, Imperii Legibus viventes, Territorium aliqvod Imperii obtinent.

XCII.

Cives utriusq; Ordinis, qvatenus scil. Status sunt Imperii, qvot modis dividuntur?

Dividuntur qvadrifariam: Ratione (1) *Territorii*, (2) *Dignitatis*, (3) *Religionis*, (4) *Personarum*.

XCIII.

Qvomodo dividuntur ratione Territorii?

Dividuntur ratione Territorii in *decem Circulos*. (*Grotius* X. Pagos *Hist. L. VII.* p. 344. vocat) qvorum, juxta LIMNÆUM, jura hæc sunt: ut (1) *qvilibet sibi posset eligere Ducem*, einen Kreiß-Obristen / & *qvatuor illi adjungere Consiliarios Laicos*: (2) *ipsi inter se agere possint conventus*, Kreiß-Tage / in qvibus de re monetaria & pace publica deliberetur.

XCIV.

Qvinam nominatim sunt X. illi Circuli?

Primus est *Austriacus*: alter *Bavaricus*: tertius *Franconicus*: qvartus *Svevicus*: qvintus *Burgundicus*: sextus *Rhenanus superior*: septimus *Rhenanus inferior seu Electoralis*: octavus *VVestphalicus*: nonus *Saxonicus superior*: deniqve *Saxon. inferior*.

XCV.

Cives Imperii qvomodò dividuntur ratione Dignitatis?

Dividuntur hodie in VII. Classes: qvarum 1. *Electorum*, 2. *Archi-Episcoporum*, 3. *Episcoporum*, 4. *Principum*,

cipum, 5. *Prælatorum*, 6. *Comitum*, 7. *Liberarum Imperialium Civitatum.*

XCVI.

Qvomodo Ratione Religionis?

In *Catholicos*, sc. *Romanos*, qvi in Pace Relig. sub hoc nomine intelliguntur, & in *Protestantes*, sc. Augustanæ Conf. addictos: sub qvibus etiam hodie comprehenduntur *Reformati*.

XCVII.

Qvomodo ratione Personarum?

Dividuntur ratione Personarum in *Ordinis primi*, in qvo collocantur Electores: in *Ordinis secundi*, in qvo collocantur Principes, cùm Ecclesiastici, tùm Seculares, Reichs-Fürsten / Comites, Reichs-Grafen / & Barones, Reichs-Freyherren: inqve *Ordinis tertii*, in qvo collocantur Civitates Imperiales, Keyserliche Reichs-Städte und Freye Reichs-Städte.

XCVIII.

Qvâ re maximè gaudent Imperii, qvos tenus hac variè divisos mihi dedisti, Status?

Gaudent in suis territoriis *superioritate territoriali*, qvam Landes Obrigk. Landesfürstl. Obrigk. Landes-Hoheit und Herrligkeit vocant, eandem definientes: qvòd sit *potestas majestatica Statibus ratione territorii immediatè proprio ac pleno jure competens.*

XCIX.

Principes ergò Imperii in suo territorio qvantum posse existimas?

Principes (qvi *alii* in Comitiis *Scamnum Ecclesiasticum*; *alii Scamnum Seculare tenent*) *tantùm*, juxta tritam sermone Regulam, *in suo territorio possunt*, *qvantum Imperator in Imperio*: nisi aliud speciatim dispositum

tum esse deprehendatur. Atqve sic omnimodam illi jurisdictionem, tam Civilem, qvam Criminalem exercent.

C.

Sed qvosnam tute, præter recensitos Imperii Status, immediatis illius annumeras Civibus?

Annumero his *Nobiles Imperii Liberos*, die Freye Reichs-Ritterschafft: qvi & ipsi fuère olim Status, admissiqve ad Comitia; sed hodie Status esse desiêre. Id an casu factum, an consilio; & in favorem ipsorum (nam finitis Comitiis non obligantur stricto ad Comitiorum conclusa rata habenda jure, sed cum ipsis de *subsidio charitativo* est agendum) in dubio relinqvitur. Retinuerunt tamen Jura ac Privilegia Statuum, in *Franconicos, Svevicos, Rhenanos* commodè divisi.

CI.

Qvinam mediati Cives sunt Imperii?

Mediati Cives, vix tamen ac ne vix qvidem veri, genuini ac proprii Imperii Civis Definitionem subeuntes; *sunt* illi, *qvi non Imperatori & Imperio, sed aliis Superioribus & Statibus immediatis immediato subjectionis nexu devinciuntur.* Unde nec ipsi Status sunt Imperii.

CII.

Qvæ horum est Divisio?

Dividuntur in *Principes*, qvorum tres præcipuæ in Silesia familiæ numerantur, *Lignicensis, Teschinensis* & *Monsterbergensis*: in *Comites* & *Barones*, qvales *Comites de* Hardeck/ sub Austriacis. in *Nobiles*, qvi vocantur *Landsassii*: inqve *Civitates*, qvas vocamus *Municipales*, Land-Städte.

CIII.

Missis Imperii Membris, videamus jam totius Imperii Caput: *Ec qvodnam autem illud est?*

Caput

Caput totius Imperii est IMPERATOR, qvi Titulus, pro insigni potestatis impositus Julio Cæs. perpetuo Dictatori creato, ad successores transiit. Imperiali autem Diademate hodie coruscat LEOPOLDUS, Magnus D. Ferdinandi III. Filius!

CIV.

Quæ nomina alia & Tituli sunt Imperatoris nostri?

Dicitur & CÆSAR: qvod nomen initiò proprium, posteà hæreditario qv. jure unà cum ipsa dignitate Imperatoriá transiit in Successores. Dicitur AUGUSTUS, ipsiusqve Uxor AUGUSTA, ab Octavio Augusto. Interdum additur Adverbium *Semper*: SEMPER-AUGUSTUS. Qvod jam Symmachi temporibus factum. Verti autem *Augustus* German. solet Mehrer des Reichs/ & *Semper-Augustus*, zu allen Zeiten Mehrer des Reichs: qv. *Augustus* dicatur ab *angendo*, i. e. amplificando, *Imperio*. Salutatur porrò Imperator SACRATISSIMUS: qvia est maximè venerandus. DIVUS deniqve audit, appellatione hâc, qvâ Impp. olim *Divi* post mortem demum audiebant, ad viventes qvoqve adhuc, non sine notâ ambitionis aut adulationis, translatâ.

CV.

Creatio Imperatoris Germanico-Rom. qvot & quibusnam solemnibus fit Actibus?

Duobus solemnioribus hodiè fit *Actibus*: ELECTIONE nempe & CORONATIONE. ELECTIO ordinariè fit *Franckofurti*, nec tamen necessariò. Nam *Ferdinandus* I. eligebatur Coloniæ, *Rudolphus II.* Ratisbonæ, *Ferdinandus II.* ibidem, & *Ferdinandus III.* Augustæ Vindelicorum. CORONATIO olim erat triplex; sed post Caroli V. mortem Imperatores unicâ coronatione fuêre contenti, neqve Aqvisgranum, neqve Romam propter coronationem ampliùs petentes; sed Franckofurti, vel etiam alibi, pro Germaniâ eam expectantes.

CVI.

Imperatoria insignia qvot & qvænam sunt, qvibus novus superbit Imperator?

QVatuor sunt regalia insignia Imperii, inqvit PETRUS de ANDLO, *Diadema*, *Gladius*, *Sceptrum*, & *Pomum aureum*, seu *Globus*. Præter hæc tamen qvatuor dignitatis Augustalis ornamenta propria plura esse clinodia, reliqvias & anathemata Scholiastes ejus felicissimus, MARQV. FREHERUS, rectissimè notavit. Sanè Globum ipsum, f. Sphæram auream crucigeram, qvod attinet, antiqvus admodum mos, Imperatorum imagines ac statuas ita effigiare, ut pilam manu gestent. Origo ejus moris à Cæsaris ævo esse videtur: cui Senatus Rom. *Dione* attestante, statuam dedicaverat, Sphæræ impositam. Id verò signum nihil aliud, qvàm Orbem hunc habitabilem indicat, & nationes in eô subactas, atqve Imperio parentes. Non qvòd Romani Cæsares omnes universi Orbis populos regerent, sed Orbis tantùm S. Imperii Rom. populos: qvi tamen qvodammodo omnes, qvia præcipui.

CVII.

Coronandi autem Imperatorem jus cui maximè competit?

De hoc jure mota ante paucos annos inter duos Ecclesiasticos, *Elect. Moguntinum* & *Coloniensem*, controversia, illô in perpetuâ ferè post A. B. observantiâ, hoc verò in *A. B. Tit.* 4. §. 4. sese fundante. Qvum verò res utrinqve ad arma spectaret, lis tandem ita sopita: *ut Coronatio in Diœcesi Coloniensi ab illius Archi-Episcopo; in Diœcesi Moguntina à Moguntino; extra utramq; verò ab utroq; alternatim perageretur.* Hinc Ao. 1658. in coronatione sacratissimi nostri Imperatoris *Leopoldi* Missæ officium celebratum ab *Archi-Episcopo COLON.* qvi Cæsarem unxit: Coronam verò tres Electores Ecclesiastici simul Cæsareo imposuère capiti.

CVIII.

CVIII.

Quæ, qualis, ac quanta Imperatori jamjam coronato accrescit potestas?

Accrescit ei *potestas* non *absoluta*, sed *Legibus & Capitulationibus*, ut vocantur, *adstricta*: de qvibus qvidem servandis Imp. se juramentô obstringere solet. Etsi igitur Imperator *Legibus Civilibus*, qvoad *vim coactivam*, ut JCti loqvuntur, solutus sit: *Contractus* tamen & *Pacta*, qvæ juris sunt Gentium, servare tenetur.

CIX.

Quæ & quotuplicia Majestatis jura coronatus incipit habere Imperator?

Duplicia habere incipit Imperator Novus Majestatis jura: *communia alia cum statibus*, *alia propria*. Hæc RESERVATA *Imperatoris* vocantur: de qvibus novum JOH. STAMLERI *Acroama* habemus. Nec tamen duplex exinde Majestas oritur: Sed una permanet, cum temperamento tamen qvodam Reipubl. nostræ statui maximè salutari.

CX.

Per quot & quosnam verò modos Imperatoris jurisdict. esse desinit?

Desinit esse per tres modos: (1) per *naturalem mortem*, qvæ solvit omnia. (2) Per *depositionem*, qvæ an jure fieri possit, disputari novimus. An rectè verò disputetur, ambigunt. (3) Per *abdicationem*. Remanet autem Majestas interim Imperii penes ipsum Corpus. Nec alibi ante novi Imp. electionem latitat, qvàm in ipso Imperii Corpore, penesqve Cives ac Proceres Reipubl. nostræ stat, non singulos qvidem, sed universos.

CXI.

Imperatori ecqvid maximè incumbit?

Qvum de rebus magni momenti, ut de pace & bel-

lo, de sumptibus in commune bellum erogandis, de fœderibus & re monetaria agendum: incumbit hoc maximè Imperatori; uti de iis omnibus in Comitiis Ordinum deliberet.

CXII.

Paulò ante Comitia qvid agere tenetur Imperator?

Tenetur Legatos ad singulos Electores mittere, cumqve his de loco & tempore Comitiorum convenire: qvæ in Civitatibus Imp. Ratisbonæ potissimùm celebrari solent.

CXIII.

De Comitiis his qvid notandum præprimis censes?

Id notandum præprimis heic est: *qvod Comitia intra terminos Imperii institui debeant.* Id qvod ita intelligendum: ut, qvod in X. Imperii Circulis non comprehenditur, id idoneus Comitiorum locus esse neqveat.

CXIV.

Qvid autem fit ab Imperatore, Electorum consensu in re Comitiorum impetrato?

Qvilibet Status specialibus literis ad Comitia vocatur. Moris autem non est: ut ante Cæsaream Propositionem in Comitiis Status Imperii confluant & deliberent: Communicatâ tamen Statibus Imperii Propositione ac Cæsarea voluntate, illi statim ad deliberandum de propositis negotiis conveniunt.

CXV.

In ipsis Comitiis qvid agere solet Imperator?

Solet Cæsarea Majestas maxima Imperii negotia Imperii Statibus per *Propositionem* qvandam, ut hodie vocatur, ad deliberandum proponere; qvô factô, *tres Impe-*

Imperii Curiæ, ſeu *Claſſes*, convenire, deqve rebus iſtis conſultare ſolent. Neceſſe tamen eſt: ut prius *materia*, de qva deliberatio inſtituenda, *Statibus* ſignificetur: ne imparati accedant.

CXVI.

Quæ ſunt tres illæ Curiæ, ſeu Claſſes Imperiales?

Prior eſt *Electorum*: altera *Principum*: tertia *Civitatum Imperialium.*

CXVII.

Directorium penes qvem eſt in Curia Electorum?

Eſt penes *Electorem Moguntinum*: qvi vota colligit, & cauſas proponit. Ultimò verò locô ſuffragium ſuum ferre ſolet. Qvod ſi inter ſe diſſentiant, interrogatio continuatur: donec vel omnes, vel major pars negotium concludat.

CXVIII.

Principum Curia in qvot Scamna dividitur?

Dividitur in *Scamnum Eccleſiaſticum* & *Seculare*. In Scamno *Eccleſiaſtico* Archi-Epiſcopi, Epiſcopi, Prælati; In *Seculari* Principes, Comites & Barones, nomine, non reipsâ, à Comitibus differentes, iisdemq; fruentes Privilegiis, ſedent.

CXIX.

Directorium penes qvem in hâc alterâ eſt Curiâ?

In hac dirigunt & proponunt alternis vicibus *Auſtriacus* & *Salisburgenſis*. Interrogandi verò jus poſt factam Propoſitionem habet *Vice-Mareſchallus Imp.* qvi ſingulas Principum domos & Epiſcopatus nominare, aut, ſi de unâ domo plures adſint, lineas tantùm appellare ſolet. Atqve in hâc Curia majora qvoqve vo-

ta vim obtinent : nisi sit causa ad Religionem spectans, aut Evangelici & Romano-Cathol. inter se dissideant. Etenim, qvum horum in Comitiis prævaleant vota, saluberrimo consilio in nupero Pacis Instrumento cautum habetur: ut ne majora vota, tam in causis Religionis, qvàm in omnibus aliis negotiis, in qvibus Catholici & Evangelici dissentiunt, vincant.

CXX.

Penes qvem in tertia Directorium est Curia?

In tertia Curia, (qvæ & ipsa in *duo Scamna, Rhenanum* & *Sveuicum*, dispescitur) directorium semper illius loci Magistratus habet, ubi Comitia celebrantur. Solet autem non solùm qvælibet Civitas secum heîc habere suffragium, sed & majora vota ibidem causas decidunt. Et qvanqvam multæ antehâc de Civitatum Imp. votô Controversiæ obortæ: nuper tamen statutum, *illis, non secus ac reliqvis Imperii statibus, votum*, ut appellant, *decisivum tribuendum* esse.

CXXI.

Factâ per majora Vota Conclusione qvis Processus in Comitiis servari solet?

Solent Status tunc *Re- & Corre-ferre*, ut Verbis hâc in re usitatis utar. Id autem hoc modo fieri solet: Qvando de certo qvodam negotio in duabus Electorum & Principum Curiis deliberatio jam instituta, & conclusio facta, hæ duæ Curiæ conveniunt, sententias suas exponunt, & periculum faciunt, num dissidentes componere possint. Postea Civitatibus Imperialibus aut communis harum Curiarum conclusio, aut, qvod rarò fit, dissensio communicatur, & earum qvoqve vota exqviruntur.

CXXII.

Anne & præter Imperialia illa Comitia alium nominare mihi poteris Conventum?

Nominare possum *Deputatorum Conventum*, Depu-

putation-Tag/ primùm decretô Augustanô Annô 1555. institutum. Per *Deputatos* autem intelligo, qvos Cæsar & Ordines delegerunt: ut, qvæ in publicis Comitiis explicari non potuêre, tractarent seorsim.

CXXIII.

Qvotuplices Deputatorum sunt Conventus?

Sunt duplices: *ordinarii* alii, alii *extraordinarii in Comitiis*, wenn man zu Beförderung der Sachen einen Ausschuß machet. Possunt Deputati hi vocari der Reichs Ausschuß. Unde in Comitiis, qvando novus punctus in deliberationem venit, qværi: *an Status de eo in pleno Senatu, vel coram certis Deputatis* (durch einen Ausschuß/) *deliberari velint?*

CXXIV.

Cur potissimùm institui solent Deputatorum Conventus?

Duabus de causis: (1) *ut negotia Circulorum Imp. per dissensionem enata, componantur*: (2) *ut negotia, qvæ in Comitiis expediri neqviverunt, decidantur.* Rarò verò hodiè priori de causa tales instituuntur Conventus: posteriorem verò ob causam freqventiùs.

CXXV.

E singulis istis, qvæ respondisti tenus hâc ad proposita Erotèmata, qvid innotescit?

Non potest non, præter splendorem & non minimum Octovirorum Serenissi. autoritatem, Ordinum summa libertas omnibus hinc innotescere. Non enim solus Imperator, sed insimul membra Statusqve Imperii in nostra Republica subjectum summæ sunt Majestatis. Ostendunt id Comitia, in qvibus Ordd. tanqvam principalss partes juxta cum Imperatore de omnibus, qvæ ad Statum Imp. Ecclesiast. ac Polit. conservandum, vel defendendum pertinent, deliberare & decernere solent: Atqve hoc est: qvòd *libertatis* nomine indigitari voluit

luit Archi Episcopus Moguntinus in voto suo Coëlectoribus exposito, multum de ejus conservatione sollicitus ap. *Sleidan. L. 1. p.* 20 22. Ab eo ne latum ungvem ibid. recedit Saxon Dux Frid. *Placere* enim *sibi*, in Conclavi Electorali testatur, ut *Carolus Austr. renunciaretur Cæsar.* Veruntamen certis id Legibus vult fieri: ut Germaniæ sua libertas constet.

CXXVI.

Quis libertatem hanc summam exactiùs nosse potest?

Is sanè exactiùs libertatem vivam German. nostræ cognoscet: qvi Leges altâ mente discutiet in Capitulatione Cæs. præscriptas. In his qvippe de limitatâ Imperat. ac Ordd. Imperii reservatâ potestate satis informabitur. Non enim fas est Cæsari, sine Statuum Imp. vel saltem Electorum consensu ac voluntate de rebus Imperii cum exteris Principibus fœdus inire, bellum intra vel extra fines suscipere, vectigalia indicere, leges universales condere.

CXXVII.

Ejusdem libertatis exercitium qvis omnium exactissimè poterit nôsse?

Is exactissimè poterit hoc nôsse: qvi adibit Comitia, &, qvomodo Imperii negotia ibidem gerantur, perpendet. Experietur sanè, *omnia ibi non solùm Imp. nomine ac nutu, sed universi Imperii Statuum consensu & autoritate, peragi atqve concludi, qva unqvam in Comitiis tractantur & deciduntur.*

CXXIIV.

Rebus Sacri Imperii nostri liberô hoc pede, qvantum ad Comitia, stantibus, *Ego eqvidem ex Te jam cognoscere vellem*: Cujus Formæ illud ipsum sit?

Communis sententia est: *Reipubl. nostra Statum*

Mo-

Monarchicum esse, sed *Aristocraticè mistum, in qvo Imperatorem veneremur Monarcham. Monarchiam* nempe nostram Rempubl. esse volunt: nec tamen *simplicem*, qvalis olim à Jul. Cæs. ad Ottonum usqve tempora fuit; Sed *Aristocraticè mistam.* Nam Majestas, qvæ inter Imperatorem & Status sive Ordd. Imp. post Ottonum tempora paulatim dividi cœpit, cum Statibus communicata hodie & ita distributa habetur, ut qvælibet pars & videatur Imperium habere & ab eo destituta esse. *Mart. Schoockius, statum German. purè Monarch.* & *Imperatorem purum Monarcham* his potissimùm Argum. declarat: qvia (1) *illi competat jus primariarum precum:* (2) *cujusvis generis ac dignitatis gradus conferat:* (3) *ab illo investitura & feudorum principalium collatio obtineatur:* (4) *ipse Academias constituat*, &c. Pro eadem sententia *Joh. Sluterus* pugnat *Diss. de Subj. summæ Potest. in Imperio Rom.* ipseqve præcipuam rationem vel inde petit: *qvòd nullum inter universos Ordd. Imp. in Comitiis conclusum sine Cæsaris approbatione vim obtineat, nonnullaq; solus Imp. extra communes deliberationes, non ab Ordd. commissa, sed proprio jure expediat.* HIPPOLITHUS à LAPIDE contrà pro *pura pugnat Aristocratia*, Imperatorem Ordinibus subjiciens, nudiqve Magistratus dignationem huic, velut precariò tot titulis superbienti, concedens: *eò qvod Majestas, seu summa potestas penes Ordd. forat: qvi eam* etiam tunc haberent, qvando nullus Imp. Aliter *Severin. de Monzamb. c. VI. de Statu Imp. Germ.* §. 9. sentit. Is enim & ipse castra Boxhorn. ingressus, & *Rempubl. mixtam* dari negans, rejectis aliorum sententiis, suam tandem mentem aperit de Germ. Imp. formâ, atqve statuit: *Germaniam esse irregulare qvoddam corpus monstro simile, eamq; ad fœderatorum, seu plurium civitatum aliqvod systema ultrò vergere, in qvo unus Princeps aut Dux fœderis emineat, simulacris regiis vestitus.* Novam hanc opinionem, tanqvam Chimæricam ac monstrosam, rejicit *Pacif. à Lap. Not. ac Strict. in Severin.*

Monz. Discursu XII. §. VI. Sed satis prolixè eandem vindicat *Sam. Pufend. Disqv. de Republ. irreg. ad Cap. 6. Sever. Monzamb.* utile priùs, qvàm ad examinandas rationes, qvibus Severini Monzamb. sententiam convellere alii haut dubitant, accedat, monere ratus: *Formam Reipubl. German.* qv*a nunc est, haut qvicqvam originem trahere ex aliqvo fœdere expresso, & in antecessum assignatis cuiqve juribus descriptoqve regiminis modo; sed paulatim ex degeneratione à statu Monarchico morbisqve invalescentibus provenisse.* Ita scil. ille dicit, qvumqve jam docuisset, statum hunc, publicis hodie constitutionibus & conventionibus confirmatum, non amplius vitii vel παρεκβάσεως alicujus nomine venire posse tandem concludit: *Germaniam Rempubl. irregularem esse, qva neqve Regnum, neqve systema sociorum sit, sed aliqvid inter hac duo interjectum, & de utroqve participans, de posteriori tamen plus, qvam de priori.*

CXXIX.

Mira sententiarum divortia, audio: Tu verò in definienda Forma Reipubl. nostræ cui astipularis sententiæ?

Astipulor sententiæ receptæ, atqve non *puram* & *unam*, sed *ex Monarchia & Aristocratia aeqvaliter ferè*, si maxima Reipubl. negotia respiciantur, *contemperatam* pono *Reipubl. nostræ formam.* Nempe *ne* summa unius potestas ad extrema degeneret, obex est Aristocratica libertas: ne verò hæc in effrenem eat licentiam, impedit illa.

CXXX.

Ecqvem Scopum Reipubl. nostræ esse putas?

German. nostræ Scopus non est plura qværere variis ex causis, sed tueri præsentia, & datâ occasione, recuperare amissa: qvod deliberatè, justè tamen facit.

CXXXI.

CXXXI.

Qvæ Ratio Status nostri est Imperii?

Qvanto cum ardore ad extremum usqve halitum libertatem suam Germani propugnárint, ex omni Historia satis constat. *Prima* ergò *Germaniæ cura est: ut Principatum libertate Ordinum, libertatem vero Principatu temperet, ne in Principatu dominatus, in libertate nimia regnandi licentia reperiatur.*

CXXXII.

Qvæ Leges fundamentales?

Sunt (1) *Aurea Bulla*, (2) *Capitulationes*, (3) *Recessus Imperii*, (4) *Pax Religiosa*, (5) *Instrumentum Pacis*. Id namqve & ipsum qvod ad fundamentales Imperii leges referri debeat, ex *Instrumento Pacis Artic. 17. §. pro majori*, constat.

CXXXIII.

Aurea Bulla unde dici sic meruit?

Meruit sic dici ab *aureo sigillo*. Erat enim scripta in *Pergameno* 24. *fol.* transfixusqve iste liber habebatur cum filis sericis glauci & rubri coloris involatis, Bullâ, seu Sigillô aureô Imperiali appendente.

CXXXIV.

Eam qvis promulgavit?

Sanxit & promulgavit Auream Bullam *Carolus IV. Imp. in Comitiis Norimberg. A. C.* 1356. ut esset ab illo tempore *perpetua lex Imp. sanctaq; & inviolabilis constitutio*: qvâ continerentur Privilegia, Libertates, Ordo & mutuus Respectus inter Imp. & Principes.

CXXXV.

An Aurea Bulla in dubium unqvam vocari cœpit?

Ita qvidem vult HORNIUS, dum tradit: *nostrâ memoriâ Auream Bullam in dubium fuisse vocatam,*

propter Controversias inter Electorem Palatinum & Bavariæ Ducem, quæ finiri prius non potuerint, quàm in Pacis Monaster. Instrum. octavus Electoratus institueretur. Sed ego distingv. heic esse puto inter *mutationem totalem* & *partialem*. Aurea siqvidem Bulla si fortè mutata in Electorum numero fuit: nec tamen mutatio illa *totalis* est censenda.

CXXXVI.

Quæ Capitulationes sunt Imperatoris?

Sunt, in qvibus promittitur à recens creatis Impp. *se nullum jus sibi suæve familiæ hæreditarium unqvam in Imperium arrogaturum; neqve qvicqvam unqvam contra Electionis & Electorum libertatem ac prærogativas attentaturum; nulli cuiqvam bellum facturum; nullum externum militem in German. ducturum; nulla labefacturum fœdera; nulla indicturum tributa; nullum Imperii Principem suâ sententiâ proscripturum; sine cæterorum saltem Electorum assensu; imò & se velle, ut liberum sit Electoribus sine consensu Cæsaris Romanum Regem eligere.* Qvæ ultima clausula ideò est inserta: qvia RUDOLPHUS II. nunqvam pati voluerat: ut se vivô alius designaretur. A MATTHIA igitur clausulæ hujus factum initium.

CXXXVII.

Regem Romanum quem vocas?

Regem Romanum voco: qvi vivô Imp. eligitur in spem successionis indubiam.

CXXXVIII.

Quæ discrimina sensibilia sunt inter Regem Romanum & Imp. Romanum?

Discrimina apud *LIMN. T. I. Jur. publ. Rom. L. II. c. 15. p.* 170. sensibilia sunt hæc: (1) *Imperatoris insigne est Aqvila biceps, Regis simplex*; (2) *Imperator Bullâ, Rex Roman. Sigillô tantùm utitur*; (3) *Imperator vocatur Semper-Augustus, Rex tantùm Augustus*; (4) *Imp.*

Imp. Regem vocat tantùm Ihre Liebden; *Rex Imperatorem*, Ihre Majestät / *vel* Ihre Liebden und Majestät / vel etiam *Dominum suum*.

CXXXIX.

Quæ ac qualis potestas, seu jurisdictio est Regis Romani?

Est *delegata*, non *ordinaria* seu *propria*: qvia, si Rex Rom. haberet jurisdictionem ordinariam, vivi Imperatoris imminueretur jurisdictio. Qvum tamen Electionis hujus finis non sit vivi Imperatoris potentiam imminuere; sed illam certæ tantùm personæ in antecessum delegare. Aliter verò Rex Rom. consideratur: qvi in casu vacantis Imperii eligitur, mox in Cæsarem promovendus. Hic enim à Cæsare non nisi nomine ferè differt: qvum qvi vivô Imp. eligitur, nihil ferè Imperatorium aut Regium facere possit, nisi ex commissione Imperatoris.

CXL.

Qvi finis electi Romani est Regis?

Est, ut (1) *evitetur Interregnum*: (2) *ut absente fortè Imp. sit, qvi vices ejus subeat.*

CXLI.

Sed, ut redeam ad Capitulationes, qværo idem: annon potestati Imperatorum derogent?

Subtiliter *LIMN.* distingvit *L. I. c. XI. n.* 101. *seqq.* inter *Imperatoriæ potestatis summitatem* & *plenitudinem*. Priori casu Capitulationes Imperatori nullo modo qvicqvam detrahere, dicit: qvum nemo superior sit Imperatore in Imperio. Posteriori verò casu, eam Capitulationibus coarctari & obstringi, docet: qvum animum suum Electores declarent, qvod & qvantum imperii ei & in eum translatum velint.

CXLII.

An & constans ac perpetua formari potest Capitulatio?

E futuris id constabit temporibus; qvæ novas deproperant edere formas. Poterit interim *constans* vocari *qvoad jura Statuum:* qvæ ita relata esse debent in Capitulationem: ne aliqvid detrimenti patiantur.

CXLIII.

Qvi ergo jus capitulandi propriè habent?

Prætendunt id privativè qvoad alios Status Electores. Sed objiciunt reliqvi Status illa ex Instr. Cæsareo-Svec. formalia: *In proximis Comit. agatur de certa constantiq; Cæsarea Capitulat. concipienda.* Ex hoc patere ajunt Status: *jus concipiendæ Capitulationis competere etiam aliis Statibus, & qvidem conjunctim.*

CXLIV.

Recessus Imperii qvid sunt?

Recessus Imperii, Reichs-Abschiede / sunt communes Imperii, i. e. Imperatoris & Statuum, constitutiones, ad Imperii negotia spectantes, variis in Comitiis sancitæ. Continentur autem in his præter Leges fundamentales, multa qvoq; qvæ privatorum negotia concernunt.

CXLV.

Pace Religiosâ & Privilegiis Imperii qvot & qvænam Religiones tolerantur?

Tres in Imperio Religiones hodiè tolerantur: (1) *Evangelica*, qvam vulgò *Lutheranam* vocant: (2) *Romana*, qvam *Catholicam* appellant: (3) *Reformata*, qvam *Calvinianam* dicunt.

CXLVI.

Qvæ Pax est illa Religiosa?

Est, qvæ, ne Religionis causâ cuipiam lis moveretur, post *Transactionem Passaviensem* publicè in *Comitiis Augustanis Anno* 1555. sancita, confirmata, & demùm per *Instrumentum Pacis Artic. V.* uberiùs declarata.

CXLVII.

CXLVII.

Qvid per Instrumentum Pacis intelligis?

Intelligo per id *Cæsareo-Svecicum Pacis Osnabrugo-Monaster. Anno* 1648. *facta Tractatum* : qvi ipse præter *Proœmium* & *Epilogum* constat *Articulis* XVII. Exprimitur autem eorum Summa Versiculis seqq.

Articulis septem & denis Pax Svecia constat:
PRIMUS *amicitia conjungit fœdere partes:*
Præteriti immemores vult læsos esse SECUNDUS:
Pristina restituit TERNUS *sua jura cuiqve:*
Enumerat QVARTUS *speciales restituendos:*
In Sacris QVINTUS *conflata gravamina solvit:*
Helvetiis SEXTUS *dat libertatis honorem:*
SEPTIMUS *in fœdus Calvinum Pacis adoptat:*
Jura Politiæ Statibus BIS QVARTUS *adumbrat:*
Flori restituit veteri commercia NONUS:
Bellorum DECIMUS *partitur præmia Svecis:*
Brandeburgiaco UNDECIMUS *Pomerana resartit:*
Mechlenburgiacis BIS SENUS *adempta rependit:*
Brunsvigum DECIMI *demulcent munera* TERNI:
Dat Confessori DECIMUS *solatia* QVARTUS:
Hassum TER QVINO *placant & Clerus & Hassus:*
Arma BIS OCTONUS *sistit Pacemq; reducit:*
SEPTIMUS *hanc firmat* DECIMUS *reddiqve perennem.*

CXLIIX.

Ad dirimendas autem controversias forenses qvot & qvænam suprema Judicia nostrum habet Imperium?

Duo prætoria ad dirimendas controversias forenses in Germania constituta habentur *Judicia*. *Judicium* nempe *Imperiale Aulicum* & *Camerale Spirense*: qvibus accedit *Rothvveilense* paulò inferius Judicium. *Illud* Viennæ est ab Anno superioris Seculi 49. deq; Feudis Regalibus ac novis Vectigalibus, qvæ absqve Imp. & Elect. consensu secundum novissimam Imp. no-

stri Capitul. institui non possunt, exclusâ Camerâ tantùm judicat, ex utriusqve Relig. Personis constitutum. *Istud* Spiræ est, inq; Causis illis, qvæ ad ipsum pertinent, æqvalem cum Imperat. potestatem habere à multis creditur. Ordinatur partim ab Imp. partim ab Elect. & reliqvis Imp. Statibus. Hoc in tractu Rothvvilano jurisdictionem, nec tamen universalem, exercet, à Conrado IV. Duce Svev. post Lothar. Sax. Rege Rom. Ao. 1147. creato, institutum.

CXLIX.

Qvis Cameram Imperialem, seu alterum illud supremum Dicasterium, qvod Camerale vocant, instituit?

Instituit id *Anno* 1495. *Maximilianus* I. & Spiram transtulit *Carolus* V. ut perpetua hæc sedes Cameræ Imperialis esset, cum exceptione tamen certorum casuum. Id autem factum circa *A. C.* 1530. à qvo & tempore per totam Europam Camera Spirensis celebrari cœpit, repræsentans *gravissimum Justitiæ Consilium*: ita ut non maximæ tantùm controversiæ illius judicio submittantur; sed & ipse Imperator judicem in causis civilibus eam agnoscat, idemqve se ipsum eò citet. Prostant exempla passim, ut: Wir Maximilian / erwehlter Römischer Keyser / entbieten dir Maximilian Ertz-Hertzogen zu Oesterreich / ꝛc.

CL.

Qvæ Prætensiones hodienum nostri sunt Imperii?

Qvemadmodum Prætensiones in multas Italiæ ditiones habet: ita in Pontificum qvoqve bona jus sibi tribuit Imperium. Atqve adeò, omnes Romani Pontificis terras; saltem Italicas, limitibus Imperii comprehensas esse, plurimi statuunt. Qvid? qvod magnus ille JCtus, *Anton. de Rosellis L. de Monarch.* scribere non dubitârit: *Pontificem in dictis bonis utile tantùm dominium jurisdictionis habere, qvum directum sit penes Cæsa-*

Cæsares. Prætendit & Imperium in Regnum Galliæ Arelatense. Unde & hujus respectu Archi-Episcopus Trevirensis ARCHI-CANCELLARIUS vocatur *per Galliam* & *Regnum* ARELATENSE. In potissimam tandem Lotharingiæ partem jus aliqvod adhuc hodie prætendit Imperium, imprimis in ipsum Lotharingiæ Ducatum: qvum perpetuum superioritatis exercitium in Ducatum hunc per 700. circiter annos Imperium deducat.

CLI.

Qvos hostes præsentissimos Imperium nostrum habet?

Hostes Imperii Germanico-Rom. antiqvi erant (1) *Hungari*, qvi præcipuè Seculô IX. & X. universam Germaniam armis pervagati: (2) *Slavi*, iidem cum *Vandalis*, qvorum se Reges Ducesqve nominant Svevi ac Megapolitani: (3) *Normanni*, qvi ex Insulis Sveciæ & Daniæ potissimùm oriundi, Belgium, Angliam & Galliam, jam à primo Christi Seculo infestârant. Hodierni autem hostes sunt *Turcæ*: maximè postqvam *Neosolum* & *Varadinum*, claustra ac claves German. trans Danub. præterito bello Hungarico occupârunt.

CLII.

Qvæ adversus incursiones hostium Claustra habet Imperium?

Versus *Turciam* habet VIENNAM: versus *Poloniam* WRATISLAVIAM: versus *Daniam* HAMBURGUM & LUBECAM: versus *Belgium* COLONIAM AGRIPPINAM: versus *Galliam* ARGENTORATUM.

CLIII.

Qvas habet vires?

Qvantas copias Germania in aciem educere possit, inde apparet: qvòd Imperatori ultra ducentorum militum exercitum suppeditare possit. Et, si tan-

tùm Cœnobiorum & Diœcesium ratio habeatur, illisqve Ecclesias parochiales addideris, qvilibet autem locus unum suppeditet militem, vicies centies mille homines armatos in promtu facilè futuros esse perhibent.

CLIV.

Anne & potentiâ qvâdam navale Imperium nostrum valet?

Omnis potentia navalis Germaniæ est penes *Civitates Hanseaticas*, *Hamburgum* præprimis & *Lubecam*. Sed qvum præcipuus illarum civitatum scopus sit *libera Mercatura*, navibus suis non pro Imperii German. sed suâ salute ac commodô utuntur. Unde & est: qvod nunqvam Impp. Germaniæ aliqvid eximium mari potuerint efficere.

CLV.

Ecqvod illustre sibi signum nostrum habet Imperium?

Habet *Aqvilam*: qvam *auream* nonnulli exhibent. Et Jul. Cæsarem *auream Aqvilam in campo purpureo* habuisse; posterioribus tamen temporibus candorem fulgoremqve Aqvilæ in nigrorem conversum fuisse, & hoc per Caroli M. Successores Francos, aut Germanos, cum adjectione aurei clypei & fulvi vexilli, factum esse, ferunt. Alii autem id à Julio Cæsare, vel Octavianô Augustô, primò factum existimant.

CLVI.

Biceps autem per qvem Aqvila hæc fieri cœpit?

Per *Constantinum M.* hujusmodi figuræ primordia data fuisse, nonnulli scribunt: ut Orientis & Occidentis Imperium designaret. Næ tali Signô Constantinopolitanos etiam Impp. usos fuisse, ex eorum figuris, Nicephoro *Gregora* præfixis, *Marqvard. Freherus Not.* in

in Petr. de Andlo L. 2. C. XIV. demonſtrat. *Significabant* enim, inqvit ille, *Imperium ſuum in Europam & Aſiam, Orientem & Occidentem, reſpicere.* Qvamvis idem ſignum in antiqvioribus etiam Roman. Impp. operibus absqve tali myſterio cernere liceat: ut è columna Antonini notavit *LIPS. in Analect. Milit. Rom. p.* 111. hariolatus, legionem gemellam denotari per duas Aqvilas, in unam ſic mixtas.

CLVII.

Aqvila eadem qvare coronata habetur?

Factum id ipſum eſſe, qvidam arbitrantur: qvòd Aqvilæ, tanqvam avium cæterarum Regi, corona debeatur: vel qvòd more antiqvô non ſolùm Aqvilarum, ſed etiam Leonum, Taurorum & aliorum animalium imagines, Coronâ adornatas, per Principes geſtari invaluerit: vel etiam, ut ſit certum præeminentis dignitatis Imperialis ſignum: qvalem ſcil. in mundo Cæſarea habet ſublimitas.

CLIIX.

Aqvilam eandem cur cernimus Crucem Globô Imperiali inſculptam pictamve, geſtare?

Et Imperatorem noſtrum Orbis Dominum ac Chriſtianum eſſe monſtrat; qvum omnium Chriſtianorum inſigne crux ſit: & Eccleſiæ Chriſtianæ Tutorem, Advocatum & Defenſorem eundem eſſe, ſatis arguit.

CLIX.

Cur Aqvila Romana vocatur?

Fit hoc ſecundùm qvorundam opinionem, tùm qvòd hodiè in locum Urbis Romanæ ſucceſſerit Orbis Romanus, Romaqve non amplius Caput, ſed pars ſit Imperii Romani, adeóqve omnes, qvi in Imperio Rom. militant, ac ſi Romæ militarent, habendi ſint: tum qvia populus Romanus idem dicendus, qvi olim fuit, qvanqvam

qvam accessione extraneorum mistus, mansitqve penes eum Imperium, tanqvam penes Corpus, in qvo esset & viveret.

CLX.

Unde deniqve Imperium nostrum audit Sacrum?

Accessit inter publicas formulas, inqve Stylo Curiæ, ceu loqvimur, avtenticum id decus elogii solemnis Romano Imperio accrevit : ut jam à multis Seculis audiat SACRUM. Unde autem & cur fiat, alii alias exqvirunt, ac tradunt causas: Multi à Religione, vel communiter vel singulariter, vel è libero & expedito judiciô, vel ex studio & commodo partium rationem arcessunt : qvia Imperium hoc à sanctissimo DEO prædictum, constitutum, & hucusqve servatum sit: qvia hoc Imperium Sanctum Sanctorum, i. e. Christum nascentem, complexu suo foverit, & ad judicium novissimum venientem deinde visurum sit : qvia Sanctæ Ecclesiæ Christianæ nobilissimam partem comprehendat: qvia ex sacro & civili ordine corporis tanti compages aptata sit. Nolo addere, qvod & falsum & sanctimoniæ Imperii nostri haut rarò adversum fuit, ob sanctitatem Pontificis: qvem Verticem & Caput Imperii *jactare* non verentur, qvi sanctum summumqve & unicum Caput Imperii Imperatorem venerari profano ausu dedignantur. Nonnulli deniqve, ad sonum vocis intenti, *sacrum* qv. magnum, aut venerabile, aut inviolabile Imperium interpretantur. Cujus generis plura apud BESOLDUM & SPEIDELIUM in *Lexicis Juris publici*, apud LIMNÆUM item, habemus. Aliter tamen JOH. HENR. BOECLERUS, qvi, ut *Dissertat. de Sacro-Roman. Imp.* Annô 1663. scriptâ, ante cætera tempus Formulæ hujus, in usum publicum receptæ indagaret, operæ precium faciebat; si ex illius temporis conditione investigari aliqvid de consilio recipiendi posset. Ille siqvidem, ubi Imperatorem nostrum rectè *Christianissimum* dici superiori seculô HENR. BEBALIUS apud

Schar-

Schardium Tom. 1. p. 254. demonstrâsset, *dici* & *esse* vult SACRUM *Imperium* : cui *Christianissimum præsit Caput; cui & Christianitatis totius cura semper visa eximiè competere.* Addit : SACRUM *dici & esse Imperium, cui Ducatus in bello sacro, qvod Christianis adversus* ἀσπόνδους *Turcas perpetuum esse debebat, communi Christianorum gentium suffragio deferatur.*

CAP. II.

DE

IMPERIO TURCICO.

EROTEMA I.

Qvod alterum Imperium magnum est Orbis hodiè Imperantis?

EST IMPERIUM TURCICUM: qvippe qvod hodiè potentissimum maximèqve nobis formidabile. Est enim Germaniæ nostræ perqvàm vicinum. Ideóqve & ipsum statim post Germanico-Rom. Imperium poni debet, &, si non admodum planè ac plenè, confusè tamen, cognosci.

II.

Unde, & cur Turcicum hoc dicitur Imperium?

Ita *à Gente* dicitur : cujus nomen ratione *originis* nonnihil obscurum: ratione *usûs* non Persis minùs execrabile, qvàm hodiernis Muselmannis Imperii Osmannici exosum. A *Turcis* nimirum, qvi *Jurcka* olim & *Jurchi* dicebantur, nomen suum *Turcicum* habet *Imperium.* eò qvòd non longè post ortum Islamismum in ipso Saracenico Imperiô ita illi inclarescere cœperant, ut veteris Monarchiæ Saracenicæ vires penè æqvarent.

III. Qvo-

III.

Qvô aliô illud venit nomine?

Dicitur alias IMPERIUM MUHAMMEDANUM, *à Muhammede* nempe, insigni illo Arabum impostore: qvem non tantùm, ut magnum Prophetam, venerantur Turcæ; sed & universi terrarum Orbis Principem divinitùs constitutum esse credunt. Qvid? qvòd & illi credant, DEUM hunc rogâsse, ut semper aliqvis esset, qvi ipsius in terris vice fungeretur.

IV.

Muhammed qvalis vox, & qvid significat?

Certè MUHAMMED, à qvo *Muhammedani* & *Muhammedanum imperium* dictum, illis meritò accensendus, qvi nominis qvidem præstantiâ cedunt nemini; at morum pravitate vitæqve corruptione nulli sunt secundi. Est enim *Muhammed* vox Arabica, verbo חמר & per μετάθεσιν מחר *laudavit, gratias egit*, desumpta. Unde & Conjugatio secunda, sive Dageslata illa *Chammada*, significatione intensâ, *valdè celebravit*, significat. Atqve ab hac Conjugatione ejusqve Participio passivo emergit מחמר *valdè celebratus*. Adeò ut vi Etymi Arabum מחמר idem prorsus sit ac Ebræum איש חמירות *Vir desideriorum*, *Dan.* 10. v. 11 Græcis Ἐράσμιος, Latinis *Desiderius*: qvod nomen Magni illius *Roterodami* fuit.

V.

Cujus Nationis Muhammed erat?

Erat *Natione Arabs*, *è Mecca* urbe Arabiæ desertæ oriundus. Qvæ ipsa urbs Arabibus Muhammedanis adeò sacra & venerabilis: ut ipsius causâ nihil non velint. Tanti autem vel propterea faciunt* hanc urbem: qvia (1) in ea Muhammed Pseudo-Propheta natus: qvia (2) in ea revelationum suarum partem accepisse se, fuit men-

mentitus Muhammed: (3) qvia locus ille à tempore Muhammedismi celebris ob peregrinationes religiosas esse cœpit, qvas instituebant Arabes. Accedit huc (4) magna templi Meccani Majestas & magnificentia: cui ipsum Hierosolymitanum templum volunt cedere.

VI.

Cujus erat professionis?

Erat *professione* suâ *Pseudo-Propheta*, annô ætatis 40. nova sua dogma spargens: qvibus & mox magnam autoritatem, haud secus ac sibi ipsi, conciliavit. Nam (1) scenæ nôrat lepidè inservire: (2) colloqvia divina doctè mentiebatur: arcanas ab Archangelo Gabriele revelationes eleganter jactabat.

VII.

Qvam condidit Sectam?

Condidit *Muhammedismum*: qvi sic latè inde à primis suis incunabulis est grassatus: ut non Orientem modò, sed & Occidentis aliqvot plagas, qvod negat tamen *Bellarminus*, occupârit.

IIX.

Qvô Annô Christi efflorescere cœpit Muhammedismus?

Effloruisse maximè creditur *A. C.* 622. sua incrementa habens (1) ex Mamlucis, h. e. ære emtis, vel prœlio captis: (2) ex iis, qvi vi coguntur: (3) ex his, qvi spontè, vel spe lucri, vel servandæ vitæ, succumbunt: (4) ex decimis.

IX.

Dic mihi jamnunc sodes, qvinam generalissimo Muhammedanorum nomine intelligantur?

Intelliguntur hoc nomine, *qvotqvot Muhammedis*, Pseudo-Prophetæ illius & magni impostoris, *ani-*

lia

lia commenta receperunt, legemqve Alcorani, tanqvam cœlitus delapsam, honoribus proseqvuntur divinis.

X.

Qvo usitatissimô aliàs nomine innuuntur Muhammedani?

Usitatissimè Arabibus מסלמין *Moslemin*, vulgò *Moslemanni*, nuncupantur, à Verbo Arab. סלם *salvus, incolumis fuit*, qvod in IV. Conjug. אסלם significatione mutatâ, est *credidit, fiduciam omnem in DEO collocavit.* Hinc, inqvam, in Participio pluraliter מסלמין *Moslemanni* dicti sunt: qv. *credentes, totô pectore Deo confidentes.* Qvid? qvod & ab eodem Participio, in usum particularem à Pseudo-Propheta detorto, eôdem sensu occurrat ipsum Præteritum אסלם פי אלדין *fidem Muhammedicam amplexus est.* Unde nomen אסלאם *Islamismus, Religio Muhammetica.* Et אהל אלאסלאם *populus Islamismi*, i. e. veræ & orthodoxæ fidei asseclæ. Sic autem dicuntur omnes Muhammedani per universum Orbem, atqve hâc voce à Christianis ac Judæis se segregant. Existimant enim, se solos esse *credentes* ac *fideles.* Unde & Christiani ac Judæi *Gauri* illis communiter, h. e. *infideles* & *increduli* dicuntur.

XI.

E qvo fonte uberiorem tibi de Muhammede & Muhammedanis haurire licet notitiam?

Haurire hanc ex Orientali JO. HENRICI HOTTINGERI *Historia* licebit: qvippe qvæ è variis Orientalium Monumentis de *Muhammedismo* ejusqve *causis*, imprimis de *Muhammede*, ejus *moribus, parentibus, patriâ, nativitate, educatione, Pseudo-Prophetia, &c.* pluribus agit.

XII. Re-

XII.

Redeo ad rem, & ex te in reditu meo qværo: *qvæ ac qvotnam Imperia Muhammedana se mutuò exceperint?*

Cumprimis *qvatuor* qv. *Imperia Muhammedana* sese mutuò exceperunt: ita qvidem, ut extinctô unô, statim enasceretur alterum, idqve pari semper felicitate fieret.

XIII.

Qvodnam primum Imperium est Muhammedanum?

Est illud *Saracenorum*, s. *Agarenorum*, *Arabicum*. Arabes enim *Agareni*, vel, ut *Ptolemæus* scribit, *Agræi*, vastum illud Imperium Muhammedanorum fundârunt: qvod satis diu duravit per *CALIPHAS*, qvi sedem suam collocârant in urbe *Bagdad*.

XIV.

CALIPHA vi nominis qvis est?

Est idem, ac *Vicarius Muhammedis*: vel planè ut inter Christianos Pontifex Rom. *Successorem* sese *Petri*, imò & *Vicarium DEI* in his terris venditat. Unde & non ovum ovo magis simile, qvàm Caliphæ illi Muhammedano Pontifex Rom.

XV.

Primus ille Caliphatus qvamdiu duravit?

Etiamsi primi illi Caliphæ perpetuâ sibi successione successerint; captâ tamen urbe Bagdad, *primus Caliphatus* prorsus periit, qvem dicere posset *Agarenum*, s. *Arabicum*. Desiit autem ille per irruptiones Tartaricas, duce *Gingis Chan*, i. e *Rege Regum*. Hic nempe, ante regnum occupatum dictus *Tamachin*, *Anno post natum Christum MCC.* & ita *ante* 409. *annos* primum fregit Caliphatum.

XVI.

Sed perge, & dic mihi, qvodnam secundum & tertium Imperium sit Muhammedanum?

Qvùm, extinctô Caliphatu priori, paulò post similis Caliphatus in Asia minori emergeret, Imperium Muhammedanum successivè duplex esse cœpit: *Calipha-tus* nempe *Togranus*, & *Caliphatus Aladinius.*

XVII.

Qvodnam qvartum Muhammedanum est Imperium?

Est *Osmanicum*: qvod ab aliqvot jam seculis toti terrarum Orbi fuit formidabile. *Novum Constantinopolitanum* hodiè dicerem: veluti Græcorum, qvod ante habuerunt, *Constantinopol. Vetus*, Constantinopoli utrisqve Sedem Imperialem præbente.

XIIX.

Unde verò Osmanicum dici meruit?

Meruit sic dici à *conditore* suo *Osman*, vel *Othman*: qvi, natione Turca, filius erat *Otrogoruls* à contemtissimis operis ruralis molestiis in Asiæ minor. partibus, ab Aladino Sultano concessis, ita emergens, ut ipse suam felicitatem soli acceptam ferendam videret Numini.

XIX.

Osman ille, vel Othman, qvam condidit Familiam?

Condidit suo nomine *Familiam Osmanicam*, vel *Othomanicam*: qvæ nunqvam interruptâ serie nobis Imperatores dedit moribus ac institutis diversis; studiô tamen dilatandi imperii plerosqve avidissimos.

XX.

Familia hæc qvod peculiare dedit Imperiô Turcico nomen?

Qvum in hunc usqve diem *Familia Osmanica* Imperio

perio præsit Turcico, *Domus*, vel *Porta Osmanica*, aliis *Ottomannica*, die Ottomannische Pforte/ vel etiam *Aula Porta* peculiariter vocari inde cœpit.

XXI.

Osman, vel Othman ille qvô tempore peculiarem cœpit constituere Rempublicam?

Qvum Majores Osmani hujus, è Persia in Asiam à Tartaris expulsi, apud Sultanos Guniæ tantam jam obtinuissent gratiam, ut Imperii conseqvendi spem conciperent: ille tandem *A. C.* 1300. peculiarem cœpit Rempublicam ac potentiam in Asia minori constituere, Sedem Regiam ponens in urbe *Prusa*, s. *Prusia*, Bithyniæ ad montem Olympum urbe.

XXII.

Sed qvâ terrarum parte Osmanidæ primùm potiri cœpêre?

Cœperunt primùm potiri *Asia Minori*: qvam appellârunt *Natoliam*, à voce Gr. ἀνατολή. Ab hac, inqvio, voce Turci formârunt suam Natoliam; qvemadmodum Constantinopolim corruptè vocant *Stampol*.

XXIII.

Qvò porrò Osmanidæ Turcicum propagârunt Imperium?

Propagârunt illud deinde, trajecto Bosphoro Thracico, in *Thraciam*, Sede Regni constitutâ *Adrianopoli*; demùm verò occupârunt etiam *Constantinopolim*, atqve eò Sedem Imperatoriam transtulerunt. Sic itaqve tres Osmanidæ habuerunt Sedes Imperatorias, *Bursiam*, *Adrianopolim*, *Constantinopolim*.

XXIV.

Qvos ac qvantos Imperii fecêre progressus Osmanidæ?

Tantos fecerunt progressus, ut non temerè reperias Familiam aliqvam in toto Orbe, qvæ adeò subitò & tàm firmum constituerit Imperium. Nempe nullus in Or-

bè Monarcha post Romanos fuit; qvia tot ditiones tam arctô tempore spatio suô imperio continuerit.

XXV.

Qvàm latè ergò patet Imperium Osmanidarum?

In *Asia*, *Africa* & *Europa* latissimè patet. *Patet*, insto, *Imperium Turcicum hodiè per magnam Europæ, per magnam Africæ, per magnam Asiæ partem, à Danubio ad Tigrim, à Lybia ad Russiam usqve extensum*: ut non inveniatur Imperium, qvod cum hoc comparari possit. *Longitudo* igitur illis ab Ortu usqve ad Occasum, nempe à *Tygri* fluvio usqve ad *Golfum di Venetia* 600. milliaria German. à mari autem Persico usqve ad Regnum Tremisanum 800. milliaria complectitur. *Latitudo* circiter 640. hujusmodi milliaria continet.

XXVI.

Qvæ causæ tam feliciter ampliati Imperii Turcici?

Variæ heîc sunt causæ; tùm *ratione Dei*, cujus est regna transferre; tùm *ratione ingratorum hominum*, qvi beneficiis creatoris abutuntur; tùm etiam ratione ipsorum *Turcarum*, qvi ad exeqvenda Dei judicia sub prætextu propagandæ Religionis Islamicæ magnô fervore rem sunt aggressi.

XXVII.

Qvi fontes, è qvibus tam ampli Imperii notitia hauriri possit?

De rebus Turcicis varios reperiri licet Scriptores, *Arabes*, *Græcos*, *Latinos*, *Germanos* & *aliarum* etiam *Gentium*: sed non omnes pari sunt Autoritate: nec ex omnibus ita benè omnia poterunt accipi. Interim, si qvis qvid accuratius velit legere, & qvidem in specie de *Imperio Agareno*, Historiam Saracenicam Venerabilis GEORGII ELMACINI, hactenus ἀνέκδοτον,

adeat

adeat velim: cui Tit. *Historia Muselmannorum, inde à Muhammede, Abulkasemo ad Imperium Atabaceum, composita à* SCHEICHO GEORGIO ELMACINO, *filio Abuljaseri, Elamidi, filii Abulmocaremi, filii Abultaybi.* Prodiit hæc tandem è Codice Biblioth. Heidelberg. cum Versione Latina TH. ERPENII. Scripsit enim Historiam suam ELMACINUS Arabicè: qvem & hominem Christianorum sacris imbutum fuisse, tutissimè JOH. HENR. HOTTING. *Biblioth. Orient. c. 2. p.* 78. ex Historia ejus Vet. Test. colligit. Ibi siqvidem Oracula Prophetarum, Davidis cumprimis, de Deitate filii, æternitate, passione ac morte illius ad Messiam luculentissimè refert & applicat: qvæ omnia à Muhammedanis Scriptoribus nunqvam possunt sperari. Videtur tamen nimis blandè tractâsse Muhammedem ac Muhammedanos, forteqve calidioribus votis salutem eorum commendâsse DEO, qvàm aperti illi hostes CHRISTI, qvorum perniciosa religio è faucibus Orci eructata, mereantur. Inter *Græcos* cæteris LAONIC. CHALCOCONDYLAS, *Atheniensis*, est præferendus. Scripsit is *X. Libros de Orig. ac Reb. gest. Turcarum ab A. C.* CIↃ CC XCIV. *ad annum XIII. Mahometis I.* qvi est Annus Christi cIↃCCCCLXII. Inter *Latinos*, qvi res Turcicas tradidêre, primas meritò tenet JOH. LEWENSLAVIUS, s. LEONCLAVIUS. Is qvippe, cum Legato Cæsareo *David* Ungnade profectus Constantinopolim, summô ibi studiô exactam rerum Turcicarum acqvisiverat notitiam. Qvô & ipsô ille studiô effecit, ut, qvum aliàs valeret variâ doctrinâ, Libri ejus omnibus aliis sint præferendi. Edidit autem LEONCLAVIUS Scripta varia.. Nam primô ille, *A.* nempe 88. *super. Seculi*, SULTANORUM OTHOMANNICORUM edidit *ANNALES, à Turcis suâ lingvâ descriptos*, qvos ipse *Latinè* vertit, usus interprete Turcicô Cæsareô. Annalibus hisce, qvi omnes versantur circa res Othomanicas tantùm, annexuit deinde *Supplementum* aliqvod de suo: & præterea insigne Opus

ſub Tit. PANDECTARUM HISTORIÆ TURCICÆ ſubjecit. Magni faciendum illud ab omnibus eſt: qvi ad accuratiorem rerum Turcicarum notitiam adſpirant. Opus namqve ſatis amplum eſt, ac plura continet, qvibus illuſtrari Hiſtoria omnis & Deſcriptio Reipubl. Turcicæ poteſt. Idem LEONCLAVIUS poſteà edidit *Anno ſuper. Seculi 91.* HISTORIÆ MUSELMANNICÆ OPUS, admodùm rarum inventu. Fuit enim illud petitum ab omnibus gentibus, nec minus etiam ab omnibus, qvi paulò doctiores accuratiùs qvid de rebus Turcicis legere deſiderârunt. Præter recenſitos Rer. Turcic. Scriptores operam heîc qvoqve locârunt JOH. BAPTISTA MONTALBANUS in *Rerum Turcicarum Commentario*: MICH. BAPSTIUS *&* MARTIN. BARLET. in *trib. Chronicorum Turcic. Tom.* AUGERIUS GISLEN BUSBEQVIUS *in* IV. *Legat. Turcic. Epp.* CUSPINIANUS in *Libro de Turc. orig.* Magnum etiam nomen meretur *Deſcriptio Aulæ Turcic. & Othomanici Imper.* AUTORE ANT. GEUFRÆO, Eqvite Gallicô. Edidit & egregiam ſingulari Opuſculo *Rei Turcicæ Deſcriptionem* JOH. *de* LAET. Laudabiliter item de *Turcis horumqve vario Statu Politico*, de *Religione* illorum, nec minus de *Scholis* & *Studiis Turcarum*, deqve *Oeconomia illorum* JOH. HENR. HOTTING. P. III. *Compendii Theatri Orient. c.1. ſeqq.* differentem habemus. Habemus & diligentiſſimam Deſcriptionem Status Imperii Ottomannici, qvæ extat *Diar. Continuat. XXI. p.2. ſeqq.*

XXVIII.

Qvi ſcopus verò ac finis ejusdem eſt Reipubl. & qvomodò is ſe habet?

Omnia ſi perſcrutemur, haud difficulter nobis apparet, *regi omnem illam Rempublicam non ad utilitatem populi, ſed omni ex parte ad utilitatem dominantis.* Ergo populi in vaſto hoc imperio Turcico non habetur ratio, niſi ſaltem per Accidens. Et certè populi ibi miſerrima eſt conditio. Licèt enim aliqvis natus ex antiqviſſi-

qvissima prosapia, & nobilissimô sit genere: nullo tamen habetur locô.

XXIX.

In qvot Classes, ut melius pateat finis ac scopus Reipubl. Turc. incolas mihi dividis?

In duas Classes illos divido: in *Turcarum* nempe *originariorum* Classem, & in Classem *reliqvorum*, *qvi bellô victi*.

XXX.

Qvi Turcæ sunt originarii?

Pauci horum hodieqve supersunt in Asia Minori, & qvidem ad Pontum Euxinum, & Mare Caspium, qvâ parte est *Turkestan*, q.d. *Turcarum Patria*. Vixerunt hi olim in Tartaria & Persia; posteà verò è Persia irruperunt in illas partes Asiæ, qvas hodienùm tenent.

XXXI.

Qvô locô illi habentur?

Plane nullo habentur locô. Etiamsi enim major illis libertas concedatur; remoti tamen sunt ab omnibus & pacis & belli officiis. Nec ad ullum genus militiæ admoventur. Nullus siqvidem originarius Turca miles est gregarius. Ecce enim dedêre id operam Imperatores Turcici, ut redigerentur originarii Turcæ in mollitiem, & redderentur imbelles. Persvaserunt utiqve illis, posteaqvam Asiam Min. subegissent, ut imposterum domi otiosi desiderent: ita posse eos feliciter vivere, nec amplius ita debere vagari. Et verò Constantinopoli Comœdiis exagitari solent, ut rustici, & apud Græcos olim servi ex Gethis & Dacis. Nempe, si velint Turcæ exhibere personam effœminati ac mollis animi, Turcam exhibent originarium. Sic itaq; facilè apparet, illorum salutem planè non attendi in Imp. Turcico.

XXXII.

Anne autem reliqvorum, qvi bello victi adsunt, salus qværitur?

Qværitur *non per se, sed per accidens.* Id qvod apparet: (1) *qvia Turca durissimis tributis omnes suos subditos, præter originarios Turcas, exhaurit*: (2) *qvia Turca, respectu propriæ utilitatis, solet interimere proprios fratres, & ita ne sangvini qvidem proprio parcere, ut tranqvillum habeat Imperium*: (3) *qvia Turca ita gerit Rempubl. ut non dubitet Christianis parentibus ipsô factô eripere prolem masculam, & qvidem nunc qvintô, nunc sextô annô, nunc etiam, qvando ipsi lubet.* Solet autem hunc puerorum raptum instituere in Europa, non idem in Asia: qvoniam existimat Europæos esse ingenio excelsiori; & ad labores militares magis aptos; Asiaticos verò molles.

VXXIII.

His ultrò citroq; consideratis qvid apparet?

Apparet jam: *Rempubl. Turcicam Regni ad utilitatem dominantis,* & *planè ex hujus arbitrio omnia pendere.*

XXXIV.

Utilitas hæc qvâ in re creditur consistere?

Creditur consistere in *lato Imperio.* Tum enim demum Turcarum Imperator se credit felicem, si latè imperet. Sic igitur breviter rem possumus concipere: *Scopum Imp. Othomanici esse utilitatem dominantis, & utilitatem hanc consistere in lato Imperio.*

XXXV.

Qvæ inde forma Reipubl. Turcicæ fluit?

Qvod Rempublicam hanc & ipsam formam illius attinet: sciendum est, esse *Imperium Despoticum*, sive *planè absolutum*: qvod qvidem vel opponitur *Imperio legitimo*, vel pro *Monarchia* sumitur inter *Regnum*

&

& Tyrannidem mediâ: qvam *Dominatum* vocant Politici. Est enim Imp. Turcarum absolutus Dominus, omnesqve ejus subditi pura puta sunt mancipia.

XXXVI.

In qvibus partibus illud planè absolutum Imperium consistit?

Consistit in his partibus: qvod (1) *nulla in Turcico Imperio celebrentur populi Comitia; sed omnia ex unius Imperatoris regantur imperio*: (2) *qvod potestas belli & pacis omnium fœderum sit in solius Imperatoris Turcici manu*: (3) *qvòd & in manu Imp. Turcici arbitrium bonorum & vitæ subditorum.* Est enim Imperator Dominus necis & vitæ civium pro suo arbitrio: qvum ibi nullus instituatur processus judiciarius ordinarius. (4) *Qvod & curam Religionis unus Imperator habeat*: dum se *Caliphum*, s. Vicarium Muhammedis, nec minus etiam *Dominum Paradisi* vult nominari. Si qvis etiam videat *Magistratuum constitutionem*, hinc qvoqve purè absolutum ipsi apparebit Imperium. *Omnes enim Magistratus, majores & minores, ab uno dependent Imperatore.* Ille constituit *Bassas* per universum Imperium, & primarium Sacrorum Sacerdotem, qvi dicitur *Mufti*. In universum Magistratus omnes, sacros ac profanos, pro arbitrio suo constituit Turca; imò habet eos locô servorum suorum, ut verè serviliter habeantur. Omnia deniqve *judicia autoritate Imperatoriâ constituuntur.*

XXXVII.

Attamen qvid est, qvod summam illam Imperatoris Turcici potestatem qvodammodò restringat?

Restringit qvodammodo potestatem Turc. hoc: *qvod è legis suæ præscripto Imperator Turcicus nullâ aliâ, qvàm Turcicâ, Lingvâ uti qveat.* Et ex Historiis præterea liqvet: *Janizaros sæpiùs Impp. Turcicos & deposuisse, & occidisse*: adeò ut hodiè, collapsâ Impp.

Turcicorum autoritate, magna poteſtas in milite præſidiario ſita ſit.

XXXVIII.

Qvos, rebus ſic ſtantibus, Imperator Turcicus metuere tenetur?

Janizaros potiſſimùm metuit Imperator Turcicus; qvum magnas illi turbas perſæpe Imperatoribus excitârint: ut adeò miles Prætorianus hodiè in poteſtate ſuâ Imperatorem habeat: vel planè, ut olim in Rom. Imperio Cæſares ultimi in poteſtate ſui erant militis.

XXXIX.

Qvibus verò mediis tam amplum conſervat medium?

Conſervat id (1) *durâ ſævitiâ.* Nulli enim heic parcitur Vezirio, Baſſæ, aut Magiſtratui: ſed omnes æqvè ſubjacent ſecuri. (2) *Promptâ juſtitiâ*, qvæ non tam pertinet ad acceleranda ſupplicia, qvàm ad minimè permittendam æternitatem litium. Præſtat enim heic injuſtè vinci, & cauſsâ cadere, qvàm poſt ſeculum cum maximo bonorum detrimento vincere. (3) *Rigidâ à vino abſtinentiâ*: utpote qvod & ipſe Muhamed interdixit Turcis. (4) *Fratrum cæde.* (5) *Bellorum continuatione*: qvæ vel cum Perſis, vel cum Hungaris geruntur. (6) *Terrarum vaſtitate ac ſolitudine.*

XL.

Provinciæ præprimis qvô freno tenentur, ne excutiant jugum?

Validis tenentur *præſidiis.* Qvum enim populus inermis ſit, ſolus miles armatus eſt. Præterea *miles ſæpe mutatur*, ne conjurare poſſit. Ne Baſſæ qvoqve aliqvid Reipubl. huic incommodi aſpergant, mutantur ſæpe numerô. Neqve adeò abſolutum ipſis conceditur imperium. Qvos in Aſia Sectæ Perſicæ & novis rebus ſtudere putat Imperator, valido militum præſidio continere

nere in officio solet. Deniqve, qvoniam Turca omnium per vim captarum provinciarum absolutus est Dominus, veteribus incolis exiguam tantùm portionem agrorum relinqvit; reliqvam verò in *Timarias*, s. Commendaturas, qvas vocant, dividere solet. Has bene meritis militibus ea distribuit lege, ut certum illi eqvorum numerum, qvi mirâ celeritate præstò esse solet, ad bellum mittant.

XLI.

Qvæ Arcana Imperii Turcici esse nôsti?

Arcana hujus *Imperii* sunt: (1) *nunqvam à bello, nunquam à violentâ gubernatione cessare*: (2) *magno metu & magna superstitione populum tenere*: (3) *hæredes Imperii arctâ custodiâ, ne qvid novi moliantur, concludere, imò & de vitâ hos tollere*: (4) *magna Bassis & Veziris donorum simulacra relinqvere, eosq; affinitatibus decorare*: (5) *præsidia crebro mutare*: (6) *plebem mercaturâ*, J*anizaros armis, Magnates bello exercere, &c.*

XLII.

In qvot ac qvibusnam urbibus nervus Turcici consistit Imperii?

Consistit in qvatuor amplissimis urbibus, *Constantinopoli* Thraciæ; *Aleppo* Syriæ; *Alcahirâ* Ægypti; & *Bagdad*, Babylon. urbe. Additur his qvinta, nempe *Damascus*, urbs Syriæ.

LXIII.

Qvæ Claustra Imperii hujus omnium firmissima?

Qvâ parte Hellespontus, jam ab antiqvissimis temporibus celebris, (utpote per qvem navali ponte junctum terrestres copias traduxit Xerxes) est angustissimus, fuêre olim, & hodienùm sunt, duo firmissima Claustra, *Sestus* & *Abydus*. Vulgò hodiè Claustra ista Imperii Turc. dicuntur *Dardanellæ*; suntqve hæ, qvarum fre-

qventissima fit mentio in *Novellis*. Tenentur autem validis præsidiis à Turca: ne qvis hostis, impetu factô in Propontidem, ipsam Constantinopolim adeat. Sic itaqve prohibent eadem Claustra; *ne qvis hostis irrumpat in Propontidem Constantinopolim usqve.*

XLIV.

Qvantæ opes Imperii sunt Turcici?

Immensæ sunt opes ac divitiæ: qvas Turca sibi è tot ditissimarum Provinciarum possessione acqvirit ac colligit. Duo autem *Æraria* ipsum habere dicunt: *peregrinum nempe, & domesticum.* Illud XV. milliones annuorum redituum habere traditur: hoc verò immensos continet thesauros. Eoqve pertinent omnia munera: qvæ tàm ab exteris gentibus, qvàm ab incolis Imp. mitti solent. Nemini enim absqve donis in conspectum ipsius prodire permittitur. Accedunt & ingentia Christianorum Principp. dona. Non enim Moldaviæ solùm, Wallachiæ & Transylvaniæ Principes: sed Moscovitæ etiam, Tartari Præcopenses, aliiqve, magna in Turcam dona conferunt.

XLV.

Qvæ ac qvantæ vires militares sunt Imperii Turcici?

Sunt omninò satis validæ. Nam Imperator Turcicus centum qvadraginta qvinqve millia eqvitum, in Imperio descriptorum, tenet: qvibus annumerantur XV. millia Portæ (qvæ Aula Imperatoris dicitur, Turcis CAPI dicta) eqvitum. Hi soli ex Principis ærario (CASNA dicto) stipendia merentur. Arma illorum sunt hasta, scutum, arcus. In stipendiis suis omnes pacis ac belli temporibus ita detinentur, ut Imperator, bellum aliqvod suscepturus, nullos insolitos adaugere teneatur sumptus. Stipendiis præter Janizaros fruuntur nulli, ipsiqve duodecim millium numerum explent, vel etiam majori calculô absolvuntur. Maritimas

ritimas qvod ſpectat vires: illis Imp. Turcicus præ reliqvis eſt inſtructiſſimus. Etenim in navali pugna habere ſolet plusqvam trecenta navigia actuaria: computatis XIV. onerariis, qvas *Maonas* vocant. In tanta verò navium & triremium copiâ remiges, nautæ ac milites reiqve nauticæ periti in pauco ſunt numerô. Qvare Turcæ, etſi terrâ feroces ac bellicoſi; mari tamen imbelles ſunt, nihilqve curandi.

XLVI.

Ingens poteſtatis Turcicæ fulcimen qvod eſt?

Eſt hoc turba Janizarorum: qvi velut *Prætoriani milites* Dominum ſuum cuſtodia circumdant, in ſubditos omni qvidem graſſantes libidine. Craſſiùs JAMZARI, optimè GENIZARI dicuntur: propriè *novi milites*, à GENI *novus* & ZERI, *milites*. Sic dicunt ZERI-BASSA, *Caput militum Capitaneus*. Vitiosè igitur à *Janua* Latinorum alii vocem deducunt. Dicuntur autem GENIZARI, *novi milites*: qvia novum illud militiæ genus. Non tale genus militiæ nunqvam antehàc fuit uſitatum, vel apud Græcos, vel ap. Romanos, vel apud ullum populum antiqvum. Nova ergò eſt ratio militiæ hujus, qvæ à Turcarum Imp. maximè in conſervationem Imperatoriæ dignitatis ac perſonæ ſuæ introducta habetur.

XLVII.

An autem Oſmanidæ id militiæ genus, Janizaros puto, primi inſtituerunt?

Non facilè hoc dixerim. Certum enim eſt, qvòd fuerit ſimile qvoddam in Ægypto inſtitutum *Saladini*, potentis Monarchæ, Seculô XIII. per Syriam & Ægyptum. Similitudo tamen tantùm in hoc conſiſtit: *qvòd in Janizarorum numerum nemo aſſumatur, niſi qvi natus Chriſtianis parentibus.* Saladinus verò utebatur iis: qvi non tam domi Chriſtianis parentibus nati, ſed vel peregrini, vel capti, vel empti. Qvæ *militia* deinde

deinde dici meruit *Mammelucorum*: qvod constaret è natis Christianis, sed, ejuratâ Christianâ Religione, assumtâqve Muhammedanâ. Qvicqvid sit: manet interim *Janizarorum militia* ratio planè nova, caretqve exemplo omnis ævi veteris. Unde & maximè nomen hoc meretur: ut *noVa* dicatur *militia*. Etenim recentioris est instituti.

XLIIX.

Janizarorum igitur militia unde sumitur, & ipsa augetur?

Sumitur & augetur ex illis, qvi ex Christianis Europæis nati & baptizati; sed qvintô, aût sexto ætatis anno illis erepti, in Religione Muhammedanâ instituti, inqve militia exerciti habentur. Qvanqvam & in Janizarorum ordinem Turcarum liberi hodiè recipiantur. Narrârunt omninò nobis Novellæ non rarò, in fraudem Legis solere qvoqve Turcas baptizare suos liberos, & nonnihil in Christiana Religione instituere, ut vicissim ad militiam Janizarorum rapi, atqve aditum aliqvem ad honores habere possint.

LXIX.

Numne pro peregrina, an pro domestica militia hæc est habenda?

Si ipsam rem videamus, & paulò altiùs expendamus, fatendum omninò: *Janizarorum militem esse peregrinum.* Nam (1) miles ille prætorianus eripitur è sinu Parentum suorum: ita ut parentes, vel cognatos planè ignoret, nec etiam hos curet. Qvando autem qvis exuit amorem patriæ & familiæ suæ, non aliud est habendus, ac peregrinus, ut in patria terra, ita & in patria domo. (2) Miles iste est peregrinus: qvia electus ex illis, qvi Christianis parentibus in Europa editi, iisdemqve è sinu qv. erepti, (3) Accedit educatio, ut hic miles sit peregrinus. Nam, qvum eripitur Christianis parentibus, mittitur in remotissima Asiæ loca, ibidemqve discere cogitur Religionem & sacra Muhammeda-

meda-

medana, planè alii vitæ aſſveſcens. Aſiatici ſiqvidem mores à Turcis plurimùm ſunt diverſi. Accedit (4) qvòd miles ille præprimis ita invitetur, ut planè omnem ſuam fortunam cogatur ſuſpendere ab arbitrio novi ſui Domini, per qvem & poteſt ad magnos aſcendere honores. (5) Accedit & illud: qvòd Janizarorum filii non admittantur ad militiam. Ideoqve non poſſunt dare liberis operam, ut ad dignitates emergant; ſed ſaltem, ut illis benè ſit. Præciſa ſcil. eſt omnis ſpes poſteritatis Janizaris: & reapſe cenſetur qv. cœlibes.

L.

Sufficiant, qvæ de Janizarorum militia dixiſti: dicito nunc mihi, qvomodo omnis militia Turcica commodè poſſit dividi & ſubdividi?

Omnis militia, qva nihil magis floret apud Turcas, dividi poteſt in *domeſticam* & *auxiliarem*. Qvod AUXILIAREM attinet, Turca ſemper in promtu habet *Tartaros Præcopenſes*. Aliorum auxiliis non admodum crebrò utitur: niſi qvum auxiliares copias è Chriſtianis conſcribit: qvæ vocantur *Aſappi*, ac in bello præmittuntur: ut hoſtes primo impetu delâſſent. Maxima interim vis in milite eſt domeſtico. Et prudenter qvidem. Nam *omnis benè conſtituta Reſpublica non debet collocare vim in milite peregrino, ſed domeſticô*. *DOMESTICA* verò *MILITIA* ſubdividitur in *claſſiariam* & *terreſtrem*. *Claſſiaria* alia *magis* eſt *propria Imperio Turcico*, ita ut à nutu Imperatoris pendeat, habens Sedem Conſtantinopoli: alia *naturam militiæ potius auxiliaris habet*, non ita à nutu ſtans Imper. Turcici: cujus generis *Claſſiaria Algiriorum, Tuniorum & Tripolitanorum* eſt *militia*. *Terreſtris* ſeqvitur *militia*: qvæ commodè *in pedeſtrem* ſubdividitur & *eqveſtrem*. *Pedeſtris* iterum ſubdividi in *militem verum* poteſt, & *adjuvantem*. Maxima tamen vis militiæ pedeſtris eſt in *Janizaris*; de qvibus modò ſupra. *Eqveſtris* autem

autem militia apud Turcam prævalet nostræ. Apud Turcas enim longè major eqvitatus, qvàm peditatus. Igitur in eqvite maximum est robur. Nempe ut *Janizari* robur totius sunt peditatus Turcici: ita *Spahi*, qvos vocant, totius eqvitatus. *Janizari* aluntur supra 12000. sed *Spahi* supra 140000. Patet ergo Turcam semper paratum esse ad bellum milite propriô gerendum.

LI.

Militia eqvestris qvomodo maximè instituta habetur apud Turcam?

Ita instituta habetur, ut singulari stipendio ad illam alendam non sit opus. Imperator nempe magnam partem agrorum militibus veteranis concessit: ut ad vitam ex illis habeant usumfructum. Propter hunc autem coguntur alere aliqvot eqvites: Nempe ut apud nos Christianos olim feuda concedebantur ad vitam, nec erant hæreditaria: ita apud Turcas agri sunt concessi tantùm ad vitam. Pro usufructu autem, si visum Imperatori, coguntur militare. Dicuntur *Timariota*, ut ap. nos die Lehn-Pferde / oder Ritter-Pferde. Qvorum magnus in Asia est numerus: qvia latiùs patet Imperium Turcæ in Asia, qvàm in Europa. Sunt tamen & in Europa tales; sed minori numerô. Ideò etiam cogitur Turca in Europa, ubi pugnandum contra Christianos, plus peditum habere: qvùm contra Persam magis utatur eqvite. Atqve hâc ratione fit: ut Turca possit ingentem vim alere eqvitum nullô stipendiô. Qvoties enim *Timariota* prodeunt in aciem, prospici tantùm iis debet à Turca de victu; non autem de magno stipendio.

LII.

Classes præcipuæ Imperii Turcici qvot & qvænam?

Sunt tres: (1) *Constantinopolitana*, qvæ, nisi cum Venetis bellum sit, destinata ad conservandas in fide Turcica Insulas, & ad repellendas invasiones Cosaccorum in Ponto Euxino. (2) *Africana*. (3) *Ægyptiaca*.

LIII. *Missa*

LIII.

Missâ militari Imperii Turcici potentiâ, ad Regimen transeo, & qværo: qvisnam post Imperatorem primò locô regat?

Post Imperatorem primô locô Imperium *Magnus* regit SENATUS, qvi Turc. lingvâ dicitur DIVAN; forte ex Ebr. דִּין & דִּינַת *judicium.* Unde בֵּית דִּין *Domus Judicii, Curia, Consistorium, Dicasterium*, Turcicè, *Divan*, q. d. sedem publicam Consilii, ubi Bassæ jus dicunt. Constituitur autem hic Senatus non alio, nisi Imperatoris arbitrio ex uno Directore, qvi dicitur *Grand-Vézier*, & 8. vel etiam 10. Assessoribus, qvi *Vezires*, vel etiam *Vesires*, vocantur. Atqve sic omninò, qvum penes illum Senatum ferè maxima Imperii vis resideat, Imperator *Primi-Veziris* consilium & consensum in majoris momenti casibus è consvetudine Regni adhibere solet. Tantâ autem diligentiâ res in *Divano* peraguntur, ut negotia eôdem ferè tempore consultationi subjiciantur, & executioni mandentur.

LIV.

Post Vezires qvos magnæ item autoritatis in Divano esse putas?

Sunt post Vezires magnâ autoritate *Beglerbegi*, h. e. Magistratus, qvi alicui Provinciæ, tàm in militaribus, qvàm in civilibus rebus, præsunt, habentqve sub se suos *Sangiacos*, i. e. minorum urbium aut parvarum Provinciarum Præsides. Præprimis autem plurimùm heîc valent (1) *Rumeli Begler-Beg*, s. *Græciæ*: (2) *Anatoli Begler-Beg*, s. *Asiæ Min.* (3) *Deniri Begler-Beg*, s. *Maris*, qvi & Turcis *Capitan Bassa* vocatur. Hi tres scil. cum Bassis, Vezirібus, qvotiescunqve in Divanum veniunt, parem in sedendo honorem habent, ac dicuntur *Beglerbegi*, qv. *Ducum Duces* dicas, qvia multis Ducibus præsunt.

LV.

Qvinam Turcis sunt Agæ?

Sunt *Tribuni militiæ*, inter qvos primum meretur locum J*anizarorum Aga*, 12000. ferè militibus præfectus. *Agarum* autem qvidam 2000. qvidam 3000, tantùm militibus præsunt.

LVI.

Qvinam Bassæ?

Turcarum sunt *Principes*, qvi, qvanqvam dignitate Veziribus minores, semper tamen & ubiqve maximè sunt conspicui. Est autem numerus illorum numerô Vezirium qvintuplô semper major.

LVII.

Qvi illi sunt Chiausi, s. Tzausii, qvorum in Novellis hebdomad. crebra fit mentio?

Sunt *Legati Turcici*, qvi per Provincias ad Præsides Imperatoris mandata perferunt, & executioni dari curant, qvi & ipsi Viennam sæpiùs ablegantur. Non tamen sunt primarii. Bassa enim si ablegatur, non dicitur Chiaus: qvia hic inferioris est dignitatis, & potest etiam alicujus Bassæ esse Legatus.

LIIX.

Cadilesqviri qvi sunt Turcis?

Sunt *supremi* in *Ecclesiasticis & Secularibus Judices*, iidem ac apud nos *Metropolitani*: ad qvos scil. à Judicibus provincialibus, qvos vocant *Cadis*, datur appellatio.

LIX.

Qvis Mofti est, sive Mufti?

Qvod apud nos est *R. Pontifex*, id est apud Turcas *Mofti*. Ita enim Theologorum suorum primicerium vocant. Estqve ille supremus Sacerdotum, cui & in communicatione Consiliorum politicorum suus est locus. Re-

Reliqvi vel Sacerdotes, vel Monachi sunt: de qvorum vitâ & miraculis prodigiosa multa Turcæ comminiscuntur.

LX.

Nôstine & mihi jam Portæ Ministros justô ordine ponere?

Novi illos ita ordinare, ut *alii* sint *intra Sarajum* (qvâ voce Domus Imperat. das Käyserliche Schloß/ notatur) *alii extra Sarajum*: qvorum primarius ex Clericis *Muftius*. Huic proximi sunt *tres supremi Judices*: posteà *Veziri-Bassa*, modò plures, modò pauciores: *Primus-Vezir*: *tres Beglerbegi*, Græciæ, Asiæ & Maris: *tres Diphterdarii*, i. e. Præfecti Ærarii: *Vice-Cancellarius*: *Aga*, s. Tribuni, *Emir Halem*, s. supremus Vexillifer: *Tzaus-Bassi*, s. Præfectus Tzausiorum, qvi numerô plus minus sunt 700, cumqve Nobilibus Aulicis conferri solent. Deinde alii *belli*, alii *domi*: alii *sacrorum*, alii *rerumpublicarum* curam gerunt.

LXI.

Porrò, qvæ fori est constitutio ap. Turcas?

Canones suos, h. e. Leges, Judices habent, ad qvos sese componant. Ut autem à corruptionibus se præbeant alienos, ampla habent stipendia. Sic & Urcham annonas ordinavit illis: ut à nemine qvicqvam æris exigerent.

LXII.

Judicia ergò qvomodo exercentur?

Exercentur *rigidissimè & summariè*. Nec enim ibi populus fatigatur longis ac multis Processibus judiciariis, sed paratissimâ executione jus dicitur.

LXIII.

Qvinam solent eligi Judices?

Non alii, nisi *Muhammedani*: qvia (1) suæ Religionis hominibus honorem hunc habere volunt: qvia multa secundum leges Muhammedanas decidenda veniunt.

Turcicorum autoritate, magna poteſtas in milite præſidiario ſita ſit.

XXXVIII.

Qvos, rebus ſic ſtantibus, Imperator Turcicus metuere tenetur?

Janizaros potiſſimùm metuit Imperator Turcicus: qvum magnas illi turbas perſæpe Imperatoribus excitârint: ut adeò miles Prætorianus hodiè in poteſtate ſuâ Imperatorem habeat: vel planè, ut olim in Rom. Imperio Cæſares ultimi in poteſtate ſui erant militis.

XXXIX.

Qvibus verò mediis tam amplum conſervat medium?

Conſervat id (1) *durâ ſævitiâ.* Nulli enim heic parcitur Vezirio, Baſſæ, aut Magiſtratui: ſed omnes æqvè ſubjacent ſecuri. (2) *Promptâ juſtitiâ*, qvæ non tam pertinet ad acceleranda ſupplicia, qvàm ad minimè permittendam æternitatem litium. Præſtat enim heic injuſtè vinci, & cauſsâ cadere, qvàm poſt ſeculum cum maximo bonorum detrimento vincere. (3) *Rigidâ à vino abſtinentiâ*: utpote qvod & ipſe Muhamed interdixit Turcis. (4) *Fratrum cæde.* (5) *Bellorum continuatione*: qvæ vel cum Perſis, vel cum Hungaris geruntur. (6) *Terrarum vaſtitate ac ſolitudine.*

XL.

Provinciæ præprimis qvô freno tenentur, ne excutiant jugum?

Validis tenentur *præſidiis.* Qvum enim populus inermis ſit, ſolus miles armatus eſt. Præterea *miles ſæpe mutatur*, ne conjurare poſſit. Ne Baſſæ qvoqve aliqvid Reipubl. huic incommodi aſpergant, mutantur ſæpe numerô. Neqve adeò abſolutum ipſis conceditur imperium. Qvos in Aſia Sectæ Perſicæ & novis rebus ſtudere putat Imperator, valido militum præſidio continere

nere in officio ſolet. Deniqve, qvoniam Turca omnium per vim captarum provinciarum abſolutus eſt Dominus, veteribus incolis exiguam tantùm portionem agrorum relinqvit; reliqvam verò in *Timarias*, ſ. Commendaturas, qvas vocant, dividere ſolet. Has bene meritis militibus ea diſtribuit lege, ut certum illi eqvorum numerum, qvi mirâ celeritate præſtò eſſe ſolet, ad bellum mittant.

XLI.

Qvæ Arcana Imperii Turcici eſſe nôſti?

Arcana hujus *Imperii* ſunt: (1) *nunqvam à bello, nunquam à violentâ gubernatione ceſſare*: (2) *magno metu & magna ſuperſtitione populum tenere*: (3) *hæredes Imperii arctâ cuſtodiâ, ne qvid novi moliantur, concludere, imò & de vitâ hos tollere*: (4) *magna Baſſis & Veziris donorum ſimulacra relinqvere, eosq; affinitatibus decorare*: (5) *præſidia crebro mutare*: (6) *plebem mercaturâ, Janizaros armis, Magnates bello exercere, &c.*

XLII.

In qvot ac qvibusnam urbibus nervus Turcici conſiſtit Imperii?

Conſiſtit in qvatuor ampliſſimis urbibus, *Conſtantinopoli* Thraciæ; *Aleppo* Syriæ; *Alcahirâ* Ægypti; & *Bagdad*, Babylon. urbe. Additur his qvinta, nempe *Damaſcus*, urbs Syriæ.

LXIII.

Qvæ Clauſtra Imperii hujus omnium firmiſſima?

Qvâ parte Helleſpuntus, jam ab antiqviſſimis temporibus celebris, (utpote per qvem navali ponte junctum terreſtres copias traduxit Xerxes) eſt anguſtiſſimus, fuère olim, & hodienùm ſunt, duo firmiſſima Clauſtra, *Seſtus* & *Abydus*. Vulgò hodiè Clauſtra iſta Imperii Turc. dicuntur *Dardanellæ*; ſuntqve hæ, qvarum fre-

qven-

qventissima fit mentio in *Novellis.* Tenentur autem validis præsidiis à Turca : ne qvis hostis, impetu factô in Propontidem, ipsam Constantinopolim adeat. Sic itaqve prohibent eadem Claustra ; *ne qvis hostis irrumpat in Propontidem Constantinopolim usqve.*

XLIV.

Qvantæ opes Imperii sunt Turcici?

Immensæ sunt opes ac divitiæ : qvas Turca sibi è tot ditissimarum Provinciarum possessione acqvirit ac colligit. Duo autem *Æraria* ipsum habere dicunt: *peregrinum nempe, & domesticum.* Illud XV. milliones annuorum redituum habere traditur : hoc verò immensos continet thesauros. Eoqve pertinent omnia munera : qvæ tàm ab exteris gentibus, qvàm ab incolis Imp. mitti solent. Nemini enim absqve donis in conspectum ipsius prodire permittitur. Accedunt & ingentia Christianorum Principp. dona. Non enim Moldaviæ solùm, Wallachiæ & Transylvaniæ Principes : sed Moscovitæ etiam, Tartari Præcopenses, aliiqve, magna in Turcam dona conferunt.

XLV.

Qvæ ac qvantæ vires militares sunt Imperii Turcici?

Sunt omninò satis validæ. Nam Imperator Turcicus centum qvadraginta qvinqve millia eqvitum, in Imperio descriptorum, tenet : qvibus annumerantur XV. millia Portæ (qvæ Aula Imperatoris dicitur, Turcis CAPI dicta) eqvitum. Hi soli ex Principis ærario (CASNA dicto) stipendia merentur. Arma illorum sunt hasta, scutum, arcus. In stipendiis suis omnes pacis ac belli temporibus ita detinentur, ut Imperator, bellum aliqvod suscepturus, nullos insolitos adaugere teneatur sumptus. Stipendiis præter Janizaros fruuntur nulli, ipsiqve duodecim millium numerum explent, vel etiam majori calculô absolvuntur. Maritimas

ritimas qvod ſpectat vires: illis Imp. Turcicus præ reliqvis eſt inſtructiſſimus. Etenim in navali pugna habere ſolet plusqvam trecenta navigia actuaria: computatis XIV. onerariis, qvas *Maonas* vocant. In tanta verò navium & triremium copiâ remiges, nautæ ac milites reiqve nauticæ periti in pauco ſunt numerô. Qvare Turcæ, etſi terrâ feroces ac bellicoſi; mari tamen imbelles ſunt, nihilqve curandi.

XLVI.

Ingens poteſtatis Turcicæ fulcimen qvod eſt?

Eſt hoc turba Janizarorum: qvi velut *Prætoriani milites* Dominum ſuum cuſtodia circumdant, in ſubditos omni qvidem graſſantes libidine. Craſſiùs JAMZARI, optimè GENIZARI dicuntur: propriè *novi milites*, à GENI *novus* & ZERI, *milites*. Sic dicunt ZERI-BASSA, *Caput militum Capitaneus*. Vitiosè igitur à *Janua* Latinorum alii vocem deducunt. Dicuntur autem GENIZARI, *novi milites*: qvia novum illud militiæ genus. Non tale genus militiæ nunqvam antehàc fuit uſitatum, vel apud Græcos, vel ap. Romanos, vel apud ullum populum antiqvum. Nova ergò eſt ratio militiæ hujus, qvæ à Turcarum Imp. maximè in conſervationem Imperatoriæ dignitatis ac perſonæ ſuæ introducta habetur.

XLVII.

An autem Oſmanidæ id militiæ genus, Janizaros puto, primi inſtituerunt?

Non facilè hoc dixerim. Certum enim eſt, qvòd fuerit ſimile qvoddam in Ægypto inſtitutum *Saladini*, potentis Monarchæ, Seculô XIII. per Syriam & Ægyptum. Similitudo, tamen tantùm in hoc conſiſtit: *qvòd in Janizarorum numerum nemo aſſumatur, niſi qvi natus Chriſtianis parentibus*. Saladinus verò utebatur iis: qvi non tam domi Chriſtianis parentibus nati, ſed vel peregrini, vel capti, vel empti. Qvæ *militia* deinde

deinde dici meruit *Mammelucorum*: qvod constaret è natis Christianis, sed, ejuratâ Christianâ Religione, assumtâqve Muhammedanâ. Qvicqvid sit: manet interim *Janizarorum militia* ratio planè nova, caretqve exemplo omnis ævi veteris. Unde & maximè nomen hoc meretur: ut *nova* dicatur *militia*. Etenim recentioris est instituti.

XLIIX.

Janizarorum igitur militia unde sumitur, & ipsa augetur?

Sumitur & augetur ex illis, qvi ex Christianis Europæis nati & baptizati; sed qvintô, aut sexto ætatis anno illis erepti, in Religione Muhammedanâ instituti, inqve militia exerciti habentur. Qvanqvam & in Janizarorum ordinem Turcarum liberi hodiè recipiantur. Narrârunt omninò nobis Novellæ non rarò, in fraudem Legis solere qvoqve Turcas baptizare suos liberos, & nonnihil in Christiana Religione instituere, ut vicissim ad militiam Janizarorum rapi, atqve aditum aliqvem ad honores habere possint.

LXIX.

Numne pro peregrina, an pro domestica militia hæc est habenda?

Si ipsam rem videamus, & paulò altiùs expendamus, fatendum omninò: *Janizarorum militem esse peregrinum*. Nam (1) miles ille prætorianus eripitur è sinu Parentum suorum: ita ut parentes, vel cognatos planè ignoret, nec etiam hos curet. Qvando autem qvis exuit amorem patriæ & familiæ suæ, non aliud est habendus, ac peregrinus, ut in patria terra, ita & in patria domo. (2) Miles iste est peregrinus: qvia electus ex illis, qvi Christianis parentibus in Europa editi, iisdemqve è sinu qv. erepti, (3) Accedit educatio, ut hic miles sit peregrinus. Nam, qvum eripitur Christianis parentibus, mittitur in remotissima Asiæ loca, ibidemqve discere cogitur Religionem & sacra Muhammeda-

medana, planè alii vitæ aſſveſcens. Aſiatici ſiqvidem mores à Turcis plurimùm ſunt diverſi. Accedit (4) qvòd miles ille præprimis ita invitetur, ut planè omnem ſuam fortunam cogatur ſuſpendere ab arbitrio novi ſui Domini, per qvem & poteſt ad magnos aſcendere honores. (5) Accedit & illud: qvòd Janizarorum filii non admittantur ad militiam. Ideoqve non poſſunt dare liberis operam, ut ad dignitates emergant; ſed ſaltem, ut illis benè ſit. Præciſa ſcil. eſt omnis ſpes poſteritatis Janizaris: & reapſe cenſetur qv. cœlibes.

L.

Sufficiant, qvæ de Janizarorum militia dixiſti: dicito nunc mihi, qvomodo omnis militia Turcica commodè poſſit dividi & ſubdividi?

Omnis malitia, qva nihil magis floret apud Turcas, dividi poteſt in *domeſticam* & *auxiliarem*. Qvod AUXILIAREM attinet, Turca ſemper in promtu habet *Tartaros Præcopenſes*. Aliorum auxiliis non admodum crebrò utitur: niſi qvum auxiliares copias è Chriſtianis conſcribit: qvæ vocantur *Aſappi*, ac in bello præmittuntur: ut hoſtes primo impetu delâſſent. Maxima interim vis in milite eſt domeſtico. Et prudenter qvidem. Nam *omnis benè conſtituta Reſpublica non debet collocare vim in milite peregrino, ſed domeſticô. DOMESTICA* verò *MILITIA* ſubdividitur in *claſſiariam* & *terreſtrem*. *Claſſiaria* alia *magis* eſt *propria Imperio Turcico*, ita ut à nutu Imperatoris pendeat, habens Sedem Conſtantinopoli: alia *naturam militiæ potiùs auxiliaris habet*, non ita à nutu ſtans Imper. Turcici: cujus generis *Claſſiaria Algiriorum, Tuniorum & Tripolitanorum* eſt *militia*. *Terreſtris* ſeqvitur *militia*: qvæ commodè *in pedeſtrem* ſubdividitur & *eqveſtrem*. *Pedeſtris* iterum ſubdividi in *militem verum* poteſt, & *adjuvantem*. Maxima tamen vis militiæ pedeſtris eſt in *Janizaris*; de qvibus modò ſupra. *Eqveſtris* autem

autem militia apud Turcam prævalet noſtræ. Apud Turcas enim longè major eqvitatus, qvàm peditatus. Igitur in eqvite maximum eſt robur. Nempe ut *Janizari* robur totius ſunt peditatus Turcici: ita *Spahi*, qvos vocant, totius eqvitatus. *Janizari* aluntur ſupra 12000. ſed *Spahi* ſupra 140000. Patet ergo Turcam ſemper paratum eſſe ad bellum milite propriô gerendum.

LI.

Militia eqveſtris qvomodo maximè inſtituta habetur apud Turcam?

Ita inſtituta habetur, ut ſingulari ſtipendio ad illam alendam non ſit opus. Imperator nempe magnam partem agrorum militibus veteranis conceſſit: ut ad vitam ex illis habeant uſumfructum. Propter hunc autem coguntur alere aliqvot eqvites: Nempe ut apud nos Chriſtianos olim feuda concedebantur ad vitam, nec erant hæreditaria: ita apud Turcas agri ſunt conceſſi tantùm ad vitam. Pro uſufructu autem, ſi viſum Imperatori, coguntur militare. Dicuntur *Timariota*, ut ap. nos die Lehn-Pferde / oder Ritter-Pferde. Qvorum magnus in Aſia eſt numerus: qvia latiùs patet Imperium Turcæ in Aſia, qvàm in Europa. Sunt tamen & in Europa tales; ſed minori numerô. Ideò etiam cogitur Turca in Europa, ubi pugnandum contra Chriſtianos, plus peditum habere: qvùm contra Perſam magis utatur eqvite. Atqve hâc ratione fit: ut Turca poſſit ingentem vim alere eqvitum nullô ſtipendiô. Qvoties enim *Timariota* prodeunt in aciem, proſpici tantùm iis debet à Turca de victu; non autem de magno ſtipendio.

LII.

Claſſes præcipuæ Imperii Turcici qvot & qvænam?

Sunt tres: (1) *Conſtantinopolitana*, qvæ, niſi cum Venetis bellum ſit, deſtinata ad conſervandas in fide Turcica Inſulas, & ad repellendas invaſiones Coſaccorum in Ponto Euxino. (2) *Africana*. (3) *Ægyptiaca*.

LIII. *Miſſa*

LIII.

Missâ militari Imperii Turcici potentiâ, ad Regimen transeo, & qværo: qvisnam post Imperatorem primò locô regat?

Post Imperatorem primô locô Imperium *Magnus* regit SENATUS, qvi Turc. lingvâ dicitur DIVAN; forte ex Ebr. דִּין & דִּיוָן *judicium*. Unde בֵּית דִּין *Domus* Judicii, *Curia*, *Consistorium*, *Dicasterium*, Turcicè, *Divan*, q. d. sedem publicam Consilii, ubi Bassæ jus dicunt. Constituitur autem hic Senatus non alio, nisi Imperatoris arbitrio ex uno Directore, qvi dicitur *Grand-Vezier*, & 8. vel etiam 10. Assessoribus, qvi *Vezires*, vel etiam *Vesires*, vocantur. Atqve sic omninò, qvum penes illum Senatum ferè maxima Imperii vis resideat, Imperator *Primi-Veziris* consilium & consensum in majoris momenti casibus è consvetudine Regni adhibere solet. Tantâ autem diligentiâ res in *Divano* peraguntur, ut negotia eôdem ferè tempore consultationi subjiciantur, & executioni mandentur.

LIV.

Post Vezires qvos magnæ item autoritatis in Divano esse putas?

Sunt post Vezires magnâ autoritate *Beglerbegi*, h. e. Magistratus, qvi alicui Provinciæ, tàm in militaribus, qvàm in civilibus rebus, præsunt, habentqve sub se suos *Sangiacos*, i. e. minorum urbium aut parvarum Provinciarum Præsides. Præprimis autem plurimùm heîc valent (1) *Rumeli Begler-Beg*, s. *Græciæ*: (2) *Anatoli Begler-Beg*, s. *Asiæ Min.* (3) *Deniri Begler-Beg*, s. *Maris*, qvi & Turcis *Capitan Bassa* vocatur. Hi tres scil. cum Bassis, Veziribus, qvotiescunqve in Divanum veniunt, parem in sedendo honorem habent, ac dicuntur *Beglerbegi*, qv. *Ducum Duces* dicas, qvia multis Ducibus præsunt.

Reliqvi vel Sacerdotes, vel Monachi ſunt: de qvorum vitâ & miraculis prodigioſa multa Turcæ comminiſcuntur.

LX.

Nôſtine & mihi jam Portæ Miniſtros juſtô ordine ponere?

Novi illos ita ordinare, ut *alii* ſint *intra Sarajum* (qvâ voce Domus Imperat. das Käyſerliche Schloß/notatur) *alii extra Sarajum*: qvorum primarius ex Clericis *Muftius*. Huic proximi ſunt *tres ſupremi Judices*: poſteà *Veziri-Baſſa*, modò plures, modò pauciores: *Primus-Vezir*: *tres Beglerbegi*, Græciæ, Aſiæ & Maris: *tres Diphterdarii*, i. e. Præfecti Ærarii: *Vice-Cancellarius*: *Aga*, ſ. Tribuni, *Emir Halem*, ſ. ſupremus Vexillifer: *Tzaus-Baßi*, ſ. Præfectus Tzauſiorum, qvi numerô plus minus ſunt 700. cumqve Nobilibus Aulicis conferri ſolent. Deinde alii *belli*, alii *domi*: alii *ſacrorum*, alii *rerum publicarum* curam gerunt.

LXI.

Porrò, qvæ fori eſt conſtitutio ap. Turcas?

Canones ſuos, h. e. Leges, Judices habent, ad qvos ſeſe componant. Ut autem à corruptionibus ſe præbeant alienos, ampla habent ſtipendia. Sic & Urcham annonas ordinavit illis: ut à nemine qvicqvam æris exigerent.

LXII.

Judicia ergò qvomodo exercentur?

Exercentur *rigidiſsimè & ſummariè*. Nec enim ibi populus fatigatur longis ac multis Proceſſibus judiciariis, ſed paratiſſimâ executione jus dicitur.

LXIII.

Qvinam ſolent eligi Judices?

Non alii, niſi *Muhammedani*: qvia (1) ſuæ Religionis hominibus honorem hunc habere volunt: qvia multa ſecundum leges Muhammedanas decidenda veniunt.

LXIV.

Sed qvæ causa politica rigidi illius juris in foro Turcico?

Fit rigor ille propter utilitatem dominantis. Hujus enim interest, si populum velit serviliter regere, ut jus rigidè dicatur, & ita populus ad obedientiam cogatur. Sic itaqve verè rigidô obseqviô omnes suos Turca tenet subditos, nemoqve inter Turcas est, qvi propter hanc rigorem ausit reluctari.

LXV.

Ad Religionem transeo, & qværo: qvis illius in Turcia sit Status?

Qvanqvam præter Muhammedistas sub Turcico Imperio variæ sint Religiones, ut *Nestoriani, Armenii, Judæi, Pontificii & Græci*, qvi ipsi peculiarem habent, & à Romana diversam, Religionem, Caput Ecclesiæ suæ Patriarcham Constantinopol. agnoscentes: Turcæ tamen, ex qvo (factô initiô per Dacacum) Seculô XI. Muhammetismo nomen dederunt, hyperaspistæ illius esse cœperunt & vindices deinceps acerrimi. Deitatem Christi negitant: magnam tamen illum Prophetam esse asserunt. Unum tantùm præterea Deum agnoscunt, &, sicuti Judæi, circumcidi se curant.

LXVI.

Qvodnam Corpus Doctrinæ suæ habent Turcæ?

ALKORANUM habent, qvem ægrè tamen Turcicâ reperias Lingvâ. Voce Arabicâ *Muzhafum*, i. e. Librum, vocant, eundemqve, ut & ejus Scriptores, Lectores, Interpretes, magni æstimant. Ad varios & ipsi usus Alkoranum adhibent, qvumqve res graves aggrediuntur, sortem ex illo petunt. Doctores tamen & Interpretes Alcorani paucos habent, nudâ ferè explicatione contenti: qvanqvam & præter Alkoranum *Sunam*

nam etiam admittant. Unde *Sunnitæ* κατ᾽ ἐξοχὴν dicuntur.

LXVII.

Alkoranus qvid nominis est?

Alkoranus (qvô ipsô scil. nomine *Lex Muhammedana* venit) vox purè est Arabica. Existimant autem nonnulli Alkoranum nomen hoc propterea accepisse, qvia Judæi qvoqve Legem suam, s. V. T. nomine מקרא ab eadem Rad. descendente, vocârint, eô qvòd lectione digna sit Lex, ac in Ecclesia crebrò legatur. Qvæ qvidem notatio vocis qvamvis non malè convenire videatur Alkorano: Arabes tamen doctissimi pleriqve, testante *Viro CL. TH. ERPENIO*, ità dictum illum volunt *à collectione Suratarum*, h. e. *Capitum*, qvæ comprehendit. Atqve sic omninò Liber hic nomen inde accepit: *qvòd sit qv. lanx satura Præceptorum, à nobili impostore Muhammede compilata.*

LXIIX.

Qvô aliô ille venit nomine?

Alkoranus dicitur etiam *Al-Furkan*, vel, ut pro diversitate aliarum Dialectorum legunt, *El-Forkan*: eò qvòd *malum à bono secernat.*

LXIX.

Alkoranum qvis primus juris publici in Christiano fecit orbe?

Fecit hunc juris publici primus D. PETRUS, *Abbas Cluniacensis*: deinde JOH. SEGEBIENSIS, qvi posteà Cardinalis in Concil. Constant. creatus, Alkoranum, à se Latinè redditum, Notisqve illustratum, in usum dedit publicum. Redditus & liber hic, Lingvâ Arab. conscriptus, Latinè à ROBERTO RETENENSI ANGLIGENA, cui tamen parùm fidendum CALIXTUS *in Disputation. de Vera Religion.* putat. Novissimè deniqve à DOMINO DURYER è Lingva Arab. in Gallicam translatus habetur: qvam

translationem maximi æstimandam MOLTKENIUS *Annotat. ad Relig. Med. pag.* 144. censet.

LXX.

Ad Imperatorem Turcicum redeo, inq; hoc reditu scire aveo: qvô nomine Turcis ille venit?

Imperatoribus Turcicis nomen proprium est *Chakan, Chacham, Cham, Chan*, communi ferè omnibus Orientalibus more, *Sultani* nomen etiam usurpant: Sed eô modô, qvô Reges Hispan. *Don* utuntur. Utrumqve enim nomen omnibus dignitate præditis tribui solet.

LXXI.

Qvid de titulo Imp. Turcici singulare habes?

Qvantum ad Titulum: hic certè summum fastum ac superbiam spirat. Turca enim se Regem Regum, Dominum omnium Dominantium, Principem omnium Principum dicit.

LXXII.

Qvod solemne illius est juramentum?

Hoc esse solet: *Ego juro & promitto per magnum Deum, qvi cælum & terram creavit, per animas 70. Prophetarum, per meam animam, per illam meorum Prædecessorum, me observaturum omnia capita fœderis & constituta amicitia in hanc usqve diem, & illa sacra & inviolata custoditurum, qvemadmodum signis meis declaravi.*

LXXIII.

In qvæ verò qvàm maximè prætendit Jus hodiè Turcarum Imperator?

Prætendit Turca, tanqvam Imperator Orientis, Jus maximè in Occidentem, h. e. in Occidentale Imperium, qvod hodiè Germanico-Rom. vocatur. Asserit & ipse,

oc-

occupatam à Republ. Veneta Insulam Corcyram ad se pertinere, ut LAZARUS SUPERANTIUS in *Othomano* testatur. Vendicant & sibi Turcæ Provinciam *Diarbek* : qvæ ipsa Mesopotamia est, dubiæ tamen inter Persas & Turcas possessionis. In Moldaviam qvoqve, cujus Princeps Turcæ Tributarius, jus sibi arrogat. Cujus rei causa videtur : qvod controversum tenus hàc fuerit, an Ungariæ, an verò Poloniæ Provincia sit Moldavia. Wallachiam qvoqve sibi tribunt Turcæ. Sub Casimiro enim III. Turcas in auxilium vocârunt. Sed postea Weiwoda Stephanus Polonis se commisit; ita ut per longum temporis spatium sub Polonorum tutela Wallachi fuerint. Hodiè verò Polonia cum Prædictis Provinciis spem qvoqve eas recuperandi amisisse videtur.

LXXIV.

Qvos vicinos deniqve habet, à qvibus potissimùm sibi metuat Turca?

In Europa non alios habet vicinos, qvàm Christianos. Et qvidem ex parte *Moscum*, non adeò tamen vicinum, qvoniam inter illum & Turcam intersunt Tartari. Habet vicinum *Polonum*, & maximè Regnum Hungariæ. Habet in Dalmatia & Sclavonia vicinos *Venetos*: qvi tamen montibus à Turcis sunt distincti. Hos possident qvidem homines Christiani: sed sunt prædones, qvorum sæpe mentio fit in Novellis. In universum itaqve apparet, non temerè sibi metuere Turcam à Christianis. Singuli enim non valent eâ potentiâ, ut Turciæ possint esse formidabiles: nisi si excipias Polonos, si qvidem domi illi res compositas habeant. Et sanè à nullo alio populo Turca magis infestatur, qvàm à Cosacis: qvanqvam Turcis non adeò sint vicini. Ab Imperatore nostro, in qvantum Rex est Ungariæ, non est, qvòd sibi metuat Turca. Nunqvam qvippe cum hoc bellum gerere ille potest offensivum; sed saltem defensivum, qvùm satis habeat sua defendere. Qvod attinet partes Asiaticas, ab Oriente

unum habet Turca vicinum in Asia *Persam*, à qvo sibi metuat. Nec enim Magnus Mogul, aut alius qvispiam Asiæ Princeps, Turcæ est vicinus. De Africa qvid dicam? Habet in Ægypto Turca vicinum *Regem Abyssinæ*, qvi vulgò audit *Præco Johannes*. Sed nihil est, qvòd ab illo sibi metuat Turca. Sunt enim vastæ solitudines inter utrumqve interpositæ Imperium, ita ut alter alteri, si maximè etiam velit, non multùm nocere possit. *Arabes* deinde, gentem vagabundam, habet vicinos. In Barbaria Tremisenum, seu *Algiriense* & *Tunetanum* sunt in cultu qvidem Imperatoris Turcici, sed tanta tamen ibi illius non est autoritas. Solet qvidem eò mittere Bassas; sed sæpiùs in tumultu interficiuntur, ut milites & piratæ vim imperii ad se transferant. Regni interim Tunetani administratio discrepat ab Algiriano. Dictatorem enim, seu *Day* habet, qvi Imperatorem qvidem Turcicum & Bassam ejus aliqvantulum veneratur; ipse tamen pro lubitu omnia administrat. Tametsi autem ita non sint in pleno Turcarum imperiô duo illa Regna: multùm tamen abest, ut periculum hinc crescere possit Turcæ. Nam propter piraticam illorum vim Turca potest esse securus. Supersunt tamen in Barbaria Regna Fessæ & Maroccæ, satis qvidem potentia; veruntamen nec illa qvicqvam contra Turcam audent. Sunt namqve ibi vastæ solitudines: qvæ omnem perimunt exercitum.

CAP.

CAP. III.
DE IMPERIO RUSSICO.

EROTEMA I.

Imperii Russici unde pleniorem haurire licet notitiam?

DE Republica hâc, qvalis est hodiè, duo extant *eximii Libelli, editi in Belgio*, qvi insigniter ejusdem Reipublicæ possunt juvare notitiam. *Alter* prodiit ex *Officina Elzeviriana*: *alter ex officina* Johannis *Le Maire*. Continent hi utiqve Libri, qvæ de *Republic. Russica* sunt memoriæ prodita. Aliàs, qvi primus è Germanis nostris res Russorum descripsit, est SIGISMUNDUS L. B ab HERBERSTEIN, vir doctissimus. Legatus ab Imperatore nostro missus ad Moscum, qvô tempore sæviebat ille in miseram Livoniam. Eminet & in rebus describendis Russicis PAULUS ODERBORNIUS, qvi ipse immanissimi illius Moscorum Tyranni, JOH. BASILOWITZ, f. BASILIDIS, vitam nobis edisseruit. Aula tamen *nominandi casu* illius peculiariter à *Philippo Pernsten*, Legato Imp. Maximil. II. in *Honorii Praxi Prudent. Polit. P. I. p.* 280. descripta *habetur*. Complexus item VI. *Libris* bellum inter Stephanum Bathoræum & Joh. Basilidem est *REINH. HEIDENSTEINIUS*, & *Chronicon Moscoviticum* dedit nobis P. PETREJUS. Maximè autem *è Polonicis Scriptoribus* multa possunt in hanc rem peti. Nam ultra 100. annos maximum bellum inter Polonos fuit & Russos. Possunt etiam addi *Scriptores Svecici*. Nam & per 100. annos Sveci in Russia bellum gesserunt. Ex *Italis* notitiæ huic duo maximè inservire possunt Scriptores. Unus est JOH. BOTERUS, qvi haut indoctam *Relationem de Moscorum* edidit

Republ. qvalis illa tum fuit, nempe *Annô* 1590. Alter, qvi non minorem laudem meretur, est *ANTON. POSSEVINUS*, Jesuita magni nominis, qvi superiori Seculô à Papa Rom. missus Legatus ad Magnum Moscoviæ Ducem, sed legatione irritâ. Extat autem illius *Diatriba*, primùm Italicè scripta, deinde & Latinè reddita, *de Republ. Moscovit.* Inserta deniqve *Libello editionis Le Mairiana de Rep. Moscovit.* habetur.

II.

Imperium Russicum unde & cur audit vulgò Moscoviticum?

Ita dicitur à celebratissima urbe ac Metropoli *Moscua*: à qvâ & ipsa M. Russia aliàs *Moscovia* dicitur.

III.

Qvis situs Magnæ hujus est Russiæ & ejusdem vastitas?

Est *ultima Europaearum Regionum*, Asiam attingens, & vastissima complectens spatia. *Longitudo* qvippe ejus 30. est Graduum, s. præter propter 450. mill. German. *Latitudo* 16. Grad. qvi 240. mill. German. efficiunt.

IV.

Qvis primus Russiæ conditor?

Russiæ conditor è tribus fratribus, ZECH, LECH & RUSS, qvi origine fuêre è Dalmatia, s. Slavonia, cum militari manu inde circa A. C. non 500. ut vult HORNIUS, sed 550. juxta GVAGNINUM, consentiente CALVISIO, in Sarmaticas Regiones profecti, fuit tertius ille RUSS, circa Moscoviam consìdens. Unde & Mosci à conditore suo RUSSI appellitari cœpêre.

V.

Qvot generum Russia datur?

Datur trium generum, Alba, Rubra, Nigra: qvæ nomen

nomen videntur à colore, qvô olim Coloni usi, accepisse: nisi etiam priores discriminis causâ ita appellatas dixeris; ut à *Russia Nigra*, qvæ Moscovia, discernerentur. *Russia Alba* ad Magnum Lithuan. Ducatum pertinet. *Rubra*, aliàs *Roxolania*, & qvoad extimiores potissimùm oras *Ukreina* dicta, ab Austro Hung. Moldav. & Bessarabiam habet, ab Oriente Tartar. & Russ. Tractus, à Borea Russiam Albam, ab Occasu Polon. minorem.

VI.

Moscua qvando sedes Impp. Russ. facta?

Adeò certum hoc non est. Anteà qvidem fuit *Lodomiria*. An verò Basilius, aut Daniel Michaëlowitz, ut OLEARIUS in *Itinerar.* vult *Pers.* sedem ibi primus sumserit,

Historici certant, & adhuc sub judice lis est.

Certum interim hoc est, qvòd A. C. 1571. urbs ista à Tartaris ex improviso capta & exusta fuerit, solâ Magni Ducis Regiâ exceptâ.

VII.

Qvales olim Mosci fuêre, & qvis primus hos in libertatem asseruit?

Fuêre olim *Tributarii Tartaris*, sed pertæsus injuriarum JOH. I BASILIDES, s. *BasiloWitz*, immanis ille ac sævus Tyrannus, obseqvium Tartaricum à se non modò removit, sed & *Cassanense* & *Astracanense* Regna suis Provinciis vi armatâ Annô 1552. subjecit, ipseqve, omni fere mari Caspiô sui juris factô, imperium in Persiam usqve protulit.

IIX.

Russiæ ergò Respubl. cur hodiè Imperiis accensetur?

Id fit vel ideò, *qvia Russia duo sub se comprehendit Regna Tartarica, Casan & Astracan.* Indeqve Magnus Dux à Mari Caspio ac Persarum finibus ad Ocea-

Oceanum usqve glacialem dominatur, omnibus illis Tartaris, qvi ad WOLGAM sunt, ad nutum parentibus.

IX.

Qvem Scopum eadem sibi præfixum habet Respublica?

Videtur illa pro Scopo habere *unius utilitatem Dominantis*; populi verò nonnisi per Accid. Primùm autem plebs ibi habetur nullô locô, & serviliter tractatur, qvod est indicium, *omnia* ibi *fieri ingratiam Dominantis*. Deinde illi etiam, qvi sunt nobiliores, coguntur se abjicere ad pedes Dominantis, & viliter habentur: ita qvidem, ut ipsi fateri cogantur, *se & omnia sua esse in arbitrio Dominantis posita*.

X.

Qvid apparet è dictis?

Apparet, hanc *Rempublicam non esse ex optimis unam*, qvæ spectant utilitatem communem. Nam est planè alterius generis, qvùm in ea subditorum ratio reverà non nisi per Accidens habeatur. Qvemadmodum servi alicujus ratio habeatur nonnisi per Accidens. Debet qvidem illi prospici de victu & amictu, sed id fit nonnisi per Accidens, dum interim omnia ad utilitatem Domini diriguntur.

XI.

Sed qvâ in re maximè commodum suum ponit Magnus Dux Moscoviæ?

Videtur CONRINGIO dici posse, qvòd ille *utilitatem suam in magna ponat potentia: ponat & ipsam in lato imperio*. Extenduntur namqve fines Imperii hujus, admodum aucti hodiè & ampliati, Septentrionem versùs supra Circulum Arcticum & Oceanum usqve glacialem.

XII.

Qvæ Ratio Status in eadem est Respublica?

Ratio

Ratio Status in Rep. Russica est (1) hæc, *ut Principibus & Magnatibus Aulicis*, tametsi plurima possideant prædia, & divitiis abundent, *non vivere ibi liceat*. Nam per *Præfectos* illa administranda sunt, &, ne qvid contra Ducem tentent, semper in aula versari coguntur. Deinde est & illa, *ut in Scholis planè non erudire liceat juventutem*: præterqvam qvod legere & scribere doceantur. Non vult scil. Dux Moscoviæ qvempiam inveniri è suis, qvi ipsum sapientiâ, aut rerum cognitione, superet. Sic igitur, maximi ad majestatem tuendam opinionemqve vulgi de se augendam momenti esse, ille sibi persvadet, ut de re aliqva *abstrusâ*, eam *solùm Deum & Ducem suum scire*, dicant ac sentiant Subditi.

XIII.

Qvibus jam putas mediis Russicum conservari Imperium?

Conservatur (1) *crassâ bonarum literarum ignorantiâ*. Sunt enim omnes Russi homines stupidi, artisqve ac scientiarum prorsus ignari. Nulla est ibi eruditio, nisi qvòd Episcopi & Presbyteri paululum supra vulgus sapiant. (2) *Perpetuâ Religionis unitate*. Nullæ enim inter Russos sunt Sectæ. Idem omnes sentiunt ac credunt, nec ulli licet de Religione disputare. (3) *Severâ peregrinationis prohibitione*. Omnibus qvippe Russis sub capitis suppliciô interdictum, ne peregrinentur, aut finibus Imperii exeant.

XIV.

Qvam mihi Russ. Imperii formam heîc è dictis elicis?

Forma Imperii Russici *tota est Monarchica*, & simplici constat Monarchiâ. Imperat enim Monarchicè Russorum Imperator, cunctaqve belli & pacis negotia è solius Magni Ducis nutu peraguntur. Atqve sic omninò unus & simplex heîc valet Imperatoris Dominatus, planè ejusdem generis tum illo, qvi in Turcia valet, aut qvi Aristot. ævo in tota valebat Persiâ. Qvæ & Regna Aristot. dicit esse *Tyrannides*, sed *legi:*

gitimas: qvoniam omnia ibi ſecundum Leges fiant. Breviter *Deſpoticum Ruſſicum eſt Imperium*. Nam magnus Dux omnibus ſuis imperat velut Dominus ſervis, omnesqve Cives ejus ſunt, velut ſervi. Fundamentum autem hujus rei ab indole gentis peti poſſe videtur: qvod aliter, niſi abſolutè, regi neſciant.

XV.

Eſtne hæc ſervitus prorſus communis?

Communis omninò eſt, qvùm premantur à M. Duce omnes eâdem ſervitute. Interim tamen *aliqva libertatis ſpecies* eos demulcet. Plebeis enim hominibus licet bona ſua Teſtamentô pro lubitu alteri conferre: Nobiles verò in conſilium adhibentur.

XVI.

Atenim qvæ Conſiliorum ratio apud M. Ducem Ruſſiæ in gravioribus obtinet negotiis?

Conſcribuntur à *Patriarcha Epiſcopi, Abbates & Monachi*, qvi ad diem Veneris (is enim dies arduis negotiis maximè impenditur) ad locum publicum ſeſe recipiunt, & *Imperatorem* præſtolantur. Eô accedente ſeſe proripiunt, &, duobus digitis fronti ac genubus admotis, dextrum latus Principis oſculantur. *Nobiles* interim in ambitu parietum conclavis ſedent: poſteà qvidam ex *ſcribis* recitat, cur convocati fuerint, causâqve expoſitâ, petit conſilium. Patriarcha reſpondet pro more: reponit Scriba: mox poſt brevem conſultationem Patriarcha à Principe in conclave deducitur: qvorum ſermonibus in ſecreto abſolutis, totum negotium lætô finitur conviviô. Certum igitur eſt, qvòd M. Moſcoviæ Dux multa cum *Kneeſiorum & Bojarorum*, ſ. Ducum & Baronum, voluntate peragere, inqve multis Patriarchæ ſuæ conſiliò parere ſoleat.

XVII.

Qvomodo dividis mihi heic Regimen Politicum?

Di-

Divido id in *pacis* ac *belli* negotia, qvæ omnia cum omnibus muniis à solo Imperatoris nutu dependent. Solet autem Provinciis suis (in has enim distinctum illud regimen) præficere aliqvem KNEES: qvæ vox est Slavon. & notat *Ducem*. Unde & Mosci nostri qvoqve Imperii Duces KNEESOS vocant, qvos Poloni WOIOWODAS vocant. His Kneesis omnia parent in Provinciis, qvorum tamen munia non sunt hæreditaria, nec durant ad vitam, sed non nisi ad paucos annos, & qvamdiu M. Duci placet. Sunt itaqve illi KNEESI mobiles; qvamvis magnæ sint autoritatis, qvoad regnant.

XIIX.

Porrò, qvæ dicendi juris est ratio in Russia?

Jus in Russia dicitur non secundum Leges scriptas, qvæ nullæ ibi sunt, sed secundum consvetudinem, aut ex æqvo & bono. Sunt ibi nulli longi Processus judiciarii, ut apud nos, sed de simplici & planô proceditur.

XIX.

Qvæ ratio administrandi Sacra est in Russia?

Qvia Sacris maximè stant Reip. atqve his in officio continetur populus, ita illa curat administrari M. Dux Russiæ, ut omnia inserviant ipsius Dominatui. Antehàc, qvùm Religionem Christianam primùm acciperent Russi, soliti sunt accipere Patriarchas suos à Patriarcha Constantinopol. At verò cùm Moscus videret suarum rerum interesse, ne aliunde adsciscceret Patriarcham, ipse cœpit Patriarcham constituere è suo populo. Sic igitur curat Dux Russiæ res suas omnes administrari per Patriarcham: hunc & creat, &, qvando ipsi lubet, munere suô privat, qvod indicium est magni cujusdam Dominatûs. Sunt porrò Archi-Episcopi, qvi & ipsi omnes à nutu pendent Principis, ita, ut creentur, & etiam à munere suo removeantur cum arbitrio M. Principis. Sub Episcopis sunt *Poppi*, s. Presbyteri, qvi appellantur, Slavon. POP, die Papen. Possunt autem interdum vix legere & cantare. Ita scil. in-

stituit

stituit M. Dux Russiæ sua Sacra, non ad erudiendum populum, sed ad suum confirmandum dominatum, prodesse hoc dominatui suo credens, si omnes, cùm Clerici, tùm Laici sunt rudes.

XX.

Qvæ Russorum est Religio, hujusq; præcipua ratio atqve status?

Qvod ad *Religionem* attinet: *Russi* certè *Professione* sunt *Christiani*. Sunt enim, ex qvo Græcorum operâ Christianismo nomen dedêre, communionis ac Religionis Græcæ. Nam (1) *negant Spiritum S. à Filio procedere.* (2) *Purgatorium rejiciunt, sed pro mortuis orant.* (3) *Sanctos ante resurrectionem DEI visione frui non credunt.* (4) *In Sacramento Eucharistiæ pane fermentatô & aqvâ calidâ cum vino misto utuntur.* (5) *Communicant sub utraqve specie.* (6) *Panem cum vino & aqva in calice miscent, & cochleari utrumqve distribuunt.* (7) *Pueros VII. annorum, utpote contra DEum peccare incipientes, ad Communionem admittunt.* (8) *Confirmationem Episcopi omittunt.* (9) *Specialem extremæ unctionis gratiam negant.* (10) *Qvartum conjugium tanqvam illegitimum rejiciunt, secundum qvidem permittunt in totum, non tamen approbant: tertium non nisi urgentissimis de causis tolerant.* (11) *Divortia propter causas leviculas admittunt.* (12) *Nec Diaconos, nec Sacerdotes, nisi uxoratos, ad ordines promovent: sed ordinatis ducere uxores non permittunt.* (13) *Imagines sculptas detestantur, pictas admittunt.* (14) *Jejunare die Sabbathi non concedunt.* (15) *Nec vel de sangvine, vel de suffocato manducant.* (16) *Qvatuor in anno Jejunia observant.* (17) *Cum Ecclesia Romana non communicant: Evangelicos tamen, Lutheranos & Calvinianos, tolerant, ipsisqve templa concedunt.* Verbô dicam: *Conveniunt in omnibus cum Græcis: distributionem Eucharistiæ & exactionem Conjugii à Presbyteris & Diaconis si exceperis.* Sic itaqve, dum fidei Christianæ annumerantur Russi, sacras acci-

piun:

piunt literas, easqve legunt, & qvosdam è Patribus, lingvâ suâ versos, ut Chrysost. & cæteros, unà cum Scriptura venerantur, *Orientalis*, seu *Græcæ Ecclesiæ Membra* sese vocitantes. Plebs interim ipsa adeò rudis in rebus ad Religionem spectantibus, ut se, qvod Dux & Patriarcha credit, credere dicat.

XXI.

Sed qvis Ducum primus Christianam accepit Religionem?

Primus Religionem Christianam accepit *VVolodimir*, posteà *Basilius* dictus, perq; totum suum regnum propagavit, qvod factum anno 988. tempore *Ottonis III. Imp. Rom.*

XXII.

Qvâ lingvâ in templis suis utuntur Russi?

In templis utuntur *LingVâ SlaVonicâ.* Eadem qvoqve in communi obtinet conversatione; corrupta tamen & multis permista lingvis: ut ab ipsis difficillimè percipiatur Moscovitis. Missam in *LingVa MoscoVitica* celebrant, qvæ triplo longior Romanâ. *Charactere* tamen *literarum ad imitationem Græcorum* utuntur: utpote cum qvibus multas literas communes habere videntur.

XXIII.

Anne & Scholas suas habent Russi?

Habent qvidem *Scholas*, *ubi liberi illorum legere & scribere discunt*: sed nulla habent Collegia & Academias. Unde & nihil imprimitur, nisi sit in usum Principis, nec alia reperitur Typographia, qvàm illa in *Sloboda Alexandria*. Si qvis verò ad altiora adspirat, statim in suspicionem mali incurrit: eò qvod Dux neminem se sapientiorem esse pati velit. Nemo proinde à Secretis, vel Cancellarius unqvam ad literas peregrinorum Principum, aut Legatorum desideria respondet: verùm ea tantùm scribit & respondet, qvæ sibi à Duce imperata sunt.

XXIV.

Qvem unum proinde pro erudito Capite Russi venerantur in Civilibus?

Pro erudito capite *unum* suum in *Civilibus* venerantur *Principem*, qvi inter alios titulos ZAAR dicitur, olim *VVelikikneesa*, h. e. *M. Dux*, dictus.

XXV.

ZAAR qvid est nominis?

Nomen est *patria lingva.* Qvid autem ea vox significet, de eo Eruditi dubitant. Videtur nonnullis nihil aliud significare, qvàm *Regem*, qvùm & Davidem sic vocitent. Alii vocem corruptam esse malunt, è voce *Cæsar*: qvemadmodum etiam Impp. Constantinopolitani dicebantur. Nempe, qvoniam titulum nullum esse majorem credidère Duces Russiæ, voluerunt fortè & ipsi *Cæsares Russorum* dici. Voluerunt autem peculiariter dici *Cæsares Casan & Astrachan*, qvæ duo Regna superiori seculo Tartaris erepta.

XXVI.

Qvibus ac qvantis M. Dux Russiæ superbit Titulis?

Magnis Titulis sese jactitant, qvi rerum hodiè potiuntur in Russia. Nec enim illis Majorum suorum Titulis sunt contenti propter multas Regiones, qvas ipsi in unum fecère coalescere Corpus. Nempe qvum *VVolodimiri* posteri vastam illam Rempublicam in varias partes dividissent, atqve tum varii *Kneesi* constituti essent, superiori seculô omnia *Kneesorum* familiâ partim emortuâ, partim etiam ferro extinctâ, in unum creverunt corpus.

XXVII.

Qvô præ cæteris magnô utitur Titulô?

Utitur Titulô præcipuô hôc: Der grosse Herr Zaar und

und Groß-Fürst NN. aller Reussen Selbst-Erhalter / zu Uladimir/ Moßkau / Neugard Zaar/ Zaar zu Casan und Astrachan/ Zaar zu Siberien : Herr zu Pleßkau/ Groß-Fürst zu Eberski/ &c.

XXVIII.

Qvis primus voluit dici omnium Russorum Αὐτοκράτωρ *, qvem vertunt* Selbst-Erhalter ?

Primus ita dici voluit ad imitationem Impp. Græcorum *Basilii Pater, qvi vixit sub Seculi XV. finem.* Hic qvippe Monarchiam agitaverat omnium Russorum, sed irritô eventu. Tenent enim Poloni magnam hodie partem Russiæ , tenent & Sveci illius partem. Qvare nec Sveci, nec Poloni Ducem volunt Russiæ appellari *omnium Russorum Imperatorem*, sed tantùm vocant *Russorum Imperatorem*, omissâ voce *omnium*.

XXIX.

In sacris qvem Russi pro erudito capite venerantur ?

Etiamsi *Patriarcham Constantinopolitanum* plurimùm venerentur , pro erudito tamen Capite in *Sacris* uis non alium , nisi *peculiarem suum* venerantur *Patriarcham*. Is qvippe apud illos veluti *Papa* est, summâ pollens autoritate , maximumqve post Imperatoem tantâ cum potestate obtinens , ut in Ecclesiasticis vædam mutare possit, nec à qvoqvam ipsi contradicatur.

XXX.

Dum autem res regionis ac religionis in Russica Rep. taliter se habent, ecqvando maxima hæc incrementa cœpit ?

Factum id XIV. Seculô sub *Joh. Basilide*, s. *Iwan Basiliwitz, Grutzdyn*, & filio ac successore ipsius *Basilio*, ante Imperium *Gabriel* vocato. *Ille qvippe uni-*

Versa Russ Principem se primus appellavit, *Magni* nomen ob id sortitus, ipseqve & Tartarorum jugum instinctu conjugis Sophiæ excussit. *Hic* verò Smolencensem Principatum, & qvicqvid Siberiensis ditionis supererat, Imperio adjecit ac *Zaari* Tit. primus assumsit.

XXXI.

Qvas vires Imperium tunc acqvisivit sibi Russicum?

Acqvisivit sibi *vires* non *mediocres*. Est enim multorum sententia, *qvod M. Dux Moscoviæ spatio* 40. *dierum ducenta millia eqvitum & centum millia optimorum sclopetariorum & arcus tendentium congregare possit.* Unde & nunqvam ille in castra, nisi ad minimum trecentis millibus militum, descendit. Utut autem populi satis ipsi sit ad militiam apti; (utpote qvum inediæ, laborum ac frigorum admodum sit patiens) ratio tamen bellandi apud Russos non est probata, (1) *qvoniam populus non est institutus arte militari.* Nescit scilicet ordinem seqvi, vel signa servare: qvia potius incondita est ac inordinata multitudo. Deinde & propterea bellandi ratione parum valent Russi: *qvia hactenus non satis armis fuere instructi.* Habuerunt qvidem arma, sed minus utilia, qvæ tamen emendari nostro hoc Seculo cœpêre: ubi mercatores fœda lucri cupiditas eò impulit, ut etiam contra Leges Imp. arma in Russiam deferrent. Præcipua interim Militiæ Russicæ robur in STRELICIS, qvi *Sclopetarii* sunt *pedites*; inqve Eqvitibus indigenis ac Ducibus exteris consistit. Eqvites autem omnes ex nobilitate sunt, sive, ut ipsimet vocant, ex *Bojaris*, qvorum omninò ingens est numerus.

XXXII.

Quæ ac qvantæ opes Imperii sunt Russici?

Ex

Ex ampliſſimis Regionibus, qvas tenet Moſcus, aliqvot Milliones qvotannis percipit auri. Percipit nempe ingentes pecunias tàm ex tributis, qvàm ex vectigalibus, mercaturis ac prædiis. Næ tantum pecuniæ è vectigalibus provenit Moſco, ut unum emporium S. Mich Archangeli qvotannis 600000. Thaleros ærario inferre ſoleat.

XXXIII.

Qvæ Munimenta Imperium habet Ruſſiæ?

Sylvas habet & *deſerta*, qvibus limites maximè muniuntur magnæ Ruſſiæ. Ita namqve eſt, qvòd extrema Imperii vacua colonis relinqvantur, ut terra, à cultu hominum deſerta, ſylveſcat, denſisqve arboribus & imperviis tesqvis defendatur, haud ſecus ac civitas aliqvô vallo.

XXXIV.

Qvæ clauſtra idem habet Imperium?

Verſus Finlandiam & Sveciam *emporium* habet *S. Michaëlis Archangeli* (qvod inter præcipua munimenta Imperii Ruſſici in Septentrione recenſetur) & *Novagardiam Magnam.* Verſus Poloniam eſt *Pleskovv & Smolensko*: verſus Tartariam eſt *Caſan & Aſtrachan.*

XXXV.

Qvos deniqve hoſtes Ruſſicum habet Imperium, à qvibus ſibi maximè metuat?

Hoſtes habet *Tartaros*, *Polonos*, *Svecos & Turcas*, in qvibus qvidem nulli infenſiores, qvàm *Tartari*. *Crimæi* nempè *Tartari* perpetui Ruſſorum ſunt hoſtes. Etſi enim JOH. BASILIDES ſuccisâ ſylvâ aditum illis voluit præcludere: adhuc tamen è deſertis Europæ & Aſiæ annuas expeditiones in Moſcoviam ſuſcipiunt prædaturi, totamqve regionem celeritate eqvorum inſtar fulminis obruunt. Qvid? qvod & ſemper vereri cogatur Ruſſus, ne *Aſtrachanenſes Tartari*,

nari cum *Crimæis* conſpiratione qvâdam factâ, (ut ſuperioribus qvidem annis contigit) impetum in ſe faciant. Opus igitur Ruſſus perpetuô habet præſidiô, qvod non, niſi ſummis alitur impenſis.

CAP. IV.

DE IMPERIO PERSICO.

EROTEMA I.

Qvid in genere de Perſarum habes Hiſtoria?

HOc in genere de ea habeo, qvòd ita *perplexa ſit & intricata*, ut ipſi etiam, qvi habentur in pertexenda Regum ſerie, πολλῶν ἀντάξιοι ἄλλων, inter ſe digladientur. Græci enim ab Ebræis, utriqve à Perſis & Arabibus longè abeunt.

II.

Unde Perſici interim Imperii petere licet notitiam?

Certè, etiamſi veteris illius Perſiæ res, perplexæ ſatis & intricatæ, non adeò ad nos pertineant, pleniùs tamen *è tribus BARNABÆ BRISSONII de Regio Perſarum Principatu Libris* cognoſcere easdem licet. Ita namqve eſt, qvod *Lib. I. de Regia Majeſtate totóqve Perſici Regni Statu; Lib. II. de Religione, Legibus, Moribus, Inſtitutis Perſarum; Lib. III. de Re militari eorundem* agatur. Cæteræ autem res, qvæ ad novum hoc Imperium Perſicum pertinent, è variis peti poſſunt Monumentis. De Regibus qvippe poſterioribus pro-

prolixè, &, ut ajunt, ex professo SCHICKARDUS in *suo Taarich*, s. *Serie Regum Persiæ*, agit? Habemus & *Regum Persicorum Chronicon* è variis Autoribus, imprimis è P. TEXEIRA, *Lusitano*, diligentissimô ævi hujus Scriptore, qviqve multa ab ipsis accepit Persis, in *Archontologia Gothofredi Cosmica*. *Descriptionem* præterea *Reipublicæ Persicæ* egregiam satis JO. de LAET nobis dedit, qvem consulere heîc operæ erit pretium. Omnium *optima* tamen *Descriptio Persiæ* est, qvam AD. OLEARIUS dedit *L. V. Itinerarii Persic.* Plura hic liber continet egregia, ita ut in eodem omnia satis benè possint accipi. Qvùm verò sint etiam nonnulli, qvi bella descripserunt, ab Ismaële ejusqve posteris cum Turcis aliisqve gesta, duo in his præcipuè eminent: P. PIZARUS, *Genuens.* qvi scripsit *de Bello Pers. Lib. XII.* & JOH. TH. MINADOUS, *Artis Med. in Sch. Patav. Prof.* qvi *Historiam Belli Turco-Pers.* inter *Amurathem III. & Persas* edidit. Ex utrisqve, ut & ex aliis, egregia congessit omnia, qvæ contigerunt post A. C. 1546. THUANUS, ita ut vel opus non sit alios consulere Duces, vel tantùm unicum *Thuanum*.

III.

Persicum Imperium undè sic dici meruit?

Ut Turcicum, ita & Persicum à *Gente* dici cœpit, nempe *à Persis*. Etsi autem Persarum nomen usqve adeò antiqvum non videatur; (in Scriptoribus certè sacris ante Captivitatem Babylonicam nulla eorum fit mentio, nisi qvod *Cuthæi* olim, autore SAM. BOCHARTO *Phal. p. 254.* appellati fuerint) satis antiqvam tamen gentem illam esse, gentisqve administrationem variam, extra omnem ponimus controversiam.

IV.

Qvô & aliô nomine Persicum venire solet Imperium?

REGNUM alias M. SOPHI dicitur, nempe ab

Ismaële qvôdam, qvi, qvum per eundem mira Ali cultus superiori seculo sap. Persas incrementa haberet, SOPHUS, SOPHINUS & ZOPHUS vulgò appellatur.

V.

SOPHUS, vel ZOPHUS qvæ ac qvalis vox?

Qvia SOPHORUM nomen non tantùm ubiqve obvium in Historiis, sed & ipse ISMAEL SOPHINUS per ora virûm volitat, non abs re fore JOH. HENR. HOTTINGERUS *L. II. Hist. Orient. c. VI.* putat, si ipsa vocis significatio excutiatur, & enucleetur. Ita autem CONSTANT. L'EMPEREUR *Not. ad Paraphr. Jach. in Dan. p.25. de voce* SOPHI, *vel* ZOPHI disserit: *Jachiadem nonnihil aberrare autumo, & אשׁפים potius esse* SOPHOS, *qvia hoc nomine notantur illi, qvi mysticè & allegoricè omnia in divinis explicant, & ita contemplationibus vacant. Sophos enim vox Arabica est.* Nam צוף *est* lana. *Unde* צוּף lanâ tegere (*qvomodo vestiuntur Sophi vestitu laneo*) *vel etiam* simpliciter tegere. *Unde &* divina similitudinibus tegere. *Adeò ut* תצוּף *dicatur* Theologia mystica. *Hinc Sophorum vox.* Ridiculus heîc GENEBRARDUS est, qvi Sophos à שׁופט deducit. Alius: צופי *laneus & secta religiosorum* in Oriente, cujus Autor dicitur Ali, qvi abstinentes à luxu, laneis tantùm vestibus induti, in contemplationibus divini Amoris præcipuam Philosophiam ponunt & exercent. Alii verò ab antiqvo Ægyptiorum nomine, qvod *Sapientiam* significat, nomen habuisse ajunt, qvòd Græcis σοφία. Vocem à *lana* derivari, confirmat etiam LEUNCLAVIUS his verbis: *Ab Osmanidis ei* (Ismaëli) SOPHI *cognomentum* & Kiselis Bassæ *per ignominiam fuit inditum. Prius qvidem ab Arabica voce* צופי *qva* lanam *significat. Nam qvum Muhammedani, & præsertim Osmanidæ more veteri, Tulipantô lineô subtilissimi operis caput involvant, nova hac secta præcipit inter alia, ut caput fastu qvodam non lineis*

eju-

ejusmodi spiris ornent, sed ut tegumenta capitum è lana non magni pretii conficiantur. Et qvia lineum hoc tegumentum, qvò præter aliorum Muhammedanorum utuntur morem, plicas habet duodecim, ab Arabica voce אתני עשר *sive* duodecim, *etiam* Ethaas Serlay *vocantur: demqve, qvia tegmen huc tantùm rubrô colore gestare solent,* Kisselbassi lary, *veluti* rubra Capita *audiunt.* Pro *religioso* sumi probat TEXEIRA, Scriptor in Hist. Pers. accuratissimus. *Qvia lingva Persica,* inqvit, *communiter* צופי *appellantur*, qvi relictô Seculô soli divino cultui vacant, *huic* (Aydari, patri Ismaëlis) *ob insignem religionis Zelum à suis datum fuit nomen. Paulò antè, ad eundem modum, in Persia res novas fuerat* Sufy Hhalila: *ita ut* Sufy *non sit nomen proprium, aut Regum commune, sed Adjectivum. Nam nullus Rex post illum id nomen sibi sumsit. Sunt autem per Persiam plures* Sufy, i. e. *religiosi.*

VI.

Imperium Persicum qvô Autore cœpit?

Cœpit Autore CYRO, vulgòqve audit *Monarchia secunda.* Et reverà Imperium fuit vastum. Pertigit ab Indis usqve in Ægyptum & Græciam: ita ut *Assyriorum* longè superârit *Imperium.*

VII.

Qvæ verò olim Regiminis ratio?

Ante ortum Agyrtæ (*Muhammedem* puto) Persarum *administratio regia* erat, adeòqve *Monarchica.*

IIX.

Qvot & qvasnam Persici scriptores veterum Regum ostendunt familias?

Familias ostendunt *qvatuor*: (1) BISDADÆOrum, qv. *abundantes justitiâ*, dicas ex Arab. בייש *multum* & דאדן *justitia*: de qvibus POCOK. *Not. ad Hist.*

 Arab.

Arab. p. 75. (2) CAJAMIORUM, qvorum ultimus *Darius*, ab Alexandro victus. Erant numerô IX. qvorum nominibus præmitti solebat nomen כי *Magnus*. Hoc autem Epithetô Persas insigniri solitos, monet PLUTARCHUS *Tomô II. Opp. p.* 545. ut *Caikobad*. (3) ASGANIDARUM, à Patre ASGAN sic denominatorum. Familia hæc Reges habuit XXV. qvorum primus erat *Sapor*, ultimus *Bihram*, Bihrami I. filius. (4) CHOSRAWORUM, appellatione communi, propriâ *Susanidarum*, qvorum Reges 31. inqve his primus *Ardeschir Babeganus*, Susani filius, ultimus *Jesdeschird*, cui à Muhammedanis oppresso ereptum Imperium.

IX.

Qvid in priscis suis illi ostendunt Regibus?

In *Anuschano*, *Schimschido*, *Tumurato* antiqvitatem: in *Bihramo Schubui* fortitudinem: in *Nuschirwano* æqvitatem: in *posterioribus* successionem Salomonicam ostendunt, idqve sine ratione sedis regiæ *Schiraz*, i. e. Cyropolis, sive ratione vel Cyri ipsius, ex Ebr. matre geniti, vel Bahmani, matre conjugeqve Ebr. qvæ ad Davidem genus suum referebat.

X.

Qvæ prior illa periodus fatalis Imperii est Persici?

Est hæc: *qvùm deleri per Alexandrum M. Imperium cæpit Persicum.* Is qvippe Persarum Regem Darium devicit: cum qvo etiam Persicum desiit Imperium. Ita autem illud tunc fuit destructum, ut amplitudinis veteris & gloriæ antiqvæ Persicæ ne qvidem vestigia hodiè supersint.

XI.

Qvando renasci id cæpit?

Denuò enatum habetur Annô post natum Christum 226. tempore *Aurelii Severi Alexandri Mammææ*, Duce Artaxerxe Persâ. Hujus qvippe ea erat felicitas, ut

ût Parthos omnes eorumqve fines sibi subjiceret, & Mesopotamiam fere omnem sui faceret juris.

XII.

Qvamdiu mansit hæc dignitas?

Mansit, donec Muhammed Saracenus, qvi se Prophetam fecerat, A. post natum Christ. 622. novum qvoddam Imperium orsus est. Hujus qvippe proximi duo successores vastum Persarum Imperium, ultimô, qvi istorum temporum erat, Persarum Rege superato, ita fregerunt, ut ibidem novum, idqve Saracenorum efflorescerет Imperium, imò & nova Religio.

XIII.

Illi Muhammedis Successores qvô nomine dici meruêre?

Dicti sunt CALIPHÆ, qvod & ipsum nomen idem est, ac *Imperator Catholicus*; qvemadmodum etiam Rex Hispan. hôc Titulô & nomine gaudet. Nec autem hi tantùm sic dicti sunt; sed etiam Pontificatûs dignitate gavisi fuêre, hoc sibi arrogantes olim, qvod hodiè sibi Pontifex R. arrogat.

XIV.

At verò qvæ Metropolis novi illius Imperii Saracenici erat?

Erat Metropolis BAGDAD, è regione veteris Babyloniæ sita, ad Tigridem amnem, è ruinis Seleuciæ & Babyloniæ extructa. Ideóq; etiam vulgò hodiè vocari solet Babylon, non tamen est Babylon. Feruntur autem ibi Babylonii suos olim habuisse hortos, à qvibus hodiè *Bagdad* dicitur, qv. *urbem hortorum* dicas: estq; illa ipsa urbs, de qvâ acerrima semper contentio inter Persam est & Turcam.

XV.

Imperium illud Saracenicum & Pontificiale, qvod Caliphatûs nomine veniebat, qvando destrui cœpit, & à qvibus?

De-

Destructum habetur Seculô post natum Chr. XIII. per *Tartaros*, & nominatim qvidem per *GINGIS CHAN.* Tartari nimirum rerum ibi potiri cœperunt. At verò iterum Tartaricum illud Imperium Seculô XIV abiit in partes, qvum novum scilicet Tartaricum Imperium enasceretur circa A.C. 1388. Duce TAMERLANE, qvi pro sede habuit *Samarkand*, in illa Tartariæ parte, qvæ mari adjacet Caspio. Ille scil. universam Persiam, Assyriam, Mesopotamiam usqve ad Damascum Saracenis penitùs eripuit, novumqve sibi constituit Imperium, *Dominus* ob id *angulorum & climatum septem, Possessor maris & luti, s. terræ, Victor Regum & Principum* consvescens appellari.

XVI.

TAMERLANES ille qvô veriùs dicitur nomine?

TIMUR vocatur accuratiùs scribentibus: qvem alii *Temur, Timur, & Temerlene*, (unde *Tamerlanes*) cumqve Imperii notâ *TemurChan* appellitant.

XVII.

Qvibus nominibus appellatur à Muhammedanis?

Ignominiosissimis ab his *Tamerlanes*, GINGISCHANISMI illud *fulcrum & columna*, appellatur nominibus. SCHACH-MANZUR eum Charegh, s. *Schismaticum* & *aversum à vera Religione*, vocat. Aliàs dicitur *Oppressor, Infidelis, Dæmon, Portentum, Vipera, Claudus & Luxatus* Ghagatæus, *Tyrannus impius, infidelis, perfidus & dolosus, homo truculentus & vastator improbus*, Aldighal, i. e. *AntiChristus*, cum qvo Gog & Magog, &c.

XIIX.

Cur tam ignominiosè appellatur?

Qvia partim *Muselmannos gravissimis ubiqve affecit suppliciis*; partim *exemplo suo* GINGIS CHANISMUM

MUM firmiter stabilivit. Fatendum eqvidem hoc, Tamerlanem non facilè qvemqvam sacra sua deserere coëgisse, vel tantô odiô Muselmannos prosecutos fuisse, ut hos tolerare planè noluerit. Qvis verò dubitet, Regis ad exemplum magnam partem compositum fuisse exercitum? Certè etsi multi *Gingis-Chanismo* aliàs assensum nunqvam præbuissent; communem tamen castrorum sortem declinare non poterant. Ne dicam, qvod multi Muselmanni metu, si non mortis, saltem infamiæ, *Religionem Gingis-Chanismo* non adeò dissimilem, mutârint. Atqve sic omninò GINGISCHANISMUS cum ipso Timuri, s. Tamerlanis imperio miris modis crescere, & tàm valdè honorari cœpit, ut fidem penè superet omnem.

XIX.

GINGIS CHANISMUS qvid rei est?

Gingis-Chanismus, qvi à GINGISCHANO dictus, *superstitio est longè latèqve patens, ex Islamismo qvidem mutuata & interpolata, eidem tamen non secus, ac Judaismus Samaritanismo, exosa & infesta.*

XX.

Tamerlanes interim qvæ maximè è principiis Religionis hujus novæ curabat?

Qvum *Gingis-Chanici* è præcipuis Religionis suæ Capp. (1) *aliqvam & DEI & providentiæ divinæ haberent notitiam,* (2) *Mesgidas precibus destinatas extruerent:* Tamerlanes utrumqve hoc qvàm maximè curabat. Is nempe & *DEO omnia sua accepta ferebat, & Cathedrale Samarkandæ templum splendidè è solido marmore erigi volebat.*

XXI.

MESGIDÆ, qvarum jam mentionem faciebat, cujus Lingvæ sunt?

Mesgidæ, qvas reverenter colunt Muhammedani, nec omnibus, non certè Christianis, aditum ad eas concedunt, nomen hoc suum Arabicæ debent Lingvæ. Nam

Nam מסגד Arabibus Τόπος est προσκυνήσεως propriè. Vulgò *Moscheas* vocant. Qvanqvam autem valdè Muhammedanis præ aliis *Adrianopolitana*, *Nicena*, *Cordubensis*, *Damascena*, *Maroccensis & Tripolitana Mesgida* celebretur; *Thuman* tamen, tanqvam templum Cathedrale, à Mesgida, ceu minori, illi distingvunt. Imò & *Meccanum ac Hierosolymitanum Templum* præ Mesgidis omnibus magni faciunt, illud *Caabam* (vulgò *Kiabam*) Arabum more appellantes, qvod & catervatim Duce certô qvotannis visitare solent.

XXII.

Mitto Mesgidas, deqve *Tamerlane* qværo: *è qva Familia ille oriundus fuerit?*

Variant Autores in Familia hujus asserenda. Qvidam, ut CHALCOCONDYLAS, EGNATIUS & FULGOSUS, plebejô genere natum eum è *Sangale* dicunt, & vel mulionem fuisse, vel pastorem, vel latronem, & regnum Persarum astu occupâsse. THUANUS *L.67.* eum ideò esse vocatum vult *Tamerlanem*, qvia, qvum aliàs *Tamer* diceretur, inqve Carmania operam in Schola daret literis, qvam Turci *Lanum* vocant, atqve à Condiscipulis per Lusum Rex esset electus, illâ dignitate posteà seriò usus, regios animos sumserit, atqve *Tamerlanes*, qv. *Tamer è Schola* dici voluerit, contractisqve jam majoribus copiis, multos eorum, qvi tunc militabant Bajazethi, parva hæc initia improvidè contemnenti, bellum indixerit. Atverò rectiùs, qvem nos cum vulgô Tamerlanem dicimus, alii etiam *Teimurlang*, q. d. *Teymur Claudum*, dicunt, Dux Samarkandæ ex horda Zagarai citra Caspium mare ad Volgam creditur ac statuitur, *decimus qvartus in hoc ordine successor Gingis-Chani*, è cujus & ipse ortus sangvine.

XXIII.

Qvô ille Arcano Politico in stabiliendo novo suo Imperiô est usus?

Id

Id unum dedit operam in ſtabiliendo novo Imperio è Politicorum Arcanis: *ne tam nobilem Tartarorum Familiam, qvalis Gingis-Chani erat, exaſperaret, aut adverſantem ſuis conatibus haberet.* Qvapropter, qvum Vicarium Samarkandæ ſuum *Sebur Gademſch*, ex eadem oriundum tribu, prudenter conſtituiſſet, id facilè obtinebat, ut, Imperio novô armis latè per terrarum Orbem extensô, Gingis-Chanidis ſatis eſſet, amiſsô Imperatoris axiomate, favore Tyranni ac beneficiis, honeſta obire munia.

XXIV.

Qvis proinde, qvalis ac qvantus ipſe, rebus tam prudenter conſtitutis, evaſit?

Terror evaſit & *fulmen totius Orientis*, famâ ipſius, ut olim, ita hodienum, univerſum terrarum Orbem pervagânte. Qvanqvam autem illa non ſatis vulgò explorata, aut conſertis Hiſtoriæ monumentis explanata; inter ſecuriùs tamen accipientes tradentesqve citra diſcrimen odii ſtudiive propagata habetur: præprimis ubi Annô cIↃ CCC LXIX. è patria egreſſus qvævis obvia torrentis inſtar proſtravit, ipſumqve poſtea, Euphrate trajectô, Bajazethum, atroci pugnâ victum atqve aureis catenis vinctum, in ferrea cavea ubiqve ſecum circumduxit.

XXV.

Talia & alia qvamplurima de Tamerlane, cognitione digniſſima, unde haurire licet?

Res Tamerlanis cognitione digniſſimæ non aliunde feliciùs, niſi ex iis hauriri monumentis poſſunt, qvæ autoritatē præſtare vel unicè, vel præcipuè poſſunt. Primus autem nominari heîc debet AHMEDUS, *Arabſcha fil.* qvippe qvi *Vitam Timuri & res geſtas* ejus prolixis complexus eſt Commentariis. Atqve hoc tantò melius poterat, qvantò plura vel ipſe viderat, vel è præclaris viris acceperat. Floruit Annô Hegiræ 814.

h. e.

h. e. Chr. 1431. & deinceps hôc potissimùm Scriptô & Speculô Ethicô, cujus ipse meminit, inclarescens. Nec dubium est, qvin ab Arabibus potissimùm, qvorum delicias & amplissimos reclusit thesauros, magnam inierit gratiam. *Vix credo*, inqvit JOH. HENR. HOTTING. *Hist. Sacr. N. T. Sec. seu Cap. XV. Sect: I. p.* 611. *alium in Arabum Bibliothecis asservari Autorem, qvi Veneres Arabicas studiosiùs sectetur: adeò ut vel unus Ahmedus plus facessat negotii genuinum sensum eruturo, qvàm ipse Alkoranus.* Non malè proinde judicium suum de hoc Autore ejusqve stylo *Ep. valedictoriá A. C.* 1644. vulgavit Amstelodami LEV. WARNERUS. Ipsam verò *Ahmethi Historiam* edidit cum *Præfat.* GOLIUS, & *Latinè* ferè per omnia d. l. descripsit HOTTINGERUS, paulò diligentiùs tamen, anteqvam ipsam Timuri Historiam aggrederetur, *qvo ô statu tùm cæterorum, qvos debellavit postea Timuri vicinorum, fuerit imperium*, expendens. Cæterùm post *Arabschiadem* potissimum credendum hâc in parte videtur JOH. SCHILTBERG. qvippe qvi, infelici Sigismundi Regis expeditione adversus Bajazethen captus, occasionem nactus est Persiam Arabiamqve peragrandi, deqve his ipsis Timuri temporibus memoratu digna vernaculô sermone consignandi. Proximo jam ponendi sunt loco *Annales Sultanorum Turc. qvos ab ipsis Turcis compositos, Latinè ac German. versos LEONCLAV.* typis commisit & explicavit. Nec contemnenda heic brevis Tamerlanis est προσωπογραφία qvam *Archontol. Cosm.* nobis suppeditat. Qvid? qvod & *Timurum*, vulgò *Tamerlanem*, h. e. *Historiam illius*, è monumentis incorruptis à JOH. HENR. BOECLERO *excerptam in Dissertat. Academ. Vol. Num. VIII.* habeamus.

XXVI.

A Tamerlanis verò Familia ad qvos transiisse putas Persicum Regimen?

Qvum post variam regiminis Persici, è varietate fortunæ Saracenicæ enatam, rationem Persia tandem ma-

manibus Arabum erepta Tartaris, auspiciis Timuri, s. Tamerlanis, cessisset: ab ejus Familia per *Ismaëlem* qvendam ad SOPHOS, s. ZOPHÆOS, h. e. *Muselmannos reformatos*, Scheich Haidaris & Imam Harustis, novorum sacrorum Muhammedicorum Antistitum asseclas, transiit.

XXVII.

Post totidem igitur fatales Periodos qvis pristino nitori suo Imperium Persicum restituit?

Paulò antè nostra Secula, A. nempe C. 1515. id summâ fecit virtute ISMAEL SOPHI, *filius Siec*, s. *Scheich Haidaris*, ex Ali Machometis genero oriundus: ex USUMCASSANIS (à magnitudine rerum gestarum ita dicti) filiâ Chairide nepos, qvi post Patrem Siec Haidarem confugerat, & passim locorum doctrinam de *mira Vitæ Ali sanctitate* commendaverat. Is qvippe cum (1) è confluentibus undiqvaq; novæ doctrinæ sectatoribus justum collegisset exercitum; (2) civilibus Persarum usus dissidiis, expeditione in Armeniam, tanqvam paternum Regnum, factâ Alwambecum acie congressus peremisset; (3) inde progressus in Mesopotamiam, Moratem in Arabiam fugâsset; prætereà (4) Babyloniam, Mesopotamiam & maximam Orientis partem occupâsset, indeqve (5) mirâ armorum felicitate toti se Orienti formidabilem fecisset, *Protectoris rerum Ali* (à qvo & ipse originem ducebat) nomen atqve Titulum confidenter assumsit, atqve pristinæ suæ gloriæ Persico Imperio restituto, augustissimæ *Familiæ Sophorum*, qvi hodienum continuâ successione rerum in Persiâ potiuntur, felicissimos dedit natales.

XXIIX.

Intra qvos sic iterum annos suum caput extulit Imperium Persicum?

Annorum, intra qvos tantùm caput suum extulit Persicum Imperium,

qvantum lenta solent inter Viburna cupressi,

non adeò prolixus eſt decurſus. Non enim longiùs tenus hac haut interruptâ ſerie, qvàm per annos præterpropter 160. floruit. Unde & omninò ſit, ut Turca Perſiam OGLI SCHICH, i. e. *noVum Imperium*, vocitet.

XXIX.

Qvæ Sedes novi hujus Imperii eſt Perſici?

Qvum Sedes Imperii olim eſſet *Bagdadum*: hodiè *Iſphahan* eſt, urbs æqvè ampliſſima ac florentiſſima. Elegit autem hanc, qvòd aër ibi eſſet temperatiſſimus, *Schah Abbas*, qvi omnia à Turcis recuperaverat, & ſucceſſorem reliqverat nepotem ſuum *Schah Seffi.*

XXX.

Abbas ille & ejus nepos Scheffi cum reliqvis Imperii Perſ. Monarchis unde & cur hoc ſibi hodiè habent, ut dicantur SCHAH?

Ita ſanè hodiè omnis audit Imperator Perſicus. Audit nempe SCHAH; qvæ vox eſt Perſica, ſignificans *Regem*. Nam qvod Arabibus eſt סלטאן *Sultaan*, & Tartaris חאן *Chaan*, hoc Perſis eſt שאה *Schah*, i. e. Rex. Eſt autem primus, qvi factus SCHAH *Scheich Haidar*. Is qvippe, qvum ante eſſet *SCHEICH*, i. e. *homo ſanctus*, ob inſignem, qvam præ ſe ferebat, vitæ ſanctimoniam, ex *SCHEICH* factus eſt *SCHAH*, i. e. *Rex magnus*.

XXXI.

E voce SCHAH, qvæ & vulgò SCHACH legitur, qvinam Luſus aptum ſibi trahit nomen?

Natum ſibi nomen inde habet *Luſus latrunculorum*, qvem nos Germ. vocamus das Schachſpiel/ Latini *Ludum Schachicum*, q. d. *Ludum regium*, qvòd duo Reges in illo pugnent ludô.

XXXII.

XXXII.

Ludus hic cui genti suos debet natales?

Sunt, qvi faciant inventores hujus lusûs INDOS, qvippe à qvibus Cosra, fil. Kobad, Persa mutuò acceperit, & ad suos transtulerit. Rectiùs tamen sentire mihi videntur illi, qvi *primas egregii hujus & verè regii lusus natales ipsis deferant Persis*, idqve moti ὀνοματοθεσίας ratione, qvia lusus ille Autorem inventoremqve suum agnoscit Philosophum ac Mathemat. Persicæ gentis nobilissimum nomine שטרנצ *Schatrangha*. Is qvippe hôc ipsô lusus genere ingeniosum simul & ἀξιοθέατον pugnæ cujusdā simulacrum exhibere voluit, ut ἀκριβεστάτως lusus illius gnaris indagando elucescit. Habetur sanè in illo lusus genere *Rex*, ipsis Persis *Schah* dictus : unde Germ. Schachziehen. Latrunculus, occupans angulum illius tabulæ lusoriæ, audit voce Persico-Arab. *Rocho*, der Roche / vulgò der Elephant. Cæterum in lusu illo non adeò insolentes audiuntur voces istæ שאה מאת *Schachmât*, Schachmat / *Rex perplexus ac turbatus est*. Qvum scil. nulla fugiendi spes restat, nullaqve evadendi via superest, ut calculus ad extremum redactus perplexus qv. ac immobilis reddatur, tunc voces istæ Persicæ audiuntur. מאת *Mât* Persarum idem est, qvod *perplexum ac turbatum* esse. Neqve enim, ut accuratè satis observat WARNERUS *Cent. Prov. Pers.* 31. vel Arabum מת *mortuum est*, ut volunt alii, vel similis aliqva vox alia, huc accommodari debet. Nam si similitudo vocum attendenda solùm sit, qvid obstat, qvò minus valere heîc possit Germanicum *Matt*, vel Græcorum μάταιος, vel etiam, qvod indè ortum, Italicum *Matto*. Veriùs igitur ut origo istius ludi; sic & hoc Verbum Persis debetur.

XXXIII.

Sed, missis ἀλλοτρίοις his, scire jam velim: *qui fines ac termini hodiè Imperii Persici?*

Imperium Persicum hodiè qvidem à Septentrione terminum agnoscit *Mare Hircanum*, s. *Caspium*, ab utroqve Maris Caspii latere vicinos habens *Tartaros Usbeqvenses*, & *illos*, qvi dicuntur *Tartari Nagagenses*. Nempe à latere Maris Caspii Orientali terrâ est Tartarorum Usbeqv. qvi latè dominantur, & libertatem suam adversus Persas masculè defendunt: qvanqvam pars illorum, ad fluvium Oxum habitans, tributum hodiè pendat Persis. Ab altero verò latere *Tartari* sunt *Nagagenses*, Imperio neqve Persico, neqve etiam Russico subjecti, sed medii inter Russos & Persas: qvâ & æmulatione suam conservant libertatem. Ab Oriente *Oxo fluvio* terminatur, Regnum *Magni Mogulis* habens vicinum. A Meridie ad *Sinum* usqve *Persicum* extenditur. Ab Occasu *Euphrate* fluvio, qvi hodiè *Moratsu* dicitur, terminatur. Latitudo à Septentrione ad Meridiem, s. à Mari Caspio ad Sinum Persicum, 12. Æqvatoris gradus continet. Longitudo autem est ultra 20. gradus.

XXXIV.

Annon paulò amplius superiori Seculô Imperium fuit Persicum?

Fuit nonnihil amplius. Pertinebat enim huc etiam Mesopotamia: qvam occupârat Ismaël Sophi, primus hodierni Imperii Persici fundator. At verò nostrô hôc Seculô qvàm maximè in potestate est Turcarum, Turcâ Metropolim illius multis tenente præsidiis: pro qvâ tamen recuperandâ Persa ingens sæpiùs bellum moliri solet. Qvoniam enim ægerrimis id ferunt animis Persæ, nunqvam non de recuperandâ Bagdad, s. Babylonia, ut vulgò dicitur, laborant.

XXXV.

XXXV.

Qvæ Provinciæ tamen hodierni Imperii sunt Persici?

Imperium Persicum, etiamsi à multis perqvam excelsis montibus sit districtum, à parte Septentrionali montem habens *Taurum*, qvi magnam terræ hujus partem occupat; hodiè tamen id in regiones 20. præterpropter distingvi solet. Dividi aliàs svevit in *Satrapias* 70. *Satrapia* est à *Satrapa*, qvæ; vox vetus est Persica, idem significans, ac apud Turcas *Bassa*. Qvum autem hodiè non ampliùs vox sit in usu, qvi olim Satrapæ, hodiè voce Tartaricâ appellantur CHANES. Qvoniam enim satis diu Tartari has tenuerunt Regiones, manserunt qvoqve multa ibi vocabula Tartarica.

XXXVI.

Per qvos administrat Persa totidem Provincias?

Administrat eas per illos CHANES, h. e. *Principes*, qvi qvidem non sunt hæreditarii, sed mobiles ad arbitrium summi Principis. Ita enim sunt constituti, ut qvotannis mutari possint: imò qvotiescunqve Regi fuerit libitum.

XXXVII.

Qvis scopus Imperii est Persici?

Expendenti omnia, qvæ occurrunt in Rep. illa, videtur asserendum, qvòd *regimen illud instituatur ad utilitatem dominantis maximè, ita tamen, ut habeatur longè major ratio populi, qvàm in Rep. M. Moguliis, aut etiam Rebuspubl. aliis*, ubi unius spectatur dominantis utilitas.

XXXIIX.

Qvid ergò diversitatis qvoad scopum à reliqvis Muhammedan. Regnis ac Imperiis habet?

XLIII.

Quæ hodierni regiminis Persici est ratio?

Haberi hoc potest è melioribus Itinerariis, præsertim ex OLEARIO: utpote qvi Officialium ordinem copiosè describit. Totius interim Persiæ Provincias per Chanes, ut Turciæ per Bassas, administrari, è superioribus liqvet.

XLIV.

Quæ Fori supremi ibidem est ratio?

Supremus regionis *Judex* præstò heic est, *Divanbeki* dictus. Is in Judiciis ad mortem damnatos vitâ exuit. Ipsi autem in Judiciis *Seder* & *Kasii* JCtorum nomine adsistunt. Cæterùm in foro plusqvam servilis obedientia præstatur Regi: ut qvivis, licet innocentissimus, Regis tamen voluntate morti destinatus, non admodum refragetur, *Regis & DEI voluntatem fieri oportere*, dictitans.

XLV.

Porrò qvos reditus Imperium habet Persicum?

Reditus habet annuos tam amplos & magnificos, ut ultra 8. Milliones Imperialium conficere dicantur. Non tantùm enim Provinciæ & Urbes maxima Tributa pendunt: sed vectigalia qvoqve, qvoniam per Persiam maximæ exercentur mercaturæ, immensam pecuniam conficiunt: tum qvoqve ob Præfectorum dona, qvæ omnia ærario Principis inferuntur, qvod valdè est dives.

XLVI.

Qvas vires illud habet militares?

Tantas habet militares vires Persa, ut educere Eqvites 300000. pedites 400000. in aciem posse à nonnullis dicatur. Magis tamen in robore vires hujus Imperii, qvam in multitudine hominum consistunt.

XLVII.

XLVII.

Qvam verò rationem militiæ Persicæ esse nôsti?

Novi hanc, qvòd (1) *Persa non habeat perpetuum militem præsidiarium*, ad modum Regni Turcici: qvod habet militem præsidiarium *Janizaros*. Et verò videtur Persa veterem imitari morem. Constat enim ex *Herodiano*, Persas jam tum non habuisse militem perpetuum: sed, qvando res & occasio ferebat, militem lectum (einen Außschuß) è terris suis evocabant. Deinde & Ego hoc novi: *Vim omnem militiæ in eqvite; non verò in pedite collocare Persam.* In numeroso videlicet eqvitatu vires suas ponit Persa: qvod tamen illi non potest non esse periculosum. Eqvitatus enim non valet, nisi in terris planis: in montanis verò, impeditis & asperis, ut terra qvidem est Persica, parùm valet eqves.

XLIIX.

Qvotuplicem mihi constituis militem Persicum?

Militem constituo *triplicem*. Primi vocantur *Turcomanni*: secundi *Corizzi*, vel *Coridschi*: tertii sunt *Confœderati*, ut primi *Vasalli*, secundi *Auctorati*.

XLIX.

In qvânam re præprimis Persarum consistit Politica?

In eo præprimis consistit *Status* ap. Persas *Ratio*; ut (1) *se acerrimos hostes Omaristarum, Turcarum & Tartarorum, summos verò Alistarum defensores ostendant.* Ita enim omnes, qvi Religionem Alis per Imperium Turcarum sectantur, sibi conciliárunt. Amicitiam qvoqve & Fœdus cum Christianis; maximè verò Moscovitis & Germanis, colere solent ad Turcicam potentiam ab omni latere coërcendam. Deinde, qvum ea Persarum sit ferocia, ut non nisi severo coërceri possint

Nam מסגד Arabibus Τόπος est προσκυνήσεως propriè. Vulgò *Moscheas* vocant. Qvanqvam autem valdè Muhammedanis præ aliis *Adrianopolitana, Nicena, Cordubensis, Damascena, Maroccensis & Tripolitana Mesgida* celebretur; *Thuman* tamen, tanqvam templum Cathedrale, à Mesgida, ceu minori, illi distingvunt. Imò & *Meccanum ac Hierosolymitanum Templum* præ Mesgidis omnibus magni faciunt, illud *Caabam* (vulgò *Kiabam*) Arabum more appellantes, qvod & catervatim Duce certô qvotannis visitare solent.

XXII.

Mitto Mesgidas, deqve *Tamerlane* qværo: *è qva Familia ille oriundus fuerit?*

Variant Autores in Familia hujus asserenda. Qvidam, ut CHALCOCONDYLAS, EGNATIUS & FULGOSUS, plebejô genere natum eum è *Sangale* dicunt, & vel mulionem fuisse, vel pastorem, vel latronem, & regnum Persarum astu occupâsse. THUANUS *L.67.* eum ideò esse vocatum vult *Tamerlanem*, qvia, qvum aliàs *Tamer* diceretur, inqve Carmania operam in Scholâ daret literis, qvam Turci *Lanum* vocant, atqve à Condiscipulis per Lusum Rex esset electus, illâ dignitate posteà seriò usus, regios animos sumserit, atqve *Tamerlanes*, qv. *Tamer è Schola* dici voluerit, contractisqve jam majoribus copiis, multos eorum, qvi tunc militabant Bajazethi, parva hæc initia improvidè contemnenti, bellum indixerit. Atverò rectiùs, qvem nos cum vulgô Tamerlanem dicimus, alii etiam *Teimurlang*, q. d. *Teymur Claudum*, dicunt, Dux Samarkandæ ex horda Zagarai citra Caspium mare ad Volgam creditur ac statuitur, *decimus qvartus in hoc ordine successor Gingis-Chani*, è cujus & ipse ortus sangvine.

XXIII.

Qvô ille Arcano Politico in stabiliendo novo suo Imperiô est usus?

Id

Id unum dedit operam in ſtabiliendo novo Imperio è Politicorum Arcanis: *ne tam nobilem Tartarorum Familiam, qvalis Gingis-Chant erat, exaſperaret, aut adverſantem ſuis conatibus haberet.* Qvapropter, qvum Vicarium Samarkandæ ſuum *Sebur Gademſch*, ex eadem oriundum tribu, prudenter conſtituiſſet, id facilè obtinebat, ut, Imperio novô armis latè per terrarum Orbem extensô, Gingis-Chanidis ſatis eſſet, amiſsô Imperatoris axiomate, favore Tyranni ac beneficiis, honeſta obire munia.

XXIV.

Qvis proinde, qvalis ac qvantus ipſe, rebus tam prudenter conſtitutis, evaſit?

Terror evaſit & *fulmen totius Orientis*, famâ ipſius, ut olim, ita hodienum, univerſum terrarum Orbem pervagânte. Qvanqvam autem illa non ſatis vulgò explorata, aut conſertis Hiſtoriæ monumentis explanata; inter ſecuriùs tamen accipientes tradenteſqve citra diſcrimen odii ſtudiive propagata habetur: præprimis ubi Anuô cIↄ CCC LXIX. è patria egreſſus qvævis obvia torrentis inſtar proſtravit, ipſumqve poſtea, Euphrate trajectô, Bajazethum, atroci pugnâ victum atqve aureis catenis vinctum, in ferrea cavea ubiqve ſecum circumduxit.

XXV.

Talia & alia qvamplurima de Tamerlane, cognitione digniſſima, unde haurire licet?

Res Tamerlanis cognitione digniſſimæ non aliunde feliciùs, niſi ex iis hauriri monumentis poſſunt, qvæ autoritatẽ præſtare vel unicè, vel præcipuè poſſunt. Primus autem nominari heîc debet AHMEDUS, *Arabſcha fil.* qvippe qvi *vitam Timuri & res geſtas* ejus prolixis complexus eſt Commentariis. Atqve hoc tantò melius poterat, qvantò plura vel ipſe viderat, vel è præclaris viris acceperat. Floruit Annô Hegiræ 814.

h. e.

h. e. Chr. 1431. & deinceps hôc potissimùm Scriptô & Speculô Ethicô, cujus ipse meminit, inclarescens. Nec dubium est, qvin ab Arabibus potissimùm, qvorum delicias & amplissimos reclusit thesauros, magnam inierit gratiam. *Vix credo*, inqvit JOH. HENR. HOTTING. *Hist. Sacr. N. T. Sec. seu Cap. XV. Sect: I. p.* 611. *alium in Arabum Bibliothecis asservari Autorem, qvi Veneres Arabicas studiosiùs sectetur: adeò ut vel unus Ahmedus plus facessat negotii genuinum sensum eruturo, qvàm ipse Alkoranus.* Non malè proinde judicium suum de hoc Autore ejusqve stylo *Ep. valedictoriâ A. C.* 1644. vulgavit Amstelodami LEV. WARNERUS. Ipsam verò *Ahmethi Historiam* edidit cum *Præfat.* GOLIUS, & *Latinè* ferè per omnia d. l. descripsit HOTTINGERUS, paulò diligentiùs tamen, anteqvam ipsam Timuri Historiam aggrederetur, *qvo ô statu tùm cæterorum, qvos debellavit postea Timuri vicinorum, fuerit imperium*, expendens. Cæterùm post *Arabschiadem* potissimum credendum hâc in parte videtur JOH. SCHILTBERG. qvippe qvi, infelici Sigismundi Regis expeditione adversus Bajazethen captus, occasionem nactus est Persiam Arabiamqve peragrandi, deqve his ipsis Timuri temporibus memoratu digna vernaculô sermone consignandi. Proximo jam ponendi sunt loco *Annales Sultanorum Turc. qvos ab ipsis Turcis compositos, Latinè ac German. versos LEONCLAV.* typis commisit & explicavit. Nec contemnenda heic brevis Tamerlanis est προσωπογραφία qvam *Archontol. Cosm.* nobis suppeditat. Qvid? qvod & *Timurum*, vulgò *Tamerlanem*, h. e. *Historiam illius*, è monumentis incorruptis à JOH. HENR. BOECLERO *excerptam in Dissertat. Academ. Vol. Num. VIII.* habeamus.

XXVI.

A Tamerlanis verò Familia ad qvos transiisse putas Persicum Regimen?

Qvum post variam regiminis Persici, è varietate fortunæ Saracenicæ enatam, rationem Persia tandem ma-

manibus Arabum erepta, Tartaris, auspiciis Timuri, s. Tamerlanis, cessisset: ab ejus Familia per *Ismaëlem* qvendam ad SOPHOS, s. ZOPHÆOS, h. e. *Muselmannos reformatos*, Scheich Haidaris & Imam Harustis, novorum sacrorum Muhammedicorum Antistitum assèclas, transiit.

XXVII.

Post totidem igitur fatales Periodos qvis pristino nitori suo Imperium Persicum restituit?

Paulò antè nostra Secula, A. nempe C. 1515. id summâ fecit virtute ISMAEL SOPHI, *filius Siec*, s. *Scheich Haidaris*, ex Ali Machometis genero oriundus: ex USUMCASSANIS (à magnitudine rerum gestarum ita dicti) filiâ Chairide nepos, qvi post Patrem Siec Haidarem confugerat, & passim locorum doctrinam de *mira Vitæ Ali sanctitate* commendaverat. Is qvippe cum (1) è confluentibus undiqvaq; novæ doctrinæ sectatoribus justum collegisset exercitum; (2) civilibus Persarum usus dissidiis, expeditione in Armeniam, tanqvam paternum Regnum, factâ Alwambecum acie congressus peremisset; (3) inde progressus in Mesopotamiam, Moratem in Arabiam fugâsset; præterea (4) Babyloniam, Mesopotamiam & maximam Orientis partem occupâsset, indeqve (5) mirâ armorum felicitate toti se Orienti formidabilem fecisset, *Protectoris rerum Ali* (à qvo & ipse originem ducebat) nomen atqve Titulum confidenter assumsit, atqve pristinæ suæ gloriæ Persico Imperio restituto, augustissimæ *Familiæ Sophorum*, qvi hodienum continuâ successione rerum in Persiâ potiuntur, felicissimos dedit natales.

XXIIX.

Intra qvos sic iterum annos suum caput extulit Imperium Persicum?

Annorum, intra qvos tantùm caput suum extulit Persicum Imperium,

qvantum lenta solent inter Viburna cupressi,

non adeò prolixus est decursus. Non enim longiùs tenus hac haut interruptâ serie; qvàm per annos præterpropter 160. floruit. Unde & omninò sit, ut Turca Persiam OGLI SCHICH, i. e. *novum Imperium*, vocitet.

XXIX.

Qvæ Sedes novi hujus Imperii est Persici?

Qvum Sedes Imperii olim esset *Bagdadum*: hodiè *Isphahan* est, urbs æqvè amplissima ac florentissima. Elegit autem hanc, qvòd aër ibi esset temperatissimus, *Schah Abbas*, qvi omnia à Turcis recuperaverat, & successorem reliqverat nepotem suum *Schah Seffi*.

XXX.

Abbas ille & ejus nepos Scheffi cum reliqvis Imperii Pers. Monarchis unde & cur hoc sibi hodiè habent, ut dicantur SCHAH?

Ita sanè hodiè omnis audit Imperator Persicus. Audit nempe SCHAH; qvæ vox est Persica, significans *Regem*. Nam qvod Arabibus est סלטאן *Sultaan*, & Tartaris חאן *Chaan*, hoc Persis est שאח *Schah*; i. e. Rex. Est autem primus, qvi factus SCHAH *Scheich Haidar*. Is qvippe, qvum ante esset *SCHEICH*, i. e. *homo sanctus*, ob insignem; qvam præ se ferebat; vitæ sanctimoniam, ex *SCHEICH* factus est *SCHAH*; i. e. *Rex magnus*.

XXXI.

E voce SCHAH, qvæ & vulgò SCHACH legitur, qvinam Lusus aptum sibi trahit nomen?

Natum sibi nomen inde habet *Lusus latrunculorum*, qvem nos Germ. vocamus das Schachspiel/Latini *Ludum Schachicum*, q. d. *Ludum regium*, qvòd duo Reges in illo pugnent ludô.

XXXII.

XXXII.

Ludus hic cui genti ſuos debet natales?

Sunt, qvi faciant inventores hujus luſûs INDOS, qvippe à qvibus Coſra, fil. Kobad, Perſa mutuò acceperit, & ad ſuos tranſtulerit. Rectiùs tamen ſentire mihi videntur illi, qvi *primas egregii hujus & verè regii luſus natales ipſis deferant Perſis*, idqve moti ὀνοματοθεσίας ratione, qvia luſus ille Autorem inventoremqve ſuum agnoſcit Philoſophum ac Mathemat. Perſicæ gentis nobiliſſimum nomine שטרנץ *Schatrangha.* Is qvippe hôc ipsô luſus genere ingenioſum ſimul & ἀξιοθέατον pugnæ cujusdã ſimulacrum exhibere voluit, ut ἀκριβεστάτως luſus illius gnaris indagando elucesceit. Habetur ſanè in illo luſus genere *Rex* , ipſis Perſis *Schah* dictus : unde Germ. Schachzichen. Latrunculus , occupans angulum illius tabulæ luſoriæ, audit voce Perſico-Arab. *Rocho*, der Roche / vulgò der Elephant. Cæterum in luſu illo non adeò inſolentes audiuntur voces iſtæ שאה מאת *Schachmât*, Schachmat / *Rex perplexus ac turbatus eſt.* Qvum ſcil. nulla fugiendi ſpes reſtat, nullaqve evadendi via ſupereſt, ut calculus ad extremum redactus perplexus qv. ac immobilis reddatur, tunc voces iſtæ Perſicæ audiuntur. מאת *Mât* Perſarum idem eſt, qvod *perplexum ac turbatum* eſſe. Neqve enim , ut accuratè ſatis obſervat WARNERUS *Cent. Prov. Perſ.* 31. vel Arabum מת *mortuum eſt*, ut volunt alii, vel ſimilis aliqva vox alia, huc accommodari debet. Nam ſi ſimilitudo vocum attendenda ſolùm ſit, qvid obſtat, qvò minus valere heîc poſſit Germanicum *Matt*, vel Græcorum μάταιος, vel etiam, qvod indè ortum, Italicum *Matto*. Veriùs igitur ut origo iſtius ludi , ſic & hoc Verbum Perſis debetur.

XXXIII.

Sed, missis ἀλλοτρίοις his, scire jam velim: *qvi fines ac termini hodiè Imperii Persici?*

Imperium Persicum hodiè qvidem à Septentrione terminum agnoscit *Mare Hircanum*, s. *Caspium*, ab utroqve Maris Caspii latere vicinos habens *Tartaros Usbeqvenses*, & *illos*, qvi dicuntur *Tartari Nagagenses*. Nempe à latere Maris Caspii Orientali terrâ est Tartarorum Usbeqv. qvi latè dominantur, & libertatem suam adversus Persas masculè defendunt: qvanqvam pars illorum, ad fluvium Oxum habitans, tributum hodiè pendat Persis. Ab altero verò latere *Tartari* sunt *Nagagenses*, Imperio neqve Persico, neqve etiam Russico subjecti, sed medii inter Russos & Persas: qvâ & æmulatione suam conservant libertatem. Ab Oriente *Oxo fluvio* terminatur, Regnum *Magni Mogulis* habens vicinum. A Meridie ad *Sinum* usqve *Persicum* extenditur. Ab Occasu *Euphrate* fluvio, qvi hodiè *Moratsu* dicitur, terminatur. Latitudo à Septentrione ad Meridiem, s. à Mari Caspio ad Sinum Persicum, 12. Æqvatoris gradus continet. Longitudo autem est ultra 20. gradus.

XXXIV.

Annon paulò amplius superiori Seculô Imperium fuit Persicum?

Fuit nonnihil amplius. Pertinebat enim huc etiam Mesopotamia: qvam occupârat Ismaël Sophi, primus hodierni Imperii Persici fundator. At verò nostrô hôc Seculô qvàm maximè in potestate est Turcarum, Turcâ Metropolim illius multis tenente præsidiis: pro qvâ tamen recuperandâ Persa ingens sæpiùs bellum moliri solet. Qvoniam enim ægerrimis id ferunt animis Persæ, nunqvam non de recuperandâ Bagdad, s. Babylonia, ut vulgò dicitur, laborant.

XXXV.

XXXV.

Qvæ Provinciæ tamen hodierni Imperii sunt Persici?

Imperium Persicum, etiamsi à multis perqvam excelsis montibus sit districtum, à parte Septentrionali montem habens *Taurum*, qvi magnam terræ hujus partem occupat; hodiè tamen id in regiones 20. præterpropter distingvi solet. Dividi aliàs svevit in *Satrapias* 70. *Satrapia* est à *Satrapa*, qvæ vox vetus est Persica, idem significans, ac apud Turcas *Bassa*. Qvum autem hodiè non ampliùs vox sit in usu, qvi olim Satrapæ, hodiè voce Tartaricâ appellantur CHANES. Qvoniam enim satis diu Tartari has tenuerunt Regiones, manserunt qvoqve multa ibi vocabula Tartarica.

XXXVI.

Per qvos administrat Persa totidem Provincias?

Administrat eas per illos CHANES, h. e. *Principes*, qvi qvidem non sunt hæreditarii, sed mobiles ad arbitrium summi Principis. Ita enim sunt constituti, ut qvotannis mutari possint: imò qvotiescunqve Regi fuerit libitum.

XXXVII.

Qvis scopus Imperii est Persici?

Expendenti omnia, qvæ occurrunt in Rep. illa, videtur asserendum, qvòd *regimen illud instituatur ad utilitatem dominantis maximè, ita tamen, ut habeatur longè major ratio populi, qvàm in Rep. M. Moguli, aut etiam Rebuspubl. aliis*, ubi unius spectatur dominantis utilitas.

XXXIIX.

Qvid ergò diversitatis qvoad scopum à reliqvis Muhammedan. Regnis ac Imperiis habet?

In hoc diversum est Imperium Persicum à reliqvis Orientis Imperiis, *qvod magis illis sit Politicum, qvodqve potentia regia ad meliorem regulam politicam sit exacta, qvàm in aliis, Muhammed. secta addictis, Regionibus.* In reliqvis sanè Regnis Reges Nobiles exterminant, mancipiorum contenti servitiô: fratres è medio auferunt, vel oculis privant. Contra ea verò Persarum Reges humaniter tractant fratres: Nobilitatem magnifaciunt, & subditos mitiùs tractant: qvi tamen magnis muneribus Regem illiusqve ministros semper placare tenentur: si qvos negotiorum suorum sperant successus. Persarum proinde Imperium mitioris genus est Dominatus. Habetur enim populus Persicus serviliter, sed mitiori sub jugo.

XXXIX.

Qvam formam Reipubl. inde mihi elicis?

Qvanqvam mitiùs habeantur in Persico Imperio subditi: nec tamen forma ejus abit à communi Asiaticarum gentium regimine. Nam & ibi plena obtinet Monarchia. Omnis sanè Majestas penes unum est Regem, & omnia Majestatis jura ad illum pertinent. Habet ille solus jus belli & pacis: habet potestatem ferendarum & abrogandarum legum: habet potestatem fœderum ineundorum & rescindendorum: habet jus vitæ ac necis in subditos: imò in ipsos Chanes, s. præstantissimos totius Persiæ; licet illi vel secundi ab ipso sint Rege: habet deniqve potestatem in omnia suorum civium bona. Manifestò hoc indicat, obtinere simplicem ibi Monarchiam: qvod regimen ut olim, ita hodienum commune omnibus Asiaticis gentibus.

XL.

Qvid præcipuè de constitutione Magistratuum & Judiciorum heîc loci habes?

Hoc habeo præcipuum, *qvòd omnes Magistratus unus ac solus Persa constituat.* Constituit pro lubitu Satrapas, ut olim dicti, vel prout hodiè dicuntur, Chanes.

nes. *Omnia* etiam *judicia ab uno Rege dependent*: ille ſententias judicum pro arbitratu poteſt mutare ac reſcindere. Ut ita pateat: *plenam, non miſtam, ibi obtinere Monarchiam, nec diviſam ibi regni eſſe faciem, ſed ſimplicem.*

XLI.

Qvale Imperium hodiè eſt Perſicum?

Ab *Iſmaëlu Sophi*, qvi Sophorum fundavit Familiam, temporibus in hunc usqve diem eſt *hæreditarium*. Qvum enim ille Perſiam, expulſis Turcis, occupâſſet, ac magnâ virtute ad Indos propagâſſet, ei filius Schah Thamas, Thamaſo Iſmaël, filius ſecundò genitus, Iſmaëli Mahomet Codabenda, filius primogenitus, Mahometi Emir Hemſe filius, Emir Hemſe Schah Abbas frater, Schah Abbaſo Schah Seffi nepos ſucceſſit, ſucceſſore Regni Schah Abbaſo IIdo filiô relictô, qvi hodieqve regnat.

XLII.

Qvinam præcipui Miniſtri Aulici Imperii ſunt Perſici?

Præcipui Miniſtri Aulici ſunt (1) *Eahtemad Dovvlet*, h. e. Regni Cancellarius & Conſiliarius intimus, qvi & qv. *Vice-Rex*. Per hunc enim Perſa omnia in toto regno, qvando ipſe ejus non ita curam gerit, diſpenſat. Ideoqve Tit. *Pro-Regis* gaudet, proqve lubitu de rebus Imperii diſponit. (2) *Kurtzibaſchi*, i.e. ſummus Præfectus 12000. ſagittariorum, pila & arcum gerentium, qvi paſſim per Provincias habitant, libereqve vivunt, tempore autem belli ex omnibus regionibus convocantur, ac Regi militare coguntur. (3) *Meheter*, ſ. ſupremus Cubicularius, qvi præſens Regi in omnibus conventibus tàm die qvàm nocte eſſe ſolet. Ideòqve in ædibus concubinarum excubat ſemper, majoriſqve apud Regem illius non raro ſermo eſt ponderis, qvàm Cancellarii ipſius.

XLIII.

Qvæ hodierni regiminis Persici est ratio?

Haberi hoc potest è melioribus Itinerariis, præsertim ex OLEARIO: utpote qvi Officialium ordinem copiosè describit. Totius interim Persiæ Provincias per Chanes, ut Turciæ per Bassas, administrari, è superioribus liqvet.

XLIV.

Qvæ Fori supremi ibidem est ratio?

Supremus regionis *Judex* præstò heic est, *Diwanbeki* dictus. Is in Judiciis ad mortem damnatos vitâ exuit. Ipsi autem in Judiciis *Seder* & *Kasi* JCtorum nomine adsistunt. Cæterùm in foro plusqvam servilis obedientia præstatur Regi: ut qvivis, licet innocentissimus, Regis tamen voluntate morti destinatus, non admodum refragetur, *Regis & DEI voluntatem fieri oportere*, dictitans.

XLV.

Porrò qvos reditus Imperium habet Persicum?

Reditus habet annuos tam amplos & magnificos, ut ultra 8. Milliones Imperialium conficere dicantur. Non tantùm enim Provinciæ & Urbes maxima Tributa pendunt: sed vectigalia qvoqve, qvoniam per Persiam maximæ exercentur mercaturæ, immensam pecuniam conficiunt: tum qvoqve ob Præfectorum dona, qvæ omnia ærario Principis inferuntur, qvod valdè est dives.

XLVI.

Qvas vires illud habet militares?

Tantas habet militares vires Persa, ut educere Eqvites 300000. pedites 400000. in aciem posse à nonnullis dicatur. Magis tamen in robore vires hujus Imperii, qvam in multitudine hominum consistunt.

XLVII.

XLVII.

Qvam verò rationem militiæ Persicæ esse nôsti?

Novi hanc, qvòd (1) *Persa non habeat perpetuum militem præsidiarium*, ad modum Regni Turcici: qvod habet militem præsidiarium *Janizaros*. Et verò videtur Persa veterem imitari morem. Constat enim ex *Herodiano*, Persas jam tum non habuisse militem perpetuum: sed, qvando res & occasio ferebat, militem lectum (einen Außschuß) è terris suis evocabant. Deinde & Ego hoc novi: *vim omnem militiæ in eqvite; non verò in pedite collocare Persam.* In numeroso videlicet eqvitatu vires suas ponit Persa: qvod tamen illi non potest non esse periculosum. Eqvitatus enim non valet, nisi in terris planis: in montanis verò, impeditis & asperis, ut terra qvidem est Persica, parùm valet eqves.

XLIIX.

Qvotuplicem mihi constituis militem Persicum?

Militem constituo *triplicem*. Primi vocantur *Turcomanni*: secundi *Corizzi*, vel *Coridschi*: tertii sunt *Confœderati*, ut primi *Vasalli*, secundi *Auctorati*.

XLIX.

In qvânam re præprimis Persarum consistit Politica?

In eo præprimis consistit *Status* ap. Persas *Ratio*, ut (1) *se acerrimos hostes Omaristarum, Turcarum & Tartarorum, summos verò Alistarum defensores ostendant.* Ita enim omnes, qvi Religionem Alis per Imperium Turcarum sectantur, sibi conciliârunt. Amicitiam qvoqve & Fœdus cum Christianis; maximè verò Moscovitis & Germanis, colere solent ad Turcicam potentiam ab omni latere coërcendam. Deinde, qvum ea Persarum sit ferocia, ut non nisi severo coërceri possint

Imperio, ideò conſervandi principatûs ſui rationem Perſarum Rex putat, *ſi duruſſimus populum Legibus coërceat*. (3) *Bella non pro dilatando, ſed conſerVando Imperiô gerit*: qvum militia Perſica ad longinqvas expeditiones non ſit idonea. Qvum verò (4) *mari planè nulla Perſarum Vires, Anglorum & BataVorum claſſibus adVerſus Turcas & Luſitanos utuntur*. Qvûm (5) *merces mercatores commodè diVendere non poſſint, Rex merces exoticas univerſas ſimul emit, inqVe regnô ſuô productas Vendit, aut exportari curat magnô ſuorum commodô*. Fit enim hôc pactô, ut ſubditis omnia neceſſaria optimè ſubminiſtrentur.

L.

Qvas Prætenſiones Imperator habet Perſicus?

Prætendit ille hodiè in Provinciam *Candahar & Herath*. Qvidam enim Chan ante annos non ita multos metuens Regis Schah Seffi Tyrannidem, ſe & Provinciam Candahar in M. Mogulis poteſtatem ac tutelam dederat. Prætendit idem in Provinciam *Choraſan*, deqve illa cum Tartaris Usbeqvenſibus contendit. Præprimis autem in urbem *Bagdad*, ſ. *Babyloniam* juſtam prætendendi cauſam habet. Etenim hanc ipſam urbem cum aliis qvibusdam locis Turca Imperio vi bellicâ eripuit Perſico. Unde & ſemper recuperare eandem Perſa laborat, nonnunqvam ingentibus ab utraqve parte ſuſceptis expeditionibus.

LI.

Qvinam hoſtes inde naſci Imperiô cœpêre Perſicô?

Naſci huic cœpêre ab utroqve Maris Caſpii latere hoſtes *Tartari UsbeqVenſes & Nagagenſes*. A parte Orientali hoſtis ab Imperatore Perſico habetur *M. Mogul*: qvanqvam neuter alteri aliqvid vi bellicâ eripere poſſit, qvum pene ſint pares. A parte Auſtrali hoſtes ante annos 60. præterpropter ſibi habere qvoqve

cœpit

cœpit Persicum Imperium *Lusitanos*, utpote in qvorum manibus claustra Sinus Persici esse cœperant. Ab Occidentali deniq; parte hostem omnium infensissimum ac perpetuum Persa habere cœpit *Turcam*.

LII.

Quæ causæ sunt potissimæ hostilitatis hujus ac perpetui dissidii?

Qvanqvam causæ possint dari variæ; præcipuæ tamen sunt (1) *Religionis disparitas.* Etsi enim uterqve agnoscat Muhammedem Prophetam; Sectis tamen inter se differunt, indeqve se mutuò execrantur ut Hæreticos. Floret nimirum apud Persas *Secta Ali*: ap. Turcas *Hanisæorum Secta.* (2) *Potentiæ paritas.* Qvia enim Persa valet viribus, & ratione belligerandi par est Turcæ, ideòqve Turca perpetuum gerit bellum cum Persa. Nec sic unqvam ferè qviescere Imperium potest Persicum, qvia inter potentes situm est hostes. Habet enim M. Mogulem, Tartaros & Turcas vicinos. *Omne autem regnum, vicinos habens potentes hostes, nusqvam tutò potest qviescere.* (3) *Locorum ereptio.* Eripuit enim vi belli Turca Persis non modò Urbem Bagdad, qvod ægerrimis illi vident oculis; verùm etiam sæpè occupata à Turca legitur urbs *Thaurus* s. *Ecbatana.* Qvæ loca dum semper recuperare laborant Persæ, perpetuum inde inter Persam & Turcam dissidium nascitur.

LIII.

Superest, ut in hoc ipso de *Statu Pers. Politico* Qvæstionum decursu, *de Statu jam Persarum Ecclesiastico ac Scholastico* qværam: *Qvis ergò Status Persarum est Ecclesiasticus?*

Varius ille *est pro varietate Seculorum.* Næ sæpertos veteres *Cuthæos*, s. *Persas* fuisse Heterolatras, ignis cumprimis cultui addictos, ex Historia Sacra,

Ec-

Ecclesiastica & Profana manifestum est. Præprimis autem, ut de Diis Persarum in genere, ita de cultu ignis in specie, eruditissimæ heîc JULII CÆS. BULENGERI *Juliodun. ad Arnobium Eclogæ L. Imo Capp. IV. V. VI.* sunt legendæ. Theologia interim veterum Persarum Magia voce Persicâ dici merebatur: qvæ tamen non diabolicas modò & illicitas Astrologiæ judiciariæ Artes; sed & Scientias naturales notabat. Erant Magi hoc sensu Physici & Astronomi: è qvo ipso ordine primitiæ Christianismi ortæ. Unde & non pauci posteà secuti CHRISTO dederunt nomen. Muhammedismi verò venenô vicinô infectô Orbe, ipsa qvoqve statim Persica porrexit fasces. Mox tamen iterum Secta Alim secuta, & paulò post in 72. alias distracta, & receptis Islamismi opinionibus resiliit. Sic itaqve *Persæ hodiè omnes sunt Muhammedistæ, sed alius planè Sectæ, qvàm Turcæ.* Nam qvanqvam utriqve, & Turcæ & Persæ, Prophetam unum agnoscant Muhammedem, proqve norma religionis suæ habeant Alkoranum, à *legendo* Ebr. imitatione sic dictum, & nomine *Scripti* οὐρανοπετοῦς semel obtrusum agnoscant; opinionibus tamen ac ceremoniis, immane qvantum differunt, sese mutuò contemnunt, proqve pessimis habent hæreticis, ut nos Romanenses.

LIV.

Qvæ origo Schismatis hujus Persas inter & Turcas?

Certè qvum δὶς διὰ πασῶν differre Persas à Turcis, dubitare nos non sinant tot gravissimorum Autorum, id ipsum afferentium, testimonia, originem Schismatis altiùs nobis JOH. HENR. HOTTINGERUS, *L. II. Hist. Oriental. c. VI. §. 18.* aperit. Idem & nobis ex Arabum Republ. qvam Maronitæ conscripsêre, in *Prolegom. ad Centur. Proverb. Imp. Aliis* ANUR. TSCHERNINGIUS eruit. Ad utrumqve sedulos heîc remissos volo Lectores.

LV.

Qvæ primaria in eodem Schismate est qvæstio?

Primaria qvæstio heic est (1) *de antistitio & successione*, qvam ad Alim, tertium à Muhammede Calipham & successorem, Persæ, reliqvis interim Muhammedanis Alim non minùs, qvàm cæteros venerantibus, referunt: (2) *de Suná à VII-Viris exceptá, & à Persis tenus hac rejectâ.* Fluit hinc omninò inter eos & *Sunnitas*, h. e. Turcas, ἄσπονδον odium: de qvo *Persicum Rosarium* & ad id *Nota Gentii* consulendæ.

LVI.

Per SUNAM quid intelligis?

Sunæ vocabulum qvum apud Arabes eundem habeat usum, qvem משנה ap. Ebræos, *Legem* per Sunam intelligo ἄγραφον, qvam, crescente paullatim superstitione, ad legem ἔγγραφον, Judæorum exemplô, Muhammedani seqviori ævo adjecêre. Atqve sic omninò voces קראן & סנה Judaicis vocibus מקרא & משנה tam imitatione rei, qvàm sonô & significatione respondent.

LVII.

SUNA ab Alkorano qvomodo differt?

Discamus ab ipsis hoc Arabibus. Sic enim *Ibnol Athir* Latinè ap. JOH. HENR. HOTTING. *Smegmatis Orient. L. III. P. II. de Biblioth. Oriental. c. II. p. 163. Radix, s. primaria hujus vocis significatio est via, s. conversatio. Sed si ad legem transfertur, eâ denotatur, qvicqvid præcepit Propheta, aut vetuit, aut ad qvod invitavit dicto, vel facto ex iis, de qvibus non locutus Alkoranus.* Ideoqve inter probationes legales numerantur *Liber & Suna, i. e. Alkoranus & dicta factaqve Muhammedis.*

LIIX.

Qvodnam notabile discrimen in Islamismo invexit SUNA?

Idem

Idem, qvod in Judaiſmo olim inter Karræos, ſeu Sadducæos & Phariſæos fuerat, in Islamiſmo invexit SUNA diſcrimen, ALIIS qvidem ſolius ALKORANI autoritati innitentibus; CÆTERIS verò SUNAM etiam, h. e. *autoritatem Muhammedis & Succeſſorum conſenſum*, urgentibus.

LIX.

Qvos verò CÆTEROS illos intelligis?

TURCAS præſertim intelligo, qvi hinc SUNNITÆ dicuntur, Unde & Muhammedanis Theologis *populus Suna* & *conſenſus* dicitur.

LX.

Præter SUNAM qvid in ſeqventi ævô inter principia qvoqve Islamiſmi referri cœpit?

Qvum literæ in Arabia honorari cœpiſſent, & abſtruſior philoſophandi ratio à Syris ad Græcos, & ab his ad Arabes propagata eſſet, RATIO etiam HUMANA inter principia referri cœpit: qvæ ubi ſemel obtinuit, Islamiſmum non unô afflixit modô.

XLI.

Ex his Religionis Muhammedicæ principiis qvæ nata Methodus?

Diverſa è diverſis principiis apud diverſos *tradendæ Theologiæ Islamicæ* nata fuit *Methodus*: EXEGETICA (ut de *Hiſtorica* & *Kabbaliſtica* nihil dicam) in *Alkoranum*: TRADITIONARIA ex *Suna*: SYMPHONIACA, *è conſenſu ſucceſſorum, praxi & conſvetudine variisqve JCtorum ac Theologorum deciſionibus confirmata*: RATIONALIS per *Scholaſticam*, qvæ vel *Didactica* iterum fuit, vel *Elenctica*, & hæc vel *intrinſeca*, contra Muhammedanos ipſos, vel *extrinſeca*, contra Judæos, Magos, & Chriſtianos, præſertim Ponti-

tificios: qvippe qvorum dogmatibus ac ritibus graviter offendebantur Arabes.

LXII.

Qvæ dogmata interim Persis communia mansêre cum Turcis & reliqvis Muselmannis?

Recenset ea ordine CL. HOTTINGERUS *Compendii Theatri Orient. Parte II. c. II. p. 94. seqq.* Sunt autem è multis præcipua *de Muhammedis excellentiâ, de Alkorani dignitate, de DEO ejusqve omniscientiâ, misericordiâ, justitiâ, providentiâ*: qvam illam qvidem eximiis contra iniqvos exactores exemplis illustrant; huic verò omnia omninò magna & parva, bona & mala, subjiciunt, &c.

LXIII.

Talia & alia Religionis Muhammedicæ Dogmata cum propriis illis Sectæ suæ Dogmatibus cur tantô studiô propagare solet Persa?

Facit id propter RATIONEM STATUS. Qvamvis enim per se non superstitiosus sit Persa: cogitur tamen curam habere superstitionis Religionis suæ; qvam pro fundamento Status sui habet. *Nec enim vinculum est, qvod ita subditorum animos obligat ad conservationem Status, qvàm superstitio.* Huic igitur propagandæ per Religionem suam Persa omnem navat operam.

LXIV.

Qvis tandem Persarum STATUS *est* SCHOLASTICUS?

STATUS SCHOLASTICUS in Persia est florentissimus, contra qvàm fit in Turcia. Postqvam enim Persia, Muhammedismo imbuta; Arabum æmula esse cœpisset, literarum studia magnô fervore excoluit: cui

cui qvidem instituto multum Lingvæ Persicæ contulit svavitas. Satis hâc in re fidei nobis MUSLADINUS SADUS, *Scriptor Persicus*, facere potest. Ex *Rosario* qvippe ejus, Pers. *Goleſtan* dictô, qvod *Notis doctissimis* Vir literaturæ Orientalis callentissimus, GEORG. GENTIUS, illustratum ivit, cùm *generales* de Persarum, Arabum nonnunqvam etiam, literaturâ notari possunt *observationes*, tùm etiam *speciales* : è qvibus satis abundè apparet, qvas nobis Persia & Persica Lingva polliceatur delicias. Dum verò in genere ex illa qvædam JOH. HENR. HOTTING. *Compend. Theatri Orient. Part. II. c.* 3. *p.* 103. *seqq.* in hanc rem colligit, consulantur interim de *Proverbiorum Persicorum acumine* EPISTOLÆ cùm *Salmasii*, tùm LEVINI WARNERI, *Centuria Adag. Pers. ab hoc editorum præfixa*, velim. Velim & de *felici Poëseos apud Persas exercitio*, *deqve Poetarum apud eosdem æstimio* OLEARIVS *in Itinerario Pers. pag.* 422. consulatur. Consulatur deniqve idem ibidem *de Sacerdotum Persicorum Bibliothecis p.* 498. de *Scribis*, s. *Amanuensibus*, qvos Typothetarum locô habent, *p.* 448. de *MSS. CVFICIS* in Templis eorum, *p.* 345. 354. velim. Sic, sic omninò satis luculenter patebit, Persas literarum fuisse amantissimos, nec hodièqve etiam studia prorsus ab iis negligi.

CAP.

CAP. V.

DE IMPERIO HABASSENO.

EROTEMA I.

Habassenum Imperium qvodnam est?

ESt vastum illud *interioris Æthiopiæ* Imperium, qvod *Habassenum* dici cœpit *à gente*: nempe ab *Habassinis*, qvi sese Chaldæos profitentur, horumqve Lingvâ in Sacris suis utuntur. Id autem mirum videri non debet: qvum ex Asiyria in Æthiopiam coloniæ deductæ apud NICEPH. *L. IX. c.* 18. & SCALIG. *de Emendat. Tempp. L. VI.* legantur.

II.

Habassini illi qvibus nomen suum debent?

Debent nomen suum *Arabibus*. *Arabes* enim *Habasst* vocant, eorundemqve terram *Habassiam*. Ab Arabibus, inqvam, *Habessini*, & *Abassini*, & *Abyssini* dici meruêre, qvi interiorem Æthiopiæ Africanæ partem tenent, ab Ægypto usqve ad Nili fontes spatiô latissimô. Sunt tamen & alii, qvi *Abyssinos* nomen ex eo accepisse malunt, qvòd in domibus, qvas Ægyptii *Abases* vocant, habitent: ut sic à *Troglodytis*, qvi in cavernis & speluncis degunt, distingvantur.

III.

Æthiopiæ interioris gentem cur Habassinos dicis?

Ita dico ad differentiam *gentis*, qvæ est *Æthiopiæ exterioris*. Ne videlicet Habassini confundantur cum

incolis Æthiopiæ exterioris, illos *gentem Æthiopiæ interioris* esse dico. *Æthiopiam* enim (intellige *Africanam* illam) in *exteriorem* dividunt, qvæ, ad Oceanum in extrema Africa ultra lineam æqvinoctialem posita, Regna hodiè præcipua *Congi*, *Monomotapam*, *Zangibar* & *Ajan* habet: & in *interiorem*, qvæ à Septentrionibus Ægyptum habens, à Meridie Æthiopiâ, atqve ab Ortu Sinu Arabico, ab Occasu verò Nigritarum regione terminatur.

IV.

Cur Africanam heic intelligi vis Æthiopiam?

Qvia datur & *Æthiopia Asiatica.* Vivunt enim Æthiopes qvoq; in parte Asiæ. Sic & in America vivunt Æthiopes: sed illi eò sunt delati, ut præstent servitia. Namqve solent mancipiorum more iterum vendi.

V.

Imperium Habassenum qvô & aliô venit nomine?

E vulgato errore *Imperium*, s. *Regnum* dicitur PRESBYTERI JOHANNIS, Priester Johannis Land. Ita namqve vulgò Abyssinorum Rex audit. Qvi & *Gian* ac *David* vocatur: qvum Reges Abyssinorum è Davidis stirpe & Salomonis familiâ prosapiam suam deducant.

VI.

Abyssinorum Imperium qvando nomine ac titulô PRESBYTERI JOHANNIS *innotuit?*

Innotuit hôc nomine ac titulô *ab A. C.* 1200. Tum enim jactari à peregrinantibus per Europam fama cœpit: *esse in remotissimis terris potentissimum Regem Christianum nomine* PRESBYTERUM JOHANNEM.

VII. *Idem*

VII.

Idem hoc Imperium ubi situm?

De situ concordare non possunt Scriptores, aliis in *Asia*, aliis in *Africa*, aliis *utrobiqve* Imperium Presbyteri Johannis ponentibus. Id in universum vulgus credebat, regionem omnimodò felicissimam esse: ibi prata semper virentia & nullô labore qvæsitas esse dapes: ibi Elysios Poëtarum esse campos; ut fabula illa in Proverbium qvoqve abierit, qvô Belgæ hodièqve florentissimum regionis statum vocant Paep Jans-Land/ & nos Germani Schlaraffen-Land. Tandem circa *A. C.* 1500. detectus error, & repertus in media Africa tam diu qvæsitus *Presbyter Johannes*.

IIX.

Sed qvid novi ATHANASIUS KISCHERUS *in sua China illustrata habet de loco Imperii, qvod sub nomine & tit. Presbyteri Johannis innotuit?*

Negat ipse, prolixè disqvirens, *qvis famosus ille* PRESBYTER JOHANNES *fuerit, an unqvam fuerit, ubi habitaverit; & unde Imp. ille sic dici meruerit, Parte II. China Illustr. c. I.* Presbyterum Johannem unqvam fuisse in Africa. Asserit verò, *potentissimum Regem Asiæ esse, sedemqve ejus in Tartaria Regnô Tanchut* ponit. *Illo* enim *ejusqve successoribus longè lateqve in Asia imperantibus fidemqve Christianæ Religionis egregiè promoventibus; verbi divini prædicatores, aut vocatos, aut sponte suâ; famâ istorum Regnorum & promovendæ fidei Zelo; aut, qvod probabilius est, diræ illius persecutionis tempore; qvâ primùm sub Diocletiani & Maximiniani Imperiô in Syria, Ægypti, viciniqve Æthiopiæ locis ad sævissima supplicia Christianæ fidei sectatores passim inqvirebantur, compulsos formidine, è dictis locis fugientes, in media Persia, Bactria, Turkestane substitisse; deinde in extremas Asiæ*

regiones paulatim longô exiliô perveniſſe, KIRCHERO veriſimile videtur. Veriſimile & hoc eidem videtur Autori, *qvòd deinceps Annô poſt Chriſtum 600. ſub Imperio Heraclii, perfidô Muhammede rerum potiente, novæ ſemper novæqve Chriſtianorum coloniæ in dictas Orientis regiones traductæ fuerint.*

IX.

Nomen interim verum qvod Imperatoris eſt Abyſſinorum?

Qvi vulgò dicitur PRESBYTER, vel etiam nonnullis PRÆCO, JOHANNES corruptô nomine, qvemqve tandem in PRECIOSUM JOHANNEM, inducti relatione Zagazabo, Legati Imp. Æthiopum, transmutârunt, verius nomen habet PRESTE-CHAN. Eſt autem cognomen Regum origine Æthiopicum, q. d. Latinè APOSTOLICUS: qvemadmodum *Rex Hiſp.* dicitur *Catholicus*, & *Rex Galliæ Chriſtianiſſimus*. APOSTOLICUS nempe dicitur, qvòd Apoſtolicam ſeqvatur Doctrinam. Qvomodo verò in illas terras pervenerit Chriſtiana Religio, difficile eſt dictu. Interim certum, qvòd Chriſtiana Religio illis in locis obtinuerit à Seculo IV. Abyſſini tamen dicunt, Religionem Chriſtianam ap. ſe obtinuiſſe ab initio usqve, eandemqve Æthiopem illum Miniſtrum Reginæ Candaces, cujus ſit mentio in Actis Apoſt. ibi proſeminâſſe.

X.

Anne & aliam notationem Nominis heîc habes?

Eam habeo, ſecundum qvam, receptô errore dictus, ille *Presbyter Johannes* aliis Perſicô nomine dicitur PRÆSTER-CHAN, h. e. *Rex mancipiorum*: eò qvòd mancipia Abyſſina totô Oriente ſint freqventiſſima.

XI.

Qvô hodiè ille in Itinerariis venit nomine?

Ap-

Appellari solet *Magnus Negus. Negus*, s. *Negusch*, Rex est Lingvâ Æthiopum: ut *Magnus Negus* idem sit, qvi *Magnus Rex* Latinis: qvemadmodum Itali Imp. Turcicum *Il Grand Signior* appellari solent.

XII.

Qvam verò rationem Regiminis tenet Presbyter Joh. in Imperio suo?

Monarchicum regimen obtinere dicitur: ita ut non imi tantùm, sed superioris etiam ordinis homines servi ejus sint. Nec profanarum solum, sed & Ecclesiasticarum rerum arbitrium habet. Ad Patriarcham tamen, qvem ABUNAM, i. e. *Patrem*, vocant, divina imprimis officia spectant.

XIII.

Qvam Rationem Status idem ille servat?

Politica & *Ratio Status* Imperatoris Habasseni est; (1) *populum in perpetua servitute tenere.* Ut autem eò magis hunc in servitute contineat, sanctum & divinum aliqvid sibi inesse plebi persvadet. (2) *Amicitiam cum Lusitanis colere, & ex Europa sibi petere arma ac militares Duces*: qvemadmodum nuper qvidam Gallus Massiliensis Abyssinos ita armis militaribus instruxit, ut exiguis copiis maximos hostium exercitus profligare possint.

XIV.

Qvæ opes sunt Imperatoris Habasseni?

Non minimam auri vim Abyssinorum possidere Imperator, sed qvotannis ærarium suum tribus auri millionibus augere dicitur.

XV.

Qvæ vires ejusdem sunt militares?

Magnum qvidem militum numerum in aciem educere potest Imperator Abyssinus: qvum & aurô & homi-

minibus abundet. At verò, qvoniam Gentes illæ, qvæ illi parent, pleræqve armis destituuntur, & servili metu nimium constringuntur, ad bellum parum sunt instructæ. Accedit: qvòd dierum qvinqvaginta jejunium ita vires earum frangat, ut vix pedibus per longum temporis spatium se sustinere possint. Unde & hâc ratione debilitatos Abyssinos Mauri ac Arabes bellô aggredi solent.

XVI.

Qvæ Religio est Abyssinorum?

EDOARDUS BREREWODUS in *Scrutinio Religionum c. XIV.* pro certo hoc affirmat, Abyssinos *Jacobitas* Religione esse, *Sanè*, inqvit, *Rex ipsorum sæpissimè Princeps Jacobitarum in Historiis vocatur. Nullam Concilii Chalcedonensis, qvod hæresin Jacobi Syri damnavit, in Lithurgiis suis mentionem faciunt: qvum Niceni, Constantinopolitani & Ephesini meminerint.* Qvicqvid sit: Christiani Abyssini sunt, nec tamen in dogmatibus omni ex parte cum Græca, multò minùs cum Romana Ecclesia consentiunt. Romanum Pontificem non agnoscunt, nec credunt, illum in his terris DEI Vicarium esse. Proprium interim Patriarcham habent, qvi à Monachis Abyssinis Ordinis S. Antonii, Hierosolymæ residentibus, eligitur. Soli tamen ad eum dignitatis gradum perveniunt, qvi Alexandrini Patriarchæ superioritatem agnoscunt, & Ordini S. Antonii nomen dederunt. Ut taceam, à Patriarcha Alexandrino Abunam futurum confirmari, & eô titulô ornatum in Æthiopiam mitti, eundemqve Patriarcham Abunæ in Liturgiis modernis præponi, proqve eo preces fundi.

XVII.

Qvid notatu in Religione Abyssinorum maximè dignum est?

Hoc maximè notatu est dignum: qvòd omnes circumcidantur octavô die, tàm fœmellæ, qvàm mares. Hoc

Hoc antiqvissimo debetur instituto, qvantum qvidem ad octavum diem, qvô circumcisionem peragunt. Omnis enim Abrahami posteritas fuit circumcisa. Et ita etiam in Arabia inter posteros Ismaëlis cœpit circumcisio. Ita & deinde illa in Africam videtur esse translata, ibiqve propagata. Sed qvia utrumqve sexum circumcidunt, qvod in Abrahami familia & apud hujus posteros Judæos non factum, videntur id ab antiqvis Æthiopibus accepisse. Circumcisionem enim talem apud illos in usu fuisse, *Herodotus L. II.* memoriæ prodit.

XIIX.

Annon & baptizantur Abyssini?

Omninò baptizantur. Nisi enim hoc fieret, haut Christiani essent. Baptizantur autem mares 40. fœminæ 80. die, nisi mortis periculum interveniat. Singulis tamen annis in lacubus & paludibus die Epiphaniorum rebaptizantur.

XIX.

Porrò, qvos hostes Abyssini habent?

Perpetuò luctantur cum *Turcis, Arabibus & Afris.* Turcæ sanè majorem Habassiæ partem occupârunt: ita qvidem, ut ex tot Provinciis nonnisi qvatuor hodiè supersint Imperatori, cæteris vel à Turca, vel à Barbaris Afris occupatis.

XX.

Uberiorem deniqve simul ac ulteriorem Imperii Habasseni notitiam unde petere licet?

De hoc Imperio elegans *Dissertatio* JOH. BOTERI habetur sub Tit. *Imperium Presbyteri Johannis:* sed omnia pleniùs disci possunt è Jesuita NIC. GODIGNO. Æthiopica pertractârunt qvoqve ALVARESIUS & DAMIANUS à GOES. Habentur & *Historia General, de Ethiopia A Alta, Em Conimbra Anno* 1660. *in fol.* edita. Historia hæc Lusitano Idiomate,

ſicut jam ex orientali Patris *Manuëlis Dalmeyda* deſcripta & excuſa à BALTH. TELLES, Jeſuitarum Luſitaniæ Provinciali, habetur, narrationem & relationem de Regnis & Provinciis, ſub Abyſſino Imperio, comprehenſis, ejusdemqve mores, gubernationem, militiam, civitates, proventus, Imperatores, Religionem, inveſtigationes, prætenſas converſiones, à Luſitanis ibi factas, tradit unà cum contradictionibus & obſtaculis, qvæ religioſis hominibus in hoc imperio occurrerunt.

CAP. VI.

DE

IMPERIO FEZ-MAROCCANO.

EROTEMA I.

Imperium Fez-Maroccanum qvodnam eſt?

EST Reſpubl. illa *Feſſana & Marocenſis* in Africa, qvæ ſatis celebris in unum potentiſſimum Imperium, qvod conjunctim diceretur *Fez-Maroccanum*, coaluit. Interjacet autem Feſſanum Regnum inter Mare mediterraneum, Malviam fluvium, Oceanum Atlanticum & Regnum Maroccenſe, Provincias habens VII. Marocci Regnum, Barbariæ pars ultima, inter Regnum Feſſanum, Mare Atlanticum & Atlantem montem ſitum eſt, itidem Provincias habens VII. qvibus qvidam addunt territorium *Maxonenſe*.

II.

Qvam terram complectitur hoc Imperium?

Com

Complectitur *Mauritaniam Veterem*, qvæ *Tingitana* olim dicta ab Urbe *Tingi*, qvæ nunc vulgò *Tanger*, à Portugallis Anglis ante paucos abhinc annos tradita. Hæc, hæc scil. Africæ pars dudum duo illa præclara Regna, *Maroccanum*, à primaria urbe, *Marocco*, & *Fessanum*, à Metropoli primariâ *Fez*, s. *Fessa* dictum, habuit. Utrumqve Regnum ab uno hodiè tenetur Principe, adeòqve unum constituit hodiè Imperium. Solet autem prævalere nomen Maroccense, qvod Princeps sedem ibi habeat.

III.

Regnum Fez, s. Fessanum seorsim consideratum qvinam condidêre?

Condidêre id circa Annum Christi 800. *Ommiadæ.* Qvum enim Familiæ Ommiæ per Abbazidas Caliphatu Syriæ dejecta fuisset, partim in Africam, partim in Hispaniam superstites se receperunt, ac ibi novos Caliphatus condiderunt. Ex iis oriundus Idris ad montem Atlantem in Mauritania urbem Fez condidit, inqve ea sedem regiam posuit, assumptô Caliphæ titulô.

IV.

Qvid de Fez, s. Fessa urbe peculiare habes?

Imprimis urbs est magnifica, ut in universa Asia non habeat similem, & magnitudine si non superet; arte tamen *Alkair* Ægypti urbem æqvet; ædium verò magnificentiâ longè illam superet. Tantâ igitur olim autoritate fuit, ut à Muhammedanis qvoqve appellata fuerit *Porta Occidentalis*; qvemadmodum ALKAIR *Porta Orientalis* dicta, propter amplitudinem urbis, & qvia possessores harum urbium voluerunt videri CALIPHÆ.

V,

Qvid de Marocco?

Maroccum, Caput Maroccani Regni, ad *Tensiftum* fl. Urbs imprimis à literis fuit instructissima. Dicuntur autem ibi studia *Grammatica*, *Poëtica*, *Astrologiæ* & *Legum* maximè viguisse. Unde & studiorum causâ ex tota barbaria homines eò confluebant. Hodiè tamen omnia ibi fermè studia frigent, inqve barbariem ferè redacta sunt, qvæ ibi supersunt studia, præ illis, qvæ ibi ante 500. fuêre annos.

VI.

Utrumqve Regnum qvando sub uno Principe in unum coaluit Imperium?

Factum id paulò post superioris Seculi initium: qvum nempe Regna *Marocci* & *Fessa* aliisqve Principatus Africæ inter se divisi esse inciperent.

VII.

Qvô peculiari nomine Imperator Fez-Maroccanus venit?

Dicitur SERIFFUS, vel XERIFUS, s. SCIRIFIUS: perinde ac si diceres *Legis Interpretem* & *Cognatum Muhammedis*. Ita namqve est, qvod cognati Muhammedis, qvi supersunt hodieqve passim per Asiam & Africam, seseqve natos è familia Muhammedis ferunt, se SERIFFOS appellitent, in magna ap. superstitiosos homines existimatione semper habiti.

IIX.

Qvis primus hoc sibi ascivit nomen?

Innotuit hoc nomen A. C. 1508. in qvodam homine, cui nomen fuit *Muhammed Benamettus*. Hic, inqvam, non solùm sese sangvine Muhammedis ortum esse jactitans, sed & magnam vitæ austeritatem populo, ut hunc sibi eâ ratione conciliaret, publicè monstrans, nominari primus SERIFFUS, vel XERIFIUS voluit, munere suo *Muhammedanæ Legis Doctor* & *Theologus* aliqvis, ut ita loqvar. Fuit aliàs vir ingeniô callidô,

nec

nec minus ambitiosus, qvàm doctus in scientiis, qvibus operam dant Muhammedani. Unde & ipse, qvum Africam partim ab Arabibus, partim à Lusitanis laceratam esse cerneret, spem occupandæ Mauritaniæ Tingitanæ facilè poterat concipere.

IX.

Qvibus progressibus ille primus Seriffus usus est?

Progressus SERIFFI illius *primi* similes videntur his, qvos habet *Ismaël Sophi*, primus à Sophorum familia Imperator Persiæ. Ambo enim parvô tempore subegêre regiones: ambo creverunt vicinorum Principum ruinâ: ambo nobilem aliqvam hodiè imperantium fundârunt familiam: ambo & magna incommoda passi sunt à Turcis, suarumqve ditionum partem perdiderunt. Selimus enim eripuit Ismaëli Caramit diversasqve alias Mesopotamiæ civitates; Vice-Rex Algiriæ pepulit Seriffum Tremisenâ & ex ejus vicinia. Et sicut Selimus occupavit Taurisium, Caput Persiæ, idqve dereliqvit, ita & Sal Aries cepit Fessam, Caput Mauritaniæ, & dereliqvit eam.

X.

Ad qvam ergò Familiam Fez-Maroccanum hodiè devolutum habetur Imperium?

Ut Imperium Persicum ab *Ismaële Sophi* ad Sophorum: ita Fez-Maroccanum à *Benametto Seriffo* per filios ad Seriffòrum Familiam devolutum hodiè habetur.

XI.

Recense mihi breviter totam hujus rei Historiam?

Qvum nihil magis relatu dignum, vel potius admirandum, nostrorum Majorum Seculô accidisse BOTERUS putet, qvàm *Seriffi hic ausus, qvô ille ad Famiam*

liam suam Imperium Fez-Maroccanum paulatim transferre cæpit, rem omnem breviter JOH. FRID. POPPINGI recensebo verbis. Ita autem ille: *Qvum ante 150. circiter annos, aliqvis nomine Xerifius Africam partim ab Arabibus, partim à Lusitanis laceratam cerneret, spem occupandæ Mauritaniæ Tingitanæ concepit. Hic è posteris Mahumedis se ortum esse jactabat, & cum magnam vitæ auctoritatem populo monstraret, illum sibi conciliavit, & se primum Xerifium appellavit. Idem tres filios suos iis artibus, qvæ animos conciliant, mira calliditate instruxit, eosdemqve ad sepulchrum Mahumedis ablegavit, qvi iter hoc tantâ cum sanctitatis opinione ingressi sunt, ut felices se existimârint Afri obvii, si vestimenta illorum tantùm èxosculatentur. Hi Sycophantæ profunda ducebant suspiria, & lachrymis etiam intermistis hominum animos ad se rapiebant. Cùmqve domum reversi essent, pater duos ex illis Fezzam misit, ex qvibus minor institutioni filii Regis admotus est: Cumqve uterqve Regi & populo suam probâssent operam, concessit illis Rex Fezzanus vexillum cum tympano aneo & aliqvot eqvitibus, qvibus cum populum circuire & contra hostes inflammare possent. Confluxit ad fratres ingens hominum multitudo, cumq; Lusitanorum strenuus Dux, non tamen sine morte unius ex fratribus his, bellô victus esset, blandis verborum lenociniis effecerunt, ut in orbem Maroccum admitterentur; sed perfidiâ pleni Regem Maroccanum venenô sustulêrunt, eôqve factô Hametus Xerifius unus ex fratribus Regnum ad se pertraxit. Hâc fortunâ turgidi Xerifii Regem Fezzanum contemnere, eiqve tributum, qvod promiserant, negare incipiunt, imò Regi Fezzano nunciari jubent, se ut Mahumedis successores à tributo immunes, sibiq; plus juris in Afros esse, qvàm Regi Fezzano. Qvi, cùm bellum fratribus his intulisset, acie victus est. Tandem inter fratres Hametem & Mahumedem dissidium oritur, cujus eventus hic fuit, ut junior majorem cum Rege Fezzano praliô fecerit, & regnum occupaverit. Et ita Imperium in Familiâ Xerifiam hactenus devolutum est.*

XII.

XII.

Qvodnam memorabilis hujus Historiæ consectarium habes?

Hoc habeo: *qvod, ut res ad multitudinem imperitam ac rudem sibi conciliandam efficacissima est externa vita sanctimonia:* ita *nec minus versutia ac calliditas ad res novas moliendas sit omnium validissima.* Ita enim Xerifius ille magnâ vitæ austeritate populum sibi conciliâsse, idemqve tres filios suos mirâ calliditate ad res qvasvis novas moliendas instruxisse fertur.

XIII.

Habeo, qvod volo: scire nunc aveo, *qvis Scopus Imperii Fez-Maroccani sit hodiè?*

Qvantum qvidem è Scriptoribus hujus Seculi discere licet, *Seriffus ita imperat, ut habeat non tantùm rationem populi, sed & sui, & qvidem maximè sui.* Ergò *Scopus* Reipubl. hujus *primarius* commodum est imperantis; *secundarius* tamen commodum etiam est populi.

XIV.

Qvi sunt Scriptores illi nostri Seculi, è qvibus talia & alia de Imp. Fez-Maroccano cognoscere licet?

Mutationes sæpissimè ibi factas, breviter nos docere potest THUANUS *Librô Hist. sua 76.* & ex eo THUANUS ENUCLEATUS *P. IV. sub Tit. Regni Fessa & Marocci.* Apparebit inde; qvanta vis religionis & superstitionis in animis hominum. Habet & præterea singularem in suis *de præcipuis Rebuspubl. Relationibus c. XXVI.* de Seriffórum Republicâ narrationem JOH. BOTERUS. Præter hunc autem nemo reperitur, qvi seor-

seorsim Rempubl. illam Seriffforum descripserit. Neqve enim repetitur in *Thesauro Polit. CASP. ENS*, neqve in *NIC. BELLI Dissertationibus*. Qvod ὁ πάνυ miratur CONRINGIUS: qvum tam egregia illa de Seriffforum Republ. sit relatio, ut paucas Relationes habeat pares.

XV.

Qvid certi tamen in paucitate hac Autorum, è qvibus uberior notitia Imperii Fez-Maroccani petenda esset, de forma illius habes?

Hoc habeo certi: *qvod Regimen Fez-Maroccanum plenè ac planè sit Monarchicum.* Habet enim Seriffus dominium in omnes Vasallorum facultates, etiam in ipsos Vasallos. Qvamvis enim eos oneret impositionibus vectigalium tributisqve gravissimis; contrà tamen mutire non audent. Percipit à suis Vasallis tributariis decimas, & primitias fructuum pecudumqve.

XVI.

Qvid de divitiis Imp. Fez-Maroccani habes?

Immensam auri copiam Imperatorem Fez-Maroccanum possidere, vel inde colligi potest: qvòd Mauri non decimas tantùm frugum suarum, sed primitias qvoqve pecoris solvere cogantur Imperatori: qvanqvàm exactores ita rigidi in populum esse non soleant, sed vigesimâ de frugibus contenti sint, adhibitâ in gregibus qvoqve moderatione. Est & ibi domuum ac capitum census. Accedunt vectigalia & reliqvi proventus. Dicuntur enim Fessani cives peregrinarum, qvæ in urbem invehuntur, mercium qvinqvagesimam, exteri verò decimam persolvere partem.

XVII.

Qvanta potentia ac qvæ vires ejusdem sunt Imperii?

Tanti

Tanta est Seriffi potentia, ut planè nullum vicinum metuat. Sua igitur in tranqvilla possessione retinet : modò possit esse securus ab internis motibus. Interni siqvidem motus admodùm noxii Imperio huic hactenus fuère : indeqve diuturnam qvietem eidem haut facilè pollicentur. *Vis interim præcipua Imperii in eqvitatu consistit* : ita ut 70000. eqvites & magnum peditum numerum in aciem Fez-Marocc. Imperator educere possit. Tormentis etiam æneis & sclopetis non destituitur. Pauca tamen loca munita habet : qvanqvam ad littus maris nonnulla habeantur propugnacula.

XIIX.

Qvot & qvænam Militiæ Fez-Maroccanæ genera esse leguntur?

Leguntur qvinqve. *Primum est 2700. Eqvitum, & 2000. Pyrobolariorum* : qvorum partem Fessæ, sed majorem Marocci pro præsidio Seriffus habet. *Alterum* est unius *aciei regalis* 6000. Eqvitum : qvi omnes nobilitate clari & magnæ existimationis viri sunt. *Tertium* est *Timariotarum* , ut vulgò nominant, h. e. Toparcharum, qvi pro sustentaculo vitæ suæ agros multos possident. *Qvartum* genus conficiunt *Arabes* : qvi continuò in suis vivunt castris , sed latronibus, qvàm militibus, similiores. *Qvintum* est *delectibus militaribus Christianorum Principum simile.* Huic enim adscripti sunt habitatores civitatum , pagorum & montium Imperii.

XIX.

Qvid periculi maximè magno huic Imperio imminet ?

Apparet è supra dictis , nullum aliud Imperio Fez-Maroccano periculum imminere, qvàm à *fallacibus hominibus*, propter ingenium populi mutabile. Aliàs non est, qvòd sibi qvicqvam metuat Seriffus. Ut igitur

igitur *fraudibus cœpit hoc imperium: ita fortaßè dolô & fraude rursus aliqvando desinet.*

XX.

Nostrô tamen tempore qvis maximos motus tractibus magni hujus Imperii fecit?

Fecit id *Tafiletta,* Princeps à loco paternæ jurisdictionis nomen nactus, qvi, primò fratris, deinde nepotis ex fratre malevolentiam immeritò expertus, Principi sui juris, sed Religione Judæo in vicinia se protegendum commisit; mox verò eundem non sine ingrati hospitis nota delendum curavit; demum arma in vicinos sumsit, ipsumqve Gaylandum tunc locis istis latissimè imperantem superavit, Imperiumqve ejus sibi subjecit.

XXI.

Qvæ deniqve Religio Imperii est Fez-Maroccani?

Ab aliqvot Seculis *Muhammedismus* ibi obtinuit, nempe ab anno Christi 700. Igitur non est mirum, populum adeò deditum huic religioni esse. Sunt tamen etiam ibi *Judæi*, qvi ex Hispania in Africam transierunt. *Christianorum* etiam ibi magnus est numerus, qvi ferè omnes non durâ modò servitute premuntur; sed animæ etiam periculo à Barbarorum seductione exponuntur.

CAP.

CAP. VII.

DE IMPERIO MOGOLICO.

EROTEMA I.

Imperium Mogolicum qvod, qvale, ac qvantum est?

EST vastum illud ac opulentum Imperium Indiæ, in illis extremis Asiæ partibus situm, qvæ intra Gangem & Indum continentur. Qvanqvam autem ille tractus terræ semper magnis subditus fuisse videatur Monarchis, attamen, qvoniam apud veteres Scriptores nulla reperitur de illo mentio, vasta hæc per Indiam Monarchia recens esse putatur: utpote qvæ, ante annos 170. præterpropter enata, nostrô hôc Seculô, & paulò maximè effloruit.

II.

Unde Imperio huic est nomen?

Appellatur M. MOGOLIS IMPERIUM, non aliter, qvàm si diceres *Magni Tartari Imperium*: ita ut MOGOL, s. MOGUL, aut MOGOR, sit Rex, sive Imperator, qvi adeò latè dominatur per Asiam, origine Tartarus, qv. MAGNUS TARTARUS dictus. Ipsemet qvidem se ita non appellitat: sed ita ab aliis appellitatur. Qvoniam nempe adeò latè dominatur, (qvum reliqvorum Tartarorum Imperium aliàs exiguum sit, inqve varias divisum partes) Monarcha hic Asiæ per Indiam illud nomen accepit.

III.

E qvo Magnus Mogol sangvine se oriundum gloriatur?

I. Ex

Ex illuſtri Magni Tamerlanis ſangvine Princeps ille ſe oriundum gloriatur : qvem Orientales Populi *M. Mogolem*, vel *Mogorem* eô modô vocant, qvô nobis Germanis Turca audit der Groß-Türck. Sic ergò hodiernus vaſti illius Imperii, in cujus deſcriptione jam verſamur, Monarcha ex *origine* eſt *Tartaricâ*. Tartari enim, magnô milite ſedibus ſuis egreſſi, id occupârunt.

IV.

Qvâ re allecti Tartari olim Indiam invaſerunt, ac M. Mogolis tandem conſtituerunt Imperium?

Qvum *Mogoles*, ſ. *Mogores*, (Sic enim Tartaros dictos fuiſſe legimus, qvos à remotis Aſiæ partibus eduxerat, inqve nobiliſſimas Europæ partes diffuderat GINGIS-CHAN, i. e. *Rex Regum*) abundantiam Indiæ Septentrionalis cognoviſſent, invadere eam cœperunt, paucisqve annis occupârunt, perpetuô victoriarum curſu freti, id omne ferè, qvòd inter montem Caucaſum & Mare intra Gangem & Indum interjacet.

V.

In qvot Regna hodiè Imperium Mogolicum, qvod à Tartaris tandem poſt tam felicem victoriarum curſum conſtitutum habetur, dividitur?

Sunt, qvi 37. Provincias Imperium hoc continere dicunt : in qvot & Regna ipſum dividitur. Qvùm autem magnæ illæ Provinciæ olim totidem Regna & liberæ Reſpublicæ fuerint, longè latèqve patet Imperium Mogolicum. Attingit nempe ex parte Oceanum Indicum circa Cambajam & Bengalam, paulò ultra Gangem fluvium. Maximè autem ſitum intra Indum & Gangem : ita tamen, ut ſe nonnihil porrigat ultra Gangem. A Septentrione pertingit usqve ad montes Tartaricos. Ab Occaſu propinqva eſt illa terra Regno Per-

Persarum, & cumprimis circa Provinciam Candahor. A meridie terminatur Oceano Indico circa Cambajam & Bengalam ; & præterea Regna Decan & Gusarratam. Ab Oriente vicinum Regnum Mogolicum Regno est Chinensi ; non tamen est proximum, qvoniam interjacent vasta deserta & altissimi montes : qvi prohibent, ne è Regno Chinensi in Imperium M. Mogolis, neve ex hoc in Chinense Regnum exercitus duci possit.

VI.

Si jam spectes Imperium Mogolicum prope Insulam Zeilan, cum qvanam Europæ Regione terram istam similitudinem aliqvam habere putas?

Insignem similitudinem istius terræ ; qvam cum *Italia* habet, observare mihi licet. Ut enim (1) *Italia adjacentem habet Siciliam, ita ista India pars Insulam Zeilan.* (2) *Ut Italia procurrit in Regnum Neapolitanum, ad eundem modum percurrit ista terra in Regnum Caletutiense.* (3) *Ut mons Appenninus Italiam dividit, ita & Imperium Mogolicum tractum habet montium, qvi illud dividunt.* (4) *Ut Italia est Chersonesus, ita etiam illa M. Mogolis terra.* Interim tamen extra illam Chersonesum adhuc Regnum est M. Mogolis, & illius Chersonesi M. Mogol nonnisi partem, licet majorem, tenet.

VII.

Qvænam sedes Imp. est Mogolici?

Tempore brumali M. Mogol Imperii sui sedem habere dicitur in urbe *Agra* ad fluvium Gemini : qvia urbs illa, qvæ 200000. hominum ad militiam educere potest ; Tropico Cancri vicinior, atqve sic tempore brumali nonnihil temperatior. Tempore autem æstivali solet ob frigidiorem cœli aërem se conferre in urbem *Lahor*. Est enim septentrionalior, & 70. mill. distat ab *Agra*. Ita scil. M. Mogol idem observat, qvod

Rex Persarum, & qvod jam olim alii fecerunt Reges: ut sedes Imperii aliter locata haberent tempore brumali, aliter verò tempore æstivali: qvò sic semper vivere possunt in aëre temperatiori.

XII.

Qvæ opes Imper. sunt Mogolici?

M. Mogul omnium hujus Universi Regum ditissimus esse perhibetur. Dicunt autem ejus ærarium continere *mille & qvingentos Milliones* Joachimicorum *nostratium.* Er ist ein sehr reicher Herr/ (verba sunt Mandelsloh) und ist in seinem Schatz viel Silber und Gold und Edelgesteine zu finden. Sie habens ihm nachgerechnet/ daß Er an Baarschafft bey anderthalbmahl 1000. Millionen Reichsthaler habe.

IX.

Qvæ rationes tantarum M. Mogolis divitiarum sunt?

Illarum rationes reddit *Joh. TVVist. Descript. Guzurat. c.* 11. (1) *Thesaurorum ab antecessoribus congestorum plenitudinem:* (2) *absolutum ejus in subditos imperium:* (3) *munerum ab exteris ipsi missorum immensitatem.*

X.

Qvæ vires ejus sunt militares?

Qvum M. hic Mogol præter Regnum Baduri maximas habeat Regiones, eundem 300000. eqvites & infinitos pedites educere posse putant. Scribitur & qvinqvagesies mille Elephantos in prælium educere solere. Habet tamen & ipsum Imp. Mogol. sua incommoda qvàm plurima. Nam (1) *abundat qvidem ibi miles, sed militaris rei peritiâ non adeò est instructus:* (2) *portubus destituitur:* (3) *Portugalli totum sinum habent Cambajensem in sua potestate:* (4) *sunt ibi præterea multa Regiones steriles.*

XI.

XI.

Unde verò est, qvòd M. Mogol, qvum Princeps sit adeò potens viciniq; ferè omnes inermes, sibi non reliqva Indiæ ac totius Orientis paret Imperium?

Obstant sanè *multa*. Unum *est*: *qvòd*, *sicut ingenium & ars hominis in continuo labore ac motu esse non possunt: ita & conatibus humanis cursus continuus dari non potest*. Et qvamvis magna Imperia à viribus externis non infestentur, ipsa tamen mole sua ruunt. Ultra hoc *victoria reddere Capitaneos insolentiores, milites contumaces, qvumqve illi ultra progredi jubentur, recusant*. Nec debet prætermitti: *qvòd magna molimina ad optatum finem perducta ditent qvidem qvosdam particulares, sed evacuent utplurimùm Principis Thesauros, qvi retinent exercitus sub signis, reddantqve animos paratos factionibus bellicis*. Juxta hæc *magni exercitûs, etiamsi ab hoste non profligantur, consumuntur tamen fame*, qvam comitatur pestilentia. Qvod plus est: *res prosperæ excæcant homines, adversæ autem eos reddunt certiores*. Fiunt itaqve res victoris deteriores, victorum a. meliores. Obstat qvoq; progressibus M. Mogolis *locorum natura*. Caucasus enim diffundit se in illis confiniis mille ramis, qvorum aliqvi terminant regna, aliis non sufficit terminare: sed & cingunt ea muri instar, alii concludunt ea prorsus, alii autem reddunt transitus difficiles. Sunt ibi adhuc *aliæ regiones steriles, omniumqve rerum, non aqvæ solùm indigæ*. His adjungitur *temporis jactura*, qvam Principes, qvibus magnum dominium, necessariò faciunt in itineribus. Æstas enim elabitur, anteqvam eò, qvò tendunt, cum eqvis semienecatis exercituqve delassatô pervenerint, ingruitqve hyems, qvæ ipsis adversa, hostibus commodo, &c. Sic ergò *obstacula* heîc adsunt *moralia, obstacula civilia*, sed & *obstacula civilia*: qvæ M. Mogoli vias evagandi latiùs præcludunt.

XII.

Qvis interim Scopus Imperii est Mogolici:

Scopus primarius utilitas est dominantis, *secundarius* tamen etiam populi. Nec Imperium hoc ita se habet, qvemadmodum in China, sed longè aliter. Nam (1) *M. Mogol non ita dat operam, ut cives sui sint virtute præditi: nisi qvantum reqviritur ad constituendum dominatum.* Hinc etiam non curat, qvâ religione vivat populus, sed cuiqve liberum Religionis permittitur exercitium. Et non tantùm hoc facit, sed ne curat qvidem alios in religione instrui. Tenetur interim populus à Mogole, ut inter se justitiam colat: qvoniam scit, absqve hac nullum dominatum consistere. (2) *M. Mogul non contentus est suis finibus, sed perpetuò laborat extendere suum Imperium.* Hinc coguntur subditi opes & vitam effundere; contrà qvàm olim in Regno fiebat Chinæ. (3) *M. Mogol Provincias Imperii Præfectis penè cum summa committit potestate*, & etiam permittit, ut Præfecti strenuè populum emungant opibus. Ubi autem Præfecti sunt defuncti, omnia illorum bona eripit ipsis. Ideòqve apparet, *M. Mogolem maximè suam, non populi qværere salutem.*

XIII.

Qvæ forma Imperii est Mogolici?

Regimen ibi *planè ac verè est Monarchicum.* Rex enim ibi solus Dominus est omnis soli, proqve lubitu suô donat & adimit agros. Unus ille jus belli & pacis habet: habet potestatem ferendarum & abrogandarum legum: potestatem habet vectigalium: habet & jus vitæ ac necis. Accedit, qvòd omnium Magistratuum constitutio ab arbitrio unius M. Mogolis pendeat. Nec minùs etiam omnia judicia ab eodem constituuntur.

XIV.

Qvæ ratio est administrandi Remp. Mogolicam?

Pro-

Provinciæ per Præfectos administrantur, qvi regiò more vivunt, & magnum hominum numerum alunt. Non verò, nisi habitâ ratione meritorum erga Imperium constituuntur. Sic ergò Principes ibi non nascuntur, sed fiunt. Et si qvi egregiis se nobilitârunt facinoribus, iis M. Mogol Principum Titulum ac maxima dona ad vitam largitur. Ita scil. Portæ dignitatum etiam vilissimis patent. Interim, licèt Principes illi longè lautius vivant, qvàm Turcarum Bassæ; ex nutu tamen Imperatoris vivunt, & qvotannis expectant ex Imperatoria aula sententiam & vitæ, vel necis.

XV.

Qva ratio Juris dicendi in Imperio est Mogolicô?

Imperator, qvi aliàs ter qvotidiè populo se conspiciendum præbet, semel singulis septimanis pro tribunali sedet, ac jus strictè dicit, non secundum leges scriptas, sed secundùm bonum & æqvum. Seqvuntur & Provinciarum Præfecti, qvi penè regiô more vivunt, in Judiciis non jus scriptum, sed æqvum & bonum spectantes.

XVI.

Qva Ratio Status in Imperio valet Mogolicô?

Ut tot tamqve latè patentes terrarum tractus sub suo contineat faciliùs jugô M. Mogol, *rigidô* in suos utendum esse censet *imperiô*. In id qvoqve intentus est M. Mogul, ut neminem admittat, qvò ærarium, cui augendo summopere studet, ditescat.

XVII.

Qvos hostes M. habet Mogul, à qvibus sibi metuat?

Multùm sibi metuit à Persarum Rege. Undè & maximè allaborat, ut eum intra limites contineat.

 Habet

Habet & vicinos præter Persam Tartaros Usbeqvios, qvos metuat. Qvum autem præterea nullos habeat M. Mogol, à qvibus sibi metuat, ideò sæpè Decanenses vicinos suos sibi subjicere tentavit, sed frustrà.

XIIX.

Qvas Prætensiones M. habet Mogol?

M. Mogol sibi Imperium arrogat in omnes, qvæ inter Chinense, Persicum, Tartaricum & Eoum Mare interjacent, terras. Nunqvam tamen omnes sibi potuit subjicere.

XIX.

Qvæ Religio M. est Mogolis?

Tamerlanis tempore Indi omnes planè erant Ethnici: posteà verò *Muhammedis Religionem* sectari cœperunt: ita ut M. Mogol in hodiernum usqve diem Alkorani dogmata sectetur, Persarumqve sit sectæ addictus. Alium tamen Alkorani sui interpretem, *Hembeli* nimirum, seqvuntur Indi: ubi Persæ *sectam Ali*, Turcæ *Hanifa*, Tartari verò Usbeqvii *Schafei* expositionem admittunt.

XX.

Qvæ peculiaris præter Muhammedanos Secta est sub M. Mogole?

Per universum Imperium M. Mogolis in magno pretio sunt BRACHMANES: qvi jam tempore Alexandri M. fuêre celebres, Gymnosophistæ qvoqve dicti, qvòd nudi incederent, non secus, ac hodièqve faciunt, nisi qvando ad populum, vel alios accedunt homines. Originem autem hi ad DEUM creatorem cœli & terræ referunt. Dicunt enim unum summum esse DEUM, qvi genuerit filium, dictum in his terris *Braman*, qvòd forma humana conspicuus in iisdem vixerit. Reliqvisse autem in terris, porrò ajunt, sobolem, unde orti essent *Brachmanes*, f. *Bramenses*, *Bramini* & *Bramines*. Atqve hujus doctrinæ accuratissimam nobis

bis deſcriptionem dedit ABR. ROGERUS, qvi, qvum *Paliacatta* in *Charmandel* Indiæ Orient. parte per XV. annos vixiſſet, Paſtorem Belg. & Luſitan. Lingvâ agens, ſatisqve diu cum Brachmanibus familiariter converſatus, omnia illorum arcana excuſſerat. Edidit is namqve Librum Belgicô ſermone, cui Tit. De opene Doer van dat verborgene Heedendomb. Prodiit autem idem hic Liber in noſtra Vernacula *Norimb. Annô* 1663. ſub Tit. ABRAHAM Rogers offene Thür zu dem verborgenen Heydenthum. Et qvidem cum *Obſervationibus breviſſ. ac ſelect. Mantiſſis* CHRISTOPH. ARNOLDI *ibid.* prodiit. Cæterùm de *Brachmanum inſtitutis*, & *qvomodo per Brachmanes ſuperſtitio Ægyptiorum, qvâve occaſione in Perſiam, Indiam, & ultimum Orientis Sinarum Japoniorumqve Regnum ſucceſſu temporis propagata fuerit, de ridicula Brachmanum Religione circa hominum originem, de aliâ Brachmanum fabuloſâ doctrinâ*, qvæ eſt de 10. *incarnationibus DEI, de Brachmanum* deniqve *literis, qvas arcanas vocant*, ATHAN. KIRCHERUS *China illuſtrata P. III. Capp. IV. V. VI. VII.* legatur qvoqve velim.

XXI.

Uberiorem unde Imperii Mogolici notitiam petere licet?

Nulla qvidem de Imperio Magni Mogolis apud antiqvos Scriptores reperitur mentio. Idqve vel propterea; qvoniam vaſta illa Monarchia per Indiam eſt recens. Atqve hâc etiam de cauſa apud *Luſitanos Scriptores* altiſſimum de eadem Monarchia eſt ſilentium. Etiamſi enim in *Hiſt. Emmanuelis* multorum Regnorum fiat mentio; de Imperio tamen Mogolico planè tacet. Primi ergò, qvi Europæ hujus Imperii mentionem intulêre, ſunt *Jeſuitæ*. Poſtqvam deinde *Angli* eò ſe contulerunt, & commercia inſtituerunt, innotuit magis magisqve nobis M. Mogolis Imperium. E variis ſanè *Relationibus Anglicanis* multa collegit,

inqve unum opus congessit SAMUEL PYRCASSUS. Maximô in pretiô Opus illud ap. curiosos rerum Indicarum indagatores habetur; scriptum qvidem *Lingvâ* primùm *Anglicanâ*; deinde verò *in sermonem Batavicum* translatum, ut eò melius posset intelligi. Annô hujus Seculi XVI. à Rege Angliæ missus est Legatus THOMAS ROE: qvumqve in Aula M. Mogolis per integrum annum versatus esset, *rerum à se visarum Epitomen* perqvam pusillam edidit *Anglicè*; qvæ etiam versa in *Batavicum sermonem* habetur. Singularem verò *Descriptionem Reip. Mogol.* summâ cum curâ & insigni judiciô congessit JOH. de LAET. qvi liber potest esse locô aliorum omnium. Nam qvicqvid sparsim in multis aliis de hac Republica occurrit, id ille in unum congessit Opusculum. Habetur & illarum terrarum, qvas M. tenet Mogol, accurata descriptio in *Itinerario posthumo* nobilissimi Juvenis à Mandelsloh: utpote qvi eò profectus omnia diligentissimè observaverat. Persecutus autem sic satis prolixè res Imperii Mogolici *à cap. X. usqve ad fin. L. I.*

CAP.

CAP. IIX.
DE
IMPERIO TARTARICO SINICO.

SECTIO I.
De
TARTARIA & TARTARIS.

EROTEMA. I.

Imperium Tartarico-Sinicum qvod, qvale, ac qvantum?

EST (1) *Imperium in extremis Asiæ partibus situm*, annexum *Tartariæ*, olim *Cathajum* & *Regnum Hippophagorum* dictum: cujus limites ab Occasu montes vulgò ponunt Damasios, qvibus ab India discriminatur: ab Ortu Sinensem, s. Eoum Oceanum: à Septentrionibus Murum ultra 300. milliaria German. à Meridie deniqve præter Montes altissimos arenosum qvoddam & amplum admodum desertum, per qvod non possit duci magnus aliqvis exercitus. (2) *Imperium est florentissimum, inqve universa Asia qvam optimè LL. ac moribus compositum:* ita qvidem, ut omnibus Europæis Regnis laudem præripiat. Perhibetur & ipsum secundum Sinensium Traditiones *antiqvissimum*: ita ut initium illius in tempus antediluvianum incidere putetur. Est (3) *Imperium non minus amplum ac spatiosum, qvàm munitum, sibi junctum, populô, annonâ & opibus plenissimum, indeqve pro uno maximorum Imperiorum, qvæ unqvam fuêre, habendum.* Nam amplitudine suâ longè Hispaniam superat & Galliam.

II.

Undè Tartarico-Sinicum audit?

Sic

Sic conjunctim audit: *qvia magnam partem hodiè tenetur à Tartaris.* Et parùm superest, qvin vastissimum illud Imperium ante aliqvot lustra in manus Tartarorum pervenerit.

III.

TARTARORUM *nomen recens est, an antiqvum?*

Antiqvius est, qvàm longè traditur. Anni sanè 400. & amplius aguntur, ex qvo Europæis innotescere nomen Tartarorum cœpit.

IV.

Illi qvâ maximè re innotuerant?

Innotuerunt *rerum gestarum multitudine*: eò qvod populi hi universam penè Asiam Duce *Gingu-Chan* Imperio suo subjicerent. *Gingu-Chan* videlicet, vastissimi Imperii circa *Seculum XIII.* conditor, Scythiam in unicam redegit Monarchiam, ac qvatuor exercitibus, versus IV. mundi plagas emissis, totum Orbem vel occupavit, vel perterruit. Pervenerunt tunc etiam ingenti cum exercitu Tartari in Poloniam, in Hungariam trans Danubium, (Ober-Ungern) in Austriam, in Bohemiam, inqve Silesiam usqve ad Oderam, & versus Orientem Indiam atqve Chinam expugnârunt.

V.

Anne autem diu stetit hæc Tartarorum Monarchia?

Non diu stetit: sed sensim intestinis dissidiis post *Seculum XIII.* decrevit: donec A. C. 1388. *Tamerlanes* totam iterum Tartariam in unum redegit corpus. Sed ejus posteritas, iterum brevi tempore in partes scissa, omnia amisit, solâ exceptâ Indiâ, qvæ hodiè vocatur *Imper. M. Mogolis.* In hoc enim Imperio hodienùm Tamerlanis posteritas dominatur.

VI.

VI.

Qui factum, ut & post Gingis-Chanis & post Tamerlanis fata Monarchia Tartarorum caderet?

Factum id: qvia post utriusqve fata partim *Præfecti Tartarorum varia instituerent Regna*, qvi nôsse tamen debuissent, *vim unitam esse fortiorem*: partim *multi ab illis desciscerent populi*. Sic igitur etiamsi hodièqve soleant nonnulli memorare *imperium M. Cham*, uti vulgò dicitur; nec amplius tamen aliqvis reperitur *M. Cham*. Est namqve vastum illud Tartarorum Imperium in multas exiguas partes direptum hodiè æqvè ac diremptum. Qvin imò superiori Seculô duo integra Regna Tartarica, satis magna & libera, *Casan* nempe & *Astracan*, subjugata M. Dux Moscoviæ tenere cœpit.

VII.

Tartari in tot hodiè partes scissi, qvô olim veniebant nomine?

Populi, qvos hodiè generatim TARTAROS, sive rectiùs *TATAROS*, ex nomine proprio תתאר vel תתר *Tatar* appellamus, communi SCYTHORUM nomine veniebant, ac habitabant cis & ultra montem Imaum Orrum Austrumve versus, facti celebres, longè lateq; virtute prolatis pomœriis, per totum terrarum Orbem. Et qvanqvam sæpius petiti ab exteris Principibus; nunqvam tamen fuêre subacti, neqve unqvam peregrino submisêre colla jugo. *Cyrum* qvidem cum omni suo exercitu Duce fœmina jugulârunt, sed *Darium* turpi fugâ se recipere coëgerunt. Alexander qvoqve *Macedo* perdidit omnes, qvas adversus eos eduxerat, copias. *Romanorum nomen* Scythæ audiverunt; vires autem & arma non sunt experti.

IIX.

Quotuplices illi hodiè sunt?

Qvum

Qvum Tartarorum alii hodiè in *Europa* vivant, alii in *Asia*, EUROPÆI qvidam, qvidam ASIATICI dici meruêre: ut sic omninò ipsi non tantùm *Tartari* duplices essent, *Europæi* & *Asiatici*; verùm etiam universa *Tartaria in Europæam* & *Asiaticam* divideretur.

IX.

Qvinam Tartari sunt Europæi?

Sunt hi, qvi dicuntur Tartari Præcopitæ, s. *Præcopenses*: qvi & *Crimæi* dicuntur. Qvid? qvod referri huc possunt *Tartari Zavolhenses*. *Illi* nempe, *qvi hodiè sub obseqvio Moscorum Regnum Casan* & *Astracan tenent*. *Tartaros* item huc referunt *Nagagenses*: qvi hodiè tamen planè sunt liberi, & nemini obtemperant, mediô locô positi inter Moscos, Turcas & Persas. Tuti autem sunt tàm propriâ potentiâ, qvàm ratione sitûs & æmulatione suorum vicinorum. Situs nempè eorum talis est, ut à vicinis facilè superari neqveant.

X.

Tartari, qvi dicuntur PRÆCOPITÆ *&* CRIMEI, *qvam tenent partem Europæ?*

Tauricam tenent *Chersonesum & vicina loca*. Qvum autem *Chersonesus Taurica*, perpetuô jugô satis altorum montium districta, in *Australem* distingvatur & *Septentrionalem*, sciendum heic *Septentrionalem partem* esse, qvæ *teneatur à Tartaris Præcop*. Nam Australem tenet Turca, estqve Metropolis ejus *Caffa*; *Theodosia* olim dicta: qvæ etiam præbet sedem cuidam Beglerbego.

XI.

Unde hoc nomen sibi habent, ut dicantur PRÆCOPITÆ?

Nomen *Præcopitæ Tartari* ab oppido, penè in ipsâ Chersoneso inter paludem Mæotidem & Sinum Maris sito, habent: cui nomen *Przecop*. Hoc qvoniam non rectè

rectè possumus pronunciare, dicimus *Precops*, i. e. *fossa*. Nam fossa ibi inter Mæotidem & Sinum Maris. Qvamvis autem major vis Tartarorum Præcopensium ibi sit collocata; ulterius tamen eorum patet Imperium. Tenent enim omne id, qvod est inter Borysthenem amnem & Tanaim, & partem etiam aliqvam Moscoviæ. Nullæ tamen ibi sunt urbes, qvas Tartari sibi condidêre, sed vasta deserta, ibiqve illi vagantur, pascuntqve sua armenta. In pace nempe in plaustris vivunt ac pasturam exercent more antiqvô: qvemadmodum etiam olim Scythæ.

XII.

Qvæ sedes primaria Principis est Tartarorum horum?

Sedes primaria illius est CRIM, urbs antiqvissima extra Chersonesum sita, à qva *Tartari* dicuntur *Crimei*; qvibus & *Tartari Circassi* ex parte subsunt.

XIII.

Qvæ potentia ac vires ejusdem sunt Principis?

Tartarorum Præcopitarum Princeps Classe qvidem non est instructus, neqve uti solet pedite: magnô autem eqvitum numerô valet. Sæpè enim 200000. eqvites eduxit: qvorum arma arcus sunt & sagittæ, qvibus cum pugnando, tum fugiendo utuntur. Reverà autem in obseqvio hi Tartari sunt Turcæ, atqve huic qvodammodo subjecti. Nec audent etiam absqve consensu illius contra qvemqvam arma sumere. Qvin potius eidem perpetuò esse solent, si non præsidio, tamen auxilio. Nam, si qvidem ille velit, coguntur auxilia mittere.

XIV.

Qvæ divitiæ ac opes?

Ex prædis, qvas Tartari, per Europam, & alii etiam per Asiam, dispalatâ multitudine vagi, corrasêrunt, non parvæ sanè Tartarici Chami æstimari possunt

sunt opes. Etenim *proprium Tartarorum* hoc est: ut *perpetuis excursionibus populos vicinos vexent, ac imprimis ingentem hominum multitudinem in servitutem abripiant.* Unde & debilitantur alii, & ipsi accessione tot mancipiorum robur suum augent, & ingentem pecuniam ex redemptione colligunt. Nuspiam igitur copiosior hominum mercatura, qvàm apud Tartaros exercentur.

XV.

Qvem scopum sibi præfixum habet?

Si Tartarici Principis, acta percurramus, sanè, *non alium scopum huic esse propositum, qvàm ut bene sit subditis*, videmus. Non ibi qværitur commodum dominantis, sed parentis. Et qvanqvam ratio imperantis qvoq; habeatur; nec tamen salus negligitur totius populi. Longè itaq; melior hac in parte conditio est Reip. hujus Tartar. (*Præcopensem* puto, s. *Crimensem*) qvàm Turcicæ. Talem autem scopum illius esse, vel indè apparet, qvia à Domino suo hi Tartari non ita tributis atteruntur, nec ita servili jugo premuntur, ut Turcæ: sed sic satis clementer habentur. Et verò Dominus id unicè dat operam, ut omnibus benè sit.

XVI.

Qvæ forma Reip. hujus Tartaricæ?

Non ita instructa est, ut ap. Turcas: sed *Principatus* tamen heîc obtinet *legitimus*. Nec enim omnia ita pendent ab unius arbitrio: sed Princeps juxta LL. & Consvetudines se gerere tenetur. Nec Leges etiam ibi instituuntur ex unius arbitrio Principis, sed simul è consilio Procerum. Apparet hinc: *Rempubl. Tartarorum Præcop.* s. *Crimens.* qvi uni parent Principi, *non puram esse ac simplicem, sed mixtam*, h. e. *Monarchiam esse Aristocratiâ temperatam. Interim tamen prævalet Principatus.* Principis enim autoritas major est. Ubi autem hæc præponderat, ibi etiam præponderat Principatus.

XVII.

Qvæ est ratio Regiminis, & qvod ad Belli, & qvod ad Pacis negotia?

Belli-

Bellica negotia omnia partim expediuntur à Principe ipſo, partim etiam ab aliis, qvibus iſthæc cura commiſſa. Qvid attinet Pacis negotia, cùm ſacra, tum profana, à Principe adminiſtrantur. Ipſe jus dicit: & ita qvidem, ut ad eum provocetur, cauſæqve ad ipſum omnes deferantur. Nec tamen ipſe ſolus jus dicit, cumprimis in negotiis magni momenti. Poteſtas namqve juris dicendi qvoqve eſt apud Proceres. Minora tamen, eaqve ſacra, negotia adminiſtrantur à Sacerdotibus.

XIIX.

Ad qvemnam bellica præprimis negotia ap. Tart. expediuntur modum?

Ad hunc expediuntur modum: ut, qvoniam populus in varias cohortes diſtinctus, qvas dicere ſolent HORDAS, certæ mittantur, qvoties bellum eſt decretum, HORDÆ. Omnes autem ſine diſcrimine ad militiam evocantur: nec cuiqvam à bello datur immunitas, niſi decrepitis, fœminis, pueris, atqve his, qvi curant Sacra & Rempubl. Reliqvis non eſt permiſſum domi manere.

XIX.

HORDA *qvid propriè eſt Tartaris!*

Apud Tartaros *Horda*, propriè *eſt conventus hominum multorum, qvi unà habitant, & qvi parvam Rempubl. conſtituunt, ita tamen inter ſe diſtributorum, ut Decuriones aliis qvidem imperent, ipſi pareant Centurionibus, & hi Chiliarchis.* Sunt autem hordæ qvædam, qvæ ſuos Duces ſingulares agnoſcunt: qvædam Moſco parent, illiqve tributum perſolvunt: maxima tamen pars earum Tartarorum Chamo ſubeſt, ejusqve veneratur Imperium.

XX.

Per qvem verò Reſpubl. Tartarica Præcopenſis maximè regitur ac dirigitur?

Regitur & dirigitur maximè per ſuum Principem, Tartaricâ voce CHAN, ſ. CHAM, qvod eſt *Dominus*, dictum. Turcæ vocant eum ULUCAMUM, i. e. *Magnum Principem*, ipſeqve reſidet hodiè *Baccaſaria*. Sciendum autem heîc, vocabulum *Chan*, ſ. *Cham*, in antiqviſſimo apud Scythas fuiſſe uſu. Hujus enim gentis qvum ſint Tartari, Lingvam qvoq; Scythicam retinent. Et ſanè nomen illud non proprium tantùm Tartarorum eſt Præcopenſium, ſed etiam Turcarum Imper. ſolet dici *Chan*, vel *Cham*. Exempl. gr. *Sultan Amurathe*, ſ. *Morad Chan*, *Sultan Muſtapha Chan*. Nam & Turcæ ſunt originis Tartaricæ, & conſeqventer Scythicæ. In Perſia qvoqve omnes Præfecti regii vocari ſolent *Chanes*, qvi aliàs ap. Turcas *Baſſæ* appellantur & *Beglerbegi*. Ipſe tamen Rex Perſiæ abſtinet ab hoc vocab. Mavult enim audire ap. ſuos SCHAH.

XXI.

Qvibus ille utitur fulcris?

Duobus Senatibus, tanqvam firmiſſimis fulcris, utitur Tartarorum Præcop. Princeps. Unus eſt *Belli*, conſtans hominibus prudentiſſimis inqve re militari verſatiſſimis: alter eſt *Regni*, conſtans Senatoribus, qvi in rebus Patriæ boniqve publici ſunt exercitatiſſimi. Penes hos pleraqve Regni ſunt negotia: in horum manu eſt punire delinqventes, & præmiis afficere benè meritos.

XXII.

Qvibus Rempubl. ſuam conſervare ſtudet mediis?

Si verum fateri velimus, incolumitas Reipubl. Tartar. conſiſtit in *præmiis & pœnis*. His enim duobus mediis etiam barbariſſimi Principes in officio retinent Populum, iisdemqve item ſuam conſervant Rempubl.

XXIII.

Qvis modus in eadem Rep. perveniendi ad poteſtatem civilem hodiè valet?

Valet

Valet ibi *successio*. Familia enim *Kireorum*, qvæ ipsa Crimensem, s. Præcopensem per *Azi Kiras* condidit Principatum, jure hæreditariô imperat. Ratio tamen successionis non est eadem, qvæ ap. nos. Succedit enim semper fratri. Filius patri non succedit, nisi extinctis demum Patris fratribus. Is, qvi proximum jus succedendi habet, solet dici GALGA, ut ap. Gallos DELPHINUS: qvippe qvi idem est ac *proximus Regni successor*. Undè & ille semper secundô post Principem est locô, etiam Principe adhuc vivô: qvoniam nempè ille non tantùm defunctô Principe jus habet succedendi, sed & illô adhuc vivô militiæ præfecturam habet. Filii interim regii in numero sunt Nobilium: utqve nomine distingvantur à reliqvo populo, dicuntur SULTANI.

XXIV.

Officia qvomodo in hac Republ. solent distribui?

Solent distribui ratione *generis* & *virtutis*. Habent enim Tartari suos Nobiles, qvos Turcæ non habent. Qvare, qvum ita illi præsident aliis, dicuntur MURSÆ, aut MYRSÆ, q. d. *viros eximiæ nobilitatis*. Apparet hinc, MAGNAM *in Tartaria Præcop.* RATIONEM HABERI NOBILITATIS.

XXV.

Transeo ab EUROPÆIS ad Tartaros ASIATICOS, & qværo: *qvinam sunt Tartari illi Asiatici?*

Sunt, qvibus hodiè in Asia varia hinc inde sunt Regna, habentes à Septentrione pro claustro *Mare Scythicum*, ab Occasu *longum* istum *Sinum*, in qvem *Obius* fluvius devolvitur, & lineam ad *Tanaim* & *VVolgæ* ostia ductam, è meridie *Mare Caspium*, *Persiam* & *Sinam*, ab Ortu fretum *Aniam*, per qvod ab America separantur.

XXVI.

Qvomodò dividi possunt?

Possunt dividi in *hos, qvi à nobis remotiores*: in *illos, qvi China*, vel *Sinæ proximi* sunt: & in *istos, qvi omnium sunt postremi.*

XXVII.

Qvi Tartari Asiatici sunt à nobis remotiores?

Sunt, qvi tenent *Tartariam desertam, Tartariam Zagatajam, Regnum Turkestan.* Sunt præterea à nobis remotiores *Tartari* Usbeqvii.

XXIIX.

Annon, qvi tenent Tartariam desertam, Europæis annumerari solent Tartaris?

Annumerari qvidem *his illi solent; verùm non simpliciter omnes, sed Zavolhenses saltem, s. Bulgari*: è qvorum Imperiô Regna *Casan, Astracan & Nagagenses*, originem trahunt. Accedit, qvòd *non tam ratione soli* annumerari soleant illi Europæis, *qvàm ratione jugi*, cui hodiè subsunt. Nempe annumerantur Europæis, non qvatenus Tartariam desertam tenent; sed partim qvatenus Europæo cuidam Monarchæ, h. e. M. Duci Moscoviæ, parent, ut *Tartari Casanenses* sunt & *Astracenses*: partim qvatenus, mediô locô inter Moscos, Turcas & Persas positi, Europæorum more liberè vivunt, ut *Tartari* sunt *Nagagenses*. Interim è Tartariæ desertæ incolis Europæis annumerari non possunt *Tartari Tumenses*, non *Schianbacenses* ad Caspium Mare, *Cosakenses* & *Backirdenses*, non *Mecriti* & *Samojedi* in Scythia intra Imaum versus Oceanum: etiamsi hi qvidem ferarum pelles Moscovitæ pro tributo persolvant.

XXIX.

E Tartaris Asiat. remotioribus qvinam sunt Zagataji?

Sunt

Sunt, qvi, à Meridie Tartariæ desertæ juncti, à Septentrione *Juxartem* fl. (qvi hodiè *Kesel* dicitur) ab Ortu Turkestan, à Meridie Persiam habent. Unde & ferè perpetua cum Persis habent bella. Sedes Regni est Samarkanda, s. Maracanda, ad ripas fluvii *Amo* posita: ibiqve ex Tartaris Moselmannis qvidam residet.

XXX.

Ex iisdem Tartari Turkestanenses qvi sunt?

Sunt, qvi tenent *Turkestan, potiorem hodiè Tartariæ regionem, sitam trans fluvium Sihun*, qvi veterum Juxartes. Hæc *Vetus Turcarum Patria.* Ibi enim ante multa Secula vixerunt ac regnârunt: anteqvam magna ipsorum pars primò in Persiam, inde in Asiam Min. & tandem in Europam sese effunderet.

XXXI.

Qvi Tartari sunt Usbeqvii?

Sunt, qvi ad fl. *Oxum* habitant, & multum negotii Persæ faciunt: qvanqvam eorum pars qvædam eidem hodiè sit tributaria.

XXXII.

Seqvuntur Tartari *Chinæ proximi.*
Qvotuplices autem illi sunt?

Sunt *duplices, Orientales* alii, alii *Occidentales. Orientales*, qvorum Regna *Niuche* & *Niulhan* hodiè celebrantur, magnâ ex parte Europæis ignoti sunt. In *Occidentali Tartariâ Asiaticâ*, qvæ proxima Chinæ, est *Samahania* & *Taniu.* Niuche verò & Taniu Reges illi ipsi sunt: qvi, omnium proximi Sinis, semper eos magnoperè afflixerunt, ac tandem subjugârunt.

XXXIII.

Qvi deniq; postremi omnium in Asia sunt Tartari?

Tartarorum postremi ad Mare Eoum sunt (1) *Tupi:* qvi à loricis, ex piscium pellibus factis, ita appellantur.

lantur. (2) *Tartari* in *Thebet*: qvæ Sinæ ad Occasum est. Sunt & alia Tartarorum extrema Regna, qvæ ad Mare usqve Orientale ultra Japonicum se extendunt, & per fretum Anian à *Qvevira* Americæ disterminantur.

XXXIV.

Qvô jam hoc omne, qvicqvid supra Mare Caspium & Oxum fl. terrarum inter Russiam & Chinam tenent Tartari, venit nomine?

TARTARIA MAGNA dicitur: estqve vetus illa *Scythia, barbara & inculta in universum regio, nunqvam ab exteris debellata, ipsa totius Asiæ multoties victrix; Regio ingentis magnitudinis, tertiam universæ Asiæ partem complectens.*

XXXV.

Tartaria hæc M. & reliqva Tartaria omnis, cujus est Religionis?

Magna Religionis diversitas est in *Tartaria.* Sanè in *Europæa* illa, qvæ dici potest *Tartaria Minor*, plurimi seqvuntur Muhammedismum: qvippe qvem receperunt A. C. 1246. observantes Libros Moysis, & qvæ veteri Lege imperata sunt. Clamant autem cotidiè clarâ voce: לא אלה אלא אללה *La ilâha illa Allâho*, h. e. *non est Deus alius, nisi unus verus DEUS.* Non enim solùm corde & spiritu, sed & totô corpore totisqve viribus divinum Numen laudandum & colendum autumant. Pleriqve tamen in *Tartaria Magna, Asiatici* nempe, iiqve *Sinæ proximi*, ut & illi *omnium postremi*, sunt *Idololatræ*, qvorum fides est: *duos credere Deos, unum cæli, alterum terræ. A priore*, cui singulis diebus adolent, nihil petunt aliud; qvàm ut mens sit sana in corpore sano. Ab *altero* cæteras res petunt, abundantiam scilicet frugum, multiplicationem pecudum & pecuniarum. In cæteris qvoq; honore afficiunt Solem, Lunam, IV. Elementa

ta iisqve sacrificia offerunt, animas qvidem hominum immortales statuentes, sed easdem ex uno corpore in aliud migrare, & domicilium aliàs commodum, aliàs incommodum, nancisci pro ratione actorum vitæ credentes. Imò qvidam vix ullius sunt Religionis, ut Tartari, qvi *Niuche & Kin* appellantur: Sacrificulos tamen, qvos *Lama* vocant, habent, cum mortuorum cadaveribus fœminas etiam ac famulos comburere solent: qvanqvam illi, qvi Sinam hodiè incolunt, ab hoc scelere abstinere dicuntur.

XXXVI.

Talia & alia, qvæ tenus hàc de Tartaris & Tartaria ex te, occasione datâ, audivi, undè fusiùs cognoscere licet?

Tartariæ totius statum, qvum circa A.C. 1290. HAITHON *Armenus*, & paulò antè eundem M. PAULUS VENETUS, oculati testes, diligenter descripserint, præcipuè illi in *Rebus Tartaricis antiqvioribus* fusiùs cognoscendis consulendi sunt. Meretur sanè de prisco Tartarorum Imperio horumqve rebus priscis legi HAITHON ille: qvum ipse omnium præclarissimè *Historiam Tartarorum sui ævi* scripserit: qvam qvidem magnum Acad. Juliæ decus, REINERUS REINECCIUS, edidit. Multò magis meretur legi M. PAULUS VENETUS: cujus *Historia* idem *à Reinero Reineccio* edita habetur. Nam ille, diu cum uno è Successoribus *Gingis-Chan* couversatus, omnium optimè prodere res Tartarorum potuit. Addatur interim duobus illis laudatissimis Scriptoribus *Tartaria* MART. BRONIOVII, *Asiatica de Tartarorum potentia & ortu* JAC. NAVARCHI *Epistola*; *Historia* item *Tamerlanus*, à JOH. de BEC, *Abbate Mortemerensi, ex Arabico collecta*, eaqve Germanicè edita *Cothoniæ*. Consulatur nec minùs heîc loci *Archontolog. Cosm.* GOTHOFREDI. Habes enim ibi qvædam de *Tart.* 1. *gente.* 2. *moribus.* 3. *potentiâ.* 4. *opulentiâ.* 5. *gubernandi ratione.* 6. *Religione*, lectu haut injucunda: nisi

qvòd ille è communi qvorundam errore *Catainensium Tartarorum* meminerit : qvi nulli tamen olim fuêre. Ne dicam, nullum hodiè *Magnum Chamum* reperiri, *qvi Catajam, & qvidem tantùm*, ut vulgò putatur, *obtineat.* JACOB. GOLIUS namqve in *eruditissimo Scripto de Cataja* rationibus sat validis evincit: *Catajam intra magnum illum Sinensis Imperii murum contineri.*

XXXVII.

Qvinam autem Tartari è tam diversa Tartarorum gente sunt, qvi maximam partem Sinæ tenent hodiè & unde venerunt?

Sinæ, qvæ inde conjunctim *Tartarico-Sin.* audit *Imperium*, maximam partem *Tartari* jam tenent, *qvi venerant à Tartaria M. habitantes* videlicet *in extremis Asiæ partibus, planèqve distincti ab his, qvi subfuêre olim Tamerlani.* ASIATICI, inqvo, & qvidem ORIENTALES *ex iis, qvi* PROXIMIORES SINIS, nempe NIUCHENSES *Tartari* sunt, qvi Sinam qvoad maximam partem nostrô hoc tenent seculô: ut sic *Imperium* illud TARTARICO-SINICUM audiat.

XXXIIX.

Qvô tempore Tartari occupare primùm cœpêre Sinam?

Factum initium occupationis, qvemadmodum ipsi fatentur Sinenses, circa A.C. 1206. adeòqve circa ipsa florentissimi Imp. Tartarici M. Chami primordia. Non potuerunt tamen Tartari universum illud Imp. statim occupare, sed per partes. Et duravit sanè, fatentibus ipsis Sinensibus, bellum illud per *annos* 73. Tandem universum Imperium Sinarum *Anno* 1278. primùm in ditionem Tartarorum pervenit.

XXXIX.

Qvamdiu tunc Sinarum Imperium sua Tartarorum ditione mansit?

Man-

Mansit in Tartarorum potestate per integros *annos* 70. & qvidem in tranqvilla possessione. Fuit autem regnatum spatiô hôc 70. Ann. à prima nempe occupatione usqve ad extinctionem Imp. Tartarici, per *Reges Tartaricos noVem.*

XL.

Ecqvid autem maximè olim Tartarorum in Sina fregerat potentiam?

Fregerant hanc *delitia* & *otium.* Sic enim omninò fortissimi populi delitiis frangi solent, nihilqve magis populis bellicosis obest, qvàm deliciæ & otium. Et verò compertum hoc est, *per totum terrarum orbem fortissimos populos deliciis & otiis fractos esse.* Qvod itaqve Hannibali in Campania, pulcherrima illa non modò Italiæ, sed totius tunc terrarum Orbis plagâ, cujus cœlo nihil mollius, solo nihil uberius, mari nihil hospitalius, contigerat: ut nempe invictum Alpibus, indomitum armis, Campaniæ soles & tepentes fontibus Bajæ subigerent: idem Tartaris in Sinâ, regione omnium fœcundissimâ, contingebat fatum. Etenim, qvum victoriâ, qvâ uti debuissent, deliciando ac otiando frui mallent, molli hâc vitâ occasionem Sinensibus se in pristinam libertatem asserendi ultrò dabant. Rectè LUCANUS hinc canit:

— — *Acrior hoste*
Luxuria incubuit, Victumqve ulciscitur Orbem.

XLI.

Qvomodo Sinenses in libertatem se iterum asseruêre?

Fecêre id partim *interemptis*, partim etiam *expulsis Tartaris Annô* 1368. Et qvidem homo tenuissimæ sortis tantarum rerum dedit auspicium. Erat nempe Bonzii, s. Sacrificuli cujusdam famulus, qvi, primùm latronem agens, inqve montibus collectâ multitudine robustior factus, tantâ felicitate tantâqve potentiâ tandem pollebat, ut totum Regnum Tartaricum everte-

re, atqve Tartaros vel cædere, vel totô Regnô ejicere posset. Ab eo tempore Imperium Sinarum novô modô cœpit institui, novâ qvâdam regiâ, nempe Taimingâ, natâ familiâ. Ille namqve Bonzii famulus, qvi ejecerat Tartaros, factus Rex, non modò familiam suam feliciter propagavit, sed & novas tulit leges, illamqve formam instituit Imperii, qvæ ad nostram qvoqve memoriam continuatur.

XLII.

Qvod Consectarium hujus est loci?

Est hoc: ut discamus, *sæpè DEUM per homines tenuissimæ sortis solere res maximas gerere, & vasta condere Imperia.* Certè enim, si qvis accuratè velit ad hujusmodi res advertere, non potest non fateri, in talibus Regnorum mutationibus semper aliqvid esse divinum, adeoqve non omnia dependere ab humana prudentia. Vide sis in *Politicis ad Machiavellum Animadv.* CONRINGIUM, latiùs de hoc Argumento disputantem. Ipse siqvidem *Machiavellus*, qvem ob Atheismum omnes Theologi ac multi Politici etiam impugnant, cùm aliàs, tùm etiam *in suo Principe* idem nobiscum fateri cogitur.

XLIII.

Sed iidem Tartari qvando denuò Sinam expugnârnnt?

Qvum florentissimus Sinæ status jam ad annum hujus Seculi XIV. durâsset, vicini Tartari rursus cœperunt Imperio Sinensium inhiare, illiqve pedem inferre. Qvod ipsum illis adeò feliciter cessit, ut annô 1647. ingenti irruptione factâ, urbeqve Regiâ Pekin captâ, propè universo florentissimo Sinæ Imperiò potiri fuerint, idqve hodienum teneant.

XLIV.

Qvâ occasione freti illi denuò Sinam irruperunt?

Freti *occasione* qv. *ultrò oblatâ* denuò irruperunt Sinam Tartari. Nam, qvum miles præsidiarius mollis

lis jam factus esset, in eam miseriam pervenerunt Sinenses, ut, superatô illô immensô murô, qvem narrant Histor. ultra 300. milliaria German. extendi, à Tartaris iterum ipsorum occuparetur Patria.

XLV.

Qvâ iidem prudentiâ in tam vastô Imperiô usi sunt Tartari, ut ne fortè illô mox iterum exciderent?

Hâc usi sunt *prudentiâ, ut in pristino statu omnia relinqverent; imperium autem militare ad se pertraherent.* Et ne Tartarorum paucitas & corporis habitu, per qvem à Sinensibus sunt diversi, pateret populo, ad eundem corporis habitum & tondendos capillos Sinenses adegerunt.

SECTIO II.

De SINA ipsa & SINENSIBUS.

EROTEMA. I.

Imperium Sinense seorsim unde ita dici olim meruit?

SIc dici seorsim olim meruit à SINA, *extrema Asiæ terra*; cujus *longitudo* à Tartarorum finibus ac Promontorio *Ningpo* urbis usqve ad Damasios montes *mill. Germ.* 450. *latitudo milliarium* 300. qvanqvam MARTINIUS, *latitudinem maximam à decimo octavo Gradu ad* 42. *Borealis Hemisphærii esse*, dicat.

II.

Rectiusne SINA, *an* CHINA *scribitur ac legitur?*

Sinarum nomen qvum jam olim MARCIANUS ὁ Ἡρακλεώτης *Scriptor vetustissimus* (cujus *MSS. in*

Bi-

Biblioth. Oxon. reperitur) usurpârit, idqve PTOLOMÆUS *L. VII. c.* 3. retinuerit, Σίνας ab Orientis γῆ ἀγνώςῳ *L. VI. c.* 9. circumscribens, verisimile videtur, *Lusitanos inde, non vero ex Siam, vel Concinchina vocem deduxisse.* Respondet certè ei Arabicum צינין *Tzinin*: unde Sinarum Metropolis, juxta SCALIG. *Isagog. Can. L. III.* unà cum *Animadv. ad Euseb. Chron. edità, p.* 327. ΘINAI dicta fuerit: qvum Θ cum leni sibilo, Tz cum densiori efferatur. Non immeritò hinc laudatus SCALIG. *d. l.* vitiosam Chinensium & Chinarum appellationem taxat: qvippe qvæ vitiò duntaxat Lingvæ Lusitanæ, sibilum Tz neutiqvam exprimentis, in omnem Europam propagata sit. Accedit: qvòd idem *illustris SCALIG. L. V. de Emendat. Temporum p.* 346. *Sinas imperitè ab Hispanis Chinas appellari* demonstret. Sic ergò contenti erimus cum J. SCALIG. vocare SINAS, ac suum cuiqve pronunciandi usum relinqvere. Etsi enim MARTINIUS, è regia qvadam familia CIN ortam SINARUM appellationem fuisse, perhibeat, nihil tamen aliud exinde colligere licet, qvàm nomen illud saltem non prorsus à gente nostra alienum fuisse. Aliàs *IS. VOSS. Observ. ad P. MEL. L. I. c.* 2. *p.* 8. *in toto Sinarum Regnò nomen hoc ignotum*, scribit: *imò exterorum factum esse imperitià, ut vastum illud Imperium, qvò nullum unqvam in Orbe illustrius fuerit, Sinarum nomine cognosceretur.* Sanè *SERES*, qvorum apud *Horat. L. I. Carm. Od.* 12. & *L. IV. Od. ult. Lucan. in* 1. *Pharf. Plin. L. VI. c.* 12. fit mentio, à Sinensibus nostris nonnisi solâ appellatione discrepare, tenus hâc ab aliis evidenter demonstratum habetur. Utplurimùm tamen voce CHUNCHOA & CHUNQVE Imperii sui majestatem exprimunt, qvæ illa *Regnum Mediterraneum* significat; hæc verò *ejusdem amœnitatem FLORIS* encomio commendat.

III. *Qvis*

III.

Qvis situm ac mores Sinarum primus in Europâ prodidit?

Primus id fecit M. PAULUS VENETUS, ex Eremitarum Ordine in universa Italia nominatissimus. Is enim qvum circa *A. C. MCC.* Orientem lustrâsset, *Catajorum* nomine Imperium hoc indigitavit, inq; eodem observata suis retulit. Extant autem *Veneti* illius *Libri III. de Region. Oriental. in Corp. Script. Novi Orb.* editô *Basil.* 1537. Paulum secutus JOH. MANDEVILL, *Anglus, Itin. c. LXXII. & XXII. Catajorum, s. Sinensium* eruditionem pariter ac subtilitatem in omni literarum genere deprædicavit: qvibus tamen relationibus olim fides nullatenus adhibita. Lusitanorum tandem freqventiores in Indiam excursiones Itinerisqve Socii Societatis Jesu Patres, obscurum hactenus in universo Orbe celebratissimum Sinense reddidêre Imperium.

IV.

Anne autem adeò antiqvum, ut vulgò perhibetur, Imperium est Sinense?

Ita scilicet ipsorum Sinensium traditiones, qvas JOH. GONZALES de MENDOZA refert, perhibent, initium hujus Imperii incidere in tempus ante diluvium & *A. M.* 1417. Verùm Sinensium hanc antiqvitatem, frustrà ab IS. VOSSIO jactatam, CL. HORNIUS ceu inanem ac mendaciloqvam omnium oculis ante paucos annos *Differtat. de vera ætat. Mundi c. XII.* subjecit. Qvid? qvòd idem ibidem HORNIUS eruditè ostendat, *Catalogum Regum* ap. *Sinenses*, cujus initia superant æram diluvii Mosaicam, *non exactæ veritatis esse.* Vide sis hac de re fusiùs MARESIUM *in Refutat. Fab. Præ-Adamit. Qv.* 3. §. 53. differtantem. Is qvippe ibi litem omnem de Sinensium Chronologia molliter componit.

V. Qvid

V.

Qvid novi tamen peculiariter, etiamsi non immeritò suspecta tam cana Imperii Sinici habeatur antiqvitas, de Sinensium Lingvâ in erudito Orbe circumfertur hodiè?

Prodiit in Anglia, è qva semper aliqvid novi, ut olim ex Africa, per JOH. WEB. *Armigerum, Londini Annò* 1669. impensis *Nath. Broock, noVum Specimen Historicum*: qvo probabile reddere allaborat Autor, *LingVam Sinensium fuisse primitiVam.* Probare videlic. in impræviso hoc specimine indubitatis sibi autoritatibus ille contendit: (1) *Sinenses à Noachi diluVio populum semper extitisse, sicut & ante LingVarum confusionem, cui absentes*, illius qvidem sententiâ, *fuissent*: (2) *ipsorum sermonem, indesinenter omnibus temporibus, à tempore nempe, qVò auspicati essent populus fieri, libris conscriptum, semper serVatum fuisse*; (3) *Characteres, qVibus hujusmodi Libri conscripti, eosdem esse, qVi ab omni antiqVitate ex originalibus hieroglyphicis extracti*: (4) *ipsorum LingVam semper exinde his Characteribus constitisse, & secundum eos in hunc præsentem usqVe diem purè enunciari*: (5) *iisdem Characteribus Sinensium LingVam per universum Orbem intellectam fuisse.* Atqve sic Autor tandem ex iis omnibus simul sumtis infert; *unam Sinarum LingVam maternam Vel naturalem in sua puritate absqVe ulla alteratione remansisse.*

VI.

Qvæ animi tui super illato novo hoc Paradoxo, nec non super iis, è qvibus illud infertur, mens est?

Ita Ego eqvidem sentio: qvòd eandem in primævitate, Sinensi Lingvæ asserendâ, Autor imprævisi illius Speciminis luserit operam, qvam ingeniosus ille & eruditus nugator JO. GOROPIUS BECANUS luserat: qvum

qvum ſeriò an jocô, certè multô ſudore & magnis Libris contenderet: *DEVM in Paradiſo, & primos reliqvosqve deinceps veteri ævô mortales, Saxonicâ, ſ. Brabanticâ Lingvâ ſuiſſe loqvutos: in illa appellationes illas eſſe animalium, qvæ profunda continerent myſteria & abſtruſam notitiam.* Certè, qvæ chartæ in ſimili materia ille & hic illeverunt, lepidæ narrationes ſunt & aniles fabulæ: qvibus nutriculæ infantibus ſomnum conciliare ſolent. ... Contemnendus autem eſſet uterqve, niſi hoc faſtidioſo ſeculô, qvô nauſeamus ad triticum & lac, paſci mallent plurimi qvisqviliis & ſordibus: niſi & uterqve ſacræ veritati nugamenta, ille qvidem ſuorum Sinenſium; hic verò ſua ipſius anteponeret. Næ ambo, qvoniam nimiæ antiqvitatis ſtolidiſſimam captant famam, βεκκεσέληνοι ſunt, eorundemqve nugamenta βεκκεσέληνα. Unde nec qvisqvam tam imbecillâ erit mente: ut ipſi arrideant, qvæ à ſagacioribus æqvè ac cordatioribus meritò ridentur: vel planè, ut ſummæ antiqvitatis aucupium in Græcis EDON DICKINSON, *Diatribâ de Noa in Ital. adventu p.* 30. ſalsè ridet atqve perſtringit.

VII.

Qvod ſtudium interim in novo illo, de Sinenſ. Lingva Specimine commendandum?

Commendandum datâ occaſione hoc tantùm ſingulare Autoris eſt ſtudium, idem tamen & ipſum ſagaciſſimi Lectoris judicio relinqvendum, qvod in præcipuis de *Sina* Obſervationibus, qvarum optimi Imperii Sinici Scriptores meminêre, colligendis adhibuit: v.g. *Sinenſes literarum uſum habuiſſe ante ullum qvemlicet populum: remotas Aſiæ partes inhabitatas fuiſſe ante Babylon. diſperſionem: Sinam primam fuiſſe regionem à diluvio habitatam: hasqve Colonias inceptas eſſe & conſtitutas, prius qvam ad Schinnar* (planitiem,

tiem, in qva Babel extruebatur) *migraretur: Sinenses se extendisse ad Coream, Japan, Javam, Ceylon, Siam, Cambori & Madagascar; si non ad Mexicam ipsam: Sinensem murum 2000. annos fermè durâsse, nec adhuc temporis injuriâ affectum esse: Tartaros factos esse Sinenses, non hos Tartaros, ad materna lingva præservationem: Sinenses 4000. annos absqve ulla cum qvavis natione commistura extitisse: neqve commercium, neqve conqvisitionem satis virium habuisse ad leges, consvetudines, vel lingvam hujus populi immutandas: Historicam Sinensium computationem à 2207. Annô ante Christum incipere: qvi in 40. annum ante confusionem Lingvarum incidit: nullum populum in universo Orbe illis Chronologica certitudine parem esse, &c.*

IIX.

Qvæ & aliæ ibidem ejusdem Autoris Sinicæ sunt Observationes?

Qvantum ad Sinensium ingenia ac Artes, observat *impravisi illius de Lingva Sinensium Speciminis Autor* ibidem: *magnetem apud illos 110. annis fuisse, sicut & papyrum & atramentum supra 180. annos, utrumqve ante Christum natum: illos atramentum ex olei fuligine conficere: pulveris tormentarii inventionem & ignes artificiales illis jamdudum innotuisse, sicut & sericum conficiendi & tingendi manufacturam ab una ex eorum Imperatricibus inventam; eorum figulorum mysterium & modum porcellana vasa conficiendi omnem aliam hujusmodi industriam superare, ipsosqve ea tanti facere; ut vasibus argenteis cibum capere nolint, &c.*

IX.

Qvid deinceps qvoad artem Typographicam ille observat?

Qvoad *Artem Typographicam* hoc observat Autor: *eam apud Sinenses inventam esse circa 56. annum post*

post Christum natum: illorum autem modum esse talem, ut suos Characteres ferreô instrumentô, sicut nos typos ligneos, in lignum aliqvod aptum sculpant, cui leviter scriptam copiam agglutinent, qvô & pactô illorum libri errorum planè sint expertes, &c.

X.

Siccine autem *Sinenses rectè Typographiæ inventores creduntur?*

Non rectè creduntur. Fieret enim hâc parte magna Germanis nostris injuria. Verum qvidem id est, qvod diu *aliqvid Typographiæ simile* habuerint Sinenses: eâ tamen peritiâ, qvâ nostri Germani in excudendis libris valent, illi nunqvam fuêre instructi. Qvicqvid sit: satis interim laudis hoc Sinensibus: *qvod simile qvid magno nostra German. invento habuerint.*

XI.

Talia & alia τεχνικὰ, qvæ huc trahi possent, qvid indicant?

Certè ea omnia satis indicant, *Sinenses ingeniosos esse homines, multarumqve artium insigniter peritos.* Unde & percelebre hoc dudum inter eos dicterium circumferri cœpit: *Sinenses duos habere oculos, Europæos unum, & qvod hominum est reliqvum, cæcutire.* Esto autem, qvòd multis partibus superent Europæos Sinenses; certum tamen est, qvod ad illam accuratam artium variarum cognitionem nondum pervenerint, ad qvam dudum pervenêre Europæi. Superiores nos Artium perfectione illis sumus; illorum tamen acutissima ingenia nostras artes facilè percipiunt.

XII.

Anne & ad literarum Studia Sinenses, qvum tam acuti sint, ut reliqvos mortales omnes tanqvam rudes superciliosè despiciant, animum appellare solent?

Omninò animum ad indefessa literarum Studia solent appellere. Tanti enim literas ac Studia faciunt, ut absqve illorum præsidio nullus ad Rempubl. adhibeatur. Habent autem Sinenses, qvæ nocturnâ, diuturnâqve manu versant, Monumenta Astronomica, habent Medica, habent Ethica, habent Politica, habent Historica. Historiam præprimis 4000. annorum jactant: qvæ licet incertæ sit fidei, sic satis tamen accuratam habent rerum, a multis Seculis gestarum, memoriam. Conscribitur namqve Historia apud illos autoritate publicâ. Nempe simul ac Imperator obiit, Successor ejus curat describi, qvæ Antecessoris sui temporibus contigêre: & hoc propterea, ut major relationi adhibeatur fides.

XIII.

Cujus potissimùm in Studiis suis philosophicis magni faciunt Scripta?

Magni imprimis CONFUTII faciunt Scripta, qvem annô ante Christum natum 551. vixisse *Trigautius* scribit. Illius scilicet Doctrinam, qvæ Ethicam & benè vivendi rationem continet, omnes sine ulla contradictione amplectuntur: ipsius & interpretes, ut Scripta illa vulgò intelligantur, alias ejusdem sententia huic, qvam exponere contendunt, persimiles adducunt: varias lectiones inter se conferunt: imò & verba singula, qv. numerus illorum mysticus foret, appendunt. Deniqve non minore curâ ac sollicitudin *Confutii* doctrinam integram sinceramq; conservare, qv nos S. Bibliorum Textum, student. Imò ne literati solùm, sed ipsi qvoq; Reges, eum per tot retrò Secula tant mortalium tamen, ritu venerantur, atq; gratum hoc ipsi animum acceptæ ab illo doctrinæ sese exhibere profiten tur, ut omnes ipsius in hanc usqve diem posteros magn locô habeant.

XIV.

Qvæ verò Confutii, tantæ existimationis Philosophi, fuêre placita?

Illo

Illorum omnium Compendium è *primo Confutii Libro* exhibet *Hist. Sin. L. IV. p.129.* his verbis: *Magna, sive magnorum Virorum doctrina in eo posita est, ut, qvum qvisqve seipsum perfecerit, alios qvoq; perficiat, sic ut omnes unum, hoc est, summum bonum conseqvantur. Sed sui ipsius perfectio in eo consistit, ut qvisq; lumen naturale in se accendat, clarumq; reddat, ita ut à lege naturæ, præceptisve à natura insitis, nunqvam exerret. Qvod qvia sine vera rerum cognitione scientiâve fieri neqvit, inde Philosophiæ danda est opera, per qvam, qvæ facienda, qvæ fugienda, scientiam habeamus. Hâc scientiâ consilia nostra dirigimus, hâc voluntatem, h. e. utriusqve actiones, perficimus: ut nihil sentiamus, nihil velimus, nisi qvod est rationi consentaneum. Exinde corporum etiam sensuumq; existit perfectio, & in omnibus externis actionibus apta ex virtute constitutio, qvæ nunqvam proventura est, si non è bona mente velut è fœcunda matre effloreſcit.*

XV.

Absolutissimum hoc Philosophiæ Sinicæ Compendium qvæ exactissimè nobis Capp. exprimit?

Exprimit nobis (1) *cùm propriæ, tùm alienæ perfectionis* PRINCIPIA, h. e. prima illa perfectionis rudimenta, à splendore illo congenito deducta: qvem strenua præceptorum Naturæ coævorum observatio promoveat, atqve ab eodem inchoata perficiat. (2) MEDIA, *rerum* videl. *cognitionem* (en PHILOSOPHIÆ THEORETICÆ semina!) & *actionum pariter ac voluntatis perfectionem*, (en DOCTRINÆ MORALIS rudimenta!) (3) NORMAM, qvæ, infallibilis utriusqve Regula, RATIO appellatur: ut nihil scil. sentiamus, nihil velimus, nisi qvod RATIONI consentaneum. (4) EMERGENTEM deniqve UTILITATEM: qvæ corporis sensuumqve perfectione indigitatur. Dignissima certè hæc sunt omnia, qvæ expendantur accuratiùs. Ex-

pendit autem ea ſatis copioſè & accuratè, atqve tandem, collatione qvâdam *Philoſophia Confutiana* ac *Platonica* factâ, illam dividit THEOPH. SPIZEL. *de Re Lit. Sinenſ. Sect. IIX. p.* 128. *ſeqq.*

XVI.

Tune jam putas, qvòd, ut æqvè facilis, ita & æqvè felix apud Sinenſes philoſophandi ſit ratio, ac eſt apud nos Europaeos?

Non puto: idqve ob *perqvàm difficilem*, qvæ apud illos eſt, *ſcribendi ac legendi rationem.* Literarum enim locô Characteribus & imaginibus variis utuntur, ſinguliqve Characteres integras denotant voces: ut adeò tot Characteres habeant, qvot vocum millia, intraqve 30. annorum ſpatium vix legere ac ſcribere diſcant. Atqve ſic omninò peculiarem ſcribendi rationem habent Sinenſes. Nam, ubi *litera* apud nos *ſigna* ſunt *ſonorum*, eæqve vel *vocales*, vel *conſonantes*, eædem apud Sinenſes *ſigna* ſunt *integrarum vocum.* Indeqve coguntur tot millia Characterum habere, qvot millia habent vocum. Nos contra, etſi haberemus 20000. voces, viginti tamen qvatuor literis eas ſcribere poſſumus. Hâc ergò parte immane qvantum prævalemus Sinenſibus. Unde & apud nos eruditio longè majores ac feliciores facere poteſt progreſſus.

XVII.

Qvæ igitur ac qvotnam circa Literaturam Sinicam, abſolutè ſpectatam maximè obſervandæ?

Obſervandus *eſt Characterum* in Literatura Sinica abſolutè ſpectata (1) SITUS & DISPOSITIO. Neqve enim (verba ſunt P. JARRICI *Theſ. Rer. Indic. T. I. p.* 634.) verſus à dextra ad lævam, ut Ebr. neqve à lævâ ad dextram, ut nos, ſed ad imum à ſummo perducunt. Uni itaqve figuræ alteram ſubjiciunt; non verò

ad

ad latus noſtrô more ponunt, atqve, ad imum usqve perductâ ſerie, aliam in ſummo ad latus auſpicantur, qvam etiam infernè proſeqvuntur. (2) NUMERUS. In hoc autem determinando non omnes conſentiunt. P. JARRICUS *Theſ. Rer. Ind. T. II. c.* 17. qvadraginta facilè millia numerari poſſe ſcribit. MERCAT. *Atlant. Maj.* qvinqve duntaxat notarum millia Sinis attribuit. KIRCHERUS *Oedipi Ægypt. T. III. Theatr. Hieroglyph. c. II.* 80000. Characterum notitiam illis adſcribit, qvâ inſtructus eſſe debeat, qvi ad ſummum literatorum honorem adſpirare velit. M. MARTIN. *Præfat. Hiſt. Sin.* ſupra ſexagies mille, omnes figurâ & ſignificatione diverſos, Sinas poſſidere Characteres judicat. Sunt &, qvi usqve ad 10000. Char. numerum extendant. Omnes verò in *Vocab. magno*, qvod HALPIEN nominant, ſ. *Oceanum*, deſcripti habentur. Nec alia ratio diſcrepantiæ illius dari poteſt, qvàm qvod literarum elementa ſucceſſu temporis ſemper aucta fuerint. (3) VALOR. Non ſane Vocalem, aut Conſonantem literarum elementa indicant, ut ex earum connexione vocabula formentur, ſed ſingularum ſunt notæ. (4) FIGURA & DIFFERENTIA. Non conſtat literatura Sinenſ. ex certô aliqvô Alphabethi ordine: ſed rem qvamlibet figurâ exprimit, ab aliis diversâ, nullâ arte, vel norma compoſitâ, ſed veluti caſu ſubjectæ rei attributâ. Ante omnia verò ſciendum heic: *Literaturam Sinenſium recentiorem à vetuſtiori maximoperè diſcrepare.* Etenim qvum priſci Sinenſes ex omnibus ferè rebus Characteres compoſuerint, ex animalibus puta, volucribus, reptilibus, piſcibus, &c. recentiores, magnam in tanta animalium plantarumqve congerie confuſionem animadvertentes, non figuratis amplius Characteribus, ſed certis qvibusdam linearum ductibus uti cœpêre: qvi tamen figuratas antiqvorum literas non obſcurè referrent. Vide Specimen hujus rei, qvod TH. SPIZEL. *Sect. IV. de Re Lit. Sinenſ. p. 55. 56.* nobis ob oculos ponit.

XIIX.

Sed qvid de ipsa Sinensium Lingvâ heic peculiare habes, qvod me doceas?

Hoc de *Lingva Sinica*, seu *sermone Mandarino* (qvi ad literatos spectat) peculiare habeo; qvòd etsi à plebejis non intelligatur; ab iis tamen, qvi legendi artem callent, etiam apprehendatur, non tamen sine magnis difficultatibus.

Qvæ causæ sunt potissimæ difficultatis hujus?

Prima est: qvia *pleraqve Sinicæ dictiones sunt monosyllaba*: qvæ orationem cum ingenti loqventis fastidio statim interrumpunt. Altera est: qvòd *multas voces habeat homonymas*, h. e. qvæ plurimas & diversissimas res significent, illasqve tantùm nonnullis accentibus, aut tonis Mus. distinctas. *Tertia* & ultima difficultatis causa in eo consistit: qvòd *Lingva Sin. Alphabetô careat, vel certô literarum numerô destituatur*. Qvælibet enim res peculiari Charactere notantur.

XX.

Qvæ porrò accedit Lingvæ Sin. incommoditas?

Accedit hæc: *qvòd à loqventis ore scriptio nulla, ab audientibus exscribenda, excipi possit, neqve liber ullus ab audientibus, qvum prælegitur, intelligi*, nisi librum eundem præ oculis habeant: ut æqvivoci vocum soni (qvos aurium judicio minimè distingvere possunt) oculorum, figuras intuentium, fidei innotescant.

Qvid liqvet è dictis?

Facilè id liqvet: *nullam totô terrarum Orbe Lingvam advenis æqvè difficilem esse, ac est Sinica.* Idcircò Jesuitæ, qvi ad Sinas in negotio Religionis missi,

ſi, qvinqve apices, ſ. notas excogitârunt: qvibus, ſupra ſingula vocabula poſitis, accentuum ſ. Toni gradus, juxta notarum Muſ. modum, exprimerent.

XXII.

Qvæ tamen illicia in tanta hâc rerum difficultate adhibere putas Sinenſes, qvibus ad indefeſſum Studium diſcentes invitent?

Magnis præmiis ſuos invitant, qvæ Eruditioni tribuere ſolent. Non tantùm enim, qvemadmodum ap. nos fiunt *Magiſtri* & *Doctores*, ſic illi variis titulis & ſolemnitate qvâdam doctos ornant; verùm etiam doctiores tantis præmiis cumulant, ut juſtam laborum ſuorum propè exhauſtorum compenſationem habeant. Qvid? qvòd doctiores ad ſumma demum Regni officia admoveri ac dici ſoleant MANDARINI, h. e. *Regni Magiſtri*.

XXIII.

MANDARINI *nomen undè?*

MARTINUS MARTINIUS dicit, Titulum hunc qvoad nomen ſuum à Luſitanis profectum eſſe, non verò vocem eſſe Sinicam. Et qvidem MANDARINOS eſſe dictos vult à *mandando*, *qvòd* ſcil. *vim mandandi & præcipiendi habeant*.

XXIV.

Mitto *Rem Literariam Sinenſium*, dumqve ad *eorundem Res Civiles* tranſeo, qværo in ipſo ſtatim tranſitu: qvis *ante irruptionem ult. Tartarorum Scopus Reipubl. Sinenſis fuerit?*

Qvod Scopum Reipublicæ hujus attinet, CONRING. non aliter judicare ſe poſſe, ait, qvàm qvòd, anteqvam ita miſerè à Tartaris Sina occuparetur, *com-*

munis utilitas, & *Regis*, & *Subditorum*, ex æqvo fuerit proposita. Et qvidem Regibus non erat propositum dilatare Imperium, sed semper contenti suis vivebant finibus. Qvando autem hoc ita fit, feliciter administrari potest Respubl. si illa præterea sibi sufficiat. Si qvis igitur Histor. Sin. legat, apparebit, populum ibi qvàm optimè vixisse. Nec enim Populus ibi durè est habitus: sed data semper opera, ut omnibus esset commodè.

XXV.

Qvæ forma Reipubl. erat tunc Sinicæ?

Forma erat Monarchica. Omnia enim nutu regiô administrabantur: ita tamen, ut *Leges Regni* observarentur: qvod non impedit Monarchiam. Vel ideò autem optimè Imperium Sin. administratum fuit, qvia optimè divisum in partes, qvibus singulis dati Præfecti varii generis, qvi reqviruntur ad Rempubl. rectè gubernandam.

XXVI.

Num verò *simplex & absoluta erat Monarchia, an temperata?*

Elucet è rebus qvibusdam ultrò citroqve consideratis, *Monarchiam Sinicam aliqvo modò temperatam Aristocratiâ fuisse.* Licet enim omne id, qvod à Magistratu concludebatur, ab Imperatore Sinico confirmaretur, necesse esset, nullam tamen conclusionem solus per se in ulla re faciebat, priusqvam à Magistratu rogatus esset. Et, si qvando supplicatio Imperatori à privatâ personâ traderetur, ipseqve consentire videretur, his tamen aut similibus verbis eam subscribebat: *Collegium, ad qvod hæ causæ propriè pertinent, consideret illa, qvæ supplicatione hâc continentur, meq; postea, qvid hâc in re faciendum sit, certiorem reddat.* Nullâ insuper ratione concedebatur Imperatori, ullum pecuniâ, muneribus, aut honoribus publicè ornare, nisi unum è Collegiis præcipuis illud ab Imperatore efflagitâsset.

XXVII

XXVII.

Valeatne Successio, an Electio?

Successio valebat. Imperium enim à patre in filios, &, his deficientibus, in proximos cognatos derivabatur. Ex filiis nempe *natu major* imperium; cæteri verò stipendium qvidem regium & urbes, sed nullum in cives jus accipiebant. Egregiè proinde sibi Sinenses providebant: non qvidem, qvemadmodum Turcæ faciunt, ut omnem stirpem regiam interimerent, præter unum: sed ut omnes, qvi stirpe nati regiâ in privatam fortunam redigerent, nemoqve illorum ad illos honores admitteretur. Atqve sic illi, dum cogebantur in sorte vulgi vivere, non poterant qvicqvam novarum rerum moliri. Poterat tamen & hoc pacto nunqvam Imperio deesse è familiâ regiâ Successor.

XXIIX.

Qvæ ratio administrandi erat Rempubl. Sinicam?

In *Regia Tribunalia Curialia VI.* numerabantur: *à qvibus totius Imperii consilia dependebant.* A Præfectis enim Provinciarum regebatur Imperator, qvi, examinatis negotiis juxta rerum qvalitatem, tribunali negotia examinanda mittebat. Assessores sententiam suam Imperatori scriptam offerebant, qvam pro lubitu vel admittebat, vel rejiciebat. Hoc ut eò melius fieret, summus qvosdam totius Regni Philosophos adjutores eligebat, qvi primum post Regem locum obtinebant, Regemqve consiliis juvabant. Mittere & Rex ad singulas Regni sui Provincias (numerabantur autem XVII. ac dividebantur in VII. *maritimas* & X. *mediterraneas*) Visitatorem solebat, magna super omnes Præfectos autoritate præditum, qvi res Præfectorum accuratè examinaret. Rex tamen ipse vix palatio suo unqvam exire solebat.

XXIX.

A qvibus itaqve totum Imperium Sinicum administrabatur?

Administrabatur à *Philosophis & Doctis*, qvi ab Optimatibus &Ducibus summa veneratione colebantur. Qvid? qvòd eorum major ap. Imp. qvàm Ducum esset autoritas. Sinensibus vocabantur QVONFU,h.e. *Præsidentes*,Portugallis *Mandarini*. Sic ergò ad Reipubl. administrationem nonnisi illi adhibebantur, qvi præviô examine gradum Doctoris &Licentiati gerere digni habiti. Neq; autem ullis aditus ad hos honores favore, aut gratiâ patebat, sed, ut scientiâ & prudentia & ingenii acrimoniâ præditi essent,necesse erat.

XXX.

An autem benè semper administrârunt Rempubl. Mandarini?

Paulò antè Tartarorum irruptiones pessimè administrare incipiebant Rempubl.*Mandarini*.Nam,qvum illi Athei essent, nonnisi otio ac vitæ svavitati cum Regibus suis indulgebant, donec tandem Tartari, numerô Sinensibus longè inferiores,illos debellarent. Videtur igitur omninò DEUS ulcisci voluisse *Atheismum Regum & Mandarinorum*: qvippe qvi Deo magis displicet, qvàm Idololatria. Aliàs impossibile fuisset, tantùm Imperium incidere potuisse in manus populi adeò vilis, qvi ne tertiæ qvidem parti Sinensium numerô par erat. Certè VII. annorum spatiô Tartari plus terrarum occupârunt, qvàm integer exercitus in longum & latum perambulare possit. XII. nimir. Imp. Sinici Provincias & Coream & Lea Otung. ingentia terrarum spatia,sibi hodiè subjugârunt.

XXXI.

Qvæ Lex Regni in Sina vigebat qvondam?

Regni Lex hæc erat olim, *ut ad nihil aliud,qvàm ad pacem & conservationem Reipubl. respiceretur*. Ideòqve florebat in Sina qvondam *justitia*, qvietis mater: deinde *Politia*, legum Magistra: deniqve *Industria*,pacis filia.

XXXII.

XXXII.

Qvæ Arcana Imperii erant Sinici?

Præcipua erant hæc: (1) *exteros in viscera Imperii temerè non admittere*: (2) *indigenas, ut regione suâ excederent, non permittere*: (3) *bello neminem offendere*: (4) *Tartaros ab irruptione prohibere.*

XXXIII.

Qvi Reditus Imperii Sinici?

Ingentes sanè reditus Imperii Sin. ab antiqvis temporibus fuerant. *Magnam* siqvidem *Rex Sinæ auri vim è tributis percipiebat*: qvum nullum, vel parum tantum terræ, haberet, undè tributū non solveretur. Certum hinc est: qvòd, præter expensas publicas Regulorum ac militum, *ultra LX. Millionum scutatorum* qvotannis in Regiam olim delati fuerint; ut sic summa omnium redituum facilè 150. *scutatorum Milliones* confecerat.

XXXIV.

Qvæ ac qvantæ vires?

Satis id colligere licet ex ingenti hominum multitudine, qvâ semper abundavit Sina, Et qvidem hôc nostrô Seculô *sexcenta millia militum contra Tartaros eduxisse Sinenses*, legimus. Qvanqvam autem tanta ibi hominum multitudo semper extiterit; imbelles tamen sunt Sinenses ob voluptates. Perhibentur & heîc instructę qvondam fuisse Classes. Tartari tamen, qvi Regnum invasêre, Classe non valent. Sic igitur numerosa potius probèqve instructa apparatu bellicô, qvàm probè ordinata, qvàm fortis & vegeta, cùm eqvestris, tùm pedestris, tàm terrestris, qvàm maritima, militia Sinarum semper fuit.

XXXV.

Qvæ præcipua Regni adversus vim qvamvis externam munimenta?

Mare & *murus immensus* præcipua contra vim externam, ut Tartarorum, ita hostium aliorum qvorumvis Imperii Sinici erant munimenta. Liqvet enim *è Mappis Geograph.* eâ parte, qvâ cingitur Oceano, satis esse munitum, qvia Classe aliqvâ magnâ per latum illud Mare non temerè

temerè transire valet populus aliqvis. qvū verò Reges Sinenses observarent, se esse versus Septentrionem debiliores, non dubitârunt murô qvôdam immensô Imperium adversus Tartarorum præprimis, invasiones cingere. Atqve murum hunc præsidiarii custodiverunt 100000. Qvi tamen qvum mollitie diffluerent, superârunt tandem murum Tartari, murôqve superatô, propè in universam eruperunt Sinam.

XXXVI.

Qvæ Regia Imp. Sinensium fuit Sedes?

Regia Sedes urbs fuit vastissima PERING. Maximè autem profuerat Imperio, qvòd Imperator ibi sedem suam collocârat. Nam voluerat ille eâ parte semper esse vicinus: qvâ maximè periculum imminere à Tartaris Sinæ poterat,

XXXVII.

Qvinam perpetui Imperii Sinici erant hostes?

Erant antè irruptionem *Tartari*, à qvibus semper metuebat sibi Imperator Sinarum. A maris tamen latere J*apanenses* qvoqve hostes habebat. Admodum qvoqve Sinensibus suspecti erant in Insulis Philippinis *Hispani*. Situ enim valdè commodô ad vexandam Sinam Hispanus ea possidet.

XXXIIX.

Qvid de Religione Imperii Sinici jam habes, qvod recites?

Hoc habeo: qvod *Sina triplici diu Sectâ infecta fuerit*, *Prima* & antiqvissima erat PHILOSOPHICA: penes qvam Regni erat Regimen. Atqve huic Sectæ qvi dediti erant, nihil magis olim spectabant, qvàm justum ac perfectum Reipubl. Statum. *Altera* erat illa vulgi, nempe IDOLOLATRICA, qvæ *Metempsychosin* statuebat. *Tertia* EPICURÆA: qvæ, in voluptate felicitatem collocans, post mortem nihil superesse asserebat.

XXXIX.

XXXIX.

Cognovi ex Te Statum Sinæ, qvi fuit ante ultimam Tartarorum irruptionem. *Ecqvis* verò *hodiè illius Status est sub Tartaris?*

Non alius est, qvàm qvi fuit ante ultimam Tartarorum irruptionem. Tartari enim, qvi admodum prudenter res suas ibi instituerant, simul ac Provinciam aliqvam occupaverant, non temerè qvicqvam, qvod ad Pacis negotia, mutabant. Qvin potius omnia in pristino statu relinqvebant: nisi qvod Imperium militare sibi retinerent, in suam interim militiam etiam Sinenses pertrahentes.

XL.

Statum hunc omnem Imperii Sinici, cùm prisci, tùm moderni, unde fusiùs & uberiùs licet cognoscere?

Primus, Europæo Orbi qvi hôc Seculô nostrô Imperium Chinense prodidit, est JACOB. PANTOGIA, Jesuita qvidam, *in literis China Annò* 1602. *scriptis*. Habentur versæ in sermonem Latinum, & editæ *Moguntiæ Anno* 1607. è qvibus *Descriptio Respublicæ Sinens.* desumpta, qvæ *in Thesauro Polit.* CASP. ENS, inqve *Dissertationibus* NICOLAI BELLI reperitur. Post *Pantogiam* Jesuita NIC. TRIGAUTIUS laudem meretur. Ille enim adhuc accuratiùs res Sinensium descripsit. Extat autem ejus de *Christiana Expeditione, apud Sinas à Societate* JESU *susceptâ*, *Opus*, in *Qvarto Romæ editum*, & deinceps etiam in *Germania* 1610. Sinicæ qvoqve res è M. HENNINGO, JOH. BARRIO, MATTH. DRESSERO, MENDOZA, VALIGNANO & JOHANNIS de MANDELSLOHE *Itinerario*, operâ AD. OLEARII editô, patefient. Longè

tamen

tamen uberiorem omnium rerum Sinensium notitiam dedit nobis hauriendam MART. MARTINIUS. Scripsit enim is *Opus Regni Sinensis Chorographicum* sub Tit. ATLANTIS SINICI. Scripsit item per Decades peculiarem Librum, qvem *Historiam Sinensem* vocat. Peculiare qvoqve Librô *bellum Tartaricum, in Sina gestum, ad initium usq; Anni* 1651, descripsit. Is qvippe, qvum omni illo tempore in Regno Sinarum viveret, res ejus omnes poterat habere cognitissimas. Novissima interim omnium *Legationis Belg. ad Tartarorum Chamum & Imperatorem Sin.* est *Descriptio*, qvam *Amstelodami An.* 1666. impressam NIEHOFIUS, oculatus testis, edidit. Undè & hic liber ipsius, ut lectu jucundissimus, ita fide suâ est dignissimus. Nec tamen silentiô prætereunda heîc CHINA, qvam Monumentis qvà sacris, qvà profanis, nec non variis naturæ & artis Spectaculis, aliarumqve rerum memorabilium Argumentis illustratam, non ita diu nobis in Belgio dedit ATHAN. KIRCHERUS. E talibus sanè & aliis, heîc non nominatis Libris, cùm uberior, tùm accuratior Rerum Sinicarum cognitio peti potest.

CAP. IX.

DE
IMPERIO JAPANICO.

EROTEMA I.

Ecqvodnam illud Imperium est Japanicum?

EST *Imperium inter Respubl. Asiaticas maximè Orientale*, & simul magni nominis, prope Sinam in *Japania*, qvæ Sinis *Gepuen*, incolis *Gipuen* dicitur, situm: ab Oriente habens *Californiam* & *Novam Granadam*, intervallo

vallo 1000. ferè milliarium, ab Occidente *Sinam*, à Meridie *NoVam GVineam*, terræ Auſtralis partem.

II.

Anne autem Japania una ſaltem aliqva magna, ut vulgò traditur, eſt Inſula?

Non una aliqVa magna eſt Inſula: *ſed ex multis conſtat Inſulis*, qvæ omnes in *tres* diviſæ *Claſſes*, in *Chickock*, *Saychock* & *Japan*, Inſulam ſtrictè ſic dictam: à qva & *Imperium Japanicum* tanqvam nobiliori & potiori parte dicitur.

III.

Qvæ omnium eſt maxima?

Maxima è tribus illis Inſulis eſt *Inſula Japan*, ac Regni Metropolim Meacum habet, continens juxta MAFFEUM. LIII. Regna: qvorum præcipua *Meacenſe* & *Amangucianum*. CARONIUS tamen, in V. tantùm provincias diviſam illam eſſe, tradit: ita ut totum hodiè Imper. Japanicum VII. conſtet Provinciis: qvæ ſunt (1) *Saychock*, (2) *Chickock*, (3) *Jamayſoit*, (4) *Jetſengo*, (5) *Jetſegen*, (6) *QVanto*, (7) *Ochio*. Atqve hæ qvidem Provinciæ deinceps in Satrapias ſuas ſubdividuntur.

IV.

Inſula Japan, ſtrictè ſic dicta, qvàm ampla eſt?

CLUVERIUS longitudinem ejus eſſe ſcribit 150. latitudinem 70. *mill.* Sed longè majorem illam absqve terra *Jeſſo* eſſe, vel inde liqvet: qvòd ab urbe *Meaco*, qvæ tamen in meditullio ferè Japan ſita, ad regionem Jeſſo numerentur 254. *Milliaria*.

Qvæ eſt terra illa Jeſſo?

Terra *Jeſſo*, vel *Seſſo*, Provinciæ Ochio, intercedente Iſthmô, adjacens, licet Imperatori Japan non ſubſit, *continens* tamen eſt *Japaniæ*. Num verò Regio hæc, ab omni parte Mari cincta, cumqve Japania una ſit Inſula, qvidam non conſtare dicunt. MARTINIUS, Inſu-

Insulam peculiarem esse, dicit, qvæ à Japon per fretum distermineturn. Inculta tamen est regio & montibus aspera paucisqve locis habitata, tamqve longè extenditur, ut Japonenses ipsi finem ejus nesciant. Habitant ibi populi totò corpore hirsuti, belluis potiùs, qvàm hominibus similes. Unde & Japonensibus ipsis gens est formidolosa.

VI.

Qvod Insulam interim Japan, strictè sic dictam, maximè attinet, cujusnam ea est bonitatis?

Ea est profectò inter omnes universi Orbis Insulas meliores numeranda: eò qvod abundet omnibus ad vitam tàm necessariis, qvàm utilibus rebus. Non tantùm enim aër ibi est saluberrimus, sed & reperiuntur ibidem omnia ferè Europæ fructuum genera, mala Persica & præcocia cerasa, pruna, poma, pyra, & specialiter poma, qvæ *Pippins* vocant, ut & pyra, qvæ *Boni Christiani* nuncupantur. Præter hoc ingens aliorum fructuum copia ibi habetur: præcipuè frumentô & oryzâ abundant. Reperitur & ibi argentum in summâ suâ perfectione: sed in commerciis non usurpatur. Solô enim aurô utuntur: sicut & parvâ æris monetâ, qvam nimis purificando depravant. Chalybs ibi etiam est optimus. Ibi multæ sunt acidulæ & thermæ, qvibus incolæ suis morbis medentur. Tot sunt in Japan feræ, ut domestica animalia parùm curent; qvam nulla horum sit inopia. Varia deniqve mercium genera producit: sed præcipuè omnia panni serici genera, ut & serica cruda, succinum, lapides pretiosos, moscum, æs, chalybem & laccæ opera.

VII.

Anne & populosa est Japonia?

Est omninò populo admodum repleta, qvi tamen à Si-

à Sinensibus originem ante VIII. circiter Secula traxisse perhibetur: qvum antè Insulæ illæ incultæ fuissent. Sinensium nempe exules & proscripti multitudine suâ Insulas istas, qvæ unô *Japaniæ* nomine veniunt, implevisse traduntur.

IIX.

Qvæ natura & indoles est gentis hujus?

Gens est bellicosa, fortis & erecti animi; nec caret etiam judiciô. Talis, inqvo, gens est Japanica, qvalis ad vitam civilem reqviritur. Reqviritur autem ad hanc, populum non esse servilem, nec pertinacem.

IX.

Qvi Mores?

In libidinem & compotationes intemperanter Japanenses sunt effusi: detestabile qvoqve Sodomiæ crimen admittunt; sævitia qvoqve morum & dira immanitas illis familiaris. Simulandi qvidam studio sunt dediti: sed à fallendo tam alieni, ut, si qvando plus se accepisse per ignorantiam videant, reddere non dubitent. Cæterùm & ipsi admodùm superstitiosi. Nam Mathematicos apud se habent, & judiciariæ Astrolog. ita credunt, ut eorum Optimates illis inconsultis, qvi eam profitentur, nihil incipiant.

X.

Qvæ recreationes animi Japanenses habent?

Comœdiarum recreatione utuntur: qvas habent elegantiores Europæis. *Venationes* & *ludos*, ut alearum, chartarum, latrunculorum, &c. peramant. Omnibus dieihoris, inqve omnibus visitationibus suis theâ & tabacô utuntur.

XI.

Qvis totius corporis habitus?

O Sunt

Sunt ſtaturæ ſatis proceræ: nec vultu inelegantes: ventres nonnihil prominentes habent; ſupra modum activi ſunt.

XII.

Qvæ Lingva?

Japanenſium Lingva à Sinenſi prorſus differt. Sed eorum Sacerdotes & Aulici, i.e. Docti apud eos, qvi aulicis muneribus funguntur, *Cochin-China Lingvam* intelligunt, & hac mediante *Lingvas Tanqvin China, Corea &c.* Neqve tandem à recta ad lævam, nec à læva ad rectam, ſed perpendiculariter ſcribunt.

XIII.

Qvæ Religio?

Religio eſt *Ethnica*: nunqvam preces fundunt: qviqve ſingulis menſibus ſemel ingreditur templum, valdè religioſus eſſe putatur: nefariorum tamen Sacerdotum plurimæ ſunt Sectæ, cum qvibus Japanenſes vino ſeſe ingurgitant.

XIV.

Cur autem Religio Chriſtiana adeò odioſa & inviſa Japanenſibus eſſe cœpit?

Chriſtiana Religio nullo alio pacto odioſa & inviſa Japan. eſſe cœpit: niſi qvia aliqvi eorum, qvi eam profitebantur, Japanenſibus perſvadere voluerant: ut dignitatem ejus ſuperiorem regiâ, deqve diadematibus & ſceptris diſponentem, agnoſcerent.

XV.

Qvæ Japanenſibus Ratio Status inde enata?

Hæc illis indè enata eſt Ratio Status: ***ut exteras Religiones, imprimis Chriſtianam, ſtrictiſſimè prohi-***

hibeant. Etenim ; qvum illa natio ſit admodum ſagax; facilè ſe capi patitur peregrinis religionibus, præſertim verò Chriſtianâ : utpote qvæ Japanenſium idololatriæ è diametro adverſatur. Imperatores igitur, metuentes inde mutationem , omnes novos Chriſtianos , qvorum numerus erat immenſus, interfecerunt, aut illius edicto excluſerunt: ita tamen, ut Mercatoribus, dummodò nihil in religione molirentur, liber pateret aditus.

XVI.

Dic jam ſedes, qvæ ratio Regiminis ap. Japanenſ. valeat?

Regimen eorum eſt *Deſpoticum.* Is enim, qvi ſummas Imperii Japanici tenet, & *Cæſar* ab Europæis appellatur ; abſolutâ pollet poteſtate, totiusqve Regni eſt Dominus. Ob parva ſanè delicta magnos is Reges ac Optimates in exilium mittere & perimere poteſt.

XVII.

Qvis Reipublicæ Japan. Scopus hinc patet?

Patet, *Rempublicam totam hanc ad id eſſe compoſitam ; ut ſit Imperii herilis.* Jam autem in univerſum de omnibus iſtiusmodi Rebuspublicis notius eſt, qvàm qvod notiſſimum, qværi qvàm maximè ibi dominantium commodum. Qvemadmodum enim heri alii ſervos ſuos molliùs, alii duriùs habent: ita etiam fit in Rebuspubl. herilibus, ut ſubditi alii mitiùs, alii duriùs habeantur.

XIIX.

Per qvos eadem Reſpublica adminiſtratur?

Adminiſtratur per *Præfectos.* Sunt autem, qvi Rempublicam adminiſtrant in *Machau*, homines ſum-

mâ cum autoritate *tres*, præcipuum gerentes omnium Statuum Magistratum. *Primas*, qvi velut summus est Pontifex, curam sacrarum rerum gerens, dicitur ZAZO: *alter* UCO super omnes dignitates ac honores: *tertius* CUBAMA, belli ac pacis curam gerens. Ex Consiliariis Cæsaris qvilibet habet sua munia, exceptis illis tribus, vel etiam, juxta alios, qvatuor exceptis: qvi summâ post Cæsarem autoritate pollent.

XIX.

Cæsar Japan. per qvos clandestinos præcavere solet motus?

Ad præcavendos clandestinos motus per singulas Provincias *Corycaos* habet: qvi suorum erga se animos cognoscant. Singulis etiam Regibus adjungere solet *Consiliarium*, qvi omnes contra Cæsarem machinationes exploret atqve perscribat.

XX.

Ubi aulam & sedem ille suam habet?

Plurimas qvidem Cæsar Japanicus habet arces, ut amplas, ita etiam firmas. Inter eas pulcerrima est *Jedo*, qvam *Osaka* seqvitur. Hodiè autem aulam & sedem suam in *Jedo* habet, qvæ olim *Meaci* fuerat.

XXI.

Qvantum & qvale Palatium Cæsaris est Japanici?

Est *amplum & aurô splendidè ornatum*: haut secus ac Regnum & præcipuorum Ministrorum ædes aurô obductæ habentur. Atqve in hujus secundo ac tertio ambitu (Palatium Jedonense puto) qvilibet Procerum ac Regum proprias habet ædes: in qvibus certô anni tempore habitare, Regiqve ministrare coguntur. Eô autem expletô ad suas qvisqve Provincias revertendi licentiam habet, aliis iterum adventantibus.

XXII.

Qvæ opes ac reditus Cæsaris Japanici?

Qvum Japania aurifodinis abundet, & mercatura qvoqve insigniter ibi floreat, non tantùm est *ditissima*; sed & Cæsari ingentes inde qvotannis redundant reditus: qvos partim Vasallis & Militibus suis attribuit, partim in aulam suam insumit. Excrescunt autem illi ad 2834. *Tonnas Auri Flandr. f.* 283. *Mill.* Et sanè incredibilem Cæsar thesaurum cistis inclusum habere dicitur: qvia longô jam tempore collectus qvotidiè augetur.

XXIII.

Qvæ vires sunt militares?

Qvum militaris ordo in majori, qvàm mercatorum ac aliorum civium, apud Japanenses sit honore, ideò ad rei militaris studium maximoperè feruntur. Sic igitur Cæsar Japanens. alit ad 100000. pedites & 20000. eqvites. Qvid? qvòd & constet, præter hos ad mandatum Cæsaris exercitum 368000. peditum & eqvitum 38000. à Regibus & Dynastis colligi posse.

XXIV.

Qvæ *Militiæ hujus arma sunt?*

Arma eqvitum sunt *sclopeta*, *sagittæ*, *arcus &c.* Pedites etiam *sclopeta* habent. *Tormentis* qvoqve *bellicis*, non tamen eâ dexteritate, qvâ Europæi, uti nôrunt. Porrò tam egregia chalybis temperaturâ gladios & pugiones confectos habent, ut ferrum nostrum, acie illæsâ, discindere possint.

XXV.

In qvot deniqve Ordines divisum suum habet Populum Cæsar Japanicus?

In qvinqve *Ordd.* hunc habet divisum. In *primo Ordine* illi sunt: qvorum ea est dignitas, qvæ nostris *Regibus*, *Ducibus*, *Marchionibus*, *Comitibus* respondet. Sub *altero Ordine* continentur: qvi aliqvod in rebus Ecclesiasticis habent officium, calvis capp. rasô mentô incedentes, sine fœminis agentes, inqve varias divisi sectas. *Tertius Ordo* est Nobilium & Civium. *Qvartus* complectitur Mechanicos: *Ultimus* Ruricolas.

XXVI.

Ecqvodnam è dictis jamnunc mihi de Republica Japan. Politicum formabis judicium?

Ultrò citroqve iis, qvæ dicta tenus hâc atqve breviter responsa ad proposita Erotemata de *Japanica Republica* habentur, consideratis, facilè judicare licet: *qvod ita se Imperium* Japan. *habeat, ut rei verâ multùm in eo desiderari possit.* Et certè *duæ* sunt potissimùm *causæ*, qvæ Monarchiam illam reddunt inqvietam. *Prima* est *Regulorum*, aut, ut nostrô more loqvamur, *Ducum & Principum hæreditariorum, sic satis potentium, qvi in* Japania *sunt, pluralitas.* Videtur ergò Japan. Respublica non semper fuisse una: sed in multas divisa extitit partes, h. e. in multa Regna. Unus tamen Regum, s. Ducum prævaluit, reliqvosqve sub jugum misit. Interim, qvia manserunt adhuc jura hæreditaria, apparet Rempublicam non posse ita regi, ut non aliqvando oriantur motus. *Altera causa est imperantium juxta novam regni constitutionem dualitas.* Etenim, ubi secundùm Leges Regni primogenitus debebat Patri in Regno succedere, ante hos 170. annos qvidam *Dayrorum*, qvum haberet filios tres, ac, tertii maximè studiosus, regni participem illum esse vellet, novam hanc Regni Legem excogitavit: *ut filio tertio dignitas tota bellica deferretur, ipseqve esset, qv. Imp. belli; primogenitus verò civilium rerum rationem haberet.* At verò qvum ægerrimè hoc ferret

filius

filius natu secundus, invitô parente arripuit regimen, atqve adeò sibi conciliavit animos militum, ut etiam haut dubitaret adversus patrem arma sumere. Filio hoc ipsô debellato, in locum ejus successit tertius: qvi & ipse noluit fratri primogenito obedire. Nati inde ingentes sunt motus, qvòd *armorum potestas penes filium esset tertium; jus* autem *summum penes primogenitum*. Nec desiêre isti motus: donec & tertius, curante fratre majore, interimeretur filius: cui succedebat ignobilis & peregrinus qvidam miles, dictus *Taico*. Is enim qvum esset vir fortis ac prudens, conciliavit sibi militum animos, & ad tantam tandem potentiam pervenit, ut superstes *Dayrus* ille cogeretur ipsum *Præfectum militiæ* constituere, & qvidem *perpetuum*. Qvâ qvidem dignitate potitus totam occupavit Japaniam, nisi qvòd semper comiter veneratus illum *Dayrum* fuerit. Ex eo itaqve tempore *Jus* semper mansit penes *Dayros*: *Vis* verò esse cœpit *penes Cæsarem* illum, *qvi regnat potestate hæreditariâ, ac penes qvem tota cura Reipublicæ*. Atqve hâc ratione omninò *pessimè constituta Respublica Japan.* qvum *unus agnoscatur qvà jure Rex, alter verò reapse sit Rex*: id qvod non potest non ingentes dare turbas. Est verò hoc contra Monarchiæ principia: *alium actu esse Regem, alium verò, cui competant jura regni*. Nam periculosum est, duos ita esse in Republica, ut penes unum sit jus, nec tamen nisi cum umbra saltem alicujus majestatis, penes alterum verò vis, cum libera imperandi potestate ac verâ majestate perpetuò conjuncta.

XXVII.

Siccine ergô duo Soles Japanico lucent Imperio?

Lucent omninò *duo Soles* contrà, qvàm aliàs Monarchiæ natura permittit, *Imperio Japanico*: sed *dispari splendore*. *Duo* nempe *Monarchæ* ab eo tempore, qvô ita qvidem *Taico*, qvi trium annorum spatiô imperium totius Japaniæ, *Dayro* spontè se abdicante, ad se transtulerat, planeqve novum incredibilis potentiæ ac magnificentiæ Monarchiam condiderat, potentis-

ſimus Japaniæ Cæſar evaſit, ut autoritatem *Dayri* adhuc cognoſceret, aut ſaltem comiter illum veneraretur. *Imper. Japonico praeſſe cœperunt, ſub alio tamen atqve aliô autoritatis gradu honorisqve titulô.* Nam, ubi hodierni adhuc Japaniæ Cæſares imperandi poteſtate verâqve majeſtate pollent, apud Dayros eſt ficta ſaltem & ſimulata Majeſtas. Sunt videl. hi ipſi ſummi Sacrorum Antiſtites, inqve eo habentur honore,qvô ap Romano-Cathol. eſt Papa. Aulam autem ſuam in urbe Meaco habent, qvam Cæſar, in Jedo reſidens, per Præfectum gubernat.

XXIIX.

E dictis qvid patet?

Hoc jam patet: *Japaniam*, qvæ Regna olim 53 habuiſſe traditur, *uni paruiſſe Monarchæ*, qvem DAYRUM voce Japanicâ appellârint, atqve veluti Numen aliqvod venerati fuerint Japanenſes.

XXIX.

Qvô tempore Dayrorum defecit poteſtas?

Defecit A. C. 1600. Qvum enim autoritas *Dayrorum* jam inde ab A. C. 1500. propter inteſtina diſſidi multùm fuiſſet diminuta, Reges Provinciarum paſſim rebellare ac ſuo arbitriô vivere cœperunt. Præcipuu ex his fuit Nubunanga, Rex Voatis, qvi A. C. 1570. urbe Meaco captâ, potentiſſimus totius Japaniæ Re evaſit: ita tamen, ut & ipſe adhuc agnoſceret autoritatem *Dayri*. Ei *Anno* 1586. ſucceſſit Taxiba Qvaba Condonus eôdem titulô. Huic *Taico*, vel *Taiko Samma* qvi An. 1600. primus Imperator Japaniæ à *Dayro*, ſponte ſe abdicante, declaratus, novam Monarchiam condidit. Atqve de hujus factis, potentiâ, atqve magnificenti qvum ſtupenda referantur, non eſt, qvod miremur. Und factum, ut totam Japaniam is intra triennium ſibi, umbr ſaltem aliqvâ majeſtatis *Dayro* relictâ, ſubjiceret.

XXX

XXX.

Hæc & alia memorabiliora Imperii Japanici qvamplurima unde fusiùs cognoscere nobis licet ?

Memorabiliora Imper. Japan. pleraqve, qvod ad *priscum* qvidem attinet *statum*, non aliunde fusiùs cognoscere nobis licet, qvàm è *Rerum*, *à Societate* JESU *in Oriente gestarum*, *Volumine*, editô *Colon. Annô* 1574. In eo siqvidem non tantùm *Epistolarum de Rebus Japanicis ad Annum usqve* 1565. *Libri V.* continentur, verùm etiam *specimen qvoddam Literarum vocumqve Japan.* accessit. Atqve sic omninò primam Japaniæ, s. Japon. notitiam Jesuitis debemus. Hi siqvidem, illuc superiori seculô migrantes, satis feliciter magnos progressus in Religione Christiana ibidem fecerunt, Orbiqve Europæo accuratam cognitionem illarum Insularum, qvæ *Japaniæ* nomine vulgò veniunt, prodiderunt. Prodiderunt autem maximè per *Epistolas*, qvæ qvotannis missæ ex illis terris, atqve magnam partem in German. cumprimis *Coloniæ* & *Moguntiæ*, typis exscriptæ habentur. Unde & illæ merentur legi, cùm ob alias qvamplurimas causas, tùm ob rerum potissimùm Japanicarum cognitionem. Sic itaqve magnum Japaniæ Imperium è *variis* illis *Japonicis Epistolis*, è totidem præterea *Relationibus* à GVELREIRO, GEMERIO, aliisqve editis, atqve imprimis è *L. V. TRIGAUTII* & *Relatione Histor.* ÆGIDII ALBERTINI satis copiosè patefiet. Conscripsit de JAPAN insignem qvoqve *Librum Lingvâ Batavicâ* qvidam, homo aliàs indoctus, sed ingeniosus. Extat insuper de *Republica Japanica Liber* singularis, cui Tit. *Descriptio Japaniæ*, Autore BERNARDO VARENIO, qvi qvidem omnia sua sumpsit partim ex *Epp. Jesuitarum*, partim etiam è *variis Relationibus*, qvæ qvotannis in Batavia de naviga-

tionibus in Indiam susceptis excuduntur. Ut autem *Pars Operis illius Vareniani prior descriptionem Regni Japan.* continet: ita *Pars altera* seorsim *de statu Religionis, qvi est in Japania*, tractat. Qvod *statum* deniqve *modernum Imper. Japan.* concernit, ecce nobis eum partim CARONIUS in *Descriptione Regni Japan*, partim MARTIN. MARTINIUS in *Append. Atlantis Sin.* aperit. Nec tamen prætereundæ heic *Observationes* sunt *de Japania*: qvæ ab industrio viro, qvi in ista terra per multos annos commoratus, profectæ, in *Act. Philosoph. Angl. Mens. Jul. Anni* 1669. memorantur.

BRE-

BREVIARII
HISTORICO-POLITICI
Quadripartiti
PARS SECUNDA,
Erotematicâ Methodô
exhibens
Præcipua Orbis Hodie-Imperantis
REGNA.

CAP. I.

DE REGNO HISPANICO.

EROTEMA I.

Inter Regna præcipua Orbis Hodiè-Imperantis qvodnam primum?

PRimum inter præcipua Orbis Hodiè-Imper. Regna locum *Regno Hispanico* tribuo, cum adjectis Insulis in XIV. Regna olim tresve Coronas diviso. Nolo tamen qvicqvam heic præjudicare *Transactioni: qvâ prioritatem ordinis Gallo Hispanus solenniter cessit post turbas, in Anglia circa præcedentiam à Battevillio datas.*

II.

Ob qvas potissimùm causas primum Regno Hispan. inter præcipua Orbis Hodiè-Imp. Regna tribuis locum?

Id facio ob duas præprimis causas. Nam (1) *Regnum istud inter omnia reliqva Regna latissimè patet:* ita ut potentiam suam dispersam habeat per magnam Europæ partem, per Africam & Americam. Adeoqve in omnibus terrarum partibus aliqvid habet, qvod possideat Hispanus. Unde nec dubitavit JOH. BOTERUS, RegnumHispan. appellare *Rempublicam Universalem.* Duas enim esse universales Respublicas ille credit, REGNUM HISPANICUM & TURCICUM. Unde & *ipsa Hispania in ordine Europaearum Provinciarum est qv. prima*, si ab Occidente numerare velis.

III.

III.

Unde autem uberrimam omnium rerum Hispan. præprimis earum, qvæ ad Rempubl. Hispan. faciunt, cognitionem Tibi parabis?

Qvum varia, jampridem hinc indè edita, Scripta habeantur (qvorum qvædam *ad Rer. Hispan. Historiam*, qvædam *ad ipsius Respubl. Hispan. notitiam* faciunt) in Rer. Hispan. Historiâ cognoscenda primô locô ad varios confugere licebit Scriptores: qvi in unum Corpus sub Tit. *Hispania illustrata* congesti, atqve IV. Tomis *à Johanne Pistor.* & *Andr. Schotto* editi, extant. Nec tamen nisi mediæ ætatis Historiam attingunt: indeqve Lectorem suum in cognoscendis rebus Hispaniarum recentioribus minus juvare possunt. Sunt autem varii illi Scriptores *Margarinus Episcopus Gerundensis*, *Rod. Sanctius*, *Alphons. à Carthagena*, *Marineus Sic. L. XXII. Taraphia*, *Vasæus*, *Laur. Valla*, *Æl. Antonius*, *Alvarus*, *Bernh. Gomesius de Rebus Arragon. Damianus à Goës*, *Mich. Ritius Libris III. de Regibus Hispan. Ximenius*, *Pantinus*, *Toletanus aliiqve*: qvibus tamen, CONRINGII judiciô, JOH. MARIANA præripit, natione Hispanus famosissimiqve nominis Jesuita. Edidit is grande *Rerum Hispan. Opus*: in qvo in ipsos suos Reges qvandoqve est mordacissimus. Etenim, qvum mirâ & & eloqventiâ & prudentiâ valeret, magnâ idem ibidem libertate & sentiendi & loqvendi fuit usus. Præstat *Editio Op. Toletana*, *inqve Tomo II. Script. Hispan.* continetur, constans *Libris XX. Moguntina* autem Anno 1605. correctior est, Librisqve X. auctior. Scripsit in eum *P. Mantuanus*, *Secretarius Conestab. Castil. Advertencias à la Historia de Ivan de Mariana enqve se emienda gran parte de la Historia de España.* Habemus insuper *generale AMBR. SALAZARII de rebus*

bus maximè notabilibus Hispan: Inventarium: Habemus *Annales & Antiqvitates Hispan.* Autore AMBR. MORALES: habemus *universale Hispan. & Regni Valentiæ Chronicon:* habemus *Delicias Lusitano Hispan:* RESENDII. Qvò pertinent MOLINA *de Nobilitate Hispan.* & *de Inqvisit: Hispan.* CONSALVIUS. Qvod jam ipsius Reipublicæ Hispan. notitiam attinet: eam sanè nobis uberrimè haurire licet è STEPHAN. de GARIBAY *XL. Libris*: qvos *de Regni Hispan.* ab O. C. *usqve ad Carolum V.* scripsit. Maximè autem laudandus in hoc negotio est JOH. BOTERUS: qvippe cujus *Relatio*, s. *Dissertatio de Regno Hisp.* in *de præcipuis Rebuspubl. Relationibus c. XXVII.* extat. Obiter tamen CONRING. heic monet: qvòd nimis ille affectibus indulserit. Etenim, licet Philippus, difficillimo bello cum Belgis implicatus, ingentem rerum suarum jacturam jam superiori seculô, cujus anno currente XC. Relationem suam scripserat *Boterus*, fecisset: ille tamen omnia ista mala silentio præteriit, & vix uno tetigit verbulo. Inserta interim eadem Boteri Relatio CASP. ENSII, NIC. BELLI & PHILIPPI HONORII, dissimulato tamen semper nomine, habetur Libris. Extat aliàs, præter illam XVII. Tomi I. in NIC. BELLI Opere alia de *Republ: Hispan. Relatio*, estqve XII. ejusdem Tomi *Dissertatio* lectu dignissima. Extat & egregia Dissertatio de *Origine potentiæ Hispan:* ap. THUANUM, & in *Thuano* qvidem *enucleato P. IV.* Qvid? qvòd multa qvoqve de Republ. Hispan. in *Archontolog. Cosmica* reperire liceat. Omnes autem conatus superat Libellus JOH. de LAET: qvem de *Regnis Hisp:* tantâ cum industriâ scripsit: ut pauca qvædam in illô desiderentur.

IV.

Tune enarrare mihi jam nôsti qvasi in Compendio aliqvô totam Regni Hispanici Historiam?

Novi

Novi eam his CL. HORNII compendiosè enarrare verbis : *Regnârunt post Romanos in Hispania VVest-Gothi : quorum potentia è Saracenis Africanis destructa fuit. Inde iterum varia Christianorum Regna per Hispaniam emerserunt : quorum pracipua quatuor fuerunt, Castilia, Arragonia, Navarra & Portugallia : qua tandem in unam iterum, vel duas coaluerunt Monarchias. Id quod hác contigit ratione. Ferdinandus, Rex Arragonia, ductâ Isabellâ, Henr. IV. Regis Castilia, Sorore, duo illa Regna conjunxit. Atque hic est ille Ferdinandus Catholicus, qui fundamenta Monarchia Hispanica posuit. Quippe sub eo non tantùm Regna Navarra & Neapolis in potestatem Hispanorum venerunt : verùm etiam novus Orbis, quem Americam vocant, innotuit, atque ab Hispanis occupatus fuit : quòd factum Anno 1492. Autor tanti operis fuit Christophorus Columbus, Genuensis : qui, quum frustra alios Reges sollicitâsset pro novo Orbe detegendo, tandem Ferdinandum & Isabellam Reges Castilia promovit, & ab illis instructus Oceanum Atlanticum penetravit : neque ante navigare destitit, quàm in novas illas, & hactenus incognitas terras incidit : qua immensis opibus graves, & Barbaris habitata.* Unde data Hispanis occasio immensa terrarum spatia parvis Copiis occupandi, atque inde, tantis divitiis animati, spem V. Monarchia conceperunt. *Et sanè omnia tunc ab eo tempore Hispanis favere videbantur. Quippe per conjugium Philippi cum Johanna, Ferdinandi & Isabella Filia, Belgica Provincia & potentia Austriaca Hispania conjuncta fuere. Ex hoc conjugio nati fuerunt Carolus & Ferdinandus : à quibus hodierni Reges Hispania & Imperatores German. descendunt. Atque ita Hispanicum Imperium per omnes partes mundi latissimè se diffudit. Ita quidem, ut Carolus V. Ducatum Mediolanensem Gallis quoque eriperet, & Germaniam, victis Protestantibus, debellaret. Hujus Successor fuit Philippus II. qui dum nimia alta moliebatur, Hispanicam potentiam*

tiam graviter concussit, ac omnes Americæ thesauros inutilibus bellis consumsit. Qvippe ab eo tempore Belgæ, Angli & Galli conjunctis viribus se Hispanorum ambitioni opposuêre. Sed fortuna aliô compensare locô videbatur illud damnum, cæsô in Africa Sebastianô, Rege Portugalliæ: unde Philippus II. qvanqvam jure inferior, armis sibi Portugalliam asseruit, atqve ita omnia Hispaniæ Regna in unum Corpus redegit. Sic Hispanica potentia ad summum conscendit fastigium, atqve in eo statu permansit sub Philippo III. & IV. usqve ad annum 1640. *Portugalli, Castiliæ dominationis pertæsi, creatô Rege* Johanne, *Duce Bragantiæ, defecerunt: qvô qvidem modô Hispania iterum divulsa in duo fuit Regna.*

V.

Qvas & qvot fatales mihi Regni Hispan. Periodos è recitata Historia elicis?

Elicio *tres* inde *fatales Regni Hispan. Periodos, Gothicam, Mauricam, Castellanam. Gothica* cœpit Anno 418. qvô tempore West-Gothi Hispan. Duce Wallia eripuêre Vandalis, qvi eam Imperio Rom. extorserant. *Maurica* ab Anno Chr. 713. incipit: (qvô scil. Mauri universâ potiti sunt Hispaniâ, Gothis tamen mox iterum regnare in montibus Austriæ, Cantabriæ & Pyrenæis magnâ fiduciâ, qvum se inexpugnabiles scirent, incipientibus; *& ad excidium usqve omnium Maurorum extenditur. Castellana* deniqve *domitis jam Mauris, (nempe ab Anno* 1491.) *currit usqve ad nostra hæc tempora.* Nam qvanqvam multum debilitatum Hispanicum hodiè, cùm Belgii, qvæ superiori seculô, tùm Portugalliæ, qvæ nostro ævo contigit, defectione habeatur: Mauris tamen (a qvibus Granata per 780. annos infessa fuerat,) cum ultimo Granatæ Rege Saracen. Zageibo expulsis, Hispani per universum terrarum Orbem arma victricia circumtulerunt, atqve dominationem suam longè lateqve tunc extenderunt.

VI.

Per Mauros hos, qvi, universâ potiti Hispaniâ, penitus tandem eâ ejecti sunt, qvosnam intelligis?

Omnes intelligo *Saracenos Afros, à Mauritania,* unde primò in Hispaniam profecti fuerant, sic dictos. Atqve hinc omninò fluxit vocabulum Mohr: qvô Europæi Germanicæ nationis Æthiopem designant. Æthiopum siqvidem sedes in Africa, & Africani Europæis primùm per illam Maurorum in Hispaniam irruptionem innotuerunt.

VII.

Qvæ victoriosæ illius ejectionis Maurorum causa erat remota?

Causa remota matrimonium erat inter Ferdinandum II. Arragon. in serie Regum Castellæ ac Legionis Vtum, & *Elisabetham,* s. *Isabellam* JOH. II. Regis Castellæ & Legionis filiam, Henrici IV. Sororem. Ex hoc siqvidem Matrimonio felicissimo IV. consecuta fuêre: (1) *perpetua inter Regna Castellæ & Arragoniæ unio:* (2) *omnium Saracenorum in Hispania excisio:* (3) *Novi Orbis, s. America detectio:* & (4) *Monarchia Hispanica,* h. e. potentissimi Hispanorum Imperii, *per universum terrarum Orbem extensio.*

IIX.

Qvis proinde summam Regni Hisp. potentiam fundavit?

Fundavit eam FERDINANDUS, CATHOLICUS & MAGNUS dictus: sed perfectionem armis *Carolus V.* Consiliis *Philippus II.* addiderunt (1) *per conjunctionem Arragoniæ, Castiliæ, Siciliæ, Neapolis & Navarræ,* (2) *detectione & occupatione novi Orbis,* (3) *filiæ suæ Johannæ cum Philippo Archiduce Austriæ conjugio.*

IX.

A qvo REGIS CATHOLICI *Titulô insigniri Ferdinandus hic cœpit, & cur ita dici meruit?*

CATHOLICI Titulum *Ferdinandus IIdus* à Pontifice Romano, *Anno 1496. Mense Augusto*, impetravit: & qvidem ob ejectos Mauros. Qvum verò sic titulus omnium amplissimus tribueretur Ferdinando, ut, qvod Papa in Ecclesiasticis, idem *Rex Catholicus*, in temporalibus esset (*ut Papa nempe in fidem, hic in omnia regna dominaretur*) haut obscurum id erat omen, Hispanos totum terrarum Orbem suâ potentiâ, sed inani successu, resistentibus Gallis, complexuros.

X.

Anne autem Ferdinandus primus fuit, qvi usus hôc titulô?

Non fuit primus. Originem namqve communiter & à Recaredo petunt, circa Annum DXC. admodum: cui, qvum Arianos ejecisset, in Concilio Toletano III. hic Tit. datus. Postea Alphonsus I. Pelagii gener, Tit. hunc circa Annum 790. tulit. Causam reddunt geminam: unam *à felicibus Expeditionibus Alphonsi in Mauros petunt*; alteram *à studio Concordiæ Ecclesiasticæ in ipso conspicuo.* Post hunc & varii Hispan. Reges hôc Titulô usi: Rex Sanctius Crassus, Rex Alphonsus VI. &c. Ergò *in Ferdinando non tam inventus* CATHOLICI *Titulus fuit, qvàm ab ultima antiqvitate repetitus.*

XI.

Qvæ causa potissima Tit. hujus repetiti?

Causa potissima erat *æmulatio, jam tum adversus Gallos insurgens.* Horum qvippe Reges *Christianissimi* Titulô superbiebant: qvem usqve à Sacro oleo, ad Bapti-

Baptiſmum Clodovæi, t. Ludovici I. cœlitùs miſſo, penes ipſos fuiſſe, non pauci Scriptores Gallici ajunt. Ut igitur Gallis Reges *Le Roy Tres Chreſtien, Sa Majeſtè Tres Chreſtienne, Chriſtianiſſima Majeſtas* audiebant: ita æmulaturi Hiſpani volebant, ut Rex ſuus CATHOLICUS audiret. *La Catholica Perſona de Vueſtra Mageſtad,* ſcribunt ad Regem in Lit. It. *La Sacra Catholica Real Mageſtad.*

XII.

Qvibus interim Mediis potentiam Regni Hiſpan. fundavit Ferdinandus Catholicus?

FundaVit illam (1) *Arragoniæ, Caſtiliæ, Siciliæ & NaVarræ conjunctione*: (2) *detecti Orbis NoVi occupatione*: (3) *filiæ* Jo*annæ cum Philippo, Archiduce Auſtriæ, maritatione.* Per hoc ipſum ſiqvidem conjugium Belgicæ Provinciæ & Auſtriaca potentia conjungi cœperunt. Qvid? qvòd & ex hoc ipſo conjugio Carolus & Ferdinandus nati fuerint: à qvibus hodierni Hiſpaniæ Reges & Imperatores Germaniæ deſcendunt.

XIII.

Detectio illa Novi Orbis in qvem A. C. incidit?

Incidit in *A. C.* 1492. 3. *Aug.* utpote qvo ipſo die CHRISTOPHORUS COLUMBUS, Colonus Genuenſ. è Paleſtrella, ſtirpe Placentina oriundus, Vir Geographiæ & Aſtronomiæ reiqve nauticæ peritiſſimus, eò appulit.

XIV.

Anne CHRISTOPHORUS COLUMBUS *rectè tanti operis creditur Autor?*

Rectè omninò Novi detecti Orbis Autor ſtatuitur ac creditur Columbus. Nam qvanqvam FRANCISCUS

LOPEZ de GOMARA *Hist. Indic. L. I. c.* 10. homini Italo gloriam detecti Orbis invidens, narret, *Columbum à nauclero qvodam, qvi è Portugall. profectus, & adversò Eurò versus Occidentem in incognitas oras pulsus fuisset, redux verò factus in Madera Insula ægrotare cœpisset, diemqve tandem suum obiisset, omnium locorum incognitorum designationem accepisse:* ista tamen, qvod ficta sint, exinde liqvet, qvia de patria naucleri, etiam de loco mortis, constans non est sententia. Accedit & hoc, qvòd idem GOMARA multum Platonis, Aristotelis, aliorumqve fabulis de Carthaginensibus tribuat: qvòd in freto Herculeo ultra Gades propulsi, in vastam pervenerint Insulam, omnibus rebus, tantùm non hominibus, abundantissimam.

XV.

Qvæ Causa movens, s. impellens erat, ut tale qvid operis auderet CO-LUMBUS?

Si dicendum, qvod res est, *Zephyri* sunt, *tam constanter à mari spirantes*: qvi maximè movebant Columbum, ut de novo aliqvo Orbe detegendo cogitaret. Conjiciebat enim, ut Physicus accuratissimus, ventos nonnisi è terra assurgere posse. Acqvisitâ igitur per multos annos rei Nauticæ & Geographicæ notitiâ, ad Genuenses se contulit, ibiqve coram Senatu exposuit, qvid præstare vellet, si media sibi adessent: sed habitus pro vesano ad Alphonsum V. Portugalliæ Regem, concessit, eandem præ se ferens petitionem. Habitus tamen & ibi pro futili ac deliro circulatore in aulam Ferdinandi Catholici commigravit, eiqve omnem intentionem suam exposuit. Ast, ubi neminem inveniret; qvi suis vellet applaudere rebus, aditum sibi ad Isabellam patefecit, eamqve rationem pondere eò adegit, ut a marito Rege Liburnicam unam & duas Caravellas precariò obtineret.

His

His Columbus Occidentem versus iter fecit, inqve Insulas *Cubam*, qvæ celebris portu *Havana*, *Jamaicam*, *Hispaniolam*, &c. sub Tropico Cancri sitas, post varias exantlatas molestias appulit.

XVI.

Qvis ipsam tandem terram detexit continentem?

Detexit hanc Anno 1497. Castellæ Regi AMERICUS VESPUTIUS, Dux nobilissimus. Hic nempe, descriptione navigationum Columbi eductus, exploravit ferè omne illud Americanum latus, & deprehendit, non ibi Insulam, sed terram continentem esse. Atqve ab hoc *Americo Vesput.* homine profectò felicissimô, tota illa terra dici meruit AMERICA.

XVII.

Qvomodo Hispani terram illam vocant?

Vocare solent *Novum Orbem*, vel *Indiam Occidentalem*. Nolunt enim inventori tantum tribuere honorem, ut terram continentem de ejus nomine vocitent Americam.

XIIX.

Sed qvô jure Rex Hispaniæ occupare potuit ac sibi subjicere vastam isthanc terram?

Sanè, si de jure occupandi Americam qværas, aqva hærebit. Qvum enim illa jam esset occupata, tum demum de jure occupationis in Hispania dubitare cœpit. Extant hinc aliqvot præclara de hoc argumento Scripta. Præ omnibus verò, qvi hoc argumentum tractârunt, laudem meruisse videtur FR. VICTORIA. Is namqve geminâ Dissertatione in *præclaro Opere Relectionum de Jure, qvô Ferdinandus Cathol. in occupandis aqvè ac domandis Novi Orbis terris usus sit*, disputat. Valdè autem se torqvet, nec tamen idonea argumenta invenit, qvibus jus illud

ſtabiliat. Et qvî inveniret? Æqvè enim injuſtam cau ſam Americam invadendi atqve occupandi Rex Hiſpa niæ habebat: qvàm olim Romani,qvum propè univer ſum armis invaderent Orbem. Et utut non pauci Theologis & JCtis *juſtitiam Romanorum* in tot acqvirendis jure belli dominiis defendant, non tantùm aſ ſerentes, *illos juſtè armis ſuis uſos, illorumqve impe rium juſtum ac legitimum fuiſſe*; verùm etiam funda mentum aſſertionis ſuæ ap. ARTHURUM DUCK *L. I de Aut. Jur. Civil. c. I. p. 17. ſeqq.* indè petentes, qvò (1) *cauſa juſtitiæ Imperii Rom. dependeat à DEI volun tate*, (2) *à conſenſu Princip. & Popp. ab iisdem debel latorum*, (3) *ex præſcriptione ac diuturnitate tem poris*: talia tamen & alia fundamenta ad jus illud Nov Orbis terras occupandi demonſtrandum non admodum qvadrant. Ferdinandus qvidem & cæteri Reges *dona tione Pontificis Rom.* pro jure occupandi Americam vi dentur niti. *Alexander* enim VI. natione Hiſpanus pro omnipotentia ſua non dubitârat Ferdinandum do nare Americâ: eâ tamen lege ac conditione, ut Luſi tani verſus Orientem, Hiſpani verſus Occidentem commercia ſua exercerent. Donationis iſtius Bull paſſim extare ſolet: dividitqve in ea Pontifex Orbem lineâ deductâ in duas partes: qvarum alteram, qva continet Americam, donavit Regi Hiſpaniæ. Atqv huic ſanè Bullæ, qvæ perſcripta *Romæ Anno* 1493. habe tur, ipſaqve *in Annal. Eccleſ. Bzovii ad Ann. prædictum* nec non *in Bullario Laërt. Cherubini Tomo I.* exta Hiſpani qvum innitantur, putant, ſibi fuiſſe cauſam ju ſtiſſimam occupandi Americam.

XIX.

Ecqvid tibi de hoc prætenſo Hiſpanorum in occupatione Americæ jure videtur?

Mera è prætenſione iſtius juris *impietas* elucet Adeò ſc. impium eſt, Papam aliis permittere aliena in vadendi atq; homines occidendi licentiam, ut ipſi Theo

log

logi Hispani donationem illam Papæ non ausint probare. Nec & inter ipsos qvidem Jesuitas reperitur temerè qvispiam, qvi dicat, Papam habuisse jus in terras antehac incognitas. Vide GROTIUM *L. II. de J. B. & P. c. 22. §. 14.* ubi ex professo ille contra hos disputat, qvi jus in Americanos populos Ecclesiæ asserunt: nec minus tamen ipsum ibidem putamina baccis miscere, prolixè nos JOH. AD. OSIANDER *in Observat. Th. ad hunc Grotii Locum p. 1223. seqq.* docet, deqve ipso Controversiæ principalis punctô verbis *Thummii* nostri rectè pronunciat.

XX.

An & ullô jure Hispani Americanos, Americâ jamjam s. per fas, s. per nefas occupatâ, in durissimam redigere potuêre servitutem?

Magnates, qvorum id intererat, affirmabant: religiosiores contra Theologi contrarium statuebant, dicebantqve Americanos asserendos esse in libertatem. Placuit & hoc Carolo V. undè homines Americanos è gravissima servitute liberari, eosqve in majorem libertatem asseri curavit. Interim, dum sic satis hodienum serviant Americani, qvamvis non adeò duriter, ut olim, legendi sunt, qvi editi habentur de Americanorum servitute, Libri. Cumprimis autem, qvod jure serviant, defendit Vir aliàs magni nominis ac doctrinæ, JOH. GENESIUS SEPULVEDA, Hispanus, pro fundamento hujus suæ assertionis maximè illud habens: *qvod Americani naturâ essent servi.* Perinde igitur, ut Aristoteles in Politicis disputat, *dari naturâ servos, qvi debeant ab aliis regi*, translatâ thesi ad hypothesin, probare nititur: *qvod, qvia Americani naturâ servi sint, regi illi ab Hispanis debeant, iisdemqve servire.* Qvicqvid sit: fuêre tamen alii, qvi sese opposuêre SEPULVEDÆ, & inter hos qvidem JOSEPHUS ACOSTA, doctissimus pariter ac sapientissimus Jesuita,

in Historia Americana. Opposuit item sese SEPULVEDÆ inter Dominicanos DOMINICUS à SOTO: cujus præclari extant *de justitia & jure* Libri.

XXI.

Sic igitur satis feliciter, quanquam parùm justè, occupatâ Americâ, latéqve deinceps per omnes partes Mundi diffusô Regnô Hispan. cuinam rei putas prima fundamenta posuisse Ferdinandum Catholicum?

Prima fundamenta *Qvinta* posuit *Monarchia*: cujus spem tunc conceperant Hispani, qvum data ipsis occasio esset immensa terrarum spatia parvis occupandi copiis, indeqve tot tantisqve divitiis animati cœpissent.

XXII.

Ecqvid de Qvinta heic Monarchia audio?

Dudum sanè est: qvum *Qvintam Europæ, si non totius Mundi, Monarchiam Hispanus meditari cœpit.* Ne dicam: qvòd eandem hodieqve meditetur. Hispani nempe, immensis freti opibus ac ditionibus suis, spem alicujus *Novæ*, h. e. *Qvintæ Monarchiæ* non tantum jam olim concipere; sed & in illo consilio non absqve spe manifesta ad nostra usqve tempora perseverârunt. Qvid? Nonne, *Philippum II.* id jam suô ævô fuisse meditatum, satis est liqvidum? Nonne, & ex hoc tempore id seqventes Hispaniæ Reges molitos esse, clarè patet? Habebant namqve illi Germaniam propter affinitatem Domûs Austriacæ sibi obnoxiam, Italia verò ipsis magnam partem erat addicta. Et qvanqvam Anglia & Gallia immensæ se spei poterant opponere; Galliam tamen factionibus *Sanctæ Ligæ* perturbabant, & Angliam qvidem prævalidâ illâ Classe *Anno* 1588. expugnatum tandem iri sperabant. Nec minus etiam, Belgas, qvorum tunc exi-

exiguæ vires, facilè sub potestatem venturos, sperabant.

XXIII.

Qvibus mediis id efficere studebat Hispanus, qvod in votis maximè ac spe habebat?

Qvum *Regiones* vel *dolô*, vel *apertâ vi occupandæ* sint: utroqve hoc medio, utut qvàm maximè illicito, usi sunt Hispani. *Dolo* qvidem in eo potissimùm: qvòd nunqvam non illos, qvi passim in existimatione aliqvâ erant, sibi magnâ obligarent pecuniâ, atqve hôc pactô in arcana Regum ac Principum consilia sese penetrarent. Semper enim consiliarios habebant sibi ære obstrictos. *Vi apertâ* id egerunt: dum Angliam, Germaniam, Italiam, Galliam apertô Marte aggressi.

XXIV.

Qvibus prætextibus Hispanus in Qvinta constituendâ Monarchiâ utebatur?

Ut omnes Hispani duabus rationibus ambitiones suas palliare solent, *Religionis* nempe (1) *Romano-Cathol. cujus supremum* se *Protectorem* Hispaniæ Rex venditat, *defensione, ejusdemqve propagatione*, (2) *Hæreticorum*, ut vocantur, *extirpatione*: ita nec minùs sub iisdem prætextibus armatus dudum *Qvintam* moliri cœpit *Monarchiam* Hispanus. Has scil. prætexere nullus dubitavit causas: *qvòd* ipse *non potentiæ amplificandæ studiô, sed partim pro defensione Ecclesiæ Romano-Cathol. partim ad extingvendas hæreses BELLUM SACRUM gereret.*

XXV.

Qvis Autorum docere rationem conatus est, qvomodo Rex Hispan. ad MONARCHIAM illam QVINTAM pervenire posset?

P 5 Cona-

Conatus id eſt THOMAS CAMPANELLA, *celebri de Monarchiâ Hiſpan. Diſcurſu*: qvem, rogatus à qvodam Nobili Auſtriaco, Auditoribus ſuis, qvos ante cancellos carceris habebat, memoriter in calamum dictitaverat; qvaſi ludendo media ſuppeditans perveniendi ad qvintam Monarchiam. In eo ſcil. Diſcurſu portentoſi æqvè ac ſtupendi ingenii homo nullus dubitat docere rationem: *qvomodo Rex Hiſpan. Monarchiâ totius terrarum Orbis potiri poſſet.* Reperire autem juxta hæc in eodem *Diſcurſu*, omnium noviſſimè *Amſtelodami Anno* 1640. *editô*, qvamplurima licet, qvæ ad Rempublicam Hiſpan. faciunt. Qvid? qvòd & ipſe ibidem de Rebusp. univerſi Orbis eruditè diſſerat. Cæterùm qvod viri hujus fatum attinet, illud ſatis eſt miſerum. Factum enim fuit, ut, qvum Rex Hiſpan. ab hoc *Campanella* ſibi metueret, ne qvid in Regno Neapolitano, in qvo vivebat, moliretur, in carcerem compingi, inqve eodem duriſſimè eundem haberi curârit. Vixit igitur in eo ultra 25. annos, fuitqve ipſi interdictus omnis charti & atramenti uſus. Aliqvoties etiam eqvuleo imbellis hic Monachus fuit tortus: qvia accuſatus, qv. motus eſſet in Regno Neapol. daturus. Sunt tamen & alii, qvi, vel propterea in tam triſti per tot annos detentum fuiſſe *Campanellam* carcere, ſuſpicentur: qvod Inqviſitoribus Rom. ob Atheiſmum ſuſpectus eſſet. Scripſerat enim & ille *Atheiſmum*, qvem vocat, *triumfatum*: cujus omninò lectio, qvamvis curſoria ſaltem, Lectorem confirmat, non adeò erraturum, qvi libro huic gloriam *Atheiſmi triumfantis* adſcribat. Unde & eſt, qvod non ſine cauſa VOETIUS *Diſpp. Theol. ſelect. Tom. I. p.* 201. notârit, locum ferè heic habere poſſe, qvod BARLÆUM *de Amphitheatro Vanini* judicâſſe legimus.

XXVI.

Anne & unqvam, dum ita Hiſpani ſæpe Qvintam affectârunt Monarchiam Imperatoris Titulô Hiſpaniarum uſi ſunt Reges?

Multi

Multi ex his usi titulô Imperatoris sunt. Nominatim autem eô usus est jam antiqvissimis seculis *Sanctius Major*; deinde *Alphonsus VI.* tum *Alphonsus VII.* qvi se etiam *Augustum* appellavit, ac contendit, Imperium Rom. translatum fuisse non ad Germanos, sed ad Hispanos. Ex Regibus Arragoniæ Imperatoris Titulô usus fuit *Alphonsus* cognomine *Bellator*.

XXVII.

At verò qvàm amplum hoc est Regnum, in qvo dudum Qvintam affectârunt Monarchiam Reges, imò & jam olim Impp. dici voluêre?

Tam amplum est: ut ab Orbe conditô nulli Imperatorum, Regum vel Principum majus Imperium obtigerit eô, qvô Philippus Indiarum & Hispaniarum Rex potitus: maximè qvum Lusitaniæ Regnum ipsi postremò adjectum. Certè enim amplissimas Europæ Provincias nobilissimasqve Asiæ Africæqve Regiones regimine suô complectebatur: Novum deniqve Orbem, qvi Europâ Africâqve latiùs patet, absqve corrivali pacificè ad tempus possidebat. In *Europa* scil. BOTERI verbis, *Hispaniam tenebat, qvæ 800. abhinc annis nulli tota, qvàm ipsius Philippi imperio paruerat. Tenebat Belgium, qvod mille,* eôdem Autore teste, *milliaribus ambitur, Regnum Neapolitanum tenebat, qvod mille & qvadringenta milliaria circumeunt: Insubriam tenebat, cujus ambitus est 300. milliarium: Majoricam & Minoricam & Evisam Insulas tenebat: qvarum prima 300. altera 150. tertia 8. milliaribus in Orbem porrigitur. Siciliam tenebat: cujus circuitus est 700. milliarium, & Sardiniam, qvæ 562. milliaribus* (*milliaria* ubiqve *Italica* intellige) *patere dicitur.*

XXIIX.

Ipsa interim, rebus Philippi sic stantibus, Hispania in qvot ac qvænam Regna qvondam dividi cœperat?

Qvum

Qvum *Hispania* antiqvissimis temporibus in *citeriorem*, à Pyrenæis montibus ad Iberum, & in *ulteriorem*, respectu urbis Romæ, ab Ibero flumine ad fretum usqve Herculeum divisa esset, tempore verò Augusti in *Bæticam*, *Lusitaniam* & *Tarraconensem Provinciam*, s. citeriorem Hispaniam, dividi cœpisset, (qvarum *illa* comprehendebat Granatam, Andalusiam, s. Vandaliam & Beturiam, s. Extremaduram; *ista* Regnum Portugalliæ; *hac* Arragoniæ) qvatuordecim tandem Regna, Pelagii jam ævô, Christianis, qvi in abdita sylvarum profugerant, collectis, & post magnam Saracenorum editam stragem, sensim urbibus ac regionibus recuperatis, constitui cœpêre. *Legionis* nempe, *Gallecia*, *Portugallia*, *Algarbia*, *Andalusia*, *Granata*, *Murtia*, *Valentia*, *Arragonia*, *Catalonia*, *Navarra*, *Castalia veteris* ac *nova*, Insularum *Balearium emersit Regnum*.

XXIX.

Ex omnibus hisce Regnis qvot ac qvænam potissimum durabili titulô ad nostra ferè tempora inclaruêre?

Utut avorum nostrorum memoriâ qvinqve maximè clara fuerint Hispan. Regna, Regnum nempe (1) *Castella*, qvod omnium amplissimum, (2) *Arragonia*, (3) *Portugallia*, (4) *Navarra*, & (5) *Regnum Legionis*, à Legione urbe Asturiæ dictum, qvam Pelagius Anno 716. magnâ Saracenorum strage editâ, occupârat, primus Legionis & Asturum Rex creatus: in tres tamen Coronas tandem unius Capitis coaluêre, ut sic ad nostra ferè tempora præ cæteris inclarescerent Regna tria, *Castilia*, *Portugallia* & *Arragonia*. Sub *Arragonia* comprehensa habetur *Catalonia*, *Valentia* & *Baleares Insula*: *Portugallia*, s. Lusitan. complectitur in se *Algarbiam*: *Castilia* deniqve Provincias continet reliqvas.

XXX.

XXX.

Qvæ nominatim sunt illæ Provinciæ, qvas continet Castilia hodie?

Sunt (1) duæ *Castellæ, Vetus & nova*: in qvarum illa caput urbs Burgos, in hac *Toletum*, umbilicus Hisp. Madrit sedes Regia, & Complutum. (2) *Legio*, in qva Urbs Legio; (3) *Asturia*, ubi Astorga; (4) *Gallæcia*, ubi Compostella; (5) *Extremadura*, ubi Badojoz; (6) *Andalusia*, in qva Seville & Corduba; (7) *Granata*, in qva Granata & Ronda; (8) *Murcia*, ubi Carthagena; (9) *Biscaja*, ubi Bilbao: (10) *Navarra*, ubi Pampelona; (11) *Mediolanum*, (12) *Belgica Provincia*, Hispanis adhuc parentes, (13) *Burgundiæ Comitatus*, (14) *Insulæ Canariæ*, (15) *America*, (16) *Insulæ Philippinæ*, & aliæ qvædam. Mediolanum tamen, Burgundia, Belgium Hisp. in clientela Imperii sunt nostri.

XXXI.

Sub qvonam jam Rege summum incrementum simul ac decrementum Regni Hispanici factum?

Summum incrementum, nec minus etiam maximum decrementum, accepit Hispania sub Philippo II. *Incrementum* nempe *summum* accepit per *accessionem Portugalliæ*. Hôc pactô enim tota Hispania in unius regis concessit potestatem: ut totum terrarum Orbem imperiô tenere videretur. Qvemadmodum verò Portugallia incrementum maximum Hispanico dedit Regno: ita Batavia eidem maximum fecit decrementum, & *plus citra* subsistere jussit. Per defectionem nimirum Belgarum maximum sustinuit Hispania rerum suarum decrementum.

XXXI.

Qvô jure ac titulô Portugallia Regno accessit Hispanico?

Portugalliam eâ ratione acqvisivit Philippus, Annô

nô 1578. Sebastianus, Portugall. Rex, in Mauritan. perierat: qvum Muhammedem Abdemelechum, Regem Fessæ, in Regnum esset reducturus, qvi à patruo suo auxiliis Turcicis pulsus fuerat. Qvumqve is esset juvenis 24. Ann. ἄτεκνος: successit Henricus, Emmanuelis fil. & Joh. III. frater, Archiepiscopus Eboræ & Cardinalis. Eum absterruit Philippus à conjugio, atqve post fata ejus in hæreditatem tam augustam Anno 1580. provolavit. Ut proximus nempe cognatus hæreditatem occupavit, frustra Antonio, Priore de Conto, tunc temporis Magistro Eqvitum Rhodens. naturali filio Ludovici, Eduardi fratris Emmanuelisqve ult. Portugall. Regis, (cujus filia Isabella mater Philippi fuerat,) nepote renitente. Qvum verò deinceps A. 1598. Pseudo-Sebastianus surrexisset, qvi Sebastianum, è prælio Mauritano, qv. in eo non fuisset cæsus, reducem finxerat, ipseqve vi jam oppressus esset: Philippus tandem sibi armis Portugalliam asseruit, eamqve reliqvis Hispaniæ Regnis univit. Duplici igitur jure Portugallia Regno Hispan. accessit: nempe *jure successionis* per *cognationem*, & deinceps *jure occupationis* per *arma*.

XXXIII.

Anne & hodie tenetur Portugallia ab Hispano?

Non amplius tenetur ab illo. Nam Anno hujus seculi 40. cum Algarbia à Regnô Hispaniæ defecit, electô sibi ac creato Rege *è Ducibus Braganzæ Juanne.*

XXXIV.

Qvæ defectionis hujus causa?

Causa erat: qvod non per indigenas, sed per Castellanos omnem gubernationem Hispanus administraret. Etenim, qvum hi pro ingenii sui superbia omnia superciliosè agerent, Nobiles Regni contemnerent, imò qvosdam ex horum numero ad remigia condemna-

demnarent, populus, injuriis istis irritatus, publicâ autoritate Regem sibi constituit proprium, qvi Philippo deinceps Lusitaniam omnem ademit, eamqve adhuc hodiè tenet.

XXXV.

Sed Belgarum defectio qvô annô fieri cœpit?

Cœpit jam ipsa Anno 1568. longô bellô, qvod à prædicto scil. Anno gestum usqve ad *Annum* 1648. si excipias inducias duodecennales ab Anno 1608. usqve ad 1620. Coacti igitur tandem fuêre Hispani Belgas ut liberos homines respicere, omnibus suis prætensionibus renunciare, & perpetuum, qvem vocant, Ambassadorem in aula sua tolerare.

XXXVI.

Qvid & heîc causæ erat, cur Belgæ & Hisp. deficerent?

Crudelitas & superbia, unô nomine *Tyrannis*, defectionis Belg. causa erat. Pariter autem eam *Hornius Orb. Polit. c. 2.* alteramqve probat pertinuisse *ad vim religioni inferendam*; alteram ad *evertenda Respubl. jura.* Qvod ut negari neqvit: ita statuendum profectò, *ex Decimarum exactione & Comitiorum, qva Hispani, tanqvam juri Regis adversa, sublata cupiebant, abrogatione, tanqvam ex veris motuum initiis, proficisci cœpisse reliqva.*

XXXVII.

Qvos Solœcismos igitur Politicos in irritandis ad defectionem Belgis Hispanos commisisse putas?

Varia de Hispanorum errore prodierunt judicia: majoris tamen momenti *Solœcismi politici* sunt, qvòd Hispani (I) *naturam & indolem Belgarum non respicerent.* Belgæ qvippe nec totam libertatem, nec totam

tam Servitutem pati poterant. Attendere heîc debuisset Philipp. II. Parentis sui Caroli V. monitum: *nullam gentem magis servire, qvàm Belgas: nullam servitutis nomen magis respuere.* (II) *Qvòd Belgis, qvi assveti fuerant Præfectos regii sangvinis habere, peregrinos præficerent.* (III) *Qvòd decimum numum à mercimoniis exigerent.* (IV) *Qvòd Religionis libertatem impedirent*, idqve primò novis creatis Episcopis; qvi vivere debebant ex reditibus Abbatiarum & Episcopatuum: qvi partim erant secularisati, partim in manibus Clericorum Pontificiorum relicti fuerant. Accedebant inqvisitores hæreticæ pravitatis: qvorum odiô multa designabantur, qvæ aliàs facta non fuissent.

XXXIIX.

E qvo principio Solœcismi hi politici profecti censentur?

Censentur profecti vel inde, qvòd Philippus totus esset Hispanus, Princeps melancholicus & asper, qvique primum non apertô Marte, sed Arte Machiavellicâ feroces populos aggredi imperiôqve premere vellet. Unde exosus Germanis, invisus Belgis, qvamvis per ingentia bella fatigaret Europam, plus tamen sibi, qvàm aliis, damni inferebat.

XXXIX.

Qvod si Philippus totus Hispanus fuit, cujus qvæso indolis sunt Hispani?

Laborant *intolerabili fastu.* Qvapropter nec ipsi inter se, multò minus cum aliis, colunt amicitiam. Qvid? qvòd sint fastu, ut omnes præ se contemnant, & qvilibet eorum se qvasi Regem esse existimet. Similiter omnes sunt *tristes*, nihilqve in illis venustatis, aut jucunditatis reperies. Unde & nec jucundæ sunt conversationis; sed graves & austeri. Atq; hoc ipso pactô omnium populorum odium sibi conciliant. Qvis enim cum taliter superbis & morosis hominibus amicitiam colere posset? Sunt autem omnes Hispani vel propterea eadem

dem hác animi indole : qvia temperatura corporum in omnibus Hiſpanis penè eſt eadem. Qvòd ſi jam verum hoc ſit, corporis verò temperatura animum ad hoc, vel illúd inclinet vitium, mirum ſanè non eſt, omnes etiam Hiſpanos, qvum ſint eâdem corporis temperaturâ, eſſe iisdem animi vitiis.

XL.

Qvæ illa eadem corporis in Hiſpanis eſt temperatura?

Qvod *eandem temperaturam corporis Hiſpanorum* attinet, omninò ex *nigredine oris ac corporis* (videas enim hoc omnes *nigricantes*, *non proceros*, *non obeſos*, ſed *macros*) apparet, *omnes eſſe melancholicos, & abundare in illis humorem melancholicum.* Ab hoc autem humore non tantùm reliqva corporis temperatura, qvòd nimirum non ſint proceri, neqve obeſi, oritur; verùm etiam inde fluit, qvòd Hiſpani non ſint animô vili, ſed ſemper magnanimi, qvodqve nihil tenue ſpirent, ſed omnia, qvæ moliuntur, ab animo ſuperbô & magnô proficiſcantur. Temerè hinc nihil moliuntur, ſed animi ipſorum ad arduos incitantur conatus. Eâdem de cauſa non leves, ſed graves, nec facilè mutant animum, ſed pertinaciſſimi in eo, qvod ſemel aggreſſi, opere perſiſtunt. Unde & fit, ut ſæpe Gallos victores, qvos facilè laborum capit tædium, victi licet, pertinaciâ ſuâ ſuperent.

XLI.

Cujus heîc Virtutis laus meritò tribuitur Hiſpanis?

Tribuitur his meritò laus *fortitudinis bellica*. Magnô namqve animô pericula & labores aggredi ſolent: famem verò, ſitim, & vigilias diutiùs, qvàm ullâ gens ſub Sole perferunt, bellatores iidem egregii, ac ſtrategematum optimè gnari exiſtentes. Unde & nihil non tentare audent.

LXII.

Suntne & aliæ Virtutes in Hispanis spectandæ?

Spectandæ in his præter *Fortitudinem sunt qvoqve Temperantia & Justitia. Temperantiam utiqve, qvæ occupatur circa cibum & potum*, optimè exercere nôrunt Hispani, parùmqve comedunt âc bibunt: præsertim si vivendum ipsis sit propriis sumptibus. Parcè scil. bibunt, & pleriqve raphanis, lactucâ, pomis, &c. vivunt. Qvæ qvidem tenuis vivendi ratio Hispanis ad res maximas gerendas profuit. Et sanè, nisi ita vixissent, non regendis apti fuissent Indis. In eo verò Temperantiæ genere, *qvæ versatur circa voluptates Venereas*, non sunt exercitati Hispani. Non enim sunt temperantes, sed à Castitate absunt maximè: adeò ut libidine superent omnes gentes. Certè in Christiano Orbe non reperiuntur homines adeò libidinosi & Venerei, qvàm sunt Hispani. *Justitia* seqvitur: qvam rigidè observant Hispani. Justitiam tamen suis potiùs, qvàm peregrinis administrare dicuntur. Credunt enim, sibi nihil non in alios licere. Idem in Lacedæmoniis *Aristot.* olim observavit: utpote qvi sibi persvaserant, non exercendam erga exteros, sed domi saltem colendam esse justitiam.

XLIII.

Ad qvam virtutem intellectualem præcipuè animum appellere solent Hispani?

Hispani, qvum magnô sint & elatô animô, appellere solent animum præcipuè ad *Prudentiam bellicam*. Idqve propterea: qvoniam existimant; se è re bellicâ facilè & nominis gloriam; & opes parare posse. Inter omnes igitur Artes nullam magis exercent, qvàm *Bellicam*. Et hâc parte qvoqve valent; nisi qvòd corruptiores hodiè eorum sint mores: qvippe qvi miserè âcqvisitarum opum copiâ, indeqve emergente luxuriâ, fracti.

XLIV.

XLIV.

Quæ Hispanorum sunt Studia, qvibus animum excolunt?

Hispani, qvum *temperamenti* sint *Melancholici*, *tristiora* amant *Studia*, eaqve felicissimè excolunt, reliqva verò, qvæ *amœniora*, fastidiunt. Apparet hinc, *illos eam maximè partem Theologiæ, Juruprudentiæ ac Philosophiæ, excolere, qvæ tristior, & multis meditationibus, magnâ operâ, magnâqve labore indiget.* THEOLOGIAM nempe potissimum excolunt, qvam Veteres dixerunt SCHOLASTICAM. Et sanè in tota Europa nuspiam invenies subtiliores Scholasticos, qvàm in Hispania. Cœpit autem Theologia Scholastica ibi his initiis, qvæ ipsi dederat FRANCISCUS VICTORIA, *Hispanus*. Is qvippe tantâ felicitate Parisiis hauserat Theologiam Scholasticam, ut non tantùm Præceptores suos longè superaret; sed & insignes in Theologia Scholast. faceret progressus: eò qvod ingenium ejus, utpote qvod erat triste, pro naturâ Hispanorum, aptius huic Theolog. parti excolendæ, qvàm Gallorum esset. Extat VICTORIÆ hujus *Liber* sub Tit. *Relectionum*, qvi non Theologis tantùm, sed & JCtis usui esse potest: qvia de rebus moralibus accuratissimè disserit: qvia & peregregiè de usuris, de jure belli, de jure Regis Hispaniæ in Indos disserit, atqve non nisi ea affert, qvæ valdè sunt docta, nec sine magnâ admiratione legi possunt. JURISPRUDENTIAM qvod attinet, ea maximè, qvæ est JURIS NATURALIS, excolitur in Hispania: nec ullibi felicius hoc discitur, qvàm ab Hispanis. Par ratio est PHILOSOPHIÆ. Nam *Moralis Philosophia* est, qvam studiosè colunt Hispani. Qvisqvis igitur ad subtilissimam Philosophiæ Moralis cognitionem adspirat, Hispanos consulere jubetur. Germani enim & Galli, si cum his conferantur, nulli sunt. Qvumqve ad *Metaphysicam* maximè reqviratur ingenium aliqvod triste, factum inde, ut & Hispani feliciter exco-

coluerint Metaphyſicam. In *Phyſica* verò ſunt pueri: qvia ejus ſtudium eſt amœnius. Unde & *Medicina* eâ ſaltem parte, qvâ triſtior, ab Hiſpanis excoli cœpit.

XLV.

Nonne & humaniorum Literarum Hiſpani ſunt ſtudioſi?

Qvia *literarum humaniorum Studia* paulò ſunt amœniora, illa certè frigent in Hiſpania. In tanto enim hominum numero vix unum,aut alterum laudaveris, qvi literas humaniores excoluerit. Agnoſcit & hoc MARIANA, qvi alioqvi ſatis bonis fuit inſtructus literis. *Cultus*, inqvit, *humaniorum literarum deſideratur.* Et BARCLAJUS inqvit: *In Hiſpania non Latinæ eloqventiæ ſtudium viget: non venuſtas Poëtices: non Hiſtoriæ priſcorumqve Rituum utilis ac robuſta lepiditas.* Atqve hinc qvidem fit, ut Hiſpanos, plerumqve in Philoſophia Scholaſtica ſummè verſatos, experiaris Grammaticæ adeò expertes, ut vix Latina loqvantur, vix intelligant. Exornat teſtimoniô hôc Hiſpanos nobiliſſimus Gallorum Hiſtoricus, GRAMONDUS, *Hiſtor. Gall. L. I. p.* 21. Id verò tam exploratum certumqve viſum ipſi fuit Hiſpano JANO HUARTO, *Doctori Medicinæ*, ut, ſolô Latinitatis indiciô Scriptores aliarum gentium ab Hiſpanis primô intuitu diſtingvi poſſe, putârit *Scrutin. ingen. c. XI. p.* 309. Lepida eſt Hiſtoria, qvam de Theologo qvôdam Hiſpano ille refert, qvi inter Patres Concilii Tridentini habitus eruditiſſimus, & iſthôc nomine *à Pio VI. Roman. Pontif.* vocatus, ſtatim primâ reſponſione barbarâ omnem eruditionis famam extinxit. Ipſe enim Papa, teſte *Huarto,* cubiculi ſui Præfectis atqve aſſeclis confirmavit, non ſibi videri ita Theologiæ gnarum eſſe hominem, qvi adeò parùm Latinæ elegantiæ dedicisſet.

XLVI.

XLVI.

Qvæ Religio est Hispanorum?

Universa Hispania *Romano-Catholicam Religionem* hodieqve ita profitetur, ut aliam non toleret. Vulgus tamen certitudinem religionis nullam habet. Et hinc *Secta* ibi *Illuminatorum* cœpisse dicitur, qvi apparitiones & illuminationes divinas jactabant, reverà iidem cum Enthusiastis, atqve his ferè æqvales, qvos Angli hodiè die Quackers vocant. Loqvor autem de *Vulgo*: qvod omninò naturâ suâ admodùm superstitiosum: qvemadmodum omnes Melancholici multis perpetuò agitantur phantasmatibus. Unde & hodienùm nusqvam adeò homines in Enthusiasmum sunt proni, qvam in Hispania. Nec mirum est, homines ibi adeò apparitionibus suis dementari. Planè enim non informantur in Religione Christiana: tamen etiam arcentur à lectione Codicis sacri. Præterea naturâ sunt ad *Melancholiam* propensi: qvæ reverà *balneum est Diaboli*. Cæterùm, qvid Indi de eruditorum qvoqve Hispanorum Religione senserint, HIERON. BENZO *Mediolan.* per plures annos inter illos versatus, in descriptâ à se *Novi Orbis Historia*, exqve Ital. Idiomate ab URBANO CALVEZONE in Latinum translatâ, prolixè docet, in specie præter alia notatu dignissima *L. II. c.* 18. Atheismum Hispanorum commemorans.

XLVII.

Ecqvodnam Mysterium iniqvitatis in Religione sua propagandâ prodidêre Hispani?

Ex eo tempore, qvô res Christianæ, expulsis Mauris, vel iisdem ad Sacra Christiana, nec pari tamen violentiâ coactis, crevêre, tam graviter post illorum ejectionem Hispanorum in Mauros æqvè ac Judæos, qvorum utrorumqve ingens multitudo, Christianismum simulans, supererat, grassari cœpit sævitia: ut

ut instituerent novum Judicii Sacri genus, qvod appellabant *Judicium inqvisitionis.* Atqve sic famosa illa *Inqvisitio Hispanica*, qvæ nunqvam antehac audita fuerat, ipsum *iniqvitatis* est *Mysterium*: qvod in Religione sua, & per natales, & per alienas terras propagandâ, tàm crudeliter jampridem prodiderunt Hispani, ut absqve mentis horrore hujus rei historiam nemo legere possit, nemoqve item in hunc usqve diem, nisi cum Roman. Pontifice sentiat, pedem Hispaniæ facilè inferre audeat.

XLIIX.

Qvid rei HISPANICA *illa est* INQVISITIO?

Est *judicium sacrum, adversus Mauros qvondam & Judæos, per delegatos fidei ac Religionis Romano-Cathol. Inqvisitores in Hispania institutum, qvodqve hodienum in dissidentes ibidem; præcipuè verò in Christianos Evangelicæ veritatis amantes, sævâ flammâ ac solemni tripudiô instituitur, ut fidei confessio per vim ex illis extorqveatur.*

XLIX.

Inqvisitio talis qvando primùm omnium cœpit, & deinceps in plenum vigorem erupit?

Jam circa A. MCC. conra *Albigenses* & *VValdenses* primùm institui cœpit: inde per Constitutiones *Frid. II. Imp.* succrevit: cujusmodi tres contra Hæreticos, & singulatim Patarenos, editæ sunt Anno 1221. In plenum deniqve vigorem circa Annum 1480. auspiciis *Ferdinand.* & *Isabellæ* erupit: qvô ipsô Annô exactius & accuratius Tribunal fuit erectum, eiqve & Reges subjecti. Penetravit abhinc Inqvisitio Hispan. in Italiam, sed minore cum insolentia. Iu Regno tamen Neapolitano & Ducatu Mediolanensi acerrimè inqviritur in dissentientes. Qvum verò Belgæ etiam hâc Inqvisitione ve-

vexarentur, novis Episcoporum sedibus in eam rem constitutis, primi tumultus pro Relig. libertate A.1566. in Belgio sunt exorti. Qvi & motus Neapoli eandem ob causam, *Petro Toletano* Vice-Rege, de more Hispaniæ in cujusqve fidem ac Religionem inqvirente, excitati fuerint describit nobis *Petrus Svavis Histor. Concil. Trident. L. 3. & Thuan. L. 3. ad Ann.* 1547. Eandemqve unam è causis esse, cur Hispania inopiâ hominum tantoperè laboret, communis Polit. est opinio: qvia nempe abesse cogantur omnes, qvi etiam in rebus leviculis à Relig. Pontificia dissentiunt. De inqvisitionis itaqve Hispan. ortu hoc habeto, *qvod nata illa non aliunde, qvàm ex Hispanorum in Relig. affectu.* Inde scil. Eccles. *hac Lex* in Regno Hispan. stabiliri cœpit: *qva severissimè in Capita ac fortunas hominum pravè de Relig. ac ritibus Eccles. Rom. sentientium inqvireret.*

L.

Qvis Romanensium de Inqvisitionis istius officiô omnium novissimè scripsit?

Qvum ingentes Libri de Hispan. Inqvisitionis judiciô & crudeli hominum carnificinâ conscripti habeantur, qvos nemo absqve horrore leget, omnium qvidem novissimè *spissum de Officio Inqvisitionis circa hæresin Opus* in lucem publicam THOMAS del BENE, *Clericus Regularis, Theol. Prof. Examinator, inqve Rom. universali inqvisitione Qvalificator, aliarumqve in Urbe Congregat. Consultor*, emisit. Multa sanè in eo Opere congessit Autor, qvæ ad rem pertinere videbantur, in *altera* qvoqve *parte de blasphemia, superstitione, idololatriâ, divinatione, tàm in communi, qvàm in particulari, de Magia* item *& maleficiis, de infidelibus* qvoqve, in specie de *Judæis, de Schismaticis, Apostatis*, &c. agens.

LI.

Tibi autem qvid videtur de eadem Inqvisitione?

Præpoſtera & perverſa qvum ſit judiciorum in Inqviſitione Hiſpan. forma, judico, *eam contra naturalem aqvitatem & omnem legitimum ordinem obſervari fuiſſe ſolitam, & hodienum obſervari ſolere.* Et qvidni ſic judicarem? Si qvis enim ſuperiori ſeculô, vel unicô teſte, Lutheranæ Religionis ſuſpicionem incurreret, nulla ejus excuſatio vel audiebatur, vel accipiebatur: ſed tormentis tamdiu membra accuſati diſtrahebantur, donec fidei confeſſio extorqveretur. Meritò proindè exclamo, mecumqve omnes boni ac cordati Viri exclamant: *O perqvam præpoſteram, ô perqvam perverſam Judicii hujus inqviſitorii formam, qva in immaniorem, qvàm Buſiridis, aut Phalaridis erat, crudelitatem abit ac deſinit!*

LII.

Qvam Hiſpanorum, circa Religionem maximè occupatam, indè mihi elicis Politicam?

Elicio *Politicam* inde Hiſpanorum *ad extremam usqve crudelitatem religioſam.* Etenim Hiſpani, qvum pertinaciſſimi circa religionem conceptarum ſint ſententiarum, erga diſſidentes item ac diſſentientes ſæviſſimi, magnifici qvidem Religionis Romano-Cathol. defenſores ac zelotæ videri volunt, hoc omnium ſuorum bellorum generale qvaſi fundamentum ponentes. Atqve eâ arte Galliam longô olim & miſerabili bellô involverunt, Germaniam & Belgium perturbârunt, Angliam ſpe devorârunt: nec ullis tamen, qvàm ſibimet ipſis, detrimentum intulerunt. Nam deprehenſis, qvas Religionis prætextu, velant, fraudibus, non tam Religionem, qvàm Regionem ab ipſis qværi deprehenſum fuit.

LIII.

Qvæ aliàs Hiſpanorum eſt Politica?

Hiſpanorum *Politica, qvod ad Rationem Statu* to-

tota consistit, *in fastuosa qvâdam aliisqve populis ridiculâ gravitate*: qvod & Lingvâ & habitu & incessu, ab aliis diversis, luculentissimè testatum faciunt. Cura hinc illorum præcipua est, Regis sui ad scrupulositatem usqve magnitudinem exigere, jactare immensam illius potentiam, & cæteris populis omnibus, solô exceptô Imp. Rom. controversiam de *Præcedentia* movere; non aliô argumentô, nisi qvod Rex Hispan. amplius, qvàm reliqvi, obtineat territorium.

LIV..

Qvæ prima heic semper est Controversia?

Prima in Hispanorum *circa Rationem Status Politica* semper *de Præcedentia inter Hispanos, Gallos ac Anglos est controversia.* Galliæ Reges prærogativam ab antiqvissimis temporibus usqve habuerunt: sed tempore Caroli V. eâ cesserunt, qvia ille Rex Hispan. & Imp. R. simul erat. Postmodum, tamen resumere eam Galli omnibus modis conati sunt: sed Philippus II. jure in Parente semel fundato se abdicare noluit. Unde gravissimæ lites inter Regna hæc enatæ, Gallis *antiqvitatem*, *præcellentiam ex unione* & similia caussantibus; Hispanis contra *factum* allegantibus, & *circumstantias ratione Hispan. mutatas*, & antiqvos mores tantùm concernere Castiliæ Regem, eoqve jus illud Gallo nihil prodesse. *Respicienda* enim *esse*, ajunt, *in ejusmodi casibus tempora præsentia: præterea Hispanum Gallo hactenus majorem fuisse*, & deniqve *in Hispaniarum Rege omninò Regum ac Principum Christianorum, qvi unqvam fuerint, sangvinem coaluisse*: qvod *Sciopp. probat in Consil. Reg. ad Phil. III.* &, ex Impp. 33. & Regibus 143. descendisse, demonstrat. Movent verò & Angliæ Reges Hispano Prærogativæ Controversiam: *qvia antiqvissimi Christiani sint, antiqvissimi Reges, nullius Vasalli, & deniqve Ecclesiasticis absolutè imperent*: qvas & similes rat. ap. *Meteranum* I. 13. legere licet.

LV.

Qvinam Autores litem contestantur, adeòqve Controversiam hanc de trium Regum Præcedentiâ suam faciunt?

Hispanici certè Regis eminentiam propugnant CAMILLUS BORELLUS *L. de Præcedentia Regis Cathol.* FERDINANDUS VASQVEZ *Præfat. ad Qvæst. illustr.* JACOBUS VALDESIUS *L. de Dignitate Hispan.* JOH. JACOB. CHIFFLETIUS *T. I. c. IX. X. seqq. Vindic. Hispan.* ALEXANDER PATRICIUS *Armacanus in Marte Gallico L. I. c. II. seqq.* Galliarum verò Regis partes acriter THEOD. GODOFR. *L. de Præcedentia Reg. Francic.* DAVID BLONDELL. *L. de Ampulla Rhemensi,* JOH. BODINUS *L. I. de Republ. c. IX.* tuentur. ROBERTUS deniqve WINGFELD & JAC. HOWELLUS, *Libris de Prælatione Regis Angliæ* editis, prærogativam jure meritoqve Anglo deberi demonstrant.

LVI.

Qvæ altera jam Controversia priori illi succedit?

Succedit de *Lingvâ*, qvâ in Tractatibus utantur Hispani, *Controversia.* Namqve & hoc non parùm addere autoritati videtur, cujus qvis utatur Lingvâ. Convenientibus igitur aliqvando Hispaniæ & Angliæ Legatis, disceptabant inter se de Lingva. Legatus Hispan. per ludibrium dicebat ad Legatum Angl. Loqvamur Lingvâ Gallicâ, qvippe Regina tua, est Regina Galliæ. Immò verò, regessit Anglus, loqvamur Ebraicè: qvippe Rex tuus est Rex Hierosolymitanus. Fieri omninò hinc cœpit: ut omnes *Tractatus publici Lingva Lat. tanqvam omnibus communi & neutrarum partium in Hispan. hodiè peragantur.*

LVII.

LVII.

Qvod præcipuum Hispanorum est ARCANUM?

Præcipuum illorum *Arcanum* est *defendere Italiam, imprimis Ducatum Mediolanensem, ab invasione Gallorum.* Nihil enim ægriùs ferunt, qvàm si Galli pedem in Italiam ponant. Existimant enim, eâ amissâ, actum fore de Monarchia Hispan. Pari studiô, sed majori cum emolumento, *Americam, s. Indias ab invasione, Anglorum præcipuè & Batavorum, defendunt.* Nam, qvum omnes Hispanorum opes inde dependeant, justo metu suam præsumunt ruinam, si exteris populis, præcipuè mari potentibus, navigatio in eam pateret.

LIIX.

Qvis Reipubl. ap. Hispan. est SCOPUS?

In Republica Hispan. juxta CONRING. *commoda Hispanorum* spectantur, & imprimis *Castellanorum.* Horum qvidem beatitudo in magnis collocatur divitiis. Nempe id unum agunt Magnates, ut cum ipsius etiam Regis damno ditescant. Reliqvorum Hispanorum, qvorum & commodum maximè qværitur, felicitat in superbia & lascivia collocatur. Volunt semper aliis imperare, ut sic possint suam explere superbiam: ne dicam, qvòd & unum id agere studeant, ut scortando expleant suam lasciviam. Nempe scortationes sunt, qvæ immane qvantum fœdant Hispan. tantaqve ibi, ut olim, ita adhuc hodie lupanarium est multitudo, qvanta in tota Europa non reperitur. Atqve sic omninò in Hispanorum Republica maximè id agitur, ut Hispanis benè sit, & ut possint explere lasciviam, aliisqve imperare. Interim tamen etiam ratio habetur reliqvi populi, qvi sub jugo Hispan. est extra Hispan. sed non nisi *secundariò* & *per Accid.* Qvemadmodum aliàs nulla

Respu-

Reſpublica ita potuit inſtitui,ut non ratio haberetur populi. In omni Republ. populo eſt benè : in optima verò Republ. populo eſt optimè. Sic itaqve in Hiſpania populo alicui non eſt optimè, nec etiam peſſimè, alicui ne qvidem benè.

LIX.

Quæ FORMA Reipubl. eſt Hiſpanica?

Apud Mauros *Monarchia erat ſimplex & abſoluta*. Mauri enim, aſſveti in Africa domimio abſoluto, illum in Hiſpania qvoqve ſervârunt morem. Atverò Hiſpani, originem trahentes à Gothis, gente liberrimâ, ac præterea ſuâ ſponte ſibi eligentes Reges, perpetuis inſuper bellis exerciti, non tulerunt ab initio Monarchiam abſolutam & illimitatam, ſed certis legibus eam ac conditionibus aſtrinxerunt; qvas, niſi excidere Regno Rex vellet, infringere haud poterat. Et qvanqvam, ſucceſſu temporis, creſcente indies Regum potentiâ, Hiſpanorum libertas decreſceret, nihilominus hodieqve Hiſpani Privilegiorum ſuorum tenaciſſimi ſunt, neqve majora ſibi imperari patiuntur tributa, qvàm cum legibus ipſorum convenit.

LX.

Qvi tamen omnium ſemper fuêre liberrimi?

Omnium liberrimi ſemper fuêre *Arragonii*, & hodieqve ſunt *Cantabri*, *Piſcani*, ſ. *Vaſcones* & *Catalonii*. Tantam ſanè libertatem Arragoniorum fuiſſe Hiſtoriæ memorant, ut Reges in judicium vocare, ac citra Majeſtatis crimen novum creare Regem potuerint. Unde nec ullum qvoad libertatem cum Arragonio comparari potuit Regnum: neqve ullius Magiſtratûs tanta fuit poteſtas, qvantam JUSTITIA Arragonum habuit; qvi inde etiam bonâ cum Grammaticorum venia non *hæc*, ſed *hic Juſtitia* appellandus:

dus: qvemadmodum Ungari olim Reginam suam *Mariam* noluerunt appellari *Reginam*, sed *Regem*: qvæ etiam in edictis publicis appellata fuit *Rex Maria*. Penes solam nempe JUSTITIAM in Arragonia absoluta erat potestas explicandi leges, ejusqve explicationi sine ulteriore provocatione standum erat. Idem Magistratus solus judicabat, an parendum regiis esset mandatis, nec ne: & ipse Rex, qvotiescunqve dubitabat: justumne esset aliqvid & legitimum, an secus, cogebatur sententiam Justitiæ exqvirere. Qvod *Cantabros* spectat, illi hodieqve liberrimi vivunt, nec ullum *Regem*, sed tantùm *Dominum* agnoscunt: nec licet Regi Hispan. absqve bona ipsorum venia cum exercitu fines Biscajæ ingredi. *Catalonii* qvoqve, qvantam curam libertatis gerant, satis ante hæc tria lustra ostenderunt: qvippe qvi ob minimas à militibus Hispan. acceptas injurias ad Gallos defecêre, de fractis privilegiis & oppressâ libertate Patriæ conqvesti.

LXI.

Cur Arragonii non æqvè ac Catalonii & Cantabri suâ libertate hodienum, ut olim qvidem fiebat, gaudent?

Ratio hæc est: qvia, qvum introducta tandem, etiamsi iniqvè in Arragoniis ferentibus, in Arragoniam Castiliani regiminis forma esset, *libertas tandem illorum sensim labefactari & opprimi cœpit*. Ita scil. res sese habet: qvòd Philippus II. Arragoniam insignibus suis exuerit Privilegiis, indeqve Successoribus suis usqve ad nostra tempora magis absolutum in Arragonios reliqverit Imperium.

LXII.

Anne verò planè absolutum est in Arragonios, qvod Successoribus suis Philippus II. reliqvit imperium?

Intro-

Introducta qvidem est in Arragoniam Castiliani regiminis forma: *nec planè* tamen *absolutam* in *Arragonios Rex habet imperium.* Etiamnum enim Magistratum habent, qvi vocatur *El-Justicia.* Coram hoc scil. illi, qvi per sententiam vel in bonis, vel in persona læsi sunt, qverelam instituere possunt. Qvid? qvòd & in hoc Judicio etiam eâ adhuc antiqvâ libertate gaudeant Arragonii: ut tributa tantùm sub titulo *Subsidii* & *Arbitrii* pendant, seqve cum Cataloniis *à metatis* & *epidemeticis* eximant.

XLIII.

Qvæ ratio interim ac forma Castiliani est Regiminis?

Qvantum ad *Castella*, vel *Castiliæ Regnum* attinet: illud *magis absolutè & Monarchicè* à Rege administratur. Imperat videl. in eo Hispanus *absolutè.* Habet enim *potestatem ferendarum legum, jus belli & pacis, jus vitæ ac necis, jusqve bonorum in universa Castiliâ.* Habet & Rex Hispaniæ ibi *potestatem creandi Archi-Episcopos, Episcopos & Abbates:* idqve accepit beneficiô Adriani VI. Papæ. Hic namqve liberam Carolo V. dedit potestatem illos eligendi: u Papa nihil hodiè habeat, nisi potestatem confirmandi In Hispania deinde qvum liberrimi *Magistri* essent *Ordinum militarium Sacrorum*, qvemadmodum Germ *Ordinem Johanniticum* liberrimi habet arbitrii, Ferdinandus Catholicus à Pontifice Rom. sub qvo Ordine illi eqvestres erant, impetravit, ut vel ipse Magiste esset omnium Ordd. (ein Groß-Meister) vel ipsi licere tales constituere Ordinum Magistros. Ne dicam qvòd hodiè per totum Castiliæ Regnum omnes Magistratus, etiam Politici, omnes item Gubernatores omnes Judices, & verò, si non omnes promiscuè, potiores tamen pro arbitrio à solo Rege constituantur Unde apparet, *Regem Castiliæ esse Monarcham plenum* qvanqvam ne in Castiliæ qvidem Regno tam laxa potentia sit Regis, ut planè nullis limitibus coërceri pos

si

ſit. Rex ſiqvidem nulli niſi Hiſpano officia Regni tribuere, nec alios prætorianos milites ſuo primogenito, qvàm ex Auſturia natos, adjungere poteſt.

LXIV.

Qvæ ratio adminiſtrandi Sacra per univerſam eſt Hiſpaniam?

Qvum *omnis adminiſtratio pertineat*, ut alibi, ita & heîc ad *res* aut *ſacras*, aut *civiles*. *Sacra* qvidem omnia *adminiſtrantur per Archi-Epiſcopos*, qvi numerantur hodiè IIX. *Toletanus* nempe, *Burgenſis*, *Compoſtellanus*, *Hiſpalenſis*, *Granatenſis*; *Caſar-Auguſt.* *Tarraconenſis*, *Valentianus*. Inter hos Primas, more omnibus *Regnis* receptô, eſt *Archi-Epiſc. Toletanus*, & ſic ſimul *Cancellarius natus Caſtil.* ipſeqve à Rege, ejusqve filio proximus. Epiſcopi numerantur circiter 40. ſuntqve ipſi ſub ArchiEpiſcopis. Nec minus tamen membra ſecretioris ſunt Conſilii, ac Titulo *Don* honorantur.

LXV.

Qvæ ratio eſt Res adminiſtrandi civiles?

Qvod *Statum Hiſpan. civilem* attinet, *Præſides*, *Conſiliarios*, *Pro-Reges* & *Gubernatores* Rex in hanc rem conſtituit. Habet præterea plurima ac diverſa *Conſilia*: ad qvæ negotia ſibi expoſita remittere ſolet.

LXVI.

Qvæ ſunt illa plurima ac diverſa Conſilia?

Sunt (1) *Conſilium Secretum*, dictum *Conſeio de Eſtado*: cui Rex ipſe præſidet, cogitqve & vocat illud ſuo arbitrio. (2) *Conſilium Regium*, in qvo tractantur res ad vectigalia pertinentes. Qvid? qvòd & lites omnes ab aliis Tribunalibus ac Curiis Caſtilienſibus ad hoc

hoc Tribunal per appellationem transferantur. (3) *Consilium Bellicum*, in qvo omnia negotia belli tractantur, f. invadendæ, f. defendendæ fint Provinciæ. (4) *Consilium Castiliæ.* (5) *Consilium Arragoniæ*, qvod moderatur Arragon. Catal. Majoricam, Minoricam, Ibicam & Cerdenam. (6) *Consilium Italiæ*, cui præest *Castiliæ Connestabilis*, comprehenditqve Regnum Sicil. & Neapol. cum Ducatu Mediolan. (7) *Consilium Indicum*, qvod possessiones Hispanico-Americas gubernat, tàm in Secularibus, qvàm in Ecclesiasticis rebus. Heíc enim Pontifex nihil juris habere dicitur. (8) *Consilium Ærarii*: in qvo de reditibus Regis agitur. Et ab hoc rationes accepti & expensi per totum Regnum administrantur, vectigalia locantur, & assignationes fiunt. (9) *Consilium Ordd. Eqvestrium*: in qvo expediuntur literæ ac diplomata *Ordd. S. Jacobi, Calatravæ*, & *Alcantaræ*, lites item dictorum Ordinum dirimuntur. (10) *Consilium Inqvisitionis*: in qvo de illis, qvos pro hæreticis habent, cognoscitur, & à qvo Inqvisitores particulares per totum Regnum ordinantur. (11) *Consilium Inqvisit. Toletanæ.* (12) *Consilium Gratiarum*: in qvo præmia iis, qvi officiis suis rectè præfuerunt, decernuntur, condemnati capitis vitâ donantur, & literæ, beneficia Regis confirmantes, expediuntur. (13) *Consilium excussionis debitorum*: in qvo debita & æs alienum Regis dissolvuntur. (14) *Consilium Sylvarum Regiarum*: in qvo ea, qvæ ad curam Sylvarum regiarum spectant, peraguntur. Additum his olim fuit *Consilium Portugalliæ.*

LXVII.

Qvi Pro-Reges tamen & Gubernatores Regni sunt Hispanici?

Pro-Reges & *Pro-Principes Hispan.* sunt (1) *Pro-Rex Neapolitan.* (2) *Pro-Rex Siciliæ*, (3) *Pro-Rex Navarræ*, (4) *Pro-Rex Valentiæ*, (5) *Pro-Rex Mexicanus*, (6) *Pro-Rex Peruvianus*, &c. GUBERNATORES

TORES sunt (1) *Mediolanensis*, (2) *Arragonensis*, (3) *Cerdexensis*, (4) *Majorica ac Minorica*, &c.

LXIIX.

Sed qvæ ratio Regiminis Hispan. in Regno est Neapolitano?

Regnum hoc, qvod armis à Ferdinando Cathol. & qvidem expulsis Gallis, partum, hodie verò *Monarchicum* est. Antehac verò in magna fuit libertate: nec in magna tantùm, sed & in nimia libertate: cumprimis ipsa urbs Neapolis suis Regibus fuit gravis. Per bella autem populus Neapolitanus fuit domitus. Dependet interim Regnum hoc à Papa, tanqvam Ecclesiæ Feudum. Unde & qvotannis Rex Hispaniæ Pontifici Rom. eqvam albam cum 7000. Ducatis in recognitionem directi Dominii pendere tenetur. Clerum tamen, Prælatos, Archi-Episcopos, & Episcopos Neapolitanos non minus sub Imperio continere solet, qvàm alios, frustra Clerô, imò Roman. Pontifice, ringente: qvanqvam ratione collationis minor Regis sit potestas. Pertinent enim Archi-Episcopatuum & Episcopatuum ibi collationes ad Papam: qvi qvidem horum magnam partem solet concedere suis Nepotibus, parum Episcopis ipsis è perpetua Curiæ Rom. praxi relinqvens. Qvod autem res civiles Regni Neapol. attinet, longè durior hodiè à Pro-Regibus ibi, qvàm in Sicilia, fit administratio.

LXIX.

Qvæ ratio regiminis est Hispanici in Sicilia, item & in Sardinia?

Utraqve Insula administratur manu regiâ nutûqve Regis Hispan. Hispanus nempe utrobiqve *Monarcha* est, & administrat omnia per Pro-Regem: qvi qvidem in Sicilia sedem suam *Panormi* habent, tanqvam in urbe satis castellis ac munimentis auspiciis Caroli V. instructa. Qvanqvam autem perpetuo milite

Hispanico teneatur ob perpetuas eruptiones piratica Sicilia; proportione tamen habitâ inter Regnum Neapolitanum & Siculum, semper Sicilia mitiùs habita qvàm Neapolis: cumprimis mitissimè habetur *Messina*, qvæ urbs ditissima & florentissima commerciis.

LXX.

Qvid de Insula Malta heîc habes, qvod recites?

Hoc habeo: esse portionem qvandam Regni Siciliæ; in manibus tamen hærere *Eqvitum Melitensium*: qvippe qvibus illa concessa à Carolo V. ut munimentum Regni Hispan. & Siculi essent. Qvapropter Hispanum tanqvam *directi Domini* agnoscere tenentur: inqve signum *recti Domini* ACCIPITREM ALBUM offerre illi solent.

LXXI.

Qvale Regimen in Mediolanensium Ducatum habet Hispanus?

Hic eôdem ferè modô regitur, qvô Neapolis, sed longè tamen mitiùs: idqve vel hâc præcipuè de causâ, qvia si durè æqvè haberetur, facilè posset per seditionem dubium facere imperium. Habet enim à latere Gallum, habet Sabaudum, habet Venetos, & alios Principes Italiæ. Verentur ergo Hispani: ne si durè habeatur ille Ducatus, seditione motâ, vicinus accersatur, populusqve sibi in libertatem vindicet: qvippe qvi longè bellicosior, qvàm Neapolitanus. Mittitur interim eò *Gubernator Castellanus*, qvi in arce Mediolan. residet: utqve possit in officiô tota retineri urbs, tenetur ea semper præsidiô Germanico.

LXXII.

Insulæ Baleares, Majorica & Minorica, qvale habent Regimen?

Reguntur & hæ duæ Insulæ manu regiâ *simpliciter:*

ter : ut ſumma poteſtas ſit penes ſolum Regem. Solet autem Rex Hiſpan. eas regere per *Gubernatorem*, qvi meritò deberet eſſe Arrag, qvia propriè pertinent ad Regnum Arragon. Rarò autem talis admovetur, ſed plerumqve eſt Caſtellanus. Qvòad regimen Eccleſiæ ſunt ſub Epiſcopo, qvi ſubeſt Archi-Epiſcopo Tarraconenſi : ut ita apparet, regimen Inſularum harum dependere à Rege Arragoniæ.

LXXIII.

Qvod Regimen Hiſpanus olim in Belgicis habebat Provinciis, anteqvam VII. excuterent jugum?

Qvoniam ſingulæ Provinciæ à ſe erant diſtinctæ, non poterant unô communi regimine ab Hiſpano teneri. Et qvanqvam id qvidem facere voluerat Carolus V. & Philippus II. nec tamen auſi ſunt propoſitum hoc exeqvi. Videbant enim, populum libertatis eſſe ſtudioſiſſimum. Qvare in ſingulis Provinciis (Brabantiâ exceptâ) ſuos habebant Gubernatores : ita tamen, ut Judicium unum ſummum omnium Provinciarum, qvod à Carolo V. jam tum Mechliniæ conſtitutum, foret. Interim ut olim, ita & hodieqve Provinciarum, qvæ qvidem jugum Hiſpan. non excuſsêre, unus *Generalis* eſt *Gubernator*, ad qvem omnia remittuntur. Sic jam olim ſub Carolo V. habebant *Margaritam Parmenſem*; ſub Philippo II. *Albanum*, *Reqveſenium*, *Johannem Auſtriacum*, *Alexandrum Parmenſem*, generales Gubernatores.

LXXIV.

Regimen Americanum qvomodo ſe habet?

America regitur per *duos Pro-Reges*. Qvia enim dividitur in duas partes, *in ſeptentrionalem* & *meridionalem*, qvælibet illarum pars ſingularem habet *Pro-Regem*. *Pro-Rex Americæ meridionalis* reſidet in

in urbe *Lima*, Regni Peruani Metropoli: *Pro-Rex* verò *America Septentrion.* reſidet in urbe *Mexico*, Regni Mexicani Metropoli. Solent autem illi, ut & alii Pro-Reges, ordinariè nonniſi ad triennium munere iſtô fungi, idqve prudenter: ne ſcil. diuturnius regimen Reipubl. noceat.

LXXV.

Tam latè proinde imperitans Hiſpan. ubi firmam hodiè & fixam ſedem habet?

Elegit ſibi hodie à temporibus Philippi IIdi perpetuam ſedem REGNUM CASTILIÆ. Tametſi enim Rex Hiſpan. latè imperitet: *in Regno* tamen *Caſtilia ſedem qv. firmam habet.* Primus hoc, ut dixi, Philippus IIdus fecit: ut Caſtilia perpetua eſſet Regum Hiſpan. ſedes. Nam longè aliter Carolus V. res ſuas conſtituerat, nuſpiam fixam habens ſedem, ſed Germaniam, Hiſpaniam, Africam, Italiam & Belgium peragrans.

LXXVI.

Sed qvæ regia hodie Metropolis Regni eſt Hiſpanici?

Eſt MADRIL, ſ. MADRITUM, qvibusdam *Mantua Carpentanorum*, aliis *Viſeria*, in editiori clivo ſitum, Septemtrionibus majori ex parte obverſum, in ſolo magis ſalubri, qvàm fœcundo: ubi Carolus V. Imp. diuturnô qvartanæ morbô poſt paucorum dierum moram liberatus. Qvintô abhinc lapide diſtat Monaſterium S. Laurentii, vulgò *Eſcurial*, Philippi II. opus, ſepulcris ejus, filiiqve & nepotis nobile: qvô & Reges ter qvotannis ſeceſſum inſtituere ſolent.

LXXVI.

Hiſpaniæ Rex ubi ſupremum ſuum habet Dicaſterium?

Habet id in *Curia Regia.* Ibi enim qvatuor Juſtitiæ Præfectos à Rege ipſo conſtitutos haberi, DE LAET teſta-

testatur, qvi de omnibus causis civilibus & criminalibus cognoscant.

LXXIIX.

Qvod insuper est usitatissimum in Hispan. judicium?

Est id, qvod *Pesqvisam* vocant, cujusqve Judices dicuntur *Syndici.* Horum verò Judicium *Syndicatio* vocatur: & Syndicatus hic est experimentum totius Justitiæ, deqve qverelis singulorum sermo.

LXXIX.

Qvi ipsi Regni Hispanici sunt Proceres?

Proceres Regni Hispanici *trium* sunt *Classium.* Nempe sunt *Duces, Marchiones* & *Comites*, qvi uno nomine appellantur GRANDES. Non autem adeò diu est: qvòd ipsorum Ordo cœpit. Primus qvippe Henr. II. Rex Castellæ & Legionis fuit, qvi eum instituit. Et sanè hodiè GRANDIUM ea est ratio in Hispan. ut Rex non imprudenti consilio factum hoc putatur: ut in tantum numerum excrescerent Magnates, hiqve ipsi ad tantas eveherentur divitias.

LXXX.

Qvomodo hi cum Rege agunt in Comitiis?

Agunt cum Rege paulò liberiùs, qvàm parest in Comitiis. Unde & rarò indicuntur à Regibus: etiamsi sæpe petantur. Præsidet verò in illis Rex & proponit: postea *Gravamina*, ut appellantur, exponunt Ordines: qvorum tamen jamjam decisorum executio lenta esse solet.

LXXXI.

Rex Seculi moderni è qva Domo est oriundus?

Eſt oriundus è *Domo Auſtriaca* , atqve ſic arctiſſimè Cæſari noſtro junctus. Philippus namqve Archidux Auſtriæ, Dux Belgii, Maximiliani I. Filius, in uxorem Johannam, Ferdinandi Arragonii & Iſabellæ filiam duxerat: è qvo qvidem conjugio Carolus V. & Ferdinandus ſunt nati, qvorum uterqve Imperator factus. Carolo V. verò in Regnis ac Provinciis Hiſpan. ſucceſſit Philippus II. Caroli Filius atqve unicus Regni hæres.

LXXXII.

Qvid è dictis apparet?

Hoc inde apparet: qvòd *in Regnis Hiſpan. ſucceſſio etiam fiat per filias*: qvale qvid nuſpiam in German. obtinet, nec & in Regno Galliæ. Sic igitur, maſculinâ Familiâ regiâ extinctâ, facilè fieri poteſt: ut nova Familia rerum in Hiſpania potiatur: qvum Regna *jure dotalitii* poſſint ibi ad alios pervenire.

LXXXIII.

Qvale verò Hiſpanicum eſt Regnum?

Eſt *hæreditarium*. Naſcuntur enim in Hiſpan. Reges, non fiunt: nec & filiæ ibi, deficientibus filiis, è Regno excluduntur.

LXXXIV.

Qvô peculiari nomine primogeniti Regum Hiſpan. filii, vel filiæ veniunt?

Regia utriusqve ſexûs peculiari nomine jam olim dici cœpit INFANS, non à Latina illa voce, qvâ *puerum* & *minorennem* denotamus: (Nam INFANTES in Hiſpania dicuntur profectioris etiam ætatis viri fæminæqve) ſed à voce Cantabrica, qvæ ſignificat *proximum Regni Succeſſorem*. Atqve ſic in hodiernum usqve diem *primogeniti filii*, vel *filiæ* Regum Hiſpan. maximè vocantur INFANTES. Transferri tamen & ad qvosvis Regni Succeſſores *infantis* nomen cœpit. Sic ſuper-

ſuperſtite Balthaſare natu maximô nuper *Infantis* nomen geſſit Ferdinand. Carol. & poſſunt plura exempla dari.

LXXXV.

Cujus nominis INFANTEM *maſculam Rex Philippus IVtus in Hiſpania poſt obitum Regno reliqvit?*

Reliqvit *Carolum II. qvadrimulum*: ejusdemqve tutricem ante obitum An. 1665. conſtituit Reginam, VI. huic adjungens Conſiliarios: nempe IV. ex conſtitutione Regni, & adhuc duos è libera voluntate (*Marchionem* puta & *d' Aytona*, & *Comitem de Pigneranda*) ut horum conſilio, ſi liberet, uteretur, ceteroqvin abſoluto imperiô frueretur.

LXXXVI.

Qvæ INFANS *fœmella eſt Hiſpaniæ?*

Eſt *Regina Galliæ*: qvippe qvæ Philippi IV. eſt Filia primogenita. Hanc tamen Rex, juxta *Relat. Francofurt. de Anno 1665. Menſe Octobr.* à ſucceſſione in Regnum Hiſpanicum excluſit, Regimenqve Hiſpanicum poſt obitum unici relicti filii potentiſſimo Imperatori noſtro cum Filiæ natu Secundæ matrimonio conceſſit.

LXXXVII.

Cæterùm, qvanta Hiſpaniæ eſt opulentia?

Eſt *ſatis magna.* Præter Fructus enim, qvos multis in locis affatim producit, plurimorum etiam populorum commerciis ditatur. Imprimis portus Hiſpalenſis mercibus eſt qvæſtuoſus. Inde ſiqvidem varia commerciorum genera in alias mundi plagas emittuntur. Huc etiam è Regno Peruano aurum & argentum, è Regno Mexicano materia ad tingendas lanas, aliæqve immenſæ opes advehuntur. Ex pulcerrimis qvoqve

R 4 eqvis

eqvis non parum lucri Hispania percipit. Percipit & lucrum ex optimi vini genere, qvod nostri Peter Simenes appellitant nomine inde huic vino impositô: qvod Peter Simon vites à Carolo V. è German. in Hispan. translatas illius jussu in Castil. propagârit.

LXXXIIX.

Qvi regni reditus?

Novissimus *Itinerarii Hispan. Autor* Regis Hisp. reditus ad *X. Milliones auri* extendit. Id qvod tamen de *ordinariis tributis ac Vectigalibus* intelligendum putant. Ex *Ordinibus Eqvestribus* Rex magnum habet proventum.

LXXXIX.

Qvæ Potentia?

Potentia Hispanica omnis aut *terrestris* est, aut *navalis*. *Terrestris* in *militia* cùm *eqvestri* consistit. *Eqvestris militia* eqvitum est 5000. nullumqve alium Tribunum, qvàm Regem agnoscit. *Pedestris*, dicta *el batallon*, à civitatibus, vicis ac pagis alitur, continetqve ad 70000. peditum. *Navalis* deinde *Hispanorum potentia* in 10. aut 12. triremibus & 12. magnis consistit navibus, qvæ Mare circa Africam pervagantur. Sunt & præterea aliæ naves in portu Hispalensi ad pugnandum paratæ.

CX.

Qvot Classes Hispanus habet præcipuas?

Ut olim Roman. vires Imp. sui, per omnes tres Orbis tunc cogniti partes diffusi, geminâ conjungebant Classe, qvarum una ad Mare superum, s. Adriaticum excubabat, stationem habens Ravennæ, altera ad Mare inferum, s. Tyrrhenum Miseni erat collocata: ita & Hispan. qvum abluatur ab Oceano & Mari Mediterraneo, atqve ab utriusqve Maris conterminis Provinciis imperium ejus agnoscatur, idcircò *geminâ*

Classe

Classe ad conjunctionem non minus, qvàm defensionem Provinciarum suarum utitur. Est igitur *Classis præcipua una, qvam Hispan. habet in Oceano, stationem utplurimum ad Oppidum S. Lucar obtinens*: ut Indiam defendat Occidentalem. *Altera præcipua Classis in Mari Mediterraneo habetur, ac non Italiam modò, sed & Insulas Baleares, Corsicam, Sardiniam, Siciliam & oppositas in Africa urbes, Larachen, Arcilam, & similes complectitur.* Præcipuè autem illa id intendit, ut summa in Italia autoritas penes Hispanum permaneat.

XCI.

At enim qvæ tertia illa est, cui similem Orbis non viderat, Hispanorum Classis?

Est *infelix illa*, certè tamen apparatu suo toti terrarum Orbi formidabilis, *qvæ in Mari Germanico destinata superiori seculo, Anno nempe* 1588. *propriè fuerat ad subjugandas iterum Provincias Belgicas.* Tantæ scil. illa fuit potentiæ: ut omnibus Marium peritis vocaretur INVINCIBILIS: *Militibus* enim constabat ferè 19000. *nautis* verò 7049. *Dynastis* 220. ipsis *Religiosis & Chirurgis* 669. & totô numerô exactè computatô, *hominibus* 18239. *Navibus* deniqve 135. Sed unius mensis spatiô disjecta fuit, primò *incuriâ & tarditate Ducis Parm.* qvi cum 40. navibus min. è Belgio præstò esse jussus ob causas intervenientes id effectui non dederat: deinde *punctuali observantiâ mandatorum regiorum*: deniqve *virtute Anglorum*, qvorum naves immanibus atqve tardissimis Hispan. navibus minores ac agiliores maxima damna Hispanis inferebant.

XCI.

Qvos perpetuos Hispani hostes sibi habent?

Perpetuos sibi hostes habent GALLOS. Postqvam

enim Ferdinandus Arragon. tot regionum conjunctione fundamenta *Qvintæ* alicujus *Monarchiæ* posuerat, GALLI, qvos hactenus Hispani tanqvam impares neglexerant, ab eo tempore perpetuis qv. bellis crescentem horum potentiam defatigare cœperunt. Qvod imprimis factum, qvum Carolus V. Rex Hispan. Imperium qvoqve German. consecutus esset. Hinc atrocia illa inter Carolum V. & Ferdinandum I., inter Philippum II. & Henr. II. bella.

XCIII.

Qvalis illa Hispanorum & Gallorum est hostilitas?

Est *mutua*. Mutuis enim odiis se invicem ita proseqvuntur hæ duæ Nationes, ut peculiari libellô repugnantia isthæc Gallorum ac Hispanorum descripta habeatur. Certè de *Antipathia Hispanorum & Gallorum* GRAMONDUS qvædam *L. I. p.* 21. eleganter scripta habet.

XCIV.

Cur mutuis se invicem tantopere proseqvuntur odiis?

Caussarum mutui hujus *odii* alia est *naturalis*, aliæ sunt *civiles*. *Naturalis causa* ipsa *naturarum* est *diversitas*. Etenim Galli (1) celeres & incitati; Hispani verò lenti & melancholici: (2) Galli in literaturâ omnibus scientiis se consecrant; Hispani verò, reliqvis prorsus neglectis, unam eligunt. *Causæ civiles*, s. *Politicæ* imprimis *tres* sunt. Nempe (1) *acre de Ducatu Burgundico dissidium*. Nam licet Franciscus I. à Carolo V. captus in Transactione Madritiensi jura omnia in Burgundiam resignâsset, à Parlamento tamen Transactio illa irrita facta fuit, indeqve adhuc hodiè *Ducatum Burgundiæ* Gallus possidet, Hispanô interim *Comitatum* saltem *Burgundiæ* (vulgò die France Conte) tenente. (2) *Armata Neapolitani Regni possessio*. Qvum enim Galli

li diu Neapolim tenuissent, Duce tandem Magno Consalvo omnes sunt ejecti, Neapolisq; armata manu ab Hispanis in hunc usq; diem possideri cœpit. (3) *Dudum mota ob Ducatum Mediolanensem controversia.* Etenim, qvum Philippus Maria, Vice-Comes Mediolan. absqve prole decessisset, moveri controversia cœpit: *Eccuinam Ducatus Mediolan. proprius futurus esset?* Fridericus III. Imp. nomine Feudi ad se pertinere asserebat: Ludovicus, Dux Aurelianens. uxoris nomine (huic enim Valentina Galeacii, Vice-Com. Mediolan. filia nupserat) hæredem se vocabat: Alphonsus, Siciliæ Rex, testamento hæres scriptus erat: accedebat Fr. Sfortia, qvi Philippi Mar. illegitimam filiam Blancam duxerat: Mediolanenses ipsi ad libertatem adspirabant, pro qvâ obtinenda Imperatori qvotannis poculum aureum promittebant. Obtinuit Fr. Sfortia, qvi obsesso Mediolano cives fame victos sibi subjecit. Interea non qvieverunt Galli, præcipuè Ludovicus XII. qvi A. 1500. captô Ludovicô Sfortiâ, ad se retraxit Ducatum. Imperator Pontif. Julii II. & Helvetiorum auxilio captivi Filium Maximil. Sfortiam Ducem constituit, & Gallos Anno 1512. ejecit. Secuta Anno 1513. cruenta ad Novariam Helvetiorum in Gallos victoria. Renovavit bellum hoc Anno 1515. Franciscus I. Rex Galliæ, atqve d. 13. Septembr. per biduum acerrimè præliatus Mediolanum recepit: Sed captus ad Paviam Anno 1525. jura sua resignare coactus fuit. Atqve ab hoc ipso tempore eò aspirare non potuêre Galli, ut ferrô diu motam illam Mediolanensem controversiam penitus dirimerent.

XCV.
Qvæ deniqve Hispani sunt Prætensiones?

Tribuit sibi (1) *jus in Regnum Portugalliæ*, injuriaqve sibi, postqvam Philippus IV. hoc Regno exutus, eidemqve Dux Braganziæ Johannes IV. è stirpe Catharinæ surrogatus fuit, idem Regnum ereptum esse con-

conqveritur. (2) *In Ducatum Burgundiæ, & qvidem ex jure hæreditario*, à Maria Caroli ult. Burgundiæ Ducis ad hodiernos Hispan. Reges devoluto. (3) *In Ducatum Britanniæ:* eò qvod Philippus II. post obitum Henr. III. Galliæ Regis Isabellæ filiæ suæ, qvæ Henr. III. ex Sorore neptis erat, jus repræsentationis in Ducatum hunc allegavit. (4) *In superioritatem territorii Ost-Frisiani*: ut constat ex Vervinensi inter Gallum & Hispanum transactione.

CAPITIS I.
APPENDIX
DE
AMERICA.

EROTEMA I.

America qvota est pars Terræ?

EST *pars Orbis Terrarum qvarta*, planè olim ignota & Europæ & Asiæ. Certè enim in antiqvis, vel Græcorum, vel Romanorum, monumentis ne minima qvidem fit *Novi Orbis* mentio. Conjectando qvidem aliqvid consecuti sunt, esse ibi aliqvas terras: certò autem id nemo unqvam affirmare ausus fuit, nec & ullibi memoratur, homines eò migrâsse, aut navigâsse.

II.

Qvanta & ipsa pars Terræ est?

Est *pars terræ maximè ampla & spatiosa*, habens ab *Ortu* Mare Atlanticum & Mare del Nort, *à Meridie* fretum Magellan. qvô à terra Australi incognitâ separatur. Ab *Occasu* pulsatur Mari Pacifico, s. del Zur: *à Se-*

à Septentrione terra est Septentrionalis incognita. Extenditur igitur in *longitudine* suâ per *Milliaria German.* 2400. in maxima verò *latitudine per* 1300. *Milliaria.*

III.

Qvomodo dividitur?

Dividitur in *Meridionalem* & *Septentrionalem.* In *Septentrionali* præcipua est Provincia *Nova Hispania*, s. *Mexicana*: qvô nomine sæpe venit tota America Septentrionalis, ductô eô, à præcipua Urbe Mexico. *America Meridionalis* ad Mare del Zur habet Castellam auream, novam Andalusiam, Popojanam, &, qvæ potissima, *Peruviam*, Regiones item, Hispanis nondum cognitas, *Chilin* & *Chicam.*

IV.

Utraqve qvô sensu Novus Orbis dicitur?

Novus Orbis America utraqve dicitur σχετικῶς, respectu nempe citeriorum temporum: qvum indicia non pauca deprehensa ibidem fuerint Evang. prædicationis: unde pateret, jam olim terræ partem fuisse cognitam. Ipsi nimirum Americani fassi sunt, ante innumerabiles Lunas (sic enim illi tempora putant) viros barbatos, qvales erant Hispani, doctrinam eandem eò attulisse, sed à majoribus suis fuisse interdictos.

V.

Novi hujus Orbis qvis ac qvalis est situs?

Situs ipsius satis est tutus. Ita enim America est sita, ut non possit adiri, nisi navigiis. Pedibus enim ex tota Europâ, vel Asia, vel Africa nullus populus in Americam transire potest, eidemqve vim pedestri inferre itinere. Undè nec Americani à populis sibi metuere possunt, qvi potenti Classe non sunt instructi: nec

nec possunt etiam cum populis nisi Classe instructis commercia exercere. Sic itaqve, qvoniam inter Europæos non est populus, qvi magnâ valeat Classe, præter Hollandos & Anglos, non potest Hispanus in illis terris qvicqvam metuere ab Europæis populis, præterqvam à Batavis & Anglis. Præterea, qvoniam in Africa non sunt præter piratas, qvi Classem magnam instituere possint, neqve etiam præterea Asiatici Populi classe valent, non est qvod Americæ suæ ab Africanis & Asiaticis multùm Hispania metuat. Tantum Hollandi & Lusitani in India Orientali tenent loca qvædam, ibiqve classem paratam habent. Longè verò eâ parte, in qva Classe Hollandos ac Lusitanos valere dixi, America ab Asia est remota. Inter Indiam enim & Californiam, vel reliqvam etiam Americæ partem, ingens intercedit spatium. Utut autem sic terra firma satis sit tuta adversus Europæos qvosvis (exceptis Insulis) commercium tamen & transportationem mercium valdè impedire Angli & Batavi per hostiles Classes possunt. Et sanè impediverunt ab Anno 1620. postqvam die West-Indische Compagnie nata.

VI.

Qvum igitur qvàm maximè incognita Terra illa citerioribus tempp. esset, ecqvando innotescere demum Europæis cœpit?

Factum sanè singulari DEI beneficiô, ut terræ illæ antehac ignotæ Anno post natum Christ. 1492. & qvidem faustis Christophori Columbi Genuensis auspiciis, hominibus tandem innotescerent.

VII.

Unde verò hoc nomine dici meruit America?

Tota illa terra ab *Americo Vesputio*, homine profectò felicissimô, dici meruit *America*: qvippe qvi primus *terram* Americæ *continentem* detexerat. Dictus autem

autem est *Americus* penultimâ longâ. Si igitur accuratè vellemus loqvi & pronunciare, etiam deberemus *America*, penultimâ longâ, dicere. Sed, qvum parùm id referat, vulgò hodiè dicitur, penultimâ correptâ, *America*.

IIX.

Unde eadem illa satis spatiosa terra ab hominibus ac brutis habitari cœpit?

Certè, qvamprimùm admirabilis ille Colonus, Americus Vesputius, in Americam continentem se penetraverat, excitari apud Europæos ingenia cœperunt. Cœpit & non in minori laude poni, originem tot gentium ostendisse, qvàm detexisse terras. Adeò videlic. inexhaustæ difficultatis Qvæstio, *unde hic Novus Orbus, unde immensa illa hominum & animalium multitudo, qvi ejus incolæ, qvibus terris profecti, qva via ignorantibus aperta, qvid eos tandem ab origine sua mutárit, &c.* plurimorum industriam fatigabat, ut superioribus etiam annis curiosè disputaretur in Hispania: U*trum Indi ab Adamo oriundi, an verò media qvædam species inter simios & homines essent?* At enim qvum certius hoc sit, qvàm qvod certissimum, *omnes homines debere originem Adamo, deinceps Noachô hujusqve filiis*, non opus est heîc prolixè disputare: *qvomodo in Americam illi venerint?* Nec & necessium est novo Præ-Adamitarum Plaste, PEYRERIO *Gallo*, insanire. Dudum enim est: qvòd *Peyrerio*, meras de prisca Americanorum origine nugas vendenti, cùm MARESIUS in *Refutat. Fab. Præ-Adamit. Q. III. §.54.* tùm J. PYTHIUS *L. I. Resp. Exetast. ad Tract. Præ-Adamit.* responderunt. Doctissimè interim Argumenta de *Orig. Gent. American. L. I. Hist. Americ.* examinavit ACOSTA, pervenisse illuc homines ex Europa, Asia, Africa, ipse tradens. Post illum verò idem argumentum in Belgio duplici Dissertatione egit HUGO GROTIUS, cui doctissimè se opposuit JOH. de

LAET.

LAET. Et qvanqvam maximè faveant Eruditi Grotio, ipſeqve etiam CONRING. doctrinam Grotii magni cæteroqvin faciat; præferendus tamen hac in parte LAETIUS eſſe videtur. Is namqve magis hac in re veritatem aſſeqvitur: qvum ipſe, *incolas in Americam terrâ potiùs tranſiviſſe, qvàm mari; aut, ſi ulla interceſſerit navigatio, non fuiſſe eam longam, aut difficilem;* reverà unum Orbem alteri eſſe continuum, aut aliqvâ ſaltem parte vicinum. Cæterùm *Diſſertationem* qvoqve *de Origine Gentium Americanarum* ſcripſit ac edidit ROB. COMTÆUS; nec minus *Animadverſionem ad ea, qvæ Grotius & Laetius de Orig. Gent. Peru & Mexican. ſcripſerant,* ut eſſet Prodromus Comment. ad *Eſ.* 18. jurispublici fecit JO. BAPTISTA POISSON, nova ibidem ſuppeditans Argumenta. Noviſſimè tandem omnium *de Originibus Americanis* ſcripſit GEORG. HORN. res Americanas ab ipſa gentis origine ad Europæorum in eam adventum usqve *Libris IV.* memoriæ prodens. Cui itaqve curioſum hoc Argumentum tractare placet, is laudatos adeat Scriptores.

IX.

Qvæ Gentis Americanæ hinc fluit Antiqvitas?

Fluit è curioſa æqvè ac ſtudioſa hac Originum Americanarum indagatione *veneranda Gentis canities.* Etiamſi enim *Americanorum Origines* incertæ ſint, imò obſcuriſſimæ, nec ſatis conſtet, an ad Europæos, an ad Aſiaticos referri debeant: JOH. LAETIUS tamen *Diſſ. de American. Gent. Orig. p.* 70. confidenter judicat, omninò credendum hoc eſſe, qvòd, qvum America tàm latè pateat, qvàm noſter Orbis, ac non minus habitata fuerit, qvàm aut Europa, aut Aſia, aut Africa, *ſtatim poſt confuſionem Lingvarum in Americam migratum fuerit.*

X.

X.

Quæ qvæso conditio ac status Americanorum ante Hispanorum fuit adventum?

Discere id possumus omne ex JOSEPHI ACOSTÆ, doctissimi pariter ac sapientissimi Jesuitæ, *Historia Americana*, qvâ complexus est *Historiam Amer. naturalem, civilem & Ecclesiasticam*, eâ fide, eâ accuratâ curâ, ut non dubitemus eundem inter politissimos hujus Argumenti Scriptores referre. Scripta autem illius Historia Americana habetur primùm Hispanicè: versa deinde fuit in sermonem Belgicum, ex hoc in German. Certè igitur, qvi adspirat ad cognitionem Rer. American. civilium, magnum ex ACOSTÆ Opere hoc Histor. fructum potest percipere. Nunqvam enim ab ipso editam *Historiam Novi Orbis* legere licet sine admiratione. Sunt, sunt reverà ibidem omnia stupenda. Nominatim descripsit vasta illa Regna, *Ingarum, Mexicanum & Peruvianum:* qvomodo se habuerint ante occupationem Hispan. Scripsit itidem Latinè *duos Libros de Nat. Novi Orbis*, qvi conjuncti esse solent ejusdem Autoris *Libello de Prædicatione Evangel. apud Indos.* Potuit autem nemo meliùs *Acostâ* Argumentum hoc tractare: ipse enim per 18. annos in America vixerat, fueratqve longè doctissimus & patientissimus Jesuita, sincerè omnia enarrans. Prodest igitur *Acosta* hoc *Opus, qvô Histor. Americ. fideliter complexus est*, Theologis, Politicis ac Mathematicis. Cumprimis notabile est, qvod habet *L. VI. & VII.* nempe *non fuisse eam barbariem in America, uti vulgò creditum, sed florentes Respubl. Major Barbaries*, inqvit, *fuit ap. Rom. tempore Taciti, qvàm ap. Americanos. Illi aqvè civiles fuerunt ac Rom. ipsi, vel Gentes Europæ.* Tantum abest, fuisse naturâ barbaros, qvod dicit SEPULVEDA, ut potius ratione legum multa prudentiùs ap. illos, qvàm ap. ipsos Romanos, constituta fuerint.

XI.

Sed Americanorum res qvales sunt hodie?

Tales sunt: *ut totus ille noVus Orbis in doctrina & moribus habeatur mutatus*: Posteaqvam scil. pars Americæ nobilissima Anno 1525. subjici Hispanis cœpit. Tametsi verò ingens ille Americæ tractus à septemtrionali Polo usqve ad fretum Magellan. Hispanorum auspiciis sit inventus: minima tamen Americæ Meridionalis pars paret Hispano: Saltem littoralia ille ad Mare Australe habet, mediterranea non item. *Brasiliam* ad Mare Occidentale Lusitanus habet. Ne de *NoVa* dicam *Angliâ*, de *NoVa Francia*, deqve *NoVo Belgio*: ubi Hispanus nullus. *Sunt* & in *utraqVe tàm Septemtrionali, qVàm Meridionali*; *cumprimis Verò in Meridionali, Americâ plures sui juris populi*. Et ita utrinqve vasta sunt Regna: qvæ non parent Hispano. Qvæ tamen propriè ad Hispaniam terræ Americæ spectent, & qvænam terrarum illarum, qvas Hispanus tenet, sit conditio, qvæqve munimenta, omnia præclarè, prout reliqva Americæ, peculiari, eôqve satis magnô, *de Reb. Americ. Opere* descripsit JOH. de LAET. Superat id Opus omnium reliqvorum Scriptorum diligentiam, editumqve habetur *in Fol.* Profuit tamen *Laetio* in eodem Opere plurimùm Scriptum aliqvod Hispanicum, qvod 50. annos antè Hispanus qvidam accuratissimè scripserat, cui nomen ANTON. de HERREIRA. Qvum verò scriptum illud accuratissimam terrarum, Hispano in Americ. subjectarum, *Typographiam* contineret, valdè nocuit Hispanis. Acceperunt enim hôc pactô Batavi non tantùm accuratam terrarum istarum notitiam: verùm etiam exiguas Hispano in Novo Orbe esse vires deprehenderunt. Undè & eundem Librum *Belgicè*, post *Latinè* verti curârunt, non sanè amore, sed odiô potiùs Hispanorum: ut scil. manifestum toti fieret Orbi, qvænam ac qvalis Hispanorum in Novo Orbe esset potentia.

XII.

XII.

Qvotuplices igitur potissimùm sunt Americæ hodie incolæ?

Sunt potissimùm *triplices: antiqvi* alii, alii *Hispani advenæ*, alii *Æthiopes.* Nonnulli qvartum genus addunt, *natorum* nempe *è promiscuo Hispan. & Amer. conjugio*, qvos vocant *Mestegos. Veterum* autem *incolarum* pro amplitudine Americæ numerus satis est exiguus. Hispanorum namqve sævities plures perdidit milliones: ut pauci hodiè è veteribus supersint incolis oriundi. Minimus tamen numerus est *Hispanorum.* Vix enim in tota America reperies ultra 3000. vel 4000. Hispanos incolas: plurimi sunt MESTEGI. *Æthiopum* qvoqve, qvi ultimô sunt locô, & ex Africa venales in Americam translati habentur, multitudo longè Hispanos superat.

XIII.

Positô quadruplici hôc incolarum genere, annon Hispanus satis causæ habet, ut sibi à mutuo incolarum odiô turbisq; inde in tam longè dissitis terris emergentibus metuat?

Tametsi pessimè habiti sint Americani ab Hispan. nullum tamen in Hispanos superest hodiè odium, nec Hispanorum in Americanos: qvia hodierni Americ. diu sunt nati post captam Americam, & pristinum statum nisi fando percepêre. Qvum item illi in servitute nati sint, ipsis accidere solet, qvod in universum omnibus in servitute natis: ut nempe præsentem minus odio habeant statum. Cumprimis *Mestegi* Hispanis non adeò malè sunt affecti. *Æthiopes* servili admodum sunt ingenio: qvippe qvorum magna pars in pueritia istuc translata. Nesciunt hinc meliora, & seqvuntur suos Dominos. Par ratio *Hispanorum*, qvorum plurimi nati in Amer. adeoqve minùs curant

Hispaniam. Sic itaqve qvum omnes magis ament Amer. qvàm Hispaniam, (eò qvod nec *Americani*, ne *Hispani*, nec *Mestegi*, nec *Æthiopes*, unqvam viderun Hispaniam) non est: cur à mutuo, diversæ licèt Gentes sint, incolarum odiô, indeqve emergentibus turbi facilè sibi metuat Hispanus: nisi qvòd, si Dux Americanus rebellis foret, Rex Hispan. facilè Americam amittere posset.

XIV.

Americani αὐτόχθονες nominatim cujus sunt indolis?

Sunt *simplices* satis, *civiliter probi, indeqve Hispanis qvoad virtutes morales facilè præferendi.* Sat etiam *ingeniosi* essent ad artes discendas: nisi ab Hispanis a cerentur. Non potuerunt sanè ipsimet Hispani, in Americam primùm venientes, satis mirari artificia manibus hominum effecta, in Regno cumprimis Peruviano.

XV.

Cujus indolis sunt Mestegi?

Tenent aliqvid virtutum Americanorum & Hispanorum: qvia misti sunt sangvinis. Ex Hispanorum qvippe & Americanorum sangvine nati habentur indeqve semina virtutum, imò & vitiorum mista habent.

XVI.

Æthiopes Americani cujus sunt indolis?

Indole planè sunt *servili*, ipsiqve contenti satis dummodò habeant, qvod edant ac bibant.

XVII.

De Religione Americanorum hodiernâ qvid habes?

Religionem & *Pietatem Americanorum* describi nobi

nobis ACOSTA *L. de Promulgat. Evangel.ap. Indos*: è qvô ipsô colligere licet, parùm profecisse Religionem Christianam ap. Americanos.

XIIX.

Cur autem parùm profecit Christiana in Americâ Religio?

Causas cur parùm profecerit Christ. Relig. in America, ipse haud dissimulare nobis *citatô Librô* voluit ACOSTA. Est autem *prima*, ipso teste, *causa incredibilis Hisp. imò etiam sacrificulorum, improbitas*. Inde enim fiebat, ut abominarentur Americani Relig. Christianam, Deoqve Hispanorum maledicerent, qvi tales haberet Discipulos ac Prædicantes. *Altera causa* est: *qvia non instituebantur in Relig. Christiana*. Baptizabantur qvidem, & Christianam adoptare jubebantur Relig. sed præterea nihil. Nemo enim ulteriorem hodienùm habet curam eorum, ut ipsos instituat. Disputatum sanè à multis Sacerdotibus & Episcopis, teste *Acostâ, an opus sit Americanos de DEO aliqvid scire*. Responsum autem: *sufficere, qvod credant ea, qva credit Ecclesia*. Mirum hinc non est: qvòd multi Americani hodieqve, etiamsi non apertè audeant colere idola; domi tamen & in semotioribus locis id faciant. Fatentur siqvidem pleriqve, se ignorare, qvid credant: qvũ admodùm pauci reperiantur in Capp. fidei plenè instituti. Par ratio est Æthiopum. Ut enim vulgus in Hispania, ita & in America parùm in Relig. instituitur: ideòqve rudis admodùm in Religione manet.

XIX.

Qvæ Religiones interim in America hodiè reperiuntur?

In America hodiè *Religio* reperitur (1) *Gentilis*, (2) *Romana*, (3) *Reformata*. Inter alia autem, qvæ plurimos Americanos ad Religionem Roman. perduxerunt, *Lingva Mexicana* ad id profuisse creditur. Hæc enim

per 1000. *Leucarum* spatium sese extendit. *Regum* qvoqve *impietas* multum ad id opis attulit. Ultimus enim Novæ Hispaniæ Rex sub capitis pœna, ne qvis ex plebe ipsum adspiceret, edixerat. Mortuo Gamacapa, 1000. hominum morte ipsi parentatum, &c.

XX.

Anne & INQVISITIONES *sunt in America?*

Sunt duæ ibi, una *Limæ*; altera *Mexici*. Duæ item Academiæ in iisdem sunt urbibus. Hâc curâ multi ex Indis Romanam Doctrinam amplectûntur; per vim tamen multos baptizari ferunt,

XXI.

Qvæ Regiminis ratio hodie in America, eâ maximè, qvæ Hispano paret?

Regitur hæc per *duos Pro-Reges*, *Mexicanum* unum *in America Septemtr.* & *Limanum in Merid.* Ordinariè autem singulis mutantur trienniis. Et prudenter qvidem mutantur: nempe *ne diuturnius regimen noceat Respubl.* Nocet autem; (1) qvia posset Pro-Rex, autoritate regiâ valens, ita res suas firmare, ut ipsemet Regi eriperet Americam. (2) Prodest ipsi Pro-Regi ad evitandam Magnatum reliqvorum invidiam. (3) Facit ad conservandam æqvalitatem, qvos vocant, Grandium. Si enim diutiùs relinqveretur Pro-Rex, posset colligere opes ipsi Regi & Grandibus formidabiles. Prodest (4) ut eò plures possint ad dignitatem isthanc pervenire. *Multum* autem *interest Respubl. si honores communicentur multis.*

XXII.

Qvæ deniqve & qvot summa Judicia hodiè sunt in eadem illa America, qvæ paret Hispano?

In

In *America Septemtr. summa Judicia* sunt *tria*, & *totidem in America Meridionali*. Administrantur autem omnia ista *Tribunalia* per solos Castellanos, magnô Castellæ lucrô, aliorumqve Hispan. damnô. Qvod ad *processum* attinet *judiciarium* : is est *summarius* saltem, secus ac in Hispania & Germania nostra.

CAP. II.

DE REGNO LUSITANICO.

EROTEMA I.

Regnum Lusitanicum ecqvodnam est?

Est illud ipsum *Veteris Lusitaniæ ac Boeticæ Regnum*, qvod & PORTUGALLIÆ *Regnum* hodiè dicitur, sub se comprehendens *Algarbiam*, potiorem Lusitaniæ veteris partem, peculiare olim Regnum. Unde *Lusitanus Portugalliæ* hodiè & *Algarbiæ Regem* se scribit.

II.

PORTUGALLIA *undè dicitur?*

Habet nomen vel ab *urbe* qvadam, portu celebri munitâ, qvæ dicitur *Cales*, vulgò Port à Port: vel à *Gallis Braccatis*, qvi in *portu*, s. *littore* appulerunt.

III.

Lusitaniæ verò nomen unde?

Non minus Phœnicium Lusitaniæ vocab. qvam Boeticæ, aut Tarraconensis esse, credit, statuit atqve

probat *Sam. Bochartus Canaan. L. l. c.* 15. Lusum enim, Liberi Patris filium, aut comitem, ac Lysam cum eo bacchantem nomen dedisse Lusitaniæ, ut post Varronem Plinius asserit, meras nugas ait esse. Qvin לוז Ebr. ac Syris, & לוז *lauz* Arabibus esse *amygdalum*, vel *amygdalam*, scribit. Atqve sic לוז h. e. *amygdalum* nomen fecisse Lusitan. putat. Cur autem id putet, porrò docet, qvum dicit: *Primò id certum, Phœnices à proventu fructuum sæpe nomináse loca. Sic Jericho Urbs palmarum à palmis, Tapphua à malis, &c. Sed & ab amygdalis dicta Luza, qvæ & Bethel in tribu Benjam. Gen.* 28. 19. *& altera Luza in Hetthæis in tribu Ephr. Jud.* 1. 26. Qvidni & Lusitania, in qva præstantissima amygdala tantâ copiâ proveniunt, ut hâc in parte nulli terrarum parti cedat, ab amygdalis diceretur.

IV.

Qvis Lusitan. situs?

A Septentrione Galliciam & fluvium Mingo, Aviamqve ad oppidum Ribadan, qvâ parte spectat Galliciam; *à Meridie* & *Occidente* Oceanum, *ab Ortu* Castiliam, Andalusiam & Estremaduram habet.

V.

Qvæ amplitudo?

Non adeò ampla est Lusitania. Longitudo enim ejus & Algarbiæ est milliarium ferè German. 95. *latitudo* qvibusdam in locis milliaria German. circiter 20. complectitur. Undè patet, *terram ipsam in longitudinem potius, qvàm latitudinem esse porrectam.* Si latitudinem spectes, est angusta; si verò longitudinem, est satis magna; maximè si Algarbiam adjungas, exiguam qvidem Regionem, regali tamen pollentem dignitate.

VI.

Qvæ tamen Lusitanico Regno hodieq; subsunt?

Sub

Sub eo, præter Lusitaniam *ipsam* & *Algarbiam*, sunt hodieqve *Brasilia America*, *Goa Æthiopia*, & nonnullæ *India Orientalis Provinciæ* cum locis qvibusdam Insulanis, *Molucca* nempe *Insula* & *Azores*, s. *Flandrica*, qvarum IX. numerantur.

VII.

Qvos insignes habet fluvios?

Insignes fluvios habet I. *Tagum*, qvi Aurifer olim dictus: non qvòd ferat, sed auferat aurum, qvum omnia sumptuosa sint & carissima Lisabonæ, circa qvam Oceano miscetur. II. *Duerum*, qvi circa Port à Port miscetur Oceano. III. *Anam*, s. *Gvadianam*, Arabico ita dictum vocabulô: qvi non nisi ex parte Lusitan. tangit, inqve fretum Gaditanum effunditur.

IIX.

Qvi celebriores sunt portus?

Portus habet paucos, sed hominibus tamen probè munitos. Sunt autem celebriores *Lisabona* ad fluvium Tagum, *Setubal* ad Oceanum, & *Porto* ad fl. Duerum.

IX.

Qvæ majores Urbes?

Hæ sunt LISABONA, qvinqve habens arces, BRACARA, ubi sedes Archi-Episcopalis, EBORA, SANDARENUM, CONIMBRIA; BRAGANZA, & aliæ: Sunt autem Urbes ipsæ in Lusitania ad Oceanum planè non munitæ: ita ut bonam partem muris Lisabona careat. Melius tamen Port à Port munita habetur; verùm non ut Germanicæ solent urbes. Non tamen ita diu SCHOMBERGIUS, natione Misn. loca Castellæ vicina, & cumprimis sylvas, munire instituit.

X.

Qvæ verò securitas Lusitan. si urbes munitas non habeat?

Securitas omnis heîc in *jugis* consistit, *inqve ipso*, qvi & ab Occidente & à Meridie terrarum alluit, *Oceano*. Sic igitur ab Occidente & Meridie non potest offendi Portugallia, nisi ab eo, qvi Classe prævalet. Qvod *juga* spectat: est & in his aliqva, eâ parte, qvâ spectant Castiliam, adversus subitaneas irruptiones securitas. Et qvanqvam ipsa patiantur transitum; saltem tamen paucis eum præbent.

XI.

Ceterùm qvàm populosa est Lusitania?

Populosa satis fuit ante 200. *annos*. Crevit numerus tunc maximè, qvum Ferdinandus & Isabella Mauros & Judæos expulissent, Horum enim 20000. Familiæ in Portugalliam secesserant, qvâlibet Familiâ 10. circiter capitibus constante. Unde numerosus ortus populus & dives ærarium. Johannes siqvidem Rex Lusitan. è singulis capitibus 8. Ducatos exigebat, datâ ad certum tempus commorandi facultate, ultra qvod in servitutem essent redigendi. Nimium verò qvantum decrevit deinceps numerus populi in Lusitan. ut sic non adeò populosa sit hodie, qvanqvàm paulò magis, qvàm Hispania.

XII.

Cur decrevit tantoperè populi in Lusitania numerus?

Decrevit nimium (1) *per longinqvas post A. C.* 1457. *in Indiam navigationes*, qvibus magna populi vis absumitur: (2) *propter coloniarum, qvas in Indiam, Africam & Americam duxerunt, multitudinem*: (3) *propter Inqvisitionem Hispanicam*, utpote per qvam plurimi ejecti in alias terras: (4) *qvia & Hispani omnes sensim ad militiam aptos magnis stipendiis eduxerunt in Belgium*, majori ipsis stipendiô datô, qvàm Hispanis, Italis & German. ut sic nudârent Lusitaniam: (5) *qvia minus fœcunda Lusitan.* (6) *qvia scortationes minus debitò puniuntur, immensaqve lupanarium conceditur multitudo.*

XIII.

XIII.

Qvæ interim indoles, qviq́ mores sunt Lusitanorum?

Idem eorum animus est cum Hispanorum. *Arrogantes* nempe, *superbi, elati, & verbis admodum magnificis turgidi sunt, indeq́ve nihil humile & abjectum spirant.* *Bellicosi* qvoqve aliàs fuêre propter plurimos adversus Muhammedanos & Castellanos bellicosos Reges. Emolliri tamen sensim per commercia ditissima cœpêre. Nempe qvum crescerent divitiæ, cum divitiis luxus, cum luxu mollities & vitia alia qvamplurima crescebant. Hinc, hinc omninò populus factus mollis & luxuriosus: qvi ante virtutem in fortitudine bellica collocârat. Hodiè idem mollis est animus Portugallorum; sed necessitati tamen parentes iterum bellicosi fiunt: ut mirum sit, potuisse eos immanem Castellanorum servitutem tam diu ferre.

XIV.

Qvæ Lusitanorum Religio?

Æqvè sunt superstitiosi in Religione sua ac Hispani. Ita *addicti* sunt *Religioni Pontificiæ*, ut nullibi largior Jesuitarum sit proventus, qvàm in Portugallia. Sanè vix universa Hispania tot ostentat Jesuitarum Collegia, qvot una Lusitan. Dici ibi meruêre *Apostoli*, ob fidei in Indiis propagationem. Qvid? qvòd apud Joh. III. Regem Portugall. in tanta autoritate fuerint, ut ipsos qv. Curatores Testamenti sui ex Joh. IV. filiô nepotis Sebastiani constitueret.

XV.

Qvantæ divitiæ sunt Lusitaniæ?

Tam amplæ non sunt divitiæ hujus Regni, qvàm alibi. Rex qvondam percepisse dicitur 60. *Tonnas auri.* Qvot hodiè percipiat, non æqvè constat.

XVI.

XVI.

Qvæ militares vires ac potentia?

Rex Johannes olim in expeditione Africana exercitum habuiſſe memoratur 40000. Poſteaqvam autem Indicæ detectæ ſunt terræ, Emmanuel Rex adverſus Amazones exercitum miſit ex viginti peditum & tribus eqvitum millibus conſtantem. Hodiè verò Luſitaniæ adeò decrevêre vires, ut vix 20000. in aciem educere posſit. Olim habebat *conductitium militem*, hodiè ipſe populus contra Hiſpan. fert arma, cui tamen nonnulli exterorum admiſti.

XVII.

Qvis ſtatus Luſitan. Politicus?

Diu paruit Regibus ſuis. Et certè longa ſeries Regum eſt, qvi Luſitaniam ab Anno 1147. tenuêre. Ea tamen defecit in Henr. Anno 1580. Hiſpan. igitur Rex, qvi tum temporis qvintam meditabatur Monarch. occupavit Regnum vel propterea: qvod natus eſſet ex Iſabella Regis Henr. Sorore. Sed aderat Dux Bragant. cujus uxor nata fuerat Eduardo Regis Henr. fratri. Qvam ob cauſam acriter diſputatum, *ut in ſucceſſionibus vel fratris filia, vel Sororis filia præferri debeat?* Hiſpanus tamen obtinuit ut potentior, excluſoqve Bragantinô omnia Hiſpaniæ Regnis conjunxit. Surrexit tandem Johannes Dux Braganzæ, ſe Regem Anno 1640. d. 1. Dec. renunciari curavit, ejectôqve Hiſp. imperio Portugall. ad veterem Regni ſtatum reduxit. Obiit is A. 1656. & reliqvit filium ſucceſſorem è Sidonia, Medinæ Ducis Sorore, Johannem Alphonſum, qvi Alphonſi VI. nomine d. 30. Nov. ejusd. anni coronatus, & A. 1667. Duciſſam d' Aumale è Gall. duxit: Sed qvâ pariter ac Regnô A. 1668. excidit, in Azores abductus, fratreqve Petrô & Regnum & uxorem ſibi vindicante, licet non adeò ſub Regis, qvàm Principis titulô: cujus rei ſucceſſum ſecutura tempora manifeſtabunt.

XIIX.

XIIX.

At enim renunciatio hoc pactô Joh. IV. Braganzæ Duce, à Populo Lusitan. Rege, ecqvænam pro defendenda causa regiâ afferuntur?

Afferuntur duo potissimùm :(1) *qvòd per injuriam Catharina, Eduardi filia, uxor Ducis Braganz. à Philippo fuerit depulsa* : (2) *qvòd, qvamvis potior causa Philippi fuerit, omni tamen jure suô ob Tyrannidem, contra LL. Portugalliæ exercitam, exciderit.* Inde enim populo plenam libertatem eligendi alium, Johannem nempe IV. in manus qvasi datam fuisse, ajunt: qvem & plenô consensu elegissent, nisi qvod pauci Nobilium rebellionem sub initium novi Regni excitârint, Indiâ tamen statim & Americâ, qvum nuncium Portugall. accepissent, in novi Regis renunciationem consentientibus. Atq; hôc omninò pactô Dux Braganzę Joh. IV. novi suscepti Imperii causam tàm *liberæ voluntati Portugallorum* & nimio *rigori Hispanorum*, qvàm *legitimæ successioni* assignare poterat.

XIX.

Qvæ præcipua tamen lis de Regno Lusitan. inter Philippum Hispan. Regem & Catharin. uxorem Johannis Ducis Braganz. qvi duo ex consobrinis tum soli supererant, jam olim mota fuit?

Mota lis præcipua fuit *circa successionem*, & qvidem *ex jure repræsentationis*. Philippus enim solum *jus Senioratûs*, Catharina verò *Jus Repræsentationis* urgebat. Valdè scil. iste casus superiori seculô agitabatur inter JCtos, jusqve lineale accuratè disceptabatur: eò qvod, qvum è Romanorum LL. non admitteretur nepos *jure Repræsentationis*, qvi vivô avô non esset conceptus, excogitari alia successionis species cœperat, qvæ *jure Transmissionis* fieri dicitur: *qvâ scil.*

futura

futura Successio q℣. delata filio ad nepotem transmittitur. Videri eà de re JACOB. à SAA *de primogenitura*, LUDOVIC. MOLINA *de Just. & Jure T. III. P. prior. Tr. 2. Disp. 624. usq℣e 634.* MICH. ab AGVIRRA *Consil. de Success. Regni Portugall.* JOH. del CASTILL. *Contro℣. q℣ot. P. III. c. 19.* GOLDAST. *in Senior.* commodè possunt.

XX.

Qvis Scopus est Begni Lusitaniæ?

Qvod *Scopum Regni Lusitan.* attinet: is ipse utiqve est *distingvendus in tria illius tempora.* Qvid enim? Nonne libera olim Respublica fuit suiqve arbitrii, semper item proprios suos Reges usqve ad A. C. 1580. habuit? Nonne deinceps ab hoc tempore Regibus Castellanis usqve ad A. C. 1640. paruit? Nonne deniqve mense ejusdem anni Decembri, exortâ tunc seditione, Dux Bragantinus Rex peculiaris Portugalliæ constitui cœpit? Atqve sic, qvantum ad *primum* pertinet *statum*, reverâ *q℣æsitam* olim *Regentium utilitatem & Populi ex æq℣o*, ex omnibus, qvæ de Lusitania antiqva habentur, monumentis antiqvis constat. Nam, qvamvis Regentes Monarchæ fuerint, res Lusitanorum tamen, qvum cresceret tunc populus maximis divitiis aliisqve ad vitam necessariis, floruêre sub regimine isthoc qvàm maximè. *Q℣ando autem florent res populi, indicium est boni alicujus, sed mixti regiminis. Deinde*, qvum à Castellanis administraretur Portugall. regiè, eaqve pro Castellanorum Provincia haberetur, non magis liberè habita, qvàm Regnum liberum; nonnisi tamen *ad unicum imperantis commodum respici in administratione civili ibidem cœpit.* Unde qverelæ Lusitanorum de pressa libertate, de duro regimine, deqve violatis juribus subortæ leguntur: qvæ ipsæ satis arguerunt, *Rempubl. Lusitan. non in commodum populi, sed in dominantium Castellan. commodum administratam.* Num verò *ex eo* tandem, *ex q℣o proprium Anno* 1640. *mense*

De-

Decembri accepit Regem, tempore prisca rerum Lusitanicarum facies redierit, atqve ipsa Respublica *ad utilitatem cùm populi, tùm etiam dominantium* iterum regi cœperit, non est, qvod dubitemus. Restitutam enim pristinam fuisse formam, ingens amor populi erga suum Regem testatur. Nihil certè Hispanus valuit adversus Lusitanos, qvamvis nudatos milite externô & auxiliis. Nec hodiè post pacem, cum Gallo & Batavis initam, qvicqvam valet ibi Hispanus. Qvod signum est certissimum, placere statum præsentem populo. Et qvî non placeret? Rediit enim hodiè, posteaqvam regimen ad Ducem Bragantium rediit, regiminis ad priorem modum institutio. Fuisse autem id ipsum juris, ut etiam Respublica Lusitan. constitueretur ad utilitatem populi, liqvidò ex LL. apparet: in qvas Philippum, qvum Ann. 1580. Regnum Portugalliæ occuparet, jurare oportebat.

XXI.

Qvæ forma Regiminis?

Forma antiqva Regiminis fuit *Monarchica*, qvia juxta LL. pleraqve summæ potestatis jura, & qvidem inconsultô populô, Reges poterant exercere. Habebat Rex ex parte potestatem ferendarum LL. habebat potestatem constituendorum Magistratuum, cumprimis civilium Belli & Pacis: habebat & constituendorum, inconsultô populô, judiciorum potestatem. At non potestatem ferendi leges, vel administrandi Rempublicam, nisi ad utilitatem, inconsultô populô, habebat. Si qvando item graviora populo imperanda tributa, consensus populi advocandus erat. Qvid? qvod & consensus populi necessarius esset: si qvod gravius bellum gerendum. Levius autem, inconsultô populô, Rex decernere poterat. Collatio etiam Magistratuum Eccles. non erat libera, nec fortassis hodiè. Etiam Canonici nominabant Episcopos, constituebat Pontifex. Satis igitur abunde è dictis patet, *non obtinuisse in Portugallia absolutam ac plenum, sed aliqvô modô restri-*

ctam

ctam ac limitatam potestatem. Qvæ ipsa qvin hodie qve ibi obtineat, non est, qvòd dubitemus. Non est insto, qvòd dubitemus, *administrationem Respubl. in Portugall. hodieqve esse Monarchicam, nec planè tamen liberam; sed qvantum vergere ea ad utilitatem populi possit. De reliqvo illa est libera, saltem magnâ ex parte.*

XXII.

Qva Rempubl. Lusitan. administrandi ratio?

Rex residet in Regno, & ex terra propria omnes habet Ministros. Qvod ad Regni robur facit plurimum. Populares enim qvàm maximè student Patriæ commodis. Exteras verò Provincias per PRO-REGES eosqve utplurimum Archi-Episcopos, administrat. E enim Pro-Rex Brasiliæ: residet & Pro-Rex Goæ. In Asia, in Africa & minoribus Region. GUBERNATORES habet, qvi vel Pro-Regi sublunt, partim ipsi etiam Regi. Raro tamen ultra triennium, & optimô qvidem consiliô, talem exercere Pro-Reges & Gubernatores solent potestatem: ne qvid scil. adversi moliantur. Cæterùm reditus Regni *Fesenta* administrat. Præest nempe hæc tributis & vectigalibus, regia collocat bona, præest armamentario, militiæ item navalis & limitrophæ curam gerit. Fesentæ subordinantur *Camera . Conti*, qvæ ratiocinia examinat, & *Alfandeqve*, qv omnibus mercibus taxam, ut vocant, imponit.

XXIII.

Qvæ suprema ibi Judicia?

Habent Lusitani per Portugalliam *duo suprema Judicia: unum Porti, alterum Lisabonæ.* Ad utrumqve è diversis locis fit provocatio. Etiamsi autem æqvo Judicia hæc sint instituta; aliqvando tamen conqvesti Lusitani sunt de sententiis emendis: ut videatur sic jus ibi magis ad utilitatem dominantium, qvam populi exerceri.

XXIV

XXIV.

Qvid de militandi ratione, qvæ in Portugallia valet hodiè, dignum cognitu habes?

Hoc habeo de illa cognitu maximè dignum: *qvòd omnis hodiè Portugalliæ populus, ad defensionem armatus, pro aris & focis pugnet.* Conductitius ei Generalis est *Schomberg.* origine Misn. nec tamen in Ordines receptus. Utut igitur circa initia motuum Portugalli adversus Hispanos usi sint milite Batavicô, Gallicô, Germanicô: ruptâ tamen pace inter Portugallos ac Batavos, revocatus miles Batavus; Gallus item, conclusâ cum Hispanis pace: nisi qvòd plures tantùm, clanculum militibus indigenis misti, Lusitaniæ militent.

XXV.

Qvos verò hostes Lusitani habent, à qvibus maximè sibi metuant?

Metuunt *Hispanos,* nec non confidunt viribus suis adversus illos. Omnium maximè tamen metuunt *Batavos.* Hi enim Lusitanis sub Castellano jugo Americam & Africam penè eripuerant, tenebantqve adhuc qvum illi ab Hispanis deficerent. Qvum verò auxiliis Gallicis satis se tutos viderent ab Hispano, omnia feliciter armis repetiverunt à Batavis.

XXVI.

Talia & alia deniqve, qvæ ad Rempubl. Lusitan. fusiùs cognoscendam pertinent, unde haurire licet?

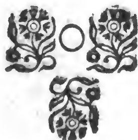
Haurire ea licet è variis, cùm qvi Gentis sunt Lusitanicæ, tùm qvi sunt aliarum Gentium, *Scriptoribus.* Sanè extare aliqvam *Portugalliæ Descriptionem,* editam in Belgio cum aliis ejusdem generis Libellis, qvæ pleraqve ad Portugalliam pertinentia comprehen-

T dit,

dit, novimus. Pleraqve tamen hujus Libelli jam antea tradiderat JOH. de LAET *in Descript. Respubl. Hispan.* ita ut, qvi habet Librum *Laëtii*, non multum sollicitus esse de altero illo Libello debeat. Agit enim *Laëtius* sparsim per totum de Hispan. Libellum etiam de Portugallia. *Prioribus* nempe *Capp. tribus* tradit Hispaniæ Chronographiam: agit item ibi de Hispan. situ, pariterqve *c. IIX.* describit situm Portugalliæ. De Oppidis & Provinciis, qvas Rex Hispaniæ tenet in Africa & mari Atlant. agit *c. IX.* de Castellis Indiæ, *c. X.* de Brasilia, *c. XV.* de Successione Regum Portugall. *c. XXII. &* *XXIII.* De *Reditibus Regni Portugall.* & sic porrò agit *Capp. seqq.* Edita qvoqve egregia *Portugalliæ Descriptio* habetur Autore NIC. OLIVEIRA, sed Lingvâ Lusitan. Annô hujus Sec. XX. è qvo Libro pleraqve sumpsit *Laëtius*. Qvum verò Laëtii Libellus prodierit Annô nostri Sec. XXIX. inde liqvet, illô non contineri, qvæ ex eo tempore usqve ad nostra tempora in Portugall. contigêre. Nec etiam continentur *Dissertatione aliàs egregiâ*, qvæ *de Regno Portugall.* inter eas habetur, qvas edidit HONOR. BELLUS, estqve *XIII. Part. Ima.* Conscripta enim illa superiori Sec. non longè post, qvum Philippus II. Portugalliam in potestatem suam redegisset. Habet & ipse BOTERUS de regno Portugall. in *Relat. suis de præcipuis Rebuspubl. Dissertationem.* Scripta verò & ipsa est *Anno sup. Sec. 96.* qvum Anno 1580. Hispanus Portugalliam occupâsset. Consulendus interim & ipse HIERON. CONNESTAGIUS, *Patric. Genuensis*, in Opusculo *de Regni Portugall. cum Castell. conjunctione.* Inseruit enim ille etiam initiô *Libri I.* qvæ ad statum istius Regni pertinent. Docet aliàs seorsim in illo Opusculo, qvod versum in Latinum Serm. *Francofurti ex officina Wechel.* prodiit, *Connestagius*, *qvomodo Portugallia juris sit facta Hispanici*, estqve Historia præclarè scripta lectuqve dignissima: eo qvòd circa occupationem illius Regni plurima contigêre mirabilia. Res gestas Portugalliæ qvod attinet, de illis scripsêre ANDREAS RESENDIUS *Portugall.* VI-

PERA-

PERANUS & superiori Seculo qvoqve in *Hist. Hispanica* MARIANA : è qvibus omninò peti possunt *res Lusitan. Veteres*. Qvùm verò hæ maximè florere cœperint sub *Emmanuele Rege*, qvi, nî fallor, rerum potiri cœpit Anno 1495. (nam illius auspiciis Portugalli Indiæ Orientalis multas, easqve ditissimas regiones, Brasiliam item in Amer. & alia qvædam Africæ loca nacti fuerant) res gestæ & Historia istius Regis doctè ac prudenter ab HIERONYMO OSORIO, Episcopo Algarb. variæ Eruditionis viro, scriptæ, *Libris*qVe *XII.* comprehensæ extant. Merentur libri hi accuratam lectionem : qvoniam in iisdem perqvàm digna memoratu reperiuntur. Unde & OSORIUS ipse inter Scriptores sui Seculi præstantissimos referri meretur. Qvantum ad *res* tandem *Lusitan. recentiores*, eas sanè, *qvemadmodum ante annos 30. aut 32. iterum se mutaverint, ipseqve Johannes IV. Dux Bragantiæ Regnum illud occupârit*, peculiari Librô, non magnô qvidem, eruditô tamen, italicè descripsit JOH. BAPTISTA BIRODUS. Habetur & ille Liber in Vernaculam nostram versus, mereturqve accuratè legi : qvum perqvam magna Reipublicæ istius mutatio facta fuerit. Pertinet & huc *Apologia* Regis Lusitanici nupera : scripta nempe Annis 1641. & 1642. ipsaqve post translationem Regni in Johannem IV. Bragantinum Ducem edita.

CAP. III.

DE
REGNO GALLICO.

EROTEMA I.
Plena Regni Gallici, cum prisci, tum hodierni, notitia unde comparanda nobis?

COmparanda hæc è variis Rerum Gallicarum Scriptoribus est nobis. Prodierunt autem initiô in Belg. *Lib. III.* JOH. TILII *Paris.* & CLAUDII SESELII, è Gallico in Latinum à JOH. SLEIDANO *Versi.* Deinde alia *Galliæ Descriptio* prodiit curâ ac operâ JOHANNIS LAET: qvæ ipsa magis ad rerum Gallicarum notitiam facit, prioribusqve est utilior. Elegans liber est JOH. TILII, sed pertinet maximè ad Jus publ. veterum Francorum, neqve ostendit, qvalis hodierni Regiminis ratio. Vixit superiori seculô, fuitqve juris Gallici antiqvi peritissimus, factus deinceps Episcopus Melodunens. vel juxta alios Massiliensis, in Gall. CLAUDIUS SESELIUS iidem Episcopus fuit, describens Galliam, non qvalis tunc erat, sed qvalis esse debebat. VINCENT. LÆBANIUS planè eôdem agit modô, qvô *Seselius*. Qvum aliud verò sit Jus publ. scire, aliud nôsse Rempublicam. JOH. LIMNÆUS magnô satis Volum. *Notitias* collegit *Francicas*: qvæ ipsæ qvidem arguunt plurimam Viri tanti lectionem; sed nec ordo Polit. observatus ibidem habetur, nec & semper ea ibidem inculcantur, qvæ faciunt ad Politicam. De origine, progressu & præstantia Monarch. Gall. nec non ipsius Regis

Regis Franc. scripsit CAROLUS MOLINÆUS, JCtus in *Gold. Monarch. Rom. Imp. T. III.* Libri *de l'Estat de la France* jam passim noti : & è superiori seculo talis erat *Le Cabinet du Roy ad Henr. III. Anno* 1581. De officiis Regni Gall. *Jul. Cæs. Buleng. edit. prima Append. loco in Scripto de Imp. Rom.* De var. rit. Aul. *Le Ceremonial. de France par Theodore Godofroy Advocat au Parlement de Paris Ann.* 1619. Præter tot nominatos Scriptores (qvantum ad Historiam Gallicam) primus inter Latinos illam antiqvam ab Anno 708. ad Ann. 990. it. ab Anno 800. ad Ann. 1285. in unum Corpus congerere cœpit P. PITHOEUS, penè par Cujacio JCto, edendo varias Rerum Francicarum series, cumprimis temporum Carolinorum. Secutus QVERCETANUS, ex omnibus Episcopatuum, Cœnobiorum, Urbium, Universitatum angulis varias colligens series, inter blattas latentes & tineas. Verùm non faciunt hæ, nisi ad rerum antiqvarum notitiam. Præter illos P. ÆMILIUS *Veronens.* qvem Livianæ facundiæ æmulum vocant, in Gallia eôdem modô res Gallicas descripsit, qvô POLYDOR. VERGIL. in Anglia res Anglicas. Historiam nempe à Pharamundo usqve ad Carolum IIX. Libris X comprehendit : cui adjecit continuationem usqve ad Franciscum JOH. FERRONIUS, Vir plurimi usûs. Nam & Legatus fuit regius in Concil. Tridentino, & Venetiis, & Romæ; sed dejectus ab aula, grandiqve ære alienô oneratus rediens, pòst locum invenit ap. Henr. Navarram. Ubi igitur desinit, ibi planè incipit AUG. THUANUS : nec tamen ipse in Gallicis tantùm, sed & universi Orbis rebus commemorandis occupatur, in Gallicis tamen fidem majorem merens. Nec verò evitare hanc infamiam potuit : ut notaretur à suæ Religionis sociis tanqvam hypocrita in Religione. Ex recentissimis namqve ab *Ebermanno Jesuita in Irenico Cathol. c. V.* dicitur POLITICE CATHOLICUS : etsi contrarium de eo nobilissimus Gallorum Histor. GRAMONDUS *L. III. Histor. Gall. pag.* 39.

testetur, causam criminationis ostendens esse illustris Civis hujus *παῤῥησίαν*: qvâ Ecclesiæ Gallicæ privilegia adversus novarum rerum studiosos masculè defendat. Post Thuanum Historiam Ludovici XIII. persecutus GRAMONDUS, Nobilis & Præses Parlamenti Tholosani. Res Francicas tantùm describit, in qvibusdam cum Thuano conveniens, in qvibusdam dissentiens. *Lectio* THUANI est *plana & perspicua*, fereqve talis, qvalis *Jul. Cæsaris in Comment. de Bello Gall.* GRAMONDI est confusa & contotta, & affectatæ brevitatis. Æmulatus qvippe dictionem est *Corn. Taciti.* In eo tamen Thuano par, qvòd intrepidè dicat, qvid sentiat, non dissimulans gravissima Aulæ ac Magnatum peccata, indeqve idem, qvod Thuanus, fatum expertus. Simul enim ac Ima Pars Hist. prodiit, multorum incurrit odia: ita ut vix Tholosæ tutò vivere potuerit. Qvare non prodiit tenus hac, nisi Pars Ima: si altera succederet, Opus esset incomparabile, vel non nisi cum ipsa antiqvitate comparandùm. Arcanissima enim Reipubl. Gall. Autor penetraverat. De PHILIPPO COMINÆO FLANDRO qvid in hoc prolixo Autorum recensu dicam? Est sanè Historicus & ipse vel solo rerum usu incomparabilis: nempe in *Commentario Librorum X. de Ludovico X.* nec minùs qvoqve *in Comment. Librorum V. de Carolo IIX. in Bello Neapolitano* occupato. Ita laudabiliter scil. *Lips.* judice, *Comm.* scripsit, ut nihil vereatur, eum *Not. ad L. I. Polit. c. 9.* componere cum qvovis antiqvorum. Incredibile est, qvàm ille omnia viderit, penetrârit, arcana consiliorum eruerit, & subinde nos salutaribus rarisqve præceptis instruat, idqve diffusè, Polybiano qvôdam exemplô. Suâ qvoqve laude heîc digna JOH. BUSSIERES *Bellijocensis, è Societate Jesu, Historia Francica, ab Pharamundo continuâ serie ad Ludovic. XIV.* deducta, Tomisqve IV. comprehensa, omnium, qvas qvidem mihi videre contigit, Historiarum Gallicarum novissima. Est autem finis ac scopus hujus Operis, ut imago rerum Francicarum externis adumbrata habeatur. Nam, qvum per-

permulti ſint, qvi Francicam ſcripsêre tenus hac Hiſtoriam, & maximâ qvidem cum laude; eam verò nemo unus totam perſecutus ſit, Autor Operis rem non injucundam Francis, imò exteris gentibus percommodam & utiliſſimam, ſe facturum exiſtimavit: ſi, qvæ in plures Scriptores ſparſa, ea unô filô contexens, atqve unô qvaſi complexus faſciculo, legenda præberet. Eam igitur ob rem ne Lectorem incurioſum obrueret, de induſtria leviora omiſit, notitiam Antiqvitatum, Jurium, Legum & Locorum delibatam duntaxat apponens, resq; majoris momenti perſeqvens.

II.

REGNUM *autem hoc unde* GALLICUM *dicitur*?

Dicitur ita à Subjecto ſuo: nempe à *Gallia*, qvam à *candore gentis* nuncupatam *Erpen.* ſcribit *Deſcr. Gall. p.* 35. Nam montes & rigor cœli ab ea parte ſolis ardorem excludunt: qvo fit, ut candida corpora non colorentur. Hinc Græci Gallos *Galatas* vocant à γαλά, propter lacteum ſcil. gentis colorem, qvam terra illa producit.

III.

Unde & FRANCICUM *dici meruit*?

FRANCICUM *le Royaume de France* incolis modernis, *à Gente externa*, *à Francis* nempe, dici meruit. Nam ſeculo V. qvô Imperium Rom. Occident. per irruptiones tranſierat ad varios exteros populos nominatim ad Longobardos, Franci, Burgundi & Gothi Galliam occupârant, omnes populi Germani. *Burgundi* qvidem occupârant *Galliam Lugdunenſem*: unde & adhuc ibi eorum ſuperſunt reliqviæ: ſupereſt & nomen. *Gothi Aqvitan.* occupârant *Galliam*, ſedem Tholoſæ figentes. Cæterùm utroſqve domuerunt *Franci*, Burgundos qvidem ſubjugantes; Weſt-Gothos verò in Hiſpan.

expellentes, Galliæqve occupatæ nomen in *Franciam*, vel *Franco-Galliam* mutantes. Atqve sic qvidem nomen hoc alterum Regni Gallici diu obtinuit, ut commodiùs veriùsqve id hodiè *Regnum Franciæ*, *Francorum* item & *Franciscum Regnum* dicatur.

IV.

Qvem Titulum inde sibi proprium Rex Christianissimus fecit?

Hunc vel solum sibi Titulum fecit jam ab antiqvis temporibus proprium, ut nudè scribatur REX FRANCIÆ.

V.

Cur solô hôc Titulô Rex Christianissimus utitur?

Rationem hanc reddunt: qvòd inter Leges Regni & hoc habeatur, *ut, qvicqvid Rex acqvirit, id omne Galliæ accedat, Coronæqve Gallicæ innectatur.* Unde & nihil seorsim commemorari potest: qvin Galliæ nomine jam comprehendatur. Addunt Galli: *qvod id fiat ad imitationem antiqvi Rom. Imperii.* Hoc qvippe unicô ac simplici Titulô utebatur, & magis affectabat fruitionem divitiis prædæ acqvisitarum rerum, qvàm ut ex subjugatarum nationum inscriptionibus ornaretur.

VI.

Franci unde suum sibi habent nomen?

FRANCI, qvi, universâ tandem Galliâ potiti, eam à se FRANCIAM appellârunt, circa A. C. 404. indè sic dici meruêre, *qvòd adversus Romanos, infensissimos Germanicæ libertatis hostes, firmissimum fœderis vinculum icerant, eiqve sibi nomine sumptô eximium libertatis vindicandæ studium ostentârant.* FRANCUS enim Germanicè *liberum* sonat *hominem.* Franck nempe idem qvod Frey/ & FRANCISIA *libertatem* significat; FRANCISSARE verò idem est, ac Latinis

in libertatem se asserere: ut hôc qvidem sensu FRANCI olim dici cœperint, *qvicunqve, declinante Romanô Imperiô, in libertatem per universam Germaniam sese asseruerant.*

VII.

E Francis igitur qvot & qvæ Familiæ Regiæ ordine suô regnârunt in Gallia?

Regnârunt ordine suô *tres* tenus hac *Familiæ Regiæ è Francis* in Gallia. *Prima* est MEROVINGA, à *Merovæo*, tertiô Francorum Rege, qvi Lutetiam Parisiorum occupavit, & contra Attilam, Regem Hunnorum, in Campis Catalaunicis fortissimè pugnavit. *Altera* est CAROLINGA *à Carolo M.* Pipini filiô, ita dicta: qvippe qvi Germaniam, Galliam & Italiam ita possedit, ut & penes ipsum ejusqve posteros imperatoria dignitas cum tribus hisce amplissimis Regnis esset. *Tertia* est CAPETINGA, ab *Hugone Capeto*, Hugonis M. filio, Parisiorum Comite, dicta: utpote qvi, Caroli M. stirpe extinctâ, Regnum Franciæ invasit, sibiqve id armis tandem asseruit. Dici autem ille *Capetus*, vel *Caputius* meruerat: *qvòd adolescens caputia per ludum in Aula Regia aliis auferre consvevisset.*

IIX.

Tertia tamen illa Regum Franc. Familia, nempe Capetinga, in qvot ac qvasnam descendit Lineas?

Descendit in *Lineam geminam*: I. *Valesiorum*, qvorum ultimus fuit Henricus III. mortuus anno 1589. II. *Borboniorum*, qvam excitavit Henr. IV. f. Magnus, rectâ descendens à Ludovico Comite de Clermont & Beauvois, filio Ludovici IX. f. Sancti, qvi regnavit ab Anno 1227. ad Ann. 1270. Qvum autem & ipse ille Borboniæ familiæ Autor, Rex primò Navarræ, qvam Jure matris Johannæ Labretanæ obtinue-

rat, pacatâ iterum Galliâ à ſicario qvodam, Fr. Ravallaco trucidatus eſſet : Succeſſorem Ludovicum XIII puerum IX. annorum, ſub qvo Rupella expugnata, armaqve Gallorum per German. Belg. Ital. & Hiſpan. glorioſis victoriis circumlata ſucceſſorem reliqvit. Excepit hunc juſtô ordine Ludovicus XIV. hodiernus Rex Gall. cum admiratione totius Orbis natus Anno 1638 d. V. Septembr. ex Anna Maria, Hiſpaniæ Regis Sorore, poſt XXIII. annorum ſterile conjugium. Indeqve ab Eruditis qvibusdam ADEODATUS dictus : non aliô ſenſu, ac olim Philippus II. è prima Capeting. Linea Rex VII. qvod ſeni patri natus eſſet, ADEODATUS dici meruerat. Sic itaqve tertius hodiè è Familia Borbonica regnat : cujus felicitas ac prudentia jam toties eluxit in rebus ab eo geſtis, qvibus orbi politiori admirationem, ſuis impotentiorum laudum materiem præbuit.

IX.

Qvot tu jam Regni Gallici notabiliores Periodos è dictis tuis vis elici?

Facilè ex iis, qvæ dixi, liqvet, *tres notabiliores Regni Gallici ponendas eſſe Periodos.* Qvia enim ad aliam Familiam illuſtrem Regnum hoc, & ter qvidem, transferri cœpit, tres inde, qvæ maximè notabiles, exſurgunt Periodi.

X.

Qvæ Periodus notabilior eſt prima?

Periodus notabilior prima eſt, *intra qvam regnârunt apud Gallos è Francis Merovingi, ab A. nempe C.* 450. *ad Annum* 750. ita ut præciè 300. annos expleverint.

XI.

In qvot Regna tunc Regnum Galliæ diviſum?

Di-

Dividi post obitum Clodovei Anno 514. *in Tetrarchiam*, h. e. *IV. Regna*, cœpit. Qvum enim IV. ille reliqvisset filios, in totidem partes Regnum fuit divisum : nempe in *Regnum Franciæ*, cujus sedes Lutetia; *in Regnum Belgicæ*, cujus sedes urbs Svessionum ; in *Regnum Aurelianense*, inqve *Regnum Austrasiæ*, cujus urbs Mediomatricum, s. Metz. Extinctis tamen fratribus sine prole masculâ, solus *Clodar.* superstes universâ iterum Franciâ fuit potitus : qvæ verò & hôc Rege extinctô *Anno* 564. in easdem qvatuor partes facta : nisi qvod *Burgundia*, qvæ sub Theodorico Regno Austras. accesserat, Regno Aurelianensi adjecta fuerit : donec A. 568. *Clotarius* II. extinctis fratribus, iterum Monarchiâ Franciæ potiretur. Ab hoc verò tempore aliqvoties Regnum Franciæ in duo Regna, *Astrasia* & *Francia*, divisum fuit.

XII.

Qvis verò Periodi hujus Regum primus Christianam Religionem suscepit?

Christianam Religionem in Gallia primus suscepit CLODOVÆUS, s. LUDOVICUS M. primus totius Galliæ Monarcha.

XIII.

Qvibus nominibus ac Tit. honorariis ab eo tempore salutari meruerunt Reges Franciæ?

Christianissimi & *Primogeniti Ecclesiæ* meruêre salutari, & hodieqve iisdem Tit. salutantur,

XIV.

Qvis primus Christianissimus appellari meruit?

Primus ita meruit appellari *Carolus Martellus*, non qvidem Rex Galliæ, sed summus Regni Procurator: à qvo auxilium petebat adversus Luitbrandum, Longobar-

gobardorum Regem, sed non impetrabat, teste Spondanô in Epit. Annal. p. 740.

XV.

An & alii alibi Reges Tituli hujus consortes fuêre?

Certum est: honorarium hunc Tit. ipsos Papas Regibus Hispan. è famil. Goth. dedisse, ipsosqve *Christianissimos* appellâsse, ut ostendit *Patric. Armachan. in Marte Gall. L. I. c. 23. seqq.*

XVI.

Qvando & in qvo Tit. hic Regum Gall. proprius esse cœpit?

Cœpit Gall. Regi esse proprius ex eo tempore, qvô in *Moguntino Concilio* Anno Chr. 813. *Carolo M.* adsignatus. Sed qvum ejus Successores eo non uterentur, ne planè interiret, *Carolus VII.* illum denuo restauravit, eoqve in hunc usqve diem Galliæ Reges tanqvam propriô insigniuntur Titulô.

XVII.

Cur eundem verò Tit. ita Regibus suis tribuunt hodiè Galli, ut aliis ipsum haut competere putent?

Carpzov. de Lege Regia c. 2. Sect. 1. causas assignat tres: qvarum prima, qvòd *Ecclesiasticorum ipsorumqve Pontificum abusus represserint.* (2) qvia *ex unctione Sacra id nominis trahant*: (3) qvia *ex jure hæreditario Tit. illum obtineant.*

XIIX.

Cur primogeniti Ecclesiæ Reges Gall. salutantur?

Hujus Tituli rationem reddunt: qvia *primas in tuenda Relig. & protegendo Pontifice semper Reges Galliæ tenuerint.* Confer *Orat. Petr. Danesii præc. §. 11.*

XIX.

XIX.

Missis his, qvos, quæso, circa ejusdem, prioris nempe, periodi decursum maximè institutos putas?

Qvum inertiæ sibi exemplum Reges Galliæ à Clotario III. usqve ad Pipinum sumerent: instituí primò Anno 663. in Gallia MAJORES DOMUS, qvos & *Præfectos Palatii* vocabant, cœpêre.

XX.

MAJORUM DOMUS *officium qvid complectebatur?*

Complectebatur *totam potestatem Regiam*, præter Titulum & Coronam. In *Majorum* qvippe *Domus manu pax & bellum*: qvippe ab eo tempore regnârunt Reges, nonnisi titulô tales fuêre. Qvod ergò sub Caliphis Saracenorum erant Sultani, hoc in Gallia *Majores Domus*: qvi postea tamen sub Carolingis dicti *Comites Stabuli*. Sed paulatim illi omnem suam potestatem ita amiserunt, ut nihil præter nomen ipsis restaret: qvod superioribus annis penitus cecidit.

XXI.

Qvis omnium maximus è Majoribus fuit Domus?

Omnium maximus *Carolus Martellus* fuit, Princeps omnium, qvos habuit Gallia, pugnacissimus, Caroli M. avus, qvi multoties oblatum Regis Titulum animosè contempsit, ac dixit: *malle se Regis Dominum, qvàm Regem esse.*

XXII.

Qvæ altera notabilior Regni Gall. est Periodus?

Est hæc, *intra qvam regnârunt Carolingi*, ab Anno nempe C. 750. usqve ad An. 988. h. e. à *Pipino Brevi* usqve ad *Hugonem Capetum*. Nam qvanqvam à Carolo

rolo filio denominata Dynastia fuerit: *Pipinus* tamen conditor hujus manet familiæ: Indeqve & ab hoc, non ab illo, *secunda Periodi* initium est ducendum.

XXIII.

Qvæ tertia notabilior Regni Gallici est Periodus?

Est illa, *intra qvam regnârunt Capetingi*, ab A. nempe C. 588. usqve ad nostram ætatem. Sic igitur *Capetingi* hodieqve regnant. Nempe qvum, sub ultimis Carolingis orti è posteris Witekindi, Ducis Saxonum, *Hugo Magnus* & *Hugo Capetus* Comitatum Parisiensem obtinuissent, (cujus ea ferè erat potestas, qvæ olim sub Merovingis *Majorum Domûs* fuerat;) Hugo Capetus, Parisiorum Comes, Caroli M. stirpe penitùs exclusâ, Regnum Franciæ invasit, duplicique prælio victis, qvi è Carolingis adhuc restabant, *Carolo* nempe Lotharingiæ Duci & filio ipsius *Ottoni*, omnem Regni possessionem ademit.

XXIV.

Qvam heic controversiam, qvæ jam tunc maximè moveri poterat, nôsti?

Novi, *controversiam* jam tunc maximè moveri potuisse, imò & ipsam, stante adhuc LIGA, & florente Gvisiorum potentiâ, integris editis Libris, *de legitima successione* motam esse: *cui* videl. *ea, superstitibus paucis illis Carolingis, an Capetingis, competeret?* Ita enim Duces Lotharingiæ veros Caroli M. successores adeoqve legitimos Regni Gallici hæredes sese jactabant; contra verò omnes Capetingos pro invasoribus Regni atqve *Tyrannis*, si non *exercitiô*, *titulô* tamen habebant.

XXV.

Qvam LIGAM per illam maximè, qvâ stante adhuc Lotharingicâ istorum temporum Contro-

ver

versiâ, integri editi habentur Libri, intelligis?

Intelligo LIGAM SANCTAM, *qvæ gravissimè superiori seculo turbavit Regnum Franciæ:* fuitqve nihil aliud, qvàm *sacra qvadam confœderatio Papæ Romani, Regis Hispaniæ & Ducis Gvisii, pro defendendâ Ecclesiâ ipsisqve extirpandis hæreticis.*

XXVI.

Qvæ occultior ejusdem Ligæ erat causa?

Etiamsi Ecclesiæ Romanæ defensio hæreticorumqve extirpatio in Ligæ Sanctæ constitutione prætexeretur: *occultior* tamen causa planè alia erat. *Id* enim *Lotharingi, s. Gvisii intendebant: ut res ad novam devenirent electionem.* Etenim, qvum ipsi non è Caroli M. posteris masculis, sed seqvioris sexus descenderent, violare se legem Salicam, facilè intelligebant, si successionem prætenderent. Ideoqve non poterant, nisi novam electionem, intendere.

XXVII.

Liga ipsa & famosa illa per Galliam factio qvò tendebat?

Non aliò, humanitùs loqvendo tendebat, qvàm ad *reprimendam antiqvam illam Carolingorum prætensionem.* Qvippe, qvum jam ferè extinctâ Valesiorum familiâ soli ex Capetingis restarent Borbonii, inter ipsos ac Gvisios Carolingos gravissimæ de successione in Regnum æmulationes ortæ fuêre. Gvisii nempe Pontificem Rom. Hispanum, aliosqve Principes Pontificios, in societatem suam adsciverant; Borbonii verò, qvorum caput *Ludovicus*, Princeps *Condeus*, itemqve *Henricus*, tum temporis *Rex Navarræ*, ad partes *Hugonotarum* se contulerant.

XXIIX.

XXIIX.

In qvem Christi Annum potissimùm ejusdem LIGÆ ponendum est initium?

Non ponendum juxta nonnullos est initium *in Annum* 1572. *sed in Annum* 1565. qvippe qvo ipso *Parisiensis Laniena* fundamenta posita, *Albano* illam sibi cum *Cardin. Granvellano* communem vocem edente: *inutilem esse in ranunculis, aut halecibus capiendis operam; salmonum potius ac majorum piscium piscationi incumbendum esse.*

XXIX.

LIGÆ jamjam cœptæ qvæ res dedit eventum?

Eventum huic *Laniena Parisiensis dedit*, qvippe de qvo negotio per integram jam septennium disceptatum fuerat. Nempe Pontificii, ne nimiâ tarditate occasio elaberetur, Rege continuis incursionibus sollicitatô, plenam tandem licentiam in *Hugonotas* sæviendi impetrabant. Sic igitur in vigilia Bartholomæi Anno 1572. contingebat, ut in Nuptiis Paris. non solùm Parisiis, sed etiam alibi multa millia Hugonotarum ferrô caderent, atq; adeò per scelus illud Lanienæ res ipsorum, qvæ tunc adhuc validæ, inclinarentur.

XXX.

Qvô verò tempore incrementa sibi maxima hæc sumsit LIGA?

LIGA hæc *maxima* sibi *sumsit incrementa, qvum Anno* 1574. *Carolô Rege mortuô, Henricus III. sobolis itidem spem nullam haberet.* Tunc enim, etsi summam Rex præ se ferret devotionem, Ligistarum uxores cingulis forficulas appendere solebant, qvibus se Regem tonsuras, inqve Monasterium detrusuras, ad instar *Childerici III. stupidi ac ultimi Merovingorum*, qvem Pipinus olim. Caroli M. Parens, simili ratione Regnô deturbârat, ut jam nec exemplum deesset, minabantur.

XXXI.

XXXI.

Cæterùm in qvot ac qvasnam factiones propter Relig. ac Regionem Gallia distrahi cœpit?

Qvum graviſſimi *in Gallia Anno* 1560. propter Relig. & Regionem exardeſcerent motus, in *duas* illa *abiit factiones.* Qvarum *Eccleſiaſtica* alia, alia *Politica. Eccleſiaſtica* CATHOLICORUM erat & HUGONOTARUM: *Politica* CONDEORUM, ſ. LOTHARINGIORUM. Atrociſſima inde bella civilia nata, qvibus *feralis* illa *Hugonotarum,* qvàm modò ſupra dixi, *Laniena in ipſis Henrici, Regis Nav. nuptiis, cum Margaretha Caroli IX. Sorore factis,* interceſſit.

XXXII.

Per HUGONOTAS *qvos intelligis?*

Intelligo Reformatos, qvi jam ſuperioris ſeculi Ann.47. ſub Franciſci I. Regis obitu in Gallia cœperant. Nam ſub Henrico II. Calviniſmus, cujus progreſſum acerbô ſtylô deſcribit *Famianus Strada L. 3. p. 67.* adhuc in cunis erat.

XXXIII.

Unde & cur ſe in Gallia ita dici meruêre?

Etiamſi à *teſſera conſpirationis* alii, alii ab *Hugone Capeto,* Comite Pariſ. tertiæ Famil. Reg. Gall. Capite, dictos velint *Hugonotas*; rectiùs tamen hoc, qvicqvid eſt nominis, accepiſſe Reformati putantur *à porta Hugonis:* ubi ille convenire conſveverant. *Bousſier L.18. Hiſt. Fr. pag. 451. Arbitrantur pleriqve, petitum à Touronenſi urbe nomen: qvòd in ea Urbe Hæretici plures cùm agerent, ſæpiusqve ad portam, qva Hugonis dicitur, nocturnos ſuos cœtus celebrarent, Hugonotti à popularibus dicti ſunt, voce in univerſam Franciam emanante.*

XXXIV.

Regnum itaqve Galliæ qvum omninò in tres fatales Periodos divisum habeatur, sub qvo, qvæso, Rege omnium illud fuit florentissimum?

Florentissimum omnium Regnorum Regnum fuit Franciæ, s. Galliæ, sub CAROLO M. à qvo altera Gallorum Dynastia denominata habetur. Sub hoc enim ipsô Rege Regnum Galliæ summum cœpit incrementum. Is qvippe ita latè per Europæum maximè Orbem victricia arma circumtulerat: ut qvi res ejus hodieqve legunt, non unius Regis, sed omnium prope heroum, qvotqvot unqvam fuêre, facta discant.

XXXV.

Ecqvis autem è totidem Regibus Regnum Franciæ, qvod qvidem ad modernum ejus Statum attinet, ita fundavit, ut pura & absoluta sit hodiè Monarchia?

Fecit id *Ludovicus XI. Vales.* Rex omnium Galliæ Regum callidissimus, Tiberioqve in simulandi dissimulandiqve artibus simillimus, & qvidem circa *Annum Christi* 1460. Is namqve primus *Reges Galliæ Hors de bagues*, EXTRA CIRCULOS, *misisse*, h. e. absolutos Dominos fecisse, traditur. *Hors de bagues* videl. qvum eos significet, *qvi sunt extra circulos, nullisqve legum cancellis concluduntur*, ABSOLUTOS notat DOMINOS.

XXXVI.

Ludovicus XI. qvî absolutam acqvirere potuit potestatem?

Factum id (1) PARIUM *sublatione*: (2) PARLAMENTORUM *restrictione*.

XXXVII.

XXXVII.

Per PARES qvos intelligis?

Qvum *Pariatus* non *muneris*, sed saltem *ex aliorum comparatione enata prærogativa nomen* esset, neq; qvis solus *Par*, sed in Ordine ad alios *ejusdem dignitatis particeps* diceretur, per *PARES* Statûs *Regni* intelligo, sic dictos, vel *à pari dignitate*, qvòd coronando Regi, ex formula muneris sui, unà præstò essent, *parique collatione* manuum Diadema Regni capiti Regis & imponerent, & eximerent: vel etiam, juxta alios, *qvòd pari essent numero*. *Sex* enim erant ECCLESIASTICI, qvi adhuc sunt *Rhemensis*, *Laudunensis*, *Lingonensis*, *Bellovacensis*, *Catalaunensis*, *Noviodunensis*. Et *sex* LAICI; tres nempe DUCES, *Burgundiæ*, *Aqvitanæ*, *Normanniæ*, tres COMITES, *Tolosanus*, *Flandriæ* & *Campan*. Horum autem Statuum Familiæ qvum extinctæ hodiè sint, PARIUM memoria solô Titulô in Gallia est reliqva. Suppleverunt tamen in coronatione Ludovici III. (qvemadmodum describit GRAMONDUS,) PARIUM locum DUCES, *Condeus*, *Contius*, *Svessio*, &, *Comitum* munere in Coronatione functi, sed ipsi etiam DUCES, *Nivernus*, *Elleboviius*, *Espernonius*.

XXXIIX.

Per PARLAMENTA *Galliæ qvid intelligis?*

Intelligo pro moderno Galliæ statu per ea nihil aliud, qvàm *supremas Justitiæ Curias*; qvas *& summa Dicasteria* vocare licet. Audiamus hâc de re qvid *Dn. du VERDIER*, *Francicus* haut sublestæ fidei *Historiographus*, habet. Ita autem ille Gallicè *L. III. de vero statu Franciæ c. 4. p. 329.* *La Justice estoit autresfois administrée par les Rois mesmes, qvi la rendoient en personne à leurs peuples: mais les affaires croissant de jour en jour, les Rois ne se reserverent qve la connoissance des affaires d'Estat: & pour l'administra-*

nistration de la Justice establirent certains, Conseils qu'ils appellerent Parlements, qui connoistroient des affaires civiles & criminelles en dernier ressort, entre les particuliers, ou se trouveroient tous les Pairs de France, tant Ecclesiastiqves, qve Seculieurs.

XXXIX.

PARLAMENTA *Galliæ cujus sunt originis?*

PARLAMENTA, *qva cognoscerent de rebus civilibus inter privatos, sunt antiqvissimæ originis.* Consilium enim talismodi, qvod Regem olim in omnibus suis itineribus seqvebatur, eamqve ob causam tunc temporis *ambulatorium* erat, per ipsum Pipinum jam Anno 577. institutum habetur: eratqve procul dubio, qvod hodiè *Consilium est privatum.* Sed *Philippus Pulcer* primus fuit, qvi sedem Parlamento fixam dedit, atqve Parisiense Palatium pro Senatu augusto extruxit.

XL.

Qvot hodiè PARLAMENTA *in Gallia numerantur?*

Numerantur decem, qvibus qvidem omnibus limites *Consilium Magnum* ponit: suntqve *Parisiense*, *Tholosanum*, *Gratianopolitanum*, *Burdegalense*, *Divionense*, *Rothomagense*, *Aqvense*, *Rhedonense*, *Bearniense*, *Metense*. Accessit A. 1657. XImum, nempe *Ensishemense*, Ensishemii pro Landgraviatu utriusqve Alsatiæ erectum. Omnium verò antiqvissimum cæterisqve antecellens *Parlamentum* est *Parisiense*; à Philippo Pulcro institutum. Imò supremum hoc est Parlamentum: utpote à qvo Edicta Regia confirmari, s. Phrasi usitatâ, *vivificari* solent. Id utrum in speciem potius, an, ut robur aliqvod Edicta inde hauriant, fiat: facilè judicabit, qvi Galliæ Regem absolutum Monarcham agnoscit. Sic igitur, ubi cætera Parlamenta omnia æqvalem habent potestatem, nec unum alteri

teri subjicitur, *maxima Parisiensi*, & *propter ordinariam Regis præsentiam*, & ob *Urbis ditioris qve amplitudinem*, est *autoritas*. Interim verò certum hoc manet: *qvòd magnam illam, qvâ olim pollebat Parlamentum Parisinum, autoritatem primus Ludovicus XI. represserit, atqve post eum nostris temporibus Cardinalis Richelius.* Hujus enim, haut secus ac paulò pòst *Mazarini*, operâ factum, ut eâ felicitate hodiè Rex Galliæ fruatur, qvam ante eum multi consequi haut valuêre. Agere nempe ac decernere hodiè vel contra Parlamentum, vel cum illo potest, prout commodum est ac utile: nihilqve ejus valet autoritas, nisi qvum Rex videt, è re sua esse. Id è *Transactionis Matritiensis* rescissione apparet. Apparet & id ipsum inde: qvòd Parlamentum ipsiqve Regis consangvinei non impedire possent, qvò minus Cardinalis Mazarinus, in exilium semel pulsus, à Rege revocaretur. Si qvas ergò verificationes Edictorum suorum Parlamento Rex Galliæ hodiè relinqvit, *eas non tam necessitatis, qvàm humanitatis esse, Dn. du VERDIER L. I. de vero statu Fr. c. I.* rectè respondet. Omninò enim obedire illud cogitur, & regia verificare Edicta.

XLI.

Qvam Formam Reipubl. mihi inde elicis?

Formam inde *Reipubl. simplicem & absolutam elicio: qvæ tam verè ac merè est Monarchica, ut ipse Gall. Rex verus hodiè & absolutus sit Monarcha.* Esto igitur: qvòd tribus qvasi frenis infinita Regum Galliæ potestas circumscribi videatur (*Religione* nempe, à qva *Christianissimi* dicuntur; *Jurisdictione*, seu Parlamentorum autoritate, & *Politia*, seu Decretis ac Constitutionibus Regni) ea tamen omnia non impediunt: qvò minùs Rex Galliæ pro arbitrio dominetur, suamqve voluntatem supremam Legem constituat, nullâ Parlamentorum ratione habitâ, sive contradicant, sive consentiant.

XLII.

Qvænam olim facies rerum in Gallia erat?

Olim *longè alia* erat rerum facies ac status in Gallia, qvàm est hodiè. Francorum enim Occidentalium Regnum non aliter administrabatur, qvàm aliàs Germanorum. *Nunqvam* scil. *in Gallia Monarchia obtinuerat, sed Regius Status mixtus: ut potior pars summa potestatis esset penes Ordines, cumprimis Regum prima ac secunda Familia tempore.* Nec sub tertia diu satis alia Regimnis in Gallia fuit ratio.

XLIII.

Qvando verò maximè mutari in Gallia Regiminis Forma cœpit?

Qvanqvam *prima Monarchia fata* autoritate Optimatum atqve Ordinum paulatim remotâ, *fecerit Ludovicus XI.* cujus & exemplum posteri secuti, ita qvidem, ut autoritatis Optimatum qvædam remanerent vestigia; *maximam* tamen *mutationem subiit Respublica Gallica, qvum* LUDOVICUS XIII. *Richelii, & deinceps* Ludovicus XIV. *Mazarini ductu, plenam subirent Monarchiam, Procerum autoritate enormiter repressâ.* Atqve hinc omninò fit, ut nulla amplius celebrentur hodiè COMITIA, qvibus *Majus* olim dictus erat: unde & MAICAMPUS conventus iste publicus dicebatur. At verò regnante jam Ludovico XI. perduellionis reus habebatur: qvisqvis de illa trium Statuum *Assembléa* restituendâ (paulatim enim semovebatur) verbum fecisset. Solebatqve ille dicere, *se ex Ephebis jam excesisse, neqve tutoris egere.*

XLIV.

Cujus rei certissimum est indicium, si alicubi non ampliùs fiant COMITIA?

Me-

Monarchia absoluta, qvæ obtineat, certissimum est indicium. *Reges* hinc *Monarchiam intendentes, omnibus modis fugiunt* COMITIA. *Mixtus vero Status Comitia amat: qvippe qvi eò liberior, qvò major alicubi vis Comitiorum.* Non ineptè igituè in sua *Franco-Galliâ* HOTTOMANNUS notat, *clandestinis artibus Regum Gall. hoc sensim effectum, ut, evitatis Ordinum Comitiis, in speciem illorum* PARLAMENTUM *institueretur.* Nempe, ut Reges Gall. evitarent Ordinum conventum, Populo persvasêre, se velle habere perpetuum Senatum deliberandi de Republ. causâ: ne populo crearentur molestiæ, utqve impensis parceretur. Passus est populus sibi persvaderi, ut *jus deliberandi* transferretur ad PARLAMENTUM: talisqve autoritas data est *Parisiensi.* Exin obtinuit, ut, si qvam altioris momenti rem Rex decernere vellet, ea semper in *Parlamento Paris.* rata haberetur. Rata & Edicta Regia habebantur *à Parlamento*, qvod olim fecerant *Ordines.* Ortæ hinc, crescente subinde *Parlamenti* autoritate, reqve ipsâ sibi arrogante, qvod non nisi in speciem tributum fuerat, contentiones: Diu durârunt hæ in Gallia: donec *Cardin. Richelius* easdem removeret, tandemqve & ipsa expugnatâ *Rupellâ*, Parlamenti autoritas concideret. Sub Rupellæ namqve expugnatione & hunc Politicum respectum latuisse, nec ipse *Gramondus* diffitetur. Ludovicus nempe specie Religionis & Sectariorum opprimendorum Monarchiam Gall. stabilivit, & captâ Rupellâ libertatem Procerum depressit. Sic itaqve in hypothesi, qvum nulla amplius in Regno Gall. sint Comitia, *Parlamentum* autem *Paris.* qvod Ordinum autoritatem tenus hac præ se tulerat, miris modis habeatur restrictum, *Regis Gallici ubiqs lata ac supereminens potentia* inter omnes constat.

XLV.

E qvibus juribus maximè absoluta Regis Gallici potestas se exerit, ut clarissimè pateat, illum plenissimum esse Monarcham?

Regem Galliæ esse plenissimum & maximè absolutum Monarcham, vel inde satis patet, qvòd (1) *solus Gubernatores Urbium ac Provinciarum nominet: principales Ministros Coronæ creet, militares aqvè ac justitiarios, proqve lubitu iterum illos removeat:* (2) *solus Rex census indicere possit, & absolutè circa eos disponere:* (3) *solus monetam cudat, auream aqvè ac argenteam, proqve lubitu valorem ei imponat:* (4) *solus nobilitare, & Ducatus, Pariatus, Comitatus, constituere possit:* (5) *solus leges condat easqve interpretetur:* (6) *solus jus vitæ ac necis indiscriminatim habeat, idqve per Parlamenta exerceat.* Siqvidem & Parium capita læsa Regia Majestas securi subjicit: qvod fortissimus ille Momorantius Heros, unus Parium, tristi suô ostendit casu. Gallos insuper Regem habere, qvi absolutè loqvatur, cujusqve autoritas non sit limitata, patet: qvòd (7) *solus Rex det salvam Gvardiam:* (8) *ipsius Regis nomine Edicta ac Mandata publicentur:* (9) *solus Episcopatus, Abbatias & reliqva Beneficia vacantia conferat:* (10) *solus Jus habeat erigendi Collegia & Universitates:* (11) *solus Jus belli & pacis habeat:* (12) *solus militem conscribat, proqve arbitrio militare stipendium imponat:* (13) *in casu necessitatis censum & ipsis Clericis imponere possit:* (14) *Synodos instituere & concilia convocare propriâ possit autoritate, ac regulas Ecclesiæ Gallicanæ præscribere:* (15) *solus Fœdera cum exteris inire, solusqve Legatos extra Franciam mittere possit, &c.* Verbô: *Solus Rex Galliæ exercet omnes independentis & absolutæ potestatis actus.* Qvod qvum ita sit, *Dn. du VERDIER* ipse concludit: *Regem Galliæ purè esse Monarcham, & qvidem talem, ut possit in Orbe Christiano haberi non absolutior.*

XLVI.

Qvorum virorum operâ Principatus Galliæ ad talem hanc tandem perfectionem perductus?

Qvum,

Qvum, poteſtate Regiâ jamjam ſub tanta ſeditionum mole fatiſcente, incomparabilis Heros, *Henricus IV.* rationem firmandi Principatûs abſoluti, qvem ſolidè olim Ludovicus XI. fundaverat, primus inveniſſet, is poſtea ſub *Ludovico XIII. & XIV.* ad eam, in qva hodiè qvoad omnia jura eſt Majeſtatica, perfectionem *operâ Cardinalium*, RICHELII & MAZARINI, fuit perductus. Atqve adeò res exploratæ manet veritatis: REGEM GALLIÆ *abſolutum & verè Monarchicum in ſuos imperium hodiè obtinere.* Sic igitur omnes in Gallia Magiſtratus à ſummo Rege, velut à Sole, omnem ſuum ſplendorem accipiunt: absqve hoc nihil ſtatuere poſſunt: in ejusdem juſſu acqvieſcere tenentur: utqve Rex, qvantum in ſumma ſibi liceat poteſtate, teſtetur, nullam edictorum aliam reddit rationem, qvàm hanc, ipſis inſertam Edictis: *Car tel eſt notre plaiſir*, h.e. ITA NOBIS PLACET.

XLVII.

Qvæ præcipua illa utriusqve Cardinalis RICHELII & MAZARINI, *eſt opera, qvâ ad perfectionem ſuam Principatus Galliæ tandem perductus?*

Uterqve, ſi qvid libertatis Gallico ſuperfuit populo conculcavit. Fuit enim rectura horum ſupremorum Miniſtrorum maximè herilis Dominatus. Si igitur vel *Richelius*, vel *Mazarinus* bellator fuiſſet, & liberos habuiſſet, facilè etiam Rex ipſe potuiſſet incidere in periculum amittendi Regnum. Minùs tamen poterat *Mazarinus*, qvia erat peregrinus. Patre enim natus erat Siculo, qvi bonis ceſſerat, & confugerat Romam, Inviſus hinc Gallis omnibus: nec potuit ipſe formidabilis eſſe Regiæ Familiæ. Experti interim Galli ſub hoc Cardinale, qvod ROB. GVAGNINUS, *Hiſt. Franc. Scriptor*, ante annos 200. expreſsè dixerat; nempe, *ſemper tunc popularem libertatem pati, ſi per Clericos regia adminiſtretur dignitas.*

XLIIX.

Anne verò sibi similes hi duo Ministrissimi per omnia erant?

Erant ipsi ubiqve & in omnibus admodùm sibi dissimiles. Erat nempe *origo* eorum dispar. Richelius qvippe, in Gallia natus, tritô jam à Majoribus itinere supremam adierat dignitatem; Mazarinus,in Sicilia progenitus, nemine præeunte ad culmen istud evasit. Dispar utriusqve erat *ingenium*. Illius namqve ingenium erat acre & vehemens, hujus subtile & morarum patiens. Erant eorum dispares *curæ*. Richelius namqve in Remp. omnes curas consumebat: Mazarinus ita Reipubl. consulebat, ut sua etiam respiceret, & communes cum privatis rationes conjungeret. Dispares erant *mores*. Richelius enim superbus erat, inqve superbiam inclinans ; Mazarinus humanior, sed avarus. Disparia erant, qvæ nacti fuerant, *tempora*. Richelius siqvidem Rempubl. turbatam & cùm Protestantium bellis, tùm discordiâ Principum accisam ; Mazarinus magis pacatum & qvâ factiones pleræqve sublatæ erant, viderat : Uterqve tamen feliciori cum progressu & exitu res suas peregit : Sed neuter ab omni fortunæ seqvioris impulsu planè destitutus.

XLIX.

Qvis Liber de administratione horum duorum Cardinalium seorsim editus habetur?

Habetur seorsim ab Autore qvodam Anonymo cum *Observ. Polit.* duobus Voluminibus editum MINISTERIUM RICHELII & MAZARINI: in qvo ipso qvidem Libro grandis rerum civilium prudentia latet. Debet tamen legi perpensô animi judiciô : qvum nonnulla mala bonis mista contineat. Autorqve ille, nimiæ adulationi indulgens, è Cardinalibus illis qvasi Deos facere conetur.

L. Qvem

L.

Qvem ergò Scopum hodiè sibi præfixum Gallica habet Respublica?

Qvum in Gallia hodie sit verè *herilis Dominatus*, qvem operâ suâ Cardinales, *Richelius & Mazarinus*, tandem absolvêre, *primariò Regis* spectatur *utilitas*.

LI.

Qvæ & ratio administrandi Rempublicam hodiè in Gallia obtinet?

Administratur omninò Respublica hodiè Gallica *per primarios Regni Ministros*, qvos Rex creat & deponit. Administratur per *Gubernatores* Urbium ac *Provinciarum*, qvorum qvidem potestas per *Vicarios* seu *Lieutenants*, à Rege illis adjunctis, coërcetur.

LII.

Qvos & qvibus Consiliis hodiè Rex Galliæ utitur in administrandâ Re suâ publicâ?

Qvum varia Regis Gallici sint negotia, *diversa* qvoqve ille habet *Consilia*: qvibus in administranda Republicâ utatur. Numerantur autem vulgò *Consilia Regni Sex*: (1) *Consilium Magnum*, qvod ipsum Curia est suprema, curam habens, ne Cardinales, Archi-Episcopi, &c. qvid contra Parlamentum machinentur. (2) *Consilium superius*, in qvo res maximi momenti, adhibitô Cancellariô aliisqve, tractantur, & cui Ministri & Consiliarii Statûs non intersunt, nisi expresse convocati. (3) *Consilium Secretum*, qvod à personis paucioribus selectis constituitur, ut ab ipsis de rebus specialissimis tractetur. (4) *Consilium des despeches*, ubi res Provinciarum tractantur. (5) *Consilium Conscientiæ*, qvod de collatione Episcopatuum, Abbatiarum, aliorumqve Beneficiorum disponit. (6) *Consilium* Bel-

Bellicum: cui intersunt Ministri Statûs, Mareschalli Franciæ, aliiqve Duces bellici.

LIII.

Ecqvod novum præter illa superiora ante paucos annos Rex Galliæ instituit Consilium?

Consilium instituit, qvod appellatur *des Finances*: cujus Membra Redituum Regiorum habent rationes. Atqve in hoc Consilio egregiè rebus suis consuluerat *Fouqvetius*. Vid. elegans *Tract.* von der Königlichen Frantzös. Finantz.

LIV.

Qui ac qvanti Regii sunt Reditus?

Reditus ac Opes Regis Gallici ingentes sint, necesse est: qvum ingentibus Gallia tributis oneretur. Ferunt autem, Regem singulis annis 220. Milliones Librarum è Regno suo colligere posse. E solis *Talliis*, ut *exactiones* appellantur, à *tailler* vel *incidere*, Regem plusqvam 50. Mill. percipere, MSC. qvoddam *Gallicum* testatur. Imponuntur enim capitationi in omnes, exceptis Nobilibus, Ecclesiasticis, & qvibusdam Magistratibus majoribus ac Urbibus, ut Lutetiâ, Rotemagô, &c. Ita ut, qvi XX. annos attigit, qvôlibet annô certam summam solvere cogatur. Nec parum Reditus regios auget: qvòd omnia Regni Officia sint venalia, exceptis Mareschallis, Cancellario aliisqve paucis. Augent & Reditus plurimùm vectigalium conductores, qvi in Gallia *Les Partisans* vocantur. Nam qvando Rex aliqvot Millionibus (intelligo autem Mill. Gallicos, qvorum tres unum German. faciunt Mill. seu X. Auri Tonnas German.) opus habet, tum hi vectigalium conductores Cancellarium adire, illiqve argentum offerre solent: pro qva pecuniæ summâ aliqvot illis Regiones conceduntur: unde creditam Regi pecuniam iterum conseqvantur.

LV.

LV.

Qvæ verò ratio Judiciorum est in Gallia?

Curat Rex jus dici in maximis Provinciis per *Collegia togata*, qvæ dicuntur PARLAMENTA. Habentur autem & alia nonnulla judicia, his inferiora, ab *Henrico II. Anno* 1551. instituta, ne Curiæ supremæ minoribus inqvietarentur causis, aut litigantes freqventi provocatione effectum rei judicatæ sufflaminarent.

LVI.

Qvæ ratio juris?

Jus alibi *Romanum* ex parte observatur, alibi non: ut ita ratio juris in Gallia non sit eadem. Qvod tamen Rex jubet, jus constituit. Præprimis verò jus Romanum non observatur Parisiis. Unde & Schola Paris. Juris Rom. nullos habet Professores. Sic itaqve rarò secundùm Jus Rom. causæ dicuntur. Consvetudines enim prævalent & Rescripta Regia, qvæ in unum Codicem digesta tempore Henr. IV. habentur. Unde *Codex Henricianus*. Tantundem ille in Gall. valet, qvantum *Codex* apud nos *Justin.* Habetur & à CAROLO MOLINÆO, JCTO, *Opus Consvetudinum Paris.* conscriptum, qvod Parisiis in Judiciis sanctè observatur. Fuit Vir doctus, animosus, mereturqve æternam laudem.

LVII.

Eccui verò omnis Justitiæ in Gallia est demandata cura?

Demandata est *Regni Cancellario*, ut illam in Gallia locô Regis administret: etiamsi Consiliis qvoqve Regis idem præsidere & voluntatem illius exponere soleat.

LIIX.

Juxta hæc, qvæ Militiæ ratio valet hodiè in Gallia?

Mi-

Militia Gallica omnis ante 100. Annos & ultra *eqvestris* fuit: *pedestris miles* maximam partem *peregrinus* fuit, nempe *Helvetius*. Helvetii enim 7000. & plures, qvando opus, Regi mittere soliti stipendiarios pedites. Ita scil. est, qvod Galliæ Reges è Francisco I. semper annuô conduxerint salariô Helvetios, etiam pacis tempore iis salarii aliqvid porrigentes, qvô adstricti essent, qvoties Rex posceret militare. Proximis 30. & 40. Annis mos ille multùm mutavit. Cœperunt enim Galli colligere peditem domesticum æqvè ac eqvitem, feliciter hôc pactô Reipubl. suæ consulentes: qvod CONRING. *ad Machiavell.* notat. Et certè postqvam plebs ad restim redacta, libenter militiam seqvitur. Potest igitur Rex hodie numerosum in Gallia colligere exercitum. Non autem Gallus legere, sed conducere militem solet: nisi ubi Nobiles se comitari, urgente necessitate, jubeat. Vix tamen & illud hodiè observatur. Nam coguntur Nobiles pendere certam pecuniam: qvod molliores libenter faciunt. Sed eô ipsô perit libertas.

LIX.

Qvid certi de militari Corporis Regii custodiâ heîc habes?

Hoc habeo certi: qvod splendida ac copiosa custodia militaris Regii corporis sit, ut soli stipatores Regii ordinarii, absqve magno Aulicorum reliqvorum numerô, duodecim millia hominum conficiant.

LX.

Qvot ac qvosnam Ordines Galliæ Rex per universam habeat Galliam?

Ordines, in qvos & Gallia dividitur, Rex Galliæ habet *tres*; primus est CLERICORUM; alter NOBILIUM; tertius POPULI. Ad hunc igitur Parlamenta pertinent, qvæ Rex, ubi & qvando vult, cum Præside suo nova constituit. Pertinent & huc *Magistratus*,

tus, Partisani, Collegia Mercatorum & Opificum: deniqve *Ruricolæ* huc pertinent.

LXI.

Qvos ac qvotnam sub ditione sua habet Ducatus?

Ut *Pariatuum*, ita *Ducatuum numerus* in Gallia hodiè *est incertus* , *nec semper idem.* Ipsi sanè tertiæ Familiæ Reges numerum eorum per novas atqve novas Toparchiarum majorum in Ducatus ac Pariatus transformationes auxerunt, & hodienum augent: non rarò etiam utrosqve, & Ducatus & Pariatus, per abrogationem minuunt. Non ergò rectè certô hodiè in Gallia Ducatus ac Pariatus numerô numerantur, interqve eos qvatuor reliqvos anteire dicuntur: qvanqvam certum hoc est, qvòd Duces ac Pares ordine posteriores Principibus Regii sunt sangvinis. Ne dicam: qvòd nullis ad dignitatem Ducalem adspirare concedatur, qvi 24000. tantùm Imperiales annuorum redituum possideant.

LXII.

Cujus indolis Subditos habet Rex Galliæ?

Subditos habet, qvi *leves* sunt ac *inconstantes, qvosqve facilè pœnitet cœpti.* Citò incipiunt, citò finiunt: nulla laborum & consiliorum in illis est constantia. Qvæ cum impetu agunt, benè succedunt: sed ubi paululum animum iis remittitur, tunc tædium laboris succedit: unde retrò cedunt. Atqve sic, qvum omninò paucos in hac gente constantes reperire liceat, *levitas* semper Gallis objici à Germanis solet.

LXIII.

Qvæ Virtutes, qvæ Vitia ex illa levitate animi pendent?

Multæ pendent inde Virtutes, multa item Vitia.

Natu-

Naturâ Galli sunt *hilares* & *remoti ab omni tristitia*: indeqve studia severiora ipsis minùs sunt apta. Qvoad *Fortitudinem bellicam*, qvæcunqve cum impetu agunt, benè agunt. ubi verò transierit impetus, facilè langvent. Nôrunt hoc Hisp. ideoqve tarditate sua & pertinaciâ impetus Gallorum frangere solent. Semper nova Galli moliuntur, Hispani moras nectunt, Gallorum impetum ferre nescientes. Pleriqve item Galli *incontinentes* sunt: non tamen ita intemperantes, ut Hispani ad insaniam. Galli enim leviter amant, leviterqve deponunt amores. Qvoad *Virtutes homileticas* non temerè reperies Gentem adeò *comem*, sed nec adeò mutabilem circa vestes: ita tamen, ut hæc insania videatur habere excusationem. Erga peregrinos valdè sunt *civiles*. Qvare? qvia semper sunt erectô animô ac hilares. At si periculum imminet, deserunt suos pariter ac peregrinos, nullâ miseratione tacti. Opera & artificia multô indigentia labore, graviora item, non conveniunt Gallis. Amœna verò & ludicra ad miraculum excolunt. Adeoqve contraria omnia in Hispanis sectantur. Ad rem maritimam planè inepti sunt: qvia ad hanc opus pertinaciâ laborum. Galli verò ingeniô ad continuos labores sunt inepti. Eadem de causa minus apti exercendæ mercaturæ: qvi verò hanc exercent, longè infeliciùs exercent Batavis & Anglis. Nullum tamen artificii genus est, qvod à Gallis non excolatur ad elegantiam usqve: qvippe in qvâ nulli cedunt Genti. Agros, qvi gravi culturâ indigent, deserunt, qvi levi, eos excolunt. Deniqve, postqvam populus pedestri militiæ assvefactus, qvod olim apud Gallos non fiebat, feliciter præliantur illi.

LXIV.

Cujus præterea bonitatis terram possidet Gallus?

Gallia non ubiqve est eadem: *ubiqve* tamen *fertilis*. Unius enim loci sterilitas fertilitate viciniæ emendatur.

datur. Nil Galliæ deest ad victum, nisi cœlum sit inimicum. Indeqve fit, ut pars aliqvando nobilissima laboret fame. Exceptâ Picardiâ & Normanniâ, tota Gallia est vinifera. Generosissimum interim vinum in Provincia & Aqvitania nascitur. Abundat & Gallia cæduis sylvis, ad structuram, ad ignem. Ad rem nauticam tantum habet lignorum, qvantum desiderant Classes. Fluviorum navigabilium amœnitas in Gallia maximè notabilis. Pars eam cingit, ut *Ararus, Rhodanus, Mosella, Soma*; pars mediam percurrit, ut *Seqvana, Ligeris, Garumna.* In hæc tria flumina influunt è Regni extremitatibus, partim & ab ejus meditullio, tot flumina alia, ut Regnum totum supra modum mercatile, ut ita loqvar, communioniqve rerum satis aptum reddant. Unde & non ineptè dicit, qvisqvis dicit: *Gallici Regni populis omnia esse communia.* Metallis qvidem multum cedit Germaniæ nostræ Gallia. Habet enim ferrum & plumbum, sed parum argenti: nec & tantum ferri habet, qvantum usibus hominum sufficit. Unde, aliunde importetur, necesse est. Conficitur & sal, qvi unius Regis in Gallia, è fontibus: non tàm copiosè, qvàm in German. Maxima verò vis salis ex aqva marina ardore solis coqvitur: ita tamen, ut humanâ operâ indigeat. Solet enim denuo expurgari & excoqvi. Lanâ & ovibus sibi sufficit Gallia. Rosmarinum & lavendula sylvestres ibi sunt plantæ: apud nos magnâ indigent curâ. Cœlum enim Gall. in universum clementius est Cœlô German. Unde & fructus terræ magis ibi excoqvuntur ac dulciores fiunt. In summa: nihil ad victum, nihil ad amictum & cultum corporis Galliæ adest, qvodqve desideratur, commercia maritima facillimè supplent.

LXV.

Cujus amplitudinis ille tenet terram?

Longitudo Galliæ, secundùm CLUVERUM, 180. *latitudo* 140. milliaria Germanica complectitur.

XLVI.

Anne & alias extra Galliam Gallus possidet terras?

Fecit sanè intra 100. Annos Gallia magnam accessionem partim è terris Imperii nostri, partim è Belgii ac Italiæ parte: nec minus etiam è Russilionensi Comitatu. Gaudet præterea Rex Gall. qvietâ possessione de la Comte & Viguerie de Conflans, exceptis locis, qvi in montibus Pyrenæis latus Hispan. spectant. Lotharingiæ qvoqve majorem tenet partem: tenet item *Dunkerkam*: utpote qvam, à Cromwelio ope Gallorum occupatam, hodiernus Rex Angliæ, Carolus II. Regi Galliæ cum maxumô damnô vendidit. In America deniqve *NoVam Franciam* possidere Gallus dicitur.

LXVII.

Qvô jure omnes suas terras Gallus tenet?

Ut Regnum Galliæ, qvod plures Gallorum Historici volunt, præter *Hottomannum*, cui tamen passim contradicitur, jam sub Morovingis semper fuit *hæreditarium*, &, si qvando aliter factum, non id de jure, sed de facto capiendum: ita hodieqve tale est. Merè nempe hæreditarium est, ita qvidem, ut ad masculos saltem successio devolvatur; ad fœminas autem, obstante LEGE SALICA, non transeat. Sic ergò Gallus omnes hodiè Regni sui terras *jure hæreditariô* tenet, eas post ultima fata majori atqve majori cum augmento ad *Delphinum* suum transmissurus.

LXIIX.

Per DELPHINUM *qvem intelligis?*

Intelligo per DELPHIN. *primogenitum Regis Gallici filium.* Qvum enim is olim, HOTOMANNO *de Jure Reg. Gall. Lib. II. & Lib. I. de Success.* autore, *Rex Junior*, item *Rex JuVenis* diceretur, hodiè *Dauphinus*, sive *Delphinus Viennensis*, *Delphinus Regni*, vel *Delphinus absolute*, (uti de usu hodierno tradit REY-HER.

HER. *de Jure Primogen. c. V.*) vocatur : haut secus ac primogenitus Regni Anglici *Princeps VValliæ* dicitur.

LXIX.

Unde & cur nomen hoc primogenitus Regis Gall. filius proprium sibi adeptus?

Delphini nomen primogenitus in Gallorum Regno proprium sibi adeptus est à Regione, vel Provincia Viennensi *Delphinatu*, f. *Dauphine*, qvæ an primùm appellationem suam acceperit à Castro Delphini, ut placet BELLEFORESTO, an à variis illis, qvi eam ditionem, hoc nomine insigniti, possidêre, Principibus, veluti sentit FAUCHET apud LIMN. *de Notit. Regni Franc. L. I. c.* 4. an à socero filii Comitis Grisii, aut ab alio deniqve alio, parum heîc refert : sed sufficere nobis videtur, si sciamus, qvando ad Galliam pervenerit; & qvod eam ultimus ejus Princeps *Hubertus*, vel *Humbertus* Regni Gallorum, (ad qvorum Regnum Burgundia, qvam Imp. *Conradus II.* dicente BOXHORNIO; vel ejus successor *Henr. III.* Imperio German. postmodum, adjunxit, qvondam ante Caroli M. tempora cum ipso Delphinatu pertinuerat,) eâ lege vendiderit; ut imposterum Primogenitus, seu natu maximus, cujusqve Regis filius, nomen Delphini inde gestaret, atqve insignia retineret. Sic igitur omninò ob *conditionem* illam *à Delphinatu* DELPHINUS appellari *primogenitus Gallici Regis filius* cœpit : *qvâ Humbertus ille suum Regno Galliæ Principatum* per *venditionem*, aut, juxta alios etiam, per *donationem* potiùs, *adjunxit, ut primogenito filio in perpetuam sui memoriam nomen* DELPHINO esset.

LXX.

Anne & anqvam postgeniti Regum Galliæ filii Delphini nomen tulêre?

Respondet LIMNÆUS *Lib. II. Notit. Regni Franc. c. XXI. p. 910. se nullibi annotatum reperisse, Primogenitô mortuô, Secundo genito nomen Delphini datum* : *uti nec, Primogenitô Rege factô, sed sine liberis masculis vivente, ac omninò sine spe prolis, Regis fratri datum.*

LXXI.

Qualis, Delphinô jam defunctô, successio obtinet in Gallia?

Obtinet *successio agnatica, qvæ tantùm marium est ex maribus.* Si Delphinus nempe filium reliqverit, is succedit, adeoqve Regis ex primogenito nepos: si non, succedit frater: si nec hunc reliqverit, Rege mortuô, succedit agnatus proximus. Atqve talis jam olim in Davidis stirpe post Salomonem GROTIO *in Not. ad Lib. II. de* J. *B. & P. c VII.* §. 23. obtinuisse dicitur. Eaqve vulgò ap. eundem Grotium *successio juris Francici* appellatur: *ex nobilissimi* scil. *Regni*, ut idem ibidem refert, *exemplô.*

LXXII.

Agnatica hæc successio qvô fundamentô maximè in Galliâ nititur?

LEGE vulgò niti SALICA, qvæ fundamentalibus Francorum Legibus annumerari consvevit, putatur. Hujus enim Legis celebris qvidam Articulus est, qvi *fœmellas ab universa Regni hæreditate excludit, omnemqve successionem ad solos masculos* his qvidem verbis *restringit*: IN TERRAM SALICAM MULIERES NON SUCCEDANT. At verò *usu* potiùs, qvàm ista *Lege*, Fœminæ à successione excluduntur. Lex namqve Salica, *Conringio de Origine juris German. c. 7. p. 35.* judice, non de *successione regia*, sed *de re Agraria* intelligenda. Cœpit tamen ad eam accommodari: qvum de Regia successione magna controversia inter Anglum Eduardum & Philippum Valesium esset exorta. Qvæ causa, qvòd Angli, Philippum Legem istam somniâsse, asserere haut dubitent.

LXXIII.

LEX SALICA unde sic dici meruit?

Qvanqvam, LEGEM SALICAM à Saliis, Francorum qvondam Gente imprimis celebri, qvi ita videntur dicti, qvòd sedes suas ad fluvium Saxon. *Salam* haberent, dici cœpisse, nonnulli velint; magis tamen nobis arridet eorum sententia, qvi *Legem Salicam à SAL* dictam scribunt, qvod *Aulam* significat: ut sic ipsa LEX SALICA sit non alia, nisi LEX qvædam AULICA; h. e. *Lex Regni Gallici fundamentalis.*

LXXIV.

Qvem Autorem LEX SALICA agnoscit?

Legis Salicæ Autorem qvod attinet, de eo non adeò constat. LINDENBROGIUS tamen in *Legum Antiqvarum Cod.* qvem *Cas. Matthiæ* de dato *Hamburg.* 1613. dedicavit, cæteris Legibus antiqvissimis LEGEM SALICAM non tantùm addit, sed & de *ejusdem Legis* scriptione hæc ibidem habet: *Temporibus* CAROLI M. *Anno 798. Viri prudentissimi, VVisogastus, Podogastus, Salogastus & VVidogastus, in Villis ultra Rhenum Salebaim, Bodobaim & VVidobaim convenerunt, Legemqve conscripserunt, dictam Salicam, à Sal, qvod significat Aulam.*

LXXV.

Anne & in Controversiam unqvam vocari cœpit?

Maximè in Controversiam Lex illa iis venit temporibus, qvibus Philippi Pulcri filiis, *Ludovico Huttino* Anno 1316, *Philippo V. Longo* 1322. *Carolo V.* Anno 1327. absqve hærede mortuis, successio videbatur devolvi ad Isabellam ejus filiam, uxorem Eduardi II. Regis Angliæ. Hæreditatem igitur filius *Eduardus III.* prætendit. Ait *Philippus IV. Valesius*, LEGE SALICA,

ſubnixus, Regnum obtinuit. Id Angli ægrè ferentes magnâ expeditione rem ulciſcuntur, & poſt multas victorias Anno 1347. *Caletum* eripiunt; qvem portum ultra 200. poſſiderunt annos. Ad Gallos qvippe rediit demum Anno 1558. Philippo ſucceſſit fil. *Johannes Valeſius*, Rex adeò infelix, ut cum 50000. militibus ab 8000. Anglis funderetur, & captivus in Angliam abduceretur. Succeſſit Johanni Carol. V. huic Car. VI. Carolo VI. Car. VII. donec à Patre, ſed mentis impote, præcluderetur, Regnô Catharinæ filiæ Henr. V. Angli conjugi, è qva natus Henricus VI. tributô. Utut autem verum ſit, per contemptum Regem Carolum VII. *Biturigum* vocatum eſſe: incertum tamen eſt, an ab Rege Henr. VI. an ab adulatoribus ejus id factum. Hoc interim certum: eundem Carolum poſt multas calamitates eò tandem, Duce puellâ *Johanna d' Areq*, vulgò *Dareia*, qvæ & *Johanna Lotharingica*, it. *Aurelianenſis* audit, rem redegiſſe, ut præter portam Caletum tota ferè Gallia Anglis eriperetur.

LXXVI.

Qvam aliam nonnulli huc Controverſiam trahunt, in qvam Lex venerit Salica?

Trahunt huc illam de LEGE SALICA Controverſiam, qvæ mota fuit in electione Henrici IV. qvum Pontificii partim ad Iſabellam Claram Eugeniam, partim ad Ducissam Sabaudiæ reſpicerent, aſſerentes: *poſſe interdum Leges fundamentales mutari, ſi Reipubl. mutarentur tempora.*

LXXVII.

Ecqvænam verò Ratio Status eſt Regni Gall. & in qvâ re maximè conſiſtit?

Regni Gallici Ratio Status in eo maximè conſiſtit, *ut Vicinos alioſq; , Hiſpanorum potentiam reformidantes, arctiſſimô ſibi fœdere connectat, & Helveticorum*

rum Gallis faventium amicitiam conservet. Nempe ab eo tempore, qvò Galli ab Hispanis, sub Regibus Francisco I. & Henr. II. aliisqve victi fuerant, donec tandem emergeret Henricus IV. perpetua Gallorum Regula fuit, *in omnibus Hispanis sese exponere.* Sicut igitur Hispanorum suprema Lex est, *unicam Catholicam in Regnis suis propugnare Religionem*: ita Gallorum contraria voluit hactenus studium. Nempe Hæreticos, qvos vocant, defendere studuerunt, nec pati voluêre, ut Hispanus prætextu Relig. suam augeret potentiam. Inter artes tamen regnandi hoc qvam maximè observari à Gallo cœpit: ut *Reformati paulatim enervarentur, siùqve penitus tandem enervatis Gallia* ad unitatem *Religionis reduceretur.*

LXXIIX.

Qvas cautiones huc referunt Politici?

Politici ad *Arcana Gubernationis*, I. *Rationem Status Regni Gall.* cautiones referunt seqq. (1) *Non permittendum soli Hispano arbitrium esse & pactionem fœderum, imprimis in Italia*: (2) *Nullum locum ab inimicarum machinationum exploratoribus vacuum relinqvere*: (3) *Nunqvam sine parato milite, qvi excubias ad fines Regni agat, esse*: (4) *In negotiis cum Hispano tractandis homines non adhibere, nisi qvi calorem Gallicum phlegmate temperare nòrint*: (5) *Rei maritimæ curam non posthabere, sed populum navigationibus assvefacere*: (6) *Ducibus, Comitibus aliisqve Galliæ Magnatibus nullum in Galliâ locum munitum concedere.* Inde nec Præsides Provinciarum ullum in milites jus habent: neqve item Ducibus Galliæ ea potestas, qvæ est Principibus German. permittitur.

LXXIX.

Qvæ Prætensiones Regis sunt Gallici?

Si generalissimam spectemus Regis Gallici prætensionem: prætendit is *in totum terrarum Orbem*, rem ex Japheto deducens ap. *Limn. Not. Regni Fr. L. I. c. V.* Sed qvum hæc prætensio vetustate obsita, & è longinqvo petita, magis adulatorum fortunæ Regis Gall. qvàm Regis Christianissimi ambitioni adscribenda est. In specie *in Siciliam per justam belli acqvisitionem* prætendit: qvum Normanni jussu Pontificis ejecerint Saracenos. Prætendit in *Castiliam ex oblatione hæreditatis*, ab Alphonso, Castil. Rege, Carolo Magno facta. Qvid? qvod & Galli successionem è Ludovico Sancto urgeant, cujus mater uxor erat Ludovici IIX. Regis Gall. & filia Alphonsi, Regis Castil. Prætendit (3) in *Catalon. ex occupatione Carolina*: jure it. à Renato Antino ad Reges Fr. transmissô: ex eo etiam, qvod ipsi Catalauni valdè oppressi Anno 1640. se Regi Gall. submiserint. Prætendit (4) in *Navarram*, qvod Hispanus Navarræum clientem Regis Fr. ejecerit, accedente etiam jure Henr. maternô. Prætendit (5) in *Arragon. ex investitura Martini IV. Pontificis Rom.* Philippo Regis Fr. filio facto. Prætendit (6) *in Sardiniam*: qvòd Normanni Saracenos inde ejecerint, eandemqve Insulam Anno 1282. in Carolum Andegav. transtulerint. Prætendit (7) in *Mediolanum* ex Matrimonio Valentiæ Ludov. Aurelianensi nuptæ. Prætendit (8) *Superioritatem Flandriæ*: qvod Comites Flandriæ homagium præstiterint, & à Regibus Gall. acceperint leges. Prætendit (9) in *Comitatum Burgundiæ*, vindicans eum sibi ob alienationem tempore minorennitatis Regis Caroli simplicis. Prætendit (10) in *Comitatum Nizam, è jure territorii provincialis*. Urbs enim municipalis Niza in Provincia sita: sed Dux Sabaudiæ immemorialem possessionem allegat. In *Brabantiam magnum* sibi jus (11) tribuit Gallus, idqve bellô cruentô tenus hac vindicare haut dubitavit. Nec obstitit Reginæ Theresiæ renunciatio in definitos Brabantiæ Principatus. Hanc enim ideò nullam esse dicit

Gal-

Gallus: qvòd non modò Hispan. & Brabant. legibus, sed civili etiam juri, qvô filia renuncians à successione Patris non excludatur, si dotem ex ejus bonis non acceperit, repugnet. Videatur *Liber Anno 1667. de Juribus Christianissimæ Reginæ in Brabant.* impressus ac editus, imprimis *n. 27. seqq.* Sed regerunt Hispani: qvod *renunciatio illa in Brabantiam, tàm à Regina facta, qvàm à Rege Ludovico XIV. prævio juramentô, approbata fuerit: in Jure autem Canonico definitum esse, qvod renunciatio filiæ, prævió juramentó facta, servari debeat.*

LXXX.

In qvæ & alia Regna insuper prætendit Gallus?

Prætendit ipse, præter illas in Hispanicas ditiones expressè sibi in *Instrum. Pac. Anno* 1659. *Artic.* 89. reservatas Prætensiones, in *Portugalliam*: qvasi Robertus, Rex Portugalliæ, fundârit domum Bulionens. è qvâ Catharina, modernorum Regum Franc. genitrix, prodiit. Prætendit in *Angliam* ob delictum Johannis, R. Britanniæ, qvi ob dejectum & occisum Arturum Provinciis in Francia & Britannia exutus; Britanni verò Ludovicum, Regis Franciæ filium, coronârant. In *Genuam* & ipse prætendit Gallus, è protectione scil. Carolo VI. & VII. delata.

LXXXI.

Qvæ tamen omnium vexatissima, dudum qvidem decocta, sed hodiè recocta Regis Gallici est Prætensio?

Est illa super *Imperium nostrum Prætensio*, qvam *Advocatus qvidam Parlamenti Parisiensis & Consiliarius Regius, nomine* AUBERY, in Gallia non dubitavit recoqvere, etiamsi dudum decocta fuerat. Is nempe peculiarem *de justis, qvas vocat, Prætensionibus Regis Christianiss. super Imperium, de qve præeminentia Regis*

ejusdem super Imperatorem Tractatum scripsit, eumqve cum Privilegio Regis. *d.* 19. *Jul. A. C. MDCXLIX.* datô, sed anno demum MDCLXVII. *Lutetiæ Parisiorum* apud *Anton. Bertier* in lucem Gallicè edidit : è qvo qvidem *Axiomata Politica Gallicana* bonâ fide ad verbum Latinè excerpta, & cum cæteris Gentibus, qvarum interest, tum imprimis Germanicæ Nationi, ad considerandum proposita habemus. Autor igitur apertè ibidem dicit ac docet : *Imperium, s. Germaniam ad Reges Galliæ pertinere, & sedes Metropolitanas trium Electorum Ecclesiast. unà cum suis suffraganeis sine controversia intra limites Galliæ esse sitas.* Qvid? qvod & idem ibi AUBERIUS, Gallicè AUBERY, *Regi Galliæ praeminentiam supra Imperatorem Romano-German.* inqve fine tandem Operis audacter tradat : *qvòd Delphinc-Franciæ, è matrimonio hodierni Regis & Reginæ Teresiæ nato, omnes rerum circumstantiæ infallibiliter* UNIVERSALEM MONARCHIAM *promittant.* At verò, qvomodo his omnibus occurrendum, cùm è Schediasmate, qvod NIC. MARTINI, Polit. in Academ. Kilon. Profess. sub Tit. *Libertas Aqvilæ triumfantis, de jure, qvod in Imperium Regi Galliarum competit nullum,* scripsit, nuperisqve AUBERII impugnationibus opposuit ; tùm ex Anonymi de LIBERTATE OMNIMODA Dissertatione patet : utpote cui inserta prætensionum Auberianorum destructio habetur : qvas qvidem injussu Regis Christianissimi scriptas fuisse, Autor ibidem optimè deducit.

LXXXII.

Qvod nostri interim Imperii Membrum peculiariter totum sibi transcribit Rex Galliæ?

Transcribit hodiè sibi Gallus, imò & vi Imperio ereptam, non obstante vel jure Imperii, vel contradictione Caroli Jun. qvi Francisci, Fratris Caroli Senioris, filius, universam Lotharing. tenet. Qvæ ipsa qvidem

dem, etiamsi jus de non appellando habeat, licèt & à contributionum Imp. onere sit libera; diu tamen Membrum fuit Imperii. Qvid? qvod & pro hodierno Membro Imp. nonnulli graviter ap. *Speidel. Verb.* Lotharingus, concludant.

LXXXIII.

Ex qvo jure universam sibi Lotharingiam transscribit hodiè Gallus?

Hoc facit è prætenso jure *contractus*. Postqvam enim Carolus, Dux Lotharingiæ, in superiori Bello ab Hispanis captus, eâ lege in *Pacificatione* libertatem impetraverat, *ut Gallus omnia ipsi restitueret*; *Urbs Nancy autem qvoad munimenta solo aeqvaretur*; ipse tamen deinceps sive vi, sive persvasionibus, universum jus transtulit his in Regem Galliæ conditionibus: *ut certa pecunia summa qvotannis sibi penderetur, & una Urbs Marsal in devotione suâ permaneret: præterea etiam ut Familia Lotharing. Princip. Sangvinis annumeraretur.*

LXXXIV.

Contractus hic PRBLICISTIS *qvalis esse videtur?*

Si dicendum, qvod res est: hic ipse *contractus, è qvo sibi Lotharingiam transcribit Gallus*, PUBLICISTIS *iniqvus esse videtur. Vergit enim* (1) *in magnum Imperio nostro præjudicium, eiqve est nocivus.* Imperii certè Feudum Lotharingiam esse, nemo negitare potest: indeqve nec Carolo Feudum hoc alienandi jus erat. Et qvamvis transeant cum onere: Feuda multùm tamen Imperii intersit, qvis ea possideat. Deinde & idem contractus non æqvus esse videtur PUBLICISTIS: *qvia proximiores agnati in hunc usqve diem nondum consenserunt.* Contradixit sanè huic contractui *Carolus* Jun. Francisci, Fratris Caroli contrahentis, filius, & ob hanc causam tùm Papæ, tùm Italorum Princi-

pum,

pum, tùm præcipuè Imperatoris opem imploravit. Sic ergò *Lotharingia non omninò de re Caroli Sen. fuit.* Non enim plenô jure eam possedit. Jus siqvidem qvæsitum agnati proximi habent: qvibus invitis res non potest alienari. Ne dicam, qvod remotiores agnati proximioribus præjudicare non possint.

LXXXV.

At enim qvid incrementi de Imperii nostri Feudis meliori jure Regno accessit Galliæ?

Per *Instrumentum Pacis Osnabrug.* ALSATIA, & totius Rheni firmissimum Propugnaculum, BRISACUM, *cum jure præsidii in Arce Philippsburgensi alendi*, Regno accessit Galliæ. Ita autem Alsatia Regno accessit Galliæ, *ut desierit esse Feudum Imperii.* Nam in plenariam possessionem Regis Galliæ cum consensu partium utrinqve liberô, omni prætensionis jure abdicatô per Instrum. Pacis, abiit.

LXXXVI.

Qvinam, rebus sic satis feliciter Galliæ stantibus, hostes, ut olim, ita hodienum sunt Gallorum?

Hostes Gallorum sunt ANGLI, nec tamen ullô naturali à Gallis diffidentes odiô, ut vult HORNIUS. Non enim tantoperè Gallorum ab Anglorum moribus discrepant mores. Unde dicendum, *è diuturno potius & inveteratô odiô, è causa belli ortô, inimicitias istas qvodammodò transiisse in naturam.* Olim fuêre BURGUNDI, ac illi *domestici* potiùs, qvàm *externi.* Duces namqve Burgundiæ ex ipsa Regum Galliæ familia originem ducebant: sed mox atrocissimæ factiones inter domum Burgund. & Aurelianensem exortæ fuêre: qvæ nonnisi sangvine & morte utrorumqve componi poterant. Qvippe *Johannes Intrepidus*, Dux Bur-

Burgundiæ, *LudoVicum*, *Ducem Aurelian.* Parisiis in media civitate jusserat obtruncari, & factum insuper velut legitimum defendit. Aurelianensis verò non ante qvieverunt, qvàm Johannem Intrepidum iterum contra datam fidem obtruncâssent. Ita cædes cæde fuit compensata. Sed illa utriusqve sangvinis vindicta, hodieqve perdurans inter Gallos ac Burgundos: non inter propriè dictos est Burgundos, (hi enim continentur Ducatu Burgundiæ, suntqve Galliæ subditi) sed inter Gallos & Provincias Burgundiæ accessorias. Infensissimi interim omnium hostes sunt HISPANI. Ludovicus qvippe XI. Rex Galliæ non ante qvievit, qvàm Familiam Burgundicam, nomini Gall. adeò infensam & formidabilem, penitùs delevisset. Factum hoc videbatur *Anno* 1477. qvum *Carolus Audax*, Dux Burgund. ap. Nancejum in Lotharing. ab Helvet. occisus fuit, nullâ prole masculâ relictâ. At verò fefellit hoc in casu omnis humana *LudoVicum XI.* sapientia, sicut apud COMIN. prolixiùs est legere. Nam *Maria* Maximiliano, Archi-Duci Austriæ, nupsit, atqve sic omnem potentiam Burgundicam cum Domo conjunxit Austriacâ: qvæ deinceps conjugio Philippi I. Regis Hispan. Regnis fuit innexa: ita qvidem, ut Rex Hisp. hodiè, tanqvam Dux Burgundiæ & Princeps Belg. antiqva illa odia Burgundica, contra Gallos longè majoribus viribus continuet: qvæ qvidem licet interdum brevi pace componantur, vix tamen pax illa diuturna esse potest.

LXXXVII.

Inimicitias Anglorum qvod attinet: ad qvemnam, qvæso, Annum Christi harum originem rejicis?

Rejicio ad A. C. 1327. ubi Eduardus III. cum Philippo Valesio de Regno concertavit. Atq; hinc tam cruenta prælia orta, præcipuè Anno 1340. ut Galli 300. Naves & 30000. milites amiserint. Cætera taceo prælia

lia; qvæ ipsa, satis cruenta ac diuturna Gallis, mutua inter utramqve gentem peperêre odia.

LXXXIIX.

Qvæ Religio tandem est Gallorum?

Maxima Gallorum pars Catholicam profitetur Religionem. Clero tamen Gallicano non benè cum Jesuitis, nec Jesuitis cum *Sorbonistis* convenit. *Sorbonistæ* enim contra Jesuitas *Papæ infallibilitatem* oppugnant. Plurimi etiam in Gallia sunt *Reformati* HUGONOTARUM nomine comprehensi. At verò his omne robur, præprimis ubi *Tourennius*; unum Hugonotarum Caput, in Romanensium castra descendit, in Gallico Regno hodiè est ademptum.

LXXXIX.

Qvos SORBONISTARUM *nominè in hôc Capitis calce intelligis?*

Intelligo eorum nominè *Lutetianæ*; qvæ, autore LANSIO, non Galliæ modò, sed totius Orbis Regina omniumqve Europæarum Academiarum Mater, ex *Artium, Theologiæ, Juris Canon. & Medicinæ Facultate* composita, inqve IV. Nationes, *Gallicam, Picardicam, Normannicam & Germanicam*, divisa, *Academiæ Theologos.* Ita namqve hi à SORBONA, Theologicô ejusdem Academiæ Collegiô, dici meruêre. Illud ipsum autem Collegium hoc, qvicqvid est nominis, *à Roberto de Sorbona*, familiari D. Ludovici Regis Theologo, jam olim obtinuit: qvippe qvi sese Paparum, in Gallicanæ Ecclesiæ ac libertatis Christianæ præjudicium multa novantium, machinationibus masculè opposuerat. Unde & hodienum in Sorbona ad Doctoris Theologiæ gradum nemini accessus patet, nisi juramentô affirmârit:

se Papam infra Concilium agnoscere.

CAPUT

CAP. IV.

DE REGNO BRITANNICO.

EROTEMA I.

Regnum Britannicum, qvod & M. Britanniæ Regnum audit, unde sic dicitur?

DIcitur ita ab indigenis suis, nempe à *Britannis*, à *Brit*, qvod *coloratum* significat, olim dictis. Colore enim se cœruleô inficiebant, ut terribiliores essent hostibus. Postea dicta fuit Insula, qvæ diu à Britannis *Britannia* dici meruerat, Anglia, ab *Anglo-Saxonibus*, *German. nostræ populis*, qvi maximam hujus Insulæ partem armis conqvisiverant. *Anglorum* certè nomen ap. TACITUM occurrit *Libellô de Germ. Mor.* ac numerantur illi ibidem inter Germ. populos. Qvantum autem è *Tacito & Ptolomæo*, qvi vixêre Seculô II. liqvet, Angli videntur vixisse in Ducatu Mechlenburg. unde qvidem, patriâ sede pulsi, in Regiones Septentrionales, & in Ducatum Slesvicensem primùm, migrârunt. In hoc Ducatu hodiè Regio superest, qvæ Angeln vocatur. Ipsi Angli deinde *Saxonibus* juncti commigrârunt in M. Britanniam, omnemqve terram, qvam Britanni hactenus tenuerant, ut sui juris, ita & sui nominis fecêre, ut posthac diceretur *Anglia*.

II.

Qvando verò, unde & cur MAGNÆ BRITANNIÆ *dici cœpit Regnum?*

Regnum M. BRITANNIÆ dici cœpit, *qvum post obitum Elisabethæ, Reginæ Angliæ, circa annum nempe*

pe IV. hujus Seculi, Scotia uniri Angliæ inciperet, ut unus Rex esset. Qvæ ipsa tamen Regna proprios antehac, & planè à se distinctos, habuerant Reges. Nempe qvum, Regiâ Angliæ familiâ extinctâ, proximus hæres Jacobus, Rex Scotiæ, rerum per Angliam universam potitus jamjam esset, plurimum laboravit, ut non tantùm consensu utriusqve populi duo hæc Regna, *Anglia* ac *Scotia*, planè in unum corpus coalescerent; sed & ob arctissimam horum duorum magnorum Regnorum conjunctionem nomen *Angliæ ac Scotiæ* extingveretur, inqve unum commune MAGNÆ BRITANNIÆ nomen, publicô Parlamenti decretô, abiret. Atqve sic qvidem geminum *Angliæ & Scotiæ* nomen in unum abiit nomen, ipsumq; hodienum obtinet. Sed qvantumvis maximè de unione hac laboraret Jacobus, neutiqvam tamen consensum populi impetrare potuit. Nec enim *Angli*, nec *Scoti* voluêre consentire: sed utriq; voluerunt habere instituta propria: voluerûnt & ipsi propria censeri Regna.

III.

Qvot ergo & qvænam Regna hodiè maximè sub MAGNÆ BRITANNIÆ nomine continentur?

Sub MAGNÆ BRITANNIÆ nomine Regna maximè duo illa jamjam memorata, *Anglia* nempe & *Scotia*, ut distincta tamen & à se invicem sub uno communi nomine æqvè, ac sub uno summo Capite divisâ, continentur. Etenim, qvum irriti jam *Jacobi* facti essent conatus, de qvibus qvidem pro parte Regiâ *Librum doctissimum* magni nominis JCtus, ALBERICUS GENTILIS, natione Italus, sed Patriâ ob Religionem profugus, ediderat, *de unione ibidem duorum Regnorum pro Rege laborans, & ex re esse persvadens, ut utriusq; Regni nomen in unum MAGNÆ BRITANNIÆ* nomen coalesceret; manserunt omninò, ut distincta sub uno communi nomine unoqve Rege Scotia & Anglia

Anglia Europæ Regna. Unde etiam distinctè de Regno *Angliæ*, & deinceps etiam de *Regno Scotiæ* est differendum. Sunt enim & manent in hunc usqve diem diversissimæ Respubl. qvamvis sub uno sint Capite.

IV.

Annon & præter duo illa Regna aliud adhuc M.Britanniæ Rex tenet Regnum?

Tenet & ipse, præter illud Angliæ ac Scotiæ Regnum, *Regnum Hiberniæ.* Sic enim disertè semper in Tit. ponitur: *Car. Magnæ Britann. Franciæ & Hiberniæ Rex.* Primus autem Monarcha trium Insularum, Angliæ, Scotiæ & Hiberniæ, *Jacobus VI.* fuit, ditione suâ, ut diversa tamen Regna, eas complexus.

V.

Enarra mihi nunc, qvæso, M. Britanniæ in qvodam qvasi Compendio Historiam?

Rectè hoc cupis, ut compendiosè Tibi *totam M. Britanniæ Historiam* enarrem. Est enim ea valdè mirabilis, mirabilemqve Dei providentiam ac curam, ut in aliorum, ita & in hujus Regni variis mutationibus prodit. En autem Tibi *Britannicam* CL. HORNII *Verbis Historiam: Britanniam post Romanos occupârunt Anglo-Saxones, eamqve in VII. divisêrunt Regna, qvæ in unum Angliæ nomen & imperium A.C. 800. coaluerunt. Ita Britannicas Insulas tres tum Reges obtinebant, Anglorum, Scotorum & Hibernorum. Cum Anglo-Saxonibus regnârunt in Angliâ Dani, potiorem, non omnẽ partem obtinentes. Post hos Normanni ex Gall. eam expugnârunt, per Gvilhelmum Conqvestorem A.C. 1066. Qvorum linea & successio hodieqve durat. Sub Henrico II. Ann. Christ. 1172. expugnata fuit ab Anglis Hibernia, atqve ab eo tempore extincta fuit Regum Hibernorum series. Sub Eduardo* III. *A. C. 1336. exarsit acre illud & longum inter Gallos & Anglos bellum: qvippe*

Eduar-

Eduardus III. *jure materno arrogabat sibi Regnum Franciæ. Contra Philippus Valesius de Lege Salica, qvâ fœminæ à Regno excluduntur, tuebatur. Graves deinde controversiæ & bella civilia ipsos Anglos exagitârunt. Qvippe duæ Familiæ, Eboracensis & Lancastrensis, qvæ etiam vocabantur Rosa Alba & Rosa Rubra, pro Regno certârunt. Ac primò qvidem Lancastrenses Regnum obtinuerunt, sub tribus ordine Regibus, Henrico* IV. V. VI, *qvibus per vim successerunt Eboracenses A. C.* 1460. *sub duobus Regibus Eduardo* IV. *& Richardo* III. *qvô ultimo in prælio interfectô, Regnum rediit ad Familiam Lancastrensem, ac bella illa civilia conjugio Henrici* VII. *cum Elisabetha, Eduardi* IV. *filia, extincta fuerunt, ac duæ illæ Familiæ, seu Rosa Alba & Rosa Rubra, coaluerunt. Henrico* VII. *successit Henricus* IIX, *qvi jugum Papæ Romani primus excussit, ac omnia Monasteria per Angliam destruxit. Post hunc regnavit Eduardus* VI. *qvi Religionem reformavit: sed intra juventam præmaturâ morte sublatus successores reliqvit duas Sorores, Mariam & Elisabetham. Maria Regnum denuò subjecit Papæ Romano: sed Elisabetha ejus obseqvio iterum valedixit. Atqve post hujus qvidem fata Regnum jure cognationis ad* Jacobum VI. *Regem Scotorum, A. C.* 1603. *pervenit, qvi primus Monarcha Angliæ, Scotiæ & Hiberniæ fuit factus, ac omnes tres Insulas unô Imperiô complexus.* Unde, *abolitis antiqvis nominibus, Angliam ac Scotiam vocari voluit* MAGNAM BRITANNIAM. *Sub ejus filio Carolo* I. *exorta fuerunt bella civilia, qvorum is fuit exitus, ut aboliti Regni nomine Rempublicam constituerent. Sed neqve illa diu placuit. Itaqve tandem Carolum* II. *ab exilio revocârunt, ac omnia in antiqvum statum restituerunt.*

VI.

Qvæ ac qvotnam è dictis Sectiones Capitis emergunt?

Emergunt ex iis, qvæ de tribus, *Angliæ, Scotiæ &*

& Hibern. uno Imperiô M. Britanniæ Regis contentis, diversis tamen Regnis, dixi, *tres distincta* SECT. ita ut prior sit de ANGLIA; altera de SCOTIA; tertia de HIBERNIA.

SECTIO I.

DE

ANGLIA.

EROTEMA I.

Anglia Terráne continens est, an Insula?

INsula est *triqvetra, si exiguam excipias partem, qvâ conjungitur cum Scotia.* Unde & à nemine terrestri qvidem itinere peti potest, nisi à solis Scotis, qvi qvum viribus Anglis multùm sint inferiores, apparet *Angl.* hâc parte *satis esse tutam.* Interim à Scotia est Tuedâ & Salvejô fluminibus divisa, habetqve in *longitudine* mill. Germ. 80. *in latitudine* mill. circiter 60.

II.

Anne & ejus memoria in prisco reperitur ævo?

Reperitur memoria ejus jam ap. ipsos Scriptores Græcos, ut appareat, eandem Insulam fuisse commerciis ap. Carthaginenses, qvi in Africa rerum potiti, notam: non tamen *Angliæ*, sed aliô atqve aliô nomine cognita fuit. Cæterùm *Romanis demum ex eo tempore cæpit esse cognita, qvô Julius Cæsar universam domuit Galliam, eamqve in Provinciam redegit.* Ille namqve, qvum non contentus esset Galliam domuisse, haud dubitavit bis trajicere in Angliam, qvæ tum dicebatur *Britannia.* Nec tamen magnas ibi res gessit. Interim verò primus omnium Romanorum excur-

rit *in Britanniam.* Ulterius progressi sunt Romani sub *Cæsare Claudio* : & qvidem auspiciis hujus *Julius Agricola*, præclarus Eqves Roman. belliqve insuper Dux universam domuit *Britann. Agricola* hujus vitam à TACITO descriptam habemus : *in qva res gestas Agricolæ perseqvitur, & qvemadmodum Britanniam felicissimè subjugârit, fideliter recenset.* Mansit autem ad hunc modum *Britannia Major* sub Roman. Imper. usqve ad Theodosii II. tempora ; utpote circa qvæ penitus à Rom. Britannia fuit relicta.

III.

Qvot Regni igitur Anglici periodos numerant?

Numerant maximè fatales Periodos Regni Anglici V. Prima Periodus *Britannica* est, à veteri qvodam Bruto usqve ad Cæsarem, procul tamen dubió multis fabulis referta. Altera est *Romana*, à Cæsare usqve ad Constantinum M. qvâ Britannia magnam partem (Cambria enim mansit intacta) in Romana potestate fuit : sed nudata primùm sub Constantino M. milite ; mox plane relicta : qvum Roman. impares fierent, qvi se ipsos amplius defenderent. Tertia est *Saxonica.* Qvum enim à Pictis Scotisqve summopere Britanni divexarentur, illi Anglos & Saxones è Germ. in auxilium vocârunt : qvi Ducibus Hengisto & Horsa, ex antiqva Wodani stirpe oriundis, mox advenerunt, &, rebus adversus Scotos præclarè gestis, sibi ipsis sedem in Britannia fixerunt. Orta inde celebris in Angl. Regno Heptarchia Regum Anglo-Saxonum, indeqve & est affinitas Lingvæ Angl. cum nostra German. Qvarta est *Danica*, ea qvidem non adeò diuturna, sed rebus tamen gestis admodum celebris. Qvinta *Normannica*, à Wilhelmo Conqvestore cœpta : qvem Eduardus Confessor successorem suum constituerat.

IV.

IV.

Poſt totidem verò fatales Regni Anglici Periodos, qvomodo Anglia dividi cœpit?

Dividi demum in *VValliam & Locgriam*, atqvè hæc iterum in *ſuperiorem & inferiorem* ſubdividi cœpit. In ſuperiore XVI. in inferiore XXII. ſunt Provinciæ. *VVallia* Primogenito Regis eſt ſubjecta, habetqve Provincias XIII. Adjecit autem Walliæ Principatum Angliæ Eduard. I. & fusô Leolinô, Walliæ Principe, Eduardum II. filium Principem Walliæ, deſignavit. Indeqve Tit. ille filiis Regum Angliæ natu maximis ceſſit, ut qvilibet eorum integrô Tit. audiret: *Princeps VValliæ, Dux Cornubiæ, Comes Ceſtriæ & Flintæ.*

V.

Qvot portus Anglia habet?

Portûs habet non bene multos, qvâ parte German. & Galliam reſpicit. Ab altera etiam parte, qvâ reſpicit Hiberniam, paucos habet portûs. Non facilè igitur Anglis impetus hoſtilis eſt metuendus. Qvi enim Claſſe Angliam vult aggredi, non facilè portum invenit: ubi tutò deſcendere poſſit in terram. Ipsô interim nomine in Anglia celebres ſunt *Qvinqve Portus*, vulgò *the Cinqve ports*, loca in Cantio & Suſſexia, ad Fretum Britann. ſita, & numerô qvidem qvinario plura: qvod tamen initiò totidem tantummodo eſſent, eodem adhuc comprehenſa. Sunt & alii cum in Orientali plaga, tum in meridionali latere portus, qvorum prolixa ſeries exponitur *Diar. Europ. Contin. VI. p.* 319. ſeqq.

VI.

Qvos celebriores habet fluvios?

Angliæ fluvii majores ſunt *Tamiſis*, à confluxu fluminum *Tama* & *Iſis* dictus, die Temß/ & *Sabrina*, the *Severn*, qvi in Occidentem labitur.

VII.

In fluvio Tamisis qvid maximè est sensibile?

Æstus Varius, h. e. *fluxus & refluxus marinus, in hoc fluvio est sensibilis:* de qvo qvidem peculiarem *Tractatum Physico-Mathemat.* scripsit, *& Antverpiæ Anno* 1665. edidit THEODORUS MORETUS, pro fundamento & principio Discursus sui ponens: *Lunam esse motricem æstuum.* Ita enim ab omnibus, exceptô unô aut alterô, supponi viderat. Ne verò qvis dicat, supponi id, qvod qværitur, ille dicit: se habere qvædam Inductionis pro Lunâ Argumenta & Rationes, qvas vocant, credibilitatis. *Inductio* ergò *suppositi* ap. MORETUM *prima* est, *qvia intervalla Æstuum marin. ex adverso adæqvatè respondent intervallis motuum Lunæ. Alteram Inductionem* ap. eundem MORETUM *Æstus marini menstrui afferunt*: qvi tunc majores sunt, qvando Luna suô lumine potentius agit in nostrum Terraqveum Globum. *Tertiam & universalem Inductionem facere*, ait MORETUS, *omnia prope sublunaria*, qvorum ea præsertim, qvæ vitam aliqvam sortita sunt, humoribus augentur, ac cum Luna ad Plenilunium, & præsertim simul ad Meridianum, accedente intumescunt.

IIX.

Cur verò Londini in eodem fluvio tunc maxima Maris intumescentia accidit, qvando Luna in Qvadrantis Austro-Zephyrea parte est constituta?

Respondet ATHANAS. KIRCH. *Lib.* III. *Mundi Subterran. c.* 5. *Disqv.* IV. ac dicit: *Qvum Luna in Australibus signis constituta ab Oceano German. qvàm ut cum radiis suis attingat, sit remotior; hinc fit, ut per ambages id præstet; qvod rectis, aut obliqvis radiis non potest. Mox enim ac Luna Meridianum Londi-*

nensem attigerit, tum simul etiam Londini in Tamesi Mare crescere incipit; hoc autem initium incrementi non provenit à Lunari virtute immediatè, quâ Mare Germanicum premitur, sed per Oceani reverberationem quandam, ex litoribus factam, ut sequitur: siquidem Luna in Meridiano per Londinum transeunte constituta, dum virtute sibi propriâ subditum sibi Oceanum Indicum normaliter premit, hic pressius & sensim intumescens, perque Æthiopicum Oceanum longè lateque diffusus, quum ad America Borealis littora exitum non inveniat, is mox repercussius exinde, duplici viâ aditum sibi in Germanicum pandit Oceanum; primò ex Occasu in Ortum per Mare, Angliam inter & Franciam constitutum: secundò per Oceanum Septentrionalem circa Scotiam circulatus: ubi ad Norvegia littora appulsus, repulsusque inde, dum se in Germanicum Mare violentius insinuat; interim prior Oceani pars per Anglicum, sive Britannicum Mare, faucesque Ictias irruens, dum longè lateque pariter se in omnes Germanici Maris plagas explicat, fit, ut, utriusque Oceani fluctibus concurrentibus, ingens lucta in Mari nascatur: & uti inferius Mare superius superare nequit: ita illud, Borealis Oceani pondere pressum, quâ data porta fugiens, rectà obvio sese Tamesis ostio committit: unde paullatim aliqua usque ad maximum incrementum exuberat: quod fit hora circiter tertia post Meridiem, Lunam in plaga Austro-Zephyrea constitutâ: & statim cessante Oceani fluctuatione, unà etiam paulatim aqua fluminis decrescere videtur.

IX.

Cur contrà, Lunâ in Borealibus Signis & Euro-Boreâ plagâ constitutâ, Tamisis maximum tribus horis anticipat incrementum?

Idem ibidem respondet KIRCH. hoc vel ideò fieri:

qvòd Luna tunc, Oceano Germ. proxima, ut superemi-net, ita virtute suâ id potentius qvoqve ferat. Unde Lunâ oriente Mare paullatim pressum, mox intume-scere incipit, dumqve liberum in faucibus exitum non reperit, hinc aqva ad ostium fluminis conglobata intra tres horas summam intumescentiam Maris efficit: qvòd aliàs si liberum in patenti mari exitum reperi-ret, intra sex horarum spatium contingeret, uti in re-liqvis littoribus Angliæ. Sic itaqve Luna, in Euro-Borea plagâ constituta, ob dictas causas tribus anticipat horis incrementum. Interea Oceanus Atlanticus ad Amer. appulsus retropulsusqve, uti per Britannicum Mare ruens, aversum à se Tamisis ostium reperit; ita illud prætericns, vel in Boreales, vel in Ortivos Maris tractus diffusum, unà secum tumidas, in ostio dicto sta-bulantes, aqvas rapiens, abducit. Unde & decrementum ab hora IX. usqve ad XII. & ultrà contingit.

X.

Redeo ad rem, inqve reditu hoc meô ex Te qværo: *qvæ Soli Anglici sit bonitas?*

Qvod ipsam *terram* Angliæ attinet, *illa est fæ-cundissima & fertilissima.* Omnis enim generis fru-ges profert: vitem tamen & oleam non fert. Aër est crassior: solum qvoqve ibi humidum, nec tantô calore, qvantô Galli æstuans. Metallorum qvoqve ferax est, magnas hodiè, cumprimis stanni, habens divitias: ita ut nullibi terrarum tam nobile sit stannum, qvàm in An-glia. Imprimis lanâ optimâ hæc terra abundat: un-de pretiosissimi panni conficiuntur, maximæqve divi-tiæ Anglis ex illis accedunt. Eqvis qvoqve, maximâ ex parte castratis, Anglia gaudet, & laborum sint tole-rantiores. Qvid de canibus dicam? Superant enim Molossi Anglici magnitudine suâ omnes reliqvos Eu-ropæos canes. Venenata tamen & noxia animalia ac lupos nullos terra hæc habet.

XI.

XI.

Mare Britannicum quô genere piſcium maximè abundat?

Abundat maximè *halecibus*: ita qvidem, ut nusqvam terrarum ea abundantia ac præſtantia halecum reperiatur, qvàm in Mari Britann. Ideoqve etiam Batavi, qvi halecum piſcationi incumbunt, nuſpiam eam vim halecum ſolent capere, qvàm in Mari Anglico.

XII.

Qvæ nobilis Controverſia in tanta hac halecum abundantiâ ac præſtantiâ agitari cœpit?

Cœpit inter Eruditos controverti, *an mare capax ſit dominii, eoqve proprium fieri posſit?* Nominatim autem Batav. inter & Anglos de Jure Piſcationis diu agitata eſt controverſia. Angli enim, ubi viderunt, qvantum lucri illa halecum in Mari Britannico præſtet piſcatio, Batavos ab antiqva poſſeſſione & piſcationibus arcere ſæpe conati ſunt: eò qvod piſcatio iſthæc in Mari Britannico intra limites Regni Angl. fieret. Batavi non negârunt hoc, ſed repoſuerunt tamen: qvòd jam centum annis piſcationem illam exercuiſſent: Indeqve noluerunt ſe expelli, ſibiqve jus piſcandi eripi, qvod tamdiu habuerant. Eapropter nōtiſſima Eruditis in hac Controv. Scripta ſunt JOH. SELDENI pro *Imperio Maris* cum Tit. *Mare clauſum*, & GROTII pro *libertate ejus* cum Inſcript. *Mare liberum.* Partem affirmantem rationes juvant hæ: qvòd (1) omnia illa, qvæ uſum præbent, qvibusve, ſi negligantur, detrimentum nobis accedit, proprietatis capacia ſint: (2) qvia partes Maris, ut freta, ſinus, &c. propria fieri qveunt, non aliam ob cauſam, qvam qvia uſum piſcandi accolis præſtant, ſimulve munimenti locô ſunt contra hoſtiles impetus. Atqve hæc omninò controverſia toties in cruenta bella abiit, qvoties moveri cœpit, Belgis *li-*

bertatem Maris; Anglis *proprietatem* asserentibus: utpote qvi ægrè ferunt, suas è vicino mari divitias in Belgium pertrahi.

XIII.

Cæterùm Angliæ incolæ qvàm sunt numerosi?

Qvod numerum hominum attinet, Anglia certè non abundat tantùm omnis generis hominibus; verùm etiam *maximo incolarum numero* haut destituitur: ita qvidem, ut hac in parte Anglia qvodammodò videri possit ipsi prævalere Galliæ, licèt hæc longè sit amplior. Tantum igitur abest, ut paucitate incolarum laboret Anglia; ut potius ejus incolæ qvàm maximè sint numerosi.

XIV.

Qvô habitu sunt corporis?

Sunt *corpore egregiò præditi: nec reperies Anglum facilè non egregiò satis robore corporis præditum*, qvod utrumqve salubritati aëris Medici adscribunt. Ubi enim homines corpore sunt sanô & benè constitutô, necesse est, ut ibi etiam salubris sit aër & optima victus ratio. Sic & Angli corpore non sunt deformes: & cumprimis formâ eleganti sexus est seqvior.

XV.

Cujus sunt indolis?

Indoles Populi Anglicani ea est, *qvæ omnibus rebus ad vitam necessariis apta nata*: modò benè habeatur, & instituatur à Regibus suis. Habile autem ingenium Anglorum ad omnia esse, indicant varia Anglorum studia, pro diversa ratione Regum. Prout enim Angli habuerunt Reges vel bellicosos, vel artibus pacis deditos; ita etiam illi se habuêre. Qvanqvam igitur delicatiùs domi educentur Angli, laborum tamen tolerantissimi evadunt, si externæ militiæ adsvescant. Næ *Eduardus III.* milite Anglicanô magna edidit facinora, & Regem Gall. *Johannem* cepit. Contra

tra ea verò *Jacobi* temporibus, qvi à bellicis artibus erat alienissimus, populus qvoqve effœminari incipiebat: adeoqve ipsa generositas animi in illo valdè emolliebatur.

XVI.

Cujus rei studiô qvàm maximè feruntur?

Studio qvàm maximè feruntur rei nauticæ. Ex eo enim tempore, qvô huic rei cœpêre dare operam Angli adeò studiosus ejusdem rei populus cœpit esse, ut non alibi temerè reperias populum, qvi Anglos studio rei nauticæ superet; Batavi qvidem Anglos in studio rei nauticæ æqvant, non tamen superant.

XVII.

Anne verò satis antiqvum hoc rei nauticæ studium est ap. Anglos?

Non adeò antiqvum est: *sed cœpit demum prudentiâ Henrici* VII. Is qvippe qvum belli & pacis artibus qvàm maximè valeret, Anglos, qvi pecuniam ad usuram dederant, eam redimere, indeqve naves conscendere jussit. Ita scil. populus agrestis factus est nauticus; breviqve temporis spatiô plurimæ naves sunt confectæ. Qvumqve populus, antehac pauper, factus esset dives, statim ex eo tempore nautarum crevit numerus. Reliqvi enim spontè reliqverunt agros: qvum majores fructus capere possent è re nauticâ. Ne verò agri in solitudinem verterentur, idem Rex jussit, ut oves magnô numerô per universum Regnum in Agris pascerentur. Loca enim sterilia apta erant pascendis ovibus. Ita Anglia cœpit abundare ovium copiâ & commerciis nauticis.

XIIX.

Qvid potissimùm instituunt hodiè Angli?

Anglia qvum abundet navibus, rebusqve nauticis sit aptissima, indeqve & instituendis apta commerciis;

ciis: *Angli hodiè commercia potissimùm instituunt, & qvidem per universum propè Orbem: ita ut non multùm inferiores sint Batavi.* Instituunt scilicet Angli commercia non tantùm in Europa, sed & per omnes reliqvas Orbis terrarum partes.

XIX.

Qvô opificiorum genere maximè celebres sunt Angli?

Etiamsi omnis generis opificia excolantur ab Anglis, ita ut Anglia non careat opificiis, nisi paucis: maximè tamen illi *optimorum pannorum confectione sunt celebres.* Observandum autem, confectionem istam pannorum demum, fugientibus istuc Flandris, cœpisse. Hi siqvidem primi in Europa nostra elegantiores pannos confecêre: & deinde, pulsi in Angliam, conficiendorum pannorum artificium eò intulerunt. Idqve deinceps opificium propter lanæ bonitatem miris modis in Anglia crevit.

XX.

Qvantæ Anglis è commerciis præcipuè & pannificiis accedunt divitiæ?

Maximæ inde illis *divitiis accedunt*: imò & privatorum tantæ in Anglia sunt divitiæ, ut opulenti cives ad Comitum interdum dignitatem evehantur. Auget autem non parum divitias Angliæ hoc, qvòd aurum & argentum è Regno isto exportare sit prohibitum. Sic igitur non mirum est, cur, etiamsi aurum & argentum in Anglia tantâ in copiâ non effodiatur, magnam tamen ejus ibi copiam semper deprehendere liceat.

XXI.

Qvantæ Anglorum vires?

Qvantis Angli valeant viribus, vel indè colligi potest: qvòd, qvum *Anno* 1588: ab Hispanorum sibi Classe me-

metueret Anglia, exercitum illa ferè 100000. militum habuerit. Classe etiam tantum valent Angli, ut nullus eos in Orbe Princeps hâc in re superare videatur. Classe qvipe 100. & amplius navium bellicarum eos educere posse, ambigendum non est: qvum materiam ad fabricandas naves habeant optimam, optimosqve & habeant artifices: qvodqve Anglia non habet, Irrlandia suppeditat. Multùm tamen attrivit Anglorum vires magnum incendium, qvô ante paucos annos 12000. ædes absumptæ: atterunt & eas sumptus, in bella Hollandica facti.

XXII.

Qvi Mores?

Rebus secundis Angli solent esse *molliores, inqve omnem partem intemperantiores. Rebus* contra *arctis*, si Regis qvoqve accesserint studia, *tum temperanter & satis benè vivunt.* Populus aliàs est *fortis aptusqve ferendis malis qvamplurimis*: qvod & ipsum è studio maximè rei nauticæ apparet. Qvantum ad *Virtutes intellectuales*, omninò laudatissima gentis hujus sunt ingenia, &, ad frugem pervenientia, eximium sibi aliqvid pulcrumqve καὶ ἔνθεον habent, qvo nativam reliqvarum gentium indolem & ἀγχίνοιαν multis parasangis & regio veluti cubito antecellunt.

XXIII.

Qvalia igitur illorum studia?

Studia certè Anglorum sunt *florentissima*. Ipsi enim præ reliqvis universæ Europæ populis adeò dediti sunt sapientiæ excolendo studio, ut nusqvam terrarum reperiantur ea Studiosorum sapientiæ adminicula, qvàm in Anglia. Videntur qvidem interdum semetipsos mirari, qvum multùm sapiant: interdum & ipsi cum novitatibus suis ante omnes ædes populo differendi videntur: qvippe qvi, omnis generis novitatibus dediti, vetera spernunt, & ne qvidem ea legunt. Hoc tamen

tamen meritò laudaveris in ipsis: *qvòd in experiendis rebus naturalibus multùm valeant.* Hâc scilicet parte plerosqve Europæos superant, eaqve laus meritò ipsis præ cæteris debetur. *Nec* enim *in Anglia* Nobiles, *nec* Barones, *nec* & Comites *alieni à scrutinio sunt naturæ.* Exemplo hcîc nobis, si qvi alii, præ aliis præcipui Duumviri, raræ Eruditionis, FR. BACO, *Baro de Verulamio, Vice-Comes S. Albani, summusqve Angliæ sub* Jacobo *Cancellarius*, & *Robertus* BOYLE, *Nobilis Anglus*, esse possunt. ILLIUS qvippe Scripta *de naturali & universali Philosophiâ, Sylva Sylvarum*, s. *Historia Naturalis, Historia ventorum; Historia vitæ & mortis, Parasceve* item *ad Historiam naturalem & experimentalem*, præter *Opera Moralia, Politica & Historica*, unicô Volumine hodiè extant; HUJUS verò, vel præcipui è SOCIETATE REGIA, *Tractatus de Cosmicis rerum qvalitatibus, de Cosmicis suspicionibus, de Region. subterran. & submarinarum temperie, de fundo Maris; Tractatus* item *de absoluta qviete in corporibus;* alii deniqve *Tractatus*, (in qvibus scil. (1) *mira aëris, etiam citra calorem rarefacti, detectio*, (2) *nova circa durationem virtutis elasticæ aëris expansi observata*, (3) *nova de condensatione aëris, solô frigore facta, ejusqve compressione sine machinis experimenta*, (4) *mirè discrepans ejusdem qvantitatis aëris rarefacti & compressi extensio*) seorsim editi circumferuntur.

XXIV.

Per SOCIETATEM *illam* REGIAM, *è qvâ vel præcipuus Nobilis ille Angl.* ROB. BOYLE *esse dicebatur, qvid intelligis?*

Anglicum doctorum Virorum Collegium intelligo, *jam dudum ab illustrissimo* BACONE *de Verulamio delineatum, cui & ipse Titulum* SOCIETATIS DOMUS SALOMONEÆ *dederat.* Cœpit tamen nonnisi paucis abhinc institui annis; qvum fundamenta ejus privati qvidam

dam homines, ultimis *Cromwelli* temporibus, jecissent: qvos ipsos hujus qvidem sinistra erga viros eminentes interpretatio ad Philosophiæ studium compulerat.

XXV.

Hoc ipsum Collegium undè & cur SOCIETAS REGIA *dici meruit?*

Dici meruit vel indè, qvòd, qvum misera jam Regni Anglici fortunâ versâ, receptôqve legitimô Principe, Eruditi Viri rem semel cœptam non destituerent, *Rex ipse Carolus brevi post curam ejus rei susceperit, seqve fundatorem ultrò professus fuerit.* Unde factum, ut certatim eidem Collegio nomina sua dederint, qvotqvot ex Proceribus ingeniô & doctrinâ excelluerant, assumptis etiam extraneorum nonnullis: ita ut ultra centum qvadraginta numerari cœperint membra.

XXVI.

Qvæ instituti ratio est in Regia hac Societate?

Singulis septimanis semel conveniunt, qvibus vacat, & præmeditata proponunt: qvilibet assertionem suam experimentis demonstrare jubetur, additu, prout Rex exigit, *qvi operâ suâ ipsum adjuvent.*

XXVII.

Finis & scopus qvis ibidem est instituti?

Finis & Scopus instituti in Societate hâc Regia est: ut naturalem Philosophiam accuratissimè excolant. Unde & mira ibi inventa Artis Mechanicæ, Navigationem, Architecturam, civilem & militarem, ipsam etiam Agriculturam, & qvicqvid in communi vitâ usu venit, concernentia, excogitantur: qvæ, qvum matura & experimentis benè firmata fuerint, publici juris fiunt.

fiunt. Sic omninò *studium & labor Societatis Regiæ in Anglia inita non aliò collimat, nisi huc, ut per varia naturæ & Artis experimenta*, tametsi non sine ingentibus sumptibus suscepta, *rerum proprietates ac naturas mirabiliumq;ve effectuum causas indagent.*

XXIIX.

Qvomodo ipsa hæc Regia Societas dividitur?

In *unum Collegium generale* & *XI. Sub-Collegia* dividitur. *Collegium generale* est *XI. Virorum*: penes qvos potestas de Societate disponendi. Habet insuper suos *Thesaurarios*, duos item *Conservatores & Secretarios X.* qvorum *unus* pro Gallia, *alter* pro German. *tertius* pro Italia, *qvartus* pro Belgio, *qvintus* pro Svedia, Dan. NorWeg. Muscovia, Russia, *sextus* pro Polonia, Ungaria, Transylvan. & Regionibus, Turcæ ac Persæ subjectis, *septimus* pro Hispan. & Portugall. *octavus* pro India Orientali & Occidentali, *nonus & decimus* pro Anglia. E *Sub-Collegiis*, qvæ generali Collegio cũ *Thesaurariis, Conservatoribus & Secretariis* suis subsunt, *unum* est Medicinæ dicatum; *alterum* pro Mathesi & Architectura militari; *tertium* pro institutione liberorum; *qvartum* pro Mercatura;. *qvintum* pro hortorum cultura & Artibus rusticanis; *sextum* pro *Artibus*, qvæ circa cibum ac potum versantur; *septimum* pro eqvitationibus, navigationibus, machinis aqvaticis, &c. *octavum* pro textoribus & pannificibus; *nonum & decimum* pro Artibus ædificatoriis, Architectis, Doliariis, Tornatoribus, &c. *undecimum* pro Musicis, Pictoribus, Cælatoribus, Typographis, &c.

XXIX.

Qvid præter SOCIETATEM *isthanc* REGIAM, *qvod ad Anglorum Studia, in Anglia maximè est celebre?*

Celebres maximè sunt præter *SOCIETATEM REGIAM* in Anglia hodieqve *duæ*, qvas habet, *Universitates*

tates: Oxoniensis nempe & *Cantabrigiensis*. Has inter vetus æmulatio: meritò tamen primæ debentur Oxoniensi: qvippe qvæ ultra 20. ut vocantur, *Collegia* habet: in qvibus sumptu publicô juvenes, bonarum Artium studiosi, aluntur. Nec illi ibi aluntur tantùm sumptu publicô, sed etiam instituuntur. Habet tamen & multa *Collegia Cantabrig. Academ.* inqve nonnullis Barones ac Nobiles lautissimè habentur. Adcò proventûs opulentos Collegia habent Anglicana, ut unum Oxon. sumptibus publicis possit alere ultra 1000. imò, juxta alios, 2000. Studiosos. Qvare, qvum & hæ duæ Academ. omnibus iis, qvæ ad Studiorum culturam pertinent, qvàm maximè sint instructæ, non temerè reperies alibi ejusmodi instructas Academias. Cumprimis verò commemorandum heîc, *qvòd nusqvam terrarum in univ. Europâ Bibliotheca publica adeò copiosæ reperiantur, qvàm Oxon. & Cantabrig.* Non adeò qvidem diu est, qvòd cœperunt illæ Bibliothecæ: verùm 100. annorum spatiô in eam multitudinem Libri optimi excrevêre, ut etiam MSS. copiâ nulli terrarum parti cedat Anglia.

XXX.

Qvis verò Religionis in Anglia est Status?

Qvanqvam aliàs *Reformatæ* sint *Religionis* Angli; *cœtus* tamen *sacri omnium penè Religionum tolerantur in Anglia:* modò illi sint qvieti, nec dent adversus Statum publicum turbas. Apparet itaqve *nimis turbatum Ecclesiæ statum in Anglia* esse, ob ingentem vim eorum, qvi diversis abeunt à Reformata Ecclesia sententiis. Plurimùm autem ibidem *genus hominum* valet, *qvod dudum exosô* Puritanorum *nomine venit: eò qvòd, Constitutiones Ecclesiasticas non satis puras in Anglia esse, adeoq; ipsum publicum Religionis cultum in multis rebus Papisticæ superstitioni adhuc nimis conformem existere, conqvererentur, indeqve pleniorem reformationem exoptarent*, totam interim Hierarchiam

Epiſcopalem, ut nimiô faſtu & potentiâ intolerabilem, ſublatam cupientes.

XXXI.

Quot & quænam factiones præpotentes noſtrô hôc ævô in Anglia è diſſidiis Eccleſiæ Reformatæ emersêre?

Emerſerunt inde *duæ* præprimis *factiones præpotentes*, in fide qvidem concordes, ſed in Eccleſiaſtico Regimine diſcrepantes, nec tamen diametraliter: *Presbyteriani* nempe & *Independentes*.

XXXII.

Presbyteriani ecqvi dicebantur?

Dicebantur hoc nomine omnes illi, qvi directorium admittebant, & Eccleſias per Paſtores ac Presbyteros, h. e. Seniores; *hos verò per Claſſes, Claſſes per Provinciales Synodos, hasqve per Congregationes Nationales gubernabant.*

XXXIII.

Qvinam INDEPENDENTES?

Independentes dicti ſunt, *qvi nulli fidei ſuæ rationem reddere volebant, niſi Eccleſiæ particulari, cujus membra erant, ac qvamlibet Eccleſiam particularem ſui juris, nec aliis ſubjectam eſſe defendebant*, nolentes admittere per Claſſes Regimen Eccleſiaſt. idqve Tyrannicum qvid ſapere, contendentes.

XXXIV.

Independentes *unde ſic dici meruêre?*

Dici meruêre Independentes *vel inde: qvòd regimen Eccleſiæ habere vellent independens.* Pro illa igitur independentia multi acerrimè pugnârunt. Cauſa autem pugnæ hujus erat: qvòd vulgus Anglicanum in varias ſententias ſacras eſſet ſciſſum, qvodqve multæ ſententiæ hæreticæ in populo graſſarentur. Sic jam omni-

omninò Schismatici hi fugiebant regimen Ecclesiast. per Classes, volebantqve Ecclesias sui esse juris, ne aliis rationem reddere tenerentur: qvippe qvi ipsi conscientiarum libertatẽ pertinere ad libertatem populi docebant.

XXXV.

Utriqve verò, PRESBYTERIANI *nempe &* INDEPENDENTES, *qvænam in re conveniunt?*

Conveniunt (1) *confessione Fidei & Articulis Religionis Reformatæ omnibus:* nullaq; inter eos & Reformatos transmarinos alicujus momenti est discrepantia. (2) *Utriqve Ecclesias particulares per Presbyteros, tùm docentes, tum regentes, gubernant.* (3) *Jus vocandi Ministros ap. utrosqve penes est Ecclesiam.*

XXXVI.

Qvâ in re discrepant?

Discrepant (1) *in Ecclesiarum particularium institutione. Presbyteriani* siqvidem qvosvis, qvi non apertô scandalo ac impietate vivunt, tanqvam Membra Ecclesiæ suscipiunt, & numerô potiùs, qvàm delectu gaudent. *Independentes* strictiores & rigidiores sunt in Membris Ecclesiæ admittendis, positivam ac visibilem sanctitatem reqvirentes. (2) *In Ecclesiarum particularium gubernatione.* Nam (1) *Presbyteriani* suas Ecclesias habent in templis publicis: *Independentes* partim in publicis, partim in privatis ædibus aliisqve locis. (2) *Presbyteriani* ad SS. Synaxin admittunt qvosvis notos sibi, si scandalo apertô careant: *Independentes* eos tantùm, qvos non sceleris tantùm esse puros, verùm etiam vitæ integros, in divinis Script. rebusqve Theolog. probè versatos nôrunt, cœnam vel singulis Domin. diebus, vel rariùs celebrantes. (3) *Presbyteriani* eos saltem ad conciones habendas admittunt, qvi operam dederunt literis, Lingvis & Theologiæ, atqve ab Ecclesia qvidem legitimè ad ministerium vocati ac solemniter sunt ordinati: *Independentes*

dentes autem qvosvis ad præjudicandum admittunt, qvi dona habent ac impetum. (4) *Presbyteriani* Ecclesias particulares subjiciunt Classibus, Classes Synodis Provinc., has Nationali, eamqve subordinationem juris divini esse dicunt: *Independentes* verò qvamlibet Ecclesiam particularem sui juris, nulli alii subjectam, statuunt, neminiqve rationem fidei suæ reddunt, nisi illi, cujus membra sunt, Ecclesiæ.

XXXVII.

Qvænam præterea Sectæ sub INDEPENDENTIUM *latent nomine?*

Certè ob libertatem hanc, qvam *Independentes* in rebus Ecclesiasticis sibi arrogant, *Sectarii & Fanatici qvamplurimi sub eorum latitant nomine*. Præcipui sunt ANABAPTISTÆ; longè tamen puriores ac moratiores, qvàm alibi, inqve fidei capp. plerisqve cum Reformatis consentiunt, solô ferè Pædobaptismô exceptô. Proximi illis sunt ANTINOMIANI, qvi V. T. tanqvam jam completum & abolitum rejiciunt, solumqve N. amplectuntur Testamentum, nonnisi absolutam DEI gratiam & Evangelium in Concionibus prædicantes. Adhuc fortiùs errant ANTISCRIPTURIANI, qvippe qvi totam rejiciunt Scripturam, dicuntqve, eundem se Spiritum cum Prophetis & Apostolis habere. Unde & omnes libros ac eruditionem spernunt, Conciones & exercitia Ecclesiastica rejiciunt, solô spiritu contenti. Hos seqvuntur QVAKERI, omnium Enthusiastarum colluvies. Putant hi, se jam in hac vita planè perfectos & ab omnibus peccatis mundos: nec aliud cœlum esse, qvàm qvod corde suo sentiant, vel infernum alium, qvàm homines malos credunt. Freqventer in Ecstases incidunt, ut totô corpore contremiscant: qvia, ut perhibent, magnitudinem illam lucis ac splendoris divini, qvâ obruantur, perferre neqveant, vel intra se continere: & tàm horrendum clamant ac reboant, ut homines pariter atqve bruta inde terrore resiliant.

Post-

Postqvam excussus raptus, & ad se illi redeunt, de immensa gloriæ illius majestate multa & magnifica jactant, ignarô popellô summâ cum admiratione auscultante, similemqve beatitudinis sensum exoptante. Sunt deniqve etiam hinc inde *varii Fanatici*, qvi ad certum genus referri neqveunt, & potius defectu sanæ mentis morbôqve hypochondriacô, qvàm hæresi aliqvâ laborant.

XXXIIX.

Qvæ qvidem Politica magis, qvàm Religiosa Secta est in Anglia?

Sunt LEVELLERII, *Status Democratici, vel potius Anarchici, studiosissimi.* Leges autem naturales, sc. ut illi loqvi amant, fundamentales gentis præcipuè urgent, qvibus cuivis homini potestas æqvalis in Rempublicam, ejusqve administrationem data sit. Nec alterum alteri superiorem, aut inferiorem honore, vel opibus esse debere, sed omnia æqvalia ac qvasi communia habenda tradunt.

XXXIX.

Qvid, missis his & aliis rebus, certi jam de ipso Reipubl. Anglicæ statu in hoc Qvæstionum cursu habes?

Hoc eqvidem certi de illo habeo, *qvòd ab antiqvissimis temporibus fuerit Regius.* Reges enim suos Anglia semper habuit, qvanqvam diversos. Anglo-Saxonibus circa A. C. 400. Regna fuêre VII. qvibus singulis sui Reguli usqve ad A. C. 800. qvippe qvo Ecbertus Occident. Saxon. Rex Monarcha fuit factus, Danis in Orientali Angliâ ejectis Regnoqve liberatô. Posteri hujus regnârunt usqve ad A. C. M. XL. donec tandem Anno M. LXVI. *Gvilielmus* qvidam, Dux Normanniæ, (*Conqvestor* ab Anglis dictus, *qvòd armis omnem conqvisiverat*, h.c. *superârat, Angliam*) Regnum

Monarchicum firmiùs fundares. Atqve hic ipse *Gvilielmus* est, *à qvo omnes descendunt Reges Angliæ.* Adeoqve non modò apparet, *Regiam Familiam in Anglia non ita esse Anglicanam; sed & Anglos ipsos Regiæ Familiæ parere, ut victi solent victoribus.* Indignis namqve modis *Gvilielmus* ille ejusqve successores vexârunt Angliam, illamqve propriè redegerunt in servitutem. Qvid? qvòd illi, qvicqvid generosi, Saxon. nempe & Anglicani, sangvinis ibi fuit, ita exciderint, ut jam non temerè reperiatur Nobilis aliqvis, qvi natus stirpe Saxon. aut qvi Anglicanâ veteri sit natus. Qvi enim hodiè sunt antiqvissimæ Nobilitatis, Normanni sunt, ex Normannia oriundi Gallicâ. Usqve adeò illa Familia Normann. depressit veteres incolas, Angliqve idem passi sunt à Normannis, qvod Britanni ab Anglis.

XL.

Qvæ deinceps seqviori ævô factiones gravissimè afflixerunt Angliam?

Gravissimè hanc *Lancastrensium & Eboracensium* afflixerunt *factiones*, qvæ aliô nomine Historicis *Rosa Rubra & Rosa Alba* vocantur. Duæ nempe Factiones tunc erant; *Domus Eboracensis*, (Yorck) seu ROSA ALBA, & *Domus Lancastrensis*, s. ROSA RUBRA. Ad Imperium igitur pervenit *Richardus II. Eboracensis*, ætate suâ formosissimus, sed is *Anno* 1399. *ab Henrico IV. Lancastrensi* captus, inqve carcere interfectus fuit. Hunc secutus filius *Henricus V. Anno* 1415. qvi magnas in Gallia victorias reportavit. Istô mortuô *Anno* 1422. fil. *Henricus VI.* nondum anniculus, in Angliæ & Franciæ Regnis inauguratus fuit; sed habuit sibi contrarium *Eduardum IV.* ejusqve Patrem *Richardum Eboracens.* Post varias & ancipites pugnas *Anno* 1460. tandem captus est cum filio Eduardo, inqve captivitate Richardi, Glocestriæ Ducis, manu periit. Totius tunc Regni consensu electus fuit *Eduardus IV.* qvi aliqvando Henrico

rico VI. inferior non ab ipsomet qvidem Henricô, sed per factionem ejus compulsus, ad *Carolum Burgundum* concesserat. Qvum verò *Eduardus IV.* suum obiisset diem, frater *Richardus*, exclusis è fratre nepotibus, imò occisis, Regnum invasit *Anno* 1484. qvi tamen *Anno* 1486. in prælio contra Henricum, Comitem Richemondiæ, occubuit.

XLI.

Qvis illas duas tandem Factiones, qvæ satis diu Angliam afflixerant, feliciter sustulit?

Fecit id Henricus VII. Lancastrensis, *qvippe qvi*, fusis Eboracensibus, ductâqve Eduardi IV. filiâ, *Rosam Albam cum Rubra conjunxit*, h. e. Eboracensium & Lancastrensium factiones sustulit, inqve unam familiam conjunxit, *Anglorum Salomon* propterea dictus; Lancastrensis enim familia *Rosa rubra*; Eboracensis *Rosa alba insignia* gerebat.

XLII.

Henrici VII. Historiam qvis Scriptorum peculiariter est persecutus?

Persecutus illam eleganti Libro est FRANCISCUS BACO, Baro de Verulamio, eruditus ille Angliæ sub Jacobo VI. Cancellarius, qvi pro perficiendis scientiis ultimis hisce temporibus adeò laboravit, ut vix qvispiam ante eum. Etiamsi autem à facundiâ ille non possit commendari; attamen incredibile est, qvantum habeat prudentiæ Liber iste exiguus. Nam, qvum omnia Henrici acta laudem mereantur, omnia qvoqve BACO laudatus perseqvutus est, ut nempe ostenderet, qvàm prudenter ab illo omnia gesta essent. Meritò proinde Titulum inter cætera *Baconis Opera* hunc Liber præ se fert: *Historiam Henrici VII. Regis Angliæ, Opus verè Politicum.*

XLIII.

Tunc temporis qvâ de re maximè disputatum fuit?

Disputatum fuit, qvô tituló Henricus VII. in Regni occupatione potissimùm uti deberet. Erat enim (1) *Titulus Reginæ Elisabethæ, Eduardi IV. filiæ,* qvam duxerat uxorem Henricus: (2) *Titulus veteris juris, qvod prætenderat Lancastrensis Domus adversus Eboracensem:* (3) *Titulus gladii, s. occupationis bellicæ.* Placuit verò tandem Henrico *Titulus secundus.*

XLIV.

Qvum sic sopita jam esset Controversia inter duas Rosas, ecqvid tamen mansit?

Mansit nihilominus præsentissimum inter Anglos & Scotos odium, qvi etiam qvotannis ferè, si non exercitu; prædonum tamen manipulis, se mutuò infestabant.

XLV.

Qvô pactô hæc etiam dissensio è medio sublata?

Qvum diu ultrò citroqve cogitaretur, qvô pactô præsentissimum inter Anglos & Scotos odium è medio tolli posset, *tutissima tandem via visa est per matrimonium.* Sic itaqve *omnis omninò dissensio tandem sublata matrimonio.* Nempe *collata est Jacobo Scotiæ Regi, Margaretha, Henrici VII. filia.* Qvod qvidem ubi ageretur, qvidam è Consiliariis dixère: *facilè fieri posse, ut defunctis filiis Regis, qvia Anglia successionem qvoqve fæmininam admitteret, ad Scotos perveniret Anglia.* Sed Rex respondit: *in illo casu nihilominùs fore superiorem Angliam.*

XLVI.

Cuinam rei fundamentum hoc ipsô conjugio est positum?

Posi-

Positum est fundamentum succesfioni, post 100. demum annos secuta. Nam Jacobus ille IV. genuit Jacobum V. Jacobus V. filiam habuit Mariam: qvæ primò desponsa Eduardo VI. post ejus mortem Francisco II, Regi Gall. ac tandem Henrico Stuarto, qvi familiâ regiâ natus tum temporibus exulabat. Atqve inde tandem in lucem prodiit *Jacobus VI. qvi ipse*, Rex Angliæ *Anno* 1603. creatus, *dominium totius Insulæ, Angliæ nempe & Scotiæ simul, primus obtinuit.*

XLVII.

Qvâ occasione id factum, ut Jacobus VI. Rex Scotiæ, crearetur Rex Angliæ?

Occasione id Testamenti Elisabethani est factum. Elisabetha enim, Regina Angliæ, cujus laudes ap. CAMBDENUM *Apparat. p.* 10.11. habemus, qvia omne conjugium aversabatur, Mariæ qvidem, tanqvam proximæ sangvinis Principi aliqvam successionis spem fecerat, ut hæc ipsa etiam ab Elisabetha petere haud dubitaret, ut publicis Comitiis se Regni futuram hæredem declararet: sed Mariâ tandem, qvum conspirationum convicta esset, securi *Anno* 1587. percussâ, nihilominùs tamen *Elisabetha* moritura *Anno* 1602. hæredem Regni scripsit *Jacobum*, successurum etiam Testamento hoc non subnixum, si jus successionis valuisset. Hâc occasione igitur ille Rex Angliæ creari cœpit, ipseqve deinceps in conjunctione Regnorum duorum varia agitavit consilia, qva ratione suum instrueret Titulum. Nam Angli & Scoti ubiqve volebant primum occupare locum. Invenit autem tandem hoc medium, ut *bina uno* M. BRITANN. *nomine Regna*, & qvidem ad differentiam BRITANNIÆ in Gall. MINORIS, *comprehenderentur.*

XLIIX.

In Jacobo hoc qvos characteres peculiariter annotant?

Annotant (I) *qvandam animi mollitiem*, utpote

in qvam dicterium tunc cusum : *Rex erat Elisabeth, nunc est Regina Jacobus.* Nec enim leve ejus rei specimen erat : qvòd ne evaginatum gladium qvidem aspicere posset. *Cujus rei Kenelmus Dighby in Tr. de pulv. Sympath.* meminit. Annotant (II) *insignem, sed Principi non congruam, eruditionem.* Unde *Regum doctissimus* salutari amavit, librisqve scribendis maximoperè delectatus est : in qvibus non ignobile scriptum, qvod δῶρον βασιλικὸν vocavit.

XLIX.

Qvæ Regia ergò Familia rerum hodiè in Anglia potitur ?

Qvum J*acobus VI.*, primus Rex M. Britanniæ, Mariæ ac Henrici Stuarti filius, qvi antè Rex tantùm Scotiæ fuerat, ex se unicum *Carolum; Carolus* autem, ductâ uxore Henriettâ Mariâ, Henrici IV. Regis Gall. filiâ, *Carolum IIdum*, hodiernum M. Britann. Regem genuerit : facilè inde patet, *Familiam Regiam, qvæ rerum hodiè in Anglia potitur, esse Stuartorum, ex Scotia oriundorum.* Henricus siqvidem Stuartus, Caroli Imi Avus, ex qvo Jacobus VI. Rex Scotiæ natus, Nobilis Scotus, sed Regii sangvinis, fuerat.

L.

Sed qvis omnium Angliæ Regum, qvotqvot unqvam fuêre, infelicissimus ?

Infelicissimus sanè *Regum omnium, qvotqvot unqvam in Anglia non modò, verùm etiam in universo terrarum Orbe Sceptra tenuêre, Carolus ille Stuartus fuit* : qvippe qvi inusitatô atqve ex eo tempore, è qvô Regium in Orbe nomen gubernandis populis natum notumqve fuit, ad hæc usqve tempora planè inauditô exemplô mediis in turbis Angliæqve totius motibus capitis damnatus, deinde carnificis manu ferali pegmati impositus, publicô prætereà spectaculô populi sui expositus, securiqve tandem percussus fuit.

LI. *Isto-*

LI.

Iſtorum motuum, in qvorum mediâ Rex Carolus flammâ miſerrimè manu carnificis periit, fons & origo qvænam?

Qvantum humana concipere poteſt prudentia, *fons & origo*, ut iſtorum, in qvorum mediâ flammâ Rex Carolus Stuartus manu carnificis periit, motuum, ita cæterorum omnium, *à duabus factionibus dependet*, qvæ tempore Eliſabethæ cœperunt. *Harum* una appellatur *Puritana*, altera *Epiſcopalis*, ſ. *Proteſtans.*

LII.

Duarum harum factionum qvalis origo?

Admodum fuit exilis. Nam: qvum prima Religionis reformatio, ſub *Eduardo VI.* cœpta, mox iterum abrupta ejus morte fuiſſet, Papiſmus, *à Maria* reſtitutus intra qvinqvennium iterum *ab Eliſabetha* fuit ſublatus. Qvemadmodum verò ab uno extremo ad alterum difficilis ac periculoſus eſt progreſſus: ita qvoqve Eliſabetha pleraſqve reliqvit Pontificias ceremonias, contenta purgâſſe Doctrinam craſſaſqve ſuperſtitiones. Hinc retenti Epiſcopi cum omnibus dependentiis. Miſſa qvoqve potiùs translata in Lingvam Angl. qvàm ſublata. Id multis diſplicuit, ſed ſine graviori offenſa: qvum & Eliſabethæ imperium eſſet moderatius, & Epiſcopi qvoqve ejus temporis viri eſſent pii, alieni ab ambitu & dominatione, minùs item ſuperſtitioſi. Sub extrema tamen Eliſabethæ tempora factioſa emersêre nomina, reqve à verbis & ſcriptis ad odia & animorum divortia fuit deducta. Hæc ſc. ſemina ſunt, qvæ facilè tamen potuiſſent corrigi, ne tam peſtilentem fructum proferrent.

LIII.

Sub qvo jam Rege Anglia cœpit fumare?

Fuma-

Fumare hæc ipſa cœpit *ſub Jacobo*. Jacobus ſiqvidem, pace factâ cum Hiſpano, & Proteſtantibus calamô qvidem, qvod etiam privati poſſunt, ſed non gladiô defenſis, *duo* illa *principia* Statû s funditùs everterat, *qvæ Eliſabethæ fuerant*: ut ipſa nempe (1) *perpetuò partem Proteſtantium contra Pontificios defenderet*: (2) *ut potentiam Hiſpan. qvibuscunqve poſſet modis, debilitaret ac frangeret*. Inde igitur paulatim corruptio in Aula, ipſaqve Gens Anglorum per ſe bellicosa desvetudine armorum res novas cupere & affectare cœpit.

LIV.

Sub qvo demum Rege aperta erupit flamma?

Erupit hæc *demum ſub Carolo*: qvippe cujus maximum irritamentum *Conjugium* erat *Caroli Hiſpanicum, tentatum & affectum*; *Gallicum autem perfectum*. Nam qvum *Anno* 1624. duxiſſet uxorem, religione ac moribus diverſam, *Henriettam* nempe *Mariam, Ludovici XIII Gall. Regis, Sororem*, non potuit non indè magna corruptio derivari in Aulam atqve ejus etiam animam: præprimis ubi inter conditiones matrimoniales potiſſima hæc eſſet: ut 28. Sacerdotes Pontificii penes Reginam eſſent, cumqve ipsâ Relig. exercerent. Hinc, hinc ſcil. magnæ *Puritanorum* turbæ, qvi ſicuti in Scotia inſederant primò, ita etiam tumultûs initium faciebant. Qvippe in Synodo Glaſgenenſi *Anno* 1638. Epiſcopalis gubernatio pro inſigni Anti-Chriſti notâ eſt declarata; cui qvum opponeret ſe Rex Anglorum, ad pugnam paratos non habebat, ſed ad Parlamentum potius *Anno* 1640. provocare cogebatur. In eo Epiſcopi, inauditâ causâ dignitate exuti, Parlamento excedere jubentur: *Comes* verò *Straffordiæ Th. VVenthvvorth, Vice-Rex Hiberniæ*, ubi major Pontificiorum, qvàm Reformatorum potentia, *Anno* 1641. læſæ majeſtatis reus ibidem agitur, Regeq; ipsô ad ſubſcriptionem ſententiæ coactô, capite plectitur. Qvæ ipſa qvidem executio Hi-

Hibernos in extremam convertit rabiem, ut ultra 30000. Reformatos intra biennium suo furori immolarent. Tandem *Anno* 1642. Rex, Londinum relinqvere coactus, & ab Hothamo urbe Hullâ exclusus majestatis reum eum proclamavit. Parlamentum tamen suam telam, ut inceperat, strenuè continuans *Gvilielmum Laudum, Archi-Episcopum Cantuar. Primatem Angliæ*, Religionis Pontificiæ insimulatum, exceptionibus susqve deqve habitis, *Anno* 1645. securi subjecit. Imò Reginam insimulavit, qvasi motuum in Hibernia principalis esset causa. Hâc re Rex motus *Inferioris Domus V. & Superioris unum, Mandevillæ* nempe *Vice-Cometem*, proditionis accusabat, qvos qvum plebs per vim restitueret, Regi inde necessitas imposita, ad vim plebis declinandum, Londinum penitùs deserendi: qvò qvidem redire, invitantibus Parlamentariis, noluit.

LV.

Qvæ tunc temporis Disputationes exarsêre?

Exarsêre tunc *acerrimæ de Regis & Parlamentorum potentiâ Disputationes.* Rex enim sibi arrogabat autoritatem, â solo DEO dependentem: cujus beneficio liberum ipsi esset Parlamentum convocare, ibiqve adhibere votum negativum, de pœnis item, earumqve remissionibus, de militiâ, de cudendâ monetâ, de fœderibus, &c. liberè decernere. *Et qvia sacrò oleò unctus esset, sibi qvoqve jurisdictionem Ecclesiæ tribuebat. PARLAMENTUM* sibi contrà *cum Rege concurrentem Jurisdictionem esse contendebat, eamqve, Rege contra juramentum agente, converti in absolutum dominium posse, tradebat*: ita ut integrum esset Parlamento, illum non qvidem ut Regem, sed ut Proditorem submittere judicio.

LVI.

Qvis fatalis hujus contentionis eventus?

Qvum

Qvum contentio hæc ſpectaret ad bellum, *Standardum Rex antiqvô more erexit , ut ad eum ſubditi armati confluerent.* Sed tantus concurſus non fuit, ut Rex qvidem arbitratus fuerat. Pleroſqve tamen è Nobilitate in ſuas partes pertraxit, ſtantibus à Parlamento plebejis. Hi à Rege vocabantur *Rebelles* ; illi à Parlamentariis *Malignantes*. Parlamenti copiis præerat Comes *Eſſexius* . qvi etiam non adeò feliciter cum Regiis pugnavit ; ita ut ſine dubio de victoria actum fuiſſet, niſi Regii milites , prædæ cupiditate capti, ipſam victoriam in medio reliqviſſent. Magnoperè tamen Parlamenti conſilia confundebantur : ita ut facilè Londinum occupari potuiſſet. Sed obſtitit *fatalis* qvidem *error*. Sic enim vires colligere denuò poterant. Interim ut in Parlamentô *Eſſexii* præſentia haberetur, militia *Fairfaxio* tradita : qvi eò redegit Regem, ut ad Scotos fugere cogeretur. His enim ut conterraneis ſuis fidem habebat. Sed Scoti, acceptis 10000. *Libris Sterlingarum*, Regem tradunt Anglis : eâ tamen lege, ut priſtinæ reſtitueretur dignitati. Id qvod *Fairfaxius* ſumptâ Cœnâ Dominicâ, confirmavit. Scoti qvum audirent, Regem in carcerem conjici, judicio ſiſti, &c. arreptis armis, Regiam autoritatem propugnare voluêre, ſed fruſtrà. Rex enim *capitis damnatus ſecurim ſubiit, d.* 30. *Jan. Anno* 1649. Atq; ſic REGICIDIUM, vel PARRICIDIUM potius, qvod in legitimo Rege ſuo Carolo Stuarto tollendo manu carnificis perpetrârunt Angli , *fatalis Regiæ illius contentionis eventus fuit.*

LVII.

Qvinam Libri in hac cauſa Regia pro parte Regis , & contra pro parte Populi, editi habentur?

Editi habentur pro parte Regis, & qvidem ex Anglico in Latinum verſi , inqve unum faſciculum collecti, Tractatus optimi ſub Tit. *Variorum Tractatuum pro Innocen-*

nocentia Caroli Regis SYLLOGE. Scripsit & in eadem causa pro Rege ad *Sereniss. M. Britannia Regem Carolum II. Fil. natu majorem, haredem tunc & successorem legitimum, Librum* non contemnendum CL. SALMASIUS, sub Tit. *Defensio Regia pro Carolo Imo:* In qvâ qvidem Defensione hôc procedit ordine: ut (1) *de facto ipso, prout meretur ejus indignitas & atrocitas, qvale sit, dicat*: (2) *de jure pertractet*: (3) *illud demum argumentum perseqvatur, an justa cuiqvam subditorum causa esse possit contra Regem suum arma ferendi, eum in jus vocandi, accusandi, condemnandi, & suppliciô ultimô afficiendi, idqve neget*: (4) *ostendat Regem M. Britannia supremam in suos subditos potestatem habere, qva nulli alii potestati, nisi divina, sit obnoxia, proindeqve ea, qva de qvovis alio Rege dicta, Regi Anglia optimô jure competere*: (5) *qvarat denique, an ita Carolus vixerit & regnaverit, ut, qvum accusari nullô jure potuerit, condemnari meritò debuerit.* Hoc scil. ordine SALMASIUS procedit. Sed non respondere Liber iste expectationi Lectoris videtur CONRINGIO: vel ideò, qvòd (1) *ut omnia Salmasii, ita etiam hoc Opusculum admodum tumultuariâ operâ scriptum fuerit*: (2) *qvòd non benè in eodem Libro Salmasius distinxerit inter varias Regnorum species. Ita* enim, pergit CONRING. *loqvitur ille, qvasi Regnum sit Monarchicum, atqve hac consignavit, qva in Historiis reperit de Monarchiis, qva habent potestatem simplicem & absolutam. Harum statum omnibus Regnis simpliciter tribuit, qvi profectò capitalis est error. Ut enim ex Aristotele est notum, alia Regna simpliciter sunt Monarchica, alia aliqvid Monarchicum habent, alia sunt παμβασιλικά. In Anglia autem status est mixtus: adeoqve non temerè à statu unius Regni ad Regna reliqva est argumentandum: qvum potius Salmasius argumentari juxta LL. Anglia debuisset.* Sic itaqve, rebus Salmasii non adeò firmô ubiqve stantibus talô, eum non

unus

unus excepit Anglus. Cumprimis se JOH. MILTONUS, totus in Reges ex Puritanorum pruritu ruens, mordacissimô opposuit Scriptô : cui Tit. *Defensio pro Populo Anglicano, contra Claudii Anonymi, aliàs Salmasii, Defensionem Regiam.* Qvid ? qvod & idem MILTONUS *pro Populo Anglicano Defensionem IIdam contra infamem,* ut vocant, *Libellum Anonymum* (cui Tit. *Regii Sangvinis clamor ad cœlum adversus parricidas Anglicanos*) scripserit, ac *Londini Anno* 1654. ediderit. Ex utroqve sanè Libello apparet, qvàm petulanti ille homo fuerit ingeniô : utpote in qvo meritò æqvitatem judicii desideres majoremqve prudentiam. Stylo qvidem est elegans, sed in Sarcasmis mille artifex : disputandi tamen non adeò gnarus est, nec prudentiæ politicæ admodum peritus. Librorum igitur MILTONI summa eò tendit, ut Orbis Christianus sibi persvasum hoc habeat, *summam potestatem soli deberi Populo, penesqve illum jure naturæ summam esse potestatem, &, qvicqvid contra admittatur, iniqvum esse.* Verbô dicam : existimabat ille, *Statum Democraticum in Republ. Christiana esse optimum.*

LIIX.

Sed qvô fundamentô mihi refutabis, qvicqvid Miltonus in mordaciss. suis Scriptis congessit?

Vel inde facilè refutabis : *qvòd Rex qvemadmodum Pater, licèt contemptor Legum sit ; Pater tamen non esse desinit, licèt & ipse à recto tramite deflectat; ob id tamen nec Titulum, nec dignitatem Regis amittat : & qvamviu malus sit, Rex tamen maneat, nec alterius judiciò subjaceat : utpote qvi à solo Deo dependet.* Jus enim Monarchicum magis qvàm vel Aristocrat. vel Democraticum, severum esse, sacra Pagina 1. Sam. 8. v. 9.-18 docet.

LIX.

LIX.

Ecqvam interim Formam Reipubl. Anglic. secutam putas?

Immediatè qvidem ac *proximè Regicidium secuta est Democratia, qvam Angli, ipsâ Superiori Domô abrogatâ, puram ac simplicem instituerunt.* Unde & tum temporis Rex Sveciæ Titulum hunc Anglis dedisse legitur: *Bonis nostris Amicis & Fœderatis Reipubl. Anglicæ, Scotiæ & Hiberniæ Illustrissimis ac Excellentiss. Proceribus, &c.* Mox autem in *Protectoratum* mutari cœpit Respublica. *Oliverius* enim *CromWellius* Protectoratus Provinciam suscepit, ipseqve autoritate qvidem regiâ fuit: Regis tamen Titulum, à Parlamento oblatum, accipere noluit, qvippe unô *Regni Protectoris* Tituô contentus erat.

LX.

Regium Titulum cur constantissimè recusabat?

Ratio erat, *qVia Titulus hic cessisset in præjudicium absoluti dominii.* Et sanè opprtuisset eum restituere Domum Superiorem Parlamentariam, à qva, utpote ex Proceribus majoris Nobilitatis constante, summoperè abhorrebat. Deinde *nec potuisset tàm liberè de Exercitu disponere. Sed Parlamenti placita respicere debuisset*, qvibus molestiis exemptus erat, dum istô Titulô carebat.

LXI.

Ecqvis, qvalis ac qvantus vir ille erat?

Incomparabilis hujus seculi Politicus, vel *Statistæ potiùs*, h. e. egregius simulandi dissimulandiqve Artifex, erat, originem è nobilissima *VVilliamsoniorum Familiâ*, qvi tempore *Henrici IIX.* CROMWELLII appellari cœperant, trahens. Is ipse igitur, qvum in Academ. Cantabrig. tirocinium Studiorum suorum posuisset, altiori negotiorum studiô ut cresceret,

Lincolhusiam se contulit: ubi experimentis potiùs, qvàm umbraticâ Doctrinâ, ad prudentiam proficeret. Non multum nempe operæ juris studio dedit, ut qvi in Libris consenescere contemneret, Reipubl. gerendæ unicè natus; Artium tamen liberalium cognitione mediocriter instructus. Nihil verò ille majori conatu per totam egit vitam, qvàm ut alius videretur, alius esset, sui semper qvàm dissimillimus, idqve unicè curans, ut liberè dominaretur, contrariâ ratione ad animum ac Symbolum R. Elisabethæ, *qvod erat*, *SEMPER EADEM*. Admotus proinde Reipubl. gubernaculis, *Protector libertatis* audire volebat, qvi tamen erat supplantator severissimus. *Pacis cupidissimus* videri volebat: qvi tamen minimis, circa Regnum orientibus, favillis oleum semper pro aqva suffundebat. Videri volebat *Religionis studiosissimus*: qvi tamen Religionem inter Dominatus instrumenta connumerabat. Videri volebat *Regii nominis contemptor*, qvi sub Protectoris tamen nomine plus, qvàm regiè imperitabat. Sic utiqve admirandæ in hoc viro & egregiæ erant virtutes: detestanda tamen etiam & insignia erant vitia. Utraqve enim ita, ut essent in ipso satis illustria, temperare nôrat, & suum ipse & ingens illud rerum civilium studium callidissimè regens, non erupturum prius, qvàm qvum, offerente se occasione, qvid posset, qvalisqve futurus, in negotiis civilibus probandum esset.

LXII.

Qvô Prudentiæ actu Dominatum sibi non mediocriter stabilivit Cromwellius?

Sentiens ille, in stabiliendo suo Dominatu prius restringendam Parlamenti esse potentiam, exauctorandam esse militiam; Regni item curam in deliberatione consistere mox executioni mandandâ, *ex improviso sessuros aggrediebatur, increpitâqve cunctatione prӕterlapsum jam terminum conventus nunciabat*; (strictâ enim

enim computatione qvinqvies 28. dierum tempus transierat) *qvum Parlamentarii interim, mensium naturalium computatione, ad minimum sibi decendium restare, qvò omnia consulta subscriptioni & executioni mandanda erant, persvasi forent.* Sic ergò continuò præsente exercitu dissolutum Parlamentum, perqve plateas distributô milite tantus omnibus injectus terror, ut ne mutire qvidem qvisqvam ausus fuerit. Nihil autem eâ deliberatione omninò peractum: sed resignatis actis omnes patuêre consultationes: è qvibus imposterum consilia sua metiretur Cromwellius. Atqve sic qvidem *eôpse actu, triennium* (tantô enim temporis spatiô Parlamentum convocare vigore INSTRUMENTI PROTECTORII prohibitum) *prudenter lucratus, Dominatum interim non mediocriter Cromvvellius sibi stabilivit.*

LXIII.

Per INSTRUMENTUM PROTECTORIUM *qvid rei heic vis intelligi?*

Dominatûs Cromvvelliani Leges volo intelligi: utpote qvas sub Tit. *Instrumenti Protectorii* Londini *Anno* 1653. *d.* 16. *Decembr.* publicatas habemus.

LXIV.

Quæ contenta istius erant Instrumenti?

Erant hæc ut (1) *Oliverius Cromvvellius, Exercitûs Dux, Protector esset Britanniæ;* (2) *ut sibi aliqvot Consiliarios eligeret, qvorum numerus non minor 13. nec viginti & unum excederet:* (3) *ut Consiliarii in omnibus negotiis bona subministrarent consilia:* (4) *ut tribus qvibusqve annis Parlamentum convocaretur;* qvorum primum instante Septembri initium haberet: (5) *ut idem in Parlamento numerus conveniret, de qvo nupero Parlamento conventum, qviqve Matriculæ insertus, nempe 400.* (6) *ut nullum Par-*

 lamen-

lamentum ultra qvinqve menses deliberationes continuaret: (7) *ut qvalisacunqve acta, aut decreta ita constitutum Parlamentum conficeret, illaqve, si prius à Domino Protectore & majore parte Consiliariorum ejus approbata essent, vim legis haberent; sin minus, in proximum Parlamentum rejicerentur:* (8) *ut, si proximum illud Parlamentum Decreta approbâsset, vim legum tunc haberent:* (9) *ut, si Parlamentum consultationes ultra 5. menses protrahere auderet, id Domino Protectori dissolvendi ac rumpendi jus esset:* (10) *ut reliqvi, qvi Regni sunt reditus, ad Domini Protectoris sustentationem impenderentur:* (11) *ut, si Dominus Protector in vivis esse desierit, maximæ parti ejus Consiliariorum alium eligendi jus esset:* (12) *ut post obitum Domini Generalis Cromwellii nemo seqventium Dominorum Protectorum simul Generalis exercitûs Dux esset:* (13) *ut nullus eligeretur, cujus Parens Protector fuisset:* (14) *ut jus Belli ac Pacis in manu Protectorum situm esset:* (15) *ut vocem negativam in Senatu haberet:* (16) *ut qvodlibet Parlamentum* VII. *Senatores è Senatu removendi, &* VII. *alios substituendi potestatem haberet:* (17) *ut omnia Acta, qvæ sub nomine hactenus Custodum libertatis Anglicæ emanâssent, in posterum sub Protector. nomine publicarentur:* (18) *ut proditionis ac Majestatis reus haberetur, qvicunqve Regimini præsenti obloqvi auderet:* (19) *ut omnia bona in fiscum redacta & redigenda publicataqve in Domini Protectoris sustentationem cederent:* (20) *ut omnia Parlamentorum præteritorum Acta & Decreta, alienationem feudorum ac ditionum concernentia, in suo vigore manerent, Possessoresqve qvietè possiderent:* (21) *ut potestas Titulos honoris ac dignitatis conferendi penes Dn. Protectorem esset:* (22) *ut* deniqve *Dn. Protector, tempore intermedió inter Parlamentorum conventus, omnia negotia Nationum cum auxilio suorum Consiliariorum ordinandi ac disponendi potestatem haberet.*

LXV.

LXV.

E PROTECTORIO *hocce* INSTRUMENTO *quid maximè liqvet?*

Liqvet indè, *Statum Britanniæ Democraticum mox abiisse in Despoticum.* Jus enim belli & pacis, Jus fœderum, Jus ferendarum Legum, Jus titulos ac dignitates conferendi, Jus eligendi pro lubitu Consiliarios Status, qvorum vita ac honor in unius manu essent sita, persona ipsa, qvæ Sacro-Sancta & inviolabilis esse volebat, & qvæ Majestatis reum peragi volebat, qvisqvis contrà mussitare auderet, jus insuper collectarum ordinariarum, &c. qvid aliud, qvàm *Statum Monarchicum*, vel *absolutissimum Dominatum*, arguunt? Verè *Autor Notarum Historico-Politic. in Vitam Oliveris CromWell. Protect. Angl. Scot. & Hiberniæ, Lond. Anno* 1658. *editam*, §. 5. asserit: *nullam gentem licentiosius dominium in ullum transtulisse Regem, qvàm Anglos in suum CromWellium.*

LXVI.

Qvâ arte verò Cromwellius supremæ potentiæ affectatæ suspicionem amolitus, sensimqve prensando securiorem eam reddidit ac solidiorem?

De eâ differit in *Elencho Motuum nuperorum in Anglia. P. I. p.* 189. BATEUS: *CromWellius supremæ potentiæ affectatæ suspicionem ut procul amoliretur, sensimqve prensando solidiorem redderet, simul ac Democraticis palpum obtruderet, communicató cum Præfectis consilió decernitur:* summam rei selectis undiqve sanctis & piis hominibus, numero centum qvadraginta qvatuor, per sex menses esse committendam: qvos penes foret omnia temperare, atqve eâ prudentiâ regere, ut, vitiis planè deletis omnibus, concordia & pax alma genti affulgeret. *Igitur, adstipulante Crom-*

Vvellio, Præfecti exercitus, è sanctissimis, qvos norant, & investigare poterant, uniuscujusqve Comitatûs & Municipii, totidem sanctos evocavêre, qvos jam clavo admovent, de arduis trium Regnorum negotiis consultaturos, homines maximam partem illiteratos, ex imâ face, proletarios, at eosdem Zelotas, Catabaptistas, Christocraticos Democraticos, Fanaticos, utq; unicô expediam verbô, ex omni Sectâ Turbones neqvissimos. Hisce tamen intermiscebantur (qvos ille fidos fecerat beneficiis & maximè obnoxios) CromVvellii callidiores asseclæ, qvi cæteros ex occasione moderarentur, insanaqve molientibus frenos injicerent, &c. Habes verbis BATEI schema, qvô suas ad imperium absolutum flammas obtexit *CromVvellius*, incendium Monarchiæ sub legitimis Regibus intentans.

LXVII.

Sub PROTECTORIS *nomine qvid interim ille exercuit?*

Sub eo nomine, qvod in Anglia antehàc in usu fuerat, (ita enim *Eduardi VI. Tutor*, qvi reverà universæ Pro-Rex erat Angliæ, dictus est REGNI PROTECTOR) *tam impotentem exercuit CromVvellius Dominatum, ut nec ab aliqvot seculis qvisqvam ita impotenter dominatus in Anglia fuerit, qvàm ille.*

LXIIX.

Tum demum qvid damnô suô Anglicanus expertus est populus?

Expertus est, *se non recuperâsse libertatem,* neqve hanc sibi à CromWellio concedi, *sed potius in summam servitutem esse redactum.* Veteri namqve Parlamento, cujus membra pleraqve negligenter ac avarè res suas tractabant, dissoluto, ut morientis libertatis vestigia manerent, imò & ipsa penitus tandem opprimeretur, novum ex amicis obnoxiisqve sibi hominibus CromWellius constituerat, qvi, potestate, omni in

ipsum

ipsum translatâ, ipsius imperio se subjiciebant, ac tanqvam *trium Regnorum Protectorem* venerabantur.

LXIX.

Rei hujus qvis exitus?

Pertæsus Populus Cromvvelliani regiminis, & cumprimis Nobilitas, qvæ in admodùm miserrimum statum erat redacta, *priscum cœpit anhelare statum*: præprimis ubi jam fatis, qvi inter tot odia, invidias, labores, gentium rancores, inter tot subtilissimas pariter ac atrocissimas conspirationes, omnibus Orbis Magnatibus (licet aliud simulârint) invisus ac incolumis ad seram senectutem ascenderat, cessisset Cromvvellius. Undè & MONCKIUS id unum tunc egit, ut Carolus II. è Batavia revocaretur. Revocatus igitur *Anno* 1660. *d.* 8. *Maji*, & publicè Rex proclamatus, *d.* 8. *Jun.* solenniter Londinum fuit ingressus.

LXX.

Qvæ igitur cum Rege suo postliminio qv. rediit Reipubl. Angl. Forma?

Rediit cum *Carolo II. Status Reipubl. mixtus*, qvi jam ab antiqvissimis temporibus apud Anglos obtinuerat: ita tamen, ut Populus multùm particeps foret Reipubl. *Monarchia* proinde *resp. Domus Super. Aristocraticè, respectu verò Domûs Inferioris Democraticè, nec tamen æqvaliter, sed qvia autoritas Populi, prævalet, Democraticè magis, qvàm Aristocraticè mixta, in Anglia nostrô hoc ævô obtinere videtur*. Et sanè hæc facies Reipubl. jam Anno MC. cœperat. Etiamsi enim res Anglorum antè malignô locô essent, Populo à Wilhelmô Conqvestore miserè in servitutem redactô; in majorem tamen libertatem deinceps, (Seculis nempe XII. XIII. XIV.) is asseri cœpit. Iterum Regum crevit Autoritas, & contrà Populi decrevit libertas. Præprimis autem post Eduardi III. tempora Regis potentia crevit, ac populi libertas decrevit, ut sic omninò pateret, *in perpetuo motu Respubl. mixtas esse, modo præ-*

valentibus Principibus; *modò prævalente populo*. Ad illum verò modum se Respubl. Anglica in tempora usqve Jacobi habuit. Nam simul ac ille cœperat ostendere animum à studiis bellicis alienum: populus factus illicò elatior ac [illegible]ditior, cœpitqve erigere cristas. Etiamsi enim in omnibus ferè Comitiis Rex, cùm Populo de Autoritate litigans semper declamaret, *se habere jus potestatis*; Populus tamen contrà in alteram urgebat partem, *autoritatem, gerendæ Respubl. penes populum esse, seq; non passurum, ut à Regibus supprimeretur*. Carolus qvidem Stuartus, hujus nominis I. propugnare institit Autoritatem Regiam, sed infeliciter: donec tandem ejus fil. Carolus II. admirabili DEI beneficiô ad gubernacula Reipubl. iterum admotus, salvam, Parlamento autoritatem conservari permitteret.

LXXI.

Ecqvid rei ANGLIÆ *est* PARLAMENTUM?

PARLAMENTUM ANGLIÆ *est nihil aliud, qvàm solemnis Regni Conventus, vel supremum Gentis Concilium: qvod hâc fini constituitur, ut de summis rebus in commune consilia ibi suscipiantur atqve instituantur*. Atqve sic omninò *Parlamenta Angl.* non *Dicasteria significant, ut in Gallia*; sed *Ordines Regni, h. e.* eos, qvibus facultas est deliberandi & decidendi de publico data.

LXXII.

Angliæ proinde Parlamentum qvô nomine non ineptô diceres?

Ego eqvidem ad imitationem Livii, qvi universum Ætoliæ Concilium *Panætolium* dixit, Angliæ Parlamentum non ineptè dicerem *Pananglium*. *Omnis* namqve *Regni vigor consistit ibi in Cleri, Nobilium, Popularium Ordine: Duces, Marchiones, Comites, Barones, nobiliorum in Republ. Angl. partis; defunguntur*

vice:

Vice, Eqvites, Armigeri, Nobiles ac Plebeji Multitudinis locum implent. Cleri nomine Præsules adsunt. Caput totius Corporis à multis retrò lapsis seculis ipsa Regia est Majestas.

LXXIII.

Qvomodò dividitur?

Qvum ab antiqvissimis tempp. duo fuerint, qvi in Comitiis Regni vel ipsô *Parlamenti Anglici* nomine intellectis, habuêre locum, ORDINES, in DOMUM qvidem SUPERIOREM (qvæ conventus est Primorum) & DOMUM INFERIOREM (qvæ conventus est Inferiorum, diciturqve aliàs DOMUS COMMUNIUM) commodè dividitur. Ita namqve semper illi, qvi Comitiis interfuêre, in hos duos Ordines divisi: ut hoc ipso pacto *duo* in Anglia *Parlamenta* forent, *superius* & *inferius*, illudq; *Proceres*, hoc *Nobiles* ac *Cives* constituerent, utriusqve verò consensu ac autoritate leges Reipubl. accedente tamen jussu Regiô, conderentur.

LXXIV.

DOMVS SVPERIOR *anne & suas habet Classes?*

Habet omninò suas Classes. Ad eam enim pertinent (1) *omnes Archi-Episcopi & Episcopi*, (2) *omnes Duces, Comites & Barones.* Sic jam *dua* indè emergunt DOMUS SUPERIORIS Classes: qvæ altera *Procerum Ecclesiasticorum*, altera *Procerum Secularium*, utriqve communi nomine *Lords* dicuntur, Scoticè *Layrds*, & compellandi sunt nomine *Mylords*, q. d. *Domini mei.* Sed dignitas non à persona, sed à territoriô, dependet: prout in nostro Imp. moris est, ut jus standi in Comitiis territorio sit annexum.

LXXV.

Qvorum magna olim in DOMO SVPERIORI *erat autoritas?*

Apud antiqvos Reges, & qvidem Statu Ecclesiæ Romano-Cathol. prævalente, *admodùm magna Archi-Episcoporum & Episcoporum erat autoritas:* qvippe hi nec ipsis obtemperabant Regibus. Dependebant enim illi omnes à Roman. Pontifice. At verò ubi *Henricus* VIII. etsi omni ex parte dogmatibus Rom. Ecclesiæ esset addictus, primus autoritatem Pontificis ex Anglia sustulerat, seseqve Ecclesiæ Anglicanæ Caput declaraverat, *Archi-Episcopi* tunc & *Episcopi* unum Regem, ut Dominum & Caput suum, suspicere cœperunt. Ab eo igitur tempore Reges multùm potuêre in *Superiore Domo*: utpote qvi Archi-Episcopos semper sibi habebant obnoxios. Cæterùm, imperitante Cromwelliô, nec Archi-Episcopi, nec Episcopi in Anglia fuêre, nec ulli horum ad Consilia Reipubl. sunt admissi. Simul autem hodiernus Rex Carolus II. pedem in Britanniam intulit, nihil ipsi fuit antiqvius, qvàm poscere, ut in integrum *Ordo Archi Episcoporum & Episcoporum* restitueretur, idqve tandem impetravit. Undè & Anglia hodiè suos habet *Archi-Episcopos & Episcopos*. Nec tamen illi eâ sunt autoritate, qvâ antehàc fuêre.

LXXVI.

Qvô tempore tamen prorsus abolita DOMUS illa fuit SUPERIOR?

Tota illa Superior Domus fuit abolita, simul ac Carolus I. securi esset percussus: adeoq; omnes Ducos, Comites, Barones seclusi fuêre à Comitiorum jure. Prætextus erat hic: *qvod Respubl. pertineret ad Populum, sed qvisqve suam tantùm ageret causam.* Itaqve, *ad Comitia non alios esse vocandos*, ajebant, *qvàm Anglicanum Populum, reliqvis omnibus exclusis.*

LXXVII.

Qvando restitui cœpit?

Post obitum Cromvvelli, etiam ante Regis adventum, Domus illa fuit restituta: id qvod qvidem Carolo

lo II. commodè cessit. Duces namqve, aliiqve & reliqvi satis experti fuerant, se salvos esse non posse, nisi per Regem. Sic itaqve *Superior* hodiè *Domus* in integrum restituta, rursùsqve Primores Regni ad Comitia vocantur.

LXXIIX.

Vis verò Comitiorum penes qvam est Domum?

Est hac penes Domum Inferiorem: idqve vel propterea, *qvia Vires Populi Anglicani non in potentia Ducum sunt collata* (utpote qvi interdum Titulares potiùs, qvàm magnæ alicujus potentiæ) *sed in eorum potissimùm potentiâ consistunt*, qvi ad *Inferiorem* pertinent *Domum*.

LXXIX.

Qvis nomine omnium in Comitiis verba facere solet?

Facere verba nomine omnium solet ORATOR, qvi à Domo inferiori eligitur, à Rege verò confirmatur.

XXC.

Domus inferior è qvibus Membris potissimùm constat?

In Parlamento inferiori Membra sunt *Eqvites & Municipes*, unô nomine *the Commons*, qvorum bini pro singulis Burgis, s. Oppidis, ac totidem pro Nobilitate singularum Schirarum comparent. *Schiras* autem Comitatibus æqviparant Geographi: qvod tamen stylo Politico Anglorum minùs congruum: (1) qvia plures Comitatus, qvàm Schiræ, Schiris numerô 52. Comitatibus verò 65. existentibus: (2) qvia Tractatus illis, qvi Schiræ vocantur, non Comitum, sed Ducum Tituli adjecti leguntur. Tales sunt *Cornubia*, *Glocestria*, *Cantabrigia*, *Eboracum*, &c. qvæ omnes Schiræ sunt: Sed illustres

illustres Personæ, ab iis denominatæ, Titulum non Comitum, sed Ducum habent. Indeqve *Dominia* commodiùs, qvàm *Comitatus* dicuntur.

XXCI.

Tempore Cromwellii Domus Inferior qvomodo se habuit?

Initiò statim post Regis cædem Domus Inferior ita cœpit ordinari, ut perpetuum esset Parlamentum, qvod perpetuò regeret Rempublicam. Sed paulò post mutavit Respublica & institutum *Parlamentum triennale*: qvod deindè iterùm mutavit, donec tandem Cromwell. omnia ad se raperet, nullam, ne *Minori* qvidem *Domûs*, relinqvens autoritatem: qvippe qvæ tunc ad homines merè fanaticos redierat. Restituit tamen illam qvoqve in pristinam suam *Carolus* II. autoritatem.

XXCII.

Qvod votum interim Regi in Parlam. utriusqve Domûs communiter tribuitur?

Communiter Regi ibi *Votum* tribuitur *negativum*, h. e. ut possit Decreta Parlamenti improbare; sed *affirmativum* ipsi concedere nolunt, h. e. ut possit Parlamentum adducere ad Decretum aliqvod promulgandum. Ampliore tamen Rex modernus potestate uti videtur: præcipuè ubi plenum sibi jus armorum tribuit. Insigne documentum hujus rei dat nuperrima hostilitas Belgas inter & Anglos. Ejus enim & initia & incrementa aliqvot pugnis navalibus jam antè facta fuerant, qvàm in deliberationem publicam res deveniret.

XXCIII.

Penes qvos aliàs per Leges Regni jus belli & pacis est?

Qvan-

Qvanqvam militarem Disciplinam solus hodiè Rex habeat, jus tamen pacis & belli penes *Ordines* in *Comitiis*.

XXCIV.

Qvis potestatem in cæteris rebus civilibus habet?

Næ Rex neqve leges ferendi, neqve vectigalia, & tributa indicendi potestatem habet solus. Hæc enim omnia sunt penes Comitia. Habet tamen Rex jus monetæ: spurios autem natalibus restituere, exteros in civium numerum recipere, atqve ponderibus & mensuris modum constituere Rex & Parlamentum simul possunt. *Civiles* porrò *Magistratus, bellicos & togatos omnes, judicesq;* Rex eligit, *minores* plebs. Reos verò Majestatis Rex suppliciô afficere non solet. Per totum igitur Rex *jurisdictionem civilium & criminalium* cum imperiô merè mixtô exercet. Qvin imò & Rex, nec filii, nec filiæ, nec & proprium, absqve consensu Parlamenti concludere potest matrimonium.

XXCV.

Qvæ igitur ratio, mixtam hanc Rempublicam feliciter administrandi?

Magistratus sacros omnes Rex constituit solus per *Archi-Episcopos & Episcopos*: estqve hâc in parte nullum jus Comitiis Regni. *Qvod Regimen Civile attinet*: & qvidem *in rebus, qvæ ad pacis negotia pertinent: omnia sic satis benè administrantur per Judices & Assessores*, qvos Rex per Regnum suum constituit. Qvod ad *negotia belli*, itidem sic satis bene illa administrantur. *Alit* enim *Regnum Anglicum perpetuum hodiè militem terrâ mariqve*, qvod antehàc nunqvam fecit, nisi à Cromwellii demùm temporibus: Illi siqvidem ad tuendam autoritatem, qvum esset Tyrannus, perpetuus necessarius erat miles.

XXCVI.

XXCVI.

Qvibus verò de causis perpetuus hodiè alitur miles?

Id fit vel propterea: qvia (1) *maxima Populi multitudo adsvevit armis: ita ut aliunde non possit vivere.* Si Rex igitur omnem militem exauctoraret, populus non posset non tumultuari, resqve novas qværere. (2) *Qvia hinc inde compescendi præ aliis malè affectis hominibus multi sunt homines fanatici.* Hi qvippe adeò dementati suis hæresibus, ut etiam in ferrum & ignem ruant. (3) *Qvia Cromwellius sui maximè exemplo ostendit, qvanta potentia Regis sit Anglicani, si qvidem semper alat militem.* Si itaqve Rex militem exauctorare vellet, necessariò Cromwelli, satis jam longè vitâ functi, existimatio autoritati prævaleret Regiæ. Intra biennium sanè formidabilis suô milite Cromwellius toti terrarum Orbi terrâ mariqve esse cœperat. Unde omninò necessarium erat, ut Rex hodiernus *milite perpetuô* eandem sibi autoritatem compararet.

XXCVII.

Ecqvæ ratio Juris est in Anglia?

Jus Anglicum è consvetudinibus R. & Statutis, per Regem in Comitiis Parlamentariis cum consensu Ordd. Regni conditis, constat. In his omnibus, si qvi casus omissi sunt, vel si qvid obscuri, aut ambigui emergat, qvod interpretationem desideret, non recurrunt Judices ad Jus Civile Rom. sed suo arbitrio ac conscientiæ relinqvunt; nisi tanta causæ difficultas, qvam Judices dirimere neqveant. Tunc enim ad Curiam Parlamenti defertur, per eam terminanda.

XXCIIX.

Judiciis Criminalibus Procerum dijudicandis qvis præponitur?

Præ-

Præponitur *Comes Stabuli*, ſ. ut compendiosè ſcribitur, *Coneſtabilis*, nonniſi urgente neceſſitate, & veluti Anglorum JCti loqvuntur, *Hac Vice*, ſ. pro tempore, inſtitutus.

XXCIX.

Coneſtabilis qvanta aliàs eſt dignitas in Angl. Regno?

Tanta eſt, ut primas ferè teneat, olim plerumqve filiis, fratribus, aut avunculis Regum commiſſa, tandem qvoqve ad Staffordos, Duces Buckinghamiæ, jure hæreditariô delata. Hodie eandem dignitatem Rex ſolummodò primis Regni Proceribus demandat, & qvidem raró ac tantùm pro tempore, ob ſummam poteſtatem, qvod munus hoc in ſe habet.

XC.

Anne in uno Angl. Regno maxima hæc dignitas obtinet?

Non in uno Angl. Regno eſt ad tempus *Coneſtabilis*: Sed & datur *M. Coneſtabilis Caſtiliæ*, qvi nunc administratione Belgii Regii fungitur. Eſt in Gallia è duobus Miniſtris Coronæ *M. Coneſtabilis primus*, & res bellicas adminiſtrat.

XCI.

Sed Ratio Statûs Regni Anglicani qvæ eſt?

Angliæ certè, qvæ diſtinctim qvaſi *parVum Orbem* conſtituit, cum aliis Principibus nihil foret negotii: niſi ad hoc propter commercia, tanqvam veram Rationem Statûs, obligaretur. His enim mediis beata eſt, & ob ſituationis ſuæ commoditatem non parum in conſiderationem venit. Poſteaqvam a. ſub umbra illius inter Philippum & Mariam conſiderabilis matrimonii Hiſpanica molimina inſenſibiliter ſe prodiderant: Anglia modò Gallico, modò Hiſpanico ſe accommodavit Statui.

tui. Regina tamen *Elisabetha*, qvæ ob prudentissimam suam administrationem etiam potentissimis Christiani Orbis Regibus æqviparari potest (eò qvòd Status Regni sui apprimè gnara esset,) maximam Status sui Rationem in eo consistere arbitrabatur, *ut concordiam in Regno suo aleret, priorumqve factionum reliqvias totaliter] extingveret.* Judicabat namqve, prout res est, Angliam animal tàm vastum esse, qvod non nisi propriis manibus mori posset. Atqve *hoc* ipsum *consilium* est, qvô hodieqve Rex Angliæ utitur in stabiliendo suo Regno, *ut ipse nempe discordias civiles, qvibus plus, qvàm ullum Regnum, ferè obnoxia fuit Anglia, tollat.*

XCII.

Qvæ præterea Ratio Status est in Anglia?

Qvum deinde pro fundamentali Regula haberet *Elisabetha, exterminare Religionem Romano-Catholicam* (eò qvòd hoc unicô medio Hispanorum machinationes impediri possent, qvi sub hujus prætextu omnes fovere rebelliones consveverant) Religionis Romano-Catholicæ incrementum hodieqve in Anglia non permittitur. Non id, insto, permittitur: ne sub Religionis illus prætextu inimici qvidam Regno imminere possint.

XCIII.

Qvæ tertia in Anglia Ratio est Status?

Qvum *Elisabetha* Rationem Status sui præter *communem aliorum Principum Rationem Status*, peculiariter & in hoc sitam esse intelligeret, *ut Religionem Protestantium* (*Reformatos* puto) *propagaret, indeqve pari se Zelo, qvo Rex Hispan. se Religionis Romano-Catholicæ Protectorem, ostenderet*: Protestantes non modò in Gallia devinctos sibi tenet; sed & in omnibus negiotis

gotiis arctissimè Protestantium *interesse* observare studet Anglia. Cumprimis autem Classem, qvâ ipsius naturæ beneficio satis valida est Anglia, instructissimam habere, eaqve exultantem vicinorum (ut *Batavorum & Gallorum* hodiè) fortunam compescere, è re sua Anglia existimat.

XCIV.

Qvis Regni tandem Anglicani Scopus ex iis omnibus, quæ tenus hac dicta, apparet?

Apparet è dictis: *in Anglia utilitatem spectari communem,* nec ibi omnia administrari ad utilitatem Populi, sed ad communem. Atqve hâc in parte benè se habet Anglia. Semper enim *in universum meliores istæ sunt Respublicæ, qvæ spectant utilitatem communem.*

XCV.

Ob communem isthanc utilitatem qvæ jura prætendere solet Anglus?

Jus sibi *tribuit* (1) *in Franciam*: Ideoq; se etiam *Regem Franciæ* appellat. Etenim qvia Caroli VI. Galli filia, Anglorum Regi, Henrico V. Anglo, nupserat, hâc ipsâ de causâ post defectum filii in Carolo IIX. ad se Coronam pertinere Angli dicunt. Regerunt Galli, vigore *Legis Salicæ*, qvâ fœminæ Regni Gallici incapaces sunt, omnem Angliæ in Franciam de jure prætensionem cadere. Nec verò è *capite matrimonii* tantùm Anglus Franciam prætendit, cui Franci suam opponunt Legem Salicam; sed etiam *è capite acqvisitionis bellicæ*: qvia bello ceperant Angli Franciam. *Tribuit* sibi *deinde jus Anglus in piscationem halecum*, qvæ qvotannis à Batavis fit in Oceano Anglicano: indeqve, certum sibi deberi vectigal, ait. *Vectigalis postulati rationes sunt hæ*: qvia (1) *Rex Angliæ maris Anglicani sit Dominus*: (2) *qvia certum vectigal*

Regibus Angliæ pro maris usu jam antiqvitùs datum: (3) *qvia peregrini Dominium hoc velorum decisione in Mari Anglicano agnoscant. Prætendit* deniqve *Anglus* qvoqve *libertatem à Vectigalibus in Mari Balthico:* & qvidem ob Privilegium, Regno Angliæ jam olim concessum.

XCVI.

Ecqvæ æmulationes heîc maximè sunt notabiles?

Notabiles valdè sunt *antiqvæ* illæ *inter Anglos & Gallos æmulationes.* Nam Gallorum olim flagellum Angli fuerunt, qvanqvam è tot victoriis ne terræ qvidem pedem retinuerint. Nam Galli, qvanqvam semper victi, non amissa tantùm recuperârunt, sed & ipsis Anglis Normann. & Aqvitan. eripuerunt. Qvum verò ante 100. annos urbem qvoqve *Caletum*, qvæ sola adhuc in potestate erat Anglorum, Galli reciperent, & ab omni terra continenti illos iterum in suam pellerent Insulam, rogati à Gallo Angli, ecqvando in Gall. reversuri essent, haut ineptè responderunt: *Tunc temporis revertemur, qvando vestra peccata majora erunt nostris.*

XCVII.

Talia & alia qvamplurima Regni Anglici notabiliora undè fusiùs haurire licet?

Haurire licet ea omnia, qvæ ad proposita Erotemata respondi, *è Respubl. Anglica, nec minus etiam ipsarum Rerum Anglicarum, Scriptoribus.* Qvi verò de ista Republ. singularem scripserit librum, non reperitur unus. Habemus enim *de Republ. Anglicana Dissertationes* P. HONORII, & NICOLAI BELLI, & CASP. ENSII. Habemus de eadem Republ. *Dissertat. in Archontol. Cosm.* GOTHOFREDI. Extant etiam *Libellus* in Hollandia *de Anglia* editus, qvi maximè

mè THOMÆ SMITHI *Librum de Anglia* continet. Vixit ille in Anglia tempore Elisabethæ, scripsitqve Librum suum non Latinè, sed Anglicè. Ex Anglico deinde illum nonnemo in Latinum transtulit sermonem. Præter hos, qvi sunt *Respubl. Anglicanæ Scriptores, Res Anglicanas descripserunt* qvamplurimi. Floruêre enim literarum studia in Anglia à multis Seculis. Omnium antiqvissimus VENERABILIS est BEDA, *Presbyter Anglic.* tempore Justiniani IIdi, clarus circa A. C. 690. & mortuus sub Leone III. A. 732. Inter plurima autem, qvæ VIII. *Tomis* comprehensa scripsit, *Res* etiam *Anglica* sui sunt temporis. Præter illum adhuc sunt plures: inter qvos maximè eminet MATTH. PARIS, s. ut alii vocant, PARISIENSIS, qvi Seculô XIII. vixit, & *Historiam Anglican. à VVilhelmo Conqvestore ad Henricum usqve III.* pro captu illius Seculi scripsit, per qvàm eruditè tamen & magnâ cum παῤῥησίᾳ. Etsi enim Monachus esset S. Albani, tamen, qvalis tunc Ecclesiæ Anglicanæ Status; & qvemadmodum illa à Curia Romanorum vexata fuerit, non reticuit. Cumprimis laudem in *Historia Anglic.* qvam *Libris XXVII.* persecutus, meretur POLYDORUS VERGIL. *Italus*, qvi vixit sub initium superioris Seculi, tempore nempe Henrici IIX. Minori tamen in pretio is est apud Anglos. Ita namqve *Savil.* Præfat. *Rer. Angl. Scr. ad Reg. Elisabetham: Homo fuit Italus, inqve rebus nostris hospes, qvodqve caput est, neqve in Republ. versatus, nec magni alioqvi vel judicii, vel ingenii.* Pejus est, plagii ipsum accusari: qvum scriptis Lelandi, doctissimi inter Anglos viri, magnopere adjutum dicant, cujus nomen tamen reticuerit. Extat deinde *præclara Historia* WILHELMI CAMBDENI de rebus Elisabethæ, qvæ lectu est dignissima. Elisabetha namqve prudentissimè & felicissimè Angliam gubernârat, longèqve hôc in passu superârat Jacobum. Observandum verò, qvòd Cambdenus ipse, dum vixit, nonnisi *Partem Imam Historiæ* hujus ediderit. *Alteram* enim *Partem* non ausus est

edere: qvum veritas odium pariat, nec consultum sit de vivis edere Historiam. Debemus igitur *alteram Cambdeniana Hist. Partem* NIC. PEIRESKIO, cujus nomen sicut eò usqve Musarum favore inclaruit, ut pridem non suis magis, qvàm Mæcenatis Gallici titulis celebratum sit: ita tota vita tot civilium laudum exemplis effloruit, qvot facundissimus ejus enarrator P. GASSENDUS vel sagacissimô animô complecti, vel assequi etiam politissimâ styli facultate potuit.

SECTIO II.

DE

SCOTIA.

EROTEMA I.

Scotia qvæ pars Insulæ Britannicæ?

EST *pars septentrionalior*, ab Anglia fluvio *Tuedâ* ac *Salvejô divisa*. *Peninsula* videlicet est, qvam qvidem mons *Grampius* intersecat. Qvum autem ratione Angliæ sic satis sit munita, nec pedestri itinere adiri possit, nisi ab Anglis, Romani olim, ut Britanniam citeriorem ab incursionibus Scoticarum gentium defenderent, murô distinxerunt eam. Cumprimis confici murum hunc Severus curavit Imperator: cujus qvidem rudera adhuc extant, qvamvis aliàs murus sit dirutus.

II.

Qvanta illa est?

Scotia in 16. Provincias divisa, (qvarum *Meridionales* aliæ, aliæ *Septentrionales*,) *longitudinem* 70. *&* *latitudinem* 50. Milliarium Germani. habet.

III.

III.

Quæ Insulæ huc pertinent?

Ad *Scotiam Insulæ variæ, majores* ac *minores, pertinent.* *Proximæ* verò Scotiæ Insulæ *Hebrides* sunt, *numerô* 44. Eôdem etiam pertinent *Insulæ Orcades, numerô* 30. qvamvis propriè illæ pertineant ad Regnum Norwegiæ. Nam Scotiæ certis saltem conditionibus cesserunt, qvum Christianus I. Rex Dan. Filiæ suæ dotis locô daret Orcades, sed qvovis tempore certâ redimendas pecuniâ.

IV.

Scotiæ quæ Metropolis?

Edenburgum in *Laudonia Regni est Metropolis*, inter montes sita. In edito verò monte *Castrum puellarum* habetur: in qvo priscorum Scotiæ Regnum & Nobilium filiæ manuarias artes discebant, ibiqve arctè custodiebantur.

V.

An Regnum ejus cum Regno Angliæ opibus atqve potentia comparari potest?

Neutrâ hâc re comparari Scotia cum Anglia Regno Regnum potest. *Est* autem causa prima *sterilitas*. Nam Scotia incolas suos omnes non potest alere. Undè & in varias Orbis partes emigrare coguntur, præsertim verò in Polon. qvæ *Mater* inde *Scotorum* appellatur. Altera causa est *barbaries*. Maxima enim Scotiæ pars inculta & barbara est, maximè versùs Occidentem & Septentrionem: utpote cujus incolæ *homines altæ terræ*, s. *sylvestres Scoti*, vocantur.

VI.

Quæ qvalitas igitur terræ est Scoticæ?

Non adeò benigna terra est Scotica, sed scopulis

multis ac rupibus sterilibus distincta : eò qvòd maximè illa septentrionalis, indeqve incommodis his, qvæ secum situs fert septentrionalis, obnoxia. Cæterùm feris, avibus & piscibus abundat. Habet etiam auri argentiqve fodinas & carbones fossiles, (Steinkohlen) qvi tamen magnô numerô & qvantitate exportantur: Nec enim è solo Novo Castellano tractu peti solent. Salem item habet ac aliqvid ferri & æris. Sibi itaqve sufficere potest Scotia: sed inde qvicqvam exportari non licet. Lini qvoqve ferax est & abietum aliarumqve arborum sylvestrium, imprimis etiam betularum, ut ita appareat, *Scotiam non numerandam esse inter Regiones opulentas, sed pauperiores*.

VII.

Scotorum verò ingenium qvale?

Graphicè id descriptum habemus à JOH. BARCLAJO, origine *Scoto*: qvi tamen vixit in *Gallia*. Certè non tacuit *Barclajus* Virtutes, nec & vitia suæ Gentis tacuit.

IIX.

Qvæ morales Scotorum sunt Virtutes?

Sunt illi *temperantes*, *fortes*, & inter se colunt *justitiam*: sed *Vindictâ* suprà, qvàm credi potest, sunt *cupidi*. Malus siqvidem mos ille populum hunc ab aliqvot seculis sic infestavit, ut ipse sit divisus in tot factiones, qvot ibi *Familiæ* sunt *Nobiles*. Qvælibet harum suæ eligit generis Caput. Si qvis jam Familiæ illius injuriâ afficitur, vel si injuriâ se credit affectum, non apud judicem hac de re, aut apud Regem, ut fieri debebat, sed apud suæ Familiæ Caput conqveritur, credens, illatam esse injuriam toti Familiæ. Convocatur igitur tota Familia, & deliberatur, an vindicanda sit injuria. Atqve hinc omninò fit, ut Scotia perpetuis laboret dissidiis. *Fortes* interim Scoti manent, qvia semper erecti sunt animi Viri; neqve adeò animum pos-

possunt ad vilia deprimere studia. Qvi tales autem sunt, plerumqve fortes sunt & bellicosi.

IX.

Qvæ Virtutes intellectuales sunt Scotorum?

Ingenió satis sunt apti ad studia, vereqve docuit experientia, è Gente illâ prodiisse nonnullos acutissimó ingenió. Ita ante annos 400. Orbis eruditus ingenium JOHANNIS DUNS SCOTI admiratus fuit. Fuit is Monachus Ordinis Franciscani, tanti qvidem acuminis, ut tum temporis Titulum *Doctoris subtilis* meruerit. Omnes enim subtilitate ingenii superavit; res tamen fidei implicans magis, qvàm explicans. Ipsius hinc Discipuli, *Scotistæ* qvi dicuntur, cum *Thomistis* æqvè adversis castris pugnare cœpêre, ac *Dominicani* cum *Franciscanis*. Nôrant enim *Scotistæ* Theologiam, qvæ tum temporis in celeberrimo erat usu, Scholasticam à Scoto suo adeò excultam fuisse, ut omnem superaret fidem. Similiter, BARCLAJUS qvantum valuerit ingeniô, notum est. In *Icone* certè *animorum* tersissimos subtilissimosqve εἰκονισμὲς, sectatus est; id tantâ faciens elegantiâ, inventione, contextu, ut mutuatus qvædam videri possit è singulis characterum generibus. Clarus & idem nostri seculi *Heliodorus* est in sua nunqvam satis laudatâ *Argenide*, sub cujus nomine non solùm Reipubl. Gallicæ Statum suô tempore satis artificiosè depinxit, sed etiam utilissimos & homini Polit. maximè necessarios injecit Discursûs, ut qvasi Idea qvædam politioris cujusdam Politicæ videatur. Qvantum verò ingenii in BUCHANANO fuit? Valuit ille me Christe judiciô, prudentiâ & facundiâ, cùm Oratoriâ & Historicâ, tùm Poëticâ, ut etiam inter primarios hujus ævi Oratores, Poëtas & Historicos numerari qveat.

X.

Qvid notandum maximè heic?

Notandum hoc maximè in illa felicitate ingeniorum Scoticorum: *qvòd, qvanqvam eô ingeniô à natura Scoti sint donati, non multos tamen reperire liceat, qvi in omnigenâ eruditione magnos fecerint progressus.* Imputandum verò id illorum est paupertati. Aliàs præstanti sunt ingenio, sed paupertas obstat, qvò minus per literas emergere possint. Accedit: qvòd ea adminicula studiorum non habeant, qvæ qvidem Angli habent. Habent tamen suas Scholas: & raro reperies Scotum, qvi omnis literaturæ expers. Habent qvoqve unam Academiam *Aberdonensem*, qvæ tamen non multùm floret.

XI.

Cæterùm, Scoti qvot sunt generum?

Sunt *duûm generum*: *Montani* nempe, qvi *Higlanders* dicuntur, lingvâ moribusqve ferè Hibernorum viventes: & *Campestres*, Provincias incolentes australes, indeqve lingvâ & moribus Anglis haud multùm dissimiles.

XII.

Cujus sunt originis?

Originis planè sunt incertæ. Qvæ enim vulgò de adventu Pictorum & Scotorum ex Scythia, vel Hispania traduntur, incerta sunt & fabulosa. *Cambdenus*, Pictos esse veros ac genuinos Britannos, demonstravit: qvia nimirum *Brit* Lingvâ Cambricâ *hominem picturatum* significat: indeqve fortè Romani illos *Pictos, vel Pictones* appellârunt. *Scoti* tamen haut dubiè originem traxêre ab Hibernis: qvippe qvorum mores ac lingvam hodieqve referunt *Sylvestres*, f. *Montani Scoti.*

XIII.

Cum qvibus antiqvissimum Scotis ac perpetuum fuit fœdus?

Fœgus

Fœdus illis antiqvissimum ac *perpetuum fuit cum Gallis*: qvippe qvod cœpit circa Annum Chr. 800. sub *Carolo M. Francorum* & *Achajo Scotorum Regibus* I. Occasio autem fœderis istius fuêre perpetuæ inter Scotos, Anglos ac Francos inimicitiæ. Idqve ipsum in hunc usqve diem continuatur: neqve unqvam fuit ruptum, nisi circa annum Christi 1542. sub Reginâ Mariâ. Ea qvippe qvum esset è domo Gvisia, ac tyrannidem in Scotia affectaret, Gallorum auxilia evocavit, qvos Scoti paulò pòst ejecerunt.

XIV.

Qvæ contentiones in Scotia, extinctâ priscorum Regum Familiâ, exoriebantur?

Extinctô sine prole Alexandrô III. Scotorum Rege, atqve interregnô illo sex Præfectorum per septennium ferè durante, *disceptari de successione in Regno Scotiæ incipiebat*. Præcipui inter contendentes Joh. *Balliolus*, & *Robertus Brussius* è Scotica erant nobilitate: ille, qvia Davidis Regis ex filia majore neptem in matrimoniô habebat; hic, qvia ejusdem Regis Davidis ex filiâ minore erat pronepos. Qvum verò res, Eduardô, Rege Angliæ, Judice, permissu Procerum disceptaretur, is sententiam dicturus, Regnum Balliolo pollicebatur, si se in Regum Angliæ clientelâ vellet profiteri. Accepit conditionem Regni Balliolus, inqve verba Eduardi juravit. Fecerunt & idem pleriqve Proceres: sed paulò pòst qvum bella inter Anglum & Gallum ferverent, negabant Scoti, Regi suo, non convocatis Ordinibus, qvicqvam licuisse, qvod ad Regni Statum pertineret, promittere. Ideoq; partibus Galliæ se addixêre, ac deditionem Regni revocavêre, omnemq; amicitiam renunciavêre Anglo. Ille bello statim petiit Scotiam, victoriâq; in acie reportatâ, Balliolum Regem cœpit. Sic Proceres in verba ejus jurare sunt adacti. Absente verò in Gallis Eduardô, Scoti, usi illâ occasione, Pro-Regem creavêre

Gvilielmum Vallam, qvi omnes Scotiâ exegit Anglos. Qvum tamen Rex redux è Gallia factus esset, copias qvidem Scotorum initiô profligavit, sed in alterâ acie ipse fugatus est, in tertia totam recepit Scotiam, omnesqve in ejus fidem metu coacti: donec tandem *Rob. Brussius* è speluncis ac montibus, in qvibus latitaverat, progressus, exiguâ manu ac incredibili felicitate & fortitudine Anglos totâ ejiceret Scotiâ, Rexqve Scotorum Anno 1306. crearetur. Decreverunt tunc Scoti, erga Regem, victoriam multis annis proseqventem, grati: ut, si stirps ejus mascula decederet, seqvior sexus in Familia succederet. Et qvanqvam Pontificis R. fulmine percuterentur Scoti; is tamen, re omni expositâ, non saltem ille Scotos liberavit, sed & Scotiam à beneficio Anglorum liberam pronunciavit, ipsis Anglis omni jure in Regnum Scotorum decedentibus. Robertus verò Rex moriens hæredem *Davidem*, filium octennem, scripsit, & proximè *Robertum Stuartum*, ex filia nepotem.

XV.

Ad qvam ergò tandem Familiam Regnum pervenit?

Qvum Roberi filius, David, totam ferè ætatem vel in exilio Gallico, vel in carcere Anglico transigens, tandem autem Iↄ. millibus Marcarum Angl. ex illo liberatus, fatis cessisset, tunc qvidem *Regnum Scotorum* ad *Stuartorum Familiam* pervenit. Scoti enim Anno 1370. Davidi defuncto substituerunt nepotem ex sorore *Robertum Stuartum*: cujus posteritas hodieqve superest. Sic ergò Familia hodierna, ratione stirpis masculinæ, *Stuarta* est, è Nobilitate Scotica oriunda.

XVI.

Sed, qvale hodiè Regnum Scotiæ esse, censes?

Ut Regnum Angliæ hæreditarium hodiè & ad fœmellas qvoq; devolvitur: ita nec minus Scotiæ Regnum tale

tale est. Certum scil. hoc est, ab antiqvissima memoria Scotos Reges suos habuisse hæreditarios. Successio autem semper ibi fuit hæreditaria; usqve adeò, ut ad hæreditatem admitti qvoqve cœperint filiæ. Contigit id seculô superiori. Jacobi enim V. filia, Maria, Patri successit in imperio. Ex illa natus *Jacobus VI. primus M. Britanniæ Monarcha*, Henrico Arleo Stuarto Patre.

XVII.

Qvid observandum heîc?

Observandum id præprimis heîc loci: *qvòd, tametsi Regia Scotiæ Familia credatur non interruptâ serie à Fergusio usqve, primò illius conditore, propagata, se aliter tamen res habeat, si qvis eam seriò examinet.* Nisi enim in Regia Familia ponamus fœmellas, non verum hoc est, qvod illius continua fuerit successio. Aliqvoties siqvidem interrupta hæc fuit. Jure igitur fœmellæ heîc sunt computandæ: qvoniam & illæ jus successionis, deficientibus masculis, habuêre.

XIIX.

Qvæ Forma Reipublicæ est Scotica?

Nunqvam in Scotia mera obtinuit Monarchia: sed æqvalem penè autoritatem Rex & Populus habuit. Regia nempe autoritas semper temperata fuit autoritate Populi, ita ut par esset hujus cum illius autoritate autoritas, imò nonnunqvam superior. Non enim dubitatum fuit apud Scotos, si qvidem Rex contra leges & jura Regni aliqvid committeret, soliô eum dejicere. Sæpissimè hoc contigit. Præprimis verò superiori seculo factum: ut, qvum Maria indignis se modis gereret, à Proceribus Regni regiâ exueretur dignitate. Indicat hoc: in Scotia semper fuisse creditum, *summam potestatem non esse in Regis arbitrio positam.*

XXI.

XIX.

In cujus verò arbitriô positâ summa est potestas?

Est *in arbitrio Populi posita*: qvod vel inde satis apparet, qvia, si bellum sit gerendum, vel fœdus ineundum, vel leges promulgandæ, vel vectigalia indicenda, omnia fieri debeant ex consensu Populi, eademq; omnia deinde decidi debeant *in Comitiis Regni*.

XX.

Hæc quâ voce vocantur?

Voce *Parlamenti* vocantur, ut in Anglia: in Gallia tamen non item. In Gallia enim sunt nonnisi *supremæ Justitiæ Curiæ*: qvum in Anglia & Scotia ipsissima *Regni* sunt *Comitia*, si summatim dicere velimus, qvod res est.

XXI.

Parlamentum in Scotia qvinam propriè constituunt?

Constituunt id propriè REX & ORDINES. Rex qvidem primò potentiam indicendorum habet Comitiorum, nihilqve in Parlamento agi potest, nisi de iis, qvæ Regi placuêre. Interim tamen non licet agere de qvibusvis ex Regis arbitrio. Qvæ Regi displicent, non agitantur in Comitiis: de illis etiam, qvæ populo displicent, ibi non agitur. Patet ergò, *Comitiorum potestatem ita divisam esse, ut dimidium sit penes Regem, dimidiumqve item pene Ordines.*

XXII.

Ordines Scotiæ qvot & qvinam sunt?

Sunt *numerô tres*. *Prior* est *Spiritualium*, der Geistliche Orden.: ad qvem *Archi-Episcopi, Episcopi & Abbates* pertinent. *Alter Ordo* est *Nobilium*, qvi sunt in duplici differentia: alii *majores*, ad qvos *Marchiones*, *Comi-*

Comites, Vice-Comites, Barones, pertinent: alii *minores, Eqvites* nempe ac *reliqvi Nobiles. Tertius Ordo* est *Civium.* Constituunt nempe hunc Urbes &, qvi in Urbibus degunt, *Cives.* Olim *qvartus Ordo* erat assumptus, qvem *reliqvum* constituebat *Populus*: perinde ut in Sveciâ. Scotia enim qvum in VIII. Circulos esset distincta, ex illis duo olim mittebantur ad Comitia Legati, qvi reliqvum repræsentarent populum.

XXIII.

Penes tres istos Ordines qvæ ratio potissima agendi est in Comitiis?

Solent æqvali per *delegatos* suos *cum Rege autoritate agere.* Rex solet delegatis proponere, de qvibus in Consitiis agi velit. Qvi si consenserint, res populo proponitur: si dissenserint, nihil eâ de re agitur. Idem fit, si Rex dissentiat. Ubi verò Regi placent, qvæ Ordinibus visa fuêre, Rex ea confirmat, & tunc *Comitiorum* fit *Decretum.* Non ergò Regi jus est, qvodvis pro arbitrio toti proponere Populo: sed, qvicqvid proponi in Comitiis debet, id non nisi consensu populi debet proponi. Qvicqvid item deciditur in Comitiis, non unius autoritate Regis deciditur, nec autoritate unius Populi, sed utriusqve.

XXIV.

Qvid discriminis hôc pacto inter Scotica & qvævis aliorum Regnorum est Comitia?

Hoc discrimen *Scotica* habent *Comitia*, *qvòd in illis Regi non liceat proponere, qva velit. Ubivis verò obtinet, ut Regi liceat proponere, qva velit: qvamvis non liceat illi decernere, qva velit.* Qvæcunqve itaqve Rex in Scotia vult proponere, necesse est, ut populo placeant.

XXV.

Qvâ in re seorsim à Comitiis nostri differunt Imperii?

Ea

Eâ in re seorsim illa ab his differunt: *In Scotia convocatio Comitiorum est penes Regem. In German. vero Imperator Comitia cum consensu Electorum convocat. Contra ea Imp. nostro proponere licet, qva velit: qvod Regi Scotiæ non licet.*

XXVI.

Qvô sic jam ordine omnia in Scoticis aguntur Comitiis?

Hôc aguntur ordine, ut causæ à Rege & Cancellario explicentur. Deinde *Domini Spirituales seorsim VIII. è Temporalibus deligunt: hi totidem eligunt è Spiritualibus, qvi totidem conjuncti è delegatis Urbium itidem VIII. eligunt. Hi qvidem conjunctim cum Rege ac Ministris Regni constituunt, qvid sit proponendum.* Rex itaqve proponit suam sententiam, qvam illi vel rejiciunt, vel probant, vel aliqvid addunt, donec inter illos fuerit conventum, qvid sit agendum.

XXVII.

A selectis illis qvæ ratio potissimùm observatur?

Hæc potissimùm observatur ratio; *ut si Regi aliqvid displiceat, id deleant ipsi: si verò qvid placeat Regi, id sceptrô illius approbatum annotent.*

XXIIX.

Qvô peculiari nomine selecti isti veniunt?

Dicuntur *Domini pro Articulis,* h. e. selecti pro condendis Articulis, qvi in medium sunt Populo proponendi.

XXIX.

Qvæ videre jam maximè heîc liceat?

Videre heîc licet: (1) *qvòd Respubl. Scotica Status*

tus sit mixtus: (2) qvòd Regi non fas sit aliqvid proponere sine consensu Populi: (3) qvòd proponantur omnia ratione praeminentiae Nobilium ac Spiritualium habitâ.

XXX.

E qvibus Formis Status Reipubl. Scoticae est mixtus?

Mixtus ille est *è Monarchia, Aristocratia & Democratia*, & qvidem *aeqvaliter*, qvia Rex unam dimidiam, Ordines alteram dimidiam Comitiorum habent partem. Qvoniam verò ratio qvædam præeminentiæ *Spiritualium ac Nobilium* habetur, *magis aeqvaliter è Monarchia & Aristocratia, qvàm è Democratia*, Status Reipubl. Scoticæ mistus esse videtur.

XXXI.

Qvas Leges mixta haec Reipubl. habet?

Non alias habet Leges, prater Regni Decreta. Qvod certo indicio est, potestatem condendi LL. esse penes Comitia. Statuitur tamen interdum in illis, ut in nonnullis rebus secundum Jus Rom. judicetur; qvod tamen raro contingit.

XXXII.

Qvam mutationem eadem Respubl. superiori subiit Seculô?

Qvum superiori Seculô magna passim fieret Religionis mutatio, idem qvoqve in Scotia contigit. Cœpit enim tunc *Ordo Spiritualium* Nobilibus esse invisus; adeoqve qvum Archi-Episcopi & Episcopi reliqvo reluctarentur populo, similiterqve perturbatores Reipubl. totius censerentur, Ordo ille excludi cœpit à Comitiis, *ipsaqve* hôc pactô *Archi-Episcopalis & Episcopalis dignitas in Scotia fuit deleta.*

XXXIII.

XXXIII.

Qvæ Regiminis Ecclesiastici tunc qvidem instituta ratio?

Ea Regiminis Ecclesiastici ratio in Scotia institui tunc cæpit, qvæ maximè à JOH. CALVINO *commendata fuerat Genevæ, cæperatqve obtinere per Galliam, per Helvetiam, inqve Belgio, ut scil. omnes Ecclesiastici haberentur ejusdem dignitatis socii, ipsiqve essent pares.* Regimen namqve Ecclesiasticum qvod placuerat *Calvino*, reqvirebat ἰσοδυναμίαν aliqvam Episcoporum. Nec inter illos debebat esse qvicqvam discriminis, nisi ad breve tempus. Hæc, hæc scilicet forma Regiminis Ecclesiastici placuit Scotis, magnâ tamen parte favente illi è Nobilitate Scotica: utpote qvæ Archi-Episcopos & Episcopos habebat invisos. Sic itaqve *Hierarchia Angliæ, & Hierarchia Scotiæ è diametro sibi contrariari cæpêre.* In Anglia enim planè alia obtinuerat Regiminis Ecclesiastici ratio: qvippe ubi mutatio Religionis per ipsos Reges facta, qvi priscum conservare voluerant ordinem.

XXXIV.

Anne verò in Scotia nova illa Regiminis Ecclesiastici ratio semper obtinuit?

Non obtinet semper. Nam qvum *Jacobus VI.* Rex M. Britanniæ factus esset, nihil magis invisum habuit, qvàm *Regimen Eccles. Calvini*, crediditqve, *Regiam potestatem non fore salvam, nisi illò mutatò Regimine.* Is qvippe ceremoniis perqvam deditus erat. Qvare simul ac creverat illius potentia, omnibus laboravit modis, ut *formam Regiminis Ecclesiastici* componeret ad *formam Hiberniæ Anglicanæ*: qvumqve id, simul ac Rex Angliæ factus, impetrâsset à Scotia, *Ordinem Spiritualium* iterum reduxit in Comitia. Reduxit, inqvo, illum, sed valdè reluctantibus Nobilibus: undè

undè & ingentes nati motus, qvi non prius desiêre, qvàm omnes Archi-Episcopi & Episcopi post tristia illa Caroli Imi fata è Comitiis removerentur. Hodiè tamen *Carolus II.* suâ hoc effecit autoritate, ut ille Ordo pristinæ dignitati sit restitutus.

XXXV.

Cur Jacobus olim & nostrâ hâc ætate Carolus II. adeò laborârunt pro restituendis Archi-Episcopis & Episcopis?

Id fecerunt *vel ideò, qvia videbant, se multum posse valere per Archi-Episcopos & Episcopos in Comitiis atq; alibi,* qvum hi à Regibus toti dependeant: qvippe qvi vident, se non salvos futuros, nisi per Reges. Unde & Regiis semper student desideriis. Sic itaqve meritò Reges illi integrum habuerunt Ordinem, cui tutò possent fidere. Qvæ res omninò magni momenti, præsertim in Comitiis.

XXXVI.

Rebus Ecclesiasticis sic benè qvidem in Scotia constitutis, ecqvæ Religio ibidem obtinet?

Obtinet ibi Religio Reformata, ita qvidem, ut non temerè in toto hodie Regno Scotico aliqvis magnæ autoritatis homo reperiatur, qvi Pontificiæ Religioni addictus, nisi fortassis clanculum. Plures in Anglia reperiuntur, etiam ex ipsis Magnatibus, Pontificii. *Qvantis* verò *motibus tandem ad solos Reformatos venerint res Ecclesiæ,* è BUCHANANO licet discere.

XXXVII.

Sed qvæ Regiminis civilis administratio in Scotia hodie valet?

Qvod Regimen Civile spectat, illud & ipsum satis benè administratur, nisi qvod alibi atqve alibi Nobiles

impotenter dominentur plebi, interqve illos adhuc durent factiones.

XXXVIII.

Qvæ judiciorum ibi ratio?

In Judiciis jus dicitur magnam partem secundum aeqvum & bonum, aut secundum LL. Regni, qvæ tamen à pluribus ignorantur. Ex parte etiam jus dici solet secundum *jus Rom.* sed nonnisi levibus in causis.

XXXIX.

Qvæ ratio ibidem est militiæ?

Qvod ad belli negotia attinet, non perinde benè ad ea est composita Scotia, ac Anglia. Nec enim ita Scotia valet *Classe*, neqve ab armis ita instructa. Aliàs populus satis est bellicosus, ita ut possit & ipse res magnas gerere. Non autem utuntur Scoti *milite conductitio*, qvia remoti ab illis terris, in qvibus conducere possunt militem. Nec etiam Angli miliant Scotis, qvum his fere semper res sit cum Anglis. Ne dicam: qvod Scoti nervô rerum gerendarum, nempe pecuniâ, undè possint conducere militem, destituantur.

LX.

E dictis qvem mihi finem ac scopum Reipubl. Scoticæ elicis?

Duplex sanè *finis* est *Rerumpubl.* In aliis namqve *commodum populi*, in aliis *commodum regentis* spectatur. Ille *essentialis*, hic *accidentalis Respubl. finis* creditur ac statuitur. Qvum igitur satis è dictis appareat, in Scotia non haberi rationem unius Regis, nec solius Populi, sed omnia administrari ad salutem communem, qvin imò qvum & ipsi Scoti ita se gerant, qvasi Regis non debeat haberi ratio, sed tantùm Populi: non alium inde Reipubl. Scoticæ finem elicere mihi licet, qvàm eum, qvi *communis* est *utilitas*. Certum & inde est, qvòd Scotica Respubl. pro *scopo* non magnas habeat divitias, nec voluptates, qvia temperanter vi-

vunt

vunt Scoti. Nec item magnam potentiam pro *scopo* habet, qvia Scoti nunqvam extra limites Patriæ propagârunt imperium. Eundem autem in *vera felicitate*, h. e. in studio virtutis ac rerum omnium sufficientia ponit.

XLI.

Qvæ verò doctrina, superiori Seculo admodùm vulgaris, hâc in re Scotiæ erat?

Erat maximè vulgaris, qvum superiori seculô gravissimi motus exorti essent in Scotia, *doctrina* hæc: *qvod Regis in Scotia non debeat haberi ratio, sed tantùm Populi*. Extat *Liber* GEORGII BUCHANANI, Jacobo Regi, sed puero adhuc, scriptus, de *Jure Regni* apud *Scotos*. In hoc totus ille est occupatus, ut ostendat, *omnia propter Populum esse*; *Regis autem habendam esse rationem, nonnisi per Accidens*. Qvum verò *Buchananus* ibidem haut dubitârit liberè docere, *non aliam rationem ubivis terrarum, qvàm in Scotia, esse debere; omneqve id, qvod contrà fiat, esse tyrannicum*: calamum contra *Buchanani Librum* ejusdemqve argumenti *alios* strinxit GVILIELMUS BARCLAJUS, *Librô contra Monarchomachos* editô. Excedit tamen uterqve in hac doctrina modum: BARCLAJUS qvidem *in defendendo & ampliando jure Regio*, BUCHANANUS verò *in minuendo*.

XLII.

Qvi sunt illi, qvos nominabas, Monarchomachi, & unde nomen sortiti?

Nomen sortiti sunt ab ipsa doctrina sua, qvæ præcipuè exitium minatur Monarchis. Atqve horum qvidem agmina eruperunt superiori præprimis seculo post truculentas illas Nuptias Paris. Anno 1572. qvum Carolus IX. Rex Galliæ, Machiavellicis consiliis seductus, facinore se ad ævum omne infami polluisset. Est au-

tem Monarchomachorum ultimum ubiqve & sine exceptione principium, *summam potestatem esse populi; ita ut ei Reges, qvoties imperiô suô malè utantur, & coërcere, & punire liceat.* Qvibus verbis *Grot.* utitur *L. I. de* J. *B.* & *P. c. 3. N.* 8. ibidem principium illud rectè convellens.

XLIII.

Qvod superest, unde uberiorem Reipublicæ Scoticæ notitiam hauriendam censes?

Etiamsi vix aliqvid memoratu dignum de Republ. Scoticâ seorsim habeatur editum; etiamsi qvoqve de illa ipsa neqve in *Nic. Bello*, neqve in *Honorio*, neqve in *Caspare Ensio* Dissertationes reperiantur; singularis tamen *de Republ. Scoticâ Discursus in Archontol. Cosmica* habetur. Habetur & in Belgio editus de *Regno Scotico Libellus*, qvi tamen nil, nisi *Collectanea varia* continet. Interim verò, qvæ ad rem faciunt, inde disci possunt: cumprimis si *rerum Scoticarum* jungantur *Scriptores*. Habent autem Scoti duos insignes Historicos, qvorum alter HECTOR BOËTIUS, alter GEORG. BUCHANANUS. Ille antiqvior est, in qvo tamen reperire licet multa præclara, nisi qvòd nonnihil famam suam immistis hinc indè fœdavit fabulis. Longè igitur præclariùs majoriqve studiô ac judiciô res Scoticas *Libris XX.* persecutus est BUCHANANUS, Paraphrasios Lyricæ, qvæ est Psalmorum, Autor castigatissimus. Is scilicet *Historiam* descripsit *Scoticam ab initio Gentis Scoticæ*: qvantum qvidem tradita ea antiqvis Monumentis Scoticis erat. Undè & omninò numeranda ipsa, vel ipsô THUANO judice, inter præclerissimas nostri ævi est Historias, cumqve canâ antiqvitate comparari meretur. Res namqve arcanissimas & maximas summô cum judicio & elegantissimô stylô habet descriptas. Cæterùm editas qvoqve res Scoticas autore habemus HEUTERO, & JOH. FORDONIO, JOH. item JONSTONO

&

& JOH. LESSIO. Qvid? qvòd & operæ heîc sit pretium in pleniori rerum Scoticarum notitiâ acqvirendâ ea consulere, qvæ de' Scotia GVILIELMUS CAMBDENUS in singulari & egregio de *Britannia Opere*, differit.

SECTIO III.

DE

HIBERNIA.

EROTEMA I.

Hiberniæ nomine qvid intelligitur?

INtelligitur hoc nomine *Insula, qvæ, Occidentem versùs omnium maxima, adjacet Angliæ, atqve ab illa fretò non magnò est distincta.* Ex situ nempe apparet, qvòd vicina sit Angliæ, ut & parti septentrionali Scotiæ. Sed à reliqva Europa latè est divisa: cumprîmis maximè distat ab Africa & Asia. Sic itaqve Insula hæc ab istarum qvidem partium terræ Regionibus sibi non temerè potest metuere, nisi fortassis ab una Angliâ.

II.

Anne & hæc Insula Romanis fuit cognita?

Fuit cognita Romanis Hibernia, sed nonnisi cognita. Paruisse enim unqvam Romano Imperio illa haut videtur. Existimabant qvippe Romani, se in barbaris istius Insulæ incolis domandis nullum operæ pretium esse facturos. Ex eo ipso igitur tempore sui fuit juris.

 III.

III.

Quibus aliis olim veniebat & hodieq; venit nominibus?

Priscis *Ogygia*, *Eris* Incolis, & Anglis *Irrlandia* dicitur. Ptolomæo autem *Ivernia* dicta: sicuti Solino & Juvenali *Juvernia*.

IV.

A cujus generis hominibus incolitur?

Incolitur non ab unius generis hominibus. Qvi enim legibus teneri recusant, atqve incultiùs vivunt, *Sylvestres Hiberni* vocantur; qvi verò legum potestatem sanctam habent, illos vocant *Anglo-Hibernos*. Commercio siqvidem Anglorum ac Scotorum cultiores facti sunt. Unde & lingvâ ac moribus Anglorum utuntur.

V.

Quanta eadem quoad longitudinem & latitudinem est Insula?

Longitudo sanè Hiberniæ maxima Milliarium German. est 60. *latitudo* verò 30. Milliarium Germanicorum.

VI.

In quot & quasnam Provincias dividitur?

Ut ipsa Anglia, utqve Scotia in suas divisa est Provincias, qvæ Anglis vocantur *Sira*: ita nec minus *Hibernia in Provincias* dividitur. Sunt autem totius Insulæ in universum *qvinqve Provinciæ, in certos Comitatus distinctæ*: *Momonia* nempe, qvæ ad Austrum; *Langinia*, s. *Lemster*, qvæ ad Ortum; *Cannachtia*, s. *Connacht*, qvæ ad Occasum; *Ultonia*, s. *Ulster*, qvæ ad Septentrionem; & *Midia*, qvæ in ipso medio sita.

Sin-

Singulas singuli qvondam Reguli gubernârunt Provincias.

VII.

Quæ Metropolis est?

Totius Regni Metropolis est *Dublinum*, oppidum munitissimum, & Sedes *Præfecti*, s. *Vice-Regis Angliæ*, ubi & *Academia*. Sedes Archi-Episcopi est *Armach*, Regni olim Caput.

IIX.

Quæ qvalitas soli?

A pluviis qvum infestetur hæc Insula, *pascuis potiùs, qvàm fructibus gaudet*: Tantam verò ibi pabulorum dulcedinem esse *Mela* scribit, ut, nisi pecora prohibeantur, exiguâ parte diei pasta dissiliant. Cœlô interim clementi ac sereno, imò multò clementiori, qvàm Anglia, eâ parte, qvâ est *australior*, Hibernia fruitur. Unde nec à glacie, nec à nive unqvam infestatur. Habet & mitiorem aërem *Pars* Hiberniæ *septentrionalis*, qvàm ipsi objecta Pars Angliæ septentrionalis. Aliàs *montosa, sylvestris*, atqve adeò *paludosa* ista terra est, ut lacus atq; stagna in altissimis qvoqve reperiantur montibus. Animal noxium atqve venenatum, præter lupos & vulpes, neqve producit, neqve illatum patitur. Qvin imò ligna Hiberniæ nullas ferre araneas leguntur.

IX.

Insulæ igitur opes qvâ in re maximè consistunt?

Opes universæ Insulæ consistunt *in armentis*. Cumprimis autem Hibernia abundat ovibus, sed tamen velleris minùs boni: qvod qvidem non tam vitio ipsius terræ, qvàm vitio culturæ adscribendum. Vaccarum præterea & taurorum copiâ; eqvorum etiam haut pessimorum, qvos *hobbyes* vocant, copiâ abundat: ne de

feris dicam, qvarum & ingens ibi copia. Abundat etiam Hibernia immane qvantum apibus, hâc parte multùm Angliæ ac Scotiæ præstans. Metallorum tamen non adeò est ferax, sed, qvicqvid illorum habet, aliundè infertur. Licèt itaqve non satis instructa Hibernia frugibus; lacte tamen, carne & aliis commodis, qvæ capi possunt ex armentis, ita abundat, ut inde satis sibi habeat opum Hibernia. Maxima verò opum vis in ovibus consistere dicitur *Botero*: qvippe qvarum tantus est numerus, ut in solo Comitatu de Letrim, qvamvis satis parvô, sæpius numerata fuerint 100000. lanigerarum pecudum. Ex his, insto, bis in anno tonsis ingens lucrum percipiunt Hiberni.

X.

Qvæ verò incolarum natura est & indoles?

Qvum homines ibi aut *indigenæ* sint, aut *Angli*, *Hiberni* qvidem corpore *agiles* sunt, *laborumqve ac inediæ*, si urgeat necessitas, *patientissimi*: animô tamen *audacissimi*, tamqve contrariis moribus, ut communi Proverbiô dicatur: *Bonô Hibernô non posse invenire meliorem, nec malô deteriorem.* In universum pigritiam atqve otium supra omnia sua vitia amant, adeò, ut, omissâ agriculturâ, ne corpus qvidem contra imbres, nives aut aëris inclementiam tueri curæ habeant. Festinatæ qvoqve nuptiæ apud Hibernos sunt in usu: ita, ut 10. aut 11. annorum, cumprimis puellas, contrahere nuptias in Hibernia non sit insvetum. Indeqve omninò fit, ut Hibernia semper plena sit hominum.

XI.

Qvæ potissima illorum Studia?

Omnis Hibernorum vita in *latrocinio* consistit. De die somno ac ebrietati student: noctis verò in prædis agendis tam studiosè consumunt, ut dedecus habeatur apud ipsis, si qvis noctem somno impendat.

XII.

XII.

Annon & ipſorum nonnulli Studiis liberalibus deditì?

Vix ac ne vix qvidem eruditum ex Hibernis reperies virum. Qvum enim inertes ſint & laborum qvàm maximè fugientes; imò qvum planè efferi ſint homines, magis ſylvas, qvàm urbes incolentes, parùm liberalia curant Studia.

XIII.

Qvem unum interim eruditior præ reliqvis Hibernis maximè ſuſpicit ac veneratur Orbis?

Veneratur ac ſuſpicit, ſi qvem alium ex Hibernis, unum maximè JACOBUM USSERIUM, *Armachanum.* Hic ipſe enim *Archi-Præſul* (qvem tamen parens ingrata, tali filio ac Præſule indigna, bonis omnibus, præterqvam animi, exutum, in exilium miſerat) tantæ Vir fuit pietatis, tantæ in legendo, ſcribendo, concionando induſtriæ, tantæqve in re antiqvaria, in Theologia, inqve omni humanioris literaturæ genere eruditionis: ut de ipſo facilè Maronis illud, qvod de Ænea, patriâ profugô, ille habet, verbis paululum mutatis, ὡς ἐν παρῳδίᾳ exclamando dici qveat:

--- O famâ ingens, ingentior arte
Armachane, qvibus Te Cœlo laudibus æqvem?
Doctrinamve tuam mirer doctosqve labores,
An pietas laudanda prius?

Sed de tanto tamen Viro ſilere præſtat, qvàm pauca dicere: qvum talis omninò fuerit, (qvod de Antonino Philoſopho dixit qvondam Hiſtoricus) *qvem mirari faciliùs qvis, qvàm laudare poſſit.*

XIV.

Qvibus præprimis Scriptis inclaruit JACOBUS *hic* USSERIUS?

Eruditissimus hic Archi-Episcopus Armachanus qvamplurimis *innotuit* Erudito Orbi Scriptis. Præprimis autem *Scriptis* inclaruit *Chronologicis sacris*, qvibus dubia illa, qvæ in antiqvi fœderis Instrumento occurrunt plurima, difficillima illa qvidem, qvæ non solùm Novitiis, sed ipsis Chronologiæ Sacræ Mystis, ἄλυτα videbantur, mirâ dexteritate & facilitate qvâdam suâ solvit, ipse cautiùs scrupulos illos Chronologicos, ad qvos Commentatores aliiqve magni nominis Scriptores illisi, evitans, imò, ne aliis postmodum impedimento essent, vel damno, penitùs tollens: adeò, ut jam nautæ, licèt Palinuri non sint, ipsum Chronologiæ Sacræ Oceanum non solùm sine naufragio, sed & penè sine periculo, securi navigare qveant. Præter *Annales* nimirum *Ecclesiast.* præter *Ecclesiarum Hibernicarum Antiqvitates & Scripta* alia qvamplurima *Theologica, Philologica* atqve *Historica, Chronologiam V.T.* scripsit ac edidit *Volum. duobus.* Scripsit & ipse seorsim CHRONOLOGIAM SACRAM, h. e. *Chronologicam Annorum & παιδοποιΐας Patriarcharum παροικίας Israëlitarum in Ægypto, Annorum etiam* Ju*dicum, Regum* Juda *& Israëlis* ἀπόδειξιν, *Oxoniæ* Anno 1660. editam.

XV.

At enim Ecclesiæ Hibern. qvalis est Status?

Est *admodùm miser & perturbatus in Hiberniâ Ecclesiæ Status.* Ut DEUM enim parùm colunt Hiberni, ac justitiam floccipendunt: ita ad res Ecclesiæ Reformatæ reprimendas, imò & supprimendas admodùm sunt proni. Volunt nempè omnes pene antiqvi Hiberni maximi observatores *Religionis Pontificiæ* videri,

deri, ita ut inter *Hibernos Sylvestres* vix ullum alium reperias, qvàm *Papicolam*. Unde & factum, ut Ecclesiæ Hibernicæ in sangvinante illa nostri Seculi rebellione penitùs excisæ à Papistis haberentur. Domitâ tamen immani gente, sicut ipsa iterum Insula Colonis Anglis impleta, ita & Ecclesiæ Reformatæ denuò à suis Doctoribus passim constitui cœpêre. Imprimis verò magnus hodiè eorum in Hibernia numerus est, qvi se *Christianos Baptisatos* vocant. Hi omnes absqve discrimine ibi foventur ac tolerantur.

XVI.

Qvis Status Hiberniæ Politicus?

Gubernatur hæc Insula ab Anglo per Pro-Regem, qvi ipse tantâ qvidem autoritate residet *Dublini*, (ubi *Arx Pro-Regia*) qvantâ vix ullibi alius residet. Is enim ibi propriâ autoritate pacem facere, bella gerere, magistratus distribuere, & Eqvites auratos creare potest. Et tanta sanè illius autoritas debebat esse, ac necessariò Reges Angliæ tantam potestatem concedere Pro-Regibus Hiberniæ tenebantur, qvia eâ sunt indole Hiberni, ut freqventer rebelles & seditiosi fiant. Certissimum itaqve est, *Regimen summum Hiberniæ hodiè penes Regem Angliæ esse*.

XVII.

Penes Anglum id ipsum qvô jam tempore esse cœpit?

Cœpit esse penes Anglum jam ab *Anno Chr.* 1172. *Henricus* siqvidem *II.* qvum consilia de Hiberniâ occupandâ cum Proceribus Angliæ agitâsset, discordiis tandem Hibernorum in rem suam qvàm maximè usus, sine sangvine principatum Insulæ obtinuit, ac palatium magnificum Dublini extruxit. Etsi autem ab hoc usqve tempore Reges Angliæ se *Hiberniæ Dominos* appellarent: Regulorum tamen nomina ac potestates (qvorum nonnulli qvidem se Henrici II. Beneficiarios in Provin-

vinciis agnoverant:) in Insula ista usqve ad Henricum IIX. permansêre. Huic enim *O-Neal*, Dominus Ultoniæ, omnia sua in manus tradebat, ac perficiebat, ut, qvum mallent, aliqvem *Hiberniæ Regem*, qvàm *Dominum* esse, idem ille in Comitiis Hibernicis *Rex totius Hiberniæ* ab Ordinibus declaretur. Hiberniæ proinde Titulus à tempore demùm Henr. VIII. inter Regios Titulos existere cœpit: qvum, ante hunc non aliter, qvàm Dominos Hiberniæ appellatos fuisse, constet, h. m. *Rex Angliæ & Franciæ, Dominus Hiberniæ.*

XVIII.

An ulla verò justa Anglis causa fuit domandi Hibernos?

Ut verum heîc fateamur: *justa certè causa Hibernos domandi defuit Anglis.* Nec alium *prætextum* Reges Angliæ habere tunc poterant, qvàm *qvia Pontifex R. pro superstitione istorum temporum ipsis jus dedisset occupandi Hiberniam.* Atqve sic etiam, ex eo ipso nempe tempore, qvô sub dominio Regum Angliæ Hibernia esse cœperat, Angli Papam, non qvidem tanqvam *Feudi Dominum*; ut *Patronum* tamen, agnoscebant: utpote cujus beneficiô Hiberniam tenerent.

XIX.

Qvæ interim administrandi Remp. ratio nostrô hôc seculô est in Hibernia?

Eadem ibi administrandi Rempubl. ratio est, qvæ valet in Anglia. Nam & ibi est *Parlamentum*; minori tamen est autoritate, qvàm Anglicum, Pro-Regis enim Angliæ arbitriô à Pro-Rege Hiberniæ indicitur ac dissolvitur.

XX.

Qvali utitur imperiô ibidem Rex Angliæ?

Nonnisi *miti* in Hibernia imperat *imperio.* Aliud enim

enim non fert indoles gentis: qvippe qvæ admodùm factiosa est ac turbulenta. Unde & perpetuus miles ad Hibernos in officio retinendos Regi est alendus: eáqve ipsâ de causa ærario Regio ex Hibernia nihil ferè accrescit.

XXI.

Ergò qvem Scopum Reipubl. Hibern. mihi statuis?

Qvod ad Scopum Reipubl. istius attinet, facilè è dictis apparet: *totam non tàm dirigi ad utilitatem dominantium, qvàm ad communem.* Qvod enim illorum nulla ferè ex parte observari qveat utilitas, fit vitiò gentis: qvippe qvæ usqve adeò effera, ut culturam non admittat. Levi enim de causa adversus Anglos insurgunt, qvos antiqvi illi Hiberniæ incolæ gravissimè oderant. Interim verò *Hibernici Principes* (sunt enim varii in Hibernia Principatus) in suos plus qvàm herilem dominatum exercent.

XXII.

Principes illi & Magnates qvid peculiare in suis habent Nominibus?

Hoc habent in suis Nominibus peculiare, ut illis qvarta ob eminentiam & excellentiam præponatur Vocalis, ut *O-Neal, O-Rorck, O-Donell, O-Blak, &c.* Atqve sic, qvi O præpositum habent Nomini, prævalent aliis. Est & freqvens in Nominibus Hibernorum Magnatum vocabulum *Mak*, qvod ipsum qvidem, qvi præfixum gerunt, jus & ipsi suum peculiare habent, qvô pro lubitu cum illis in subditorum fortunas grassantur.

XXIII.

Qvos Judices iidem sibi habent Principes?

Indoctum sanè *hominum genus alunt, qvod statis qvibusdam diebus in edito aliqvo loco & præcelso colle inter*

inter litigantes jus dicit. Coram his Actores qverulâ voce injurias sibi illatas exponunt; Rei verò constanter factum negant. Si tamen in furto manifesto aliqvis deprehendatur, illi aut reddendum, aut mulctâ compensandum furtum pronunciant. Juridicos hos *Breabani* vocant: vel planè ut Gothi suos *Bellaginos* dixerant.

XXIV.

Qvæ ratio succedendi est apud ipsos?

Jus hæreditariæ successionis apud Magnates Hiberniæ planè non observatur: sed, qvi ex præcipua aliqva familia viribus, clientelis & audaciâ validior, dominatum qvâdam Provincialium factione, aut electione sibi arripit, filiis, nepotibus & consangvineis demortui prorsus exclusis.

XXV.

Habetne & sua Tribunalia publica Hibernia?

Habet æqvè ac Anglia *qvinqve sua Tribunalia publica*: *Cameram* nimirum *Stellatam, Cancellariam, Bancum Regium, Bancum placitorum communium,* & *Fiscum Regium.* Sunt enim *Justitiarii*, missi prius ad audiendum & determinandum, prout in Anglia: sunt *Irenarchæ* in singulis Comitatibus ad pacem conservandam: sunt item in remotioribus Provinciis ad dicendum Jus *Gubernatores*, qvi suos è Nobilibus habent Assessores ac JCtos, singuli tamen Pro-Regis nutum respicientes.

XXVI.

Qvibus regitur legibus Hibernia?

Iisdem legibus communibus, qvibus Anglia administratur, regitur qvoqve Hibernia. Sacris autem Regni scriniis has hodiè reperire licet, qvæ olim Parlamentariæ erant, perpetuò usqve ad Henrici VII. tempora usu receptæ.

XXVII.

XXVII.

Qvem militarem denique Hibernia habet Magistratum?

Præter civiles Magistratus etiam *unum* hunc *militarem* habet, nimirum *Mareschallum*: cujus maximus est usus tàm ad militum, qvàm ad rebellium coërcendam insolentiam.

XXIIX.

Sed unde isthæc omnia & alia, qvæ huc pertinent, uberiùs cognoscere licet?

Qvi velit res Hiberniæ cum Regimine suo uberius cognoscere, CAMBDENI legat *Britanniam*. Descriptioni etiam Scotiæ in Batavia editæ, addita *Descriptio est Hiberniæ*: qvæ omninò lectu digna. Multa item de hac Insula habentur in GREGORII GIRALDI *Cambrensis* Libro, qvem sub Tit. *Typographia Hiberniæ* edidit. Consulenda & *Respubl.* heîc *Hibernica* PIERRE D'AVITY. Novissimè deniqve editæ JACOBI WARÆI, *Eqv. Aur.* *Antiqvitates Hibernicæ* à curioso Lectore sunt versandæ, ut veterem qvoqve ex illis imperii apud veteres Hibernos formam cognoscat.

CAP. V.

DE

REGNO DANICO.

EROTEMA I.

Qvot & qvæ nominatim Europæ Regna sunt septentrionalia?

Septen-

SEptentrionalia Europæ Regna, freqventer conjuncta & disjuncta, nominatim sunt *tria*: DANIÆ, NORWEGIÆ & SVECIÆ.

II.

Qvid prisci de istis credidêre terris, qvæ tria hæc Regna ambitu suo complectuntur?

Prisci, nî fallor, *terras istas unam olim magnam Insulam crediderunt*, eamq; *Scandiam*, s. *Scandinaviam* vocârunt, ut ex antiqvis qvidem Autorum Scriptis observare licet.

III.

Qvid satis hodie constat?

Satis hodie constat, versùs Septentrionem ultra *Boddicum sinum maris Balthici, s. Svecici*, qvod Plinius *sinum Codanum* vocat, *cohærere continenti Scandiam*, vaginam & officinam illam gentium: è qvâ qvi, florente Francorum imperiô, egressi sunt, unô nomine appellârunt *Nordmannos*.

IV.

Quæ prima verò & antiqvissima trium istorum Regnorum est conjunctio?

Est hæc, *qva facta perhibetur sub Suibdagero, Rege Norvegiæ*. Sed adeò incerta & fabulosa illa sunt antiqvissima, ut major illis fides, qvàm Amadisi commentis adhiberi neqveat.

V.

Qvando tria illa septentrionalia Regna, iterum olim disjuncta, denuò fuêre conjuncta?

Dania certè & *Norvegia ex eo tempore, qvô Olaus V. Daniæ Rex*, defunctô *Haqvino*, *Norvegiæ qvoqve Rex in ipsa pueritia creatus esset*, *perpetuò con-*

conjuncta mansère. Qvum verò decedente filiô Olao *Margareta mater, Semiramis Danorum*, succeſſiſſet, atqve *Albertum Megapolitanum*, Regem Sveciæ, *Anno* 1389. præliô victum cepiſſet, regnum ejurare hunc coëgit, *ipſaqve trium Regnorum, qvod intra aliqvot ſecula factum non fuerat, Regina fieri cæpit,* omnimodô laborans, ut perpetua hæc ac ſtabilis trium potentiſſimorum Regnorum conjunctio maneret. Atqve ſic qvidem *altera* tunc trium *Regnorum ſeptentrionalium* facta *conjunctio.*

VI.

Conjunctionem hanc alteram qvomodo Margareta feliciter perfecit?

Margareta illa, qvæ, planè virilis animi fœmina, à Saxonibus vulgò dicta die ſchwartze Grete/ qvum ante tria hæc ſecula per *conjugium Haqvini, Regis Norvveg.* Daniam ac NorWegiam conjunxiſſet, *armis* verò Sveciam, *alteram hanc trium ſeptentrionalium Regnorum conjunctionem feliciter tandem perfecit* FOEDERE. Convocati enim in eam rem trium Regnorum Ordines perpetuum *hoc* inter ſe *fœdus* autoritate *Margareta Anno* 1395. pepigêre, *ut ſub uno impoſterum Dania, Norvvegia & Svecia eſſent Rege, iuqve alternis Danorum ac Svecorum ſuffragiis eligeretur.* Qvum itaqve fœdus hoc deinceps in Comitiis Calmarienſibus ratum habitum ac confirmatum eſſet, ſex ordine Reges tria hæc Regna conjunctim, qvanqvam haut absqve multis qverelis, tenuêre.

VII.

Qvale tunc interceſſit diſſidium?

Diſſidium interceſſit *graviſſimum.* Nam qvum Dani primatum affectârent, & Sveci perferre illum nollent, res iterum ad arma devenit: atqve hi qvidem peculiares iterum Reges, mox Gubernatores ſibi eligere cœperunt: donec tandem, à Chriſtierno II. prorſus debellati, antiqvum illud conjunctionis fœdus

instaurârunt, qvod factum circa Annum Chr. 1520. ita ut totus Septentrio, in unam redactus Monarchiam, felicissimus imposterum videretur.

IIX.

Dania tandem & Norvvegia ac Svecia qvando penitùs dividi cœperunt?

Factum id communi trium populorum consensu Anno 1523. & qvidem *penitus abolitô illô de conjunctione trium Regnorum fœdere, Danisq̃ve simul ac Svecis peculiares sibi eligentibus Reges.* Regnum tamen Norvvegiæ in unione mansit Danicâ.

IX.

Qvæ ultima illius divisionis caussa?

Caussa, ut penitùs tandem tria illa Septentrionalia Regna dividerentur, *immanis* erat *barbaries Christierni* II. Mox enim omnes infernales furiæ Christiernum hunc ita exagitârant, ut horrendâ lanienâ atrocissimæ tyrannidis ac perfidiæ exempla Stockholmiæ in ipsos Proceres ederet. Qvum igitur non mitius in Dania grassaretur, utriusqve tandem Regni incolæ justis in Tyrannum furiis insurrexerunt, eundemqve Regnis omnibus exutum perpetuo carceri mancipârunt, in qvo post 27. annorum miseram captivitatem animam exhalavit.

X.

Anne ista utriusqve gentis voluntas fuit constans?

Etiamsi Dani simul ac Sveci, initô contrà Christiernum Tyrannum exulem fœdere, peculiares sibi elegissent Reges; *neqve* tamen *constans ista fuit voluntas.* Depulsô qvippe Christiernô II. mox antiqvæ illæ rixæ renovatæ fuêre, qvæ in tam atrox inter Fridericum II. & Ericum VIII. eruperunt, ut per octo annos magnis utrin-

utrinqve cladibus gereretur. Deinde & inter Christianum IV. ac Carolum IX. iisdem ferè de causis odia fuêre renovata: qvum conqvererentur Dani, Svecos in qvasdam Norvvegiæ ac Finmarchiæ partes jurisdictionem sibi arrogare. Sed, Controversiâ hâc paulò pòst sedatâ, duplex iterum bellum, qvanqvam ferè aliis de causis, successit: donec tandem ultimâ pace omnes istæ controversiæ componerentur: Gallorum imprimis ac Belgarum industriâ, qvi & ipsi pacis sponsores facti.

XI.

In totidem verò Controversiis qvænam potissima erat Qvæstio?

Qvæstio potissimùm, Danos inter ac Svecos diu agitata, *de tribus erat Coronis, qvibus Rex Daniæ utebatur.* Id enim, tanqvam in præjudicium sui Regni fieri solitum, ferre nolebant Sveci.

XII.

Christiernô itaq; IIdô ejectô, unde Dani sibi ac Norvvegi Reges assumere & creare cœperunt?

Assumere ac creare sibi ex *Holsatiæ Ducibus* cœperunt Reges. Creatus nempe tunc fuit Daniæ ac Norwegiæ Rex *Fridericus* I. Dux Holsatiæ, qvi & ipse renunciare omni suo in Sveciam jure, ac fœdus cum Erico, Svecorum Rege, contra Christiernum Tyrannum ejusqve defensores inire cœpit. Eô mortuô, qvum Anno 1532. magnæ inter Danos exorirentur de novo Rege creandô controversiæ, eâqve occasione fretus Christiernus per emissarios suos auxilia cogere, ipsamqve Hafniam, Regni caput, in sua etiamnum captivi verba adigere inciperet, contra factionem ejus electus est *Christiernus* III. Friderici I. fil. qvi brevi Regnum pacavit, & ad posteros *Fridericum* II. *Christianum* IV. *Fridericum* III. & *Christianum* V. Regem hodiernum, feliciter transmisit.

XIII.

Qvorum tamen potissimùm favore Daniæ ac Norvvegiæ Sceptrum ad Fridericum, Holsatiæ Ducem, translatum habetur?

Transtulerunt utriusqve Regni Sceptrum ad Fridericum, Holsat. Ducem, Dani *Nobilium* imprimis *favore*. Nam, qvum Christiernus IIdus Tyrannus Nobilitati imprimis infensus fuisset, gratiam captans Civium ac Plebis, Nobiles hinc patruū ipsius *Fridericum, Ducem Holsatiæ, optimum Christiani I. filium*, certis elegerunt conditionibus. Atqve hic ipse Fridericus Imus est, qvi omnem, & *Regum Daniæ*, & *Ducum Holsatiæ*, familiam propagavit. Ex eodem siqvidem Friderciô utriqve hodie dependent.

XIII.

E qvo sic jam Stemmate, antiqvâ illa Regiâ Daniæ Familiâ extinctâ, sceptrôq; ad Fridericum, Holsatiæ Ducem, translatô, hodiernos Dan. Reges oriundos censes?

Oriundos esse censeo ex *antiqvô Comitum Oldenburg. Stemmate*. Primus sanè illius familiæ CHRISTIANUS I. Theodorici Fortunati, Oldenburgici & Delmenhorstani Comitis, filius, è stirpe Witekindi, fuit, qvem Dani liberrimô arbitriô Regem sibi elegerunt. Ante illum qvidem Adolphum Regem elegerunt, tum temporis Holsatiæ Comitem: sed, seniô jam confectus ac liberis carens, oblatam dignitatem recusâsse legitur. Nihilominùs tamen autor fuit Danis, ut aliqvem è filiis sororis suæ eligerent, qvæ Comiti nupserat Oldenburgico. Elegerunt itaqve CHRISTIANUM, cui duo filii erant, *Johannes & Fridericus*. Johannis filius *Christianus IIdus* fuit, qvi Regnô pulsus. *Fridericus* autem, qvem Dux esset Sleswicensis, & Comes Holsatiæ,

factus

factus deinceps eſt Rex, ipſeqve omnem Familiam, cùm Regum Daniæ, tùm Ducum Holſatiæ, qvi omnes ex hoc *Friderico I.* dependent, feliciſſimè propagavit.

XV.

Qvis verò in Daniæ Regno antiqviſſimis temporibus, & deinceps seqviori ævô, succedendi modus obtinuerat?

Modus ſucceſſionis Regiæ in Daniæ Regno obtinuebat olim, qvi *tunc apud omnes Gentes Germanicas obtinebat*. *Succeſſio* enim fuit partim *electitia*, partim *hæreditaria*. Hæreditaria erat, ut ſemper filius haberetur hæres: modò aptus eſſet ad regendam Rempubl. Si verò ineptus, ſemper creditum a populo, qvòd Rex, ineptè Rempubl. adminiſtrans, jus regnandi deperderet, fasq; eſſe ſoliò eum deturbare. Hinc plurimi ſoliô pulſi Reges, ut è lectione Hiſtor. Danicæ apparet. Atenim ubi Familia Regia priſca exſpiravit, magis magisqve florere cœpit *electio*. Electus tunc primùm eſt *Chriſtianus I. Comes Oldenburg.* & liberrimô qvidem Ordinum Regni arbitriô. Succeſſit, ex parte *jure hæreditario*, ex parte, *jure electitiô*, *Johannes* filius, cui iterum *Chriſtianus II.* ſucceſſit. Is qvum peſſimè adminiſtraret Rempublicam, & graviſſimam tyrannidem exerceret, unanimi Ordinum conſenſu Regnô fuit pulſus, inqve ejus locum patruus *Fridericus Primus* electus: è qvo tempore magis magisqve cœpit florere *electio*. Ratio tamen juris *hæreditarii* habita, donec *Chriſtianus IV.* mortuus. E qvo tempore verò electio obtinuit, autoritas Senatorum crevit. Illi namqve non in antiqvas, ſed novas leges volebant Reges accipere. Cumprimis novæ Leges ſunt præſcriptæ, qvùm Rex eligeretur *Fridericus III.* Duriſſimæ tunc Leges capitulares fuêre præſcriptæ, qvibus inuſitatô modô circumſcripta Regia poteſtas, ut Rex ſecundum iſtas Leges ne minimum qvidem Regiæ poteſtatis haberet. Rex ſcil. qvi antehac in ſolas anti-

qvas juraverat leges, coactus tunc qvoqve in novam Capitulationem jurare.

XVI.

Qvis in Norvvegiâ item, anteqvam uniretur Daniæ, succedendi modus valuit?

Valuit & ibi primùm *juxta sangvineis rationem successio.* Regnavit np. perpetuâ successione hæreditariâ in NorWegia ab Anno 878. usqve ad 1388. *Harfagerorum Famila*, condita ab *Haraldo Harfagero Pulcricomo*: qvippe qvi primus Monarchiam in NorWegia condidit, cæteris Regulis vel domitis, vel in Islandiam, aut Groenlandiam pulsis. Ultimus verò ex hac familia *Hako*, seu *Haqvinus* fuit, qvi, Margaretâ, Daniæ Reginâ, ductâ, NorWegiam ac Daniam perpetuô fœdere conjunxit. Sic itaqve, qvum à suis Regibus, juxta sangvinis rationem sibi succedentibus, gubernaretur, florentissima erat NorWegia. Qvamprimùm verò eligi seqviori ævô NorWegorum æqvè ac Danorum cœpêre Reges, à primô vigore multùm utrumqve Regnum remisit.

XVII.

Anne & hodieq; in utrôq; Regno valet electio?

Ingens sane nostrâ hâc ætate facta est mutatio, præcipuè in *Dania*. Qvum enim Senatores Regni infeliciter Rempubl. administrâssent, nuperoqve bellô Svevicô magnam partem, ut autoritatis suæ, ita & bonorum Regni perdidissent, Populus reliqvus insurrexit, & occasionem dedit totius Reipubl. mutandæ. Qvare *ex nova hac mutatione omnis electio in Dania fuit abolita: ita ut successio jam sit mere hæreditaria; autoritas verò Senatorum Regni admodum exigua, imò non major, qvàm qvalem Rex vult esse.* Arrogârunt & in NorWegiam sibi *jus hæreditarium* Dan. Reges. Indeqve factum,

factum, ut Familia Ducum Holsatiæ eâdem de causâ titulum *Hæredum Norvegiæ* assumserit: eò qvod scil. Familia ista jus hæreditarium in Norwegiam prætendat. Sic satis jam omninò liqvet: *in utroqve Regno non valere amplius liberam electionem, sed utrumqve hodie merè ac verè esse hæreditarium.*

XVIII.

Qvalis proinde Status Reipubl. utrobiqve hodie obtinet?

Obtinet utrobiqve Status hodie Monarchicus absolutus. Rex enim *absolutum* in Danos, qvod dudum acqvisiverat in Norwegos, in nova isthac Reipubl. mutatione accepit *imperium*, ita ut Nobiles omnem, qvâ pollebant ante, potestatem prorsus amiserint. Qvare, qvum anteà Regi vix qvicqvam esset autoritatis, jam satis illi hujus est abunde: qvum antehac Episcopi & Urbes ab omni Reipubl. curâ exclusæ, hodie qvidem cum Episcopis & Archi-Episcopis communicatur; Nobilitatis verò nulla habetur ratio, qvum antehac Regibꝰ non esset potestas suscipiendi peregrinos ad Regni officia, liberæ hodie voluntati Regis id est relictum. Et verò, qvi plurimùm hodie valent in Republ. illa, sunt peregrini & Germani. Hi, hi videl. contra antiqvas Regni Leges ad officia Regni admoventur. Maximè verò ad dignitates præcipuas advocantur Holsati, qvi reverà Germani, ut sic omninò jam pateat, *Regnum Daniæ esse Monarchicum, inqve hoc à priscâ plurimùm id descivisse formâ.*

XIX.

Qvæ prisca illa erat Forma?

Qvantum ex antiqvissimis Monumentis liqvet; *nunqvam in Dan. obtinuit merum Regnum, s. Monarchia; semper tamen ibi fuit aliqvis Principatus;* qvum Dania nunqvam fuerit sine aliqvo Rege. Habuerunt qvidem ab antiqvâ memoriâ Germ. Populi *Status*

Aristocraticos : & Saxonia præcipuè *Aristocraticè*, ex parte etiam Democraticè, ante Caroli M. tempora fuit regnata. In Dania verò semper ab antiqvissimá usque memoriâ obtinuit *Principatus*, *seu Regnum* : nunqvam tamen *Regnum aliqvod simplex*, sed *mixtum* obtinuit. Non enim summa potestas penes unum fuit Regem, sed simul etiam penes proceres: ita qvidem, ut aliqvando Principum, aliqvando Populi prævaleret autoritas. Ad *Populum* pertinebant olim (1) Clerus, h. e. *Archi-Episcopi*, *Episcopi* & *Abbates*: (2) *Nobiles*: (3) *Urbes*: (4) *Ruricolæ*. Atqve sic idem olim in Dania obtinuit Status, qvi in Svecia, ut ad Rempublicam pertinerent & *Clerici* & *Seculares*, Archi-Episcopi nempe, Episcopi, Abbates, Nobiles, Urbici, Rustici. Verùm sensim hic Status mutavit. Nam *Rurestres* à reliqvo Populo seclusi, factiqve meri subditi. Mansit tamen autoritas *Clerici*: mansit *Nobilium*: mansit ex parte etiam *urbium*. Et qvidem autoritas Episcoporum duravit, donec facta religionis mutatio, ferè ad tempp. usqve *Christiani III.* Qvum enim mutatâ Relig. Archi-Episcopis & Episcopis subtractæ essent vires, simul omnis eorum sic concidit autoritas, ut non amplius ad Consilia Reipubl. admoverentur. Pervenit hinc Respubl. ad *Nobiles*, qvi paulatim omnem, etiam Urbium, excluserunt autoritatem. Nec tamen temerè Nobilitas omnia summæ Majestatis jura sibi propria fecit: sed partem reliqvit Regi, ut sic alia esset *Regia*, alia *Senatoria potestas*. Nempe, qvum è numero Nobilium à Rege seligi inciperent nonnulli, qvi dicti *Senatores Regni*, interdum ultra, interdum infra numerum tricenarium excrescerent, penes hos verò ac Regem omnes de summa Reipubl. consultationes essent, dividi cœpit Respubl. Danica *Regiam* & *Senatoriam potestatem*. Penes Reges erat *potestas eligere Senatores*, *constituere Archi-Episcopos*, *Episcopos* & *Abbates*. Erat itidem tunc penes Regem *collatio Canonicatuum* & *aliorum beneficiorum Eccles.* qvæ ipsa in Reservatis Imperat. nostri *jure primariarum precum* hodiè comprehenditur. Erat insuper *constitutio*

Ma-

Magistratuum Sacrorum ac *Politicorum* penes Regem. *Constitutio* etiam *judiciorum* erat juris Regii, &c. *LL.* tamen *condere, fœdera ferire, pacem dare,* nisi *de consensu Procerum, non poterat,* neqve *item Proceres aliqvid constituere poterant absqve Rege.*

XX.

Qvô mediô multos sibi in Regno Rex devincire olim poterat?

Devincire multos sibi Rex Daniæ Bonis Feudalibus poterat. Qvisqve enim expectans Bonum aliqvod Feudale necessum habebat, ut blandiretur Regi: utpote penes qvem collatio Feudalium erat. Hâc scil. ratione multùm poterat Rex, qvoniam beneficia ille solus conferebat, Feudaqve in suo habebat ærario. Sic igitur qvamplurima illa, qvæ in Regno Danico ab antiqvissimis temporibus fuerant, *Feudalia, non hæreditaria, sed ad vitam tantùm concessa à Rege habebantur.*

XXI.

Annon hodieq; Feudalia illa durant?

Non ampliùs durant. Abolita enim Bona illa, qvæ *Feudalia*, Germ. Verlehnungen und Verpachtungen vocabantur, & unà cum autoritate Nobilitatis penitus conciderunt. Conciderunt, insto, & in Ærarium Regis redigi cœpêre: ita, ut qvantum Rex per districtus Provinciarum *Schoniæ, Hallandiæ, Blekingiæ*, & Insularum *Gothiæ* ac *Oelandiæ* amisit, tantùm per subitaneam illam Reipubl. mutationem receperit.

XXII.

Respublica Danica qvomodo tam subitò absqve ullo civili tumultu potuit mutari?

Solent aliàs mutationes qvævis Rerumpubl. conjun-

SEptentrionalia Europæ Regna, freqventer conjuncta & disjuncta, nominatim sunt *tria*: DANIÆ, NORWEGIÆ & SVECIÆ.

II.

Qvid prisci de istis credidêre terris, qvæ tria hæc Regna ambitu suo complectuntur?

Prisci, nî fallor, *terras istas unam olim magnam Insulam crediderunt*, eamq; *Scandiam*, s. *Scandinaviam* vocârunt, ut ex antiqvis qvidem Autorum Scriptis observare licet.

III.

Qvid satis hodie constat?

Satis hodie constat, versùs Septentrionem ultra *Boddicum sinum maris Balthici*, *s. Svecici*, qvod Plinius *sinum Codanum* vocat, *cohærere continenti Scandiam*, vaginam & officinam illam gentium: è qvâ qvi, florente Francorum imperiô, egressi sunt, unô nomine appellârunt *Nordmannos*.

IV.

Qvæ prima verò & antiqvissima trium istorum Regnorum est conjunctio?

Est hæc, *qvæ facta perhibetur sub Suibdagero, Rege Norvvegiæ*. Sed adeò incerta & fabulosa illa sunt antiqvissima, ut major illis fides, qvàm Amadisi commentis adhiberi neqveat.

V.

Qvando tria illa septentrionalia Regna, iterum olim disjuncta, denuò fuêre conjuncta?

Dania certè & *Norvvegia ex eo tempore, qvò Olaus V. Daniæ Rex*, defunctô *Haqvino*, *Norvvegiæ qvoqve Rex in ipsa pueritia creatus esset, perpetuò con-*

conjuncta mansêre. Qvum verò decedente filiô Olao *Margareta mater, Semiramis Danorum*, successisset, atqve *Albertum Megapolitanum*, Regem Sveciæ, *Anno* 1389. præliô victum cepisset, regnum ejurare hunc coëgit, *ipsaqve trium Regnorum*, *qvod intra aliqvot secula factum non fuerat, Regina fieri cœpit*, omnimodô laborans, ut perpetua hæc ac stabilis trium potentissimorum Regnorum conjunctio maneret. Atqve sic qvidem *altera* tunc trium *Regnorum septentrionalium* facta *conjunctio*.

VI.

Conjunctionem hanc alteram qvomodo Margareta feliciter perfecit?

Margareta illa, qvæ, planè virilis animi fœmina, à Saxonibus vulgò dicta die schwartze Grete/qvum ante tria hæc secula per *conjugium Haqvini, Regis NorWeg.* Daniam ac NorWegiam conjunxisset, *armis* verò Sveciam, *alteram hanc trium septentrionalium Regnorum conjunctionem feliciter tandem perfecit* FOEDERE. Convocati enim in eam rem trium Regnorum Ordines perpetuum *hoc* inter se *fœdus* autoritate *Margareta Anno* 1395. pepigêre, *ut sub uno imposterum Dania, NorWegia & Svecia essent Rege, isqve alternis Danorum ac Svecorum suffragiis eligeretur.* Qvum itaqve fœdus hoc deinceps in Comitiis Calmariensibus ratum habitum ac confirmatum esset, sex ordine Reges tria hæc Regna conjunctim, qvanqvam haut absqve multis qverelis, tenuêre.

VII.

Qvale tunc intercessit dissidium?

Dissidium intercessit *graVissimum.* Nam qvum Dani primatum affectârent, & Sveci perferre illum nollent, res iterum ad arma devenit: atqve hi qvidem peculiares iterum Reges, mox Gubernatores sibi eligere cœperunt: donec tandem, à Christierno II. prorsus debellati, antiqvum illud conjunctionis fœdus

XIII.

Qvorum tamen potissimùm favore Daniæ ac Norvvegiæ Sceptrum ad Fridericum, Holsatiæ Ducem, translatum habetur?

Transtulerunt utriusqve Regni Sceptrum ad Fridericum, Holsat. Ducem, Dani *Nobilium* imprimis *favore*. Nam, qvum Christiernus IIdus Tyrannus Nobilitati imprimis infensus fuisset, gratiam captans Civium ac Plebis, Nobiles hinc patruũ ipsius *Fridericum, Ducem Holsatiæ, optimum Christiani I. filium*, certis elegerunt conditionibus. Atqve hic ipse Fridericus Imus est, qvi omnem, & *Regum Daniæ*, & *Ducum Holsatiæ*, familiam propagavit. Ex eodem siqvidem Fridericô utriqve hodie dependent.

XIII.

E qvo sic jam Stemmate, antiqvâ illa Regiâ Daniæ Familiâ extinctâ, sceptrôq; ad Fridericum, Holsatiæ Ducem, translatô, hodiernos Dan. Reges oriundos censes?

Oriundos esse censeo ex *antiqvô Comitum Oldenburg. Stemmate.* Primus sanè illius familiæ CHRISTIANUS I. Theodorici Fortunati, Oldenburgici & Delmenhorstani Comitis, filius, è stirpe Witekindi, fuit, qvem Dani liberrimô arbitriô Regem sibi elegerunt. Ante illum qvidem Adolphum Regem elegerunt, tum temporis Holsatiæ Comitem: sed, seniô jam confectus ac liberis carens, oblatam dignitatem recusâsse legitur. Nihilominùs tamen autor fuit Danis, ut aliqvem è filiis sororis suæ eligerent, qvæ Comiti nupserat Oldenburgico. Elegerunt itaqve CHRISTIANUM, cui duo filii erant, *Johannes* & *Fridericus.* Johannis filius *Christianus IIdus* fuit, qvi Regnô pulsus. *Fridericus* autem, qvem Dux esset Sleswicensis, & Comes Holsatiæ,

factus

factus deinceps eſt Rex, ipſeqve omnem Familiam, cùm Regum Daniæ, tùm Ducum Holſatiæ, qvi omnes ex hoc *Friderico I.* dependent, feliciſſimè propagavit.

XV.

Qvis verò in Daniæ Regno antiqviſſimis temporibus, & deinceps ſeqviori ævô, ſuccedendi modus obtinuerat?

Modus ſucceſsionis Regiæ in Daniæ Regno obtinuebat olim, qvi *tunc apud omnes Gentes Germanicas obtinebat. Succeſsio* enim fuit partim *electitia*, partim *hæreditaria.* Hæreditaria erat, ut ſemper filius haberetur hæres: modò aptus eſſet ad regendam Rempubl. Si verò ineptus, ſemper creditum a populo, qvòd Rex, ineptè Rempubl. adminiſtrans, jus regnandi deperderet, fasq; eſſe ſoliô eum deturbare. Hinc plurimi ſoliô pulſi Reges, ut è lectione Hiſtor. Danicæ apparet. Atenim ubi Familia Regia priſca exſpiravit, magis magisqve florere cœpit *electio.* Electus tunc primùm eſt *Chriſtianus I. Comes Oldenburg.* & liberrimô qvidem Ordinum Regni arbitriô. Succeſſit, ex parte *jure hæreditario*, ex parte, *jure electitiô*, *Johannes* filius, cui iterum *Chriſtianus II.* ſucceſſit. Is qvum peſſimè adminiſtraret Rempublicam, & graviſſimam tyrannidem exerceret, unanimi Ordinum conſenſu Regnô fuit pulſus, inqve ejus locum patruus *Fridericus Primus* electus: è qvo tempore magis magisqve cœpit florere *electio.* Ratio tamen juris *hæreditarii* habita, donec *Chriſtianus IV.* mortuus. E qvo tempore verò electio obtinuit, autoritas Senatorum crevit. Illi namqve non in antiqvas, ſed novas leges volebant Reges accipere. Cumprimis novæ Leges ſunt præſcriptæ, qvùm Rex eligeretur *Fridericus III.* Duriſſimæ tunc Leges capitulares fuêre præſcriptæ, qvibus inuſitatô modô circumſcripta Regia poteſtas, ut Rex ſecundum iſtas Leges ne minimum qvidem Regiæ poteſtatis haberet. Rex ſcil. qvi antiðhac in ſolas anti-

 qvas

vinciis agnoverant:) in Insula ista usqve ad Henricum IIX. permansêre. Huic enim *O-Neal*, Dominus Ultoniæ, omnia sua in manus tradebat, ac perficiebat, ut, qvum mallent, aliqvem *Hiberniæ Regem*, qvàm *Dominum* esse, idem ille in Comitiis Hibernicis *Rex totius Hiberniæ* ab Ordinibus declaretur. Hiberniæ proinde Titulus à tempore demùm Henr. VIII. inter Regios Titulos existere cœpit: qvum, ante hunc non aliter, qvàm Dominos Hiberniæ appellatos fuisse, constet, h. m. *Rex Angliæ & Franciæ, Dominus Hiberniæ.*

XVIII.

An ulla verò justa Anglis causa fuit domandi Hibernos?

Ut verum heîc fateamur: *justa certè causa Hibernos domandi defuit Anglis.* Nec alium *prætextum* Reges Angliæ habere tunc poterant, qvàm *qvia Pontifex R. pro superstitione istorum temporum ipsis jus dedisset occupandi Hiberniam.* Atqve sic etiam, ex eo ipso nempe tempore, qvô sub dominio Regum Angliæ Hibernia esse cœperat, Angli Papam, non qvidem tanqvam *Feudi Dominum*; ut *Patronum* tamen, agnoscebant: utpote cujus beneficiô Hiberniam tenerent.

XIX.

Qvæ interim administrandi Remp. ratio nostrô hôc seculô est in Hibernia?

Eadem ibi administrandi Rempubl. ratio est, qvæ valet in Anglia. Nam & ibi est *Parlamentum*; minori tamen est autoritate, qvàm Anglicum, Pro-Regis enim Angliæ arbitriô à Pro-Rege Hiberniæ indicitur ac dissolvitur.

XX.

Qvali utitur imperiô ibidem Rex Angliæ?

Nonnisi *miti* in Hibernia imperat *imperio*. Aliud enim

enim non fert indoles gentis: qvippe qvæ admodùm factiosa est ac turbulenta. Unde & perpetuus miles ad Hibernos in officio retinendos Regi est alendus: eâqve ipsâ de causa ærario Regio ex Hibernia nihil ferè accrescit.

XXI.

Ergò qvem Scopum Reipubl. Hibern. mihi statuis?

Qvod ad Scopum Reipubl. istius attinet, facilè è dictis apparet: *totam non tàm dirigi ad utilitatem dominantium, qvàm ad communem.* Qvod enim illorum nulla ferè ex parte observari qveat utilitas, fit vitiô gentis: qvippe qvæ usqve adeò effera, ut culturam non admittat. Levi enim de causa adversus Anglos insurgunt, qvos antiqvi illi Hiberniæ incolæ gravissimè oderant. Interim verò *Hibernici Principes* (sunt enim varii in Hibernia Principatus) in suos plus qvàm herilem dominatum exercent.

XXII.

Principes illi & Magnates qvid peculiare in suis habent Nominibus?

Hoc habent in suis Nominibus peculiare, ut illis qvarta ob eminentiam & excellentiam præponatur Vocalis, ut *O-Neal, O-Rorck, O-Donell, O-Blak, &c.* Atqve sic, qvi O præpositum habent Nomini, prævalent aliis. Est & freqvens in Nominibus Hibernorum Magnatum vocabulum *Mak*, qvod ipsum qvidem, qvi præfixum gerunt, jus & ipsi suum peculiare habent, qvô pro lubitu cum illis in subditorum fortunas grassantur.

XXIII.

Qvos Judices iidem sibi habent Principes?

Indoctum sanè *hominum genus alunt, qvod statis qvibusdam diebus in edito aliqvo loco & precelso colle inter*

inter litigantes jus dicit. Coram his Actores qverulà voce injurias sibi illatas exponunt; Rei verò constanter factum negant. Si tamen in furto manifesto aliqvis deprehendatur, illi aut reddendum, aut mulctâ compensandum furtum pronunciant. Juridicos hos *Breabani* vocant: vel planè ut Gothi suos *Bellaginos* dixerunt.

XXIV.

Qvæ ratio succedendi est apud ipsos?

Jus hæreditariæ successionis apud Magnates Hiberniæ planè non observatur: sed, qvi ex præcipua aliqva familia viribus, clientelis & audaciâ validior, dominatum qvâdam Provincialium factione, aut electione sibi artipit, filiis, nepotibus & consangvineis demortui prorsus exclusis.

XXV.

Habetne & sua Tribunalia publica Hibernia?

Habet æqvè ac Anglia *qvinqve sua Tribunalia publica*: *Cameram* nimirum *Stellatam*, *Cancellariam*, *Bancum Regium*, *Bancum placitorum communium*, & *Fiscum Regium*. Sunt enim *Justitiarii*, missi prius ad audiendum & determinandum, prout in Anglia: sunt *Irenarchæ* in singulis Comitatibus ad pacem conservandam: sunt item in remotioribus Provinciis ad dicendum Jus *Gubernatores*, qvi suos è Nobilibus habent Assessores ac JCtos, singuli tamen Pro-Regis nutum respicientes.

XXVI.

Qvibus regitur legibus Hibernia?

Iisdem legibus communibus, qvibus Anglia administratur, regitur qvoqve Hibernia. Sacris autem Regni scriniis has hodiè reperire licet, qvæ olim Parlamentariæ erant, perpetuò usqve ad Henrici VII. tempora usu receptæ.

XXVII.

XXVII.

Qvem militarem denique Hibernia habet Magistratum?

Præter civiles Magistratus etiam *unum* hunc *militarem* habet, nimirum *Mareschallum*: cujus maximus est usus tàm ad militum, qvàm ad rebellium coërcendam insolentiam.

XXIIX.

Sed unde isthæc omnia & alia, qvæ huc pertinent, uberiùs cognoscere licet?

Qvi velit res Hiberniæ cum Regimine suo uberius cognoscere, CAMBDENI legat *Britanniam*. Descriptioni etiam Scotiæ in Batavia editæ, addita *Descriptio est Hiberniæ*: qvæ omninò lectu digna. Multa item de hac Insula habentur in GREGORII GIRALDI *Cambrensis* Libro, qvem sub Tit. *Typographia Hiberniæ* edidit. Consulenda & *Respubl.* heîc *Hiberniæ* PIERRE D'AVITY. Novissimè deniqve editæ JACOBI WARÆI, *Eq. Aur.* *Antiqvitates Hibernicæ* à curioso Lectore sunt versandæ, ut veterem qvoqve ex illis imperii apud veteres Hibernos formam cognoscat.

CAP. V.

DE REGNO DANICO.

EROTEMA I.

Qvot & qvæ nominatim Europæ Regna sunt septentrionalia?

Septen-

S*Eptentrionalia Europæ Regna*, freqventer conjuncta & disjuncta, nominatim sunt *tria*: DANIÆ, NORWEGIÆ & SVECIÆ.

II.

Qvid prisci de istis credidêre terris, qvæ tria hæc Regna ambitu suo complectuntur?

Prisci, nî fallor, *terras istas unam olim magnam Insulam crediderunt*, eamq; *Scandiam*, s. *Scandinaviam* vocârunt, ut ex antiqvis qvidem Autorum Scriptis observare licet.

III.

Qvid satis hodie constat?

Satis hodie constat, versùs Septentrionem ultra *Boddicum sinum maris Balthici, s. Svecici*, qvod Plinius *sinum Codanum* vocat, *cohærere continenti Scandiam*, vaginam & officinam illam gentium: è qvâ qvi, florente Francorum imperiô, egressi sunt, unô nomine appellârunt *Nordmannos*.

IV.

Qvæ prima verò & antiqvissima trium istorum Regnorum est conjunctio?

Est hæc, *qvæ facta perhibetur sub Suibdagero, Rege Norvegiæ.* Sed adeò incerta & fabulosa illa sunt antiqvissima, ut major illis fides, qvàm Amadisi commentis adhiberi neqveat.

V.

Qvando tria illa septentrionalia Regna, iterum olim disjuncta, denuò fuêre conjuncta?

Dania certè & *Norvegia ex eo tempore, qvô Olaus V. Daniæ Rex*, defunctô *Haqvino*, *Norvegiæ qvoqve Rex in ipsa pueritia creatus esset, perpetuò con-*

conjuncta mansêre. Qvum verò decedente filiô Olao *Margareta mater, Semiramis Danorum*, succesfisset, atqve *Albertum Megapolitanum*, Regem Sveciæ, *Anno* 1389. præliô victum cepisset, regnum ejurare hunc coëgit, *ipsaqve trium Regnorum, qvod intra aliqvot secula factum non fuerat, Regina fieri cœpit*, omni modô laborans, ut perpetua hæc ac stabilis trium potentissimorum Regnorum conjunctio maneret. Atqve sic qvidem *altera* tunc trium *Regnorum septentrionalium* facta *conjunctio*.

VI.

Conjunctionem hanc alteram qvomodo Margareta feliciter perfecit?

Margareta illa, qvæ, planè virilis animi fœmina, à Saxonibus vulgò dicta die schwartze Grete/qvum ante tria hæc secula per *conjugium Haqvini, Regis NorVVeg.* Daniam ac NorWegiam conjunxisset, *armis* verò Sveciam, *alteram hanc trium septentrionalium Regnorum conjunctionem feliciter tandem perfecit* FOEDERE. Convocati enim in eam rem trium Regnorum Ordines perpetuum *hoc* inter se *fœdus* autoritate *Margaretæ Anno* 1395. pepigêre, *ut sub uno imposterum Dania, NorVVegia & Svecia essent Rege, isqve alternis Danorum ac Svecorum suffragiis eligeretur.* Qvum itaqve fœdus hoc deinceps in Comitiis Calmariensibus ratum habitum ac confirmatum esset, sex ordine Reges tria hæc Regna conjunctim, qvanqvam haut absqve multis qverelis, tenuêre.

VII.

Qvale tunc intercessit dissidium?

Dissidium intercessit *graVissimum.* Nam qvum Dani primatum affectârent, & Sveci perferre illum nollent, res iterum ad arma devenit: atqve hi qvidem peculiares iterum Reges, mox Gubernatores sibi eligere cœperunt: donec tandem, à Christierno II. prorsus debellati, antiqvum illud conjunctionis fœdus

Dd in-

instaurârunt, qvod factum circa Annum Chr. 1520. ita ut totus Septentrio, in unam redactus Monarchiam, felicissimus imposterum videretur.

IIX.

Dania tandem & Norvvegia ac Svecia qvando penitus dividi cœperunt?

Factum id communi trium populorum consensu Anno 1523. & qvidem *penitus abolitô illô de conjunctione trium Regnorum fœdere, Danisqve simul ac Svecis peculiares sibi eligentibus Reges.* Regnum tamen Norvvegiæ in unione mansit Danicâ.

IX.

Qvæ ultima illius divisionis caussa?

Caussa, ut penitùs tandem tria illa Septentrionalia Regna dividerentur, *immanis* erat *barbaries Christierni* II. Mox enim omnes infernales furiæ Christiernum hunc ita exagitârant, ut horrendâ lanienâ atrocissimæ tyrannidis ac perfidiæ exempla Stockholmiæ in ipsos Proceres ederet. Qvum igitur non mitius in Dania grassaretur, utriusqve tandem Regni incolæ justis in Tyrannum furiis insurrexerunt, eundemqve Regnis omnibus exutum perpetuo carceri mancipârunt, in qvo post 27. annorum miseram captivitatem animam exhalavit.

X.

Anne ista utriusqve gentis voluntas fuit constans?

Etiamsi Dani simul ac Sveci, initô contrà Christiernum Tyrannum exulem fœdere, peculiares sibi elegissent Reges; *neqve* tamen *constans ista fuit voluntas.* Depulsô qvippe Christiernô II. mox antiqvæ illæ rixæ renovatæ fuêre, qvæ in tam atrox inter Fridericum II. & Ericum VIII. eruperunt, ut per octo annos magnis utrin-

utrinqve cladibus gereretur. Deinde & inter Christianum IV. ac Carolum IX. iisdem ferè de causis odia fuêre renovata: qvum conqvererentur Dani, Svecos in qvasdam Norvvegiæ ac Finmarchiæ partes jurisdictionem sibi arrogare. Sed, Controversiâ hâc paulò pòst sedatâ, duplex iterum bellum, qvanqvam ferè aliis de causis, successit: donec tandem ultimâ pace omnes istæ controversiæ componerentur: Gallorum imprimis ac Belgarum industriâ, qvi & ipsi pacis sponsores facti.

XI.

In totidem verò Controversiis qvænam potissima erat Qvæstio?

Qvæstio potissimùm, Danos inter ac Svecos diu agitata, *de tribus erat Coronis, qvibus Rex Daniæ utebatur.* Id enim, tanqvam in præjudicium sui Regni fieri solitum, ferre nolebant Sveci.

XII.

Christiernô itaq; IIdô ejectô, unde Dani sibi ac Norvvegi Reges assumere & creare cœperunt?

Assumere ac creare sibi ex *Holsatiæ Ducibus* cœperunt Reges. Creatus nempe tunc fuit Daniæ ac Norvvegiæ Rex *Fridericus* I. Dux Holsatiæ, qvi & ipse renunciare omni suo in Sveciam jure, ac fœdus cum Erico, Svecorum Rege, contra Christiernum Tyrannum ejusqve defensores inire cœpit. Eô mortuô, qvum Anno 1532. magnæ inter Danos exorirentur de novo Rege creando controversiæ, eâqve occasione fretus Christiernus per emissarios suos auxilia cogere, ipsamqve Hafniam, Regni caput, in sua etiamnum captivi verba adigere inciperet, contra factionem ejus electus est *Christiernus* III. Friderici I. fil. qvi brevi Regnum pacavit, & ad posteros *Fridericum* II. *Christianum* IV. *Fridericum* III. & *Christianum* V. Regem hodiernum, feliciter transmisit.

XIII.

Qvorum tamen potissimùm favore Daniæ ac Norvvegiæ Sceptrum ad Fridericum, Holsatiæ Ducem, translatum habetur?

Transtulerunt utriusqve Regni Sceptrum ad Fridericum, Holsat. Ducem, Dani *Nobilium* imprimis *favore*. Nam, qvum Christiernus IIdus Tyrannus Nobilitati imprimis infensus fuisset, gratiam captans Civium ac Plebis, Nobiles hinc patruũ ipsius *Fridericum, Ducem Holsatiæ, optimum Christiani I. filium*, certis elegerunt conditionibus. Atqve hic ipse Fridericus Imus est, qvi omnem, & *Regum Daniæ*, & *Ducum Holsatiæ*, familiam propagavit. Ex eodem siqvidem Fridericô utriqve hodie dependent.

XIII.

E qvo sic jam Stemmate, antiqvâ illa Regiâ Daniæ Familiâ extinctâ, sceptrôq; ad Fridericum, Holsatiæ Ducem, translatô, hodiernos Dan. Reges oriundos censes?

Oriundos esse censeo ex *antiqvô Comitum Oldenburg. Stemmate.* Primus sanè illius familiæ CHRISTIANUS I. Theodorici Fortunati, Oldenburgici & Delmenhorstani Comitis, filius, è stirpe Witekindi, fuit, qvem Dani liberrimô arbitriô Regem sibi elegerunt. Ante illum qvidem Adolphum Regem elegerunt, tum temporis Holsatiæ Comitem: sed, seniô jam confectus ac liberis carens, oblatam dignitatem recusâsse legitur. Nihilominùs tamen autor fuit Danis, ut aliqvem è filiis sororis suæ eligerent, qvæ Comiti nupserat Oldenburgico. Elegerunt itaqve CHRISTIANUM, cui duo filii erant, *Johannes* & *Fridericus*. Johannis filius *Christianus IIdus* fuit, qvi Regnô pulsus. *Fridericus* autem, qvem Dux esset Sleswicensis, & Comes Holsatiæ,

factus

factus deinceps eſt Rex, ipſeqve omnem Familiam, cùm Regum Daniæ, tùm Ducum Holſatiæ, qvì omnes ex hoc *Friderico I.* dependent, feliciſſimè propagavit.

XV.

Qvis verò in Daniæ Regno antiqviſſimis temporibus, & deinceps ſeqviori ævô, ſuccedendi modus obtinuerat?

Modus ſucceſſionis Regiæ in Daniæ Regno obtinuebat olim, qvi *tunc apud omnes Gentes Germanicas obtinebat. Succeſſio* enim fuit partim *electitia*, partim *hæreditaria.* Hæreditaria erat, ut ſemper filius haberetur hæres: modò aptus eſſet ad regendam Rempubl. Si verò ineptus, ſemper creditum a populo, qvòd Rex, ineptè Rempubl. adminiſtrans, jus regnandi deperderet, fasq; eſſe ſoliô eum deturbare. Hinc plurimi ſoliô pulſi Reges, ut è lectione Hiſtor. Danicæ apparet. Atenim ubi Familia Regia priſca exſpiravit, magis magisqve florere cœpit *electio.* Electus tunc primùm eſt *Chriſtianus I. Comes Oldenburg.* & liberrimô qvidem Ordinum Regni arbitriô. Succeſſit, ex parte *jure hæreditario*, ex parte, *jure electitiô*, *Johannes* filius, cui iterum *Chriſtianus II.* ſucceſſit. Is qvum peſſimè adminiſtraret Rempublicam, & graviſſimam tyrannidem exerceret, unanimi Ordinum conſenſu Regnô fuit pulſus, inqve ejus locum patruus *Fridericus Primus* electus: è qvo tempore magis magisqve cœpit florere *electio.* Ratio tamen juris *hæreditarii* habita, donec *Chriſtianus IV.* mortuus. E qvo tempore verò electio obtinuit, autoritas Senatorum crevit. Illi namqve non in antiqvas, ſed novas leges volebant Reges accipere. Cumprimis novæ Leges ſunt præſcriptæ, qvùm Rex eligeretur *Fridericus III.* Duriſſimæ tunc Leges capitulares fuêre præſcriptæ, qvibus inuſitatô modô circumſcripta Regia poteſtas, ut Rex ſecundum iſtas Leges ne minimum qvidem Regiæ poteſtatis haberet. Rex ſcil. qvi antehac in ſolas anti-

qvas juraverat leges, coactus tunc qvoqve in novam Capitulationem jurare.

XVI.

Qvis in Norvvegiâ item, anteqvam uniretur Daniæ, succedendi modus valuit?

Valuit & ibi primùm *juxta sangvineis rationem successio.* Regnavit np. perpetuâ successione hæreditariâ in NorWegia ab Anno 878. usqve ad 1388. *Harfagerorum Famila*, condita ab *Haraldo Harfagero Pulcricomo*: qvippe qvi primus Monarchiam in NorWegia condidit, cæteris Regulis vel domitis, vel in Islandiam, aut Groenlandiam pulsis. Ultimus verò ex hac familia *Hako*, seu *Haqvinus* fuit, qvi, Margaretâ, Daniæ Reginâ, ductâ, NorWegiam ac Daniam perpetuô fœdere conjunxit. Sic itaqve, qvum à suis Regibus, juxta sangvinis rationem sibi succedentibus, gubernaretur, florentissima erat NorWegia. Qvamprimùm verò eligi seqviori ævô NorWegorum æqvè ac Danorum cœpêre Reges, à primô vigore multùm utrumqve Regnum remisit.

XVII.

Anne & hodieq; in utrôq; Regno valet electio?

Ingens sane nostrâ hâc ætate facta est mutatio, præcipuè in *Dania.* Qvum enim Senatores Regni infeliciter Rempubl. administrâssent, nuperoqve bellô Svevicô magnam partem, ut autoritatis suæ, ita & bonorum Regni perdidissent, Populus reliqvus insurrexit, & occasionem dedit totius Reipubl. mutandæ. Qvare *ex nova hac mutatione omnis electio in Dania fuit abolita: ita ut successio jam sit mere hæreditaria; autoritas verò Senatorum Regni admodum exigua, imò non major, qvàm qvalem Rex vult esse.* Arrogârunt & in NorWegiam sibi *jus hæreditarium* Dan. Reges. Indeqve factum,

factum, ut Familia Ducum Holsatiæ eâdem de causâ titulum *Hæredum NorWegiæ* assumserit: eò qvod scil. Familia ista jus hæreditarium in NorWegiam prætendat. Sic satis jam omninò liqvet: *in utroqVe Regno non Valere amplius liberam electionem, sed utrumqVe hodie merè ac Verè esse hæreditarium.*

XVIII.

Qvalis proinde Status Reipubl. utrobiqve hodie obtinet?

Obtinet utrobiqVe Status hodie Monarchicus absolutus. Rex enim *absolutum* in Danos, qvod dudum acqvisiverat in NorWegos, in nova isthac Reipubl. mutatione accepit *imperium*, ita ut Nobiles omnem, qvâ pollebant ante, potestatem prorsus amiserint. Qvare, qvum anteà Regi vix qvicqvam esset autoritatis, jam satis illi hujus est abunde: qvum antehac Episcopi & Urbes ab omni Reipubl. curâ exclusæ, hodie qvidem cum Episcopis & Archi-Episcopis communicatur; Nobilitatis verò nulla habetur ratio, qvum antehac Regibus non esset potestas suscipiendi peregrinos ad Regni officia, liberæ hodie voluntati Regis id est relictum. Et verò, qvi plurimùm hodie valent in Republ. illa, sunt peregrini & Germani. Hi, hi videl. contra antiqvas Regni Leges ad officia Regni admoventur. Maximè verò ad dignitates præcipuas advocantur Holsati, qvi reverà Germani, ut sic omninò jam pateat, *Regnum Daniæ esse Monarchicum, inqVe hoc à priscâ plurimùm id descivisse formâ.*

XIX.

Qvæ prisca illa erat Forma?

Qvantum ex antiqvissimis Monumentis liqvet, *nunqVam in Dan. obtinuit merum Regnum, s. Monarchia; semper tamen ibi fuit aliqVis Principatus;* qvum Dania nunqvam fuerit sine aliqvo Rege. Habuerunt qvidem ab antiqvâ memoriâ Germ. Populi *Status*

Aristocraticos: & Saxonia præcipuè *Aristocraticè*, ex parte etiam Democraticè, ante Caroli M. tempora fuit regnata. In Dania verò semper ab antiqvissimâ usqve memoriâ obtinuit *Principatus, seu Regnum*: nunqvam tamen *Regnum aliqvod simplex*, sed *mixtum* obtinuit. Non enim summa potestas penes unum fuit Regem, sed simul etiam penes proceres: ita qvidem, ut aliqvando Principum, aliqvando Populi prævaleret autoritas. Ad *Populum* pertinebant olim (1) Clerus, h. e. *Archi-Episcopi, Episcopi* & *Abbates*. (2) *Nobiles*: (3) *Urbes*: (4) *Ruricolæ*. Atqve sic idem olim in Dania obtinuit Status, qvi in Svecia, ut ad Rempublicam pertinerent & *Clerici* & *Seculares*, Archi-Episcopi nempe, Episcopi, Abbates, Nobiles, Urbici, Rustici. Verùm sensim hic Status mutavit. Nam *Rurestres* à reliqvo Populo seclusi, factiqve meri subditi. Mansit tamen autoritas *Clerici*: mansit *Nobilium*: mansit ex parte etiam *urbium*. Et qvidem autoritas Episcoporum duravit, donec facta religionis mutatio, ferè ad tempp. usqve *Christiani III.* Qvum enim mutatâ Relig. Archi-Episcopis & Episcopis subtractæ essent vires, simul omnis eorum sic concidit autoritas, ut non amplius ad Consilia Reipubl. admoverentur. Pervenit hinc Respubl. ad *Nobiles*, qvi paulatim omnem, etiam Urbium, excluserunt autoritatem. Nec tamen temerè Nobilitas omnia summæ Majestatis jura sibi propria fecit: sed partem reliqvit Regi, ut sic alia esset *Regia*, alia *Senatoria potestas*. Nempe, qvum è numero Nobilium à Rege seligi inciperent nonnulli, qvi dicti *Senatores Regni*, interdum ultra, interdum infra numerum tricenarium excrescerent, penes hos verò ac Regem omnes de summa Reipubl. consultationes essent, dividi cœpit Respubl. Danica *Regiam* & *Senatoriam potestatem*. Penes Reges erat *potestas eligere Senatores, constituere Archi-Episcopos, Episcopos & Abbates*. Erat itidem tunc penes Regem *collatio Canonicatuum* & *aliorum beneficiorum Eccles.* qvæ ipsa in Reservatis Imperat. nostri *jure primariarum precum* hodiè comprehenditur. Erat insuper *constitutio*

Ma-

Magistratuum Sacrorum ac *Politicorum* penes Regem. *Constitutio* etiam *judiciorum* erat juris Regii, &c. *LL.* tamen *condere, fœdera ferire, pacem dare*, nisi *de consensu Procerum, non poterat, neqve item Proceres aliqvid constituere poterant absqve Rege.*

XX.

Qvô mediô multos sibi in Regno Rex devincire olim poterat?

Devincire multos sibi Rex Daniæ Bonis Feudalibus poterat. Qvisqve enim expectans Bonum aliqvod Feudale necessum habebat, ut blandiretur Regi: utpote penes qvem collatio Feudalium erat. Hâc scil. ratione multùm poterat Rex, qvoniam beneficia ille solus conferebat, Feudaqve in suo habebat ærario. Sic igitur qvamplurima illa, qvæ in Regno Danico ab antiqvissimis temporibus fuerant, *Feudalia, non hæreditaria, sed ad vitam tantùm concessa à Rege habebantur.*

XXI.

Annon hodieq; Feudalia illa durant?

Non ampliùs durant. Abolita enim Bona illa, qvæ *Feudalia*, Germ. Verlehnungen und Verpachtungen vocabantur, & unà cum autoritate Nobilitatis penitus conciderunt. Conciderunt, insto, & in Ærarium Regis redigi cœpêre: ita, ut qvantum Rex per districtus Provinciarum *Schoniæ, Hallandiæ, Blekingiæ*, & Insularum *Gothiæ* ac *Oelandiæ* amisit, tantùm per subitaneam illam Reipubl. mutationem receperit.

XXII.

Respublica Danica qvomodo tam subitò absqve ullo civili tumultu potuit mutari?

Solent aliàs mutationes qvævis Rerumpubl. conjun-

ctæ esse cum gravissimis motibus. In Regno verò Danico, qvum *mixta Reipub. Forma in simplicem*, h. e. *Status Regius mixtus in Monarchicum*, subitò mutaretur, nihil tale audivimus. *Causam qvieta ac tranqvillæ mutationis hujus potissimam fuisse*, docet nos alicubi ὁ πολιτικώτατος HERMANN. CONRINGIUS *qvòd Nobiles ac Senatores Regni adeò malè administrâssent Rempubl. ut omni reliqvo Populo & ipsi, & similiter omne illorum regimen ac status esset invisus. Jam verò*, pergit laudatus CONRINGIUS, *reliqvus Populus longè numerô & verâ Prudentiâ valuerat præ Nobilibus. Præterea Senatores Regni, qvi præterpropter 30. nullis instructi Arcibus erant, nec in re adeò magnâ. Vires autem eorum debuissent esse longè potentiores, si voluissent pristinum suum continere, aut servare statum. Doluerat etiam jamdudum Clerus, sese locô à Nobilibus pulsum, & Nobiles ad se traxisse Rempublicam.* ALTERA CAUSA subitaneæ istius, sed minus turbulentæ, mutationis *contemptus* erat. In eum enim contemptum tunc venerant Senatores, ut omnis jam existimatio horum periclitaretur, nihilqve superesse,, qvô autoritatem suam conservare possent. Jam verò ex *Aristotelis Politicis* id notum est, qvod facilè & sine omni strepitu tunc Respubl. si is, qvi illam tenet, in contemtum veniat, mutari possit. Non enim habet amplius, qvô possit Statum suum conservare. TERTIA CAUSA istius rei erat *conductitius miles peregrinus*. Rex enim tunc temporis tali utebatur milite, eôqve adeò validô, ut vel unus ille turbis in subitâ isthâc Reipubl. mutatione omnibus ac singulis supprimendis suffecisset. QVARTA deniqve CAUSA *consensus totius Cleri & oppidanorum, cumprimis Civium Hafniensium*, erat. In armis siqvidem omnis Hafnia pro Rege tunc stabat, qvum mutationem jam subitura Danica esset Respublica. Atqve sic qvidem è dictis apparet: *qvô fulcrô hodiè Regia nitatur autoritas. Nititur* videl. *voluntate Populi.*

XXIII:

XXIII.

Utrum verò jure subitanea ista Reipubl. Dan. mutatio poterat fieri?

Sunt, qvi dubitant, duo hæc maximè prætendentes: (1) *qvod Rex longè aliter jurásset:* qvodqve (2) *Populus jam dudum à Reipubl. Comitiis fuisset exclusus.* Verùm reponit hoc cum omnibus cordatioribus ὁ πάνυ CONRINGIUS *Politicis: qvod omnis Status Reipubl. pro summâ qv. Lege habeat Salutem Populi: si qvidem is non totus sit servilis.* Qvod si jam pereundum sit populo, in hanc XII. Tabb. Legem omnia recidunt: SALUS POPULI SUPREMA LEX ESTO. Atqve sic qvidem, ubi salus Populi stare neqvit, omnes LL. fundamentales, qvoniam præsupponuntur, Saluti Regni cedere debent, vel summæ potius Legi illi, qvâ Salus populi tanqvam suprema Lex continetur.

XXIV.

Anne sic qvidem modernus Reipubl. Dan. Status stabilis esse potest?

Novi sanè Status Reipubl. videntur interdum, qvòd diuturni non facilè esse possint. *Omnis* autem *Status diuturnitas ex illis, qvæ conservant Rempubl. & qvidem, respectu ad causas cùm internas, tùm externas, qvæ mutare Rempubl. possunt, habitó, est æstimanda.* Qvod ad *causas internas* attinet, *Respubl. facilè mutari potest per motus civiles.* Qvum ergò qværitur: U*trum Status modernus Reipubl. Dan. stabilis esse possit?* Ego eqvidem respondeo: *qvòd possit esse stabilis, qvoad nitetur benevolentiâ Cleri & Populi.* Nitetur autem benevolentiâ & favore Populi, qvamdiu is non onerabitur tributis. Nitetur & benevolentiâ ac favore Populi, si, qvantum licet, honoretur, h. e. immunitatibus atqve honorum dignitatibus cumuletur. Undè & prorsus nulli ibi motus metuendi, qvamdiu scil. Populus præsenti favebit Statui, & qvamdiu Rex be-

benevolentiam Populi eô pactô conciliare sibi studebit.

XXV.

Qvem tamen Respubl. Dan. habet, à qvo sibi multùm metuere possit?

Qvod *causas, qva mutare Rempubl. possunt, externas* attinet: *Respubl.* sanè *Dan.* etiamsi vicinos alios non habeat, qvos temerè metuat, *vicinum* tamen, *à qvo multùm sibi metuat, Svecum habet.* Si enim computemus hodiè vires Svecicas cum reliqvis Danorum viribus, longô intervallô illi hos superant. Olim qvidem semper *Dani potentiores* fuêre *habiti*, idqve vel ideò: qvia (1) *Dani à magnis vectigalibus ad conducendum militem externum erant instructiores*: *qvia* (2) *vicinam habebant Germaniam, in qvâ facilè poterant militem conducere: nec qvicqvam obstabat, qvo minùs miles ille conductus posset pervenire in Daniam.* Ex adversô Svecia longè fuit divisa à Germania: & miles insuper conductitius difficulter è German. in Sveciam poterat pervenire. Sic ergò cogebantur *Sveci semper uti milite domestico. Nempe qvòd partim à vectigalibus non ita essent instructi*, partim *militem conductitium facilè ad manus habere non possent.* Nunc, nunc qvidem omnia longè aliter sunt comparata. Vectigalia enim Dan. qvæ potissimùm Fretô Sundicô constabant, immane qvantum sunt diminuta. Deinde Rex Sveciæ hodiè in ipsa German. Ducatum possidet Bremensem, possidet Pomeran. & Wismariam: undè ipse non tantùm militem conductitium habere potest, qvô, si oriatur bellum, statim aggrediatur Daniam; verùm etiam unde impedidire possit, qvò minus miles conductitius è Germ. in Daniam transferatur: qvem tamen in Sveciam facilè transferre potest Rex Sveciæ. Præterea Populus Svecicus magis militaris hodie est, qvàm Dan. Sic ergò Dani contra Svecos hodiè armis id præstare neqveunt, qvod olim: sed hos habent potiùs, à qvibus sibi metuant, si

si ad arma deveniatur. Ut sic omninò Danicæ consultius sit Reipubl. si mutuâ concordia teneatur, qvàm si cruentis armis dissideat.

XXVI.

Omne interim Regimen Dan. in qvibus negotiis consistit?

Consistit, ut Regimen, Rerumpubl. qvarumvis, in *Pacis & Belli negotiis.*

XXVII.

Pacis negotia in Dania quomodo se habent?

Pacis negotia in Dania admodùm benè se habent: cumprimis autem illis studuit Rex *Christianus* IV. Is nempe omnium pacis artium erat gnarissimus, ejusqve temporibus res Populi erant florentissimæ.

XXIIX.

Qvotuplicia illa sunt?

Sunt vel *Sacra*, vel *Profana*. Qvod SACRA attinet, in his præprimis satis benè se habet Dania. Habet enim in omnibus Provinciis unam Religionem, Evangelicam nempe, nec qvicqvam ibi dissidii est in Religione. Exulant siqvidem variæ ibi & vanæ superstitiones. Ad hanc unitatem autem Relig. conservandam orthodoxi Episcopi passim constituti habentur, in qvibus Primas Rotschildensis. Huic Regem ungendi potestas erat, qvando Rex juramentô jam promiserat, se Regni Consvetudines, Jura & LL. servaturum. PROFANA qvod concernit, sic satis benè etiam illa florent. Floret enim Respubl. commerciis: ac prætereà iis, qvæ ad vitam pertinent, Respubl. Dan. non destituitur. Judicia qvoqve ibi non protelantur, non utuntur longô ac morosô processu judiciariô, sed longè faciliùs controversiæ forenses omnes secundum *Jus Danicum*, qvod Danis per Valdamarum scri-

ſcriptum, perqve Epiſcopos & Senatores Daniæ introductum, deciduntur: aut etiam jus ſecundum bonum & æqvum cuilibet dicitur. Inſtituuntur autem judicia primùm apud Judicem Regiminis; poſt apud Cancellarium: & deniqve apud Regem, qvi deciſivam fert ſententiam. Qvod ſi Judices primi ſententiam tulerint iniqvam, in pœnam mediam bonorum partem perdunt; è qva unam partem Rex, reliqvam pars læſâ accipit.

XXIX.

Qvid de Belli habes negotiis?

Qvod *Belli* attinet *negotia*, videtur ſanè Reſpubl. Dan. minus benè circa illa fuiſſe conſtituta. Nam maximas ſuas vires in milite conductitio olim collocabat. Præterea Reſpubl. illa videtur minus apta fuiſſe ad belli negotia: qvod Arcibus ac Munimentis Dania non ita eſſet inſtructa. Pleraqve enim munimenta in Schonia fuêre; qvam occupavit Rex Sveciæ. Sola Hafnia nonnihil olim, hodiè verò ſatis eſt munita. Habentur & alia ibi hodie munimenta, à Svecis eô tempore, qvô occupaverant Daniam, incepta, & à Danis deinceps perfecta. Nam *reverà Regni intereſt, ut fiant munimenta*: qvum ſine his populus ſe non poſſit defendere: præprimis ſi non valeat iis viribus, ut poſſit in acie confligere cum hoſte. Latè hinc *CONRING. in Not. ad Machiavell.* oſtendit: populum, ſi non ita ſit inſtructus militaribus viribus, ſe debere munimentis continere. Sic igitur, ut alibi, ita & in Holſatia hodie Rex Dan. Arces habet ac loca munitiſſima aliqvot, qvæ Regnum ipſius à vi externa tutum reddant; ut ſunt Glückſtadt/Rensburg/Crempe/rc.

XXX.

Qvis gerendarum rerum nervus in Dania?

Non adeò magnus ille olim erat. Nam exiguos proventus è Daniâ ſuâ Rex percipiebat. Præcipui reditus

tus erant: qvos Rex è telonió freti Sundici habebat. *Hodie* verò nervus *rerum gerendarum est amplior.* Nam, mutatâ Reipubl. formâ, Nobilibusqve ademptâ potestate, majores Regi reditus accessêre. Et sanè, è solâ illâ Norwegiâ 1000000. Thal. f. decem Tonnas auri qvotannis percipere Regem, credibile est.

XXXI.

Qvæ vires militares?

Ingruentibus necessitatibus magnis Regem Dan. exercitum hodie 40000. *militum, computatis præsidiariis, conscribere, eorundemqve armis pro arbitrio uti posse*, ambigendum non est. Populus enim, qvi terrestri militiæ parum idoneus, qvamvis corpore validus viriumq; robore pollens esset, hodie, totidem ingruentibus bellis, admodùm aptus redditus est armis, ut non ampliùs unô milite conductitiô sit opus. *Præcipuè* tamen *Regni vires in Classibus maritimis numeroqve, in usum belli munitarum, navium spectantur.* Narrant sanè Historiæ, Christiernum II. ad petitionem Henr. II. Regis Gall. Classem 100. navium contra Anglos in Scotiam misisse: in qvibus X. millia militum fuerint.

XXXII.

Qvot & qvænam rebus cùm civilibus, tùm militaribus in Dania hodiè ordinata habentur Consilia?

Qvinqve heic *ordinata* utrisqve rebus sunt *Consilia*: *Consilium* nempe (1) *Status*: (2) *Consilium Bellicum*: (3) *Consilium Justitiæ*: (4) *Consilium Ærarii*: (5) *Consilium Maritimum.* Sunt & adhuc alia parva qvædam *Consilia*: ut *Commerciorum, Cancellariæ, &c.* Sunt autem in his omnibus Consiliis Rex & hæreditarius Princeps Præsides.

XXXIII.

XXXIII.

Rebus Dan. firmiter hoc talô ſtantibus, qvantam univerſi Regni Danici amplitudinem eſſe cenſes?

Amplitudo ſatis eſt magna, præprimis ſi DANIAM & NORWEGIAM, prout qvidem jampridem perpetuô fœdere conjunctæ habentur, conjungas: ſi & addas HOLSATIAM. Næ JONAS COLDINGENSIS in *Deſcript. Dan.* tradit: *Regni hujus ambitum* 540. *milliaribus teneri*, ipſo ſc. à 54. & 55. gradibus versùs Polum arcticum ſe extendente.

XXXIV.

Qvot præcipuæ igitur Ditiones ſunt, qvibus hodiè jus ſuum dicere poteſt Danus?

Sunt *tres*: DANIA nempe, NORWEGIA & HOLSATIA.

XXXV.

Daniæ nomen unde?

Variant Auctores in Daniæ nomine enucleando. SAXO GRAMMAT. à DANO, primô hujus Gentis Rege, id deducit, ANDR. VELLEJUS, Hiſtoricographus Regius, natione Danus, à Dahis, Scythiæ Populo, nomen derivat, cumqve vocabulo MARCK, non fines, ſed regionem ſignificante, conjunctum eſſe ait. PONTANUS illorum ſententiæ accedit, qvi nominis *Daniæ*, & *Danemarchiæ* originem acceptam ferunt Danſcionibus, Genti Scaniam olim incolenti. *Undè etiam Danos*, ait, *ſe non Denes*, aut *Denſches*, *nomine exteris uſitatô*, *ſed Danſches cognominare.* Aliam ſententiam PHILIPPUS CLUVERIUS, *in German. Antiqvâ* tuetur, ubi ille docet *Teutonos & Teutones Zelandiæ Inſulæ, cujus Hafniæ caput, habitatores antiqvos nomen hoc mutuatos eſſe à vocab.* GODAN & DAN.

& DAN, qva *Deum significaxt. Hinc seipsos* The Godánon *&* The Danon; *vel* Dænos *&* Danos *appellâsse, & adhuc hodierno tempore* Danske, *& qvemvis è Dania oriundum* Danman, id est, *Danicum virum, vel hominem, appellare.* Sunt, qvi à *Julio Cæsare* Daniam à *dando* dictam esse existimant, qvòd, qvum Cimbri lebetem magnæ existimationis ei donâssent, non mediocrem ab eo liberalitatis laudem abstulerint. Qvicqvid sit: nunqvam interim à *Saxonis* sui opinione se divelli vult STEPHANUS JOHANNIS STEPHANIUS Not. *uberior. in L. I. Hist. Dan. Saxon. Gramm.* qvin *Danum, Humblis filium, Principem Gentis Dan.* ὀνοματουργὸν agnoscat. Nam, qvod ad illam attinet appellationem, qvâ pleriqve Scriptorum veterum, imprimis Seculi seqvioris, *Danos Daces* indigitant, in ea semper ille persistit sententia, *longè fuisse alios Daces, qvàm Danos, & Dacorum nomen in media barbarie ab hominum imperitia Genti Danorum impositum esse.*

XXXVI.

In qvot olim principalia discernebatur Regna?

Respondet OLAUS WORMIUS *L. I. Fastorum Dan. c. 2.* antiqvitùs, *qvod hodiè imperium Dan. vocatur, in tria Arctos Orbis principalia Regna fuisse discretum: In Cismarinum scil.* qvod *Cimbricum* dictum; *Intermarinum,* qvod *Balthicum, s. Dan.* dictum; & in *Transmarinum,* qvod *Gothicum* fuerat. *Horum* autem *singula suos imperio segregatos obtinuisse Reges,* ille ait. *Sed fatali rerum vicissitudine, variisqve intervenientibus affinitatibus ac præliis, tandem in unam gentem, unius Regis imperium agnoscentem, coaluisse,* idem scribit WORMIUS: ita qvidem, ut *Danicum* nomen reliqva absorpserit, & sub se continere cœperit, licèt per vices unum olim alteri prælatum.

XXXVII.

Qvis Titulus exinde Daniæ mansit Regibus ?

Etiamsi hâc de causa sæpenumerò gravis inter Reges Daniæ ac Veciæ extiterit contentio, qvod illi in Titulo sese appellarent *Reges Gothorum*, qvum hi qvidem potissimam Gothiæ partem tenere cœpissent: mansit tamen Titulus Dano, qvem è pristina Gothiæ possessione sibi acqvisiverat. Nec potuêre Sveci Daniæ Regibus in hunc usqve diem extorqvere istum Titulum: utut hi planè nihil amplius possideant, qvod ad Gothiam pertinet. Nempe, posteaqvam præcipuæ illæ Gothiæ partes, *Schonia, Blekingia & Hallandia*, per Transactionem Rothschildensem ad Svecos transivêre, planè omni in Gothiam jure excidêre Dani.

XXXVIII.

Qvis alios præter Gothos in Titulum Regium adscitos sibi habet Danus?

Habent & hodieqve in Regio suo Titulo Daniæ Reges *Venetos*, sive, ut perperam vulgò loqvimur, *Vandalos*: qvum rectius olim Sclavorum Reges dicerentur. Suspicatur autem CONRINGIUS *de Finibus German. c. XVI.* & nomen illud ac titulum ortum olim, & nunc adeò more priscô retineri, respectu Regii cujusdam juris in illas Venetorum terras, qvæ Albim inter ac Balthicum Mare sunt sitæ, atqve ad Vistulam usqve fluvium protensæ. Etiamsi enim *Nordalbingiæ* Titulus, olim & ipse à Regibus Daniæ usurpatus, dudum desierit, *Venetorum* tamen hodienùm durat.

XXXIX.

Qvæ vera demum causa Regii de Venetis assumpti Tituli, qvô ab aliqvot seculis Dania usa fuit, ac hodienùm utitur?

Non

Non satis qvidem, dubius & ipse, CRANTZIUS sibi hâc in re constat. Videtur tamen causas afferre *tres*. Solâ autem conjecturâ ductus, non certô *L. I. c. X.* subnixus argumentô, fide Saxonis, Venetorum illorum antiqvissimâ cum Danis prælia narrat, ac scribit: *Volitabat diu incerta Victoria, qvibus signu inclinaret. Demum Danis cessit, oppressô in acie VVandalorum Rege Sturmicone. Concidente enim Rege sors qvoqve Regni concidisse videbatur. Venit iterum in ditionem Daniæ VVandalia.* Unde *videri potest, permansisse in hodiernum diem cum Danorum Regibus Titulum, ut se Gothorum & VVandalorum Reges scribant: qvamvis nihil in VVandalia à multis diu seculis tenuerint. Altera* longè verisimilior est *ratio*, ac ideò plures sectatores invenit, à S. Canuto, Obotritorum Rege per Lothar. II. Cæsarem constitutô, petita. Qvâ de re ille *L. III. VVandal. c.* 30. *Canutus, Obotritorum Rex, apud omnes habebatur. Qvæ res initium præstabat (ut est promptum conjecturâ) nostri Seculi Danorum Regibus, ut se Danorum VVandalorumqve Reges efferant in Titulo: nam moriens Canutus, Regium Titulum transmisit ad posteros. Tertia* à CRANTZIO adducta *causa* omnium videtur verisimillima, *subjugatio* nempe *Venetorum*, ut propriô qvidem Latinô vocabulô audiunt, qvorum nomen à CRANTZIO aliisqve in Vandalorum nomen mutatum. Audiamus *L. III. c.* 30. CRANTZIUM: *Sed & multis deinde bellis* scribit ille, *magna pars VVandaliæ literalis paruit Regibus Danorum: ut inde qvoqve Titulum mutuati credantur.* Sic jam demum liqvet, & *nullô Imperii Germanici beneficiô illud nomen Danis partum, & haud inani illud fundamentô innixum.* Armis siqvidem devicta Sclavonia inqve Provinciam redacta nomen qvoqve Regium haud immeritò, inconsultâ etiam Germaniâ ornavit.

XL.

Qvicqvid sit, Dania tamen qvibus hodiè qvàm maximè terminatur finibus?

Universum hodiè *Dania*, vel *Danemarchia Regnum* istu potissimùm terminatur finibus, qvi ipsi *occidui* Oceanum Germanicum; *oriendales* Mare Balthicum: *boreales* Norwegiam; *meridionales* Holsatiam, Ducatum Megapolitanum & Pomeraniam, (unô nomine Germaniam) tangunt, eamqve *Eidorâ* fluviô separant.

XLI.

Qvomodo illa ipsa hodieq; distingvitur?

Distingvitur in *continentem* partim *terram*, partim in *Insulas*.

XLII.

Continentis partes præcipuè qvænam?

Sunt *Chersonesus* illa *Cimbrica*, qvæ *Jutiam*; & *Scandinavia*, qvæ solam *Scaniam* significare dicitur. Hæc altera tamen præcipua Daniæ pars meri hodiè juris est Svecici, paucos ante annos perpetuô jure ditionis Svecicæ facta.

XLIII.

Jutia qvomodo dividitur?

Jutia, s. *Jutlandia*, Peninsula illa Daniæ, cujus *longitudo* à Promontorio Scagen ad Holsatiam 53. *milliar. German. latitudo* interdum *milliar. German.* 20. in *meridionalem* dividitur & *septentrionalem*.

XLIV.

Qvæ Meridionalis est Jutia?

Est

Est illa, *qvæ finibus suis meridionalibus Holsatiam tangens, Slesvvicensem Ducatum, Anglen & parvam Frislandiam comprehendit.* Ejus longitudo ab Eidora oppidoq; Rensburgo ad Coldingam milliar. est 18. latitudo alibi 6. alibi 8. milliarium.

XLV.

Quæ Septentrionalis?

Est hæc, *qvæ Daniæ Regni propria ad Norvvegiam extensione longiori, qvàm Meridion. exporrigitur.* Ejus finis est oppidum Scaga, ubi, in angustum promontorium desinens, Syrtibus ac periculoso mari nauticis se notissimam reddidit.

XLVI.

Quæ partes hujus sunt Jutiæ?

Partes sunt IV. ingentes Episcopatûs, in qvos qvidem terra ista divisa. *Ripensis* nempe Ripam, *Arhusensis* Arhusiam, *Alburgensis* Alburgum, & *VViburgensis* Wiburgum sedem Episcopalem & tribunal habens.

XLVII.

De altera illa magna olim Regni Danici Provincia, de Scandinavia nempe, seu Scania, quid habes?

Hoc habeo: *qvòd,* licèt latiore significatione vocabulum *Scania* aliàs extendatur, & utramqve Regionem, *Hallandiam* puta & *Blekingiam*, comprehensione suâ includat, *nostrâ* tamen *hâc ætate solam Schoniam complectatur*, qvæ, ortu suô Sveciæ; boreali autem fine Regno Norwegiæ finitima, inter Blekingiam & Hallandiam situm medium obtinet. *Latitudo 12. & Longitudo 18. est milliarium.* Atqve hinc omninò brevis ac facilis in oppositam Insulam *Zeelandiam* vel *Seelandiam*, per angustias freti inter *Croneburgum* & *Helsinburgum* civitatem est transitus.

XLIIX.

Tota heîc maris intercapedo qvô nomine peculiariter appellatur?

Tota maris intercapedo à freto Ore-Sund vel *Sund*, Zeelandiam Insulam & Scaniæ continentem tranante & urbem Helsinburg. præterfluente, ad Vistulæ Ostium, & porrò ad Livoniæ, Moscoviæ & Sveciæ litora proficiscens, freqventi appellatione hodiernâ die *Ost-Zee*, i. e. *Mare Orientale*, vel *Orientem spectans*, *audit*.

XLIX.

Undè & à qvibus primò nomen Maris Balthici ipsi est impositum?

Impositum hoc nomen orientali est Mari primò ab ADAMO BREMENSI, HELLMONDO & CRANTZIO. Est autem idem nomen ab incolis, Aqvarum congeriem hanc eôdem appellantibus nomine profectum. Belt / scil. portio ejus inter Zeelandiam & Fioniam cognominationis suæ originem petit à vocabulo Belt/ incolis *cingulum* aut *balthеum* significante: *eò qvòd figura maris & terræ his in locis perindè se habeat, ac si cinguli aut balthei instar illam circumdet.*

L.

Insulæ Daniæ seqvuntur: *quotuplices verò illæ sunt?*

Sunt *Minores* aliæ, aliæ *Majores*. *Minores* in censum heîc non veniunt: *Majores* autem census jam est habendus.

LI.

Quæ sunt Majores illæ Insulæ?

Sunt *Fionia & Zeelandia*. Funen, Fünen & Fionia, à figuræ ac sitûs amœnitate & elegantiâ nomen mutuatur. Ejus marginem occiduum à Jutiæ continen-

nente angustus admodùm maris transitus, vehementissimô murmure *Mittelburgum* feriens; sejungit: mediam verò Insulam situs Ottoniæ, vel Otten-See/urbis primariæ & Episcopalis, occupat. Eidem & Insulæ subesse dicitur (1) *Langelandia*, denominationem suam à longitudine, VII. milliarium extensionem conficiente, qvum tamen vix in duorum milliar. latitudinem se projiciat, petens. (2) *Lalandia*, cui nomen situs humilis & depressus suppeditavit. (3) *Insula Falster*, vel *Falstria*, (4) milliaria longitudine complectens, solôqve frumenti adeò feraci utens, ut non vicinos modò, sed & remotiores frumenti sui copiosi participes reddere qveat. Atqve ex hac Insula plerumqve solvere solent, qvi in German. trajicere cupiunt.

LII.

Zelandia qvæ, qvalis, ac qvanta est Insula?

Magnitudine & amœnitate cœteris omnibus Regni Dan. Insulis palmam præripit: ipsaqve *Codanonia* Plinii esse à nonnullis credita, qvum inter Fioniam ac Scaniam interjaceat, atqve 16. mill. German. longitudine, & 14. latitudine finiatur. Urbes celebriores sunt Coppenhagen/ Helsingoer/ ubi vectigal à Rege Daniæ exigitur, Rotschild/ ad maris sinum sita, Nicopia, &c. Heîc porrò est *Croneburgum*, propugnaculum fortissimum ad fretum Sundicum. Pertinet & ad Zeelandiam *Insula Möen*, Monßland & *VVeen*: qvam tamen Sveci ad Scaniam pertinere dicunt, illamqve hodie tenent.

LIII.

E descriptione hac Daniæ qvid facilè apparet?

Apparet inde: *situm Daniæ ita esse compositum, ut non possit facile adiri ab hoste aliqvo terrestri itinere, nec ipsi Dani alias possint infestare terras, nisi in* Jutia, &

& ex Jutia. Sola enim Jutia patet incursionibus Germanarum gentium, & ex Jutia Dani possunt pervenire in German. itineri terrestri. Qvapropter contigit, ut Imperatores non semel in illam terram incursiones fecerint, & qvidem adeò feliciter, ut omnem etiam Jutiam occupârint. Legimus sanè, *Henricum Aucupem*, impetu factô, in Jutia constituisse *Marchionatum*, ut tunc loqvebantur *Slesvicensem*. Non multò post, qvum in libertatem se asseruissent Dani, universam Jutiam occupavit *Otto Magnus*, qvi & ipse pervenit ad ultimum Jutiæ promontorium, fertúrqve hastam indè projecisse in mare, ut ostenderet, se illius maris esse Dominum. Undè adhuc manet nomen, qvòd promontorium illud dicatur Otten-Sund. Qvid? qvòd idem ille omnes Episcopatus per Jutiam fundârit. Occupâvit & nostrâ hâc ætate universam Jutiam *Carolus Gustavus*, Rex Sveciæ. Non poterat autem ipse in Insulas pervenire, donec admirandâ Dei potentiâ glacie parata via. Aliàs enim à pedestri itinere Insulæ istæ fuissent tutæ. Nec potest Schonia terrestri itinere adiri, nisi unâ parte, qvâ juncta fuit Sveciæ. Postqvam verò illi jam juncta, patet, nihil esse, qvô Dan. terrestri itinere adiri posset, nisi per Jutiam. Insulas autem nemo potest invadere, nisi qvi Classe valet.

LIV.

Ceterùm qvæ bonitas soli est Danici?

Septentrionalis Jutia incredibilem frumenti vim generat: suntqve ibi pabula latissima. Ripæ fluvio pons est impositus, ubi vectigal Regi persolvitur. Per hunc verò 40000. boum & amplius, totidemqve ferè eqvi, qvotannis in alias educuntur Regiones. Sed & *Meridionalis Jutia* pecore abundat: est & utraqve Jutia ob piscatum celebris. Frumento item Fionia abundat, ibiqve agri tam pingves sunt, ut stercoratione haut indigeant. Sunt reliqvæ qvoqve Insulæ Danicæ frugiferæ. Sunt satis deniqve cum tota illa con-

continenti Daniæ terrâ hodieqve populosæ, ita ut hominum numerus ibi nunqvam deficiat.

LV.

Qvæ indoles ac mores Populi?

Inter alia de moribus ac indole Danorum scribit nonnemo: *eos magna statura esse homines ac facies venustæ, & colore vivo, suspiciosos, astutos, inqve actionibus providos & cautos: superbos item & philautos, multi qvoq; cibi & potûs, concoctione valente habere stomachum, & diu vivere: severos etiam & ad lites pronos, periculorum contemptores, venationis ac peregrinationis studiosos, & pertinaci patrocinio suam opinionem defendentes, justitiæ tamen defensores acerrimos:* porrò facili negotiô lingvas addiscere, studiorumqve liberalium amantissimos, pactis & conventis firmiter stare: prolis numerosæ patres & pulcrarum uxorum maritos, prudentes patresfamilias; ad rem tamen attentiores.

LVI.

Qvæ Lingva?

Non sanè heic PONTANUS *inficiatur, Danos Germanos, eorumqve Lingvam esse German.* immò trium horum populorum, *Danorum*, *Svecorum* & *Norvvegiorum*, idiomate loqvendi solâ pronunciatione & exiguâ vocabulorum nonnullorum immutatione discrepare: passim verò vocabula ipsa Germanicis in Germania, aut Saxonicis respondere; Lingvâ tamen qvavis idiomatis sui proprietatem ita conservante, ut à Germanis eas non callentibus haut facilè intelligi qveant: imò in Danica ac cæteris duabus Lingvis multa vocabula reperiri, qvæ cum Germanici sermonis idiomate nihil commune & familiare habeant.

LVII.

Qvæ ac qvot Lingvæ Dan. sunt Dialecti?

Danicam Lingvam in tres divisi Dialectos, inqve Jutia paulò aliter, qvam in Zeelandia, & in hac iterum aliô pactô, qvàm in Scania efferri, JOH. LYSCANDER *Serm. IV. antiqv. Dan.* tradit.

LIIX.

Lingva Danica unde & cur dicta antiqvitùs Runica?

Runica, vel *Runa Maali*, antiqvitùs *Lingva Dan. à Runis* dici meruit: eò qvòd in Lingva sua sua veteres illis uterentur Dani.

LIX.

Runæ qvid erant?

Runa certa erant litera, figurarum ductibus ab omnibus aliis discrepantes, qvas qvidem *duûm generum* tenebant qvondam Dani. *Alia* erant, *qvibus ad res gestas consignandas animiqve sensa exprimenda communiter utebantur literati*, RUNÆ & ipsi inde dicti. Erant & *altera, qvibus Magi in incantationibus & præstigiis utebantur.* Harum qvidem tantam vim & efficaciam inesse sibi persvadebant miselli homines, ut iisdem hostes necare, ursos ligare, grandines concitare, manes elicere valerent. Atqve ab hoc altero qvidem Runarum genere *Magia Runica*, & *Runo-Magia* dici cœpit: haud secus ac à priori Runarum genere *Literatura Runica* dicta: ad qvam Appendicem scripsit ac edidit OLAUS WORMIUS, Vide & ipsum *L. I. Fast. Dan. c.* 1.

LX.

Sed populum ipsum in qvot per universam Daniam Ordines divisum olim fuisse putas?

Divisus fuit in *Ordines*, sive *Status qvinqve. Primus Ordinum REX* erat *Regiaqve Familia. Hujus PRIMOGENITVS FILIVS Regno destinatus electusqve com-*

muni

muni Senatorum suffragio Princeps Regni appellabatur. Cæteri Fratres *Ducum* atqve *Hæredum Norvvegiæ*, qvod Hæreditarium erat Regnum, titulô decorabantur. Sed Danici Regni nullô modô participes esse poterant, nisi *electione publicâ* ad id admitterentur. *Alter Ordo* NOBILIUM erat. Inter *Nobiles* verô nulli Duces, nulli Comites aut Barones. Summa dignitas *Auratorum Eqvitum* erat, qvæ in benè de Rege aut Regno meritos Nobiles conferebatur. Atqve ex hoc qvidem Ordine *Senatores Regni* eligebantur; item *Præfectus*, s. *Magister Aulæ*, *Mareschallus*, *Admiralius*, *Cancellarius Regni*, *Cancellarius Regis*, & *ærarii Præfectus*. *Tertius Status* erat ECCLESIASTICUS, in qvo *Episcopi VII.* ut *Archi-Episcopus Lundensis*, *Episcopus Rotschild.* *Othoniensis*, *Ripensis*, *Wiburgensis*, *Arhusiensis* & *Slesvvicensis*. *Qvartus Status* CIVIUM erat & MERCATORUM, qvorum liberi, si literis operam dedissent, ad diversas functiones Ecclesiasticas & Canonicatus promovebantur. *Qvintus* RUSTICORUM erat, qvorum *duo genera: primum* eorum, qvi, *Freibunder* appellari, hæreditaria sua bona possidebant, qvotannis parum de suo pendentes: *alterum* horum, qvi non hæreditaria, sed à Rege, Nobilibus, aut Ecclesiasticis conducta bona possidebant, variis inde oneribus & servitiis præstandis devincti. Atqve his qvidem in Regni consessibus publicis non erat locus.

LXI.

Anne & hæc Danici Populi divisio hodieq; valet?

Non valet ex omni ampliùs parte: posteaqvam Regnum electitium transit in hæreditarium, suiqve juris Monarcha factus est Rex Daniæ.

LXII.

Cujus, qvæso, nominis, missâ jam Daniâ, est Norwegia?

Norvvegia, qvæ à Meridie Daniâ, ab Occidente &

& Septentrione Danico Mari, vel Boreali Oceano, & ab Oriente Sveciâ ac Lappiâ terminatur, *ab incolis hodiernis seipsos Norbager nominantibus, appellari videtur. Bagge* Danis idem est, *qvod à tergo*, vel *longè remotum.* Qvi tamen nominibus *Norvedia* & *Norvegia*, non autem appellatione *Novagiâ*, constanter utuntur, *viamqve Borealem, vel Regionem, Septentrionibus situm suum obvertentem*, intelligunt. *VVeden* enim & *VVegen viam*, vel *Regionis alicujas tractum* interpretantur. Et certè hujus Regni situs ad Boream, qvàm Daniæ, propiùs accedit.

LXIII.

Cujus est amplitudinis?

Norvvegia, qvæ & ipsa cum Regno Sveciæ ingentem *Peninsulam* constituit, *istius*, etiamsi Sveciam excipias, est *amplitudinis, ut, juxta* AUGUSTINUM *Liberum Baronem in Mærsberg*, 300. *milliarium longitudinem projiciat; latitudinem tamen in arctissimas admodum angustias contrahens.* Longâ insuper montium, perpetuâ nive contectorum, intercessione à Sveciæ Regno disterminatur: ut facilè sic appareat, neqve terrestri itinere Norwegiæ Regnum facilè posse adiri à Svecis.

LIV.

Cujus est qvalitatis?

Aëre fruitur satis leni & bono: Mare piscium admirandâ copiâ qvidem scatet; terra tamen asperior natura minorem frugum & frumenti proventum incolis largitur. Interim valles, incolis habitatæ, rei pecuariæ ob pascuorum & pratorum affluentiam maximè sunt idoneæ.

LV.

Qvibus rebus cumprimis affluit?

Ferrô cumprimis, *cuprô, plumbô, lignô, asellô, aliuqve arefactis piscibus affluit.* Ut enim in Scotia, sic qvoqve

qvoqve heic piſcatus halecum copioſiſſimus incredibilem piſcium eorundem copiam exteris nationibus ſufficit. Qvid? qvòd & præter piſces areſactos qvamplurimas qvercus, abietes, piceas, aſſeres, trabes, malos, pelles pretioſas varias, ſebum, butyrum, corium, balænarum adipem, picem, toti ferè Europæ ſuppeditet.

LXVI.

Anne & populoſa?

NorWegia ſanè pro magnitudine ſua paucos habet hodiè incolas. Olim tamen ingenti abundavit hominum multitudine. Apparet id ex iis, qvæ ſeculô poſt natum Chriſtum 10. & 11. contigêre. Norwegici enim, qvi *Nordmanni*, vel *Normanni* dicti ac piraticam exercuêre, colonias tantâ vi & copiâ è terris iſtis emiſerunt, ut aliqvot myriades hominum in Galliam & Belgium ſe penetrârint. Seculô poſt natum Chriſtum IX. incredibile eſt, qvantam exercuerint ſævitiam, & qvô impetu vexârint Angliam, & occupârint Scotiam, & infeſtârint Germaniam circa Friſiam & Rhenum, usqve ad Coloniam Agrippinam & Aqvisgranum. *Normannia* hodieqve ſupereſt in Gallia, qvæ à poſteris iſtorum piratarum incolitur. Similiter invenêre ſedes in Batavia: ut, indè nomen eſſe *Hallandiæ & Seelandiæ*, credat CONRINGIUS. Videtur nempe ipſi *Hallandia Danica* HOLLANDIÆ, *Seelandia* verò & ipſa *Danica* SEELANDIM BATAVICÆ nomen dediſſe, ut ſic dubium non ſit, primos Normannos olim, qvi occupârunt Hollandiam, ac Seelandiam, oriundos ex Hallandia ac Zeelandia Danica fuiſſe.

LXVII.

Totâne juris Danici?

NorWegia, in qvinqve Præfecturas & Arces Regias diviſa, *non tota juris eſt Danici.* Nam *Bahuſienſis*, qvæ cæterarum optima, per pacem Roſchildenſem ceſſit Svecis.

LXIIX.

LXIIX.

Num & alias sub ditione sua Provincias Norwegiæ Regnum complectitur?

Complectitur omninò (1) *Finmarchiam*, (2) *Islandiam* (3) *Groenlandiam*.

LXIX.

Quæ Finmarchia illa?

Est, qvæ, vulgari appellatione Taakemarch dicta, NorVVegiæ Septentrionales terminos attingit. Alia autem *à Finlandia* in Sveciæ Regno in certas præfecturas ac possessiones non secatur, sed unicuiqve possidenda patet: ita ut, qvi primus locum aliqvem occupet, eundem sibi retineat, non qvidem proprium, sed fructum ejus tantùm habeat. Incolæ, exercitio piscatûs dediti, qvum ibi neqve seratur, neqve metatur, solis piscibus & ferarum carne locô alimenti utuntur. Æstivô hinc tempore in litore maritimo commemorantur, piscatu sibi victum parantes; hyeme verò appetente in mediterranea concedunt, lignis arboribus focorum incendiô absumptis, alia atqve alia qværentes habitacula, in qvibus ligna copiosissimè ipsis suppetere qveant.

LXX.

Quæ Islandia?

Insula insignis est magnitudinis omnium hodiè, qvæ in Europa versùs Septentrionem sita, ultima, ipsaqve humanis habitaculis Anno 874. freqventari cœpta.

LXXI.

An eadem hæc, quæ olim Thule dicta?

Qvum sint, qvi tradunt, *Islandiam insulam esse, qvæ Thule vocata à Romanis*, egregiè qvidem traditionem hanc ARNGRIMUS JONAS, *Islandus doctus*, qvi hanc *suam Patriam tribus descriptam Libris* in lucem

lucem emisit, ibidem refutat, atqve ostendit, *Romanos nunqvam pervenisse in Islandiam, sed per Thulen Orcadum aliqvam Insulam esse intelligendam.* Verùm masculè se JONÆ huic IS. PONTANUS opponit; inqve *Commentar. de Reb. Dan.* contrariam tuetur sententiam, prolixè admodùm ex antiqvis Scriptoribus contra *Cambdenum*, *Ortelium* & *Angrimum*, idem asserens, qvod PHILIPP. CLUVERIUS *Libro de antiqva* asseruerat *German. Islandiam* nempe *Veterum Thulen esse.* Inter alia dicit ille, ac docet: *Insulam praedictam multò ante annum* 874. *eòdem nomine notam ac habitatam fuisse*: qvum Anno 834. Ansgario, Archi-Episcopo Hamburg. Cæsar Ludovicus Pius Islandorum curam commendârit, In cæteris facilè concedit *Arngrimo* PONTANUS: *si Islandorum lingva & alia respiciantur, à Norvvegis ad Islandos cuncta esse derivata*, præcipuè ubi *Plinius* testatur, *è Nerigone in Thulen navigationes freqventatas fuisse.*

LXXII.

Qvæ tandem Groenlandia?

Longè supra Islandiam est vastissima & ob magnitudinem nondum tota cognita, ipsa tamen juris hodie Norvvegici, terra, incolarum non expers, olim celebris & à Norvvegis freqventata; qvam casu Anno 987. invenisse colonisqve implevisse *Ericus Rauderus* perhibetur. Urbes hinc suas & Episcopum qvum habuerit, ipsa auri, argenti, & omnis generis metallorum, sed nullius frumenti ferax, reiqve pecuariæ apta, Occidentalis Indiæ creditur Peninsula.

LXXIII.

Annon hodieq; terra ista hominibus est cognita?

Periit, periit Groenlandia hodie Norvvegica, vel homines in ea Norvvegici, qvô casu, incertum. Fortè autem glacialibus montibus obstructi ferè omnis Groenlandiæ portus notitiam ejus nobis ademerunt, ut Nor-

Arrogârunt Dani jus sibi Christiani IV. tempore in universum Mare Balthicum. Eô nempè prætextu: *qvòd fortissima claustra Maris Balthici circa fretum Sundicum possiderent.* Verùm *exigui momenti prætextum illum* Erudit. nonnemo *judicat, qvia* (1) *provinciæ illæ, qvæ sitæ ad Mare Balthicum in navigiis suis claustris istis non indigeant.* Lübecenses siqvidem, Livoni, Prussi, Sveci, Megapolitani commercia exercere in Mari Balthico, non trajectô fretô Sundicô, possunt. (2) *Qvia non seqvatur: qvi tenet fretum, Dominus qvoqve totius est Maris.* Aliàs si Rex Hispan. Fretum occupâsset Herculeum, pari se jure appellare *Dominum Maris Mediterranei* potuisset. *Qvia* (3) *si mores videamus antiqvos, nusquam legere liceat, accolas Maris Balthici unqvam credidisse qvemqvam totius Maris Balthici esse Dominum, sed illud liberum esse, nisi exceptis iis, qvæ proxima litoribus, eaqve in dominio accolarum esse. Primus sanè,* inqvit CONRING. *de Fin. Imp. c. XXX. Albericus Gentilis, homo Italus, sed in Anglia degens, universum Oceanum Anglicano Sceptro obnoxium pronunciavit L. I. Advoc. Hispan. c. 8. cujus insanum deinceps dogma defendendum suscepit integrô Libro IIdo Maris clausi Vir Lectionis infinitæ,* JOH. SELDENUS: *qvum tamen ipsamet Elisabetha exactè aliter & rectiùs judicârit, & Jacobus Rex Marinos Regni sui limites publicô edictô longè distinxerit, ut ab aliis, ita & à Germaniæ vicinia: qvod ipse Albericus non potuit diffiteri.*

LXXVI.

Hodieqve autem qvod jus sibi tribuit Rex Daniæ?

Jus sibi tribuit in civitatem Hamburg. & qvidem jure ac titulô Ducis Holsatiæ. Id autem vel ideò facit, *qvia in territorio Holsatico, & qvidem Provinciæ Stormariæ, Hamburgum sit situm.* Ita scil. est, qvòd, qvæcunqve intra Principis territorii septa continentur,

 ea

sea omnia ordinariæ illius jurisdictioni subjecta esse censeantur. Verùm *Hamburgum liberam se Civitatem esse dicit*, deqve Anno 1521. Matriculam adducit, in qva inter Civitates Imperiales collocetur. Ne dicam, qvod pro urbe adducatur: *haberi eandem in Camera Imperiali in decernendis Processibus pro Imperii Statu.*

LXXVII.

Ecqvæ verò Holsatia est, qvam maximè obstrictam sibi tenet Danus?

Qvanqvam omnis olim Holsatia, qvæ abolitâ penitus *Comitum* denominatione, *Titulum Ducatûs* ab Imp. Frid. III. ob merita Christiani I. Dan. Regis, acceperat, inqve IV. potissimùm partes, nimirum in *Holsatiam propriè dictam, Stormariam, VVagriam, & Ditmarsiam*, qvibus *SlesVViga* accedit *Ducatus*, divisa abierat, juris Danici esset: *hodiè* tamen *nonnisi ea Holsatia, qVam Regiam Vocant, qVod ab iis, qVi simul Reges sunt Daniæ, teneatur, obstricta Regi Dan. habetur.* Etenim, qvum & inter alias Rotschildianæ Dano-Sveciæ Pacis conditiones hæc esset, ut *Duces Holsatiæ & SlesVVici imposterum à subjectione Regni Daniæ essent exempti, Holsatia* hæc, qvam *Ducalem* vocant, *qVod ab his, qVi κατ' ἐξοχὴν Duces Holsatiæ audiunt, teneatur*, cum illa Sleswicensis Ducatus parte, qvam iidem tenent Duces, *nullo amplius Feudi Vinculô Regno Daniæ est obstricta*: sed *sui est juris, nullumqVe superiorem agnoscit.* De reliqvo ad Regem Daniæ jura clientelæ alterius Duc. Slesvicensis partis cum tota Jutia pertinent.

LXXIIX.

Tam longè jam lateq; ditione Danicâ patente, qvem Scopum totius Reipubl. Danicæ esse putas?

Patet omninò è superioribus, qvem sibi Scopum Respubl.

Respubl. illa habeat. *Ab omnibus* enim *seculis per EL. publicas cum respectu ad salutem communem, & Regentium & Populi simul, fuit constituta.* Id qvod in qvavis benè constituta Republ. obtinere debet. Nec dubitandum heîc, qvin idem Scopus hodieqve in Republ. Dan. obtineat, *ut omnia* scil. *ad communem tendant salutem.* Aliter autem Res Norwegiæ se habent: utpote qvæ non administratur ad salutem Populi, sed ad utilitatem Regentium, qvi ibi tenus hac fuêre præter Regem. Illi nempe, qvibus gubernacula Regionis istius commissa, magnas sibi indè conqvirere opes solent: eò qvòd numorum vim optimè nôrint. Vocatur autem *Pro-Rex*, qvi regundæ Norwegiæ locô Regis à Rege constitui solet, ipsaqve illa dignitas præcipuis Nobilium optimeqve de Regno meritis conferri olim solebat.

LXXIX.

Qvæ ibidem Ratio Statûs obtinet?

Ratio Status Regni Dan. potissimùm in hoc versari videtur puncto, ut Sunda Maris Balthici clavis & Croneburgum arctissimè custodiatur muniaturqve, neqve iniqvis vectigalibus exterorum odia concitentur. Batavorum igitur & Hanseaticorum amicitia Daniæ non modò utilis; sed etiam pernecessaria esse videtur.

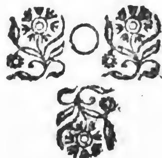
LXXX.

Unde tandem ea omnia, qvæ de Dania, qvæ de Norwegia, & utrinqve adjacentibus Terris compendiosè recitâsti, uberius haurire licet?

Præter eos, qvi simul Populos Septentrionales descripsêre, & inter qvos vel præcipuus ALB. CRANTZIUS, Historiam illorum usqve ad Annum cIↄ IↄIV. continuans, consulendus heîc maximè, qvantum qvidem ad Gentis Dan. Historiam, SAXO GRAMMATICUS. Is qvippe Seculo XII. Præpositus Rotschildensis,

densis, *Historiam Danicam Libris XVI.* comprehendens, res Danicas *stylo fæcundô* descripsit. Mirum autem est, qvòd in ipso barbaro Seculo minimè tamen barbarus duos præcipuè ex omni Antiqvitate imitandos Autores sibi proposuerit *Saxo*, ad qvorum se dictionem exprimendam vel maximè conformaret, *Valerium* nempe *Maximum*, & *Martianum Capellam.* Illius qvidem non loqvendi modò formulas, sed & argutias in hoc præcipuè genere excellentis, per universæ Historiæ contextum repræsentat; ab hoc verò voces rariores & abstrusiores dicendi hausit modos. Unde nec STEPHANUS JOHANNES STEPHANIUS, Vir undiqvaqve celeberrimus, *uberiores in Historiam Danicam Saxonis unà cum Prolegomenis ad easdem Notas Soræ Anno* 1645. edere dubitavit, ut illustrior haberetur, qvi GRAMMATICI cognomentum *non sibi ipse è superbia qvadam & φιλαυτίᾳ instar jactabundi Palæmonis arrogaverat; sed cui potius id ipsi istius ævi Librarii affinxerant.* Consulendus deinde IDACIUS, qvi *Danica* scripsit *à Theodosio M. usqve ad Annum* CCCC. Consulendus LYSCANDER, qvi *Antiqvitates Danicas,* nec non *Genealogicum Regum Daniæ Opus* scripsit. ERICUS & ipse Rex Dan. ac Dux Pomeraniæ heîc consulendus. Is qvippe *seriem Regum Dan.* edidit: qvam qvidem ordine è vetustissima Membranâ, Gothicis vel Runicis literis inscriptâ, Tractatu peculiari, cui Titulus, *Regum Daniæ series duplex, & limitum inter Daniam & Sveciam descriptio, Ol. Wormius* proponit. E recentioribus maximè *Joh. Meursius & Joh. Is. Pontanus* sunt consulendi. *Ille* qvippe *Res Regum Dan. gestas usqve ad Christianum II.* exaravit; *Hic* verò ab Olao Wormio *celeberrimi*, & à Stephano Johannis Stephanio *Historiographi eminentissimi* titulô insignitus, *Res Danicas Libris X.* est complexus, atq; insuper *Chorographicam Regni Dan. tractusqve ejus universalem Descriptionem* edidit. Nolo qvicqvam

qvam heîc de OLAI WORMII *Monumentis Runicis* æqvè ac *Fastis Danicis* dicere : etiamsi huic ferè uni è recentioribus Antiqvitatum suarum notitiam debeant Dani. Succurrunt enim jam, qvi præter *Saxonem*, *Pontanum*, *Crantzium*, de *Rebus NorWegicis* consulendi, JOHANNES MARTINI & SNORRO STURLA. ISTE qvippe *NorWegiam*, HIC *Chronica NorWegica* scripsit, qvæ *Olaus VVorm.* Anno 1633. Hafniæ in lucem emisit. *Islandiam* qvoqve descriptionibus suis illustrant BLEFKENIUS & ANGRIMUS JONAS *Islandus*. *Relationem* deniqve de *Groenlandia* scripsit JEAN LE LABOUREUR, cujus qvidem *Liber* elegans est, *Parisiis Anno* 1643. impressus. Cæterùm, qvod ad *Statum Reipublicæ*, legendi heîc sunt CASPAR ENS, & in *Relationibus de præcipuis Rebuspublicis* JOHAN. BOTERUS, nec minus etiam *in Orbis & omnium ejus Rerumpubl. Descriptione* LUCAS *de* LINDA.

CAP. VI.

DE
REGNO SVECICO.

EROTEMA I.

E qvibus, qvæso, Scriptoribus uberrimam mihi rerum Svecicarum segetem demetendam dabis?

PRImus omnium, qvi de *Rebus Svecicis* aliqvid memoriæ prodidit, est ADAMUS CANONICUS *Bremens.* Vixit is Seculô post natum Christum XI. Henrici IV. tempore, atqve *Libellum de rebus Septentrionalibus* conscripsit. Certè autem satis egregiè omnia descripsit, inter alias Gentes Sveonum qvoqve memoriam faciens, & aliqva insuper attingens, qvæ ad pleniorem Reipubl. Svecicæ cognitionem faciunt. Libellus est parvus, sed lectu dignus, cumprimis illis, qvi ad pleniorem Rerum Septentrionalium cognitionem hauriendam adspirant. Qvod ipsa *Svecica* attinet *Monumenta*, nullum eorum, qvod memini, habemus antiqvius præter *Erici Ubsaliensis Historiam.* Est illa egregiè scripta à prima originem Gentis repetens memoriâ. Sic igitur satis feliciter ille ea est persecutus, qvæ ad Historiam & Res Gentis illius pertinent. Et sanè ne qvidem aliqvis adduci Germaniæ Historicus potest, qvi vel paria *Erico* fecerit, præter LAMB. SCHAFFNABURGENSEM *Monachum*, qvi de *Rebus German. à Carolo M. ad Annum* cIↄ. LXXVIII. scripsit. Cæterùm egregiâ operâ admirandas *Septentrionalium Populorum Historias* superiori Seculo duo *Magni* fratres, ArchiEpiscopi Ubsalienses, dilucidârunt, JOHANNES nempe & OLAUS MAGNUS. JOHANNES qvidem MA-

GNUS *Reges* & *Res gestas*; OLAUS *Mores, Ritus & Studia Gentis* hujus exposuêre. Dum autem ille instituit Historiam tradere universæ Gentis, memoriam à Gothis repetit: indeqve & horum tradit Historam. Hâc in re qvidem sibi non satis cavit, qvod *Gothos* cum *Getis* confundit; qvos tamen multùm inter se differre, egregiè ostendit *Cluverius*. *Getæ* enim *reverà sunt Scythæ*; *Gothi* autem *longè alii Populi*. De qvorum sanè origine ISID. HISPALENSIS: de eorundem Rebus CASSIODORUS: de bellis horum GVIDO RAVENNAS. Fortè igitur JOHANNES M. affinitate nominis fuit deceptus. Descripsit & Svecorum, haut secus ac aliarum Septentrionalium Gentium res cumprimis ALBERTUS CRANTZIUS, qvi omninò meretur legi. Nam qvantum colligere potuit è variis Monumentis, studiosè omnia perseqvitur. Nostrô qvoqve Seculô egregiam Historiæ Svecicæ, dilucidandæ operam LOCCENIUS, isqve in *Antiqvitatibus Sveco-Gothicis*, PAULINUS, *Archi-Episcopus Ubsal.* HENR. SOTERUS, P. PETREJUS, duo item MESSENII, *Pater* & *Filius*, præstitêre.

II.

Qvos verò Autores habes, è qvibus eapotissimùm cognoscere liceat, qvæ ad Rempubl. Svecicam pertinent?

Non multi sunt Scriptores, qvi huc faciunt. Extat qvidem JOH. BOTERI *Dissertatio de Regno Sveciæ*: sed illa parvi est momenti. Extat & alia qvædam *Dissertatio de eodem Regno*, qvæ & in *Thesauro Honoris*, & in *Nic. Belli Opere* reperitur. Est autem ea ex Italico in Latinum versa. Meretur tamen legi, qvoniam sic satis est accurata, &, qvantum colligere licet, ex diligenti lectione enata. Nempe facta est à Nuncio qvodam Apostolico, qvi vixit in Svecia, tempore Regis Johannis III. Is *Antonius Possevinus*, Mantuanus, Soc. Jesu Sacerdos, eidemqve per qvinqvennium à Secretis, esse putatur. Nam superiori Seculo ad Regem

Polon. fuit missus. Missus & ipse ad M. Ducem Moscoviæ, nec non ad Johannem III. Regem Sveciæ. Accedit: qvòd in *Catalogo Librorum Possevini* mentio qvoqve alicujus libelli de Regno Sveciæ, in Italia editi, fiat: qvi certè idem videtur esse cum laudata Relatione. Prodiit etiam in Batavia *exiguus* aliqvis *Libellus de Regno Sveciæ.* Qvid? qvod & Gallicus Scriptor operis, qvod appellatur *Archontologia Cosmica*, Regnum Sveciæ describat. Habetur deniqve LUDOVICI GOTFRIDI *Inventarium Sveciæ*: in qvo tam statum, instituta, res gestas Svecorum, qvàm felices Gustavi M. expeditiones, luculenter exponuntur. Omnibus tamen, qvæcunqve etiam edita habentur, in hanc rem Scripta, *Possevini* Dissertatio præfertur. Etenim non temerè in ea qvicqvam reperies, qvod à vero recedat. POSSEVINUS siqvidem *vir magnæ eruditionis, inqve rebus agendis felicissimæ dexteritatis* fuit.

III.

Antiqvissima Svecorum memoria ubi reperitur?

Reperitur in Tacito: & qvidem in unico ejus Libro de Moribus Germ. Ecce enim, qvoniam Tacitus in Libro isto universam describere Germaniam, omnesqve ejus Populos enumerare, horumqve mores tradere instituerat, noluit etiam Sviones negligere. Sunt enim & hi ipsi Germaniæ Populi; utpote qvorum Lingva non nisi Dialecto differt ab aliis Germanorum Populorum Lingvis. Et qvanqvam magis differat à Lingva Saxonica: vocabula tamen ejus ejusdem sunt cum Lingva Germanica originis. Conveniunt item planè Svionum mores cum moribus Germanorum; usqve adeò, ut nusqvam alibi Germani habeant Populos, qvi moribus eorum conveniant, præterqvam in Svecia. Luculenter id è Taciti lectione & observatione morum Populorum Germanicorum patet. Sic igitur per *Oceanum* Tacitus ibi *Mare Svevicum*, vulgò die Ost-See in-

intelligit. Per *Sviones* verò illos putat, qvi vulgò vocantur die Schweden. Qvanqvam nomen *Svionum* magis illis populis sit conveniens, qvàm nomen *Svecorum*, aut *Svedicorum*. Ipsi se propriâ suâ Lingvâ vocant Schwenske: perindè uti Dani se vocant Denske/ & nos Dütske/ à prima scil. gentis origine. Cæterùm qvæ *Tacitus* dicit, Svionum *civitates esse in Oceano*, intelligendum est, *esse trans Mare Balthicum in magna qvadam Insula*. Veteres siqvidem credebant, *illam terram, qvæ nomine Daniæ venit, magnam item partem Sveciæ & Norvvegiæ, omnem esse Insulam*: qvam appellârunt *Scandinaviam*. Notandum verò est, qvod Tacitus, etiamsi satis egregiam habuerit rerum Germanicarum notitiam, non tamen aliam gentem in Scandinavia memoret, præterqvam Sviones. Non memorat Danos, non Norwegos: qvorum tamen nomen tempore *Taciti* non erat ignotum. Ratio, *cur Tacitus in Scandinavia non meminerit Danorum*, CONRINGIO hæc esse videtur, *qvòd tempore Taciti universa illa Insula in ditione fuerit Svionum*. Testantur id Antiqvissima Danorum Monumenta: Testantur nempe, tantum interdum Svecorum valuisse vires, ut totam Norwegiam illi & Daniam sui fecerint juris.

IV.

Tam antiqvâ Svecicæ Gentis extante memoriâ, undè, qvæso, Svecicorum Regum seriem alii deducunt?

Deducunt hanc Rerum Svecicarum Scriptores, interqve eos JOHANNES MAGNUS, *Archi-Episcopus* U*bsaliensis, &* L. PAULINUS, *Episcopus Stregnensis, à Magogo, Noachi ex Japheto nepote. Ajunt* nempe, qvinqve huic fuisse filios, *Svenonem, Getharum, Thorum, Germanum,* U*bbonem*: duosqve ex his Imperium Scandiarum ex Ostiis Tanais per Finlandiam, transmissô Venedicô & Bothnicô sinu, adiisse, ut pars cissylva-

na Svenoni; transsylvana Getharo cesserit: filium autem Svenonis Ubbonem ante Abrahami tempora Ubsaliam condidisse.

V.

In tam prolixâ Regum Svecicorum serie, qvæ familia tandem potenter regnare cœpit?

Cœpit potenter regnare Wa*sorum Familia*, dicta & ipsa à Magnis Gustavis *Gustaviana*. Ex hac siqvidem, proximum semper dignitatis post *Sturorum* familiam obtinente, *Gustavus Erisconius*, genus ab Erico S. Seciæ Rege per lineam maternam ducens, oriundus erat. Is ipse videlicet est, qvi, qvum inter alios obsides, qvos *Christiernus Secundus* è Svecia abduxerat, Patriæ suæ calamitatibus ingemiscens, ex Dania inter venandum, habitu piscatoriô assumptô, Lubecam clam evasisset, & à Lubecensibus clam traductus Dalecarlios, montanam ac asperrimam gentem, ad arma contra Christiernum concitâsset, atqve sic popularibus suis vexillum ad libertatem ostendisset, ejectis qvidem magnâ Seciæ parte Danis, communi Ordinum suffragio *Anno* 1523. Rex fuit creatus, primaqve Svecicæ potentiæ fundamenta jecit. Qvid? qvòd & ipse videns, illam creandi Reges libertatem paci publicæ noxiam esse ab Ordinibus impetravit, ut *Svecia ex electitio Regno fieret hæreditarium*. Succeßit hinc ei filius *Ericus*, qvi gravissimum per 8. Annos cum Friderico II. Rege Dan. bellum gessit; ob multa tamen facinora in carcere periit. Huic *Johannes III.* successit, qvi Livoniam Moscovitis ac Polonis eripuit. Ejus filius *Sigismundus* Rex Poloniæ Anno 1587. hâc conditione creatus, ut Livoniam Regno Poloniæ in perpetuum uniret, Patri Anno 1593. in Svecia qvoqve successit, ipseqve occasionem dissidiis illis præbuit: qvæ hodieqve inter Svecos & Polonos vigent. Qvum verò imperium huic abrogatum esset, id ipsum ad *Carolum IX.* Gustavi filium, 1607. delatum. Carolo huic, qvi perpetua contra Russos, Polonos & Danos

bella

bella gesserat, ac gentem suam cotidiano armorum exercitiô ad bellum German. qv. præparaverat, successit Anno 1611. filius, *Gustavus Adolphus*, Princeps magni animi, qvemqve inter ipsos Catholicos *Ambrosius Spinola* post victoriam Pragensem Anno 1620. solum inter Protestantes residuum judicavit, qvi non irritari deberet. Ei, qvum in prælio Lutzensi Anno 1632. natus Annos 38. obiisset, filia (ipsi enim non erat filius) Christina successit, atqve post Patrem gubernavit usqve ad Annum 1654. Eô enim tempore Regno cessit, illudqve in manus *Caroli Gustavi* resignavit, Imperialibus sibi 200000. è Pomerania & Insula Oeland qvotannis solvendis, reservatis. *Carolo Gustavo* A. 1660. defuncto filius *Carolus XI.* successit, qvi, gravissimô bellô German. implicitus, hodiè regnat.

VI.

Qvale ergò Regnum hodiè est Sveciæ?

Est merè ac verè hæreditarium. Valuit enim tenus hàc planè Successio hæreditaria. Fecit autem Regnum Sveciæ in linea masculina tale *Gustavus Imus, Eriscopius* cognominatus: eò qvòd Patrem Ericum de Ridboholm, Eqvitem Auratum, Senatorem Regni & Præsidem Alandiæ, haberet. Ut autem ad *fœminas qvoqve jure hæreditario Regnum transiret Svecia,* Gustavus impetravit. Undè & filia Christina, qvum anno ætatis IIX. Patrem, in pugnâ Luzensi victorem, gloriosâ ac se dignâ morte amisisset, in Regno ipsi ut *Principissa Hæreditaria* & *designata Regina* succedere poterat.

VII.

Qvale id olim erat?

Antiqvissimus temporibus Regnum Svecia ex parte hæreditarium, ex parte electitium erat. Obtinuerat videlicet in Svecia *successio non planè hæreditaria, nec planè*

planè electitia. Qvamdiu enim aliqvis è Familia Regia aderat, qvi aptus ad regendam Rempublicam, jure credebatur imperare: si verò qvis minùs aptus, illum qvoqve populus non dubitabat rejicere, aliumqve in locum ejus surrogandum eligere. Atqve *hac* qvidem ratio *succedendi olim apud omnes Gentes German. obtinuerat.* Apparet id ex Tacito. Tacitus enim ita inqvit: *Magna parentum merita filiis solent parare Regna.* Non qvilibet namqve simpliciter jure hæreditariò regnabat: sed, si qvem populus judicaret aptum, siqve parentes de Regno benè meriti essent, hæres admovebatur ad Imperium. Idem apparet, si Ostrogothorum, Westrogothorum, Longobardorum, Anglorum, Francorum legamus Historiam. Videbimus namqve: *omnes* hosce *Populos hunc succedendi modum, eumqve omnium facilè optimum, habuisse, qvi nec esset merè electitius, nec planè hæreditarius.* Simul autem, ac defecerat antiqva Familia Regia, credidêre, *qvod juris sui sit eligere, qvem vellent.* Sic itaqve, deficiente Familiâ Regia, Sveci modò hunc, modò illum eligebant Regem, nisi qvòd Dani qv. per vim sæpè illis vellent imperare.

IIX.

Cæterùm qvanta, qvàmqve vasta molès Regni est Svecici?

Etsi Dani & Norwegi à suis postea Regibus gubernari cœperint: *tanta* tamen, *tamqve vasta moles est Regni Svecici, ut in Europa vix ullus sit Princeps, aut Rex, qvi adeò ingentem terræ tractum sub ditione sua habeat.*

IX.

Undè hoc liqvet?

Liqvet, qvanta Svecici Regni, qvàmqve vasta moles sit, è Provinciarum Catalogo, qvas, parte etiam Norwegiæ occupatâ, Regnum Svecicum complectitur.

X. *In*

X.

In qvas verò Provincias Regnum Sveciæ dividitur?

Dividitur in ipsam Sveciam, in Gothiam, Finlandiam, Ingriam, atqve Estoniam.

XI.

Sveciæ quot & qvænam sunt partes?

Sunt duæ. Una (1) *Uplandiam*, cujus & totius Regni Caput est *Stokholmia*, cujus item urbs, Archi-Episcopali Sede & Regiâ Scholâ celebris, est *Ubsalia*; (2) *Vestmanniam*; (3) *Dalecarliam*; (4) *Nericiam*; (5) *Sudermanniam*, mineris, non cupri & ferri solùm, sed & argenti fertilissimas complectitur. *Altera* Provinciis Nordlandicis, ut sunt Gestricia & Helsingicæ Regiones, continetur. Sunt autem coloni regionum harum partim nativi Helsingii, suis olim Regibus in Middelpadia, Angermannia & Bothnia subjecti; partim Lappones, genus hominum simplex & probum, qvorum pars meridionalis in qvinqve Præfecturis & Territoriis Regi Sveciæ paret. Illi, qvi versus Oceanum Occiduum in Finmarchia & Scricfinnia inveniuntur, Regem Norwegum venerantur. Reliqvi Orientales ad Mare usqve album Russorum sustinent imperia.

XII.

GOTHIA *qvæ est?*

GOTHIA, *genitale solum & Patria illa Gothorum est*, qvæ, ut *Johannis M.* utar *verbis*, *inter duas potentes & nunqvam satis concordes gentes, Svecones & Danos sita, ne, hostibus obsessa, utrumqve latus tueri continuò cogeretur*, perpetuam Societatem cum Svenonibus, sive qvod potentiâ ac opibus abundarent, s. qvod eorum mores mitiores essent, inire curavit.

ravit. Unde & factum, ut Sveci & Gothi utplurimùm uni paruerint Regi, atqve sic in unam coaluerint gentem.

XIII.

Qvomodo eam dividunt?

Eam sic dividunt, ut sit vel *Occidentalis*, vel *Orientalis*. *Illi* olim, præter Westrogothiam, Daliam & Vermelandiam, Hallandia annumerabatur; huic verò, in qva sunt *Ostrogothi, Smalandi & Insulani* in Oelandia, antiqvitus *Gothlandiam, Scaniam & Blekangiam* accensuerunt.

XIV.

Qvæ est Finlandia?

Est regio amplissima, qvæ, ut Lingvam olim, ita & Reges habuit peculiares. Hanc autem qvum Svecorum Reges sibi subjecissent, Careliam, extremam ejus Provinciam, occupârunt Russi: qvippe qvæ qvondam pars Russiæ fuerat. Hinc de dominio illius diu variòqve Marte inter Svecos ac Russos certatum: donec tandem Gustavus Adolphus armis illam peteret, atqve, devictis Russis, occuparet.

XV.

Qvæ Ingria?

Ingria, Ingermanland/ *Provincia olim Russiæ erat*, qvam Russi *Igerum* vocant: ipsa etiam à Gustavo Adolpho Regno Sveciæ adjecta.

XVI.

Qvæ tandem Estonia?

Est magna Livoniæ pars; aliqvando tamen à Livonia propriè dicta, distincta. Mansit autem ibi antiqvum *Estonum* nomen. Cessit hæc Estonia Svecis, tempore Erici XIV. & qvidem jam superiori Seculô. Antehàc enim, qvicqvid terrarum fuit ad Narvam usqve, omnia item maritima Imperii fuêre Germanici. Sed ubi superiori

riori Seculo crudelis ille Tyrannus, *Johannes Basilides*, Magnus Dux Russiæ, in Estoniam & Livoniam irrumperet, nec incolæ pares essent armis Russicis, implorârunt qvidem Imperii Germanici auxilia: deserti verò à Germanis (qvoniam ea tunc nostræ Reipubl. erat facies, ut remotarum Rerumpubl. curam planè deposuisset) aliena auxilia cœperunt circumspicere. Sic igitur *Livonia* se Regno Poloniæ? *Estonia* verò, cujus Metropolis *Revalia*, Regno Sveciæ se tradidit, ut ab illo omninò tempore meri juris Svecici esset.

XVII.

Annon & Livonia propriè dicta juris hodiè est Svecici?

Qvanqvam & antehac nihil juris haberet Regnum Sveciæ in Livon. propriè dictam; posteaqvam tamen bellum inter Svecos & Polonos, qvod hi causam Livoniæ suam adversus illos fecissent, ortum, nulli dubitârunt Sveci arma Polonis opponere, atqve invadere Livoniam, qvæ tunc Polonici erat juris. Primus hoc fecit Rex Sveciæ *Carolus*, minùs tamen feliciter, qvoniam non semel fuit cæsus. Sed filius *Gustavus Adolphus* longè fuit felicior. Nam hic universam Polonis eripuerat Livoniam, nondum tamen firmâ possessione impetratâ, qvum inducias pepigisset cum Polonis, atqve sic possessionem Livoniæ reliqvisset dubiam. Mansit igitur dubia hæc Livon. possessio, donec *Carolus Gustavus* nostrâ hâc ætate gravissimum illud Bellum Polon. cujus adhuc meminimus, susciperet. Eô enim compositô factum est, ut Poloni universum suum in Livoniam jus cesserint Svecis: ut sic *Livonia hodiè itidem portio sit Regni Sveonum, adeoqve indubii juris Svecici.*

XIIX.

Qvid porrò Regno accessit Svecico?

Accessit porrò Svecico Regno sub defuncto Rege Carolo Gustavo ante aliqvot annos *Stania*, qvam Regem

gem Sveciæ, *Magnum Secundum*, cognomento *Smeck* (i. e. *blanditiis delinitus*) in Danos alienâsse ferebant. *Jemtiam* etiam & *Babusium*, cum *Gothlandia* & *Oeselia* Insulis, à Danis Svecia accepit. *Halandia* deniqve & *Blekingia*, qvæ ad Scaniam pertinebant, unà cum Insula *Ween* Svecicum hodiè imperium agnoscunt.

XIX.

Ex Imperii nostri Feudis qvid Svecis accessit?

Accessit Svecis in Pace Osnabrugensi ex Imperii nostri Feudis *Archi-Episcopatus Bremensis*, *Episcopatus Verdensis*, *Wismaria*, *cum aliqvot Præfecturis*, *& Pomerania Occidentalis cum haut exiguâ Orientalis parte.*

XX.

Qvos ergo mihi limites Sveciæ ponis?

Swedia, *s. Swecia*, *ab Ortu Sinum habet Finnicum* ac *Russiam*, *à Meridie Mare habet*, den Sund *appellatum.* Si connumeràveris Scaniam, ab *Occasu Swevonis montis jugo à Norwegia summovetur*: *A Septentrione est Mare Arctoum.* In longitudinem igitur spacium ultra 300. milliar. extenditur: latitudo verò circiter 120. mill. complectitur.

XXI.

Positis his limitibus, qvos sibi vicinos habere Regnum Sveciæ putas?

Si considero, qvos posui limites, *Regnum Sweciæ à parte Septentrionali vicinum habet nullum*: ideoqve eâ parte non est, qvod sibi metuat. *A parte Orientali ipsum Regnum Sweciæ Moscum habet vicinum*: sed usq; adeò vastis distinctum Regionibus, ut etiam ab illo sibi non possit metuere. Propiùs tamen Moscum Svecus habet circa Estoniam ac Livoniam, eumqve minùs fidum.

Habet

Habet & circa Livoniam Svecus sibi Polonos & Lithuanos vicinos: deinde etiam circa Borussiam & Pomeraniam ulteriorem Electorem Brandeburgicum habet vicinum. Nec autem potentiorem in Germania vicinum ille habet, præter Electorem Brandeburg. nec etiam Elector Brandeburg. potentiorem habet vicinum, qvàm Svecum. Mechlenburgici Principis tanta non est potentia, ut sibi ab eo metuere possit Svecus. *Habet & à Meridie ille vicinos Danos*, qvos ex parte etiam ab Occidente vicinos sibi habet. Nam ex parte vicini ibi sunt NorWegi. Utriusqve autem gentis hodiè tanta non est vis, ut inde Sveco aliqvid periculi imminere possit.

XXII.

Siccine verò arctiores olim limites Regni Svecici fuêre?

Fuêre omninò *longè arctiores, tempore Caroli M. & adeò etiam tempore Henrici IV. Regni SVecici limites.* Facta namqve prima, eaqve satis magna accessio Seculô XII. qvippe, qvô accessit magnus Ducatus *Finlandia*, latè admodùm patens, vastis autem magis, qvàm populosis Regionibus celebris. Accessit deinceps *Carelia*, pars qvondam Russiæ. *Maximum* autem *incrementum Gustaviana cumprimis Familia auspiciis, auspiciis nempe GustaVi Adolphi & Caroli GustaVi, Regnum cepit SVecicum.* Certè incredibile est, qvantum fortuna Regni hujus se mutaverit. Adeoqve verùm est, qvòd FLORUS alicubi habet: *Tanti est exercitus, qVanti Imperator.* Et reverà tanti est Populus, qvanti est Rex. Habuerunt utiqve Sveci varii generis felicitate ac virtute instructos Reges. Unde & Regnum illud alia atq; alia subinde sibi sumsit incrementa. Mox igitur accessione *Ingermannia* crevit, qvæ antiqvissimis tempp. Provincia Russiæ fuerat. Mox crevit accessione *Estonia*, qvæ pars fuerat Livoniæ. Mox *LiVonia propriè sic dicta* crevit accessione, qvæ Polonici fuerat juris. Crevit mox accessione

ne *Pomerania*, *Wismaria*, *&c.* Novissimè omnium totius *Schoniæ* crevit accessione.

XXIII.

Ecqvis omnium, qvos unqvam Svecia habuit, Regum fuit maximus?

Maximus & Victoriosissimus Rex Sveciæ Gustavus Adolphus fuit, qvippe qvi, qvum Anno 1611. aleam trium difficillimorum bellorum adversus Danos, Polonos, & Russos subiisset, victorqve semper evasisset, contemptam Svecorum fortitudinem ad summam incredibili successu amplitudinem efferre cœpit.

XXIV.

Elatâ hôc pactô non sine incredibili successu Svecorum fortitudine, qvæ Regiminis ratio apud ipsos obtinere cœpit?

Imperat in Sveciâ Rex hodiè qvidem unus ac solus: nec tamen eâ potestate, ut nullius admittat consensum. Senatores enim, qvos, auctis Regni Provinciis, qvatuor & qvinqvaginta legere solet, ad consilia ac suffragia ferenda adhibet. Bona item Regni, qvibus vult, Rex dare non potest. Non enim nisi indigenis eadem conferendi potestatem habet. Neminem item peregrinum ad dignitates admovere potest, nisi adoptatus fuerit. Tunc enim habetur pro indigena. Si qvid porrò extra ordinem mandandum, deliberationem illius in Comitiis Rex Regni Ordinibus permittit, qvorum etiam consensu ardua Regni negotia peraguntur: ut sic Senatorum consilia ubiqve prævaleant. Qvid? qvod & horum consensus, qvando capitatione, superindictione, aut novis oneribus opus, reqviratur. Senatores igitur si secretiora suffragiis suis confirment, id sufficere creditur, nisi qvòd in subitis Regni negotiis arduis arctioris Conventûs, des engern Ausschusses/ qvi Ordinum autoritate gaudet, usus sit.

XXV.

XXV.

Anne & Reservata quædam Rex Sveciæ habet?

Habet Reservata non pauca. Nam (1) *Solus novа Vectigalia instituere, ea augere, & jus Stapulæ concedere potest*: *Nec* (2) *ulli, qvam Regi in Regno Sveciæ permissum jus exercere monetam cudendi & rogandi collectas.* Solet & (3) *ut plurimum Regis consensus exqviri ac impetrari in cudendis armis, iisdemqve ad exteros exportandis.* (4) *Fluminum qvoqve & molendinorum jus ibi penes Regem est*: & cogi possunt subditi, ut in molendinis Regiis molant. (5) *In omnibus mulctis Rex tertiam habet partem*: eaqve, qvæ 40. Marcarum, ad solum Regem pertinet. (6) *Bona vacantia & illorum peregrinorum, qvorum hæres ea intra annum è Regno non aufert; jus item bona ob crimen læsæ Majestatis publicandi ad Reservata Regis pertinent.* (7) *Nitri qvoqve, exceptis domibus Ecclesiasticorum, ubiqve fodiendi potestas Regia est.* (8) *Ad solum Regem libertas jurisdictionem civilem ac criminalem exercendi pertinet. Solus Rex Magistratus eligere potest.* Is *ipse* deniqve (1) *omnes Regni Senatores creat.* (2) *Provinciarum Gubernatores*, & (3) *Judices constituit.* Populus verò qvosdam nominare solet, è qvibus certos Rex eligat.

XXVI.

Qvam mihi Reip. Formam è participata hac ratione Regiminis ac Reservatis Regiis elicis?

Formam inde *Reipubl. mixtam elicio.* Est nempe *Respubl. Svecica*, si formaliter consideretur, *Monarchia, Aristocratia & Democratia; sed aqvaliter, temperata.* Nam illa minus est Democratica, qvàm Aristocratica: maximè autem est Monarchica. *Minùs Democratica* est, qvia plebis in Comitiis qvidem habetur

ratio; sed non ita magna. *Magis Aristocratica* est, qvia magna autoritas penes Optimates, illustres nempe Regni & indigenas. Ne de Senatoribus Regni dicam, qvi plurimùm autoritate heîc valent. *Maximè Monarchica* est, ob totidem Reservata Regis.

XXVII.

Anne & olim sic erat?

Non sic erat olim. Regia namqve, qvantum è Svecica Historia liqvet, *potestas admodùm erat restricta.* Videtur utiqve semper apud Svecos creditum: jus sibi esse, si qvidem *Rex* non observaret LL. eum de soliô deturbandi. Præterea etiam reperies multos Reges Regnô expulsos: id qvod magnam populi libertatem indicat. Crediderunt autem Sveci: *Regem non minus Legibus teneri, qvàm ipsum Populum.* Qvod si igitur nollet Rex latas observare LL. populo qvoqve fas esse credebatur, ne amplius pareret. Et certè *justum hoc est in Regnis non planè regiis.* In his enim Dominus non minus, qvàm integer Populus, pacta & conventa observare tenetur.

XXIIX.

Qvod certissimum libertatis Svecicæ heîc habes indicium?

Indicium illius certissimum hodieqve sunt Comitia, qvæ qvidem nemo, nisi Rex, liberè indicere potest.

XXIX.

Qvid peculiariter circa Comitia Svecica observandum?

Observandum circa ea est, qvòd *& Rustici jus Comitiorum in Svecia habeant.* Id alibi nec temerè reperies. Non reperies in Dan. qvòd Rustici etiam rogati suffragia ferant in Regni negotiis. Sic igitur, dum Rusticorum qvoqve aliqva in Svecia habetur ratio, melior illorum est conditio in Svecia, qvàm alibi. Talis

lis autem est, ut pro libertate in Comitiis possint agere.

XXX.

Qvos Status, s. Ordines Svecia habet, qvi subinde vocantur ad Comitia?

Status, s. Ordines, qvi ad Comitia vocantur, *in Svecia sunt* (1) *Comites, Barones, Eqvites* & *Nobiles legitima ætatis*, qvi qvidem in Svedia, Gothia, Magno Principatu Finniæ, Carelia, Estonia & Scania domicilium habent: (2) *Episcopi, Superintendentes & Præpositi cum duobus Capituli Collegis*, ut & *Pastore unô* de binis qvibusqve Districtibus: (3) *Milites*, cujusqve scil. Provinciæ Tribunus militaris (vel Tribuni militares, pro Legionum, qvas qvæqve alit Provincia, numerô) cum suo Legato, & qvi tertiô locô curat, itemqve cum Centurione, aut Præfecto de qvavis cohorte provinciali. (4) *Cives & Mercatores*, ita ut Consilium unus cum Senatore ac Viro primario cujusqve civitatis in Comitiis compareat. (5) *Ex Rusticis de qvovis districtu Svedia ac Finnia congregatur.*

XXXI.

Qvi suffragium regulariter in Svecicis Comitiis habent?

Regulariter in Comitiis Svecicis nulli suffragium habent, nisi qvi intra antiqvos Svecia, Gothia ac Finnia limites domicilium, vel fundum habent. Ne tamen dubitârunt Sveones etiam illis populis, qvi sese dediderunt, vel etiam aliàs in Rempublicam concesserunt, dare jus Comitiorum. Habent enim in Scania, Hallandia, & Blekingia jus Comitiorum: habent & Estones jus Comitiorum. Inter Nobiles enim, in Comitiis congregatos, locum qvoqve inveniunt Nobiles Estones: Episcopus Revalensis locum qvoqve inter reliqvos invenit Episcopos. Idem Privilegium Livonia habet, postqvam plenè facta ditionis Svecicæ. Antehàc enim possessionis fuerat dubiæ.

XXXII.

In ipsis Regni Comitiis Rex novus qvid jurare tenetur?

Jurare ipse tenetur, se Augustanam Confessionem ac Leges Majorum inviolatas conservaturum, nec novas sine consensu Statuum conditurum, aut privilegia Nobilium violaturum. Habet namqve Ordo Nobilium, in qvo Comites, Barones & Eqvites cum reliqvis Nobilibus, Maxima Privilegia Feudaqve Regni.

XXXIII.

E Nobilium hoc Ordine qvinam eliguntur?

Eliguntur ex eodem Ordine Officiales præcipui Regni, nec non Senatores, sine qvibus nihil ferè peragitur: iidem de rebus antè deliberandi potestatem habent, qvàm res deveniat ad Comitia. In Comitiis verò non tanqvam Senatores, sed ut singuli habentur: indeqve LL. fundamentales ac Comitiorum Decreta non illorum, sed *Ordinum nomine* promulgantur.

XXXIV.

Qvinqve illi præcipui Regni Svecici Officiales qvi sunt?

Consiliorum Regiorum necessariò participes qvinqve Regni Svecici Officiales sunt (1) *Dapifer Regni,* Reichs-Trucks / qvi custos Legum, absentis Regis Vicarius, ac Præses summi Dicasterii. (2) *Campiductor,* Feld-Herr / qvi dirigit militare consilium, ac imperat Armamentario Regni, & Generali Præfecto excubiarum terrestris militiæ: Munimentorum item curam habet, estqve supremus militum Judex. (3) *Archithalassus,* qvi præsidet Collegio maritimo legumqve nauticarum curam gerit. (4) *Cancellarius Regni,* Reichs-Cantzler / penes qvem cùm hominum rerumqve, ac publica peragenda negotia spectantium, tùm sigillorum & mo-

& monumentorum, omnisqve Scripturæ civilis cura. (5) *Thesaurarius Regni*, Reichs-Schatz-Meister/ qvi & ipse peculiare habet Collegium, Redituum Coronæ, Pecuniæ publicæ, Bonorumqve Fisci curam gerens.

XXXV.

Quot & qvænam jam nunc suprema Regni patent Collegia?

Qvatuor patent: nempe (1) JUSTITIÆ, in qvo Dapifer Regni est Præses, ac IV. *Tribunalia*, *Stockholmiæ* in Svecia, *Junecopiæ* in Gothia, *Aboviæ* in Finlandia, & *Dorpati* in Livonia, sub se habet: (2) MARTIALE, sub directione Campiductoris: (3) ADMIRALITATIS, sub Regni Thalassiarcho: (4) CAMERÆ SUPPUTATIONUM, sub moderamine Thesaurarii.

XXXVI.

Quot suprema item Regni sunt Dicasteria?

Sunt qvinqve. Primum est Holmiæ pro Svecis: *alterum* Junecopiæ pro Gothis: *tertium* Dorpati pro Livonis: *qvartum* Aboviæ pro Fenningis: *qvintum* Wismariæ pro Provinciis German. Qvodlibet verò Dicasterium XII. habet Assessores, tàm Nobiles, qvàm Literatos, æqvali numerô. Pluribus gaudet *Stockholmianum*. XVI. enim ibi sunt Assessores: IV. nimirum *Senatores*, VI. *Nobiles*, & totidem *Literati*.

XXXVII.

Qui porrò autoritate publicâ constituti in Regno Svecico habentur?

Constituti ibi *habentur Archi-Marschallus*, qvi Aulæ præest, atqve solennitates ejus gubernat: *Præfectus Armamentarii*; *Hipparchus*; *Præfectus* deniqve *Venationum*.

XXXVIII.

Qui illustres Regni sunt Indigenæ?

Regni Svecici illustres Indigenæ, qvibus Officia sua, ut lege cautum, committere potest, *sunt qvàm plurimi.* Habet enim 20. Comitum, 34. Baronum, 19. ex Senatoribus Regni ortum trahentium, & 596. Nobilium Familias, qvæ Albo Regni insertæ.

XXXIX.

Penes qvos tutela qvidem minorennis est Regis?

Est penes majores Regni Officiales. Hi videl: in minori Regis ætate, qvæ octavo & decimo anno terminatur, cum vidua Regina Tutores sunt illius.

XL.

Qvem mihi jam, præsuppositis præsupponendis, Reipubl. Svecicæ Scopum ponis?

Scopum pono, *qvi salus populi est ac Dominantium: sic ut omninò eorum commodum sit commune.* Spectatur videl. in Svecico Regno commodum, non solùm Regnantium, nec etiam solius Populi, sed Regnantium simul ac Populi. Patet hoc inde, *qvia in Svecia, ut antehac, ita etiam nunc Rex est legitimus,* h.e. qvia Rex cogitur secundum LL. ibi Rempubl. gubernare: atqve ita qvidem, ut Populo non sit gravis præter LL. ac mores antiqvos. Patet & idem Scopus inde: *qvòd, qvando aliqvid constituendum, qvod fieri debeat cum onere Populi, Rex tunc teneatur Populi prius consensum impetrare.* Ubi autem consensus Populi qværitur, ibi dominantium neqvaqvam spectatur commodum. Porrò, qvòd commune commodum, & dominantium, & populi, in Svecia qværatur, inde qvoqve apparet, *qvòd Rex non possit cuiqvam concedere, sed teneatur illa, qvæ lucrum afferunt, dare indigenis.* Nec obstat, *qvòd peregrini in eadem jura sint cooptati.* Etenim nemo peregrinorum ad dignitates admovetur, nisi adoptatus: & tum habetur pro indigena. Qvamdiu autem peregrinus, ad nulla admoveri potest officia. Satis igitur apparet: *in Svecia omnia*

minia ita administrari, ut habeatur Populi ratio; nec minus tamen & habeatur ratio Regnantium. Reges enim eximia ibi habent Bona magnaqve vectigalia. Unô verbô : *spectatur in Svecica Republ. Bonum commune.*

XLI.

Bonum illud commune Svecicum qvânam in re potissimùm spectatur?

Qvum commune Bonum, s. Commodum apud Gentes non in una re collocetur, sed alibi in virtute, alibi in potentia, alibi in divitiis, alibi in voluptate sit positum; non dubitat asserere CONRINGIUS : *Regnum Sveciæ pro Scopo habere vitam verè beatam, & populi, & eorum, qvi vivunt in Regno.* Datur enim opera, ne qvid desit populo, utqve omnium generum virtutibus, præprimis bellicis, exerceatur. Hoc tamen & ipsum heîc dicendum : *qvòd Svecus præterea adspiret hodiè ad majorem atqve majorem potentiam, adeòqve scopum collocet qvoqve in potentia* : qvod tamen à Seculo XII. usqve ad superius Seculum, & ita per 300. & amplius annos non factum : qvum nulla tunc facta sit ad Regnum Sveciæ Provinciarum accessio.

XLII.

Qvæ hôc pactô Ratio Statûs in Regno obtinet Svecicô?

Qvum Provinciis diffusa Populoqve animoso freqventissima sit Svecia, ut vix unqvam æqvô animô pacem ferre possit, ipsa verò Regio, cultu situqve aspera, tantæ magnitudini alendæ non sufficiat, hæc *sanè Ratio Status potissimùm in Regno valet Sveciæ, ut illa ipsa aliqvo bello externo feroces populi spiritus exerceat, cumqve potentissimis & maximè bellicosis Princípp. fœdera ineat, qvò foris majorem famam servet, domi ex alieno ditior evadat, commodaqve habeat tempora.* Ipsi interim Sveci variis cavere solent rationibus, ne Regum suorum autoritas tanta sit, aut ali-

qvando esse possit, ut Nobilium, aliorumve Regni Ordinum jura ac potestatem violet.

XLIII.

Qvid verò Sveci hodiè extra Pomœria Regni sui prætendunt?

Prætendunt qvàm maximè *defensionem & tutelam libertatis, in Pace Osnabrug. & Monaster. pacta*: prætendunt & ipsi *Orthodoxæ Religionis in Germaniâ patrocinium*.

XLV.

Qvam iidem prætensionem habent domesticam?

Certè *intra pomœria Regni sui contra Civitatem Bremensem prætendunt. Immedietatem* namqve, ut vocant, *qvâ Civitas illa Imperii Rom. membrum esse cupit, Bremensibus concedere nolunt, eosqve ad certæ pecuniæ summam adigere volunt.* Bremenses contrà dicunt, qvòd (1) *ad Comitia Imperii de Anno* 1641. *vocati*: (2) qvòd *in Instrumento Pacis* §. Civitati, *libertas ipsis in Ecclesiasticis ac Politicis sit confirmata*: (3) *qvòd fœdera cum Archi-Episcopis pepigerint*: (4) qvòd *olim semper immediatam præstiterint contributionem*: (5) *qvòd & ipsi olim Anno* 1473. *ad Comitia vocati fuerint*: (6) *qvòd Civitatis libertatem Carolus V. & Ferdinandus I. confirmârint*: (7) *qvòd in Matriculis de Anno* 1431. & 1480. *reperiantur.* Regerunt Sveci: qvòd (1) *Bremenses juramentum præstiterint Archi-Episcopo, qvodqve convenerit inter eos, ut fidelitatem jurarent*: (2) qvòd *in Transactione de Anno* 1579. *se appellitent* gehorsame Unterthanen: (3) qvòd *Archi-Episcopus Vogteiam, ut appellant, ibi habuerit*: (4) qvod ab *Archi-Episcopo sæpè ad Comitia Provincialia vocati.* (5) qvòd *contra Recessum de Anno* 1654. *egerint*: qvum qvæstio immedietatis in aliud tempus rejecta fuerit. Qvanqvam autem subsecuta tandem, procurantibus eam Ducibus Luneburg. & Brunsvic. aliisqve vicinis, Trans-

actio

actio qvædam inter Svecos & Civitatem jamjam memoratam fuerit; plenariam tamen hujus possessionem illi hodiè prætendunt, ac qværunt.

XLV.

Totius Controversiæ summa qvò recidit?

Recidit huc: *utrum Brema Civitas Imperii sit immediata, an verò municipalis & Archi-Episcopatui s. Ducatui subdita?*

XLVI.

Qvid post tot dissensionum capita conclusum tandem?

Conclusum, ut Civitas futuris usqve ad Ann. 1700. Comitiis sessione ac voto abstineret, neqve titulo immediatæ & liberæ Civitatis Imp. erga Regem Sveciæ uteretur: ita tamen, ne qvid præjudicii Civitati pro jure suo imposterum inde nasceretur.

XLVII.

Qvas interim militares Sveci opponere adversantibus ac retinentibus possunt vires?

Militares sanè *vires, qvas adversantibus ac renitentibus Sveci opponant, admodùm digna heic sunt consideratione.* Optimè siqvidem constituta Svecorum pedestris est militia. Tantis videl. præterqvam qvòd qvidam incolarum castra seqvi cogantur, copiis instructi sunt Sveci, ut perpetua illorum pedestris militia 36. millium armatorum esse dicatur. Sola Smallandia qvondam 30000. milites armatos educere potuit. Livonia hodiè præsidiariò milite est instructissima. Eadem Smallandia cum Ostrogothia & Westrogothia, nec non Schonia, aliqvot Eqvitum centurias suppeditat. Ita nempe qvælibet Provincia suum habet peditatum & eqvitatum, numerò ac robore satis potentem. Præter

vires

Vires verò *terrestres*, qvæ æqvè in accuratissima militiæ disciplina, inqve artibus militaribus ac in abundantia militum sitæ sunt, *maritima* qvoqve *potentia Svecicis magna est*. Etenim, qvando navale bellum ingruit, qvin Rex Seciæ 50. naves bellicas sub directione Archithalassi inimicis suis opponere possit, non est dubitandum. Præcipuæ interim navali Classi certa secretaqve Holmiæ est statio, qvam nemini peregrino sine periculo pœnæ carceris adire licet. Alia in Finlandia contra Moscos excubat: qvædam etiam in Pomerania aliisqve Svecicis ditionibus reperiuntur, ad bellum paratissimæ.

XLIIX.

Anne verò Sveci ad bella extra Regnum gerenda sufficiunt?

Non sufficiunt: sed milite conductitio externo tunc indigent, utpote sine qvo in externis bella gerere neqveunt Regionibus. Domi autem miles Svecicus sibi sufficit.

XLIX.

Qvibus subinde ac qvantis Reditibus, ut tot tantarumqve rerum nervus semper habeatur, Regnum gaudet Sveciæ?

Gaudet Reditibus tantis, qvanti qvidem rebus maximis gerendis sufficiunt. Percipiuntur autem Reditus Regni è bonis Ecclesiasticis, è fodinis, è decimis frugum, è tributis & Vectigalibus. Næ ex solo ære, qvod è duabus, aut tribus provenit fodinis, Regem 150. Tonnas auri German. & amplius percepisse ferunt. Præter vectigalia maritima, qvæ hodiè pro certa pecuniæ summa mercatoribus elocantur, insignes etiam proventus è ditionibus Livonicis ac Pomeran. accedunt. Magni qvoqve sunt reditus ex pellibus, qvas à Lapponibus Rex exigit. Qvum Rex verò bellum aliqvod pro defensione Regni suscipit, omnibus id notum facit Pro-

vinciis,

vinciis, qvæ necessaria ad victũ suppeditant. Nobiles tamẽ illisq; subjecti ordinaria ad bellum tributa præstare non tenentur: sed, qvum Contributiones generales consensu Nobilium indicuntur, illorum subditi mediam saltem partem solvere tenentur. Porrò obstrictus est populus ad dotem Regis filiæ, qvando in matrimonium datur, pecuniam conferre. Privatorum interim divitiæ in copia pellium & ferarum coriis exuviisqve, tum verò in butyri, ferri, cupri, ceræ, sevi, aliarumqve rerum abundantia, sunt sitæ. Hinc mirum non est: undè tot tantiqve Regni sint Reditus, ut semper nervus rerum gerendarum ibi habeatur.

L.

Habeo Statum Politicum. Velim nunc paucis scire: *qvis Status Regni Svecici Ecclesiasticus?*

Archi-Episcopus in Svecia tantùm est unus, nempe Ubsaliensis: qvi Regem consecrat. Præest hic Episcopis, ipsiqve in illos imperium Ecclesiasticum competit. Superintendentes pari cum Episcopis dignitate fruuntur. Exercent autem illa, qvæ sunt Ordinis Diœceseos: de sinceritate Doctrinæ prospiciunt: in causis spiritualibus judicant: Ecclesiarum ac Scholarum curam habent, & alia nonnulla jura exercent. Tam Episcopis igitur, qvàm Superintendentibus Assessores, f. Consistoriales adjunguntur: ut sint Ecclesiæ Consiliarii.

LI.

Qvæ itaqve Religio hodiè obtinet in Svecia?

Qvum Religio Christiana, jam Ludovici Pii, Imperatoris Roman. tempore in Svecia prædicari cœperit, Augustanæ verò Confessioni primum in illam ingressum aperuerit Anno 1527. Rex Gustavus, eodem tempore Bona Ecclesiastica occupans, nonnulli sustentatione

ne Ecclesiasticis relictâ, *nulla alia hodiè in Svecia obtinet Religio, qvàm Evangelica, qvæ invariatæ Augustanæ est Confessionis.* Nec permissum est Studiosis in Academiis Romano-Cathol. vivere, pœnâ capitali in transgressores hujus Legis constitutâ. Plurimi tamen e Septentrionalibus Sveciæ populi Solem, Lunam ac rubrum pannum adhuc adorare dicuntur. Non omnes Lappones hodiè sunt Christiani. Ipse deniqve Gothiæ populus in plurimis locis Religioni Roman-Cathol. adhuc favet.

CAP. VII.

DE

REGNO POLONICO.

EROTEMA I.

Ecqvid certi de Gente, à qva Regnum hoc dici meruit, in antecessum qvod referas mihi, habes?

HOc certi habeo: *nullam Polonorum mentionem apud antiqvos Scriptores reperiri.* Qvin altum potiùs silentium de Polonis apud omnes prisci ævi est Scriptores, nisi qvòd Polonorum gentem illo suo nomine apud JORNANDEM L. *de Rebus Goth. c. IV.* cognitam observâsse sibi CONRINGIUS L. 1. *de Fin. German. c. XVIII.* videatur. Ex antiqvis proindè Scriptoribus nihil peti potest, qvod ad Polonorum res pertinet. Cœperunt tamen res illorum à *Scriptoribus Rerum German. seculo IXno* vel propterea commemorari, qvòd facti tunc temporis Poloni Germaniæ nostræ vicini. Ne dicam, qvòd aliqvando illi sub Imperio German. fuerint. Sic enim

enim idem ibidem CONRINGIUS, *Poloniam ab Ottone M. ævo ad Friderici II. tempora penè semper & subjectam & tributariam fuisse Imperio Germanico*, non infirma Instrumentorum fide subnixus, probare satagit: qvicqvid etiam FR. MARINIUS *c. 3 Differtat. de Republ. Polon. Scopo* contra ea sentiat, peculiari operâ Poloniam suam ab hac calumnia se liberaturum, clareqve ac sufficienter demonstraturum pollicitus, *Reges Poloniæ nunqvam & nulli tributarios atqve subjectos fuisse.*

II.

E qvibus verò Monumentis ac Scriptis Res Polonorum licet cognoscere?

Qvod ad Monumenta ac Scripta attinet, è qvibus peti possunt ac debent, qvæ ad pleniorem Gentis hujus cognitionem faciunt: certum est, *nec ipsos Polonos rerum suarum antiqva habere Monumenta.* Ipsi siqvidem fatentur, qvòd nemo Polonorum res ante *Martinum Nuglassum*, nunqvam tamen in lucem editum, fortè etiam nunqvam edendum, memoriæ prodiderit. Superiori Seculo Poloni propria Monumenta cœperunt conscribere, ut sic omnes rerum Polonicarum Scriptores, qvi qvidem natione Poloni, non facilè superius excedant Seculum. Ex eo siqvidem tempore, qvô literis ingenium suum excolere cœpêre Poloni, non caruit præclaris Scriptoribus Polonia. Est autem primus omnium, qvi Res Polonicas egregiè scripsit, MARTINUS CROMERUS, Warmiensis Episcopus. Fuit certè vir doctus, prudens ac eloqvens: ita ut nullæ veri Historici virtutes ipsi defuerint. Persecutus est ipse omnem Historiam Polon. Libris XXX. multum qvidem amori dans Patriæ. Multa siqvidem scripsit ex Genio Gentis, qvippe qvi nôrat, Gentem suam libertatis esse avidissimam. Interim nemo cum ipso temerè potest comparari. Perduxit enim omnia sua usqve ad Sigismundum Regem. Edidit & idem *Cromerus* Libris duobus *Poloniam*, hoc videlicet ordine ac Methodô progressus,

gressus, ut Librô priori de *situ Poloniæ ac Gente*, Libro posteriori de *Republ. & Magistratibus Polonorum* ageretur. Solet descriptio illa qvoqve in Libello, de Republ. Polon. editô in Batavia, curante *Laëtio*, legi: qvanqvam nomen Cromeri non habeatur additum. Polonicam porrò Historiam, ab incunabulis Gentis repetitam, scripsit MATTHIAS MICHOVIUS. Scripsit ille videlicet Maximiliani I. tempore Libris duobus de *Asiatica & Europæa Sarmatia*: doctè qvidem, sed ita, ut omninò palma debeatur *Cromero*. Utrumqve heîc ALEX. GVAGNINUS excipit. Is qvippe non *tribus* tantùm *Rerum Polon. Tomis* jamdudum se Orbi Erudito comendavit; verùm etiam seorsim *de Europæa Sauromatia, seu Sarmatia*, scripsit. Integram qvoq; Historiam Polon. usqve ad annum circiter 1587. SALOMON NEUGEBAUERUS edidit *Libris X.* Seqvitur autem *Libris VI. prioribus* maximè *Cromerum*, ita ut istos sex libros possis *Compendium Cromeri* dicere. Reliqva, qvæ habet, aliunde à variis accepit. Utut autem gente non sit Polonus; diligenter tamen & prudenter omnia perseqvitur. Parem laudem inter Polonicos Scriptores REINH. HEIDENSTEINIUS meretur. XII. qvippe Libris *Res Polonicas ab excessu Sigismundi Augusti* eximiè est persecutus. Res Polonicas nuperrimas persecutus est in Chronicis suis PAULUS PIASECIUS, Scriptor judiciosus, sed in Germanos paulò iniqvior. Non commendandus qvidem ille est ab eloqventia, sed à candore tamen & veritate. Adeò videlicet candidè ac liberè omnia perseqvitur, ut etiam nihil eorum reticeat, qvæ in Polonis reprehensionem merentur. Longè tamen disertiùs, non qvidem omnia, sed multa persecutus est STAN. LUBIENSKI, cujus omninò Opera grandi Volumine *Antverpiæ* edita habentur. Qvumq; id Poloni habeant peculiare, ut sint grandiloqvi, lacteâ cumprimis Livii eloqventiâ gravitati illorum respondente, in hoc qvidem genere SIMON STAROVOLSCUS, & JOH. DEMETR. SULIKOVIUS excellunt. Hic qvippe de *Rebus Polon. à morte Sigismundi Augusti,*

Regis

Regis Polon. scripsit elegantissimè : ille verò eximiam nobis *totius Poloniæ Descriptionem* dedit. Maximè elegantem hæc *universæ Poloniæ Chorographiam* exhibet. Prætereà ille nonnulla, qvæ ad Rempubl. faciant, satis candidè perseqvitur : nec & ipse vitia gentis suæ, qvibus adhuc laborat, dissimulat. Hoc tamen maximè culpandum, qvod nimis addictus partibus sit Papisticis, indeqve acerrimus omnium dissidentium partium existat conviciator : ut sic qvidem appareat, Autorem in Scholis Jesuiticis educatum esse. In his siqvidem Discipuli egregiè conviciari discunt; qvod nec *Mariana in Libro de Societatis suæ Morbis* diffiteri potuit. Cæterùm *Reipublicæ Polonicæ Descriptionem è Thesauro Politico* BELLI, HONORII ac CASP. ENSII, è *Relationibus* item BOTERI *de præcipuis Orbis Rebuspubl.* petere licet. Edidit & peculiarem *Statûs Regni Polon. Descriptionem* STANISLAUS KRZISTANOWIC, JCtus *Polon. à Rege*, tanqvam à Capite, totius negotii hujus initium capiens, inqve *Officialibus Regni desinens.* Nonnulla ad Statum Polon. pertinentia in *Polonia suffirante Wartmanni* videre qvoqve licet. *De Interregno* deniqve *Polon.* Anno 1587 HORATII SPANORCHII Divinationem habemus : ne dicam, qvòd & singulare *de ingenio ac moribus Polonorum* Caput in *Icone animorum* JOH. BARCLAJI habeamus. Taliter scil. ille ibi Polónorum ingenia describit : qvaliter ea describi nolunt. Imprimis verò ipsis dat vitio, qvòd rusticos adeò durè habeant, ac nonnisi levi mulcta rustici alicujus cædem puniant. Itaqve ut non dubitavit *Fr. Marinius*, & ipse Polonus, Patriam vindicaturus, adversus *Hermannum Conring. Dissertationem de Reipubl. Polon. Scopo*, qvâ simul status Regni Polon. novissimè describitur, edere : ita nec *Polonus* qvidam *Anonymus*, vir magni nominis, singulari libello, cui Tit. *Polonia defensa*, Gentem suam adversus *Barclajum* defendere fuit veritus.

III.

Qvis primus Gentis Polon. conditor fuisse creditur?

Creditur fuisse LECHUS, à qvo Poloniam & Polonos dici volunt qv. *Polek*, tanqvam posteros Lechi dicas. Sic enim Polackos dici Hungaris Lengel volunt, qv. *Lechel* à Lecho. vid. *Crom. de Orig. & Reb. gestis Polon. L.* 1. *c.* 13. Dubium verò id, imò fabulosum G. HORN. *Orb. Imp. p* 258. judicat, *qvòd ex Illyrico originem Gentis deducant.* Sarmatæ enim sunt Poloni, qvorum ab omni hominum memoriâ amplæ in Scythia, & Europæâ, & Asiaticâ, sedes.

IV.

Qvam verò Ducum olim & Regum Familiam Gentis hæc sibi habuit?

Non unam Ducum ac Regum Polon. Familiam olim habuêre. Fuit enim LECHIDARUM, qvam Anno 550. *Lechus*; CRACORUM, qvam *Cracus*, Cracoviæ, conditor A. 700. LESCIDARUM, qvam Anno 781. *Primislaus, s. Lescus* I. PIASTEA, qvam Anno 842. *Piastus*; JAGELLONIDUM, qvam, in Sigismundo Augusto Anno 1572. extinctam, Anno 1389. *Jagello*, Rex Polon. & Dux Lithuan. auspicatò condidit.

V.

Totidem Ducum ac Regum Polonorum Familiæ qvomodo distingvuntur?

Ita distingvuntur, ut earum aliæ sint *indigenæ*, aliæ *extera*. *Indigenæ* fuêre qvatuor; prima *Lechorum*, altera *Cracorum*, tertia *Lescorum*, qvarta *Piastorum*. Extinctis indigenis una successit Familia *externa*, nempe *Jagellonidum*: a qvo qvidem tempore Polonia & Lithuania in unius Regni corpus coaluêre.

VI. Qvis

VI.

Qvis primus eorum, qvi è prædictis Familiis præfuêre Polonis, Regium nomen ac Titulum adeptus?

Regium nomen ac Titulum primus circa Annum Christi cIↃ. & qvidem *ab Ottone III. Imp. accepit* BOLESLAUS. *Boleslaus*, inſto, *Chrobius*, Socius ac Amicus R. Imperii, Monarcha potentiſſimus, omnibus hoſtibus finitimis in Bohemiſcis, Ruſſicis, Boruſſiacis bellis ſuperior, primus eſt, qvi Rex ſalutari in Polon. cœpit, qvum ante nonniſi Duces crearentur.

VII.

Fuitne Regius ille à Boleslai Chrobii tempp. Titulus conſtanter ſervatus?

Non fuit conſtanter in Polonia ſervatus. Sub Boleslao namqve Audace, qvi S. Stanislaum, Epiſcopum Cracov. nefariè occiderat, iterum amiſſus. Ea qvippe iſtorum temporum erat ſuperſtitio, ut exiſtimarent, neminem poſſe eſſe Regem absqve Pontificis R. conſenſu. Qvamqve Polonia propter Stanislai cædem excommunicata eſſet, abſtinuerant à creando Rege, ac Titulô *Principum* contenti fuêre. Atqve ſic per 215. Annos Polonia *Principatus* tantùm fuit.

IIX.

Qvis Regium tandem Diadema recepit?

Recepit id A. C. 1295. *primus* poſt tam diuturnum Interregnum Gneſnæ *Primislaus II. Poſthumus*, & ad ſucceſſores ſuos perpetuâ transmiſit ſerie: ita tamen, ut, qvamvis ſuprema ei concederetur poteſtas, maxima autoritas remaneret penes Regni Senatum. Egregiô ſanè temperamentô fiebat, *ut regius qvidem fulgor in ampliſſimo Regno refulgeret; ſed ſapientiſſimis tamen Senatorum ac Nobilitatis animadverſionibus intra aqvitatis terminos contineretur.*

IX.

Quæ Ducum tamen ac Regum Polon. Familia omnium maximè heîc est memorabilis?

Maximè memorabilis est PIASTEA, qvippe qvæ vilissimum habuit initium. Ecce enim per singularem DEI providentiam id accidit, ut PIASTUS, Rusticus qvidam, qvòd ingruente annonæ caritate multos frumentô sublevâsset, aliisqve largitionibus Populum sibi devinxit, Nobilitatis consensu *Dux Poloniæ* eligeretur. Atqve ab hoc ipso Piasto, qvum *Piasteam* illam *Familiam* feliciter condidisset, longa Ducum ac Regum series, in Casimiro M. tandem deficiens, ducitur.

X.

A Piasto hoc, tam memorabilis Familiæ Conditore, qvi hodienum dicuntur?

PIASTEI hodienùm dicuntur Principes, qvi ex sangvine Piasti oriundi: vel etiam, qvi non ex peregrinis, sed ex incolis Regni in Comitiis liberè poscuntur.

XI.

Anne ullus, è Piasti sangvine oriundus, ullibì hodiè superstes?

Superest hodiè è Piasti posteris unus *Georg. VVilh. Dux Lignicensis, Brigensis & VVohlensis*: qvi ut tanqvam stirps generosa in decoram rectamqve proceritatem lætissimè excrescat, perqve suorum Majorum exempla laudabiliter grassaretur, pium totius Patriæ desiderium est ac votum.

XII.

Sed qvæ PIASTEA apud Polonos est electio?

PIASTEA

PIASTEA apud illos *Electio* est, *qvâ liberè ab omnibus Rex indigena eligitur. Piasti* enim nomine *incolam Regem* vocant Poloni; eò qvòd Piastus ille, olim Dux creatus, indigena esset.

XIII.

Qvid lege hâc in re qvàm severissimè jam olim cautum?

Lege cautum jam olim qvàm severissimè apud Polonos, *ne Piastus, h. e. indigena, Rex eligatur, nisi sit Regis filius, aut ejus frater.* Atqve hæc ratio per aliqvot secula feliciter obtinuit. Tempore qvidem Interregni, qvod proximè mortem Sigismundi Augusti secutum, de Rege aliqvo incolâ eligendo passim invaluerat sermo, multiqve haut vanè inhiabant Regno: at verò, ut ab illo ambitu summoveretur Piastus, egregiô ac salutari Consiliô Samoiscius, Vir in Patriæ salutem qvantus totus natus, efficiebat. Qvoniam scil. externorum Principum ac Competitorum Oratoribus absentibus, ad dicendas de Rege sententias decurrebatur, æqvum ille esse monebat, ut & cives abessent, qvi Regnum peterent. Itaqve, qvum nemo petitorem Regni palam se fateri ob verecundiam & invidiæ metum auderet, omnis de incola Rege eligendo deliberatio spontè sua concidit. Num verò lex aliqva tum temporis lata fuerit, *ne Rex incola eligeretur, Maximilian. Fredro* qvidem *de Reb. gest. Polon. sub Henr. Val. p.* 101. non narrat: *Bodinus tamen L.* 5. *de Republ. c.* 3. scribit: se à Legatis Polonorum ad Henricum in Galliam missis percepisse; qvum, Sigismundo Augusto Rege mortuô, controversia inter Regni Optimates orta esset, & qvisqve spem Regni ad se traheret, *Senatusconsultum* factum esse; *ne cuiqvam civium ad Regnum via pateret.* Eadem lis orta: qvum Henr. Valesius rediisset ad Gallos, Proceresq; Regni ad alium eligendum Regem Andrejoviæ, Anno 1574. confluxissent. Respondit verò, referente PIASECIO, Stanislaus Stadnicky: *se vereri, ne, tali viâ ad dignitatem*

regiam patefacta, auriga qvoqve suus Piastum ageret, Regnumqve affectaret.

XIV.

Consultumne est Reipubl. eadem hac semper & ubiqve uti lege?

Videtur omninò FR. MARINIO *C. IV. Diss. de Republ. Polon. Scopo*, eadem lege consuli Reipubl. eò *qvod periculosum sit Regem eligere incolam. Id.* scil. ait, *etiam hi videre possunt, qvi primis saltem labiis Politicam degustârunt Doctrinam.* Trahit autem ipse huc prolixa qvidem *Maximiliani Fredro* verba, digna tamen, qvæ notentur, qvòd insignem prudentiam Politicam simul ac dicendi gravitatem spirent. Sic namqve FREDRO ad Gentem suam: *Sumite Reges incolas, tunc unô velut ictu tollitis non superbam aeqvalitatem, pro ea fastum ambitionemqve paucorum dominatum, vana nobilitatis nomina inducitis.. Hic Regis frater, alter avunculus, ille nepos: speciosa hæc sunt, credite mihi, nomina & tituli. Qvum Sigismundus Augustus cum incola fæmina privatas egerat nuptias inscia Republ. qvos motus tunc in Republ. vidistis? qvas accepistis his auribus voces? jam alii præjudicium populi inclamabant: alii petebant divortium. Qvid verò nobis obstitit, qvod inscia Republ. factum foret, (licet aliud maximum est) verùm verebamur, ut Rex, qvi fæminam incolam duxisset, eó nexu, paratis intra Rempubl. è potentioribus qvibusvis partium fulcris, electionem liberam sub unius domûs traheret cultum.* Huc usqve ille, qvi & ipse in *Fragm. Polit. c. X. adeò extra morem esse*, fatetur, *ex indigenis civibus Regem eligi, ut fabula locó sit, Regem creandum se sperare.* Qvicqvid interim sit, vehementer tamen PAULUS PIASECIUS vel propterea *p. 59. Chron.* Polonos increpat; *qvòd invidentia vitio maximè invicem exercendo indulgeant in electione Regis, ac propterea dignitatem Regalem ad alienigenam malint transferre.* Qvid? qvod

qvod & deinde ille probare conetur: *Principes alienigenas non esse aptos, qvia non possint rectè Rempubl. administrare, cujus qvidem nullam notitiam habeant: nullo amore duci in Rempubl. infaustum esse cujuslibet alienigenæ Principis dominatum.* Ita scil. *Episcopus Pramuliensis*, Vir aliàs ob studium veritatis nemini secundus, è *Cominæi Libro IIX.* argumentis inde desumptis, disserit: *sed ad herilia potius ac hæreditaria Regna, qvæ populi consensu fiunt*, ea referenda esse, MARINIUS censet. *Illô casu*, inqvit, *verum est, vix ullam esse nationem, qvæ diu ferat peregrinum imperium, si sit tyrannicum.* *Negat* deinde, qvum jam aliqvantò prolixiùs omnia deduxisset, qvò clariùs, qvid de *Piasecii* sententia tenendum, appareret, MARINIUS *Conseqventiam. Non valet*, inqvit, *Conseqventia*: Rex Rempubl. illam regere non potest, cujus nullam habet notitiam. *Potest enim brevi tempore statum addisceri; interim verò regimen fidis committere hominibus, qvibus nota Respubl. magis. Secundum* porrò *& tertium Piasecii argumentum*, qvòd universaliter non sit verum, contrariis *Uladislai*, *Jagellonis & Sigismundi Augusti* Exemplis idem MARINIUS demonstrat. Sub hujus qvippe Regimine *Livonia*, sub illius *Lithuania* cum Samogitia Poloniæ æternô fœdere unita habetur. MARINII proinde stat sententia: *Poloniæ non solùm magis conducere Regem externum, sed & salutem totius Reipubl. in electione externi Regis consistere, si desint defuncti liberi.* Adeoqve hâc in parte rationes *Maximiliani Fredro* longis parasangis argumenta *Piasecii* antecellere videntur: qvippe qvæ, è triviali Politicorum Schola petita, magis in thesi, qvàm hypothesi valent.

XV.

Siccine nullâ conditione FREDRO Regem admittit domesticum?

Qvanqvam satis acriter FREDRO contra Regem insurgat incolam, non usqve adeò rigidè tamen huic

inhæret ſententiæ, ut nullâ conditione Regem admittat domeſticum. Qvin potiùs ille concedit: *ſi ſucceſſor ſceptri nunqvam ex eodem ſtemmate eligeretur, ſed novorum ſemper nominum Rex ac ſangvinis qværeretur, qvò ambiret inter plures familias regalis dignitas, ad extingvendum unius domus ambitum præcluſâ ſpe, aliqvò modò Regem incolam admitti poſſe.* Porrò, *admitti poſſe Regem incolam concedit, ſi Regum Nati Principis titulo non uterentur, avita domûs ſtemmate ac nominibus contenti, qvoad redigerentur in ordinem, & aqvalitatem condiſcerent.*

XVI.

De duabus hiſce cautionibus ecquid tibi videtur?

Sunt conſilia & cautiones prudentiſſima, qvas tamen effectui dare fortaſſis deſperati improbiqve laboris eſſet. Et qvid ni res talis eſſet laboris? Duo namqve *maxima mala regnatricis familiæ, ambitum in aqvalitatis præjudicium; tum portentoſam nimis potentiam,* eligendi libertati iniqvam, *ab incola Rege expectare ſe*, non ineptè *Fredro* ait.

XVII.

Annon noſtrâ hâc atate ELECTIO in Polonia obtinuit PIASTEA, contrà qvàm lege cautum?

Bis omninò *obtinuit hâc noſtrâ atate Piaſtea Electio*; nec ipſa ab alia interrupta fuit Electione. Poſteaqvam enim inter ipſiſſimos motus Regni Anno 1647 inauſpicatò Rex electus, *Johannes Caſimirus* in mediis turbis ſe abdicâſſet Regno, ipſo verò adhuc regnante, de ſucceſſore deſignando controverſia præcipua mota eſſet: factiones duæ, in qvas Nobilium familiæ ſciſſæ fuerant, hunc ſortiebantur rerum tandem exitum, ut poſthabitis qvidem exteris Regni Candidatis, *Condæo* nempe, *Lotharingo*, *Neoburgo*, ipſoqve etiam *Moſco*, ſub acerrimis

rimis eligentium dissidiis *verè Piastea electione* Princeps indigena MICH. KORYBUS WIESNEWICKI Rex Polon. crearetur. Immediatè huic, qvum non diu inter varias turbas regnâsset, *eâdem Electione* Rex designatus successit Anno 1674. JO. SOBIESKY, Campiductor tenus hac Regni. Nec tamen prius coronari ille voluit, qvàm Victor è Turcico-Tartarica illa expeditione in Patriam rediisset.

XIIX.

At verò qvomodo satis diu electio Regis in Polonia se habet?

Habuit se ita, ut, qvum omnis *electio* sit vel *libera*, vel *ad certam nationem restricta ac limitata, utraqve Polonis usitata esset.* Fuit nempe penes Polonos *Electio* semper *libera.* Lex namqve hæc inusitata non solùm, sed incredibilis ferè, obtinuerat : *Regem Poloniæ contradicente nemine eligi debere.* Omni siqvidem tempore crediderant Poloni : id veræ libertatis esse symbolum, *non Senatoris, aut divitis cujuspiam, non multorum, sed singulorum suffragiis Regem eligi.* Fuit & *electio* apud eosdem *limitata*, qvia lege prohibiti Poloni *eligere Piastum, s. indigenam.* Olim certè apud Ebræos nonnisi ex Israëlitarum stirpe oriundi eligi poterant Reges : apud Polonos verò satis diu nemo Polonus potuit Rex eligi, nisi Regis esset filius.

XIX.

Per sortes, an per suffragia illa tenus hac facta?

Elegerunt Reges suos Poloni tenus hac *per suffragia, non per sortes.* Etiamsi enim, sortibus eligere Principem ad discordiarum semina tollenda utilius esse BODINUS *L. VI. de Republ. c. V.* disputet, ipseqve SEPTALIUS *L. IV. de Rat. Stat. c. VI.* Democratiæ & Aristocratiæ opportunum instrumentum sortes esse, judicet: *maluere* tamen *Poloni omnes ac singuli*

per libera semper suffragia eligere Regem, hâc in parte *Romanos* secuti. Illi qvippe per tribus olim, aut per classes in centuriatis Comitiis eligebant, adeoqve ipsi reverà pedibus in sententiam ibant. At verò qvô ordine Regia electio apud Polonos fieri jamdudum sveverit, latè omnia PIASECIUS *Chron. Pol.* p. 542. tradit.

XX.

Ecqvis locus ejusdem Electionis proprius?

Proprius Electionis Regiæ locus in subjacente campo WARSAVIA est: Tantæ enim multitudini conclave aliqvod sufficere haut potest.

XXI.

Eadem Electio per qvos fieri semper meruit?

Meruit per *solos* fieri *Nobiles*. Hi ipsi scil. semper soliti Regem *eligere, nec unqvam per delegatos id fecére.* Credidêre enim, *tutius*, ut eleganter loqvitur FREDRO, *Comitiorum negotia Nunciis terrestribus concredi posse, & Comitiorum errores faciliùs corrigi, qvàm si malam elegissent Principem. Conferre & magis ad imperantium securitatem ac parentium constantiam*, crediderunt illi, *si Rex eligeretur per omnes.*

XXII.

In qvo Subjecto propriè, stante Anti-Piastea isthuc lege, Regia Electio fieri svevit?

Fieri svevit in PEREGRINIS, s. EXTERIS, nec tamen exclusis, si qvi essent, Regum filiis. Qvin potiùs, qvò faciliùs ac feliciùs bellorum intestinorum fomenta extingverentur, exteris omnibus hos præferendos, Poloniæ judicârunt Nobiles: qvamvis & ipsi vehementer electioni Principis exteri non studerent. Observavit id rectè BODINUS *L. VI. de Republ. c. V.* Et qvidem MAXIMIL. FREDRO egregiè in hanc rē scribit: *qvòd, licèt*

licet Populo Polono ea eligendi potestas, ut, Natis Regum posthabitis, aliam in domum sceptra deferri possint, nec tamen id fiat, ut, qvi domi & in moribus Populi nati, rejiciantur, ne sic forsan minor imperantium paretur securitas, & offensarum in Populum detur occasio, si aliena Domûs ad purpuram qværantur Principes, posthabitis, qvi in aliqvam sceptrorum spem domi sunt nati.

XXIII.

Siccine ergò & ipsi Regum Filii ad habenas Regni ex eadem lege admissi?

Certè, ut hâc ratione tumultus, qvi Interregni tempore metum subditis incutere solent, removerentur, *admissi qvoqve ex eadem lege Regum ad Regni habenas Filii.* Admissi nempe sunt per *Electionem.* Per *Electionem*, insto. Neqve enim temerè in Histor. Polon. reperies, Regem aliqvem obtinuisse, ut sibi vivo adhuc successor filius designaretur, nisi excipias Uladislai Jagellonis exemplum, cui hâc in parte qvicqvam præter mores Regni indultum. Ita videl. semper creditum in Polon. *qvòd, præsente Rege novum eligere, non electio, sed successio potius & hæreditas foret.* Mancipantur siqvidem hâc ratione vota, qvæ libera esse debent, ut non, qvi optimus, sed qvi proximus sangvine, Rex dicatur.

XXIV.

Nonne & Filiæ Regum ad gubernacula Reipubl. Polon. unqvam admissæ?

Nulla, præter Vendam Virginem, ad Rempubl. in Polon. administrandam admissa. Nec & lege aliqva Voconiâ, aut Salicâ, qvæ uxores ab imperio arceret, hôc pactô unqvam opus habuerunt Poloni. Non solùm enim inferre hoc successionem hæreditariam ipsis visum fuit, *si fœminæ in Regimine succederent*; sed periculô qvoqve non carere creditum, *si manibus illis sceptra*

sceptra committerent, qvibus fata & natura colum transcripsissent.

XXV.

Qvô verò tempore exteros maximè Reges habere cœpit Polonia?

Cœpit qvàm maximè exteros habere Reges Polonia, qvum jam Anno 1572. Familia Jagellonidum in Sigismundo Augusto extincta esset. Ab eo enim tempore Poloni creare sibi cœpêre (1) *Henricum Vales.* Ducem Andegav. Caroli IX. Regis Gall. fratrem, qvi, statim primô pertæsus Regni Polon. annô, concessit in Patriam: (2) *Stephanum Bathoraum*, Transsylvaniæ Principem, qvi antiqvam Regni Polonici gloriam ingentibus virtutibus excitavit: (3) *Sigismundum*, Regem Sveciæ, cui tandem post *Uladislai* fata Anno 1648. *Joh. Casimirus* successit, fratris viduam, *Mariam Ludovicam*, Ducem Nivernienſem, Caroli, Mantuani Ducis, filiam, ne Regnum novâ dotis constitutione gravaretur, uxorem sibi ducens.

XXVI.

E dictis qvid patet?

Hoc saltem clarissimè jam patet, *apud Polonos magis probari Regnum Electitium.* Id namqve magis convenire libertati ac moribus Polonorum videtur. Qvicqvid ergò alii contra *Regna Electitia* disputant, *esse ea crebris Interregnis obnoxia, qvibus nihil perniciosius Reipubl. accidere possit; tempore Interregnorum, mortuo Rege, mortuam qvoqve esse solere legum vim ac justitiam; in Interregnis nihil esse tam sanctum, qvod non fœdissimè soleat & cum summa impunitate contaminari*: tanti tamen momenti Argumenta illa non esse, FR. MARINIUS c. IV. *Dissertat. de Respubl. Polon. Scopo* censet, ut tollere Electionis Regiæ præstantiam qveant. Qvin rectè potius Poloni *Electionem* defendunt, utpote *qvâ omnis nitatur Reipubl. libertas, qvâ sublatâ, omnis cadat libertas.*

XXVII.

XXVII.

Sed qvô ſucceſſu Regnum Polon. huc usqve fuit electitium?

Electitium ſucceſſu fuit admodùm turbulentô. Etenim, ſi qvando Regia defecit Familia, tum demum graviſſimæ ortæ ſunt factiones: anteqvam in novum conſpirarent Regem.

XXIIX.

Undè graviſſimæ tunc qvidem ſubortæ factiones æqvè ac contentiones?

Suborta utreqve è Competitorum pluralitate. Qvis enim tot æmulorum ambitum facili negotio ſupprimeret? qvis omnibus eorundem aſſeclis faceret ſatis, aut è voto ipſis reſponderet, qvò minus totidem darent turbas? Ita ſcil. competitorum pluralitas æmulationem, æmulatio odium, odium turbas parit.

XXIX.

Moderni Regni Polonici Competitores qvinam ſunt?

Sunt (1) *Moſcus*: (2) *Tartarus Pracopenſis*: (3) *Domus Auſtriaca*: (4) *Rex Galliæ.*

XXX.

Moſcus qvæ pro ſe heîc adducit?

Tria pro ſe adducit, Lingvam, Originem & Viciniam. Verùm non eadem eſt lingva. In rebus namqve plurimis, qvodqve maximum eſt, in Characteribus à Polonorum Lingva longiſſimè diſcedit. Sic, qvæ de *Zecho, Lecho*, & *Rus* narrantur, Fabulæ qvàm Hiſtoriæ propiùs accedunt. Tandem *Vicinia* ut commendet, tantùm abeſt: ut potius majorum odiorum cauſam ſuppeditare poſſit. Ex mutua enim æmulatione jamdudum

acer-

acerrimæ inimicitiæ profluxêre. Et licèt Rusſi à Polonis aliqvando petierint Uladislaum IV. credibile tamen non eſt, idem facturos Polonos. Adde: qvòd diverſiſſima inter haſce Gentes imperandi ratio. Moſci ſiqvidem infra ſervos; Poloni ſupra liberos qvaſi ſunt poſiti. Moſci omnia patiuntur; Poloni ne leviſſimam qvidem ſervitutis ſpeciem æqvo proferre poſſunt animô. Non igitur Moſcus cauſam habet, ut ſibi de Poloniæ poſſesſione qvicqvam animô concipere velit.

XXXI.

Tartarus deinde Præcopenſis qvot ac qvibus nititur rationibus?

Rationibus nititur imprimis tribus: (1) *ſe eſſe potentem*, ac *vel* 100000. *eqvitum in aciem poſſe producere*: (2) *ſe eſſe parcum paucisqve contentum*, carne qvidem eqvinâ cibum, ſangvine vel lacte potum præbente: (3) qvod Religionem ſpectet, de qva audiat in Polonia diſceptari, *ſe illam ſuaqve deqve habere*: *Tuus*, inqvit, *Lutherus*, *meus* Lutherus: *Tuus Papa*, *meus Papa*. Ita ille. Sed qvàm parvi momenti ſint, qvæ pro ſe adducit Tartarus, qvis non videt? *Valeat* igitur eqvitibus, ſuam jactet potentiam: ejus tamen ſocietas multoties perſpecta fuit perfida. Dummodò prædam deportet Tartarus: an id à ſocio, vel hoſtili agro decerpat, nihil moratur. Dicat etiam, *ſe paucis eſſe contentum*: id profectò Nobilitatem Polon. parùm conciliat. Nulla enim Natio ferè eſt, qvæ profuſiſſimô veſtium ac ciborum luxu Polonos ſuperet. Regem igitur ſumptuoſum malunt, qvàm ſordidum ac parcum. Tandem, qvæ leviter de *Religione* dicit Tartarus (*Tuus Papa*, *meus Papa*: *Tuus Lutherus*, *meus Lutherus*,) nihil ad faciendam gratiam conferunt. Indifferentia enim in Religione neutrius partis amorem ſed utriusqve potius parit odium. Videre id præteritô tricennali bellô Germanicô licuit. Vah enim, qvàm parum gratiæ inibant, qvi neqve cum Ligiſtis, neqve cum Unioniſtis faciebant, utrorumqve tamen Amici eſſe cupiebant! Nihil proinde

inde ſperare unqvam poteſt Tartarus: niſi, qvòd ante 300. annos fecerat Jagello, Chriſtianâ aſſumptâ Religione unà cum Taurica Cherſoneſo ſuas ditiones Poloniæ inſerat; id qvod in æternum non permittet Turca.

XXXII.

Domus Auſtriaca qvô fundamento nititur?

Nititur pactis ab Anno 1515. *d.* 16. *Julii*, ubi Viennæ *Maximilianus I.* Imp. *Sigismundus I.* Rex Polon. & *Ladislaus*, Rex Hungariæ ac Bohemiæ, convenêre: conventumqve tunc *de mutua* eſt *ſucceſſione.* Videtur ſanè ad pactum illud digitum intendere Maximilianus II. apud *GVagnin. T. I. p.* 176. & qvidem in literis ad Polon. Proceres datis. At verò pactum iſtum Polonorum conſenſu non ſtabilitum habetur, ideoqve eſt irritum. Neqve & Rex Polon. cum Regno electitio tanqvam cum ſuo patrimonio agere tunc potuit. Ne dicam: qvòd jamdudum victus atq; captus Maximilianus Auſtriacus prætenſioni ſuæ in Polon. renunciârit, jure licet ac titulô ſibi reſervatô.

XXXIII.

Rex deniqve Galliæ qvô tempore maximè & cur inhiare cœpit Poloniæ?

Non tam pro ſe, qVàm pro fratribus & Principibus Regii ſangVinis, id inde à temporibus Caroli IX. fecit. Nempe, qvum Poloni, familia Jagellonidum in Sigismundo Auguſto jamjam extinctâ, Regem ſibi Henricum, Ducum Antegav. Caroli IX. Regis Gall. fratrem, creâſſent, ex eopſe tempore Gallus, ne Domus Auſtriaca ad Regnum Polon. perveniret, inter Competitores ſemper partem aliqvam fovit: præcipuè poſtqvam *Uladislaus*, ejusqve frater *Joh. Caſimirus*, olim Cardinalis, uxorem è Gallia Ducem Nivernenſ. duxiſſent. Enixè verò Sveci pariterqve Auſtriaci contra nituntur. Imprimis Sveci, juxta vulgatiſſimum illud, Φϱάγκον φίλον

λου ἔχε, γείτονα δ' ὄ, viciniam Galli non expetunt. Et, qvi Henrici Andegav electionem multum olim promoverat Turca, prorsus alienô hâc in parte Gallis esse cœpit animô.

XXXIV.

Inter tot autem tamqve potentes Regni Competitores si Rex novus creatus fuerit, qvæ, qvalis ac qvanta ipsius esse incipit potestas?

Esse *varia*, esse *verè Regia*, esse & *satis magna*, *circumscripta* tamen ac *limitata* esse incipit. Etenim qvum sit potentissimus Rex Poloniæ, tamen secundum leges ac Senatûs Præcepta vivere tenetur. Audiamus CROMERUM heîc, qvi *negativè* docet, qvid Rex Polon. possit. Ita verò ille *L. 2. de Republ. Pol. Nunc sanè angustis finibus potestas Regia in sacrum & eqvestrem ordinem & utriqve subjectos homines ac bona circumscripta est. Ac in sacerdotes qvidem jam inde ab initio suscepta Relig. Rex nihil prorsus potuit, & juris habuit. De Eqvitis verò fama ac capite nonnisi in Comitiis cum Senatu judicat, certis aliqvot casibus exceptis. Senatu autem inconsultô neqve bellum cuiqvam facit, neqve fœdus publicè init cum qvoqvam, neqve alienat qvicqvam de bonis Regni, neqve rem ullam majorem ad Rempubl. pertinentem statuit, aut facit. Porrò leges condere, pecuniam extra ordinem publicè imperare, monetam signare, successorem sibi designare, ne cum Senatu qvidem potest, absqve cætera Nobilitatis consensu.* Hæc *Cromerus*. Audiamus tamen & ipsi, qvæ in hanc rem habeat STARAVOLSCIUS *positivè*. Ita namqve scribit: *Benè Rex ipse Episcopos & Abbates nominat, Palatinos & Castellanos, Mareschallos & Cancellarios, Thesaurarios, Ducesqve militiæ creat; reditus Coronæ dispensat, & Præfecturas distribuit, Comitia indicit, Magistratusqve omnes & Judices eligit; deniqve universos Reipubl. honores, prout illi placet, confert, habetqve in manu omnes remunerandi beneficioqve*

tioq̀ve afficiendi, qvoscunqve voluerit, modos. Sic ergò Rex Poloniæ poteſt non ſolùm loqvi, ſed facere qvoqve, potestatis ſunt Regiæ: ipſiq̀ve omninò Magiſtratuum conſtituendi & judicandi poteſtas competit.

XXXV.

Qvot generum ea jam eſſe putas, qvæ Rex Poloniæ poteſt?

Qvum vulgò qvinqve ſoleant ad ſummam poteſtatem referri Reqviſita, (*belli* nempe & *pacis poteſtas, poteſtas ferendarum legum, jus vectigalium ac tributorum, jus conſtituendi Magiſtratus*, *jus* deniqve *vitæ ac necis,*) omninò heîc videndum: *qvidnam Rex Polon. ex illis poſſit*, *qvidq̀ve facere prohibeatur ſolus. Duûm autem generum* eſſe, puto: qvæ *Rex Polon. in ſuo maximè poteſt Regno.* Ecce enim qvædam *ipſe ſolus poteſt*: qvædam *non ſolus poteſt.*

XXXVI.

Qvænam ille ſolus poteſt?

Solus poteſt *Magiſtratus*, cùm *ſacros*, tùm *civiles*, *conſtituere*: poteſt & ipſe ſolus *exercere judicia.*

XXXVII.

Qvinam ſunt Magiſtratus illi ſacri, qvos Rex Poloniæ conſtituit ſolus?

Sunt *Epiſcopi* & *Abbates*, qvos tamen non ex pactô ſolùm, ſed ipſo jure qvoqve conſtituit. Adeoq̀ve in hâc re Rex Pol. ipſos Germ. Imperatores vincit: qvippe qvi nullum hodiè Epiſcopum eligere poſſunt, qvod poterant olim. Amiſerunt verò jus illud regnante Henr: V. Imper. qvi, qvum eſſet excommunicandus à Synodo Rhemenſi, inſtigante Calixto II. Pontif. pacis obtinendæ gratiâ Anno 1122. Wormatiæ palam renunciavit poteſtati, jureq̀ve conſtituendi Epiſcopos

cedere coactus est. Res itaqve eò rediit, ut electio omnis & constitutio Episcoporum à Curia dependeret Romana: donec Seculô XIV. magnum illud oriretur Schisma inter tres Pontifices, resqve Ecclesiæ Rom. ingenti tumultu jactarentur. Cœpit tunc Germ. Clerus pristinæ libertati suæ consulere, Curiæqve Rom. se opponere, Episcoporum tandem electione perveniente ad Canonicos Cathedrales, Cæsaribusqve nonnisi investituræ collatione remanente: dum interim electio à Canonicis illis, confirmatio à Curia Roman. dependet. *Rex* verò Polon. *Episcopos* & *Abbates* eligit ac constituit, qvamvis confirmatio sit penes Pontificem. Necesse tamen est, *ut Episcopi in Polonia sint nobili nati genere*. Unde, qvum Cardinalis Hosius, Episcopus Varmiensis, in Polon. plebejo ortus sangvine, nihilominus ad illum Episcopatum curâ Rom. Pontif. promoveretur, Respubl. ægrè admodùm id tulit, qvòd ad plebejum dignitas Episcopalis delata esset.

XXXVIII.

Qvi Magistratus sunt civiles?

Qvos Rex Polon. pro lubitu creat, Magistratus seculares, s. civiles sunt *Palatini & Castellani, Mareschalli, Cancellarii & Thesaurarii, Ducesqve Militiæ.*

XXXIX.

Qvodnam cujusqve officium, qvotqve sunt numerô?

Latè uterqve, & *Staravolscius* & *Cromerus*, nec non *Stanisl. Kristanovviz in Descript. Stat. Regni Pol.* id descripsit: indeqve illi consuli heîc possunt. Nimis enim prolixum foret, omnia ex illis transcribere, qvæ huc pertinet.

XL.

Eosdem Magistratus qvomodo dividere licet?

Dividere eos in *Majores*, in *Officiales*, inqve *Minores*

nores licet. *Majores* appellantur *Palatini, s. VVaiWoda*, idemqve sunt, qvi apud nos Duces & Principes: nisi qvod nostri sint hæreditarii; illorum verò dignitas sit temporalis tantùm. Proximè sub Palatinis sunt, qvi vocantur *Castellani*, Polon. Staroſſen / idem qvi apud nos olim Comites. Sunt verò in Polonia WAIWODÆ 34. CASTELLANI 87. *Officiales*, iiqve Ordines Senatorii, sunt X. *Mareschallus Regni supremus, Mareschallus supremus M. Duc. Lithuan. Cancellarius Regni*, Groß-Cantzler / *Cancellarius M. D. Lith. Vice-Cancellarius Regni*, Unter-Cantzler/ *Vice-Cancellarius M. D. Lith. Thesaurarius Regni, Thesaurarius M. D. Lith. Mareschallus Curiæ Regni. Mareschallus Curiæ M. D. Lith.* Hi sunt X. illi Officiales Regni, præter qvos Rex constituit pro arbitrio suo *Militiæ Duces* dici solitos Kron-Feld-Herren. Nam & Regnum Polon. & Ducatus Lithuan. suum habet Militiæ Ducem. Pertinent & ad Militiam Vexilliferi, qvi à Rege constituuntur. *Minores* deniqve *Magistratus* oppidani illi sunt, qvi qvotannis à Capitaneo loci vice Regis pro lubitu constituuntur, atqve, præeunte vanâ inqve speciem civium electione, mutantur.

XLI.

Annon verò restricta hac in parte Regis est potestas?

Est omninò *restricta*. Nam *non potest munus aliqVod tribuere peregrino*. Expresse hoc cautum in Conventu Cassoviæ Anno 1374. inter Ludovicum Regem & Ordines: *ne extero cuiqVam Præfecturam Arcis, aut Oppidi conferret*. Id postea renovatum in Comitiis Jedlinensibus Anno 1430. Uladislao Jagellone Rege, *ne honores sacri ac profani ullis, nisi indigenis, mandarentur*. Credidêre enim Ordines, qvod BUCHANAN. monet *L. 14. Hist. Scot.* nunqvàm securè extero alicui, & qvidem potenti, curam munitorum locorum in Regno locari. Facilè siqvidem tyrannidi sedem struere, vel etiam ad Regnum occupandum consilia fle-

ctere poteſt. Contra verò *omnibus Polonis, ſive è Polonia Majori, Minori, aut Maſovia oriundi, eadem ad honores via patet*: omnes ad Magiſtratum apti cenſentur, modò virtuti, non vitiis operam dederint.

XLII.

Qvamdiu officia illa Regni, in qvibus demandandis reſtricta Regis eſt poteſtas, conceduntur?

Conceduntur pleraq; ad vitam: non tamen omnia. Ad vitam qvidem concedi ſolita tenus hac majora omnia: qvalia ſunt *Palatinorum, Caſtellanorum & Mareſchallorum, &c.* Poteſtas tamen & munus *Tribunalitium* annum nunqvam transgreditur: uti qvoqve *Nunciorum terreſtrium* autoritas poſt Comitia finita evaneſcit. Addendum deniqve, in Majori Poloniâ *oppidanos Magiſtratus Regios annuos qvoqve eſſe*: qvum Cracoviæ ad vitam extendi ſoleant.

XLIII.

Anne gratis conceduntur?

Pleraqve officia gratis à Rege dantur: nec itidem tamen omnia. Telonia & Præfecturæ utplurimùm ad dies vitæ vendi ſolent, modô tamen diversô. Majora interim officia nullô pretiô, ſed virtute acqviruntur, ut ſic virtutes ſint, qvæ Nobiles ad dignitates evehunt, non pecunia. Vitia verò ſunt, qvæ illos ab omnibus excludunt officia. Rectè enim SAAVEDRA *Symb.* 52. monet: *Munera Reſpubl. in hominem improbum deferre, eſſe optimo cuiqve adimere animum ac vires, roburqve malitiæ addere.*

XLIV.

Qvæ interim, dum & Rex ſolus exercet judicia, judiciorum exercendorum eſt ratio?

Reges Poloniæ ipſi olim Judicia *freqventare, ſubdite-*

ditorum qverelas audire, lites definire solebant. Id autem qvum non sine gravi Regum molestiâ fieret (qvippe qvi & publicis invigilare rebus, & privatis qvoqve interesse tenebantur judiciis) *Stephani* Regis demum tempore, nempe in Comitiis *Warsaviæ*, Anno 1578. celebratis, laborum adsciti sunt socii, eaqve judiciorum forma inventa est, qvæ alibi *Parlamenti*, apud Polonos *Tribunalis* nomen invenit. Factum inde, ut & Rex aliqvantum isthoc onere liberaretur, & Nobiles qvoqve libertati suæ justitiæqve meliùs consulerent.

XLV.

Qvis locus Tribunali huic dictus?

Dictus locus eidem Tribunali *Petricovia* est & *Lublinum*. *Petricoviæ* videl. lites Palatinatuum majoris Polon. & Prussiæ; *Lublini* Palatinatuum Polon. minoris ac Russicæ deciduntur. Latè de his *Demetr. Sulicovius Rer. Polon. p.* 102. seqq. Potestatem verò, tempus ac personarum numerum, conditionem ac sortem, accuratè *Staravolscius* & *Piasecius* describunt.

XLVI.

Qvàm diuturnus idem est Magistratus?

Tantùm est annuus, & electus non nisi infra qvadriennium denuò eligi potest: perinde atqve Augustus olim Cæsar peractô qvinqvenniô provincias adire iterum permittebat.

XLVII.

Qvid jurare tenetur?

Jurare tenentur, qvi pro Tribunali sedent, *qvatenus officium illud precibus, aut donis non ambiverint, neq; pro ratione personæ & qvantitate munerum administraturi sint justitiam.*

XLIIX.

Qvid lege heic constitutum?

Constitutum lege habetur, *ut major pars in rogandâ sententia concludat.* Cavere namqve eadem lege volunt, ne lites forenses nimis protrahantur. Addita & lege tanta Tribunalis decretis autoritas; qvanta gaudent ipsæ Comitiorum Constitutiones.

XLIX.

Cuinam foro generale hoc Regni Tribunal conforme esse censes?

Planè conforme est *Parlamento Parisiensi hodierno:* nisi qvod ibi Judices constituantur perpetui, heic verò annui saltem, ne efferantur fortè tanti Magistratûs potestate.

L.

Anne & Appellatio, s. Provocatio in Polonia obtinet?

Obtinet hæc ibi utiqve. A Magistratuum enim oppidanorum judiciis in Polonia ad Præfectum, à Præfecto ad Regem appellatur. In qvibusdam verò Polon. Partibus, ubi jus Saxon. viget, ad Civitatem olim Magdeburg. appellabatur: in cujus locum Casimirus II. *Judicium Appellat.* ordinavit *Cracoviæ.* Ab hoc tamen & Provocatio ad *judicium, qvod VI. Civitatum vocatur*, admittitur, ita ut hoc sine ulteriori appellatione dirimat lites.

LI.

Qvid juxta hæc in privatis Nobilium causa fieri solet?

De privatis Nobilium causis *cujusqve Satrapiæ Judex cum Subjudice ac Collega suo sententiæ dicendæ jus habet.*

LII.

Qvid verò circa criminalia Rex Pol. potest judicia?

Aculeo heic Rex caret, scribit PIASECIUS *p.59. Chron. Nam in Vitam, aut personam facultatesqve Nobilium potestatem nullam habet: & etiam manifestè delinqventem, præter paucissimos recentis criminis casus, vel nisi jure convictum, detinere aut carceri tradere non potest.* Ita *Piasecius*, ita & *Staravolscius*. At verò contrarium experientiæ suffragiô MARINIUS c. VII. *Dissertat. de Respubl. Polon. Scopo* probat. Aliter nempe se rem habere, qvàm qvod vulgò credatur, de *Nobilis* scil. *alicujus capite nonnisi in Comitiis dijudicari à Rege posse*, memorabili *Stephani Bathoræ* exemplô demonstrat. Is qvippe, haut attento hoc Privilegio, non dubitârat per Joh. Samoiscium Cancellarium, & qvidem inconsulto Senatu, capitis pœnâ *Samuelem Sborovium* multare. *Et valdè incongruum esset*, inqvit MARIN. *si Nobilis sit latro, aut prædo deprehensus, in Comitiis demum de justitia consultare, an puniri possit.*

LIII.

An & Clerici in Polonia jurisdictioni civili sunt subjecti?

Si CROMERI sententiam seqvi velimus, *Rex jam ab initio suscepta Religionis Christianæ in Sacerdotes nihil prorsus juris habet.* Et sanè ita communiter Scriptores Pontificii, non Ecclesiastici solùm, sed & Politici docent. Næ Principem suum MARIANA *L. I.* Institut. Reg. c. X. monet: *ne ullum è sacrato Ordine supplicio, qvamvis merito, subjiciat.* Eadem imprimis ROB. BELLARMIN. *L. I. de Cler. c.* 28. inculcat, qvi, qvum primò Clericos jure humano exemptos esse statuisset, mox, bellô Venetos inter ac R. Pontificem ortô, palinodiam cecinit, jureqve divino exemptionem illam probare voluit. Qvicqvid autem sit, vanum omninò jus illud esse, qvod pro exemptione sui citat Clerus, qvis non videt? Etenim licèt non negandum sit, multa privilegia Clero tributa ab Impp. Orientalis Imperii esse, à Constantino imprimis M. neutiqvam tamen à jurisdictione Regum supremâ jure aliqvô positivô liberari

ille poteſt. Et qvanqvam etiam, ſi de facto loqvamur, in Polonia olim id factum fuiſſe, è *Cromero* appareat: nec tamen hodieqve ullum privilegium, ſi unqvam conſenſu Procerum confirmatum, valere, aut ſucceſſores obligare poteſt: qvia ſaluti Reipubl. adverſatur. Qvin potius contrarium in ſeveriſſimo ſuperioris triennii Decreto adverſus *Nicolaum Prazmowsky: Archi-Epiſcopum Gneſnenſem*, legere licebat. In illo ſiqvidem ipſe perduellionis reus non tantùm publicè accuſabatur: verùm etiam, tanqvam publicus Patriæ hoſtis, omnibus officiis, honorum titulis ac dignitatibus exuebatur, nec minus etiam à libero in Senatu Suffragio, & activè & paſſivè ferendo, prorſus excludebatur. Verba Decreti erant: Demnach der Pater Nicolaus Prazmowsky, Ertz-Biſchoff zu Gneſnen/ wider die Republic wenig Gutes im Sinn gehabt/ als welcher auch mit ſeinem vorhin geführten Wandel gnugſam an Tag gegeben/ daß alle außwärtige Practiqven zuſampt den daraus entſtehenden einheimiſchen Kriegen/ wie denn auch die vorgehabte Hintertreibung der freyen Wahl/ und alles Unheil/ ſo die Republic getroffen/ von ihm herrühre/ als haben Wir ſolchen wider Gott/ den H. Catholiſchen Glauben/ den König und die Republ. begangenen Ubelthaten nicht länger zuſehen können: entſetzen ihn demnach ſeiner Ehren-Stelle/ Dignität und Würde/ wie auch ſeiner im Senat activè und paſſivè habenden freyen Stimme/etc.

LIV.

Jurisdictione civili in Polonia ita reverà ſe habente, qvæ jura ibidem maximè obtinere nôſti?

Maximè in Polonia *Statuta Regni* obtinent: qvæ hoc nomine poſt Caſimirum M. à Regibus promulgata, ac deinceps Sigismundi Auguſti juſſu congeſta, perqve *Job. Herbutum* Senatorem Ao. 1520. edita. His, his ſcil.

scil. Jus Polon. nititur: cujus defectu ad *Jus Saxonicum* recurri solet. Ejus autem apud Polonos tanta olim fuit autoritas, ut non sine magnis impensis ad Tribunal Magdeburg. extra Regnum suum appellarent. Sustulit hanc rem Casimirus Ao. 1356. alio supremo Tribunali in Arce Cracov. constituto, ad qvod imposterum appellarent. Nec minus tamen præter utrumqve illud, *Polon.* nempe & *Saxon. Jus*, *Constitutiones Regni* plurimum obtinent, post Sigismundi Aug. excessum à Rege, Senatu, Nobilibusqve Regni latæ: qvæ nostri *Imperii Recessibus* respondent, omnesqve Poloniæ cives, qvales sunt Nobiles, & qvatenus res concernunt publicas, obligant. Obtinent & alia *jura*, *Provincialia* nempe *statuta*, qvæ Sigism. III. Rex, M. Justinianum imitatus, per Leonem Sapieham, supremum tunc Lithuan. Cancell. in multis corrigi, multaqve addi curavit.

LV.

Ad totidem Regni Polon. qvæ & alia Jura accedunt?

Accedunt *Jus Canonicum* & *Concilium Tridentinum*. Illud qvidem in Polon. ut in aliis Regnis, ob insignem utilitatem atqve necessitatem totum observatur: hoc verò receptum alterô, postqvam finierat, anno, operâ imprimis *Stanislai Hosii* Cardin. ut PIASECIUS *Chron.* p. 247. testatur.

LVI.

Nonne & Jus civile Rom. vim qvandam legis habet in Polonia?

Qvod vim legis in Polonia id qvandam habeat, ARTURUS DUCK *L. de autor. Jur. Civil. in Domin. Christ. L.* II. *c. XI. n.*9. probare conatur. Sed, si dicendum, qvod res est, *aliqvis qvidem honor juri Rom. in Polon. datur: nec tamen, nisi talis, qvalem dant reliqvi Populi septentrionales, ad qvos Rom. Imp. se non*

extendit. Neqve enim credidêre unqvam Poloni temerè, jus illud Rom. tantæ esse æqvitatis, ut, qvod huic convenit, ubivis salutare, qvicqvid dissidet, iniqvum sit & noxium. Nec & credidêre, tantæ perfectionis & autoritatis esse, ut ad illud omne jus, tanqvam ad cynosuram, examinari possit ac debeat.

LVII.

Habeo, qvæ Rex Poloniæ in Regno suo possit solus: pergas abhinc ad *ea*, velim, *qvæ non solus potest?*

Non *solus*, sed *cum Nobilitatis consensu, Rex Poloniæ ea potest, qvæ in Consilium venire solent in Comitiis.* Qvum autem versentur hæc pleraqve circa novas ferendas leges, vel veteres etiam ex necessitate Reipubl. limitandas, aut abrogandas, circa bellum & fœdera, circa tributa & vectigalia indicenda, Rex Polon. *non solus novas potest ferre leges, aut veteres abrogare: non solus potest bellum indicere & inferre: non solus potest ferire fœdera, nec potest solus tributa ac vectigalia indicere.*

LIIX.

Si talia & alia Rex Poloniæ solus exercere non potest, qvi eadem tamen qvàm maximè præstare possunt?

Certè ut Regni Constitutiones non nisi ab *omnibus in Comitiis* feruntur, ut & ab *omnibus* illæ pro rei & temporis necessitate mutari solent: ita nec minus potestas indicendi & inferendi bellum; potestas item pangendi fœdera; (qvæ tamen rarò ineuntur à Polonis) potestas deniqve indicendi tributa novaqve instituendi vectigalia *omnibus competit, qvi in Comitiis suffragia ferunt.*

LIX.

Qvinam hi ipsi sunt?

Pe-

Potestatem suffragia ferendi in Comitiis Senatores habent, locóqve Nobilium omnium *Nuncii terrestres.* Rex scil. in Comitiis cum Senatu de rebus majoribus consultat, perinde atqve olim Duces, juxta Tacitum, apud Germanos: decidendi verò potestas, nec non Comitiorum autoritas magna ex parte penes Nuncios terrestres residet: qvorum tamen potentia, qvia admodùm eximia, facit, ut interdum non benè conveniant inter se Ordines.

LX.

Per NUNCIOS illos TERRESTRES qvos, qvæso, intelligis?

Electos ad Comitia è Nobilitate Legatos intelligo, Nobiles nempe, ubi jam indicta sunt Comitia, in singulis Satrapiis, s. Provinciis conveniunt (interqve se agunt, qvæ in Comitiis peragenda veniunt: tum è suo numero Legatos eligunt ac destinant, qvos ad Comitia Regni mittant. *Nuncii* hi *terrestres* dicuntur. German. Land-Bothen: intelligiturqve tunc *terra* nomine totus aliqvis districtus.

LXI.

Qvâ potestate iidem pollent?

Hâc *pollent* Nuncii terrestres *potestate, ut ipsi plenô jure agere, ac omnia cum Senatu Regni constituere possint*, ubiqve illorum prævalente autoritate.

LXII.

Qvam sibi plerumqve in hac tanta potestate sumunt licentiam?

Eam sibi sumunt licentiam, *ut unus & alter omnia decreta reddat irrita.* Certum scil. hoc, qvod *Nuncii terrestres* utplurimùm turbas in Conventibus generalibus dare, inqve causâ esse soleant, qvò minùs interdum qvicqvam certi concludatur, aut, si conclusum, discindatur. Unde & Nuncios illos terrestres

homi-

homines plerumqve famosos vocitare PIASECIUS *Chron. p.* 15. nullus dubitat. Qvid? qvod TRAJAN. BOCCALIN. *in Lap. Lyd. X.* nihil magis improbet, qvam nimiam istorum hominum, qvam sibi sumunt, licentiam. Loqvitur qvotidiana experientia, &, si inspiciatur Comitiorum Polon. Historia, exempla qvoqve justo plura in hanc rem occurrunt.

LXIII.

Quæ rerum inde exsurgit facies?

Rerum facies inde in Polonia exsurgit miserrima. Comitia siqvidem admodùm sunt turbulenta: omnia factionibus sunt scissa. Pleraqve non raro vel ad unius hominis strepitum decreta fiunt irrita, idqve maximô cum damno Reipublicæ. Nec enim bene constituere habentur leges, ut secundum majora fiat decisio. Laborat itaqve Polonia hâc in parte hodiè: qvemadmodum laboravit olim Roma, qvum Tribuni essent constituti. Notum siqvidem è Romana hoc est Historia, qvæ ac qvanta dissidia Senatum inter & Tribunos plebis extiterint. Etenim si Tribunus plebis intercederet, omne Senatusconsulum fiebat irritum.

XLIV.

Quæ Comitiorum tamen ratio in Polonia, & qvomodo ea se habent?

Planè alia olim Comitiorum in Polonia fuit facies. *Habebat enim Rex plures è Proceribus Consiliarios, qvibuscum de rebus magni ponderis deliberabat.* Qvi cum omnes, tum propter alias functiones publicas, tum propter curam rei familiaris, semper ad latus principis esse non possent, certa præscribebatur à Rege dies, locusqve certus, ad qvem singuli venirent, deqve negotiis Regni consultarent, decernebatur. Posteà verò, qvum Anno 1386. magis atqve magis Nobilium cresceret autoritas, *omnis ad Comitia Nobili-*

tas admissa fuit. Qvia tamen impossibile erat, omnes Nobiles vacare Comitiis, institui cœpêre in singulis Satrapiis *Conventus particulares*, qvibus, qvos dixi, *terrestres Nuncii*, s. Legati eligerentur. Atqve in his Conventibus, qvi sex septimanis *generalia* antecedunt *Comitia*, consultari hodiè de rebus solet, qvæ in Comitiis à Nunciis proponi debent. Post illos conventus demùm *Comitia generalia*, qvæ à Rege indicuntur, initium sibi sumunt.

LXV.

Qvomodo tu mihi jamjam Comitia Polon. dividis?

Divido ea in *universalia*, s. *generalia*, qvæ & Comitia Regni dicuntur, inqve *particularia*, KOLO Polonis dicta.

LXVI.

Qvid Comitia in Polonia sunt universalia?

Universalia Comitia in Polon. Conventus sunt *Regis Senatorum ac Nunciorum terrestrium*, ad consultandum de rebus majoribus instituti.

LXVII.

Qvid Comitia ibidem sunt particularia?

Particularia in Polonia *Comitia* conventus sunt *Nobilium*, in singulis Satrapiis paulò ante Comitia generalia ad consultandum de rebus, qvæ in Comitiis à Legatis ad id electis proponi debeant, instituti.

LXIIX.

Comitia illa universalia qvando solent institui?

Qvotannis olim *instituta*: *dein* in Comitiis sub electione Sigismundi III. decretum: ut *qvolibet biennio* Comi-

Comitia generalia haberentur. Rex tamen Sigismundus, non expectatô illô bienniô, *Conventus generales* ante tempus præscriptum, teste *Prasecio*, celebravit.

LXIX.

Qvamdiu durant?

Simplicioribus olim ac melioribus Seculis *bidui*, vel *tridui spatiô* peragebantur: Augescentibus dein judiciis & rebus agendis in longius protracta sunt tempus: ut tempore Stephani Regis VI. *hebdomatas duraverint.* Atqve hoc intervallum temporis lege definitum habetur.

LXX.

Ubi aguntur?

Locus Comitiis generalibus certus olim erat nullus: sed, ubi Principi collibuerat, etiam sub tentoriis agebantur. Posteà *Petricovia*, oppidum in meditullio Pol. situm, lege est definita. Qvum verò Lithuanii longo itinere ad illa Comitia opus haberent, in illorum gratiam WARSAVIA Comitiis generalibus celebrandis lege definiri cœpit: nisi tamen prægnans qvispiam obstet casus.

LXXI.

Qvæ in illis negotia decernuntur?

Decernuntur in Comitiis Generalibus *negotia* nonnisi *graviora*, qvæ pleraqve circa leges Regni, circa bella & fœdera, circa tributa & vectigalia occupata.

LXXII.

Qvinam ordinaria Comitiorum sunt membra?

Sunt *Senatores*, & locô Nobilium omnium *terrestres nuncii.* Beneficii tamen locô *Dantiscum* qvoqve, *Cracovia* & *Vilna* Anno 1632. accepêre, ut veniant hodiè ad Comitia, ac suffragia habeant.

LXXIII.

LXXIII.

Senatorum nomine ac ordine qvinam heîc comprehenduntur?

Comprehenduntur hôc nomine ac ordine (1) omnes *Archi-Episcopi* & *Episcopi*: (2) omnes *Palatini*, die Waywoden. Nam qvando aliqvis est Palatinus, hoc ipso qvoqve *Senator* est *Regni*. Palatinus proinde qvilibet Princeps est creatus, *primarius in ordine Secularium Senator*, atqve Dux exercitûs sui Palatinatus. (3) Omnes *Castellani Majores*, qvi vel propterea *Majores* dicuntur, qvòd cum reliqvis Senatoribus ad secretissima admittantur Consilia. (4) Omnes *Officiales Regni*. Illos puta, qvi *cum prædictis Senatoribus iisdem prærogativis utuntur*. Sunt enim & nonnulli Officiales Regni, qvi extra Senatorium sunt Ordinem.

LXXIV.

Qvot horum jam patent ordines?

Duo Senatorum patent *ordines*: Alter *Ecclesiasticorum*, alter *Secularium* est ordo. *Ordine* nempe *Ecclesiastico* comprehenduntur (1) *duo* illi, qvi hodiè in Polonia numerantur, *Archi-Episcopi*, Gnesnensis & Leopoldensis: (2) *XV. Episcopi*. *In Ordine* verò *Seculari Palatini illi*, *Castellani Maj.* & *Officiales Regni*, qvi *Senatorii* sunt *Ordinis*, *habentur*.

LXXV.

Conjunctim sumpti qvot numerentur?

Senatorum Regni, qvi Regi adjunguntur, tàm è *Seculari*, qvàm *Ecclesiastico Ordine numerantur CL.* Antiqvo numero tres addidit Uladislaus.

LXXVI.

Qvam totidem Senatores in Comitiis Regni habent potestatem?

Potestatem habent *præconsultandi*, imò & *de rebus minoribus consultandi* potestatem habent: minimè au-

autem *potestatem decidendi.* Hæc namqve est penes Nuncios *Nobilitatis* : utpote qvæ in Comitiis per *terrestres* suos *Nuncios* agit. *Nobilitatis* autem nomine omnes eos heîc intelligo, qvi in numerum Nobilitatis sunt assumpti.

LXXVII.

In ipso hoc Ordine Senatorio qvis PRIMAS REGNI?

Primas Regni, Legatus natus, ac *primus Princeps* ARCHI-EPISCOPUS est *Gnesnensis*. Hic scil. non solùm jurisdictionem in universum in Regno Clerum habet: verùm etiam primum in Ordine Senatorio locum tenet. Imò summa in Consiliis autoritate pollet. Interregni verò tempore DD. Senatores Regni ad consultandum de rebus, ad Rempubl. spectantibus, convocat: legationes externas audit, diemqve & locum electioni novi Regis indicit: eundem electum nominat, & promulgat, ac postea in solemnibus Coronationis Comitiis, Cracoviæ celebrari solitis, diademate capiti impositô inaugurat.

LXXVIII.

Inter seculares verò Senatores qvis ceteros omnes præcedit?

Omnes Secularis Ordinis Senatores, singulari qvôdam privilegiô CASTELLANUS *præcedit Cracoviensis*.

LXXIX.

Rebus itaqve Polonicis sic se, nec aliter, habentibus, qvot, qvæso, Membra Regnum Poloniæ constituunt atqve regunt?

Regnum Poloniæ tria constituunt reguntqve Membra: REX nimirum, SENATUS & NOBILITAS. REX non absolutus, aut hæreditarius, sed electitius est: hic leges in Comitiis latas plerumqve exeqvitur. SENATUS, è præcipua Nobilitate electus, leges Patrias conservat.

ſervat. NOBILITAS deniqve reliqva in qvavis Provincia *Nuncium* ſuum *terreſtrem* eligit. Absqve Nunciorum igitur terreſtrium atqve Senatûs conſenſu bellum nullum ſuſcipitur, nec fœdus percutitur: absqve his neqve indicuntur tributa, aut ullum magni momenti & ad Rempubl. ſpectans negotium peragitur.

LXXX.

Qvos jam genuinos in Polonia Cives eſſe cenſes?

Soli Nobiles ibi ſunt genuini Cives, & ad Reipubl. gubernacula admoventur. Cæteri ſunt merè ſubditi: niſi qvòd oppidani meliori fruantur conditione, qvàm agreſtes. Sua enim privilegia habent. Trahunt autem oppidani magnâ ex parte à Germanis ſuam originem: indeqve & ſuis gaudent privilegiis. *Ruſtici* interim non multum à Servis in Polonia differunt: qvos *Cmetones* appellant. Melior tamen horum conditio eſt, qvàm hortulanorum. Utrosqve *Chloppi* vocant: qvam ut appellationem probroſiſſimam non fert Nobilitas.

LXXXI.

Qvam Reipubl. Formam è dictis mihi elicis?

QVondam, verba CROMERI ſunt, *liber fuit Dominatus Principis, & nullis propemodùm legibus adſtrictus: imò infinitam non ſolùm omnium rerum, ſed vitæ necisqve poteſtatem habuerunt.* Poſt ſuſceptam verò Religionem Chriſtianam reſtringi illa cœpit, ut hodiè anguſtis finibus circumſcripta ſit; usqve adeò, ut pleriqve Scriptores Polonici Polonorum Rempubl. à veteri Lacedæmoniorum, vel hujus temporis Venetorum Regiminis forma non differre plurimum ſtatuant. Sed contrarium ferè eleganter contra CONRINGIUM *in*

Dissert. de Respubl. Polon. Scopo MARINIUS demonstrat, *Patriæ statum* rectiùs *Aristocraticè mixtum* statuens. Etenim in nonnullis reverà Majestatem Regiam obtinet : dum potestatem omnes Magistratus, etiam Ecclesiasticos, qvi deinde à Pontifice confirmantur, eligendi habet : dum pro libitu Palatinos, Castellanos, Mareschallos, & militiæ Duces creat, qvamqvam & utraqve hæc Regis potestas, illa qvidem ad *Genus*; hæc verò ad *Gentem* restricta habeatur. Necesse siqvidem est, ut, qvos Episcopos Rex creare vult, nobili Genere sint nati. Nec & Rex peregrino alicui Palatinatum conferre potest. Ita scil. inter Regem Ludovicum & Regni Ordines conventum, idqve Anno 1430. in Comitiis Jedlinensibus repetitum. Qvicqvid sit, inconcussa tamen hæc stat sententia, qvâ *Forma Respubl. Polonicæ Regia, eaqve Aristocraticè mixta esse* creditur ac statuitur : ut sic in Polonia *Monarchia*, *Aristocratiâ*, sed *inæqvaliter, temperata* obtineat. Longè plura siqvidem majestatica jura penes *Optimates* (nempe *Nobiles*) sunt, qvàm penes *Regem*.

LXXXII.

Qvem & Reipublicæ Scopum heic ponis?

Ὁ πάνυ CONRINGIUS *de Scopo Respubl. Polon.* sic disserit : *Respublica in duplici est differentia. In aliis enim commodum Populi qværitur, in aliis commodum Dominantium. In Polonia qværitur non Dominantium, sed Populi commodum. Per Populum autem intelligo Nobilitatem Polonicam : hujus maximè qværuntur commoda: hujus sola habetur ratio. Nam ad dignitates soli Nobiles admoventur. Hoc verò commodum videtur perinde collocatum esse in vera felicitate. Nec enim vera felicitas qværitur; sed vita luxuriosa. Nam Poloni non student dilatandis suis Regionibus, sed satis ipsis est, si sua defendant: qvàm tamen eorum Majores studuerint maximè amplificandis Regionibus. Hodierni verò de alienis occupandis nullatenus sunt soliciti. Incredibile est, qvantum*

tum

tum intra 100. *annos mutata Respublica illa. Qvum enim anteà fuerint frugales, jam sunt luxuriosi, & videntur omnia ad hoc esse composita, ut Populus modò possit luxuriosè vivere. Jam verò in luxuria non consistit beatitudo civilis, sed in omnium rerum sufficientiâ, cum virtute conjunctâ.* Huc usqve Decus, si qvis alius, Germaniæ nostræ, *Herm. Conringius*, qvi ipse tamen adversarium satis acrem hâc in re *Fr. Marinium* est nactus. De *Scopo* videlicet *Rei Polonorum publicæ* Scriptô publicô disputari cœptum, *Fr. Marinio* graviter accusante *Hermannum Conring. qvòd se antehac præsente in Collegio qvodam privato Auditoribus suis proponere non dubitârit*: SCOPUM REIPUBL. POLON. HODIE VITAM ESSE LUXURIOSAM. Id ipsum autem sicut ille omni modò proqve viribus à Patria alienum conatus demonstrare, totam universi Statûs in ea rationem describens: ita *Conringium* vicissim in multis acrem valdè Antimachum est expertus: ut tacuisse forsitan fuisset satius, nisi silentium pro Patria inhonestum duxisset. Sic igitur *Amor Patriæ* est, qvô ductus supersedere noluit *Marinius*: qvo minùs adversus *Conringium in Dissertat. de Respubl. Polon. Scopo* per ἀνακεφαλαίωσιν tandem c. XIV. ostenderet: *Scopum Poloniæ intendi & esse* COMMUNEM OMNIUM CIVIUM ÆQVALITATEM & SALUTEM.

LXXXIII.

Qvæ tibi RATIO STATÛS obtinere in Polon. videtur?

Non facilè heîc dici potest, qvâ *Ratione Statûs* Polonica gubernetur Respubl. qvum in Comitiis pleraqve tumultuosè & per factiones turbari, ipsaqve decreta ferre non rarò rescindi soleant. Unde & non rarò contingit, ut Polonia apertum, non atrocissimorum tantummodò bellorum, verùm etiam funestissimarum turbarum Theatrum non sine ingenti totius Christiani Orbis periculo æqvè ac damno existat. Extitit

titit tale Theatrum superioribus annis, nisi qvod deinceps paulò melior rerum facies appareret. Etenim posteaqvam nova, post multa tandem dissidia partium sopita, confœderatio cum novello Rege pro defendenda ab omnibus turbis ac factionibus internis Warsaviæ in Kolo decerni, ipsaqve juramento à Regni Senatoribus firmari cœpisset, hæc *Juramenti Notula* præscripta in *Novellis* legebantur: Jch N.N. schwere zu den allmächtigen und dreyeinigen Gott / ohn einigen geheimbten Vorbehalt in meinem Hertzen und Gemüth/ daß ich für die Religion und Wolfarth des Vaterlandes / für die Dignität und Ehre des Durchlauchtigsten Königes Michaels (welcher durch freye Wahl-Stimmen erkohren worden) für die Rechte und Freyheit / so in Rechten gegründet / und für die Adl. Prærogativ, mein Blut vergiessen / ja das Leben lassen / und mit einem Hauffen sampt andern meinen Brüdern auff der Wahl-Statt erliegen wil. Auch wil ich diese ietzige Compagnie nicht verlassen / noch mich von dem allgemeinen Hauffen der andern absondern / ehe und bevor / so von innen / als aussen / das Vaterland in ruhigen Stand wird gesetzet seyn. Keine böse Practiqven wil ich hingegen / auch keinen andern den außdrücklichen Gesetzen / und meinem gethanen Eyd zu wider/ zum Könige auffwerffen helffen: Mit den Malcontenten / so mit der Frantzösischen Faction verwickelt seyn / wil ich nichts zu schaffen haben. Und da ich dergleichen von iemand vernehmen solte / daß er sich solcher Händel theilhafftig gemacht/ wil ich denselben öffentlich kund thun/ und zwar solches nicht aus Haß oder Feindschafft / sondern bloß aus Liebe gegen dem gemeinen Besten. Solte iemand wider das Vaterland / meinen König nud Herrn/ und wider die allgemeine Freyheit/ was böses vorhaben / so wil ich denselben für den allergrausamsten Feind des Vaterlandes achten. So wahr mir GOtt helffe / und seines Sohnes unschuldiges Leiden! Digna me-Christe *Notula*, qvæ Annalibus inseratur, qvam &, qvia tot pondera rerum, qvot verba in se continet, in nostra potiùs vernaculâ huc trahere, ac Latinè repetere volupe fuit, ut ab omnibus sæpè

legi

legi ac intelligi posset. Qvicqvid verò sit, claré interim hoc liqvet: *maximam Reip. Polon. curam hodiè esse, ut avita Membris libertas, Regi verò Piasto autoritas sua asseratur: nec tamen heridi huic, sed civile relinqvatur imperium.* Pertinet & tanqvam certissimum tantorum malorum remedium ad *Status Polonici Rationem*: ut (1) *antiqva Regni Leges, sublatis gravissimis, qvi irrepserunt, abusibus, in usum revocentur:* (2) *libertas conscientiarum ac Religionum denuò stabiliatur, neqve tanta Clero, præcipuè, Jesuitis, potentia relinqvatur:* (3) *ne porrò successor, vivo adhuc Rege, eligatur.* Nec minùs etiam ad *Rationem Status* hoc in Polon. pertinet: *ut Cosaccos, qvos injuriis potiùs, qvàm beneficiis affecére, sibi Poloni reconciliarent:* qvum contra Turcas firmissimo illis esse possint præsidio. E *Ratione* deniqve *Polonici Status* est, *magnam Maris Balthici*, qvod multis in Poloniam hostibus aditum præbere potest, *curam habere, atqve Dantiscum, tanqvam validum propugnaculum, inconcussum ac inturbatum relinqvere.*

LXXXIV.

Anne & Regi Polon. hodiè aliqva superest Prætensio?

Nullam amplius Rex Polon. hodiè qvidem Prætensionem habet. Etiamsi enim *in Livoniam* olim pariterqve *in Sveciam* (in illam nempe *jure ultroneæ successionis*: in hanc verò *jure hæreditariæ successionis*,) prætenderat: sopitas tamen Prætensiones atrocissimis bellis, novimus. Horum certè si non causa, prætextus tamen & initium inanis Titulus erat, qvem Poloni in Regnum Sveciæ à Sigismundi temporibus usurpaverant. Denunciavit verò Rex Polon. jus in Svediæ Regnum illiusqve annexa: vestigia tamen Prætensionum earundem reliqvit: qvæ si qvis nôsse cupiat, *Sprengerum in Prætens. illustr. p.* 173. adeat, eundemdemqve consulat.

LXXXV.

Qvos ille habet reditus, & undè?

Majores olim *Reditus* Regi Poloniæ fuisse, qvàm *nunc* CROMERUS & NEUGEBAUERUS observant. *Sola* hodiè *mineralia ac salis fodinæ supersunt Regi: qvæ illi maximos faciunt Reditus. Faciunt & Reditus tributa ac vectigalia, mercatorum mercibus imposita.* Æstimant autem nonnulli Regni Polon. Reditus ad 600000. Coronatorum Italicorum. Qvod si tamen aliqva emergat necessitas, nova in Comitiis solemnioribus indici solent tributa: augentur cerevisiæ aliarumqve rerum vectigalia: subsidium ab Ordine Ecclesiastico petitur: mercatores privati ditiores pro dominiorũ conductione certam pendunt pecuniam. Ne dicam: qvod & Portoria Judæis pro annua summa elocentur, ipsorumqve mercaturæ sumptuosissima concedantur privilegia.

LXXXVI.

Unde verò Regni Cives suas opes habent ac divitias?

Exploratum est, qvòd *Poloni è frumento, siligine, hordeo, melle, cineribus, lignis, leguminibus, lino, corio, bobus, pellibus, navium malis, cerevisia, eqvis, martibus, pellibus zobellinis, panno, serico, tapetibus, unionibus, piscibus, feris, stanno, chalybe, tum aliis, qvæ exportantur & importantur, incredibilem opum vim colligere possint.* Nullus autem in Polonia ob mare alluens mercatu celebrior locus, qvam *Gedanum*, totius Prussiæ & Poloniæ ocellus, & Europæ granarium. Cracovia qvoqve à mercatorum ex Italia, Hungaria, Germaniaqve ingenti confluxu nobilis est civitas, ut alias mercatu celebres heic taceam urbes.

LXXXVII.

Quâ in re præcipuæ Polonorum consistunt vires?

In

In numeroso hæ ac expedito eqvitatu consistunt. Etenim, qvoniam Nobilibus Polonis turpe videtur incedere pedibus, omnes eqvestrem sectantur militiam: ita qvidem, ut multa millia illorum in procinctu ad defendendam Patriam stare possint, si velint. Qvod si verò opus Poloni peditatu habeant, illum non è sua gente, sed ex Germanis & Hungaris conducunt. Sic igitur sola Nobilitas tractat arma, Oppidanis ad mercaturam vel opificia, Rusticis verò ad stivam relegatis.

LXXXIIX.

POSPOLITE RUSZENIE qvid rei apud Polonos?

Ita *Generalem Nobilium Expeditionem*, das allgemeine Auffgebot des Adels/ vocant Poloni, *qvam proprius illi impensis, omnibus cæteroqvin exempti oneribus, è legibus Regni, necessitate nimirum urgente, cum Rege facere tenentur.* Numerus conscriptorum horum omnium Nobilium cum eqvitibus est ultra 200000.

LXXXIX.

Qvæ vera qvondam ratio Expeditionis hujus?

Olim, qvàm fieret hæc Expeditio, lustrum Provinciale prius agi solebat. Prodibant autem ad lustrum Nobiles, lege, pœnâ, amore Patriæ impulsi, qvantum facultas ac suppellex domestica permittebat, armis, eqvis ac comitatu instructi: nomina provincialium, qvos habebat, Palatinus qvisqve in tabulas referebat; qvi verò aberant, infamiæ pœnâ publicè afficiebantur. Ita scil. necessarium videbatur, ut Nobiles lustrum officii commonefaceret, qvatenus arma non negligentiùs tractarent, & parati lustro non imperatos sese fortuitis belli casibus sisterent. Finitis itaqve lustris, singuli tunc Nobiles, si hostis Rempubl. lacesseret, prout facultates permittebant, ternos sexenosqve eqvites in

castra deducebant, propriò militaturi ære. Ne verò pro lubitu Rex, qvi convocabat Nobiles, Nobilitatis obseqviô abuteretur, post Sigismundi Augusti excessum in Comitiis Warsaviensibus constitutum, ut Rex absqve consensu omnium Ordinum generalem Nobilitatis evocationem non indiceret. Sæpè hinc factum, ut 100000. Nobilium sine stipendiis militarent: nec tamen extra Regni fines ultra qvinqve milliaria educi poterant; nisi qvòd Uladislai tempore in Comitiis Jedlinensibus statutum, ut cuivis hastato eqviti V. Marcæ in stipendium numerarentur. Atqve Exercitui huic qvum Rex ipse præesset, ipseqve Patriæ fines cum eqvitatu suo defenderet, eodem militiæ genere Poloni sæpius vicerunt. Fugârunt enim non rarò Germanos, deleverunt Cruciferos, represserunt Russos, metum incusserunt Turcis, Tartarorum deniqve coërcuerunt rapinas.

XC.

Anne rectè semper Reipubl. iisdem expeditionibus consulebatur?

Qvoniam ejusmodi generales expeditiones lentiores erant, hinc parùm utiles. Ter enim Nobilitas prius convocari debebat intra trium mensium spatium, dimissis qvoqvo versus per ministros publicos literis, signô Regiô munitis: qvæ, testibus perticæ oblongæ allegatæ, ex eo RESTES dicebantur. Confluebant dein ad locum, exercitui colligendo destinatum, lentè singuli, & inviti qvoqve. Luculenter id apparuit Anno 1621. qvum Sigismundus II. ad bellum Chocimense Nobilitatem evocâsset. Hæc si in tempore venisset: qvis non credidisset, res magnas peracturam? At tardè omnes è Palatinatibus suis veniebant: & interim elabebatur occasio: qvæ qvantum, ut in aliis causis, ita in bellis maximè rerum agendarum momentum esse soleat, nos qvidē in CÆROLOGIA sua, h. e. *militari ac Politico de opportunitatis occasione, occasioni status præsentis* ac-

accommodato, Discursu, Jac. Lebleu perqvam egregiè edocet. Erant & insuper expeditiones illæ incolis Regni admodum damnosæ. Nam multum pecuniæ illis impendere cogebantur Nobiles: qvodqve maximum erat, laborabant exercitûs magnitudine: qvæ Pompejo olim victoriam, referente FLORO *L. 4. c. 2.* perdiderat, & Darium qvoqve, juxta *Curtium L. 3.* Regno exuerat. Invadunt namqve numerosum exercitum fames plerumqve & pestis: ne de aliis incommodis, qvæ numerosus secum fert exercitus, dicam. Sic jam omninò patet: *qvàm parum consultum Respubl. Polonica fuerit istiusmodi expeditiones instituere: qvòd scil. lenta, qvòd damnosa, nec minùs etiam ipsi Regi periculosa illa essent.* Etenim qvum Nobiles sub signo tardè, iiqve tamen satis muniti armatiqve confluerent, facilè adversus Regem tumultus excitare ipsi poterant.

XCI.

Talia igitur & alia expeditionum generalium commoda videns, qvis Regum primus mercenario uti cœpit milite?

Fecit hoc primus Jagello, *& eqvite, & pedite mercenariô*, svadente Aulæ Præfectô; aliis tamen adversantibus, *usus.* Stipendium verò ipse militi trimestre, idqve perexiguum, statuit. Eqviti namqve decem saltem, pediti qvatuor Floreni numerari. Secuti hunc sunt Reges alii. Sic enim deinde Sigismundus Augustus ex urbana ac oppidana plebe delectum fecit, ac qvindecim millia peditum coëgit: qvibus stipendia per Præfectos numerari curavit. Stephanus verò Rex in bello contra Moscos Germanum adhibuit eqvitem ac pedites Hungaros.

XCII.

Sublatáne sic penitus generales illæ Nobilitatis sunt expeditiones?

Certè qvamvis Relpubl. Polon. mercenario jamdudum uti cœperit milite; *neutiqvam tamen generales illas Nobilitatis expeditiones penitus sublatas vult esse.* Qvin potius hodieqve, si hostis sit ita potens, ut milite mercenariô eidem resisti neqveat, Nobilitas convocari solet: qvod Anno 1621. in bello Chocimensi, & deinceps aliqvoties, necessitate id æqvè ac salute Reipubl. exigente, factum.

XCIII.

In conductitio verò illo, s. mercenario Milite qvinam sunt QVARTIANI?

Hastati eqvites sunt, *contra Tartarorum irruptiones à Stephano Rege instituti.* Freqventes nimirum Tartarorum rapinæ moverant ipsum: *ut duo millia hastatorum eqvitum in finibus Podoliæ collocaret; qvi Tartaricas invasiones repellerent.*

XCIV.

Unde sic dici meruêre?

A qvarta parte censuum Fisci Regii nomen acceperunt Qvartiani, qvam inperpetuum stipendium ipsis Rex Stephanus in Comitiis Warsav. A. 1562. ut fideliorem Reip. navarent operam, assignaverat, inq; castro Ravensi deponi jusserat, in hujusmodi præsidia erogandam.

XCV.

Qvi HUSSARI Polonis?

Sunt & ipsi hastati milites, eqvitibus cataphractis contradistincti: de qvibus jamdudum *Fredro c. VI. Fragm. Polit.* disputare cœpit: *an miles hastatus eqviti cataphracto, aut ferentario præstet, armaqve, qvæ cominus feriunt, an præstent illis, qvæ eminus?* Ab *hastis* igitur, qvi Latinis *hastati*, Polonis voce Illyricâ *Hussari* dicuntur.

XCVI.

COSACCI si nominentur in conductitio Polon. milite, qvinam sunt?

Non

Non sunt gens aliqva propriis terrarum terminis, vel Reipubl. statu proprio, consistens; sed tantùm *species una è genere militia Polon.* tanqvam *militia Celerum, s. Velitum, s. levis armatura.* Suntqve omnes è provinciis Polon. oriundi, & illi, qvi societatem Cosacam Zaporohianam repræsentant, maximè è Provinciis Polon. Russicis, vicinioribus Chersoneso Tauricæ, prodeunt.

XCVII.

Qvis primus eos conduxit?

Idem *Stephanus*, ut securitati Regni optimè consuleret, *conduxit Cosaccos*, ipsisqve castrum Techtimiroco cum territorio, ad ripas Borysthenis situm, viginti infra Kioviam milliaribus dedit, ut sedem ibi certam ac bellicorum apparatuum receptaculum haberent, sensimqve civilem discerent colere vitam. Dedit & illis potestatem eligendi ducem, qvem vellent: sed ita, ut confirmaret Rex Poloniæ. Scripta hinc illorum sex millia sunt in militiam, qvibus, perpetuò excubias ad Borystenis ripas acturis, atqve Tartarorum latrocinia inhibituris, solveret stipendia.

XCIIX.

Qvi aliàs communi hoc veniunt nomine?

Communi COSACCORUM, der Kosacken/ nomine vocantur illi *homines*, *qvi*, qvum in vastis & Turcarum Tartarorumqve vicinis campis, ad solem indurati, habitent, perpetuoqve in armis, tàm pedites, qvàm eqvites versentur, *ad vicina qvæqve loca incursionibus divexanda privatô institutô voluntariâqve militiâ coëunt, numerò ac viribus plurimùm ferè valentes.*

XCIX.

Qvamdiu hæc hominum colluvies in campis istis, qvos dixisti, se continere cœpit?

Con-

Continere se COSACCI in vastis illis ditioniqve Turcarum Tartarorumqve vicinis campis *jam ab aliqvot seculis* cœpêre : cumprimis verò *intra ducentos hos anno* Orbi Europæo innotuerunt.

C.

Unde eadem hominum colluvies ortum sibi trahit ?

Trahit ortum suum, *non è Nobilibus, sed è varia gentis plebe.* Est enim qvædam hominum partim Polonorum, partim vicinarum gentium, ex parte etiam Tartarorum, Turcarum, aliorumqve colluvies, qvæ servos suos plurimos, gloriæ & prædæ tàm sibi, qvàm hæris suis satis acqvirendæ causâ, in vastissimos illos campos excursuros alit.

CI.

Unde hodièqve vivit?

Cosaccorum natio, qvæ ita in unam coaluit gentem, *ex præda maximè vivit :* qvoniam aliud non habet, unde vivat. Cumprimis verò prædam sectari, & accipere ex Tartarorum ac Turcarum regione Cosacci solent. Scaphis enim in pontum Euxinum delati, non dubitant præ Constantinopolitanorum foribus prædari : nec unqvam Tartari, Turcæ, aut Poloni in ordinem eos potuêre redigere.

CII.

Unde nomen habet?

A prædando Cosaccorum natio juxta nonnullos nomen habet. *Kazac* enim, à qva voce Cosacci dicti, Tartaris prædo est, qvod genus hominum in Hungar. Croatinis ac Dalmaticis finibus *Morlaccorum* : in Pyrenæis montibus *Bandolerorum*; in Italicis viis *Banditorum*, i. e. proscriptorum nomine venit. Sunt &, qvi cum Piasecio nomen hoc derivent à voce Polon. *Kozá*, i. e. capra : Adduntqve rationem hanc : qvia instar caprarum cursu velocissimo ad omnia agiles currant.

rant ; vel qvod caprinis pellibus contra injurias aëris tegantur. *Herbinius* tamen *c. 2. L. de Crypt. Kijovienʃ.* veriſimiliorem derivationem putat eſſe, qvâ Coſacci à Slavonico nomine Koſea, i. e. falx, dici putantur. Unde *Koſſak* falcifer, qvô nomine priſci Boryſthenidæ appellati.

CIII.

Qvô aliô olim Coſacci veniebant nomine?

Qvum Stephani Regis tempore Coſaccorum ad 40000. eſſent, illi qvoqve ab Inſulis Boryſthenis, *Saporahi à decurrentium fluctuum gradibus*, qv. ultra gradus, dictis, *Saporohiani*, aut *Saporoviani*, i. e. *Inſulares*, dicebantur: *qvod in illis habitarent Inſulis.*

CIV.

Qvousq; in fidē Polonis permanſerunt?

Permanſerunt in fide, ac Reipubl. Polon. levi ſtipendio, at ſummo cum fructu, militârunt uſqve ad Uladislai IV. tempora: donec Anno 1638. adverſus Rempubl. tumultuari cœperunt.

CV.

Qvæ iſtius tumultuationis cauſa?

Cauſa erant variæ, interqve has prima *erectio propugnaculi Hudak*: qvod ad ripas Boryſthenis comodo locô ad coërcendam Coſaccorum licentiam publico ſumptu poſuerat *Koniecpolſcius*; reverà tamen, ut Nobiles Poloni ſecuritati ac poſſeſſionibus ſuis fundisqve, qvos emptione alii plurimi, interqve eos Koniecpolſcius liberalitate Regis admodùm amplos, frendentibus licet ac ægrè ferentibus Coſaccis, ſibi acqviſiverat, conſulerent. *Alteram* defectionis Coſaccorum *cauſam injuriæ* abſolvunt, qvæ à Præfectis Regiis qvotidiè illis inferebantur. Reddebant & exulceratos Coſaccorum animos *intoleranda Judæorum rapina.* Locaverant enim nobiles pleriqve fundos Judæis, inſatiabili

bili avaritiâ augendis possessionum censibus asvetis. Accedebat, *qvod adempto illis à Rege coqvendi cerevisiam ac spiritum vini jure, inqve Judaeos translato Cosacci admodùm carè à Judaeis spiritum vini*, potum illi genti nectare svaviorem, *emere cogerentur. Maxima causa* erat, *qvod perniciosis Jesuitarum consiliis*, qvum Cosacci Graecae Religioni essent addicti, perinde ut omnes Russi, *omnia illorum clauderentur templa, perqve vim sacra Romanensia inducerentur.* Hoc indignis modis Cosacci ferebant: nec enim Religionem per vim propagatam ferre nôrant: qvum aliis Christus mediis Religionem propagari jussisset. *Ultima* deniqve *causa* erat, *qvòd Rex juberet exauctorare omnem Cosaccicum militem*: qvum eorum vires nimiùm crescere crederet. Non erat prudens hoc consilium, *uno impetu velle in ordinem redigere omnes armatos, unoqve impetu militem potentem velle exauctorare*: qvum sensim hoc fuisset agendum. Qvid ergò mirum, qvod arreptis armis insurrexerunt adversus Polonos Cosacci? Praeprimis ubi & infelici Reipubl. Polon. fato hoc accidit, ut Bogdan Chmielnicky, qvum satis diu praefectorum insolentiam perpessus, atrocem injuriam (temeraverant enim uxorem ejus & filiae pudicitiam) perferre non amplius posset, Cosaccos aliàs rebellionis avidos ad seditionem facilè traheret. Natum hinc ferale, nec minus crudele bellum: cujus Historiam accuratè JOACH. PASTORIUS descripsit.

CVI.

An unqvam post haec ad officium redire meminêre Cosacci?

Non redire meminerunt huc usqve ad suum, qvod, levi stipendio conducti, satis diu praestiterant Polonis, *officium*: qvin potius valedixerunt Poloniae, nec & dubitârunt pleriqve illorum in verba jurare M. Ducis Moscoviae: qvippe cum qvo ejusdem erant Religionis. Proin Cosaccos olim milites non solùm fidos, sed fortes

tes

tes qvoqve, nunc hostes Poloni habent, aut parum sinceros amicos: neqve ulla spes superest, fore, ut ad pristinam redigantur obedientiam. Hi scil. sunt irritatæ plebis fructus, qvi è Jesuitarum ineptis consiliis maximè ortum sibi sumserant, ut sic omninò appareat, qvàm imprudenter Poloni ac insolenter se erga illam gentem gesserint, qvæ hactenus ipsis magno fuerat præsidio.

CVII.

Hâc itaq; spe, fore, ut ad officium redeant Cosacci, decollante, num qvicqvam ad sui defensionem Poloniæ deficit?

Qvum neutiqvam *Generales* illæ *Nobilium expeditiones* sint sublatæ, sed Nobilitas, si necessitas & salus Reipubl. exigat, convocari possit, nihil sanè Poloniæ ad sui defensionem deficit: etiamsi spes decollet, unqvam fore, ut Cosacci in Polonorum potestatem redeant. Accedit & ipsa *mercenaria* Polonorum *militia*. Hæc, hæc scil. qvanqvam ad defensionem magis, qvàm ad occupationem & expugnationem urbium sit apta, eò qvòd eqvitatu magnâ ex parte constet: satis tamen ipsa ad excurrendum in apertis campis, nec non ad hostem crebris improvisisqve velitationibus lacessendum sufficit.

CIIX.

Sed unde mercenariam suam militiam habet Polonia?

Partim è domi, partim è foris lectis militibus mercenariam suam illa habet militiam. Qvod verò ad talem attinet militiam, vulgò ea apud omnes populos in usu est, qvi Monarchico ac herili Dominatu reguntur. Ita enim olim ab Impp. Roman. factum: ita hodiè apud Hispanos, Gallos, Venetos & Turcas aliosqve fit populos; prout Reipubl. status exigit. Poloni tamen milite tali non ideò utuntur, qvia herili reguntur imperiô, qvale nullum agnoscere volunt:

lunt: sed qvòd malint privatas curare res ac otio indulgere.

CIX.

Ecqvodnam mercenariæ militiæ genus magis semper Poloniæ prodesset? domi ne, an foris lectum?

Qvum plurima aliàs incommoda sint militiæ mercenariæ, & qvidem externæ, prout ea satis doctè & novissimè recenset CONRINGIUS *Not. ad Machiavell. Princip. c. XII. melius* sanè *sibi consuleret Respubl. Polon. si militiâ semper uteretur mercenariâ domi lectâ:* qvia hæc minùs periculosa esset, dum Patriæ militat & faciliùs legi potest. Qvin & stipendiis ægrè procedentibus, faciliùs in officiis contineri posset. Et sanè si res inspiciatur, abundè sufficeret miles in Polonia ac robusta Juventus, capiendis armis, si exerceretur, satis idonea. Ideoqve plus actura ex fide illa esset, qvia Patriæ salus & honos præ oculis. Externus verò miles non fide, non amore agit: sed ideò militat, qvia stipendia meret: signa deserit, si ejusdem nationis adventet hostis. Nam transfuga haberi mavult, qvàm nativi sangvinis hostis. Illud tamen silentiô non præteriri vult MARIN. *Dissert. de Scopo Reipubl. Pol. c. IX.* qvòd qvamvis militia mercenaria domi lecta præferenda sit peregrinæ: illud tamen incommodi qvoqve habeat, ut magis interdum seditionibus laboret: dum omnes ex uno eodemqve populo, ideoqve sibi invicem noti & amici. Hinc aliqvoties nostra tempestate Respubl. Polon. jactari admodùm cœpit: qvum miles mercenarius sub prætextu non solutorum stipendiorum magno tumultu nescio qvid machinaretur.

CX.

Anne & auxiliares Poloniæ milites habere in bello solet?

Nullos, aut paucos auxiliares in bello habet milites, nisi

nisi necessitatis casu: scil. Salus Reipubl. manus auxiliares exigat. Ita olim Tartari in auxilium vocati: qvibus stipendia Reges Polon. annua solvebant. Stipendii verò locô duo millia vestium, pellibus agninis consutarum, & lanei panni aliqvot Anglici, qvæ pretium decem millium aureorum non excedebant, solvebantur. Hoc Stipendium, qvod erat honorarium ac voluntarium, qvum instar tributi exigerent per Legatos Tartari, primus Rex Stephanus negavit, Legatos tamen inviolatos dimisit.

CXI.

Qvid incommodi semper ab auxiliaribus Tartarorum copiis sensit Polonia?

Hoc sensit semper ab illis incommodi: *qvòd magis pro præda, qvàm victoria, certârint, & magnis qvoqve latrociniis plagiisqve sæpè infestârint Poloniam.* Exempla in promptu: & experientia testatur.

CXII.

Qvi porrò plurimum nostrâ hâc ætate damni Polonicæ creare studuerunt Reipublicæ?

Creare studuerunt plurimum damni nostrâ hâc ætate, CONFOEDERATI. Creavit *Lubomirsky, Supremus Mareschallus ac Campiductor Regni, ditissimus inter Polon. Proceres.* Causa, qvæ innotuit, motuum Lubomirscianorum, potissima ferebatur: *qvòd Rex, qviqve Regiarum erant partium, novi Regis electionem procuratam vellent, illàqve è Gallia aliqvem intenderent, cæteri, qvorum Dux Lubomirsky, huic se operi opponerent.* Motuum verò, qvos Confœderati Regno dederant, causa *non soluta erant stipendia.* Ob hæc nempe retenta cœperant illi conjungi, totoq; ferè biennio tumultuari, tanqvam conjurati hostes pacem à Cosaccis ementes, illasqve aliqvô modô in societatem pertrahentes, imò & Tartaris pecuniam mittentes,

tes, ne ipsis, dum patriam infestarent, essent graves.

CXIII.

Qvos aliàs vicinos hodiè potentes habent, à qvibus sibi maximè metuant Poloni?

Vicinos potentes, à qvibus non immeritò sibi metuunt Poloni, *habent Svecos, Moscovitas, Tartaros & Turcas.* Inter *Svecos* qvidem *ac Polonos* diu exercitæ fuêre hostilitates: nempe (1) ob *violentam Livoniæ ereptionem*: (2) ob *perpetuam lineæ Sigismundicæ in Regnum Sveciæ prætensionem*: (3) ob *promiscuam Titulorum & Insignium usurpationem.* At verò, qvoniam hæ controversiæ totidem bellis decisæ, cessat interim publica hostilitas: donec nova litis, nonnisi ferrô dirimendæ, materies è suo qvasi cinere exsurgat. Fuerunt & continua ferè ab aliqvot retrò seculis Polonos inter ac Russos ob contiguos æqvè ac ambiguos limites bella. Præsertim omnium inter Polonos ac Russos bellorum pretium *Ducatus Smolensko & Severia fuit*: utpote qvos Ducatus suos esse Russi asserebant; Poloni verò armis repetebant. Unde diu acri inter duas istas nationes bello certatum: donec feliciter tandem lis initâ pace componeretur. Infestârunt & Præcopenses Tartari sæpiùs Poloniam: imò & hodieqve annuis excursionibus illam deprædantur, vel ut amici, vel ut hostes. Ipsis siqvidem perinde est, qvô Titulô invadant Poloniam; qvum semper prædâ, imprimis verò hominum agminibus graves, in Tauricam suam Chersonesum revertantur. Qvicqvid sit: maximè interim potens inter potentes vicinos qvoslibet Turca est: à qvo semper metuat sibi Polonia: præsertim posteaqvam non tantùm jamdiu *Wallachiam, Moldaviam, Transylvaniam*; sed & totam non ita pridem (eheu!) *Camenetiâ*; qvæ urbs, mirâ ratione in arduo saxo posita, sæpe à Turcis ac Tartaris frustrà ten-

tentata fuerat, occupatâ, *Podoliam* & *Ukrainam*, claustra Regni occupavit.

CXIV.

A totidem admodùm potentibus vicinis ut se melius intra ipsa viscera Regni sui defendant Poloni, anne propugnacula habent?

Qvantum ad *propugnacula*, qvæ præcipuum robur provinciæ alicui conciliant, *nulla sanè Polonis sunt, aut à Natura, aut ab Arce*, præter aliqvot privatorum Castella. Qvædam tamen & leviter munita habent loca, ut *arcem Lemburgensem, Cracoviensem, &c.*

CXV.

Quæ verò causæ moventes, ut munimentis urbes suas non cinxerint Poloni?

Causa movens prima hæc est: *qvòd, eqvo assveti Poloni bellare, ad pedestrem militiam minus apti existant.* Sine hac verò munimenta haut rectè subsistunt. *Altera* est: qvòd, qvò rariora Fortalitia in Polonia, *eò securior esse intus ac fortis Respubl. Polonorum semper visa fuerit.* Testatum hoc bellum nuperius Svecicum facit. Qvò rariora enim Fortalitia, eò minora capiebat in Polonia incrementa hostis: nec sedem firmam figere poterat, crebris Polonorum lacessitus incursionibus. *Tertia causa* est: *qvòd & ipse Poloniæ miles domesticus, licèt pedes sit; munimentis tamen occupandis, aut defendendis haut idoneus existat.* At exteris credere munimenta, qvid hoc est aliud, qvàm Patriæ salutem exponere periculo? Sexcenta siqvidem exempla sunt in Historiis, qvibus exterorum fides incerta atqve fluxa reperta fuit.

CXVI.

Siccine, Poloniæ planè non necessaria esse munumenta, credis?

Etsi certas ob causas, qvas vidimus, Poloni urbes suas munimentis haut cinxerint: nec tamen *credere hoc possum: qvod ea planè non sint necessaria Poloniæ.* Qvin potiùs *necessaria* mihi *duas ob rationes* videntur: (1) *qvia Polonia patet rapinis hostium*, qvi excurrere sic possunt, qvaqvà velint. Si autem arx qvædam, aut plures commodè erectæ atqve munitæ ad fines Regni essent, aut incursiones hostium prohiberi, aut reditus retardari, prædaqve è manibus excuti facilè posset. Deinde, *qvia exercitus Polonorum, si profligatur, non facilè se colligere potest*: præsertim ubi hostis prosequatur victoriam. Adeoqve Respubl. Polon. non exiguo tunc exponitur periculo, qvoniam absqve publicis ipsa est munimentis. Vidit hoc malum Sparta olim, qvæ, ex Lycurgi præcepto nullis cincta muris, per multa Secula steterat. Qvum verò ex clade Leuctrica fractæ civitatis essent vires, atqve Epaminondas hostili immineret Reipubl. exercitu, tumultuariâ operâ in locis, incursionibus hostium maximè petentibus, murum excitare coacti: à qvo tempore deinceps maluêre mœnibus includi, qvàm hostium exponi ludibrio. Bene itaqve FREDRO *Polit. Fragm. p. 254.* monet: *Extruenda in singulis Polon. Provinciis munimenta esse, sed eâ cautione, ut ne aliis nisi vernaculis præfectis ac cohortibus in custodiam dentur: tum ut sufficientibus præsidiis ac commeatu muniantur, ut eò pignora sua conveh at Nobilitas, abitura in castra.*

CXVII.

Qvæ interim tamen Regni Poloniæ claustra esse nosti?

Duobus qvasi *aggeribus* septa munitaq; est Polonia: *Mari* nimirum *Balthico* & *Dnieper, s. Borysthene fluvio.* Illud qvidem *septentrionale*, hic verò *orientale* est *claustrum.* Versus meridiem tamen Polonia *Carpaticis* ab Hungaria separatur jugis.

CXVIII.

Qvanta illius est amplitudo?

Am-

Amplitudo Regni Polonici, exiguis olim terminis circumscripti, *tanta hodie est, ut in longitudine* milliaria German. 200. in *latitudine* verò 112. circiter Milliaria *complectatur*.

CXIX.

Quas ambitu suo Terras hodie comprehendit?

Comprehendit (1) *Poloniam propriè sic dictam*, (2) *Lithuaniam*, (3) *Russiam*, (4) *Masoviam*, (5) *Samogitiæ Ducatum*, & (6) *Prussiam*.

CXX.

Polonia propriè sic dicta qvomodo dividitur?

Dividitur illa *in majorem & minorem*. *Major*, ab Occasu Marchiam, à Septentrione Borussiæ partem & Masoviam, à qvibus Vistulâ separatur, ab Ortu Poloniam Minorem habet. A meridie contermina est German. dividiturqve in VII. Palatinatus, s. Satrapias, Waywodschafften. *Poloniæ Minoris* Palatinatus sunt tres: habetqve ea famosam & primariam urbem *Cracoviam*, ubi & est celebris Academia.

CXXI.

Qvomodo verò dividitur Lithuania?

Lithuania, vulgò die Litthau/ in *tres Palatinatus* dividitur: in *Wilnam* nempe, ubi Metropolis est *Wilna*, die Wilde/ habens Academiam; *in Trezen*, inqve *Breßziak*: ubi urbs *Brala*, in qva Ducis Razivilii Palatium.

CXXII.

Qvanta hæc est amplitudinis?

Longitudo, juxta *Staravolscium*, 90. Mill. est Germ. à confiniis nempe Palatinatûs Lublinensis ad Livon. usqve terminos: *latitudo* 40. & plurium est Milliarium,

à finibus Prussiæ ab Occasu ad Albæ Russiæ usqve terminos versus Ortum.

CXXIII.

Qvando ipsa accesſit Polonia?

Accesſit ante trecentos propè annos: qvum Poloni, Piasteâ extinctâ Familiâ, Jagellonem, Magnum *Lithuaniæ* Ducem, Poloniæ Regem eligerent. Non major sanè unqvam facta est accessio, qvàm ubi æternô fœdere Poloniæ Magnus jungeretur Lithuaniæ Ducatus. Tanta scil. hæc est accessio: ut, si amplitudinem spectes, par universæ sit Poloniæ. Qvanqvam autem, qvamdiu Jagellon. superfuit Familia, non potuerint Reges unqvam in plenariam conjunctionem consentire; (illi namqve summam potestatem in Lithuania habebant, ipsisq; jura competebant hæreditaria, qvum in Polonia essent electitia ac precaria) ultimus tamen istius Familiæ, qvi erat *Sigismundus Augustus*, qvum videret, deficere suam Familiam, in plenam consensit conjunctionem, in parem hoc pacto libertatem Lithuanos asserens. Factum id superiori demum Seculô: ut nempe nunc in unum Corpus cum Polonia concresceret, ipsaq; hæc in ingentem magnitudinem excresceret.

CXXIV.

Qvæ antecedens ingentis hujus accessionis causa?

Fuit hæc *deficiens Piasti in Casimiro M. Anno* 1370 *posteritas.* Ita enim Regnum Polon. pervenit ad *Ludovicum* Regem Hung. forore Casimiri genitum: qvô sine prole extinctô, *Sigismundus*, Marchio Brandeburg. Successor qvidem utriusqve Regni constitutus: sed nescio qvibus de causis, ad neutrum pervenit. Reliqverat interim *Ludovicus Hungarus* filiam *Hedvvigim*: sed, qvi cum tali sponsa regnô potiretur, discrepabant. Utriusqve expectationem tertius procus, inopinatò sese ingerens, Barbarus qvidem & Dæmonum cultor, sed ingentis potentiæ ac opum, *Jagello, Magnus Lithuaniæ Dux,*

Dux, intervertit. Duabus autem conditionibus Hedwigis conjugiô fuit potitus, qvi in Baptiſmo *Uladislai* nomen acceperat, nempe, ut (1) *Christianum amplecteretur Religionem*: ut (2) *Poloniæ Lithuaniam conjungeret*.

CXXV.

Ruſſia, qvæ Poloniæ acceſſit, qvomodo dividitur?

CONRINGIUS, *Scriptores Polon.* ſecutus, *Ruſſiam hanc*, qvæ ab ora Pocucenſi ad fines Livonæ per 200. ferè Milliaria; in latum verò è Polonia Minori, aut Lithuania verſus Ortum ad vaſtos Tartarorum campos, aut Moſcoviam per 120. Mill. extenditur, atqve, ſi fertilitatem ſpectes, partem Poloniæ propriè ſic dictæ dubiam facit, in *Rubram* dividit & *Albam*. Qvum verò aliæ Ruſſiæ hujus terræ, qvæ olim omnes fuerant ſub uno Domino, acceſſerint Regno Poloniæ, aliæ magno Lithuaniæ Ducatui; *Rubram*, qvæ *Roxalina* propriè dicta, cujusqve Caput Leopolis, ſ. Lemburg, Emporium Turcicis clarum mercibus, *ad Poloniam*; *Albam* ob niveos campos ac feras albas ita dictam, ad *Lithuaniam*, *Nigrâ* illâ *Ruſsiâ* Moſco relictâ, idem refert CONRINGIUS. *A Polonis*, inqvit, *Ruſsia illa pars, qva pertinet ad Poloniam, dici ſolet* RUSSIA RUBRA: *qva pars verò ad Lithuaniam pertinet, à Polonis dici ſolet* RUSSIA ALBA: *qva deniqve Moſco paret, Polonis* RUSSIA NIGRA *ſolet dici*.

CXXVI.

Ruſſia utraqve qvo jure acceſſit illa qvidem Poloniæ; hac verò Lithuaniæ?

Acceſsit Ruſsia utraqve, Rubra qvidem Poloniæ, Alba Lithuaniæ, jure belli. Fuerunt enim Ruſſi à Polonis ac Lithuanis armis devicti, inqve eandem deinceps libertatem aſſerti. Hâc ſcil. arte aliàs qvoqve Poloni multum auxerunt ſuam Rempublicam, ut victos in parem cum reliqvis aſſererent libertatem: qvem-

admodum & Romulus victos populos in eandem cum Romanis circa incunabula Urbis afferebat libertatem. Idem hoc itaqve fecêre Poloni: qvò omnibus Reipubl. suæ commendarent amorem. Utinam verò indivulsa utraqve Russia mansisset! Sic enim florentissimæ fortè adhuc Polonorum res essent: nec illi unqvam eâ parte potentiorem vicinum haberent Moscum. Sed divelli intra aliqvot annos pars *Russia Polonica* à Mosco cœpit: cœpit & avelli superioribus annis tota *Russia Lithuanica*, qvæ an tota iterum, pace initâ cum Mosco, accesserit Lithuaniæ, non æqvè constat.

CXXVII.

Ubi Masovia est sita?

Est in media ferè Polonia sita, cujus Caput & Regia *VVarschau*. Podlachiæ qvoqve Regio Masoviæ tribuitur, ubi urbs Bielsko.

CXXIIX.

Ducatus Samogitiæ qvisnam?

Est *Ducatus ille, qvi inter Livoniam & Prussiam situs.* Sylvis est horridus & melle famosus. Provinciæ Caput est *Rosiene* ad Dabissam fluvium.

CXXIX.

Qvæ Prussia insuper est, qvam Regni Polonici portionem constituis?

Qvam Regni Polonici portionem constituo, Prussia, seu Borussia, nonnisi est Regalis. Ita enim in *Ducalem*, qvæ, sui juris hodiè, ad Electorem pertinet Brandeburg. inqve *Regalem*, qvæ in tres distincta Satrapias, *Mariaburgensem*, *Culmensem* ac *Varmiensem*, ad Regem Poloniæ spectat, dividitur. Sunt verò in *Culmensi* Satrapiâ urbes præcipuæ *Culma* & *Torunum*: in *Mariaburgensi* sunt *Marienburg.* & *Elbing.* qvæ altera Electori Brandeburg. promissa qvidem; verùm nondum præstita, nec unqvam fortè præstanda. In *Varmiensi* Caput est *Dantiscum.*

CXXX.

CXXX.

Annon & Silesia portio qvondam Poloniæ fuit?

Habita omninò hac aliqvando fuit à solis Polonis intra 400. *verò annos à reliqvo Corpore Polon. fuit avulsa*, ut hodiè potiùs pars sit Bohemiæ. Nempe, qvum inter Wenceslaum Bohem. & Uladislaum, cognomine Locticum, graves exarsissent contentiones de Regno Poloniæ, à nonnullis creatus fuit Rex Henr. Dux Glochov. in Silesia. Qvumqve is ad Regnum pervenire non posset, Silesiam saltem à Polon. abalienare conatus fuit. Ita omnes Silesiorum Ducatus, qvorum 17. sese in clientelam Johannis, Regis Bohemiæ, dedidérunt. Nec recipere Poloni Siles. ab eo tempore potuère, qvæ hodieqve Regni Bohemici Provincia censetur.

CXXXI.

Annon & Livonia?

Transierat hac qvoqve in Corpus Reipubl. Polon. Anno 1561. *sub Gothardo Ketlero* Westphalo, ultimo *Ordinis Ensiferorum*, qvem ad Livoniam convertendam ac contra Barbaros defendendam Innocentius III. Anno 1104. instituerat, *Magistro, inqve parem cum Polonis libertatem recepta fuerat.* Pari proinde & eôdem tum temporis locô cùm Nobilibus Polonis Nobiles Livoni esse cœpère: urbes verò itidem cum reliqvis Polonicis urbibus eadem gaudere tunc cœperunt libertate. Hodiè tamen, post illud ferale bellum Svecicum, in qvo magnam partem armis Gustavi Adolphi occùpata erat, desiit esse portio Regni Polonici, cessitéqve Svecis.

CXXXII.

Annon & Svecia insuper Poloniæ conjungi cœpit?

Facta omninò illius est conjunctio, & qvidem Anno

no 1593. Joh. III. Rege Sveciæ ac Sigismundi patre mortuô: sed mox iterum avulsa. Ortæ enim inter Svecos ac Polonos controversiæ, qvibus occasionem dederant Jesuitæ, sese contra juramentum, à Sigismundo præstitum, in Sveciam prætextu Religionis Romano-Cathol. ingerentes. Accesserunt irritamenta alia. Pravô qvippe consiliô seductus, Sigismundus peregrinos Sveciæ cervicibus milites imponebat, & partem Livon. à patrio Regno ad Poloniam transferre conabatur. Conqvesti hinc Ordines Sveciæ, violata ab illô juramenta & pacta, *Gubernatorem Carolum*, Ducem Sudermanniæ, Sigismundi patruum, creârunt. Qvumqve indies novis injuriis exacerbarentur animi, tandem Sigismundo Regnum publicè abrogatum, illudqve in Carolum, hactenus *Gubernatorem*, Anno 1599. translatum, qvi & Anno 1607. Sveciæ Rex coronatus. Atqve hâc ipsa occasione factum, ut diuturna inter Polonos ac Svecos orirentur bella, qvæ sæpiùs induciis, tandem tamen pace composita.

CXXXIII.

Qvæ Poloniæ portio jam olim ambigua esse cœpit?

Ambigua Polonis ex eo ipso tempore, qvô in Turcarum venit potestatem, *VValachia* esse cœpit. *VValachiam* puto, qvæ in *superiorem, s. majorem*, qvam *Moldaviam*, qvasi *majorem Daciam*, vocant, & *inferiorem, s. minorem*, qvam Walachiæ nomen adhuc retinentem, *transalpinam* dicunt, dividitur, utraqve *Despotas* longô abhinc tempore, sed vicinis potentioribus plerumqve obnoxios, habens. Sic igitur, etiamsi Walachiæ Principes hodiè Turcam supremum agnoscant Dominum; majestatem tamen Polonorum Regis venerantur, ac veluti potenti vicino statis temporibus honoraria mittunt, qvi anteà tributum persolverant, inqve illius verba juraverant.

CXXXIV.

CXXXIV.

Qvem certum tamen adhuc Polonia Vasallum habet?

Certum adhuc Vasallum *Curlandiæ Ducem* habet. Posteaqvam enim miseræ Livoniæ reliqviæ in Polonici Regis fidem ac clientelam superiori Seculô sese tradiderant, ille verò ultimum Ordinis Ensiferi in Livonia Magistrum, *Gothardum Ketlerum*, sacrô exutô habitu, *Curlandiæ* ac *Semigalliæ Ducem* constituerat, homagióqve sibi Anno 1566. obstrinxerat, iste qvidem *Curlandiæ Ducatus* certissimum Poloniæ Feudum, ipseqve Dux Regis Polonici *Vasallus* esse cœpit. Et qvanqvam miser ille Ducatus inter tres belligerantes, Polonum, Svecum, Moscum tantum non discerptus esset, in fide tamen Poloni mansit, inqve hanc usqve diem manet, *Mitoviam* ad Mussam amnem, multis aliis auctum, Urbem principem habens.

CXXXV.

Annon & ipsa PODOLIA indubitata Poloniæ fuit portio?

Fuit, ah qvid dico fuisse! imò fuerat *Podolia*, *s.* PODOLE, inter Moldaviam, Russiam, Voloniam ac Lithuaniam sita provincia, *indubitata Poloniæ portio.* Et qvidem tantæ fertilitatis portio fuerat, ut magna boum magnorum cornua è pascuis vix cerni potuerint. Verùm eheu! Turca jam illam armis tenet: posteaqvam non ita pridem Caput Regionis *Cameneciam*, *s. Kamieniecz Podolsky*, urbem vel à natura satis munitam, indeqve à nonnemine *unicum adversus* Orientis *minas Propugnaculum* dictam, cum irreparabili Christianæ Reipublicæ damnô occupavit. Ita scil. *difficilius est conservare Regna ac terras, qvàm acqvirere.*

CXXXVI.

Totam UKRAINAM, à Polonia avulsam, qvinam tenent hodie?

Ukrai-

Ukrainam, Volhiniæ ulterioris in Russia Rubra terram, arces ac propugnacula firma habentem, *totam* armis occupatam *Cosaces* jam tenent: qvam & inter alias damnosas pacis Conditiones, qvas in *Novellis* nuper licebat legere, ita assertam Cosaccis vult Turca, ut omni prætensionis Polonicæ jure abdicato, eandem ipsi soli teneant. Ita scilicet *Punctum VII. Pacificationis, Polonum* inter & *Turcam Anno* 1672. *d.* 18. *Octobr. inita*, sonat: Die Ukraine soll den Kosacken/ nach den alten Grentzscheidungen/ gelassen werden: und da dieserwegen ein Mißverstand entstehen möchte/ soll er/ wie oben von Podolien gedacht/ verglichen werden. Bialo-Cierkiew und andere Festungen/ welche zu der Ukraine gehörig/ sollen gleichfals den Kosacken wieder gegeben werden/ ꝛc.

CXXXVII.

Ad Poloniam propriè dictam redeo, inq; hoc reditu qværo: *qvalis ejus sit Situs?*

Universa propè Polonia in planitiem deprimitur, sylvis freqventibus obsita, indeqve oleis vineisqve ubiqve destituta.

CXXXIIX.

Qvos præcipuos habet fluvios?

Habet *fluvios præcipuos*, qvorum in *Novellis* crebra fit mentio, *Vistulam*, die Weichsel/ & *Borysthenem*, den Dnieper.

CXXXIX.

Jura hæc, cujus bonitatis Poloniæ terra est?

Terram habet ubiqve ferè fertilem. Nam omnia ibi reperiuntur, qvæ ad victum pertinet: caret tamen metallis. Nec enim auri argentiqve fodinas habet, nisi qvod circa Cracoviam argenti venas reperiri ferant. Et qvamqvam ferri etiam fodinas habeat: pauciores tamen

men sunt, qvam ut Regno sufficiant. Fertilissima interim Polonia omnis generis est frumentorum: præcipuè *Polonia Minor & Russia Polonica.* Habet & imprimis Polonia Minor *fodinas salis fossilis*, easqve propè *inexhaustas*; ita ut in tota Europa nunqvam sit, vel fuerit ea salis fossilis copia. Unde est, qvòd ex hac tanta salis fossilis copiâ æqvè ac è frumenti copiâ immensa capiantur vectigalia. *Est apud nos,* inqvit MARIN. *DISS. de Republ. Polon. Scopo c. X. primarium vectigal salis & frumenti, perinde ut apud Gallos salis & vini. Illi salem marinum habent, nos fossilem aut gemmeum, ut vocat Barthol. Morisottus L. 2. Orb. marit. c. 43.* Nec minor *mellis copia* in Polonia est. Tanta scil. ibi illius copia, ut temerè illud in rupibus ac cavatis arboribus reperiatur. Non verò æqvè fertilis est Lithuania. Nam horrida sylvis est & fœda paludibus. Qvapropter ingentem potius Lithuania vim ligni, qvàm frumenti præbet, & ingentem eorum vim, qvæ in sylvis nasci possunt.

CXL.

Cujus indolis est ipse Populus?

Ingenium Polonorum, si labor accedat *acutum* est: est & ipsum *elatum* ac *generosum.* Polonus enim nil spirat humile. Unde & plures virtutes nascuntur ac vitia. Qvia enim sunt generosi animi, ab omnibus illis rebus abhorrent, qvæ humi repere ipsis videntur. Nec temerè ergò Polonum aliqvem opificem reperies: multò minus reperies aliqvem, qvi vacare velit operibus, qvæ aliqvid humile præ se ferre videntur. Et qvanqvam fortè tales invenias, qvi id faciunt: nec tamen illi Poloni sunt, sed peregrini. Nam illi, præsertim Nobiles, nihil tale agunt. Literis interim & eloqventiæ præsertim dant operam, stylo grandiori plerumqve & floridô utentes: qvippe qvi maximè illorum accommodatus ingenio. Cæterùm *luxu & vestium*, qvas longas, viriles ac immutabiles, nisi qvando peregrinantur, gerunt, *incredibili splendore universos propè Europaos*

ropæos anteire solent. Solent & ipsi vehementiori amoris affectu abripi: in victos tamen haut sunt benigni. Eqvites imprimis solutiores sunt & acres: erga peregrinos tamen sunt comes: estqve & apud ipsos non ingrata beneficiorum recordatio. Magnam porrò honoris exhibitionem sicuti expectant, ita eandem cultoribus suis retribuunt. In rixas verò sunt admodùm proni, dumqve libertatem extremè defendere student, perpetuæ subinde ipsis contentiones cum Magistratibus nascuntur. Agrestes præprimis durissimè ab illis habentur: nec facilè iisdem sunt placabiles; qvum ferè impunè id sibi licere credant.

CXLI.

Qvis præsens Religionis Status in Polonia?

Polonia, præter *Pontificiam Religionem*, etiam *Augustanam*, *Reformatam*, *Græcam*, *Socinianam & Arrianam* fovet. *Judæi* etiam magnis hodie ibi privilegiis gaudent, ita ut vix in toto Orbe melius ipsis sit, qvàm in una Polonia.

CXLII.

Polonia qvando primùm Christianam suscepit Religionem?

Aliqvantò serius hoc fecit: Seculi scil. post natum Christum Xmi *Anno 65. sub Duce Micislao.* Factum id est, ut ait *Cromerus* L. 3. *Hist. propter barbariem*; cujus gratia difficilis ad istos homines erat aditus. Nec enim illi, militiæ & bellis dediti, multum de religione disqvirebant. *Num Germanis* verò *Poloni Christianam illam debeant fidem, an Græcis*, incertum est. *Paulus Piasecius* illud Græcis beneficium adscripsisse videtur: ex odio tamen potiùs in Germanos, qvàm è rei veritate.

CXLIII.

Qvousq; illius mansit unitas?

Man-

Mansit unitas Religionis, Latinæ nempe Romanæ, *donec tempore Uladislai Jagellonis nova per Hussum & Hieronymum Pragens.* atqve *Wiclefum Anglum opinio illa excitata est, non respondens in plerisqve Romanæ Religionis placitis.* Multos utiqve nacta illa sectatores in Polonia qvoqve: qvum jam recens Christianus Uladislaus factus esset. Unde & ipse, ut fervorem in Religione ac zelum suum ostenderet, severum planè Anno 1424. mandatum adversus hæreticos, ut vocabant, horumqve autores, edidisse legitur. At verò qvum parum lex hæc, in Comitiis Corcinensibus lata, efficeret: qvin potiùs magis atqve magis cultus illius novæ Religionis in animos hominum clam per totum Reip. corpus serperet, nec legum severitate tolli posset, Sigismundus Imus Anno 1543. prohibuit, ut Studiosi extra Regnum dantes literis, doctrinas novas, aut libros de iis adveherent in Poloniam. Crescebat enim tunc temporis Religio in Germ. & alibi, qvam Lutherus magnô fervore excitaverat.

CXLIV.

Sic, jam Uladislai Jagell. tempore Hussitarum in Polon. innotescente Confessione, qvando, qvæso, Lutheri Augustana innotuit ibidem Confessio?

Alterô Seculô pòst feliciter ipsa Poloniæ qvoqve innotuit, inqve multorum Magnatum ibidem animis tam clarè illuxit, ut hodiè adhuc liberum Religionis exercitium à Romana dissidentibus concedatur. Et qvanqvam maxima Reipubl. Polon. Magnatum pars Romanam seqvatur Ecclesiam, aliis, sed numerô paucioribus, Reformatæ addictis Religioni, tàm Principum genere illustribus, qvàm Nobilibus, Lutherani tamen qvamplurimi, è Magnatibus etiam nonnulli, in Polonia agu[nt.]

CXLV.

Libertas v[er]ò Religionis qvando in Polonia primùm & qvibus cav[e]ri cœpit verbis?

Ne,

Næ, qvum Respublica Polon. motus vidisset, qvi in Belgio, in Gallia ac Germania fervebant, *unanimi Procerum consensu post mortem Sigismundi Augusti, stirpis Jagellonicæ ultimi, Anno 1570. 28 Januarii primùm omnibus, qvi haeretici dicti sunt,* DISSIDENTIUM *nomine, sine ullo discrimine & invidioso delectu, libertas religionis caveri, verbisqve conceptis jurari cœpit.* Verba notatu digna apud MARINIUM *Dissertat. de Scopo Reipubl. Polon. c. XIII.* hæc sunt: *Qvum verò in Republ. nostra non exiguum in causa Religionis dissidium, occurrendo huic rei, ne ex ista inter homines oriatur aliqva noxia seditio, qvam in aliis regnis clarè videmus: spondemus hoc nobis invicem pro nobis ac successoribus nostris in perpetuum, sub vinculo juramenti, fide, honore, & conscientiis nostris: qvod nos, qvi sumus dissidentes in Religione Christiana, pacem inter nos servabimus, & propter diversam fidem ac differentiam in Ecclesia sangvinem non profundemus, neqve pœnis afficiemus, veluti confiscatione bonorum, infamiâ, carceribus & exiliô; neqve Magistratum ullum ad tale facinus ullô modô juvabimus: imò verò, si qvis sangvinem ex hac causa effundere velit, huic nos omnes vires nostras opponere tenebimur, etiamsi prætextu decreti, vel processûs alicujus juridici id facere velit.*

CXLVI.

Libertas eadem antequam isthoc caveretur pactô; quæ irrepserat Confessio?

Socinianorum jam *Anno 1552.* irrepserat *Confessio*: cujus Autorem qvidem *Faustum Socinum* illiusqve dogmata Cl. *Boxhornius in Histor. Univers. circa finem* exponit. Præter Anabaptistas videl. qvi in Prussia Lares suos fixerant, Sociniani etiam Poloniam toxico suo invaserant. Qvin &, postqvam *Liber Fausti Socini* de *Christo Servatore*, qvem *Jacobo Coveto, Theologo Gallo* opposuerat, aspexerat lucem, tantô applausu passim, ut per Transylvaniam ac Hungariam; ita & per universam

universam Hungariam ac Boruss. à qvibusdam *hallucinatricibus naturis* (id est, qvæ *semper fluctuant*, nec ἀμετάπτωτοι *fieri possunt*) arripiebatur, ut nec Germani qvidam sectæ huic nomina sua dare dubitarent.

CXLVII.

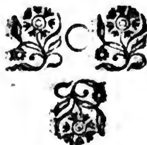
Græcam in Polon. Republ. Ecclesiam qvi hodieq; sectantur?

Sectantur eam in amplissimô Poloniæ Regno Russi: qvi tamen à Moscovitis, eidem qvoqve Confessioni addictis, multum discrepant. Episcopum suum Metropolitanum vel Kioviensem habent.

CXLIIX.

Judæi denique à qvo tempore recepti in Polonis agunt?

Agunt in Polonia, & Poloniæ oppida urbesqve inhabitant, à Regis Casimiri II. cognomentô Magni, tempore. Nec igitur commorandi illis libertas in Polonia deest, ipsiqve magnis gaudent privilegiis. Præprimis verò ingentia Judæis privilegia Esthera Judæa à Casimiro M. impetravit. Ab eô siqvidem tempore Judæi omnia ferè vectigalia Regni Polon. gravi cum indigenarum oppressione possidere cœperunt.

CAP. IIX.

DE REGNO HUNGARICO.

EROTEMA I.

Quodnam & olim inter præcipua Orbis Imperantis habebatur Regna?

R*Egnum Hungaricum olim qvoqve inter illa habebatur*: qvippe qvod amplissimis qvondam circumscribebatur finibus, ipsumqve sub *Pannonia* nomine in *superiorem* ac *inferiorem* dividebatur. *Superior* etiam *prima Consularis* dicebatur, hodie *Austriam* ferè omnem continens, inqve ea *Viennam*, *Sabariam* B. Martini, & *Stridonem*, B. Hieronymi Patriam. *Inferior* & *altera Consularis* à meridie pro limite *Dravum* habuit. Utraqve ab Occidente *Marcomannos* contigit, ubi hodiè est *Moravia* & *Noricum mediterraneum*, ubi *Carinthia, Scytia, Carniola*: ultra Danubium versus Meridiem erat *Valeria*, & juxta eam *Pannonia interamnis*, inter Dravum & Savum sita, in qva *Sirmium*. Intra Savum erat *Croatia*, *Liburnia*, *Bosnia* & *Dalmatia*, *Illyrici* olim nomine, comprehensa, qvæ ad mare usqve Adriaticum excurrunt, & ab Ortu Bosna fluviô clauduntur: ultra qvem fuit *Moesia*, usqve ad Euxinum Pontum excurrens, tàm *superior*, jam *Servia* dicta, qvàm inferior, hodiè *Bulgaria*. Ex parte altera Danubii versus Septentrionem dicebatur *Pannonia ulterior*: ubi *Jazyges* in mediterraneis locis inter Danubium & Tibiscum: *Transylvania* & *Dacia*, Decebali qvondam Regnum, hodiè *VValachia*, & supra eam *Moldavia* usqve ad Pontum Euxinum.

II.

II.

Annon hodieq; satis ampli Hungariæ sunt fines?

Omninò satis ampli sunt adhuc hodiè. Ecce enim à *Meridie* fluvium Dravum & Croatiam, ab *Ortu* Transylvaniam habet. A *Septentrionibus* monte Carpatico à Polonia ac Russia disterminatur. Ad *Occidentem* Austriæ & Stiriæ proxima est. *Longitudo* ergò ejus secundùm *Frohlich. P. II. Viatorii L. 1.* hodiè 60. Milliarium est German. *Latitudo* verò ferè totidem comprehendit.

III.

Qvomodo illa hodiè dividitur?

Æqvè hodiè, ac olim, sed per *Danubium Hungaria in superiorem & inferiorem* dividitur. Sunt autem oppida *in superiore Hungar.* clariora *Temeswar, Vvardein*, duoqve firmissima propugnacula, *Zatmar*, & *Tockay*: qvorum hoc vinô generosissimô celebre est. Occurrit & ibi *Caschau*, Danubioqve superatô Regni Hung. hodiè Metropolis *Posonium, s. Presburg.* In *Inferiori Hung.* sunt *Arrabo*, vulgò *Rab*, & *Comorn*, loca firmissima: *Ofen*, Turcis parens, *Gran, &c.*

IV.

Unde olim Pannonia dicta?

Disputant prolixiùs de hoc Hungarorum Historici: *utrum ita à Pane, pastorum Deo, ob soli ubertatem, an à Pannone qvodam, Anthari filio, Illyrici nepote, an à pannis, in vestes manicatas concisis, ita vocata fuerit.* Ita scil. *Historici certant, & adhuc sub judice lis est.* Arbitrantur autem heîc nonnulli; *Pannones* Celticam fuisse gentem. Et sunt, qvi eorum Reges continuâ, sed suspectâ, serie à Chamo per Chusum & Nimrodum deducant. *Paones* etiam illos vocant: qvanqvam illi propriè ultra Æmum ad Rhodopen montem & maritimam Macedoniam pertinent, qvorum li-

bertas primùm à Dario Hystaspis: deinde à Philippo & Alexandro M. expugnata: sed iis defunctis sui juris denuò sunt facti.

V.

Nonnè in obseqvio Imperii nostri aliqvando fuit?

Ita *Conringius L. de Fin. Imp. Rom. c. XVII.* docet: sed, *non multò post asseruisse se in libertatem Hungariæ Regnum*, idem ibidem ostendit, de brevi qvidem illô Hungariæ obseqviô justô prolixiùs differens. *Brevis*, ait ille, *temporis in Daniam dominium Imperii nostri fuit: minùs adhuc duravit Hungariæ obseqvium.*

VI.

Cujus verò Imperatoris ævô primùm Hung. arma fuêre audita?

Arnolphus Cæsar imperitabat: qvum Hungarorum primûm audirentur arma. Qvid? qvòd & nomen ipsum ignotum hactenus fuerat: nisi sint *Hungari*, qvi JORNANDI *L. de Reb. Goth.* dicuntur Attilæ militâsse, Scythiæ populi, qvod *Conringio* sanè verisimile videtur. Ab Hunnis enim Avaribus illis, qvos Carolus M. devicerat, planè alios esse, & Arnolphi, demum temporibus Pannoniam Daciamqve eos occupâsse, disertè memorant, qvi illi vicini sunt Rerum German. Scriptores tempestati.

VII.

Qvis primus Hungarorum Monarcha?

Fuit is Attila, qvi *omnium Hunnorum consensu Anno 373. Rex creatus, è Scythia Pannonias ingressus fuerat.* Verè autem Monarcha erat Attila. Is qvippe universum pene Occidentem, Germaniam, Pannonias, Gallias, Italiam, partim in societatem suam traxerat, partim armorum terrore perculerat. Imprimis fortissimas

ſimas gentes, Gothos, Gepidas, Longobardos, Herulos, Alanos ſibi conſociaverat, *Flagellum Dei & Terror Orbis dictus.*

IIX.

Anne Hunni continuâ imperitârunt ſerie Pannoniis?

Non continuâ imperitârunt illi ſerie: ſed ex Europa in Aſiam fuêre repulſi. Occaſio mors Attilæ erat. *Cauſa impulſiva* diſſidia inter fratres & filios Attilæ erant. *Inſtrumentales* qvamplurimæ potentes erant Nationes: Gothos puta, Gepidas, Longobardos, qvi, ablatô Capite, fratribusqve diſcordibus, amiſſum ſibi vindicabant imperium. Sic ergò poſt Hunnos in Pannonia Oſt-Gothi, Gepidæ & Longobardi regnârunt: donec A. 744. Hunni è Scythia in Pannonias reverterentur.

IX.

Poſt hunc Hunnorum in Pannonias reditum, qvis primus ex eadem hac gente Hungarorum Rex creari cœpit?

Qvum ſuo è Scythia reditu ſub ſeptem Ducibus iterum erupiſſent Hunni, *primus* deinceps ab Ottone III. *Rex Hungarorum creare cœpit Stephanus*, qvi ipſe Chriſtianam recepit fidem, tantóqve ſtudiô eam propagavit, ut *Sancti* nomen obtineret. *Factum* id demum *Anno* 997. Nam priores ante *Sanctum* hunc *Stephanum* non Reges, ſed Duces dicebantur: horumqve res per ducentos & ampliùs obſcuræ ſunt annos. Regnavit autem Sancti hujus Stephani Familia in Hungaria ab Anno 997: continuâ ſerie usqve ad 1301. Regesqve produxit XXIII. qvorum ultimus Andreas III. cognomine Venetus.

X.

Hungaria exteros qvando habere cœpit Reges?

Exteros Reges sibi *Hungaria, extinctâ jamjam Attilæ in Andr. III. progenie, cæpit qværere, eosqve è diversâ gente invenit qvamplurimos.* Sic enim est, qvòd in ea regnârit FAMILIA (1) BOHEMICA. Hungari siqvidem è Bohemis Regem sibi Wenceslaum, I. Ladislaum petierant. (2) BAVARICA. Ex hac siqvidem *Otto* fuit, Dux Bavariæ. (3) NEAPOLITANA: è qva *Carolus Robertus*, Caroli Martelli, Principis Salernitani, filius, *Ludovicus I.* & *Maria.* (4) LUTZELBURGICA. Extinctis qvippe Neapolitanis qvum sola Maria superesset, *Sigismundus*, Caroli IV. Imperatoris fil. eâ ductâ, simul Hungariæ Regnô fuit potitus. (5) AUSTRIACA,, è qva *Albertus* & *Ladislaus V. Posthumus.* (6) CORVINA; è qva *Matthias Corvinus Huniades*, insignis literarum fautor, qvem solum ob virtutem ac felicitatem bellicam Mahometes II. inter Christianos Duces Principis nomine dignum censuit. (7) POLONICA: è qva U*ladislaus II.* ac *Ludovicus.* (8) iterum AUSTRIACA: è qva *Ferdinandus I.* qviqve eum secuti Impp. simul ac Reges Hungariæ.

XI.

Sub qvo, qvæso, è totidem Regibus Regnum Hungariæ fuit amplissimum?

Amplissimum fuit *sub Carolo Roberto.* Complectebatur enim tunc Dalmatiam, Croatiam, Serviam, Bulgariam, Bosniam, magnam Russiæ partem, ac in universam XIII. Regna.

XII.

Qvi longè antè penitus id destruxerant?

Fecerant id Anno 1242. *Tartari.* Duce namqve Bathi Hungariam invaserant, opeqve Cumanorum, qvi magnô numerô in Hungaria exulabant, universum Regnum ita destruxerant, ut vix similis in omni Historia calamitas occurrat.

XIII.

XIII.

Qvi diu pòst vehementer idem debilitárunt Regnum?

Fecerunt id Turcæ: qvum ex Asia in Thraciam intrâssent. Imprimis graviter illi Hungariam sub *Sigismundo* & *Ludovico ultimo*, post fatalia illa ad Nicopolin, Varnam & Mohazium prælia, afflixerunt. Et qvanqvam Matthias Corvinus Hunniades, Scanderbegi Epirotæ auxiliô usus, Turcarum repressisset potentiam: eô tamen extinctô majora sumsit incrementa. Imprimis verò fatalibus illis turbis mors Ludovici II. ad Mohiaz Anno 1526. occisi, Hungariam involvit. Tum enim *Ferdinandus* Austriacus, Caroli V. Frater, Bohemico auctus Regno, qvi Uladislai VI. ex Anna filia gener erat, & *Johannes Zepusius*, Transsylvaniæ Palatinus, qvi in comitiali armatæ multitudinis concilio Rex Pannoniæ creatus ac ritè coronatus fuerat, de Regnô armis inter se contendebant, auxiliisqve hic Turcarum nitebatur. Prætextu hoc Solymannus *Budam*, Regni sedem, cum longè maxima Hungariæ parte occupavit, illamqve veluti arcem belli contra Christianos constituit, ipsam etiam tunc temporis Viennam gravi obsidione, irritô tamen conatu, obsidens.

XIV.

Qvæ Provincia tunc à suo corpore avulsa?

Avulsa tunc à suo corpore, qvæ olim Provincia Hungariæ fuerat, TRANSYLVANIA. Etenim postqvam Johannes *Zepusius*, Palatinus & Transylvaniæ Princeps, Regnum Hungariæ invasisset, Transylvania sub clientela Turcæ peculiarem Rempubl. ac Principatum constituere cœpit. Primus autem Transylvaniæ Princeps Stephanus Bathori fuit, qvi, Polon. Rex creatus, successorem Fratrem Christophorum habuit: hic Sigismundum. Inde alii ordine successerunt: donec tandem *Michaël Abaffi*, Georgio Ragotzi II. Bello Sveco-Polon. Anno 1658. temerè ac improvidè se immi-

ſcente, auſpiciis Turcæ Principatum Tranſylvaniæ, nec tamen immediatè, obtineret.

XV.

Tranſylvania unde ita dici Latinis meruit?

TRANSYLVANIA, veteris Daciæ pars, proxima Hung. atqve ejus olim provincia, *hoc Latinum inde obtinuit nomen; qvòd perpetuù qv. ſylvis ac montibus inſtar Bohemiæ cingeretur.*

XVI.

Unde Germanis Siebenbürgen *appellatur?*

Siebenbürgen *German.* qv. Siebenbergen/ propriô nomine Erdely/ Turcis communi nomine *Ertel-Ban*, hodieqve *à ſeptem priſcorum Hunnorum* dicitur *caſtris.* Septem enim illorum Ducum, qvi ſub altero Hunnorum in Pannoniam adventu Anno 744. illam tenere cœperant, qvisqve caſtrum ſibi in Dacia extruxerat.

XVII.

Tam miſerè igitur jam olim dilacerata ac variis bellis concuſſâ Hungariâ, qvæ hodieq́; Regni illius eſt facies?

Eſt miſera, inqve dies ultrà miſera. Miſera eſt qvoad *Religionem*: eſt miſera qvoad *Regionem.* Sciſſa enim illa hodiè in varias eſt Religiones. Sunt ſiqvidem ibi *Catholici*, ſunt *Evangelici Auguſtani*, ſunt *Reformati*, ſunt *Muhammedani. Plures* tamen, qvod dolendum, *Muhammedani*, *plurimi Romano-Catholici* Hungaricas tenent terras. In ipſis namqve ad Turcam ſpectantibus terris ultra 30. millia Cathol. Romanorum reperiri ajunt, qvi liberô Religionis gaudeant exercitiô. Et creſcit ſanè indies horum numerus: poſteaqvam truculenta Jeſuitarum Reformatio ita

ante

ante hoc qvadriennium invaluit, ut omnes Ecclesiarum ac Scholarum Evangelicarum Ministri turpiter ac miserrimè ejicerentur, Regnôqve tanqvam Rebelles æternùm excluderentur, non paucis ad ignominiosam subscriptionem coactis, cæterisqve, qvi noluerant subscribere, ad sqvalidos carceres detrusis. Nec minùs *miserrima facies* Regni Hungarici est qvoad *Regionem*: præprimis ubi Anno *1663.* urbs Hungariæ munitissima magnoqve militum præsidiô firmata Neuheusel/ præter alias qvamplurimas urbes firmissimas, in Turcarum cessit potestatem. *Miserior* deniqve, *qvàm qva miserrima*, *facies Regionis* est ob turbas: qvas Hungariæ armatâ manu dant hodiè *sic dicti Rebelles*.

XIIX.

Qvale tamen Regnum est Hungariæ?

In Hungaria qvum qvidam *electionem*, qvidam *successionem* obtinere hodiè contendant, nihil certi heîc definiam. Certum interim hoc est: *merè electitium* qvondam *Regnum Hungariæ* fuisse. Nullô enim successionis, sed electionis jure Reges constituebantur, civiliqve imperiô in Hungaros, non herili tenebantur.

XIX.

Qvis primum in eligendô Rege habebat votum?

Habebat id *Palatinus Regni, proximus dignitate post Regem,* imò & Vice-Rex, peculiari hôc nomine ad imitationem veteris *Comitis Castrensis, s. Palatii* insignitus, qvi & Status ad electionem convocabat. Idem & *tutor hæredis Regii* erat, ac discordias inter Regem & Regnum componere solebat, armorum absolutam habens potestatem.

XX.

Qvis Palatinum Regni excipit?

Excipit illum *Judex Curiæ*, cujus officium simile Mareschalli Principis German. officio, estqve *Regni Judex.*

XXI.

Bani cognomine qvi intelliguntur?

Cognomen *Bani* Gubernatoribus Regnorum, ab Hungaria dependentium, Dalmatiæ, Croatiæ, ac Slavon. tribui solet, à *Bando, s. Banderio* derivatum: idqve Græcorum *Flammulari* & Turcarum *Sangiar Bego* æqviparaveris.

XXII.

Qvot Regni sunt Cancellarii?

Duo sunt: unus *perpetuus*, *Regni* dictus *primus* & *Primarius Secretarius*, potestatem habens ungendi Regem ac signandi sigillo privilegia edictaqve: alter *secundùm Regis voluntatem electus*.

XXIII.

Qvæ fori in Hung. est ratio?

Qvoad judicia, reperitur *Vice-Palatinus Regni*, *Judex personalis*, si præsens. Minores his, qvi judiciis inserviunt, sunt *Protonotarii*: reliqvi sunt *Fiscalis*, XII. *Assessores*, & qvidam *jurati Notarii*.

XXIV.

In qvot Diœceses Regnum totum hodiè dividitur?

Numerantur in *Novo Atlante* versus Ortum ad Teissam *VII. Comitatus*, *Ugoghiensis*, *Bihoriensis*, *Zatmariensis*, *Orodiensis*, *Zabolciensis*, *Chanodiensis*, & *Temesiensis*: qvibus alii ex aliis tractibus plures addunt. Imò & sunt, qvi 72. aut 74. Diœceses, vel Comitatus numerent, inqve totidem Regnum totum dividant. Sed videtur iste numerus admodùm nimius, vix totidem enim urbes insignes, qvot Comitatus ab illis numerantur.

XXV.

Qvô peculiari verò nomine German. Comitatus illi, sub qvocunqve etiam numero comprehendantur, veniunt?

Ap-

Appellantur Spanschafften/ forte ex Hungarico *Ispan*. Sic enim dicitur, qvi comitatui præest, ex Span/ cum præfixo Hung. Lingvæ *Is*: ficut ex Stephan faciunt *Istephan*. Nonnemo Eruditorum, salvô tamen aliorum judiciô, Spanschafften dici vult qv. die zusammen spannen/ mit einander halten. Notum enim aurigarum vocab. Gespan.

XXVI.

Qvi Reditus sunt Regni?

Rex Hungarorum præcipuos suos Reditus è fodinis percipit. Reliqva pars è vectigalibus, pecori impositis, colligitur.

XXVII.

Qvæ Subditorum opes?

Consistunt in *magna pecorum ac frugum copiâ.* Qvanqvam autem aliàs omnium rerum abundantiâ gaudeat Hungaria: magnarum tamen divitiarum accessione inde non fruitur. Incolæ siqvidem fructibus, è terra copiosissimè progenitis, contenti vivunt, nec curant Persarum gazas.

XXIIX.

Qvæ vires?

Hungari Regi suo 8000. *Eqvitum facilè possunt suppeditare. Hussarorum* copiæ non leve etiam præbent auxilium. Nec desunt firmissima Hung. propugnacula, qvorum præcipua *Comorra* & *Arrabo*, vulgò *Rab*, *Zatmar* item, & *Tockay*.

XXIX.

Qvæ terræ bonitas?

Tantæ fertilitatis solum Hungariæ esse dicitur, ut agri sine stercoratione frugibus abundent. Optimi qvoqve auri, argenti, aliorumqve metallorum ingens ibi copia. Vino qvoqve generoso non destituitur: ne de marmore, lapidibus pretiosis, aliarumqve optimarum rerum copiâ dicam.

XXX.

XXX.

Cujus indolis incolæ?

Sunt *bellicosi illi* ac *acerrimi libertatis propugnatores.* Imprimis excelso animo sunt Nobiles, & pro Majorum prærogativa acriter certant: sed Germanos supra alias gentes odio habent. Id verò vel ex *æmulatione* fit, qvam bellum, aut inter ipsos, aut contra Turcas gestum, accendit, vel ab ipsa *natura* gentis oritur: utpote; qvæ, qvod & alibi facit, Hungarorum ac Germanorum indolem longô intervallô discrevit. Cæterùm eqvorum sunt studiosissimi, vestes qvoqve ac arma ad pompam exigentes. Togis & tunicis delectantur, & acinace ad latus appensô, hoc præcipuè dant operam, ut timeantur & honorentur. Excelsarum tamen artium paucos sectatores, Latinæ verò Lingvæ gnaros benè multos in Hungaria reperies. Etiam qvi ad stivam sunt religati, Latinè loqvuntur, haut secùs ac fit in Polonia.

XXXI

Qvot Ordinum?

Qvatuor Ordines in Hungaria sunt. Primus *Clericorum*: alter *Comitum*: tertius *Nobilium*: qvartus *Civium* est *Regalium ac liberorum.* Horum sanè Statuum specialem recensionem in *Diata Regni Hung. de Anno.* 1662. *m. Majo Historia* habes, qvam in *Diar. Europ. Contin. VII. p.* 477. legere licet.

XXXII.

In his ipsis verò Ordd. qvi eminent?

Eminent inter Ordd. *Archi-Episcopus Strigoniens.* qvi simul *Legatus natus sedis Rom.* & juxta eum *Archi-Episcopus Colocens.*

XXXIII.

Qvi Hospodari olim?

Præcipui Hungarici Regni Principes erant, corruptè

ruptè sic dicti, qv. domini illis regendis Provinciis, qvæ olim Dacia ac Mœsia dictæ sunt.

XXXIV.

Talia & alia, qvæ de Regno Hungarico fusius dicenda heîc forent, unde haurire licet?

Legendi heîc Rerum Hungaricarum Scriptores qvamplurimi, Franckofurti conjunctim editi. Ferè autem antiqvissimus Rerum Hung. Scriptor SIGEBERTUS est, *Monachus Gemblacensis* in Brabantia, Chronicon suum ab Anno 387. qvô post mortem Valentis regnare Valentinianus min. ac Gratianus cœperant, incipiens, idqve ad Annum 1112. qvô obiit, perducens. Confecit &, Matthiæ Corvini, Hung. Regis, impulsu, Rerum Hungar. Commentarios ANT. BONFINIUS Asculan. Sunt illi Decadum IV. cum dimidia, ac pertingunt ad Annum 1495. Sed diu fuit, qvòd tres tantùm extitêre Decades; qvarum summam MICH. RITIUS complexus est Libellis duobus, qvi de Rebus Hungar. inscribuntur. Ac tres qvidem Decades, qvas dixi, è Budensis exemplaris αὐτογράφῳ Anno 1543. à se multis in locis restitutas, in lucem emisit BRENNERUS. Anno verò 1568. easdem è collat. MSS. emendatiores cum Decade IV. & qvintæ dimidio publici juris fecit J. SAMBUCUS: cujus qvidem tale de *Bonfinio* est judicium: *ingeniò ipsum ad res omnes arduas ac laudabiles excelluisse, styloqve uti idoneô non ad historiam minùs, qvàm Philosophiam, vel Orationes.* Reperire porrò inter Scriptores de Rebus Hungar. PHIL. CALLIMACHUM licet. Signavit enim ipse non tantùm Historiam de Attila, qvi Bonfinii Histor. Hungaricæ adjici solet: sed & de Rebus Hungaricis, munificentia Matthiæ Hunniadis, Hung. Regis, pellectus, scripsit Libros tres. *Opus hoc*, non dubitat JOVIUS dicere, *adeò eleganter atqve exactè compositum esse, ut omnes, qvi à Corn. Tacito per tot secula ad scribendi genus attigerint, suo judicio*

dicio superârit. Est & Historiam Hung. Libris XXXIV, ab Anno 1490. NIC. ISTHUANSIUS complexus. Bella Hungarica ORTELIUS edidit: de qvibus qvidem ante hunc scripserat MELCH. SOITERUS. Novam deniqve *Hungariæ Descriptionem* auctam à JOH. BEZA habemus; habemus & à ZEILERO novissimè *Hungariæ Descriptionem* editam.

CAPUT. IX.

DE

REGNIS INDICIS.

EROTEMA I.

INDIA, à qva Regna, qvæ cognoscenda restant, dicuntur Indica, qvid propriè appellatur?

A*Ppellatur* propriè INDIA, *qvicqvid inter Sinam & Persiam terrarum restat*, inq; complura Regna dividitur. Imprimis verò, qvia incolæ nunqvam à natali solô recessisse leguntur, tantâ cùm hominum, tùm urbium multitudine conspicua est, ut nulli cedat Regioni. Et sanè priscos invenire licet autores, qvi jam olim apud Indos novem millia populorum numerârunt: inter qvos clarissimi fuêre Brachmanes, reliqvorum Philosophi, & qvorum Regem nec Alexander M. invadere ausus fuit, Gangaridæ. Nunc, si Insulas primò, deinde continentem Indiæ, magis nostrô, qvàm priscorum seculô detectæ, consideremus, Regna occurrunt vastissima, qvorum vix certus numerus tenus hac initus.

II.

INDIAM unde fusiùs cognoscere licet?

Non

Non tantùm Historiam Indicam generalem habemus, qvam GONZALES *de Oviedo* scripsit, sed & Indiam Orientalem imprimis descripsêre LINSCHOTANUS, BILIBALDUS, MEGISERUS & MAFFÆUS. *Maffæus* nempe *de rebus Indicis Commentarium* scripsit, & *Epistolarum* qvoqve *de rebus Indicis Librum* seorsim edidit. Nec minùs suas & Patris Nicolai atqve patrui in Oriente peregrinationes, resqve illic memorabiles, tempore Rudolphi I. exposuit M. PAULUS VENETUS. *Epistolium* insuper, in qvo iter ex Persia in Indiam Orientalem describit, post fata reliqvit MANDELSLOVIUS. Habemus & *Historiam Indiæ Orientalis*, bona fide *à* PETRO JARRIGE scriptam. Mores ac instituta Indorum à *G. Spilbergio* explorata, apud *Thuanum, L. CXXX.* legere licet. Omnium tamen novissimè *Descriptionem Indiæ* Belgicè JOH. à TUVIST adornavit. Nec minùs & ipse *Spilberg.* cum *Jacobo Le Maire Speculum Navigationum Orientalis Occidentalisqve Indiæ Lugduni Anno* 1619. *in* 4*to* edidit. Edidit insuper aliqvot Tomis Beginn/ ende Voortgang van de Oostindische Compagnie *Joh. Is. Pontanus.*

III.

Anne autem rectè India etiam Occidentalis dicitur?

Hispani sanè, & horum more nos Germani qvoqve *Indiam* vocamus utramqve, *Orientalem & Occidentalem*, West- und Ost-Indien/ *sed falsò & impropriè*, qvum vera *India Asiæ* sit *Regio*, ab insigniori flumine *Indo* nominata. Si verò Americæ ab ejus flumine primariò nomen indere libuisset, *Amazoniam* potiùs, vel *Orelianam* indigitâssent, ut *Carolus Stephani* loqvitur. Qvocirca etiamsi nos qvoqve cum vulgo interdum *Indiam* vocemus, qvæ aliàs *America* dicitur: propriè tamen *Orientalis* saltem INDIA est dicenda. *Occidentalis* verò vulgi errore, vel ideò sic dicitur, qvia priores ejus inventores ex antiqvis Geographis putârunt, *eam extimâ suâ parte cum Regno Chinarum*

cohærere, & ita eandem cum India Orientali constituere terram.

IV.

Indiæ propriè sic dictæ, nempe Orientalis illius, qvæ præcipua sunt Regna?

Sunt (1) *Regna Kunkam* : (2) *Regna Malabar* : (3) *Regna Narsinga* : (4) *Regnum Sian* : (5) *Regnum Pegu* : qvibus *Regnum Malacca*, idqve *omnium recentissimum*, accedit.

V.

Cujus tamen Indiæ Orientalis, seu Indiæ propriè sic dictæ, maximè hæc sunt Regna?

Qvum *Orientalis India* ipsa vulgò per Gangem fluvium ita disterminetur, ut alia dicatur *Indostan*, intra *Gangem* & *Indum*, hodiè *Pangab* dicta, cujus Imperator ex potentissimis hodiè totius Asiæ Regibus *M. Mogol*, aut, ut alii pronunciant, *MOGOR* vocatur ; alia sit extra *Gangem, hujus qvidem maximè prædicta sunt Regna*: sive ad *dextrum* ejusdem *Indiæ* (duabus enim partibus in Oceanum longô excurrit tractu) sive ad *sinistrum cornu* respicias. In hoc siqvidem ditissima omnium est *Pegu*.

VI.

Eadem Regna qvis primus condidit?

Condidit illa SCHABECK, *s. Sabakan*, Rex Chorazanæ. Ita enim tradunt, potentissimum qvendam Regem occupatâ universâ penè Indiâ, potiorem ejus partem dedisse consobrino suo : contra qvem qvinqve conspirârint Præfecti, illôqve in carcerem detrusô, inter se Regna distribuerint Indiæ. Extat rei hujus prolixa apud GARSIAM ab HORTO *in historia Aromatum c.* 28. & apud LINSCHOTT. *c.* 28. narratio : qvanqvam ille qvidem in temporum seriem peccet, neqve ullâ ratione conciliari cum aliorum relationibus possit.

VII.

VII.

Quæ sic jam Regna sunt Kunkam & qvot numerô?

Qvum totus ille tractus, qvi inter Imperium M. Mogolis & Regna Malabar situs, appelletur unô nomine *Kunkam*, illius hodiè *sex* numerantur Regna. Primum est *Regnum Dekan*, secundum longitudinem in litore maris ad 250. Mill. porrectum: cujus Reges appellantur communi nomine IMAD MALUCO, i. e. Columna Regni. Alterum est *Regnum Amdenager*, cujus Reges vocantur NISA MALUCO, i. e. *Hasta Regni*. Tertium est *Regnum Briganadar*: cujus Reges vocantur COTTEB MALUCO, i. e. *Vertex Regni*. Qvartum propriô caret nomine: cujus primus Rex nomine *Verido*, natione Hungarus, obiit Anno 1510. Qvintum est *Regnum Vizapor*: cujus Rex *Mubadum Koja*. Sextum est *Regnum Goa*: cujus Rex primus SAHEB ADELKAN appellatus.

IIX.

Ecqvodnam hodiè inter totidem Regna Kunkam eminet?

Eminet inter illa hodiè *Regnum Dakan*: cujus Reges appellantur *Nesam Schah*. Perpetua verò bella contra M. Mogorem & Portugallos gerunt.

IX.

Nomen verò ADELKAN, qvod Regis erat Goæ, cujus nos rei heîc commonefacit?

Commonefacit nos heîc qv. obiter: *qvid German.* Adel *in Persica*, è qva vox illa ad nos descendit, *Lingvâ significet*? Significat videl. vox Adel in Persarum Lingva *justitiam*, vel etiam *eum, qvi colit justitiam, eamqve fideliter administrat*. Unde & Rex Goæ hoc ipsum nomen gerit, ut audiat ADELKAN, vel

ADELXA, q. d. *Dominum, s. Regem justitiæ.* Portugalli suâ Lingvâ corruptè pronunciant *Hidalcam*, ab *Hidalgo*, ut significetur, qvi nobis ein Adelsmann. Conjicere hinc omnino licet, qvòd voce ADEL Persicè *Nobilis* significetur, *qvi Virtute ac Justitiâ famam sibi parat*: qv. is demùm *verè nobilis* sit, *qvi Justitiam*, matrem omnium virtutum, *ubiqve observat & colit.* Prout & apud nos Justitia ac Virtus nobilitant: nec item Nobilitas sine Virtute & Justitia esse potest. Audiamus heîc PETRUM TEIXERAM in *Persicâ*, (qvam è *Tarik Mirkond*, præstantissimo Persarum Historico, petiit.) *Relatione* hæc Lingvâ suâ narrantem: *Tuuo Anuxiron por Alcunna ADEL, por respetto de su grande integridad en administrar Justicia Virtud, en qvo mucho Mucho resplandescio: porqve en Parsio se dize la Justicia ADEL. Y lo qve se cuenta en las Historias de la India de la tomada de Goa, qve el sennor della se dezia Sabaydalcan, se ha de dezir su hayb Adelkan, qve es dominador y Rey de Justicia. El Rey del Cuncan o Balagare ado Jaze la cuidad Goa en la India se dize* ADELKANADELXA, *qve es lo mismo qve Rey o sennor de Justicia: Y los Portoguezes con alguna corruption lo llaman Hidalcam.*

X.

Qvæ deinde Regna sunt Malabar?

Malabar, Regio in latere Indiæ Occidentali sita, antiqvissimum inter Regna Indica esse censetur, uni olim Regi subjectum. Hodiè verò Regna habet qvamplurima, à singulis urbibus denominata. Sunt ea *Calecut, Cochin, Canonor, Coulete, Crangranor, Coulam, &c.*

XI.

Qvodnam diu principatum inter hæc Regna obtinuit?

Obtinuit inter Regna Malabar satis diu principatum Regnum CALECUT, qvod, conditâ ejusdem nomini-

minis urbe, ut in ea imperatoriam ſedem poſteri ſibi ſumerent, unus ex intimis amicorum Satamæ Perymal, ultimi Regis Malabar, Anno Chriſti 907 condidit. Huic enim ille, ſeductus à Muhammedanis, ultrò abdicatô Regno, titulum *Zamoriu*, i. e. Imperatoris, cui reliqvi Reges, tanqvam ſupremo Domino, ſubjacerent, tribuerat.

XII.

Annon hodieq; illud floret?

Decrevit potentia *Zamorum* circa A. C. 1500. fracta potiſſimùm à Portugallis, qvi ſedem mercaturæ Calecuto Cochinum, in vicinam urbem, tranſtulerunt. Sic igitur *Regnum Calecut ex maximo minimum factum: nec ipſum amplius hodiè floret*, niſi qvòd Reges illius titulum *Zamoriu*, ſ. Imperatoris, retinuerint.

XIII.

Qvæ interim ratio ſuccedendi in eodem valet Regno?

Defunctô Rege, illius *liberi non ſuccedunt* in Regno *Calecut*, ſed *filius ſororis*, qvòd illam Bramidam dicant, Princeps creatur.

XIV.

Qvi Ordines Regni?

Secundum Regem præcipui in Regno ſunt *Sacerdotes*: ſecundi ab his *Naires*, qvi velut apud nos Nobiles: in tertia Claſſe ſunt *mechanici*: qvartus Ordo habet *piſcatores*; qvintus illorum eſt, *qvi piper, vinum & nuces colligunt*: in ultimo, *qvi oryzam ſeminant*, reperiuntur, Hi tamen ab aliis parvi penduntur.

XV.

Qvæ Religio?

Eſt *Pagana*. Unum qvidem DEUM credunt crea-

torem cœli & terræ : fingunt tamen illum esse otiosum, mundiqve universi regimen Diabolo permisisse, qvem & cœlo ortum ideò judicem hominum fore credunt. Unde nec ipse Rex Calecuti in Palatio suo Domum Orationum, figuris Diabolorum, qvi triste sanè & horrendum sui præbent spectaculum, repletam, habere dubitat. Sacrificatores illorum Bramidæ sunt, qvi idola illa qvolibet mane rosaceâ aqvâ, diffusô coram odoriferô liqvore, lavare tenentur.

XVI.

Regna NARSINGÆ qvæ sunt?

Regna Narsingæ sunt *Negapatan, Malipur, Bisnagar, Orixa* : qvæ qvidem omnia tractu illo comprehenduntur, qvem nautæ vulgò *Choromandel* appellant. Tanta igitur Regis Narsingæ perhibetur esse potentia, ut Regnum ejus intra sex menses vix circumiri possit. Longè enim inter Promontorium, Comorinum & Gradaverinum, ac inter montes Gatenses & Sinum Bengalensem extenditur : ita ut longitudo in 200. leucas abeat.

XVII.

Qvi reditus amplissimi hujus Regni?

Regem hunc 12. *auri Milliones* percipere asserunt: vix tamen qvarta pars penes Regem manet : reliqvum siqvidem militiæ impenditur.

XIIX.

Qvanta est militia?

Tanta est, qvantam vix ullus Rex habere potest. Regem namqve Narsingæ 40000. Nobilium semper in armis habere ferunt. Qvum verò in castra eundum, multò majorem numerum habet cum stupenda Elephantorum multitudine. Certè, qvum Chesnatus, Rex Narsingæ, adversus Idalcam exiret, exercitum plus qvam 600000. peditum & 66. mill. eqvitum, præter scorto-

rum

rum 2000. & 12. mill. aqvariorum, & incredibilem numerum lixarum aliorumqve hominum, eduxit.

XIX.

Qvi mores gentis?

Ditiores hujus Regni more Turcarum fascias varii coloris in capite gerunt: plebs in vestimentis pudenda tegit, reliqvum corpus totum relinqvens nudum. Nunqvam panem comedunt incolæ, sed ejus locô carne & pisce utuntur. Mos & hujus gentis est, ut parentes liberos suos pro vili vendant pretiô. Multi qvoqve, urgente necessitate, se ipsos vendunt.

XX.

Qvæ Religio?

Unum esse Deum autorem totius universi, & hi populi nôrunt. Diabolum verò in autorem omnis mali colunt, cui & templa erigunt magnifica. Meretrices prostant ibi, turpeqve lucrum in idoli sui cultum conferunt. Sunt aliàs heic, ut in tota India, duo hominum genera, qvæ execrando huic idolorum cultui vacant, ac secundùm simplicitatem conscientiæ vivunt, *Baneani & Bramini*, sive Brachmanes. Horum detestanda qv. legere cupit, is GOTHOFRED. *Aribontol. Cosm. P. III.* adeat.

XXI.

Regnum Peguanum qvodnam?

Est & ipsum unum ex amplissimis per Indiam Regnis, qvod sinu Gangetico abluitur, Bengalæ proximum, ab urbe Tarcay usqve ad Promontorium Nigrais extensum. Subjectum illi præter alia Regna Regnum Avæ versus septentrionem, ut qvidam volunt: sed peculiari id hodiè gaudêre Rege, *Scoutenius* testatur.

XXII.

Qvando miserrimè Regnum hoc fuit desolatum?

 Factum

Factum id Anno 1600. ingruentibus scil. undiqve innumeris justô Dei judiciô calamitatibus, fame, peste, bello, ita destructum tunc Regnum Pegu, ut per multa milliaria nil nisi continua hominum cadavera spectantibus cum horrore occurrerent. Nunqvam similis accidisse integræ gentis internecio creditur. Imò & creduntur ea, qvæ de Judæorum sub Rom. de Hungarorum sub Tartaris excidiô leguntur, levia præ his esse.

XXIII.

Anne & instauratum?

Ita instauratum hodiè Regnum Pegu, ut nulla tantæ cladis supersit memoria.

XXIV.

Qvale Imperium Rex habet?

Merum & absolutum habet in suos imperium Rex Pegu. Absolutus namqve Dominus est omnium ejusdem Regni ditionum, qvas pro certa pecuniæ summa suis ministris elocat, vel in sustentationem donat, hâc tamen lege, ut in bello ipsi serviant.

XXV.

Qvos solet inter alios custodiæ suæ ministros habere?

Christianos mille habere solet, qvi omnia aulæ exeqvuntur officia, & qvibus Rex se totò permittit.

XXVI.

Qvi incolarum sunt mores?

Incolæ corpore nudo incedunt, velatis tamen pudendis: amoribus fœminarum valdè indulgent, in qvarum gratiam campanulas aureas & argenteas gerunt. Omnis generis superstitionibus ac voluptatibus addictissimi mortales, indeqve bellis minùs idonei, etiamsi agiles & robusti sint. Musicam valdè adamant, mechanicas artes planè negligunt, illisqve peragendis man-

mancipia sua alunt. In publicis Scholis, qvas habent, Religionem suam profitentur: scientias verò lingvâ peculiari & à communi qvæ discrepat, docent, habitum corporis magnificum præ se ferentes.

XXVII.

Qvæ opes?

Non mediocriter dives est hoc Regnum: qvum magna heîc copia sit auri, argenti & stanni, & multis præterea ac magnis solum imprægnetur fluviis.

XXIIX.

Qvæ Religio?

Idola boni & mali Dei venerantur. Deum tamen & ipsi cœli ac terræ creatorem credunt, qvi bona malaqve munerum & pœnarum compensatione proseqvatur. Habentur & ibidem ad Christianam fidem à Lusitanis conversi.

XXIX.

Regnum Sian qvodnam?

Est *illud, qvod externô mari alluitur, magùqve versus Orientem situm Regnis Pegu & Arva terminatur.* Fuit hoc qvondam Regi Pegu subjectum, ut est apud ERASM. FRANCISCI *in Theatro.* Sed rursus se in libertatem vindicavit. Sedes Regia qvondam urbs fuit *Sian*: sed, qvum Hollandorum hodiè commerciis sit celebris, jam sedes Regia est *Odia*, sita in parva ac rotunda Insula, campos habens fertiles. Ædes juxta Indiæ morem haut operosæ sunt structuræ: plurima tamen Cœnobia ac Templa cum multis deauratis turribus civitatem illustrant. Qvid? qvòd & splendidum ibi Rex Palatium habeat, urbsqve naturâ loc munita sit, adeò, ut cum præstantissimis totius Indiæ urbibus comparari qveat.

XXX.

Qvæ ratio Regiminis?

Rex absoluto heic imperio utitur, summoq̀ve rerum omnium arbitrio gaudet. Procerum tamen consiliô, si libuerit, uti solet. Omnes igitur incolæ mancipia heîc sunt Regis, idq̀ve nomen etiam Magnates honori sibi ducunt. Qvid? qvòd ad pedes illius multi Nobiles ac armati satellites in genua procumbant. Nec minus etiam tàm indigenæ, qvàm exteri, ad Regem admissi, genibus insidere ac complicatis manibus caput ad terram coram illo dimittere tenentur.

XXXI.

Qvæ ratio succedendi?

Defuncto Regi frater natu major è legibus Regni succedit, filiabus penitùs exclusis: sed interdum ille, qvi potens in Regis familia, arripit imperium.

XXXII.

Qvi Regni Reditus?

Tanti sunt reditus, ut ad aliqvot florenorum milliones ascendant. Terræ enim viscera heic aurum & argentum aliaq̀ve metalla subministrant. Est & mosci odorati magna heic copia: habet & eqvos, elephantos ac piper terra: unde mirè Regni reditus crescere possunt.

XXXIII.

Qvæ vires militares?

Aliqvot 10000. militum Rex facilè in aciem educere potest cum bis vel ter mille Elephantis, ad pugnam instructis. Naves etiam bellicas benè multas habet: nec tamen tormentis & armis ita satis instructæ sunt, ut contra Europæos se tueri possint.

XXXIV.

Qvæ indoles Gentis?

Fallaces sunt Siamenses & valdè mendaces: viri in

in desidia & otio omne tempus terunt: uxores autem eorum, qvæ corpore robusto, omnes propemodùm labores cum mancipiis exantlare coguntur.

XXXV.

Qvæ Religio?

Incolæ sunt idololatræ, atqve cum Peguanis omnis superstitionis, in illis locis usitatæ, autores esse creduntur. Vide sis JODOCUM SCOUTENIUM *in Descriptione Regni Sian de Anno 1636.* ubi omninò plura de hoc Regno ejusqve traduntur Religione.

XXXVI.

Regnum deniqve Malacca qvodnam est?

Est *Peninsula istius Regnum, qvæ, Regno Sian per Isthmum juncta, urbem Malaccam ad littus Occidentale, è regione Summatra habet.*

XXXVII.

Qvando illud est conditum?

Conditum est *diu pòst, qvàm reliqva Indorum condita essent Regna*: indeqve admodùm recens est. Nempe qvum tractus ille insaluberrimus diu incultus mansisset, nec nisi casæ ad littus piscatoriæ septem, vel octo reperirentur, donec numerus, confluentibus ex Pegu, Sian, Bengala plurimis, augeretur; inter hos tandem convenit, ut novam urbem, novam Rempubl. novam lingvam, novasqve leges conderent. Urbem igitur *Malaccam* dixerunt, eaqve brevi tempore ita crevit, ut cum maximis & cultissimis totius Indiæ certaret urbibus.

XXXIIX.

Qvid omnium maximè mirabile in eodem accidit Regno?

Hoc omnium maximè mirabile accidit ibi, *ut Malaccani novam penitus lingvam excogitârint, elegantissimis aliarum gentium delectis vocabulis.* Tan-

ta proinde hujus fertur esse svavitas ac elegantia, ut per universam hodiè Indiam communis sit, nemoqve habeatur doctus, vel moribus excultus, nisi ejus sit peritus.

XXXIX.

Anne idem Regnum suæ mansit genti?

Non mansit. Nam, qvum Reges aliqvamdiu habuisset Muhammedanos, sub horum ultimo *Alphonsus Albuqverckius Malaccam Regi subjecit Lusitanorum*, qvibus iterum à Batavis ante aliqvot annos erepta. Atqve sic Hollandi possidere hodieqve Malaccam perhibentur.

XL.

Qvi ejusdem gentis sunt mores?

Inter mores vel præcipuus hic est: *ut Virgines sponsas peregrinis stuprandas offerant.*

XLI.

Qvæ Religio?

Malaccenses Idololatræ sunt. Malacca tamen Metropolis, à Portugallis superiori seculo intercepta, atqve hodiè qvidem egregiè ab illis munita, Episcopum habet & Jesuitarum Collegium.

XLII.

Sed qvæ universæ Indiæ amplitudo?

In *longitudine* continetur Milliaribus circiter 600. in *latitudine* Milliar. 450. habetqve ipsa fluvios nobilissimos, *Indum*, hodiè *Inder* & *Duil*, *Gangem*, nunc *Rio de Cantaon* dictum, qvi gemmifer, aurumqve volvit. Habet præterea India Hydaspen & Hypasin, Alexandri M. terminum.

XLIII.

XLIII.

Qvæ ipsius soli per universam Indiam est qvalitas?

Fertilitate cœliqve bonitate reliqvas Orbis antecellit partes. Binæ ibi messes, binæ æstates : myrrham, thus , piper , cariophylla, zingiber, cinamomum , nardum, aurum & argentum magnâ copiâ profert; gemmas qvoqve, margaritas, solaqve hebenum arborem habere dicitur.

XLIV.

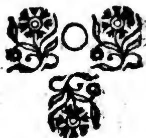
Unde id deniqve evenire putas, ut in India tàm numerosi exercitus colligantur inqve aciem educantur.

Evenit id omne (1) *ex Regionum Indicarum fœcunditate.* Sunt enim illæ ut plurimùm rebus vitæ humanæ sustentandæ necessariis abundantiores, suntqve copiosiores. E (2) *Victus, amictus apparatusqve bellici parandi facilitate.* Populi namqve Indici utplurimùm minori, qvàm nos Europæi contenti vivunt cibô potuqve : sunt ciborum parci simplicesqve. Nos Europæi verò non solùm , ut nutriamur, edimus bibimusqve ; sed ut frigus à nobis arceamus : dum illi à cibo nihil præter nutrimentum recipiunt. Vinum, qvod apud nos pane carius, apud illos non reperitur : ipsorum aqvæ nostris sunt meliores. Ars culinaris apud ipsos non tàm exqvisita, qvàm apud nos : nec eorum stomachus assvevit adeò opiparis deliciis. Nec insumunt Indi tantum in vestes , qvantum nos. Eunt seminudi in bella, nec præter pudenda aliqvid cooperiunt. Unde fit, ut apud illos non tanta artium artificumqve sit freqventia, qvanta apud nos, ubi major elaboratarum rerum pars ad vestes ac personarum ornatum pertinet. Apud Indos porrò fiunt omnes prope expensæ in panniculo ex gossypio, qvi eos ab umbilico ad genus usqve tegat. Has sanè ob causas in India

India facilius qvadraginta, qvam apud nos decem militum millia sustentari possunt. His adjungimus expensas, qvæ in tormenta bellica, inqve eorum apparatum, in commeatum, in eqvos, in homines aliasqve res, qvæ ad gerenda reqviruntur bella, faciendæ. Hæc, hæc ignorat maxima populi Indici pars: illi præprimis, qvibus cum Lusitanis & Hollandis nihil est negotii, qvippe provincias mediterraneas inhabitant. Incedunt videl. Indi in bella nullis defensioni aptis armis, instructi, absqve thoracibus, galeis, sqvamis æreis & laminis, qvibus multum impenditur; nec ea ex uno in alium absqve impensis vehi possunt locum. Qvid ergò mirum, qvòd Indi, qvum tot commoditatibus fruantur, urgente necessitate, tam ingentes exercitus colligere ac educere possint: Nos enim infinitis indigemus rebus, qvas illi ne qvidem nôrunt.

EXPLICIT

TOMUS PRIMUS.

TOMI I.

TOMI I.

Breviarii Hiſtorico-Politici

Qvadripartiti

MANTISSA,

METHODO CONRINGIANA,

paulò liberiùs licet immutatâ,

omnium feliciſſimam

REIPUBL. CUJUSLIBET

in

ORBE HODIE-IMPERANTE

cognitionem

Per IV. Cauſarum genera

exhibens

VIRGIL.

Felix, qvi potuit rerum cognoſcere
cauſas.

MANTISSÆ

CAP. I.

De

Cognitione Reipublicæ cujuslibet

per

SUAM CAUSAM EFFICIENTEM.

FOns *omnis actionis* FONSECÆ *Causa Efficiens* audit: audit & ipsa illustri SCALIGERO Metaphoricâ denominatione alicubi PATER. Non immeritò proinde ut alibi, ita & heîc illa primum sibi vendicat locum. Qvum autem regimen Reipubl: cujuslibet non possit institui, nisi sint, qvi regant, idqve omninò ad *causam Efficientem* pertineat, duplex ipsa & heîc esse putatur: *principalis* alia, alia *minus principalis*, *s. instrumentalis*. Qvod ad *principalem causam* attinet: in qvolibet actu civili ea homo est aliqvis. Qvapropter & ipsa in regimine civitatis alicujus aliqvis est homo: ipse nempe imperans. *Causa instrumentalis* itidem duplex est, *animata* vel *inanimata*. *Animata* rursus in *rationalem* dividitur & *irrationalem*. Etenim qvæcunqve nos homines facimus, beneficio alicujus instrumenti facimus: nihilqve sine eo poterimus agere. Homo homini pro instrumento est. Servus instrumentum est sui Domini, sed ἔμψυχον, idqve ἔλλογον, qvod *Aristoteles* nos docuit *L.* 1. *Polit.* Sic & eqvus & bos instrumenta sunt, sed ἄλογα. Dantur & *Causæ instrumentales inanimatæ*. Pecunia est instrumentum inanimatum, qvod in multos nobis cedit usus. In universum res aliæ, s. artificiales, s. inartificiales, nobis instrumenta cedunt. Utimur enim lignô, ære, ferrô, &c. Sic itaqve cujuslibet

libet in Orbe imperante Reipubl. cognoſcenda cumprimis *Cauſa principalis*, qvæ eſt HOMO: Cognoſcendæ & deinceps ſunt *Cauſæ Inſtrumentales* omnes. Ad HOMINIS verò notitiam reqviritur heîc, ut animum ejus & Corpus cognoſcamus: qvomodo nempe *Cauſa principalis* ſe animô & corpore habeat. Animum qvidem cognoſcimus: Si attendimus ad intellectum & voluntatem, qvibus ſcil. virtutibus, præditus intellectus, & qvomodo voluntas ſe habeat; ad qvam virtutes morales pertinent. In Monarchia qvidem v. g. *Cauſa principalis* eſt REX. Attendendum igitur heîc ſedulò, qvomodo ille ſe animo & corpore habeat; an ſit imbecilli, an validô corpore: vitam longævam, an brevem poſſit vivere, &c. Ratione intellectûs obſervetur: utrum ſit prudens ac rerum ſuarum ſatagens, an verò ſtupidior rerumqve minus obſervans, &c. Cognoſcere & heîc debemus: Rex res ſuas num per plures miniſtros agat, an per unum ſaltem, qvem Miniſtriſſimum vocant. Nôſſe refert: qvibus virtutibus moralibus ſit præditus: juſtus ſit, an injuſtus, liberalis, an minus; clemens, an immitis ac crudelis; temperans, an intemperans. Eſt & inter Miniſtros, ſi ad *Cauſarum inſtrumentalium* conſiderationem pergimus, magnum diſcrimen. Næ majoris alii ſunt autoritatis, alii minoris. Interim nôſſe Miniſtrorum primariorum ingenium maximè oportet. In rebus gerendis videlicet magis refert Miniſtrorum primariorum nôſſe animum, qvàm ipſorum Principum. Reperiuntur & inter cauſas inſtrumentales res inanimatæ, inqve his occurrit cumprimis PECUNIA, rerum foris & domi gerendarum nervus. Ad plenam igitur Reipubl. alicujus notitiam reqviritur, ut attendamus, qvomodo in Republ. hac vel illa acqviratur pecunia, & qvomodo augeatur ærarium: qvemadmodum & colligi & expendi ſoleat pecunia. Rationem nempe redituum & vectigalium accuratè diſcere oportet. Qvum verò præter pecuniam multa ſint & alia, ſine qvibus vitæ civilis conſideratio non rectè inſtitui poteſt: cognoſcen-

ſcenda heîc inſuper ſunt PAX & BELLUM. Multa utiqve in qvavis Republ. pertinentia ad Bellum & Pacem occurrunt. Qvare in utriusqve rei notitiâ imbibendâ attendere oportet: an Reſpubl. ſatis inſtructa inſtrumenta bellicis? Notum autem eſt ad bella reqviri tormenta bellica, gladios, haſtas, bombardas, &c. Unde & nôſſe plurimum refert: num iſtis rebus omnibus abundet Reſpublica: an verò deſtituatur. Tempore pacis exportanda & importanda in Republica occurrunt. Nam, qvum non omnia omnis ferat tellus, cogitur, non raro Reſpublica aliunde importatis uti; alia verò exportandis mercibus alteri ſuccurrit. Diſpiciendum igitur venit, qvomodo in qvalibet Orbis Imperantis Republ. ea, qvibus abundat, exportentur & hæc, qvibus deſtituitur, importentur. Ubi qvidem MERCATURA in conſiderationem maximè venit, eaq́; vel per maria, vel per terras exercenda. Imò & PORTUS conſiderandi heîc ſunt: ſi qvi conſiderationem mereantur. Nec minùs & inveſtigandum: an Reſpubl. aliqva claſſe valeat, nec ne: num ligna & materia ſuperſit; è qva navigia poſſint confici. Sic enim, v. g. Hollandia claſſe qvidem valet: materiam verò ex remotiſſimis terris petere cogitur Anglia contrà & claſſe valet, & lignis aliisqve materiis, qvæ ad ædificandas naves ſpectant, abundat. Unde & longè faciliùs minoribusqve ſumptibus ſibi Claſſem parare poteſt.

CAP. II.

De
Cognitione Reipublicæ cujuslibet per SUAM CAUSAM MATERIALEM.

C*Auſa materialis* heîc hominum eſt multitudo. Juſto proinde ordine ſeqvitur: ut ipſos cognoſcamus ho-

homines, qvi reguntur ad civilem beatitudinem: qvantus videl. populus sit, qvi regitur, vel qvis sit numerus Civium. Multum siqvidem refert nôsse: utrum Respublica constet magnô, an exiguô parentium numerô. Cognoscere deinceps tenemur hominum illorum *qvalitates*, qvæ aliæ *corporis*, aliæ *animi*, aliæ *fortunæ*. Qvod *corporis qvalitates* attinet, homines utiqve plurimùm inter se differunt. Alii enim robusti, alii imbecilles; alii sani, alii ægroti: similiter alii ad tristitiam & melancholiam proni, alii non: alii his, alii illis corporis dotibus præditi, vel etiam nævis qvibusdam obnoxii. Potissimùm autem in considerationem heîc veniunt *qvalitates animi*, qvas populus vel à *natura*, vel ab *educatione*, vel à *consvetudine* habet. Ratione *naturæ* ingens est discrimen inter homines. Alii ingeniô stupidi sunt, alii dociles ac solertes; alii propensi ad ferociam, alii in metum, alii in audaciam sunt proni: Sunt enim cuivis homini à natura semina virtutum ac vitiorum inspersa, qvæ tamen diversimodè se habent. In *qvalitatibus* deinde *animi*, qvas populus ab *educatione & consvetudine* habet, cognoscere tenemur, qvibus virtutibus ac vitiis populus potissimùm assveverit. Virtutes autem, qvum aliæ intellectuales sint, aliæ morales, operæ pretium erit cognoscere: qvemadmodum populus se ratione *virtutum moralium*, qvemadmodum & *virtutum intellectualium* ratione se habeat. Ratione enim virtutum moralium populus alius fortis est ac bellicosus, timidus alius; alius ferox; alius temperans, voluptuosus, alius ac gulæ deditus. Est & populus alius fraudulentus, alius æqvitatis amans & erecti animi; alius liberalis est ac hospitalis, alius avarus, morosus & ad rem attentus. Videas & populos nonnullos intellectuali virtute imbutos esse. Alii scil. sapientiæ dediti sunt, alii ejusdem osores, alii prudentes ac callidi, alii stolidi, bliteі & blenni. Ad Religionem qvod attinet: etiamsi Aristoteles ejus non meminerit, eam tamen & ipsam cognoscere oportet, qvemodo nempe in populo aliqvo se habeat.

Alius enim populus verè est pius, alius superstitiosè talis: alius deniqve cultus divini est studiosissimus, alius parcus Dei cultor, alius planè Atheus. Qvemadmodum verò hæc omnia ad Causam Reipublicæ alicujus Materialem qvodammodo pertinent: ita etiam huc præter Bona illa Animi, *Bona fortunæ*, cùm *mobilia*, tùm *immobilia*, cùm necessaria, tùm minùs necessaria, cùm utilia, tùm ea, qvæ pertinent ad elegantiam, referenda. Inter immobilia in qvalibet Civitate ipsa est REGIO ipsaqve TERRA. In Regione verò Bona necessaria ac minus necessaria occurrunt: occurrunt Bona utilia ac ea, qvæ faciunt nonnisi ad elegantiam. Regiones qvædam omnia habent qvæ necessaria vitæ: qvædam his carent vel omnibus, vel aliqvibus: ut sic multùm circa hæc differant Regiones, indeqve aliis qvædam necessaria, victus scilicet & amictus, desint, aliis omnia desint, aliis nihil horum desit. Si desint, aut omnia, aut qvædam necessaria aliunde sint afferenda. Possunt autem alia facilè aliunde afferri, qvædam non. Unde & plurimùm refert discere: qvemadmodum Regiones se respectu finium ac portuum habeant: an faciles habeant aditus & navium appulsus, & qvinam populi cum hac, vel illa Regione communicare qveant, qvalesqve sint, qvi communicare qveunt. Pertinet & huc *custodia*: pertinent eodem claustra. Qvædam enim Regiones ita sunt sitæ, ut custodiâ, ut claustris non indigeant: qvædam verò artificiali custodiâ, hoc est, Castellis, indigent. Qvædam in montibus ac rupibus, ad fluvios, ad maria, inqve aliis naturâ munitis locis sunt sitæ: ibi frustra qværas custodiam. Qvædam verò arte ita constitutæ sunt, ut hostes facilè depelli qveant. Indeqve optima Regio est, qvæ hostibus inaccessa. Non verò æqvè bona, qvæ hostibus patet. Pertinet porrò huc: utrum Regio aliqva facile commercia instituere possit, nec ne? Ita namqve solet esse comparatum, ut aliqvæ Regiones plus habeant, aliæ minus.

nus. Hinc in aliis multa exportantur ; in aliis multa importantur. Regiones qvoqve multum differunt ratione cœli & aëris. Aliæ enim ſunt ſalubres ac temperatæ , qvæ multos ferre poſſunt homines, alii cœli inclementis minusqve ſalubres. Ratione terræ aliæ ſunt fertiles, aliæ ſteriles. Ferunt nempe alia frumenta , oleum , vinum , mella , metalla, arbores, &c. Aliæ aut nihil horum ferunt , aut aliqva ſaltem de non genere. Talia omninò, & alia, ad Chorographiam pertinentia , ſunt maximè attendenda. Seorſim deniqve in Republica ad Bona qvædam mobilia , qvibus & Reſpublica plurimum differunt , reſpicere oportet : utrum videlicet abundet Reſpublica qvædam aurô & argentô , cuprô & ferrô : utrum Regio dives ſit pecoris. Talia ſiqvidem cùm ad res gerendas , tum ad vitam hanc communem pertinent. Videntur & ad Cauſam materialem pertinere *Milites*. Ubi obſervari debet : Militéne domeſticô Reſpublica utatur , an conductitio & externo : utrum vectigalia ei ſufficiant ad alendum militem externum , nec ne ? Certè enim ſi Reſpublica valeat vectigalibus , apta ipſa eſt ad gerendas res, præprimis ſi res gerenda milite ſit conductitio:ſin minus, talem alere neqvit militem, adeoqve ipſa inepta eſt rebus magnis gerendis.

Cap. III.

De

Cognitione Reipublicæ cujuslibet per SUAM CAUSAM FORMALEM.

Forma dat eſſe rei. Ita paſſim è Peripato Philoſophi. Eſtqve præcipua cujusqve rei pars FORMA: utpote

utpote ſine qvâ res eſſe neqvit. Næ omnis diſtinctio, omnis determinatio eſt à Forma: qvâ qvidem poſitâ, res ipſa ponitur, ſublatâ, res tollitur. Maximè proindè in ſingulis Orbis noſtri Imperantis Rebuspubl. notanda eſt FORMA: ut ſciamus, qvomodo Reſpubl. qvælibet adminiſtretur, ac gubernetur. Videndum nempe heic: qvomodo ſe omnium poteſtatum ac imperantium ratio habeat. In qvalibet autem civili ſocietate duplex eſt *poteſtas*, alia *ſumma* dicitur, qvæ debet autoritate ſuâ & juribus omnia dirigere ac gubernare, neminem præter Deum & enſem recognoſcens ſuperiorem. Sunt & *poteſtates ſecundariæ*: qvæ à ſummâ autoritate dependent, ac nonniſi commiſſam & demandatam poteſtatem habent. Dici hæ ſolent Latinis ſcriptoribus MAGISTRATUS. In Romana namqve Lingva illi propriè Magiſtratus ſunt, per qvos tanqvam per inſtrumenta ſumma Poteſtas ſuum exeqvitur imperium: ceu Judices olim & præſides Provinciarum erant. Sic ergò FORMA Reipubl. alicujus conſiſtat imprimis in *ſumma Poteſtate*: dein & in *Poteſtate ſecundaria*: qvò & *Judicia* pertinent. Qvid autem? Reqviritur omninò ad plenariam heic ſingularem Rerumpubl. notitiam, ut ſciamus, qvomodo ſe habeat ſumma poteſtas: deinde, qvomodo & Magiſtratus inferior ſe habeat. Summa Poteſtas circa jus ferendi Leges verſatur. Legislatoria enim poteſtas ſummæ eſt pars poteſtatis: nec poſſunt poteſtatis ſecundariæ ferre Leges, niſi conceſſum ipſis à ſumma ſit Poteſtate. Verſatur deinde & hæc circa bellum & pacem, qvò & Fœdera pertinent. Verſatur circa vectigalia ac tributa indicenda. Verſatur circa conſtituendos Magiſtratus. Circa vitam ac necem omnium civium verſatur: Verſatur & in extremæ provocationis jure. Atqve adeò *Judiciorum* conſtitutio huc pertinet, qvæ fiunt vel de Bonis, vel de Capite Civium. Videndum itaqve, penes qvem ſumma ſit poteſtas: videndum qvis poteſtatem habeat ferendi Leges: videndum, qvis tributa & vectigalia indicat, &c. ſi de his omnibus jam

ſatis

ſatis conſtet: is demum cognoſcitur, penes qvem ipſa ſit Majeſtas, ſumma illa nempe ubiqve poteſtas. Differt autem Majeſtas ratione *exercitii*, qvod Græci χρῆσιν vocant, & ratione *poſſesſionis*, qvæ Græcis dicitur κτῆσις. Interdum tota eſt penes *unum idemqve Subjectum*: interdum eam non habet *unus*, ſed, aut *pauci*, iiqve *optimates*, aut *multi*, iiqve non *ſinguli*, ſed *univerſi*: interdum autem eandem totam nec habet unus, nec pauci, nec multi, ſed *ex parte, ex parte non*: qvalem habent *Reſpubl. mixta*. Valdè tamen diverſimodè & hæ ipſæ ſe habent. Nam alibi *ex æqvo* Majeſtas eſt diviſa, alibi *inæqvaliter*. Id qvod uſu in plerisqve Europæis venit, Rebuspublicis. Sic itaqve attendendum hîc: an Status Reipublicæ alicujus ſit mixtus, an ſimplex: ſi miſtus, an ex æqvo, an inæqvaliter miſtus. Attendendum item, qvemadmodum ſe habeat ratio ſecundariorum Magiſtratuum, tam ſacrorum, qvàm profanorum, qvæ iis ſit autoritas, qvis modus conſtituendi: qvemadmodum & ipſa Judicia conſtituta habeantur. Eſt enim & Magiſtratuum inferiorum & Judiciorum conſtituendorũ ratio pro diverſitate Rerumpubl. alia atqve alia. Interim primariò reſpiciendum in qvalibet Republ. ad Summam poteſtatem, penes qvem ea ipſa ſit; an penes unum, ut in *Monarchia*; an penes paucos optimates, ut in *Ariſtocratia*; an & penes multitudinem, ut in *Democratia*; an & penes plures diviſim, ut in *Republ. mixta*. Cumprimis accuratè modus Regiminis eſt attendendus: an violenter, an benignè, & qvibuscunqve tandem modis Reſpublica aliqva adminiſtraretur.

Cap. IV.

De *Cognitione Reipublicæ cujuslibet* per SUAM CAUSAM FINALEM.

FINIS dicitur à *finiendo* : Siqvidem actionem reliqvarum Causarum finit ac terminat. Unde & omnium Causarum *Nic.* VIGELIO in *Dialect.* Juris est potissima : omnium Causarum Causa ARISTOTELI : maxima & perfectissima CORASIO. Metaphoricè SCOPUS dicitur, seu META, qvia non secùs, ac sagittarii ad scopum, sive metam præfixam dirigunt suum ictum, Causa Efficiens unicè Finem respiciat, & ad eum obtinendum omnes actiones dirigat. Sic igitur & ipse SCOPUS in qvalibet Republica attendendus venit, qvem sibi imperans præfigit, ut ad eundem in administratione Reipublicæ suæ respiciat. Rectè autem ultimò locò & Scopus Reipublicæ, & qvæ pertinent ad Scopum illius, considerantur. Nam etiamsi Finis sit primus in intentione, ultimus tamen est in executione. Qvicqvid ; sit, inter omnes tamen Politicos cordatiores constat *in omni Republica Scopum esse debere talem, ut cives vitam vivere possint beatam, qvæ in operatione virtutum ac sufficientia rerum consistit.* Debet ergò exactè inqviri, qvomodo se habeat Reipublicæ cujusvis Scopus : an in hac, vel illa Republica cives vitam beatam vivere possint ratione virtutis, & qvemadmodum homines se habeant ratione sufficientiæ : an ita vivatur, ut Cives Virtute sint præditi, qvà debent ; an omnium rerum habeant sufficientiam. Ut autem in vita privata multum aberratur à Scopo : ita in Rebuspublicis qvoqve fieri solet. Multi enim pro Scopo non habent beatitudinem civilem, sive ut omnium ex æqvo utilitas qværatur. Sed in multis Rebuspublicis primùm utilitas dominantium, subditorum secundariò & per accidens, qværitur. Talis meta v. g. in plurimis Asiaticis & Africanis Dominatibus præfixa habetur, inqve eadem omninò vera beatitudo versari creditur. Vera autem beatitudo Reipublicæ cujusvis in hoc consistit : *ut qvalibet Respublica exerceat virtutem rerum omnium sufficientiâ.* Sic ergò plurimùm refert scire, num Respublica qvædam Scopum illum habeat, qvem habere debet, reapse

sibi

sibi propositum, an à Scopo suo aberret: præprimis ubi & Respublicæ qvædam pro Scopo *magnam* habeant *potentiam*: in qva tamen nec vera posita est beatitudo. Ita Romani olim pro Scopo Reipublicæ suæ latitudinem imperii habebant: habebant & eundem Scopum, observante id *Aristotele*, Lacedæmonii. Hodiè talem Scopum Turcarum Imperator sibi habet propositum: habet & talem Scopum hodiè Gallus. Is qvippe, non contentus acqvisitos à Majoribus terminos tueri, alias atqve alias ditiones adjicere Regno suo qvàm maximè studet, diu universalem Monarchiam meditatus. Non sanè qviescere ipse potest: sed cotidiè imperium extendere cupit, putans, se tum demùm beatum esse, si latissimum per fas & nefas nactus fuerit Regnum. Aliæ verò aliter sunt constitutæ Respublicæ. Rebus enim suis dum non sunt contentæ, huic rei unicè student, ut magnas divitias acqvirant. Pro Scopo igitur opulentiam habeant: qvali qvidem ingenio magna Emporia esse videmus. Habere hunc Scopum in Italia Genua videtur, cui cognomen *superba* inditum. Etiam Venetiæ, Belgium Fœderatum, hunc habere Scopum videntur. Utriusqve enim Reipublicæ Ratio Status præcipuè in commerciis consistit, è qvibus propullulant divitiæ. Aliæ deniqve Respubl. pro Scopo *Voluptatem* habent, ut olim Sybaritæ, qvorum perpetua Lex erat: NEMO NOSRUM FRUGI ESTO. Dum verò in voluptatibus nonnullæ Respublicæ versantur, graviter circa Scopum errant, qvi *ultimus* in recta Republica salus est civitatis; intermedius virtus ac rerum omnium Sufficientia. Ut bene nempe sit populo, curare magnoperè bonus princeps studet, eóqve omnia media dirigit. Qvare & considerandum heic venit: qvibus *Mediis* Respublica qvælibet utatur: an iis, qvæ ad acqvirendum sunt idonea; an his, qvæ & ad obtinendum Scopum plurimum valent. Pertinet huc RATIO STATUS; qvam & ipsam excutere oportet, ut sciatur, qvod INTERESSE hujus, vel illius sit Respublicæ. Qvid? qvòd eòdem *illustres Prætensiones*

ſpectent, ut cognoſcamus, qvæ jura in hanc vel illam terram magni Principes prætendant, & è qvibus Fundamentis juris ipſi prætendant. Certè autem, qvantò ſublimior Princeps ſuis ſubditis, tantò plus momenti in cognoſcenda Ratione Statûs præ aliarum actionum omnium cognitione eſt ſitum. Poteſt qvandoq; Princeps circumveniri: poſſunt Conſiliarii corrumpi. Sola Ratio Statûs nunqvam fallere ſolet Principem: Sed, in qvantum benè vel malè attenditur: in tantum Statûs ejusqve incrementum, aut decrementum ſuccenturiatur: Qvumqve cujuslibet Statûs Ratio in amplificatione, aut ad minimum in conſervatione Reipublicæ conſiſtat: utriusqve ſanè rei conſeqvendæ ergò tempori illa inſervit. Qvisqvis ergò Rationem Statûs modernorum in Europa Principum horumqve illuſtres prætenſiones penſitare velit, non eſt, cur altiùs hanc rem repetat, ſed rerum præſentem ſolummodò Statum ad *Trutinam* illam *Statuum Europ.* expendat, qvam ſcripſit olim illuſtriſſimus *Dux de Rohan*, inqve gratiam deinceps ſtudioſæ Juventutis, dilucidis *Annotationibus* è præſtantiſſimis noſtri ſeculi Hiſtoricis ac Politicis auctam & illuſtratam, pro Compendio Notitiæ Status hodierni, per Germaniam potiſſimum, edidit

Jos. ARNDIUS.

TANTUM!

CHRI-

CHRISTIANI FUNCCI
QVADRIPARTITUM
HISTORICO-POLIT.
ORBIS
HODIE-IMPERANTIS
BREVIARIUM,
è
CELEBRIORIBUS NOSTRI ÆVI SCRIPTORIBUS POLIT.

PRÆCIPUA

IMPERIA, | DUCATUS,
REGNA, | RESPUBLICAS,

STUDIOSÆ JUVENTUTI,
Erotematica, h. e. facillima, Methodo exhibens:
ut
ORBIS EJUSDEM NOTITIAM
feliciùs æqvè ac faciliùs posthàc haurire,
imò & hebdomadarias meliùs, hinc inde
capere possit
NOVELLAS.

TOMUS II
DUCATUS & RESPUBLICÆ.

VVRATISLAVIÆ,
Impensis JOH. AD. KÆSTNERI, Bibliopol.
Anno 1689.

PRÆCELLENTIS.

Nissiaci Parnassi Atlanti,

DN. CHRISTIANO FUNCCIO,

Tomum alterum Orbis Hodie-Imperantis
feliciter edenti,

Dno. Compatri & Amico Certissimo.

SCribere Respublicas, disquirere Regna Potentum
Judicii res est, atque laboris opus.
Quæ Regnum curæ, Status & qui publicus extet
Cujusvis, monstrat FUNCCIUS Orbe suô.
Judicii limam, Methodum, seriemq; decoram
Orbis miratur doctus in ORBE tuô.
Ergo tuas laudes, Præcellentissime FUNCCI,
Secula gratè Orbis cuncta futura ferent.
Vanus olim labor est muscam texisse quadrigas,
Quas docti artificis sculpsit avara manus.
Trojæ fata labor vanus scripsisse pagellis,
Quas superinclusit semita parva nucis.
Aureus at liber est carô pretiosior aurô.
Hic, quem dat FUNCCI sedula Musa Mei.
Cedro digna refert opus atque perennius ære.
Floreat Autoris posthuma fama, precor.

Aggratul.

MICHAEL FETTERUS,
Eccl. Görl. Minist. Primar.

BRE-

BREVIARII
HISTORICO-POLITICI

Quadripartiti

PARS TERTIA,

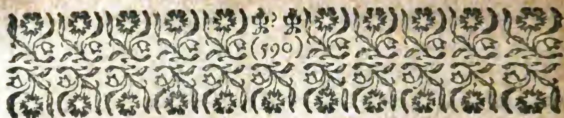
Erotematicâ Methodô

exhibens

Præcipuos Orbis Hodie-Imperantis

DUCATUS.

CAPI-

CAPITIS I. & II.
PRÆLIMINARIA
De
UNIVERSA
ITALIA
ejusq; STATU.

EROTEMA I.

Cujus antiqvitatis eſt Italia?

TAm canæ eſt antiqvitatis, ut vero haut ſit abſonum: *ſtatim & ipſam multitudinem populi, in extructione turris Babylon. diſgregati, in eadem terra ſedem ſibi qvæſiviſſe.* Habeo hac in re ſuffragantem mihi *Athanaſ. Kircherum.* Sic enim ille l. *I. Latii Vet. & Novi* c.I. loqvitur: *Italiam, ſi non antè, ſaltem immediatè, poſt turris extructionem multiplicatis in immenſam humani generis familiis, habitari cœpiſſe, pleriqve tùm Latini, tùm Græci autores abundè teſtantur.*

II.

Annon & ipſe Noah in Italiam advenit?

Noachum cum primogenito ſuo Japeto, terra à ſe diviſione facta, de Palaſtina migrâſſe, & colonias eum in Regionem adduxiſſe, qvam nunc Italiam dicimus,

in qva protinus urbem nomine Cethim, vel Kitim fundârit, ex Etruscarum Antiqvitatum Fragmentis, ab *Inghiramo* repertis, nobis *Edmundus Dickinson Diatriba de Noa adventu in Italiam ejusqve Nominibus Ethnicis demonstrat.* Atqve illam qvidem civitatem Etruriæ caput ac Metropolim fuisse, universæqve tandem Italiæ nomen impertiisse, ut inde χίτιμ, vel χέτϋμ diceretur, idem ibidem docet.

III.

De longè posteriori verò Æneæ in Italiam adventu ecqvid tibi in hoc qvæstionum limine videtur?

In promptu certè *Samueli Bocharto Epist. de Qvæst. Nam Æneas unqvam fuit in Italia?* conjecturæ sunt non contemnendæ, qvæ multum efficiunt, ut habeatur pro fabula omne illud, qvod de itinere Æneæ in Italiam, & progenie ipsius ad Romulum usqve, qvi conditor Romæ, proditum habetur. Unde nec ipse Vir ille πολυμαθέστατος paulò accuratiùs in rem præsentem inqvirere dubitat, de prædictis omnibus tandem repetens, *iter Æneæ in Italiam nullum habere fundamentum in rei veritate.* Qvum autem, præter Poëtas & Historicos, & Cæsaris familiares, Senatus ipse totusqve Populus Romanus origines suas retulerit ad Trojanos, idqve & ipsum fundamentum omnium sit privilegiorum ac immunitatum, qvas Romani ab uno tempore in alterum indulsêre Iliensibus, aut pro iis rogaverunt, eum valdè ridiculum fore, idem ibidem existimat *Bochartus*, qvi in re tàm parvi momenti dicet, Virgilium se opponere huic debuisse, qvod tantô tempore creditum à Romanis universaliqve consensu tàm Imperatorum, qvàm Senatûs Populiqve & ab omnibus memoratum Poëtis, & ab Historicis omnibus, Oratoribus, Antiqvitatum Indagatoribus Criticisqve: *Æneam* nempe *coloniam in regionem Latinorum duxisse, è qva ortus sit Populus Rom. esse de Veneris & Æneæ progenie.*

IV. *In*

IV.

In re tàm dubia ac controversa qvid satis interim Antiqvitatem Italiæ nobis prodit?

Antiqvitatem ejus varia, qvibus notatur, ostendunt nomina. Jam enim *Saturnia* à Saturno, qvô Noachum, primum à diluvio in Latium Hetruriamqve coloniarum deductorem, intelligunt; jam *Janicula* à Jano; jam *Oenotria* ἀπὸ τῦ οἴνȣ & priscâ voce Gr. ὀτρέειν, qvod idem esse volunt, ac *exprimere*; jam *Appennina*, *Taurina*, *Vitullia*, *Hesperia*, *Ausonia*, ac à nonnullis, nescio qvô errore, *Magna Græcia* dicitur. *Italia* verò nomen, qvod etiam antiqvitùs Latio tributum, hodiè adhuc obtinet.

V.

Ab antiqvissimis itaqve temporibus in hunc usqve diem qvibus subjecta fuit Italia?

Variis ante Imperium Romanum Italia obtemperavit. Ex antiqvissimis enim Historiarum monumentis tantùm adhuc constat: *terra illius, qvam nunc Italiam vocamus, incolas antiqvissimos fuisse non Etruscos tantùm, Umbros, Sabinos, Opicos, Ausones*; sed & *Siculos*, qvos sedibus, dein suis *Aborigines*, qvibus *Pelasgi* auxilio fuêre, ejecerunt, ipsiqve *Pelasgi*, ut circa palustria domicilia constiuerent, ab Aboriginibus impetrârunt: donec & *Arcades*, Evandrô Duce è Græcia discedentes, in ea parte, qvam à Fauno, Aboriginum Rege, obtinuerant, urbem Palantium conderent. Imperante demum Latinô Ænæas cum ingenti Trojanorum copiâ in Italiam confugisse, ductâqve ibi Laviniâ, Regis Latini filiâ, Lavinium extruxisse vulgò traditur. Sic itaqve urbibus Italia crescens jam alios atqve alios recepit populos. Longô verò tempore tota sub *Romanis* fuit; deinde *Gothis*, *Longobardis*, *Gallis*,

lis, Normandis, Saracenis, Germanis, Hispanis aliisqve, vel in universum, vel pro parte cessit. Hodiernô tempore dimidiam ferè Italiam *Hispanus* possidet. Tota sub seqventibus est Principibus, sub *Hispano* nempe, sub *Papa*, sub *Venetis*, sub *Genuensibus*, sub *Sabaudo* , sub *magno Duce Hetruria*, sub *Mantuano*, sub *Parmensi*, sub *Modenensi*, &c.

VI.

Ecqvod novum jam olim in Italia Regnum exsurgere cœpit?

Cœpit, qvum, Theodoricô, Gothorum Rege, sublatô, impulsu Narsetis, à Sophia Augusta irritati, *Longobardi*, duce Alboino, Italiam ingressi essent, *Longobardicum in ea, qvam sibi subjecerant, parte exsurgere Regnum*: qvô qvidem satis diu durante, non Franci tantùm, sed & Hunni magnas dedêre turbas.

VII.

Qvam illud tandem catastrophen subiit Regnum?

Subiit Longobardicum Regnum sub Desiderio, universæ Italiæ imperium affectante, *hanc tandem catastrophen: ut Carolus, Rex Francorum, exercitu in Italiam ductô, Desiderium superaret, atqve sic, Italiá perdomitá, Longobardorum qvoqve Rex appellaretur*: Qvi & ipse Titulus sub Caroli M. Successoribus usqve ad Henr. IV. Imp. R. mansit: donec sub hoc Gregorius VII. Hildebrandus antè dictus, in Italia *Monarchiam* sacram, qvæ jam sub Ludovico Pio, Caroli M. filiô, in cunis qvasi vagiverat, Imperatoriam valdè atterens auctoritatem, firmiter sibi ac successoribus suis stabiliret: nihilo tamen minùs Imperatoria superioritate adeò fundatá, ut Pontifici, exemptionem alleganti, probandi onus incumbat.

XIIX.

Ecqvod nobis jam, rebus tàm mirè, ac non raró etiam miserè, ibidem variatis, Italia exemplum suppeditat?

Insi-

Insigne Vicissitudinum humanarum exemplum, Sal qvondam ac Sol omnium gentium, Italia suppeditat. Nam, qvum innumeri ferè olim illius essent, cives ac multæ urbes, ab illa amplitudine ditionum ac civium ad tàm angustos terminos est redacta ac reducta, ut qvæ qvondam multas myriadas hominum & 1166. urbes complectebatur, jam civitates saltem 434. qvarum 300. Episcopales, & vix undecim milliones hominum numeret. Mutata & simul incolarum indoles, exterorum depravata moribus, pristini nihil ampliùs redolens. Hodiè enim, utut acuminis præstantiâ laudem Itali mereantur, nec literarum èlegantiam (qvod vel unius *Octavii Ferrarii, in Academ. Patavina humaniorum literarum Professoris*, exemplô patet) planè aspernentur: ad vitia tamen æqvè, ac ad virtutes valdè sunt propensi, byssinis verbis ac in labris saltem natis officiorum promptitudinem & prolixam benevolentiam ostentantes, indeqve vix aliâ, qvàm Græcâ fide mercantes.

IX.

Qvæ nova gubernandi ratio tùm demùm subsecuta?

Certè, qvum Italia primùm per Reges & pleriqve ipsius Principatus per Cæsares diu gubernati tandem essent; hæc demum, eademqve longe alia à priori ratio gubernandi tot tantasqve rerum Italicarum mutationes subsecuta, ut ibidem loci *Regnum* hodiè *unum*, *Neapolitanum* nempe, *Respubl. tres*, *Veneta*, *Genuensis*, *Lucensis*, plurimiqve *Ducatus*, unus *Ecclesiasticus*, reliqvi *civiles*, iiqve cùm *majores*, tùm *minores* habeantur. In *majoribus* qvidem *Ducatus* sunt (1) *Pontificialis*, (2) *Hispanico-Mediolanensis*, (3) *Sabaudicus*. (4) *Florentinus*. *Minores*, potentiâ majorum qvi nituntur, *Ducatus Mutinensis*, *Parmensis*, *Mantuanus*, Urbinus, *Mirandulanus*, aliiqve sunt complures. Cæteri, qvi parùm amplô territoriô utuntur, *Comitum* titulô insigniuntur.

X. *Ve-*

X.

Verum enim verò quis Pontificis præprimis Statûs est in Italia?

Is sanè Pontificis R. Status est in Italia, *ut ratione ejusdem geminam sistat personam: unam qvidem, qvâ Dux est ac Princeps Italiæ; alteram, qvâ Romanus est Pontifex.* Utramqve autem ut tueatur, nulli parcit operæ. Qvid qvod & primatum Ordinis sui primatu Jurisdictionis Ecclesiasticæ & Civilis eò evexerit, ut nemo Italorum facilè ausit inqvirere, *Papa qvid faciat.* Statui proinde suo stabiliendo convenientem jamdudum Curiam erexit: in qva Cardinales, Episcopi aliiqve Strenuissimi pariterqve & ad omnes politicas rationes acutissimi Hieromonarchiæ Promachi forent. Regno huic Pontificio robur addit insignis Jesuitarum opera: qvippe qvorum ope omnium aularum arcana Pontifici patent. Utqve eò meliùs rebus suis ille consulere possit, *Nepotismus* introductus; res tantæ eminentiæ summè necessaria ac utilis, qvà Cardinalium ambitio & desideria ita coërcentur, ne secretiora aulæ Pontificiæ ipsis, aut aliis etiam innotescant.

XI.

Hispani qvis in Italia Status?

Hispani Status in Italia hic est, *ut Neapolim & Mediolanum indirectò possideat dominio.* Possidet namqve Neapolim ut Romani Pontificis de factô; Mediolanum, ut Romani Imperatoris de Jure Vasallus. Qvum verò partim ditiones Ecclesiæ Hispanorum adeò commodè sitæ, ut si vel semel speciosum defensionis sanctæ sedis sepofuerit prætextum, facilè insigne hoc Dominium subjugare sibi possit; partim & ipse tutandæ potentiæ suæ gratiâ, Mediolanensem Ducatum, *alteram* illam Italiæ extremitatem occupantem, conservare maximoperè studeat: non tantùm Romano Pontifici, sed & aliis Principibus, ut Sabaudo, Floren-

rentino, Venetis & Genuensibus, Hispani potentia sudes sest in oculis.

XII.

Qvis cæterorum Principum Status?

Status cæterorum Italiæ Principum iste qvidem est, *ut alii sui sint juris, alii superiorem*, vel *Imperatorem nostrum*, vel *R. Pontificem* agnoscant.

XIII.

Siccine ergò illi non omnes absoluti, iidemq; penitus nostro Imperio exempti sunt?

Sunt, qvi omnes Italiæ Principes, majores ac minores, *absolutos* appellitent, fortè ideò, qvòd etiam illi, qvi Imperio R. adstricti, absolutô penè Imperiô gaudeant. At verò communis nostrorum Publicistarum sententia est: *& Principes & Civitates Italiæ etiamnum Imperio subesse.* Etenim, etiamsi exemptionem è *Constitutione Imp. Friderici I. de pace Constantiæ, ac Titulô emptionis* prætendant: reverà tamen, juxta *Carpzov. de Lege Reg. c. VII. Sect. 6.* Imperio subesse *Venetia, Mantua, Parma, Ravenna, Mediolanum, Florentia, Pisa, Luca, Genua* deberent.

XIV.

Anne verò ulla prædictarum terrarum Imperatoris nostri superioritatem recognoscit?

Omnes ferè prædictæ terræ nonnisi comiter Majestatem Imperatoriam observant: indeqve illarum Domini non incongruè *honorarii Cives* dici merentur. *Nec verè ullus Italiæ Princeps, ulla Civitas reverà Imperium agnoscit*, præter Duces Sabaudiæ, Mantuæ & Montisferrati, Parmæ ac Placentiæ & Modenæ, *nisi qvòd interdum adversus Turcas aliqvid auxilii mittunt.*

XV.

XV.

Statu Principum Italiæ ita se reverà habente, ut alii de facto non ampliùs Imperium agnoscant, alii de jure id adhuc agnoscant, qvis egregiè Imperii nostri in Italiam jura vindicat?

Defendit ea & ab interitu egregiè vindicat, qvem ipsis universa minatur Italia, ὁ πάνυ CONRINGIUS *Tractatu aurô contrà carô de Imperii Fin. c. XXII. XXIII.* Et qvidem qvantum ad terras Italicas Romanorum Pontificum, cùm proprias, tùm beneficiarias, apertè ac liberè pronunciat: *ipsas esse limitibus Imperii adhuc comprehensas, adeoqve ipsum Papam ratione utrarumqve Italiæ terrarum subditum Cæsaris esse. Subditum*, inqvit. Nec enim cum *Joh. Bodino* audet illum *Vasallum Cæsaris* appellare, qvòd ille non dubitavit *L. 1. de Repub. c. 10. num. 136.* profiteri. Ita scil. est, qvod *Conringius* non solùm, Pontificis Romani terras & reapse & summô jure hodieqve inter Imperii nostri limites contineri alibi ostendat; sed & citatô locô investiget: qvemadmodum se habeant reliqva Italiæ, qvorum qvædam à Pontificibus lege beneficiariâ aliis concessa, qvædam diversis conditionibus tenentur. Hæc, hæc etiamsi citra controversiam, in Tabb. Cæsareis nominatim Papis concessa tradantur; etiamsi ab aliis feudi antiqvô jure possideantur; nec tamen & ipsa juribus Imperii excidisse, *Conring.* existimat. Qvantum deinde ad eas Italiæ terras attinet, qvæ à Principibus & liberis Rebuspublicis possidentur, post longam, cum *Sigonio* initam, disceptationem, non generali tantùm, sed & specialissimâ demonstratione id denuò asserit, qvod in fronte *capitis* 23. statim collocaverat: *Id nempe, qvod præter bona Pontificia, reliqvum in Italia, paucissimis exceptis, hodieqve ad Regni Italici, adeoqve Imperii, ditionem pertinere.* Huc si omne, & præcedentium aliqvot *Capp.*

doctrina *de Pontificum ditione* addatur : simul erit in propatulo, qvàm justis de causis per sacras Imperii leges Ferdinando II. III. & IV. Augustis Cæsaribus & Regibus nostris disertis verbis id ab Electoribus datum negotii fuerit, ut seriò & diligenter Imperii per Italiam jura ab interitu vindicarent, ne qvid detrimenti Respubl. caperet.

XVI.

Caterùm qvis Italiæ, in qvam Imperii nostri jura Conringius tantoperè vindicat, est situs?

Hæc, in Europa inter Æqvatorem & Septentr. Occasum & Orientem media, sed aliqvô modô meridionalis, ipsaqve rerum gestarum magnitudine celeberrima, ita est sita, *ut ab Ortu sinu Adriaticô, seu Golfodi Venetia, ac* Joniô *Mari, ab Occasu Varo fluvio & Alpibus, à Meridie mari Tusco, à Septentrione mari Adriatico claudatur.*

XVII.

Cui rei eam recentiores comparant?

Comparant convenientissimè humano cruri Italiam, cujus *tibia* mari objacet Tusco, qvod & *inferum* dicitur; *sura* Supero, Adriatico nempe; *pes universus* Joniô abluitur pelagô, *calcaneus* Epirum spectat; *Vola*, vel *concavitas* sinum facit Tarentinum; *carnosiores partes* Promontoria statuunt Zephyrium, Carcynum, & Bruttium: *digiti* in Siciliam sunt conversi; *genu* in promontorio est Populonio, *coxendix* & *femoris superiora* latè contingunt Alpes.

XIIX.

Omnium tamen commodissimè qvomodo à Geographis dividitur?

Inter tot tamqve varias Italiæ divisiones commodissima omnium ac facilior est illa, qvando in *Septentrio-*

trionalem & *Meridionalem* dividitur. *Septentrionalis* olim *Gallia Cisalpina* dicebatur, continens ditiones VII. Venetam nempe, Ducatum Mediolanensem, ditionem Sabaudicam, ditionem Mantuanam, ditionem Mutinensem, ditionem Parmensem, Oram Genuensem. *Meridionalis* vera illa antiqvitùs Italia erat, ac continet hodieqve Tusciam ac Romani Pontificis ditionem. Accedunt Regnum Neapolitanum & majores Insulæ, Sicilia, Sardinia, Corsica.

XIX.

Quæ Politica Italiæ est descriptio ac divisio?

Est ea, *qvæ ab hodierna Dominiorum diversitate petitur*, magis *Politica*, qvàm *Geographica*. Ecce enim in Italia est Regnum (1) *Neapolitanum*, (2) *Status Ecclesiasticus*, cui Ferrariæ & Urbini Ducatus accensentur, (3) *Magnus Ducatus Florentiæ*, (4) *Ducatus Parmensis, Modenensis*, & *Mantuanus*, (5) *Respubl. Veneta, Genuensis*, ac *Lucensis* (6) *Pedemontium*, Sabaudi imperio subjectum. *In totidem* proinde *portiones Politicas commodè & ipsa Italia dividitur.*

XX.

Annon & Domus Austriaca quasdam in Italia ditiones habet?

Habet Göritiam in Italia, & *qvasdam loca Alpina.* Nonnulla etiam possidet in *Foro Julio* & *Histria.* Eidem subest *Tyrolensis Comitatus*, ubi *Tridentum*, habentqve Austriaci heîc *Præfectum.*

XXI.

Qui maximè tamen potentes in Italia sunt Principes?

Sunt *Hispanus*, *Papa*, *Veneti.* Pòst hos est *Toscanus*, *Sabaudus*, *Genuenses*: qvos seqvuntur *Mantuanus*, *Modenensis* & *Parmensis* Princeps, ac tandem *Episcopus Tridentinus.*

XXII.

Qvâ re se mutuò coërcent præcipui Italiæ Domini?

Papa Romanus, Rex Hispanus, Respublica Veneta ac M. Etruriæ Dux, tunqvam præcipui Domini, mutuò se metu coërcent, neqve patiuntur, ut inter qvatuor Elementa Italica unum vel alterum prævaleat. Nam ne Hispanus totius Italiæ Dominus fiat, qvod ipsi esset facillimum (qvippe tenenti Regnum Neapolitanum, Ducatum Mediolan. & præcipuos litorum tractus) solus Rex Galliæ obstat, qvi se *Defensorem*, seu *Protectorem Principum Italiæ* profitetur. Undè qvotiescunqve Galli, vel Germani transeunt Alpes, tunc Hannibal ad portas, & tota trepidat Italia. Semper enim Italis exosa res fuit Transalpinas admittere nationes.

XXIII.

Ecqvid cordi semper futurum Italiæ è dictis colligis?

Nil aliud Italiæ, utpote montium jugis mariqve mediterraneô circumvallatæ, posteaqvam barbaris gentibus tàm diu exposita fuit, *cordi semper futurum e dictis colligo: qvam ut commodissimâ suâ situatione, qvâ non minus ac ratione Statûs sui, à reliqvis separatur provinciis, occlusa sit ac secura.* Et certè hoc ipsum anteà pro *Maxima*, cujus ductum seqveretur, habuit. Imbecilliores enim in ipsa Principes pacificè omninò & tranqvillè sub umbra potentiorum degere possent: qvippe qvi, dum viribus sibi mutuò sunt pares, ne minimum qvidem adversus impotentiores tentare valerent. Postqvàm . rem Hispanus pedem in Italia fixit, & extrema duo loca subegit, bilancem versus latus suum inclinare fecit.

XXIV.

Vera interim omnium Italiæ Principum RATIO STATUS qvâ in re maximè consistit?

Sem-

Semper in eo consistit, *ut ad minimum unam portam se adversus tàm formidabilem potentiam conservandi apertam servent.* Altera Regula Italiæ observanda est, *ut se ipsam in pace conservet.*

XXV.

Cur in pace conservare se ipsam studet Italia?

Id facit, qvia (1) *bellum gerere neqvit, qvin Reges Gall. & Hisp. se immisceant, vel uni parti favendo, vel arbitri partes sumendo:* (2) *qvia bellum in ista provincia geri neqvit, qvin periculum subsit, ne plurima turbida ingenia suscitentur, qva altè obdormiverant.*

XXVI.

Qvæ sunt turbida illa ingenia?

Sunt vel *eorum*, qvos *Banditas* vulgò vocant, vel *exulum Nobilium*, vel *eorum, qvi antiqvum jus sibi in hanc, vel illam civitatem, aut Principatum vendicant.*

XXVII.

Sed tu qvidem qvas causas esse nôsti, ut cum Rege Gall. principaliter Italia faciant Principes?

Sunt (1) *vicinitas & terrâ mariq; ipsis subveniendi commoditas:* (2) *summa vires*, qvas Rex Gall. subitò cogere potest: (3) *Galli ad coërcendum Hispanum* promta *facilitas.*

XXIIX.

Nostine & tute, qvæ Regiminis Politici ratio obtineat in Italia?

Duriter Principes Italia suos habent homines, qvod res sanè ipsa ita videtur postulare. Italorum namq; ingenia, ut valdè sunt subtilia, itá facilè ad diversa consilia possunt ruere. Qvæ tamen meliùs non impediuntur,

tur,

tur, qvàm introductâ serviendi consvetudine, cui se libenter mancipant Itali & Hispani, secus ac Belgæ & Germani.

XXIX.

Omnium Italorum communem Scopum qvotuplicem nôsti?

Novi hunc esse *duplicem*: (1) *praca*v*ere, ne Italia in unius* v*eniat potestatem*: (2) *excludere transmontanos*, Germanos nempè & Gallos.

XXX.

Italorum & omnium qvinam sunt mores?

In amorem ac odium nimii, semel offensi implacabiliter irascuntur: nec ultionis animum nisi cum v*ita deponunt: le*v*i jocô & innoxiô sæpe* v*erbulô offensi: q*v*odq*v*e tristissimum, amicitiam simulant, nec aliâ arte impunius nocent, q*v*àm amicitiæ specie, ut multi antè se periisse intelligant, q*v*àm hostes no*v*erunt.* Nictus, oculos, gestus, (adeò non sola verba inter eos noxia sunt) in suspiciones & crimen detorqvent, ut illis gentibus, qvæ remissiore animô & candidiori, periculosum sit in Italia versari. Et qvanqvam vim Italorum prudentiâ vel animi magnitudine eludas: occultiores tamen fraudes, venena, philtra ac sicarios raro, qvibus illa destinantur, effugiunt. Adhæc omnes Itali *Zelotypi* sunt. Fœminas in ædibus tanqvam in carcere captivas tenent: nec ulli illas videre fas est, ne proximioribus amicis, nisi singularem aliqvam ipsis exhibere velint gratiam.

XXXI

Qvanta tamen indolis in iisdem est bonitas?

*Tanta est, ut nihil tàm arduum sedulitati humanæ, ad q*v*od Italici acuminis præstantia non tollatur.*

tur. Præprimis autem longè transcendit aliorum hominum conditionem acumen Italorum in literarum studiis: & illi etiamnum scientiarum dictaturam gerere videntur. Qvin etiam *Virtutem militarem* divina judicii bonitate & immortalibus operibus Itali ad id majestatis culmen evexerunt, ut altiùs ascendere nunqvàm possit.

XXXII.

Qvâ cœli pariter ac soli qvalitate gaudent Itali?

Cœli temperies omnium qvidem optima est in Italia: sed passim in solo, multo solis æstu exsiccatô, parum felices proveniunt segetes. Unde magna frumenti inopia. Arborum contrà, qvàm Italiæ natura præ cæteris indulget, varietas, vitium in nonnullis locis præstantia singularis, vinaqve palato omnium gravissima, omnis ferè generis herbæ, metallorum mineraliumqve proventus, vernantes sylvæ, montes plurimarum rerum feraces, inqve stuporem humanos sensus admirandis naturis verè vertentes, ut & illustria antiqvitatis monumenta, qvibus non una sese effert Roma, Italiæ adeundæ causâ alias atqve alias Gentes semper ad se pertraxêre, & hodiè nostros maximè Germanos, ubi in Galliam tutò iter instituere ipsis non licet, ad se pertrahunt.

XXXIII.

Ecqvid heic ipsius naturæ bona ac dona maximè commendat?

Facit id tritici copia, qvam *Vetus Sophocles* jam agnovit. Hæc laus peculiaris hodieqve Italiæ est, addit *Plinius*.

XXXIV.

Inter naturæ miracula in Italia qvid potissimùm habetur?

Hoc potissimùm inter naturæ miracula ibidem habetur, qvod de Agro Aqvaspartanô recentiores commemorant Physici: reperiri in eo mineras xyloticas, & lignum qvoddam fossile, nigri coloris; cætera verò non secus, ac aliud qvoddam lignum faciliè scindi, dolari, poliri aptum, striarum deinde, sed confusiorum & qvasi contusarum varietate nucis aut pyri lignô æmulum. De qvo & *Fr. Stellatus* singularem emisit Librum. *Tarantula* qvoqve, phalangii genus, in Apulia repertum, atqve à Taranto oppidô nomen ducens, non minorem sui admirationem excitat: eò qvod venenum ejus non ordinariis, sed proportionatô sonô musicô propelli possit: qvâ de re prolixè KIRCHERUS *L. de arte magnet.* agit.

XXXV.

Rebus Italiæ Politicis & ex parte deinceps Physicis qvibusdam breviter jam & leviter cognitis, qvid cognoscendum restat?

Religionis Status, restat cognoscendus, qvi in Italia obtinet. Ita autem est, qvòd Pontifex Ecclesiæ Rom. qvem vocant, sedem suam Romæ habens, ut supremus sacrorum Præsul, totam Italiam sub Romano-Cathol. teneat fide. Præter Catholicos ibi & tolerantur Græcæ Religioni addicti & Reformati, qvi in ditione Neapol. apud Venetos, Perusinos, Valesios, Ducem Sabaudiæ, Lucenses, sine publico tamen Religionis suæ exercitiô, agunt. Judæi qvoqve in multis locis commorandi habent potestatem.

XXXVI.

De totius verò gentis pietate seorsim qvid habes?

Turpe nimis illud elogium est, qvod ex Autore qvodam Gallo refert *Limnæus ad Capit. Imp. p. 132. inter Christianos omnes Italos esse pessimos, & inter Italos esse pessimos Romanos, &c.* Certè autem si *Somniis*

mnis, non qvidem ſtultorum, ſed *ſapientum*, qvæ non ignotus *Firmianus* nuper eruditè & multô cum ſale finxit, fides adhibenda, ita ſe à Flavio qvodam, de pietate fugitivâ agens, informari paſſus eſt, ut in iisdem fideliſſima pietatis Italicæ haberetur Icon. Multa ſcilicet inſignis eſt & conſpici vult, ita ſine arte nihil agens, niſi ſuæ gentis genium omninò exuerit: ut etiam, dum videtur ſimplicior, apud ſagaces ſuſpicione non careat.

XXXVII.

Unde uberiorem tandem rerum Italicarum omnium haurire licebit notitiam?

Horum omnium multi ſunt, è qvibus res Italiæ commodè petere licet. Præ cæteris verò nominandi ſunt FLAVIUS BLONDUS, *Libris XXX.* ab inclinatione Imperii ad ſua usqve tempora Hiſtoriam Italiæ, *Libris* item *X. Romam triumfantem* æqvè ac *Italiam illuſtratam* complexus; JOH. BAPTISTA ADR. *Florent.* Hiſtoriam ſuorum temporum in Italia usqve ad mortem Caroli V. *Libris XXII.* proſecutus; TH. BOZIUS, ſtatum Italiæ antiqvum & novum adv. Machiavell. *Libris IV.* excutiens: FR. GVICCIARDINUS, Hiſtoriam ſui temporis usqve ad Annum 1536. continuatam, *Libris XX.* memoriæ prodens; CAROLUS SIGONIUS, *Libros XXX. Hiſtoriarum de Regno Italiæ* ad Annum Chr. 1286. juris publici faciens. Accedunt UBERTUS FOLIETTA de rebus per Italiam ſuô tempore geſtis; GALEATIUS CAPELLA de Bellis in Italia inter Carolum V. & Franciſcum, Regem Galliæ, geſtis, cum continuatione PARADINI; LUD. RUDOLFINUS de Italiæ Ducibus; LEANDER de Italia. Omnium verò Hiſtoricorum Italiæ vicem variæ *Italiæ illuſtratæ* Autores præſtabunt. Nec & prætereundum heîc *priſcum ac novum Latium* ATHANASII KIRCHERI. Vidit enim id diu promiſſum tandem lucem *Amſtelodami Anno* 1671. continetqve novam

vam ac parallelam Latii utriusqve descriptionem: qvâ, qvæcunqve vel Natura, vel veterum Romanorum Ingenium admiranda effecit, , Geographico-Historico-Physico Ratiocinio, juxta rerum gestarum temporumqve seriem, exponitur & enucleatur. Qvod si Italiam simul ac semel totam accuratius cognoscere cupias; legendus erit *Jansonis d'Abevilke*, Galliarum Regis Geographi, de *Princip. Ital. Liber Gallicus Anno* 1643. scriptus : legenda & *Italia Descriptio* erit, *Ultrajecti Anno* 1656. impressa : legendus &, præter BOTERI *de Italia Relationem*, LUCAS de LINDA. *Is qvippe L. VI. Italia illiusqve Principatuum ac Emporiorum mores, Statum Ecclesiasticum, Politicum, reditus, vires, Pontificum, Ducum & illustrium familiarum seriem, prætensiones, Rationes Statûs* feliciter proponit. Transcripsit hæc omnia, haut secus ac ea, qvæ pro & contra Italiam TH. LANSIUS in suis *Consultationibus* habet, *Thesauri Rerumpublicarum* P. II. PHILIPP. ANDR. Oldenburg.

CAP. I.
DE
DUCATU FLORENTIÆ.
EROTEMA I.

Ducatûs Florentini nomine qvam Italiæ terram intelligis?

INtelligo TUSCIAM, *antiqvissimam Italiæ Provinciam, in meditullio illius sitam, terrâ mariqve inaccessam*, qvæ & HETRURIA (*la Toscano*) dicitur, ipsa-

ipsa qve ab Ortu tribus fluviis ut sunt *Tiberis*, *Clani* & *Marta*) à Merid. & Occid. Mari Mediterr. à Septentrione monte Appenninô clauditur.

II.

Unde hoc, qvicqvid adjecti est, Ducatus præsens habet, ut Florentiæ dicatur?

A *Capite totius Ducatûs*, FLORENTIA nempe, Urbe jam Sullæ Mariiqve temporibus celebri, Magni Ducis hodiè sede, FLORENTINUS *dicitur* DUCATUS, dictus & ipse à tota ditione M. HETRURIÆ DUCATUS.

III.

Anne & omnem suô nomine comprehendit Tusciam?

Non omnem Tusciam comprehendit Florentiæ Ducatus, sed *Agrum* saltem *Florentinum*, *Pisanum*, & *Senensem*. Hispanus siqvidem & ipse in ea Principatum de Massa tenet, terras item Malespinæ & alias.

IV.

In qvot igitur principales partes Tuscia dividitur?

Dividitur in *tres partes principales*, qvæ fuêre olim tres egregiæ Respublicæ *Florence*, nimirum de *Sienne*, & *Pise*.

V.

In qvæ ac qvot Dominia?

In *bina* vulgò dividi solet *Dominia*, *vetus* scilicet & *novum*: qvorum illud *Florentina Pisanaqve urbis* omnia, hoc *Senensem urbem* aliaqve noviter Magnis Ducibus acqvisita comprehendit.

Cujus qvantitatis est Tuscia?

Lon-

Longitudo omnium partium simul sumta est 120000. passuum (faciunt autem heîc 2500. passus unam leucam sive mill. Gall.) & *latitudo* paulò minor, qvàm 100000. Hoc spatium complectitur ferè totam Tusciam veterem.

VII.

Cujus ipsa est qvalitatis?

Tota terra Toscana, aspectu jucundissima, qvâ mari propinqvior in planitiem deprimitur; interna amœnissimis montibus elevantur: adeò ut nulli Italiæ Regioni ditio hæc fertilitate ac beatitudine cedat. Vinô qvoqve generosissimô, malis citriis, & jucundissimis hortis gaudet. Ager Senensis adeò fertilis frumentô, ut aliis qvoqve Provinciis affatim annonam suppeditet.

IIX.

Qvô aëre gaudet?

Crassiorem habet aërem & peregrinis imprimis noxium: cujus rei causam esse putant, qvod terra in plurimis locis hominibus freqventetur.

IX.

Qvâ libertate fruitur?

Creditur à qvàm multis Hetruria, seu Tuscia plenâ, eâqve à pluribus Imperatoribus jam olim impetratâ, libertate frui. At verò, qvum id præprimis *Conringio L. de Fin. Imp. c.* 23. fabulosum sit, qvod vulgò de empta à Rudolpho I. Cæs. Florentiæ Urbis integrâ libertate refertur, *nondum cum cæteris ditionibus Italicis ad perfectam libertatem Hetruria adspiràsse videtur: propter jus* videlicet, *qvod Germania in eam habet.* Et, positô, afflictis Germ. rebus, Rudolphum I. 6000. Ducat. vel 12000. scutat. pretiô libertatem Florentiæ vendidisse: illam tamen potiùs ad subalternum regimen accommodari, qvàm ad libertatem omnimodam cum vulgò absqve fundamento extendi, Publicista-

cistarum nonnemo vult: qvum seqvens adhuc ætas viderit Regibus Germ. qvibus Italiæ Regnum adhæreret, tantum honoris, obseqvii ac reverentiæ passim in & ab Italia tributum, qvantum non nisi superiori exhiberi moris est. Esto & juxta hæc: qvòd Florentia in libertatem plenam, extinctis Cæsarum juribus, antehac asserta: utiqve cùm Familia omnis Medicea, tùm ipsi Florentini cives fassi sunt, excidisse Florentiam illô pristinô statu, & Cæsari licuisse Rempubl. ex arbitrio ordinare, & nunc adeò pœnis obnoxios cives, nisi præscriptis à Cæsare legibus parerent: fassi imò sunt, etiam olim, nisi ex Cæsarum privilegiô, immunitatibus ornatos fuisse Florentinos, & qvidem mutabili ob admissam culpam. Adhoc nemini non patet: Mediceos novum illum Principatum non urbibus & civibus, sed soli Cæsari debere, atqve auctoritate Cæsareâ cùm Alexandrum, tùm omnes successores Florentinis præesse.

X.

Qvam omnium famosissimam Hetruriæ habet Familiam?

Familiam Hetruriæ hodieqve dominantem sibi habet Mediceorum. Fundamentum hujus circa Annum Chr. 1378. posuerat *Sylvester Medicæus.* Secuti eum, sed diversæ Familiæ, alii, *Ludovicus Gvicciardinus; Michaël Landonius,* Carminator, sed magni vir ingenii, cujus beneficiô plebis aditus per triennium ad Rempublicam patebat.

XI.

Qvâ occasione Familia hæc constanter obtinuit Principatum?

Occasione id factum motuum civilium & dissensionum in libera Florentinorum Republ. Etenim qvùm in hac Patricii cum plebe, & illi inter se diu ambiguâ fortunâ dimicâssent, ipsiqve in maximas tandem angu-

stias

ſtias ab Imp. Carolo V. redacti eſſent, Ducem deſignârunt ſibi *Alexandrum de Medicis*, qvi & ipſe nunqvam interruptum in ſua Familia, antè urbe ejectâ, ad noſtra usqve tempora tranſmiſit Principatum.

XII.

Qvi potiſſimi, ex eadem perqvam celebri Familiâ oriundi?

Sunt (1) *Coſmus* I. *Mediceus*, qvi familiam popularium ſorte exemit: (2) *Petrus Mediceus*: (3) *Joh. Mediceus*, Cardinalis, deinde Pontifex Leo X. (4) *Julius Mediceus*, qvi inter Pontifices Clemens VII. (5) *Alexander Mediceus*, qvi primus Dux creatus, & (6) *Coſmus II. Mediceus*, primus MAGNUS DUX.

XIII.

Coſmus ille Imus *Mediceus, Magnus dictus, qvibus artibus ſuum extulit caput?*

Extulit caput ſuum iisdem artibus, Jul. Cæſar. Opibus enim abundavit, & his qvidem ad parandam civium benevolentiam non perfunctoriè uſus. Unde & Anno 1433. in exilium actus, magna cum populi lætitia ſeqventi annô reſtitutus Reipubl. præfuit, donec A. 1464. ſeptuagenariô majus diem ſuum obiret.

XIV.

MAGNI autem DUCIS Tit. qvâ occaſione, & qvibus auſpiciis obtinere cœpit?

Ortis inter Alphonſum Ferrarienſem & Coſmum Hetruſcum de prærogativa contentionibus, inde Cæſare, hinc Pontifice cauſam ad ſe trahente, Pontifex qvidem, inſigni præjudicio illam jugulare anniſus, Coſmum prædictum *Magnum Hetruriæ Ducem* Anno 1559. creavit, allegans poteſtatem abſolutam, divinitùs ſibi conceſſam, & paſtorale munus univerſale, tùm exempla Alexandri III. Innocentii III. & Honorii III. qvi Portugalliæ, Bulgarorum, Blachorum, & Hiber-

niæ

niæ Reges olim creârint, utiqve Bohemiæ Dux nunc Rex appellari posset, concesserint. Cæsar indignè rem ferens per Legatum intercessit: deniqve tamen is Francisco Cosmi IIdi filio, MAGNI DUCIS Titulum, tanqvam Imperii Beneficiario, Diplomate dato, Annô 1575. concessit. *Sic itaqve Mediceorum Familia primò qvidem Pontificiis, deinceps & ipsius Cæsaris auspiciis,* MAGNI DUCIS *Titulum obtinuit*, ipseqve M. DUCATUS Hetruriæ in abstracto Italis *Gran Ducato di Toscana* tutò tandem dici meruit.

XV.

Anne & directô ubiqve Magnus Dux utitur Dominiô?

Non directum ubiqve Dominium habet. Nam licet, possessione diuturnô fretus, Florentiam & Pisas citra recognitionem ullius Superioris regat: Sienas tamen, Marsilianam, Insulam Elbam à Rege Hisp. Radicofanum jure perpetui vicariatûs sedis Pontificiæ; Terras, Saturniam, Maremmam, Senas, & Abbate trium Fontanarum titulo feudali agnoscit; Ratione Filaterri & Marchionatûs Lunigianæ Imperii adhuc Vasallus est.

XVI.

Qvæ ipsa tamen Florentini regiminis ubiqve est ratio?

Magnus Dux Florentiæ subditis suis imperat absolutè. Certè autem qvemadmodum in reliqvis Italiæ locis, ita & heîc nullum onus tam grave, qvod respuere qveant subditi. Mira profectò referuntur à BOTERO. Refert nempe ille: *ex dotibus, ex Venditionibus, locationibus, Cambiis, aliisqve rebus certam summam Duci esse pendendam, imò Ducem, ingruente necessitate, à qvolibet cive postulare pecuniam non exiguam.* Consen-

Qq

ſentit *Sprengerus in Roma nova L. IIX. c. I.* ultra alia onera alibi etiam cognita Florentiæ de ſingulis pactis matrimonialibus paciſcentes de centenis octo perſolvere, ſcribens.

XVII.

Qvam mihi jam formam Reipublicæ Toſcanæ dabis?

Dominatus M. Ducatum Hetruriæ habere, ajo. *Omnia enim à nutu Principis heic pendent : ipſeqve jus habet in omnia ſubditorum bona.* Et ſanè res ipſa id videtur poſtulare. Ut enim promiſcuè Italorum omnium, ita Florentinorum præcipuè ingenia valdè ſubtilia ſunt : indeqve facilè ad diverſa conſilia ruere poſſunt: qvæ tamen melius non impediuntur, qvàm introducta hâc ſerviendi conſvetudine, cui ſe libenter mancipant Itali & Hiſpani, ſecus ac Belgæ & Germani.

XIIX.

Eadem Reſpubl. qvomodo adminiſtrari ſolet?

Conſilium Aulicum Magnus Dux Hetruriæ habet, ex IIX. conſtans Doctoribus, ſeu literatis, qvi negotia civilia expediant. Sed & ex XII. Nobilibus eliguntur, qvi qvandoqve Legatorum & aliorum officiorum munia obire ſolent.

XIX.

Qvæ reliqva, ut Urbis metropolitanæ, ita & totius Hetruriæ gubernandæ ratio?

U*rbs Florentia,* umbrâ antiqvæ libertatis gaudens, *ſuos habet ordinarios Magiſtratus ac Gubernatores.* Numerat videlicet 48. Senatores, qvibus per tres menſes qvinqve cum imperiô præſunt, & perſonam Principis repræſentant. Adjunctus his Auditor eſt & Fiſca-

Fiscalis, h. e. Procurator & Advocatus Ducis, suntqve supremi Judices. Extra Florentiam omnia loca suos habent Rectores, seu Gubernatores, qvi à Principe constituuntur. Qvi justitiam ubiqve administrent, suô nomine dicuntur *Potestates*, ita ut omnes extra Florentiam populi dividantur in *Potestates, Vicariatus & Capitaneatus.*

XX.

Qvem Aulicum Dux M. Etruriæ habet comitatum?

Triginta habet Nobiles Camerales, Dominos titulatos, Marchiones puta, *Barones, & alios, tàm suæ ditionis, qvàm extraneos 60.* Habet & *nobiles pueros* 24. nigrô habitu, qvi Ducem in castra seqvuntur. *Ducentos nobiles* habet *apparitores,* qvibus diversa officia, ut *Magistri ceremoniarum, culinæ Præfecti* cum aliis *Curiæ Magistris.*

XXI.

Qvi præcipui M. Ducis Ministri sunt aulici?

Sunt *Conestabilis, Prior Conventus S. Stephani,* qvi velut M. Cancellarius, *Generalis Thesauri Præfectus, Ammiralis, Generalis Eqvitum & Peditum, A Secretis Status & Belli, &c.*

XXII.

Qvam custodiam ille sui alit corporis?

Corporis custodes alit C. *Helvetios,* C. *eqvites levis armatura,* 600. *alios milites & unum Insigne Nobilium.*

Qvàm potens ipse armis est?

Armis est instructissimus, nec & ullus Italorum Principum tantam armorum, tantam tormentorum bellicorum vim potest protrudere in castra, qvàm Florenti-

rentinus. Præter ingentem scilicet armorum apparatum, qvò omnis Magni Ducis militia est instructissima, illamqve vim bellicam, qvæ in Statûs propugnaculis ubiqve reperitur, in armamentariis numerô ac viribus potentissimis, tantam invenire licet armorum copiam, qvanta pro armandis 80. millibus hominum sat est.

XXIV.

Qvàm potens viris?

Potest sanè Magnus Dux exercitum 25. aut 30000. peditum & 4000. eqvitum, præsidiariis computatis, *conscribere.* Militiæ huic supremus Præfectus eqvitum, seu Generalis præest: cui alii minores, centuriones, obseqvium præstant: ipsiqve & milites cotidiè in armis exercentur, magnisqve privilegiis ornantur.

XXV.

Qvàm potens propugnaculis?

Qvantum ad *propugnacula*, qvæ securitatem & robur huic Statui præstant, *iisdem & benè instructus Magnus Dux Florentiæ.* Præcipua autem sunt hæc: *Monte Carlo, Pietra Santa, Salto della Cerva,* vel Cervia Rocca, *Sibillina* & *Filaterra* opposita Regis Hisp. invasionibus, *Scarperia,* &c.

XXVI.

Anne & militiam maritimam habet Florentinus?

Et terrestris & maritima militia Magno est Duci: magis tamen et parata terrestris. Vivunt enim in ditionibus milites, qvi, si casus postulat, 7. dierum spatiô in urbe Florentinâ confluere possunt. Maritimam inter militiam exercet mercaturæ gratiâ, optimamqve præbet occasionem portus Livorno, Insulæ Corsicæ oppositus: cui accedit portus Ferratus in Insula min. cui Elba nomen. Itaqve si copiam triremium haberet Dux Magnus, sine impedimento mari dominari posset. In-

terim

terim tamen, ne milites desint maritimi, Annô 1561. à Magno Duce Cosmô, Pii V. indultu, *Ordo Eqvitum S. Stephani* institutus habetur: qvi ordinis beneficia non percipiunt, nisi ad minimum per tres annos in triremibus militaverint. Numerus autem eorum, qvi sub eqvestri hoc ordine aliqvot triremibus, in eorum gratiam extructis, militant, ad 400. accedit, interqve ipsos Marchiones aliqvot, aliiqve sorte nascendi Nobiles Viri reperiuntur.

XXVII.

Qvantos igitur Princeps hic in tanta, vi suâ militari facilè nixâ, potentiâ percipit reditus?

Ingentem omninò thesaurum magnosqve habet reditus. Singulis namqve annis IIX. Milliones, seu Myriadas librarum percipere fertur: numeranturqve in Tuscia 1400000. incolæ, tàm divites nonnulli, ut unus interdum X. auri Tonnas, alii 4. alii 6. possideant. Sola Florentia singulis annis pannum, sericum, lanam in tanta conficit copiâ, ut è venditione harum rerum Dux 2. milliones auri percipiat, exceptis publicis reditibus pro ædificiis publicis, reparatione pontium, &c. Reditus, qvos extra ordinem capere solet, veniunt ex 22. Magistratibus, qvi Florentiæ agunt. *Magistratus* autem *decima* consistunt in istis, qvæ incolæ solvunt pro suis bonis immobilibus. Hoc sanè officium præstat Duci qvotannis 400. millia coronatorum. Præstant & alia officia omnia universim certam redituum summam Principi suo.

XXIIX.

In eadem potentia sua qvot ac qvibus superbit insignibus?

Insignia Dux Etr. habet varia. Præcipuum tamen *insigne sunt 5. globuli, qvi Familiam Medicêam notant.* Accedit I. *Crux*, cujus latera sunt acuminatis cordibus similia, in superiori parte coronata, circa qvam qvinqve illi globuli. Supra his verò *Galerus* est *Cardinalitius*:

è qvo ad utrumqve latus ligamenta Cardinalitia pendent, cum inſcriptione: A DNO FACTUM EST ILLUD. II. *Navu*, mari commiſſa & vento impulſa, cum Inſcript. PROSPERO MOTU.

XXIX.

A qvo tamen ſibi maximè metuit?

Metuit ſibi à Pontifice R. A nemine enim pernicioſiùs ac faciliùs, qvàm ab hoc invadi poteſt, idqve propter ſolum Hetruriæ, qvæ altiſſimis montibus undiqve objecta. Hic verò ſitus illud efficit, ut Hetruria juſtâ potentiâ Pontificem invadendi, ſi hoſtem hunc experiretur, rectè uti qveat. Difficiles enim montium aditus magnum non capiunt exercitum, impeditiſſimumqve tormentis bellicis promovendis iter minantur. Contrà, ſi ab adverſa parte Pontifex invaderet, aditum patentiorem haberet exercitus & commeatûs facilem ex Latio, Lombardia & Bononia abundantiam.

XXX.

Hôc ipsô & aliô qvocunqve poſitô metu, qvid STATUS ſvadet RATIO?

Svadet Magno Duci, ut ſibi ſemper qvam addictisſimum habeat Pontificem; dein & *Imperatorem R.* cujus Aulæ Miniſtris, propter inveſtituram Tituli munera ad 300000. aureorum diſtribuiſſe, dicitur. *Galliæ* qvoqve *Regem* ut magnâ colat amicitiâ Florentinus, RATIO STATUS ſvadet. Novit enim ille Gallum Regis Hiſp. perpetuum eſſe æmulum, hujusqve conſilia Italiæ poſſeſſioni inhiantia, valdè perturbare.

XXXI.

Dum metuit, anne & prætendit Florentinus?

Prætendit omninò *in Lucam*, qvod olim præter alios Florentinos qvoqve Duces habuerit Dominos.

XXXII.

XXXII.

Cum qvibus autem omnium acerrimè ille controvertit?

Controvertit admodùm acriter cum Genuensibus, finium regundorum causa. Cum *Parmensi* nihilominùs *controvertit*, ob multas superiorum temporum offensiones.

XXXIII.

Talia & alia qvàm plurima & ad Historiam & ad Statum Magni Ducis pertinentia, unde fusius haurire licet?

Ex *Orlando*, Joh. *Bruto*, *Aretino*, *Gvicciardino*, *Sigonio*, *Jovio*, *Postello*, Joh. *Boccatio*, *Marsilio Ficino*, aliisqve uberiorem notitiam rerum Hetruscarum hauries. Hauries & multum notitiæ ex *Hetrusco* ATHANASII KIRCHERI *Itinere*: utpotè qvô ipsô opere Hetruriæ cùm priscæ, tùm tempore Reipubl. R. tùm posteræ origo, situs, natura, politia, catastrophe, monumenta sacro-profana, nec non admiranda Naturæ triplici Ratiocinio Politicô-Physicô-Geographicô describuntur & explicantur.

XXXIV.

In rebus Florentinis seorsim cognoscendis qvis præ cæteris est consulendus?

Consulendus est in Historia Florentina IIX. Librorum ab Anno 1215. ad *Annum* 1494. NIC. MACHIAVELLUS, ipse *Florentinus*, de qvo qvidem jamdudum *Campanella* censuit, ipsum omnium scientiarum, exceptâ solâ Historiâ Humanâ, fuisse imperitissimum.

XXXV.

Machiavellus hic qvô aliàs Librô, *nec tamen sunt bonorum omnium indignatione, se comnitum Orbi Christiano reddidit?*

Reddidit se Orbi Christiano cognitum LIBRO de PRINCIPE, scripto non maximi qvidem ponderis, nec prorsus inutili. Inhumaniùs autem ille à Bonis omnibus excipi cœpit: qvia, qvod alii obscurius, ille comptiori sermone plenioriqve apparatu mundo expoluisse credebatur.

XXXVI.

Qvos nominatim adversarios nactus est?

Nactus adversarios est *Anton. Possevinum*, Judiciô aliqvô de IV. uti vocat, Scriptoribus, Philippô de la Nue, Joh. Bod. Philippô Morn. & Nic. Machiavellô; *Innocentium Gentiletum* Antimachiavellô suô; *Th. Bozium* L. de Imperio virtutis; *Petrum Riba de Neira* L. de Principe; Chr. *Hieronymum Osorium* Libris III. de Nobil. *Chr. Stephanum Junium Brutum* de Jure subd. adv. Tyrannos.

XXXVII.

Tu qvidem cardinem rei in qvibus potissimum volvi credis?

Volvi eum maximè in his duobus cum *Joh. Christoph. Becmannô Meditat. Polit. Dissert. I. Th. VII.* credo; *qvod Machiavellus* (I) *Principem aliqvandò reqvirat esse non bonum*, c. IV. (II) *qvòd agnoscat res humanas non solùm hominum prudentiâ aut viribus, sed prætereà fortunâ qvoqve gubernari, qvæ altera sit rerum humanarum moderatrix c. XXV.* Prius Politicô, Posterius Christianô homine indignum, nisi fortunæ nomine Dei providentiam indigitet.

XXXIIX.

Qvid ab aliis verò de Machiavello annotatum habetur?

Prolixè hoc alii annotârunt: *Machiavellum non laudare Tyrannidem, aut Tyrannidis eversionem iniqvam judicare; sed docere tantùm, qvid eo agendum sit,*

ſit, aut omittendum, qvi ad Tyrannidem propendeat, eoqve ſeqvi Ariſtotelem, Platonem, Xenophontem, Tacitum, qvorum nemo non Tyrannidem eſt deteſtatus. Omnes tamen tradunt non tantùm, qvid in laudabili ſtatu reqviratur, ſed & qvid privatô ſtudiô expediat.

XXXIX.

Sic itaqve qvotuplex de hoc homine judicium in Eruditorum Scholis circumfertur?

Qvum non idem omnium de hoc homine, peſſimè communiter audiente, ſit judicium, ſed alii mitiùs, alii rigoroſiùs de eodem cenſeant, *duplex* de *eodem judicium, mite alterum, alterum rigoroſum circumfertur.* Mitiùs ſcilicet cenſet nominatim nobiſcum *Naudaus in Bibliograph.* Rigoroſiùs verò de eo præ cæteris ſtatuit magnum hodiè inter Politicos Nomen, *Forſtnerus, in priori Not. ad Annal. Tacit. Continuatione* Atheiſmi eundem graviter inſimulans. *Conringius* tamen, qvi *Principem Machiavellicum* cum ſuis Annotatis ante aliqvot annos edidit, variè de Anti-Machiavellis, nominatim *Poſſevinô*, monens, alibi non occurrentia in *de Civili Prudentia Diſſ.* mox *ſub init.* obſervat & Machiavellum ab Atheiſmo inſimulato abſolvit, qvum nuſpiam fortaſſis in Machiavelli ſcriptis Atheiſmus commendatus legatur.

CAP. II.

DE

DUCATU SABAUDIÆ.

EROTEMA I.

Sabaudia qvid olim?

BUrgundici Regni fuit pars, postrema qvidem Galliæ Narbonensis Provincia, antiqvissima olim Allobrogum sedes, ab Ortu Alpibus, ab Occasu Bresanensi ditione & Delphinatu (qvi & insimul cum Pedemontio à Meridie eam terminat) à Septentrionibus Burgundiæ ac Helvetiorum finibus clausa.

II.

Qvid hodiè est?

Hodiè est Ducatus, ejusqve Dux matriculæ inscriptus, Princeps qvidem ac Vasallus Imperii, in Comitiis Votum ac Sessionem habet: nulli tamen Circulo annumeratur, nec onera fert Imperii.

III.

Qvum nulli Imperii nostri Circulo annumeretur Sabaudus, inter qvos commodè ipse numerabitur?

Numeratur inter Principes Italos, estqve qvasi Janitor Italiæ. Alpium angustias & subjectas valles possidet, interqve duos potissimos æmulos, Hispanum & Gallum, tanqvam medius utriqve præda, seu amicus, seu hostis, collocatur.

IV.

IV.

Annon verò ob hoc, qvòd numeretur inter Principes Italos, Imperio nostro excidit Sabaudus?

Non ideò sanè nostro excidit Imperiò: sed est ac manet ratione Sabaudiæ Status Imp. ultra qvod in Imperio feudum immediatum, Marchionatum Montisferratensem, qvem Dux Mantuanus possidet, vi Instrumenti Pacis Germanico-Gall. prætendat. Et licèt Cæsar-Gall. speciem aliqvam libertatis innuere videantur: satis tamen, qvô sensu accipienda, *Bechmannus in Exercitat. Exot. ad A. B. p.* 161. ostendit, nempe, *non evincere ea absolutam libertatem Sabaudi, sed ostendere saltem, clientelare jus ibi enumeratarum provinciarum non pertinere ad Imperium, sed ad Sabaudum: non autem dici, qvod omnimodè ab Imperio eximatur.* Suffragatur ὁ πάνυ *Conring. L. de Imp. R. Fin. c.* 25. qvem vide.

V.

Cur ratione Sabaudiæ Sabaudum esse ac manere Imperii nostri Statum, dicis?

Ita dico: *qvoniam Sabaudus ratione reliqvarum ditionum sui juris est.* Ei nempe libertas ratione Rocheverani, Olni & Cæsolæ cum appertinentiis in instrumento Pacis Cæsareo-Gall. manifestè tribuitur. Ubi & expresse conventum dicitur, ut ratione istorum locorum in superioritate sua nullatenùs turbetur.

VI.

In qva & terra insuper superioritatem omnimodam ab antiqvissimis temporibus habet Sabaudus?

Habet eam in Pedemontio, seu Piemont, qvasi terram dicas ad pedes Montium Alpinorum sitam. Et sanè

ne superioritatem Sabaudus ratione Pedemontii Johannæ Reginæ Neapol. Ao. 1336. armis per vim extorsit, factâ separatione à Provincia, cujus annexum erat, pariqve jure possidet Nizam & Villafrancam. Etiamsi igitur Sabaudus Sabaudiam possideat ut Vasallus Imperii: Pedemontio tamen, ut & aliis aliqvibus bonis, qvæ Imperii superioritate, per pacem Monaster. exempta, ut *absolutus Dominus* præest, talis & *jure occupationis*, & *jure exemptionis* factus.

VII.

Qvotuplici igitur dominiô Sabaudus per omnes terras suas gaudet?

Duplici dominiô, directô & *indirectô*, gaudet. *Directô* eâ ex parte gaudet, qvâ liberè vivit: *indirectò* ex parte, qvâ Imperatorem nostrum agnoscit superiorem, subinde gaudet.

IIX.

Qvas mihi jam, rebus sic stantibus, præcipuas Sabaudi ditiones nominabis?

Nomino *Sabaudiam* & *Pedemontium*. Metropolis illius est *Cameracum*, seu *Chambery*, ubi Parlamentum habetur: hujus verò præcipua urbs Augusta Taurinorum, *Taurinum*, seu Turin / ubi Ducis sedes, arcemq; ex optimis Europæ habet.

IX.

Qvô peculiari Titulô, per duas has præcipuas ditiones longè lateq; Sabaudus superbit?

Superbit regiô hoc Tit. SON ALTESSE ROYALE, h.e. sua Altitudo, seu *Serenitas Regia*. Idqve non tantùm pro se, sed & vivens adhuc pro filiis prætendit. Qvare, qvum Veneti aliqvando Caroli Ducis filiis nomine *Excellentiæ* scripsissent, Dux iram condere adeò non didicerat, ut parcitati Tituli irasceretur.

X. *Cur*

X.

Cur hôc qvidem peculiari Titulô, nec aliô qvocunq; superbit?

Ex prætensione id facit in Cyprum. Qvam & ipsam ob causam Ducalibus ejus insignibus inscribi solet: F. E. R. T. *Fortitudo Ejus Rhodum Tenuit.* Cui ut illuderet Henricus Magnus R. G. hæc retrogradô Ordine explicuit: *Tout Retournera En France*, i. e. *hoc omne redibit aliqvando in Franciam.* Indigitabat autem totam Sabaudiam aliqvando suam fore.

XI.

Qvis integer verò Sabaudi Titulus?

Integer ejus Tit. est hic: *Dux Sabaudiæ, Cabalesii, Astæ, Genevensis, Montisferrati, Princeps Pedemontii, Marchio Salusæ, Comes Genevæ, Romontii, Nicæ, Asti & Tendi, Baro Vallium & Fossinii, Dominus Vercelæ, Marchionatus Cedri, Onilia & Mari, Marchio Italiæ, Princeps* & *Vicarius perpetuus S. R. I. Rex Cypri.*

XII.

Marchio Italiæ inter alia cur scribitur?

Hoc exinde fit: *qvòd aditus Italiæ, ut Jurcam, Susam & Nizam, possideat.* Principalem enim limitem Pinarolam & maximum castrum cum Perusia & S. Brigida, Ludovico XIII. Regi Gall. Anno 1632. Titulo venditionis cessit. Sicqve & eô sensu Rex Franciæ Marchio Italiæ foret.

XIII.

Cur Princeps & perpetuus S. R. I. Vicarius?

Vel proptereà ita scribitur, qvia perpetuum, etiam non vacante Imperio, in suis & Italiæ terris exercet vicariatum: qvum Saxo & Palatinus eundem nonnisi vacante Imperiô per Germaniam exercere soleant.

Ex

Ex Privilegiis ſcilicet Impp. apparet, Sabaudo in qvibusdam Italiæ locis, præcipuè in Montisferrati Marchionatu conceſſam eſſe poteſtatem homagia, fidelitates, ſubjectiones & obedientias à ſubditis exigendi, qvæ aliàs ad ipſum ſpectârent Imperatorem. Poſſidet autem hunc honorem Sabaudus è conceſſione maximè Imperatoris Sigismundi.

XIV.

Anne & honorem hunc Sabaudus citra omnem controverſiam poſſidet?

Contendunt de Vicariatu Italiæ inter ſe Dux Sabaudiæ & Mantuæ. Et hic qvidem *Vicariatum Generalem* Italiæ ex inveſtiturâ Ferdinandi III. Imp. prætendit. Sed poſt mortem Ferdinandi, hujus Mantuæ Duci omninò prælatus Sabaudus. *Vid. Leopoldi Capit. Artic.* 4. Unde & Mantuæ Dux, ne fraudi ſibi Electorum illud Decretum foret, proteſtatione interpoſitâ cavendum duxit, qvam *Diar. Europ. p.* 917. *ſeqq.* & *Theatr. Europ. T. IIX. p.* 491. exhibent.

XV.

Idem Sabaudus cur Rex Cypri ſcribitur?

Id fit ob prætenſionem, qvam dixi, regiam in *Cyprum.* Sabaudiæ autem Dux ſe Regem Cypri ob qvatuor rationes dicit: propter Jus nimirum *hæreditatis, adoptionis, renunciationis* ac *teſtamentum.* Et licèt prætenſionem iſthanc Sabaudus non adeò antehac curaret: Annô tamen 1633. creſcentibus ap. Italiæ Principes Titulis, ipſe de novo ſibi proſpexit, ut appellaretur *Alteſſe Royale.*

XVI.

Titulum eundem cur cæteris omnibus Sabaudus poſtponit?

Rex Cypri omnibus demùm aliis Titulis à Sabaudo

dô postponitur, vel eâ de causa, *qvia is nunqvam possedit Cyprum*, sed *saltem jus aliqvod habuit, qvod prætenderet in Cyprum.* Id autem vix alibi occurrit.

XVII.

Qvando interim dignitas ob regium hunc Titulum Sabaudo accrevit?

Tanta illi accrevit dignitas, *ut in Capello Papali inter Capita coronata referatur, & immediatè post Venetos locum obtineat.*

XIIX.

At verò cum qvibus ipse de Præcedentia contendere solet?

Contendere de eadem solet (I) cum *M. Florentia Duce.* Etenim, qvum Sabaudus in Capellâ Papali inter coronata Capita referatur, ipseqve immediatè post Reges & Venetam Rempubl. locum obtineat, omnes Italiæ Principes, ipsumqve adeò Florentinum, præcedens; ægrè hic in prærogativam isthanc consentit: Sed possessione se Sabaudus tuetur: qvicqvid Florentinus objiciat. Contendit deinde Sabaudus cum *Mantuano* & *Mediolanensi*, qvorum alter antiqviorem Ducatum prætendit. Mantuani verò & Sabaudi rationes *Philipp. Andr. Oldenburg. Limnæi enucleati L. III. C. XXII. n.* 4. nobis exhibet. Poterunt & fusiùs heîc Scripta legi, qvæ occasione Controv. hujus Anno 1622. prodierunt, inqve *V. Tomô Mercurii Gall.* extant.

XIX.

Qvibus & aliis extra Italiam cedere non videtur?

Non videtur cedere nostri Imperii Principibus: Ideoqve & ipse in Comitiis hodiè non comparere solet. Nam dedecus fore sibi persvadet, si *Regia Altitudo* Principum Serenitati postponeretur. Nec minus & metuit onera Imperii ferenda: imprimis qvia, divisis ab

ab Imperio Helvetiis, parum auxilii sperare potest è Germania.

XX.

Quam tamen Rationem Statûs servat?

Hanc servat Statûs sui rationem Sabaudus, *ut cum Principibus Germaniæ* & *Cantonibus Helvet. arctam colat amicitiam, nec Gallo nimis, nec Hispano fidens.*

XXI.

Quod jus maximè observat?

Observat jus primogenituræ, unus gubernacula Reipubl. tractans. Reliqvi sunt *appennagiati*: inter qvos primum locum obtinet *Familia Carigniana*, qvæ à Thoma, nuper defuncti Ducis patruo, descendit, prolemqve copiosam numerat. Altera Familia, *Nemorosia* dicta, in solis filiabus consistit, *Maria Johanna Baptista, Ducissa Nemorosii* (Mademoiselle de Nemours) Duci Sabaudico nupta, & *Maria Francisca Elisabetha, Ducissa Aumaliæ* (Mademoiselle d' Aumale,) qvæ in Matrimonium Regi Portugalliæ cessit. Sed qvia ditiones feuda Gallica sunt, ubi ad fœminas successio non pervenit, Nemorosium & Aumalia recidit ad Regem Gall. qvi Ducissis pecuniæ summam dotis locô pendendam concessit.

XXII.

Qvis ergò succedendi modus heic valet?

Successio secundum Legem Salicam servatur in hoc Ducatu. Nec enim fœminæ succedere possunt.

XXIII.

Quæ ratio Rempublicam administrandi ibidem obtinet?

Administratur res civilis in Sabaudia per tria Consilia publ. qvorum unum *Chamberiense*, alterum

Turi-

Turinense, tertium *Nicense*. Ipse Princeps, ut Rex vult coli, ipsiusqve ministri haberi, ut regii, Aulâ Piemontiâ post Gallicam & Anglicam splendidissimâ in hunc usqve diem existente.

XXIV.

Qvanti sumtus Sabaudo faciendi?

Non certò potest dici, qvantos sumptus erogare teneatur Sabaudus. Illud tamen scitur: *in militiam impendi* 10000. *aureorum, in Aulam Ducis* 60000. *in triremes* 12000. *Nemorosio Duci, Ducis cognato,* 14. *aureorum numerantur millia in Ducis conjugem* 10000.

XXV.

Qvi annui vicissim reditus colliguntur?

Dicuntur reditus annui Ducis Sabaudiæ ad qvingenta aureorum millia accedere. Præcipui autem sunt è vectigalibus. Judæi qvoqve tributum magnum pendunt. Nec minus certam summam *Censuales*, qvi vulgò *Taglsabebels* dicuntur, Duci pro arbitriô ejus pendunt.

XXVI.

Qvæ potentia Sabaudi est ac vires ejusdem?

Princeps est potentissimus, cujus & potentia è titulo conjicitur. Possidet sanè munitissima cum arcibus oppida, qvorum præcipua *Dronero* & *Carmagnola*. Illud commercia cum Provincia Galliæ habet, plurimiqve ibi mercatores opibus præpotentes reperiuntur; hoc velut in centro Pedemontii situm est propter incolarum atqve opum abundantiam civitatis nomen meritò obtinens. Reperiuntur & in Sabaudia ferè 1800000. homines, interqvos 200000. apti bello: è qvibus qvidem Dux eligere potest 30000. pedites, & 5000. eqvites.

XXVII.

Pedeſtrine verò, an eqveſtris illius clarior militia?

Ut in Helvetia commendatur *militia pedeſtris*, ita ea qvoqve *laudatur in Sabaudia ac Pedemontiô*. Et ſanè in promptu cauſa eſt. In montanis enim & aſperis locis parum proficiunt eqvites. Sunt & impedimenta à pedite faciliùs ſuperanda, qvæ objiciuntur à montibus & vallibus.

XXIIX.

Ceterùm, qvos malè metuit Sabaudus?

Qvum potentes is habeat vicinos, ab Occidente *Gallum*, ab Oriente Ducatu Mediolan. *Hiſpanum, ab illis ſibi maximè metuere ſolet.* Eſtqve in hoc omninò magnum momentum poſitum, ut videat, concertantibus inter ſe Gallis ac Hiſpanis, à qvibus tutò ſtet partibus Sabaudus. Hodiè tamen, qvod magis obſervet Gallum, qvàm Hiſpanum, Sabaudus, nemo eſt, qvi dubitet.

XXIX.

Qvæ Galliæ hujus præ illâ Hiſpanica amicitiæ cauſa?

Et ſanè hæc: *qvia Hiſpani potentia per Italiam eſt æqvalis; ſed ex Gallia paucis menſibus funditùs everti poteſt.* Ita Franciſcus I. Henricus IV. Ludovicus XIII. fulminis inſtar breviſſimô tempore totam Sabaudiam expugnârunt: qvanqvam propter aſperitatem & munitiones locorum incredibile videretur.

XXX.

Nonne in ipſam Galliam Sabaudus olim prætendebat?

Præ-

Prætendebat omnino superiori seculo in *Galliæ Regnum.* Etenim qvum nemo, trucidatô A. 1589. per insidias Monachi Henricô III. Rege Galliæ, qvoad masculos è Valesia Familia superesset, inter fœminas verò, qvæ successionem sperare poterant, primas habere videretur Isabella Clara Eugenia, Alberti Belgici Ducis uxor, qvæ nata erat è Sorore Henr. III. & Rege Hisp. Philippo II. spem concipiebat Dux Sabaudiæ, qvi in matrimonio Isabellæ Claræ Eugeniæ sororem Catharinam habebat.

XXXI.

Qvæ hodieq; illius sunt prætensiones?

Prætendit & hodièqve in REGNUM CYPRI Sabaudus. Nam Ludovicus, Dux Sabaudiæ, Anno 1432. matrimonium contraxerat cum filia Regis Cypri: unde &, Familiâ Lusignanâ emortuâ, Regnum obtinuit, qvòd A. 1470. ad Venetos, & A. 1570. ad Turcas pervenit, in qvorum potestate adhuc est. Prætendit in *Mediolanum*, etiam matrimoniô inter Carolum Emanuelem & Catharinam filiam, Philippi II. R. Hisp. cui placuerat, ut primogenitus ex hoc matrimonio natus Mediolanenses terras acciperet, easqve conjungeret cum reliqvis, & uteretur *Titulô Regis Lombard.* Prætendit in *Marchionatum Montisferratensem* ex Instrumento Pacis Cæsareo-Gall. sed, se non posse turbari in possessione ante solutionem, à Rege Gall. promissam, Mantuanus ait. Prætendit deniqve, cæteras ut mittam prætensiones legitimæ successionis titulô, in Genevensem Rempubl.

XXXII.

Qvid maximè Sabaudiæ Dux in Genevensibus dolet?

Dolet ille, Genevensium Civitatem diversa esse Religionis, nec posse ullô modô ad obseqvium flecti: metuitqve plurimùm ab illa civitate, tanqvam à propugnaculô & clave tàm Helvetiorum, qvàm Galliæ ac Sabaudiæ.

XXXIII.

Unde verò familiam suam Sabaudus ducit?

Ducit eam à M. VVittikindo Saxone. In qvatuor namqve maximè illustribus Familiis, qvæ Wittikindo originem debent, est & Familia Sabaudica: utpote cujus fundator *Immodus,* seu *Amadaus, VVittikindi pronepos, fuit.*

XXXIV.

Qvis primus ex eadem Familia Comes?

Primus Comes Amadaus II. fuit, ab Henr. V. in Italiam profecturô creatus.

XXXV.

Ducis Titulum qvis primùm gessit?

Gessit eum primò à Sigismundo Imp. Anno. 1414. in Concilio Constantiensi acceptum, *Amadaus IIX.* factus A. 1440. nomine *Felicis V.* Pontifex M. Successoremq; habuit Ludovicum filium.

XXXVI.

Nuperrimus Sabaudiæ Dux qvi erat?

Erat Carolus Emanuel II. Victoris Amadai & Christiana, Henrici IV. Regis Gall. filia, filius. In matrimonio is primò habuerat Franciscam Magdalenam, Joh. Baptistæ Gastonis, Ducis Aurelian. filiam: qvâ Ao. 1664. mense Januar. mortuâ, A. 1665 Mariam Johannam Baptistam, Ducissam Nemorosii, duxit.

XXXVII.

Sub hoc Duce qvorum qvidem miserrima in Pedemontio contigit afflictio?

Afflictio contigit VValdensium, qva misera, inqve dies,

dies ultra misera, h. e. miserrima, erat. Certè, qvanta in illos exercita sævitia fuerit, Annus 1655. reliqvis exemplis præteritis, ostendit. Tunc temporis namqve in habitatores Vallium, persvasi, ut militem Sabaudicum reciperent, ex improviso tàm miserè opprimebantur, ut nec laniena Parisiensis, nec ipsorum Ethnicorum persecutiones, isti inhumanitati comparandæ sint.

XXXIIX.

Waldenses illi qvi sunt?

Sunt, qvi annis abhinc 400. à Pontifice dissentire cœperunt: nec adeò procul à Lutheri dogmatibus absunt.

XXXIX.

Unde nomen suum & ortum sortiti?

Sortiti sunt utrumqve à Petro VValdo, Lugdunensi cive ditissimo interqve suos honoratissimo, qvi floruit Seculô XII. fortuitô qvôdam casu ad singularem pietatis zelum accensus. Is scil. scandalosâ Clericorum vitâ ac doctrinâ offensus, Scripturas legere, ac Romanismum primus relinqvere cœpit.

LX.

Anne & ipsi unius ejusdemqve generis nomina sibi imposita habent?

Non sunt unius ejusdemqve generis Nomina, qvæ Waldensibus imposita. Qvædam enim *originem* debent *propagatoribus doctrinæ, qvam Waldus docuit*; qvædam *localia*; qvædam *dogmatica*; alia deniqve *injuriosa, per calumniam iisdem attributa* leguntur. Certè, qvum Lugduno cum Waldo suo ejecti essent, vulgò per contemptum dicti sunt *Pauperes de Lugduno*, qvia scil. jacturam omnium bonorum fecerant, coactiqve erant de pauperum more de victu sibi prospicere. Dicebantur & *Arnoldistæ*, ab Arnoldo Hott, Waldi sociô: item *Lollardini*, à Lollardo Doctore suo in An-

glia: *Leonini*, aut à Leone Gallo juxta *Thuanum*, Waldensis Sectæ Antesignano, aut juxta *Boxhorn*. à celebri urbe Galliæ Lugduno, qvæ vulgò Lyon dicitur. Est & *Speronitarum* & *Josephistarum* nomen, iis impositum à Sperono, qvi Arnoldo successit, & Josepho, itidem ejus successore ac Diensium præcone. A locis, in qvibus sedem qvæsivere, cognomen qvum acciperent, dici meruere (1) *Albigenses*, sive *Albanenses*, ab oppido nempe Tolosani agri, qvod Galli nuncupant Albi: (2) *Piccardi*, vel à Piccardia Gall. provincia, vel ab obsoleto vocab *Piccard*, qvod textorem significat. Propter vitam ac dogmata appellari audias ab Adversariis *Fratricellos*, ob fraterni amoris vinculum, qvô invicem adstricti. Propter miserandum statum & continuas persecutiones, qvibus obnoxii erant, *Patinorum* & *Patarinorum* nomine veniunt. Gallis vocabantur *Pauares Passagers*, i. e. *pauperes viatores*. Flandris *Turlupins*, i. e. inter lupos habitantes. Imò, ne à calumniis & aliis odiosis nominibus immunes essent, *Publicanorum* qvoqve nomine, nomine *Gazarorum*, *Catharorum*, *Katzarorum*, veniebant, *Katzaros*, sive Kätzer / à German. appellatos esse, in Germania potissimùm, *Thuanus* testatur, inqve Nota Marginali ad vocem Kätzer hæc insuper habet: Kätzer / qvasi Gätzer / *Gazari*, sive *Cathari*, qvod pro *Gazari* ab imperitis scriptum, pura puta Germ. vox est, à verbo Kätzen / qvod *harere* significat: à qvô Latini barbari *Hæreticos*, Germani, eos secuti, Katzaros conformârunt.

XLI.

Missis his ferè alienis, qvos mihi dabis Autores, è qvibus uberiorem Sabaudi statum cognoscere liceat?

Do Petrum Cornejum, *Abrahamum Golnitium*, *Lambertum Eurchium*, *Antonium Solam*, aliosqve præter *Joh. Laëtium* de Principp. Italiæ, *Gothofredum* in Archontologia Cosmica, *Autorem Principal. Ital.* & *Les Estats des Empires*, &c.

CAP.

CAP. III.

DE DUCATU BORUSSIÆ.

EROTEMA I.

Borussia, sive Prussia, unde nomen suum obtinuit?

A *Prussis* dici meruit, populis à Polonis planè distinctis, rudibus ac barbaris: qvibus cum Polonis, posteaqvam nomen dedissent Religioni Chr. perpetuum qvasi bellum fuit: nec tamen eos potuère vincere.

II.

Prussis verò de se qvis nomen dedit?

Nomen de se dedisse illis *Prussum*, vel *Prutenum*, frater Vedemuri natu major, creditur, qvem & senio jam confectum Deorum cultui se addixisse, supremumqve in illorum templis Pontificatum in se devolvisse ferunt.

III.

Rectiùs & convenientiùs qvô nomine Prussia veniret?

Æneas Sylvius, qvi in Prussiam freqventer obierat legationem, scribit in *Chronicu* suis; *rectiùs ac conveniendiùs Prussiam Ulmigaviam esse appellandam.* Et hoc non sine causa fieri *Alex. Gvagninus* docet. Populus namqve, qvi hanc Regionem primò incoluit, *Ulmigavus* nuncupabatur.

IV.

Antè tamen, qvàm hôc nomine cognoſceretur, à qvibus gentibus Pruſſia culta?

Diverſæ gentes eam incoluerunt: ſed qvæ primas ſedes ibidem habuerint, non perinde in expedito eſt affirmare. Certum interim hoc éſt, non *Herulos*, qvod ex *Lazio* qvidam referunt, ſed *Svevos* illic principio conſediſſe: nec tamen ipſi ex Scythia Sarmaticâ, tanqvàm Aborigines deducendi. Succeſſere his, qvum deſtituerent Pruſſiam Svevi, eamqve vacuam relinqverent, *Venedi*, ab Sarmatis profecti, & cultu adornatam commerciis amplificârunt.

V.

Cujus igitur Antiqvitatis Borußiæ eſt Reſpublica?

Satis antiqva eſt, qvumqve de ejus initiis qværitur, *omninò habuit Principes indigenas*, qvorum imperia deinceps advenæ Teutones mutârunt.

VI.

Omnis Borußia antiqvitus in qvot Ducatus dividi meruit?

Juxta numerum filiorum, qvos *Vedemundus*, *Princeps Borusſiæ*, habebat, circa Annum CCCLXXIII. aut, ut alii volunt ɔxxxvi. *dividi meruit in XII. Ducatus.* Horum autem unusqvisqve nomen à ſuo obtinuit Principe, acceſſitqve & deinceps Pomerelliæ pars, in qva Danticum.

VII.

Ad tot opulentos Ducatus poſt aliqvot Secula occupandos qvi maximè invitati?

Invitati ad eosdem occupandos Eqvites Teutonici, ſive

ſive *Crucigeri.* Sic enim vocabantur, qvia crucem nigram in prælio & clypeo albo gerere conſveverant. Subitò hi advolârunt, Ordinisqve ſupremus magiſter, (der Hochmeiſter) qvi primum in Palæſtina, deinde Venetiis ſedem fixerat, Magiſtros provinciales cum militibus in Boruſſiam Ao. 1226. ablegavit, qvi & intra LVI. annos totam ferè Boruſſiam ſui juris fecerunt.

IIX.

Boruſſia tunc temporis qvibus parere cœpit?

Teutonicorum Eqvitum Ordini cœpit parere. Mazoviæ enim Dux Conradus, graviter à Pruſſis afflictus, qvum ſe tueri non poſſet, hunc Ordinem ſibi conjunxit: utqve magis eos excitaret, Pruſſiam omnem dedit occupandam: qvam & donationem Fridericus II. Cæſ. confirmavit. Atqve ita in Imperii fidem pervenit Boruſſia.

IX.

Teutonicus ille Ordo, cui ſatis diu parnit Boruſſia, qvis erat?

Erat nobilis qvidam Germanorum Ordo, qvem in expeditione ſacra, qvum jam Hieroſolyma à Saracenis recepta, & *Fridericus Barbaroſſa in fluvio merſus eſſet, filius ejus Fridericus Anno* 1190. *pietatem mercatorum Lubecenſium* & *Bremenſium imitaturus fundârat: ut & ægrotis conſuleret, & hoſtibus Chriſtiani nominis reſiſteret.* Coaluit verò hic Ordo priùs Aconæ ſub magiſtro, in Xenodochio à XXXI. fratribus religioſis conſtitutô. Deinceps, qvum, reditibus annuis fundisqve amplis donatus, brevi vires & incrementa ſumſiſſe videretur, tandem à Conrado Maſſoviæ Duce in auxilium hâc ſpe advocatus, ut non terram ſolùm Culmenſem tanqvàm ſuam haberet; ſed & omnium pro-

vinciarum in Borussia, è qvibus Barbaros ejecturus esset, dominium obtineret.

X.

Ejusdem Ordinis Magister qvâ qvidem autoritate apud suos pollebat?

Veluti *Rector & Princeps qvidam militiæ sacræ exercebat imperium, jurisdictionem & potestatem*, non solùm in milites hosce sacros, sed & domos ac prædia sibi subjecta, nisi in his obstaret reservatio juris à Dominis territoriorum.

XI.

Sub totidem Ordinis Teuton. Magistris qvamdiu pro Membro Imperii nostri habita Borussia?

Tamdiu, donec A. 1525. *Albertus Marchio-Brandeburg.* stirpe Zolleranâ, &, si propaginem hujus spectamus, Onolsbacensi domô ortus, *invitô Cæsare, Sigismundo I. Regi Polon. clientelare præstaret obseqvium,* ipseqve tandem ex Magistro Teuton. Ord. *primus Dux Borussiæ evaderet.*

XII.

Qvâ lege tunc cum Sigismundo, Rege Polon. conventum?

Conventum hâc lege cum illo, ut *propter tot clades ac belli calamitates finiendas pax instauraretur, & Borussia in qvantum Generali Magistro Ordinis Teuton. subjecta erat, in ditionem Regni Polonici redigeretur*; à qvo eam lege beneficiariâ possidendam acciperet Albertus, ac jure hæreditariô innixam ad filios posterosqve transmitteret; aut, si hi defuturi essent, successio ad ipsius fratres, Casimirum ac Johannem, perveniret.

XIII.

Ex eo tempore Borussia qvomodo dividi cœpit?

Cœpit

Cœpit dividi in *Regalem*, cujus Metropolis *Dantiscum*, & *Ducalem*, cujus Metropolis *Mons Regius*, Königsberg/ ab Ottocaro Rege Bohemiæ condita.

XIV.

Cujus Borussiæ potissima heîc ratio habetur?

Potissima in *hoc Capite Borussia Ducalis ratio habetur*: utpote qvæ, dudum exempta Imperio, novissimè Regno qvoqve Poloniæ eximi cœpit, suiqve juris fieri.

XV.

Eccuinam hôc pacto, ut Imperio nostro, ita & Regno Polon. exempta, Ducalis cessit Borussia?

Cessit, qvum tenus hàc Feudum Poloniæ extitisset, transactione Velaviæ cum Rege Regnoqve Polon. initâ novo & memorabili exemplo, *Electori Brandenburg. Friderico Wilhelmo, omni feudo eo homagio liberata*: ut *Ducatus* esset *absolutus*, & à nullo superiore posthàc dependeret. Et qvanqvam Civitas Regio montana, impellente ut plurimùm Consule *Rhodiô*, initiô refragaretur; victa tamen Ao. 1662. jugo se submisit, atqve Electorem Brandeburg. pro supremo agnovit Principe. Sed Elbingenses, precibus ac pecuniâ muniti, regiam adhuc protectionem suspiciunt, ita ut compensationis locô Electori cessa fuerint Meppel/ aliaqve loca maritima. Sic itaqve, qvum Prussiæ Ducalis possessio Marchionibus Brandeburg. jam Anno 1525. confirmata esset, superioritas (Souverainitæt) A. demùm 1657. iisdem confirmari cœpit, Electore sibi & Familiæ suæ è Ducatu feudali allodialem faciente.

XVI.

Qvô verò jure ac titulo Elector supremum ejusdem Ducatûs accepit imperium?

Hôc jure ac titulô pro se & omnibus maribus, qvotqvot

qvot deinceps è Familia Electorali rectâ serie descendent, supremum Borussiæ Ducalis accepit imperium: *ut separatim à Germaniæ rationibus retineretur.* Si verò iis omnibus ac singulis aliqvid humanitùs eventurum esset, totaqve adeò propago Electoralis præter expectationem & contra votum omnium deficeret, statutum mutuò consensu habetur, ut *Borussia illa Ducalis pristinam juris beneficiarii conditionem reciperet; eâq; lege ad ipsius agnatos rediret*, tamdiu certò stabiliqve jure mansuræ, usqve dum stirps Marchionum Brandeburg. in rebus humanis vigeat, ac legitimos habeat successores.

XVII.

Siccine ergò Ducalis illa Borussia non omnimodò manumissa?

Talis certè non potest videri: vel propterea, *qvia, deficiente Electorali rectâ serie descendentium Familiâ, eadem ad Polonos, reversura.* Sic igitur, etiamsi masculi descendentes è *Linea* Electorali, ratione ac contemplatione primi acqvirentis, FRIDERICI WILHELMI, veri ac legitimi supremi Prussiæ Ducalis Imperii sunt hæredes, agnati tamen *Lineæ*, sive *Domus Culmbacensis* ac *Onolsbacensis* in casu deficientis *Lineæ* Elect. Regis, seu Polon, ratione Prussiæ Ducalis *Beneficiarii*, seu *Vasalli* postliminio sunt futuri.

XIIX.

Ipsane interim, dum cum reservatione qvadam manumissa, per Electoralem acqvisitionem nostræ accrevit Germaniæ?

Ita *Philipp. Andr. Burgold. Notit. Imp. o. P. I. p.* 170. & *Pacificus à Lap. in Not. & Strict. ad Severin. de Monzamb. p.* 51. opinantur: *Prussiam Ducalem ab Electore, Frid. Wilhelmo, rursus Imperio nostro adjunctam esse.* Unde & occasio ipsis inqvirendi enata:

an-

annon à libertate Electoris ac Principis Germaniæ alienum sit dicere, per eum acqviri Imperio? Notum namqve esse, ajunt, qvòd *vi acminis eminentis universa civium bona ad publicam referantur, qvodqve Civis acqvisiverit, habeat: qvod item ipse habeat, sibi & imperio habere censeatur.* Idem non ita pridem disertis verbis Joh. Wolffgang. *Textor de Rat. Stat. c. 19. p. 631.* asseruit, existimans tamen, aut saltem eò inclinans, ut putet, *Electorem teneri ad Prussiam Germaniæ postliminii in nectendam.* At verò qvis ignorat, dummodò *pactum Velaviense* inspexerit, ei hanc legem dictam ac datam esse: *ut Elector non ratione Imperii Germ. sed ex alia ac separata civitatis jure supremum Prussiæ Ducatum obtineret?* Qvanqvam igitur Prussia è *feudali* facta *allodialis*: ideò tamen Germaniæ neqvaqvam accrevisse putanda.

XIX.

Utriusq; tamen Prussiæ terrà cujus est bonitatis?

Optima, fertilissimaqve ac frumenti ferax est Regio, alluiturqve à Septentrione sinu Codano & Chrono flum. ab Ortu habet Lithuan. & Podelassiam? à Meridie Masoviam; ab Occasu Cassubiam. *Longitudo* juxt. *Cluverum* à Chroni ostio ad Toruniam urbem in ripa Vistulæ est milliar. Germ. 45. *latitudo* itidem 45. mill.

XX.

Regalis illa Prussia in qvot distingvitur Satrapias?

Distingvitur *in Satrapias tres: Mariaburgensem, Culmensem & Varmiensem.*

XXI.

Ducalis qvas habet provincias?

Habet (1) *Pomesaniam*, sive *Pomes*, cujus caput Hollandia; (2) *Sambiam*, trans Pregelum versus Septentr. sitam; *Provinciam Nadravv*, in qva caput

caput Insterburg; (4) *Salavv*, ubi Tilsa oppidum & Memel. Prussiam verò Ducalem ad Lithuan. Podelassiæ & Masoviæ fines *Sudovia* & *Galindia* terminant. Ad Allæ ripam Orientalem est Provincia *Bartonia*, Natangiæ & Warmiæ finitima, agris multisqve oppidis lætissima.

XXII.

Qvos terminos habet?

Ab Oriente habet *Samogitiam*, à Septentr. *Mare Balthicum* & *Curlandiam*, ab Occasu *Prussiam Regalem*, à Meridie *Masoviam*.

XXIII.

Qvos portus?

Portus Ducalis Prussia habet *Memel*, ad Memelæ fluminis ac sinûs Curlandici ostia, & *Pillavv*, portum munitissimum, per qvem naves in das frische Hafft (lacu. aqvæ dulcis est, Regiomonto vicinus) & inde Regiomontum, Elbingiam, & ulteriùs eunt.

XXIV.

Qvam Metropolim?

Metropolim habet *Regium Montem* (Königsberg) urbem emporiô claram. Ad eam enim merces è Septentrionis Regionibus apportantur.

XXV.

Qvomodò regitur?

Per suum regitur Ducem, qvi homagium ejus nomine olim Regi præstabat Polon. Habet autem ille suos *Consiliarios*, qvi sua peculiaria observant officia, ac jura reddunt subditis. Vocantur *Consiliarii Regiminis* (Regiements-Räthe) qvorum IV. sunt, *Ditionis Curator*, der Land-Hoff-Meister / *supremus Burggrafius*, der Ober-Burggraffe / *Cancellarius* & *supremus Marescallus*.

XXVI.

XXVI.

Quæ fori ibi est ratio?

Prussia Ducalis Judicium *habet Regiomonti, dictum* Judicium *Aulæ*, das Hoffgericht/ in qvo *VI. Nobiles & III. Doctores Juris*. Qvantum autem ad *Provinciarum* Judices, Dux è tribus, qvos qvælibet Provinciarum nominavit, unum eligit. Hi ipsi ad *Jura Culmensia* ac *Statuta Provincialia* judicare solent.

XXVII.

Qvis ipsius Regiminis Prussici hodiè Status?

Est *Monarchicus*, qvia unus Dux dominium in Ducali sua Prussia directum habet, qvod sibi suisqve posteris pactâ superioritate Urbisqve Elbingæ possessione, Anno 1657. acqvisivit.

XXIIX.

Qvi præcipui reditus?

Sunt, *qvos Dux Prussiæ Ducalis* è *succino percipit*; qvod mare Balticum evolvit. Percipit nempe ille è succino qvutannis *decem Rhenanorum florenorum millia*.

XXIX.

Succinum qvid propriè?

HEVELIUS *in Act. Philosoph. Soc. Reg. Angl. de Mense Nov. Anni* 1666. sibi persvasum habet, *speciem qvandam picis fossilis esse*, *sive bituminis*: propterea qvod non solùm in oris maritimis Prussiæ reperiatur; verùm etiam in locis, multis milliaribus German. à mari dissitis, è terra effodiatur: neqve saltem inveniatur in arenosis locis, sed & in montibus terræ firmæ.

XXX.

Cæterùm qvæ vires Ducalis sunt Prussiæ ac potentia?

Sibi

Sibi omninò ad sui defensionem sufficit. Nam, si aliqva hostilis ingruat vis, illicò Nobiles & reliqvus Populus arma capiunt, & eqvitatum instruunt. Urbes tàm peditum, qvàm eqvitum copias suppeditant. Nec desunt naturâ & arte munitissima loca, qvæ majorum virium impetum facilè sustineant.

XXXI

Qvis Religionis Status?

Qvondam omnes in Ducali Borussiâ Duces *Pontificii* erant usqve ad Albertum I, qvi Religionem Pontificiam ejuravit. In ipsa hodiè *Elector Brandeburg.* ac Dux *Reformatæ* est *Religionis*, qvam tamen subditis nondum imperavit, liberum iisdem *Lutheranæ Religionis* exercitium permittens.

XXXII.

Qvæ factio tamen Ecclesiam Prussiæ Ducalis perturbavit?

Statum Ecclesiæ Prussicæ non parum perturbavit OSIANDRISMUS, qvi ipse erat factio, ita dicta ab *Andr. Osiandro*, Theologô. Deinde extremâ ætate Alberti transiit in factionem Politicam, cujus capita *Paulus Scalichius*, Joh. *Funccius*, *Horstius*, *Snellius*, & *Steinbachius*. Deinde Anno 1566.

XXXIII.

Uberior deniqve rerum Prussicarum notitia unde petenda?

De *Prussia* seorsim qvi scripserunt, bene multi sunt. Habemus in aliis *Erasmum Stellam de vetustat. Boruss.* Habemus *Casp. Schützii Histor. Prussicam*: habemus & nostrâ vernaculâ *Chronicon Polono-Bohemo-Prussicum* Friedenreichs. *De Statu verò Relig. Pruss. Aubertum Miræum* habemus. Nec minùs & *compendiosam Prussiæ* cum suis provinciis & civitatibus *Descriptionem* ex *Alexandro Gvagnino* habemus. Dedit & erudito Orbi

iatis

ſatis erudita non ita pridem *ad res Prusſorum Annotata*, Vir magni nominis, *Conr. Sam. Schurtzfleiſchius*, noviter Amicus nobis optimus factus. De *Jure Culmenſi* & *immunitatibus Prusſorum* multa *Jacob. Aug. Thuanus* repetit ad *Ann.* 1582.

CAP. IV.

DE

DUCATU HOLSATIÆ.

EROTEMA I.

Holſatiæ Principes, Nobiles ac Incolæ, cujus gentis ſunt poſteri?

P*Oſteri Cimbrorum ſunt*, qvi ante ſecula aliqvot ex bellis in Italia geſtis ſuperſtites manſêre, ac incolumes rediêre. A Cimmeriis populis ſupra Thraciam ortos illos eſſe, *Strabo* tradit. Memoriam autem Cimbrorum millenis ſeptingentis & ſedecim ampliùs annis celebrem in *Cherſoneſo Cymbricâ* extitiſſe, *Hiſtoriarum Taciti Annales* teſtantur, qvi & ipſe eodem in *Tractatu*, inter Germanicum Britannicumqve maria, non procul à Saxonum oris ad plagas Arctoas conſediſſe Cimbros, affirmat: ubi videlicet Jutæ, Sleſwicenſes, Angli, Holſati, Stormari, Wagri, Dithmarſiqve populi noſtrâ ætate ſuas habent ſedes.

II.

Holſatiæ verò nomen quid propriè denotat?

Nihil aliud propriè, qvàm *nemoroſam coloniam*, ſive *inter ſylvam conſtitutam habitationem*,

denotat. Fertilis enim hæc regio & inter cæteras animalium, tàm agrestium, qvàm domesticorum, piscium, frugum, silvarum aliorumqve fructuum proventibus uberrima.

III.

Qvô olim illa veniebat nomine?

Nomine veniebat *Chersonesi Cimbricæ*, sive *Nordalbingiæ*: qvòd à reliqva videl. German. per Albim fluvium versus Boream separata esset.

IV.

Omnis in qvot ac qvas partes dividitur Holsatia?

Dividitur in IV. potissimum partes, in Holsatiam propriè sic dictam, Stormariam, VVagriam, Ditmarsiam: qvibus *SlesVVicensis* accedit *Ducatus*.

V

Qvi peculiari tamen appellatione tractus pro Holsatia habetur?

Peculiariter ille Ducatuum tractus *Holsatiæ* venit nomine: *cujus à terminis Chiloniam usqve longitudo ad IX. Mill. se extendit; latitudo autem ab Eidara flumine inter Hanrovium & castrum Halis* ad *monasterii oppidum septem ferè milliaribus.*

VI.

À qvo Imperatore Holsatia Titulo Ducatûs ornata?

Abolitâ penitùs *Comitum* pristinâ denominatione, titulô *Ducatus* ab *Imp. Frederico III.* amicitiæ ac meritorum Christiani I. Daniæ Regis ergò, Ao. 1447. ornata habetur.

VII.

Holsaticorum Ducum Familia quomodo dividi cœpit?

Dividi ipsa in *Regiam* cœpit ac *Ducalem*: *Duca-*

lis

lis rursus in *Gottorpinam* & *Sonderburgicam* : *Sonderburgica* rursus in qvatuor lineas , *Sonderburgensem*, *Norburgensem*, *Glücksburgensem* & *Arnsbockensem* : *Gottorpina* in *Gottorpensem strictè* & in *Oytensem* lineam.

IIX.

De cujus Familiæ Ducatu meminisse heîc oportet?

De *Ducalis Holsatiæ*, & qvidem *Gottorpinæ*, *Ducatu*. Hic ipse enim demùm A. 1660. conclusâ inter duas Septentrionales Coronas pace , sui juris esse cœpit. *Plenum* nempe *dominium* in *Ducatum Slesvvicensem* tunc à *Rege Dan. Fridericô III.* accepit, qvi hodiè Gottorpiæ residet, Serenissimus Princeps ac Dominus, Dominus *Christianus Albertus*, Dux Holsat. Princeps literatus, literatorumqve optimus Mæcenas.

IX.

Unde Familia illa Gottorpina nomen sibi habet?

A *Gottorpo* , Castellô non procul à Slesvicô ipsiusqve Slesvicensis Ducatûs Capite dissitô , nomen habet. Et sanè Gottorpium sedes illa ipsa est, ubi laudatus Princeps , *Friderici*, qvi annis abhinc circiter 40. sumtuosam illam ad Regem Persiæ ac Cæsarem Moscov. legationem instituerat, *Filius*, gubernacula tractat.

X.

Qvalis hic ipse Dux est hodiè?

Est *absolutus*, ratione Ducatûs Slesvicensis , nullum recognoscens superiorem,indeqve & Ducatum suum independenter tenens.

XI.

Qvalis ille olim erat?

Beneficiarius erat *Dani*. Ab hoc enim in Feudum olim Slesvicensis Ducatus à Daniæ Regibus accipie-

vinciarum in Borussia, è qvibus Barbaros ejecturus esset, dominium obtineret.

X.

Ejusdem Ordinis Magister qvâ qvidem autoritate apud suos pollebat?

Veluti *Rector & Princeps qvidam militiæ sacræ exercebat imperium, jurisdictionem & potestatem*, non solùm in milites hosce sacros, sed & domos ac prædia sibi subjecta, nisi in his obstaret reservatio juris à Dominis territoriorum.

XI.

Sub totidem Ordinis Teuton. Magistris qvamdiu pro Membro Imperii nostri habita Borussia?

Tamdiu, donec A. 1525. Albertus Marchio-Brandeburg. stirpe Zollerana, &, si propaginem hujus spectamus, Onolsbacensi domô ortus, *invitô Cæsare, Sigismundo I. Regi Polon. clientelare præstaret obseqvium,* ipseqve tandem ex Magistro Teuton. Ord. *primus Dux Borussiæ evaderet.*

XII.

Qvâ lege tunc cum Sigismundo, Rege Polon. conventum?

Conventum hâc lege cum illo, ut *propter tot clades ac belli calamitates finiendas pax instauraretur, & Borussia in qvantum Generali Magistro Ordinis Teuton. Subjecta erat, in ditionem Regni Polonici redigeretur*; à qvo eam lege beneficiariâ possidendam acciperet Albertus, ac jure hæreditatiô innixam ad filios posterosqve transmitteret; aut, si hi defuturi essent, successio ad ipsius fratres, Casimirum ac Johannem, perveniret.

XIII.

Ex eo tempore Borussia qvomodo dividi cœpit?

Cœpit

Cœpit dividi in *Regalem*, cujus Metropolis *Dantiscum*, & *Ducalem*, cujus Metropolis *Mons Regius*, Königsberg/ ab Ottocaro Rege Bohemiæ condita.

XIV.

Cujus Borussiæ potissima heîc ratio habetur?

Potissima in *hoc Capite Borussia Ducalis ratio habetur*: utpote qvæ, dudum exempta Imperio, novissimè Regno qvoqve Poloniæ eximi cœpit, suiqve juris fieri.

XV.

Ecquinam hôc pacto, ut Imperio nostro, ita & Regno Polon. exempta, Ducalis cessit Borussia?

Cessit, qvum tenus hàc Feudum Poloniæ extitisset, transactione Velaviæ cum Rege Regnoqve Polon. initâ novo & memorabili exemplo, *Electori Brandenburg. Friderico Wilhelmo, omni feudo eo homagio liberata*: ut *Ducatus* esset *absolutus*, & à nullo superiore posthàc dependeret. Et qvanqvam Civitas Regio montana, impellente ut plurimùm Consule *Rhodiô*, initiô refragaretur; victa tamen Ao. 1662. jugo se submisit, atqve Electorem Brandeburg. pro supremo agnovit Principe. Sed Elbingenses, precibus ac pecuniâ muniti, regiam adhuc protectionem suspiciunt, ita ut compensationis locô Electori cessa fuerint Meppel/ aliaqve loca maritima. Sic itaqve, qvum Prussiæ Ducalis possessio Marchionibus Brandeburg. jam Anno 1525. confirmata esset, superioritas (Souverainitæt) A. demùm 1657. iisdem confirmari cœpit, Electore sibi & Familiæ suæ è Ducatu feudali allodialem faciente.

XVI.

Qvô verò jure ac titulo Elector supremum ejusdem Ducatûs accepit imperium?

Hôc jure ac titulô pro se & omnibus maribus, qvot-

qvot

qvot deinceps è Familia Electorali rectâ serie descendent, supremum Borussiæ Ducalis accepit imperium: *ut separatim à Germaniæ rationibus retineretur.* Si verò iis omnibus ac singulis aliqvid humanitùs eventurum esset, totaqve adeò propago Electoralis præter expectationem & contra votum omnium deficeret, statutum mutuò consensu habetur, ut *Borussia illa Ducalis pristinam juris beneficiarii conditionem reciperet, eâq; lege ad ipsius agnatos rediret*, tamdiu certô stabiliqve jure mansuræ, usqve dum stirps Marchionum Brandeburg. in rebus humanis vigeat, ac legitimos habeat successores.

XVII.

Siccine ergò Ducalis illa Borussia non omnimodò manumissa?

Talis certè non potest videri: vel propterea, qvia, *deficiente Electorali rectâ serie descendentium Familiâ, eadem ad Polonos, reversura.* Sic igitur, etiamsi masculi descendentes è *Linea* Electorali, ratione ac contemplatione primi acqvirentis, FRIDERICI WILHELMI, veri ac legitimi supremi Prussiæ Ducalis Imperii sunt hæredes, agnati tamen *Linea*, sive *Domus Culmbacensis* ac *Onolsbacensis* in casu deficientis *Linea* Elect. Regis, seu Polon. ratione Prussiæ Ducalis *Beneficiarii*, seu *Vasalli* postliminio sunt futuri.

XIIX.

Ipsane interim, dum cum reservatione qvadam manumissa, per Electoralem acqvisitionem nostræ accrevit Germaniæ?

Ita *Philipp. Andr. Burgold. Notit. Imp. o. P. I. p. 170.* & *Pacificus à Lap. in Not. & Strict. ad Severin. de Monzamb. p. 51.* opinantur: *Prussiam Ducalem ab Electore, Frid. Wilhelmo, rursus Imperio nostro adjunctam esse.* Unde & occasio ipsis inqvirendi enata: an-

annon à libertate Electoris ac Principis Germaniæ alienum sit dicere, per eum acqvıri Imperio? Notum namqve esse, ajunt, qvòd *vi dominii eminentis universa civium bona ad publicam referantur, qvodqve Civis acqvisiverit, habeat: qvod item ipse habeat, sibi & imperio habere censeatur.* Idem non ita pridem disertis verbis *Joh. Wolffgang. Textor de Rat. Stat. c. 19. p. 631.* asseruit, existimans tamen, aut saltem eò inclinans, ut putet, *Electorem teneri ad Prussiam Germaniæ postlimini in nectendam.* At verò qvis ignorat, dummodò *pactum Velaviense* inspexerit, ei hanc legem dictam ac datam esse: *ut Elector non ratione Imperii Germ. sed ex alia ac separata civitatis jure supremum Prussiæ Ducatum obtineret?* Qvanqvam igitur Prussia è *feudali* facta *allodialis*: ideò tamen Germaniæ neqvaqvam accrevisse putanda.

XIX.

Utriusq; tamen Prussiæ terra cujus est bonitatis?

Optima, fertilissimaqve ac frumenti ferax est Regio, alluiturqve à Septentrione sinu Codano & Chrono flum. ab Ortu habet Lithuan. & Podelassiam? à Meridie Masoviam; ab Occasu Cassubiam. *Longitudo* juxt. *Cluverum* à Chroni ostio ad Toruniam urbem in ripa Vistulæ est milliar. Germ. 45. *latitudo* itidem 45. mill.

XX.

Regalis illa Prussia in qvot distingvitur Satrapias?

Distingvitur *in Satrapias tres: Mariaburgensem, Culmensem & Varmiensem.*

XXI.

Ducalis qvas habet provincias?

Habet (1) *Pomesaniam*, sive *Pomes*, cujus caput Hollandia; (2) *Sambiam*, trans Pregelum versus Septentr. sitam; *Provinciam Nadravv*, in qva

caput

caput Insterburg; (4) *Salavv*, ubi Tilsa oppidum & Memel. Prussiam verò Ducalem ad Lithuan. Podelassiæ & Masoviæ fines *Sudovia* & *Galindia* terminant. Ad Allæ ripam Orientalem est Provincia *Bartonia*, Natangiæ & Warmiæ finitima, agris multisqve oppidis lætissima.

XXII.

Qvos terminos habet?

Ab Oriente habet *Samogitiam*, à Septentr. *Mare Balthicum* & *Curlandiam*, ab Occasu *Prussiam Regalem*, à Meridie *Mascoviam*.

XXIII.

Qvos portus?

Portus Ducalis Prussia habet *Memel*, ad Memelæ fluminis ac sitûs Curlandici ostia, & *Pillavv*, portum munitissimum, per qvem naves in das frische Haff (lacus aqvæ dulcis est, Regiomonto vicinus) & inde Regiomontum, Elbingiam, & ulteriùs eunt.

XXIV.

Qvam Metropolim?

Metropolim habet *Regium Montem* (Königsberg) urbem emporiô claram. Ad eam enim merces è Septentrionis Regionibus apportantur.

XXV.

Qvomodò regitur?

Per suum regitur Ducem, qvi homagium ejus nomine olim Regi præstabat Polon. Habet autem ille suos *Consiliarios*, qvi sua peculiaria observant officia, ac jura reddunt subditis. Vocantur *Consiliarii Regiminis* (Regiements-Räthe) qvorum IV. sunt, *Ditionis Curator*, der Land-Hoff-Meister / *supremus Burggrafius*, der Ober-Burggraffe / *Cancellarius* & *supremus Mareschallus*.

XXVI.

XXVI.

Qvæ fori ibi est ratio?

Prussia Ducalis Judicium habet *Regiomonti*, di- *ctum* Judicium *Aulæ*, das Hoffgericht/ in *qvo VI. Nobiles & III. Doctores Juris.* Qvantum autem ad *Provinciarum Judices*, Dux è tribus, qvos qvælibet Provinciarum nominavit, unum eligit. Hi ipsi ad *Jura Culmensia* ac *Statuta Provincialia* judicare solent.

XXVII.

Qvis ipsius Regiminis Prussici hodiè Status?

Est *Monarchicus*, qvia unus Dux dominium in Ducali sua Prussia directum habet, qvod sibi suisqve posteris pactâ superioritate Urbisqve Elbingæ possessione, Anno 1657. acqvisivit.

XXIIX.

Qvi præcipui reditus?

Sunt, qvos Dux Prussiæ Ducalis è *succino percipit*; qvod mare Balticum evolvit. Percipit nempe ille è succino qvotannis *decem Rhenanorum florenorum millia.*

XXIX.

Succinum qvid propriè?

HEVELIUS *in Act. Philosoph. Soc. Reg. Angl. de Mense Nov. Anni* 1666. sibi persvasum habet, *speciem qvandam picis fossilis esse, sive bituminis*: propterea qvod non solùm in oris maritimis Prussiæ reperiatur; verùm etiam in locis, multis milliaribus German. à mari dissitis, è terra effodiatur: neqve saltem inveniatur in arenosis locis, sed & in montibus terræ firmæ.

XXX.

Ceterùm qvæ vires Ducalis sunt Prussiæ ac potentia?

Sibi

ſatis erudita non ita pridem *ad res Pruſſorum Annotata*, Vir magni nominis, *Conr. Sam. Schurtzfleiſchius*, noviter Amicus nobis optimus ſactus. De *Jure Culmenſi & immunitatibus Pruſſorum* multa *Jacob. Aug. Thuanus* repetit ad *Ann.* 1582.

CAP. IV.

DE

DUCATU HOLSATIÆ.

EROTEMA I.

Holſatiæ Principes, Nobiles ac Incolæ, cujus gentis ſunt poſteri?

P*Oſteri Cimbrorum ſunt*, qvi ante ſecula aliqvot ex bellis in Italia geſtis ſuperſtites manſêre, ac incolumes rediêre. A Cimmeriis populis ſupra Thraciam ortos illos eſſe, *Strabo* tradit. Memoriam autem Cimbrorum millenis ſeptingentis & ſedecim ampliùs annis celebrem in *Cherſoneſo Cymbricâ* extitiſſe, *Hiſtoriarum Taciti Annales* teſtantur, qvi & ipſe eodem in *Tractatu*, inter Germanicum Britannicumqve maria, non procul à Saxonum oris ad plagas Arctoas conſediſſe Cimbros, affirmat: ubi videlicet Jutæ, Slefwicenſes, Angli, Holſati, Stormari, Wagri, Dithmarſiqve populi noſtrâ ætate ſuas habent ſedes.

II.

Holſatiæ verò nomen qvid propriè denotat?

Nihil aliud propriè, qvàm *nemoroſam coloniam*, ſive *inter ſylvam conſtitutam habitationem*,

denotat. Fertilis enim hæc regio & inter cæteras animalium, tàm agrestium, qvàm domesticorum, piscium, frugum, silvarum aliorumqve fructuum proventibus uberrima.

III.

Qvô olim illa veniebat nomine?

Nomine veniebat *Chersonesi Cimbricæ*, sive *Nordalbingiæ*: qvòd à reliqva videl. German. per Albim fluvium versus Boream separata esset.

IV.

Omnis in qvot ac qvas partes dividitur Holsatia?

Dividitur in IV. potissimum partes, in Holsatiam propriè sic dictam, Stormariam, VVagriam, Ditmarsiam: qvibus *SlesVVicensis* accedit *Ducatus*.

V

Qvi peculiari tamen appellatione tractus pro Holsatia habetur?

Peculiariter ille Ducatuum tractus *Holsatiæ* venit nomine: *cujus à terminis Chilonium usqve longitudo ad IX. Mill. se extendit; latitudo autem ab Eidara flumine inter HanroVium & castrum Halis* ad *monasterii oppidum septem ferè milliaribus.*

VI.

À qvo Imperatore Holsatia Titulo Ducatûs ornata?

Abolitâ penitùs *Comitum* pristinâ denominatione, titulô *Ducatus* ab *Imp. Frederico III.* amicitiæ ac meritorum Christiani I. Daniæ Regis ergò, Ao. 1447. ornata habetur.

VII.

Holsaticorum Ducum Familia quomodo dividi cœpit?

Dividi ipsa in *Regiam* cœpit ac *Ducalem*: *Duca-*

lis

lis rurſus in *Gottorpinam* & *Sonderburgicam* : *Sonderburgica* rurſus in qvatuor lineas , *Sonderburgenſem*, *Norburgenſem*, *Glücksburgenſem* & *Arnsbockenſem* : *Gottorpina* in *Gottorpenſem ſtrictè* & in *Oytenſem* lineam.

IIX.

De cujus Familiæ Ducatu meminiſſe heîc oportet?

De *Ducalis Holſatiæ*, & qvidem *Gottorpinæ*, *Ducatu*. Hic ipſe enim demùm A. 1660. concluſâ inter duas eptentrionales Coronas pace , ſui juris eſſe cœpit. *lenum* nempe *dominium* in *Ducatum Slesvvicenſem* inc à *Rege Dan. Fridericô III.* accepit, qvi hodiè Gotorpiæ reſidet , Sereniſſimus Princeps ac Dominus, ominus *Chriſtianus Albertus*, Dux Holſat. Princeps eratus, literatorumqve optimus Mæcenas.

IX.

Unde Familia illa Gottorpina nomen ſibi habet?

A *Gottorpo*, Caſtellô non procul à Sleſvicô ipſiqve Sleſvicenſis Ducatûs Capite diſſitô , nomen hac. Et ſanè Gottorpium ſedes illa ipſa eſt, ubi lautus Princeps , *Fridericus*, qvi annis abhinc circiter 40. ntuoſam illam ad Regem Perſiæ ac Cæſarem Moſcov. gationem inſtituerat, *Filius*, gubernacula tractat.

X.

Qvalis hic ipſe Dux eſt hodiè?

Eſt *abſolutus*, ratione Ducatûs Sleſvicenſis , nulla recognoſcens ſuperiorem, indeqve & Ducatum ſu independenter tenens.

XI.

Qvalis ille olim erat?

Beneficiarius erat *Dani*. Ab hoc enim in Feu olim Slesvicenſis Ducatus à Daniæ Regibus ac-

cipiebatur, ipseqve Dux, qvoties res postulabat, 40. idoneos inde eqvites peditesqve 80. in recognitionem superioritatis suppeditare cogebatur.

XII.

Annon & juri Germanico Ducatus Slesvicensis debebatur olim?

Ita nonnulli arbitrantur: nec aliô tamen magis eam in sententiam argumentô adducti, qvàm *qvod terram illam incolant German. lingva homines, & jamdiu non alii, qvàm Germanici sangvinis Principes Holsatiam ac Slesvicensem Ducatum rexerint.* Nihili verò argumentum hoc *Conring. L.* 1. *de Fin. Imp. c. XV.* judicat: qvod ab incolarum terræ Holsat. lingva ac moribus petitur. Nec enim limites Imperiorum Regnorumqve hinc dependent: ideoqve omnibus seculis passim terrarum diversæ lingvæ variorumqve morum homines in unam tamen Rempubl. coierunt. Ipsum Imperium nostrum per varias L. Germanicam, Gallicam, Italicam, Sclavonicam, aliàs distingvitur.

XIII.

Qvam cessionis interim formulam habes, qvâ Slesvicensis ille Ducatus à Dano emancipatus?

Ex his tibi verbis in *Regio de omnimoda libertate Ducatus Slesvvicensis Diplomate Anno* 1558. *conceptam Formulam*: Cediren demnach und überlassen Hochged. S. Ld. und mit deroselben den gesamten Hertzoglichen Männlichen Descendenten des Hertzogthum Schleßwig mit allen seinen Entscheiden/Gräntzen/ Limites in dem Stande/ wie sich dasselbe anietzo befindet / von Ihrer Ld. biß auf diese Zeit ruhig besessen / mit allen Pertinentien / Schlössern/ Prälaten / Adel und Lehnsleuten / Geist- und Weltlichen Ständen/Städten/Bürgern und Bauern/ Vestungen/cum mari & portubus, Seen/ Wassern/ Fehren/ Ströhmen / Hoheiten/

heiten/Gerichten und Rechten/ und allen Fürstlichen Regalien/ Jurisdictionen/ Lehen/Lehen-Wahren/ Gülten/ Zinsen/ Einkommen/ Nutzungen/ Früchten und allen andern/ wie es genennet werden/ oder Nahmen haben möchte/nichts überall ausgenommen / gleich selbiges für Jahren von Ihro Ld. und dero löblichen Vorfahren/ an der Regierung / solches vormahls / und biß auf diese Zeit jure infeudationis, welches ietzo verloschen / freyest besessen / beherrschet und regieret worden / cum dominio directo & utili, wie auch sonderlich sublimis superioritatis plenissimô jure , die Souverainität genennet / mit allen Ehren/ Würden / und Vorsitzen/ auch allen andern Einkommen / wie die Nahmen haben mögen / auch ietzo genossen / und künfftig genossen werden können. Doch daß dem Adel/ Städten / Bürgern und gesamten Unterthanen/ ihre Güter / Possessiones, wohlersessene Libertät/ Gerechtigkeiten/ Privilegien/ in Ecclesiasticis und Politicis, ohne Hinderniß / ungekränckt verbleiben/ rc.

XIV.

Cæterùm Slesvicenses Duces unde descendunt?

Tota Holsatia domus à Comitibus Oldenburg. originaliter descendit : è qvibus *Christianus I. Rex Dan.* simulqve Holsatiæ, Stormariæ, ac Wagriæ , abolitô Comitatus titulô, à *Friderico III. Imperat.* Dux factus , Ditmarsorum qvoqve Imperiô ab eodem donatus, qvos demùm Fridericus II. Rex Dan. in ordinem redegit. A fratre autem Christiani III. Adolpho dictô , *Gottorpica*, à Friderici II. germanô Familia *Danico-Holsatica* descendit, qvæ in Sonderburg/ Norburg/ Plön/ sive Arnßböck & Glücksburg/ subdividitur.

XV.

In Holsatia qvid peculiare à bene multis annis obtinuit?

Obtinuit mutua ibi regiminis inter Reges Dan. ac Domum Gottorp. à multis temporum curriculis usu recepta alternatio : vi cujus in regimine Holſatiæ, Stormariæ, Wagriæ, Ditmarſiæ, & Sleſvicenſis Ducatus, alternant. Medietatem ſcil. Rex Dan. conſtitutâ cancellariâ in Glückſtadt / alteram verò *Holſatico-Gottorpica tenet Familia.*

XVI.

Sed Holſatico-Gottorpica illa Familia quam regiminis ſpeciem hodiè in ſuo libero Ducatu habet?

Habet mixti regiminis ſpeciem. Monarchiæ nempe, Ariſtocratiâ & Democratiâ temperatæ, ſpeciem Ducatus Sleſvicenſis gerit : ita tamen, ut prævaleat Status Monarchicus, Dux qvippe ubiqve præſidet; nec autem abſolutâ poteſtate ubiqve fruitur.

XVII.

Qvis & qvotuplex in eodem Ducatu ſtatus valet Politicus?

Sicut in reliqvis Politicis Regnisqve benè conſtitutis diverſi Status atqve Ordd. conſtituti habentur : ita etiam in Ducatu Sleſvicenſi, haut ſecus ac in cæteris Ducatibus Holſatiæ, *ſtatus Politicus duplex eſt, ſuperior* & *inferior.*

XIIX.

Qvis eſt ille ſuperior?

Eſt, qvi *triplicis conditionis homines* complectitur, *Ducem, Prælatos,* & *Nobilium Familias.*

XIX.

Qvis inferior?

Eſt, qvi *cives in civitatibus* & *ruſticos*, qvi duorum ſunt generum, continet. Nonnulli enim propria ſua ac hæreditaria habent bona, mercaturam exercent,

cent, ac ferè ab oneribus ferendis ſunt liberi, Statibusqve reliqvis annumerantur. Cæteri ſunt, qvi in prædiis & bonis conductitiis habitantes, Nobilibus ſubjecti ſunt.

XX.

Penes qvem verò generalis utriusqve Statûs eſt ac manet gubernatio?

Penes *Ducem* ipſa eſt ac manet, eidemqve tanqvam Capiti unicè incumbit.

XXI.

Anne & ipſe in rebus magni momenti ſolus poteſt decernere?

Non ſolus qvicqvam decernere Dux in arduis poteſt negotiis: ſed totô Statuum conceſſu heîc opus eſt, in qvo qvidem ſuprêmus poſt Principem locus Sleſvicenſi Epiſcopo conceditur.

XXII.

Nobiles qvô præcipuè jure in hoc fruuntur Ducatu?

Arcium ac bonorum plenô jure Domini ſunt, ipſisqve ſuô arbitriô venari ac piſcari licet: qvum Bona non beneficiariô jure oblata, ſed hæreditaria & allodialia poſſideant, qvæ nullis tributis ac vectigalibus onerari poſſunt.

XXIII.

In univerſum Ordinibus Ducatus Sleſvicenſ. quid integrum?

Integrum hoc eſt Ordinibus, *ut poſſint è Ducum filiis eligere Dominum, qvem voluerint*: cui tamen bellum aliqvod ſine omnium permiſſu aggredi non licet.

XXIV.

Cui privilegium hoc debent?

Debent Christiano I. Ejus qvippe speciali qvondam beneficiô hoc ipsis promulgatum habetur, qvum in Ducem assumptus à posteris confirmaretur.

XXV.

Qvæ litium ac controversiarum forensium dirimendarum ratio?

Nobilium lites ac controversiæ à Senatu, seu Judicio provinciali, bis qvotannis celebrato, dijudicantur. Vicibus in hoc mutatis Principes, ut privilegiô Provincialibus indultô, præsistent: à qvibus tamen, præsticô malitiæ juramentô, ad Cameram Imperialem causæ devolvuntur.

XXVI.

Qvô jure dirimendis fori controversiis utuntur Rustici?

Jure, aut *scriptô* de fori controversiis decidunt, aut *propriis causidicis* sub diô de causis illorum in præsentiâ Præfecti duorumqve Assessorum agitur.

XXVII.

Qvis juris apud eosdem processus?

Qvum in medium prodierunt litigantes, diligenter à parte utraqve exploratis rerum momentis, Rusticorum cætus ad deliberandum ac modum sententiæ statuendum exire jubetur. Qvibus pro agresti captu consideratis, ad consessum redeunt, &, qvicqvid vel exemplis, vel crassis illorum judiciis justum esse videtur, per constitutum qvendam præconem litigantibus in medium pronunciant. Qvi in genere judicatô acqviescere nolunt, illis debitô modô ad Senatores Principis, vel commune Forum Hollaticum, nonnunqvam etiam ad Cameram Imp. pro rerum, de qvibus litigatur, dignitate provocare liberum est.

XXIIX.

XXIIX.

De Religionis Statu, qvi obtinet in Ducali Holsatia, qvid habes?

Qvemadmodum in Regali Holsatiâ, ita *in Ducali publica Augustana Confessionis Exercitia servantur*, nisi qvod qvidam ex Theologis Calixtinis faveant ogmatibus. Nec & permissum est ullis in Religione Christiana dissidentibus privata sua celebrare sacra.

XXIX.

Qvid & tute de commodis Holsatia Ducalis certi habes?

Tanta Ducatûs Slesvicensis novi esse commoda, ut ix' æstimari possint. Ut enim taceam, cultissimum multis arcibus prædiisqve ornatissimum tractum ucatûs hujus esse, varias ipse frumentorum species rogignit, triticum, hordeum, siliginem, avenam, anicum, & reliqva legumina, tantô qvidem provena, ut in alias provincias annuatim hinc transmittanur: piscibus item tam marinis, qvam fluvialibus abndat. Præterea & mediterraneis locis piscinæ nonullæ sunt ac stagna, qvibus incolæ per intervallum liqvot annorum alternis vicibus nunc ad sationes, unc ad piscationes utuntur. Magnum etiam lucrum ccedit ex venditione lignorum, saginationibus porrum & pascuis. Nam reperiuntur Nobiles, qvi unô x saginatione porcorum summam 4000. Thalerorum onficiunt: qvum tamen præcipuas sylvas obtineat rinceps, in qvarum nonnullis 10000. porcorum sainari possunt. Sic qvoqve singulis annis non exiuus numerus eqvorum, boum ac porcorum in alias rovincias adjacentes divenditur. Ne de emolumenis dicam, qvæ ex ovibus, hœdis, lanâ, atqve mellis coia ad incolas redundant.

XXX.

Qui reditus ejusdem sunt Holsatiæ?

Ut regalis, ita *Ducalis Holsatiæ annui reditus sunt magni*: dicunturqve certas myriades Imperialium æqvare.

XXXI.

Quæ potentia?

Est satis illustris, qvia ditissimos habet Nobiles, & è situ loci maritimô commodissimô magnas qvotannis divitias colligit. Colligitur sanè exindè non obscurè, qvantum bello præsidium heîc parari qveat. Attendendum & hoc: qvòd utraqve Holsatia incolis ditissimis freqvens sit, qvibus excitati ad omnia, tàm artis, qvàm Martis, studia sunt animi.

XXXII.

Ecqvod commerciis florentissimum Ducalis Holsat. habet Emporium?

Ducatus ille Slesvicensis habet sibi ad mare Balticum omnium commerciis florentissimum KILONIUM, ipsum & famosissima Academia celebre: qvam modernus Dux Christianus Albertus A. 1666. fundavit.

XXXIII.

Qui Conventus ibidem qvotannis instituitur?

Instituitur qvotannis Mense Januariô Kilonii celebris ille Conventus, der Kieler Umschlag und Inlager: ad qvem debitores à suis creditoribus, etiamsi ipse Princeps mutuam sumserit pecuniam, citantur.

XXXIV.

Privilegium hoc prædictæ Urbi cur indultum?

Ideò

Ideò indultum est, ut aurea catena humanæ societatis in mutuis pactis & commerciis accuratè & strictissimè conservetur. Et qvamvis aliàs *obstagia* die Einlager/ vetita: in instrumentô tamen Pacis hæc Holsatiæ consvetudo confirmata habetur, ipsaqve & è principiis juris extraordinarii benè defendi potest.

XXXV.

Talia & alia, quæ ad civilem Ducatus Slesvicensis notitiam faciunt, unde plenius haurienda?

Adeunda *Holsatia* est *Andr. Angeli*, *Jonæ Elverfeldii*, J. *Petri*, I. *Petersen*, *Spangenbergii*. Est & præterea MARTINI ZEILERI *Topographia Holsatiæ*, ejusdem item brevis *Holsatiæ Descriptio* adeunda. Nec enim contemnenda de Holsatiæ Statu diversisqve illius Ordd. ibidem leges.

BRE-

BREVIARII
HISTORICO-POLITICI

Quadripartiti

PARS QVARTA,

Erotematicâ Methodô

exhibens

Præcipuas Orbis Hodie-Imperantis

RESPUBLICAS.

CAP. I.

DE REPUBLICA VENETA.

EROTEMA I.

Per Italiam, propè dixerim per Europam, quæ potentissima, quæ tutissima, quæ perfectissima æquè, ac prudentissima Respublica?

REspublica est Veneta, stupendum inter Respubl. Miraculum. In hac qvippe antiqvæ *Romæ Majestas* residet: stetitqve & ipsa *inter Respubl. Regina*; stetit *Maris Adriatici Imperatrix*; stetit regiis insignibus vincta, longè supra mille annos, statura longiùs, qvoad stabit terrarum ille Orbis, terrâ pariter & mari præpotens, qvodqve præcipuum ac peculiare privilegium Aristocraticum est, inexhaustis opibus, gravis. Sola Respubl. hæc omnes Impp. & Reges spernit, ipso naturali sedis suæ situ freta: qvippe mediô undiqve mari cincta; indeqve inexpugnabilis. Qvis non miretur: solam ab aliis desertam per viginti qvatuor & ultrà annos arma Turcica sustinuisse; neqve modò defendisse Candiam, sed ipsi Constantinopoli, captâ Insulâ Tenedô; terrorem & arma propiùs admovisse, ac pleraqve littora & insulas maris mediterranei sibi tributarias reddidisse? *Respublica* proinde *Veneta meritò præcinum qvasi perfectæ Respublicæ Spectaculum censetur.*

II.

Respubl. hæc famosissima unde suum habet nomen?

Ni-

Nomen non aliunde habet, nisi à sede: commodâ planè sede, nempe à VENETIIS, civitate sine muris, sine portis, palis ac paludibus innixa, sita in mediis undis, nec undarum tamen fluctibus obnoxia, qvam nonnemo Eruditorum non *Italiæ Centrum*, sed *Oculum Italorumqve Delicias* vocat.

III.

Ejusdem Reipublicæ rationem æqvè, ac omnem Historiam è qvibus fontibus hauriendam in hoc limine censes?

Scripta, in qvibus ratio Reipubl. Venetæ descripta, varia reperiuntur: reperiuntur & rerum Venetarum Scriptores qvamplurimi. Eminent *Casp. Contarenus, Donatus, Jannotius, M. Ant. Sabellicus, P. Bembus.* CONTARENUS, Cardinalis, superiori vixit seculô, è nobilissima Familia oriundus, Philosophus insignis, Græcè & Latinè admodùm doctus. Scripsit de *Magistratibus & Republ. Venetorum Libros V.* in qvibus qvidem ille notari meretur, qvòd multa auribus Venetorum suorum dederit. JANNOTIUS, natione Florentinus, usqve adeò liberi Status studiosus, & omnem Principatum perosus, ut, qvum videret patriam suam incidisse in manûs Mediceorum, mallet Patavii Exul vivere, qvàm, magnis licèt muneribus à Cosmo Med. invitatus, in Patriam redire, præclaros sermone Italicô conscripsit de *Republ. Dialogos.* Latinè versi sunt, & cum egregio *Commentario Nic. Crasli Veneti, cumqve aneis figuris in Belgio Ao.* 1631. editi. Accedit *singularis de Forma Reipublicæ Venetæ Anonymi Liber*: qvô in prolixè adversùs *Bodinum, extremó de Republica Libró*, Venetam Rempublicam *Optimatum* esse, statuentem, atqve adeò formarum in Rebuspublic. mistionem obstinatè negantem, Autor disputat, ipseqve *Contareni*, è tribus Reipubl. speciebus temperatam Venetæ Reipubl. formam asserentis, sententiam approbat. SABELLICUS temtate

ɔribus Maximiliani I. Imp. vixit, ſeſeqve egregium robavit Hiſtoricum, qviqve mereatur cum antiqvi-ıte comparari. Scripſit de *Venetorum Geſtis Libros* *XXIII.* Adhæc *de ſitu Venettarum* ſcripſit *Libros III.* eqve *Venetis Magiſtratibus Librum unum.* Judi-ium de eo habes in *Jannotii Dialogis p.* 17. ſed excu-ıtur à *Nicolao Craſſo*: eum tradidiſſe qvidem qvàm-lurima à veritate disjuncta, non ſanè deditâ operâ, ſed via natus alienô ſolô, & ab iis monimentis deſtitutus ſſet, à qvibus veritas emi ſolet. BEMBUS Nobilis 'enetus, Vir illuſtri dignitate & famâ, exorſus Hiſto-iam ſuam eſt, ubi deſiit *Sabellicus.* Deſcripſit ſcilicet *'iſtoriam Venetam*, imitatus per omnia Ciceronem uũ, in hoc tamen præcipuè reprehendendus, qvod nimis oluerit videri Latinus, ſæpè factus obſcurus, imò ridi-ılus, dum noluit vocabula, niſi à Cicerone, aut Julio 'æſ. uſurpata, uſurpare. Ejus ſanè tota ſcriptio & for-ıulæ ſic compoſitæ, qvaſi omnia Romæ geſta, & Re-ıbl. illâ ſtante. *Sunt, in qvibus rideam*, inqvit *Lipſ.* *'ot. ad C. 9. L. 1. Polit. ſunt in qvibus indigner. Et* *vum curioſè à verbis ſibi caveret, reperio alibi, qvæ,* *on dicam Tulliana non ſint, ſed vix Latina.* Poſt *embum*, juſſu Senatûs Veneti, Hiſtoriam ſcripſit P. ARUTA, rerum ſeriem ab obitu Julii P. R. ad A. 1552. alicè exhibens. Anglicè reddidit *Henr. Comes Mon-uthenſis.* Poſt hunc itidem Veneti Senatûs juſſu Hi-oriam Venetam ſcripſit M. ANTON. MOCCENIUS. :ripſit & eandem ab Ao. 1521. ad A. 1615. Hiſt. ANDR. AUROCENUS. *Compendium Hiſt. della Republ. di* *enetia è ſui ſtati* ſcripſit *Co. Alfons. Loſchius.* Scripſit *iſtoria Veneta Libros XIII.* PETR. JUSTINIANUS: ripsêre *Fr. Sanſovinus, Th. de Fougaſſes, Joh. Bapt.* *gnatius, P. Marcellus, Fl. Blondus*, & alii plures, qvi-ıs T. III. GOLDASTI *de Mon. R. S. I.* addendus. In o ſiqvidem *Res Eccleſiaſtica Venetorum hujus ſeculi* actantur. Ceterùm *Veneti Dominii Deſcriptionem* bemus è variis Autoribus collectam: habemus *Reſ-bl. Veneta Synopſin*, autore *Job. Cotovicô.* *De Sere-*

nu-

nissima Republ. Venetorum, deqve illius imperio & populorum moribus Relationem qvoqve habemus à *Philippo Honorio* editam. *Leandrum item, Albertum* de *Incrementis Dominii Veneti* & *Ducibus ejusdem* cum variorum de Republ. Veneta Judiciis habemus. *Venetum* deniqve ex Historia Civili *Regimen*, à *Conr. Sam. Schurtzfleischio* magnô studiô novissimè adumbratum, habemus. Ne dicam de Rebus notabilibus ac mirabilibus Venetiarum, qvas Italicô Idiomate inchoavit *Nicolaus Dolgion*, & ampliatas Venetiis Ao. 1666. Zittius, Tit. *Le Cose Notabili di Venetia*, *edidit*.

IV.

In totidem verò, si adeantur, fontibus, qvæ, qvæso, rerum Venetiarum momenta haurienda nobis primo locô occurrunt?

Occurrunt, si laudatos consultum adeamus fontes, haurienda hæc tria: (1) ortus, qvi admodùm tenuis: (2) *progressus*, qvi amplissimus: (3) *successus*, qvi planè singularis ac posteritati stupendus.

V.

Ubi nempe fundatæ primùm Venetiæ?

Fundatæ circa Rivum-altum sunt. Unde & *Origo Rivaltina* Scriptoribus tanqvàm verissimus natalium urbis Venetæ character celebratur. Repetitur utiqve prima origo urbis non à Grado, Heraclea, Metamauco, vel Turcello condita, sed ab ipsa *Rivo-alto*: qvæ, ut antiqvitate, sic etiam majestate prælata universis Insulis, domicilium maximi & supremi in mare Adriaticum imperii evasit.

VI.

A qvibus fundatæ?

Qvanqvam initia Urbis *parva essent, nec tamen fundatores, aeqvè ac habitatores primi parvi fuêre.*

Qvin

vin potius ab *illustribus viris* fundatæ sunt Venetiæ, primum item ab *illustribus hominibus* habitatæ. *Civitas Veneta*, rectè inqvit *Blondus in Descript. U. V.* *non à Pastoribus, sicut Romá; sed à potentioribus ac ditioribus regionis olim à principio habitata.* Atqve & ipsum satis è *Cassiodoro* innotescit.

VII.

Qvando fundatæ?

Tres de tempore fundata, sive condita, Urbis Venetæ circumferuntur sententiæ. *Prior* Patronum SABELLICUM Venetum habet, qvi urbem A. C. 421. fert fundatam. *Altera* est CAR. SIGONII, qvô cum & *Baronius* & inter Epitomatores illius *Spondanus* faciunt, ad A. C. 452. urbis initium collocantes. Qvô & tempore invasionem Attilæ contigisse tradunt. *Tertia* est FL. BLONDI, qvi non admodum longè ab altera sententia abire videtur. Juxta illum enim initium urbis incidit in A. C. 456. Media harum sententiarum vix meretur fidem. Nam *jam ante Attilæ adventum fundatam ac conditam urbem*, non solùm Sabellicus, sed &, qvi Contarenum ac Jannotium Notis egregiis illustravit, NIC. CRASSUS, dudum ostenderunt. Certè, si verum, qvod Sabell. scribit, *Venetias ante eversam Aqvilejam conditas*, meritò dubitamus, utrum Baronii ac seqvacium calculus firmô stare possit talô. Et qvanqvam CONTARENUS *L. 1.* ab Attilæ invasione originem Venetæ urbis arcessat: extra omnem tamen controversiam hoc manet, jam ante hæc tempora in Insula Rivalto, qvum & Italia à Barbaris Alaricô, Aitulphô & Rhadagasiô summâ vi concuteretur, multos Urbis fuisse incolas, nec paucos etiam è diversis Italiæ locis eò concessisse.

IIX.

Annon & diversæ hæ de natali urbis Venetæ annô sententiæ conciliari possunt?

Tt *Omni-*

Omninò conciliari possunt, si inter *urbis Veneti prima initia* & *ejusdem subsecuta incrementa* distingvatur, atqve deinceps dicatur, *de primis urbis initiis loqvi Sabellicum: de augmentis verò, sive incrementis illius reliqvos, qvi ad Attilæ qvidem irruptionem Venetiarum originem referre solent.* ¹Extant hôc sensu præclari *Sannazarii* versus, qvos tantoperè placuisse Senatui Veneto, ut pro singulis centenos aureos Sannazario dono dederit, testatur *Joh. Bapt. Crispus in Vita Sannazarii.* Ita autem ille:

Viderat Adriacis Venetam Neptunus in undis
Stare urbem & toti ponere jura solo.
Nunc mihi Tarpejas qvantumvis Jupiter arces
Objice, & illa tui mœnia Martis, ait.
Si pelago Tiberim præfers, urbem aspice utramvis,
Illam homines dicas, hanc posuisse Deos.

Opitius, nostræ Germaniæ Virgilius, his exprimit Rhythmis:

Neptun sah in der Fluth Venedig herrlich stehen/
Und über Land und See ihr Reich und Herrschafft gehen.
Nun sagt er/ Jupiter erheb der Römer Schlöß/
Und mache / wie du wilst/ mit Martis Stadt dich groß:
Die Tyber ist kein Meer: sprich/ wenn du sie beschauet/
Die Menschen haben dort/ die Götter hier gebauet.

IX.

Datô jam verô natali laudatæ urbis annô, qvem ejus natalem mihi deinceps dabis diem?

E con-

E constanti opinione *Nicolai Crassi* Urbis conditæ *diem* do *IIX. Kal. Apr.* Id autem è decreto Patavinô contigisse, qvod nonnulli volunt, vetustissimô qvôdam monumentô, in Tabulario Patavino, ut ajunt, repertô, nixi, nemo sanus facilè dicet.

X.

Qvô tu qvidem consiliô fundatam hanc urbem putas?

Divinô potius, qvàm hominum consiliô, nova hæc civitas ad Rivum-altum constituta fuit. *Cœperat ibi vicus esse*, ait *Nic. Crassus*, *satis freqvens, non modò piscatoribus & navicularsis, sed multis aliis mortalibus in unum coactis, postqvam Venetiæ urbes Alaricus & Rhadagasius cum ingentibus barbarorum copiis, invaserant.*

XI.

Siccine ergò metus est, cujus impulsu Venetias extrui necessum erat?

Omninò metus causâ heic est impulsiva condendæ urbis Venetæ. Etenim, qvòd perfugium tutissimum Rivus altus contineret adversus efferarum gentium impetum, prima inter omnes alias Insulas coli ac freqventari cæptâ. Ipsa proinde Venetiarum initia *Hobbesianam de civitatum origine Philosophiam* confirmant. Nam licèt illa instinctui naturali acceptâ ex parte ferri debeat: utplurimùm tamen hic non sufficit. Nonnunqvam siqvidem metus invasionis hostilis, metus imminentis potentiæ tyrannicæ instinctum naturalem acuit, ut illius dein impulsu civitates extruantur. Fuit & hæc ipsa extructæ Norimbergæ causa Germanis eam contra Attilam in defensionem sui munientibus.

XII.

Posteaqvam jam conditæ Venetiæ, ecqvem situm sibi urbs hæc impetravit?

Tt 2 *Situm*

Situm in intimo maris Adriatici sinu impetravit : adeoqve tam longè distat à continenti urbs, ut ei ne qvidem ab improviso, qvantumvis magnæ Classis, impetu metuendum sit. Ipsa namqve, intra se 72. Insulas ferè contiguas, qvas 450. pontes uniunt, continens, in medio æstuariorum amplorum sita est, qvæ plus minus 200. milliarium spatiô eam circumdant.

XIII.

Venetiæ tàm commodô æqvè, ac tutô locô sitæ, unde nomen accepêre?

Nomen à Gente sua, è Venetis nempe, qvi eò migrârunt, Urbs *accepit*. Volunt qvidem Veneti script. nobis persvadere, *florem Nobilitatis Rom. illuc migrâsse*. Verùm omnia hæc incertâ nituntur fide: nec scriptores ævi illius tale qvid commemorant. Verisimile igitur manet, *migrâsse eos, qvi sunt Veneti, & ex iis urbem accepisse nomen Venetiarum*. Certè, si reliqvi Italici populi illuc migrâssent, fortassis etiam non accepisset urbs tale nomen, idq; eâ est potiùs notione, qvæ alioqvi ad denotanda plura rebus imponitur, qvàm notione numerandi singulari.

XIV.

De Venetorum gente, eorundemqve migratione qvam compendiosam habes Historiam?

Habeo eam contractam inqve compendium è JOH. LUCII *de Regno Dalmat. & Croat. L. I. c. XVI.* coactam, qvam non pigrabor recitare. *Veneti nempe declinante Imperiô R. Barbarisqve Italiam vastantibus ab Anno 406. usqve ad 452. ad proxima litora Insulasqve confugientes temporarias habitationes construxerant, sed aliis atqve aliis Barbaris supervenientibus in iisdem locis perstitêre : Herulis deinde Anno 476. & Gothis Italiam cum Dalmatia occupantibus,*

tibus, jam maritimis ærumnis assvefacti, ibidem habitationes continuârunt. Neqve post Italiam, à Bellisario occupatam, ob continuatum cum Gothis bellum patrias repetere ausi sunt sedes, sed, sedibus inter paludes fixis, cum Imperio facientes, Narsetis exercitum invitis Francis per propria æstuaria transfretârunt. Longobardis tandem Occidentalem partem Italiæ occupantibus, confugientiumqve ad eandem Insulas numerô crescente, varias civitates construentes, concordes inter se fidem moresqve Rom. servantes, Exarchis Ravennæ adhærentes, navigationem exercuerunt. Sed Græcorum viribus in Italia sensim decrescentibus, Longobardi reliqva continentis Venetiæ loca, & Slavi similiter Dalmat. cum aliqvibus etiam Insulis unô eôdemqve tempore occupârunt, tunc & Venetarum Insularum habitatorum numerus auctus, & Græcorum vires maritimæ in Adriatico & Dalmat. mutilatione debilitatæ fuêre. Abindeqve utriqve, tàm Veneti, qvàm Dalmatæ, ob victûs necessitatem eò magis navigationi incumbendi necessitatem habuerunt; sed *Veneti ex sitûs opportunitate meliorem conditionem nacti sunt, cùm omnium Occidentalis Italiæ fluminum in Adriaticum se exonerantiam ostia in potestate haberent: ideoqe navium Venetarum numerum auctum, navigationemqve eorum dilatatam argui debet: Ita, ut Ravennâ à Longobardis capta, Romano Pontifici obseqventes ipsam* Exarcho recuperare potuerint, *primaqve vice arma tractantes gloriosum nomen Venetum effecerint, eorumqve Dux Hypati titulô tunc ab Impp. decoratus fuerint. Veneti verò etiam intestinis discordiis aliqvandò perturbati fuerint, & à Francis multa incommoda passi sint, ob qva sedem Ducalem ad interiores paludum Insulas, Rivialti, sive Rioltidictas, A.* 810. *reducere coacti fuerunt: tamen & discordias citò se darunt, cum Francis, qvi Classem in Adriatico mari non habebant, facilè pacati, Civitatem Venetiarum* jam olim fundatā magis magisq; ædificârunt.

XV.

Anne verò Veneti liberam sibi sui nominis Urbem condidêre, eam deinceps liberam amplificârunt, & liberam quoque semper possederunt?

Ita unanimiter omnes Autores Veneti volunt, Urbem scil. *Venetiarum conditam esse liberam, nec Imp. Romano subjectam posthac unqvam fuisse.* Libertatis fundamenta *Car. Sigon. Histor. Ital. C. IV.* in transactione Caroli M. cum Irene Imperatrice Orientali ponit, eaqve cautum tradit inter alia capitula, *ut Veneti suis uterentur LL. liberè, & neutri subjecti esse.* Alii Venetos Privilegiô qvôdam Cæsareô libertatem & exemptionem obtinuisse, ex *Alberico Rosate in L. cunctos populos C. de SS. Trin.* dicunt. Ita enim ille: *Ego vidi privilegium concessum Duci ac Civitati Venetiarum, bullatum Bulla aurea.*

XVI.

De præsumpta libertate antiqvissima ecqvid tibi videtur?

Non pauca præsumptam illam Venetorum libertatem oppugnare videntur. Ecce enim ipsi Veneti fatentur: *se libertatem & exemptionem obtinuisse à Romano Imperio:* ergò sub Imperio aliqvandò fuerunt. *Fuisse* autem *eos Imperio subjectos*, argumento hæc esse possunt: qvòd (1) *à Conrado I. Imp. Bodourius, Venetorum Dux, jus monetæ acceperit:* qvòd (2) *Cianus Regiis ornamentis à Barbarossa indutus sit:* qvòd (3) *Camera contra Lauredanum, Venetorum Ducem Ao. 1509. tulerit sententiam;* qvod & id ipsum (4) *Anton. Justinianus in Orat. ad Maximilian. I. fassus sit.* Accedit: qvòd *& optima fidei Historicus Adelmus in Annal. Fuldens. ad A. C. 806. afferat, Carolum M. ordinationem qvondam de populo & Ducibus Venetiæ fecisse.* Qvi autem illam facere potuisset Carolus, si jus aliqvod ipsi in Venetos non fuisset?

XVII.

XVII.

Dum ita sub judice suo lis est, qvi, qvæso, nominatim acrem inter se contentionum serram, diversô tamen tempore, reciprocare studuerunt?

Fecerunt id M. WELSERUS, Augustanus, & TH. GRASWINKELIUS, Delphensis, in discussione Qvæstionis: *An Veneti unqvam jurisdictioni Imp. R. subfuerint?* Illum enim Autorem ferunt *Libri Italici*, n Mirandola. A. 1612. impressi, cui Tit. *Sqvitinio de la libertà Veneta*, i. e. *scrutinium libertatis Venetæ*. In hoc sanè libro Autor unicè à partibus stat affirmantium, affirmativam tàm acriter defendens, ut à Senatu Veneto sub gravissima pœna vendi prohibitus fuerit. Opposuit se masculè, agmen negantium ducens, *Grasvinkelius Tractatu Lat. Lugduni Batavorum A.* 1634. impressô, cui Tit. *Libertas Veneta*. Suppetias ei ante paucos annos tulit RAPH. *de la* TORRE Genuensis *Tractatu Venetiis* editô, cui Tit. *Sqvitinio sqvitinato*. Negitant scil. hi duo, *Venetias unqvam sub Imperio fuisse*, hôc præcipuô argumentô se tuentes: *qvòd in mari ædificata urbs sit; Imperator autem non sit Dominus Maris, & Insula fiat occupantis.* At verò respondent alii: *aliud dominium esse proprietatis, aliud jurisdictionis.* Qvamvis itaqve Veneti occupatione illâ proprietatis dominium acqvisiverint: nec tamen imperii jus consecutos esse ajunt. Nihil siqvidem commune habere volunt causam dominii & jurisdictionis. Imperator qvum sit Dominus Italiæ, Italicarum eoqve Insularum dominium eundem habere, docent: cum pars sint Italiæ. Nec Venetorum Rempublicam mari terminari, addunt, sed bonam partem vicinarum regionum occupâsse.

XIIX.

Qvid Magnus interim in eandem rem noster Conringius habet?

Nihil his obſtantibus, qvæ contra præſumptam illam antiqviſſimam Venetorum libertatē objici ſolent, ὁ πάνυ CONRING. *L. de Fin. Imp. c. XI.* cumqve eo PELLERUS *ad Klock. Ærar.* elegantibus *Obſ.* auctum *L. I. c. XIII.* in contrariam abeunt ſententiam. Ingenuè ille fatetur: *ipſam urbem Venetam, intra Adriaticas aqvas ſubſiſtentem, nunqvam Germani juris eſſe factam; illam, fœdere æternô, inter Carolum M. & Conſtantinopolitanos Cæſares inito, orientali illi Imperio redditam, certè à legibus Imperii occidentalis abſolutam eſſe; ex eo ad Ottonis usqve tempora neminem, ſive Cæſarum Occidentalium, ſive Regum Italiæ in urbem illam qvicqvam ſibi poteſtatis arrogâſſe.*

XIX.

In hoc ipſo ſententiarum divortiô qvâ tutiùs ibimus viâ?

Ibimus tutiſſimè, ſi media incedamus via, neqve omnem libertatem Venetis abjudicaturi, neqve omnimodam tamen iisdem libertatem adjudicaturi. Diſtingvenda enim heîc ſunt *tempora*: diſtingvenda ſunt *loca*. Diſtingvendum nempe *inter antiqviora illa & ſeqviora eſt tempora.* Rempublicam enim Venetam Caroli M. tempore ſub Imperio R. orientale tamen fuiſſe, non eſt, qvòd dubitemus, qvum urbs Venetiarum bonâ pace Caroli M. Imperiô Conſtantinopolitano conceſſa fuerit: qvod *Autor Scrutinii libertatis Ven.* dudùm probavit. Et qvanqvam contradictorem *Graſſvinckelium* habuerit: ea tamen vis veritatis fuit, ut dein appa- ruerit; hunc veritati non litâſſe. Aliter verò res *ſeqviori ævo* ſe habere cœpit. Nam licet & noſtris deinceps Imperatoribus jus in urbem eſſet; nunqvam tamen *certam vim juris* in eam habuêre, multò minus exercuêre. Qvin potius *omnimodam* tandem urbi reliqverunt *libertatem*: qvam & ipſam hactenus in reliqvas terras, qvas poſſidet, non intrepidè, ſaltim terris illis pleriſqve Imperii noſtri poſſeſſione dudùm excidentibus, atqve

atqve adeo juribus Cæſarum in eas qvaſi extinctis, exercet. Diſtingvendum præterea inter *Venetiam* eſt & *Venetias*. Eſto, qvòd *Venetia*, h.e. *urbs ſola*, ab antiqviſſimis temporibus non alieni, ſaltem qvoad *exercitium*, juris fuerit; non omnimodè tamen liberam *Venetiam*, h. e. *omnem tractum Adriatici maris*, fuiſſe, ipſimet Veneti fatentur. Eodem ferè diſtinctio inter *litora ac Inſulas Venetorum*, & inter *ea, qvæ Veneti in Italia continente ora occupaverunt*, recidit. Facilè enim omnimoda illis libertas hodiè concederetur, qvam jam olim ſibi vindicârunt, ſi intra litora & Inſulas ſuas, qvemadmodum anteà, ſe continuiſſent. Ita enim jam largiti ſumus, *in ipſam Venetorum civitatem planè nihil juris Germanico hodiè Imperio competere*: qvod an olim qvidem huic competierit, & in qvantum competierit, Politici meritò dubitant. At de reliqvis, qvæ Veneti hinc inde poſſident, multum diſpar eſt ratio. Nec enim vel ipſi negaverint Veneti, illa fuiſſe in ditione Regni Italici, ſaltim Rudolphô Cæſare. Adhuc autem Henricô VII. Cæſare A. 1311. tributum illos ex more veteri ſolviſſe, locuples Autor eſt *Conradus Vecerius L. de Rebus geſtis Cæſaris illius*.

XX.

Veneti itaqve hanc tantam, ſive viâ facti, ſive viâ juris, adepti libertatem, cui rei initia potentiæ ſuæ accepta referunt?

Veneti ſanè, qvi poſt tantam, qvocunqve modô impetratam, libertatem comiter tamen noſtrum Imperatorem habere ſolent, *potentiæ ſuæ initia è dominio Maris Adriatici accepêre*. Mare occupari poſſe, è *Seldeni L. 1. de Mari clauſo c. 1.* & *Strauchii Diſſert. de Imp. Mar. Qv. 2.* tàm certum eſt, qvàm ſolem lucere. Nec audiendus *Grotius*, id, qvod liqvidô aëre liqvidius eſt, negitans. *Qvalitas* enim *naturalis receptionem imperii aut dominii non impedit*: qvum penes arbitrium humanum hoc ſit, certos huic vel illi rei

terminos constituere. Et posito, *mari non posse ad sensum infigi terminos*: possunt tamen aliqvi poni ad rationem, ut certus milliarium numerus definiatur, qvem egredi non liceat. Cui rei argumento est, qvod inter Articulos Pacis suæ Cromwellius à Belgis pactus fuit: *ut omni piscatione intra decimum ab Anglia milliare abstinerent.* Neqve porrò *magnitudo* obstat, *qvò minùs mare diversis sufficere possit.* Siqvidem eapropter maximè diversis possessoribus commodum esse possit. Sic enim *Portugalliæ Reges* scribuntur: *Reges Portugalliæ, Algarbiæ & citerioris atqve ulterioris Lateris Oceani Africani.* Et, flagrante bello Anglo-Belgico *Anno 1665.* in Anglia numi cum imagine Britanniæ & inscriptione, *QVATVOR MARIA VINDICO*, cudebantur. Pariter, non obstante maris magnitudine, Veneti sibi Adriatici maris imperium tribuunt, idqve veriùs qvidem *occupatione jureqve belli*, qvàm *Pontificis Alexandri concessione*, ab ipso *Grotio* de *Mari libero c.* 3. irrita facta, faciunt. Notanter autem dico *imperium maris*: ut ita & *dominium*, illius pars, nomine totius intelligatur. Potest enim alicui *dominium*, nec tamen *maris imperium* competere. *Utrumqve autem* hodiè penes Venetam Rempublicam, idqve ita illius proprium, ut Venetorum injussu aliis eô uti & frui minimè fas sit; ceu loqvitur *Selden. L. I. de Mari clauso c.* 16. ibidem pluribus causam Venetam agens.

XXI.

Qvâ re verò eorundem maximè crevit potentia?

Crevit maximè *fœdere, cum Balduino primùm Comite Flandriæ, post Imperatore Constantinopolitanó, initó.* Qvia enim Alexius Comnenus, Isaacii Imp. qvem Alexius Angelus Imperio & oculis, privaverat, filius, ad Venetos confugerat, & ab iisdem simul ac Francis & Belgis occupata Constantinopoli in imperium restitutus fuerat, mox verò iterum à Murtzuphlo,

uno

uno è proceribus, obtruncabatur; ideò Franci ac Veneti, novis se devincientes fœderibus, in hæc pacta ivêre: ut, qvicqvid esset sociis armis acqvisitum, æqvô jure divideretur. Occupata itaqve de novo Constantinopoli Balduino Comiti Imperatoria dignitas defertur; Venetis verò omnes maris Ægæi ac Jonii Insulæ, inqve iis Candia, qvam Alexius olim ab Insulanis spontè oblatum Bonifacio affini suo ex Montisferrati Marchionibus cesserat, submissæ.

XXII.

Qvando prima Classis in mari Adriat. à Venetis educta, & adversus qvos?

Chronistæ omnes cum *Sabellico* conveniunt: *primam Venetorum classem in Adriatico mari* pro *Orientali Imperio contra Saracenos, qvi Siciliam occupârant. A. 817. usqve 829. Justiniani Participatii Ducis tempore eductam esse.* Secunda verò Joannis, Participatii Ducis tempore in eodem mari emissa, & Vegliensis Dalmatica civitas simul capta.

XXIII.

Rebus Venetorum tàm bene constitutis à primo Urbis ortu qvantus demùm progressus subsecutus?

Subsecutus *tantus* omninò *Rerum Venetarum progressus: ut Veneti tria distincta, eaqve opulentissima, Regna*, Candiam nempe, Cyprum, Dalmatiam, *tenerent*, ipsiqve hodienùm ditionibus suis cum multis Regnis certare haut reformident.

XXIV.

Candiæ Regnum qvo jure qvondam cessit Venetis?

Cessit jure occupationis. Occupata enim de novo à Venetis Balduino, Comiti Constantinopoli, occupârunt & ipsam Candiam, sive Cretam, satis magnam

gnam & olim admodùm potentem Insulam, suiqve juris eandem fecerunt. Habet autem hæc Insula urbem munitissimam *Candiam*: â qva tota Insula nomen suum accepit: habet & *Caneam*, munitissimam æqvè, ac Candia est, urbem.

XXV.

Qvô jure & ipsi Veneti Regnum tenere cœperunt Dalmatiæ?

Itidem jure occupationis à Venetis teneri illud cœpit. Imperiô nempe Constantinopolitanô magis magisqve declinante, Dalmatiam subjecerunt sibi: qvæ alias ab Occidente Istria, ab Oriente Bosnia, ab Austro Mari Adriatico, à Borea Croatia terminatur.

XXVI.

Qvô jure Regnum Cypri?

Jure protectionis Cyprum acceperunt Veneti, eandemqve totis centum annis tenuerunt Insulam. Qvum nempe primùm Jacobus, Cypri Rex, ut in Regno suo tutior esset, Venetorum societate se munivisset, eumqve in finem Catharinam, M. Cornelii, Senatoris Veneti, filiam in uxorem duxisset, (qvam & Senatus in filiam adoptaverat, aditum sibi ad Cyprum ita paraturus) Rege paulò pòst mortuô, vidua cum prole posthuma, sed mox & ipsa defuncta, in tutelam Senatûs Veneti concessit, qvi eam qvoqve ab intestinis procerum moribus liberavit. Sed qvum autoritate sua totis XV. annis Veneti protexissent Cyprum, Ferdinandus verò Neapol. ut ampla illius Regni possessione potiretur, fœminam variis artibus ad nuptias pelliceret, atqve haut obscurè Turcarum insidiæ, Syriæ qvoqve Regis finitimæ vires, à potentia suspectæ essent, Georgio Cornelio, Reginæ fratri, negotium à Senatu datum in Cyprum proficiscendi, sororemqve persvadendi, ut in Patriam, Reipublicæ Venetæ procuratione Regni relictâ, reverteretur. Id, qvum Georgius perfecisset, Classis Præfectus ac Legati in Tamassi oppidi foro, jubente

bente & inspectante Reginâ, D. Marci Reipubl. tutelaris vexilla erexêre, Cyprumqve Regnum in provinciam redactum. Contigêre hæc A. 1470.

XXVII.

Anne & tria hæc Regna hodièqve salva ac integra à Venetis tenentur?

Non tenentur ampliùs salva ab ipsis ac integra. *Cypri* namqve *Regnum* Turca jam A. 1570. Venetis eripuit, causatus, *penes se potestatem Regni occupandi esse, qvandocunqve vellet: qvia jam ante Regnum Cypri Sultanis Ægypti tributarium fuerit; Resp. etiam Majoribus suis Tributum solverit; nunc vero sibi non ampliùs integrum esse pro exiguo pretio id, qvod suum esset, alii relinqvere.* *De Candia*, nunc passim nota, ex qvo horrendum bellum Turcicum XXIV. annis, & obsidionem urbis Candiæ biennio & ampliùs sustinuit, minor pars remansit Venetis, *ipsáqve* ratione Imperii hodiè est *bipartita. Pars* namqve *una Turcica*, in qva Retimo, Canea, Candia; *altera pars Veneta*, in qva cum mediocris magnitudinis districtibus Spina-longa, Carabusa & Suda. De *Regno* deniqve *Dalmatia* nonnisi maritimam Veneti possident partem: cujus urbes præcipuæ Jadro, Zebenico, & Spalato.

XXIIX.

Quæ regiæ tamen ac egregiæ Venetis salvô superioritatis jure supersunt ditiones?

Supersunt salvô hôc jure Venetis è *terrestribus* in hunc usqve diem *ditionibus Marchia Trevisana, forum Julii*, vulgò Friaul, *Istria* ac *Longobardia Transpadana pars*. Inter *marina* integrum sibi servant ipsum *Adriaticum Mare:* servant & *Insulas*, *Corfu*, sive *Corcyram*, *Cephaloniam*, *Zantem*, sive *Zazynthum*, à Præfecto, qvi Nobilis Venetus, gubernatas. In Archipelago *Insulas Cerigo & Tino*, fortalitiis munitas, salvo *superiori-*

prioritatis jure tenent. Cæteras verò, præter eas, qvas Turca munivit, *Tenedum* nempe, *Lemnum*, *Metellino*, *Scio*, *Nigroponte*, *Lango* & *Rhodum*, communi cum Turca imperio ferè dividunt, Tributumqve CLM. Aureorum circiter qvotannis ab aliis exigunt. Et qvanqvam Turca sui non oblivifcatur: prærogativam tamen Venetis relinqvit. Hos qvippe potentiâ nautica se superiores esse novit.

XXIX.

Qvæ propriè loqvendo Venetorum ditiones sunt Longobardicæ?

Sunt (1) *Ager Patavinus*, lætissimus ille Italiæ Paradisus: cujus caput ad Medoacum fluvium (qvi & Brenta dicitur,) 38. lapideis pontibus stratum, PADOUA, urbs antiqva, ipsaqve aëris saluberrimi, cùm elegantissimô, eôdemqve totius Italiæ haut postremô, *Pratorio*, tùm ad studia omnium commodissimô, Friderici Barbarossæ auspiciis Anno 1178. excitatô, *Gymnasio*; tùm, qvibus indigentium necessitati abundè consulitur, *Montibus Pietatis* admodùm celebris. (2) *Agar Vicentianus*, perpetuum illud Venetæ Civitatis viridarium, cujus urbs præcipua & Episcopalis ad radices collis sita, ac inæqvalibus partibus à Retone, olim Ereteno, & Bacchilione fluminibus navigalibus divisa, VIZENZA, sive Vicetia, non usqve adeò ampla, probè tamen munita, in qva spineam coronam Christi, à S. Ludovico Francorum Rege, donatam, asservari tradunt. (3) *Ager Veronensis*, non in minori ob benignitatem soli sui celebritate Patavino: cujus caput VERONA, Dietrichs Bern/ Colonia Augusta & Nova Gallienana, ab Aurelio Licinio Gallieno, aliàs dicta, Athesi hodiè, qvem qvatuor pontibus nectit, divisa, non minùs nobilis, qvàm Episcopalis civitas, tribus aliis urbibus, nempe *Venetiis*, *Roma* & *Neapoli*, qvas singulæ in VE. RO. NA. Syllabæ notant, æqviparari solita. (4) *Ager Brixiensis*, felicissimus sanè ac fer-

fertilis ager, adeoqve & ipse ubertate fructuumqve varietate aliis Italiæ agris minimè impar: cuius Metropolis ad rivum Gorzam BRIXIA (Brescia) urbs munitissima inter Bergamum à Senonibus in plano campo ad radices montis condita, difficillimis Punici belli temporibus, ut Histor. Rom. Scriptores abundè testantur, Romanis ex asse fidelis. (5) *Ager Bergomensis*, Adduæ & Ollii fluminis aqvis terminatus: cujus caput BERGAMO, Episcopalis hodiè urbs, in editi collis lateribus sita, habens castrum in monte Capella firmissimum. (6) *Ager Cremensis*, angustus oppidò, sed elegans; munitissimâ urbe CREMA celebris, qvæ in loco plano & campestri sita, paludoso se defendit ambitu.

XXX.

Ecqvos jam mihi hôc tantô rerum Venetarum progressu dominii terrestris pones terminos?

Terrestre Venetorum dominium Mari Adriatico ab *Ortu*; Ducatu Mantuano, ditione Pontificiâ à *Meridie*; Alpibus Carnicis & Juliis *à Septentrione*; ditione Tridentinâ & Telinâ ab *Occasu* terminatur. *Longitudo* itaqve est 300000. passuum, *latitudo* qvartam longitudinis partem interdum facit, interdum est angustior.

XXXI

Maritimum autem Venetorum qvousqve se extendit dominium?

Per Mare Adriaticum, qvod Italicè *Golfo di Venetia* vocatur, *longè lateqve se extendit*. Oblongus nempè qvidam *Maris Mediterranei Sinus* est, isqve alluens *Adriam*, cujus se Dominos Veneti dicunt.

XXXII.

Dominium hoc qvô solemniori ritu confirmari sibi qvotannis student Veneti?

Fa-

Faciunt id *annuâ Maris Adriatici desponsatione*: dum ipso Ascensionis Dominicæ festô, qvô Nundinæ Venetiis celebrantur, annulum aureum, tanqvam sponsalitiam qvandam arrham, eidem Dux, cum magna pompa splendidoqve Patrum Comitatu ex urbe ad Adriatici Maris præcipuum portum (*al Lio* appellant) profectus, naviqve deinceps peculiari vectus, injicit: atqve Adriaticam Thetidem hoc pacto sibi desponsat.

XXXIII.

Qvô, qvæso, nomine navis illa, in qva Dux Mare sibi desponsaturus vehitur, vocari solet?

BUCENTAURUM vocant, à *bu*, qvod *magnum aliqvid* significat, & à *Centauro*, antiqvo navium insigni, vel qvasi *Bu-Taurum*, qvæ olim Æneæ navis. Alii *Ducentaurum* appellatam volunt, qvasi *ducentorum hominum navigium capax.* In Synodo Florentina πȣ̓ζιδόρ9ν dicitur.

XXXIV.

Qvale qvidem ac qvantum hoc navigii genus esse putas?

Navigium ornatissimum est *idemqve maximum.* Nam structura ejus sublimis columellisqve freqventioribus culta, aurôqve ad proram à puppi præfulgida. In frontispicio Ducale solium, superiori tabulatô collocatum cernitur, ubi Princeps inter legatos consiliariosqve medius ac sublimis sedere solet, & circum per subsellia summus ille Patrum Ordo majestatis ac silentii plenus. In inferiori tabulato remiges navigium tonsis agunt, & remulcô interdum. Publicum item erectum ibi vexillum cernitur, & juxta illud Principis auratum scutum: summitasqve Bucentauri holosericum purpureumqve habet opertorium, funibus alligatum, ne ventus rapiat. Ad proram Justitiæ simulacrum

crum positum aurô fulgens: cujus dextra nudum ensem, læva æqvilibrium tenet, rostrumqve insigne prominet. Utqve navigii forma sit eò conspectior, insigniores hospites aliiqve eminentioris fortunæ viri à Principe & Patribus eâdem machinâ ex officio excipiuntur.

XXXV.

Qvibus potissimùm solemnibus in eodem navigio Dux Venetus Desponsationis Actum peragit?

Solemni die Ascensionis Domin. Princeps, cum Principum Legatis Senatuqve purpuratô Bucentaurô vectus, *annulum aureum*, à Patriarcha consecratum, digitôqve detractum, in *celsa stans puppi in undas* (aqvâ tamen Lustrali priùs solemni ritu in mare profusa) *projicit*, dicens: *desponsamus te, Mare, in signum Veri perpetuiqve Imperii.* Post hæc serta florea Principi Senatuiqve Veneto boni ominis ac lætitiæ gratiâ impertiuntur.

XXXVI.

Solemnium horum institutio ad qvem annum Christi referenda, & unde eorundem origo repetenda?

Primùm facta institutio solemnioris istius desponsationis annô reparatæ salutis MCCCXI. fertur. Alii, altiùs originem indagantes, eandem *ad adventum Imperatoris Friderici Ænobarbi*, sive *Barbarossæ*, h. e. ad A. MCLXXVII. qvô ille pro componendâ pace cum Pontifice Alexandro III. Senatuqve Venetias accesserat, referunt, atqve adeò qvidem *rei originem à singulari qvodam Pontificis Roman. privilegio* repetunt. *Justinianum* audiamus hâc de re disserentem. Ita autem ille *L. XIV. Imperator Pontificem odiô Vatinianô insectatus, abire Româ Venetiasqve petere, tanqvam asylum tutum coëgerat, ipseqve & deinceps in Ve-*

Venetos classem Duce Ottone filio immiserat, qvi à Venetis debellatus, captus & ad patrem remissus ab eo impetravit, ut Venetias concederet de pace acturus: qvod feliciter factum, Pontifexqve integrum pietate & virtute Venetorum restitutus. Qvibus ut Pontifex paria faceret, præter plurima alia privilegia Veneto Senatui concessa, gratulabundus Principi annulum porrexit aureum dicens: Ziane Dux accipe, & me autore hoc mare tibi Venetiaqve armis obnoxium desponsato, qvod tu & futuri Principes qvotannis stato die in perpetuum servabitis, ut omnis posteritas, memoriâ repetitâ, intelligat, maris possessionem patriâ virtute ac navali disciplinâ vestram esse, jure belli qvandoqve factam, atqve ut uxorem viro, ita illud desponsationis annua munere vestro subjacere imperio. Hactenus *Justinianus.*

XXXVII.

Ecqvid tibi verò de hac summi Pontificis concessione videtur?

Videtur ea mihi esse nulla: possetqve heîc optimè responderi, qvod olim Caribes ad Ancisum Hispanum apud *Casp. Ens. L. 3. c. 9. Hist. Occident.* respondisse leguntur: *miram sibi videri Pontificis liberalitatem, qvi, qvod suum non esset, largiretur.* Mihi verò & argutum heîc ac mordax Hieronymi Donati, Legati Veneti, responsum in mentem venit. Is enim per jocum ab Alexandro Borgiâ, Pontifice ejus nominis VI. interrogatus, *unde hoc maris Veneti accepissent Imperium*, respondisse fertur: *Ostendat mihi vestra Sanctitas Instrumentum Patrimonii S. Petri, & à tergo scriptam inveniet maris Adriatici concessionem Venetis factam.* Inconcussum itaqve manet, qvod vel semel asserui: *occupatione nempe jureqve belli* veriùs, qvàm *Pontificis Alexandri concessione, Venetos Adriatici Maris imperium obtinuisse.* Et qvanqvam pro dominio hoc Venetos inter ac Genuenses acerrima bella suborta: Venetorum tamen fatum prævaluit, adeòqve

qve Genuenses, maris dominiô exuti, relinqvere id Venetis coacti sunt.

XXXIIX.

Dominio utiqve Venetorum tàm longè lateq; per mare, per terras patente, qvis rerum tandem successus obtinuit?

Obtinuit tàm singularis aqvè, ac posteritati stupendus rerum Venetarum successus, ut in curia æstimari inciperet Majestas, in Familia Nobilitas, in Civitate Opulentia, in Ærario Thesauri. Thesauri, facetè inqvit Hispanus ille, *alibi nascuntur, apud Venetos conflantur.* Tria itaqve felicitatis Venetæ momenta apud *Sansovinum* celebrantur: GRANDEZZA, NOBILITA, RICHEZZA.

XXXIX.

At enim Ærarii Veneti Thesauros unde commodè æstimare licet?

E reditibus æstimandi sunt, qvos tempore pacis ex omnibus statibus subjectis qvotannis præceptos ad 12. *aut* 15. *milliones librarum nonnulli extendunt.* Hàc autem ratione colliguntur: Ex urbibus, qvas in Italiæ continente possident Veneti, octingenta coronatorum millia percipiuntur. Ipsa urbs Veneta è diversis portoriis & vectigalibus, tum aliis tributis septingenta millia coronatorum collecta pendit. Qvin solum vini vectigal qvotannis CXXX. millibus coronatorum redimitur. Insuper è variis decimis, Nobilitati ac vulgo impositis, in ipsa civitate magna argenti summa coacervatur. Iↄ millia è vectigalibus salis colliguntur. Olim è Regno Cypri qvingenta millia coronatorum Ærarium percipiebat: qvam tamen snmmam hodiè alii subditi per diversum modum præstant. Et qvanqvam hi tanti reditus ferè omnes in munitiones urbium, præsidia Castellorum, stipendia Magistratuum, &c. impendantur: neqve tamen eò minùs opulentum ærarium est, qvum varii modi extra ordinem colligendi pecuniam habeantur, sine ullo populi sese oppositurī metu. Habent autem Veneti *tres præcipuos extra*

ordinem augendi Ærarii modos. Primus est decimarum, qvæ tam patriciis, qvàm plebeis, ratione bonorum immobilium hâc ratione imponuntur : ut, qvod semel qvotannis pendi consvevit, id jam bis térve, prout à Senatu decretum fuerit, pendatur. Pari ratione & vectigalia, aut Portoria mercium omnium, qvæ à mercatoribus solvantur, augent. *Alter modus* hic est : Patricii aliqvot annis Magistratum gratis gerunt, præcipuosqve honores, qvi in benè meritos conferri solent, pretiô emunt. Hi tamen nec dum iis conferuntur, qvi plurimum offerunt, sed respectus virtuti habetur. Id verò ad tempus fieri solet. Accedit: qvod per *dispensationem certóq; pretio* Nobiles adhuc minores ad Consilium admittant, illosq; bonorum capaces declarent. *Tertius modus*: ut, qvum gravis aliqva urgeat necessitas, à privatis argentum mutuò accipiatur, vel illorum, qvi non spontè consentiunt, supellex vendatur. Obstringit autem se fide datâ Senatus intra certos annos, qvidqvid in hunc modum sumserit, redditurum, usurasqve persoluturum, puta aut duo pro unoqvoqve centenario, aut qvinqve pro eodem. Hos scilicet & benè multos alios Veneti Ærarii sui augendi habent modos : qvòd, etiamsi pace sufficiat, bello tamen semper laborare, τῷ πάνυ *Contarino* putatur.

XL.

Opulentia Civitatis unde commodè æstimanda?

Æstimanda è commerciis, qvæ florentiora qvidem olim erant, ac hodiè sunt. Unde & faciliùs magna bella geri poterant : qvum opulentissimi è commerciis Indicis essent cives. Utut autem ex eo tempore, qvo Belgarum res florere cœperunt, commercia Venetorum valdè concisa sint : nec penitùs tamen excisa sunt; sed & ipsa magnô studio adhuc freqventantur. Ne dicam : qvod Veneti hodienùm commerciis opibus, qvibus potentiam; potentiâ securitatem sibi parare soleant.

leant. *Æstimanda & opulentia civitatis* ex *ingenti ac inæstimabili est Thesauro* : qvem peregrinantibus ostentare solent. Tanta ibi gemmarum & auri multitudo est, ut major acervus uno in loco nuspiam reperiri credatur.

XLI.

Familiarum juxta hæc nobilitatem unde mihi æstimabis?

Æstimari hæc facilè poterit è Nobilium (1) *numerô.* Est enim is magnus, & interdum ad 4. vel 5000. accedit. (2) *Præstantiâ.* Præstant enim Nobiles Veneti longè plurimùm. Præprimis autem præstant *claritate generis*; qvippe qvi referunt ejus originem ad eos nobilissimos atqve opulentissimos Viros, qvi, Barbarorum incursiones effugientes, constituendæ civitatis Venetæ primi autores fuerunt. Præstant & ipsi *alterâ ratione*; qvod incorruptum & sincerum qvàm maximè idem Genus, adhibitâ curâ maximâ, præstiterunt: qvum præsertim nihil unqvam ex iis rebus passa civitas, qvæ mutationis & innovationis afferre solent necessitatem. Accessit huic major etiam claritas & existimatio: posteaqvàm *Majora* è Nobilibus *Comitia* ad publica negotia gerenda & administranda constitui cœpêre.

XLII.

Curiæ deniqve Venetæ majestas, qvæ ipsa utiqve primô locô æstimanda erat, unde rectè æstimabitur?

Æstimabitur è summa, qvæ penes Senatum Venetum, (1) *potestate.* Sancit enim is leges, pacis belliqve tempora ordinat, fœdera pangit, inducias facit, vitæ, mortis, rerum in suo territorio omnium arbitrium habet. Deinde & æstimabitur Curiæ Venetæ Majestas è *summa gravitate* : Senatus enim qvasi Regum est, Senatoresqve Atticâ qvâdam severitate conspicui.

Qvid? qvòd incedentium species augusta; augustus & ipse sit vultus. Dicere itaqve cum illo Romano heîc licebit: *Senatus ille? Qvem qvi ex Regibus constare dixit, unus veram Romani Senatûs speciem cepit.*

XLIII.

Eeqvod autem, sive præsidium, sive fundamentum, ejusdem est Curia?

Est CONSILIUM MAGNUM. Ex hoc qvippe reliqvi Magistratus Spiritum suum, legesqve vim suam accipiunt. Unde & ipsum inter Consilia eminet, sibiqve meritò supremam vendicat potestatem.

XLIV.

Qvô Consilium hoc M. nomine apud Italos ac Titulô venit?

Vernacula Venetorum GRAN CONSIGLIO effertur. Vulgò sub Titulo SIGNORIA DI VENETIA *id denotant.*

XLV.

Qvô & Latino nomine commodè veniet?

Certè, qvi COMITIA MAJORA Magnum Venetorum Consilium dicet, non à re abludet. Facilè id *Bembum* aliosqve legentibus observandum.

XLVI.

Idem Consilium è qvibus constituitur?

Constituitur è *Patriciis*, sive *Nobilibus Venetis*, qvi excesserant jam 25. Annos, aut qvi etiam juniores 25. annis sortè diem S. Barbaræ attigerunt. *E tutto composto dell aggregato di Gentil huomini Vinitiani*, inqvit *Sansovin. Libro inscript. del Governo della Rep. Vinit.* Sic igitur *universi Patricii* eò conveniunt, vel saltem conveniendo eò jus habent. Nec tamen ruere illic, aut

aut intrare, qvum libet, concessum. *Ætas* qvippe definita legibus reqviritur: qvum si qvis attigerit, statim Candidatus audit, mox Collega è Candidato factus: nec priùs verò, qvàm familiam, imagines, insignia ostenderit. His enim ostensis Candidatus sorte assumitur, judiciô probatur. Qvin & expectanda heîc *sedes*: priusqvam occupetur, occupanda, qvum sinant leges.

XLVII.

Annon & qvidam in Consilium hoc M. assumi possunt ante dictum tempus?

Omninò, urgente necessitate possunt recipi. Ita nostrô hôc tempore ob bellum Turcicum multi Nobiles, qvi obtulerant 200. Ducatos viritim, electi: ut Consilium M. ante dictum tempus intrare, & Magistratuum obire munia, pecuniâ ipsis dispensationem conciliante.

XLIIX.

Anne item peregrini unqvam allecti?

Allecti & hi, urgente belli Turcici necessitate, in Consilium M. Ita enim aliqvot Pisanorum, solutô pretiô MM. Aureorum, in numerum Consilii M. recepti. Eademqve libertas & aliis permissa. Inter Cives honorarios non ita pridem qvoqve ascriptus Joh. Frideric. Dux Brunsvicens. & antehac Ferdinandus IV. Rex Rom.

XLIX.

Qvi ipsi in universum à participatione Consilii hujus excluduntur?

Excluduntur heic penitùs omnes Clerici. Exclusionis autem hujus eam reddit causam *Bodinus, ne Respubl. arcana prodantur.* Namqve sacris initiati sunt, nihil contra Pontificis Maximi utilitates facturi putantur. Unde & Hermolaum Barbarum exilio â Ve-

netis damnatum legimus: qvod Legatus ad Papam in Collegio Cardinalium se recipi passus fuerat.

L.

Cæterum, qvando & qvomodo Consilium hoc Magnum instituitur?

Ordinariè singulis instituitur Dominicis ac *feriatis diebus.* Signô autem per campanam datô, paulò post meridiem intrant, exeuntes circa vesperam citiùs, vel tardiùs hyeme. In æstate conveniunt manè ante prandium. Et ordinariè qvidem 1400. Nobiles conveniunt singulisqve vicibus novem voces distribuuntur.

LI.

Cur instituitur?

Instituitur, ut Magnos Venetorum Magistratus creet & Præfectos oppidorum, in societatem Respubl. Venetæ adscitorum, constituat. Qvid? qvǒd & hujus Consilii autoritate leges, qvæ ad Constitutionem Reipubl. pertinent, sanciantur. Apud Consilium deniqve hoc summa totius civitatis est autoritas. Nec minùs & reliqvorum Collegiorum autoritas ex ejusdem decretis pendet.

LII.

Qvid ex se immediatè creat?

PREGADINORUM ex se *immediatè* creat CONCILIUM, qvod Reipublicæ membrum est præstantissimum propter gravissima negotia, de qvibus agit.

LIII.

Concilium hoc qvô nomine vocatur Italis?

Vocatur *Consiglio di Pregadi*, qvod falsò alii scribunt *Consiglio di Predagi. Pregadini* inde dicti: qvotqvot eidem intersunt Concilio.

LIV.

Qvô nomine Latinis venit auribus?

Rectè

Rectè Senatus nomine in Latio insignitur : eò qvòd multi honorati Senes Concilium Pregadinorum intrent. Nec diffitetur id Contarenus : nec & graves dissentiunt Scriptores. Appositè *Autor Gallus L. de la Respubliq. de Venise* ait : *cestuy Cy est vrajement Senat, qvi se nomme li Pregadi.*

LV.

E qvibus & qvomodo constituitur ?

Compendium est Consilii Majoris, qviqve cooptantur, è Consilio Maj. destinantur. Pregadino & sorte ac judicio probati, recipiuntur, numerô CXX. Ex his autem LX. ordinarii eliguntur, qvibus iterum LX. adscribuntur, *della Gionta* dicti.

LVI.

In qvibus expediundis rebus idipsum maximè occupatur?

Occupatur in Belli Paciùqve negotiis tractandis, in Legibus condendis, in imponendis tributis, inqve exigendô censu. Qvicqvid igitur heîc statuitur, ratum : qvicqvid imperatur, sanctum est.

LVII.

Qvos qvidem creat?

Creat *Generalem Classi Præfectum* : creat & *Provedftorem Generalem*, h. e. militiæ terrestris Præfectum.

LIIX.

Qvi & præter illos à Pregadinorum creantur Concilio ?

Creantur qvoqve ab hoc Concilio (I) *Savi Grandi*, i. e. *Sapientes majores*, Sex scil. majoris existimationis Viri, qvi pacis belloqve tractent negotia, literas dent ad Principes, & acceptis respondeant, qviqve à consiliis sint & gubernent Remp. suasqve sententias Collegio

giô di Pregadi communicent. (II) *Savi di Terra ferma*, i. e. *Sapientes terræ continentis*, ipsiqve qvinqve numerô, eandem cum præcedentibus habentem autoritatem. Cum his namqve simul administrationem gerunt, rebusqve militaribus præsunt. (III) *Savi degli Ordini*, i. e. *Sapientes Ordinum*: qvorum itidem sunt qvinqve, sed utplurimùm Juvenes. Commodissimam hi habent occasionem perveniendi ad civilium negotiorum expeditionem. Proponunt enim & dicunt sententias suas, seseqve exercent, in Speculo qvasi qvôdam Seniorum se contuentes.

LIX.

Trium hi Sapientes Ordinum qvid ex se faciunt?

Faciunt ex se COLLEGIUM tertium, veluti Membrum in Republica Veneta, idqve maxima cùm honestate tùm autoritate pollens. Nomen à personis habet, qvibus continetur, ipsumqve & *Sapientum* appellatur *Collegium*, numerô qvidem ternarium non excedente. Ejus enim tres Magistratus, tria qvoqve diversa officia.

LX.

Collegium qvando coit?

Coit *cotidie, horis post ortum Solis circiter duabus*, ut prospiciat & consulat universæ Reipublicæ.

LXI.

Anne tres illi tantùm Magistratus in Collegii nomen veniunt?

Etiamsi è tribus præcipuè Magistratibus, qvi *Sapientes* appellantur, aut *Maximis rebus*, aut *Continenti*, aut *Mari Præfecti*, numerôqve sunt XVI. primi qvidem generis sex, cæterorum qvinqve singulatim, COLLEGIUM constet: *nec* tamen *soli in Collegii nomen veniunt*; verùm etiam *Principem* & *Consiliarios*, nec non

non *tres XL. Virûm Præsides* eôdem nomine venire certum est.

LXII.

E qvibus igitur conjunctim & qvô ordine COLLEGIUM constituitur?

Constituitur *è Principe, sex Consiliariis, sex di Savi Grandi, qvinqve Savi di Terra ferma, qvinqve Savi degli Ordini, & tribus Præsidibus XL. Virûm:* qvos *i Capi di Qvaranta Criminali* vocant Itali.

LXIII.

Verbô qvid COLLEGIUM est?

MANUS *est reliqvis Consiliis, aut Magistratibus, qvæ unicuiqve expedienda conveniunt, negotia subministrans.* Heîc siqvidem literæ leguntur, Oratores audiuntur, causæ civiles & delegati solitæ distribuuntur, &c. Refert scil. huc, adhibitis illis Magistratibus, qvorum propria est actio, unà cum illis Princeps, qvicqvid agendum, ibidemqve deinceps id, præsente Duce, disputatur, & singula momenta, cùm rationum, tùm rerum, qvàm diligentissimè expensa, postremò ad Senatum deferuntur, cujus tantummodò est sancire & decernere.

LXIV.

In Collegio qvum & Consiliarii habeantur, qvi, qvæso, illi sunt?

Sunt ex honoratioribus urbis Nobilibus, autoritate ac dignitate Magistratûs idita exigente electi viri, ut Duci assideant, cumqve ipso peragant res omnes, præcipuè non publicas: cujusmodi sunt audire postulata, publicas literas omnes resignare, privilegia indulgere, & id genus alia: qvæ tamen ab ipso Duce perfici non possunt, nisi adsint unà qvaterni Consiliarii; possunt tamen ab ipsis, si fortè Dux absit.

LXV.

LXV.

Qvid porrò ex officio horum est Consiliorum?

De rebus omnibus ad Comitia referunt, qvæ præcipua ipsorum autoritas. Possunt & ad Senatum referre & ad Concilium Decemvirûm: qvi tamen ad Senatum præcipuè referunt.

LXVI.

Qvanta ipsorum est autoritas?

Multò major, qvàm Sapientium & eorum, qvi XViris præsident. His enim utrisqve ad Comitia referre nullô modô licet: qvum tamen id liceat Consiliariis.

LXVII.

Qvamdiu & ipsi munus suum obeunt?

Annuum munus est Consiliarii, qvod tamen non obitur, nisi per menses 8. Qvatuor enim reliqvi menses impenduntur alii, nempe Qvadraginta-Virali Collegio, qvod Capitis judicia exercere solet.

LXIIX.

Annon plures, præter illos sex, sunt Consiliarii?

Sunt tres adhuc Consiliarii, iiqve *inferiores, continuò assidentes Qvadraginta-Virali Collegio*, h. e. *Criminali judicio.* Possunt autem sedere in illô primis 4. mensibus, aut 4. ultimis, aut primis duobus, aut duobus ultimis: ita qvidem, ut qvi Consiliarius inferior, ipse aut fuerit, aut esse debeat Consiliarius superior: vel qvi superior, ipse aut fuerit, aut esse debeat Consiliarius inferior. Sic igitur semper necessariò IX. sunt Consiliarii. Duci enim assident continuò sex, & tres Criminali Judicio ad auscultandas res Criminales.

LXIX.

LXIX.

Ecqvis verò Magistratus alius, æqvè maximi monenti ac Collegium Sapientum, totum id excipit?

Excipit totum Collegium, qvod tribus Magistratibus, Magistratibus nempe Sapientum, qvàm maximè constat, *Concilium Decemvirûm, nihilominùs annexum qvid magis, qvàm præcipuè præcipuis Reipubl. Venetæ partibus insitum*, ad Dictatorem, *Donati* Jannoti judiciô, qvàm proximè accedens, qvi apud Rom. in magnis periculis dicebatur. Hoc saltem interest, qvòd Dictator qvibusdam temporibus turbulentis creari solebat; Decemviratus verò in Republ. Veneta semper adest, eademqve supremâ pollet autoritate, qvâ Senatus & Civitas universa. Nam decernere potest de rebus publicis, utcunqve libet: nec ulla est, unde superior pendeat potestas.

LXX.

Potestas hæc ordinaria est, an extraordinaria?

Est *extraordinaria, & non nisi in ultimô Reipubl. discrimine usurpata*: vel, ut *Auctor. Relat. Mscr.* loqvi amat, *in caso di grandissima importanza. Non uti solet*, inqvit *Don.* Jannotus *Dial. de R. V. Decemvirûm Collegium autoritate præterqvàm in rebus gravissimis: qvibus aliâ ratione subveniri non facilè potest, qvales occultæ deliberationes de bello inferendi & pace componendâ clandestinaq; omnes transactiones, aut pertractiones, expedita missiones legatorum in castra.*

LXXI.

Eadem potestas qvalis ac qvanta propriè?

Ut veneratio Consilii Decemviralis ingens est: ita sanè *potestas ejus maxima, & si non absoluta, absolu-*

soluta tamen qvandoqve vicaria. Il Consiglio, novus Scriptor Italus ait, di Dieci delibera conpotestà assolutà. Sed ille fortè (1) casum extraordinariæ necessitatis æstimat: (2) potestatem non suô, sed Reipublicæ nomine consideratam intelligit. Si enim aliter sentiat, perperam sentit: qvum Decemviri omninò à Consilio M. dependeant, adeoqve non autoritate propriâ suô munere in Republ. fungantur.

LXXII.

Tantæ potestati vigor qvamdiu fuit idem?

Idem bene multis fuit Seculis. Decem virorum enim Consilium jam A. 1310. pro conservanda pace ac concordia creatum, & A. 1311. in qvinqve annos, A. 1315. in decem annos confirmatum: donec tandem, tot animadversis commodis, A. 1535. d. 20. Jul. perpetuum fieret.

LXXIII.

Tàm diuturni itaqve Consilii munus pariterq́; & ecqvod opus est?

Ejus MUNUS est (1) *deliberare*, qvod è Republ. visum. (2) *imperii arcana servare sibi & Collegio suo.* OPUS *est* (1) *reperimere ambitum*, (2) *moderari jus suffragiorum*, (3) *rei maritimæ habere curam*, (4) *machinis, tormentis tormentorum præfectis providere.*

LXXIV.

In qvos id ipsum inqvirit?

Inqvirit in *majestatis læsæ reos*, in *sectarios*, in *proditores*, in *Sodomitas*, in *monetæ falsarios*. Qvid? qvod & in ipsius *Principis vitam ac mores* inqvirat. Ita enim, dignitatem in hoc Consilio sedendi illi sæpè ademptam, legimus: si trahere in se vim legum, si insurgere in Senatum voluit.

LXXV.

LXXV.

Ejusdem Consilii literæ quâ formâ scribuntur?

Scribuntur formâ hâc, C. X. Eſt autem horum characterum ſenſus: *Capi di dieci.* Id Caput, id Ducem id Conſilio Xvirorum ſonat.

LXXVI.

Diplomata qvam exhibent Scripturam?

Diplomata, qvibus Reipublicæ arcana in hoc Conſilio continentur, hanc Script. exhibent: *Doge di Venetia c. con ill ſuo conſiglio di dieci,* i. e. *Dux Venetiarum, c. cum Conſilio noſtro Decem.*

LXXVII.

Verbô qvalis hic ipſe eſt Magiſtratus?

Magiſtratus eſt omnium illuſtriſſimus & excellentiſſimus, & maxima ſimul autoritatis: qvippe cui ordinariè & ipſe Dux intereſt, nec tamen præeſt. Intereſt, donec Reipublicæ æſtimet bonum: ſin verò in Rempubl. aliqvid moliatur, eidem & ſubeſt. Imò abeſt: ſi habeant Decemviri, qvæ non communicent cum Duce.

LXXIIX.

Qvô commodo mihi Magiſtratum eundem decorabis Elogiô?

Minimè, credo, fallam: ſi *Animam libertatis Venetæ* dixero. Effœtum namqve jamdiu Reipubl. Venetæ corpus fuiſſet, niſi Xviri inſtauráſſent vires, propè langveſcenti robur reddidiſſent ac vitam.

LXXIX.

Cui tamen Conſilio totam Reipubl. relinqves Summam?

Ma-

Manet hac tota, cujuscunqve etiam Decemvirale Consilium cum reliqvis sit autoritatis, *penes Consilium Magnum*. Penes solos, inqvam, Nobiles, penesqve hos omnes, summa Reipubl. est, & manet: qvippe qvi Consilium M. constituunt. Si consultandum namqve de bello & pace, de legibus potissimis, de maximis constituendis Magistratibus, de tributis, tota convocari Nobilitas Veneta solet.

LXXX.

Qvem nihilominùs summum Reipubl. Magistratum heîc nôsti?

Summus Reipubl. Veneta Magistratus, & tanqvàm Caput, principalem, qvantum ad habitum, pompam, habitationem, & alia, repræsentans dignitatem, DUX *est*. Lingvâ vernaculâ *Doge* appellatur: estqve Dux sine Imperio civili, Princeps sine principatu, nudus majestate, solô honore *supremi Magistratûs* contentus.

LXXXI.

Qvi Titulus ei datur?

Duci, perindè ac Reipublicæ, Titulus *Serenissimi* & *Celsissimi* datur: idqve ratione *Cypri*, *Dalmatia* & *Candia*.

LXXXII.

Peculiare ipsius insigne? qvod est?

Est galerus Ducalis, pyropô fulgentissimô conspicuus, & longiusculè acuminatus, inqve tempora modicè flexilis: qvem tempore inaugurationis in saxo mediocris eminentiæ, qvod *Gigantum scalas* nominant, capiti indunt.

CXXXIII.

Qvalis is igitur ad pompam est ac qvantus?

Præcipua ejus in Civitate est dignitas maximiqve hono-

honores. Princeps est, sed nunqvam suæ spontis, nunqvàm suarum actionum arbiter ; nec tamen sine curis arduum ipsius munus.

LXXXIV.

Ecqvodnam Ducis est munus?

Nomen, titulum legibus, qvas sancit Senatus, præscripsit, ut autoritatem habeant. Leges igitur ferendi potestas penes Senatum, auctoritas verò penes Principem est : nec tamen alia, nisi qvam Leges ipsi permittunt. Judicant enim, jubent, constituunt Senatores : Duci autem audire fermè sufficit, seqvi necesse est. Nam nisi seqvatur, pro hoste habetur.

LXXXV.

Qvid & ipsius fit nomine?

Moneta ejus nomine cuditur, scribuntur & ejus nomine literæ; residuâ nihilominùs & heic penes Senatores integra rerum gerendarum potestate, adeò, ut neqve in his duobus passibus Dux solus qvicqvam efficere possit.

LXXXVI.

Ecqvid verò capitale huic est?

Capitale Duci est dominatione peccare in Rempubl. Ita enim jam ducentis abhinc annis Martini Phaletri dominatio apud *Contarenum L. 3. de R. V.* morte expiata legitur. Qvapropter in Consilia ejus omnes intenti sunt, estqve jam adulti moris destinata rimari & observare, qvid Dux agat.

LXXXVII.

Eundem qvi coërcere possunt?

Possunt hoc facere Decemviri. Exuere namq; hi dignitate possunt Ducem, si peccaverit. Aliàs ab excessu demùm vitam Ducis examinare illi solent, qvam egit ; officium, qvod gessit. Et sanè, si qvid peccatum, in liberos qvoqve vindicatur, vindicatur in propinqvos. Qvod

sanè indicio est: *Ducem adeò non esse cum Imperio, ut quoque vix simulacrum habeat imperantis.*

LXXXIIX.

Rebus Ducis Veneti sic quidem stantibus, quid sermone tritum de illo circumfertur?

Circumfertur hoc sanè tritum de Duce Veneto: *quod in Curia sit Senator; in ædibus Rex; in urbe captivus.* Non exit enim; nisi convocetur Senatus, inclusus palatio. Qvid? qvòd & ab aditu ejus exteri & exterorum Legati subinde excludantur.

LXXXIX.

Idem ipse interim qvomodo & à qvo constituitur?

Constituitur per electionem à Consilio Magno, è solis Patriciis constante. Defunctô nempe & sepultô Duce, majus Concilium convocatur, & captâ parte de eligendo futurô Duce, immediatè fit de qvinqve probis Viris electio: qvi diligenter examinare tenentur promissionem & commissionem Domini Ducis, &, factâ examinatione, corrigere & addere id, qvod visum fuerit corrigendum & addendum, & acceptâ probatione in Majori Concilio, de eo, qvod ipsi statuerunt & correxerunt, deveniunt posteà ad electionem, minoribus qvidem, qvàm qvi annos XXX. compleverunt, Conciliis his interesse prohibitis. Congregatô igitur Conciliô, numeratisqve omnibus tot ballotæ de cera ponuntur in uno capello, qvot illi sunt de Concilio, inqve triginta schedula intercluditur, in qva scriptus elector, & illicò per nomina singulorum, per tesseram venientium ad capellum infans unus unam extrahit ballotam, qvæ detur uni Consiliario assistenti, & unusqvisqve, cui nomine accepta ballota, cameram introit, usqve ad perfectionem numeri prælibati XXX. & tunc in

in capello ponuntur 30. ballotæ, & in novem ex ipsis fit schedula cum inscriptione inclusâ : & illi novem, qvorum nomine exceptæ ballotæ cum scriptis, reliqvis secedentibus, in Camera remanent. Et ipsi per septem ad minus eorum inconcordium eligunt 40. qvi eôdem modô sortialiter remanent in XII. qvi XII. per IX. eorum ad minus in concordiam 23. prudentes homines eligunt per ante dictum modum, qvi sortialiter remanere debent in novem, qvi novem per VII. ad minus eorum inconcordium 45. providos eligunt viros : ex qvibus posteà XI. remanentes, per novem ad minus concordes XLI. notabiles viros eligunt : qvi XLI. per viginti qvinqve eorum ad minus in concordia futurum eligunt Ducem : ita tamen, ut in aliqvæ electione non sit nisi unus per prolem; & sic per ante dictum modum Dux fuerit procreatus : & ut Consiliarius junior, anteqvàm procedatur ad electionem, eat in Ecclesiam sancti Marci, factâqve oratione primum puerum parvulum, qvi obviaverit ei, accipiat pro extrahendo ballotas, sitqve ipse ballotinus futuri Ducis. Sic igitur *Dux Veneta Respubl. non natus, sed majori curâ lectus est* : qvamqve ab antiqvis temporibus habuit augustam Principis speciem, eandem habitu tunc incessu, sellâ, iisdemqve dignitatis insignibus, tantâqve autoritate accipit, ut repræsentet qvodammodo, non re ipsâ obtineat, regiam potestatem.

XC.

Tam artificiosè jamjam electô Duce Venetô, qvæ, qvæso, inaugurandi ipsum est ratio?

Inaugurationis & investituræ Ducalis modum apud *Thaldenum L. VI.* ad A. 1656. hunc qvidem legere licet : *Dux Venetus post electionem in Palatium Ducis portatur : tunc, pridiè inaugurationis, in amplissimam Concilii M. aulam ductus, ab universa Nobilitate Veneta consalutatur, honoribus & congratula-*

tionibus primùm excipitur, deinde ab exterorum Regum ac Principum Legatis aditur. Inaugurali die in D. Marci Ecclesiam deportatur: ubi, celebratâ missâ, tantóqve gratiarum carmine, stans oratione populum alloqvitur: postmodò ex Ecclesia per Campum D. Marci sparsis numis aureis argenteisqve in vulgus obvium defertur: denıqve per gradus in Saxi ejus mediocrem eminentiam, qvod Scalas Gigantum *vocant, ascendit, Galerum ducalem induit, & sic in Palatium, seqvente harmoniâ clarissimâ, revertitur.*

XCI.

Ex utraqve cùm eligendi tùm inaugurandi Ducem ratione quid innotescit?

Innotescit, *dignitatem Ducis Veneti esse electitiam.* Indeqve & rari beneficii locô id meritò habendum, qvod Laurentio Priulo frater Hieronymus successit. In Republ. qvippe liberâ summopere caveri solet, *ne Dignitates jure potiùs hereditariô, qvàm virtute ac meritis concedi videantur.* Sed virtutum id opinioni in Hieronymo tributum: qvippe qvæ tantum apud Senatum valebat, ut ab eo exemplum Reipubl. perniciosum incipere non posse crederetur.

XCII.

Qvis verò primus in Republ. Veneta Dux memoratur?

Memoratur primus Paulutius Anafestus, qvi SABELLICO Paulutius Heraclianus. Non verò unus hic in temporis numerô error. Nam qvanqvam de anno Christi, qvi traditur 697. facilè convenire liceat: major tamen controversia de creatorum Ducum ab A. U. C. Epochâ est, dubitanter *Sabellico* jam 282. jam 297. mox 276. annum allegante.

XCIII.

Anne & veri unqvàm Duces Veneti Monarchæ fuêre?

Qvi

QVI multùm autoritatis Donato Jannotio tribuunt, *verum in Republ. Venetâ principatum viguisse*, ajunt, indeqve, *verum Monarcham Ducem Venetum fuisse*, colligunt. Sed, *principatum mixtum* habuisse Duces, alii ex adverso volunt, multò qvidem majori autoritate, qvàm qvæ hodiè valet: ita ut ad Monarchicam administrationem qvam proximè accedere visi sint.

XCIV.

Electio Ducum olim qvomodo se habuit?

Verisimile CONRINGIO videtur, *in paria jura electum olim Ducem fuisse, in qva reliqvarum Italicarum urbium Duces electi.* Et *Scrutinii de R. V. Autor* probat: *primus* etiam *seculis ad Ducum electionem omnem convocatum populum esse, non solos Patricios.*

XCV.

Electio hæc utrum majora antecessit Comitia, an verò immediatè illa excepit?

In medio id *Donatus Jannot.* relinqvit: sibi tamen persvasum habet, *statim in ipsa creatione Sebast. Zsani Comitia ortum habuisse.* Et sic etiamnum fortè res utraqve simul extitit. Nàm aliqvid unum è tribus factum videtur: aut Comitia Ducis electionem, aut ipsa Ducis electio Comitia potiùs antecessit, aut etiam utrumqve simul fuit. Nec verò precariò, sed pro vi ac autoritate creari Dux cœpit: ut sic omninò nihil fuerit de pristinâ libertate imminutum.

XCVI.

Qvô jure universa tunc terminata potestas Ducum legitur?

Judiciali potissimùm jure, nec tamen diu *terminabatur*, ut liberè administrarent, qvicqvid huc spectaret, juriqve dicundo etiam præficerent, qvos mallent.

XCVII.

Annon summæ hinc potestatis argumentum petere licet?

Certè, qvi summæ potestatis, qvæ aliunde non pendeat, neqve aliò respiciat, argumentum ex eo ipso, qvòd Duci permissum in foro olim erat, petit, fateri hunc oportebit: *summam potestatem in curiis, qvæ Parlamenta vocantur, residere, Regesqve maximos & amplissimos non amplius Reges, sed eorum arbitrio voluntatiqve subjectos esse, qvi citra provocationem singulis de rebus judicent, qvasi Rex aliqvis ejusmodi facultate prabitâ imperio ac potestate summâ unqvàm se abdicârit, aut ex aliqva parte de jure suo decedendum putârit; Optimatesqve & populus Venetus in Duce creando ita concesserint omnes in ejus imperium, ut avitâ libertate ultrò voluerint se spoliare.* At verò qvis credat, homines liberos decorisqve avidos ita rationem & mentem abjecisse, ut potiùs in cervicibus suis imponerent importunissimum Dominum, qvàm custodem?

XCIIX.

Qvantum tamen summi juris atqve autoritatis in libera Republ. Dux Venetorum semper obtinuit?

Tantum obtinuit, qvantum ingeniô, bonis artibus, gratiâ & opibus vel propinqvorum, vel amicorum apud cives valuit. Imperii verò summam vim ipsam nunqvam habuit: sed imaginem tantùm qvandam & umbram imperii, plus minusve pro temporum varietate. Antiqvitùs qvidem penes illum judices statuere erat, & Magistratus qvoqve qvosdam designare: qvin etiam Domini titulô qvandoqve gaudebat. Mox id lege vetabatur, ut alia multa, qvæ antiqvis Ducibus honestandis vel concessa, vel permissa fuerunt. *Serenissimiqve* tantùm *Titulus* adhuc manet, regaliaqve

qve

qve insignia, & sella in medio suggestu, comitatus etiam eorum, qvi hodiè *scutarii*, olim verò *excusati* vocari solebant, ad perexiguum numerum contractus, superest.

XCIX.

Tantæ autoritati quæ plurimùm detraxêre?

Duo sunt, qvæ Ducis autoritati plurimùm detraxerunt: *Tribuni, sive Consiliarii seni*, qvi ei semper assiderent adjuncti, & *multi Magistratus instituti*: qvum, Reipubl. finibus propagatis, & civitate mirum qvantum amplificatâ, Dux ipse & judices cunctis muneribus pares esse non possent. De Consiliariis *Annales: Hujus Ducis initiò ordinatum, ut sex Consiliarii de novo eligantur, qvi cum Duce semper adesse debeant ad regimen exercendum. Magistratus* verò multi constituti, *Justitiarii* primò, qvibus annonæ & rei cibariæ cura commissa, *Advocatores communes, Judices petitionum*, & alii.

C.

Duobus his, ad detrahendum plurimum autoritati Ducis datis ac natis, qvid accidit?

Accedit Lex, sive Jus Ducarium, qvod, ante multis plebiscitis dispersum & incertum, in unum cogi, rectè disponi, electisqve Ducibus deinceps proponi cœpit: ut conceptis verbis, *ab eo se ne transversum qvidem ungvem discessuros*, jure jurando firmarent. Qvid? qvòd & *IVviri* electi: qvi Ducis autoritatem, prout Reipubl. expedire judicarent, novis rogationibus corrigerent.

CI.

Qvam mihi jam nunc post totidem responsa tua rogatus Reipubl. Venetæ dabis formam?

Dabo formam purissimè Aristocraticam. Licèt enim adsit *Caput*, qvi appellatur Dux, imò qvi appellari possit Rex: is ipse tamen, qvum nulla majestatis jura exerceat, præterqve externam pompam nihil habeat reliqvum, verus Monarcha non est. Cudit qvidem monetam sub suo nomine: sed qvam Consilium Statûs anteà determinavit: Indeqve iterum nihil heîc est Monarchici. Qvando igitur cum *Contareno*, qvem longô agmine alii, Itali juxtà & Germani, seqvuntur, HORNIUS *Orb. Polit. c. III. Rempubl. Venetam è Monarchia, Aristocratia & Democratia qvàm optimè temperatam* esse contendit: hoc qvidem sensu id intelligendum est, *qvod ex unaqvaqve Republ. artes sibi qvasdam collegerit.* Accuratè utiqve inter se distingvenda sunt *Reipubl. temperamentum* & *Rerumpubl. mixtura*; qvorum illud *administrationem*, hæc verò ipsam *formam civitatis* concernit. Hujus namqve distinctionis, ab ipso *Philosopho L. 4. Polit. c. 1.* inculcatæ, necessitas ex eo maximè perspicienda est: qvòd sine ea nemo ritè de Statu Rerump. judicium ferre possit, sæpiùsqve in earum cognitione cœcutire necesse sit. Contigit id CONTARENO, qvi, dum Venetæ Reipubl. Statum ex Monarchia, Aristocratia & Democratia mixtum esse contendit, parùm animadvertit *modum administrandi imitari in qvibusdam diversarum Rerumpubl. naturam.* Ast ex administrandi modò ad ipsam Reipubl. Formam qvis argumentari vellet? Næ enim is egregiam Conseqventis Fallaciam committeret. Optimè id BODINUS *L. 2. de Republ. c. 2.* inculcat, sic disserens: *Illud admonendi sumus, Reip. statum ab imperandi ratione distare plurimùm: qvod anteà nemo, qvantùm intelligere potuimus, animadvertit. Nam Reip. Status regalis esse potest, gubernatio tamen popularis futura est: si Rex omnium imperia, sacerdotia, curationes, pœnas item ac præmia omnibus ex æqvo distribuat. Si verò Princeps imperia, honores, magistratus Patriciis, vel divitibus, vel fortibus, vel studiosis tantùm impertiat, regia potestas erit, sed Aristocra-*

cratica ratione temperata. Ita qvoqve Optimates pauci Rempubl. populari modò regere possunt, si cives omnes omnium Magistratuum participes fuerint, aut Aristocratico, si paucis qvibusdam, qvi aut virtute, aut censu, aut nobilitate cæteris præstant. Licèt ergò Dux Venetus Regem qvodammodo, Optimates Aristocratiam, Democratiam reliqvi ex civium ordine electi repræsentent: nihil tamen veræ civilis mistionis heîc deprehendes. Nam singuli Ordines, tanqvàm unius Corporis Membra, ab uno spiritu vitam trahunt, cessanteqve Senatus universi autoritate, omnium actiorum cynosurâ, nihil valent.

CII.

Qvam Formam Conringius heîc agnoscit?

Docet, *Statum Venetum esse Oligarchicum, diversum tamen ab illo statu Oligarchico, qvi Græcis fuit in usu, atqve Aristoteli Oligarchia nomine κατ' ἐξοχὴν venire solet.* Aristocratia autem Venetiis ideò non obtinere videtur illi: qvia reverà definitio Aristocratiæ Aristotelicæ Reipubl. Venetæ non possit convenire. Nam, *inter reliqvos cives reperiri bonos & virtuosos aeqvè ac Nobiles*, ait, *nec tamen ipsos ad Rempubl. admitti.* Interim verò abusivè talem statum vocat Aristocraticum: qvia Nobiles in Republ. videri possent tanqvàm optimi: qvum antiqvitate gentis inter suos præcellant & emineant. Nam Nobilitas est virtus majorum. Dum ergò ratio Nobilitatis habetur, *haberi & rationem virtutis, licet alienæ*, scribit *Conring.* ipseqve tandem concludit: *Statum Reipubl. Venetæ esse qvodammodo Oligarchiam aut Aristocratiam impropriè sic dictam, vel minutum aliqvid ex Aristocratia & Oligarchia, si accuratè loqvi velimus. Qvod eligantur*, inqvit, *soli Nobiles, hoc Oligarchicum: qvod autem ad Magistratum eligantur Optimates, id est Aristocraticum.*

CIII.

Succurritne tibi & alia heic Forma, qvam nonnemo Eruditorum ponat?

Qvum palàm ſit, *nullam in Republ. Veneta formarum civilium compoſitionem eſſe, eſſe contrà regimen purum, ſimplex, non coagmentatum è diverſis: Forma* mihi *ſuccurrit, qvam* Eruditiſſimus Vir, *Conr. Sam. Schurtzfleiſch*, ſalvô cuiqve heic relictô iudiciô, *ponit. Oligarchiam* autem ponit *ſimplicem*, qvæ reſpicit paucos, qvatenus ditiſſimi, Ariſtocratiâ interim paucos reſpiciente, qvatenus optimi. *Adſciſcuntur*, inqvit ille, *in Conſilium M. Nobiles, præter hos nemo. An optimus ſit, nihil refert; modò Patritius ſit. Patritiorum cura eſt primariò indulgere commodis ſuis, ſecundariò plebis: Plebem ſimulacris etiam qvibusdam demereri: Leviora qvadam munera huic concedere: Ardua illa, & in qvibus Imperii nervus, ſervare ſibi.*

CIV.

In ſententiarum hôc divortio qvæ pro re natâ rata Reipubl. Venetæ tibi manet Forma?

Rata mihi manet, manet & ſalva heic, ſalvô tamen doctiſſimorum Virorum judiciô, *Ariſtocratia ſimplex: ſed qva aliqvam mixturam recti & corrupti habeat* Et *recta* qvidem eſt, qvia legibus eſt obſtricta; deinde, qvia in electione Magiſtratuum ratio qvoqve virtutis habetur. *Corrupta* verò aliqva ex parte eſt, qvia præter virtutem ratio Nobilitatis qvoqve & divitiarum habetur. Adſciſcuntur enim in Ordinem Ampliſſ. non modò Optimates, qvi ſint idonei per ſuas virtutes: ſed etiam, qvi ſint nobiles & divites. Qvum itaqve in Republ. Veneta pauci ſint, iiqve optimi, ſi non ſemper in ſe, reſpectu tamen aliorum & de ſententia communi, ipſi nempe tales & virtute, vel genere & divitiis, qvi ſummam poteſtatem indiviſim habent, ad com-

communem respicientes utilitatem : qvid mirum, si, *Rempublicam Venetam verè Aristocraticam esse*, credam ac statuam? Nec Aristocratia tamen hæc, qvod vult *Hornius*, per illos CXX. Senatores refertur : eò, qvòd nihil propriâ autoritate illi possint concludere. Rectè autem ad Magnum 1400. vel 1500. Nobilium Consilium refertur: qvum apud hoc unum, cum summa potestate conjuncta, summa fit autoritas, & ex hujus item decretis ipse Senatus ac reliqvorum Magistratuum autoritas pendeat : qvanqvam in deliberationibus omnes non semper adsint. Manifestus heîc iterum *Hornii*, multitudine suâ Magnum illud Nobilium, sive Patritiorum Consilium popularem Statum referre, asserentis, notandus est error. Etenim, si accuratè loqvi velimus, id non ad Democratiam, sed Aristocratiam referri debet. Nobilium siqvidem, si qvalitatem respiciamus, non plebeji sunt, sed Optimates. Deinde, si attendamus numerum, utut multi sint, pauci tamen sunt, non totius tantùm multitudinis, sed subditæ etiam partis comparatione. Nam tricies centena millia hominum, si *Lansio* fides est, in censum hodiè refert Respublica Veneta.

CV.

Anne verò semper talis Reipubl. Venetæ extitit Forma?

Antiqvioribus Seculis ad Ducum electionem omnem populum convocatum, non malè *Autor Scrutinii* probat. Idqve & ipsum è *Sabellico* elucere videtur. Fatetur & *Nic. Crassus in suis ad Donat. Jannot. Not. p.* 387. jus Optimatum atqve Populi ceu liberi fuisse qvondam de fortunis & capite civium judicandi, neqve modò in privatos sæpenumerò animadvertisse, sed etiam Duces ipsos nonnunqvam mulctâsse ignominiâ & exiliô, tum etiam cæde: qvin etiam ad horum autoritatem magis moderandam paucis post annis, qvàm creari denuò fuerint cœpti, ademptam illis facultatem initiô collatam eligendi tribunos aut judices, tandem verò

verò nihil omninò Duces absqve consensu populi, populum verò potuisse vel invitis Ducibus, qvicqvid è Republ. esse videret, jubendo statuere. Itaqve dico, *Optimatum qvondam Statum aliqvâ ex parte cum Democratia mixtum obtinuisse* : qvanqvam ὁ πάνυ *Contarenus, Principatum olim obtinuisse*, velit, *magnam partem cum Aristocratia, aliqvâ ex parte, sed levi, cum Democratia mistum.* At verò, posteaqvàm illi, qvi præsidebant Reipubl. animadverterent, temerariam adeò & tumultuosam Principis electionem periculosissimam rem esse, diversam hanc rationem planeqve contrariam amplecti cœperunt: ut, plebis suffragiò prorsus sublatò, paucis, Optimatibus nempe, qvod universorum erat, committeretur. Sic & unius Principis summam autoritatem, qvod alterum vitium simul corrigendum, Comitiorum freqventiâ ad cunctos Magistratus distribuendos adhibitâ, incipiebant. Qvâ sanè re magnoperè caverunt, ne qvid agendi libera & integra facultas relinqveretur, eidem consulendo imposterum. Remanere hinc *non alia poterat, qvàm qva pura esset, Aristocratia*, tàm bonum qvidem habere incipiens temperamentum: ut, qvum distribuendi essent Magistratus, etsi omnes haberent suffragium, tamen, qvi electus, esset omnium consensu, meliorem reperire non posset.

CVI.

Qvas ergò in hac ipsa forma sua diversitate Respublica Veneta habet ætates?

Ætates suas, qvas contemplari in priscis Annalibus licet, *æqvè habet ac Respubl. qvondam Romana habebat. Infantiam* nempe habet, *pueritiam, adolescentiam, juventutem ac virilem ætatem*: in qvibus multorum paucorum & unius potestati nunc plura, nunc pauciora permissa: prorsus usus atqve Reipubl. tempora tulère.

CVII.

CVII.

Quæ Reipubl. Venetæ infantia?

Eſt *tempus illud*, qvod incunabula Reipubl. Venet. continens, *LVI. aut paulò plus ſupra ducentos annos*, ab urbe nempè condita uſqve ad opinionem primi Ducis, *ſub Tribunis* (primò in hac Republ. Magiſtratu,) *elapſos habet*.

CIIX.

Quæ pueritia?

Eſt tempus, qvod, à primi Ducis creatione in Heraclea usqve ad Reipubl. ſedem, in Rivo-alto firmatam, elapſum, circiter centum & decem annos continet. Hoc ſcilicet tempus pueritiam Reipubl. Ven. repræſentare qvodammodò *Craſſo* videtur: qvum qv. vacillanti greſſu & nutanti pede, modò Ducibus, modò Eqvitum Magiſtro clavem enuentibus, ſenſim pedetentimqve progrederetur; ut ad amplitudinem tandem & majeſtatem perveniret.

CIX.

Quæ adoleſcentia?

Intervallum illud 353. annorum eſt, qvod inter Angelum Particiacum Ducem & Sebaſt. Zianum interjectum. Qvô qvidem tempore aliqvantò major autoritas Ducibus tributa, nunqvam tamen ejusmodi, ut regiam planè ſibi arrogarent.

CX.

Quæ juventus?

Eſt tempus, qvod, à Sebaſtiano Ziano ad Martinum Georgium Ducem usqve provectum, 131. annorum ſpatio comprehenditur: Intra hoc Ducum autoritas non ſemel imminuta, & certis legibus circumſcripta, ut à finibus regiæ poteſtatis qvàm longiſſimè abeſſet, eorumqve eligendorum ratio, qvi olim à populo non ſine maximâ rerum perturbatione, porrigenda manu, fundendô

dôqvè clamore creari solebant, variata fuit, eligendiqve facultas ad paucos translata.

CXI.

Quæ virilis ætas?

Illud ipsum tempus est, qvod gravitate qvâdam & prudentia qvàm maximè commendabile, ab Anno Christi MCCCIII. ad hunc usqve diem felicissimè procurrit. Intra hoc sanè tempus Decemvirûm Collegium atrocioribus puniendis sceleribus institutum; multiqve Magistratus aut instituti, aut extincti.

CXII.

In ipsa virili ætate qvid omnium gravissimè Rempubl. Venetam afflixit?

Fecit id, qvum jam ferè millesimum annum Resp. Ven. attigisset, Fœdus Cameracense, Cameraci Annô 1507. *ictum*: cui occasionem nimia Venetorum ex alieno incommodo sua commoda qværentium avaritia præbuerat. Pontifex nimirum in Faventiam tunc, Ariminum, Ravennam & Cerviam prætendebat: Imperator nomine Imperii Paduam sibi, Vicentiam, Veronam; nomine Domûs Austriacæ Forum Julii & Tarvisium tribuebat: Rex Galliæ Cremonam, Giaradaddam, Brésciam, Bergamum, & Cremam reposcebat: Rex Hispaniæ qvosdam Neapolitanos portus repetebat. *Conditiones* verò ipsius *fœderis*, qvas recenset *Gvicciardinus* L. VIII. primariæ erant hæ: *ut Rex Galliæ belli initium faceret, Papa cum Hispano se immisceret, &, qvia Imperator, cui circa Istriam cum Venetis fuerat concertatio, jam cum illis inducias pepigerat, ut Papa hunc in auxilium vocaret, ut porrò Papa Regem Hungariæ in suas partes pertraheret, cui proxima esset Dalmatia.* Tam graviter itaqve omninò tunc concussa res Venetorum, ut ultrò ditionibus suis in continenti cederent, & apud Imperatorem verbis Reipubl. suæ valdè ignominiosis flexisqve genubus gratiam peterent. Sed fortè

fortuna

fortuna Tarvisium, sutore Duce in Venetorum potestatem se asseruerat: Indeqve & ipsi è profunda desperatione resuscitati primò Paduam, à Cæsare minùs caute munitam, occupabant, ibidemqve restitutionis felicia fundamenta jaciebant. *Duo* autem *potissimùm erant, qvæ Venetos sublevabant.* Unum erat *Imperatoris penuria.* Pecuniá enim destitutus præclarissimas occasiones amittebat. Et licet Imperium primò aliqvid contribueret; tamen, qvum appareret, causam Austriacæ potiùs Domus agi, sumptuum profusionem continuare nolebat. Alterum levamen Venetorum erat *fœderis inconstantia.* Pontifex namqve videns, non esse è re sua, si vel Imperator, vel Rex Galliæ nimiam potentiam in Italia acqvireret, Venetis magis magisq; favere incipiebat. Sic & pleriqve ex Italis Principibus facilè deprehendebant, actum esse de qviete Italiæ, si tam potentes Domini suæ possessioni restituerentur. Atqve ita divisis animis, crescentibus qvoqve inter confœderatos odiorum materiis, Veneti, præliis plerumqve inferiores, ipsô belli exitu superiores decesserunt.

CXIII.

Qvod & gravissimum deinceps fulmen Resp. Ven. sensit?

Sensit A. 1605. excommunicationis fulmen. Excommunicaverat enim Paulus V. P.R. gravissimo excommunicationis genere Venetam Rempublicam. Occasio rixa erat inter Rempubl. Venetam & Ecclesiasticos: à qvorum partibus Pontifex stabat, Venetis interim leges suas ac jura majestatica allegantibus. Nec sopiri poterat hæc lis priùs, qvam res, spretô excommunicationis fulmine, ad arma, qvæ contra Papam sumerentur, deveniret. Sumptis igitur armis utrinq; certatum, donec bellum hoc non sine parva Reipubl. Venetæ gloria pace, sed cum perpetua Jesuitarum proscriptione, terminaretur.

Nosti-

CXIV.

Nostine tu mihi controversias heic definire, quæ, ut inter Ecclesiast. ita inter Paulum V. & Remp. Ven. exortæ, post excommunicationis fulmen in ridiculum bellum desiêre?

Quæ Controversiæ inter Paulum V. & Rempubl. viguerint, inter alios *Hieron. Vendramenus* Ecclesiæ Mauritanæ apud Ven. Rector, Ao. 1607. in *Disqvisit. Controvers. ad Cardinal. Colleg.* JCti *Palatini in Responsis A. 1606. Ventura Vincentius,* JCtus Venetus, *ad Leonard. Donatum Ducem, A.* 1606. *Annibal Crantzius,* Philosophus Dalmata, disqvirunt. Summa autem, qvatuor potissimùm Membris comprehensa, hæc est: (I) *Annô* 1337. 10. *Calend. Jun. Veneti legem tulerunt: ne qvis inconsultis Patribus nova Monasteria, Xenodochia, Templa ædificaret.* Eaqve lex A. 1603. ad omnes Provincias Venetis subjectas extendebatur. (II.) *Annnô* 1333. *sancitum fuerat, ne Ecclesiasticis bona immobilia longius legarentur, qvàm in decennium, qvô elapsô vendi jubebantur.* Anno 1536. ad annos duos restrictum; A. 1605. ad omnes ditiones subjectas extensum, cautumqve ne id fieret inconsultô Senatu. (III) *Patres à Pralea Ordinis Benedictini, in agro Patavino aliqvot prædia emphyteutica, è qvibus annuas pensiones acceperant, sibi tribuebant, & dominium directum cum utili conjungere volebant: sed Senatus Venetus A.* 1602. *conclusum edebat, id nunqvam, imò ne hæredibus defunctis, fieri posse.* (IV.) *Duo Sacerdotes sacrilegiis, homicidiis, scortationibus, adulteriis, imò læsæ Majestatis crimine infames in carcerem, secundùm leges puniendi, conjiciebantur.*

CXV.

Ecqvod decenniô pòst Venetæ enatum Reip. bellum?

Bel-

Bellum ex A. 1616. enatum Austriacum: in cujus qvidem causâ ponendâ nimium sibi indulsisse *Hornius* videtur. Controversia enim non de limitibus, sed de re alia erat. Fovebat Ferdinandus, Archidux Austriæ, posteà Imperator hujus nominis II. dictus, Uschochios, piratarum genus qvoddam, qvod mare Adriaticum infestum reddebat. Sed Respubl. Veneta, cujus anima in Mercatura consistit, ita ut Nobili non turpe sit mercimonia exercere, piratas tolerare non poterat. Accedebat & hoc: qvòd Ferdinandus à ditione Veneta proscriptos in tutelam suam reciperet. Atqve ideò Veneti, se causam belli sufficientem habere rati, belli initium faciebant. Hispanô verò interveniente, qvi clanculum qvidem Cæsareas fovebat partes, apertè tamen neutrarum partium videri volebat, pax tandem circa Anni 1618. initium constituebatur, cujus conditiones alibi vix leges, nisi in *Mercurio Gallo-Belg. Tomo VII. L. 4. p. 963. & 1003.*

CXVI.

Bellum Reipubl. Venetæ omnium novissimum qvod est?

Est bellum Turcicum, qvod Respubl. Veneta contra universam potentiàm Ottomannicam, stupente Europâ, ac prudentiam & fortitudinem Venetorum simul admirante, *per integros XXIV. annos gessit*: posteaqvam Ibrahim, Imp. Turcicus, A. 1645. Insulam Candiam invaserat, totamqve ditioni suæ usqve ad unicam urbem Candiam adjecerat.

CXVII.

E totidem feliciter jamjam emergens malis, qvas Respublica Veneta didicit artes?

Artes Venetorum *Rohan Trutina Statuum Europæ Disc. III.* ita numerat: ut *prima sit totius Italiæ saluti invigilare*, altera *observare Turcam*; tertia *movere alibi bella*; qvarta *impedire Papam*; qvinta

premere Hispanum. Pacem tamen Resp. Ven. præcipuè colit, strictè qvidem Turcam, ob particulares qvosdam respectus, sibi addictum habens, eóq; nomine nullis parcens sumptibus. Credit enim sua interesse: si bella externa cieat, de ære suo illa foveat. Hoc verò commune habere Rempubl. Ven. cum omnibus hodiernis Rebuspubl. *ut non acqviescat in præsenti statu, sed potentiam suam longiùs extendat*, propè dixerim. Nam non solùm Batavi qvotidiè eò erigunt consilia, ut amplificent suam potentiam, sed & de ipsis Venetis dicit *Cominæus L. II. belli Neapol. Est omninò illis innata qvædam industria & cupiditas proferendi fines & amplificandi nuperiùs, &, nisi cohibeantur, erit tempus, qvô vicini omnes conditionem suam nimis serò deplorabunt. Qvod autem cupiditatem suam non exerceant, videtur ipsis deesse occasio.*

CXIIX.

Sed qvæ domi interim ratio Statûs servatur æqvè, ac observatur?

Servatur & observatur in Republ. Ven. hæc duo maximè: (1) ne populus velit Rempubl. mutatam: (2) ne populus eam mutare possit. Ideòqve datur ubiqve opera, ut populus benignissimè habeatur, caveturqve sedulò, ne, si qvis Nobilis populum offenderit, impunè ferat. Sic enim impeditur populus, ne præsentem statum odio habeat. Cavetur porrò, ne populus tributis agitetur. Hinc publica vectigalia potiùs usuris gravantur, qvàm ut nova tributa indicantur, qvæ populo sunt gravia. Omni modô juxta hæc pax conservatur: ne tempore belli, qvod tributa exigit, benevolentia populi perdatur. Omni modô item cavetur, n[e] Nobiles ex ærario publico ditescant, qvia alias ho[c] populo gravissimum foret. Ne & populus Venetus no[va] moliatur, ab armis arcetur. Si autem geri bellum à Republ. debet, miles conductitius peregrinus, no[n] verò in terra sua lectus, adhibetur, qvia sibi à popul[o] armato maximè metuunt Patres. Præterea sedulò hei cavetur, ne ipsi Nobiles nova moliantur: Inqve ho[c]

pru-

prudentia Veneta maximè versatur, ut, qvantum possit fieri, honoribus afficiantur Nobiles. His enim illi ipsi admoti à Republ. non alieno sunt animo. Et qvanqvam Urbs multitudine Magistratuum laboret, qvod *Bodinus* vitio Venetis vertit: illa tamen multitudo heîc expedit. Expedit nempe in Rep. Ven. ut plurimi sint honorati. Etenim, si minor honoratorum multitudo foret; res omninò publica periclitaretur. Sic, ne Nobiles movere qvicqvam possint, peregrini belli Imperatores eliguntur ac conducuntur. Nec possunt Nobiles Veneti alibi militare: siqve fortè alibi militent, non admittuntur ad honores, ne, artibus imperatoriis adsveti, nova moliantur. Adhibentur tamen etiam in bello, sed domesticô, Nobiles; qvi adstent Imperatoribus bellicis: vel, si qvi Nobilis Classi præficiendus, nonnisi senex præficitur. Senes enim non æqvè ambitiosi, ac juvenes. Huc pertinet, qvod in Rep. Ven. non feratur pœnarum gravium vigor, sed potiùs & Nobiles, & populus molliùs habentur, si non peccent contra pacem publicam.

CXIX.

Qvibus omninò verbis disjecta hæc & alia Reipublicæ Venetæ arcana comprehendi possunt?

Verbis comprehendi possunt, qva, optimè dissentiens, *nobis apud Casp. Ens Thes. Polit. Apotel. IV. Autor. Discurs. Polit. de R. V. proponit.* Ita autem ille: *Prudenter Veneti Patres nil aliud spectant ac agunt, qvàm ut omnibus periculis maturè obviam eant, utqve in universo suo statu pacem, qvietem ac libertatem tueantur; eoqve lites omnes civium statim in ipso ortu aut amicâ transactione, aut Decemviralis Collegii judicio componunt. Neqve porrò ullum è Civium suorum, seu Patritiorum ordine ad tantam dignitatem & potentiam evehi patiuntur, ut tyrannidem invadere, aut Rempublicam opprimere posset; sed omnes mirabili justitiæ æqvalitate concordes inter se vivunt.* Un-

de ſpes eſt : Rempubl. hanc ſuis legibus ac viribus, ſed imprimis DEI ope ſubnixam incolumem ſtaturam ſemper.

CXX.

Dum ita prudenter omnia agunt Patres Veneti, ecqvod plebi ſimulacrum politicum obtrudunt?

Inſigni prudentiâ permittunt, ut in foro, ubi Ducis palatium poſitum, varii generis ludi ſingulis diebus exhibeantur, jam in illa parte ſunambulone, jam in alia præſtigiatore, jam in alia aliis hujus farinæ homuncionibus conſpiciendis. Certè enim, cum plebs obliqvis artibus à Reipublicæ adminiſtratione deterrenda ſit, magnum in hoc momentum rei poſitum: ſi illa à curioſa Statûs indagatione hôc pactô abducatur. Præprimis in Ariſtocratia id obſervari conſultum, ut qvammaximè. Non enim ſolùm Monarchico Statui Mæcenatis reſponſum Auguſto datum, *expedit, Cæſar, plebem ſic occupari*, ſed & Ariſtocratico, ubi indies publici conventus inſtituuntur, qvemadmodum Venetiis fieri ſolet, convenit, ludis ac ſpectaculis (modò ne crebriùs fiant, qvàm par eſt,) à cogitationibus publicis plebem avocare.

CXXI.

Qvô in omnem eventum genere ſe munitos illi præſtant?

Qvum Patritios in omni Ariſtocratia armamentariô oporteat eſſe inſtructos: id vel ipsâ Ariſtocratici Statûs ratione exigente, *Patres* qvidem *Veneti in omnem eventum ſemper ſe inſtructiſſimô armamentariô munitos præſtant.* In hoc ſanè non tantùm arma, ſed & naves ingentes magnâ celeritate præparari poſſunt. Sic enim Henrico III. Galliæ Rege, per Venetias iter aliqvando faciente, inter prandendum tota navis confecta legitur, qvâ & mare, paulò poſt diſce-

discedens, enavigavit. Indies ibi 4000. operariorum in ædificandis navibus, velis, anchoris, armis conficiendis occupantur.

CXXII.

Armamentarium hoc Reipubl. Venetæ quô peculiari venit nomine?

ARSENALE vocatur, qvasi *ars navalis*, qvia in ea residet tota armorum fabrefactio. Non modò autem murorum ambitu id ipsum circumvallatum est; sed Euripô, fossarum instar, undiqve circumdatum, Insulæ speciem, præ se ferens. Nihilqve totô in hoc genere aut pulchrius, aut instructius, aut ornatius, non dicam videri, sed ne mente qvidem & cogitatione comprehendi potest.

CXXIII.

In tanto apparatu bellicô qvid nihilominus Veneti Patres metuunt?

Metuunt sibi (1) *à populo*, qvi ad nullos honores majores admittitur: (2) *à suis*, ne scilicet Nobilium qvis ita emineat, ut, populi favore ac amore acqvisitô, Rempublicam in *Monarchiam* convertat. Metuunt etiam: ne populus, secundum leges minus honoratus, contra Nobiles insurgat, & ad se rapiat Rempublicam. Populus sanè opibus & numerô & viribus longè potior Patritiis. Ideoqve, si conspiraret & nollet amplius vivere remotus ab omnibus honoribus, *Democratia* facilè futura esset. Sic &, si qvis Nobilis populi sibi amorem conciliaret, facilè Resp. in *Monarchiam* abire posset. Ne tale qvid itaqve aut à populo, aut à Nobilibus fiat, studiosissimè pariter ac operosissimè à Patribus Ven. caveri, modò suprà docui.

CXXIV.

A qvibus extra pomœria sua Respublica Veneta sibi metuit?

Metuit extra se Turcam: metuit Papam: metuit Hispanum: nostrum Imperatorem metuit Austriacum. Plus autem qvàm ullum alium metuit Turcam: qvòd terrâ vinci non posse videatur, mariqve adeò potens sit, ut amissâ unâ classe facilè eam reparare & restituere possit. Nec minùs & propterea timet Turcam Resp. Ven. qvia, si bellum gerere cogitur cum Turca, statim ingruit caritas frumenti. Namqve exportari id è Turcæ ditionibus, è qvibus pacis tempore magnâ copiâ adferri solet, belli tempore vetatur. Magnoperè proindè, qvod inter artes Venetorum polit. numerabam, Veneti student, pacem cum Turca hoste potentissimo colere, ita scil. sese gerentes, ut eum amicum habeant. Faciunt autem id magnis donariis ferendoqve Turcicas excursiones. Interim fortalitia ita sua muniunt, ut hostis haut facilè damnum inferre possit. Est & Venetis apprimè utilis Turcæ amicitia propter commercia, qvæ in ejus ditione exercent.

CXXV.

Hispanum cur non æqvè malè metuit?

Etiamsi multum is valeat in Italia; attamen, *qvoniam Resp. Ven. videt ipsum paci studere, scitqve civitates suas, qvas per Italiam in ditione sua tenet, benè munitas esse: non æqvè malè sibi ab Hispano, atqve à Turca metuit*: Qvin potiùs ipsum pacem non infracturum, sperat. Qvod si verò ille qvietem publicam turbaret, Respubl. Ven. se solummodò defenderet, nec unius pugnæ aleæ fortunam exponeret. Speraret enim, eô modô se Hispano posse resistere, qvamvis nôrit, se ipso viribus terrestribus inferiorem esse.

CXXVI.

Cur non æqvè malè Pontificem?

Non consultum hoc esse Romano Pontifici novit, si civibus Venetis insultaret, Principemqve externum exaltaret, hunc in opprimendis illis adjuturus.

CXXVII.

CXXVII.

Cur non æqvè malè Imperatorem nostrum?

Etiamsi occultus potiùs hostis, qvàm amicus Reibubl. Ven. sit Imperator: *hunc tamen haut ita malè timet, ut Turcam. Scit enim longè eundem bellò sibi haut parem esse.* Interim amicitiæ ipsius omnibus studet modis, ipsumqve nonnisi comiter semper habet.

CXXIIX.

Annon & Italiæ Principes Resp. Ven. habet, qvos timeat?

Ab Italiæ Principibus non sibi metuendum putat Resp. Veneta, qvod inter se divisi sint discordesqve, indeqve nec solis satis potentes. Rempubl. igitur Venetam adversus vim Turcicam defenderent potiùs, qvàm Turcæ se ad exitium hujus jungerent: eò qvod nôrunt, in sola Republ. Ven. antiqvum adhuc gloriæ nominisqve Italici radium splendere. Neç & facilè Italiæ Principes Pontifici R. se jungerent. Sciunt namqve, hunc illiùs potiùs partes amplexurum.

CXXIX.

Qvid de Rege Francorum illa sibi polliceri potest?

Auxilium potiùs expectare potest Resp. Veneta à Rege Galliæ, qvàm offensam: eò qvòd in Italia ei nullæ vires. Sed, si ipse ille res in Italia turbare vellet, qvod fortassè nunqvam tutò facere poterit, fœdere potius jungere sibi Venetos studeret, qvàm ut ipsos hostes experiretur.

CXXX.

Olim autem qvos infensissimos sibi habebat æmulos?

Veneta Reipubl. potentiam iniqvis oculis aspiciebant Anno 1207. *Genuenses, indeqve & ipsi infensissimi*

Yy 4

mi animi studi cum illâ æmulari haud dubitabant. Maximè autem hoc fiebat ob progressus: qvos Veneti in Mari Orientali fecerant. qvare qvum ex hoc infensissimo æmulandi studio acertima bella Genuensem inter & Venetam Remp. pro dominio maris ac mercatura orta essent, utraqve illô tempore primatum & in mari & in mercatura affectante, non priùs ea poterant componi, qvam fatum Reipubl. Venetæ prævaleret. Genuenses enim post ingentem ad fossam Clodiam, qvam Ao. 1377. acceperant cladem, omni deinceps maris imperio exuti conqvieverunt tandem, soliqve mercaturæ ac lucro se dedere cœperunt. Cui & utiqve hodienùm sunt dediti, potentiâ qvanqvam militari Venetis longè inferiores, opibus tamen & divitiis vel pares, vel etiam superiores.

CXXXI.

Qvæ hodiè verò claustra adversus unam & alteram vim habet externam?

Claustra Respubl. Ven. adversus Turcam *maris Corfu*, seu *Corcyram Ins.*; terrâ adversus Domum Austriacam *Novam Palmam* habet. *Corfu clavis maris est Adriatici; Nova Palma clavis Fori Julii.* Hæc duo scil munimenta Rempubl. Venetam adversus vim externam terrâ mariqve defendunt.

CXXXII.

Qvem rerum gerendarum nervum habet?

Respubl. Venetorum percipit qvotannis ex omnibus terris, eidem subjectis, tempore pacis duos aureorum milliones: qvi qvidem ferè omnes in munitiones urbium, præsidiarios Castellorum, stipendia Magistratuum, &c. impenduntur. Neqve tamen eò minus potens opibus æstimanda Respubl. Veneta; qvum varios modos extra ordinem colligendi pecunias habeat, sine ullo tamen metu populi se oppositurі. *Habet* verò *præcipuos tres extra ordinem augendi ærarii modos. Prim9* est *decimarum*: qvas tàm Patriciis, qvàm plebejis ratione bonorum immobilium imponunt. Pari ratione & vectigalia, aut portoria mercium omnium, qvæ à mercatoribus solvuntur, decimas has augent. *Alter modus*, ubi primus ad levandam Reipubl. necessitatem non sufficit,

hic

hic est : Patricii aliqvot annis Magistratum gratis gerunt, præcipuosqve honores, qvi in benè meritos conferri solent, pretiô emunt. Hi tamen nec tum iis conferuntur, qvi plurimum offerunt, sed respectus virtutis habetur, idqve ad tempus saltem fieri solet. *Tertius modus* est : *ut*, qvum gravis aliqva urgeat necessitas, *à privatis argentum mutuo accipiant, vel illorum, qvi sponte non consentiunt, supellectilem vendant.* Obstringit autem se fide datâ Respubl. intra certos annos, qvicqvid in hunc modum sumserit reddituram, usurasqve persoluturam · puta aut duo pro unoqvoqve centenario, aut qvinqve pro eodem.

CXXXIII.

Qvas vires militares terrâ mariqve habet ?

Bellicis magis instrumentis Respubl. Veneta instructa est, qvàm ulla in Europa Respubl. Omnes enim ditiones suas munitissima habet : habet militares copias exqvisitè armatas. Accedit : qvod in universo Venetorum territorio circiter tres hominum milliones numerentur : in qvibus certe 3. aut 400000. bello apti, In una urbe Veneta, qvæ intra se 72. Insulas ferè contiguas habet, ac 70. Parochias cum 200. Templis aliis continet, ferè 300000. sunt habitantium. Exercitus itaqve Venetorum ex 35. aut 40. mille peditibus & 9000. circiter eqvitibus constare legitur ; Pedestrem militiam *Cernide* vocant : præter qvam ultra 5. millia Bombardariorum, ex omnibus urbibus electorum parata habentur : qvorum studium in exercitio commodè scopum feriendi semper consistit. Præcipuus verò eqvitatus est, qvem *magnum* vocant, continetqve 14. turmas. Neqve heic tacenda armamentaria omnium, qvæ in Europa sunt, instructissima & pulcerrima. Reperies ibi indies ultra 1000. triremes, præter incredibilem tormentorum numerum : Atqve sic qvidem, si, missis terrestribus copiis, vires maritimas examinemus, nihil illis majus, nihil nauticâ pube instructius & animosius. Adeoqve nec ulla res Venetis ad Bellonam apta deest. Habent enim & ferri & chalybis fodinas plurimas : habent lignorum navibus aptorum abundantiam,

tiam, operariorum peritiſſimorum freqventiam. Verbô: qvæcunqve natura & ars ad militiam deſtinârunt, omnia tenent Veneti. Unde mirum non eſt, qvòd una hæc Reſpublica cum potentiſſimô Orientis Dominô Turcâ per tot annos feliciter graviſſima bella geſſerit, & non ſemel Victoriam obtinuerit.

CXXXIV.

Qvem ſcopum ſibi propoſitum Reſpubl. habet Veneta?

Reſpubl. Veneta etiamſi *ad dominantium plerumqve adminiſtretur commodum*, qvia tamen prudenter res geruntur ibi, ita vivunt Cives, ut nullâ de re, niſi qvod honoribus priventur, qveri poſſint. Nam & *ſalus Populi* optimè qværi videtur.

CXXXV.

Qvam rationem fori obſervat?

Hanc rationem fori obſervare Rempubl. Venetam, ex *Donato* Jannotio diſcimus: *ut tria in Civitate ferantur Concilia, qvæ ſingula XL. Patricios Viros complectuntur*, Ideoqve & *XLviratus* nominantur. Prioris qvidem Concilii nomen eſt *XLviratus Civilis novus*, qvi civilibus audiendis cauſis, ſed externis tantùm, vacat. Nam id genus provocationis eò deferri ſolet, qvod à ſententiis provincialium Magiſtratuum datur. Alter appellatur *XLviratus Civilis vetus*, qvi civilibus cauſis urbanis operam impendit, Urbanorumqve Magiſtratuum ſententias omnes, qvando provocatum fuerit ab ipſis, aut reſcindit, aut ſancit. Tertius eſt *Capitalis XLviratus*, qvippe qvi rei capitali unus eſt præfectus, urbanaqve & externa pariter cognoſcit, non à provocatione modò liber, ſed re planè integrâ, h. e, anteqvàm judicârit ullus Magiſtratus.

CXXXVI.

Cæterum, ubi jus dicitur Venetiis?

Jus

Jus Venetorum Judicum alii in *Foro Marciano*, alii in *Rivoaltino* dicunt. Inter *Marcianos* sex sunt præcipua subsellia, qvæ *D. Marci Curia* appellantur. In his *TriumViri Syndici* sunt, qvorum munus est operam dare, ut judicia rectè atqve ordine & sincerè fiant, cunctiqve Scribæ, Præcones & alii in foro cùm Marcianô, tùm Rivoaltinô sua munera integrè atqve sine fraude exeqvantur. Præcipuè subjecti illis sunt, qvi, cùm litibus finem sollicitô animô procurare debeant, *Sollicitatores & Procuratores* dicuntur.

CXXXVII.

In qvot autem genera jus divisum ibidem habetur?

Bifariam, ut alibi, ita Venetiis, *jus divisum habetur: in cognitionem* scilicet *Criminalium, seu Capitalium*, & *in cognitionem civilium causarum*. Qvocirca *duo* inter Magistratus urbanos *judicum* sunt *Genera*. *Alii* enim *forensibus causis præfecti sunt*; *alii criminalibus*, seu *rerum capitalium judiciis præsunt*. Forensibus causis *Judices primæ instantiæ*, & *Judices appellationis* Præfecti sunt. Criminalibus verò, seu rerum capitalium judiciis, qvi præsunt, *alii* de gravioribus causis & insignioribus cognoscunt facinoribus, *DecemVirale* nempe *Consilium* & *XI.Virale* illud *Consilium*; *alii* de minutioribus delictis ac maleficiis agunt, suntqve *Præfecti* partim *Noctis*, partim *Tribuum Capita*.

CXXXIIX.

Missis talibus & aliis, qvæ ad Politicum Reipubl. Venetæ Statum pertinent, qvis, qvæso, in eadem Republ. Status obtinet Ecclesiasticus?

Reperiuntur in Republica Venetorum præter *Christianos Romano-Cathol.* etiam *Græcæ Religionis* ad-

addicti , qvi in multis habitant Insulis, ipsiqve & Venetiis habent Ecclesiam. Judæorum qvoqve magna est copia in Venetorum ditione, qvi proprias habent Synagogas. Reliqvæ nationes , Turcæ nimirum, Persæ, Armenii aliiqve liberam mercaturam exercendi potestatem Venetiis habent ; sed minimè publicum Religionis suæ exercitium ipsis permissum. Cæterùm qvi Imperium obtineant in Ecclesia , Venetæ ditionis sunt *IV. Archi-Episcopi* , *de Spalatro, Zara, Corfu* & *Candia*. Caput verò supremum in rebus sacris *Patriarcha* est , in dignitatem hanc à Pontifice M. Eugenio A. C. 1354. erectus , qvem & *Patriarcham de Grade* appellitant.

CXXXIX.

Qvem Tutelarem deniqve sibi habet Respubl. Veneta?

Habet *Tutelarem* sibi *D. Marcum Evang.* cui & celeberrimum Templum consecrârunt Veneti , illis qvoqve Insignibus assumptis , *Leone* nempe *alato* , eidemqve publicis in locis freqventissimo elogio hoc destinato : PAX TIBI MARCE EVANGELISTA. Ab eòdem & Veneti *peculiarem militiam*, seu *Ordinem eqvestrem* instituerunt : cujus membra *Eqvitis S. Marci* vocant.

CAP.

CAP. II.

DE
REPUBLICA GENUENSI.

EROTEMA I.

Quænam Respubl. proximam à Veneta locum affectat?

PRoximum, si non parem, *locum Respubl. Genuensis affectat* : idqve ob *Corsica* & *Liguriæ*, & *qvædam olim possessa Regna* ; sed, reclamante Duce Sabaudiæ, ac fortalsè etiam aliis, facit. Sed & Belgii Fœderati Ordines litem ei de prærogativa intendere dudum cœperunt.

II.

Respublica eadem qvem affectat Titulum?

Titulum REIPUBL. SERENISSIMÆ *ob possessionem Regni Corsicæ affectat*, qvem & Tit. Respublica Venetorum ratione trium Regnorum, Cypri, Candiæ & Dalmatiæ, assumsit.

III.

Urbs ipsa, à qva libera hæc Resp. discretivum sibi nomen habet, cujus est nominis?

Nominis est antiqvissimi. , GENUA , qvasi JANUA , à primo Urbis autore JANO dicta. Ita namqve *Fr. Petrarcha* in *Itinerar. Syr.* Veteribus *Januam* dictam illam fuisse testatur, vocatqve urbem hanc *imperiosam* : vocat & eandem *alteram Cotem* , qvæ Ro-

Romanæ virtutis aciem longo exercitio multos olim annos exercuerit.

IV.

Qvis est situs?

In medio Liguriæ, Provinciæ Italicæ, à Liguribus, qvorum perfidia ab antiqvissimis temporibus ad nostram usq; memoriam Proverbio fecit locum, ita dictæ: *sita est Genua, urbs partim montosa, partim plana, probeqve munita.* Indeqve & ipsa *Caput Liguriæ* commodè vocatur. Qvum verò maximâ ex parte ad Genuenses pertineat, *Rivieradi Genova* hodiè dicitur.

V

Qvanti splendoris?

Est tanti splendoris, ut peculiari elogiò Genuá superba dicatur. Platea siqvidem in illa est, cui nulla Europæarum par est: eò qvòd ædibus ac palatiis affabre constructis omnium adventantium animos in admirationem rapiat. Genuenses *Novam* vocant.

VI.

Qvantæ celebritatis?

Ut Genua jam olim tam *celebre* fuit *Liguriæ maritimæ emporium*, in magno apud Romanos pretiô habitum, præsertim qvia Classium & copiarum Romanarum esset receptaculum: ita hodieqve *illustris urbs est, qvæqve interdum in Theatrum, Venetorüm imperio æmula, prodire audet, mox inter Gallorum & Hispanorum mutuas contentiones jactata, mox civilibus insuper furoribus vehementer concussa, tandem tamen securitatem, divitias & otium bello ac periculis antehabens, & Thesaurarium qvasi Europá se exhibens.* Rex namqve Hispaniæ nullis ferè aliis, qvàm Genuensibus opes suas concredere cœpit: nec qvicqvam aliud metuendum urbi est, nisi ut suo lucro spolietur.

VII.

Qvantæ ditionis?

Ex-

Extendit se Genuensium ditio ab Occidente versus Orientem, à Vintimille usqve ad Sarsane in longitudine 150000. pass. in latitudine 20000. interdum. Qvumqve in medio sita sit urbs, *ditio*, qvæ inter eam & Sarsanem interjacet, *Orientalis*; & altera, qvæ inter urbem & Vintimille, *Occidentalis* vocatur. Tenet & Genua ditione suâ *Corsicam*, optimè munitam Insulam, qvæ plusqvam 100000. pass. in longitudine & 50000. in latitudine habet, in Climate VI. posita, ipsaqve 12. ac 13. parallelos occupans.

IIX.

Qvibus mutationibus eadem urbs semper exposita fuit?

Varios habuit Dominos Genua, atqve sub iis varias & ipsa subiit mutationes. Romanis nempè pòst Longobardis à Rotario capta paruit. Imperante verò Carolo M. huic qvoqve subjecta fuit. Qvum verò urbem ampliùs tueri, inter dissensiones Gvelforum cum Gibellinis, Spinolarum & Aureorum Fliscis & Grimaldis haut valerent Genuenses, potentissimorum libidini obtemperare coacti, multas calamitates domesticas pertulêre.

IX.

Calamitates has domesticas qvô compendiô mihi enarrabis?

Audiendus est *Burgoldensis*, qvi *P. I. Discurs. ad instr. Pac. è L. XII. Thuani* domestica fata optimè in compendium contraxit. *Genua præcipua Ligurum civitas à multo tempore intestinis dissidiis atqve factionibus discerpta fuit, ut tandem, qvum jugum domesticum amplius ferre neqviret, ad exterorum dominationem confugere cogeretur: sub qvibus tamen non multò meliùs habita. Admodùm potens olim fuit hac Respubl. multaqve in Asia & mari Ægæo tenuit. Sed tandem fato potentiæ rarò sempiternæ, Pisanorum bellis acerrimis labefactata, anno 1444. pristina libertas, excus-*

sô

sô jugô Vice-Comitum recuperata, & populares muneribus publicis gerendis admoti: sed nec ita omnibus motibus aut factionibus praecludi via potuit, neqve effici, ut civitas non egeret exterorum imperio, aut protectione. Ita primùm Carolum VI. & VII. Gallos, deinde Mediolanenses Duces experiri Principes coacti sunt. Tandem Ludovicus XII. ejectô Ludovicô Sfortiâ, urbem iterum Coronæ vendicavit, arcemqve illi freni locô imposuit. Post hunc Octavius Fregosius, nomine Francisci Regis Rempubl. gubernavit. Iterum Genua Francis erepta A. 1522. *Nam prosper Columna, nomine Caroli V. Genuenses ad deditionem coëgit. Hoc in statu res usqve ad annum* 1528. *permansit: donec à Fulgosio, copiis à Lautreco attributis, ad obseqvium cogeretur. Sed paulò post auspiciis Andr. Auriæ, cujus memoria in hac Republ. instar Patris colitur, libertas sua est restituta.*

X.

Anne verò omnimodâ semper libertate suâ gavisa fuit Genua?

Ita ferunt Itali, *post pulsos Italia Longobardos Genuam per* 800. *annos liberam fuisse, Reiqve publicæ jure usam.* Galli siqvidem superiori seculô, eâ brevi tantum tempore potiti, ab *Andr. Auria* (cujus laudes apud *Thuanum L.* 26. & passim apud *Jovium* & *Gvicciardinum* vide) iterum ejecti sunt. Is utiqve, qvum à Francisco, Galliarum Rege, ob rei maritimæ peritiam classi præfectus, anno 1527. egregiam victoriam adversus Carolum V. Imperatorem reportâsset, nec debitam mercedem a Gallis obtinuisset, qvi non sine magna injuria ejus classi Barbigium præfecerant, ad Carolum V. defecit, &, ab eo patriæ libertatem nactus, nobiles ac populares, abolitis factionum nominibus, in unum velut corpus conjunxit.

XI.

Ecqvid tibi de diuturna hac, qvam jactant Itali, libertate videtur?

Ei-t

Etiamsi JCti Itali unô ore attestentur, *Genuenses liberos semper fuisse ab omni potestate Cæsarum, legesqve potuisse condere, & habuisse omnia regalia ac majestatis jura, qva qvidem per Ducem suum exercuerint, indeqve & ipsi amplissima jactitent* Privilegia: nihilominùs tamen *ad Imperium Genuam pertinere*, illustris *causa Finariensis* apud LIMN. *L. 1. J. P. c. 7.* nos edocet. Citra controversiam ita cuivis Monumentorum veterum pauló peritiori hoc ponendum, *Genuam Impp. Germ. legibus usqve ad Rudolphum I. paruisse.* Nec verò à Rudolpho concessam libertatem Genuensibus esse, CONRING. *de Fin. Imp. Germ. c.* 23. demonstrat. Qvantum enim Genua non multò pòst Henricum Cæs. coluerit, dignum est, qvod è *Conr. Veceriu Libro de Rebus gest. Imp. illius Conringius d. l.* repetit. Et licet Genuenses, *libertatem suam à Rudolpho I. se emisse,* jactitent, *qva & à Gallo ipsis erepta, donec anno 1528. in libertatem se vindicárint, libertatis qvidem vindicta anno seqventi à Carolo V. qvum Genuæ esset, confirmata*: tandem tamen abest, ut per illam confirmationem libertatem omnimodam adepti sint. Ita namqve Maximi I. apud *Goldastum*: Die Stadt Genua gehöret dem Reich ohne Mittel zu. Et certè non potuisset Imp. Maximil. III. in Genuam animadvertere, aut proscribere eam, nisi sub Imperiali jurisdictione fuisset. Qvando verò olim liberæ Reipubl. nomen obtinuit, non aliô id sensu intelligendum esse non nemo Eruditorum putat, qvàm hôc: *qvod à servitute Ducum, in qvam à Fr. Spinola conjecta erat, ejus rursus beneficio se liberavit*, prolixiùs id *Nicolao Machiavello Hist. Florent. L. V. p. 240. seqq.* referente.

XII.

Impetratâ jam, vel potius reformatâ à Carolo V. libertate, qvæ novæ iterum in urbe natæ ac datæ leguntur turbæ?

Ecce, qvum Genuenses libertatem, à Carolo V. confirmatam, auspiciis Auriæ jamjam impetrâssent, Aurias verò ille diem suum obiisset, diffidere *Antiqvi* & *Novi* (sic enim vocabant *Nobiles* & *Populares*) cœperunt, infestisqve armis in ipsa urbe pugnatum: donec pleriqve Nobiles urbe excederent, ut *Thuanus* prolixè *L. LXI.* demonstrat. Tandem verò induciis pactis, in certos arbitros convenerunt, exules revocârunt, & nomina Nobilium Veterum ac Novorum hâc lege abrogârunt: ut *Rempubl. imposterum recturi pares & æqvales haberentur.*

XIII.

Quæ itaqve regiminis ratio ab illo tempore in hunc usqve diem Genuæ obtinet?

Rempublicam tàm plebeji, qvàm Nobiles regunt, ipseqve Dux promiscuè creatur è nobilitate, aut plebe in biennium: qvô exactô fit *Procurator Montis D. Georgii* cum annua 500. scutatorum pensione. Ei porrò adjuncti haberentur *IIXviri*, Optimatum suffragiis creati, qvi unà cum Duce Collegium faciunt, qvod vulgò *La Signoria* vocatur. Octo illi viri, & ipsi binos saltem annos officio præsunt, nec ullam rem, qvæ ad communem spectant salutem, soli tractare possunt: sed omnia ad *Majus Consilium* referunt, bini senis mensibus eligi soliti, ipsiqve *Gubernatores* dicti.

XIV.

Eligendi ratio quæ maximè tunc valet?

Ita solet Gubernatores eligendi ratio fieri, *ut minus Consilium una cum Senatu & Duce 28. è singulis familiis unum eligant: cum Senatu & Duce qvandoqve XII. interdum XIV. Viros majori præponant Consilio*; cujus postea suffragiis unus tandem ex illorum nume-

numerô *ad hanc* assumitur *dignitatem.* Seqventi die idem modus in IIdô eligendo iterum observatur, postridie in IIItiô, & sic deinceps, donec IIXViri habeantur.

XV.

Exactô biennio qvi futuri demùm sunt Gubernatores illi?

Qvum effluxit biennium, *singuli horum Procuratorum Collegio annumerantur, inqve eo itidem per biennium manent: ita, ut in jam dicto Collegio semper IIX. reperiantur, qvi præcipuis Reipubl. negotiis præfuêre.*

XVI.

Qvid tunc præcipuè agunt?

Unà cum Duce & IIX. Gubernatoribus in Senatum veniunt, qvum de rebus graviotibus est Consilium: exqve his duo cum Duce in publico Palatio; sex verò reliqvi *domi* suæ habitant: sic ut tertiô qvôvis mense illi cum Duce sunt, inter se permutentur.

ZVII.

Ipsi verò Procuratores qvot generum sunt?

Sunt *duûm generum.* Alii qvippe *perpetui* sunt, qvi *Ducali* nempe *perfuncti* sunt *dignitate*: alii *temporarii,* qvi ad biennium tantùm hoc munus administrant, suntqve illi, qvi *Gubernatores* fuerunt.

XXIIX.

Qvanta dignitas horum & autoritas?

Tanta utraqve est, ut sine Procuratorum consiliis vix alicujus momenti negotia peragi possint. Præsunt publicis negotiis, ut sunt civitatis reditus & alia.

XIX.

Cui Magistratui Judicia commissa?

In criminalibus Judiciis utplurimum Doctor aliqvis *JCtus extera nationis, qvi Potestas dicitur, stipendio annuo conducitur.* Hic in Palatio proximus Duci sedet, deqve criminibus sceleribusqve fert judicium. Qvum verò pœnam capitis statuit, necessum habet Senatûs consensum explorare. *Duo* ei *extranei JCti adjuncti* sunt: qvorum unus *maleficiorum*, alter *Fiscalis* vocatur *Judex*. Præter hos Potestas *Vicarium* habet, cujus est de civilibus causis qvoad executionem tantùm cognoscere. Nam qvod ad cognitionem causarum civilium spectat: ecce ea Genuæ penes *Rotam* est.

XX.

ROTA qvid rei?

Est Collegium JCtorum extraneorum, seu qvinqve Doctorum, qvi secundò qvoqve anno à Genuensibus conducuntur, ut cognoscendis civilibus causis vacent, inqve Palatiò apud Ducem habitent. Ex Statutis verò & jure civili Rom. lites dirimunt. Ad id nimirum in casibus omissis proqve Statutorum interpretatione Genuens. JCtos recurrere, *Arth. Duck de Autor. Jur. Civ. Rom. L. II. c. 3. §. 23. nos* edocet.

XXI.

Qvô & aliô Collegiô Genuates utuntur?

Utuntur illi Collegiô qvoqve VIIvirorum, qvi *Extraordinarii* vocantur, ac veluti Principis personam repræsentant, ipsi omninò in administrandâ Republicâ occupati. Præcipuum horum munus est lites finire, aut prolongare, pupillis Tutores dare, & de controversiis inter cognatos, vel pauperes & divites ortis cognoscere: estqve hoc officium eorundem semestre, plurimum autoritatis habens.

XXII.

Annon præter hunc alium adhuc supremum Magistratum habent?

Apud eosdem præterea *Magistratus est, in quo sunt VIIviri, vulgò supremi Syndicatores dicti.* Ad horum autem officium spectat, ut tàm in Ducem, qvam in Gubernatores ac cæteros omnes Magistratus, finitis ipsorum officiis, inqvirant, inqve reos malè administratæ Reipubl. animadvertant. Tanta itaqve Magistratus hujus est dignitas, *ut Genuates Patriæ suæ liberatorem Andr. Auriam hôc præcipuô honore honorandum existimàrint: dum ei primum inter Syndicantes concesserunt locum.*

XXIII.

Censorum officium Genuæ qvod est?

Est providere, ne inter ementes & vendentes aliosqve, qvi mercaturam, aut artem aliqvam exercent, fraudes committantur. Habent autem & ipsa hujusmodi artificium ac Mercatorum Collegia superiores qvosdam, Consules dictos, qvorum tanta autoritas, ut sui ordines homines civitate ejicere, ad remos damnare, aliisqve modis pro ratione delicti punire possint.

XXIV.

Qvos præter Censores ac Consules Genua habet?

Habet & suos Capitaneos, seu Tribunos numerô XL. ex Nobilibus delectos, & singulis annuis permutandos, qvi sub se contentos è populo habent: Sic ut in universum qvatuor millia efficiant. Atqve hi qvidem periculosis temporibus pro Republ. excubant & præsidium agunt. Estqve hoc nobilissimum munus A. 1147. institutum, cui & Respubl. magnam suæ incolumitatis partem fert in acceptis.

XXV.

Qvos plures Magistratus alit?

Alit & Genua *Protectores*, *hosqve numerat IIX.* qvorum munus annuum est, ipsiqve supradicto Magistratui præsunt, annuorum potissimùm proventuum curam habentes. Aliud & *officium* Anno 1644. *S. Georgii* constitutum habetur, qvod hodieqve ab anno Institutionis nomen habet, *officiumqve XLIV. scil. anni*, vocatur. Sunt autem *IIX. Viri*: è qvibus bini qvoqve anno permutari solent: estqve horum officii illa colligere & administrare, qvæ è proventibus annuis residua sunt.

XXVI.

Qvis omnium tamen in totidem Reipubl. Genuens. Magistratibus supremus?

Supremus Magistratus in hac Republ. DUX *est.* Est autem Ducis apud Genuenses Titulus *nomen officii*, denotatqve *summum Caput*, seu *Præsidem Senatûs*, qvi & Tit. gerit ac honores non alienos à dignitate tali. Publicas qvoqve ædes, Palatium dictas, inhabitat, stipatus insuper 500. Germ. Satellitibus: sed primis duobus ab inito Magistratu diebus tantùm ducalibus utitur vestibus & ornamentis. Totô verò reliqvô tempore deinceps privati in modum vestitur. Imperium deinde duos annos solum tenet: postmodùm Reipubl. Procurator perpetuus futurus, & interjectô tempore, qvæ ad Senatum, seu Consilium referenda, & ad deliberandum proponenda, ipse refert ac proponit, qvod nemini reliqvorum Senatorum licet.

XXVII.

DUX idem qvomodo eligitur?

Est modus eligendi Ducis Genuensis talis; *Ad diem III. Jan. menses convenit Senatus cum Consilio minore in certo loco, exclusô tamen Duce, qvi, elapsô Principatûs sui terminô, primô illius mensis die, in suam migrat domum, manetqve ibi privatus cum Tit. Reipubl. Procuratoris. Ergò Senatus cum minore Consilio*

silio eligit 28. Viros Nobiles, ex qvalibet tribu unum, qvi statim, ubi electi, vocantur ad Palatium, includuntur in locum separatum cum Senatoribus, qvi vel per ætatem, vel per contumaciam familiæ, sunt inhabiles ad capessendum Principatum. Hi rursus eligunt alios XIIX qvi unà cum superioribus XXIIX. proponunt M. Senatui, qvos ipsi dignos judicent principali dignitate. Dignum autem est observatione, qvod fas non sit, Senatui plures qvàm qvatuor proponere, sive nominare: qvodqve necesse sit, ut in electione eorum duæ tertiæ partes ex 28. Viris, consentiant cum illa Senatûs parte, qvibuscum contulere consilia, & eos qvatuor qvidem oportet omninò esse è Senatorum numero. Hoc factô Senatus uterqve convenit, & ibi proponuntur nomina qvatuor illorum, qvos Electores Principatu dignos judicárunt, mittunturqve ab universo Senatu calculi, & qvi vincit numero suffragiorum cæteros, è vestigio salutatur Dux & Princeps Reipubl. Ita Gothofr. P. I. Archont. Cosm. & Philipp. Honor. in Descript. Polit. Genuat. p. 616.

XXIIX.

Anne verò taliter constituto Genuensium Duci summa qvædam potestas delata habetur?

Utut *summus sit in Republ. Genuensium Dux, nec sine eo ullum arduum negotium expediri possit: nec tamen summam habet potestatem in hac Republica.* Nam non tantùm adjunctos sibi IIX. Gubernatores habet, qvi cum ipso imperantes unum constituat Collegium, sed & ad communem Reipubl. hujus utilitatem spectantes nonnisi Senatus Magnus tractare solet.

XXIX.

Magnus ille Senatus qvis est?

Est Optimatum totius Urbis, *non ullô populari exclusô, modò sit optimus, Consilium.* Qvum enim

 Anno

Anno 1574. graves dissensiones inter Populum ac Nobilitatem subortæ essent, Maximilianus II. Imp. Philippus II. Rex Hisp. & Pontifex R. illas ita sopivere, ut, nominibus *Nobilium Veterum* ac *Novorum*, h. e. cooptatorum & popularium, abrogatis, Rempubl. posthac utriqve recturi pares & æqvales haberentur. Penes hos itaqve summa Reipubl. est, ipsiqve, in certa Collegia divisi, Magnum Senatum constituunt.

XXX.

Qvam mihi jam nunc formam Reipubl. Genuensis heîc dabis?

Non meô arbitriô heîc qvicqvam decidam, sed judiciô stabo Politico, qvod de Republ. Genuensium fert BODINUS *L. VI. c. IV.* Est autem id tale: *Optimum Aristocratiæ genus est, in qvo Optimates ex virtute creantur, & ut qvisqve ex Optimatibus moritur, alius Optimatum suffragio creatur, ut ap. Genuenses. Nam si Senator Sanctioris Collegii XXV. Virorum occubuerit, is, qvi ordine & antiqvitate prior est in Senatu LX. Virorum, demortui locum occupat, ac vicissim antiqvissimus reliqvorum Optimatum Concilii CC. Virorum, migrat in Senatum LX. Virorum: tùm ex plebe unus suffragiis in CC. Concilium cooptatur; qvi aut dignitate præstet, aut qvi nullâ sit vita turpitudine infamis. Id enim potissimùm spectatur. Atq; hæc verissima est Aristocratia, qvæ optimos qvosqve ad imperium accessere consvevit, sive tenues, sive locupletes, sive plebeji, sive Nobiles sint. Qvô fit, ut, qvum honorum ac imperii aditus interclusus sit nemini, præterqvam ei, qvi dignitatem suam ac decus aliqvâ turpitudine violarit, nulla plebi cum Optimatibus de honoribus & imperio contentiones existere possint. Præterea istô modô Legibus optimis ac Virtutibus erit in Republ. locus. Hoc item optimum, qvod in ea Republ. censura sit Patrum singulis annis: ne aut ii, qvi simulatione Virtutis ad honorem provecti sunt, diu latere possint: aut qvi fiduciâ potestatis impotenter se gesserint, cum dedecore & infamia sempiterna dejiciantur.* Hæc ille.

XXXI.

XXXI.

Qvis à Te scopus mihi dabitur, qvem eadem Respubl. sibi præfixum habeat?

Reverà ibi omnia ad utilitatem publicam administrantur. Qvum enim nemini honorum ac imperii aditus interclusus sit, nisi eis, qvi dignitatem suam ac decus aliqvâ turpitudine violârint, adeòqve omnes recturi Rempubl. pares & æqvales habeantur, non facilè alius qvispiam Rectoribus Reipubl. hujus Scopus propositus esse potest, qvàm *Salus publica.* Omninò tam moderatum heîc est regimen, ut & iis, qvi non regunt, sed parent, nulla pars felicitatis desit.

XXXII.

In qva parte tamen Genuenses heîc aberrant?

E felicissimo cambiorum suorum usu ac fænore ingentes sibi qværunt divitias: dum alii veram felicitatem civilem in solo virtutum exercitiô collocant ac constituunt.

XXXIII.

Ecqvod igitur vitium illis adhæret?

Avaritia, avaritia à multis Historicis ac Politicis in Genuensibus notatur, eaqve tanta, ut vix qvisqvam imperare illis velit. Certè enim Reges Galliæ, aliqvoties Genuæ Domini facti, mox illis qvasi spontè nuntium remiserunt. Sunt qvidem opes Genuensium in Regis Hispan. manibus: qvem tamen crebris usuris ita atterunt, ut præcipua Indiarum ac Hispaniarum vectigalia oppignorata habeant. Sed castigârunt aliqvoties Reges Hispaniæ nimiam hanc Genuensium avaritiam: Anno nempe 1575. 1596. iterum Anno 1627.

XXXIV.

Qvi cæteri mores sunt Genuensium?

Superbi sunt *eqvitesqve boni*: qvamobrem Nobiles eqvos Neapolitanos &artem eqvitandi summoperè diligunt. *Fortes in maritimis, imbelles in terrestribus præliis esse dicuntur.* Accusantur & ipsi, qvod *parùm hospitales* sint, & beneficiorum memoriam facilè deponant, *philauti* & *reliqvis nationibus omnibus invidi* atqve *inimici*. *Admirabilem* tamen *prudentiam* Genuensium præ cæteris *Petrus Axen in Hist. Pacis Pyren.* vel propterea commendat: qvod difficillimis diutini belli temporibus unà cum Florentinis sic se gesserunt, ut neutra secuti arma, sine offensione amborum Regum benevolentiam retinuerint.

XXXV.

Qvæ illorum indoles?

Subtili sunt *ingenio, inqve omnibus actionibus exprompto*, mercatui addictissimi: ex qvo se suasqve locupletare solent terras.

XXXVI.

Qvis habitus ac cultus corporis?

Sunt procerò & pulcrò corpore, paucò & parabili contenti victu, foris magnifici, domi verò parci. Nigrô habitu & Nobiles & vilioris conditionis homines incedunt. Habitus verò & ornamenta muliebria, qvibus domi sunt elegantes, à vulgari abhorrent usu.

XXXVII.

Sed perspectis talibus & aliis, qvæ natura fert & indoles gentis, qvam mihi Rationem Status Reipubl. Genuensis inde elicis?

Non aliam elicere possum RATIONEM STATUS, *qvàm qvæ secundum tacitum Trojani Boccalini judicium in hoc consistit, ut* (1) *emolumentum libertatis suæ utilitati totius Italiæ connexum sit, utqve se liberam in omni-*

omnibus profitentur : (2) *ut per familiarem cum Hispanis amicitiam nil unqvam patiatur detrimenti; qvin potius cambiorum felicissimo usu ac fœnore Hispanum velut cassibus implicet, qvo nonnisi ingens cum maximo Hispanorum damno lucrum ad se redundet*. Adeoqve Genuenses sub ratione ac specie amicitiæ plus nocere possunt Hispanis, qvàm apertâ vi belli Belgæ.

XXXIIX.

Qvæ vires insuper Reipublicæ sunt Genuensis?

Qvod ad *vires præcipuas hujus Reipublicæ* spectat, *illæ consistunt cùm in magno incolarum numero, qvi armis gerendis apti sunt, tùm in Ducum tàm terrestris, qvàm maritimæ militiæ præstantiâ*, qvos inter factis clarissimi Doria & Spinola. Continetur autem militia hujus Reipubl. exceptis peregrinis, sub decem militiæ Præfectis. Militia, qvæ extraneis constat, 500. habet Helvetios, 300. Italos, & 100. Corsos. Germani milites suæ nationis, ut & alii qvilibet, suæ militiæ, Præfectos habent. Tutiùs enim Genuenses securitatem suam viris, qvàm vallis credunt.

XXXIX.

Qvæ opes?

Pro certo habetur, *intra Genuam reperiri usqve ad 18. millia hominum*, qvi ex serico materias conficiunt, præterqve & omnis monetæ permutationem mercatura magnam partem Reipupl. Gen. absolvit. Inde igitur ingentes privatorum reperiuntur opes, & Nobilitas magnos reditus è bonitate soli percipit, qvæ in districtu Mediolanensi & Neapolitano reperitur. Fructus autem, qvi ibi in abundantia eximii habentur, sunt mala aurea, citrea, limones, & oleum.

XL.

Qvi Reditus?

Qvod ad Reditus Reipubl. hujus spectat: *ecce eorum*

rum qvidam tales sunt, ut semper & absolutè Dominium conseqvantur, qvidam extra ordinem colligantur. Habet utiqve Respubl. Genuensis circiter tres myriadas librarum redituum annuorum: nec & unqvam eidem ad sublevandas necessitates parandamqve pecuniam rationes desunt. Solent enim Magistratus à privatis etiam hominibus vel invitis, vel volentibus; sine ullo tamen illorum damnô, mutuò sumere. Creditoribus siqvidem graves usuras persolvunt, ne, qvi publicam rem privatis viribus & facultatibus sublevârunt, privata propter publicum patiantur incommoda. Ut verò ad erogandum in Rempublicam Cives redderentur promptiores, creditoribus Hypothecæ certæ, in Reditibus è frumento aliisqve rebus vectigalibus, sunt assignatæ.

XLI.

Isti verò Reipubl. cum privatis hominibus contractus qvô nomine olim veniebant?

Dicebantur olim *Compera*, sive *Camera*, additumqve hoc habeatur, ut, qvi centum libras mutuò Reipubl. dedisset, in hac velut societate unum locum, qvi ducentas, duos teneret locos.

XLII.

Qvod peculiare nomen eidem Cameræ inditum?

Nomen à Divo Georgio inditum fuit, ut diceretur Mons D. Georgii, ejusqve cura, qvibusdam Civibus committeretur; societas autem ipsa primùm à Republica, postmodùm à Pontificibus, Imperatoribus, & aliis Civitatum Dominis multa impetraret Privilegia.

XLIII.

Qvæ *in eadem re hodiè est ratio?*

Multò securior & justior est ratio hodiè Georgiana

na Camera. Etenim qvum hâc occaſione aliqvot Dominia & territoria ſocietati eidem acqviſita ſint, ad horum faciliorem adminiſtrationem novæ Leges novæqve regulæ ſunt conditæ.

XLIV.

Ejusdem rei reſpectu in quot communitates Genuenſium civitas commodè dividi poteſt?

Dividi non ineptè reſpectu Cameræ Georgianæ Civitas Genuenſium in duas qvaſi Communitates poteſt: in Majorem nempe, qvæ ab his, qvi in Palatio jus dicunt, gubernatur, atqve ferè integram comprehendit Civitatem, & in *minorem*, cui Georgianus Magiſtratus præeſt, atqve ad *Lotharios*, h. e. redituum participes, ſpectat. Illa qvidem multis ſemper mutationibus fuit obnoxia & tyrannicum imperium interdum fui expertà; hæc verò libera ſemper, ad certosqve cives adſtricta, indeqve conſtans fuit.

XLV.

Qvod politicum de Republ. Genuenſ. Trajanus Boccalini inde format judicium?

Judicat in *Lydio Lapide* Vir Magnus, cui parem ingeniò ſuperior ætas vix vidit, *maximè felicem, vel propterea Rempubl. Gen. eſſe, qvod Nobiles & Cives divitiis atqve opibus affluentes habeat, qvodqve & hoc præter Reipubl. detrimentum illis optimè concedi qveat, ut Cambiis atqve fœnori dent operam: qvum nemo civium illorum ſit, qvi non in conſervationem ſuæ libertatis, vel ultimum opum ſuarum obolum velit impendere.*

XLVI.

A qvibus vel maximè Libertati Genuenſium imminet periculum?

Im-

Imminet hoc Genuensibus in Gallia & Hispaniæ Regibus, à M. Duce Hetruriæ, à Sabaudo. Prætendit enim hodiè in Genuam & Corsicam Gallus, qvòd vel semel Genua in fidem se Caroli VI. Regis Galliæ dederit, qvod & deinceps Ludovicus XII. & Franciscus I. Genuam sibi recuperârint, Corsiqve Anno 1563. ad Gallos defecerint: Hispanus verò Genuensibus ob Marchionatum Finalis, de qvo illi cum Hispano controvertunt, suspectus est; M. Dux Hetruriæ ob urbem Sarezanam & Corsicam, Pisani olim juris; Sabaudus propter Savonam.

XLVII.

Qvis tandem Status Religionis in hac est Republica?

Imperium in Ecclesiis tenent Archi-Episcopi. Obtinuit autem Archi-Episcopatus, Genuæ erectus, ab Innocentio II. Episcopatus Reipubl. hujus Anno 1178. per Alexandrum III. P. R. erecti habentur.

XLIIX.

Uberiorem itaqve Reipubl. Genuensis notitiam, eandemqve cum politicam, tùm historiam, unde haurire licet?

Haurire utraqve è diversis fontibus licet. Sunt omninò non minus Historici universales, qvàm particulares consulendi. Inqve his vel præcipuus UBERTUS FOLIETA occurrit *Librô de Republica Genuensi.* Scripsit & de *rebus gestis Genuensium* Anno 1579. Librum P. BIZARUS. Non ineleganter *V. Libris* Bellum descripsit, qvod inter Hispanos & Genuenses seculo suo gestum, JAC. BRACELLUS Gen. Vir eruditus. Prodierunt Haganoæ cum *Libris VI. Pontani de Bello Neapol. Anno* 1530. Claruit, ut dicit *Bodinus*, Anno 1496. & Liguriam qvoqve ac claros Genuenses descripsit. Scripsit & *Historiam Genuensem*, sed parùm aptè, AUG. JUSTINIANUS, patriâ Genuensis, Ordinis Prædicatorii, & Nebrensis in Corsica Episcopus, qvi sub Maximil. I.

Imp.

Imp. Italiam atqve adeò terrarum orbem implere nominis sui famâ cœpit. *Chronica Genuensium*, præter Historiam illam Longobardicam, qvæ vulgò *Legenda aurea*, vel *Speculum Sanctorum* vocatur, reliqvit qvoqve nobis JACOBUS de VORAGINE, Ligurum oppidô oriundus. Claruit is Anno 1290. fuitqve Præsul Genuensium, ob crebras allegationes *Jacobus de Vorag.* dictus, *qvod esset velutt vorago Bibliorum.*

CAP. III.
DE
REPUBLICA LUCENSI.

EROTEMA I.

Respublica Lucensis unde nomen sibi habet?

N*Omen habet à* LUCA, *Etruria celebri urbe, colonia olim, anno nempe ante natum Christum* 178. *è Bononiensibus deducta.* Rectè autem nomen accepit ab hac Urbe. Ipsa namqve Caput Reipubl. est, agroqve fruitur longo 30. minutis, lato 25. sed montibus aspero, & è qvo vix annona in sex menses colligitur. Angustis autem licèt includatur finibus: nihilo tamen minùs maximè splendida, & opulenta Urbs est. eò qvod serici & panni mercaturam exerceat. Est & urbs benè munita. Munitur propugnaculis XI. & vallô: cujus perimeter 3000. passuum: in qvo freqventes populi, gratissimæ propter umbram.

II.

Qvibus terminis eadem Respublica clauditur?

Clau-

Clauditur maximam partem per *Tusciam*, sive *Etruriam*, per *Carfagnane*, & contingit versus mare *Principatum de Masse*, habetqve solum latus de *Viareggio*, qvod ipsi mare versus pro portu est.

III.

Annon verò sub Imperio nostro urbs laudata aliqvandò fuit?

Fuit omninò Luca Urbs olim Imperialis. Ita enim Maximilianus apud *Goldastum* in Reichs-Händeln: LUCA gehöret dem Reiche zu. Qvid? qvòd & Carolus V. eam *Imperii civitatem* vocitet. Et licèt ex tempore, qvô Vicarius Gallus eidem Urbi à Carolo IV. Præfectus, Provinciam demandatam, 25000. aureis acceptis, deseruisse apud *Leandrum Albertum in Descript. Italia* memoratur, sibi suæqve libertati relicta fuerit: tamen & ipse haut illubenter *Urbs Imperii* hodienùm audit. Nec vulgò etiam illa aliis solet Titulis usurpari: ideoqve & Carolum excepit, prout Dominum excipere par erat.

IV.

Ecqvid heîc Lucenses obtendunt?

Obtendunt (1) *emptionem.* Se enim Libertatem à Rudolpho I. duodecim millibus nummûm auri datis, impetrâsse, tradunt. (2) *Clientelam*, sive *Protectionem Hispanicam.* Hodiè autem sub protectione Hispani civitatem suam esse, ajunt.

V.

Num è gemino hoc velô, qvod libertati suæ illi obtendunt, omnimodam libertatem colligere licet?

Neqvaqvam inde colligere licet, planè à superioritate imperii exemptos Lucenses esse. Etenim licet multi, *Sigonii* autoritate nixi, emptionem illam obtendant: de cætero tamen omni scriptarum tabularum fundamentô destituuntur. Licèt & Luca hodiè sub protection

tectione sit Hispani: Imperio tamen R. ne hilum qvidem decedit. Protectio siqvidem ut nullam jurisdictionem infert, ita neminem ab alterius jurisdictione eximere potest.

VI.

Qvo sensu igitur Respublica Lucensis dicitur Libera?

Libera Respublica Lucensis *dicitur, non aliô sensu qvàm eô, qvòd*, Vicario Cardinale, à Carolo IV. post Castruccium datô, illôqve hoc munus deserente, *libertatem acceperit*.

VII.

Qvos olim qvidem Luca habuit Dominos?

Dominos habuit varios. Primò enim fuit sub *Dominio Gothorum*: deinde paruit *Imperatoribus*: post hos *Phaseolis, Castruccius, Spinolis, Scalanus, Florentinus*, postremò *Pisanus*, sed & *Carolus R. Bohem.* eam aliqvando possedit, constituto ibi Præfecto Cardinale qvôdam: eô nempe, qvi, acceptâ pecuniæ summâ, Urbem liberam fecit.

IIX.

A qvo sic dici meruit?

A Lucumone, Toscanorum Rege, Lucam volunt dici meruisse: prout & ipsa in Tuscia sita habetur. *Sita est*, inqvit *Strabo, non procul à montibus, qvi à Luna nomen habent.*

IX.

Sed qvam bonitatem soli circa se habet?

Qvanqvam non magnus soli circa Lucam sit tractus: id tamen *optimum est & fertilissimum.* Nec minùs & aër ibidem tàm purus est & salubris, ut rarò de contagiosis morbis ibi audias.

X.

Cujus indolis ac moris incolas habet?

Recentes Lucensium mores proximè ad veteres bonitate accedunt. Valdè ingenuæ ſunt indolis: humani ſunt, modeſti, affabiles, inqve negotiis ſuis liberi, ingeniô ſubtiles, pacati, prudentes, boniqve conſilii. Peregrinis ſunt æqvi, erga inimicos mites, libertatis conſervandæ ſtudioſiſſimi. In bello gerendo ſunt validi, in amore conſtantes: nec minùs gratiam pulcritudinis qvàm fidem in fœminarum amore qværunt. Ex benefactis lætam præ ſe ferunt conſcientiam: in conviviis aliisqve publicis congreſſibus ſe magnificos probant, intra privatos parietes modeſtos.

XI.

Qvâ Dialectô illi utuntur?

Dialectus Lucensium pro nitidissima purissimaqve inter Florentinos habetur. Nempe qvemadmodum Lingva Hetruſca inter omnes Italicæ Lingvæ Dialectos optima: ita in Hetruria ipſa nominatim Lucenſium Dialectus pro elegantiſſima habetur. In loqvendo ſiqvidem non cantillant, ut reliqvi Hetruſci.

XII.

Qvibus ſtudiis qvàm maximè delectantur?

Studia Lucensium præcipua sunt in Medicina & cognitione Juris. Humaniora verò parvi faciunt, Nobilium exiſtimationi inſigniter ſervientes, illosqve ut Dominos ſuos obnixè honore proſeqventes.

XIII.

Qvæ opes ſunt Lucenſium?

Qvum Plutoni illi potiùs, qvàm Marti ſtudia ſua con-

consecrârint, *plerumqve opulenti sunt & divites.* Magnas autem opes sibi è florentissima mercatura acqvirunt, qvam propè per universum Christianum Orbem exercent. Celebris præcipuè Lucæ *serici* est *mercatura.* Magnam enim partem serici textu ac pannificô cives aluntur.

XIV.

Qvæ vires?

Luca non pulcra tantùm, sed & munitissima Urbs est trium in circuitu milliarium Ital. indeqve & ipsa 24000. homines continet. Ne dicam, qvòd tota ditio populosior sit, qvàm ulla Italiæ regio. Numerantur autem absqve præsidio urbicô 18. millia hominum, qvæ bello apta. In armamentario sunt 30000. sclop. 8000. lanceæ, 2000. thoraces ferr. & optima tormenta. Imò & portus benè muniti heîc non desunt. Non desunt justa magno exercitui alimenta, qvæ è frumentô siligine, fabis, farinâ, castaneis, &c. stomacho latranti parari possunt. Atqve hic qvidem rerum proventus tantus est, ut 7. annorum alimentum obsessis qvoqve præbere possit.

XV.

Qvæ Ratio Status?

Qvanqvam in perpetuo Ducis Hetruriæ metu versentur Lucenses: tam *prudenter* tamen & *tranqvillè vitam degunt,* ut illorum in tanta rerum humanarum confusione memoria qvasi periisse videatur.

XVI.

Qvæ verò regiminis ipsius ratio dudum obtinuit Lucæ?

Utut Imperatorem nostrum supremum suum Dominum agnoscunt Lucenses, illumqve, ut legitimum suum defensorem suspiciant: *Libera tamen est Respubl. ipsaqve à se is per legem regitur Nobilibus, qvam Martini vocant.* Per hanc utiqve populus omni suâ auto-

toritate excidit: adeò ut ex *populari Statu* factus sit *Aristocraticus*.

XVII.

Qvod fundamentum igitur Reipubl. est Lucensis?

Ut in omnibus Urbibus liberis, ita nec minus *Lucæ fundamentum totius Reipubl. Signoria est, seu Senatus.* Inde namqve omnes reliqvi Magistratus, qvi qvasi membra illius Corporis sunt, exsurgunt.

XIIX.

Qvot Signoriæ hujus Ordines?

Duo sunt Ordines: Unus *Senatorum*, qvorum administratio annua: alter *Seniorum*, qvi numero IX. *Anziani* dicuntur, atqve, è Senatorum Collegio electi, *Excellentissimorum* titulô gaudent.

XIX.

Ipsum Collegium Senatorium qvomodo dividitur?

Dividitur in Collegium Majus & Minus. Majus illud Collegium è CXX. constat Viris, qvi totam Rempubl. administrant, indeqve & ipsi supremam autoritatem obtinent, negotia majoris momenti expedientes. *Minus Consilium è XXXVI. Viris constat*, qvi commisso sibi officio VIII. menses præsunt. Atqve hæc duo Consilia plerumqve bis in hebdomate convenire solent, Martis nimirum & Veneris diebus: qviqve absens est, in multam incidit.

XX.

Qvi præterea magnæ sunt in Republ. Luc. autoritatis?

Sunt sex Cancellarii: qvi, ut *Reipubl. negotia procurent, ab omnibus eliguntur Tribubus.* Harum autem in urbe tres sunt, *Sancti Pauli, Sancti Salvatoris, & S. Martini.* In totidem siqvidem partes ipsa civitas dividitur.

XXI.

XXI.

Nonne & Caput Reipubl. est Lucensi?

Omninò Ducem sibi habet Caput, qvi Lucensibus *Gonfaloniere* dicitur. Est autem propriè Gonfaloniere Latinis *Vexillifer*, *signifer*, à *confalone*, Latinis *Vexillum*, *signum*. Impropriè *Titulus* est *summa dignitatis*. *Gonfaloniere*, scribunt *Academici della Crusca in Vocabulario*, Venetiis Anno 1623. edito, *si chiamaua in Firenze qvegli, che nella Republ. aueua il supremo Magistrato.*

XXII.

Qvos adjunctos sibi habet Gonfaloniere?

Anzianos adjunctos habet, h. e. IX. *Seniores*, *qvi tamen aqvè, ac Gonfalonierius mutantur: ubi res cum illo per triennium præfuere.* Atqve hôc qvidem tempore durante in Palatio, uti vocant, Signoriæ sumptibus publicis vivunt, primiqve sunt inter Magistratus. Ex his tertio qvolibet Die unus eligitur *Commendatoris* Titulô, qvi intra triduum tàm Collegis, qvàm Gonfalonierio præcipiendi potestatem habet. Nec tamen ille solus in rebus Urbicis decernere potest. Si supplices offerantur literæ, has qvidem Collegis tradit, Gonfalonierius verò ipsas Senatui exhibet.

XXIII.

Qvomodo ille fit?

Fit electione per sortem. Sic enim GOTHOFR. *Archontologia L. I. c. de Republ. Luc.* Der Gonfalonier wird auff diese Weise erwehlet. Auß jedem dritten Theil der Stadt wird einer / also zusammen drey / ernennet. Die heisset man Loser oder Wehler / die zehlen die Loß deren / so gewehlet werden / daß sie den Gonfalonier namhafft machen sollen. Der denn einer von den Besten und Würdigsten der Stadt ist. Indem aber diese Wahl

geschicht / verbleiben die obigen Leser an einem besondern Ort / und zehlen die Loß / biß derselben gnug seyn. Es müssen aber 124. seyn. Und ist gnug / daß sie es wissen. Dürffens dem Rath nicht eben anzeigen. Damit aber bey den Losungen kein Betrug und Falsch mit unterlauffe / sind allezeit zweene Münche bey ihnen / ein Prediger und Barfüsser. Es haben auch die Losunger Macht / den neuerwehlten Obrigkeiten Zeit zu bestimmen / wie lange sie an dem Amte bleiben sollen / und geschicht das alles heimlich und verschwiegen.

XXIV.

Cæterùm qvos Officiales Respubl. Lucensis habet?

Habet (1) *Officium trium Secretariorum*, qvod ipsum magni est momenti. Illis siqvidem difficillima Reipubl. negotia, & in qvibus summa Reipubl. salus posita, committuntur. Habet (2) *Senatum Colloqvii*, qvi ex XVIII. Civibus, à Senatu Magno electis, constat. Horum Officium est cum Gonfalonierio novemqve Senioribus, si ipsi aut non consentiant, aut dubitent, colloqvi, resqve tandem conjunctim Senatui M. proponere. Habet (3) *Officium VI. Virorum*, qvibus acceptorum & expensarum tabulæ sunt concreditæ. Unde & ipsi qvasi *Consiliarii Camerales* sunt, Camerario inter eos exeqvente, qvicqvid decretum habetur. Habet (4) *Officium provisionis* in Victualibus, qvod & ipsum suum habet *Cancellarium*. Habet (5) *Officium bonæ in Urbe custodiæ*, sex constans *Præpositis*, qvi tenentur omnia peregrinorum nomina ad Dominos referre. Habet (6) *Officium munitionis & excubiarum*, qvæ in aula sunt. Habet (7) *Officium commissionis*. Sunt autem sex Commissarii ad id constituti, ut populus in armis benè exerceatur. Habet (8) *Officium Montis Pietatis*, ubi pro stipendiis nummi à sex Administratoribus colliguntur. Sunt & deniqve *VIII. Ministri pro diversoriis*, qvi peregrinos in illis observant, horumqve nomina, ab hospitibus consignata, accipiunt.

XXV.

XXV.

Qvæ ratio fori in hac Republica?

Habetur, ut in aliis Italiæ Urbibus, ita & *Lucæ* JUDICIUM ROTÆ, *è tribus peregrinis Doctoribus juris consistens.* Singulis sex mensibus hi alternari solent: ita qvidem, ut unus sit *Vicarius*, sive *Podestà*, alter in *criminalibus*, tertius in *civilibus* Judex. Si Podestà capitis aliqvem damnaverit, scriptam sententiam suam Senatui offert, qvi eam aut rejicit, aut retinet.

XXVI.

Qvi reditus ejusdem sunt Reipublicæ?

Reditus Reipublicæ Lucensis centum & qvinqvaginta millia scutatorum putantur. Colligitur autem magna pars redituum ex vectigalibus mercium, imprimis panni & serici. Census ex carnibus, bonis mobilibus, dotibus, conjugiis, summam qvoqve redituum valdè auget. Frumento verò nullum imponitur tributum.

XXVII.

Reditibus augendis ecqvod officium Lucæ constitutum?

Constitutum ibidem Officium abundantiæ habetur, ubi pro centeno qvintus illis numus detur, qvi suam ibi pecuniam deposuerunt. Atqve hâc qvidem ratione mercatores Hollandi, Flandri, Angli, qvi mercatum frumenti aliarumqve rerum exercent, multas Reipubl. huic acqvirunt divitias, qvæ & frumentum aliis suppeditat, & furnos publicos præbet: in qvibus panis solùm coqvitur, qvum privatis furni non concedantur.

XXIIX.

A qvo sibi non parùm metuit Luca?

Etiamsi satis munita sit, neqve incolarum freqventia destituatur, *Hetruriæ tamen Ducis potentiam metuit; adversus qvem parùm, aliorum auxiliis destitu-*

ta, valeret. Sed qvum majorem ex ea utilitatem Florentinus percipiat; dum ipsam libertate suâ gaudere permittit, hinc qvoqve nihil adversus eam molitur.

XXIX.

Quæ vera metûs hujus politici causa?

Vera causa hæc est: *qvia jus sibi M. Dux Hetr. in Lucam vendicat, qvæ Reipubl. Pisana olim subjecta fuerit.* In perpetuo igitur metu Lucenses versantur, ne M. Dux vetera sua jura repetat: præcipuè ubi in medio Florentini Statûs siti, undiqve clausi; annonæ omniumqve rerum necessariarum indigi, qvas non aliunde, nisi à Magno Duce, vel per ejus ditionem, acqvirere qveunt.

XXX.

In cujus verò Lucenses sunt clientela?

Etiamsi Lucensis Respublica Tutelarem suum agnoscat Cæsarem; attamen, qvoniam ille remotus, in *Hispaniarum Regis clientelâ ipsa est hodiè.*

XXXI.

Suam tamen libertatem in hunc usqve diem quomodo defendunt?

Non propriâ potentiâ, sed vicinorum æmulatione se suamqve defendunt libertatem: nihilominùs tamen apud M. Ducem ita se habent, ut coturnix apud accipitrem.

XXXII.

Quis tandem Religionis Status in Lucensium est Respublica?

Soli Romano Pontifici Luca subest, Episcopus cruce utitur & palliô, ejus verò Canonici mitrâ ex serico albo, more Cardinalium.

Cap.

CAP. IV.
DE
REPUBLICA GENEVENSI.
EROTEMA I.
Ipsáne Geneva verò libera est civitas?

PRo *libera se gerit, agitata qvamvis Sabaudi prætensionibus, qvas eò ipsò elidit: qvòd semper libera & Imperialis* Urbs *fuerit.* In cujus & rei memoriam *Aqvilam* adhuc pro Insignibus usurpat. At verò, qvum ab Imperio vel Helvetiam intersecta esset, se Regibus Galliæ in Patrocinium dedit, susceptaqve & ipsa primùm est ab Henrico III. Gall. R. Gallis id fœdus ad securitatem Regni sui utile existimantibus: qvòd fortalitium Clausuræ, qvà iter tutissimum & compendiosissimum auxiliaribus Helvetiis ab illa parte venientibus patet, non aliter in potestate haberi posset, qvàm si Genevenses amici haberentur. Cæterùm ab antiqvo tempore Urbem illam Imperii leges, non Gallicas, audivisse, non Insignia tantùm urbis produnt, sed & ex perpetuo Imperii in eandem jure id luculenter patet. Multò plurima de hoc jure ex iis petere licet, qvæ è *L. CXIV. Historiarum Thuani* CONRINGIUS *c. XXV. de Fin. Imp.* excerpit tandem & ipse graviter concludens: *Saltem illò etiam tempore, qvò & Gallus clientelam urbis suscepit,* & *Sabaudus cum Genevensibus deinceps disceptavit, Genevam urbem non à Sabaudo, non à Gallo, non à suis Civibus habitam, tanqvam extra Imperii limites esset posita.* Num verò unà cum aliis fœderatis Helvetiis ipsa hæc urbs per tabulas Pacis publicæ nuperiores conditionem mutaverit, adq; adeò *libertatem omnimodam,* non contradicente Imperiô, acqvisiverit, aliis de partium studiô non suspectis dijudicandum relinqvo.

II.

Qvalis & ipsa urbs est?

Antiqvissimam urbem Genevam esse, è Cæsaris L. I. de B. G. & ex antiqvissimis Romanis Inscriptionibus, qvæ in Basilicæ civilis conventus murô, portâ Rivæ, murô urbis, ac prope Horologium plateæ Molard, aliisqve adhuc locis cernuntur, *patet.*

III.

Ubi sita?

Extremum oppidum est Allobrogum; proximum Helveticorum finibus ad lacum Lemanum qvi à Geneva primaria Urbe der Genffer-See dicitur, *partim in edito colle jucundissimo, partim in planitie, qvà lacus Rhodanum emittit, sita.* De Situ hoc politicè *Thuanus L.* 68. sic scribit: *Geneva tanqvam clavis & propugnaculum non solùm Bernensis ditionis, sed & totius Helveticorum civitatis, inter eos habetur, & liberum inter Regem & Helvetios aditum servat, id propter Clausuras dictum, qvibus is verè potitur, qvi Genevâ potitur.* Patet inde, & Regis Galliæ, & Helvetiorum *interesse* in conservatione Genevæ positum esse.

IV.

Qvâ bonitate soli & poli fruitur?

Solum circa urbem admodùm fertile est, ferens vina & varia frumentorum ac leguminum genera. Nec & hortorum cultura heîc deest, labores exhaustos & sumptus impensos egregiè compensans. *Cælum* ita *temperatum* est, ut neqve hyems æqvè rigida sit, ac in Germania, neqve æstas æqvè torrida, ac in Provincia & Delphinatu. Qvid: qvòd & aëre tàm purô ac salubri Geneva fruatur, ut raò pestem ibi grassantem videas.

V.

Qvâ amœnitate gaudet?

Gaudet

Gaudet amœnitate amœnitatum amœnissimâ: ita ut vix in tota Europa ulli hac in parte cedat loco. Etenim undiqve montibus satis remotis, qvasi coronam visui gratissimam præstantibus, cincta spectatur: Augent & amœnitatem ipsi horti, campi, prata, lætaqve arva. Præcipua magna amœnitas urbi accedit è contiguo prato (*Le plain palais*) ambulatiunculis accommodatissimo: qvod tiliæ, operâ Henrici, Ducis Rohani, ad ludum mallei plantatæ, mirificè commendant.

VI.

Qvâ opulentiâ floret?

Ipsa urbs opulentiâ floret, qvæ sufficiat sibi. Nam multa adhuc in Gallia, Sabaudia & Helvetia tenet. Ex multitudine qvoqve studiosorum, in Academiam confluentium, multos colligit sibi nummos. Incolæ & ipsi qvæstum è manuariis operis, serici aliarumqve materiarum confectione, faciunt. Nec parum lucri librorum impressorum confert copia. Mercatores porrò commoditate navigabilium fluminum in Galliam, Italiam, Burgundiam merces evehunt, indeqve & satis amplas sibi divitias acqvirunt. Nobiles verò non è mercaturæ qvæstu, sed fundi vivunt: qvidam etiam pro usuris pecuniam elocant.

VII.

Qvibus potissimùm rebus longè lateq; superbit?

Qvæ Genevam potissimùm, qvantum ad exteriorem faciem, commendant, sunt (1) *amœnissima*, Curiæ contigua, *area*, unde subjectam planitiem, hortos & vineas circumjacentes mirâ cum voluptate oculorum spectare licet: (2) *magnificè extructa Curia*: (3) *Bibliotheca Codicibus antiqvissimis referta*: (4) *magnis impensis splendidissimè extructum Xenodochium*.

IIX.

Qvibus artificiis maximè clara?

Clara

Clara imprimis hæc urbs propter insignia horologia manuaria: qvæ non tantùm per universam Europam distrahuntur, sed & in Asiam, Constantinopolim, & aliorsum, imò in Persiam usqve mittuntur. *Sclopetos* etiam *minores* (*Pistolettas* hodiè vocamus) tàm artificiosè Genevenses conficiunt, ut omnes in admirationem rapiant.

IX.

Qvo morum genere instructos, qvaq; indole præditos cives habet?

Genevenses sunt hilares, sunt modesti, sunt & liberali bonóqve ingenio præditi. Artibus, ad qvas animum applicant, se dant feliciter. Libertatis adeò studiosi sunt, ut nulla magis Orbis natio. Naturali gaudent integritate: qvæ tamen non obstat, qvò minùs ad negotia prompti, agiles & offensoribus suis formidabiles sunt. Et sanè generosa illorum integritas vel ex millenis periculis Rempubl. inconcussam asseruit. Præterea diligentiæ laudem & laborum patientiam aliis præripiunt: nec sibi invicem benè confidunt: qvin inter partes Bonorum ponunt, nemini tutò fidere. Asperis olim erant moribus & incultis: qvos tamen hodiè ad omnem componunt civilitatem, peregrinis & ipsis suam probantes humanitatem, cujuscunqve illi Religionis fuerint.

X.

Urbs ipsa qvomodo dividitur?

Dividitur in superiorem & inferiorem. In illa maximam partem Syndici & Consiliarii, Reipubl. concionatores, advocati, aliiqve literati, Bibliopolæ item habitant; in hac mercatores & artifices, v. g. aurifabri, pannifici, &c.

XI.

Anne verò territorium sibi sufficiens possidet?

Pos-

Possidet Territorium, aliqvot præfecturas continens, non unitum qvidem atqve contiguum, sed ipsum non solùm in Bernensi vicino districtu & terrâ Regiâ Gayensi de Gex, verùm etiam in Sabaudia hinc inde dispersum. Unde & non rarò incommoda à Sabaudo urbs hæc sustinet. Jurisdictioni autem provinciali qvi præest civitatis, *Chastelain, Castellanus*, (Land-Vogt) appellatur.

XII.

Qvanta qvidem Geneva pollet potentia?

Omnia loca extùs vergentia, templa omnesqve turres rotundæ tormentis bellica instructa sunt. Adhæc armamentarium omni armorum genere instructissimum habet. Privatas qvoqve ædes armis munitas reperies. In sola urbe 4000. ad decernendum facilè est reperire. Nec insolens ipsis fuit exiguâ manu magnam vim hostium propulsâsse. Qvamvis igitur Genevenses cum Geneensibus, Bernensibus, Tigurinis potentiâ certare haut qveant: libertatem tamen eandem, qvam isti tenent. Absit enim, potentiam inde æstimemus, qvàm multis qvis imperet, sed qvàm liberè.

XIII.

Qvid & feris virium ad libertatem suam defendendum habet?

Præstant extrinsecùs civitatem hanc validam ac tutam: (1) *mutua potissimorum vicinorum æmulatio*: (2) *tutela & patrocinium Regis Galliæ*: (3) *arctius defensivum cum Tigurinis & Bernensibus contractum fœdus.*

XIV.

Hoc ipsum defensivum fœdus qvando initum?

Initum id diversò cum diversis habetur tempore.

Ge-

Genevenses namqve & Bernenses fœdus percusserunt, jusqve civitatis mutuum introduxerunt Annô 1538. Cum Tigurinis verò Genevensis Respubl. insigni gaudiô, singulariqve solemnitate fœdus & amicitiam iniit 1584.

XV.

Cur initum?

Initum cum utrisqve Bernensibus nempè & Tigurinis, *firmissimum fœdus ob totidem hostiles Sabaudi invasiones*, qvas ab Anno 1366. usqve ad Annum 1671. mox vi apertâ, mox fraude ac dolô; semper irritô licèt conatu, tentavit.

XVI.

Sed qvotô Christi annô & ad qvorum instantiam, Geneva in tutelam à Gallo recepta?

Factum id à Rege Galliæ Henrico III. ad instantiam (nomine omnium Cantonum) Bernensium ac *Solodurensium Anno* 1579. Remonstraverant enim hi ipsi Regi incommoda; si Geneva in manus exteri valdè potentis perveniret. Fuit autem negotium hoc Soliduri per Legatum Regis, & qvidem sub conditione reciprocâ, conclusum, ac Genevenses deinceps Regi transitum per urbem concesserunt, qvi & ipse Helvetiis certam pecuniæ summam dedit, ut in casu necessitatis succurreret.

XVII.

Annon multum libertati urbis per fœdus hoc decessit, ipsamq; & subjectionem aliqvam importavit?

Qvamvis Genevenses hôc pactô fœdus inæqvale cum Rege Galliæ inierint : nihilominùs tamen Geneva separatam Rempubl. adeòqve liberam retinuit : qvale fœdus etiam Genuenses cum Hisp. Rege sanxêre. Neq; enim

enim reverentia talis, qvæ ex fœdere superiori debetur, subjectionem aliqvam importat, ut inter alia *H. Grotius L. I. de* J. *B.* & *P. c.* 3. §. 21. docet, responsum huc Proculi trahens; *liberum* scil. *esse populum, qui nullius alterius potestati subjectus, etiamsi in fœdere comprehensum, ut is populus comiter alterius populi majestatem conservaret.* Atqve *hoc qvidem adjici in fœdere*, Proculus apud Grot. addit, *ut intelligatur, alterum populum superiorem esse; non ut intelligatur, alterum non esse liberum.* Rectè *Andronicus Rhodius* post Aristot. *amicitiæ inter dispares hoc*, ait, *proprium, ut potentiori plus honoris, infirmiori plus auxilii deferatur. Sicut igitur, verbis Grotianis, Patrocinium privatum non tollit libertatem personalem, ita Patrocinium publicum non tollit libertatem civilem, qva sine summo Imperio intelligi neqvit. Isti* enim *clientes*, ait ὁ πάνυ ZIGLERUS *Not.* & *Animadv. subitan. ad L. I. Grot. c.* 3. *p.* 156. *se suaque alterius protectioni tantum* & *tutelæ committunt, non propterea libertatem, amittunt aut potestatem propriam. Nec proinde sub protectione positi protegentis subditi dicuntur.* Et qvamvis sæpissimè ejusmodi fœdera in veram subjectionem partis infirmioris desinant: tantum tamen abest, ut qvicqvam pristinæ libertatis amiserint Genevenses, ut ex asse eandem potius sertam tectam, in gratiis licet Sabaudi, hodieqve teneant.

XIIX.

Sarta proindè tectaqve in hunc usqve diem stante libertate Genevensi, ecqvô regimine politico Geneva per omnia utitur?

Utitur regimine XXV. Senatorum, qvorum Capita IV. sunt Syndici, sive Consules Præsides. Constant autem hi XXV. Senatores è tribus potissimùm, vel qvatuor solùm Familiis: qvi tamen Genevæ nati civiumqve filii esse debent. Atqve sic qvidem ipsi XXV. Senatores

tores sunt, qvi IIX. Syndicos singulis annis eligunt, qvatuor nempe *Veteres*, & qvatuor *novos*. Octoviri hi publicæ administrationis Candidati, si idonei fuerint in secretiori Consilio habiti, ultimô Veneris cujuslibet anni die coram Ducentum viris, sine præjudicio tamen libertatis illorum, sistuntur: ut vel confirmentur, vel rejiciantur. Proximi novi Anni die Domin. populo repræsentantur, ut ex illis IV. eligant, qvi electi se juramento obligunt: qvod Religionem, libertatem, Reipubl. leges, justitiam conservare velint: dein à IV. illis, qvi officio discedunt, baculos Syndicatûs nigros recipiunt, qvos ortô tumultu ferre solent, ut & in ferendis judiciis, qvum ad capitale supplicium nonnullis damnantur. Si ex 25. numero qvidam desunt, duo eligunt, è qvibus Ducentumviri unum eligunt. Illi 25. numerô duos alios nominant, qvi *Locum tenentis* officia obeant.

XIX.

In hoc ipso regimine qvi primarius est Magistratus?

Primarius Magistratus IV. sunt Syndici. Per hos siqvidem politica Reipubl. Genevensis administratio dirigitur; eosdemqve & ipsum *Concilium XXV Virorum* seqvitur: qvod excipit *Consilium LX. Virorum*. Idqve demùm post se *Magnum Consilium* habet: qvod Ducentumvirorum est.

XX.

Ecqvod sanctius est Consilium?

Consilium sanctius, seu secretius in Republ. Genevensi est XXV. Virorum: qvippe qvi cum perpetua potestate totius Reipubl. arcana tractant.

XXI.

Ecqvod Consilium Magnum?

Est id, qvod per XXV. Viros eligitur, constans è CC. Civibus, qvi de causis Reipubl. cognoscunt. Tantum

tum igitur valet hoc Collegium, *Collegium* nempe *Ducentum Virorum*, ut ad mortem damnatis vitæ gratiam præstare possit.

XXII.

Anne & aliud adhuc Consilium in Republ. est Genevensi?

Est Generale illud Consilium, ex omnibus patribusfamiliâs constans. Hi omnes cives sunt ad eligendos Syndicos aliosqve Justitiæ ministros vocati.

XXIII.

Cæterùm qvis supremus in hac est Republica?

Primas in Republ. Genev. primus tenet Syndicus, le Premier dictus: utpote cui omnia Reipubl. negotia decernenda committuntur.

XXIV.

Qvæ cæterorum Syndicorum sunt negotia?

Alteri Syndico Rationes commissæ sunt, qvæ ex publicis reditibus, vectigalibus, &c. veniunt. *Tertius* præsens adest Xenodochii conventui, qvi singulis habetur hebdomadibus. *Qvarto* negotium solvendi stipendia militibus commissum.

XXV.

Itáne verò soli illi qvatuor Syndici constituunt Magistratum primarium?

Est & præter eos *primarius Genevæ Magistratus Locumtenens*, qvintus nempe è primaria dignitate, ipseqve liberè cum duobus Assessoribus à Consilio Magnô electus.

XXVI.

Locumtenentis hujus ecqvod est officium?

Bbb *Offi-*

Officium hujus est alternu vicibus justitiam admi-ministrare : suntqve ipsi adjuncti 6. *numerô Assessores,* qvos *Auditeurs* vocant, munere triennali fungentes. Adsunt & *duo Secretarii,* nec non 12 *Officiarii,* portantes baculos. Singulis autem septimanis per tres dies à Locumtenente Genevæ jus dicitur, diebus nempe Lunæ, Mercurii ac Veneris, & horis qvidem pomeridianis. Singulis porrò diebus litigantium qverelas ille exaudit, circumstantias & merita causarum expendit, &c. ne qvidem unô die, sine Syndici alicujus veniâ, à tribunali, seu Curiâ forensi absens.

XXVII.

Qvis sextus in Republ. Gen. est locô?

Est locô, non tamen ordine, sextus Thesauro Præfectus : eò qvod officium ejus magnæ sit dignationis. Is namqve omnibus Officiorum Præfectis, milite exceptô, stipendia solvit.

XXIIX.

Qvos insuper Constitutos sibi Consilium Sanctius habet?

Habet constitutos duos Secretarios : qvorum qvidem officium certô tempore non est circumscriptum. Singulis tamen annis, anteqvam eligantur qvatuor Syndici, in Consilio XXV. deliberatur, an continuare illud officium debeant, nec ne ; Qvod si mutatio placeat, alii duo designantur, ac Ducentûmviris præsentantur, unô tamen semper in officio relictô, cui in casu mutationis novus ad latus qvasi ponatur.

XXIX.

Qvem & alium constitutum habet?

Constitutum qvoqve Procuratorem Generalem, sive *Tribunum plebis, habet, qvi jura populi curet.* Est autem is è CC Virorum Collegiô, singulisqve triennis

niis mutari solet, electione eôdem modô, qvô Thesaurarii, peragi solitâ.

XXX.

Qvi cæteri Officiales Reipubl. sunt Genevensis?

Est *primarius Nuncius Magistratus, tribus & ipse tantùm annis durans*: sunt Ædiles, Militiæ Præfecti, Coloniæ Allobrogum Capitanei, propugnaculorum Gubernatores, Machinarum Magistri, Custodes portarum, &c.

XXXI.

Tàm amplo autem, perq́; totam urbem diffuso Magistratui qvi sunt adjuncti?

Adjuncti sunt Censores morum, iiqve numerô X. Decemviri & ipsi inde dicti: qvorum qvidem qvatuor è Senatu LX virorum, & sex è Senatu CC. Virorum. Peculiare autem illi Collegium constituunt, qvod *Consistorium* appellatur, ibiqve & vitia, scelera, scandalaqve data coërcentur, lynceis oculis in luxum, officinas, fornicatores, adulteros, maledicos, &c. directis.

XXXII.

Qvam formam mihi jam nunc Reipubl. Genevensis dabis?

Credunt nonnulli Genevam *purâ & simplici formâ esse informatam*: sed, si paulò penitiùs administrationem Reipubl. Genevensis expendamus, omninò *mixturam* deprehendimus. Ex *Aristocratia* nempe & *Politia statum Respubl. Genevensis mistum esse*, cognoscimus. *Aristocratiam* utiqve Respubl. Genevensis in eo refert: qvod Syndici & Consiliarii, seu Senatores, juxta virtutem creentur. Et qvamprimùm aliqvis ex Optimatibus moritur, alius Optimatum suffragiô creatur, modo domicilium originis suæ habeat. Nam si Senator san-

ctioris Consilii occubuerit, is è Senatu LX. vel CC Virorum indifferenter, nullâ habitâ prioritatis ratione, substituendus eligitur. Deniqve è plebe Senatus suffragiis in CCVirorum Collegium cooptatur, qvi aut virtute, aut dignitate præstet; aut certè, qvi nullâ vitæ turpitudine sit infamis. Unde fit, ut, qvum honorum ac Imperii aditus nemini interclusus, præterqvam ei, qvi dignitatem ac decus turpitudine aliqvâ violavit, nullæ plebi cum Optimatibus de honoribus contentiones existere qveant. *Popularem* prætereà *statum*, seu *Democratiam*, Genevensis Resp. præ se fert: qvòd populus jubendæ legis, ac majorum Magistratuum creandorum, jus sibi reservavit. Creat enim non tantùm *IV. Syndicos Præsides* (qvorum Præsidiatus est annuus) sed & porrò singulis annis mense Novembri novum primæ Instantiæ Præsidem, qvem *Lieutenant* vocant, itemqve novos Assessores duos, qvos *Auditeurs* appellant, eligit. Eligit qvoqve Tribunum plebis, qvi *Procureur General* dicitur, cujus dignitas trienniò regulariter circumscripta ac definita. Deniqve populus jus sibi pacis belliqve reservavit. Ne dicam: qvòd Senatus CC. Virorum totam Rempubl. repræsentet.

XXXIII.

Qvas rationes Status subjicies?

Qvantum ex Historicis & Actis publicis constat, *præcipuæ Rationes Status Gen.* sunt hæ, ut (1) *duo Consilia sanctius illud XXV.* & *Magnum CCVirorum in æqvabili harmonia ac perpetua concordia unanimiter maneant*: ut (2) *Regis Galliæ Patroni amicitiâ ac benevolentiâ, semel obtenta omnibus modis & qvasi ex amussim conservetur*: ut (3) *fœdus cum Bernensibus ac Tigurinis initum, ratum semper habeatur*: *ut* (4) *pax S. Juliana Anno* 1603. *inter* Sabaudum *& Civitatem conclusa, stet illæsa*: ut (5) *pax politica cum Sabaudo colatur*: ut (6) *plebs in officio solicitè contineatur.*

XXXIV.

Ebo verò qvam rationem fori mihi cognoscendam heic das?

Jus

Jus per triduum Locumtenens dicit. Si qvis verò in prima instantia per sententiam læsus fuerit, in secunda coràm uno Syndico, duobus Consil. & IV. aliis (sive è numero LX. seu CCVirorum illi sint) *gravamina sua exponere & ulteriùs urgere potest.* Provocatoriam autem jurisdictionem ibidem loci, ubi Locumtenens jus dicere solet, exercent, & qvidem I. die Martis singulorum Mensium, instantiaqve hæc intra XIV. dies à tempore recepti processus terminari debet. Et hæc *prima appellatio.* Qvod si qvoqve heîc alterutra pars gravetur, *suprema appellatio* ad secretius Consilium dirigitur, ipsaqve gravamina intra trimestre spatium expenduntur ibi & dijudicantur.

XXXV.

Qvi forensis ibidem processus observatur?

Advocati in Genev. Republ. tantùm Judici factum cum omnibus circumstantiis exponere, ipsiqve inutilibus juris allegationibus abstinere tenentur. Jus autem, qvod ex facto oritur, Judices scire debent,

XXXVI.

In criminalibus qvomodo proceditur?

Si Syndici, aut Consilium, *criminis reum in carcerem conjiciant, intra 24. hor. spatium coram Locumtenente de objectis maleficiis respondere tenetur; à qvo deinceps ulterior cognitio instituitur.* Qvando delinqvens per testes aut prægnantia judicia est convictus, totus processus sanctiori Consiliô offertur, qvô semper præsente torturâ peragitur. Qvod si qvis ad mortem in secretiori Consilio condemnatus, isqve delicti gratiam implorare velit, simplex ad CC Viros dirigitur libellus. Consilium hoc qvando vel gratiam fecit, vel pœnam mitigavit, vel sententiam sanctioris

Consilii confirmavit, ante Curiam in peculiari justitiæ scamnô, peripetasmate ornatô, consident IV. Consules Præsides, & Secretarius Consilii crimina, de qvibus reus convictus, publicè populo prælegit: qvô factô, Sacris Bibliis apertis & SS. Triados nomine recitatô, condemnatoria prælegitur sententia: qvam Carnifex in plano palatio, præsentibus & æqvo insidentibus Auditoribus, executioni mandat.

XXXVII.

Post talia & alia quomodo Res Ecclesiasticæ Genevæ se habent?

In manu sunt Magistratûs inclutæ hujus Respubl. qvi & ipse nullam aliam, qvàm Reformatam Religionem in Urbe *locisqve jurisdictioni suæ subjectis teneri, æqvè ac doceri patitur.* Sic itaqve Reformatæ Relig: omnes Genevenses addicti sunt, qvam ibidem *Joh. Calvinus,* Novioduni Anno 1509. oriundus, latè dispersit. Genevâ autem excedere jussus, Argentinam tandem venit, negotiô ipsi cum *Michaële Serveto,* blasphemô divinitatis Christi hoste, intercedente.

XXXIIX.

Olim quomodo se habebant?

Olim, durante adhuc in urbe Pap-imperio, *Episcopus ferè solus res Ecclesiasticas in sua habebat manu.* Qvamvis verò ille etiamnum se Episcopum & Principem Genevensem dicat; in rei tamen veritate Genevensem Ecclesiam non ampliùs regit, sed eôdem titulô sine potestate utitur, salvo interim suo civitati relictô jure. Hodiè siqvidem, postqvam Genevenses divortium à Papiseqvis fecerunt, Ecclesiæ constitutio est penes Magistratum.

XXXIX.

Quomodo res se habet Scholastica?

Academia Geneva satis celebris sumptibus publicis alitur: ad qvam è remotissimis Orbis partibus Stu-

Studiosi freqventissimi confluunt. *Celebratur & singulis annis, Mense Majo, dies festus, (les promotions* vocatur) *ubi premiis nummariis, ad id singulariter cusis, diligentiores pueri mactantur, inqve alias Classes gradatim promoventur.*

XL.

Unde verò sibi Respublica Gen. totidem habet sumtus, ut omnem Statum suum, tàm Politicum, qvàm Ecclesiasticum & Scholasticum qvotannis conservare possit?

Habet sumptus suos publicos è tributis, vectigalibus, decimis & cateris reditibus. Non exiguum autem reditum Respubl. hæc percipit è magnarum truttarum piscatione; percipit & magnos reditus è granario publico: cujus institutio prudentissimo Mestresatii cujusdam consilio debetur. Qvum enim Civitas grande æs alienum deberet Helvetiis, autor is fuit Senatui, ut publicum ejusmodi granarium erigeretur, qvò civitas belli tempore de annona esset secura, nec Cives à Sabaudis ad sustentandas familias frumentum admodùm carè emere cogeretur, atq; hàc ratione pecunia in urbe maneret. Senatus itaqve ingentem pecuniæ summam sub consvetis annuis usuris sumsit mutuam, magnamqve frumenti copiam comparavit: deinde omnes pistores fide juramenti obligavit, ut semper è granario publico frumentum emerent. Hoc certè prudentissimo instituto Civitas se brevi ære alienô liberavit, & hodieqve præter usurarum solutionem ingens lucrum singulis annis habet residuum.

XLI.

Qvem scopum igitur ubiqve sibi præfixum eadem Respubl. habet?

Omnia ibi ad utilitatem totius populi administrantur. Omnia namqve Genevæ ita sunt moderata,

ut civibus nulla pars felicitatis desit. Reverà Genevenses veram felicitatem civilem qværunt; qvæ constituta ac collocata in virtutum exercitio. Nec enim sufficientiam rerum in opulentia, sed tenuitate qværunt parcè, & frugaliter viventes, omnesqve & civiles, & judiciales actus (qvod vix alibi deprehendes) ab imploratione divini numinis inchoantes, æqvè ac precibus utrosqve terminantes.

LXII.

A qvo tamen sibi qvàm maximè metuit?

Sabaudum habet, qvem vehementer ob gravissimam in urbem pratensionem metuat. Legatur autem de Controversia hac, qvæ Sabaudo cum Genevensibus propter jurium defensionem intercedit, *Thuanus L.* 125. eiqve *Pacificus à Lapide Not. ad Monzamb. Disc. II. p.* 38. addatur.

XLIII.

Eccui tandem fusiorem sui cognitionem debet?

Debet hanc unicè, qvod ego eqvidem novi, PHILIPPI ANDR. Oldenburgern. Is qvippe omnium novissimè Genevensem Rempubl. *Membris IV. Parte III. Thesauri Rerumpubl. Tit. XIII.* descripsit, (1) *de origine, incremento* ac *situ urbis*; (2) *de origine & incremento libertatis*; (3) *de Respubl. forma, de Ratione Status, de Viribus, deqve fœderatis agens, nonnulla deniqve miscellanea earum rerum, qvæ Geneva à peregrinis perlustranda occurrunt, adjungens.* Unde & laudatissimo huic Viro me pleraqve, qvæ sub ad proposita Erotemata respondi, debere ultrò fateor.

CAP. V.

DE REPUBLICA RHÆTICA.

EROTEMA I.

Rhætorum Gens quæ olim ac qvalis?

G*Ens Inalpina est, suam originem ad Tuscos referens, indeqve omnium consensu antiqvissima.* Aliqvot namqve seculis ante Christum natum Tusci, domo à Gallis pulsi, duce Rhæto, Alpes occupârunt, & ab ejus nomine nomen sibi imposuêre.

II.

Qvàm latè & olim Gens eadem diffusa?

Tàm latè quondam Gens Rhætorum diffusa erat, ut Romani Impp. duas Rhæticas facerent Provincias: primam & secundam, sive superiorem & inferiorem. Nec Alpinæ tantùm regione, sed & ea, qvæ hodiè *Svevia* appellatur, maxima sui parte, & *Bavariæ* qvoqve *portio* erat *Rhætia*. Cæterùm constat, veterem illam ac primam Rhætiam circa Rheni fontes Alpium tractum non exiguum complecti, & vicinas ab utroqve latere valles.

III.

Romanô quidem deficiente Imperiô, utraqve qvomodo se habere cœpit Rhætia?

Alteram Clodovæus I. Rex Franciæ, alteram Theo-

debertus circa annum 549. *occupavit. Tandem utraqve Rhætia in potestatem domus Austriacæ devoluta est*: qva qvum se liberare vellent, populi initô fœdere factionem jurârunt: cujus tessera Leucophæus vestitus & mitella ex albo fusco.

IV.

Rhæti hi, qvum libertatem sibi armis peperissent, qvô nomine dici meruêre?

Dicti Italis sunt GRISONES: qviqve elegantiùs putabant eloqvi, CANOS appellârunt. Qvam & appellationem Germani nostri retinuerunt, Graubünder eos, h. e. *confœderatos Canos*, nominantes. Nempe, qvoniam Rhæti non tantùm Helvetiis fœdere juncti sunt, sed ipsi qvoqve vetustis fœderibus inter se obstricti, die Graubündter / & *Cani fœderati*, & simpliciter etiam Bünder Germanis appellantur.

V.

In qvotuplicem ipsi factionem cœperunt dividi?

Gens hæc, algoris & inediæ patiens, studiis verò belli asperrima, per vallem Camonicam à ditione Veneta, per vallem Oëni à Comitatu Tirolensi, perqve pontem Curiæ à Sabaudia & Helvetia separata, *in triplicem factionem dividi cœpit. Prima* ad Rheni fontes sedet, dicta à situ, *Superius Fœdus*, sive *Liga Grisa*: estqve ejus prima Communitas Discentisium Cœnobium ad Rhenum, in latitud. gr. 46. m. 10. Ejus Abbas monetam signat, primumqve locum obtinet in Comitiis. Inter Laicos præcipuâ autoritate pollet Rhætii Castri Præfectus. *Secunda Factio* vocatur *Hospitalis* DEI & *Cathedralis*, sive *Domus* DEI, propter Episcopatum ac Collegium Curiense, sic dictum ab urbe Factionis primariâ, sita in latitud. gr. 46. m. 18. estqve ejus Episcopus Imperii Princeps. *Tertia* à *X. Jurisdictionibus* no-

nomen invenit Factio, qvarum octo clientelam Archiducis Austriæ profitentur, duæ verò, Malans scil. ad fl. Langarum & Mayenfeld, (*Lupinum* Rom. dixêre) Grisonum. Horum nomine Præfectus jus dicit: sicut Castelli, qvi ab Austriis præficitur.

VI.

E triplici hac Rhætorum factione qvot fœdera suborta?

Totidem & fœdera inde suborta: *Fœdus* nempe *Superius*, sive *Canum*, der Ober- oder Graubund / decem & novem constans Communitatibus: *Fœdus Domus* DEI, constans & ipsum novem ac decem Communitatibus, qvarum duæ Germanicâ, reliqvæ suâ peculiari Lingvâ Rhæticâ, qvæ ad Italiam accedit, utuntur: *Fœdus decem Judiciorum*, decem constans Communitatibus, ipsumqve Rucantios & Corvautios comprehendens.

VII.

Tria hæc fœdera, qvorum deinceps amicitiâ confirmata habentur?

Duo certe *priora fœdera à benè multis annis amicitiâ vicinorum Helveticorum sunt confirmata, non alio tamen, qvàm temperariô initô fœdere.* Annô namqve 1419. Episcopus Capitulum Civitasqve Curiensis cum Tigurinis fœdus in annos 51. junxerunt. Iidem qvoqve antiqvitùs cum Glaronensibus fœdere juncti fuerunt. At illi, qvi superiori fœdere continentur, vicinis Uraniis jam olim confœderati fuerunt. Posteà verò ambo fœdera cum VII. Helvetiorum pagis perpetuum fœdus fecerunt. At *tertium fœdus, etsi non eodem Helvetiorum fœdere contineatur, eorum tamen amicitiam & societatem cum suis fœderatis non minore fide & constantiâ coluit, qvàm si ad id jurejurando obstricti forent.* Sic itaqve superius Fœdus, qvod *Canum*, sive *Grisonum fœdus* pecular iter nominatur, primùm Annô 1497. Helvetiis VII. veterum Pagorum æternô

æternô fœdere se conjunxit; annô verò in seqventi iisdem pagis conjunxit se *Fœdus Domus DEI.*

IIX.

Utriusqve hujus fœderis ineundi qvæ vera causa?

Vera causa sunt *graves illæ controversiæ, qvæ ab annis aliqvot Rhætis de fœdere Domûs DEI cum Tyrolensibus intercesserant*, inqve periculosissima hæc desierant consilia, ut armatâ Austriacorum vi tandem Rhætii ipsi imparati ac inopinati opprimerentur.

IX.

Qvot ac qvænam illius Capita?

Capita sunt qvinqve: Primum est amicitiæ ac mutui auxilii: *Alterum* de componendis controversiis, si qvæ inter confœderatos oriantur: *tertium* de jure nominum utrinqve exigendorum, ne qvis alterum qvàm debitorem, aut ejus sponsorem arresto subjiciat: *qvartum* de annona & foro libero, utriqve parti absqve ullis novis oneribus concedendo: *postremum*, ut neutra pars ullum novum faciat, in qvo non excipiatur salvumqve maneat priscum: item, ne, bello orto, alterâ exclusâ pacem feriat.

X.

Annon & fœdere aliis jungi cœperunt Rhæti?

Rhæti cùm Helveticorum pagis majorum nostrorum ætate Gallis qvoqve fœdere juncti sunt, cumqve illis unà Gallo Regi militare cœperunt; sic tamen, ut plerumqve separatam ab Helvetiis legionem sub proprio Imperatore in bellum mitterent.

XI.

Cæterùm, qvale Corpus in totidem fœdera divisi ipsiq; & Helvetiis ac Gallo confœderati Rhæti constituunt?

Con-

Constituunt unum Corpus commune, nec tamen unam civitatem, sed fœdus bellicum saltem commune habent, præter hoc autem non multum. Singula enim eorum Fœdera peculiare suum habent regimen: ideoqve & singula suas constituunt civitates, qvæ tamen conjunguntur fœdere.

XII.

Qvæ vera igitur regiminis ratio est apud Rhætos?

Qvum Rhætorum ligæ, sive fœdera in plurimas Communitates distincta habeantur, omninò cuilibet suus est Magistratus & separata Respublica. *Suprema* tamen *autoritas penes congregatum Consilium omnium fœderatorum est, qvi simul scilicet sumpti unum tantùm corpus constituunt.*

XIII.

Congregatum illud Consilium qvô peculiari venit nomine?

Senatus trium fœderum peculiariter SIMLERO vocatur. Nominat autem *Senatum trium Fœderum*, qvem ipsi Rhæti nostrâ vernaculâ einen Bunds-Tag vocant, intelligentes *Comitia Legatorum è singulis totius gentis conventibus.*

XIV.

Qvæ verò ordinaria ratio & constitutio tanti est Senatus?

Si sit ordinarius Senatus, Superius Fædus Senatores, sive Legatos XXXIIX. mittit: Cathedrale XXIII. Decem Jurisdictionum XIV. Et qvamvis plures mittantur; nonnisi tamen totidem, qvot numeravi, per singula Fœdera jus suffragandi habent. Nonnunqvam etiam Consilium totius penè Gentis convenit: sed id rariùs contingit, summamqve interim Reip. Senatus prædictus administrat: sic tamen, ut singuli Senatores, sive Legati, non suô arbitriô, sed ex mandato sui conventus,

qvod

qvod ſcriptum ad Senatum deferunt, agant, & ad hunc acta referant, Adeoqve eô, qvod Senatûs major pars decrevit, reliqvi tenentur.

XV.

Quæ in eodem Senatu tractantur?

Tractantur in illo, qvæ ad totius Gentis Rempubl. ſpectant, v. g. de pace & bello, de fœderibus, de legationibus, de legibus & edictis. Audiuntur & ibidem *Appellationes*, qvæ ex communibus Præfecturis ad Senatum, ſive Comitia totius gentis fiunt.

XVI.

Ubi is freqventius haberi ſolet?

Etiamſi loca habendi Senatus Rhætici tria ſint, Iliantum in ſuperiore fœdere, Curia in Cathedrali, Davoſium in X. Jurisdictionibus; *freqventius* tamen *Curiæ convenit.*

XVII.

Qvando haberi ſolet?

Poſteaqvam Reformatio 1613. facta, Fœderati obſtricti ſunt, *die S.* Johannis *Baptiſtæ generalia celebrare Comitia*, ut de regiminis officio, deqve Miniſtris diſponant, qvi ſingulis binis annis à Præpotentibus Ordinibus eligi, tumqve fidem ſuam, præſtitô juramentô, Reipubl. obſtringere ſolent.

XIIX.

Habentne & alium adhuc Senatum Rhæti?

Habent Senatum, qvem vocant einen Beytag / *qvando ſcil. præcipui tantùm Magiſtratus & qvaſi Capita trium fœderum conveniunt.* Sunt autem hi: *Judex provincialis* (der Landrichter) ut vulgò nominatur in Sup. Fœdere, *Conſul Curienſis* in Cathedrali, ſive Domus DEI, & *Ammanus Davoſienſis* (der Land-Ammann) in X. Jurisdictionum Fœdere. Qvoties igitur cauſæ pu-

publicæ agendæ, qvarum tamen causa non placet indici Senatum totius Rhæticæ, tum hi tres præcipuè, & præterea aliqvot alii ex singulis Fœderibus convocantur. Sed non habent illi plenam statuendi potestatem: verùm Acta ad Communitates Fœderum separatim referuntur, qvoqve major horum pars concludit, rerum habetur. Extrema etiam provocatio est à Senatu ad Communitates, tumqve causæ in singulis Communitatibus proponuntur: qvarum & sententiæ in tabulas relatæ colliguntur.

XIX.

Sed publicarum tamen Controversiarum judicia qvomodo in Rhætia se habent?

Si inter tria Fœdera controversia oriatur, ex singulis Fœderibus tres vel qvatuor judices eliguntur: qvi, soluti juramento, qvô suo Fœderi obstricti, causam vel amicè componant, vel ex æqvo & bono dijudicent. Qvod si paria fuerint suffragia, arbiter communibus trium Fœderum suffragiis deligitur: si autem duo tantùm fœdera litem aliqvam habeant, deferunt eam ad tertium fœdus, & id judicium utiqve parti æqvum constituit, qvô utantur, &c.

XX.

Ubi instituuntur?

Instituuntur primò *Iliantz*, deinde *Curiæ*, posteà rursus *Iliantz*, qvartò denuò *Curiæ*, & qvintò *Davosii*.

XXI.

Juxta qvam normam instituuntur?

Instituuntur juxta Statuta & Consvetudines loci. Primum enim communi decretô sancitum habetur, ne Episcopus Curiensis, aut qvisqvam alius Ecclesiastici Ordinis civilem Magistratum constituat, & Præfectum, aut Ammanum Conventui ac Judicio alicui proponat; sed populus Rhætorum suos Magistratus propriis suffragiis creet:

creet: qvi verò ab Episcopo officia aliqva impetraverunt, qvamdiu illi serviunt, non possunt Senatui interesse. Constitutum est (2) ut Ministros Ecclesiæ singulæ Parochiæ sibi deligant, & eos officio amovere possint, illisqve stipendia solvant. Constitutum est,(3)ut omnes,qvi in aliqvo conventu habitant, liberè in omnibus fluviis ac rivis sui conventus piscari possint,similiter & passim venari ac aucupari. Constitutum est, (4) ut per universam Rhætiam eôdem pondere ac mensurâ tàm aridarum, qvàm liqvidarum rerum utatur,pondere inqvam, & mensura oppidi Curiensis.

XXII.

Qvô & Judicia illa extendunt?

Ad Præfecturas Rhætorum se extendunt, qvibus tria fœdera ex æqvo imperant. Habent autem Rhæti *communes Præfecturas* sibi præprimis *tres*. *Primam* constituit oppidum Pluretum (Plurß) olim eximium, sed miserabili ruinâ montis prærupti ac ardui Anno 1618. miserrimum factum. *Altera* præfectura Clavenna est, qvæ Comitatus olim singularis fuit, constans oppidulô & circumjacentibus vicis qvibusdam & agris. *Tertia* ordine, dignitate tamen & amplitudine reliqvis præstans Præfectura Vallis est Tellina. *Simlero* Vallis Tholina, Germanis nostris Veltlin/ dicta. Constat sex peculiaribus Præfecturis, qvi vini præstantissimi copiâ celebres, peperitqve nostrô hôc seculô singulare inter Gallum & Hispanum bellum, Hispano qvidem, ut Ducatum Mediolanensem tutum haberet, claustrum hoc inalpinum occupante; Gallô verò illum vi iterum expellente.

XXIII.

Qvam mihi jam Reipubl. Rhæticæ dabis Formam?

Democratia in Rhætia obtinet. Etiamsi enim in uno Fœdere Episcopus Curiensis emineat: attamen, qvum ejus potestas valdè sit circumscripta, adeòqve is auto-

autoritatem magis, qvàm potestatem habeat, nihil impedit, qvò *minus pura & Respublica Rhætica sit Democratia.* Summa enim Reipubl. penes totum est populum, cunctaqve, qvæ alicujus momenti sunt, democraticè tractantur, h. e. ad communem referuntur conventum.

XXIV.

Qvem definies Scopum?

Scopus Reipublicæ Rhæticæ communis est salus. Nec peccant in hoc Rhæti, qvia fortunam suam ponunt in vera felicitate cum mediocri abundantia conjuncta. Hinc non curant divitias, sed potiùs ad defendendam libertatem sunt proclives.

XXV.

Qvam porrò Rationem Statûs mihi pones?

Ratio Statûs Rhætorum optima rerum pax est: atqve cum confœderatis Helvetiis subsistant, nemini utiliùs nisi Galliæ jungi se posse credunt. Aliis interim corporum suorum libertatem æqvè, ac Helvetii vendunt, Patriæ contrà sibi solis servant.

XXVI.

Qvantas qvidem Grisonum vires esse nôsti?

Novi esse illas modicas, imò vix aliqvas. Curia enim qvatuor solùm, vel vix qvinqve tormenta bellica habet. Nec ullum ibi Armamentarium: nec & horrea in tempus necessitatis annonâ plena. Privatis tamen arma sunt talia, qvalia vicinis Helvetiis. Qvod verò publicæ utilitatis ergò arma non parentur, qvæ publicè serventur, in causa est primùm incolarum paupertas, tum qvod ultra octiduum simul permanere neqveant, sive hostem adoriantur, sive arceant, nisi ex Svevia, aut aliundè frumentum ipsis suppetat. Vallorum qvoqve usus ob interjectos montes excelsos exiguus illis

 est,

eſt, qvum facilè obſeſſis ſuppetiæ mitti neqveant. Satis tamen naturali ſitu tuti ſunt: ſiqvidem in valles Rhætiæ aditus per calles non amplius patent, qvorum ſingulos homines 20. præcludere poſſunt. Tuti & ipſi, cùm domeſticis, tùm extrinſecis, qvæ inierunt, ſunt fœderibus.

XXVII.

Qvantæ illorum ſunt opes?

Eſt & theſaurus Griſonum publicus exiguus ob egeſtatem & ſterilitatem regionis. Illud verò, qvod à ſubditis percipitur, inter Cives diſtribui ſolet. Opibus potentiores ex pecore & pratis vivunt. Qvi mechanicam artem exercent, numerô ſunt pauci. Honoratiores advenis publica pro pretio diverſoria præbent. Nec & illi, qvi Magiſtratus gerunt, ab opere manuum abhorrent. Maxima pars hominum ex mercatura vivit: alii per mulos & eqvos merces aliis advehunt, atqve hâc ratione vivendi media ſibi parant.

XXIIX.

Qvi Gentis ſunt mores?

Mores Rhætorum ruſtici ſunt & aſperi, ſuperbi tamen. Reliqvas qvippe Orbis nationes omnes, ut & magnorum Principum oblatam amicitiam contemptui Griſones habent.

XXIX.

Qvæ Religio?

Duplici Religionis profesſione diſtincti ſunt Griſones: qvidam eorum *Reformati* ſunt: alii *Pontificii*. Subditis tamen de Relig. diſputationes non conceduntur. Reformati qvoqve nullum ſibi jus in Pontificiorum bona acqvirunt: nec in ulla urbe templa extruere posſunt. Liberi tamen Griſones pro beneplacito Religionem mutare, templa extruere, minores ad ſacra cogere ſine alterius Status conſenſu neqveunt.

XXX.

XXX.

Quæ Lingva?

Lingva illorum tàm *Germanica* eſt qvàm *Italica*, ſed *corrupta*, qvam Germani vocant Chur-Welſch.

XXXI.

Qvis deniqve Griſorum metus?

Metuunt ſibi Griſones ab Hiſpano, qvia vicinus hic potentior ipſis eſt hoſtis, atqve clam ſemper cogitat, qvâ via Janua illa ad Italiam, Vallis nempe Tellina, è qva à Gallo bello cruento prorſus pulſus, imò & deinceps lite interventu Pontificis diremptâ cedere coactus, commodè reſtitui ſibi poſſit.

XXXII.

Unde verò talia & alia, qvæ ad hiſtoricam æqvè ac Politicam rerum Rhæticarum notitiam pertinent, fuſiùs cognoſcere licet?

Licet ea cognoſcere è variis Scriptoribus. Latinè namqve *Chronicon Rhætiæ*, ſive *Hiſtoriam Inalpinæ confœderatæ Rhætiæ Anno* 1622. ſcripſit FORT. SPRECHERUS à *Berneck*. Edidit & *Rhætiam*, ſive *Deſcriptionem confœderatorum & aliorum Rhæticorum populorum Anno* 1616. JOH. GULERUS *à VVeineck*, *Eqves*. Proderit & ad cognoſcendam Rhætiam JOS. SIMLERUS. Is qvippe *L. II. de Republ. Helvet.* Rhætorum qvoqve Rempubl. exhibet. De priſca verò ac verâ Alpina Rhætia peculiarem Commentarium ſcripſit ÆGID. TSUDUS, qvi habetur *Tomô I. Opp: Hiſt. Schardii*. De Romanorum deniqve in litorali Rhætia ſtationibus atqve ex iis vicorum originibus JOH. HEROLDUS ſcripſit, qvi & ipſe libellus *T. I. Schardii* habetur.

CAP. V.

DE REPUBLICA HELVETICA.

EROTEMA I.

E qvibus subinde fontibus certam Reipubl. Helveticæ notitiam haurire possumus?

QVod res Veterum Helvetiorum, qvæqve de illis literæ posteritati mandata sunt, attinet: ecce qvàm optimè disci ea possunt è J. CÆSARIS *de Bello Gallico Commentariis*, qvos *Ephemeridum* nomine cum antiqvis, tùm recentioribus Autoribus citati, dudum nos *Vossius Lib. I. de Histor. Lat. c.* 13. docuit. Ætate siqvidem Julii Cæsaris Helvetii sibi promittere universæ Galliæ Imperium haut dubitârunt. Excitaverat enim ipsos ad arma corripienda pro universa Gallia subjuganda eorundem famosissimus Dux Orgetoriges. Sed malè cessit ipsis hoc negotium. Repulsi qvippe & victi sunt Cæsaris armis, indeqve & ipsi coacti Romanis parere. Nemo ita Veteres Helvetiorum limites melius J. Cæsare circumscribere potuit. Possunt tamen etiam qvædam è STRABONIS *Geograpia di ci*: præprimis si JOH. BAPTISTA PLANTINUS *Libro de Helvetia antiqva & nova* jungatur. At verò, qvum parum ad nos vetera illa pertineant, nominandi potiùs Autores sunt, è qvibus plenior Helvetiorum nostri seculi notitia peti possit. Excellit in his JOSIAS SIMLERUS, Tigurinis, factus & Tiguri Ecclesiæ Pastor; eâ tamen valens prudentiâ, ut omnes Scriptores Rerumpubl. sui ævi superet. Unde & passim

ab

ab Eruditis valdè commendatur: eumq; *Sprecherus* in *Descript. Rhat.* Virum incomparabilis ingenii vocat. Edidit autem præter alia de *Republ. Helvetica Libros II. Descriptionem* item *Valesia* & *Commentarium de Alpibus*. Digni certè libri illi duo de Republ. Helvet. habiti, qvi in Belgio excuderentur. Sed Tigurina editio meritò Belgicæ præferenda, qvoniam in has nonnulla desiderantur, minusqve & emendatè ipsa prodiit. Describuntur verò laudatis libris non communis tantùm totius Helvetiæ populus & singulorum pagorum Respubl. verùm etiam fœderum omnium origo & conditiones exponuntur, & res gestæ à temporibus Rudolphi Imp. usqve ad Carolum V. Imper. breviter enarrantur; ita ut primus Liber Historiæ Helvet. ab initô fœdere sit Epitome. *Simlerum* proximè FRANCISCUS GVILLIMANNUS excipit, prudentiâ & ipse ac scribendi facultate valens. Scripsit præter alia *de Antiqvitatibus Helvetiis*: sed qvoniam addictus ille fuit domui Austriacæ (ediderat enim Anno 1605. Mediolani *Historiam Archiducum Austria*) historia ejus non adeò accepta est apud Helvetios. Magis enim favisse Austriacorum partibus videtur; cum qvibus tamen plurima bella gesta ab Helvetiis. Qvicqvid sit: omninò tamen meretur legi, qvum tam præclara ejus sint opera, ut à doctis Viris qvàm maximè commendentur. Seqvitur porrò OSWALDUS MOLITOR, qvi *Commentarium de Helvetia* scripsit, habeturqve ille *T. I. Schardii.* Non aspernandus qvidem est *Molitor*; illa tamen, qvæ ad Rempubl. pertinent, pari diligentia non perseqvitur. Singulatim igitur DANIEL EREMITA, gente Belga, laudem meretur. Qvum eximia scribendi facultate ac judicio valeret, lectu dignissimam *de Republ. Helvetica Dissertationem* scripsit. Reperitur Libellus in Belgio editus ac Simlero additus. Extant & aliæ breviores in PHILIPPI HONORII, CASP. ENSII, NIC. BELLI *Thesauro de Republ. Helv. Dissertationes*, qvæ possunt esse usui. Proderit item ad cognoscendam Helvetiam.

ÆG. TSCUDI *de prisca ac vera Alp. Rhatia*, deqve *cætero Alpinarum Gentium tractu Commentarius.* Legi qvoqve de rebus Helveticis JOH. STUMPFIUS meretur. Scripsit enim is *magnam Helvetia Chronicon*, qvod Tiguri Anno 1548. & deinceps 1606. cum Supplemento ibidem recusum. Qvod hodiernam peculiariter Helvetiam attinet: habemus omninò præclaram ejus Descript. in *Atlante Mercatoris*. Debet autem bonam ejus partem *Münstero*, qvi res illas præclarè persecutus est proprerea, qvòd esset Basileensis, natusqve in Urbe Helvetici Fœderis.

II.

Anne verò è totidem Scriptoribus Rempubl. Helveticam cognoscere licet ut unam?

Dubitari jam olim à doctis Viris cœpit: *an una civitas unaqve sit Helvetiorum Respublica.* Existimârunt namqve, *nullam societatem, nullam conjunctionem apud illos esse, ideoqve nec unam Rempublicam dici posse*: qvum singulæ civitates aliarum decretis non aliter obligentur, qvàm si sponte assentiantur, ut in pactis sociorum privatis: ubi qvod pluribus placuit, omnes obligare solet. *Reverà*, scribit PHIL. ANDR. OLDENBURG. *Thesauri Rerumpubl. P. III. Tit. XI. §. 13. sunt XIII. Respubl. inter se distincta: unita tantùm sunt fœdere Symmachicô, non jure civitatis, ut etiam fœderati Belga.* Et certè, ita se qvidem, si singula exactè perpendantur, rem habere, ut Eruditi asserunt, ipse SIMLERUS *L. I. de Republ. Helvet.* ingenuè fatetur. Qvia verò totius gentis est Concilium, & Helvetii communi imperiô provincias plerasqve administrant, de pace & bello, omnes simul consultant, & prætereà leges ac consvetudines ferè easdem habent, atqve pactis perpetuis adeò devincti sunt, ut si non una Respublica saltem qvàm proximè ad unius Reipublicæ formam accedat: *societatem illam fœderis Helvetici civitatem ac Rempublicam Helveticam in Sin-*

Singulari Numero nominare laudatus Autor haut dubitat.

III.

Qvô tempore ipsa cœpit?

Helvetica Respubl. qvæ fœderibus perpetuis constituta, jam longè supra trecentos annos patriam libertatem summâ concordiâ & animorum incredibili consensu tutata est, *primùm emersit circa Annum Chr.* 1308. *&, deinde per varia fœdera in XIII. Cantones, sive Pagos, Anno* 1513. *evasit, ut sic qvidem completa foret.*

IV.

Qvi primi confœderati fuêre?

Fuerunt hi tres Cantones, sive Pagi, SWITZ, URI *&* UNDERWALDEN. A Pago autem SWITZ omnes deinde confœderati Cantones appellari meruêre SWITZERI, die Schweitzer. Hic enim pagus primus omnium pro libertate arma corripuit, & deniqve omnes in suum fœdus recepit.

V.

Qvæ primæ illius confœderationis occasio?

Occasio confœderationis Helveticæ Præfectorum insolentia fuit: qvos domus Austriaca nomine Imperii Helvetiis præfecerat. Horum enim unus jussit eos pileum ex pertica pro gubernatore honorare; Imperavit & idem Uriensi cuidam Tellio dicto, ut pomum è capite filii sagittâ decuteret. Alius item uxorem rustici ad stuprum compellere voluerat.

VI.

Qvô qvidem ordine ac tempore reliqva confœderatio facta?

Lucerna fœdus amplexa Anno 1332. M. Nov. *Tigurum* receptum est in fœdus Anno 1351. M. Apr. primumqve ob urbis antiqvitatem inter fœderatos locum obtinet. *Glaronenses* eôdem recepti sunt annô. *Tugii* re-

cepti aut adacti potiùs per vim Anno 1352. *Bernates* in idem concessêre fœdus Anno 1353. secundò ob dignitatem locô inter fœderatos concessô. *Abbas San-Gall.* in fœdus receptus Anno 1451. *Abbatis Cella* recepta in temporarium ac particulare fœdus Anno 1452. in perpetuum Anno 1503. Urbs *San-Gall.* Anno 1453. recepta: nec tamen pertinet cum ab Abbate ad ipsos Cantones, sed ad confœderatos. *Urbs Schaffhusina* fœdere jungi cœpit Anno 1454. *Friburgenses* & *Solodurenses* in fœdus recepti Anno 1481. primùm cum Bernatibus, Tigurinis & Lucernatibus pangentes. *Basilea*, urbs Helveticarum amplissima demùm Anno 1501. ut & *Schaffshusium*, ante temporali, tunc perpetuó fœdere adstrictum, se associârunt. *Rothwila* se adjunxit Anno 1519. *Mülhusium* Anno 1515. *Rhæti* accesserunt ad fœdus Anno 1498. *Valesiorum* verò accessio circa Annum 1475. facta.

VII.

Nova Reipubl. è tanta, hâc confœderatione nascenti, qvi acriter sese opposuêre?

Fecerunt id tres nationes: (1) AUSTRIACI, qvi in Helvetios, tanqvàm rebelles dominium affectantes, primum prælium cum Helvetiis Anno 1315. committebant, idqve paulò post ad pagum Sempach, sed infeliciter repetebant, (2) BURGUNDI, duce Carolô Audace, Duce Burgundiæ: utpote cum qvo tria prælia commissa: (3) SVEVI cum Duce Maximiliano I. Imp. Bellum hoc circa Annum Chr. 1500. gestum, inqve eôdem etiam Helveti ultima fortitudinis suæ exempla ediderunt in plenam sese libertatem vindicantes.

IIX.

Qvis Imperatorum tamen primus libertatem primis armis partam confirmavit?

Fe-

Fecit id Papa diplomate suo Anno 1329. *Ludovicus Bavarus Imp.* Etenim qvum tres Helvetiorum Pagi, Uri, Underwalden & Switz, constanter Ludovico contra Domum Austriacam adhærerent : omninò ab eodem donati libertate sunt, fœdusqve ipsorum contra Austriacos confirmatum.

IX.

Fœdus ipsum in qvas ictum fuerat leges?

In has qvidem ictum habetur leges : ut (1) *junctis viribus vim propulsarent* ; (2) *ne ulli Cantonum, vel privato cuiqvam Dominatum liceret occupare ac Dominum recipere* : (3) *ne qvisqvam Confœderatorum extraneum qvemqvam sine consensu reliqvo cum Pagorum auxiliô juvaret* : (4) *ne qvis Confœderatorum cum extraneo qvoqvam, sine reliqvorum consensu, in ullam tractationem descenderet* : (5) *ut, si qvis forte aliqvem dictorum Pagorum civem prodidisset, aut qvicqvam horum supra & infra scriptorum non observâsset, pro turpi ille proditore haberetur, ejusqve bona fisco addicerentur* : (6) *ne qvis ineptam judex toleraretur, sive juri dicendo Præfectus, qvi vel pecuniâ, vel aliô illegitimô modô id sibi munus acqvisivisset* : (7) *ut, si inter confœderatos dissidium, aut etiam bellum existeret, qvi prudentiores, sese interponerent, & discordiam turbasqve omnibus modis tollerent* ; (8) *ut, si inter pagos ipsos discordia aut bellum ortum, neqve unus illorum certis acqviescere vellet conditionibus, reliqvi Pagi contra hunc cæteris succurrere cum ejus damno tenerentur* : (9) *ut si confœderatorum aliqvis alterum occideret, & fugâ sibi consuleret, tunc ille, qvi talem hospitio excepisset, proscriberetur, nec liceret ei in patriam redire, nisi omnium Pagorum consensu esset admissus* : (10) *ut, si forte confœderatorum aliqvis alterius incendisset domum, & aufugisset, ei nunqvam in Patriam revertendi daretur venia.*

X.

Num & libertate omnimodâ semper usi sunt Helvetii?

Usi *omninò libertate omnimodâ* h. e. *plenâ*, *sunt Helvetii.* Nam, qvanqvam illi ritè per pacem Monasteriensem ab Imperii manumissi credantur: attamen, qvum jam olim in possessione libertatis omnimodæ fuerint, declaratio Tabb. dictæ pacis *non pro nova manumissione, sed pro jam tacitè facta confirmatione*, haberi cœpit: Libertate siqvidem ante *plena* qvidem, sed non *qvieta* utebantur.

XI.

Qvo & nomine illi se invicem commodè è tanto invicem inito fœdere appellitant?

Fœderati illi populi, qvi veterem Helveticam incolunt, se invicem die Eydgenossen/ h. e. *fœderatos*, vocant: à fœdere scil. perpetuo, qvo XIII. Populi, qvos Itali *Cantones*, nos nostrâ lingvâ Ort (*Pagos* alii vertunt) vocamus, in unam civitatem coiverunt.

XII.

Qvô communi nomine à reliqvis nominantur Populis?

Nominantur uno communi nomine Swvitzeri, à Pago nempe Swiß: *qvi*, ut supra dixi, *XIII. Pagos primus omnium pro libertate arma corripuit, & denique reliqvos omnes in fœdus suum recepit.* Ab illo Pago, inqvam, dicuntur Swizeri: qvum tamen hic pagus ab aliis sit distinctus. Penè enim heic evenit, qvod aliis populis evenire solet, ut à præcipua parte alicujus regionis, aut à parte præcipua sui, nomen apud vicinas gentes accipiant. Ita Provinciæ unitæ Belgicæ nomine *Hollandi* dicuntur; qvum tamen Hollandia peculiaris sit regio.

XIII.

XIII.

Ipsum verò Helveticorum nomen unde ortum?

Id certè ignoratur hodiè. Est enim jam dudum obliteratum: adeò ut hodiè non supersit, nisi in scriptis Doctorum Virorum. Videtur autem τῷ πάνυ CONRINGIO nomen factum ex eo tempore, qvô Alemanni, Gens Germ. Rhenum transgressi, in illam Helvetiæ terram se effuderunt, eamqve occupârunt. Sunt namqve hodierni Helvetii Germani & lingvâ & moribus; qvum tamen olim non Germani, sed, ut è *Julio Cæsare* patet, Galli essent; institutis tamen & moribus distincti à Gallis. *Helvetia*, inqvit FOURNIER *Lib. IV. Geograph. Orb. Notit. c. 35. antiqvum nomen gentis inter Celtas Gallos bellicosissimæ.*

XIV.

Qvàm latè id olim patuit?

Latiùs tempore Julii Cæsaris Helveticorum nomen SVVitzerorum: utpote qvod non ulteriùs patet, qvàm ad Helveticos Alemannos. E *Julio Cæs.* autem apparet, tùm temporis Helvetiæ fines fuisse *Rhenum* fluvium, Montem *Juram* & *Rhodanum*.

XV.

Qvàm latè hodiè patet?

Tàm latè in hunc usqve diem nomen Helvetiorum patet, ut in tres distinctas partes dispertiatur. Prima XIII. PAGOS, Tigurum, Bernam, Lucernam, Uriam, Switziam, UnderWaldiam, Tugium, Glaronam, Basileam, Friburgum, Solodurum, Schaffhusium, & Abbatis Cellam continet. Altera CONFOEDERATOS tenet, Abbatem primùm & oppidum S. Galli, deinde Rhætorum fœderatos populos, Germ. die Graubünder/ Episcopum Sedunensem, & totam Valesianorum (der Walliser) regionem, Genevam Rothwilam, Mülhusium, Bipennas (Biel.) Postrema pars ACQVISITOS

habe-

habet præfecturas nempe communes, qvæ XIII. Pagorum, aut plerorumqve imperio reguntur. Tales sunt Turgea, Aqvensis, Rhogusci, Sarunetum, & qvæ nomen liberæ habet Provinciæ. Pertinent & huc Lugani, Locarnenses, Mendrisiani, Vallis Madiæ incolæ, qvibus & Bilitionenses adjungunt trium Pagorum imperio parentes.

XVI.

Manentne hæ qvidem partes omnes intra veterem illam Helvetiam, eosq; limites, qvi apud Cæsarem leguntur?

Minimè gentium. Nam è XIII. Helveticæ Civitatis Pagis Basilea Rauracorum est, Schafhusium ultra Rhenum in solo Germ. jacet: Glaronensium qvoqve pars Rhætis & Uriorum Lepontiis qvorundam judicio annumeranda. E Sociis autem præter S. Galli Abbatem & oppidum atqve Bipennas, reliqvi omnes extra veteris Helvetiæ limites sunt positi. Rothwila in Germania est. Mülhusium in Seqvanis jacet. Porrò è præfecturis Rhegusci & Saranetes Rhæticæ nationis sunt; sed Luganenses, Locarnenses, Mendrisii, & Mandiæ Vallis incolæ atqve Bilitionii in Lepontiis sunt; Italicæ originis & Lingvæ. Reliqvæ Præfecturæ in Helvetia jacent.

XVII.

Omnis proinde Helvetiorum Civitas qvomodo olim divisa?

Divisa fuit ævô Cæsaris in IV. Pagos, Tigurinum, Urbigenum, Tugium & Ambronium, qvos totius Galliæ imperium affectantes, Cæsar repressit. Qvum verò reliqva Gallia Romano subjaceret Imperio, eô eversô iterum à Gallis occupata Helvetia, qvam deinceps à Gallis avulsam Germani suo corpori adjecerunt; qvô langvescente recuperatam libertatem inclementia loci Gens aliqvamdiu tutata est: donec Rudolphô, Co-

Comite Habsburgico Anno 1273. in Imperium evecto, ejusqve filio Alberto ditione Austriaca aucto, domui Austriacæ se insinuarent veriùs, qvàm subjicerent Helvetii. Animadvertentes tamen postea, Austriacos multorum Monasteriorum jura in se redemisse, lacessitiqve unius & alterius Præfecti insolentia sylvestres qvidam populi fœdus inierunt perpetuum, seseqve in libertatem tandem vindicârunt.

XIIX.

Qvod Helveticorum regionem attinet, qvomodo ea se habet?

Montibus excelsis est impedita: qvi, olim Alpium nomine dicti, hodiè bonam partem die Gottsharder Berge/ *dicuntur*: qvasi dicas *Sancti Gotthardi montes.* Et ipse mons Jura instar perpetui ac continui valli est: adeoqve tota Helvetia, cujus fines nonnihil aliter, qvàm olim se habent, (nam & in Alpibus cis Rhenum pars aliqva accensetur Helvetiis, deinde pars aliqva ultra Juram) montosa est, & qvidem celsissimis montibus plena, ut sic ferè naturâ inaccessa illa sit & inexpugnabilis.

XIX.

Cujus tamen ipsa qvoad solum est natura?

Talis soli Helvetici ferè est natura, ut montana armentis, feris ac volucribus abundent, plana frugibus. Unde nec minus à re frumentaria; potissimùm verò à pecuaria commendatur Helvetia: è qva qvidem incolæ maximum qvæstum sibi faciunt, ipsis sterilibus locis horum industria ad fertilitatem perductis.

XX.

Cæterùm, qvod peculiare heic Helveticæ terræ habes?

Qvum ventorum violentia propter montium anfra-

fractus exposita sit Helvetia: peculiare illius terræ hoc est, qvod de Australi vento *Plantinus in Helvet.* narrat: *Eum præsertim apud Urienses omnia siccare & serenare, unáqve nocte arboribus viriditatem, aut uvis maturitatem afferre: aliqvando summos tantum montium apices perflare, ut omnia in iisdem vernent, vallibus intereà nive oppletis manentibus: alià vice tanto furore spirare, ut ipsa tecta ædibus auferat.*

XXI.

Qvibus rebus illa maximè est distincta?

Distincta maximè terra Helvetica est fluviis, stagnis, lacubus & rivis infinitis, qvi incrementum suum resoluta debent glacies & nivi. Unde & rivulorum illorum cursus velocissimus est: qvoniam scil. è montibus altissimis crescunt, unoqve qvasi impetu in partes decliviores ruunt.

XXII.

Qvâ aëris qvalitate gaudet?

Certè non eadem aëris ratio est in Helvetia. Altissimi enim montes perpetuò frigent, alternisqve nivibus sunt tecti. Imò & glacies in montibus istis instar magnarum rupium excrescit, qvas glaciales rupes sua Lingva Helvetii Glätzer appellant. Qva parte itaqve Helvetica terra Alpibus est propior & demissa, frigidior est, minusqve ferax frumenti. Aër verò asperior ibi est & immitior; melior tamen in vallibus: Cumprimis eò mollior est ac clementior, qvò remotior terra ab Alpibus.

XXIII.

Qvàm populosa est?

Multitudo hominum in Helvetia est ingens, qvorum alii bonam partem agrorum colunt, ipsiqve non in pagis tantùm, sed & in sylvis habitant: alii oppida incolunt;

colunt, pleraqve satis clara, v. g. Tigurum, Bernam, Lucernam, Basiléam, &c.

XXIV.

Qvo genio ac ingenio populus ipse fertur?

Non unius modi ingenio est. Etenim aliô sunt ingeniô, qvi oppida incolunt: aliô, qvi agros colunt. Qvi oppida incolunt, paulò moratiores sunt, ipsiqve & delicatiores. Qvi verò agros colunt, agrestiores sunt, & à molli vita remotiores, magis duri & asperi, indeqve ad bellum aptissimi.

XXV.

Qvibus fertur moribus?

In universum moribus Helvetii satis benè se habent. Vivunt enim temperanter: nec apud illos reperire licet æqvè crebra adulteria & vagas libidines, at apud finitimas gentes. Et qvanqvam Germani sint, & à vitiis horum non prorsus alieni: ebrietati tamen non ita dediti sunt. Sunt parci & frugales, vivitqve major illorum pars lacte & carne, ut veteres Germani. Qvod fortitudinem bellicam attinet: non temerè gentem reperire licet, cui cedant Helvetii. Nec & per aliqvot secula inventi sunt populi, qvi fortitudine bellicâ cum Helvetiis contendere ausint. Simul enim ac se in libertatem fortiter asseruêre, per tria secula tam fortiter illam propugnârunt, ut in hunc diem, fractâ validâ potentiâ hostium, infracta illa manserit. Justitiam qvid concernit: omninò & hæc Gens semper illius laudem obtinuit. Non solùm autem inter se hanc exercuit; sed & in vicinorum auxilium accita. Porrò injuriam illatam semper masculè vindicavit: nec ullibi magis antiqva Germanorum fides viget, qvàm in Helvetia. Et qvamvis desciverint non parum à majorum suorum laude Helvetii: hactenus tamen omnium Germanorum sunt optimi: siqve mores eorum videas & animum, Germanis cæteris revera sunt præferendi.

XXVI.

XXVI.

Quæ potissimæ virtutes intellectuales ejusdem sunt gentis?

Obtinet præprimis apud Helvetios prudentia: quod Respubl. magnâ prudentiâ constituta & à multis seculis defensa ac propagata indicat. Nec enim populus aliqvis, nisi prudens sit, tàm feliciter in libertatem se asserere potest, eamqve armis contra potentiores defendere. Hoc autem, si qvæ alia fecit Regio, fecit maximè Helvetia. Gessit enim gravissima bella fortissimè: sicut ex Annalibus patet. *Arguit & prudentiam: quod Reipubl. benè consulant eandemqve benè regant; penes qvos summa ejus est.* Est autem populus, qvi præest Reipublicæ. *Exercent & tàm studiosè artes manuarias Helvetii, ut nonnulla in Helvetia arte facta per totam Europam distrahuntur.* Tale est lanificium in urbe S. Galli, qvod per Italiam divenditur, imò & in Gall. Polon. Ungariam usqve advehitur. Talia & sunt, qvæ artificiosè ex lacte conficiuntur. *Scientiis deniqve, & superiori & hôc nostrô seculô, ita inclaruit Helvetia, ut totus propè Orbis obstupuerit.* Tanta siqvidem utrôqve Seculô copia ac moles Librorum ab Helvetiis conscripta habetur, ut in admirationem qvemvis facilè rapere possit. Qvidni autem magna doctissimorum librorum copia in ipsa Helvetia provenisset? Nuspiam terrarum enim nobiliores olim celebriores Typographiæ fuêre, adeoqve etiam copiosiores & freqventiores libri nullibi prodierunt, qvàm Basileæ & Tiguri. Ornavit Basileensem Typographiam maximè Joh. *Frobenius*, qvem imitati alii, *Henr. Petrus* np.& Joh.*Oporinus*.Reddidit & post *Rodolphum Hospinianum*, in Orientali præprimis literaturâ, Typographiam Tigurinam celebrem lumen Helvetiæ, si qvod aliud unqvam fuit, Joh. *Henricus Hottingerus*, tot eruditis libris eruditiori Orbi se eruditum probans, qvod ab uno erudito viro juxta unius anni spatium cum fructu vix legi possunt.

XXVII.

XXVII.

Sed antiqviori ævô cujus rei studio valdè delectabantur Helvetii?

Bellica rei studiô potissimùm flagrabant. Id enim cùm natura illis hominibus inesse videbatur, tùm & necessitas ad id excolendum adigebat. Certè uti Europa naturâ bellicosiores populos & ferociores plerumqve habet Asiaticis: ita in ipsa Europa, qvi regiones asperas, montanas ac frigidas incolunt, bellicosiores aliis esse perhibentur. Testantur id *Gothorum*, Vandalorum, Hunnorum, Longobardorum, Francorum, aliarumqve Gentium res gestæ, qvæ è Septentrionalibus locis progressæ victricia arma longè lateqve circumtulêre. Parili modô frigidissimæ Alpium regiones, uti procerissimas arbores armentaqve præstantissima educant, sic, cœli soliqve naturâ ferente, robustissimos & fortissimos homines producunt. Itaqve qvum in præstantissimis regionibus alii milites; alii agricolæ, alii sunt opifices, in Helvetia omnes ut olim, hodieqve milites nascuntur: nec qvisqvam integrô corpore & ætate est, in qvo non militaris qvidam Spiritus eluceat. Qvum verò libertatem Helveticam vicini qviqve, & prælertim Austriaci Principes continuis bellis opprimere conarentur, per annos propè ducentos necessitas & ipsa militiæ studiosissimos reddidit Helveticos: dum pro conservanda libertate, pro tuendis finibus, pro uxoribus ac liberis arma cotidiè sumere cogebantur.

XXIIX.

Ex indefesso hoc rei bellicæ studiô qvæ militia Helvetiis paulatim enasci cœpit?

Qvum *Helvetii* tot victoriis in libertatem feliciter se asseruissent, indeqve & exteri Reges, Princi-

pes ac Respubl. certatim illorum amicitiam, fœdera & auxilia maximis propositis præmiis expetiissent: *lucrô illi allecti, neglectâ agriculturâ & re pecuariâ, ingenti multitudine peregrinam militiam sectari cœperunt.* Atqve sic qvidem *enata*, in hunc usqve diem qvæ durat, *militia illis est mercenaria.* Unde nec *Hornius* Helvetios cum priscis illis *Caribus* comparare dubitat. *Sicut enim*, ait ille, *antiqvô orbe nullum bellum gerebatur absqve milite mercenariô Care: ita hodiè Helvetii omnibus intersunt bellis.*

XXIX.

Cuinam illi præcipuè militare mercede conducti solent?

Præcipuè Regi Galliæ militant, qvippe qvi illorum auxilia ingentibus præmiis atqve privilegiis emercatur. Etenim, qvum Gallus imprimis valeat eqvitatu, sed careat sufficienti militiâ pedestri suæ nationis, Helvetico peditatu uti tenetur, ut aciem suam reddat invictam. Indeqve exercitus præstantior reperiri neqvit: qvàm qvi ex eqvite Gallô & pedite Helvetico constat.

XXX.

Eadem conductio qvô tempore & à qvo Galliarum Rege primùm suscepta?

Conducere primus militem Helveticum cœpit superiori seculô Franciscus Rex Galliæ. Qvum enim cæsi semel ab illo Helvetii essent, ipse autem suô damnô experiretur, superari illos non posse acie, nisi victoriam ipsis victis donaret, statim id omni egit studiô; ut conciliaret sibi Helveticos, optimam hanc conveniendi cum Helvetiis de Helvetico milite conducendô occasionem ratus. Ex eo itaqve tempore in fœdere fuêre qvi Galli, ita ut, certâ qvotannis stipendii summâ persolutâ, ipsi vicissim Regi Galliæ certum militum numerum mittere tenentur.

XXXI.

XXXI.

Anne & omnes æqvô animo Helvetii con-conductionem hanc tulere?

Molestissimè certè militiæ pensionariæ opprobrium tulêrunt Helvetiorum priscorum reliqviæ, indeqve & plurimis edictis sublatum iverunt, sub gravissima pœna juventutem suam ab externa ac mercenaria militia domi continere studentes: præsertim posteaqvàm Ulricus Zwinglius gravissimis argumentis, talem militiam esse illicitam, demonstrâsset.

XXXII.

Ecqvid verò heîc prævaluit?

Etiamsi Tigurini nominatim & Bernates non ampliùs suam juventutem exteris Regibus vendi & immolari vellent: *prævaluit* tamen *destinationibus his lucri dulcedo*: ita ut dici de Helvetiis possit, *mercenariam militiam ab illis semper probiberi & semper permitti.* Indeqve & exteris non tantùm militare hodienùm solent Helvetii; sed & pleriqve Principes suos ex illis stipatores mercede legunt, ipse Pontifex, præter Gallum Hispanus, noster Saxo æqvè, ac Itali, aliiqve.

XXXIII.

Qvænam ergò, sic qvidem lucri prævalente dulcedine, ratio conducendi militem qvoad externos obtinet in Helvetiam?

Qvando miles apud Helvetios conducitur ab extero, tùm veniam primùm conducendi petit à singulis Pagis; qvi deinde ex suo numero conductis militibus hâc lege constituunt Præfectos: ut non alium vel militem sub se habeant, qvàm è suis Pagis. Ita si miles Bernæ conducitur, tùm & Præfectus & miles est Bernensis; si Tiguri, Præfectus est Tigurinus, & simul omnis miles. *Plurimum hoc ipsum juvat,* CONRING. ait.

ait. *Ita enim fit, ut in qvovis milite Patriæ major amor ac respectus maneat.* Deinde etiam miles qvivis se juramento adstringere tenetur: se rediturum, qvandocunqve placuit suo Pago & Patriæ. Qvare etiamsi in Gallia miles pedestris sit Helvetius: semper tamen manet obstrictus Patriæ. Et, si stipendium ipsi non solvatur, revocatus in Pagum suum redire tenetur.

XXXIV.

At enim qva domestica militiæ ibidem est ratio?

Qvum leges & consvetudines ad exercitia belli in tota Helvetia accommodatæ habeantur, indeqve & omnis, tàm urbana, qvàm rustica plebs, etiam mercenarii ac capite censi, arma pro facultatum ratione sibi comparare & domi conservare teneántur: *qvilibet Cantonum suos supremos belli habet Præfectos, Tribunos militum, aliosqve: qvorum officium est, qvamlibet excubare occasionem.* Si verò ducendæ copiæ, non omnes, qvi bello sunt idonei, in castra descendunt, ne præsidiariô milite regiô nudetur, prædæqve vicinis potentioribus, vel hostibus exponatur. Sed, qvoniam per tribus omnes sunt divisi, illi, qvi nondum militârunt, in numerum eligendorum adscribuntur: donec plenus evadat calculus. Ex qvalibet verò tribu qvaterni, s. 6. pro necessitate eligùntur: donec justus habeatur numerus. Cæterùm reditus pro alendo milite domestico æqvàliter distribuuntur. Et, si qvis militum fortiter se gesserit, in præmium aliqva conseqvitur dona.

XXXV.

Ea tota qvalis est?

Non alia tota militia Helvetica est, qvàm pedestris. In tota utiqve Europa præstantior militia pedestris non est, qvàm Helvetiorum: ita qvidem, ut acies illa invicta statuatur, a qva Helveticus stat peditatus. Sed ad eqvestrem non æqve sunt apti Helvetii. Regio qvip-

qvippe illorum tota, ingentibus rupibus ac montibus repleta, *eqvestria certamina* non permittit. Cœperunt tamen ante aliqvot annos Tigurini ad eqvestrem militiam suos assvefacere.

XXXVI.

Qvô armorum genere ipsa olim usa fuit?

Armis olim militia Helvetica usa terribilibus: nempe (1) *gladiis ingentibus*, qvos utráqve manu dexterrimè vibrabant: (2) *halebardis formidabilibus*: (3) *saxis*. Tria autem plerumqve magna saxa qvisqve Helveticorum secum in aciem portabat, in primo impetu terribili cum clamore in hostem projicienda.

XXXVII.

Qvibus hodiè utitur armis?

Sclopetis utitur hodiè, hastis, telis, gladiis prælongis; qvorum ingens copia in Helvetia parata habetur. Omnibus enim ibidem incolis hoc mandatum est datum, ut talibus armis semper instructi sint. Qvid? qvod & qvilibet Cantonum suum armamentarium habeat, omni bellicô apparatu pro moderno rerum Helvet. statu instructissimum.

XXXIIX.

Ad eandem militiam qvomodo plebs præparari solet?

Exercitiis ac ludis solet præparari. Qvum verò nostrâ ætate sclopetorum maximus in militia sit usus, publicè præmia his proponuntur, qvi hôc armorum genere se exercent: idqve non tantùm fit in urbibus, sed in omnibus freqventioribus vicis. Qvin pueris arcu certantibus, ut ad alia arma aptiores sint, itidem præmia sunt proposita: adeoqve ab adolescentiâ sclopetis uti discunt. Nec minùs *ludicra exercitia omnia* bellicum qvid spirant. Non enim ad ullos conventus cele-

briores ac dies festos, uti sunt Nuptiæ, Encænia, & similes, plebs absqve tympanis militaribus convenit, honorqve hic ingens sponso tunc exhibetur, si qvamplurimi non invitati, hastati & bombardarii, aut sponsæ obviam procedant, aut suâ pompâ festum exornent. Ne dicam: sæpè pueros octennes, aut decennes, hisqve junctos adulescentulos paulò adultiores cum vexillis & tympanis armisqve instructos militari more incedere. Atqve sic qvidem, qvi nunqvam Vegetii, aut aliorum præcepta de re militari didicêre, nullius imperiô, sed & naturali qvôdam armorum studiô, à pueritia ad arma gestenda & militarem habitum se assvefaciunt. Accedunt armati populi lustrationes, qvæ certô annorum spatiô etiam in altissima pace, à Magistratibus loci institui solent.

XXXIX.

Qvibus exercitiis aliis, præter militaria illa, ad militarem virtutem præparantur Helvetii?

Præparatur ad militarem virtutem (1) *cursu, saltu, lapidum jactu, lucta, digladiatione ludicrâ & certamina in omni armorum genere*: qvibus ferè singulis qvotannis publicè præmia proposita. (2) *natatu.* Nulla siqvidem gens alia in Christiano Orbe est, qvæ ita se natando exerceat, ut maximos qvoqve lacus, qvibus regio abundat, & flumina rapidissima facilè natatu superent, qvàm Helvetii. (3) *Venatu.* In montibus enim, qvoties à rusticis operibus otiantur, venatione assiduâ se exercent, & modò capreas, & rupicapras, atqve ibices per montes summos & præruptas rupes insectantur; modò cum ursis, & lupis, & lyncibus atqve apris congrediuntur. Ad eundem itaqve modum in venatione se exercent: uti majores nostri, qvorum vita qvàm maximè in venationibus erat posita, idqve eò magis, qvò majorum venatio cum bello cognationem, à *Xenophonte* jam olim *L. I. Pæd. Cyri* ostensam, habere ipsis videbatur. *Vita Germanorum, CÆSAR L. 6. de bello*

bello Gall. L. 21. ſcribit, *omnis in venationibus atqve in ſtudiis rei militaris conſumitur.*

XL.

Qvantæ proinde militares in re militari hâc gente ſunt vires?

Tanta ſunt, ut juxta *Boterum*, *CXX. millia militum pro defenſione patriæ facilè conſcribere Helvetii poſſint.* Conſtat etiam illos 30000. foras ſæpiùs miſiſſe. Soli Bernates XIIX. millium exercitum habent, ut ſic expeditum hoc judicium haberi qveat: *omnes ſimul junctos Helvetios incredibile robur militiæ producere poſſe.*

XLI.

Numne & qvantitate pares eadem Gens habet opes?

Si Attalicas in Helvetia opes qvæſiveris, fruſtrà laborabis. Qvod autem terra illis negat, id ab exterorum Principum ſtipendiis accipere ſolent: Ex frumento tamen & pecore, qvô loca nonnulla abundant, non parvum qvæſtum *Helvetii* faciunt. Sunt enim, qvi mercatum exercent apud exteros; præter Tigurinos tamen, Baſileenſes, Schaffhuſenſes; San-Gallenſes nulli. Hi ſc. vicinis frumentum, vinum, ferrum vendunt, illorumqve lanas in longè diſſitas exportant oras. Qvantum ad Nobiles, illi qvidem opibus ſatis pollent: nihilominùs tamen ex antiqviſſimis familiis reperiuntur Nobiles, qvi extremâ paupertate premuntur.

XLII.

In modicis his Helveticæ gentis opibus Cantonum reditus qvomodo instituti, ut ſufficiant?

Ita inſtituti habentur, ut nullis miniſtrorum artibus augeri vel minui poſſint. Etenim conſtituta mon-

tium, pontium vectigalia hominibus nonnisi probatæ fidei committuntur. Impositiones autem extra ordinem nullæ sunt: qvumqve Magistratus & Rectores, qvi aliqvo in Republ. officio funguntur, divitiis præstent, nihil à subditis pecuniæ qvàm mulctarum nomine exigere ipsis licet.

XLIII.

Qvam Rationem Statûs illi observant?

Ratio Statûs Cantonum Helvet. pax est. Nec ulli se utilius, nisi Galliæ Regi jungere possunt: qvi, ut Hispanis remotam objiciat, pensionibus suis Helvetios dicat. Hæc tamen Ratio Statûs non est perpetua, nec est communis. Ecce enim Tigurini ac Bernates nolebant Ludovico XIII. succurrere, eò qvod scirent, *Ludovicum Hugonotis arma parare*: in qvorum internecionem aliqvid moliri per conscientiam vetabantur. Mox ubi cessaverat ille metus, subsecutô fœdere 40000. milites in casu necessitatis promittebant.

XLIV.

Qvæ regiminis apud eosdem est ratio?

Qvod attinet regiminis Helvetici rationem: *ea penè, paucissimis exceptis, una eademqve* apud *omnes obtinet.* Omnes enim Cantones suos habent Magistratus, qvi tantâ autoritate funguntur: ut *singulos habere jura Majestatis Bodinus L. 1. c. 1.* scribere haut dubitet, & *Besoldus Præcogn. Polit. c.* 8. rectè neget, *ullu Cantones sub Imperio esse.* Populari autem sub uno summo magistratu, Prætore nempe, Urii, Svitzii, Underwaldii, Zug, Glaris, & Appenzell imperio gaudent: eò qvod maximi momenti negotia à populi ibi dependeant suffragiô. Alii suos Præpositos habent, Schultheiß dictos, cum qvibusdam Consiliariis regimen curantibus: qvorum electio per omnium civium libera suffragia perficitur, formamqve Statûs Aristocratici produnt; Berna nimirum, Lucerna, Friburgum. In aliis

alii sunt Consules, sive Bürgermeister / ut in Zürich / Basel / Schaffhausen. Post Prætorem præcipui dignitate sunt *Thesauri Præfecti*, *Secretarii*, *Apparitores*. Post Consules *Magistri* sunt *Communitatum*. Die Zunfftmeister cum Tribubus suis. Illi de Zürch suos Rectores vocant Obrister-Meister / Seckel-Meister / Bauherrn / ab aliis Lohnherrn: qvi curam viarum, portarum, turrium, vallorum, pontium, ædificiorum, aqvæductuum habent, cumqve qvibusdam Dominis judicant, qvi ipsis adjuncti. *Officium Secretarii* in magno habetur honore: qvippe qvod commodum Reipubl. insigne præstat. Habent & Cantones qvilibet *Inspectores Victûs*, *Patronos Viduarum & Orphanorum*, *Eleemosynarios*, *ponderum ac mensurarum Inspectores*, *bonorum Ecclesiast. Provisores*, *Scholarum Ephoros*, &c.

XLV.

Qvot & qvænam cujuslibet præcipuæ Urbis publica sunt Consilia?

In qvalibet præcipua urbe duo sunt publica Consilia: *Magnum* nimirum & *Parvum*. *Illud* ex aliqvot constat Consiliariis, qvi nomine totius populi congregantur. *Hoc* singulis diebus, tàm in negotiis Reipubl. qvàm ob tollendas civium controversias, congregatur. Eliguntur autem Consiliarii è Nobilium & civium ordine, qvi nullum qvæstum vel artem mechanicam exercere tenentur. Qvi capita sunt Consil. vocantur die Zunfftmeister.

XLVI.

Annon & aliud præter duo illa Consilia Consilium est Cantonum?

Est omninò illis in negotiis magni momenti adhuc aliud Consilium, *Generale* nempe, Tagsatzung Germ. dictum, Latinis *Senatus*, vel etiam Concilium.

XLVII.

E qvibus personis Consilium hoc constat?

Non idem est numerô. Nam aliqvandò præter pagos alii etiam socii & fœderati Civitatis Helvet. & præcipuè ex his S. Galli, Rhætorum ac Müllhusianorum Legati conveniunt: estqve hic maximus & freqventissimus Senatus, qviqve ipse rariùs convocatur: qvotiescunqve de bello aut pace, aut aliis rebus agendum, qvæ ad omnes confœderatos ex æqvo pertinent. Plerumq; tamen solùm XIII. Pagorum Legati conveniunt, deqve rebus, ad Civitatem Helvet. spectantibus, deliberant, singuliqve par jus sententiæ dicendæ suffragiiqve ferendi habent. Ideoqve etiamsi plures ab uno mittantur pagô: tantùm tamen unum suffragium habent. Nam suffragia non juxta Legatorum, sed pagorum numerum æstimari solent. Nec verò omnes semper adsunt pagi: sed, ubi de Præfecturis agitur, qvæ à 7. aut 8. pagis reguntur, vel de rebus, qvæ ad horum tantùm cognitionem spectant, tunc 7. aut 8. solummodò Legati in Senatum conveniunt, soliqve suffragii ferendi jus habent.

XLIIX.

Qvibus de rebus idem Consilium cognoscit?

Primum & præcipuum Caput belli ac pacis est arbitrium: secundam legumlatio: tertium Legatorum extra Patriam missio: qvartum Præfecturarum administratio. Provinciarum siqvidem, qvæ publico Pagorum imperiô reguntur, Senatus summam heic curam habet, ut rectè administrentur.

XLIX.

Per qvos idipsum convocari ac haberi solet?

Convocandi & habendi consilii generalis, sive Sena-

na-

natûs Helvetici summa autoritas more majorum penes Tigurinum est Pagum: qvippe qvi veteri Privilegio primum locum inter omnes tenet pagos. Tigurini itaqve, ubi publicus conventus habendus est, singulis pagis per literas causam, tempus & locum conveniendi indicant. Si autem uni alicui, aut alteri Pago, aut pluribus videatur res postulare, ut conventus indicatur & Senatus cogatur, primùm eâ de re ad pagum Tigurinum referunt & petunt, ut per literas Legatos singulorum Pagorum evocet. Verùm, ubi festinatione opus, singuli pagi cæteros sibi fœdere junctos ad communem deliberationem causæ convocare possunt. Legati qvoqve cæterorum Regum ac Principum à Tigurino Pago jus adeundi Senatum postulant, & qvandoqve extra Ordinem Senatum sibi haberi postulant.

L.

Qvis peculiaris Generalis habendi Consilii est locus?

Locus habendi Consilii Generalis olim non certus & perpetuus: freqventer tamen conventus *Lucernæ* & *Tiguri*, *Bremogartæ* etiam & *Badæ* habiti. *Nostrâ* tamen *ætate*, non lege, aut decretô ullô, sed more ac consvetudine receptum: *ut publicus Pagorum Senatus Badæ*, seu *Aqvis Helvetiis* (vulgò Reich-Baden) & *qvidem in Oppidi illius Curiâ habeatur.* Oppidum enim hoc qvamplurimas commoditates ad publicos conventus illic peragendos habet. Qvanqvam igitur CONRING. negotia belli & pacis in conventibus Badensibus à Fœderatis non ampliùs tractari asserat: experientia tamen contrarium loqvitur. Imò, durante hîc Bellô Gallô-Belgicô, qvum vicinorum Gallorum potentia nimium cresceret, inter alia constitutum Badæ, ut ad mutuam defensionem Patriæ 50000. milites semper parati essent, utqve Geneva etiam cum provincia Pais de Veau contra Sabaudum defenderetur.

LI.

LI.

Qvô tempore id haberi solet?

Senatus legitimus qvotannis more majorum circa solstitium Badæ habetur : & tùm Præfecti publicarum provinciarum coram Senatu rationes reddunt, & provocationes ex singulis provinciis audiuntur. Eôdem tempore XIII. Pagorum Legati Lugani conveniunt, & rationes à 4. Præfectis Italicarum provinciarum exigunt, jus dicunt, eorumqve causas cognoscunt, qvi ad Senatum appellaverint. Ab hoc tamen Senatu ad Badensem, tanqvam majoris autoritatis, provocare licet. *Peculiares verò conventus certorum pagorum, & qvi à Gallorum Regis Legato convocantur, nullum certum tempus habent*, sed pro re præsenti ex eorum autoritate, penes qvos convocandi Senatûs potestas, indicuntur.

LII.

Qvæ ratio, qviq; ordo agendi ibidem est?

Ubi constituta dies advenerit, qvô Senatus legitimus aut indictus haberi solet, pridiè ejus Legatus Tigurini Pagi apparitorem publicum, qvem *Sub-Præfectum Badensem* vocant, in singula diversoria mittit sciscitatum, qvorum Pagorum Legati venerint. Mox publicô nomine Legatos salutat & excipit, inqve crastinum in Senatoriam domum, sive Curiam Badensem, eos convocat. Consident verò Legati in Senatu juxta Pagorum Ordinem ac numerum, si omnes accesserunt: ita ut primum locum teneat Tigurinus Legatus, editori subsellio mensæ assidens; proximum Bernas habeat, posthunc Lucernas, & deinceps reliqvi, juxta Pagorum ordinem. Consessu jamjam factô, Legatus Tigurinus, pauca præfatus, exponit: qvid proximô conventu deliberandum in recessibus acceperint. Qvod si alia fuerit causa Senatûs habendi, eandem similiter proponit, additqve, qvid de eo capite in mandatis à Magistratu suo acceperit: idem reliqvi faciunt Legati. Ubi

verò

verò finguli expofuerint, qvid in mandatis habeant, præfectus Badenfis ordine fententias rogat, qvas fuô locô ac ordine finguli Legati dicunt: fententiis dictis, fuffragia, non qvidem juxta Senatorum, fed Pagorum numerum numerentur. Atqve hæc qvidem agendi ratio in *publicis* eft *caufis*: in *privatis* autem eadem & fententiæ rogandæ & fuffragii ferendi ratio, nifi qvod, qvi caufas habent, qvas coram Senatu agant, primùm à Tigurini pagi Legato in Senatu dari fibi petant.

LIII.

Qvæ juris, fi qvæ caufa in Senatu difceptetur ratio?

Difceptantur caufæ in Senatu à Caufidicis non ex jure Romanô & JCtorum refponfis, fed ex æqvo & bono, nec non ex legibus ac Confvetudinibus fingulorum populorum. Atqve hanc rationem, tanqvam optimæ notæ, uno & alterô non contemnendo argumentô SIMLERUS *L. II. de Rep. Helvet.* defendit, inqve eadem re affentientem CONRINGIUM, fed diffentientem cum aliis Juftinianei juris (utinam hinc inde reformati!) amatoribus OLDENBURGIUM habet. Seriò enim ille optat, *ut tandem folida Legum Rom. fcientia, ut in Germaniam & alias Europæas Regiones migravit, etiam in Helvetiam migraret.*

LIV.

Qvæ verò Judiciorum in tota Helvetia aliàs eft ratio?

Si controverfiæ forenfes fint publicæ (h. e. inter duos pluresve pagos, aut inter privatos homines & Pagum aliqvem exiftant) in iisdem dijudicandis utraqve pars è fuorum numero duos eligit judices. Abfolvuntur hi jurejurando, qvô fuo Pago obftricti funt, fidemq; dant, *fe ex jure æqvo ac bono controverfiam cognituros,* &

& daturos operam, ut controversia qvamprimùm, vel amicè componatur, vel jure decidatur. Privata verò *controversia*, si inter subditos Helvet. in communibus Præfecturis oriantur, à Præfectis & ejus loci judicibus, aut à Senatu Helvetico, ad qvem provocare licet, cognoscuntur, domi interim singulorum Pagorum Senatoribus ac Judicibus civium suorum controversias dijudicantibus.

LV.

Qvam formam Reipubl. mihi è dictis jam elicies?

Certè, si una communis cum SIMLERO totius Helvetiæ credatur ac statuatur Respublica, *ex Optimatum ac Populi Imperiô mixtam* è dictis elicio *Rempubl.* Etenim ex his populis, qvibus tota civitas constat, qvidam merè Democraticô imperiô utuntur, ubi scil. totius plebis consilio fermè omnia aguntur, veluti in his pagis, qvi nulla habent oppida, ut sunt *Urii*, *Suitzii*, *Undervvaldii*, *Glaronenses* & *Abbatis Cellanis*, parqve ratio est *Tuginorum*, qvamvis hi oppidum habeant: alii ab Optimatibus reguntur, ut omnes Helvetiæ Urbes *Tigurum*, *Berna*, *Lucerna*, *Basilea*, *Friburgum*, *Solodurum*, *Schaffhusum*. Sed qvum summa potestas penes populum sit, à qvo Magistratus eliguntur, aliæ *magis Aristocratica*, aliæ plus *Democratica* sunt. Qvare qvum tota, judicio *Simleri*, civitas his populis constet, qvi non unâ eâdemqve fortunâ Reipubl. singuli utuntur, *non una qvoqve, sed mixta qvadam est Politia, qva è pradictis formis constet.* At verò, si cum CONRINGIO faciamus, qvi *unam eandemqve rationem Reipubl.* (*Democratiam* nempe, *qva apud omnes Cantones obtineat*,) credit ac statuit, *plures* & ipse *Democratias*, sed *optimas*, *in uno tamen corpore*, *XIII. pagis inter se confœderatis constante*, *triumfantes*, indirectè elicio. Obtinent enim heîc optimi, ita ut non penes infimam plebem, sed penes populum, & qvidem penes meliores, nobilioribus tamen nec penitùs exclusis,

sis, sit regimen. Senatus utiqve dirigit pleraqve secundùm Leges & majorum consvetudines: siqve deficiant leges, & aliqvid magni consultandum, non omnis tunc convenit populus, sed delegati tantùm populi conveniunt. Est signum hoc *optimæ Democratiæ.* Nam, ubi omnis populus convenit, ibi omnia tumultuosè peraguntur: ubi verò delegati tantùm comparere solent, fructuosè res tractantur.

LVI.

Qvem illius mihi dabis Scopum?

Si Helveticam Rempublicam è dictis rectè consideremus: *reverà ibi omnia ad utilitatem totius populi administrantur.* Nec enim ibi alii sunt dominantes: qvàm qvi respiciant commodum publicum. Indeqve & satis florentem Rempublicam Helvetiorum videmus: licet Religionis Pagorumq; diversitas obstare videatur. Utilitas qvippe apud illos valet, non dignitas. Et qvamvis dixeris: ibi magis qværi salutem dominantium: ita tamen omnia sunt moderata, ut subditis illis nulla pars felicitatis desit. Reverà videntur Helvetii qværere veram felicitatem civilem, qvæ constituta ac collocata in virtutum exercitiô cum αὐταρκείᾳ, sive omnium rerum sufficientia. Nec enim pro Scopo divitias habent, ut Batavi. Raras siqvidem & exiguas ibi reperire licet divitias, sufficientes tamen. Nec & propositum Helvetiis latum est imperium. Nam qvamvis latè sua pomœria dilataverint, fractâ scil. Austriacorum per Helvetiam potentiâ, & qvibusdam Præfecturis Italicis sibi subjectis: ex eo tamen tempore contenti sorte suâ qvieverunt.

LVII.

Qvæ fœdera mihi, cum exteris ex eodem Reipubl. Scopo inita definies?

Fœdus habent Cantones cum Gallis, Austriis, Mediolanensibus & Sabaudis. Primum pepegit Ludovicus

XI.

XI. qvi VII. millia Francorum in singulos annos singulis Pagis promisit. Renovavit Franciscus I. Anno 1516. Confirmârunt Henricus II. & post eum subseqvi Gall. Reges, variis subinde additis, vel immutatis conditionibus.

LIIX.

Qvis Religionis deniqve Status est per universam Helvetiam?

Ex universis Cantonibus *Romano-Catholicæ* qvidam sunt *Religionis*, qvidam *Reformatæ*, qvidam *utriusqve Romano-Cathol.* Relig. sunt Lucernates, Friburgii, Solodurii, Tugenses, Urii, Unterwaldii, Switzii. *Reformatæ Relig.* sunt Bernates, Tigurini, Schaffhusii, Basileenses. *Utramqve sectantur* Glaronenses & Abbatis-Cellenses.

LIX.

Qvi & qvot nominatim Pagi mordicus Sacra Rom. sectantur?

Sectantur cumprimis *qvinqve pagi mordicus Sacra Rom., Lucerna, Urium, Svitzia, Unterwaldia, Tugium.* Hi qvinqve Pagi peculiari nomine *Qvinqvepagici*, si non inter alios, saltim inter se in propaganda & defendenda Religione avita arcanô qvôdam fœdere juncti.

LX.

Qvinqvepagici illi cui exterorum maximè sunt addicti?

Maximè addicti sunt *Regi Hispaniæ*, inqve suas partes eos ille ducit, simul & *Pontifex R.* Hinc Papa Lucernæ perpetuum Nuncium Apostol. habet; qvemadmodum Rex Hispan. perpetuum ibi Legatum habet.

LXI.

Sed Reformati Pagi cui potissimùm addicti?

Ad-

Addicti sunt magis *Regi Galliæ*; qvod tamen interdum pro ratione temporum fallit.

XLII.

In qvot qv. factiones, seu partes sic abiit Helvetia?

In duas inde dividi cæpit partes Helvetia, nempe *Romano-Catholicorum* & *Reformatorum*: qvæ & partes peculiares conventus in diversis habent locis. Nam etiamsi conventus communis XIII. Pagorum locus sit Bada Helvetica; partium tamen conventus habentur alibi. Pagi, qvi Romanis Sacris rigidissimè addicti, solent convenire Tugii, aut etiam Lucernæ, reliqvi veró plerumqve, teste hodierna experientia, Aroviæ.

LXIII.

Ex eadem divisione qvid mali subinde emersit?

Ab eo tempore, qvô duabus Religionibus Cantones scissi, *haut parum illorum Respubl. fuit concussa, & hodieqve haud leves controversiæ inter ipsos vigent*, qvæ subinde in bellum facilè erumperent, nisi in prima herba supprimerentur.

XXIV.

Ecqvæ pars alteri prævalet?

Etiamsi major sit numerus Pagorum eorum, qvi Romanis addicti sacris; *latitudine* tamen *Regionis Pagi Reformati* præcellunt. Nam urbs Berna latissimè per Helvetiam imperat. Interim *prævalent viribus Pontificii* illi *Pagi*. Qvô accedit, qvòd Præfecturæ illæ, qvæ communes sunt fœderatis, bonam partem nonnisi è Romanensibus constent, qviqve in vicinia vivunt, maximam item partem Socii non aliis, qvàm Romanis Sacris sint addicti.

XLV.

In qva itaqve re præcipuum interesse confœderata Helvetiæ consistere putas?

Puto id in eo consistere, *ut tàm Reformati, qvàm Romano-Catholici Cantones unanimiter concordes vivant.* Aliàs enim, si bellum Religionis oriretur, facilè futurum esset, ut Reges cæteri Regiones Helveticas acqvirere sibi anniterentur.

CAP. VII.

DE

REPUBLICA BELGICA.

EROTEMA I.

Per Germaniam qvâ nobilissima omnium æqvè, ac vicinissima nobis est Respublica?

INter *Respublicas illas, qvæ Germanica Lingva utuntur, omnium florentissima est* BELGICA. Nec similes facilè Respublica, si Venetam excipias, reperies, qvæ suâ potentiâ & nobilitate suis divitiis, suô numerô hominum contendere possint cum Belgica. Usqve adeò floret, nitet, potens est. *Est & nobis eadem Respubl. vicinissima: tum si situm respicias, tum si mores, lingvam, ritus, & reliqva instituta inspicias.*

II.

Unde nomen sibi proprium habet?

A sub-

A Subjecto suo, Confœderato nempè *Belgico*, nomen Respublica hæc accipit, ut diceretur BELGICA. BELGII certè vocem nonnulli ab Urbe Regionis præcipua; alii à Belgio qvodam, Belgarum Duce; alii aliundè derivant. HADR. JUNIUS Belgii appellationem ad nationis ferociam referendam putat, ut sint *Belgæ* qvasi *Velgæ*, h. e. *atroces & violenti. Nisi magis*, inqvit, *Belgas mutatione vocalis secundæ in primam dici velut Balgam, à dimicandi pugnandiqve ardore ac studio.* Est enim Balgen *German. conserere manus ac confligere.*

III.

Generali Belgii nomine qvid notatur?

Notatur eo ipso GERMANIA INFERIOR, *Belgium Cæsari juxta nonnullos dicta*; qvippe *in qvo se legiones collocâsse*, scribit, Hircius *qvatuor. Germania* autem ista pars Europæ vocatur: qvòd Lingva Moribus, legibus & vitæ institutis parùm ab Alemannis âc reliqvis Germanis discrepet. *Inferior*, qvòd mari propior sit reliqva Germania, & superioris German. respectu campos situ humiliores habeat. Vulgò dicitur Niederland/ Gallis *le Bais Bas*.

IV.

Eodem nomine qvot in universum comprehenduntur Provinciæ?

Comprehenduntur in universum BELGII *nomine XVII. Provinciæ, omnes Hispanorum imperium qvondam agnoscentes, ipsæqve qvasi in unum corpus coalescentes.* Cœperunt appellari die Niederländischen Provinzien/ apud Latinos Scriptores *Belgica recens.*

V.

Has & ipsas XVII. Provincias qvô, qvæso, ordine mihi enumeras?

Enumero cum *Lambecio in Tabb. Geographi.* XVII.

Belgii Provincias hôc ordine, ut præcedant DUCATUS; seqvantur cùm COMITATUS, tùm DOMINATUS; agmen claudat unus MARCHIONATUS. *Ducatus* sunt IV. Brabantia, Limburgium, Lucenburgium, Geldria. *Comitatus* sunt VII. Flandria, Artesia, Hannonia, Hollandia, Zeelandia, Namureum, Zutphania. *Dominia*, sive *Dominatus* sunt V. Frisia Occidentalis, Mechlinia, Trajectensis, Transisulania, Groningensis. *Marchionatus* est Antwerpiensis ille tractus.

VI.

Sub qvo demùm Hispaniarum Rege totidem Provinciæ coaluêre?

Coaluerunt primùm in Carolo V. indeqve & jure hæreditariò omnes ac singulæ primò obvenerunt Philippo II. Siqvidem ad eas, qvas Maria, Burgundicarum Provinciarum unica hæres, Maximiliano I. attulit, Carolus V. adjunxit Ultrajectum, Transisulaniam. Tum & Groningam adjecit, qvæ Carolo Geldro se ad tempus, Carolo V. in perpetuum subdidit.

VII.

Unde verò copulatarum harum Provinciarum, & conseqventer fundatæ in Belgio potentiæ Hispan. primordia capienda?

Capienda sunt à Philippo bono: utpote in qvo coivêre Burgundia utraqve & Brabantia, Limburgi & Lucenburgii Ducatus, Flandria, Artesia, Hannonia, Namur, Hollandia, Zeelandia, Frisia, Mechlinia, Marchionatus Antwerpiensis. Accessêre, autore Carolô Audace, Ducatus Geldriæ & Comitatus Zutphaniæ Geldriæ annumeratus. Ditiones sanè hæ, exceptis, qvas acqvisivit Carolus V. jure uxoriô Mariæ Burgundæ, Caroli Audacis filiæ; Maximiliano nuptæ, ad Austrios pervenêre.

IIX.

Qvo communi eædem Provinciæ in Latio olim veniebant nomine?

Comprehendebantur Romanis communi GALLIÆ BELGICÆ *nomine*. Divisa namqve apud Romanos Gallia in duas legitur partes, in *Cisalpinam* & *Transalpinam*. *Cisalpina Gallia* insignis pars Italiæ erat, hodiè Lambardia, sive Longobardia dicta. *Transalpina Gallia* à Romanis in *Braccatam* dividebatur à genere vestitus, sic dictam, qvòd incolæ braccas gestarent, & *Comatam*, ita appellatam, qvòd omnes comam alerent. *Braccata Gallia Narbonensis* κατ' ἐξοχὴν ab urbe primaria dicebatur, dicta aliàs & ipsa *Provincialis*: qvòd illam partem Romani in Provinciam redegissent. *Gallia Comata*, qvam J. Cæsar Imperio R. subjecerat, in tres partes subdividi cœpit: *Aqvitanicam* nempe, *Lugdunensem* & *Belgicam*. Nam & Gallo-Belgas domuit Cæsar. Belgarum autem voce intelligebantur tunc omnes Populi, qvi Romanis cis Rhenum habitabant.

IX.

Qvæ vera Belgis est origo?

Non alia plerisqve est Belgis origo, qvàm à Germanis. Estqve hac de re minimè dubitandum: qvum id suô assensu jam olim comprobârit *Jul. Cæsar*. Conceditqve etiam *Thuanus Histor. L. XL. Germanos extra veteres suos fines huc, qvà Gall. Belg. tractus patet, egressos*. Negat. a. *ideò Belgium Germaniæ nomine censeri*. Perperam certè id facit. Nescire enim non potuit gravissimus Scriptor, Belgicam ab Ottone M. in ditionem Imperii Germanici redactam fuisse. De Burgundiæ Regno, per testamentum ad Henr. II. Imp. devoluto, ac jure belli contra Ottonem defenso, legere est ap. *Frising. Chron. L. 6. c.* 30. 31. Batavos descendere è Germanis, satis patet. Siqvidem ex Cattis (qvi, qvòd Germanorum sint populus, certis indiciis compertum)

ortos fuisse, docet *Hist. Lib. 4. c. 2. Tacitus.* Vid. & *Grotius de Antiqvitate Respubl. Batav. p. 46.*

X.

Batavorum, qvos dixisti, nomine qvam gentem intelligis?

Intelligo Germanos illos, qvi, seditione domesticâ pulsi, extrema Gallica ora, cultoribus vacua, simulqve Insulam inter Vada sitam occupavêre: qvam Oceanus à fronte, Rhenus à tergo & lateribus circumluit. Amnicarum Insularum tunc erat maxima, patens in longum 100. mille passus: qvum nunc inter munitionem Schenckii & Gravesande reperiantur tantùm 83. Reliqvas namqve Oceanus vel abstulit, vel inundationibus suis ex fronte, qvæ spectabat Oceanum, fecit *Insulas*: qvas nunc *Hollandia* & *Zeelandia* dicimus.

XI.

Idem nomen ubi superest?

Superest Batavorum nomen in parte Geldrica, qvam *Batuam* corruptè dixerunt mediæ ætatis Scriptores, & vulgus nunc Betuwe. Batavi enim medium illum alveum tenuerunt.

XII.

Num & ipsa hæc Gens sub Romanis olim erat?

Erant qvidem Batavi sub Romanis: ita tamen, ut haberent Leges & Magistratus proprios suæ gentis. Tacitus dicit, *illos non exhaustos, sed servatos esse ad bellum.* Romani enim delectum instituerunt ibi promptissimæ juventutis, & fortissimum qvemqve elegerunt ad bellum, ut Batavi ita militaverint Romanis.

XIII.

Cui Galliæ accensebantur?

Accensebantur Batavi nihilominus Galliæ Belgicæ: etiam si populus ille extra controversiam Germa-

nica

nica esset originis. Ita enim è *Tabb. Cluverii* patet, *Belgica voce olim venisse omnes Batavos, qvi inhabitabant Insulam Rheni.* Inhabitârunt autem illam bona pars Geldriorum, Zeelandorum & Hollandorum.

XIV.

Utrum suos Reges aliqvando eadem gens habuit?

Non ita certum id est. Constat verò hoc; *Batavos inter Germanorum eqvites fuisse praestantissimos, armorum peritiâ & animô ad aggrediendum insignes, & Romanos antiqvae societatis cum ipsis initae jura coluisse qvam religiosissimè.*

XV.

Qvibus tamen ipsa Batavia, postqvàm Romani ejecti, cum reliqvo cessit Belgio?

Cessit FRANCIS. *An sub statu libero*, dubitat *Conringius*; utut *Grotius* persvadere velit, *statum Batavorum sub Francis fuisse liberum.* Seculô verò post natum Christum IX. magna Belgii portio cessit *Danis.* Nec tamen diu duravit in Belgio regimen Danicum. Rege enim Daniæ Gothofredô interemptô, incolæ redierunt sub ditionem *Francorum.* Qvumqve, extinctâ Lotharii familiâ, qvæ mediam partem Belgii inter Rhenum & Scaldim tenuerat, nova divisio facta esset, *Ludovici posteris* Hollandia & Brabantia usqve ad Scaldim cessit, factæqve ditiones hæ Regni Francorum Orientalis.

XVI.

In cujus tandem obseqvio esse cœpit?

In universum cum *Conringio* pronunciare heîc licet: *omnes illas Belgicas Provincias, qvae in Patrimonium Hisp. Regum deniqve pervenêre, ab Henrici Au-*

tupis ætate, saltem donec Burgundos Principes acceperunt, in obseqvio nostri Imperii fuisse. Et qvamvis illi, potentiâ suâ frete, Imperii jura multum debilitârint, solito majore libertate sibi per vim partâ; à Cæsaribus tamen & Imperii Ordinibus nihil jurium Burgundis fuit remissum. Qvin imò hi in modum aliorum Principum ad Comitia Imperii illos vocavêre, & Carolum Audacem res Imper. turbantem non dubitârunt proscribere. Sed & Philippus Bonus vocatus ad aliqvot Comitia Imperialia, aliis ipse interfuit, ad alia misit Legatus. Carolus à Cæsare petiit, se Regem Belgii declarari, non facturus, si existimâsset, Cæsari & Imperio regiones illius non obnoxios esse. Qvod Austriacos Principes attinet, usqve adeò illi agnoverunt Imperii jura, ut Maximilianus Imp. studiosè id gerit: ut omnes illæ regiones unô Burgundici circuli titulô in corpus Imperii cooptarentur, constituta certa oneris, in publicum conferendi, summa: etsi vivô Cæsare non planè hoc omne constitutum fuerit. Et qvanqvam etiam Carolô Cæsare plus solito libertatis indultum ab Imperio Belgicis provinciis: nec ita tamen planè sui juris factæ. Patet id è *Tabb. Pacti inter Carolum Cæs. & Imperii Ordd. Anno* 1548. initi, qvas velut omnium superstitum jurium Imperii basin *Conringius Librô de Fin. c.* 3. supponit.

XVII.

Qvomodo interim, dum Belgium universum in obseqvio Imperii esset, id sese habebat?

Habebant singulæ provinciæ suos Principes, Duces nempe aliæ, aliæ Comites, donec acciperent unum communem Principem. Pervenerunt enim ad domum Burgundicam. Et qvidem factum, ut tandem XVII. Provinciæ Belgicæ qvasi in unum sub Hispano coalescerent corpus.

XIIX.

An verò unqvam Dominum agnoverunt Belgæ?

Non Dominum, sed Principem, jurisjurandi religione ac pactô Respubl. obstrictum, agnoverunt: Indicat id Transactionis formula & eventus ap. *Keidanum, Belgii scribam, rerumqve Belgicarum gnarissimum.* Indeqve nec temerè dicendum: *Belgicos Ordines meros fuisse subditos, qvi tot privilegiis pactisqve innixi erant, ut non modò deliberans, sed etiam decidens in suffragium avitô more institutoqve ferrent:* qvod iniqvissimô ausu sustulerat *Albanus*, qvum A. 1567. *Senatum* instituerent *sangvinarium.*

XIX.

Qvæ summa jurium, qvatenus ea servare obligati Principes, qvâqve formulâ continebatur?

Continebatur Formulâ hâc: *Mores antiqvi Legesqve sanctæ sint: eas contra si qvid Princeps decreverit, nemo decretô teneatur.* Patet itaqve, Belgarum in Principes obseqvia illæsa libertate fuisse, neqve plus licuisse ipsis, qvàm pactô ac voluntate Ordd. declaratum fuerat, argumento *Principatus jure Optimatium temperati.*

XX.

Administratio proinde Rerumpubl. Belgicarum ad qvam formam accedebat?

Accedebat ad formam Civitatum liberarum. Nam ex Actis temporum & Decretis Comitiorum citra controversiam constat: Belgii Ordd. omne id injuriam interpretatos fuisse: si qvid præter leges & immunitates aliqvid imperâssent, aut fecissent.

XXI.

At enim qvomodo sub Hisp. coalescens se habebat Belgium?

Nihilominùs separatam à Regno Hispanico habebat indolem, & seorsim sua jura atqve adeò cum Hispano-Austriis unum caput, sed non sub iisdem legibus ac uno civitatis nexu: qvippe ex diversa causa, nec ut Regni Hispanici pars accessoria, neqve aliter, qvàm sub imperii Teutonici, cujus supremo dominio antea illigatum, auspiciis regendum; sed eô modô, ut, qvicqvid ex stipulatione conditionali debebatur, retineret. Id enim tot Transactiones & pacta conventa evincunt, respexitqve hoc *Joh. Meursius Lib. I. Rer. Belg.* dum mutatam Religionem & immutata Privilegia pro justa belli causa habet.

XXII.

Qvomodo & tunc in sese comparatum id erat?

Erat in Belgio plurium Rerumpubl. qvas *subalternas*, aut *coordinatas* vocant, *societas, eaqve uni summo Imperio priusqvam in factiones iret, obnoxia, atqve sic salvis juribus à Principe dependens, ut Princeps eôdem respectu ab Imperio dependeret.* Faciunt igitur huc, qvæ *Procopius* appositè & admodum congruè de hujusmodi fœderatis civitatibus scribit: Ἐπὶ τῇ ἴσῃ καὶ τῇ ὁμοίᾳ ἐς τὴν πολιτείαν ἀφίκοντο. Nam & Provinciæ Belgicæ pari ac æqvali jure in Rempubl. unam coiverant.

XXIII.

Posthæc qvid ingentis mali Belgio sub Regimine Hisp. contigit?

Exorti sunt ingentes motûs, qvi ipsi statim ab Imperio Philippi gliscere cœperant; donec in apertam tandem flammam erumperent. Ita enim non tantùm plebs

per

per totum Belgium horribili tumultu insurrexit, arreptisqve armis conciones ubiqve celebravit, impetuqve in templa facto, omnes statuas & imagines confregit; sed & iidem motus in diuturnum bellum desierunt, nec arma prius deposita, qvàm libertas asserta, & ab oppressoribus suis masculè vindicata esset.

XXIV.

Quæ vera motuum horum Belgicorum causa & origo?

Thuanus ad Annum Chr. 1566. motuum Belgicorum originem ab inqvisitionis Hispan. metu ducit. Altiùs auspicatur rem *Reidanus ad A. C. 1559. & consilium de mutanda Reipubl. libertate* arguit. Nec dissentit *Emm. Metteranus ad Annum* 1562, nominatqve *Philippum Bonum* & *Carolum Audacem*, qvi jam diu antè hoc animo fuerint. Nec dubitat *Scriptor Hugenottus Anonymus*, cujus extant *Commentarii de Statu Relig. in Gall. sub Carolo IX.* confirmare, *Ducem Albanum non tàm Religione, qvàm privatarum inimicitiarum causâ in Hornanum* & *Egmondanum Proceres sævisse.* Proinde Religio tunc non scopus, sed instrumentum Hispanicæ Monarchiæ erat.

XXV.

Eorundem motuum initium unde erat?

Erat à diffidentia & qverelis, qvæ diu hos antecesserant motus. Et, si accuratè computandum sit, Annô 1550. cœperunt, editô Caroli V. acerrimô Edictô, qvod Anno 1561. Philippus filius multò vehementiùs promulgavit, effecitqve immitibus, cumqve exitio libertatis Belg. conjunctis, mandatis, ut conspirationes, sub cinere gliscentes, privatisqve adhuc consiliis stantes, in publicos motus desinerent.

XXVI.

Qvi annus Christi infelix tot tantorumqve motuum habuit auspicium?

Ha-

Habuit id Annus 1566. Sed consilia inducendi Dominatus Reiq; publicæ mutandæ *Reidanus* in *Annum* 1559. rejicit, simul & ab hoc historiam suam & principia conversionis rerum Philippi II. auspicatur. Haut tamen negandum, Carolum V. firmandæ apud Belgas dominationis rationes filio tradidisse, sed eâ cautione ac judiciô, *ut in severitate teneret modum, & longè aliter Belgarum ac Hispanorum tractaret ingenia.*

XXVII.

Cæterùm quis autor impulsorq; conturbandi fuit Belgii?

Autor & impulsor turbarum Belg. per immoderata sua consilia GRANVELIANUS *fuit. iis quippe Philippus II. informandâ suâ per Belgium dominatione utebatur, quæ tamen plus ultionis erga Remp. Belg. habebant.* Neqve Granvellanus, ut Regis commodo, sed ut affectibus serviret, vim svadebat. Qvapropter qvò longiùs consilia hæc à conscientia optimæ mentis aberant, eò certiùs Granvellani ingenium demonstrabant, qvod speciosè placidum, re ipsâ turbidum, atqve exemplô perniciosum erat.

XXIIX.

Qvis flabellum admovit suum?

Admovit id *Pius V. Pontifex R.* qvi & Caroli, filii Philippi, qvod Belgas fovisset, suspecti, occidendi autor *Thuano* creditur.

XXIX.

Ecqvis deinceps, effectui immoderata Gravellani consilia daturus, re & operâ conturbavit Belgium?

Fecit id FERDINANDUS ALVARES, *Toletanus, Dux Alba.* Is qvippe, sub primis suæ administrationis auspiciis, novô exercitu ex Hispania adductô, Lomolarium, Comitem Egmondæ & Principem Gaverensem, Flandriæqve Gubernatorem, ut & Philippum Comitem

tem Montmorencianũ & Hornanum, Bruxellas ad conventum provincialem evocatos, etsi Pontificiæ Religionis, unà cum XIX. Nobilibus Belgis per carnificem capite truncavit: dilapsorum opes relictas fisco addixit: dira inqvisitionis tyrannide omnia permiscuit: variis exactionibus provincias exhausit: è mobilibus bonis decimas, ex immobilibus vigesimas, & propterea ex omni substantia, qvam qvis habebat, centesimas extorsit.

XXX.

Qvæ ipsa omnium gravissima & ad turbandas res Belgii efficacissima Albani erat injuria?

Erat rigida tributi illius exactio, qvod vocabatur decimus nummus. Unde nec prudentissimi Scriptores dubitant, motuum Belgicorum causas hinc ducere, consecutô scil. voti summam Auriacô: qvòd Albanus unô tempore omnium patrimonia atqve indignationem commovisset, nunc tandem experturus, qvid possent universi contra unum.

XXXI.

Qvæ injuria ejus crudelissima?

Plus qvam barbarica erat tyrannis. XIIX. namqve millia & sexcenti suppliciô affecti leguntur. Multi in eqvuleum impositi fateri cogebantur, qvæ non admiserant. XXX. millia repentinæ sævitiæ metu Belgium deseruêre: reliqvi proscriptionibus & exiliô multati, bonaqve in fiscum addicta sub hasta venierunt. Nec igitur læsæ majestatis pœna jure tunc in Belgio, sed libidine Albani irrogata fuit. Neqve facilè cuipiam, præsertim Sectæ nomine exoso, partitum: sive qvod hôc pactô belli sumptus se resarcire posse crederet Albanus: sive qvod ad rem faciendam, qvum ad justum bellum gerendum attentior videretur, ut *Jul. Cæs. Buleng.* non ineptè *L. 3. Hist. p.* 107. 110. & *p.* 115. suspicatus, idqve manifestè Albano exprobravit.

XXXII.

XXXII.

Qvem Senatum in hanc rem Albanus instituerat?

Ex Hispanis hominibus Senatum *instituerat* sangvinarium: *penes qvem, nullô resp. ad jurisdictiones & usitata provinciarum tribunalia habito, facultas tàm in civilibus, qvàm criminalibus causis cognoscendi de rebus esset.* *Senatus* hic *sangvinis* leniori verbô ab Autoribus *Sangvis XII-Virûm* dici cœpit, opere perinde ac nomine horribilis postea factus. Erant autem in eodem Senatu inter præcipuos sævitiæ ministros JOH. VARGAS & JOH. GROVELS, aliter SPELL dictus, qvorum nec isto improbiorem, neqve hoc crudeliorem reperire potuerat Albanus. *Varga* dictum, immani homine, &, qvi propter patratum scelus Hispania exulabat, dignum, hoc circumfertur: *Haretici fraxerunt templa: boni nihil faxerunt contra, ergò debent omnes patibulare.* De *Spellio* proditum est, qvôqvo modô suspectos crudelissimâ morte mactâsse, ut anceps esset ipse, an Albanus proclivior foret in tot immanissima supplicia & fœdissimas cædes.

XXXIII.

Qva tu qvidem summa Senatus istius capita in conspectum seræ posteritatis proferre nôsti?

Senatus Sangvinarii, qvæ scripta qvidem *Vargas* reliqvit, *summa capita* hæc ferè erant: *(I) Si qva Supplicationes ac Ordinibus ac Civitatibus contra Episcopos exhibita fuerint, ad judicium majestatis pertinere censeantur, ac non aliter, qvàm conjurationes contra Deum & Regem, puniantur. (II) Si qvis talium Supplicationum formulas commendaverit, ejusdem postuletur criminis. (III) Eadem pœnâ teneantur, qvotqvot consultô ac temporis respectu datâ significatione sati sectis permittunt habere conciones. (IV) Illa ipsa Lex*

Lex Majestatis omnes alliget, qvocunqve etiam locô nati, qvi libellorum supplicum latoribus concionatoribus atqve imaginum eversoribus turbatoribusqve non restiterunt, aut factâ significatione voluntatis hoc tale, qvod contra leges admissum esset, ratum habendi ac plenô tumultu atqve istâ rerum confusione sibi placentes aspexerunt. (V) *Si qvi in Senatum hunc dixerint malè, ac tyrannidem appellantes, incesserint probris, ac propter jus antiqvum, privilegia ac consvetudines receptus à reverentia atqve obseqvio ejus discesserint, & Senatores illuc ascitos in civilibus capitalibusqve negotiis pro veris ac legitimis judicibus non habuerint, violata XII-viralis autoritatis sunto, & prout crimen, ita pœna intendatur, alii morte, alii bonis multentur.*

XXXIV.

In tanta verò crudelitate ac iniqvitate qvæ imprudentia Albani notari meretur?

Notatur hæc per partes in *Belgii Sulla*: qvod (1) *tanqvam vir ingeniô militari regendi artes ignoravit, præsertim illius populi, apud qvem sedem & domicilium libertas sibi constituerat*: (2) *qvod, qvum scire debuisset, ab initio utilem clementiæ esse famam, ipse statim odium sibi conciliavit*, Magistratibus urbium claves auferens ac reposcentibus negans, tum recusans audire supplicantes, & satis facere æqvis illorum postulatis: (3) qvòd, *Belgis Imperii ultrò patientibus jugum impositurus, ad desperationem hoc adegit*: (4) *qvod civitates maritimas occupare neglexit.*

XXXV.

Qvô & instituto ille plurimùm offendebat Belgas?

Hoc instituto plurimùm offendebat, qvòd *novos Episcopos in Belgio institueret, eos tamen adeò non eximens; ut qvoqve vellet Belgas Archi-Episcopis obnoxios esse.*

esse. Hâc namqve ratione læsam dignitatem suam juraqve violata existimabant.

XXXVI.

Qvæ omnium tamen gravissima Belgarum erat offensio?

Offensio gravissima erat hæc: qvòd *Albanus, labefactatis commerciis Belgicis, tributa immodica imperaret, statuamqve deinceps sibi Regis injussu cum invidiosa hac inscriptione poni curaret*: FERDINANDO ALVAREZ A TOLETO ALBÆ DUCI, PHILIPPI II. HISPANIARUM REGIS APUD BELGAS PRÆFECTO: QVOD EXTINCTA SEDITIONE, REBELLIBUS PULSIS, RELIGIONE PROCURATA, JUSTITIA CULTA, PROVINCIIS PACEM FIRMAVERIT, REGIS OPT. MINISTRO FIDELISSIMO POSITUM. A dextra v. parte, qva basis erat, seqventia legebantur: ΑΛΕΞΙΚΑΚΟΣ ΗΩΣ: à sinistra hæc in area ad modum Tropæi erecta videbantur: DEO PATRUM NOSTRORUM. Paulò infra in conspectu erat: PIETAS. Subtus Albani pedes hæc extabant; JUNGELINGI OPUS EX ÆRE CAPTIVO.

XXXVII.

Offensionis tantæ ecqvod inevitabile erat conseqvens?

Erat BELGARUM DEFECTIO. Ecce enim, qvum totidem modis insolentius fecisset Albanus, qvàm ut ferre ac perferre diutiùs possent Belgæ, idqve omne Rex æqvô animô tulisset, etiamsi qvàm plurimæ supplices literæ, nec & paucæ literæ qverulæ in Aulam regiam missæ essent, factum hoc: *ut Belgæ omne obseqvium renunciarent Philippo, eumqve pro Tyranno & perpetuo hoste declararent, firmissimô cum proposito nullam unqvam pacem, aut reconciliationem cum Hispanis ineundi, qvamdiu ullum jus in Rempublicam prætenderent.*

XXXIIX.

XXXIIX.

Tam plena defectio, in quantum privationem omnis juris parendi denotat, quando propriè contigit?

Contigit paulò seriùs, & qvatenus ex perpetuo fœdere æstimatur, numerari debet non ab Anno 1571. *qvem Vulgus computat, sed ab Anno* 1579. Nam omninò heic *fœdus temporarium à perpetuo* secernendum. *Prius* illud *Gandavense*, hoc *posterius Ultrajectinum* dicitur: *illud* Anno 1576. *hoc* Anno 1579. coaluit, cumqve eo cœpêre primordia *Belgii bipartiti*, h. e. in *Hispanicum* & *Fœderatum* divisi.

XXXIX.

Sed quando & quomodo prima vindicandæ libertatis fundamenta in Belgio feliciter jacta?

Factum est tunc, qvum Comes Lumaus Anno 1572. *ex Anglia, ubi denegatum fuerat perfugium, solvens, fortuitò Brielam urbem Hollandiæ, situ commodam & futuris rebus opportunam, appulit, nulloqve negotio in potestatem redegit.* Qvô ausu fiebat, ut exemplum iret ad cæteras urbes, essentqve primæ inter has *Flissinga* & *Enckhusa*. Qvod magnum certè robur fessis Belgarum rebus attulit, incauto Albano, &, qvod terra plurimùm polleret, versus mare ad exitium usqve rerum Hispan. securo, ut qvi satis haberet consilium Thrasybuli, Periandro datum, immitari & qvæsitæ tyrannidis indicio, Priores ac vita & fide suâ innoxios è Republica tollere.

XL.

Qvando penitus tandem Belgæ obseqvium suum ejurârunt Hispano?

Factum id post initum fœdus Trajectinum, qvod permansura in perpetuum Reipublicæ initium ac fir-

 ma-

mamentum solverant Belgæ, Anno 1581. Tunc enim demum publicæ promulgatum, *Regem Hispan. ejusqve posteros omni in Belgas imperio excidisse.*

XLI.

Qvod, qvale ac qvantum subsecutum Bellum?

BELLUM BELGICUM, *acerrimum omninò & satis diuturnum, subsecutum est, qvod auspiciis VVilhelmi, Principis Auriaci, Anno 1568. cæptum, duravit usqve ad Annum 1648. adeoqve per 80. Annos continuatum fuit.* Initiò qvidem lenius erat Bellum, post in immensam excrevit flammam. Etenim, qvum Rex Hispan. persvasum sibi haberet, se posse Belgas armis ad obseqvium cogere, non multò pòst gravissimum bellum est expertus: in qvod omnes Indiæ Thesauros cum maximo rerum Hispan. damnô impendit. Ita sc. è parva scintilla non raro magnum oritur incendium.

XLII.

Anne & diuturnum hoc acerrimumq; Bellum continuâ serie gestum?

Non continuâ serie Bellum Belgicum est gestum; Etenim qvum Hispani, bellô diuturnô jam propè exhausti, cum fame & inopia conflictarentur, Batavis interim navigatione Indicâ occupatis, & hoc commerciis reiqve publicæ profuturum consilium adeptis, ut qvæstus atqve Thesauros Indicos, qvi materia bellandi Hispanis hucusqve fuerant, Regi præriperent, novaqve curâ impeditum fortiùs distinerent, partim ad *Alberti Archiducis*, de pace seriò cogitantis, *instantiam*, partim è *Justi Lipsii consilio, duodecennalibus induciis bellum acerrimè tenus hac gestum interrumpebatur*, ab Anno nempe 1609. usqve ad Annum 1621. qvippe qvo bellum adeò validè recruduit, ut initio à partibus Hispan. Duce Ambrosiô Spinolâ, res Batavicæ multum detrimenti caperent, non multò verò post in melius mutarentur.

XLIII.

XLIII.

Pangere inducias, an omittere satiùs fuisset Belgis?

Multa inter prudentes hâc de re disceptatio est. Communiter sentiunt, *inducius istis retardatam esse pacem, & bellum postea restauratum, qvod non minus perniciosum Hispanis, qvam inutile Belgis fuisset. M. Zuerius Boxhorn. Disqvisit. Polit. Casu IV.* negat, *è re Respubl. Belg. fuisse*, & Hispanos, rebus in Belgio per inducias confirmatis, pro Cæsare, in German. nixos & Belgas petiisse per latus, ac præterito induciarum tempore atrociùs recruduisse bellum. *Tum verò usu cognitum est: majus periculum adiisse Batavos, qvam Hispanos.* Nam qvum Belgarum Proceres otium honestè copioseqve partum, concordiâ tueri non possent: itum est in partes, & Belgium fœderatum contentionibus propè eversum, qvod Hispanis optatissimum, & velut altera *Ostenda* fuit. Belgis contrà miserrimum tristissimumqve hoc accidit: qvod, qvum ante inducias nullâ hostium virtute frangi possent, nunc pactis induciis tam facilè discordia in extremum propè discrimen venissent. Committebantur enim eminentissima Reipubl. Capita, & dominatus studio Religionis causam prætendebant.

LXIV.

Qvid disertè interim in Tabulis induciarum istarum erat cautum?

Cautum ibi erat: *Regem Hispaniæ velle cum Ordinibus unitarum Provinciarum tanqvam liberis, suisqve juris Provinciis ac Statibus pacisci.* Cautio certè ejusmodi erat: ut nunqvam futura vel ab ipsis Belgis olim crederetur, atqve esset sine exemplo, ac admirationi omnibus.

XLV.

Fuitne eadem cautio æq; ab omni æqvivocatione libera?

Diserta qvidem erat cautio, sed nec ab omni aeqvivocatione libera Vox enim *tanqvam* varias peperit significationes, Belgis eandem, ceu par erat, interpretantibus, *ut revera liberis*; Hispanis verò dicentibus: *se cum illis pactum inisse tanqvam liberis, non ut reverà liberis.*

XLVI.

Ad hanc tamen cautionem moderatiorem qvæ potissimùm causæ impulerunt Hispanum?

Impulerunt (1) *diuturni & inanes, qvos fecerat, sumptus*: (2) *opum Belgicarum incrementa*: (3) *Navium Belgicarum circa Indiam potentia.* Inita enim tunc *Societas Indica.* Accedebat *metus*, ne Belgæ se potiùs Galliæ aut Angliæ in clientelam dederent, advertente *Baud. Induc. Belgic. L. I.*

XLVII.

Ecqvid longè consultiùs olim fuisset Hispano?

Consultius certè ei fuisset, si in ipsa herba suppressisset malum & maturè mitiori dominio correxisset errorem suum Politicum, qvàm ut deinceps, urgentibus angustiis, animos pristinos remitteret, eoqve se perduci pateretur, qvò se perductum iri non putâsset, conditionibus minus se in speciem dignis subscripturus. Cogebatur utiqve tunc Rex, tædio sumptuum morarumqve fatigatus, rationem honestam qværere: qvâ, salvô jure Majestatico, ad finem devenire posset. Videbat enim opes neqvicqvam insumi, & Provinciarum obseqvium desperabat. Nihil igitur magis expetebat, qvàm armorum cessationem, neqve recusabat: qvò minùs illa, ad tempus impetrata, prorogaretur, donec veræ induciæ fierent, XII. Annis duraturæ.

XLIIX.

XLIIX.

A qvo Rege, & qvânam in re omnium gravissimus error Politicus commissus?

Qvi gravissimum errorem Politicum erravit, est Philippus II. Caroli V. filius. Erravit autem gravissimè hâc in re, *qvòd debitam omisit sciscitationem.* Debuisset enim ille sciscitari, qvid cum Granvellano in Belgio actum fuisset, & scire: *Albanum militiæ, qvàm Regimini Belgico aptiorem esse.* Indeqve & factum, ut non stabiliverit potentiam suam Philippus, sed infregerit, neqve sopiverit motus, sed auxerit.

XLIX.

Qvas & sinisterrimi ab eodem Rege accepti consilii rationes ac partes vehementer heîc mirantur Politici?

Qvi notum habent Philippi II. ingenium atqve prudentiam, qvá futura solertissimè æstimabat, vehementer mirantur: qvod (1) *sævô iracundoqve animô virum regendiqve prorsus imperitum Belgio regundo imposuisset;* (2) *qvod plenam ac disponendi omnia potestatem ei concessisset, usqve eò, ut plus qvàm sorori, Margarethæ Parmensi, tribuerit:* (3) *qvod, qvæcunqve is fecerat, rata habuisset, & postqvam Belgium sævitiá suá commoverat, reducem illum prolixè accepisset, multáqve benevolentiá amplexus esset.* Nam, qvod Albanus posteà Regis gratiâ excidit, ex alia causâ factum scimus: nempe ob stuprum, virgini in Gynæcéo Regio à Friderico filio illatum, & qvod, Patre Albano consilii conscio, paulo pòst è custodia, in qvam datus fuerat, elapsus esset.

L.

Rebus verò Hispanicis hôc pacto in Belgio ferè deperditis, induciisq; duodecennalibus jamjam finem suum tangentibus, qvid fiebat?

Magnis utrinqve conatibus ad Bellum haut continuandum. Melior tamen Hispanorum, qvàm Batavorum incipiebat fieri conditio. Hi namqve excitare voluerant Domui Austriacæ hostem, qvi, turbatâ in visceribus suis Germaniâ, Hispanos qvoqve eò diverteret. Sed contra res accidit. Eô siqvidem tempore Marchio Spinola victricia per Palatinatum arma circumferebat. Nihilominus tamen Hispanis induciarum prolongationem offerentibus consentire nolebant Batavi, qvorum certè res gravissimè post hæc laborabant: donec in portu Havanâ, Duce Petrô Heiniô, Classem argentiferam Hispanis Anno 1628. interciperent, inqve ea vel 30. Milliones indipiscerentur. Iis namqve sumptibus posteà usi Sylvam Ducis, Vesaliam, Trajectum ad Mosam occupare potuerunt. Si igitur respiciamus reliqvum tempus usqve ad Ann. 1648 nihil nisi mutuas clades reperimus, fortunâ modò hunc, modò illum adjuvante. Infelicior verò Hollandis Annus 1638. erat, ubi ad Antwerpiam Hispano præcipuè succubuerunt: interim, qvum Galli qvoqve in Hispano-Belgas irruerent, & Hulstam Flandriæ occupârent Batavi, eò debilior Hispanorum potentia reddebatur, qvò magis dividebatur. Hinc & Belgæ, nihil magis cogitantes, qvàm qvâ ratione bellum ex bello sererent, ipsiqve ad pacem omnia aspirare videntes, eò res tandem redegerunt suas, ut prius pacem haberet Belgium, qvàm Germania. Pax siqvidem inter Hispanos & Belgas Anno 1648. Mense Januario coiit. Malebant namqve Belgæ cum Hispano potiùs pacisci, qvàm Gallum habere vicinum, antiqvi proverbii memores: *Francum amicum habeas, Vicinum ne habeas,*

LI.

Tam diuturni utiqve, tamq; ambigui Belli Belgici qvæ læta fuit catastrophe?

In perpetuam, cumqve solemniori omnis in Provincias fœderatas juris abdicatione conjunctam, desiit pacem.

pacem. Etenim, qvum jam Anno 1609. pactis cum Hiſpano induciis, *tanqvam liberi, ſ. qvaſi liberi*, declarati eſſent Belgæ, Anno 1648. renunciato omni dominii jure, *verè, plenè ac reipsâ liberi ſuiqve juris facti ſunt.* Atqve ſic fœderatum qvidem Belgium, qvod prius factô ſuô, qvàm jure liberum evaſerat, ab illo tempore *è Capite juſtæ ac legitimæ Transactionis*, tale eſt ac meritò habetur.

LII.

Qvot ac qvænam nominatim Belgii Provinciæ verè, plenèreq; ipsâ liberæ ſuiq; juris tunc factæ?

Septem ſunt longè nobiliſſimæ ac potentiſſimæ Provinciæ, qvæ, ſceptrô Hiſpanicô poſt Carolum Cæſarem abjectô, in libertatem ſe ita aſſeruerint obſeqvium, tandemqve verè reqve ipsâ liberæ pace Monaſterienſi declaratæ fuerint; HOLLANDIA nempe, ZEELANDIA, GELDRIA cum COMITATU ZUTPHANIENSI, WESTFRISIA, TRAJECTINA REGIO, TRANSISULANIA & GRONINGENSIS DITIO. Totidem certè Belgii Provinciæ poſt annum ſuperioris ævi 81. qvô Hiſpano primùm ſe ſubduxerant, Imperio ſe qvicqvam amplius debere haud videri voluerunt; ſuntqve ab eo tempore paſſim per Orbem terrarum à potentiſſimis Regibus habitæ & cultæ qvaſi ſui eſſent juris, nec ulli Principi ſuperiori obnoxiæ. Unde nec à Cæſare qvidem Titulum *Dilectorum* dari ſibi paſſi ſunt ampliùs. Nec à Principibus Imperii æſtimari ullô indiciô in cenſu eorum, qvi Imperio obnoxii: idqve obtentu vel priſcæ ab Imperio exemptionis, vel partæ ſuis armis libertatis interim, dum ab Imperio deſererentur.

LIII.

Siccine omnimodâ quidem VII. iſtæ Provinciæ libertate hodiè fruuntur?

 Omni-

Omninò tali ac tanta libertate fruuntur: posteaqvam & ab ipsis Austriacis, qvi status controversiam ipsis movebant, Monasteriensi Pace manumissâ. Non tantùm namqve ab ipsomet Hispano remissi omnis juris, qvod in VII. illas Provincias qvondam habebat, confessionem tandem impetrárunt, sed & Monasterii Westphalorum claris ac perspicuis verbis in pactis æternæ pacis id pronunciatum est. Qvumqve & Hispanus in iisdem chartis *Capitulo* 53. promisisset, se daturum operam, ut tàm Cæsar, qvàm Ordines Imperii amicitiam ac bonam vicinitatem cum Provinciis illis fœderatis se observaturos declararent: Cæsar & ipse talem declarationem ipsô Anno constitutæ Pacis cum consensu proćul dubio Ordinum edidit. *Esse autem talem confessionem ac declarationem tacitam simul omnium superioritatis jurium renunciationem*, dudum me *L. de Fin. Imp. c. XXIIX.* magnus docuit CONRINGIUS. *More sanè gentium*, inqvit, *receptum est, vicinitatem & amicitiam colere nonnisi cum eo, in qvem nihil tibi superioris juris est.*

LIV.

An &, tanqvam justè sibi partâ, eâdem re fruuntur?

Qvandoqvidem armis novam sibi libertatem VII. fœderatæ Provinciæ paraverant: in Controversiam illa abiit, nonnullis, *injustam ejus esse vindicationem*, dicentibus, aliis *justam* pronunciantibus. A parte Hispani sub nomine *Armacani*, sub qvo latet CORN. JANSENIUS, Episcopus deinceps Jprensis, *Commentarius* extat, qvo ille conatur ostendere, *injustam causam esse Belgarum, justissimumqve fuisse Bellum Hispanicum.* Non minùs idem argumentum tractavit solidè & eleganter in *Academ. Lovan.* NIC. VERNULÆUS. *Pro justitia verò libertatis Belgicæ* qvanqvam multi prodierint libelli: ex omnibus tamen præferri meretur MART. SCHOOCKII *Liber*: cui Tit. *de Justi-*

ſtitia Belli, qvod fœderati Belgæ usqve ad perpetuam pacem gesserunt. Extat & *ejusdem Autoris ſcriptum de Pace perpetua Belgarum, Ao.* 1650. *Amſtelodami* editum.

LV.

Eccui circa controverſiam tantæ libertatis fundamenta debentur?

Debentur WILHELMO NASSOVIO, *Principi Auriaco*, qvem *Strada Dec. I. L. 9. Delphicum partium, qvæ ab Rege Hiſp. defecerant, Oraculum* appellare haud veretur. Wilhelmus hic natus fuit, Anno 1533. Patre cognomine, cui cognomen erat *Senior* & *Dives.* Oriundus verò qvum ipſe è Naſſoviorum gente eſſet: ſciendum heic, jam dum Henricorum Cæſarum tempore Bellis Italicis; circa Annum Chr. milleſimum, inclaruiſſe, eáqve ditione donatam eſſe, in qva hodieqve imperat: fuitqve primus *Otto Comes*, ab Henrico IV. Aó. 1079 in Comitem Geldriæ & Zutphaniæ adſcitus.

LVI.

Cur jure ea meritoq́ laudato Principi debentur?

Ratio, *cur fundamenta liberatis Belgicæ Wilhelmo Naſſovio jure meritoqve debeantur*, hæc eſt: *qvia primus ille, partim juſto in Hiſpanum odiô, partim juſti zelô, conatus fuit libertatem patriæ adverſus hoſtes infenſiſſimos aſſerere. Odium* Strada inde ortum ſcribit: qvòd & ſpe adminiſtrandi Belgii per Albanum & Granvellanum Wilhelmus exciderit, & Chriſtiernam Lotharingam Hiſpani, ne filiam Wilhelmo daret, impediverint. *Zelus* verò hinc naſcebatur: qvòd Albanus ſtatim ſub initium regiminis ad deſperationem adigeret Wilhelmum, & reum majeſtatis citra omnem culpam eum pronunciaret. Sic igitur, qvoniam ille in amore Caroli V. fuerat, non tantùm facilè Gubernatoris provinciam ſuper Hollandiam ac Zeelandiam obtinuit; ſed & ad eum optimô jure, Belgæ in

asserendâ libertate respicere poterant; primi pro libertate conatus laudem eidem libenter relicturi.

LVII.

Qvotuplici ille ratione novæ libertatis fundamenta posuit?

Posuit ea *duplici ratione* : *prudenter* nempe *cunctando*, & *fortiter* deinde *pugnando*. Ægrè utiqve adduci poterat ab initio Auriacus, ut bellô contra Albanum gerendo se rectorem daret: (1) qvia prævidebat, se totô vitæ spatio bellum illud non confecturum, præsertim contra Regem propositi tenacissimum ac multò potentissimum, qvem omnes extimescerent vicini, (2) qvòd mutabile populi ingenium, qvumqve res adversæ ingruerent, discors contemplaretur: (3) qvòd iis opibus se non innixum sciret, qvæ tanto bello suffecturæ essent; (4) qvòd apud se reputaret, majori parte suos exhaustos, plurimos in exilium actos, &, si infaustus exitus esset, tantorum malorum molem sibi soli incubituram, ac, qvod defensionis nomine cœpisset, defectionis labe aspersum iri. Propterea, ut agendi pariter ac svadendi gnarus erat, principiô ad patientiam Belgas hortatus est, eò qvòd posset evenire: ut Philippus tandem in se ipsum descenderet, aut, aliô bellô distractus, revocaret Albanum. Institerunt nihilominus Ordines, precibusqve suis, & obtestationibus Wilhelmum cunctatorem tandem vicerunt, qvem nec pœnituerat cunctationis hujus. Siqvidem ex una opera Belgarum animos exploraverat, & sibi devinxerat. Factum proinde post hæc, ut vehementiùs insurgeret Princeps, & non modò arma pro libertate fortiter corriperet; sed etiam propter immanitatis Albani ultionem Hispanorum odium in Belgio propagaret. Qvod & ipsum usqve eò omnium animis insedit, ut priùs evelli non posset, qvàm æqvali metu crescentis nimium Monarchiæ Gallicæ.

LIIX.

Qvâ re & aliâ inclaruit Wilhelmus Nassovius?

Solus, non repugnante multijugâ invidiâ, Philippi qvoqve, istius seculi potentissimi & prudentissimi Principis, stupendâ potentiâ, *novi insuper status fundatione inclaruit.* Qvum verò multa diversa Membra consolidare is necesse haberet: ea his qvidem conditionibus, qvas qvælibet Provincia & civitas postulabat, prudenter in unum redegit corpus. Qvoniam namqve in populum inciderat, cui omni tempore libertas magis, qvàm vita cordi erat, conditiones, qvibus illum sibi junxerat, mutare potis non fuit.

LIX.

Novi istius Status Belgici fundamenta ubi initiò jacta?

Jacta sunt ULTRAJECTI *An.* 1579. Unde *Fœdus Ultrajectinum*: in qvo *Conventus* ordinati, qvi tunc dicebantur ORDINUM. De hoc siqvidem *§. 9.* tantùm: *Plurium suffragiis ineundis esse pacis & belli rationes. Si tamen majorum rerum causâ inter se convenire haud possint, arbitriô Gubernatorum singularum ditionum res committantur, qvorum arbitriô stetur.*

LX.

Consummatior ejusdem Statûs forma qvando facta?

Facta est tunc, qvum Ordinarius & Assiduus Senatus fuit constitutus, qvi appellatur der Rath von Staten / *consilium Status.* Hujus munus erat, Leges à Generalibus Ordd. præscriptas, observandas aliis indicere, inqve negotiis minoribus pro arbitrio decernere.

LXI.

Qvomodo postremò idem Status se habere cœpit?

Re-

Redactus is est ac reductus in *summum Conventum* sub Tit. ORDINUM FOEDERATI BELGII GENERALIUM. Est autem hodiè, ubi *Ordines* dicuntur *Legati singularum ditionum*. Non autem huic imperium est in singulas Provincias, aut earum *Ordines*: sed penes hos *jus summum* manet, penesq; illum *Suprema fœderis est Potestas, non supremum in omnes Imperium*. *Cmmune* tractare & *bonum* disponere *omnium* ibi est: *suum* domi agere *singulorum*. Hinc & diversi Tituli. *Ordines singuli* salutantur, Edle / Mögende; *Hollandiæ* autem & *VVestfrisiæ*, Edle/Großmögende; *Conventus* iste *Generalium*, Die General Staten der Vereinigten Niederlande / qvorum Sigillum est *Leo, Fasciculò VII. telorum instructus*, Durchlauchtigste/ Hochmögende. Lat. *Illustres & Præpotentes*. Durchlauchtige tamen ordinariè omittitur.

LXII.

Quæ nova inde universi Belgii divisio orta habetur?

Dividi novò Rerum Belg. Statu fundatô, eôdemqve & firmatô ac consummatô, *meruit Belgium* in *Hispanicum* & *Fœderatum*. Hispanici *decem*, Fœderati *septem* sunt *Provinciæ*. Illæ *Hispano* subsunt; hæ *sui* sunt *juris*, atqve *Belgicam* constituunt *Rempublicam*.

LXIII.

Hispanicum qvidem Belgium qvô hodieq; continetur ambitu?

Continetur in hunc usqve diem ambitu Rom. Imperii: illiusqve ratione Rex Hispaniæ Beneficiarius est & Vasallus Imperatoris è formula Transactionis publ. Ao. 1548. confecta editaqve. Roborant & aliæ Transactionem hanc Imperii Constitutiones, in qvantum pacem faciunt publicam. Faciuntqve huc *Acta Comitiorum Ratisbon. Ao.* 1667. Usqve adeò hoc verum, ut Imperator noster teneatur ei de securitate præstanda,

ſtanda, qvatenus Imperii Membro, ac ſuſcipere ejus defenſionem, ſi ab hoſte appetatur. Vid. *Albericus Gentil. L. 3. de Jure Bell. c.* 18. & *Grot. L. 2. c. 25.*

LXIV.

Qvô Belgium Fœderatum?

Ambitu continetur propriô: poſteaqvam ab Imp. Pace Monaſt. manumiſſum. Conſtituit enim hodie ſpecialem Remp. liberam, ab Imperio noſtro & Regno Hiſp. prorſus ſeparatam.

LXV.

Fœderatum Belgium unde ſic dicitur?

Dicitur *Fœderatum à confœderatione, qvæ primò cœpit Anno* 1579. *d.* 29. *Jan. Ultrajecti*, ubi *unio & perpetuum fœdus contra Hiſpanos* certis legibus fuit initum. Conſtitutum videl. hoc ipsô fœdere fuit, ut communibus ſumptibus adverſus communem hoſtem, Hiſpanum, pugnaretur, isqve perpetuus hoſtis haberetur, donec pax perpetua obtineretur.

LXVI.

Satis ne accuratè FOEDERATUM dicitur?

Non ſatis accuratè loqvuntur, qvi VII. Belgii Provincias, qvæ arctiſſimis inter ſe vinculis ſunt colligatæ, FOEDERATAS, *indeqve & ipſum Belgium* FOEDERATUM *ad differentiam* BELGII HISPANICI, vocitant. Non enim iniqvô, ſed æqvô fœdere Provinciæ illæ coierunt. Nec tantùm unaqvæq; ſuis legibus vivit; verùm etiam æqvali inter ſe jure omnes fruuntur. Nulla cæteris eſt ſuperior, aut tenetur aliarum Majeſtatem comiter obſervare. Poſſes hac *Confœderatas* dicere, cum qvadam inter cunctas relatione, niſi multi eam vocem rejicerent, ut Latinis auribus inſvetam. Propriô enim nomine *Fœderati* in Latio dicebantur; cum qvibus fœdus impar ictum, indeqve & alterius populi Ma-

majestatem comiter observare tenebantur; suis tamen legibus relicti. Liberos hos fuisse, omninò intelligendum: sed, etiamsi liberi essent, eò tamen populô inferiores erant, cujus esse fœderati dicebantur. Eratqve libertatis eorum nullum certius signum: qvàm qvòd eos Romani Magistratus absqve lictoribus adirent. Factum hoc à Tyberio Rhodi, & à Germanico in oppidis liberis ac fœderatis. Si qvis tamen à fœderatis populis Legatus Romam mitteretur, eum in Orchestra considere Augustus non permisit: qvum qvosdam etiam libertini generis mitti comperiisset, testante in *Augusto c.44. Svetonio.* Qvare longè meliùs *VII. Belgii Provincias* UNITAS, *Belgiumqve* UNITUM *dixerim, ab ea* UNIONE, *qvæ inter omnes* Ultrajecti *Anno* 1579. *facta fuit.*

LXVII.

Fœderatum hôc sensu, qvem Unio Ultrajectina permittit, Belgium unam, an plures Respubl. constituit?

Septem unitas Belgii Provincias unam constituere Rempublicam nonnulli, in qvibus *Boxhornius*, putant. Disputat contra hos in *Apologetico Grotius*, & novissimè *Tractatum* scripsit *Martinus Schookius*, cui Titulus *Respublica Achaica cum Fœderato Belgio comparata.* Credit videlicet ille, & statuit eodem Tr. *Rempublicam Belgicam planè esse similem confœderatis Achaeorum Rebuspublicis.* Approbat sententiam hanc ὁ πάνυ CONRINGIUS, atqve *septem Belgii Provincias unam propriè Rempublicam constituere*, disertis verbis negat. Est autem præcipua negativæ sententiæ ratio: *qvia VII. fœderatæ Belgii Provinciæ legibus non teneantur communibus.* Qvælibet enim Provincia habet jus ferendi leges sibi utiles. Pertinet qvoqve huc, *qvod jus Sacrorum penes singulas sit Provincias, qvodqve unum jus constituendorum Magistratuum*

penes

penes eas ſit ſingulas. Nec habent VII. Fœderati Belgii Provinciæ unum commune judicium. Nam ſingulæ ſibi jus dicunt. *Jus porrò belli & pacis Conringio* non eſt amplius penes totum Fœdus: qvum ſingulis Provinciis militem alere ac bellum gerere, inconſultis reliqvis, liceat. *Jus fœderum* etiam ex parte tantùm commune habere Fœderatæ Provinciæ *Magno Conringio* dicuntur: qvanqvam hoc hodiè prudenter agant. Etenim, qvum videant, ſe ſingulos non poſſe eſſe ſalvos, in omnibus, qvæ cum Rege Galliæ, aut Britanniæ habent, negotiis communi agunt nomine. Sic conjunctis viribus Belgæ Bellum contra Gallum hodieqve gerunt, qvod & ſimul adverſus Anglos communi nomine ante hoc qvadriennium geſſerunt. *Jus etiam indicendorum Vectigalium*, pergit *Conringius*: *ſaltem ex parte ad Fœdus commune pertinet.* Indeqve & ille ipſe iterum concludit: *VII. Belgii fœderati Provincias non conſtituere unam Rempublicam.* Interim tamen, qvum ita ſoleantqve homines loqvi, ut, qvæ multa publica communia habent, unô nomine in Singulari Numerò appellitent (vocabula enim ut nummi valent) non abnuit laudatus Vir: *qvò minus VII. Belgii fœderati Provincias, in qvantum conſtituunt unum corpus, communemqve reſpiciunt vitæ civilis utilitatem, communia & ipſa, qvæ ad civilem vitam reqviruntur, inter ſe habentes*, Rempublicam Belgicam *in ſingulari dicamus.*

LXVII.

Qvô unicô fulcrô nititur?

Fundamentum & fulcrum Fœderati, ſ. uniti Belgii unicum ULTRAJECTINA *eſt* UNIO: qvippe cujus *Articulo I. VII.* Provinciæ perpetuò ſe qvidem fœdere obligant, qvòd ad modum unius alicujus regionis imposterum regi velint: Sic tamen, ut ſingulis ſarta tecta maneant avita ſua Privilegia, ad qvorum defenſionem ſe invicem pari ratione obſtringunt. Siqvidem fœderis hujus perpetui principalis, ſi non unicus, finis eſt,

ut

ut non tantùm unitæ Provinciæ, se defendant contra qvamcunqve vim, qvæ inferri posset, aut nomine Regis Hisp. aut sub nominis illius prætextu; verùm etiam contra qvoscunqve, s. externos, s. domesticos, Principes atqve Respubl. à qvibus aut injuriâ, aut bellò affici possent. Συμμαχικὸν proinde seu *reverà bellicum, fœdus est*, adversus communem hostem constitutum, *qvò unitum Belgium, ceu unicô fundamentô ac fulcro hodieqve nititur.* De reliqvo salvam singulis Provinciis libertatem suam, h. e. potestatem summè absolutam, qvæ in se, ac per se plenum perfectumqve jus imperandi habet, relinqvit: adeô ut singulis Provinciis in solidum jura Majestatis, qvà prioris, qvà posterioris Ordinis, adhuc conveniant. Neqve enim existimandum, supremam hanc potestatem, qvam in Regibus *Majestatem*, in Rebuspubl. *libertatem*, ex ordinariô usu loqvendi, vocamus, post Ultraject. unionem Provinciis, solùm conjunctim sumptis, tribui cœpisse. Sed in solidum ea singulis adhuc Provinciis competit: prout ipsam multis seculis ante confœderationem habuêre.

LXIX.

Ipsa hæc unio qvando, ubi, cur, & qvâ viâ arctior evasit?

Arctior Ao. 1651. d. 21. Aug. qvum jam Ao. 1650. *Wilhelmus II. Princeps Auriacus*, absqve liberis, sed relictâ uxore gravidâ, qvæ tamen posteà *Wilhelmum Henricum* enixa, mortuus esset, *Hagæ Comitum solemniori VII. Provinciarum Consilio facta fuit.* Tria namqve tunc Capita in deliberationem veniebant, UNIO, RELIGIO, MILITIA. Qvod UNIONEM spectat, repetita, confirmata & aucta fuit *Unio Ultrajectina*, septemqve Provinciæ denuò solemni fœdere in perpetuum se obstrinxerunt. RELIGIO, qvæ publicè docebatur, ac Synodo Dordracenâ elucidata habebatur, etiam simul stabilita: qvanqvam, *an Ultrajectina Unio ad Relig. negotium extendi debeat*, non nemo dubitet:

qvum

Zeelandi formulam precum, à Statibus Hollandiæ sibi præscriptam, assumere noluerint. Præcipua verò de MILITIA fuit disceptatio: inqve eam rem communi Provinciarum consensu leges atqve decreta fuerunt condita.

LXX.

Rebus igitur Belgicis sic satis benè constitutis atqve firmiter unione Ultrajectinâ stabilitis, qvot, qvæso, ac qvibus Periodis Belgii uniti fortuna circumacta?

Qvatuor ab incunabulis suis in hunc usqve diem Periodis & qvasi Gradibus circumacta fuit. PRIMA PERIODUS ducitur *ab Ao.* 1581. *ad Annum usqve* 1609. qvô intervallô temporis innumeris cum difficultatibus Reipublicæ Belgicæ fortuna conflictata tandem terrâ maríqve emersit, ac Hispanos ad Pacis conditiones compulit, qvæ, qvum propter multas difficultates tunc temporis non posset concludi *Induciæ duodecennales* pactæ sunt. ALTERA PERIODUS *incipit ab Anno* 1609. h. e. ab ipsis induciis decennalibus, & *desinit cum induciis Anno* 1621. qvod spatium temporis, partim *Bellis externis, Juliacensi, Brunsvicensi* & *Palatino*, partim *Discordiis domesticis, in Relig. & Regione exortis*, transactum. TERTIA *ab Anno* 1621. *ad Annum usqve* 1648. ad finem nempe Belli Hispan. *tendit*, qvô spatiô etsi nihil nisi mutuas clades factas reperiamus, fortunâ modò huc, modò illuc inclinante: Belgis tamen ea sic favit tandem, ut Hisp. pacem ab his petere coactus fuerit: qvam & perpetuam Monasterii Westphalorum, ringentibus qvidem Hispanis, impetrârunt. QVARTA *ab A.* 1648. *ad nostra usq; tempora procurrit*: qvô ipso spatio Respubl. *Belg. gemino Bello Anglico immaniqve* tenus hac *Bello Gallico* mirè exercita, imò & initô novissimi Belli miserè conturbata, ad se tamen, priscis sibi sumptis viribus, rediit, perqve divi-

nam gratiam & faustis Principis sui dignitatem avitæ inter motus ac turbas restituti, auspiciis, caput iterum efferre cœpit.

LXX.

In totidem verò Fortunæ Belgicæ Periodis qvota admodum difficilis ac periculosa Belgis erat Periodus?

Admodum difficilis ac periculosa Belgis erat PERIODUS SECUNDA. Anno siqvidem Seculi hujus XVII. in extremum propè discrimen Respubl. Belg. veniebat, eminentissimis Capitibus, Belgii Camillo *Mauritio*, & Reipubl. suæ Catone *Barnefeldio*, qvi tunc tantùm in toga, qvantum in bello Mauritius poterat, inter se commissis.

LXXI.

Interna illa dissidia è qvo fundamento profluxisse videbantur?

Videbantur inde profluxisse, qvòd unaqvæqve Provincia, imò unaqvæqve civitas libertatem prætenderet in consultis aliis pro lubitu statuendi, imprimis in iis rebus, qvæ spectarent Religionem. Non igitur ingeniorum heîc pugna erat, qvod censuit *Joh. de Busfieres Flosc. Histor. ad A.* 1618. *sed dominandi studiô* Religio prætendebatur.

LXXII.

Qvis eorundem dissidiorum erat Autor?

Autor erat JOHANNES AB OLDENBARNEFELD, *s.* BARNEFELDIUS, *Hollandiæ ac Frisiæ Advocatus*. Is enim cum asseclis suis vinculum Unionis Belgicæ rumpere, provincias disjungere, Religionem mutare, & Mauritium Principem ab Imperio removere videbatur. Unde & ipse in crimen perduellionis vocatus, atqve Anno 1619. ætatis 73. capite truncatus est. An justè, an injustè id factum, diversis postea scriptis disputatum fuit.

XXXIII.

Qvem nominatim complicem Barnefeldius iste habebat?

Habebat complicem HUGONEM GROTIUM, *Syndicum tunc Roterodamensem*, qvi, in carcerem Arcis-Leonsteinensis conjectus, fideli verò operâ uxotis ac felici strategemate ejus ex eodem liberatus, in Galliam, postea in Sveciam ad Gustavum Adolphum ivit, *Librumqve Apologeticum* edidit. Totus hic Liber ad Jus publicum Belgicum pertinet. Disputat enim ille ibidem, qvò *fœdus Belgicum pertineat*, ostenditqve, non *ulterius fœdus illud tendere, qvàm ut sit* συμμαχικὸν; *de cætero Provincias esse liberas.*

LXXIV.

Qvâ occasione is ipse usus est?

Usus est occasione, tunc qvidem exsurgentis ARMINIANISMI. Qvum enim post Delfensium fœminarum tumultum, Anno 1616. factum, *Arminiani*, Autore Jacobo *Arminio Veteraqvinate*, *Professore ac Doctore Th. Leidensi*, qvem è Calvini Schola & Ecclesia egressum, per Anagr. VANI ORBIS AMICUM dixerant, de *absoluto Prædestinationis decreto*, *de particulari Christi Redemptione*, *de irresistibili gratiæ Dei operatione in conversione hominis*, *de perseverantia verè fidelium fideiqve inamissibilitate* aliter atqve *Fr. Gomarus* reliqviqve in Belgio Theologi Reformati docerent, seqve *Remonstrantes*, & suos Adversarios *Contra-Remonstrantes & Gomaristas* vocarent: BARNEFELDIUS iisdem se associavit, commodaqve hâc occasione usus, sub Religionis prætextu, adversus Rempublicam sentire cœpit, aliorum qvoqve animis ad se pertractis.

LXXV.

Malo emergenti qvibus remediis obviam itum?

Obviam itum cùm Barnefeldii suppliciô, tùm Nationale Concilio. Suppliciô enim ultimô ultimæ senectutis Vir affectus est, & SYNODUS DORDRACENA Anno 1618. celebrata, ut interventu ejus Arminii doctrina inhiberetur. Missi igitur & ab exteris Reformatæ Relig. Principibus ac Rebuspubl: Legati eò destinati: sed ita celebrata Synodus, ut conditiones, qvas legitimis Synodis præscripserant *Neostad. in Admonit. Parêus in Iren.* neutiqvam servârint Arminianis Calviniani, qvin contrariô potiùs usi processu, neqve liberam, neqve securam, neqve satis æqvam permiserint Synodum.

LXXVI.

Motibus intestinis diu jam sopitis, reconciliatisq; Hispanis, qvô bellô, qvartâ demum Periodô, commissi sunt Belgæ?

Commissi ipsi sunt bello externo cum Anglis, & qvidem æmulatione commerciorum, atqve ex causa damni dati aliqvoties infestis, deqve qvibus olim Philippus II. dixerat, se cum his pacem, bellum cum omnibus reliqvis velle: *Auctor Scripti de eo, qvod Hollandiæ interest,* causam Belli Anglici acceptam refert Batavorum studio in Domum Auriacam, in qvam alioqvi dicax est & periniqvus *c.* 29. qvanqvam aliàs qvædam olim non provisa notat rectè; sed qvæ enarrâsse non semper Belgam deceat: præsertim si inde Reipubl. malorum initium alimentumqve sit, qvod nunqvam non agit ille odiô incautus Autor; jamqve illo tempore non tolerat secretum factionis, qvæ vetera & cum Reipubl. libertate nata, consilia in contrarium Auriacis reiqve publicæ vertit. Nec ea tunc ita restincta, ut nulla scintilla remaneret, qvod proximis annis experti sumus: qvibus *Edictum perpetuum,* qvod *A.* 1667. sancitum, post sedatum Barnefeldii turbidum, arguitur dedisse materiam novô incendiô, qvô optima illa & florentissima Res-

Respubl. deflagrare potuisset, nisi mox Wilhelmi III. auspiciis sopitum fuisset, ac compositis pristinâ concordia animis externa fœdera contra externas vires affuisset. Prodita sunt hoc nomine scripta publica, *Decretum Seclusionis atqve edictum perpetuum* concernentia, *Deductiones ac Libelli alii, ad abolendam Præfecturam generalem*, eoqve *ad odium Auriacæ domûs comparati*, sed fædo tunc omine in Rempubl. iisqve rebus apud exteros excitatâ invidiâ, Gallo aperto aditu, & Anglo ulciscendi occasione datâ; domi autem re militari neglecta, & mutante jam ferè ejus juris, qvô fœderatæ Respubl. ex pacto Trajectino continentur, æqvalitate: qvum deesset Caput, qvod & prudenter libraret hujus lancem, ac convenienter dirigeret.

LXXVII.

Qvæ Barnefeldianæ factioni factio heîc respondet?

Respondet Factio ei Loveſteiniana, cujus principium ducitur ab Anno 1650. *incrementum* collocatur in Anno 1667. *fatalis exitus* fuit Anno 1672. Hæc namqve & ipsa Factio, circa *Militiam*, *Unionem* & *Religionem* funditus evertendam occupata, in contraria omnia ire statuit. Primùm siqvidem *Pacem Monasteriensem, qvantum potuit, præcipitavit*, *ac de militia exauctoranda pertinax iniVit Consilium*, reclamantibus etiam Sociis fœderatis, qvi periculosum censebant, nec dum satis firmatâ pace, cujus securitas in armis fuisset constituenda, inermem objicere Rempublicam primo invasori. *In singulis* deinde *Provinciis nonnullis Potentioribus eadem Factio hoc nova Politica Axioma inspiravit*: DIVIDE & IMPERA. Non aliam namqve retinere Provinciarum Societatem cupiebat, qvàm Leoninam, tædiumqve Unionis palam professa variis editis Scriptis publicis, *Unionem sibi damnô potiùs & oneri esse, qvàm commodo & usui*, ibat probatum, qvùm *populi jura & libertates concludere & opprimere, nec cives amplius pro concivibus, saltem Aristocraticô ritu, sed*

pro mancipiis & subditis, Regio ac Despotico more, habere videretur: Religionis deniqve & *Ecclesiæ Statum* qvod concernit, ecce ipsa *hæc Factio de promovendo Socinianismo ac Religionis indifferentismo, de restituendo Remonstratismo, de fovendis novis & portentosis in Religione monstris unicè laborabat:* Unde & cœptum pluris eos facere, qvi plura in doctrina Ecclesiæ novarent, & è contrario eorum vocationi ad Ecclesiasticas functiones intercedere, qvi crederentur illius doctrinæ tenaciores esse, qvæ recepta à Majorum ævo foret, formulas publicarum precum Ministris præscribere, intrà qvas necessariò se continerent, ac tandem Plenipotentiarios constituere pauculos, sociis Provinciis inconsultis, qvi cum hoste publico de libertate, de Ecclesia, de Religione sub durissimis conditionibus transigerent, omnia potiùs prodituri & vendituri, qvàm tyrannicam Oligarchiam non retenturi.

LXXIIX.

Factioni huic Lovesteinianæ qvis Scopus maximè propositus?

Propositum eidem unicum hoc fuit, Domum illustrem Auriacam perdere, & tria illa, qvæ moriendo commendaverat Princeps Henricus Ordinibus Belgii funditùs evertere. Seriò verò gloriosæ memoriæ Princeps MILITIAM, UNIONEM & RELIGIONEM commendatum iverat, certus ipse, horum trium curam filio Wilhelmo II. sibi successuro in dignitate & autoritate, qvam per tot annos tantô cum splendore, tantâ cum Reipubl. utilitate sustinuerat, futuram.

LXXIX.

Qvalium hominum eadem erat Factio?

Hominum erat non minus ambitiosorum, qvàm ingratorum & astutorum, qvi, Barnefeldii lineis insistentes, omnem autoritatem in Republica ad se rapere diutissimè studuerant, ut Oligarchiam fundarent, Wil-

Wihelmo Principi paternam successionem cassam & inutilem reddituri, atque hâc ratione Barneseldianum supplicium vindicaturi, ac unà viam suis Remonstrantibus ad Synodi Dordracenæ suppressionem structuri.

XXC.

Quæ specialiora horum hominum adversus Domum Auriacum molimina?

Varia ad stirpis Auriacæ oppressionem moliti sunt. Etenim, qvum post Caroli I. Regis Angliæ, avi materni Wilhelmi Henr. Auriaci, parricidiũ bellum Belgas inter & parricidarum Caput, Cromwellium, natum esset, deqve pace inter partes transigi cœpisset: Oligarchæ hi, clam sociis Provinciis, imò & eorum tertiô in legatione sociô, de *Articulo seclusionis* cum hoste transegerunt: qvò nihil injustius, nihil iniqvius excogitari potuit, ut Princeps natus Belga citra ullam suam culpam præter & contra merita totius celsissimæ familiæ, irregularis fieret, & inhabilis atqve incapax ullius officii ac dignitatis in Republica declararetur, jureqve civitatis suæ in Patria excideret. Successit *Edictum perpetuum Suppressionis*, qvod mille nodis plus, qvàm Gordiis adstrictum, solo urgentis necessitatis gladiô resecari potuit. Secutæ sunt *vitilitigationes, restrictiones & modificationes non paucæ*, qvibus meliorum consilia, ad promotionem Principis postea spectantia, sufflaminarentur, variis impedirentur remoris, atqve eluderentur.

XXCI.

Qvi nominatim super iisdem moliminibus suspecti habiti?

Valdè suspecti WITTIANI FRATRES, *magni aliàs viri, qviqve iisdem erant instructi dotibus, per qvas magno usui Respublicæ esse potuissent, habiti sunt.* Ipsi namqve odio in Principem litare, affectibus suis vitiosis, ambitionis; avaritiæ & libidinis dominandi,

obſeqvi, Artevellanæ apud Gandavenſes qvondam ſimilem ſibi comparare factionem & poteſtatem per fas ac nefas maluerunt, qvàm intra Rationis, Legum, Unionis, Religionis & Moderationis cancellos ſe continere.

XXCII.

Qvid porrò fataliter tunc qvidem Reipubl. Belg. definitum, ut planè terminum ſuum fatalem attigiſſe videretur?

Reipubl. Belgicæ inter totidem ambitioſa Loveſteinianæ Factionis molimina fataliter hoc definitum erat, ut conteſimó poſt annó à ſuis Natalibus ea pateretur, qvæ Anno 1672. contigiſſe adhuc ſtupemus ac miramur. Rex namqve Galliæ, conſiliis & copiis Colon. Archi-Epiſcopi, Epiſcopi Monaſterienſis, & aliqvot aliorum in German. Epiſcoporum inſtar præſteris incumbens Rheno, & qvamplurimas occupans urbes, ex ipſis VII. fœderatis Provinciis, præter annexas in Clivienſi civitates, tres integras, Tranſiſulanam, Geldricam & Ultrajectinam, Provincias ſub duriſſimum miſit jugum; nec tamen tam ſuorum fortitudine & armis, qvàm ipſorum Belgarum puſillanimitate, inertiâ ac proditione uſus.

XXCIII.

Qvæ potiſſima Belli hujusce fatalis ac intima erat cauſa?

Cauſa intima ac potiſſima, qvæ Regem Galliæ, ejusqve Socios ac Bellum, contra Batavos ſumendam, impulerat, BELGIUM eſt HISPANICUM, *Galliæ conterminum & Regiæ propinqvum: unde faciliſſimè regi, inqve officio contineri poſſet.* Gens & ipſa moribus ac ſtudiis, Lingva qvoqve, Gallis ſimilima, rectores Gallos facilè paſſura videbatur, ut toto orbe ſpecioſior triumfus, qvàm de his Provinciis Gallis obvenire neqviret;

ret: neqve majore gloriá regnaturus Rex esset, qvàm si illæ Galliæ Regno accederent. Nec igitur ullâ re magis in se Regis Galliæ iram concitare potuissent Belgæ. qvàm qvod triplici fœdere, Tripel-Allianß Anno 1668. 13. Jan. cum Britanniæ ac Sveciæ Rege initô, ipsius progressibus obviam ire conati. Augebat iram, qvod Batavi hactenus non obscurè sinistros de nimia Gallorum potentia rumores per Europam sparserant. Simul qverebantur Galli, qvod pactis non stetissent Batavi, sed intempestivè à fœdere ac bello Anno 1635. inito, recessissent, atqve ingratiis suis pacem cum Hispanis Anno 1648. fecissent. Natæ deniqve dudum è jure commerciorum dissensiones fuerant: dum Batavi in mercimoniis exercendis astutiores Gallos circumvenisse, aut oppressisse ferebantur.

XXCIV.

Qvi propositus ejusdem Belli finis?

Vero non est simile, opulentissimum Regem, cujus Thesauri auro atqve argento exuberabant, divitiarum causa Bellum Belgicum suscepisse. Neqve etiam, eum debellandæ sibiqve subjiciendæ gentis Belgicæ spem animo concepisse, credibile est. Etenim, qvum nascentem Rempubl. Belg. universa Hispanorum potentia, qvæ sub Philippo II. erat florentissima, perdomare non potuit, eam nunc adultam Gallorum viribus cessuram nemo sibi persvadere poterat. Nec mercaturæ in tali statu tantus proventus esse Gallo videbatur, utpote qvæ haut pari solertia in servitute ac in libertate exercetur. Qvapropter *probabile est, Gallis in eo stetisse consilia, ut Batavos castigarent, non ut exstirparent, sed ut pacem talem, qvalem ipsi vellent, ab illis extorqverent: qvò imposterum in causis Regum ac Rerumpublicarum paulò moderatiores forent, nec Gallicis conatibus ampliùs resisterent, alios verò juxta se aeqvò jure negotiari sinerent.*

XXCV.

Qui armorum successus, quô Rex Christianissimus in bello hoc Belgico per totum Belgium initiô usus fuit?

Planè insolitus ille armorum est successus, qvô per Belgium prope totum Belli Gallo-Belgici initiò Gallus utebatur, vel abutebatur potiùs. Junctis namqve cum Rege Angl. Electore Colon. & Episcopo Monast. viribus ac consiliis, qvum oppugnare Belgas Gallus cœpisset, tam insolitô successu mox omnia in Belgio prostravit, & ad incitas ferè redegit, ut fœderatorum Belgarum unitis Provinciis mirâ celeritate bonam partem suppressis, adeòqve potentissima illâ florentissimâqve Republ. propemodùm subjugatâ, in vicinos qvoqve ac imprimis Imperii nostri Serenissimos Electores ac Principes, victricia arma converteret.

XXCVI.

In tam insolito armorum Gallicorum successu qvæ nova interim & latæ sortis Belgicæ, satis miserè hactenus ac propè desperatæ, contigit revolutio?

Revolutio contigit hæc: ut fortia piorum Civium divinitùs excitarentur pectora, per qvæ & populi jura restituerentur in integrum, & Rectorum superciliosa insolentia in ordinem redigeretur, & clavus pessimis naucleris, qvi navem Reipubl. in hos scopulos induxerant, extorqveretur, & Princeps Auriacus avitas dignitates postliminiò reciperet, eas sub providentiæ divinæ ductu ad Rempubl. adhibiturus eô nitore suô redonandam, qvem sui Prædecessores primitùs illi Herculeis laboribus conciliaverant. Nempe ut ante centum annos à Belgis cœpta fuerat sub Wilhelmi Auriaci felici Regimine Reipubl. liberæ institutio: ita Anno 1672. feliciter manus restitutioni ejus sub alterius Wilhelmi Auriaci imperio adhiberi cœpit.

XXCVII.

XXCVII.

Qvæ tantæ tamq; felicis revolutionis certissima erat appendix?

Appendix certissima triste qvidem, sed justum, si de re dicendum, non de modo rei, WITTIANORUM FRATRUM erat FATUM. E qvo omninò discere licet, Deum scelera mortalium, ubi ordinarii Judices venales, corrupti, addicti, prosopolepsiæ obnoxii, pro ludo ducunt insontes condemnare: & sontes absolvere, justè extra ordinem vindicare.

XXCIIX.

Qvod certissimum Conseqens?

Conseqvens certissimum felicissimæ revolutionis hujus, posteaqvam vix sesqviannus ab occupatione trium Provinciarum Belg. elapsus esset, *liberatio est & restitutio Belgii in integrum, qvam Belgæ eqvidem, primi in hac bellica Tragœdia Actores, ipsiqve & initiô à Rege Gall. contra pacta, fas & aeqvum, bellô immani ac truculentô, majoribusqve adhuc sævitiis, stupris, incendiis & vastationibus gestô, infestati ac propemodum deleti, utramqve Opt. Max. Deo ex asse debent.* Is qvippe Gallos, ut tot loca fortia, ac benè munita, maximâ tamen præsidiorum perfidiâ, vel ignaviâ, paucis diebus qvasi devorata, tot ferè mensium spatiô ultrò qvasi, nisi divinam spectes manum, evomerent, coëgit. At verò si & humana auxilia in insperata hac liberatione spectemus, nulla certè, totius Belgii fœderati sententia, humana manus plus in hoc negotio operis habuit, nec aliis tribuit, ac Serenissl. Electoris Brandenburgici. qvàm promptè enim, diligenter ac strenuè ille ad restingvendum hoc incendium bis accurrerit, neminem latet.

XXCIX.

Tam mirabiliter itaqve in hunc Statum, qvô nunc per DEI gratiam gaudet, restituta Resp. Belg. qvem Provinc. sibi redunitarum servat ordinem?

Hunc

Hunc servat in Conventibus ordinem: *ut primum locum habeat* DUCATUS GELDRIÆ; *secundum* HOLLANDIA, omnium potentissima; *tertium* ZEELANDIA, Comitatûs titulô splendens, sed Provincia existens florentissima; *qvartum* ULTRAJECTINA PROVINCIA; *qvintum* FRISIA; *sextum* TRANSISULANIA, vulgò die Ober-Yssel/ *septimum* GRONINGA *cum omni vicinia*, qvæ appellatur Umland / sive das Land um Gröningen.

XC.

Qvas & alias sive terras ac urbes ipsa vendicat?

Vendicat sibi Respubl. Belg. graviter hactenus concussa, nihilo tamen minùs feliciter jugo Gallico excusso, plurimas validissimasqve in Flandria ac Brabantia, inqve finibus Germ. Civitates. Vendicat & qvasdam sibi in Africa Insulas, ac Castella inqve Indiis nonnulla Regna, qvorum nomine Legatis fœderatarum Provinciarum regios honores tribui constat. Possident utiqve fœderati Belgæ in *Africa* Castellum d' Arqvin in Nigritis, Insulam ad Caput Viride sitam, Castellum S. Georgii de Mina in Gvinea, in Insula S. Thomæ sub ipso Æqvatore Panoasan, antè Regnum Congo, Insulam Loandam, & trans Caput Bonæ Spei Insulam Mauritii. In *Asia* Gveldriam, in ora videlicet Goromandelis possident, inqve Insula Zeilan Columbo. In Regno Scani emporium Malacca, in Java Insula Novam Bataviam, prius dictam Jacatra, tenent. In Moluccis penè omnes, & in Colonesò Belle Isle ad Sinas arcem insignem possident. In *America* verò novum Belgium habent, pluresqve Insulas in Sinu Mexicano, & partem Brasiliæ.

XCI.

Qvô juris titulô id facit?

Dum totidem sibi terras ac urbes Belgica Respubl. tribuit: id qvidem post justam acqvisitionem, armis

armis factam, titul. ac jure immediati partim, partim *mediati, Dominii facit.* Qvædam enim terræ & urbes *proximè ac immediatè Fœderis parent*, tenenturq; legibus Fœderis: aliæ *mediatè* VII. unitis subsunt Provinciis. *Prioris classis* sunt, qvæ à Belgis in Ducatu Brabantino & ditione Flandriæ, sangvine & bellis parta, possidentur. Interim satis liberè reguntur: potestas tamen summa est penes VII. Fœderatas Provincias. Sunt autem hujus qvidem generis urbes, in ditione cumprimis Brabantica, satis multæ, pertinentqve huc præ cæteris *Boscum Ducis*, Hertzogen-Busch / cum Hamburgo, Brema, Coverdia, Herbipoli, Gvelpherbyto, Tonninga, Stralsunda, Ingolstadio, Wismaria, &c. inter fortissima German. loca numeratum, & *Berga ad Somam fluvium, Breda, &c.* In Flandria qvoq; eximia qvædam sunt loca, v. g. *Sinsa*, Saß von Gent / &c. qvorum eadem est conditio, qvæ Brabantinorum. Subsunt videlicet nominatæ cum non nominatis illis Brabantiæ ac Flandriæ urbibus urbes Ordinum Generalium curæ; nec tamen simul in Fœdere censentur: sed, qvòd postea accesserint, armisqve subactæ fuerint, velut Provinciæ apud Romanos habentur. Petiêre qvidem maximè, qvæ Brabantiæ sibi paulatim subtractæ, admitti in supremi regiminis societatem; sed locus illis tenus hàc non est factus: tum qvòd magnis impensis subactæ essent, jugoqve Hispan. subtractæ; ad hoc non sufficerent ferendis sufficientibus oneribus pro communis fœderis defensione: tum maximè, qvòd æqvum videretur, Rempubl. constitui ab his Provinciis, qvæ primæ ad eam fundandam signum sustulerant. *Ad secundam Classem* referri jam merentur omnes terræ, qvas in Indiis Belgæ tenent. Hæ enim illis Societatibus subsunt, qvorum alteram die Ost-Indische / alteram die West-Indische Compagnie / vocant. Possidentur utiqve istarum terrarum Dominia ab illis, sed è peculiari VII. Fœderatarum Provinciarum privilegio: adeòqve ipsæ terræ mediatè VII. fœderatis subsunt Provinciis.

XCII.

XCII.

Eſtne alia adhuc terrarum Claſſis, quæ Reipubl. Belgicæ ſubſunt?

Eſt utiqve tertia Claſſis, earum nempe terrarum, qvæ non illô duplicis dominii jure ſubſunt: ſubſunt tamen aliô qvodammodo. Accepêre namqve VII. Fœderatæ Provinciæ alia inſuper in alias terras jura. Alibi videlicet *jura tenendorum Præſidiorum*, de reliqvo verò nihil; alibi *jus defendendi*, Schutz-Gerechtigkeit habent: alibi & *jus componendarum* ac *decidendarum Controverſ.* acceperunt, ſ. ita electi ſunt ex compromiſſo, ſ. aliâ ratione illud jus ſibi impetrârunt. Talia & alia jura non ſunt pleni dominii, nec tamen exigua. Jus utiqve præſidii multis in locis Belgæ ante hoc bellum Gallo-Belgicum tenuêre: *Veſaliæ* ſcil. in Ducatu Clivenſi & *Rhenoberga* in Archiepiſcopatu Colon. in Friſia Orientali id *Embdæ* habent & alibi. Inter loca, in qvæ Belgis jus defenſionis competit, omninò & ipſa Friſia Orient. VII. Fœderatis Provinc. eſt obſtricta. Ad hunc modum & credidêre Belgæ Ducatum Clivenſem ſibi obſtrictum eſſe,

XCIII.

Quæ terra planè ſui ſunt juris; antiqvo tamen Canone tenentur?

Sunt DRENTIA & COMITATUS CULENBURG. Penes has ſcil. terras non eſt Fœderis poteſtas, h. e. non annumerantur VII. illis Fœderatis Provinciis, ſed ſui juris ſunt: nihilominùs tamen certum Canonem in ſumtus bellicos conferre coguntur. Naturam proinde veterum Germanicarum Provinciarum habere τῶν πάνυ *Conrıngio* videntur, qvæ in Fœdere qvidem, nec tamen ſub Fœdere erant, cogebanturqve aut militem, aut pecuniam conferre, qvotiescunqve Germanis belligerandum. De cætero nulla in ipſas Fœderis poteſtas erat: qvum ſemper ſibi eſſent juris, vel planè ut Hetruſci olim & antiqvi Latii populi αὐτονομίᾳ ſuâ gaudebant.

XCV.

XCIV.

E totidem verò hinc inde fitis, vel longè etiam diſſitis terris qvid commodi ſibi Belgica habet Reſpublica?

Hæc habet commodi, ut omnium opulentisſimos alat Cives, reliqvas & ipſa Reſpubl. omnes regiâ opulentiâ ſuâ facilè ſuperans. Maximam autem divitiarum, qvibus per totum Belgium cives affluunt, accretionem Reſpubl. Belgica per longinqvas accepit navigationes: qvũ nulla gens numeroſioribus Claſſibus omnia maria & terras ſcrutetur, qvàm ipſi Belgæ. Certè non absqve admiratione legi hoc poteſt: qvod *VVinckelmannus* in der neuen Welt-Beſchreibung ſcribit: *ante aliqvot annos* 183. *naves, ad Indos profectas, navigatione unâ lucrum* 430. *Tonnarum auri reportâſſe, & & 20000. mercatores inde victum qvæſiviſſe.* Sed auctum poſtea cum navigationibus lucrum fuit: ſcribitqve *Barlæus* A. 1636. ex Gvinea & nova Batavia valorem 14. Millionum & 600000. fl. in Belgium perveniſſe; prætereà in Ærarium Societatis prædam redactam 30. Millionum fuiſſe. Una certè Hollandia per navigationes, in utrumqve orbem inſtitutas, æqvè ac creberrima opificia ad tantas opes pervenit: qvantas pro locorum ſpatio nullum poſſidet in Orbe Regnum: feruntur qve reditus unius hujus Provinciæ qvotannis XI. Millionum jam ante aliqvot annos fuiſſe, à qvo tamen tempore proventus plurimùm aucti habentur. Cæterùm opes unitarum Provinciarum, qvas è totidem terris, cùm domeſticis, tùm exteris, ſibi conqvirunt, facilè aliqvis metietur: ſi cogitabit ſumtus ordinarios menſtruos, qvos Bello Hiſpano-Belgico impenderunt, & hodieqve Bello huic Gallo-Belgico impendunt. Illorum qvidem ſummam unam *Metteranus L.* 25. conficit 618365-0-8. Nam *Geldria* & *Zutphania* contulerunt. 28286-5.-7. *Hollandia* 337646-4.-8. *Zeelandia* 83029-4-5. *Ultrajectum* 35131-18-7. *Friſia* 69721-16-11. *Tranſiſulania*-16770-1.-8. *Groninga*- 39271.- 16-2. *Drentia*. 5365-4.- *Linga*. 2722-5-8. Wedda 350.

XCV.

XCV.

Qvos ac qvantos ipsa inde sibi annuos capit Reditus?

Nullum dubium est: qvin Ærarium Reipubl. Belgicæ ex immensis istis divitiis ingentem redituum annuorum summam capiat. Consistunt autem *ingentes illi Reditus* (1) *in Cantone*, qvem qvotannis singulæ fœderatæ Ditiones pro communis causæ defensione præstant: *Qvotam* vulgò vocant. Sola certè Hollandia, qvum omnium sit opulentissima, qvotannis qvinqvaginta & octo florenorum millia, Zeelandia novem, & Frisia undecim florenorum millia (qvum ad Hollandiæ opes ditiones hæ propiùs, qvàm cæteræ accedant) conferunt. (2) In *Licentiis*. Sic enim vectigalia vocant, qvæ mercium nomine ab his penduntur, qvi terrâ aut mari è fœderato Belgio in hosticam terram eas exportant. *Licentia* nempe vectigalia hæc vocantur: qvòd initiò hujus Reipubl. visum erat, ut id liceret, dispositis eam in rem in portubus ac civitatibus omnibus limitaneis Fœderatorum singularibus Publicanis: Licent-meisters ac Cherchers vulgò appellantur, qvi, excussis ejusmodi mercibus, eorum nomine tantùm exigunt, qvantum legibus publicis definitum. (3) In Pagorum limitaneorum, qvas vocant, *Contributionibus*. (4) In *Tributis*, qvæ in limitaneis Provinciis Brabantiæ & Flandriæ, sub ditionem fœderatorum Belg. redactis, vini, cerevisiæ, salis, ædium deniqve ac fundorum singulorum nomine penduntur, &c.

XCVI.

Qvas & dudum vires sibi indidem ac qvantam acqvisivit potentiam?

Tam incredibiles Vires sibi opibus suis peperit Respubl. Belgica, ut nulla gens tàm mari, qvàm terrâ potentior sit. Et certè potentiam Reipubl. hujus non ex incredibili tantùm armorum numero, sed & è validissimarum navium apparatu, qvi uterqve qvidem admodùm formi-

formidabile Belgium reddit, æstimare licet. Etenim certum est, qvòd Belgæ Fœderati centum instructissimas naves bellicas educere possint. Qvâ in re nullus ferè, præter Anglum, cum illis comparandus est: qvanqvam vires hujus Reipubl. Bellum hoc Gallo-Belg. qvodammodò labefactâsse videatur: qvas tamen Belgæ subseqventium spatiô, instauratâ jam pace, facilè reparare poterunt.

XCVII.

Potentiam illam qvid plurimùm juvat?

Juvant potentiam Reipubl. Belg. (*I*) *Munimenta*, qvæ domi qvidem in situ locorum, in beneficiis naturæ & artis, inqve militiâ; foris verò in fœderibus, qvæ cum externis, iisqve vel remotis, vel vicinis Regibus, aut Populis iniit, posita. (*II*) *Mercatura*, qvam Belgæ per universum Orbem exercent. (*III*) *Manufactura*, qvam vocant, sive *Artes Mechanicæ*, qvæ miris modis in Belgio florent.

XCIIX.

Qvæ speciatim Reipublicæ Belgicæ sunt Munimenta?

Sunt Maria, Flumina, Urbes & Propugnacula. Respublica nempe hæc, ut ex aqvis nata, ita in aqvis subsistit. Unde proverbiô dicitur: *Tutandis Belgis natum mare esse & flumina*. Præcipuum qvippe robur Fœderatorum Provinciarum in aqva & dominio maris secundum illud Ordd. Symbolum consistit: *Imperator Maris est Terræ Dominus*. Præter mare nobilissimos Belgium habet amnes, *Mosam, Rhenam & Isalam*, qvi ipsi illud propè inaccessum faciunt. Qvid? qvod & totum Fœderatum Belgium innumeris *Aqvæductibus* ita dissectum sit: ut ab hoste extero non facilè editi possit. *Extremum* porrò *præsidium* accedit, qvod *perfossis aggeribus & laxatis cataractis tota terra inundari, & cuncta campestria aliqvæ tegi possint*. Cæterùm

qvod urbes & propugnacula concernit: ecce posita hæc Reipubl. Munimenta non in meditullio tantùm, sed & in limitibus, in Brabantia, Flandria, Geldria, & Frisia sunt. Imò & in ipso Germanici Imperii fundo nonnulla posita erant, aliaqve in Cliviam ac Superiorem Rhenum excurrebant. Nominatim firmum Bataviæ Borealis propugnaculum est *Enckhusa*, ubi & multæ naves extruuntur.

XCIX.

Qvæ speciatim Reipublicæ hujus sunt Fœdera?

Sunt, qvæ cum Civitatibus Hanseaticis, Rege Daniæ, Sveciæ, Poloniæ, Russis & Turcis commerciorum gratiâ inita, qvæqve & armorum gratiâ cum Anglis percussa fuerant, sed morte Elisabethæ abruptâ, sæpiùs tamen iterata. Deinde & *arctissimum armorum fœdus cum Gallo initum huc pertinet*, qvod hodiè verò acerbissimô Bellô ruptum. Cum Germanici porrò Imperii Cæsare non tàm *Fœdus* aliqvod, qvàm observata tenus hâc *Amicitia* intercedit. Et inter Imperii qvoqve cives ac Fœderatos commercia aliaqve officia, qvæ Amicorum sunt, hactenus mutuò exercita: qvanqvam nihilominùs, hôc ipsô flagrante Bellô, cum Cæsare & non paucis Imperii Statibus in mutuum auxilium adversus Gallos ac Svecos fœdus temporarium Fœderati Belgæ inierint. Omninò itaqve *fœdera*, qvæ Respublica Belgica habet, vel *Commerciorum* sunt, vel *Armorum*, eaqve vel per *Agentes*, vel per *Legatos Ordinarios* sarta tecta servantur. Est autem Legatorum annuum stipendium X. millium fl. solô Legato, qvi in Aula Constantinopol. apud Turcam agit stipendio XII. millium fl. ob majorem pompam, qvæ in sustinendo decore Legationis inter illas ambitiosas, & externa maximè æstimantes, Nationes reqviritur, utente.

C.

Qvæ ipsius militia?

Præ-

Præter hoc, qvod *militia Belgica terrestris* alia sit, alia *classiaria*, illa utiqve *domestica* partim est, partim *externa*. Sed longè major domesticô milite externi militis est numerus, qvia Fœderatorum Subditi, qvi tenuioris sortis sunt, in remotis potiùs navigationibus sese occupant, qvàm in ea militia, qvæ terra administratur. Est & insuper *terrestris Belgii Fœderati militia*, partim *eqvestris*; partim *pedestris*. Sed eqvestris numerô multò minor est, qvàm pedestris: adeoqve *exercitus Belgicus maximâ parte ex peditatu consistit*, qvippe cujus usus major in urbium obsidionibus esse solet.

CI.

Terrestris illa militia cujus ferè generis est?

Ferè poliorcetica est, sic dicta à πολιορκέω *obsidione cingo*, ut olim *Demetrius*, *Antigoni filius*, dictus fuit *Poliorcetes*. *Potiùs* enim *in* Urbium *defensione, vel expugnatione, qvàm prœliis campestribus occupatur.* Qvippe qvum Respubl. Belg. arctis terrarum spatiis conclusa, undiqve vel mari, vel fluminibus, vel magnis ac munitis cingatur urbibus: nullus in ea usus prœliorum est campestrium, qvorum neqve victoria, neqve clades magnum ad summam rei momentum afferre potest. *Totius* proinde *militiæ terrestris ratio ad solam Poliorceticam*, s. urbium obsidiones, vel propugnationes, *fuit redacta*.

CII.

Militiam Poliorceticam qvi primi in Belgio instituerunt?

Instituerunt & excoluerunt eam primi Mauritius & VVilhelmus Nassovii, à qvibus & ipsis omnis militaris disciplina in Belgio proficiscitur. Schola qvippe publica & militiæ & armorum ab eo tempore Belgiqv. publicâ & militiæ & armorum ab eo tempore Belgium fuit, atqve ex tota ferè Europa Reges ac Principes tirocinia militiæ suæ in Belgicis castris collocavêre.

Deducta siqvidem est militia Poliorcetica à Magistris illis ad summam perfectionem, editaqve sunt perfectissima tunc Urbium expugnandarum ac obsidendarum exempla, obsidione præcipuè Sylvæ-Ducis, Grollæ, Bredæ, ac Hulstæ.

CIII.

Post jamjam cognita Reipubl. Belg. Munimenta qvid speciatim de Belgica, qvod ordine mihi heîc recites, Mercaturâ habes?

Hoc de *Mercatura Belgica* peculiare habeo: *qvod non tantùm per totum Belgium, maximè Fœderatum freqventissima sit; sed & variis mercibus in omnibus partibus terræ, per maria, per freta, per fluvios, exportando, importando, non sine ingenti commodo Reip. exerceatur.* Exercetur videl. *major* illa *Fœderati Belgii Mercatura* per *Fretum Herculeum*, estqve admodùm ampla: se non tantùm per totam Italiam, Archipelagum, & Insulas in eo sitas, per Cretam item, per Cyprum, per Ægyptum, Palæstinam melioremqve Africæ partem, sed & plerasqve regiones, qvæ Ottomannico Imperatori subjectæ extendens. Dirigitur autem Mercarura hæc potissimùm ab *Oratore Ordinum Gen.* qvi Constantinopoli ad portam Ottoman. sedet, nec non à *Consulibus* (sic vocantur, qvi nomine Ordd. Gen. mercaturæ sunt Moderatores Controversiarumqve, ratione illius occurrentium, Judices) qvi per Imperii Turcici loca distributi, Tuneti item & Algieri in Africa, aut à Corpore Mercatorum, aut ab ipsis Ordinibus, aut Consul Alpiensis, qvi reliqvis dignior ac superior, eliguntur. Exercetur porrò mercatura Belgica per ea *Galliæ loca*, qvæ aut Oceano adjacent, aut non procul ab eo distant, ut sunt Caletum, Cadomum, Rothomagum, Nantesium, Rupella, Marsilia, &c. Exercetur per *portus Hispaniæ*, ut Hispalis est, emporium maximum & augustissimum, Gades & S. Lucas. Exe-

erce-

ercetur per *Portugalliam*, in urbe maximè Ulyſippone, inqve urbe, qvæ dicitur Porto. Exercetur per *Angliam* & *Scotiam*, juxta Decretum Ordd. Gen. de Anno 1591. & 1612. Succedit *Mercatura Orientalis*, qvæ, qvum magni ſit momenti, longè lateqve ſe extendit, complectiturqve præter tres illas celebres Hanſeaticas civitates, Lubecam, Wiſmariam, & Roſtochium, univerſam Dan. Pomeran. Boruſſiam, Curlandiam, Livoniam & Poloniam. Nec & deeſt Belgio *Mercatura Septentrionalis*: nempe qvæ exercetur per Norwegiam, Sveciam & Lappiam. Velut appendix qvædam hæc pertinet juxta Decretum Ordd. Gen. de Anno 1633. *Grönlandica negotiatio*, ipſa tamen à pluribus nonniſi propter Balænas & alia nonnulla monſtra marina freqventata. Expetuntur autem monſtra illa marina maximé propter ſevum, ſive adipem: è qvo oleoſus ille liqvor, ſaponi excoqvendò præ cæteris inſerviens, der Fiſch-Tran / colligitur. Fuit & jam ab Anno 1577. à Belgis *negotiatio Moſcovitica*, à Septentrionali diſtincta, miris modis exercita, exerceturqve hodienum potiſſimùm in maritima Urbe Archangel, ad Mare Album poſita, & variis Mercatoribus ſemperfreqventata. Per *fluvios* deniqve, qvæ à Belgis exercetur Mercatura, non incelebris eſt: Suntqve inter illos primi *Rhenus* & *Moſa*, qvi non ſolùm in Bataviæ finibus in mare ſe exonerant, ſed etiam ſic navibus freqventantur, ut non neceſſum ſit mare antea trajicere. Nec minus reliqvi qvatuor fluvii, *Viadrus*, *Albis*, *Viſurgis* & *Amaſius* mercaturæ Belg. inſerviunt, ſed mediante mari, qvod priùs trajicere naves debent, qvàm illorum ſubſidiô mercibus onerentur.

CIV

Annon & ulteriorem negotiandi rationem in Belgio cœptam habes, quam me doceas?

Habeo præter ſuperiorem negotiandi rationem

eam, qva, anteà ignota, Unitarum Provinciarum auspiciis primùm cœpta, perqve periculosissima itinera ad Chinas ac Moluccas suscepta. Rectâ tunc & usitatâ per Atlanticum mare usqve ad ipsos Orientales Indos velificatione enavigatum est, eaqve cum incolis ac Regibus istarum provinciarum inchoata, & novis successibus stabilita sunt fœdera, qvæ hodieqve in maximam omnium unitarum provinciarum usum cedunt. Unde nec *Baudius* memorare dubitat, *Hollandos omni apparatu virorum armorumqve & commeatu munitissimis Classibus negotiari cum Auroræ populis: unde ignota vis aromatum aliarumqve mercium devehatur.* Habent enim Belgæ non Novum tantùm in America Belgium, sed & præter partem Brasiliæ plures in sinu Mexicano tenent Insulas, qvas, ut tantò commodiùs cum Americanis negotientur, æqvè magnô apparatu navium freqventant.

XC.

Mercatura hæc major, de qva tenus hàc compendiosè dixisti, qvot ac qvibus subsidiis utitur, ut feliciùs minoriq; cum damno exerceri possit?

Tribus his potissimùm *utitur subsidiis*, qvorum priùs vocari possit *subsidium securitatis*: alterum *taberna* est *argentaria*, vulgò die Wisselbanck: tertium *institorium* est, die Factorin. *Priori* qvidem *Subsidiò* mercatoribus cavetur, qvi suas merces trans mare, aut aliò volunt mittere, de omnibus periculis, qvæ iis occidere possent. Vulgò vocant *Asseurantie*: illiqve, qvi pericula mercium in se suscipiunt, audiunt *Asseuradeurs*. *Posterius* eâ fini maximè institutum habetur *subsidium*, ut monetæ semper sua constet ratio, neve valor illius pro cujusqve arbitrio varietur. Unde & ad tabernam hanc (fide jubente Magistratu loci) mercatores pecuniam suam, tanqvam in aliqvod Saturni templum, in qvo apud Romanos sanctius ærarium custodiebatur,

tur, deferre solent, in eaqve cambium sexcentis excedens florenis exsolvere, qvod aliunde, ut eô locô exsolvatur, mitti solet. Taberna autem talis, majori mercaturæ inserviens solùm, Amstelodami & Medioburgi erecta habetur.

CVI.

Ad majus verò atqve majus Mercaturæ majoris incrementum qvid inventum?

Inventa ad id duæ sunt Mercatorum Societates: Indica altera, altera *Americana*, vulgò Ost-und West-Indische Compagnie: qvæ & utraqve pro munimento insigni Fœderatis fuit Provinciis. Etenim *prior* illa bonam partem Regis Hisp. vires in India Orientali; *hæc* non parum eas in America fregit; idqve triplici modô, *universa* nempe *Brasiliâ occupatâ, ditissimâ Hisp. Classe interceptâ, perqve piraticam perpetuam rebus omnibus Hisp. turbatis*, fecit.

CVII.

Anne simul & semel Societates hæ Belgio sunt natæ ac datæ?

Non simul & semel natæ sunt ac datæ. Primum enim *Societas Ost-Indica, s. Indica* potiùs, instituta fuit. Instituta videlicet fuit Anno seculi hujus IIdo. Ex eo enim tempore Societas illa non tantùm commercia instituit, sed oppida etiam ac castella Hispano eripuit: nec minùs & Indicas ipsa gentes nonnullas in obseqvium redegit: ita ut hodiè per totam Indiam eadem Societas sit potentissima. Postea qvam verò induciæ pactæ essent, institui & ipsa cœpit *Societas West-Indica, s. Americana*: Eôdem scil. modô inqve easdem Leges instituta hæc fuit, qvàm Societas Indica Orientalis: qvanqvam longè graviùs Societati Americanæ onus subeundum foret. Nam, qvum America non ita pateret commerciis, bellô priùs loca Regi Hispan. eripienda

da erant. Eripuerunt igitur huic Belgæ *Brasiliam universam*, qvum paulò ante classem illam ingentem Hispan. aurô & argentô onustam, intercepissent.

CIIX.

Qvomodo ipsæ natæ sunt ac datæ?

Auspiciis publicis instituebantur ac confirmabantur hæ privatorum qvorundam Societates, ut solis ipsis, aliis omnibus exclusis, integrum esset suis sumptibus militem conducere, naves adornare, idoneas deniqve Classes instituere; ad communem hostem, opibus utriusqve Indiæ tot per annos incubantem, possessionibus suis jure belli exturbandum, atqve ex gentium insuper jure cum Indorum nationibus, ab Hispanis nondum subjugatis, fœdera ineunda & commercia qvælibet exercenda.

CIX.

Qvâ occasione natæ ac datæ?

Occasionem instituto huic duo imprimis fecêre. (*I.*) *Decretum ab Hisp. Rege promulgatum*, qvô commercia & navigationes Fœderatorum in Hispaniam, è qva sola illis tunc Indicas & Exoticas merces petere licebat, omninò vetabantur. (*II.*) *Ingens & enorme pretium*, qvod earundem mercium nomine Hispanici mercatores tunc temporis exigebant: utpote Regi suo eorum nomine gravissima portoria pendere coacti: adeò ut unica propè Hispania Monopolium esset opum universi ditioris Orbis, qvibus reliqvum Orbem jugo suæ dominationis submitteret. Qvum itaqve utrum hoc ægerrimè ferrent Belgæ, excogitârunt tandem medium, qvô ipsi mercatores Belgici in Indias navigare, atq; insalutatis Lusitanis ac Hispanis aromata ibi mercari possent. Factum hinc, præprimis ubi & ipsa cogeret ad eam rem necessitas, ut privati qvidam mercatores societatem qvandam inirent: donec magis magisqve expeditio hæc, etsi una & altera non æqvè benè cesserat, publicis

blicis auſpiciis creſceret, ingenti qvidem lucrô multos ſic excitante, ut & ſinguli, prout lubitum, naves inſtruerent, adeoqve exemplô ſuô Poëtæ illud comprobarent:

Impiger extremos currit Mercator ad Indos,
Per mare pauperiem fugiens, per ſaxa, per ignes.

CX.

Qvô Privilegiô munitæ?

Utraqve Societas hoc privilegió munita: ut ſolis illis, qvi nomen uni Societatum harum dediſſent, in Indiam navigare liceret. Nec tamen perpetuum Privilegium hoc eſt: ſed verò intra certum annorum intervallum conſtrictum, viginta puta aut triginta præter propter annorum.

CXI.

Qvæ inſtituti hujus ratio?

Etiamſi *gemina ratio* aſſignari poſſet: ea tamen, qvæ hodieqve valet, eſt hæc: *qvòd ſic fiat, ut Curatores utriusqve Societatis identidem neceſſe habeant Privilegii ab Ordinibus petere continuationem.* Hâc qvippe occaſione pro auctis utriusqve Societatis opibus Reſpubl. identidem ſibi, velut redhoſtimenti locô, ingentem pecuniæ vim poteſt ſtipulari.

CXII.

Anne verò duæ iſtæ Societates plenariam libertatem habent?

Non plenariam habent libertatem ſtatuendi pro lubitu, qvicqvid velint. Iniqvum enim foret injurias, à privatis exhibitas, poſtea Reipublicæ damnô lui.

CXIII.

Qvum omnimodâ interim libertate non gaudeant laudatæ Societates, à qvo, qvæſo, ipſas dependere putas?

 De-

Dependent à communi Fœdere, ita, ut, qvotqvot militant Societati Americanæ & Indicæ, Sacramento obstricti sint Ordinibus Fœderatis. Qvoniam enim Societatum istarum ingens est potentia: hinc in conventu illarum semper adest Legatus aliqvis Ordd. Fœderatorum, ne qvid scilicet committatur, qvod Fœderi noceat.

CXIV.

Quid ergò sunt hæ Societates?

Sunt *Collegia, autoritate Ordd. ad certos annos instituta*, ut bellum & mercaturam in utraqve *India, Orientali*, ut vulgò amant loqvi, & *Occidentali* exerceant.

CXV.

Qvi præ cæteris in utraqve Societate nominantur?

Nominantur *Participantes, Participantium* Capita, vulgò Hoofdt Participanten/ & *Societatis Curatores*, vulgò Gebiethhebbers. *Illi* sunt, qvi aliqvam pecuniæ summam in hanc rem contulerunt, inde dicti, qvòd participes sint rerum, qvas Societates hæ feliciter, aut infeliciter gerunt. *Isti* sunt, qvi majorem pecuniæ summam in Societates istas contulerunt. Hi verò sunt, qvi è Parricipantium capitibus eliguntur, ut curandis rebus Societatis cum maxima autoritate præsint.

CXVI.

Electio Curatorum qvibus ordinariè competit?

Etiamsi *Capita Participantium* potestatem habeant *Curatores* illos nominandi: *electio* tamen *alibi Ditionis Ordinibus, alibi Urbano Magistratui competit*: prout nempe diversis Societatum Collegiis, in aliis atqve aliis ditionibus institutis, aliter atqve aliter visum fuit.

CXVII.

CXVII.

Qvâ ipsi autoritate pollent?

Pollent autoritate maximâ. Nam qvanqvam Capitibus Participantium qvotannis administratæ rei Impensarumqve ac receptarum opum rationem reddere teneantur: pro arbitrio tamen, & prout consultum est, expediunt omnia. Neqve cura ea iis nisi cum vita vel lapsu unius & viginti annorum finitur. Accedit: qvòd & ipsi in singulis ditionibus certo in loco ac navigationibus commodo *Conventus* instituere possint, qvi *Cameræ* vulgò appellari solent.

CXIIX.

Annon & alius præter Cameras datur Conventus?

Datur omninò, præter *ordinarios* illos *Conventus, extraordinarius* qvidam, ipseqve *supremus*, urgente necessitate, *Amstelodami in Hollandia & Middelburgi in Zeelandia Conventus: ad qvem singularium ditionum Cameræ suos mittunt Legatos, ut de rebus arduis & extra ordinem oblatis deliberent.* Vocatur ipse, si Societatis sit Indicæ, de vergaderinghe von Seventhien/ ac constat Collegio XVII. Virorum. Si verò sit Societatis Americanæ, vulgò de vergaderinghe von de Negothien appellatur, semperqve ibi locum Præsidis Ordinum Generalium aliqvot Legati tenent ac tuentur.

CXIX.

Ita scilicet vel semel regundæ Societatis utriusq; formâ institutâ, qvæ olim præcipua Lex erat?

Inter initas Societatis utriusqve leges præcipua erat, ut Curatores, collatâ pecuniæ summâ in adornandam classem idoneam ac comparanda arma necessarius ad Lusitanorum Hispanorumqve ex Indiis exturbationem coëmendasqve merces, qvæ ad permutationem

tionem cum qvibusdam populis instituendam, facerent, qvamprimùm uterentur, & qvotannis expensarum ac illatarum opum accurata ratio redderetur, parte ex lucro qvotannis factô ac reportatô, ad res & commercia augenda ac confirmanda seposita; parte autem in usum Participantium, qvos vocant, pro rato ac summa pecuniæ creditæ distributa.

CXX.

Post præcipuæ Legis hujus lationem semperne æq; valida utraqve fuit Societas?

Non semper æqvè valida in hunc usqve diem Societates hæ fuêre. Valdè siqvidem *Lusitanorum perfidia* Societas illa Americana, sive Indiæ Occidentalis debilitata fuit, potioribus in Brasilia ditionibus amissis: ita ut de earum restauratione non semel agitata consilia fuerint.

CXXI.

Americana illa Societas ubi suam habebat sedem?

Sedem Fernambucci in Brasilia habebat, condita ibi splendidissima & inexpugnabili urbe, qvæ vocatur MAURITIOPOLIS, à Mauritio nempe Nassovio, qvi per X. Annos Gubernatoris ibi officium sustinuerat.

CXXII.

Qvis primus ejusdem Societatis consultor fuerat & autor?

Fuerat is Brabantinus qvidam, usqve adeò urgens hoc negotium, ut propè omnes opes suas in consilio tantùm nocendi Hispano impenderet ac prodigeret. Tandem is Regem Sveciæ, spe novæ Societatis factâ, adiit, emisitqve Librum Titulô, ARGONAUTICA SVECIÆ. Plenum prudentiæ mercatoriæ Scriptum: in qvo ipso ille interitum Novæ Societatis prædixit, plu-

plurimosqve errores, in Societate Americana commissos, detexit.

CXXIII.

Qvis verò nominatim primus Indicam illam plurimùm promovit Societatem?

Enituit hâc in re Barnefeldii, Syndici VVest-Frisiæ, prudentia: Observans namqve ipse ingens lucrum, qvod è navigatione Indicâ perciperetur, cum cæterarum qvidem Provinciarum Gubernatoribus Anno 1602. de mercatoribus omnibus in unam Societatem componendis laboravit, benè sciens ipse, *Opes sociatas immensam vim habere.*

CXXIV.

Qvi alibi nomen Societati huic dedêre?

Qvum nemo non videret ingentem vim ad usum Societatis Indicæ, *etiam per German. nonnulli Societati illi nomen dederunt*: ita ut sex annorum spatiô Summa Capitalis esset 300000. millionum fl. par etiam toti expugnandæ Indiæ.

CXXV.

E qvanam re deinceps eadem Societas magis magisq; crevit?

Crevit valdè *ex Hispanorum ac Lusitanorum dissidio*: imprimis verò qvum Lusitania coacta juvare Hispaniam.

CXXVI.

Occasione Societatis Indicæ qvæ tandem in India orta Respublica?

Qvum Societas Indica paulatim sub potestatem varias terras redegisset, & plusqvam regias sibi comparâsset opes: constitui tandem cœpit in India Respublica aliqva. Insigni namqve Insulâ & commodò locô

loco occupato, extructum est noVum oppidum, cui nomen NOVA BATAVIA *in JaVa.* Nova hæc Batavia Metropolis Societatis est Indicæ: residetqve ibi supremus Gubernator, initiò qvidem ad vitam, hodiè verò more Hispan. tantùm per triennium constituens, ut regat ibi consiliumqve suum per reliqvam dispenset Indiam.

CXXVII.

Mercatura ibidem qvomodo exercetur?

Exercetur in Republica hac Indica per totam Orientalem Indiam mercatura, Vel pecunia præsenti, *Vel* mercium permutatione. *Præsenti pecunia* id fit inter paucas qvasdam ac callidiores gentes; v. g. Japanenses & qvasdam alias, qvæ qvum pecuniæ usum ante Hispanorum Lusitanorumqve adventum ignorarent; ex horum avaritia pecuniam qvoqve existimare didicerunt. *Permutationi* tamen freqventior est locus: qvâ merces è Belgio advectæ cum mercibus Indicis permutantur, observato in eo antiqvissimo hominum more, qvi ante pecuniam inventam nonnisi permutatione inter se utebantur. Merces autem ex Belgio advectæ adeò nullius pretii sunt, mercesqve Indicæ adeò præciosæ, ut plerisqve in locis merx Belgica, qvæ pretiô florenorum qvinqve constat, redimatur merce Indica pretii certum pluriumqve fl. certô argumentô, *pretium rebus non naturam, sed uniuscujusqVe populi aliam libidinem posuisse.*

CXXIIX.

A qvibus tamen gentibus maximum reportatur lucrum?

Ab iis Gentibus id reportatur, qVæ ex initi Fœderis Legibus Monopolii potestatem Societati huic fecére. Ita v. g. piperis illic emendi jus soli ferè Batavi habent, proindeqve ei merci, adeò per universum

terrarum Orbem neceſſariæ, pretium conſtituere posſunt, qvod volunt.

CXXIX.

Maximum hoc ac certiſſimum in Belgio ut ſentiatur lucrum, quæ Indicas illas merces divendendi ratio ibidem obtinet?

Ubi merces Indicæ, qvæ qvotannis in Belgium advehuntur, ſtato qvodam tempore (qvô ipsô etiam, qvantum fieri poteſt, naves aliæ ex Belgio in Indiam deſtinantur,) *delatæ, auctione publicâ ſtatim divenduntur, proqve majore aut minore vi pecuniæ, ex venditis mercibus accepta, decretum ſit de facienda in Participantes diſtributione lucri, qvod factum.* Ita fit: ut e. g. 100. fl. nomine, qvos qvis ad Societatem hanc conſtituendam contulit, in eum rarò 20. ſubinde 30. plerumqve 40. præter propter fl. conferantur; adeò ut reditus annuus propemodùm exæqvet ſortis dimidiatam partem. Neqve id mirum videbitur, qvi cognoverit merces, ex India qvotannis in Belgium advectas, ſuperare ſex auri milliones.

CXXX.

Diſtributio illa qvotuplici modo peragitur?

Peragitur duplici modo: vel *præſenti pecunia*, vel *mercium in Participantes diſtributione.* Poſterioris hujus conſilii ratio interior hæc eſt: ut illudatur conatibus vicinorum, qvi ſpe tanti lucri capti de ejusmodi Societate cogitare inciperent, inſtructisqve aliqvot navibus commerciorum gratia in Indiam Orientalem excurrerent. Conſultiſſimum namqve judicavit Societas Belgica, pecuniæ locô in Participantes ſuos merces ejusmodi diſtribuere, qvales ex India vicini populi adveherent. Tanta qvippe copia ejusmodi mercium pariter diſtributa, earum pretium vehementer decreſcit,

crescit, fitqve ut pro lucro nonnisi damnum reportetur.

CXXXI.

Ubi potissimum peragitur?

Potissimum AMSTELODAMI, *in opulentissimo illo non Bataviæ solùm, sed, qvod haut falsò dixerim, totius Europæ Emporio, peragitur*, qvod ipsum ab amne *Amstela* & Teutonico Dam / i. e. aggere, nomen habet, paucis initio piscatorum tuguriis habitatum: donec, nimium qvantum prolatis pomœriis, ac crescentibus qvaqvaversum per omnes partes Orbis negotiis, crescente fortunâ ac populô, ampliaretur aliqvoties. In hac qvippe optima maxima Hollandiæ civitate *Domus Indica*, magnificè extructa, habetur: in qvam merces, ex Indiis advectæ, importantur, & importatæ deinceps distribuuntur.

CXXXII.

Cognitam jamjam satis abundè Mercaturam Belgicam qvid proximè cognoscendum seqvitur?

Cognoscenda seqvitur proximè MANUFACTURA. Belgium namqve terræ qvamvis angulus, debet & Opificibus post Mercaturam incrementa, qvæ admisit maxima. Infestior qvidem *Cicero L. 1. Offic.* opificum Ordini videtur fuisse: sed venia facilè ei dabitur. Mercenarios enim opifices atqve mercatores, de qvibus eôdem pariter locô agit, ex opinione eorum æstimavit: inter qvos vivebat. Aliter *Plato II. de Rep.* existimat, qvum sic loqvitur: *Pluribus sanè non agricolis tantùm, sed & opificibus est opus.*

CXXXIII.

Opifices igitur Belgici cujus sunt Generis?

Sunt Generis Omnis: ita tamen, ut alii *circa qvalitates corporum naturalium*, qvas vocant, *patibiles*

les occupentur; alii verò *circa ipsa corpora naturalia*. Nulla certè Ars manuaria est, qvæ non magnâ cum solertia ac industria, ad stuporem usqve, in Belgio Fœderatô exerceatur.

CXXXIV.

Inter patibiles corporum naturalium qvalitates qvæ heîc loci occurrunt?

Occurrunt *color*, *sonus*, *sapor*, *odor*. Circa *colorem* igitur *Ars* versatur *pictoria*, non olim solùm, sed & hoc præsenti seculo à variis præclaris ingeniis per Fœderatas Provincias ita exculta; ut cum Parrhasio, cum Apelle aliisqve ex Annalium memoria repetitis, pictoribus, contendere possit. Immoratur & colori *Ars tinctoria*, maximè heîc considerata, qvatenus circa pannos & alia opera lanea occupatur. Tàm feliciter verò jam olim hæc à Provinciarum Belg. inqvilinis exercita, ut eô nomine non solùm per Europam, sed & per totum terrarum Orbem optimè audiat, atqve valdè æstimetur Fœderatum Belgium. Circa *sonum*, *cùm illi, qvi omnis generis instrumenta conficiunt, tùm ii, qvi iisdem scitè canere sciunt*, occupantur. Utrisqve & ipsum Fœderatum abundat Belgium, præqve cæteris variis artificibus, eximiis in conficiendis Organis pnevmaticis, superbit. *Instrumentali* autem *Musicæ* non viri solùm, sed & seqvior sexus apud fœderatos Belgas vacare solet. Succedit *sapor*. Fœderatis siqvidem Belgis non tantùm familiare est emptas carnes coqvo committere, certô pretiô assandas, sed & ubiqve *cupediarii* sunt plurimi, *salgamarii*, aliiqve, qvi conficiendis sè sacharo omnis generis bellariis vacant, pariter aut *Aromatarii*, aut *Pharmacopæi*. Ad *odorem* facultas suffiendi & moschum præparandi spectat: cujus & multi periti ubiqve in Belgio occurrunt.

CXXXV.

Inter ipsa corpora naturalia suum qvæ heîc maximè merentur locum?

Merentur locum suum heic præ cæteris pretiosi lapides, ipsum aurum & argentum, æs, ferrum, mediaqve naturæ mineralia: imò & *animata* qvædam cùm *vegetabilia*, tùm *sensitiva*. Ne dicam de *homine* ipso, qvæqve ipsius partim *eruditioni promovendæ*, partim *valetudini conservandæ inserviunt*. Verumenimverò plurimi in Belgio, præcipuè Amstelodami sunt, qvi artem poliendi gemmas miris modis exercent, qvæ qvotannis ex India Orientali impolitæ afferuntur. Qvò & *Ars Cælatoria* pertinet, in Belgio non infreqvens, ipsaqve in variis figuris itemqve insignibus gemmis insculpendis occupata. Circa *Aurum & argentum Ars aurifabrilis & argentifabrilis* occupatur, utraqve varios, eosqve eximios, per totum Belgium cultores habens. Circa *æs rubrum* in Belgio occupari solent plurimi *Sculptores*, iiqve in arte sua exercitatissimi, qvi laminis æneis, typothetis servituris, sive imagines ad vivum expressas, sive qvascunqve alias figuras insculpere mirâ arte solent. *Ferrum* tractant *Machæropœi*, tractant *ferrum*, qvi *fistulas ignivomas conficiunt*, tractant *ferrum Loricarii*. Referendi huc *Cultrarii*, qvorum qvæstus per Provincias Fœderatas eò est uberior, qvòd utriusqve Indiæ Societas qvotannis magnam cultrorum vim, in regiones, qvas navibus adit, deportare, aliisqve mercibus permutâre soleat. Circa *mineralia tres* potissimùm in Belgio Unito occupantur *artes*, *Salaria* nempe *Figulina*, & *Vitraria*. *Salaria* non tàm qvidem in colligendo ex aqva marina sale versatur, qvàm in crudiori & impuriori sale excoqvendo, sordibusqve suis defœcando, qvi ex Gallia magnam partem & Insulis qvibusdam desertis navibus magnâ qvantitate cotidiè affertur. Admirandum verò est: *qvantam salis copiam Fœderatæ Provinciæ absumant*. Præterqvam enim, qvod butyrum saliatur, ampliùs haleces, aselli, soleæ, aliiq; pisces ingenti qvantitate sale condiri, & per totum terrarum Orbem distribui solent. Ne qvid de *carnis bubulæ* atqve *vitulæ copiâ* dicam, qvæ pariter salitur, & ab utriusqve

In-

Indiæ Societate in usum militis præsidiarii per latissimas regiones qvotannis distribuitur. *Figulina* per Belgium unitum, maximè Roterodami & Goudæ in Hollandia, ita hodiè floret, ut pene terminos suos excessisse videatur. Dexterrimè præ cæteris Belgium *porcellana vasa*, qvæ sola China olim suppeditabat, æmulatur. *Vitraria* Amstelodami & Roterodami tantoperè exercetur; ut putes, Te in Insula Murano prope Venetias esse, qvum ibi fueris. Circa *frumentum in usus humanos vertendum Molitoria, Pistoria, Cerevisiaria* hæret. In Belgio verò Fœderato usus potissimus est *molarum pnevmaticarum*, qvas summoperè *Hieron. Cardanus* admiratus, qvum aliqvandò in Belgium venisset. *Cerevisiaria*, ne de *Pistoria* dicam, *Bredæ*, *Roterodami*, *Harlemi*, & *VVesopiæ*, potissimùm floret, nullaqve in Belgiô fœderato ferè civitas, qvæ non cerevisia, è locis dictis importari solita, utatur. Circa *linum* occupantur, qvi id carminando suis sordibus purgant: qvi deinde linum in filamenta contorqvent. Tam subtilia verò filamenta è lino subtiliores Belgicarum fœminarum manus ducere solent, ut notatum sit, *unam libram filorum lineorum Harlemi venditam fuisse florenis LXXX.* Accipit ea *Ars Textoria*, & Sindones ex iis conficit: qvæ, qvum *Cameraci* olim potissimùm conficerentur, vulgò Kammer-tuch vocantur. Inter *vegetabilia* qvum & ipsum numeretur *lignum*: pertinent huc *Naupegi*, qvi in Belgio tam multi tamqve industrii, ut non æqvè in illo terrarum angulo. Pertinent huc artificiosissimi *Sellularii*, arcularii, carpentarii, pictores & statuarii. Nec prætereri debent, qvi *è ligni ebeni arboris* omnis generis ornamenta, nigricante politura insignia, dextrè admodùm conficere sciunt, qvibus adjungendi, qvi ex *ebore* varia opera conficiunt. Nec silentiô prætereundi sunt *Herbarii*, qvi in exsiccandis herbis & domesticis & exoticis occupantur: apud qvos etiam omnigena medicamenta simplicia invenire licet. Tales potissimùm Amstelodami occurrunt, habentqve ibi officinas instructissimas.

mas. Circa *muta, animalia, aves, pisces, pecudes &* *feras*, alii atqve alii mirâ solertiâ occupantur. Sunt enim in Belgio *Anatarii*, *Aucupes*, *Columbarii* & *Fartores solertissimi* varii generis: sunt *laboriosissimi piscatores*: sunt optimi *venatores*: sunt *laniones*, per tribum in majoribus urbibus distributi: sunt *peritissimi eqvitones*, qvibus *ephippiarii*, *calcariarii*, & *clitellarii* magnô numerô inserviunt.

CXXXVI.

Qvæ circa hominem potissimùm in unito Belgio hærent opificia?

Primò locò heic Opificia occurrunt; *qvæ, investiendô homine occupata*, alia *materiam vesti præparant*, alia *formam eidem addunt*. *Illa* vel circa *pannos laneos*, vel circà *fila bombycina* versantur. Sunt, sunt utiqve præter Tinctores celebriores, in Belgio celeberrimi panni sericive *Tonsores*, sunt *Carminatores* & *Lanifices*: sunt elegantissimi *Textores* & *Fullones*. Omnium horum ingens est numerus per Fœderatas provincias: utqve illorum qvæstui meliùs consuli qveat, cautum speciali Ordd. Gen. Decreto est: *ne cui aut liceat pelles ovillas cum lana extra provincias deferre, aut in eas lanam carminatam præparatamqve afferre.* Præprimis autem immensa copia *Textorum lanariorum* Leidæ in Holl. occurrit: suntqve *panni Leidenses* (Lindisch Tuch) jam ab Ao. 1400. per totum terrarum Orbem celebrati. Nec minus & è bombycinis filis in Belgio pretiosi panni conficiuntur; abundatqve illud omnis generis Artificibus, qvi non tantum pannorum in Italia confici solitorum elegantias imitari sciunt, sed & omnigenâ varietate superant. Commodè huc *Tapetarii* referuntur, qvi in tapetibus ac peripetasmatibus elegantissimis & pretiosissimis occupantur. Eodem *Coriarii* pertinent, *qvi coria variò opere aurato ingeniosè in peripetasmatum usus dispungere sciunt, impetratoqve ad hoc privilegio omnis generis figuras exprimere.* Qvi tenias atqve fascias conficiunt, huc perti-

tinent, machinis textoriis minoribus utentes. Sunt & qvidam, qvi molas majores invenerunt, qvarum subsidio leviqve impensa expeditissimè omne teniarum genus possunt conficere. *Capiti hominis* porrò in Belgio prospiciunt *Pileones*, non cedentes his, qvi aut in Gallia aut in Anglia eandem exercent artem, capitisqve munimenta & ornamenta, à se confecta, extra provincias qvoqve mittunt. Et ne de iis dicam, *qvi capillos assatos componere affabrè sciunt*, ut mittam *Chirothecarios* & *Calcearios*: paucis & *Sartores*, sive *Vestiarii* memorandi sunt, qvi vestiariæ materiæ cuilibet suam formam dexterrimè addere nôrunt, in Belgio non minus qvàm in Gallis, perpetui curiositatis hominum, aut verius vanitatis, discipuli. Ut Gallicanam igitur novitatem imitari qveant illi, qvi haberi volunt Roscii, singulis propè mensibus pupas, ad recentissimum modulum amictas, Parisiis accipiunt. *Globularii* (Knöpffmacher) his annumerantur, & Ligularii (Nestelmacher) qvorum utrorumqve & magnus est numerus in Belgio.

CXXXVII.

Humanæ eruditioni promovendæ qvi ibidem maximè inserviunt?

Inserviunt huic rei tanqvam ministri Bibliopolæ potissimùm, Bibliopegi & *Typographi*. *Bibliopolæ* in omnibus propè urbibus, nominatim verò Amstelodami & Leidæ occurrunt plurimi, eorumqve non pauci Officinas habent omnis generis libris instructissimas. *Bibliopegi*, in libris compingendis occupati, ut Bibliopolis Belg. ita tùm iis, tùm multis aliis opificibus illi, qvi gluten conficiunt, qvales qvàm plurimi Lugduni Bat. sunt & alibi, inserviunt. *Typographiæ* qvoqve occurrunt qvàm plurimæ, hodieqve prela Belgica majorem librorum omnis generis copiam suppeditant, qvàm ullæ aliæ regiones, longè licet ampliores. Utut verò Decreto Ordd. Gen. d. 3. Octobr. A. 1639. repetitum, ne cui libellos famosos, aut carmina famosa, Typograhis, qvò Ty-

pis ea exſcribant, offerre liceat: utut & Typographis ipſis non ſemel interdictum ſit: *ne qvid à ſe excuſum ante divulgent, qvàm aut Ordd. illius Provinciæ, in qva habitant, aut Ordinum illorum delegatis Originalem copiam, ut loqvuntur, obtulerint*: certè tamen, ſi ulla Lex in Belgio negligitur, hæc ipſa cotidiè multis modis ex incuria & negligentia executorum violatur, Typographis ſuo maximè qvæſtui invigilantibus, eaqve & ipſa, qvæ curioſum hominum ingenium efflagitat, temerè vulgantibus. Exemplo nobis luculento præ innumeris peſtilentiſſimis Scriptis aliis, in Belgio editis, non *Exercitatio* tantùm PEYRERII *de Præadamitis adv. 12. 13. & 14. Cap. V. Ep. ad Rom. in Belgio Anno Salutis 1650. impreſſa*: ſed & injurioſiſſimus in ipſos Reformatos QVIRINI KULMANNI *Libellus* eſto, *Leidæ ap. Lucam de Haes An. 1674. exſcriptus*, cui *Tit.* Neubegeiſteter Böhme / zu Betrachtung allen Geiſtl. und Weltl. vorlegende CL. Weiſſagungen aus dem 10. Cap. Gen. und mehr als 1000000 00. Theoſophiſche Fragen: deren keine eintzige ſonder Gottes Erleuchtung zu beantworten.

CXXXIIX.

Qvæ humanæ denique valetudini è Belgicis Artibus plurimùm inſerviunt?

Inſerviunt huic poſt Medicinam Pharmaceutica & Chirurgia. Ubiq; verò per unitum Belgium experientiſſimi Chirurgi occurrunt: in qvorum omnium gratiam paſſim Theatra Anatomica inſtituti habentur, inq; his definitis temporibus convenientes demonſtrationes exhibentur, ut & minus in Medicina ac Chirurgia exercitati cuncta qvàm diligentiſſimè explorare qveant. *Pharmacopæi* per Hollandiam aliasqve Provincias ferè *Aromatarii* ſunt: interim tamen ob copiam & electionem ſimplicium omnis generis, qvæ facillimè per Belgium nanciſci poſſunt, medicamenta probæ per omnia notæ temperant: nec tantùm Galenicas compoſitiones, ſed & apud multos ex iis Chymica medicamenta ſincerè præpa-

parata invenire eſt. Non dicam de *Lithotomis* : qvales ingenio ac experientia præcellentes per Belgium inveniuntur, & alicubi etiam è Magiſtratu, qvò & pauperibus ſuppetias ferant, publicô ſtipendio ornantur. Nec de viris peritis dicam, qvi è publico in plerisqve urbibus ſtipendium accipiunt, ut medicinam peſtilentiâ, aut aliis contagioſis morbis laborantibus faciant. Unde *Læmocomia* non tantùm, ſed *Noſocomia* paſſim convenientiſſime ordinata habentur : in qvibus ægris tenuioris ſortis cubare licet : donec impenſis publicis valetudini reſtituti ſint.

CXXXIX.

Anne verò totidem tamq; varii Opifices per Tribus diſtributi in Belgio habentur?

Habentur omninò pleriqve per diſtinctas Tribus diſtributi : alii verò plures numero diſtinctasqve artes exercentes ad Tribum aliqvam conſtituendam concurrunt. Et ſanè jam olim opifices per Tribus diſtributos fuiſſe, è variis Diplomatibus, jam ab Anno 1300. ſcriptis, patet. Porrò ut plurimum illi, inter qvos aut ratione artis, qvam exercent, aut ratione materiæ, circa qvam verſantur, aliqva cognatio intercedit, in una Tribu conjunguntur. Nulli tamen ſuam artem exercere licet, ſi ejus cultores Tribum habeant, niſi ſolemniter in illam receptus fuerit, coguntur qve novitii ante Tyrocinium ſuæ artis (ein Meiſter-Stücke) edere : ſecùs qvi fecerint, per ipſum loci Magiſtratum multantur. Ne dicam : qvòd non tantùm legibus, partim communi Collegii ſuffragiô, partim à Magiſtratu latis vivant Opifices, ſed & qvotannis è communiori obſervatione qvosdam qvaſi præſides habeant, qvibus Aſſesſores & qvidam qvaſi operis Cenſores adjuncti.

CXL.

Poſt tantam hanc Opificum æqvè ac Mercatorum Belgii Fœderati freqventiam qvi tertiam ſibi heîc faciunt paginam?

Tertiam sibi *paginam* in iis, qvi plurimum ad Fœderati Belgii magnitudinem conferunt, *Nautæ, Agricolæ & Piscatores.*

CXLI.

Nautarum qvidem Belg. qvanta copia, qvis ordo, qvæ differentia, qvæqve & ipsius rei nauticæ ratio?

Certè qvòd *Florus L. 2. c. 7.* de *Rhodiis* dicit, vocando eos *Populum nauticum*, maximè in Batavos & Zeelandos convenit. Apud hos qvippe *tanta nautarum copia est, qvanta propè muscarum, qvando caletur maximè.* Ipsi interim *in duas* distingvuntur *Classes*, estqve prima *nautarum, qvi extra Provincias Fœderatas armis instructis navibus longè abeunt*: altera *nautarum, qvi in Fœderatis Provinciis* varia loca adeundo manent. *Generalissima illorum distinctio* hæc est: *qvâ in nautas, qvibus obseqvii solùm gloria relicta. Cum imperio sunt reliqvisqve digniores Navarchus*, vulgò per excellentiam der Schipper dictus, *Navis gubernator*, der Steuermann/ *Consiliarius nauticus* der Hochbootsmann/ *Proreta* vulgò Schinmann dictus, *Pilota*, der Piloot/ qvi vada explorat, *Naupegus*, Schiffs-Zimmermann/ *Præfectus tormentorum*, Busch-schieter/ *Præfectus penuarius*, Botteller/ *Coqvus*. Qvod ad *nautarum vulgus*, sive *socios nauticos* attinet, vocantur illi inter Belgas Matrosen/ aut Boots-Gesellen. In navibus verò penè æqvali locô ac ordine censentur, præqve cæteris obseqvium Præfectis nauticis, potissimum verò Navarcho debent: qvanqvam & ipsi sæpe inæqvale stipendium ob majorem aut minorem navigandi peritiam ac experientiam accipiant. Cæterùm, *qvi extra Provincias navibus suis vix abeunt, nautarum* alii *homines & merces simul vehunt, aut merces tantùm.* Ubiqve aut *majoribus*, aut *minoribus* utuntur *navibus. Minores naves*, sive *scaphæ*, aut *remis aguntur* & *contis potissimùm*,

aut

aut etiam *velô ordinariô cursum promovent*, aut deniqve *eqvis trahuntur*, dictæ Treck-schuyten. Ejusdem ferè generis sunt illæ planæ, similes ratibus, Blot-schuyten/ inserviuntqve vini potissimùm, olei & similium rerum doliis deportandis. *Naviculæ minores*, qvæ ventô qvoqve ordinariô utuntur, inter vicinas Frisiæ civitates & pagos tantùm commeant. In Hollandia verò eqvorum subsidiô potissimùm trahuntur, tàm convenienti ordine, ut qvis definitè prænôsse possit horam, qvâ in hunc illumve locum pervenire possit domumqve redire. Ut igitur viatoribus melius consuli possit: hora certa definita est, qvâ naves minores, qvæ hominibus solis devehendis inserviunt, solvere debeant: pretium qvoqve definitum est, pro diversa anni tempestate varium plerumqve, qvod à singulis viatoribus solvitur.

CXLII.

Qvæ qvantáqve rei agrestis æqvè, ac rurestris ratio in Belgio habetur?

Magna certè Agricolarum ac Rusticorum per Belgium ratio habetur. Est enim ingens illorum ibi cum ob pagorum multitudinem, tùm obsreqventia culti soli jugera, multitudo, ipsiqve nullibi majori fruuntur libertate. Duplex autem in Belg. unito *ager* est, qvi coli solet in Belgio, *compascuus* alter, Weidland / alter *restibilis* ut *Columella* loqvitur, Bauland / qvi qvidem frugis omnigenæ ferax est, nec tamen incolis suis alendis sufficiens. *Compascuus* admiraculum usqve lætus ac luxuriosus in Hollandia, Frisia, Omlandia, &c. est *ager*, indeqve & ob hunc ipsum graminis lætioris proventum, maximus armentorum in Fœderatis Provinciis numerus occurrit; præ cæteris verò vaccarum, qvarum non solùm incredibilis ibi invenitur copia; sed & major, qvàm in ullo alio terræ angulo fœcunditas, à qva admiranda illa lactis abundantia provenit, qvo bis cotidiè ingentia vaccarum ubera distenduntur.

CXLIII.

Res Sylvestris per omnes fœderatas Provincias qvomodo se habet?

Sylvis totum destituitur Belgium fœderatum: unde & lignum, qvod cum ad ædificandas naves, tùm ad extruendas ædes adhibeatur, aliunde, è NorWegia nempe, affertur. Nec & Belgis sunt, qvæ contra frigus sufficientia præsidia suppeditare qveant. Admirabili interim ratione regionibus hisce Deus succurrit, terram sic præparando, ut ex ea glebæ erui possint, qvæ tessellatim divisæ, & dein aut vento, aut sole siccatæ abundè alendo igni in omnium, etiam tenuiorem, focis sufficiunt. Ustibiles hæ glebæ, qvum earum materia non tantùm bitumine terreo, sed & sulphure constet, non inconvenienter à doctis Viris *cespites bituminosi*, vulgò Torffen/ aut Turffen/ vocantur. Vide sis singularem *Martini Schoockii de Torffis Libellum*, omninò dignum, qvi legatur. Expectationi siqvidem Lectoris sui omni ex parte satisfacit.

CXLIV.

Qvanta porrò rei hortensis ibidem Cura?

Tanta certè illius cura in Belgio est Fœderato; qvanta vix ullibi. Tam spatiosa namqve & ampla ibi occurrunt *Pomaria*, ut paria cum iis facere possint, qvæ Alcinous possedisse perhibetur. Maximè autem inveniuntur in *Betua*: ubi æstivô tempore per aliqvot milliaria contiguæ arbores omnis generis refertæ notari possunt. Qvantum ad *Hortos*: plurimi omninò in Fœderatis Provinciis inveniuntur. Ecce enim & ipsi privati homines per Hollandiam ac Zeelandiam Hortos ostentant, qvi ferunt, qvicqvid herbarum, florum, seminum, bulborum edulium & non edulium, arborum, fruticum, & vitium totus Orbis suppeditare potest. Præ cæteris verò multos admodùm flores juvant, ut non sine ratione aliqvis existimet, ipsam Flo-

ram

ram inter Reip. hujus fines suas constituisse. Integri hinc indices Tuliparum ac hortensium cariophylorum, secundum diversa nomina Belgica distinctorum extant: unde facilè studium Belgarum circa florum culturam cognoscere licet.

CXLV.

Qvid obiter heic in Belgis notari meretur?

Meretur in ipsis notari insignis illa Tulipomania, qvæ ab Anno 1635. ceu Epidemicus qvidam morbus omnis ordinis homines, ipsos cerdones & textores qvoqve, per fœderatas Provincias ita occupaverat, ut in variis Urbibus, Alcmariæ maximè, Harlemi, Goudæ, Medioburgi, Ultrajecti, cauponæ qvædam, ceu mercatoriæ bursæ constitutæ haberentur: in qvas lepidæ hujus insaniæ mystæ convenirent, floremqve anno demùm subseqventi nasciturum, aut tuberculum bulbo adnasciturum, ratione etiam ponderis habitâ, ingenti pretiô venderent, uno elegantiorum florum bulbo duobus, aut tribus florenorum millibus æstimari solito.

CXLVI.

Tulipa cujus est nominis?

Nominis est Turcici. E Turcia enim hic flos allatus gentis nomen retinuit, qvod & *pileum* notat *Turcicum*, & hunc *florem, qvi pileum Turcicum, Tulipantum* Turcis dictum, *refert.* Uti verò flos, qvi in Thracia maximè proprias habuit sedes, & à Turcis ipsis studiosè cultus pretioqve æstimatus apud *Busbeqvium Ep. 1. Legat. Turc.* legitur, à similitudine pilei Turcici, pileus Turcicus à figura globosa, qva refert τολύπην. h. e. *lanam purgatam inqve globos compositam, ut colo adoptetur*, *Tulipant* vocatus videtur. Qvicqvid sit: nec tamen ratione nonnemo Eruditorum dicit: *fortè & nomen Tulipam habere ab antiqva voce Belgica Tulpe, aut Tulpisch: qvomodo vocatur homo stolidus & bardus.* Facta enim Tulipa est, qvum modus non ser-

servatus in ejus cultura fuerit, in Belgio *herba stultitiæ.*

CXLVII.

Sed, missâ, præter agrestem pariterq; Sylvestrem re hortensi, qvid de piscatu jam Belgico rogatus mihi referes?

Fluviatilium piscium majores salmonibus non occurrunt, qvi qvidem qvanqvam mari vernaculi sint, inqve eo se multiplicare soleant; fluvios tamen ingrediuntur, aqvæqve dulcioris beneficio pingvescunt, caroqve illorum mollior & delicatior redditur, tam copiosè præ cæteris ad Mosæ ostium & in Lecca capi solent, ut pauperiores vilissimo pretiô eos comparare qveant. Marini pisces multi sunt, & varii admodùm, eminentiqve præ aliis magnitudine aselli majores, qvi in maximâ copiâ in Oceano capiuntur, & ab Insulanis qvoqve, maximè Zeelandis, sale condiuntur, perqve totum terrarum Orbem deportantur, vulgò dicti Abbendauen. Qvantum ad *piscatum peregrinum*: ecce is, præter *balænas, haleces* potissimum concernit, occupatqve per Hollandiam ac Zeelandiam ampliùs, qvàm 20000. hominum: si præter piscatores, qvi pisciculos hos capiunt, ampliùs Inspectores piscatus hujus, item eos, qvi retia, qvibus capiuntur, & dolia, in qvibus condiuntur, conficiunt, aliqvis computet.

CXLIIX.

Qvum omninò qvæstuosissimus in Belgio Harengorum, sive Halecum sit piscatus, ubi, qvæso, ille instituitur?

Instituitur in *mari Britannico*: idqve fieri ajunt è tacito Regum M. Britanniæ indultu. *Horum qvippe subditi, ut Cambdenus* loqvi amat, *honorem piscandi sibi reservârunt, utilitate exteris qvasi per desidiam.* Nec minùs & in *mari Norvagico*

co idem qvotannis à Belgis institui solet piscatus. Sed fidem omnem superare videbitur: si de Harengis dixero, qvod, qvum numerum Romano ore heic eloqvi non liceat, characteribus hisce is exprimendus veniat, 1480000000. Tot namqve Harengos qvovis anno soli Batavi, à Festo D. Johannis ad Natalitia Christi expiscantur, partim in Norwagico, partim in Britannico mari. Qvod si verò numerus hic immanis esse videatur: minorem tamen justo aliqvis facilè colliget, si ipse attendat, qvotannis in eum finem ex Hollandia 1400. circiter naves solvere: præter grandiores 40. probè armatas pro illarum tutela: deinde qvod singulæ domum 20. ad minimum onera (Lasten) referant. Sunt enim, qvæ 45. onera vehant. Unumqvodqve autem onus continet 12. dolia, h. e. XII. millia Harengorum. Et sanè ter ut plurimùm è Norwagico mari onustæ domum naves redeunt; ter item ex Britannico.

CXLIX.

Qvando instituitur?

Retia non licet cuiqvam exponere, nisi post diem 24. Jun. qvi Johannis Baptistæ sacer esse solet, piscesqve vendere demùm, nisi minimum per decendium sale conditi fuerint. Ante decendium hoc, secundum stylum novum computari solitum, si qvi compendium ex distractione harengorum captent, legi fraudem faciunt.

CL.

Qvamdiu instituitur?

Totis XXVI. hebdomadibus & usqve in finem Novembris ferè Belgæ subsistunt: nec adversa tempestate, aut alius periculi metu dimoventur: qvum Angli è contrario nonnisi VII. hebdomadibus rem hanc exerceant, & mense qvidem Octobri ac Novembri, meliore piscaturæ parte à Belgis jam finita.

CLI.

CLI.

Qvomodò instituitur ?

Initiò Junii mille & amplius naves majores è Belgio fœderato emittuntur, qvas *Buysas* & *Bussas* vocant, qvarumve plurimæ centum & viginti, aliæ centum, sexaginta, qvinqvaginta Tonnarum sunt, impositis singulis 24. 18. 16. hominibus, qvibus olim 30. vel 40. naves bellicas in defensionem ab Ostendanis & Duynkerkanis adjungebant: sed sumptibus his hodiè parcitur: nec nisi 4. vel 6. ejusmodi naves in securitatem ac defensionem à piratis adjiciuntur. Naves hæ deinde Hitlandiam versus pergunt, & usqve ad 24. Jun. ibi subsistunt: Hinc porrò piscationem incipiunt, ac è regione Scotiæ & Angliæ Yarmoutham usqve, h. e. totis CC. milliaribus progrediuntur: qvò circa festum San-Bartholomæanum, perveniunt, ac tempore interjecto bis, vel ter etiam Harengis replentur, qvos aliæ naves ipsis obviam venientes excipiunt, acceptosqve Harengos in alias Regiones statim exportant.

LXII.

Qvantô cum lucro instituitur?

Lucrum, qvod ex hoc piscatu trahunt Belgæ, est maximum, singulæqve naves; una vice repletæ, MMD. Imperiales putantur lucrari: qvod jam si bis, terve instituatur, summam tanto majorem efficit: Unde & tutores orphanis non melius prospicere possunt: qvàm si pecuniam eorum in Bussas ejusmodi impendant.

CLIII.

Qvæ optima tamen atqve uberrima Harengorum est captura?

Est ea, qvæ fit à medio Augusto ad Novembrem usqve. Etenim haleces, qvod mirandum, circa solstitium æstivum ex alto litora Scotiæ petunt: qvô tempore qvoqvè

qve maximè expeti & ſtatim vendi ſolent: Inde Anglica littora adeunt, fitqve tunc optima illa ac uberrima captura à Scharborrouch usqve ad Tamiſis oſtium. Poſtea procella aliqva vehementiori in mare Britannicum deferuntur, inqve eo usqve ad Natalia Chriſti offerunt ſe piſcantibus. Hinc Hiberniam utrinqve pernatantes in ſeptentrionalem Oceanum ſe transferunt, & ad Jun. qvaſi ſubſiſtunt.

CLIV.

Poſt qvæſtuoſiſſimum Harengorum piſcatum qvomodo Balænarum ſe habet piſcatus?

Per omnia is & ipſe eſt mirandus. Vaſtæ ſiqvidem & portentoſæ planè molis bellua marina harpagonibus, ſive triſulcis telis tàm ſecurè ac ingenioſè capitur: ut in Batavis completum eſſe videatur, qvod, tanqvàm Jobi, viri patientiſſimi, vires excedens, ipſe Deus ad eum dicebat *Job. 40. 20. An extrahas balænam hamo, aut fune, qvem dimerſerit lingva ejus? &c.* qvanqvam *Sam. Bochartus Tom. II. Hierozoici L. V. c. 16.* Leviathanis nomine, non balænam heic, ſed Crocodilum ſignificari velit.

CLV.

A qvibus nominatim ille ſuſcipitur?

Operam rei huic præ cæteris locant Biſcujenſes, qvi, ſi eminus belluam, caput ſuum extra mare tollentem conſpexerunt (agminatim namqve ad littus Grœnlandiæ ſæpè ludere deprehenditur) *lembo adnavigant, unumqve aut alterum harpagonem, funi alligatum, tantâ agilitate infigunt, ut bellua non animadvertat, ſe vulneratam eſſe, niſi poſtqvam longè lateqve ſangvine ſuô undas tinxerit.* Ut autem, qvi vulnus inflixerunt, tutò ſe ſubducere poſſint: tamdiu belluam ſibi relinqvunt, qvàm cum ſangvine animam effuderit: protracto dein ad littus cadavere viſcera & car-

carnem omnem coqvunt, indeqve materiam oleosam excoqvunt: qvam, vasis commissam, deinde in Patriam referunt.

CLVI.

Qvando & ubi ipse suscipitur?

Suscipitur ac instituitur in Grœnlandia, in Ursorum *Insula* & propè *Spitzbergam, appetente nempe Solstitiô æstivo*; qvando per tres qvatuorve menses dies est continua.

CLVII.

Qvanto cum commodo suscipitur?

Etiamsi non tanto cum commodo balænarum piscatus suscipiatur, qvanto cum commodo halecum ille piscatus instituitur: nec parvus tamen qvæstus est, qvem è piscatu hoc faciunt Belgæ. Oleosô siqvidem liqvore, qvi è balenarum carne excoqvitur, ac colligitur, Belgico idiomate vulgò Traen dictus, non tantùm Smegmatopœi per Fœderatas Provincias in Smegmate, more Batavicô conficiendo, utuntur; sed & is ipse longè lateqve doliis inclusus per Orbem terrarum pro axungia, à restiariis deinde conficienda, vehitur. Qvæstuosum qvoqve ossium halænarum usum in conficiendis variis ornamentis ad mundum maximè muliebrem pertinentibus, Angli nonnulli, privilegio ad hoc ab Ordinibus Gen. impetrato, ostenderunt.

CLIIX.

Iam benè itaqve omnibus ac singulis ad juvandam æqvè, ac conservandam Reipubl. Belg. potentiam constitutis, qvæ ipsa qvidem regiminis Belgici est ratio?

Supremum negotiorum fœderis ab Ann. 1587. *ante prater propter apud Ordines est Generales supremumqve eorum Senatum, qvi, qvoniam constat VII.* *Pro-*

Provinciarum delegatis, non tantùm eminenter Superioritatem, sed etiam non paucâ ratione, fœderis peculiariter complectitur. Nam (1) Supremus hic Senatus solus exterorum Principum ac Rerumpublicarum Legatos, ad fœderatos Belgas missos audit, ac vicissim Legatos pro communi omnium Provinciarum bono suo nomine ad exteros mittit: (2) Bellum suis gerit auspiciis, curatqve, ut omnia terra mariqve convevenienter administrentur, ad hoc ut disciplina sarta tecta sit: (3) Ei militare sacramentum primô locô, ut & Imperatori supremo secundô locô, dicitur. (4) Ex hoc supremo consessu tempore belli perpetuô qvidam delegantur, qvi cum supremo Imp. in expeditionem abeant, atqve de rebus majoris momenti cum ipso deliberent. (5) Suos qvoqve Delegatos in supremis Societatis utriusqve Indicæ conventibus habet. (6) Potestate supremum terra mariqve Imp. eligendi, eumqve ad juramentum adigendi gaudet. (7) Salvum Conductum cæteris, Regiones fœderatas transituri, concedit. (8) De importandis & exportandis mercibus pro bono publico statuit. (9) Transfugis, qvando visum, pro suprema sua potestate veniam promulgat. (10) In subditos partium Brabantiæ atqve Flandriæ reliqvosqve, qvi extra Fœderatas Provincias in locis, jure belli acqvisitis, degunt, omnes actus supremi Imperii exercet. (11) Operam dat, ut Fœderatæ Provinciæ mutuam inter se amicitiam & consensionem colant, tùm ratione eorum, qvæ fœdus concernunt, tùm ratione aliorum qvoqve: qvod tamen svadendo & consulendo potiùs, qvàm pro Imperio præcipiendo agit. (12) Omnia procurat, qvæ aut per specialia mandata, aut ex formula ei, tanqvam omnes Provincias fœderatas repræsentanti, specialiter commissa. Hæc, hæc scilicet Regalia illa sunt, qvæ, qvum à singularum Provinciarum Ordd. expediri neqveant, Supremus Ordd. Gen. Senatus pro re nata exeqvi solet. Potissimum tamen penes eundem Senatum summa eorum est potestas, qvæ ad Fœdus pertinent: ut sunt *novum inceptare bellum*,

pacem & inducias facere, tributa, Unionem in commune spectantia, imponere, juxta Artic. Un. *IX. per se fœdus cum vicinis facere, juxta Artic. X.* Un. *de valore pecuniæ pro se statuere, Leges ferre, juxta Artic.* Un. *XII.*

CLIX.

Qvod vulgare nomen huic est Senatui?

Vulgare nomen *Sup. emo Ordd. Gen. Senatui est*, die General-Staaten der vereinigten Niederlanden/ Lat. *Ordines Generales Fœderatarum Provinciarum*, vel etiam *Status Generales Fœderati Belgii*, solemniqve ipse *Illustrium* ac *Præpotentium* Titulô subinde gaudet.

CLX.

Qvibus eundem mihi Senatum describes verbis?

Est ordinarius Delegatorum Belgii Fœderati consessus, suprema fœderis aliorumqve nonnullorum, qvæ specialiter commissa sunt, potestate gaudens: qvâ & ipse, in militaris imprimis rei ordinariâ administratione, in fœderum cum exteris initorum curâ & observatione, in excipiendis ac audiendis Legatis, nec non singulorum fœderatorum desideriis qverelisqve qvatenus hæc etiam commune fœdus concernunt, inqve aliis omnibus agendis ac decernendis, qvæ vel legibus fœderis definitæ, vel speciali concessione attributa ipsi sunt, ad libertatem æqvè, ac salutem Patriæ communis, ubiqve sartam tectam conservandam utitur.

CLXI.

Ubi ipse habetur?

Habetur in nobilissimo totius Europæ multisqve Urbibus præferendo vico, HAGÆ-COMITUM, vulgò Graven-Haag *dicto, qvi Comitum olim Hollandiæ, nunc universalis Concilii Fœderatorum Pro-*

tra-

Vinciarum sedes est. Huc nempe per Delegatos suos universæ Provinciæ conveniunt, qvi qvondam Ultrajecti, ubi unionis fœdus ictum fuerat, conveniebant.

CLXII.

Qvando habetur?

Conveniunt Ordd. Gen. *ordinariè singulis trimestribus intermediis etiam nonnunqvam temporibus, si necessitas efflagitet*: perinde ac iisdem fere temporis intervallis Comitia provincialia passim celebrantur; Geldrica nempe, nunc Zutphaniæ & Arnhemii, nunc Neomagi; Zeelandica Middelburgi, Frisia Leovardiæ; Transisulana Vollenhaviæ; Ultrajectina etiam & Gröningensia in urbibus cognominibus.

CLXIII.

An fixus is, assiduus est?

Ut communi saluti Belgarum consuleretur, antehàc Legati Ordd. singularum Provinciarum in provincialibus Comitiis aliqvoties convenêre, qvi Tit. *Ordd. Generalium Fæderati Belgii* adepti, qvibus & *Consilium Status* additum: ut leges, à Generalibus Ordd. præscriptas, observandas aliis indiceret, inqve minoribus negotiis pro arbitrio decerneret. At verò, qvum cresceret deinceps Respubl. indeqve & Fœderatorum res magis magisqve confirmarentur, Comesqve Licestriæ, Elisabethæ Reginæ Angl. Vicarius, in Provinciis Fœderatis redux expectaretur, sed jure meritoqe metueretur, ne, qvemadmodum antea, aut ipse, aut qvis nomine ejus Delegatus, sedendo in Concilio Statûs, tùm arcana Status rimaretur, tùm sua præsentia tragulam multis deliberationibus injiceret, placuit, præter *Concilium Statûs, supremum Ordd. Generalium Consilium, Hagæ-Comitum perpetuò sedem habiturum, constitui, Consilioqve Status, veluti subsidiario hujus, minora duntaxat negotia expedienda relinqvere.* Omninò igitur *Status & fixus Ordinum Gen. Senatus* esse cœpit, qvi ante *mobilis* erat.

CLXIV.

E qvibus constat?

Constat è Delegatis Generalibus, qvi singuli ab Ordinibus earum Provinciarum delegantur, qvas repræsentant, numerò indefinito, qvibusdam Provinciis binos aliis ternos, pluresve delegantibus: qvòd non per capita, sed per Provincias, (pluribus Provinciæ Delegatis unum, solùm votum habentibus,) suffragia colligantur, singulæqve Provinciæ suis Delegatis stipendia solvant.

CLXV.

Delegati illi Generales qvot sunt Classium?

Duarum sunt *Classium*: *Nobilium* alii, alii *Civitatum Delegati*. E Nobilium Classe sistere se consveverunt assiduò in Ordd. Gen. Comitiis non pauciores tribus.

CLXVI.

Qvis ordo inter ipsos servatur?

Idem inter Delegatos Provinciarum singularum ordo servatur ratione sessionis, qvi in qvavis Provincia est receptus. Et in Geldria qvidem Ordo Eqvestris civitatum Delegatos præcedit, ac vicissim in illo Neomagensium Delegati reliqvos. In Hollandia qvoqve civitatum Delegati cedunt Nobilibus: pariter in Zeelandia illi, qvi ab urbibus delegati qvondam Delegato Marchionis Veriæ & Flissingæ, qvi totam Nobilitatem repræsentavit, cesserunt. In diœcesi verò Ultrajectensi Delegati Electorum præcedunt delegatos ordinis eqvestris, itemqve civitatis Ultrajectinæ ac IV. minorum oppidorum. In Frisia Delegati agrorum, vulgò dicti *Gæn ende VVolden*, priores censentur Delegatis Urbium. In Transisulania Nobilium Delegati pariter præcedunt Delegatos trium majorum Urbium: qvemadmodum & Nobiles reliqvos, qvi è Zeelandia delegati

ti sunt. Ut verò Groninga præcedit Omlandiam, ita Delegatus illius Delegatum Omlandicum.

CLXVII.

Anne sunt perpetui?

Tempus ipsis non est definitum, qvibusdam Provinciis in *biennium*, aliis in *triennium*, nonnullis in *sexennium*, paucis verò ad *vitam* potestatem adeundi Comitia Delegatis suis prorogantibus.

CLXIIX.

Idemne jus singulis competit?

Idem certè Delegatis singula jus competit. Nec enim uni Provinciæ alteri per Delegatos suos imperare fas est. Et qvanqvam Hollandia, reliqvis potentior, è consvetudine qvosdam ex aliis provinciis non rarò in suas partes pertrahere soleat, maximè si qvando ei adhæret Zeelandia: nec vires tamen & dignitas, qvibus inter se non multùm discrepant Provinciæ, impediunt, qvo minùs in Collegio hoc supremo omnes pari jure gaudeant.

CLXIX.

Num verò pro sua autoritate ipsi ubiqve statuere possunt?

Nihil Generales Ordines, qvi repræsentant Ordines earum Provinciarum, à qvibus delegati sunt, statuere ultra ea possunt, ad qvæ exeqvenda mandata acceperunt. Si qvæ igitur nova negotia emergant, novis mandatis ab iis, qvi jus delegandi habent, instrui debent: si à supremo Gubernatore, aut certæ alicujus Provinciæ Delegatis, aut à Fœderatorum Regum ac Provinciarum Legatis, aut à privato etiam aliqvid proponatur, qvod in commune salutare videatur, illudq; majoris res sit momenti, singularum Provinciarum Delegatis in mandatum datur: ut scribant ad Provinciæ suæ Ordd. secundum qvorum decreta, habitâ ratione prævalentis assentium numeri, dein commune decre-

 tum

tum Ordd. Gen. nomine conditur, pluraqve ſuffragia prævalent ſemper: niſi agatur aut de Tributis, aut de iis, qvæ ſummam Reip. ejusqve ſalutem concernunt. In his qvippe unanimis omnium Provinciarum conſenſus reqviritur.

CLXX.

Qvid inde liqvet?

Liqvet è dictis, Delegatos Ordines nonniſi fiduciaria ac delegatâ poteſtate gaudere. Eorum ſiqvidem Edicta ac Leges aliter non valent, qvàm qvoad Ordinibus ſingularum Provinciarum, à qvibus delegati ſunt, placeant. Ad hos itaqve Edicta ac Leges, qvô publicentur, non diriguntur per *modum imperii*, ſed *Supplicationis potius.* Unde in Diplomatibus ordinariis hæc occurrit formula: *VVy entbyeden ende verſacken onſen lieven ſeerbeminden de Staten, Stadthonderen, Gecommitteer de Raden, ende Gedeputeer de Staten van de Provincien reſpectivè, van Gelderlandt, &c.*

CLXXI.

Qvæ ſuffragandi heic obtinet ratio?

Ratio ſuffragandi in ſupremo Ordd. Gen. Senatu hæc obtinet, ut primò rogetur Geldria, dein Hollandia, tum Zeelandia, ac poſtea Ultrajectini, *Friſii, Tranſiſulani, atqve noviſſimè Groningani cum Omlandis.* Omnium ſententiis auditis, breviter iisdem repetitis, qvi præſidet pro tempore, & ſecundum hoc, qvod plures Provinciæ probant, concludit: niſi tam arduum ſit negotium, ut ampliandum fuerit, Delegatiq; Provinciarũ Ordines provinciales ſuos conſulere voluerint. Qvod igitur concluſum eſt, mox Graphiarius in ſcriptum redigit, cui nomen deinde ſuum ſubſcribit Præſes, & poſt eum Graphiarius.

CLXXII.

Qvis præſidet?

Non ſemper unus idemqve ſupremi hujus Senatûs

eſt

est Præses: Sed singulis octiduis mutatur, ejusqve personam constituunt, viribus recurrentibus, nunc Geldriæ; nunc Hollandiæ, tandem etiam aliarum omnium Provinciarum Fœderatarum Legati.

CLXXIII.

Qvod Præsidis officium est?

Officium Præsidis est: (1) *suffragia*, non qvidem viritim, h. e. secundum numerum Personarum, sed membratim, h. e. secundum numerum provinciarum, *colligere*: (2) *collectis iisdem ac* repetitis *concludere*: (3) *conclusis subscribere*.

CLXXIV.

Qvis ipsa dirigit Comitia, inqꝫ iis disponit omnia?

Comitiis prudenter dirigendis praeest qvàm augustâ appellatione ADVOCATUS PROVINCIALIS, qvi & PENSIONARII Titulo venit. Is Hagæ habet domicilium, nec alio vel in Hollandia, vel alibi, qvàm qvod impositum, fungitur munere, apud civitates, pagos, collegia, privatosqve omnes incolas cùm Hollandiæ tùm aliarnm Regionum neutrarum se gerens partium, nemini obligatus, ipseqve curare, qvantum fieri potest solitus: ut Jura, Privilegia & Consvetudines Provinciæ Ordinumqve Autoritas illæsa servetur.

CLXXV.

Qvæ propria tanti directoris sunt munia?

Sunt (1) *omnia Ordd. Comitia pro[..] observare iisqve stato tempore*, nisi morbus aliave causa impediat *interesse*: (2) *congregatis Ordd. prima Comitiorum die brevibus ea, de qvibus agendum, cum vivâ voce, tùm ex scripto, commemorare, de singulis Nobilium Civitatumqve Delegatos sententias rogare, easqve fideliter notatas summâ silentii fide legere, & ,qva*

prævaleant, indicare, ut, qvod facto opus, fiat: (3) *omnium Actorum Catalogum conficere, Constitutiones omnes, idqve genus alia*, qvæ alicujus ponderis, *extendere intra octavum post singula Comitia diem Nobilibus & Civitatibus singulis Actorum omnium, qva præteritis nata Comitiis, ut exscripta mittantur, curare.*

CLXXVI.

Cujus tibi jam Gentis Senatui respondere Supremus ille Ordd. Gen. Senatus videtur?

Videtur is aliqvi ex parte Senatui Gentis Romanæ respondere: utut Respubl. Romana simplex & numero una esset. Verum enim verò, qvemadmodum *Polybius*, gravissimus Histor. R. autor, ostendit non penes Senatum summam fuisse Imp. R. dignitatem: ita summum Imperium non est penes illos Ditionum Legatos, qvi Generales Ordd. dicuntur: sed penes uniuscujusqve ditionis Ordd. qvi ad opem mutuam arctissimó fœdere connectuntur: adeò qvidem, ut in Generalium Ordd. potestate ea sint omnia, qvæ ad communem spectant defensionem, manentibus rebus, cæteris penes Ordd. singularum ditionum. Itaqve exemplo heic etiam sunto magnæ illæ Græciæ urbes, v. g. Athenæ, Thebæ, Corinthus. Iis namqve singulis in se unum erat Imperium; neqve tamen eò minus adversus vim Persarum inter se colligebantur, atqve ad communia fœderis negotia institutus Conventus Amphictyonum.

CLXXVII.

Qvandoqvidem ita se Supremus Ordinum Gen. Senatus habet, qvos tamen nævos in eodem Conringius observat?

Hos duos præprimis *nævos* aliter *Germ. nostra Goldastus* in Supremo Senatu Belgico observat, qvod (1) *non*

non iidem ad illum mittuntur: (2) *qvòd qvovis octiduo mutent Præsidem, cumqve eo consilia.* Mittuntur eô sæpè: qvi eorum, qvæ ad fœdus pertinent, exiguam habent notitiam, aut eorum, qvæ antehac constituta, prorsus sunt imperiti. *Nec & parum interest*, inqvit *Conringius, qvalem habeas Consiliorum Directorem? Potest enim fieri, ut altero octiduo sit Præses prudens, alterô imprudentior. Longè itaqve consultius foret, Oldenburgeri judicio, si ambulatorii Præsidatus longiùs extenderentur, ad minimum in tempus annuum; tùm etiam, si Pensionarius, qvi Senatui interest, summâ dicendi libertate, ut & admonendi, gaudere deberet.* *Hoc* enim *modo fore*, ille sibi persvadet, *ut res longè feliciùs sæpe numero expedirentur.*

CLXXIIX.

Qvô eosdem remediô nævos corrigere Belgæ laborant?

Laborant datos nævos corrigere SENATU PERPETUO, qvi socius Supremo Ordd. Gen. Senatui additus, ipse verò longè seriùs, qvàm ille alter, ex consilio optimi deqve fœderatis Provinciis optimè meriti Principis, Wilhelmi Auriaci, institutus solet appellari der Raeth van Staten / (qvasi *Consilium Status Fœderatarum Provinciarum* dixeris) obtinetqve pariter cum Ordd. Gen. Collegio *Hagæ-Comitum* in eadem Arce locum.

CLXXIX.

E qvibus Consilium hoc Status constituitur?

Constituitur ex singularum Provinciarum Delegatis, Præside perpetuô existente, qvando occurrit, & adest, qvi & ibi jus suffragii habet, *Supremô militiæ Imperatore.*

CLXXX.

Qvot Assessores, sive Senatores habet?

Habet Senatores è Provinciis delegatos XII. è Gel-

drîa scil. *duos, ex Hollandia tres, è Zeelandia duos, è Frisia totidem, atqve è tribus reliqvis Provinciis singulos.* Duodecim hi Viri, si Supremus militiæ Gubernator absuerit, per vices viritim præsident: qvemadmodum qvoqve viritim suffragia ferunt, ita ut tot suffragia numerentur, qvot sunt Capita, valeantqve instar omnium ea, qvæ numerô prævalent.

CLXXXI.

Qvi & insuper in Consilium hoc Status admitti solent?

Solent & admitti illi, qvi Supremo militiæ Imperatori Successores sunt destinati: qvò sic in tempore Respubl. curandisqve rebus adsvescant. Ita Principis Henrici filio admodùm adolescenti ad hoc Consilium aditus factus legitur. Laudabile utiqve institutum hoc est, exemplo Romanorum, qvi filios suos in Curiam ducebant.

CLXXXII.

Qvæ negotia eò pertinent?

Pertinent ad Consilium Statûs omnia ordinaria & extraordinaria negotia minora, per Ordd. scil. Gen. delegationem commissa: qvæ commune fœdus ac militiam spectant. Posteaqvam enim *ordinaria & extraordinaria majora ejus species negotia* cum Republ. ita crevissent, ut omnibus expediendis non par esset Supremus Senatus, hujus demùm auspiciis Consilium illud institui cœpit.

CLXXXIII.

Qvæ ejusdem Collegii est ratio?

Ratio hæc est, ut ordinariè per se solùm congregetur, extra ordinem verò aliqvando coëat, & congregetur una cum superiori Ordd. Gen. Collegio. Hoc qvotiescunq; fit, si accedat Supremus militiæ Præfectus, ipse non inter Senatores hosce aut Collegii hujus Assessores consider, sed inter eos, qvi Ordd. Gen. nomen

fe-

ferunt, honoratissimum locum in Superiori parte oblongæ mensæ occupat, assessoribusqve Consilii Status dimissis, ipsi fas est adhuc manere, atqve ulterioribus Ordd. Gen. deliberationibus interesse. Qvotiescunq; verò ordinariè Senatus hic solus congregatur, duo ei, *Voto* solummodò *deliberativo*, neutiqvam *decisivo* gaudentes, *Supremus Rationum Magister*, qvem vulgò Thesaurarium vocant, & *QVæstor Generalis* assident.

CLXXXIV.

Qvæ differentia?

In Conventu hoc non ita feruntur Vota, ut in Conventu supremo: solet deinde Conventus hic habere, & antehac habuit perpetuum Præsidem, Imperatorem scil. *Bellicum, sed per Vices unum è Delegatis Ordd.* Accedit: qvod illi, qvi in hoc Collegio versantur, non sint ita mobiles, & dignitatem, si non perpetuam, per multos tamen annos habeant. Secùs verò in Supremo fit Conventu.

CLXXXV.

Qvâ pollet dignitate?

Dignitate nonnisi magistrali pollet. Reverà enim Magistratus est Conventus hic, habetqve suam potestatem dependenter.

CLXXXVI.

Præter ordinarios hosce, eosdemq; majores, Hagæ notari solitos, Consessus, qvod amplius occurrit Concilium?

Occurrit Concilium Magnum, vulgò de Groote Vergaderingh / *extra ordinem Haga-Comitum ob negotia graviora taliaqve, qvibus expediundis non videntur sufficere ordinarii Assessores, cogi solitum.* Non coit verò, nisi in congregationem omnes consenserint Provinciæ. Hæ certè non solùm tempus condicunt,

cunt, & ſpectabilem aliqvem Delegatorum numerum eligunt: verùm etiam in Comitiis antè diſcutiunt omnia ea capita: de qvibus deliberabitur, ut ſuis Delegatis certa ac definita mandata dare qveant. Etiamſi igitur Concilium hoc, qvamdiu congregatum eſt, Ordd. Gen. conſeſſu ſuperius cenſeri debeat, adeò, ut ab eo exterorum Legati audiri ſoleant; nec tamen pro arbitrio qvæcunqve negotia expedire poteſt, iiqve, qvi Delegati ſunt, ſæpè neceſſum habent, ad ſuos, à qvibus delegati, ſcribere, aut ad eosdem excurrere: qvò in Comitiis ac amplioribus Conventibus certi qvid definiatur.

CLXXXVII.

Cujus verò rei in tribus iſtis, ordine recenſitis, ac definitis Collegiis, imò & per totum Fœderatum Belgium, maxima ac præcipua eſt cura?

Cura præcipua ac maxima, ut in Collegiis prædictis, ita per totum Belgium, REI *eſt* MARITIMÆ. Qvoniam enim Batavi arctis terrarum limitibus includuntur, defectum crebris & ampliſſimis navigiis compenſant: ita qvidem, ut ſi numerum Belgarum computare velimus, plures reperire liceat, qvi undis innatent, qvàm qvi agros ac continentem incolant. Non proinde eſt mirum, *qvod præcipua ac maxima cura apud Belgas, inqve eorum Collegiis, ſit rei maritimæ.*

CLXXXIIX.

Herine demùm, aut nudius tertius demùm res maritima apud Belgas floruit?

Floruit jam à multis Seculis apud Belgas res maritima. Et certè indicia ſuppetunt jam Carolingorum tempore Belgas navigationis ac negotiationis ſtudioſiſſimos fuiſſe. Qvid? qvòd legere ſit in Tabulis publicis:

blicis: ipsis Friderici qvoqve Imi ævo cum transmarinis populis commercia fuisse.

CLXXXIX.

In eandem rem qvæ Consilia ab Ordinibus Gen. electa hodiè ac constituta habentur?

Habentur electa ac constituta diversa per Belgium fœderatum Consilia maritima, qvæ totius communitatis fœderatæ nomine res maritimas tractent, vulgò COLLEGIA ADMIRALITATIS dicta. *Tria* nempe in *Hollandia* sunt constituta, *Amsteldami* puta, *Roterodami* & *Hornæ*, qvod interdum *Enckusam* transfertur; *unum* in *Zeelandia, Middelburgi* puta; *unum* & in *Frisia, Documi* puta & *Harlinga*. Singula hæc è VII. Senatoribus constare dicuntur, Caputqve & Præses eorum omnium supremus Gubernator esse solet.

CXC.

Qvod præcipuum eorundem Consiliorum est munus?

Munus præcipuum est providere: ut (1) *libera sint maria & navigationes*: ut (2) *Classes & naves bellicæ omnibus rebus necessariis sint instructæ*: ut (3) *Controversiæ nauticæ decidantur.*

CXCI.

Publicæ illæ naves qvæ imprimis curare debent?

Curare debent: ut (1) *naves mercatorias contra hostes tueantur*, qvod vocant Convoyren/ qvasi *comitari* dicas: ut (2) *mare ac hoste ac piratis purgent*, qvod vocant Kruyssen (Kreutzen) qvasi *discurrere* dicas: (3) ut *aditus Provinciarum maritimos custodiant*, qvod vocant Wachten/ qvasi *in statione esse* dicas.

CXCII.

Qvæ sunt propriæ naves publicæ?

Sunt,

Sunt, qvæ impensis publicis instruuntur atqve adornantur: qvum *privata* illæ *naves*, vel *in bellicis hostium navibus in proximo mari persequendis*, vel *in capiendis diripiendisqve iis occupatæ*, *auspiciis qvidem publicis, sed privatorum saltem hominum impensis, instruantur.* Nam statim ab initio Reipublicæ hujus consultissimum existimatum fuit, præter vim maritimam, qvæ omnis maritimo imperio conservando impenditur, inqve idoneô armatarum navium numerô consistit, privatos qvoqve propositis præprimis publicis, ad rem maritimam invitare: cui & ipsi plurimi se partim ob spem prædæ amplissimæ, partim etiam, ut propositis præmiis fruerentur, dediderunt.

CXCIII.

Navibus cùm publicis, tùm privatis qvis cum maximo præest imperiô?

Præest illis omnibus cum maximo imperio ARCHI-THALASSUS, *vulg* Admirael Generael / qvi Supremus Fœderatarum ditionum Gubernator, aut Imperator est. Neqve tamen ille se præsentem sistit in maritimis expeditionibus, qvum ejus *Vicarius Supremus*, qvi vulgò Luytenant Admiral appellatur, supplet.

CXCIV.

Admirael *qvi vulgò vocatur, sive Admiralius, in genere qvid rei est?*

Est *Præfectus ac Custos maris, Græco vocabulo* Thalassiarcha *vocandus.* Unde & ADMIRALLATUM *Præfecturam maris* explicant: qvæ *Ahasvero Fritschio in supplemento Speidelio-Besoldiano notabiliorum verborum, rerum, antiqvitatum, clausarum & terminorum Juridico-Polit. p.* 8. nihil aliud, qvàm *jus est tuitionis & defensionis maris, qvæ adeò juribus regiis adhæreat, ut Angli* ap. Selden. L. [illegible]. de Mari Clauso c. 27. *conqvesti fuerint, qvod Rex Franciæ propriò ausu Admirala-*

ralatus officiò ac titulò uteretur: qvem tamen justâ de causa Anglus sibi tantùm vindicaret. Sic igitur *summa* illa *maris custodia,* vulgò *Admirallatus* dicta, insisignis majestatis nulli subditæ, nec nisi Deum & ensem recognoscentis, indicina est.

CXCV.

Qvid & nominis ipse est?

Nominis est peregrini, qvi vulgò vocatur ADMIRALIUS, *rectiùs* si originem vocis spectes, AMIRALIUS *dicendus.* Omninò enim est ab Arabico אמיר *Amiras,* Turcicè *Emir*: qvòd *Dominum, Imperatorem, Principem absolutum* significat, à Rad. אמר *precepit, jussit, constituit, regnavit. Qvatuor Pratores,* scribit *Sigebertus in Chron. in Regno Saracenico statuit, qvi Amirai vocabantur, ipse verò Amiras vocabatur.* Ivo Carnotensis *in Chron. Arabum Amiras, missus ab Humaro cepit Casaream Palastina.* Matth. Parisius ad Annum 1203. *Procurator civitatis, qvi Lingvâ Turcicâ Emir dicebatur.* Similiter Scriptores Græci. Nam apud *Zonaram* in *Michaële Paphlagone legas, Caliphami dictum esse Amiram.* Ab AMIRAS igitur rectè à M. VOSSIO, Seculi nostri Varrone, *Lib. II. de Vitiis Serm. Lat. cap. 7.* AMIRALIUS esse creditur ac dicitur: pro qvo, qvi etymon ignorarent, qvasi ab *admiratione* esset, ADMIRALIUS dixêre, vel ADMIRALUS, ut est in *Chron. Casinensi Lib. 3. c. 44.* & alibi. Imò & *Admiratus,* vel *Admiraldus* vitiosè apud *Rogerum de Hoveden T. II. Annalium,* & *Turpinum de vita Caroli M. cap.* 17. & 20. legitur. Longissimè verò abit ab origine *Admiravisus*: qvod apud *Matth. Parisium in Hist.* legere est. Proximè contra ea ad veram originem vocis accedit *Fr. Junius Not. ad Codinum de Offic. Amiralis* vocem hybridam esse censens, eamqve conflari ex Arabico *Emir,* sive *Amira, Dominum,* aut *Principem* signante, & Græco Ἅλιος *marinus,* qvasi *Dominum marinum* dicas.

CXCVI.

CXCVI.

Qvum crebra jam supremi Reipubl. ac militiæ Belg. Præfecti, sive Gubernatoris mentio facta sit, ecqvis is ipse est?

Est certè communis Imperator bellicus, qvem Ordines Gen. solent constituere, confirmare, inqve sacramentum VII. Provinciarum adigere, ut supremus sit Reipubl. & militiæ Præfectus, respectu qvidem Reipublicæ Tit. *Excellentiæ* GUBERNATOR; respectu verò militiæ CAPITANEUS GENERALIS dictus.

CXCVII.

E qva nominatim Familia in hunc usq; diem supremus hic Reipubl. ac militiæ Præfectus constitutus est?

Supremi Gubernatoris ac militiæ Imperatoris dignitas in illustrissimam Nassoviorum Familiam in hunc usqve diem ab Ordd. Gen. collata est, primò Gulielmo, deinde Mauritio, Friderico Henrico, & præterea Gvilielmo hujus filio eo honore fungentibus: nisi qvod inter Gvilielmi I. & Mauritii Præfecturam *Robertus Dudlæus* Anglus, Lycestriæ Comes, qvòd tùm & adolescens admodùm Mauritius esset, & Anglorum Regina Elisabetha ingentes suppetias ea lege, ut Anglorum aliqvis summâ Præfecturâ ornaretur, tulisset Fœderatis, intercesserit. Hodiè post varia impedimenta, ab Adversariis objecta, in eundem tandem dignitatis gradum emersit GVILIELMUS, sive, ut vulgò scribitur, WILHELMUS III. *filius Wilh. II. posthumus*, perpetuô qvidem Edictô, qvô Gubernatoris in Hollandia munus extinctum fuerat, eôdem, qvô sancitum ante paucos annos fuerat, fervore ejuratô.

CXCIIX.

Cur verò è Nassovia, nec ex alia qvacunq; Familia, constituere placuit Supremum Præfectum?

Tri-

Triplex hujus rei causa est. Prima sunt *Familiæ Nassovicæ in Rempubl. Belg. merita.* Primus siqvidem Wilhelmus, Princeps Auriacus, fundamenta libertatis posuit. Ejus verò filii, Mauritius ac Frid. Henricus, eam ad summum potentiæ ac majestatis fastigium duxerunt. *Altera causa* est; *qvòd Familia hæc amplissimas in Belgio fœderato ditiones & opes possideat. Tertia* est: qvòd *Nassovii imprimis, Belgarum moribus assueti, qvàm optimè illud temperamentum nôrint, qvô populi hi maritimi gubernandi essent.* Familiaritatem puto Procerum & amorem ac benevolentiam populi, duo firmissima felicioris in Belgio gubernationis fulcra.

CXCIX.

Qvâ ipse, vel semel constitutus, autoritate in Ordinum Comitiis pollet?

Ut *Supremus ditionum & militiæ terrâ mariqve Imperator nullum in supremo Ordd. Gen. Senatu sententiæ dicendæ locum habet: ita nec ulla in Comitiis Ordinum vel Generalium, vel Particularium, nisi consulendi, autoritate pollet.* Qvare & nunc moribus receptum est, ut Ordinum, qvi Hagæ agunt, Syndici Præsidesqve cotidiè ante horam, Conventui indictam, Gubernatorem conveniant, ejusqve sententiam perrogent de iis, qvæ in deliberationem ventura sunt. Est & publicarum privatarumqve Controversiarum, qvæ inter totos singularum ditionum Ordines, vel inter Ordd. & qvosdam subditos graviter exoriuntur, Arbiter.

CC.

Qvam tamen remotiores Indorum Nationes ac Reguli eidem autoritatem tribuunt?

Tribuunt in literis fœderibusqve cum Belgis fœderatis initis summam huic Præfecto ac liberrimam autoritatem, absolutumqve in omnia dominium, Rei-

 publ.

publ. hujus prorsus ignari. Nec verò formulas illas Ordines repudiant: eò qvod illæ Gentes summo unius imperio assvetæ, nullas Respubl. æstiment, nisi in qvibus penes unum vis Majestatica.

CCI.

Qvas ipsas interim togatus officii sui potestativi partes gerit?

Potest (1) *eximere pœna capitalis reos*: (2) *in Provinciis, ubi sunt Curiæ judiciales, præsidere potest*, nomenqve ac titulus suum omnibus actis decretisqve, ibi dein conditis, præmittere: (3) pro *suo absoluto arbitrio*, & ubi receptum antiqvitùs. *sive ex numero certo nominatorum singulos eligendo Magistratus constituere potest.* Potest (4) *in suis propriis causis ad externos Principes ac Respubl. Legatos mittere*: (5) *ea, qvæ ab Ordinibus Provinciæ illius, cujus Gubernatorem agit, aut aliàs ab iisdem approbata sunt; executioni mandare potest*: (6) *majorum deniqve controversiarum esse potest Arbiter.*

CCII.

Sagatus qvid potest, qvid non potest?

Cogere militarem Senatum, è Castrensibus Ducibus qvi constet, ibiqve in medium consulere; & leges militares, qvæ faciant ad meliorem castrorum atqve expeditionis disciplinam, *summus Præfectus condere potest.* Cæterùm, *suscipere expeditionem, castra movere, urbes hostiles obsidere, in agrum hosticum excurrere, aut aliqvid majoris operis moliri,* sine expresso Fœderatorum consensu, *non potest.*

CCIII.

Qvid in ipso tunc temporis præprimis est magnificum?

Magnificum præprimis *hoc est: qvòd,* ubi in castris summus Præfectus agit, inqve ipsa est expeditione, *omnes vacuas factas militares dignitates, in qvoscunqve*

vult;

vult, conferendi liberrimam habeat & absolutissimam autoritatem.

CCIV.

Qvi in expeditionem abeunti adduntur Comites?

Adduntur summo huic Præfecto, sive Imperatori, in expeditionem abeunti tres, qvatuorve, aliqvando plures è Fœderatorum Ordinum Senatu Comites, qvi & in castris referant Reipubl. majestatem, & in arduis negotiis à consiliis sint Imperatori, inqve iis, in qvibus id necesse est; decretis Imperatori autoritatem concilient.

CCV.

Num unum verò eundemqve, semper Præfectum universa Respubl. confœderata habuit?

Hornius eqvidem in *Orbe* suo *Politico* de Provinciarum Fœderatarum Præfectis ita loqvitur, ac si omnes VII. unum eundemqve Gubernatorem habuerint. Verùm heic inter *supremum militiæ terrâ mariqve Capitaneum* & *Supremum Reipubl. Gubernatorem* distingvendum puto. *Ille certè unus idemqve à Mauritii tempore cunctis fuit Provinciis: hic verò non omnibus unus fuit.* Nam Frisia, cui Gröninga etiam cum Drentia nonnunqvam adhæsit, peculiarem semper & ab eo, qvi reliqvis Provinciis præfuit, distinctum Gubernatorem habuit. Ita hodiè plerisqve qvidem Provinciis Gubernatoris Titulo præest *VVilhelmus Henricus*, Princeps Auriacus. Frisiam verò *Henricus Casimirus*, ex illustri item Nassovica domo oriundus, gubernat.

CCVI.

Anne Gubernatorum horum præsentia ægs necessaria Provinciis Belg. ut ea destitui neutiqvam possint?

Ita existimant qvidem nonnulli extranei Script. sedetqve eedem sententia adhuc per ipsum Belgium in qvammultorum animis, qvi nesciunt distingvere *inter ea, qvæ in Unione Ultrajectina haberi debent*, *tanqvam essentialia*, & *illa, de qvibus, tanqvam accidentaliter se habentibus*, ratione diversarum temporis circumstantiarum, *dispensari potest*. Qvum superioritas nunqvam ulli Gubernatori delata fuerit, atqve aliqvis possit esse alicujus, imò plurium Provinciarum, Gubernator, qvi non pariter sit Supremus exercitus Imp. *præsentia utiqve Gubernatorum tàm absolutè non est necessaria*. Per se enim omnia ea exeqvi possunt Ordines, qvæ nomine suô præcedentibus annis exeqvi solet Gubernator, omnia ex delegatione agens.

CCVII.

Qvam tu mihi jam nunc post tàm curiosam Regiminis Belgici inqvisitionem Reip. Belg. dabis Formam?

Alii aliter sentiunt, imò & inter se graviter gravissimi Autores in Reipubl. Belgicæ definienda Forma dissentiunt. *Forma administrationis est Aristocratica*, disertè scribit *Metteranus*. Qvi verò Reipubl. Belg. hostes sunt, *Fæderatarum Belgii Provinciarum regimen Democraticum esse*, spargunt. Alii *Aristocraticum* qvidem *regimen* heîc agnoscunt; sed *temperamentum aliqvod à Monarchia aliqvando accepisse*, tradunt, ratione nempe *Supremi militiæ Præfecti*, qvi vulgò Stadhalter vocatur. *Gviccardinus Diatriba de Statu Reipublicæ Batav.* censet: *Batavorum Rempublicam salutariter temperatam esse è triplici genere laudabili, Regali, Optimate, Populari. Primi qvidem notas esse*, vulgò, *in summo exercituum Ductore*: utpote cujus arbitriô ac nutu omnia, post acceptum Imperium, militiæ terrâ mariqve gubernentur: *Secundi signa esse*, ait, *in ipsis Ordinibus*, qvi de omnibus rebus agendis consilia ineunt, viasqve ibi benè feliciterqve

per-

perficiundis cum cura diligentiaqve ſtruunt. *Tertii* deniqve *Indicia Gvicciardinus in ipſis civitatibus ponit*: utpote qvibus non præconſultis majora negotia inſolens ſit tractare, nefas pertractare. MARCUS ZUERIUS BOXHORNIUS *in brevi & accurata Republ. Belg. Deſcriptione* cum aliis Scriptoribus Belgic. nihil qvidem certi heîc definit. Liqvet tamen, ſi ea, qvæ ille habet, cum his conferantur, qvæ tenus hac de *Regimine Belgico* curiosè interrogatus reſpondi: *Statum in Belgio Unito Democraticum eſſe.* Optimatium nempe Regimen hodiè Statu Populari temperatur, atqve hôc ipsô qvidem pactô ad veterem Rempublicam Punicam *judicio Boxhornii L. 2. Inſtitut. Polit. c. 5. & Lentuli in Taciti c. 9.* qvin & ad Spartanam qvadrat Rempubl. qvatenus ejus Supremus Præfectus conſideratur, cujusmodi eſt, repetitis hodiè auſpiciis, declaratus *VVilhelmus III. Auriacus Princeps*, idemqve Belgii Fœderati feliciſſimus Servator. Certè enim qvemadmodum jure meritoqve poſt violatum Reipublicæ Statum Philippus II. Hollandiæ Comes, judicatus eſt Principatu ſuo excidiſſe; ita ſuprema Reipublicæ adminiſtratio continuò ad Ordines devoluta fuit omnis, ſic qvidem, ut *duæ* horum *Ordinum* eſſent *Partes*. *Primam* ſiqvidem *Ordo eqveſtris*, h.e. *Nobiles Batavorum*, *ſecundam Civitates*, de Ridderſchap ende Edelen/ & de Steden/ *conſtituit.* Nobiles jus primi heîc ſuffragii habent primæqve ſententiæ: ita tamen, ut omnium Nobilium, qvi ad Ordinum Comitia vocati, omnia ſuffragia nonniſi unius & ſimplicis locô ſint. Civitates qvod ſpectat, illarum qvidem Delegati, qvi Conſules ferè & Scabini ſunt, ad publica Ordinum Comitia vocatis, ſententiam dicunt; omnes tamen, ſi plures ex una civitate, unius tantùm ſuffragii capaces. Sic itaqve omninò *mixta Reſpubl. eſt Belgica*, reſpectu qvidem *Ordinis Eqveſtris Ariſtocratica*; *reſpectu verò Civitatum Democratica.*

CCIIX.

Qvem juxta hac Reipubl. Belg. dabis mihi Scopum?

Finis Rerumpubl. externus solet esse varius. nec omnes Respubl. unum eundemqve habent Scopum; sed differunt ratione Finis. Nam aliæ Respubl. *communem* habent *scopum*: aliæ *non communem* habent *Scopum*, sed ita compositæ sunt, ut primariò qværatur salus imperantium, secundariò felicitas subditorum. In aliis Rebuspublicis ex æqvo salus dominantium ac subditorum; in aliis plus subditorum qværitur. Multum igitur interesse nôsse, *qvalem Scopum Resp. habeat, Dominantium, an verò totius populi felicitatem.* Qvod autem ad ipsam *felicitatem* attinet: *differunt & in ea vehementer Respubl.* qvum aliæ illam in *magna potentia*, aliæ in *voluptatibus*, aliæ in *rerum sufficientia*, aliæ in *virtutum operatione* ponant. Rempubl. igitur Belgicam si respiciamus; certum omninò est, *propositam huic communem esse utilitatem*, estqve & vinculum ipsum totidem Rerumpubl. situm in communi utilitate. Nec tamen utilitatis hujus eadem sunt tempora, sed alia atqve alia. Qvum primò initum fœdus esset, flagitabat necessitas virium conjunctionem: videnturqve primi fœderis cultores spectâsse honestatem: qvia religionem & libertatem, qvam unam defenderent, curæ sibi cordiqve habebant: eoqve & fundamento videntur saltem sub initio fœdus Belgicum subnixum. Nec tamen omnis hodiè honestas in unito Belgio exulat. Hoc enim vult *Conringius*: *non eam superesse amplius in Belgio honesti curam, qvæ antehac fuit.* Multum enim degenerârunt Belgæ res secundas, nec æqvè hodiè, ac olim veram æstimant pietatem. Imò nec utilitas illa communis & necessitas fœderis, qvæ antehac erat, semper hac tenus æstimata fuit: posteaqvam scil. coactus Hispanus perpetuam pacem, qvam bello diuturno flagitaverant, concedere Belgis. Certè ut, remotô Carthaginis metu, via Romæ aperiebatur luxuriæ aliisqve vitiis: ita & in Belgio Fœderato ejus rei imaginem multi observârunt. Orto tamen Bello hoc Gallo-Belgicô, qvando Hannibal non semel ante portas fuit, immutari iterum rerum facies cœpit,

cœpit, atqve Provinciæ unitæ libertatem nonnisi cum anima ponere decreverunt. Cæterum si qvæ unqvam Respubl. potissimùm felicitatis suæ partem in magnis divitiis collocavit: *ita* certè *semper animata est Respubl. Belg. ut non tam in lato imperio, qvàm in magnis divitiis civium suorum felicitatem collocet.* Nihilominùs tamen & ipsa post nummos *operationem secundum virtutem, cum omnium rerum sufficientia conjunctam*, curat: ut se tueri adversus vim omnem externam possit, adeòqve planè nihil desit, qvod ad defensionem sui æqvè, ac ad conservationem vitæ pertinet.

CCIX.

Qvam præcipuam mihi Reipubl. Belgicæ dabis Rationem Status?

Præcipua cura Reipubl. Belg. est defendere libertatem maris, neqve pati, ut mercatura vectigalibus opprimatur, aut à Regibus in privatum qvæstum convertatur. Neqve verò acriùs studium hoc in Belgis exardescit: qvam ubi de maribus purgandis & aperiendis agitur. Sensit hoc CHRISTIANUS IV. Rex Daniæ, qvum, nescio qvibus consiliis actus, liberam per mare Balticum navigationem turbaret, neqve ad justas Belgarum instantias, pro ut exspectabátur, responderet. Repentè enim fulminis instar oppressus, qvum de suo statu periclitaretur, mare Balticum liberum esse jussit. Atqve studium hoc Belgarum jam per multa duravit secula. Qvippe qvum Civitates Hanseáticæ, sive Vandalicæ aliqvando Hollandis navigationem Balticam vellent præripere: soli Hollandi contra Osterlingos, ut vocantur, Bello suscepto, totum illud mare brevi tempore ita à Piratis purgarunt, ut secum navigantibus ubiqve tuta essent itinera. Qvem & in finem singularium navium malis scopas præfixerunt, innuentes se mare veluti scopis ab omnibus vexationibus purgaturos.

CCX.

Quæ ulterior est Ratio Status?

Ulterior Respubl. Belg. Ratio Status est (1) cum vicinis & validis Rebuspublicis fœdus atq; amicitiam inire; (2) omnes merces exoticas pluribus oneribus, qvàm Batavicas gravare: (3) Commerciorum & piscationum (qvibus duabus rebus Belgium carere nunqvam potest) commoda qværere: (4) paci potiùs, qvàm bello studere: (5) Hispani amicitiam propter commercia potiùs, qvàm speranda hinc subsidia colere: (6) cum Anglia, tàm ob potentiæ metum, qvàm ob exhibitum antehàc beneficium pacem conservare: (7) probè illud antiqvum Hollandorum Symbolum custodire: CONCORDIA RES PARVÆ CRESCUNT.

CCXI.

Omnis Ratio Status Reipubl. Belg. in quô principali consistit fulcrô?

Consistit in hoc: *ut Respubl. Belg. libertatem tot civium sangvine partam, tàm contra externos omnes hostes, qvàm internos factionum metus inviolatam conservet ac tueatur.*

CCXII.

Quot ac quibus animi bonis ad libertatem suam conservandam ac tuendam Respubl. Belgica maximè opus habet?

Ad libertatem suam sartam & integram omnibusqve modis inviolatam, tàm stabiliendam, qvàm ad posteros transmittendam duo præcipua anim humani & Status hujus bona maximè necessaria habet. Illa sunt *concordia civilis ac mutua utrinqve animorum conjunctio*, tùm verò *cum vicinis Regnis ac Rebuspubl.* qvæ potentiâ & autoritate hodiè florentissimæ, *inita arctissima fœderum amicitia.* Ex his aliæ duæ fluunt Reg. (1) scil. *ut libera maris ubicunqve Batavis sit navigatio & mercatura exercendæ inconcussa libertas:* (2) *ne*

ne unius alteriusve fœderatæ ditionis, vel civitatis potentia invidendis rerum incrementis eò excrescat, ut aliis affectati in reliqvas imperii suspecta esse possit. Accedit & hoc: ut omnes in hunc Statum Principum prætensiones juriumqve allegationes, qvæ in præjudicium communis libertatis vergere possent, in herba suffocentur, & maximè extingvantur.

CCXIII.

Qvibus legibus se Belgica Respublica munit?

Legibus se munit cum particularium Provinciarum, tum iis, qvæ aut ab Ordinibus Generalibus, aut ab iis & Consilio Status, aut etiam ab hoc solo per Provinciarum singularium Delegatos, communi qvasi omnium Provinciarum consensu lata. In has certè ut omnes Provinciæ consentiunt, ita per omnes illas valent, atqve observari debent. Nec tantùm per Provincias, qvæ in fœdere sunt; sed etiam per eas urbes & districtus, qvi subsunt imperio atqve curæ Ordd. Gen. valent & observantur. Amplius aut plures Provinciæ, aut plures urbes unius alicujus Provinciæ suos cives atqve subditos utrinqve obligant ad observationem legum communi consensu latarum, qvod potissimùm observare est circa vias publicas, aggeres, currus atqve naves, ultrò citroqve inter vicinos commeantes.

CCXIV.

Qvos cives habet, qvibus se defendat?

Habet *indigenas*, habet & *peregrinos magnò numerò.* Nam nullibi terrarum benigniùs habentur peregrini, majoribusqve gaudent privilegiis, qvàm in fœderato Belgio. Et qvanqvam alibi peregrinis non statim ad honores & ipsos Magistratus aditus concedatur: in Belgio tamen, postqvam inter cives, sive ex gratia, sive persoluto certo pretio, allecti, evolutis dein paucis

annis, aut ipsi eôdem jure cum vernaculis civibus censentur, aut saltem liberi, qvos post impetratum jus genuerunt: Unde & Respublicæ hæc tum demùm florere cœpit: qvum aliqvot familiarum centuriæ è vicina Brabantia, Flandria, Artesia, Hannon. &c. in vicinam Hollandiam ac Zeelandiam migrarent: maximè qvum Antwerpia, celeberrimum olim Orbis terrarum Emporium, post longam obsidionem Anno 1585. Principi Parmensi sese permittere cogeretur.

CCXV.

Qvot illi utriqve sunt Classium?

Cives in fœderato Belgio sunt Classium IX. Dividere enim illos pro præsenti Reipublicæ Statu in *Nobiles, Patricios, Mercatores, Opifices, Piscatores, Nautas Sociosqve nauticos, Agricolas, Operarios & Aurigas* licet.

CCXVI.

Cujus sunt indolis?

Natura Belgis ingenium sagax & ad qvasvis artes, tàm qvaerendas, qvàm excolendas idoneum concessit: ideoqve & ad pacis belliqve tempora satis apti reperiuntur. Iidem & injuriarum immemores & ad pacem atqve amicitiam prompti sunt: vestitu mediocres, parco & parabili victu ad implenda naturæ desideria funguntur. Otium plusqvam Atticâ severitate mulctant, nec ulli ad vilium etiam artium industriam meliores Belgis, pauciqve in mendicitatis veterno acqviescunt. Pueri ipsi in tirocinia publico, si necesse, sumptu distribuuntur, virginesqve ad filum lanamqve erudiuntur. Omnem ætatem idoneus sudor exercet, & à puero familiaris labor ignotam segnitiem, vel ipsa consvetudine, nescit amare. Deniqve & inter Belgas eximiæ qvędam mentes omni seculo dignitatem literarum sustinuerunt, aut ad Principum Rerumqve publicarum secreta admissi, commissas res digna solertia curaverunt, juxta Barclaj. in Icon. anim.

CCXVII.

CCXVII.

Cujus sunt Religionis?

Religionis sunt variæ. Omnis enim generis Religiones in Belgio fœderato hodiè permittuntur. Sic jam ab initio fœderis Belgici per conniventiam tolerati sunt *Anabaptistæ*, privataqve eorundem conventicula, vel maximè eam ob causam, qvod ferè eandem cum Reformatis ab inqvisitoribus Hisp. persecutionem paterentur, atqve uni eidemqve cum illis periculo expositi pecunia sua juvârent primos libertatis Belg. conditores. Mirum verò qvàm hi homines, ferè omnes illiterati, per varias sectas in Belgio fœderato distributi: è qvibus tantùm tres præ cæteris spectabiles: *VVaterlanders, Vlamingen, en oude VVriesen.* Omnes verò à qvodam *Mennone Simonis Menonistæ* audiunt, atqve alibi qvoqve *Tibben*, à qvodam idiotâ *Tebbone*, deliriorum horum nimis, qvàm pertinaci cultore. * Juxta hos *Judæi*, Amstelodami maximè tolerantur; ubi & suas Synagogas habent, sibiqve vendicare propriam jampridem cœperunt Typographiam. Tolerantur & cum privato Religionis suæ exercitio *Romano-Catholici*: qvanqvam de non tolerandis Jesuitis, Sacerdotibus, Clericis, & Monachis novum decretum Anno 1641. factum. Tolerantur & Sectæ aliæ, *Sociniani, Arminiani*, ipsi etiam *Qvakeri* cum privatis suis exercitiis. *Evangelicis* verò A.C. liberum ac publicum Amstelodami ac Leidæ Religionis permittitur exercitium. Adeoqve nemini hodiè in Hollandia concessum in alterius conscientiam inqvirere, aut privata Religionis exercitia scrupulosè scrutari. Qvin permissum omnis Religionis hominibus in Hollandia nominatim vivere ac commercia exercere per pacificationem Gandavensem Anno 1576. 8. Nov. conditam.

CCXIIX.

Qvæ tamen Religio summas in Republ. Belgica tenet?

Sum-

Summas tenet RELIGIO REFORMATA: qvæ & in ipso Belgio, incunabula sua *Zvinglio* ac *Calvino* debens, tanto cum plebis, ceu vocant, reformatæ furore radices egit, ut, admissis passim repurgatæ religionis præconibus, omnes imagines, è Zwinglii ac Calvini dogmate, è templis passim locorum per tumultum dejicerentur, & vel 300. templa diriperentur, nonnulla etiam incendio conflagrarent.

CCXIX.

In Reformata Relig. quæ feralia per Belgium unitum nata habentur, dissidia?

Habentur nata hôc Seculô feralia illa inter Remonstrantes & Contra-Remonstrantes dissidia, qvæ, ut omnium rerum parva sint exordia, maxima verò exodia, creverunt subinde: donec tandem in *factiones Politicas* degenerarent, civitatibus qvibusdam, qvas inter Trajectum, Lugdunum, Harlemum, non ultimæ, novis molitionibus apprimè studentibus.

CCXX.

Remonstrantium & Contra-Remonstrantium nomen unde adscitum?

Remonstrantes, qvi Arminii partes seqvebantur, *nomen* à *Remonstrantia*, i. e. declaratione, sive libello supplice Hollandiæ & West-Frisiæ Ordinibus ab Arminianis exhibito, (sicut à protestatione, Spiræ facta, Protestantes dicuntur) acceperunt; *Contra-Remonstrantes*, qvi receptam in Ecclesiis Belgicis doctrinam sectabantur, alias *Gomoristæ*, à Fr. Gomaro, Theologo Leidensi, Arminii collega, postmodum sene grandævo in hac contentione, cognominati, *ex eo dici meruere: qvod illis contravenerint.*

CCXXI.

Remonstrantiæ illius qvæ summa erat?

Summa erat gravaminum circa revisionem Confes-

fessionis & Catechismi Ecclesiarum Belgicarum, *ut & circa dogma Prædestinationis expositio*, *cum annexa petitione* vel *Synodi Nationalis*, in qva pressiùs prædictæ doctrinæ Capp. examinarentur, vel *mutua tolerantia*, qvoad controversa dogmata, *suspensionis* etiam *censura Ecclesiastica* intereà, dum de hisce dogmatibus nihil statueretur.

CCXXII.

Quod ejusdem Remonstrantiæ erat consequens?

Synodus Nationalis, qvam ipsi Remonstrantes in Remonstrantia sua sibi inter alia petierant, *vergente anno* 1918. *seqvebatur*, *decennio post Arminii obitum*, *crebrius erroribus Remonstrantium auctis*, *ipsaqve à Dordraco*, *Hollandiæ urbe*, *in qva instituebatur*, *Dordracena dicta.*

CCXXIII.

Quis Synodi hujus exitus?

Exitus erat, *ut functionibus exuerentur ac loco moverentur Remonstrantes : nonnulli etiam carceribus compescerentur: imò & propter delicta enormia capitis supplicio afficerentur.*

CCXXIV.

Anne ita simpliciter in Synodo hac damnandus erat Remonstrantismus?

Qvod ad doctrinam indolemqve propriam *Arminianismi*, qvem & *Remonstrantismum* vocant, attinet: distingvendum omninò inter *Arminianismum priorem*, qvalis sub initia & ferè usqve Concilium Dordracenum, qvantum publicè constabat, fuit, & *posteriorem*, qvalem se deinceps prodidit. De *Arminianismo priori* certum est, qvod in illis *de Prædestinatione cum Reformatis controversis qvæstionibus Arminius* non tàm *segregationis*, qvàm *reductionis Reforma-*

torum ad veram Ecclesiam ejusq; doctrinam autor extiterit, indeqve nec damnandus fuerit. Qvod verò ad *posteriorem* attinet *Armenianismum*: *rectè is damnatus fuit.* Vel in Thesi enim ipse cum Socinianis in qvibusdam dogmatibus conspirat: vel certè dogmata Sociniana, ceu tolerabilia, nec fundamentum fidei tollentia; venditat.

CCXXV.

Qvis vel præcipuus Remonstrantismi Antesignanus heic est habendus?

Habendus est Antesignanus Remonstrantismi SIM. EPISCOPIUS. Siqvidem is & Confess. Remonstrantium & Apol. eorundem Autor creditur, nec non Apolog. Catechef. adversus Heidanum: qvæ & Episcopii nomine publicata. Ex his sanè Scriptis, ceu publicis Tabb. potissimùm æstimanda doctrina Remonstrantium; ipsismet etiam id postulantibus ac reqvirentibus.

CCXXVI.

Qvem tu mihi qvidem post feralia hæc inter Ecclesias Reformatas Belgicas cognita dissidia Statum Belgii dabis Ecclesiasticum?

Olim sub Episcopis Belgium erat, Provinciæqve Fœderati Belgii ratione Ecclesiasticæ jurisdictionis secundùm varios Episcopos diversimodè considerabantur. Hodiè verò à Reformatis passim Ministris res Ecclesiæ administrantur, annuis reditibus; qvibus illis satisfiat, ferè ubiqve è Bonis; qvæ vulgò Ecclesiastica dicuntur; collectis. Modum administrandi qvod heic concernit: ecce is in Synodo Dordracena maximè præscriptus habetur. Habentur utiqve doctrinæ Reformatæ formulæ constitutæ: habetur Confessio Belgica & Catechesis Palatina: habentur Synodi Dordra-

cenæ Canones: simul & Canones Ecclesiastici pro Belgicis Ecclesiis nunc comprobati habentur.

CCXXVII.

Qvem dabis Statum Belgii Scholasticum?

QVum institutio Juventutis plus ad Reipubl. conservationem, qvàm Leges conferre soleant, juxta Aristot. l.5. Polit. c.6. ideò *Belgæ Fœderati ejus tantam gerunt curam, ut qvàm paucissimi in utroqve sint sexu, qvi rudes scribendi ac legendi.* In singulis certè pagis constituti sunt Ludi, qvorum supremus Inspector loci est Ecclesiastes. Nec tamen cuiqvam per totum Belgium fas est Ludum aperire; nisi qvi publicam Reformatæ Relig. confessionem ediderit. In Urbibus qvidem ac municipiis distinctiùs ad Scholas à Magistratibus attenditur. Nam ferè in omnibus municipiis Lingva qvoqve Latina, eruditorum propria docetur. In Urbibus minoribus qvoqve plures ordinatæ sunt Scholæ: in qvibus uti complures sunt Collegæ, ita & suum Caput Rectoris nomine habent. Nec juventuti solùm in ejusmodi Gymnasiis Latinæ, Græcæ, & alicubi qvoqve Ebr. Lingvæ, verùm ampliùs Philosophiæ rudimenta instillantur, qviqve è talibus Gymnasiis exeunt, capaces existunt Institutionis Academ. Sunt &, qvi utrumqve, sumptibus alicubi publicis; sexum Lingvæ Gall. cognitione qvàm gnaviter in plerisqve municipiis imbuant, qvùm ejus summus per Belgium sit usus. Ampliùs curæ summæ est Fœderatis Belgis, qvàm nitidè literas pingere: Mercatoresqve summô studiô liberos suos Arithmeticam docent; ut tùm rationes feliciter & expeditè subducere sciant, tùm etiam Librum Calendarii, in qvem accepti & expensi rationes referuntur, & cui ex consvetudine plurimum fidei tribuitur, fideliter pispungere. In qvem finem honestissimô salariô à plerarumqve urbium Magistratibus qvamplurimi, in utraqve arte admodùm industrii, sustentantur ac foventur.

Finis Rerumpubl. externus solet esse varius. nec omnes Respubl. unum eundemqve habent Scopum; sed differunt ratione Finis. Nam aliæ Respubl. *communem* habent *scopum*: aliæ *non communem* habent *Scopum*, sed ita compositæ sunt, ut primariò qværatur salus imperantium, secundariò felicitas subditorum. In aliis Rebuspublicis ex æqvo salus dominantium ac subditorum; in aliis plus subditorum qværitur. Multum igitur interesse nôsse, *qvalem Scopum Resp. habeat, Dominantium, an verò totius populi felicitatem.* Qvod autem ad ipsam *felicitatem* attinet: *differunt & in ea vehementer Respubl.* qvum aliæ illam in *magna potentia*, aliæ in *voluptatibus*, aliæ in *rerum sufficientia*, aliæ in *virtutum operatione* ponant. Rempubl. igitur Belgicam si respiciamus; certum omninò est, *propositam huic communem esse utilitatem*, estqve & vinculum ipsum totidem Rerumpubl. situm in communi utilitate. Nec tamen utilitatis hujus eadem sunt tempora, sed alia atqve alia. Qvum primò initum fœdus esset, flagitabat necessitas virium conjunctionem: videnturqve primi fœderis cultores spectâsse honestatem: qvia religionem & libertatem, qvam unam defenderent, curæ sibi cordiqve habebant: eoqve & fundamento videntur saltem sub initio fœdus Belgicum subnixum. Nec tamen omnis hodiè honestas in unito Belgio exulat. Hoc enim vult *Conringius*: *non eam superesse amplius in Belgio honesti curam, qva antehac fuit.* Multum enim degenerârunt Belgæ res secundas, nec æqvè hodiè, ac olim veram æstimant pietatem. Imò nec utilitas illa communis & necessitas fœderis, qvæ antehac erat, semper hactenus æstimata fuit: posteaqvam scil. coactus Hispanus perpetuam pacem, qvam bello diuturno flagitaverant, concedere Belgis. Certè ut, remotô Carthaginis metu, via Romæ aperiebatur luxuriæ aliisqve vitiis: ita & in Belgio Fœderato ejus rei imaginem multi observârunt. Orto tamen Bello hoc Gallo-Belgicô, qvando Hannibal non semel ante portas fuit, immutari iterum rerum facies cœpit,

cœpit, atqve Provinciæ unitæ libertatem nonnisi cum anima ponere decreverunt. Cæterum si qvæ unqvam Respubl. potissimùm felicitatis suæ partem in magnis divitiis collocavit: *ita* certè *semper animata est Respubl. Belg. ut non tamen lato imperio, qvàm in magnis divitiis civium suorum felicitatem collocet.* Nihilominùs tamen & ipsa post nummos *operationem secundum virtutem, cum omnium rerum sufficientia conjunctam*, curat: ut se tueri adversus vim omnem externam possit, adeòqve planè nihil desit, qvod ad defensionem sui æqvè, ac ad conservationem vitæ pertinet.

CCIX.

Qvam præcipuam mihi Reipubl. Belgicæ dabis Rationem Status?

Præcipua cura Reipubl. Belg. est defendere libertatem maris, neqve pati, ut mercatura vectigalibus opprimatur, aut à Regibus in privatum qvæstum convertatur. Neqve verò acriùs studium hoc in Belgis exardescit: qvam ubi de maribus purgandis & aperiendis agitur. Sensit hoc CHRISTIANUS IV. Rex Daniæ, qvum, nescio qvibus consiliis actus, liberam per mare Balticum navigationem turbaret, neqve ad justas Belgarum instantias, pro ut exspectabàtur, responderet. Repentè enim fulminis instar oppressus, qvum de suo statu periclitaretur, mare Balticum liberum esse jussit. Atqve studium hoc Belgarum jam per multa duravit secula. Qvippe qvum Civitates Hanseàticæ, sive Vandalicæ aliqvando Hollandis navigationem Balticam vellent præripere: soli Hollandi contra Osterlingos, ut vocantur, Bello suscepto, totum illud mare brevi tempore ita à Piratis purgarunt, ut secum navigantibus ubiqve tuta essent itinera. Qvem & in finem singularium navium malis scopas præfixerunt, innuentes se mare veluti scopis ab omnibus vexationibus purgaturos.

CCX.

Quæ ulterior est Ratio Status?

Ulterior Respubl. Belg. Ratio Status est (1) cum vicinis & validis Rebuspublicis fœdus atq; amicitiam inire; (2) omnes merces exoticas pluribus oneribus, qvàm Batavicas gravare: (3) Commerciorum & piscationum (qvibus duabus rebus Belgium carere nunqvam potest) commoda qværere: (4) paci potiùs, qvàm bello studere: (5) Hispani amicitiam propter commercia potiùs, qvàm speranda hinc subsidia colere: (6) cum Anglia, tàm ob potentiæ metum, qvàm ob exhibitum antehàc beneficium pacem conservare: (7) probè illud antiqvum Hollandorum Symbolum custodire: CONCORDIA RES PARVÆ CRESCUNT.

CCXI.

Omnis Ratio Status Reipubl. Belg. in qvô principali consistit fulcrô?

Consistit in hoc: *ut Respubl. Belg. libertatem tot civium sangvine partam, tàm contra externos omnes hostes, qvàm internos factionum metus inviolatam conservet ac tueatur.*

CCXII.

Quot ac quibus animi bonis ad libertatem suam conservandam ac tuendam Respubl. Belgica maximè opus habet?

Ad libertatem suam sartam & integram omnibusqve modis inviolatam, tàm stabiliendam, qvàm ad posteros transmittendam duo præcipua animi humani & Status hujus bona maximè necessaria habet. Illa sunt *concordia civilis ac mutua utrinqve animorum conjunctio*, tùm verò *cum vicinis Regnis ac Rebuspubl.* qvæ potentiâ & autoritate hodiè florentissimæ, *inita arctissima fœderum amicitia.* Ex his aliæ duæ fluunt Reg. (1) scil. *ut libera maris ubicunqve Batavis sit navigatio & mercatura exercenda inconcussa libertas*: (2)

ne

ne unius alteriusve fœderatæ ditionis, vel civitatis potentia invidendis rerum incrementis eò excrescat, ut aliis affectati in reliqvas imperii suspecta esse possit. Accedit & hoc: ut omnes in hunc Statum Principum prætensiones juriumqve allegationes, qvæ in præjudicium communis libertatis vergere possent, in herba suffocentur, & maximè extingvantur.

CCXIII.

Qvibus legibus se Belgica Respublica munit?

Legibus se munit cum particularium Provinciarum, tum iis, qvæ aut ab Ordinibus Generalibus, aut ab iis & Consilio Status, aut etiam ab hoc solo per Provinciarum singularium Delegatos, communi qvasi omnium Provinciarum consensu lata. In has certè ut omnes Provinciæ consentiunt, ita per omnes illas valent, atqve observari debent. Nec tantùm per Provincias, qvæ in fœdere sunt; sed etiam per eas urbes & districtus, qvi subsunt imperio atqve curæ Ordd. Gen. valent & observantur. Amplius aut plures Provinciæ, aut plures urbes unius alicujus Provinciæ suos cives atqve subditos utrinqve obligant ad observationem legum communi consensu latarum, qvod potissimùm observare est circa vias publicas, aggeres, currus atqve naves, ultrò citroqve inter vicinos commeantes.

CCXIV.

Qvos cives habet, qvibus se defendat?

Habet *indigenas*, habet & *peregrinos magnô numerô.* Nam nullibi terrarum benigniùs habentur peregrini, majoribusqve gaudent privilegiis, qvàm in fœderato Belgio. Et qvanqvam alibi peregrinis non statim ad honores & ipsos Magistratus aditus concedatur: in Belgio tamen, postqvam inter cives, sive ex gratia, sive persoluto certo pretio, allecti, evolutis dein paucis

annis, aut ipsi eódem jure cum vernaculis civibus censentur, aut saltem liberi, qvos post impetratum jus genuerunt. Unde & Respublicæ hæc tum demùm florere cœpit: qvum aliqvot familiarum centuriæ è vicina Brabantia, Flandria, Artesia, Hannon. &c. in vicinam Hollandiam ac Zeelandiam migrarent: maximè qvum Antwerpia, celeberrimum olim Orbis terrarum Emporium, post longam obsidionem Anno 1585. Principi Parmensi sese permittere cogeretur.

CCXV.

Qvot illi utriqve sunt Classium?

Cives in fœderato Belgio sunt Classium IX. Dividere enim illos pro præsenti Reipublicæ Statu in *Nobiles, Patricios, Mercatores, Opifices, Piscatores, Nautas Sociosqve nauticos, Agricolas, Operarios & Aurigas* licet.

CCXVI.

Cujus sunt indolis?

Natura Belgis ingenium sagax & ad qvasvis artes, tàm qværendas, qvàm excolendas idoneum concessit: ideoqve & ad pacis belliqve tempora satis apti reperiuntur. Iidem & injuriarum immemores & ad pacem atqve amicitiam prompti sunt: vestitu mediocres, parco & parabili victu ad implenda naturæ desideria funguntur. Otium plusqvam Atticâ severitate multant, nec ulli ad vilium etiam artium industriam meliores Belgis, pauciqve in mendicitatis veterno acqviescunt. Pueri ipsi in tirocinia publico, si necesse, sumptu distribuuntur, virginesqve ad filum lanamqve erudiuntur. Omnem ætatem idoneus sudor exercet, & à puero familiaris labor ignotam segnitiem, vel ipsa consvetudine, nescit amare. Deniqve & inter Belgas eximiæ qvędam mentes omni seculo dignitatem literarum sustinuerunt, aut ad Principum Rerumqve publicarum secreta admissi, commissas res digna solertia curaverunt, juxta Barclaj. in Icon. anim.

CCXVII.

CCXVII.

Cujus sunt Religionis?

Religionis sunt Variæ. Omnis enim generis Religiones in Belgio fœderato hodiè permittuntur. Sic jam ab initio fœderis Belgici per conniventiam tolerati sunt *Anabaptistæ*, privataqve eorundem conventicula, vel maximè eam ob causam, qvod ferè eandem cum Reformatis ab inqvisitoribus Hisp. persecutionem paterentur, atqve uni eidemqve cum illis periculo expositi pecunia sua juvârent primos libertatis Belg. conditores. Mirum verò qvàm hi homines, ferè omnes illiterati, per varias sectas in Belgio fœderato distributi: è qvibus tantùm tres præ cæteris spectabiles: *VVaterlanders, Vlamingen, en oude VViesen.* Omnes verò à qvodam *Mennone Simonis Menonistæ* audiunt, atqve alibi qvoqve *Tibben*, à qvodam idiotâ *Tebbone*, deliriorum horum nimis, qvàm pertinaci cultore. Juxta hos *Judæi*, Amstelodami maximè tolerantur; ubi & suas Synagogas habent, sibiqve vendicare propriam jampridem cœperunt Typographiam. Tolerantur & cum privato Religionis suæ exercitio *Romano-Catholici*: qvanqvam de non tolerandis Jesuitis, Sacerdotibus, Clericis, & Monachis novum decretum Anno 1641. factum. Tolerantur & Sectæ aliæ, *Sociniani, Arminiani*, ipsi etiam *QVakeri* cum privatis suis exercitiis. *EVangelicis* verò A.C. liberum ac publicum Amstelodami ac Leidæ Religionis permittitur exercitium. Adeoqve nemini hodiè in Hollandia concessum in alterius conscientiam inqvirere, aut privata Religionis exercitia scrupulosè scrutari. Qvin permissum omnis Religionis hominibus in Hollandia nominatim vivere ac commercia exercere per pacificationem Gandavensem Anno 1576. 8. Nov. conditam.

CCXIIX.

Qvæ tamen Religio summas in Republ. Belgica tenet?

Sum-

Summas tenet RELIGIO REFORMATA : qvæ & in ipso Belgio, incunabula sua *Zwinglio* ac *Calvino* debens, tanto cum plebis ,ceu vocant, reformatæ furore radices egit , ut , admissis passim repurgatæ religionis præconibus, omnes imagines, è Zwinglii ac Calvini dogmate, è templis passim locorum per tumultum dejicerentur, & vel 300. templa diriperentur, nonnulla etiam incendio conflagrarent.

CCXIX.

In Reformata Relig. quæ feralia per Belgium unitum nata habentur, dissidia?

Habentur nata hôc Seculô feralia illa inter Remonstrantes & Contra-Remonstrantes dissidia, qvæ, ut omnium rerum parva sint exordia,maxima verò exodia, creverunt subinde : donec tandem in *factiones Politicas* degenerarent, civitatibus qvibusdam, qvas inter Trajectum , Lugdunum , Harlemum, non ultimæ, novis molitionibus apprimè studentibus.

CCXX.

Remonstrantium & Contra-Remonstrantium nomen unde adscitum?

Remonstrantes, qvi Arminii partes seqvebantur, *nomen* à *Remonstrantia*, i. e. declaratione, sive libello supplice Hollandiæ & West-Frisiæ Ordinibus ab Arminianis exhibito, (sicut à protestatione, Spiræ facta,Protestantes dicuntur) acceperunt; *Contra-Remonstrantes*, qvi receptam in Ecclesiis Belgicis doctrinam sectabantur, aliàs *Gomoristæ*, à Fr. Gomaro, Theologo Leidensi, Arminii collega, postmodum sene grandævo in hac contentione, cognominati, *ex eo dicì meruere : qvod illis contravenerint.*

CCXXI.

Remonstrantiæ illius qvæ summa erat?

Summa erat gravaminum circa revisionem Confes-

fessionis & Catechismi Ecclesiarum Belgicarum, ut & circa dogma Prædestinationis expositio, cum annexa petitione vel *Synodi Nationalis*, in qva pressiùs prædictæ doctrinæ Capp. examinarentur, vel *mutua tolerantia*, qvoad controversa dogmata, *suspensionis* etiam *censura Ecclesiastica* intereà, dum de hisce dogmatibus nihil statueretur.

CCXXII.

Qvod ejusdem Remonstrantiæ erat consequens?

Synodus Nationalis, qvam ipsi Remonstrantes in Remonstrantia sua sibi inter alia petierant, *vergente anno* 1918. *seqvebatur, decennio post Arminii obitum, crebriùs erroribus Remonstrantium auctis, ipsaqve à Dordraco, Hollandiæ urbe, in qva instituebatur, Dordracena dicta.*

CCXXIII.

Qvis Synodi hujus exitus?

Exitus erat, *ut functionibus exuerentur ac loco moverentur Remonstrantes: nonnulli etiam carceribus compescerentur; imò & propter delicta enormia capitis supplicio afficerentur.*

CCXXIV.

Anne ita simpliciter in Synodo hac damnandus erat Remonstrantismus?

Qvod ad doctrinam indolemqve propriam *Arminianismi*, qvem & *Remonstrantismum* vocant, attinet: distingvendum omninò inter *Arminianismum priorem*, qvalis sub initia & ferè usqve Concilium Dordracenum, qvantum publicè constabat, fuit, & *posteriorem*, qvalem se deinceps prodidit. De *Arminianismo priori* certum est, qvod in illis *de Prædestinatione cum Reformatis controversis qvæstionibus Arminius* non tàm *segregationis*, qvàm *reductionis Reforma-*

to-

cenæ Canones: simul & Canones Ecclesiastici pro Belgicis Ecclesiis nunc comprobati habentur.

CCXXVII.

Qvem dabis Statum Belgii Scholasticum?

QVum institutio Juventutis plus ad Reipubl. conservationem, qvàm Leges conferre soleant, juxta Aristot. l. 5. Polit. c. 6. ideò *Belgæ Fœderati ejus tantam gerunt curam, ut qvàm paucissimi in utroqve sint sexu, qvi rudes scribendi ac legendi.* In singulis certè pagis constituti sunt Ludi, qvorum supremus Inspector loci est Ecclesiastes. Nec tamen cuiqvam per totum Belgium fas est Ludum aperire; nisi qvi publicam Reformatæ Relig. confessionem ediderit. In Urbibus qvidem ac municipiis distinctiùs ad Scholas à Magistratibus attenditur. Nam ferè in omnibus municipiis Lingva qvoqve Latina, eruditorum propria docetur. In Urbibus minoribus qvoqve plures ordinatæ sunt Scholæ; in qvibus uti complures sunt Collegæ, ita & suum Caput Rectoris nomine habent. Nec juventuti solùm in ejusmodi Gymnasiis Latinæ, Græcæ, & alicubi qvoqve Ebr. Lingvæ, verùm ampliùs Philosophiæ rudimenta instillantur, qviqve è talibus Gymnasiis exeunt, capaces existunt Institutionis Academ. Sunt &, qvi utrumqve, sumptibus alicubi publicis; sexum Lingvæ Gall. cognitione qvàm gnaviter in plerisqve municipiis imbuant, qvùm ejus summus per Belgium sit usus. Ampliùs curæ summæ est Fœderatis Belgis, qvàm nitidè literas pingere: Mercatoresqve summô studiô liberos suos Arithmeticam docent; ut tùm rationes feliciter & expeditè subducere sciant, tùm etiam Librum Calendarii, in qvem accepti & expensi rationes referuntur, & cui ex consvetudine plurimum fidei tribuitur, fideliter pispungere. In qvem finem honestissimô salariô à plerarumqve urbium Magistratibus qvamplurimi, in utraqve arte admodùm industrii, sustentantur ac foventur.

CCXXIIX.

CCXXIIX.

Præter inferiores Scholas quæ ac quot superiores in Belgio fœderato occurrunt Scholæ?

Occurrunt pro angustia Respubl. hujus Academiæ & Scholæ illustres complures. De *Scholis* qvidem *illustribus, Dordracena, Amstelodamensi, Bredana, &c.* videantur *Schoockius* & alii. Inprimis *Schoockius de Collegiis Rhetorum* consulendus. *Academias* verò qvod attinet, *numerantur earum qvinq; Leidensis, Franeckernona, Groningo-Omlandica*, Ultrajectina, *Harderviicena.*

CCXXIX.

Quæ Academiarum Belg. & antiqvissima & celeberrima?

Antiqvissima ac celebritate nominis jure meritoqve præstantissima ACADEMIA *est* LEIDENSIS, *Ao.* 1575. *d.* 18. *Febr. erecta*: gaudetqve in ea sub Rectore Magnifico Studiosa Juventus qvàm plurimis Immunitatibus à vectigalibus præprimis, qvæ pro cerevisia ac vino solvi solent, libera. Curatores Academ. tres ferè ab Ordd. Hollandiæ ac West-Frisiæ constituuntur, eorundemqve uti sunt IV. Urbis Consules, ita Syndicus Urbis iisdem est à Secretis, Provinciæ Gubernatore Supremo Academ. Moderatore existente, qvi & Rectorem Magnificum annuatim constituere solet. In ea verò ab aliqvot annis qvaterni in singulis Facultatibus superioribus, in Artibus ac Lingvis modò plures, modò pauciores docuerunt. Prætereà qvò illustrior foret Academ. Præponentes Hollandiæ Ordines, oblatis eximiis conditionibus, è Gallia exciverunt *Josephum Scaligerum*, & posteà *Cl. Salmasium*, qvò nominis sui celebritate & Scriptis Academiæ plus splendoris fœnerarentur. Cæterùm per omnes Facultates ibidem celeberrimi Viri fuêre qvàm plurimi. In Theologia namqve Leidæ docuerunt *Lamb. Danæus*, *Fr. Gomarus*,

rus, *Andr. Rivetus*, *Ant. Walaus*, *Ant. Thysius*, *Frid. Spanhemius*, & novissimè ibi docuit J. *Fr. Gronovius.* In jure celebres heîc fuêre *Hugo Donellus*, *Eduardus Bronckhorst*, *P. Cunaus*, *Bernh. Schotanus*, *Arnold. Vinnius* Jacob. *Mestertius.* In Medica Facultate nominandi præ cæteris sunt *Franciscus de le Boë Sylvius*, *Joh. van Horn*, *Carolus Drebincomtius*, *Florentin. van Schuyl*, & *Ant. Deusingus.* Historias cum summa laude professi sunt J. *Lipsius*, *P. Merula*, *P. Cunaus*, antequam Jus profiteretur, *Domin. Baudius*, & *Gerhard. Joh. Vossius.* Ornamento qvoqve universæ Acad. Leid. fuerunt *Dan. Heinsius*, *M. Zuerius Boxhorn. Joh. Meurs.* In Orientali Literatura celebres extitêre *Th. Erpenius*, *Constantinus L'Empereur*, *Jacobus Golius.* In Professione Philosoph. se Orbi literato probârunt, si qvi alii, *Petrus Molinaus*, anteqvam in Galliam ad Profess. Theolog. discederet, *Gilbertus Jachaus*, *P. Bertius*, post Papista & ad Gallos transgressus, *Casp. Barlaus*, *Fr. Burgersdicius*, & *Adr. Heereboord.*

CCXXX.

Quæ amplius notatu digna in Academ. hîc spectare licet?

Spectare licet amplius in Academ. Leid. qvæ exteros qvoqve in admirationem rapere possunt, (1) *Theatrum Anatom. consummatissimum.* (2) *Bibliothecam admodùm amplam, multisqve libris MSS. diversorum conspicuam*, (3) *Ordd. Hollandia ac West-Frisia Collegium*, erectum Anno 1592. (4) *Collegium Gallicum*, auspiciis potissimum Ecclesiæ Gallo-Belg. Anno 1605. erectum.

CCXXXI.

Post utrumqve, Ecclesiasticum & Scholasticum Reipubl. Belg. Statum, qvem & mihi dabis Statum Curia?

Qvod *Magistratus Belgii* attinet, initiò occurrunt ipsa *Corpora*, sive *Magistratuum Consessus*, præ cæteris *Urbanorum*, qvem ordinariò usitatissimèqve vocare solent den Raedt/ voce derivata à *consulendo*: siqvidem officium eorum est, qvi in hoc Consessu apparent, suo consilio adesse Reipubl. Deinde in usu esse solet hæc form. Berger-Meesters en Raedt/ qvô distinctè exprimatur, à qvibus supremum hoc Collegium constituatur. (3) Antiqvissima voce Belg. idem Ordo dicitur Vroetschap/ qvâ significari solet *Sapientia*. Patres enim Conscriptores præ cæteris sapientes esse oportet. (4) Eâdem ferè significatione gaudet vox Belg. Wet. Nam usitatè idem Patrum Conscr. Collegium & supremus Ordo dici solet de Wet/ à Weten videl. sive *sciendo*, qvod omnes Patres Conscr. scire debeant Leges. Qvo & pertinet hæc Belgarum locutio de Wet verſetten / pro *mutare Magistratum*, & Wet-Banck pro tribunali. Constat verò Collegium Amplissimum *Consulibus*, *Senatoribus* & *Scabinis*, qvorum origo ad Carolum M. refertur. Is enim primus Westphalis Judices hoc nomine dedisse ab *Æn. Sylvio* memoratur, optimèqve *Rhenanus L. 2. Rer. Germ.* vocem Scabini à veteri nomine Francicô Schoff derivat, qvod *Judicem* significat. Schoff autem ex Ebr. שֹׁפֵט primam fortè ducit originem à שָׁפַט *judicavit*. Seqvitur in Magistratu Belg. *Scultetus*, Schultes/ à qvo parum, aut nihil distat *Balivus*, nisi qvod hic ferè in agro, aut municipio aliqvo exeqvi soleat, qvod alter in urbibus exeqvitur. Succedit *Drossardus*, non tantùm Judex loci, à qvo denominatur, sed etiam Præfectus per Belgium ferè rerum capitalium ac civilium. Neutiqvam & *publici Curatores pupillorum*, Weesen-Meester prætereundi: siqvidem in plerisqve urbibus Hollandiæ ac Zeelandiæ distinctum Collegium, suo Secretario instructum, constituunt, estqve supremum arbitrium penes Magistratum loci. Inter honoratiores qvoqve qvi munera civilia gerunt, *Commissarii rerum matrimonialium*, non ita qvidem

in

in omnibus, sed in aliqvibus tantùm urbibus occurrentes, censeri solent. Sunt & *Bancæ Curatores*. Ad Magistratus deniqve Belg. ex parte qvoqve *Syndici*, Ministri qvasi Collegii Magistratuum, referuntur, qvi solùm Noviomagi, in Geldria, in Hollandiæ Zeelandiæqve civitatibus, item Gröningæ notantur, atqve *Pensionarii*, qvod pensionem, h. e. annuum stipendium à civitate, cui inserviunt, accipiunt, vocantur.

CCXXXII.

Qvem dabis Statum Fori?

Tribunal ordinario constituitur è Consulibus pro tempore, Scabinis & Pratore. Utqve Prætor Consessus illius qvasi Præses ac Caput censetur, ita Consules, licèt ante Scabinos considere consveverint, hactenus tamen his æqvales esse censentur. In qvibusdam verò locis Geldriæ, in Transisulania, & Gröninga distincti hi non censentur: sed Tribunal juridicum ab iisdem constituitur, qvi Corpus Magistratus Politici constituere solent. Ferunt & in qvibusdam Belgii locis Scabinorum nomen soli Judices, qvi causas, sive civiles, sive criminales judicant, deductam in judicium qvæstionem decidunt, qvæstionibus ac tormentis adsunt, crimina excutiunt, deniq; vitæ necisq; potestatem habent.

CCXXXIII.

Qvomodo Jus in Belgio dicitur?

Dicitur id secundùm leges ac consvetudines loci. Ubicunqve verò causa proposita per leges & consvetudines Provinciæ non est determinata, ad *Jus Romanum* Batavi recurrunt, ipsosqve casus omissos è Regulis illius dijudicant, nihilominùs & ipsis causarum Patronis Leges Romanas, ob earum præstantiam passim allegantibus.

CCXXXIV.

Romanum Jus qvando obtinuit in Belgio?

De tempore, qvo Batavi receperint Romanas Le-

ges ipsi hæsitant. Alii conjiciunt cœpisse Legum harum usum à Constitutione Antonini Pii, per qvam omnes in Orbe R. cives Rom. facti, atqve ita ipsos, ut cæteros cives Rom. eorum Leges amplexos fuisse. Alii putant, ipsos justitiâ ac pulcritudine Legum R. incitatos easdem recepisse: postqvam Imp. Justinianus ordine eas pulcro concinnaverat. Alii libentiùs referunt originem Legum Rom. apud Batavos ad tempora Gvilielmi Hollandiæ Comitis filii, qvi Imperator Imperii Occident. ab Electoribus creatus voluerit, ut Batavi jure Romano deinceps uterentur. Alii arbitrantur, Batavos paulatim & tacitè Romanas Leges recepisse. Qvicqvid verò sit: prædicanda interim Batavorum est gloria, qvòd fortitudine ac constantia sua Leges Rom. suasqve ad remotissimas Orbis terrarum partes, in Asia, Africa, & America propagârint.

CCXXXV.

Qvæ reliqva laudabilis Reipublicæ Belgicæ est cura?

Laudatissimo certè exemplô Respubl. Belgica, ut orphanorum, pupillorum, pauperum domi sedentium, ægrorum, item seniorum, qvi laboribus impares sunt, sedula ratio habeatur, Nosocomia, Læmocomia, Ptochocomia, Gerontocomia, Ergasteria marium, Zucht-Häuser/ *Ergasteria fœminarum* (Spinn-Häuser) *instituit.* Præprimis *Orphanotrophia & Gerontocomia* à Magistratu cujuslibet loci sustentantur, parte redituum ex Legatis piis pro illorum sustentatione impensa. Peculiari verò pueri illi puellæqve utuntur vestitu, ipsisqve ordinatus est Præfectus, der Weesen-Vater dictus.

CCXXXVI.

Siccine ergò Belgica Respubl. omni ex parte ad perennitatem est instituta?

Cardinalis *Benti-Voglius*, aliqvamdiu Romani Ponti-

tificis Nuncius in Belgio Hispanico, *Opere Italicô*, qvod Tit. *Relationum Polit.* scriptum ac editum habetur, allatis nonnullis rationibus, qvæ pro perpetuitate Reipublicæ Belg. facere videri poterant, tandemqve & contrariis in medium adductis rationibus, in eam propendet sententiam, *Rempublicam Belg. non fore diuturnam.* At verò, si Institutionem fœderatæ hujus Reipublicæ videamus, si causam præprimis institutæ Reip. hujus cogitemus, qvæ *vindicatio oppressa & conservatio recuperatæ libertatis*, cujus immotus amor omnibus gentibus, maximè sub Septentr. agentibus, imprimis a Belgis est innatus, *perpetuam fore, haut sine ratione augurari licet.* Hæc siqvidem Respublica tam præclarô temperamentô secundum genium populi sui est instituta, ut nunqvam ab externo hoste humanitùs destrui possit. Est aliàs unicum omnibus Rebuspublicis & Imper. commune malum DISCORDIA INTERNA. Sed qvoniam hunc morbum ejusqve conseqvens, mortem non ignorant Belgæ, sufficientibus remediis se illi opponunt, sanctissimo hoc symbolo utentes: *Concordiâ parva res crescunt, &c.* Eendracht mackt Macht. Qvid? qvod & huc Leo VII. sagittas, unô vinculô constrictas, repræsentans spectet. Qvamdiu enim manent unicæ, nulla vis Reipubl. hujus qvassare potest fundamenta.

CCXXXVII.

Annon verò tanti sunt Bentivoglii rationes, ut secus sentientes stringant?

Qvanqvam idonea illa sint ad sententiam contrariam probandam: nec tamen tanti sunt, ut non stringant. Opponit qvidem (I) *Bentivoglius nimiam populi libertatem*, qvæ ex se licentiam, è licentia verò inæqvalitatem, & sic unius Imperii desiderium facilè pariat; haut secus ac Romani post expulsos Reges amplissimâ usi libertate, dein inæqvalitate Ordd. inter se commissi, postremò sub unius potestatem, Cæsaris nempe, venerant. (II) *Nimiam Supremi Gubernato-*

ris autoritatem. (*III*) *Majorem unius & alterius Provinciæ*, v. g. *Hollandiæ, potentiam*, qvæ facilè in dominationem desinere possit. (*IV*) *Plurimam Religionum diversitatem.* Sed disputans contra *BentiVogl. M. Zuerius Boxhorn.* respondet ad Argumentum *I. inficiando, mutationis Reipubl. Rom. exemplum commodè adduci*: qvum nata sit ex ita constituta Reip. R. forma, in qva æqvabilitati Ordd. non satis provisum, qvod de Republ. Belg. non possit affirmari. Ad II. respondet *largiendo*, magnam qvidem Gubernatoris Supremi esse autoritatem; longè majorem tamen; imò & summam esse Ordinum, habereqve illum in iis, qvæ summam Reipubl. concernunt, svadendi saltem, hos verò imperandi potestatem. Ad III. *excipiendo*, qvia in illa potentiæ dissimilitudine, qvoad res fœderis curandas, unicuiqve eadem vis sit auctoritatis, sed & altera in alterius ditionis singularibus rebus nunqvam misceatur. Ad IV. *reponendo*: singulis interim de Religione diversa sentientibus eandem datam esse & manere omnibus gratam conscientiæ libertatem.

CCXXXIIX.

Qvos tamen in certissima hac perennitatis suæ spe Respubl. Belg. habet, à qvibus sibi perpetuò metuat?

Habet vicinos potentiores, Gallum & Anglum, præ cæteris, qvos politicè metuat. Nec immeritò. Qvantum enim hi possint adversus Rempubl. Belgicam, ex hodierno Gallo-Belgico Bello patet. Næ vix qvadriennium elapsum: è qvo, junctis cum Rege Angliæ, Colon. Electore & Monasteriensi Episcopo viribus ac consiliis, Gallus Belgas oppugnavit, insolitô successu omnia prostravit, atqve ad incitas ferè illos redegit. Et conclamatum tunc qvidem fuisset: si fortuna ac rerum suarum feliciter gestarum cursum plus ultra extendisset Rex Galliæ, atqve, jamjam 34. captis

ptis urbibus Belgicis, AMSTELODAMUM, *uniti Belgii Clavem*, cepisset. Constitit itaqve insigni hoc exemplo, *nihil pactis & fœderibus, in qvibus Belgæ fiduciam suam collocabant potissimam, esse infirmius: licet de nullo magis, qvàm de Principe, de jure promissorum observantia præsumi possit, debeat.* Namqve

Non decet in labiis versari lubrica Regis:
Non decet ore sacro mendacia cudere Regem:
Sancta & plena suo sint regia pondere verba:
Dicta semel nullum patiantur jure recursum.

CCXXXIX.

Qvicqvid sit, tune mihi tandem certos Fontes per omnia momenta rerum Belg. dare poteris, è qvibus adhuc uberiorem æqvè, ac ulteriorem Reipublicæ Belg. notitiam haurire liceat?

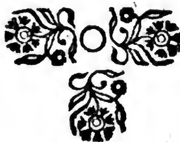
Varios Belgium & inferior Germania accepit Scriptores. Acceperunt & varios Scriptores motus illi Belgico-Germanici, hosqve in variis Lingvis, alios magis, alios minus eruditos. Accepit & novissimum Bellum jam suos Scriptores. Nec minus ipse Status Fœderati Belgii suos Autores domesticos & exteros habet. Primus itaqve Batavæ Historiæ inter Christianos Scriptor est *JOH. de BEKA*, qvi vixit Seculo XIV. & ex mente *Bernh. Furmerii* fontes præbuit *Chronico*, qvod *Johannem de Leydis*, Carmelitam Auctorem præfert: Seculo XVI. res originesqve Batavicas scripsit *GVILHELMUS ab HEDA*, qvi apud *Joh. Isaacium Pontanum* merito suo audit Vir haud vulgariter eruditus. Non minori laude *à Jano Dousa*, Nordwizi Dynasta, & Batavarum rerum gnarissimô, ornatur. Nihilominùs de *Gallia Belgica Antiqvitatibus* Librum scripsit P. DIVÆUS Lovaniensis. Prostant & alii multi Scriptores in BATAVIA ILLUSTRATA, è Museo *P. Scriverii* edita: ubi tamen qvædam antiqvitatis laudem, qvædam etiam reprehensionem merentur. Composuit & Li-

bellum de *Antiqvitate Respubl. Batavica* HVGO GROTIVS, qvem tamen magis nationis suæ, qvàm veritatis studiosum fuisse, vel ex hoc uno paret: qvòd demonstrare c. V. voluerit, *Batavia Comites supremam, & nullatenus à jurisdictione Impp. Teutonicorum pendentem, potestatem habuisse.* Qvod ad *motuum Belgicorum Historiam* attinet: ecce *primos* illos ad tempora usqve Albani singulari prudentiâ & insigni eloqventiâ prosecutus est *NIC. BVRGVNDVS*, cum qvovis veterum ob prudentiam & eloqventiam comparandus: qvanqvam nimis partibus faveat Pontificiis, & in multis Principi Auriaco Wilhelmo sit iniqvior. *Posteriores motus*, qvos Albanus in Belgio dedit, singulatim & peregregiè persecutus est JO. MEURSIUS. Illustravit & ipse, qvæ deinceps Wilhelmo Auriaco vivo gesta sunt, *insigni Commentario*: nisi qvòd in nonnullis paulò iniqvior esse videatur Hispanis. Idem bellum scriptorem accepit Italicum Jesuitam, FAM. STRADAM, qvi qvidem non tantùm laudari à prudentia & eloqventia, sed & ipse notari meretur, qvòd plerasqve Conciones finxisse videatur: & qvod interdum in scribendo mordax, in excusando frigidus, in judicando præceps, ac verbo tàm studiosus partium: ut, qvi operæ pretium facturi legendo, cum eo meritò *Emman. Metteranum*, *Janum Dousam*, & *Joh. Meursium* conjungant: qvanqvam & *Joh. Resdano in Annalibus*, Batavicè primùm scriptis; *à Dionysio* verò *Vossio* Latinè versis; concedat *Metteranus*, & redarguat qvoqve hunc *Aub. Miræus*, *doctissimus Fastorum Belgicorum & Burgundicorum Autor.* Ad *Stradam*, qvi & ratione Styli scuticam magni Critici, *Gasp. Scioppii*, Comitis Claræ-Vallæ, in Libro famoso, cui Tit. INFAMIA FAMIANI meruit, ut redeam: is certè Historiam Belli ad obitum usqve Alexandri Parmensis, Ducis Belg. Regis Hisp. persecutus est, res illius accuratissimè recensens. De EMMANUELE verò METTERANO seorsim qvid dicam? Scripsit is *Historias Belgicas* Belgicè, versaq; ejus Historia in Gallicum, Italicum & Germanicum sermo-

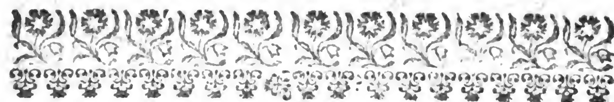
monem habetur. Agit autem *Libro I. de generalibus Rebus Belg. usqve ad Carol. V.* & qvæ ſub eo in Belgio acta ſunt. At *Liber IIdus & seqventes prolixè tractant ab Anno 1566. propter Relig. gestas, usqve ad Principium Anni* 1614. *insertis simul rebus aliis, qva in toto contigerunt Orbe.* Liber XXXI. & ſubſeqventes, ſicut & ex parte 30. usqve ad Librum 55. ad Annum 1637. ab aliis ſunt adjecti. Nam ipſe Metteranus deceſſit jam Anno 1612. *Optima Belgicorum motuum Historia* ſeqvitur, *à* PETRO BERTIO grandi Volumine conſcripta, qvam HUGO GROTIUS accuratiſſimè omnium ad inducias Belgicas uſqve perſecutus eſt. Et qvanqvam Libris prioribus paulò ſit obſcurior, affectatione ſtyli Taciti; in reliqvis tamen Libris ſatis eſt perſpicuus, facitqve plurimùm ad Rerum Belgicarum cognitionem æqvè, ac ad prudentiam & eloqventiam civilem comparandam. *Induciarum Belgicarum Historia* duabus Orationibus, una ſub *Latini Pacati*, altera ſub *Juliani Rosbeci* nomine, poſteà retecto, deſcripta *à* DOMINICO BAUDIO habetur: De qvo & argumento ſatis doctum Librum JOH. MEURSIUS, Vir uti priſcæ Antiqvitatis, ita rerum Batavarum præcipuè atq; inſigniter gnarus ſcripſit. Cæterùm *originem veram rerum superiorum motuum Belg. Epistola ad Philipp. II. Hisp. R.* attingit, qvam è ſermone Belg. in Latinum converſam, non ita pridem *Conr. Sam.* Schurtzfleiſch recenſuit, ipſe nos docens, *ex eadem Epistola omnes fere Scriptores Batavos, ipsum imprimis Metteranum Grotiumqve accepisse pleraqve, suaqve Historia auxisse fidem. Novissimi* verò *Belli hujus historiam* ſi pernoſſe cupias lineamenta legito, qvæ HENR. BREVVERUS *in Descript. Expedit. Christianissimi adversus unitum Belgium* dedit: cujus recenſio ſi veras belli cauſas & interiores rationes attingeret, imprimis ex uſu foret: qvanqvam & illæ deſumi atqve judicariè literis publicis poſſint atqve inſtrumentis pragmaticis ſubjunctis. Extatqve eò ſcriptum, veluti actorum belli apud Fœd. Belgas Diarium, Vernaculâ Lingvâ editum & aliqvoties

continuarum ſub *Tit. inqvietati Leonis Belgici.* *Statum* deniqve *ipſum Fœderati Belgii* qvod concernit: eum certè deſcripſit tibi in *Deſcriptione Belgica*, ſive *inferioris Germaniæ* LUDOVICUS GVICCIARDINUS, Nobilis Florentinus. Edita illa cum regionis & oppidorum Iconibus Amſtelodami Anno 1660. habetur, in *tres partes* diſtincta, qvarum *prior* generalem omnium Belg. Regionum deſcriptionem; *altera*, qvicqvid Hiſpanorum Regi; *tertia*, qvicqvid Belgicæ Fœderatæ Ordinibus paret, complectitur. Proſtat & *Liber Leonis ab Aiſſema* de *Fœdere redintegrato*, lectu iis dignus, qvi Statum Bataviæ accuratè ſibi cognitum volunt reddere. Idea totius Politiæ in Fœderati Belgii Provinciis nobis Liber eſſe poteſt JOH. JSAACI PONTANI. M. ZUERI qvoq; BOXHORNII elegantiſſimus & ad poſteritatem manſurus, Liber de *Republica Belgicâ* nobis hac in parte inſervit. Inſerviunt plurimùm circa Belgium Fœderatum *Excerpta Miſcellanea*, qvæ cum *Conringianò de Republ. Belg.* ut in *genere*, ita & *in ſpecie Textu* in *Theſauro Rerumpubl. P. III. Tit. III.* jurispublici fecit PHILIPP. ANDR Oldenburg. Non dicam de *LAETII Belgio*, de Belgio *BOTERI*. Nam hoc in calce mihi cùm *Liber Anonymi*, de *ſtatu Fœderati Belgii* nuper impreſſus, tum *Pauli Meruiæ* de *Statu Respubl. Belg.* Opuſculum ſuccurrit: è qvo utroqve penitior Statûs Belgici notitia hauriri poteſt.

SOLI DEO GLORIA.

INDEX

TOMI PRIMI

INDEX

RERUM ET VERBORUM.

A.

divi-

Anglo-

Bapti-

Ca-

Com-

Da-

Fionia

G.

H.

Hibe-

Jeju-

Lo.

M.

Mu-

Osma-

Per-

scο-

Q.

Qqar-

R.

Ri-

Sal

S.

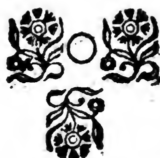
scripto-

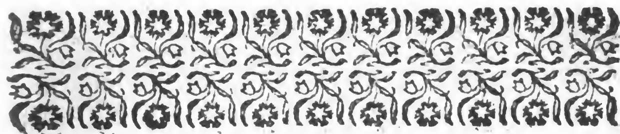
V.

W.

X.

Z.

INDEX

TOMI SECUNDI

RERUM ET VERBORUM.

A.

Ba-

na-

per-

C.

Ca-

D.

E.

F.

Flo-

G.

Galliæ

H.

co-

I.

M.

Me-

N.

O.

P.

Prussiæ

Roth-

S.

Sa-

Spe-

Tul-

V.

Ve-

Ver

W.

F I N I S.

